

Iacobi. F. Stapulensis in quattuor libros de caelo & mundo. Aristotelis paraphrasis: adiecto ad litteram Ludouici Clitortouei Neoportuensis commentario declarata.

Primi capituli primi de caelo & mundo nota.

Caelum circumscribere corpus naturalibus corporibus supereminens. Mundus est naturalium corporum & eorum (quae his sunt) uniuersitas. Uniuersitas/collectio/aggregatio. Mundus/uniuersum. Omniquaq;/undiq;/omnifariam/secundum longum/latum/et profundum. Tria quibus Pythagorici (ut nonnulli uolunt) deo sacrificabant: Ignis/Terminus/O ratio.

Iber de caelo & mundo quattuor continet libros partiales. Primus continet duos decem capita. Primum tres conclusiones, quattuor definitiones post primam, & tres rationes ad secundam. Prima conclusio. Scientia de natura circa corpora/magnitudines/horum passiones/motus/ & principia maxime versatur. Nam scientia de natura eorum est quae secundum naturam dicuntur: & quae a natura constant. Quae autem a natura constant: haec sunt, corpora & magnitudines / eorum passiones & motus/haec uero corpora & magnitudines habentia: & quibus corpora & magnitudines insunt/ & haec postremo quae quibus corpora & magnitudines insunt) principia sunt. Non ab re igitur scientia de natura circa corpora/magnitudines/horum passiones/motus & principia maxime versabitur. Sunt enim ferme haec (quae a natura constant) omnia.

Quatuor definitiones. Prima. Continuum est quod diuisibile est in semper diuisibilia. Secunda. Linea est quae secundum unum solum/ut longitudinem diuisibilis est. Tertia. Superficies est quae secundum duos/longitudinem & latitudinem. Quarta. Corpus est quod omnino/ ut quae diuisibile est. Est enim diuisibile secundum tria: longitudinem/latitudinem/& profundum. Et praeter haec tria: nulla relinquatur magnitudo/ & magnitudinem secandi interuallum. Fit itaque recte, ut quia corpus secundum tria diuisibile sit/ licet sit corpus secundum omnia & omniquaque esse diuisibile. Secunda conclusio. Corpus magnitudinum perfecta existit. Primo quidem, quia Pythagorici omnino/ totum/ remque perfectam omnem tribus determinatam: principio / medio / & fine esse uolebant. Et quae sic determinata in rebus a natura esse conspectam. Hinc quoque fieri: ut tanquam naturam sequentes & legem ab ea edocti: deo sacrificando/ eo numero atque ternario utamur. Et hinc se fieri: ut naturam insequi uolentes, in rerum appellationibus duo appellemus ambo: de tribus autem primum afferamus omne. At corpus / magnitudo tribus determinata hinc in modum esse uidetur: est igitur perfecta. Secundo. Totum et perfectum idem sunt/ neque speciei discrimen patitur: sed rationis/ modique dicendi. At corpus / tota est magnitudo & omnis. Est enim solum corpus magnitudo tribus determinata: quae omnes sunt/ & omniquaque / omnifariamque (ut dictum est) partibile. Planum uero solum duobus determinatur: & linea uno, neque omniquaque sectionem recipiunt/ & sunt continua: sed ut numerum magnitudinum interuallorum fortuantur. Est igitur corpus/magnitudinum perfecta. Tercio. Haec magnitudo perfecta est: cui nihil deficit / & quae in aliam nullam transit. Sola autem magnitudinum corpus est huiusmodi, nam tres dimensiones habet: dimensiones autem praeter longum/ latum/ & profundum non sunt. Neque altera relinquatur uilla: in quam transeat. Linea autem transit in superficiem/ & superficies in corpus, transitus autem ob defectum est. igitur corpus magnitudinum perfecta est. Et in modo idem: immo uero magnitudinum praeter ipsum perfecta est nulla. Nam quod perfectum est: ut deficit/ impossibile est: sed omnino / omnifariamque est. Tertia. Uniuersum perfectum esse necesse est. Nam unumquodque particularium corporum perfectum est: omnes enim dimensiones habet, quae tactu unumquodque ad proximum: uniuersum constituunt unum/ cuius ea ipsa sunt partes. Est igitur uniuersum perfectum: ut pote quod omnium aliorum complectatur perfectiones: dictum non ab re uniuersum quod omnia in ipso versentur. quod quidem an finitum sit an infinitum: postea futura est discussio.

Notarum primi capituli primi de caelo declaratio.

Caelum hic collectivè sumitur pro congerie corporum caelestium / naturalibus corporibus supereminente. Mundus autem hic in mundo conuenit: eo sumitur: et in regionem elementarem concavo lunae contentam/ atque regionem caelestem diducitur. Quare in corporea, ut deca et intelligentiae, minime in mundo esse dicuntur: neque censentur eius partes. Corpus dicitur omniquaque atque omnifariam diuisibile: quia secundum omnem dimensionem scilicet/ longum/ latum/ & profundum diuiditur. In prima conclusione corpora non pro substantiis corporeis, sed pro magnitudine corporea sumuntur: longitudinem/ latitudinem atque profunditatem habentem. Magnitudo autem quiddam corpore communius est: nam etiam lineam atque superficiem complectitur. Magnitudinum autem motus sunt: augmentatio/ diminutio/ rarefactio/ et condensatio: quae circa magnitudinem uersentur. Principia uero magnitudinum sunt potentiae ipsarum substantiarum, ut subiecta suorum accidentium. Potentiam uero partem substantialem/ actui substantiali et accidentibus totius compositi subiectum. Quae si rerum est naturalium: proprio nomine materia dicitur. Si uero corporum caelestium (nam ad illarum potentiam etiam hic naturae nomen extenditur) commune nomen retinet et potentia / sive potentia caelestis aut materia caeli dicitur. Ex quo patet caelum quidem materiam habere, sed a rerum naturalium materia specie diuersam.

**Iacobi. F. Stapulensis in quatuor libros de celo & mundo.
Aristotelis paraphrasis: adiecto ad literam Ludouici Cl.
chtouei Neoportuensis commentario declarata.**

Primi capitis primi de celo & mundo notæ.

Cælum/circulare corpus naturalibus corporibus supereminens. **M**undus est naturalium corporum & eorum (que his suis pereminent) omnium uniuersitas. **V**niuersitas/collectio/aggregatio. **M**undus/uniuersum. **O**mniquaq;/magnitudines/omnifaria/secundū longū/latū/et profundū. **T**ria quibus Pythagorici (vt nonnulli uolunt) deo sacrificabant: Ignis/Tribus/O ratio.

Miber de celo & mundo quatuor continet libros partiales. Primus continet duos decim capita. Primum tres conclusiones, quatuor diffinitiones post primam, & tres rationes ad secundam. **P**rima conclusio. Scientia de natura circa corpora/magnitudines/horum passiones/motus/ & principia maxime uersatur. **N**am scientia de natura eorum est que secundum naturam dicuntur: & que a natura constant. Que autem a natura constant: hec sunt, corpora & magnitudines / eorum passiones & motus/hec uero corpora & magnitudines habentia: & quibus corpora & magnitudines insunt/ & hec postremo que (quibus corpora & magnitudines insunt) principia sunt. Non ab re igitur scientia de natura circa corpora/magnitudines/horum passiones/motus & principia maxime uersabitur. Sunt enim ferme hec (que a natura constant) omnia.

Quatuor diffinitiones. **P**rima. Continuum est quod diuisibile est in semper diuisibilia. **S**ecunda. **L**inea est que secundum unum solum/ut longitudinem diuisibilis est. **T**ertia. Superficies est que secundum duo/longitudinem & latitudinem. **Q**uarta. Corpus est quod omnino, uaq; diuisibile est. Est enim diuisibile secundum tria: longitudinem/latitudinem/ & profundum. Et preter hec tria: nulla relinquatur magnitudo/ & magnitudinem secandi interuallum. Fit itaq; recte, ut quia corpus secundum tria diuisibile sit: dictum sit corpus secundum omnia & omniquaq; esse diuisibile. **S**ecunda conclusio. **C**orpus magnitudinum perfecta existit. **P**rimo quidem, quia Pythagorici omne/totum/remq; perfectam omnem tribus determinatam: principio / medio / & fine esse uolebant. Et que sic determinata esset: eandem esse & perfectam/trinitatemq; omnibus in rebus a natura esse inspectam. Hinc quoq; fieri: ut tanq; naturam sequentes & legem ab ea edocti: deo sacrificando/ eo numero atq; ternario utamur. Et hinc ite fieri: ut naturam insequi uolentes, in rerum appellationibus duo appellemus ambo: de tribus autem primum afferamus omne. At corpus / magnitudo tribus determinata hinc in modum esse uidetur: erit igitur perfecta. **S**ecundo. Totum et perfectum idem sunt / neq; speciei discrimen patitur: sed rationis/modiq; dicendi. At corpus / tota est magnitudo & omnis. Est enim solum corpus magnitudo tribus determinata: que omnes sunt/ & omniquaq; / omnifariamq; (ut dictum est) partibile. Planum uero solum duobus determinatur: & linea uno, neq; omniquaq; sectionem recipiunt/ & sunt continuæ: sed ut numerum magnitudinum interuallorum fortuntur. Est igitur corpus/magnitudinum perfecta. **T**ertio. Hec magnitudo perfecta est: cui nihil deficit / & que in aliam nullam transit. Sola autem magnitudinum corpus est huiusmodi, nam tres dimensiones habet: dimensiones autem plures tribus non sunt. Neq; altera relinquatur ylla: in quam transeat. Linea autem transit in superficiem/ & superficies in corpus, transitus autem ob defectum est. igitur corpus magnitudinum perfecta est. Et non modo id: immo uero magnitudinum preter ipsum perfecta est nulla. Nam quod perfectum est: ut deficiat impossibile est: sed omnino / omnifariamq; est. **T**ertia. Vniuersum perfectum esse necesse est. **N**am unūquodq; particularium corporum perfectum est: omnes enim dimensiones habet, que tactu unumquodq; ad proximum: uniuersum constituunt unum/ cuius ea ipsa sunt partes. Est igitur uniuersum perfectum: ut pote quod omnium aliorum complectatur perfectiones: dictum non ab re uniuersum / q; omnia in ipso uersentur. quod quidem an finitum sit an infinitum: postea futura est discussio.

Notarum primi capitis primi de celo declaratio.

Cælum hic collectiue sumitur pro congerie corporum celestium / naturalibus corporibus supereminente. **M**undus autem pro mundo corporeo sumitur: et in regionem elementarem concauo lune contentam/ atq; regionem caelestem diducitur. **Q**uare in corporea, ut deus et intelligentie, minime in mundo esse dicuntur: neq; censentur eius partes. **C**orpus dicitur omniquaq; atq; omnifariam diuisibile: quia secundum omnem dimensionem scilicet/longum/latum/ & profundum diuiditur. **I**n prima conclusione corpora non pro substantiis corporeis, sed pro magnitudine corporea sumuntur: longitudinem/latitudinem/ & profunditatem habente. Magnitudo autem quiddam corpore communius est: nam etiam lineam atq; superficiem complectitur. Magnitudinum autem passiones sunt: continuas/diuisio/occupatio/figuræ / et cetera id genus. Magnitudinum autem motus sunt: augmentatio/diminutio/rarefactio/et condensatio: q; circa magnitudinem uersentur. Principia uero magnitudinum sunt potentie ipsarū susceptiue, ut subiecta suorum accidentium. Potentiam uoco partem substantialem/ actui substantiali et accidentibus totius compositi subiectam. **Q**uæ si rerum est naturalium: proprio nomine materia dicitur. Si uero corporum celestium (nam ad illarū potentiam etiam hic nature nomen extenditur) commune nomen retinet et potentia / siue potentia celestis aut materia celi dicitur. Ex quo constat cælum quidem materiam habere, sed a rerum naturalium materia specie diuersam.

Rimi capituli primi libri de celo prima conclusio. ¶ Scientia naturalis circa corpora / solidaq; & magnitudines / magnitudinumq; passiones / motus & principia maxime uersatur. ¶ Nam scientia naturalis est de his que dicuntur secundum naturam et que a natura sunt. At que a natura constant primo sunt corpora & magnitudines / eorum passiones et motus: cum hæc sint accidentia nata conuenire bis quibus insunt. Secundo sunt tota composita / corpora & magnitudines habentia ut accidentarias affectiones: & quibus corpora & magnitudines ut subiectis denominationis insunt: quemadmodum res naturales atq; celi. Tertio sunt principia substantialia: quibus ut subiectis inherens corpora & magnitudines insunt: scilicet rerum potentiæ substantialis: igitur scientia de natura circa corpora & magnitudines / ipsorum passiones / motus et principia uersatur. Nam hæc que dicta sunt: ferme sunt omnia a natura constantia.

¶ Prima diffinitio. Continuum est quantum quod est diuisibile in semper diuisibilia. ¶ Quæ quidem diffinitio prius in principio sexti physicorum ostensa est. ¶ Secunda diffinitio. Linea est que secundum unum solum magnitudinis interuallum ut longitudinem diuisibilis est. ¶ Tertia. Superficies est que secundum duo solum magnitudinis genera scilicet longitudinem & latitudinem diuisibilis est. ¶ Quarta. Corpus est quod omniuaque & secundum omnia secundi interualla diuiduum est. Nempe corpus est diuisibile secundum tres magnitudines scilicet longitudinem / latitudinem / & profunditatem / & præter eas nulla superest alia magnitudo secundum quam fieri posset diuisio: igitur corpus secundum omnia magnitudinem secundi interualla diuisibile est. ¶ Secunda conclusio. Corpus magnitudo perfecta est: et præter ipsum nulla magnitudinum perfecta est. ¶ Primo. Quia Pythagorici rem omnem perfectam: tribus consummatam scilicet principio medio & fine esse posuerunt. Et contra omnem rem que tribus determinata esset: esse perfectam. Dixeruntq; trinitatem omnibus in rebus elucere & perspicui: ut in anima rationali intellectu / uoluntatem & memoriam. In brutis: sensum / appetitum / & memoriam sensitiuam. In rebus naturalibus: materiam / formam & utriusq; compagem. Hinc euenit ut nature æmuli in sacrificijs deo exhibendis ternario numero tanq; ei præter ceteros grato usi fuerint: ipsi offerentes ignem / thurib; & orationem. Hanc ob rem itidem fit ut naturam duces sequentes duo dicamus ambo. De tribus autem primum dicamus omne. Non quidem capiendo omne uniuersaliter: et ut uniuersalem constituit propositionem: sed pro toto atq; perfecto: ut hæc sit intelligentia. De re ternario determinata dicimus q; sit tota / perfecta / & omnis. At corpus est magnitudo tribus determinata scilicet longitudine / latitudine / & profunditate: igitur magnitudinum perfectissima corpus est. ¶ Secundo. Totum & perfectum re ipsa idem sunt & sola ratione differunt. Totum enim dicitur quod ex omnibus ad suam constitutionem requisitis partibus componitur. Perfectum uero: cui nihil ad suam constitutionem requisitum deest. At corpus est tota magnitudo & omnis: cum tribus sit determinata magnitudinū interuallis: que omnes sunt magnitudines. Corpus itidem secundum omnem dimensionem est diuisibile. Superficies autem solum duobus scilicet longitudine & latitudine determinatur: & linea uno / scilicet sola longitudine. Neq; superficies & linea secundum omnia secundi interualla diuiduntur: neq; omnino sunt continua: sed sectionem recipiunt & continuantur sicut sortiuntur numerum interuallorum magnitudinum. Nam linea sortitur solum unum magnitudinis interualla scilicet longitudinem: & latitudinem: secundum que continuatur & diuiditur. ¶ Tertio. Magnitudo cui nulla magnitudo deficit: & que in nullam aliam cuius sit terminus transit: est perfecta. At corpus est magnitudo cui nulla deficit magnitudo. Nam tres habet dimensiones: præter quas non sunt alie plures. Neq; corpus in aliam magnitudinem ut terminus transit. Nulla enim superest magnitudo quam corpus terminare possit. Linea autem transit in superficiem: quia eius terminus & extremum est. Et superficies transit in corpus: quia terminat corpus. Transitus autem unius magnitudinis in aliam / ob defectum est & insufficientiam. Nā termino deest id / secundum quod suum terminatum est parabile: ut linea deficit latitudinis / & superficiem profunditatis: igitur sola magnitudinū perfecta: corpus est. ¶ Tertia. Uniuersum / totusq; mundus perfectus est. ¶ Patet. Quia unumquodq; particularium corporum siue naturalium siue cælestium corpoream habet magnitudinem / & tres dimensiones. At corpus / magnitudoq; corporea / perfecta esse probata est: igitur unumquodq; talium corporum est perfectum. Et hæc quidem corpora tum naturalia tum cælestia (unum quodq; ad proximū) habent contactum & contiguitatem: ut terra ad aquam / & aqua ad aerem & ita deinceps: igitur totum ex ipsis compositum perfectum est. Quod enim ex perfectis constat: perfectum esse necesse est: & totius perfectio ex partium perfectione resultat. Dicitur autem totus mundus uniuersum: quia omnia / rerumq; species omnes in eo uersentur & consistunt. Vtrum autem uniuersum sit finitum an infinitum: in sequentibus futura est determinatio.

Quo pacto intelligatur: q; de tribus dicimus omne.

¶ Secundi cap. nota. ¶ Physica corpora / res sensibiles. ¶ Medium / terra / mediū mundi. ¶ Ad uersus. ¶ Corpora simplicia / cæli / ignis / aer / aqua / terra. ¶ Mixta: animalia / uegetabilia / mineralia / mixta imperfecta. ¶ Motus / motus secundum locum. ¶ Elementa: ignis / aer / aqua / terra.

Quod dicitur in principio capituli primi libri de celo prima conclusio. ¶ Scientia naturalis circa corpora / solidaq; & magnitudines / magnitudinumq; passiones / motus & principia maxime uersatur. ¶ Nam scientia naturalis est de his que dicuntur secundum naturam et que a natura sunt. At que a natura constant primo sunt corpora & magnitudines / eorum passiones et motus: cum hæc sint accidentia nata conuenire bis quibus insunt. Secundo sunt tota composita / corpora & magnitudines habentia ut accidentarias affectiones: & quibus corpora & magnitudines ut subiectis denominationis insunt: quemadmodum res naturales atq; celi. Tertio sunt principia substantialia: quibus ut subiectis inherens corpora & magnitudines insunt: scilicet rerum potentiæ substantialis: igitur scientia de natura circa corpora & magnitudines / ipsorum passiones / motus et principia uersatur. Nam hæc que dicta sunt: ferme sunt omnia a natura constantia.

¶ Prima diffinitio. Continuum est quantum quod est diuisibile in semper diuisibilia. ¶ Quæ quidem diffinitio prius in principio sexti physicorum ostensa est. ¶ Secunda diffinitio. Linea est que secundum unum solum magnitudinis interuallum ut longitudinem diuisibilis est. ¶ Tertia. Superficies est que secundum duo solum magnitudinis genera scilicet longitudinem & latitudinem diuisibilis est. ¶ Quarta. Corpus est quod omniuaque & secundum omnia secundi interualla diuiduum est. Nempe corpus est diuisibile secundum tres magnitudines scilicet longitudinem / latitudinem / & profunditatem / & præter eas nulla superest alia magnitudo secundum quam fieri posset diuisio: igitur corpus secundum omnia magnitudinem secundi interualla diuisibile est. ¶ Secunda conclusio. Corpus magnitudo perfecta est: et præter ipsum nulla magnitudinum perfecta est. ¶ Primo. Quia Pythagorici rem omnem perfectam: tribus consummatam scilicet principio medio & fine esse posuerunt. Et contra omnem rem que tribus determinata esset: esse perfectam. Dixeruntq; trinitatem omnibus in rebus elucere & perspicui: ut in anima rationali intellectu / uoluntatem & memoriam. In brutis: sensum / appetitum / & memoriam sensitiuam. In rebus naturalibus: materiam / formam & utriusq; compagem. Hinc euenit ut nature æmuli in sacrificijs deo exhibendis ternario numero tanq; ei præter ceteros grato usi fuerint: ipsi offerentes ignem / thurib; & orationem. Hanc ob rem itidem fit ut naturam duces sequentes duo dicamus ambo. De tribus autem primum dicamus omne. Non quidem capiendo omne uniuersaliter: et ut uniuersalem constituit propositionem: sed pro toto atq; perfecto: ut hæc sit intelligentia. De re ternario determinata dicimus q; sit tota / perfecta / & omnis. At corpus est magnitudo tribus determinata scilicet longitudine / latitudine / & profunditate: igitur magnitudinum perfectissima corpus est. ¶ Secundo. Totum & perfectum re ipsa idem sunt & sola ratione differunt. Totum enim dicitur quod ex omnibus ad suam constitutionem requisitis partibus componitur. Perfectum uero: cui nihil ad suam constitutionem requisitum deest. At corpus est tota magnitudo & omnis: cum tribus sit determinata magnitudinū interuallis: que omnes sunt magnitudines. Corpus itidem secundum omnem dimensionem est diuisibile. Superficies autem solum duobus scilicet longitudine & latitudine determinatur: & linea uno / scilicet sola longitudine. Neq; superficies & linea secundum omnia secundi interualla diuiduntur: neq; omnino sunt continua: sed sectionem recipiunt & continuantur sicut sortiuntur numerum interuallorum magnitudinum. Nam linea sortitur solum unum magnitudinis interualla scilicet longitudinem: & latitudinem: secundum que continuatur & diuiditur. ¶ Tertio. Magnitudo cui nulla magnitudo deficit: & que in nullam aliam cuius sit terminus transit: est perfecta. At corpus est magnitudo cui nulla deficit magnitudo. Nam tres habet dimensiones: præter quas non sunt alie plures. Neq; corpus in aliam magnitudinem ut terminus transit. Nulla enim superest magnitudo quam corpus terminare possit. Linea autem transit in superficiem: quia eius terminus & extremum est. Et superficies transit in corpus: quia terminat corpus. Transitus autem unius magnitudinis in aliam / ob defectum est & insufficientiam. Nā termino deest id / secundum quod suum terminatum est parabile: ut linea deficit latitudinis / & superficiem profunditatis: igitur sola magnitudinū perfecta: corpus est. ¶ Tertia. Uniuersum / totusq; mundus perfectus est. ¶ Patet. Quia unumquodq; particularium corporum siue naturalium siue cælestium corpoream habet magnitudinem / & tres dimensiones. At corpus / magnitudoq; corporea / perfecta esse probata est: igitur unumquodq; talium corporum est perfectum. Et hæc quidem corpora tum naturalia tum cælestia (unum quodq; ad proximū) habent contactum & contiguitatem: ut terra ad aquam / & aqua ad aerem & ita deinceps: igitur totum ex ipsis compositum perfectum est. Quod enim ex perfectis constat: perfectum esse necesse est: & totius perfectio ex partium perfectione resultat. Dicitur autem totus mundus uniuersum: quia omnia / rerumq; species omnes in eo uersentur & consistunt. Vtrum autem uniuersum sit finitum an infinitum: in sequentibus futura est determinatio.

¶ Secundi cap. nota. ¶ Physica corpora / res sensibiles. ¶ Medium / terra / mediū mundi. ¶ Ad uersus. ¶ Corpora simplicia / cæli / ignis / aer / aqua / terra. ¶ Mixta: animalia / uegetabilia / mineralia / mixta imperfecta. ¶ Motus / motus secundum locum. ¶ Elementa: ignis / aer / aqua / terra.

¶ Prima. Omnia physica corpora secundum seipsa ad loca mobilia esse. Nā habet in se ipsa naturam: que est motus principium. ¶ Secunda. Omnem motum secundum locum (quam latonem nuncupamus) aut rectum / aut circulare / aut mixtum esse, quorum duo: rectus & circularis / simplices sunt. Nec immerito quidem. Nam secundum simplices sunt magnitudines. Et rectum esse: qui est a medio aut ad mediū. Qui uero est a medio: motum rectum sursum esse: et qui ad mediū: motum rectum deorsum. Et motum circulare eum esse dicimus: qui est circa mediū.

¶ Tertia. Omnem simplicem latonem esse rectam sursum / & rectam deorsum / et circulare circa mediū. Sicut enim corpus perfectum in tribus consistit / quemadmodum dictum est: ita quoq; & eius motus in tribus euadent consummati. ¶ Quarta. Corporum simplicium ut ignis / aeris / aque / terre /

motus esse simplices: & compositorum mixtos, ea tamen accidit secundum prædominans moueri. Sunt enim simplicia corpora / quorum secundum locum natura mouendi solum unum principium est. Composita uero: quorum sunt plura. ¶ Conclusio. Præter quatuor corpora simplicia que recto motu natura feruntur: est aliud corpus simplex quod suapte natura circulari motu agitur. ¶ Primo. Quia omnis motus simplex corpori debetur simplici, motus autem circularis est motus simplex. corpori igitur debetur simplici. Et non alicui quatuor simplicium corporum: que motu recto natura feruntur. Nam simplicium corporum ut secundum locum natura ferantur, solum unum præsto est principium. debetur igitur alteri corpori simplici. Est igitur præter quatuor simplicia corpora que recto motu natura feruntur: aliud corpus simplex quod suapte natura circulo agatur. ¶ Secundo. Cuiuslibet corporis simplicis vnus est secundum naturam motus: et tantum vnus. & motus qui est præter naturam, contrarius est ei qui est secundum naturam, et tantum vnus vni contrariatur. Et manifestum est motum circulare esse. Tunc sic. motus aliquis est circularis: est igitur alicuius corporis simplicis. Motus enim simplex / simplici debetur corpori. At non est alicuius quatuor elementorum: ignis / aeris / aque / aut terre. Nam aut ipsi secundum naturam conueniret: hoc autem non. Nam eorum quodlibet alterum habet secundum naturam motum: ignis et aer motum sursum secundum rectum / aqua et terra motum deorsum. Et vnus corporis simplicis vnus est secundum naturam motus: et tantum vnus. Neq; præter naturam. Nam contrarius esset ei qui eis secundum naturam conuenit. At uero cuiuslibet eorum motu secundum naturam contrariatur rectus: et alius a circulari. ut motu ignis & aeris sursum / eorundem motus deorsum. et motu aque & terre deorsum qui secundum naturam est: motus aque aut terre sursum. Non igitur motus circularis contrariatur motu secundum naturam alicuius quatuor elementorum. Nam tantum vnus vni motu positus est contrarius. Conuenit igitur corpori simplici alteri a quatuor elementis. Et cum non conueniat eidem præter naturam. Nam contrarius esset motus eiusdem qui esset secundum naturam: qui non nisi circularis esset. Confectum est igitur ut eidem competat secundum naturam: & præter corpora simplicia motu recto lata / esse alterum simplex: quod suapte natura motu torqueatur circulari. ¶ Tertio. Gõsentaneum esse videtur motu natura prior em, corporis esse natura prioris. motus autẽ circularis / recto natura prior est. Fit enim secundum circulum: rectus autem secundum rectum. et circulus (ut qui sit ubiq; vnus: & cui addi non possit quicq;) prior et perfectior recta dinoscitur: que non ubiq; vna: & cui (ut libet) additio fiat. Perfectiora autem natura priora. Est igitur circularis motus / corporis prioris & perfectioris: q; quibus natura competat rectus. Hoc autem esse oportet alterum a quatuor elementis: que secundum naturam natura feruntur. Ignis & aer sursum: aqua & terra deorsum. Neq; quidem mixtorum erit. Nam diximus ea moueri secundum prædominans elementum. Præter igitur quatuor corpora simplicia que recto motu natura feruntur: est aliud corpus simplex quod suapte natura circulari motu agitur. Vnde fit ut sit quedam prior & diuiniõ corporea substantia tis (que nos circumstant) substantiis / nunc sursum nunc deorsum latis. ¶ Quarto. Omnis motus simplex aut est secundum naturam aut præter naturam. et quod vni præter naturam conuenit / ut igni ferri deorsum: alteri secundum naturam conueniet / ut terre que secundum naturam fertur in finem. At certum est motum circulare secundum naturam nulli quatuor elementorum conuenire. Si igitur ipsis competeret: hoc esset præter naturam. quare & alteri secundum naturam conueniret. Ponen dum igitur est præter ea corpus alterum simplex: cui circularis motus secundum naturam competat. ¶ Quinto. Motus circularis: vnus / continuus & perpetuus (ut in physicis ostensum est) habetur. Conuenit igitur alicui secundum naturam. Irrationabile profecto statim apparet motum iugem / semper continuum / & sempiternum: esse præter naturam. Nam que præter naturam et violenta sunt: citissime corrupta conspiciuntur. At uero quod semper circunfertur: ignis esse non potest: quod q; plurimis uisum est. Nam igni circularis præter naturam conueniret, cum ei secundum naturam is competat: qui est a medio secundum rectam, quare sempiternus esse non posset: præter igitur quatuor corpora simplicia que recto motu natura feruntur: est aliud corpus simplex quod suapte natura circulari motu agatur: tanto nobiliorem naturam gerens / quanto a sensibilibus semotum / separatumq; est: illis supereminens. ¶ Notarum secundi capituli declaratio.

¶ Corpora physica sunt res naturales: ut elementa / animalia / uegetabilia / mineralia / mixta imperfecta. ¶ Medium ad quod mouentur graua et a quo mouentur leuia: terra est / in medio mundi collocata: et undiq; ab extremo celo æquidistans / et ergo ut centrum mundi: medium mundi dicitur. ¶ Cum dicuntur graua moueri ad medium: propositio / ad / pro prepositione / ue / sus sumitur. ¶ Corpora simplicia sunt hæc quinq; cæli / ignis / aer / aqua / terra / celi nomine quodlibet corpus cæleste intelligendo. ¶ Corpora autem mixta siue composita: sunt alie res naturales a quatuor elementis.

¶ Secundi capituli quatuor suppositiones. ¶ Prima. Omnia physica corpora / resq; naturales omnes / secundum seipsa / id est naturaliter atq; a principio mouendi intrinseco ad locum moueri nata sunt. Ut ignis sursum / & terra deorsum. Nam corpora naturalia habent in seipsis formam substantialem: que principium est effectuum motus secundum locum. ¶ Secunda. Omnis motus secundum locum aut est rectus / aut circularis / aut mixtus. Quorum duo primi scilicet motus rectus & circularis sunt simplices: secundum simplicia sunt & uniformia spacia scilicet rectum & circulare: quorum utrumq; unum est & continuum / circulare tamen magis quare & motus circularis recto simplicior est. Mixtus uero motus non secundum unum sumitur a ii

spacium sed diuersis; scilicet partim rectum & partim obliquam; quare neq; simplex est, neq; unus & continuus. Supponimus ite
 de q. motus rectus est qui est a medio aut ad medium. Et motus rectus sursum est motus rectus qui est a medio. Motus autem
 rectus deorsum est motus rectus qui fit a medio. Motus uero circularis est motus qui est circa medium, ut calorum comple
 ta reuolutio; terram in medio sitam ambiuntium. **¶ Tertia suppositio.** Omnis motus simplex aut est rectus sursum, aut rectus
 deorsum, aut circularis circa medium. Sicut enim magnitudo corpora tribus determinata est: ita quoq; & motus simplices tribus
 determinati/perfectiq; sunt. **¶ Quarta.** Corporum simplicium ut elementorum/simplices sunt motus. Compositorum uero &
 mixtorum motus sunt mixti: quis accidat & mixta secundum uirtutem elementi predominantis moueri. Vt ignea & in quibus
 dominatur elementum ignis/secundum naturam ignis: & aerea secundum uirtutem aeris & ita in ceteris. Et huiusmodi motus
 corporum mixtorum secundum temperamentum predominantis facti reducuntur ad motus simplices: non tamē usq; adeo sim
 plices sunt sicut corporum simplicium motus. Enim uero corpora simplicia sunt quae solum unum habent secundum locum natu
 ra mouendi principia. Aut accidentalia; ut in elementis: in quibus forma substantialis & eius instrumentum reputantur pro uno
 principio mouendi secundum locum. Vt ignis: maximam habet leuitatem / aer: minorem leuitatem / aqua: minorem grauitatem /
 terra: maximam grauitatem. Aut substantialia: ut in caelo quod solum formam substantialem habet sui motus effectiuam / & nō
 qualitates instrumentales. Composita autem siue mixta corpora sunt quorum sunt plura mouendi secundum locum principia / ac
 cidentaria quidem & instrumentalia: aut lignum habet leuitatem igneam / & aream / habet etiam grauitatem aqueam & ter
 ream. **¶ Conclusio.** Praeter quatuor elementa quae recto motu natura mouentur: est aliud corpus simplex ut pote caeli quod suae
 pte natura circulariter mouetur. **¶ Primo.** Quia omnis motus simplex / simplici debetur corpori / per quartam suppositionem. At
 motus circularis est motus simplex / tertiam suppositionem: igitur motus circularis debet corpori simplici. Sed nō debet natura alicui qua
 tuor elementorum: quia quodlibet eorum natura secundum rectum mouet: igitur nullū eorum natura circulariter mouet. Corpora enī simplicia
 solū unū habent secundum locū natura mouendi principia per eorū diffinitionem: igitur et unū dumtaxat habent motū simplicem. Si enim
 diuersos haberent motus simplices natura / & diuersa mouendi principia itidem ipsa habere oporteret: quod ipsorum diffinitioni
 repugnat. Igitur motus circularis debetur alteri corpori ab elementis, quare praeter quatuor corpora simplicia recto motu agita
 ta: aliud est corpus simplex circulariter natum moueri. **¶ Secundo.** Supponimus primum q. cuiuslibet corporis simplicis unus est
 secundum naturam motus. Deinde q. unius corporis simplicis tantum unus est secundum naturam motus: ut ignis solum motus
 sursum natura / & terra motus deorsum. Tertio: q. motus uiolentus & praeter naturam contrarius est motui naturali: ut motus
 ignis deorsum ipsi uiolentus / contrarius est motui sursum eiusdem naturali. Quarto: q. tantum unus motus simplex uni motui
 contrariatur. Vt solum ignis motus sursum contrariatur eius motui deorsum. Postremo supponimus motum circulearem esse.
 Tunc sic nectitur argumentum. Aliquis motus est circularis: per quintam modo positam suppositionem: & idem est simplex / per
 tertiam suppositionem in principio positam: igitur ipse est alicuius corporis simplicis. Motus enim simplex simplici debetur corpo
 ri: per quartam suppositionem prius positam. At motus circularis non est alicuius quatuor elementorum. Quia si eis conueniret: aut
 hoc esset natura aut praeter naturam. Non natura: quia quodlibet eorum habet natura motum simplicem rectum: ut ignis & aer
 motum sursum / terra autem & aqua motum deorsum: igitur nullum eorum habet natura motum circulearem. Vnius enim cor
 poris simplicis tantum unus est secundum naturam motus / per secundam suppositionem modo datam. Neq; motus circularis con
 uenit elementis praeter naturam. Quia si sicut motus circularis esset contrarius ei motui qui elementis secundum naturam con
 uenit. Nam per tertiam nunc positam suppositionem / motus praeter naturam contrarius est motui qui est secundum naturam. Id
 autem esse non potest. Nam cuiuslibet elementorum motui recto secundum naturam / contrariatur motus rectus praeter natura: &
 qui est alius & specie diuersus a circulari. Vt motui recto ignis & aeris sursum secundum naturam / contrarius est eorū motus
 sursum rectus deorsum praeter naturam. Et motui recto terrae & aquae deorsum secundum naturam / contrarius est motus rectus
 sursum praeter naturam: igitur elementorum motui recto secundum naturam / non contrariatur motus circularis. Nam tantum
 unus motus uni positus est contrarius / per quartam modo positam suppositionem. Conueniet igitur motus circularis alteri corpo
 ri a quatuor elementis. Et non conueniet ei praeter naturam. Nam si sic: contrarius esset motui qui eidem corpori secundum natura
 conueniret / per tertiam huius secundae rationis suppositionem. At ille motus secundum naturam conueniens / non nisi circularis esse
 posset. Nam (ut postea ostendetur) motui recto motus circularis minime est contrarius. Quare tandem ad motum circulearem
 deuenietur: qui corpori alteri a quatuor elementis secundum naturam conueniet: quod est propositum. **¶ Tertio.** Motus natura
 prior & perfectior debetur corpori natura priori. Perfectiores enim operationes natura perfectioribus accommodantur. At motus
 circularis natura prior & perfectior est recto: cum fiat secundum prius & perfectius spacium. Est enim motus circularis secun
 dum circulum: & motus rectus secundum lineam rectam. Circulus autem linea recta perfectior est. Nam circulus ubiq; unus
 est & continuus: cui neq; addi quicq; potest neq; subtrahit manente ratione circuli. Recta autem linea non ubiq; una est & continua:
 cum extremitates habeat non aduicem continuas. Et ei potest addi quicq; aut subtrahi manente eadem lineae ratione: igitur mo
 tus circularis debetur corpori natura priori q. sint ea corpora quibus natura conuenit motus rectus. Id autem corpus / aliud esse
 debet a quatuor elementis: quae secundum rectum natura mouentur. Neq; motus circularis erit corporum mixtorum: quia prius
 dictum est corpora mixta moueri secundum naturam elementi predominantis. Igitur ponendum est praeter elementa aliud cor
 pus simplex quod circulariter mouetur. Quare & quaedam est corporea substantia scilicet caelestis: perfectior elementis & corpo
 ribus naturalibus ex eis compositis. **¶ Quarto.** Omnis motus simplex aut est secundum naturam / aut praeter naturam. Et motus
 qui uni mobili uiolente conuenit: alteri secundum naturam conuenire natus est. Vt motus deorsum igni praeter naturam conue
 niens: terrae secundum naturam conuenit. Motus enim praeter naturam posterior est / & motus secundum naturam prior atq; per
 fectior. Et sicut posterior conuenit: ut alteri prius conueniat oportet. Non tamen id conuertitur: ut motus circularis caelo natu
 ra tantum conueniens ostendit. Motus autem circularis nulli elementorum natura conuenit. Si quo igitur pacto eis conueniret: id
 esset praeter naturam, quare per suppositionem praedictam motus circularis alteri corpori simplici secundum naturam conueni

Quid motus
rectus.
Quid circu
laris.

Quid corpo
ra simplicia.

Quid corpo
ra composita

Quinq; sup
positiones.

Quare circu
lus est perfe
ctior q. linea
recta.

re natus est. igitur praeter quatuor elementa ponendum est corpus simplex quod natura circulariter agatur. **¶ Quinto.** Motus
 circularis est unus / continuus / & perpetuus: ut in octauo libro physicorum ostensum est: igitur ipse conuenit alicui corpori natu
 ra. Si quidem absurdum est motum perpetuum & sempiternum esse praeter naturam, cum ea quae uiolenta sunt cito corrump
 untur / & nullum uiolentum perpetuo duret. Corpus autem circulariter motum: ignis esse non potest / quia id q. plurimi asserue
 rint. Nam igni motus rectus sursum natura conuenit: ergo circularis motus ei praeter naturam conueniret: quandoquidem
 unius corporis simplicis tantum unus est natura motus. non igitur posset motus circularis in igne esse perpetuus. Nullum
 enim uiolentum / perpetuum. Quare praeter quatuor elementa ponendum est aliud corpus simplex circulariter agitari naturam tan
 to quidem inferioribus corporibus nobilius / quanto illis supereminetius / sublimiusq; conspicitur.

¶ Tertij cap. notae.

¶ Corpus simplex quod circumfertur / caelum.

10
11
12
13
14

¶ Tertium cap. continet duas conclusiones, unum correlarium ad primam, & quatuor
 rationes ad secundam. **¶ Prima conclusio.** Corpus simplex quod circum
 agit / circumq; ferri dictum est: neq; graue neq; leue est. **¶ Nam** id graue dicimus:
 quod ad medium ferri natum est. **¶ Id** leue: quod natum est ferri a medio. **¶ Gra
 uissimum:** quod omnibus substat deorsum latis. **¶ Leuissimum** uero: quod om
 nibus superfertur sursum latis. Et si quid sursum aut deorsum fertur, ut leuitatem
 aut grauitatem aut utramq; habeat necesse est. Tunc ita nectimus argumentum.
 Omne graue aut leue fertur ad medium aut a medio. At corpus quod circumagit
 tur & circumfertur, neq; fertur ad mediū neq; a medio. Nam aut id secundum naturam esset aut praeter
 naturam. Non secundum naturam, nam effectum naturam circumferri conuenit, & unius corporis
 simplicis tantum unus est secundum naturam motus. Neq; id quidem praeter naturam, quia si deorsum
 praeter naturam ferretur / cum motus praeter naturam motui secundum naturam contrarietur, &
 motui deorsum contrarij sit motus qui euolat in sublime, et conueniret secundum naturam in sublime ferri, quod mo
 nstratum est esse nō posse. Et ita fit sursum praeter naturam ferret, ei conueniret secundum naturam deorsum ferri. non
 est igitur tale corpus aut leue aut graue. **¶ Correlariū.** Vnde fit ut re vna quidem eius partium grauis
 sit aut leuis. **¶ Nam** corporum simplicium idem est motus totius & partis, ut totius terrae & glebulae
 terrae. Eadem enim in toto & partibus ratio est. At totum ipsum non graue est aut leue ut dictum est,
 igitur neq; eius partium vlla, & si qua partium detracta esset (si id possibile concefferis) neq; sursum
 neq; deorsum ferretur. nam (ut de toto dictum est) neq; natura neq; praeter naturam id fieri posset.
¶ Secunda. Itidem rationi consentaneum uidetur: ipsum ingenitum atq; incorruptibile esse non aug
 mentum / non detrimētum sustinens: neq; alterationem ut sensibilia ipsa sustinent. **¶ Primo.** Quia
 generatio & corruptio inter contraria existunt. Et quicquid fit: fit ex contrario. Et quicquid corrum
 pitur: in contrarium corrumpitur. Atqui illi circumactio corpori nihil est contrarium. Circulationi
 enim nullus (ut postea per palam euasurum est) contrarius est motus. Est igitur ingenitum & incorru
 ptibile, idq; recte factum esse uidetur: ipsum a contrariis secretum semotumq; esse / ut futurum sit per
 pes / ingenitum & incorruptibile. Sed q. neq; augmentabile neq; diminuisibile sit: hoc ideo est, quia aug
 mentatio fit aliquo adueniente in trinfeco / ipsi materiae aliquo resolutio. Et diminutio: aliquo in trina
 seco recedente. At tale corpus neq; materiam habet talem ex qua fiat: neq; ab eo fit resolutio vlla, fit
 enim per contrarium. igitur neq; augmentabile neq; diminuisibile est. Quod si neq; generabile / neq; cor
 ruptibile / augmentabile aut diminuisibile est: neq; (ut sensibilia / elementa / animalia / plantae & similia)
 alterabile est. Nam alterationes in illos motus ordinantur: ut in ipsis sensibilibus promptum est in
 tueri. Est igitur id circumlatū corpus ingenitū / incorruptibile / inaugmentabile / in diminuisibile pa
 riter inalterabile & impassibile: ut corpus sempiternum & omnium primum. **¶ Secundo.** Quia om
 nes homines & graeci & barbari & quicumq; de deo extimationem habuerunt aliquam: ipsi sedem &
 locum attribuerunt caelum: quod probauimus circumagere & circumferri. Signum est igitur ipsum esse
 perenne / ingenitum / & incorruptibile: ut immortali & incorruptibili / immortale & incorruptibile
 esset aptatum. **¶ Tertio.** Quia ex iis quae ex praeterito tempore successione quadam posterius mentio
 rita prodita sunt: nihil diffonum / nihil mutatum de ipso comperimus: neq; secundum eius partem vll
 lam. hoc iterum signum est & fidem facit: ipsum ingenitum & incorruptibile esse. **¶ Quarto.** Antiqui
 ipsum: aethera ut sempiterno tempore currens & summa loca occupans / nuncupauerunt: quemadmo
 dum & aliorum complures hoc nostro quo ponimus. neq; enim semel neq; bis putare oportet sed
 infinities: ad nos eandem aduenisse opiniones. Anaxagoras autem hoc nomine male usus aethera pro
 igne ponebat.

¶ Notarum tertij capitis declaratio.

¶ Aether geminam habet interpretationem. Primo dicitur quasi semper currens. Et secundum hanc / caelum uocamus aethera q. Duplex est. e
 perpetuo mouetur. Vt apud Ouidium. Atq; sub aethere fixis incuruant stellis. Secundo dicitur quasi ardens sine urens. Secundum ris significa
 quam pote ignem uocant aethera. Vt Ouidius. Quiaq; erat & tellus illic & pontus & aether. Et paulo post. Haec super im. tio.
 posuit liquidum & grauitate carentem aethera: nec quicq; terrene fecis habentem.

Tertij capitis prima conclusio. **C**ælum quod simplex esse corpus & circulariter moveri probatum est neque graue neque leue est. **C**ælum graue est corpus naturale quod natum est ferri ad medium. ut aqua & terra. **L**eue autem est corpus naturale quod natum est ferri a medio. ut aer & ignis. **G**rauiſſimum est graue quod omnibus corporibus ſubſtat deorſum latis: ut terra. **L**euiffimum uero est leue quod omnibus corporibus ſurſum latis ſuperferri natum eſt: ut ignis. **S**upponimus præterea quod quicquid ſurſum aut deorſum fertur: aut leuitatem/aut grauitatem/aut utrumque habet: ut ignis/terra/mixtum. **T**unc ſe formatur ratio. **O**mne graue aut leue fertur ad medium aut a medio/per duas primas diſſiuiſiones. **A**t cælum neque natum eſt ferri ad medium neque a medio. **Q**uia ſi ſic aut ferretur motu recto natura aut præter naturam/per diuiſionem motus. **N**on natura quia cælum natura circulariter mouetur. ut oſenſum eſt: igitur natura non mouetur ſecundum rectum. **V**nus enim corporis ſimplicis tantum unus eſt ſecundum naturam motus. **N**eque cælum mouetur motu recto præter naturam. **Q**uia motus præter naturam contrarius eſt motui ſecundum naturam per tertiam ſuppoſitionem prius poſitam: & motus ſurſum contrariatur motui deorſum & euiuerſo. **S**i igitur præter naturam cælo conueniret motus deorſum: ſecundum naturam eidem conueniret motus ſurſum. **S**i enim motuum contrariorum unus alicui præter naturam conueniret: alter eidem ſecundum naturam conueniret. **E**t ſi præter naturam cælo conueniret motus ſurſum: eidem ſecundum naturam conueniret motus deorſum. **I**d autem modo oſenſum eſt eſſe non poſſe: cum cælo natura conueniat motus circularis. **E**t vnus corporis ſimplicis tantum unus ſit ſecundum naturam motus. igitur cælum neque graue eſt neque leue. **C**orrelarium. **Q**uare neque aliqua cæli pars integralis grauis eſt aut leuis. **C**ælum corpus ſimplicium idem eſt ſpecie & conſimilis motus totius & partis. **V**t ſicut tota terra ita & gleba terra nata eſt deorſum ferri. **I**dem enim de toto ſimplici corpore & partibus eius eſt iudicium. **A**t totum cælum neque graue neque leue eſſe probatum eſt. igitur neque ulla cæli pars aut grauis aut leuis eſt. **A**lioquin alius eſſet motus partium cæli & totius cæli: quod eſt contra principium modo adductum. **E**t ſi una cæli pars ſeparata diuiſa que eſt a toto (quis id natura fieri non poſſit: cum cælum ab omni ſectionis iniuria ſit alicuius) ea neque ſurſum neque deorſum ferretur: cum id neque natura neque præter naturam fieri poſſit / quemadmodum de toto cælo probatum eſt. **S**ecunda conclusio. **C**ælum neque generabile neque corruptibile neque augmentabile neque diminubile eſt neque alterabile: quemadmodum res naturales alterantur. **P**rimo. **Q**uia generatio & corruptio ſunt inter terminos contrarios: ſcilicet formam que acquiritur & alteram que deperditur. **E**t quicquid generatur: ex contrario generatur. **E**t quicquid corrumpitur: in ſuum corruptipit contrarium / ut in primo Phyſicorum dictum eſt. **C**ælo autem nihil eſt contrarium. **N**am contrariarum ſubſtantiarum contrarie ſunt operationes & motus: ut aqua & ignis. **M**otui autem circulari ipſius cæli nullus eſt motus contrarius: ut ſequens caput oſtendet: igitur neque cælo aliquid eſt contrarium: quare neque ipſum generabile eſt / neque corruptibile tranſmutatione Phyſica. **E**t recte cælum contrarietatis immune eſt & expers: ut perpetuum ſit. **S**i enim contrarium haberet: cum ab eo corrumpi natum eſſet: non perpetuo conſtaret. **Q**uod autem cælum non ſit augmentabile neque diminubile patet: quia augmentatio ſit aliqua ſubſtantia corporea & ſimiliter noua mole ipſi quod augetur adueniente: cum ab eo aliquid ſubſtantie reſolutum eſt. **D**iminutio uero ſit aliqua ſubſtantia cum quantitate ab eo quod diminuitur recedente. **C**ælum autem talem ſcilitet fluidam non habet materiam ex qua componatur neque a cælo ſit ulla partium reſolutio atque deperditio. **C**um huiusmodi reſolutio fiat per contrarium: cælo autem nihil ſit contrarium. **E**t cum cælum oſenſum ſit non eſſe generabile neque corruptibile / neque augmentabile / neque diminubile: conſequens eſt ipſum non eſſe alterabile / quemadmodum corpora ſenſibilia atque naturalia alterationem ſuſcipiunt. **N**am alterationes in generationem / corruptionem / augmentationem / & diminutionem ordinantur ut media in ſuos fines: quemadmodum in rebus naturalibus liquido conſtat. **M**odo ſi finis alicui conuenire natus non eſt: neque medium in ſinem ordinatum eidem conueniet. **Q**uare nullo primorum quinque generum motus / cælum moueri natum eſt. **S**ecundo. **Q**uia omnes homines cuiuslibet nationis & religionis deo ſedem & locum aſſignauerunt cælum: ut ipſius uniuerſi nobiliſſimum / digniſſimumque locum: igitur illud iudicium eſt ipſum eſſe perpetuum. **S**i quidem rationale eſt immortalis atque perpetuo locum aptari immortalis & perpetuum: ut dignitati rei dignitas loci reſpondeat. **T**ertio. **Q**uia ex his que præterito tempore facta / poſteris tradita ſunt: nihil ipſius cæli neque ullius partis eius mutatum / ut adieclum aut deperditum comperimus: quemadmodum in terra & corporibus naturalibus crebras mutationes factas legimus. **I**d ergo ſignum eſt cælum eſſe ingenerabile & incorruptibile. **Q**uarto. **A**ntiqui cælum ipſum uocabant æthera: quia ſempiterno tempore currat & ſupremum locum tenet: quod & hac tempeſtate a compluribus ponitur. **N**on enim ſonel tantum aut bis ſed infinities eadem ad nos redeunt opiniones / conſimilesque ſententiæ. **A**naxagoras autem ætheris nomine perperam pro igne uſus eſt: quæ crediderit cælum eſſe ignem / & hinc idem utriusque nomen accommodauit.

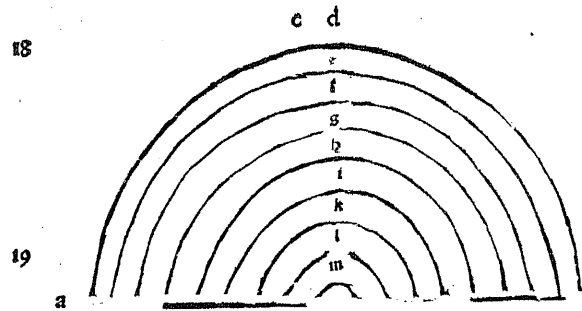
Cælum non habere materiam eiusdem ſpeciei cum materia rerum naturalium.

Quarti cap. note.

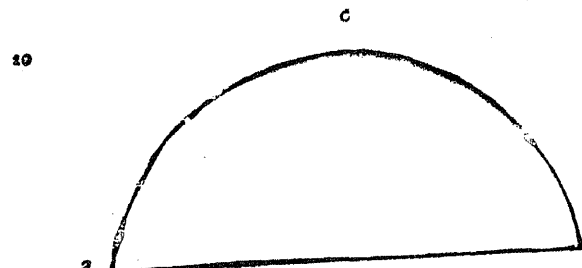
Circulus / cælum **a** oriens. **b** occident. **c** meridies. **d** primum mobile. **e** firmamentum. **f** ſaturni. **g** iouis. **h** martis. **i** ſolis. **k** ueneris. **l** mercurij. **m** lune. **n** hemiſphæria: **n** ſeptentrio. **C**hemisphæria / dimidiæ ſphære.

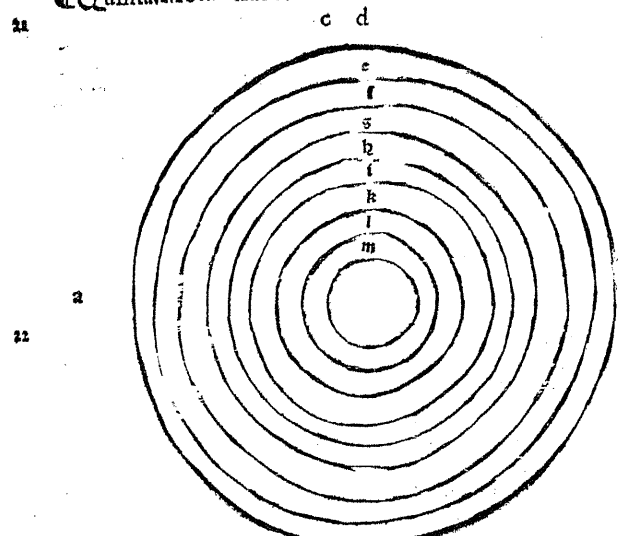
Vartum cap. continet ſex conſuſiones. **P**rima. **M**otui circulari motus rectus minime abſit contrarius. **N**am motui recto ut motui ſurſum contrarius eſt alius motus rectus: & eorum loca adinuicem ſunt contraria. **S**unt enim ſurſum & deorſum: motuum diſſerentie & contrarietates. igitur motus circularis motui recto minime eſt contrarius. **P**oſitus eſt enim tantum vnus motus vni motui abſe contrarius.

Eadem cum ſuperiori ratione: nam hi infiniti eſſe poſſunt. **N**eque idem ſubit iudicium cum motu recto qui eſt de a in b: motui recto de b in a contrario. **N**am hi recti: determinati / finiti que ſunt / Circulares autem (ut dictum eſt) ſunt determinati / infiniti que eſſe poſſunt.

Quarta. **M**otus eſuſdem ſemicirculi eſt diuerſo facti: ut vnus ab a in b: alter uero ex b in a / adinuicem non ſunt contrarii. **N**am diſſinita ſunt ſecundum locum contraria: que ſecundum reſtitutionem plurimum diſtant. **M**otus autem ſemicirculi a c b / & b c a / non plurimum ſecundum reſtitutionem diſtant: non ſunt igitur contrarii. **Q**uare & minus erunt ſi qui ex eadem parte in idem ſumuntur ſemicirculi: ut motus a c b / & motus alter a c b: adinuicem contrarii.

Quinta. **M**otus eſuſdem circuli ſecundum eius diuerſos ſemicirculos ſumpti: contrarii non ſunt. **N**am ſi ſumantur hoc pacto motus ab a in b / qui eſt a c b: & motus qui eſt ab b in a / qui eſt b a c: contrarii eſſe nequeunt. **V**nus enim & continuus contrarios abeunt terminos. **N**eque contrarii erunt ſumpti ab a in b / a c b: & ab a in b / a n b. **S**unt enim ab eodem in idem: & non ſecundum reſtitutionis diſtantiã ſumpti. **M**otus autem contrarii ex contrariis terminis in terminos ſecundum reſtitutionis diſtantiã abeunt contrarios. **S**exta. **T**otius circuli motus: totius eſuſdem aut alterius motui non euadit contrarius. **A**lterius quidem non erit. **N**am ſi finiti eſſent: & infiniti eundem eſſe oporteret contrarium. **N**eque eſuſdem: ut motus a c b / motui a c b a. **N**am ſunt ab eodem in idem & conſimiles. **A**ut ut a c b / motui a n b a: qui uidentur e diuerſo facti. **N**am iterum ſunt ab eodem in idem. **C**ontrarii autem motus ex contrariis terminis in terminos contrarios. **Q**uos ſi pertiſnaciter defendis contrarios: aut ſimul erunt in circulo a c b. **H**oc autem non. **N**am contrarii ſimul ſtare non poſſunt. **A**ut aduenient eque fortes: & tunc ſe impediunt / & neutro mouebitur mobile. **A**ut dormiabitur / ſuperabitque alter eorum. **E**t ſic ſemper vno mouebitur mobile: & nunquam altero. **F**ruſtra igitur ponitur is quo nunquam mouebitur: eſſe huic (quo iugiter / ſempiternoque mouetur) contrarius. **U**t profecto fruſtra eſſet calcementum / cuius nunquam futura ſit calcatio. **D**eus autem & natura nihil faciunt fruſtra. **E**ua ſit igitur (ut arbitror) pſpicuum motui circulari nullum motum eſſe contrarium. **N**otari quartum cap. declaratio. **N**omine circuli in toto hoc capite circulari corpore & cælum intelligitur. **L**itera a in ſignatione cælorum litera iſcripta ſignificat punctum orientis / a quo primum mobile incipit reuolutionem diurnam. **B** punctum occidentis: ipſi a diametraliter oppoſiti.

Figurati... C punctum meridiem... b equidistant per quod celum ab oriente in occidentem agitatum transit.

17 Varii capitis prima conclusio. Motui circulari rectus motus secundum locum non est contrarius. Nam motus rectus motui recto contrariatur...

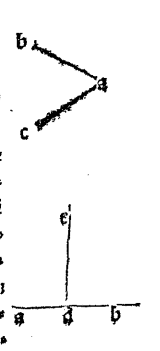
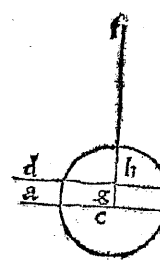
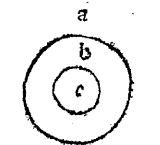
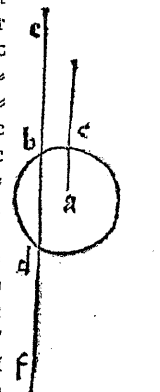
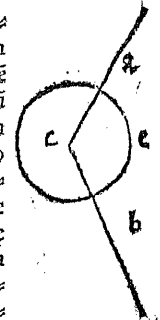
Contrarietas inter motus celestes minime reperiri.

18 Infirmum secundo. Angulus est a duarum linearum contactu intercepta extensio.

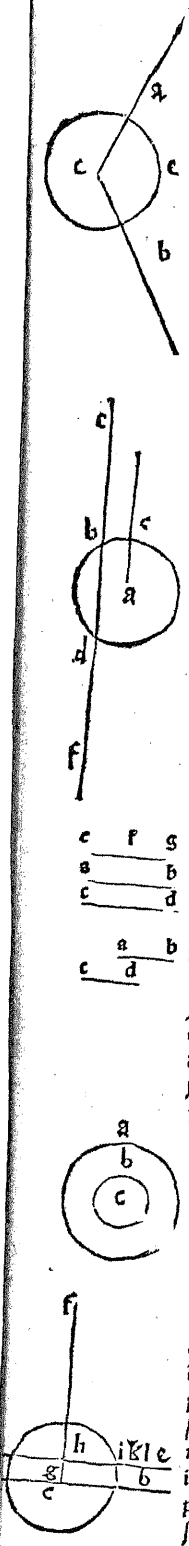

19 Vintum cap. continet tres conclusiones, tres rationes ad primam, & sex ad tertiam. Prima conclusio. Conveniens est differere an corpus infinitum sit aliquod...

caru cōteplationū aufert partē. Et quod in principio est modicum in fine evadit vel q̄ maximū. At vero id an sit infinitū/an nō sit/indiscussū multos in Philosophia relinquit errores.

gnita pene oia destrueret. Supponit eni geometria magnitudinē sine statu p diuisione diuinitū posse. Et modica digressio a ueritate in principio/in fine sit q̄ maxima. At qui an sit infinitū secūdo necne/uidiscussū multos in Philo sophia naturali reliquerunt errores. Nā infinitū apud ponētes ipm esse/babet principij rationē: dicit enim ipm esse oim principij/ut terti⁹ Physicorū ostēdit: igit̄ cōueniēs est discutere an sit infinitū necne. **Secūda cōclusio.** Nullū corp⁹ simplex/infinītū actū esse pot̄: itē dē neq; cōpositū. **De cōposito patet:** quia corp⁹ ex magnitudine & multitudine finitis cōpositū: finitū est. Si eni finitis finita addant̄: tota esse finita necesse est. Et tantū est unūquodq; corp⁹: ex quātis ipm est cōpositū. Vt si ex decē pedibus/decuplale/ si ex quinq; /quintuplale. At oē corpus cōpositū: ex magnitudine et multitudine finitis corporib⁹ simplicib⁹ cōstat/ ut sequētia ostēdēt: igit̄ oē corp⁹ cōpositū est finitū. De simplici aut corpore q; nō possit esse infinitū iā futura discussio est: et iprimis de celo (quod primū corp⁹ dicit̄: quādamodū ē ei⁹ mot⁹ est prim⁹) id ostēdēt̄ est. **Tertia cōclusio.** Nullū corp⁹ circulari motū circū actū/infinītū esse pot̄. **Primo.** Quia facta hypothesi q; tale corp⁹ infinitū: cētū haberet (simpliciter eni nō esset in eo assignādū cētū neq; circumferētia: alioquin esset finitū) infinitū secūdū magnitudinē: cētū lineā exētes a cētō positō/ et i eo angulū cōstitūtes. Vt a cētō cōporis infiniti/ eadē lineā c a et c b essēt secūdū lōgitudinē infiniti: cōstituerētq; in cētō c angulū a c b/ essētq; earū distātia in circūferētia corporis infiniti/ et infinita. Sicut eni finitū linearū distātia/ atq; interceptū iter utraq; spaciū/ finitū est: ita infinitū est infinitū. Porro i finitū dicit̄ huiusmodi linearū infinitū distātia: quia quātūcūq; magnitudinē interceptū accipiēdo/ et eā quoties lubet repetēdo, nūq; ab unū extremate ad alterū extrematē puenire possem⁹/ neq; totā itericclā magnitudinē absoluerē. Cū itaq; illarū linearū distātia esset infinita: cōp⁹ circulariter motū p̄trāsire deberet si cōpletā faceret reuolutionē: nā earū utraq; itra circūferētia corporis ambītū cōtineret. At infinitū distātia p̄trāsire impossibile est: ergo illud corp⁹ circūferri nō pot̄. Sed pri⁹ ostēdit̄ est aliquod corp⁹ circulariter motū: quod etiā de celo sēsū p̄speclū est: igit̄ nō est corp⁹ circulariter motū infinitū. Et sane quādamodū numer⁹ dicit̄: infinitū nō actū: quia quocūq; accepto restaret maior actū numer⁹ accipiēdo. ut nō possit dari maxim⁹ actū, ita et lineis infinitis intercepta superficies dicit̄: infinita: quia quacūq; magnitudinē actū accepta/ maior actū q̄ inter illas iaceret/ esset accipiēdo: ut nūq; ad maximā puenire cōtingeret. **Secūdo.** Si a tpe finitū/ tps auferat̄ finitū: restādū tps finitū est. Et si tps quo fit mot⁹ est finitū: et mot⁹ est finit⁹: et magnitudo q̄ ferē. i. ipm mobile/ est finitū. Quod si hęc tria tps mot⁹ et mobile cōsimiliter sese habeāt ut finita sint aut infinita: i. ex to physicorū ostēdit̄ est. Sed totū tps quo celū circularē cōplet reuolutionē finitū est/ ut pote quatuor et nīginti horarū: igit̄ ē ei⁹ mot⁹ est finit⁹: et mobile itē finitū. Quod ut rōe dicit̄ ad impossibile planū cognoscat̄: sit c b d corp⁹ circulariter motū et infinitū: si possibile est. A cui⁹ cētō a/ exeat lineā c/ uer⁹ p̄tē c infinita. Intelligat̄ p̄terea lineā e b d f extra cētū eiusdē corporis descripta/ equidistāte lineā a c quiescēs/ et ex utraq; pte infinita. Tūc sic. Corp⁹ c b d circulariter motū suū p̄ficiat spaciū in toto tpe: igit̄ huiusmodi corp⁹ p̄trāsire/ atq; absoluit lineā e b d f aliquo tpe mot⁹. Est ei ea lineā itra sui spaciū metas cōtēta/ atq; toto spacio minor: cū ipa sit minor diametro eiusdē corporis circularis: et diameter sit minor eiusdē corporis circūferētia / totū quod p̄currit spaciū suo ambitu cōcludēt. Sed totū tps quo corp⁹ c b d suū cōplet motū: finitū est. Nā idē esse ponit̄ tpe quo celū diurnū pagit reuolutionē: quod est quatuor et nīginti horarū: igit̄ tps quo corp⁹ c b d p̄trāsiret lineā e b d f/ a toto tpe mot⁹ finitū subtrahēt: etiā est finitū: et totū tps parsit̄ igit̄ spaciū infinitū secūdū reclā/ absoluit tpe finitū: quod est impossibile. Si igit̄ ipm corp⁹ circularē esset infinitū/ et mūd⁹ itidē infinitū: nō posset huiusmodi corp⁹ circulariter circūferri: cui⁹ oppositū uel sēsū cognitū est. **Tertio.** Si magnitudo una iuxta alterā sine etiā motū sine quiescēte mota fuerit: ill cōm magnitudines eodē tpe se absoluit. Vt si magnitudo a b supponat̄ magnitudinē c d et moueat̄ ambē/ i oppositas tamē ptes scilicet una in dextrā et altera in sinistra: aut una quiescētē altera moueat̄: eodē tpe se p̄trāsiret et simul utraq; ad alterū finē puenit. Cū ei supposita affecta fuerit finē magnitudinis supposita: etiā supposita habeat̄ finē supposita. Quod si tales magnitudines cōtrariā pte moueant̄ ut una i dextrā et altera i sinistra/ uel uelocitate/ se absoluit. Si uero earū una quiescat et altera aequali uelocitate moueat̄: sicut cū cōtrahēbant̄: tard⁹ se absoluit q̄ cū mouebant̄ cōtrahēdo/ imo uero duplo tard⁹. Vt ponat̄ magnitudo a b supposita et magnitudo c d supposita cōtrahēti: illa i dextrā/ hęc uero in p̄tē oppositā se absoluerē i minuto: deinde ponat̄ magnitudo c d quiescētē et a b moueri i dextrā/ equa uelocitate qua pri⁹ mouebat̄ quādo c d ponebat̄ simul moueri: magnitudo a b absoluet c d solū i duob⁹ minutis/ duplo scilicet tpe ad tps quo ipsā absoluit cū abē cōtrahēbant̄. quare tard⁹/ altera q̄ utraq; mota/ se absoluit. Quod et i corporib⁹ circulariter motis/ locū habet/ p̄mptiq; est ostēdēre sicut i his q̄ reclō motu ferunt̄. Si igit̄ corp⁹ a circulariter motū esset infinitū: tpe finitū absolueret b circū finitū circa cētū c descriptū: quia circū b minor toto tpe mot⁹ corporis a (quod qdē tps hic finitū esse supponit̄) absolueret. Quare corp⁹ infinitū a/ eadē uelocitate absolueret ab eodē circulo finitū b i eodē tpe. Nepe si duarū magnitudinū una iuxta alterā lata fuerit: hęc eodē tpe se absoluit. quare eodē pror⁹ tpe primū absoluit a secūdo: quo primū absoluit secūdū. Et ita infinitū corp⁹ absolueret a finitū et tpe finitū: qd pri⁹ ostēdit̄ est impossibile. Et nullū est d̄scrimē an infinitū circūlū moueri et finitū q̄scere itelligam⁹: aut finitū moueri et infinitū q̄scere: aut infinitū cōtrahēti finitū/ sicut mot⁹ spherarū i feriorū cōtrahēti motū diurno primi mobilis. **Quarto.** Lineā cui⁹ est finis et termin⁹ infinita esse impossibile est: et superficiē terminis clausā/ itē et corp⁹ terminis cōtēti: infinitū esse repugnat. At quicquid figurā habet (sicut et ois figura/ ut spherā/ circūl⁹/ quadrā/ gūl⁹) finē habet et terminū. Nā ex opposito qd infinitū est/ et nulla ex pte determinatū: neq; spherā/ neq; circūl⁹/ neq; quadrā/ gūl⁹/ aut quis alia figura esse pot̄: sicut neq; pedale pot̄ esse finitū. Nō pot̄ igit̄ circūl⁹ ull⁹ esse finit⁹: ex quo cōsequit̄ corp⁹ qd circulariter mouet̄ infinitū esse nō posse. Circularis ei mot⁹ est q̄ secūdū circūlū ut suū spaciū cū sit. Et si alicui⁹ mot⁹ spaciū finitū esset/ mobile finitū esse necesse est. **Quinto.** Sit datū corp⁹ circulariter motū infinitū si possibile est: a cui⁹ cētō c exeat a sinistro i dextrā p̄tē a lineā a b quiescēs et utraq; ex pte infinita. P̄terea itelligat̄ altera lineā quiescēs supra lineā a b infinita et supra cētū c etiā a sinistro i dextrā p̄tē reclā/ cadēs i p̄tēlo g q̄ sit d e. Demū itelligat̄ tertia lineā c f/ a cētō sursum ereclā/ diuidēs cōtinuē lineā d e ad motū corporis circularis et mota uer⁹ p̄tēlū e. Tūc sic format̄ rō. Corp⁹ circularē suū motū p̄ficere neq; nisi lineā c f totā lineā d e absoluat̄ et p̄trāsiret: pri⁹ eā diuidēdo i p̄tēlo h/ deinde i p̄tēlo i/ postea i p̄tēlo k/ et ita cōtinuē i alio et alio p̄tēlo. Nā lineā d e infinita nō exhibit circūferētia corporis circularis infiniti: imo minor diametro nō tācū cōplectit̄ spaciū quātū est corporis infiniti spaciū. Sed impossibile est q; lineā c f absoluat̄ lineā d e infinita tpe finitū. Alioqui spaciū infinitū secūdū reclā p̄trāsiret tpe finitū: quod in physicis ostēdit̄ est impossibile: igit̄ corpus circulariter motū nō pot̄ esse infinitum.

Sexto. Tempus quo celum completa reuolutione agitur finitum est: ut nīginti quatuor horarum mora determinatum. igitur & spaciū per quod huiusmodi corpus mouetur: est finitum. Tempus enim & spaciū in motu regulari similem habent respōdētia: ut totum toti respōdēt & medieta medieta. Non igitur corpus quod circulariter mouetur / infinitum: cum mobile infinitum non possit moueri in spacio finito.

Secūda cōclusio. Incommensurata: quando inaequales equalium magnitudinis partium sumuntur grauitates. Ita & de leuitate intelligas: **Extim cap.** continet duas conclusiones, & duas rationes ad primam. **Prima conclusio.** Nullum corpus sensibile simplex: infinitum est. **Hoc nuper demonstrandum restitum erat:** quod ostendimus. **Primo.** Quia nullum corpus aut a medio aut ad medium latum: infinitum est. Omne autem sensibile simplex: aut a medio aut ad medium latum est. nullum tale igitur infinitum. Quod uero nullum corpus a medio aut ad medium latum infinitum sit: hinc liquet, quia lationes a medio & ad medium aduicem contrarię sunt: contrarię uero in contraria abeunt loca. Et si contrariorū unum determinatum est: determinatum erit & reliquum. At contrariorū unum ut medium determinatum est: quo unumquodq; grauitum feratur. Non enim contingit medio longius pertransire. Igitur & reliquum determinatum est. Nullum igitur tale/ infinitum. determinatis enim extremis: quicq; infinitū esse impossibile est. Quod si extrema sint determinata: media determinata esse necesse est. Alioquin determinatis extremis interclusum / interceptumq; esset infinitum: & infinitus in medio motus contingeret: quod impossibile est. **Secundo.** Quia cum omne sensibile simplex / leue sit aut graue: si aliquod tale infinitum ponas: infinitam aut leuitatem aut grauitatem habere concedas oportet. Quod sic ostendo. Sit graue aliquod corpus simplex infinitum / si possibile est: b graue finitum. Ex a capio grauitatem finitam quamlibet ut secundum magnitudinem a c: quę quia sit finita / & grauitas b finita: totiens poterit sumi/ ut totam grauitatem corporis b finiti mensuret. Vt exempli causa. sit b decupla, sumo decem partes infiniti a, parti a e quales, quę equam cum b retinebunt grauitatem, & eum semper fundendo partes tantas non contingat deficere: a infinitam continebit grauitatem: quod erat ostendendum. Neq; refert illas grauitates commensuratas esse aut incommensuratas: itidem accidet quod uolumus. Quod si iterum posueris grauitatis finitę: alia subibis incommoda: finiti & infiniti equam esse grauitatem / imo & finiti maiorem. Nam uidemus in finitis in maiori magnitudine maiore geri grauitatem. ut in dupla duplam / & ita deinceps. si itaq; sit finita: sit dupla magnitudinē b. sumo b & c duplam / finitam: equam seruantem grauitatem. q̄ si sumis b d corpus finitum: maiorem corpore infinito retinebit grauitatem. esset igitur infinita grauitas. Et cōsimiliter in infinito leui infinita leuitas. At uero infinitam aut leuitatem aut grauitatem esse impossibile est: quia cum grauitas aliquanto tempore & aliquanto mouet spacio: dupla idem eodem spacio mouet in tempore subduplo / & ita semper ut quemadmodum grauitas crescat: decrescat tempus & minus fiat. Et cum omni proportione grauitas infinita finitę grauitatis vim superet motricem: oporteatq; mobile/ mouentium excellentias & proportiones sequi: profecto in non tempore aut minimo (nullum autem minimum) mouebit: ut quę omnem mouendū proportiōnem excedens: nulla proportiōne moueat: quod impossibile est. Nulla siquidem infiniti ad finitum proportiō est. Quod si contendas in tempore moueri: accidet grauitatem finitam & infinitam equali tempore mouere / quod est impossibile. Est enim grauitas infinita a: b finita. quā utraq; in tempore mouet: aduicem mouendū proportiōnem habent. ut sit a dupla (quamcūq; aliam dederis/ idem ualeat) sumo b & c duplę grauitatis ad b: quę duplam mouendū ad b seruat proportiōnem. equaliter igitur cum a mouebit. quęcumq; enim ad idem eandem seruant proportiōnem: illa ut aequalem inter se habeant/ necesse est. & non modo hoc: uerum si b d finitam grauitatem sumeres: b d finita mouendū uirtus: infinitam a mouendū uirtutem excederet, & in minori tempore moueret / quę si impossibile sunt: manifestum est infinitum sensibile corpus esse non posse. Sed id mentem in dubiū trahere posset: an plures sint mundi / an mundus unus infinitus. Nam ipsum aut finitum esse aut infinitum necesse est. **Secūda conclusio.** Mundus non est infinitus. **Tertia** iuxta ea quę prius allata sunt: prompta est huius rei demonstratiō. **Nam** aut esset similiarium partium / aut dissimiliarium. Non similiarium. Nam omne tale simplex est: cui debetur unus motus / aut circularis aut reclus. Modo uero ostensum est: nullum neq; circulo neq; recto actum / esse posse infinitum. non est igitur similiarium partium. Neq; quidem dissimiliarium. Nam aut esset ex specie infinitis / aut finitis. non infinitis. Nam simplices motus specie finiti sunt. igitur & simplicia corpora specie d̄scrimen habentia / finita sunt. Cuiuslibet enim corporis simplicis unus est motus simplex. Neq; ex finitis erit. nam aut eorum omnia: aut eorum unum / infinitum esse oporteret: ut ignem / aerem / aquam / aut terram. hoc autem esse non potest. **Primo.** Quia aut leuitas aut grauitas daretur infinita: quę infinita dari non posse monstratum est. **Secundo.** Quia loca oporteret esse infinita. **Tertio.** Quia motus essent infiniti: & neq; ferrentur sursum neq; deorsum. Quod enim factū esse non cōtingit: impossibile est fieri, & in quali / & in quāto / & ubi. Vt quod factū esse nō pot̄ alibi: ut alibi fiat impossibile est.

Et quod cubitale factum esse non contingit: impossibile est cubitale fieri: & quod impossibile est peruenire in Egyptum: proficisci in Egyptum haud quaquam valebit unquam. Itaque quod sursum aut deorsum esse non potest: sursum aut deorsum feretur nunquam. Quarto. Quia aut tale infinitum moueretur secundum naturam aut propter naturam. Si propter naturam: ergo alius esset locus: in quem secundum naturam ferretur. Hoc autem impossibile. mundus igitur infinitus esse non potest. Notandum sexti cap. declaratio.

a b c d e
4 4 4 4
f a b i r
4 5 6 7

De gravitate comensurata exemplum. ut sit corpus a/e/diuisum in quatuor quartas a/b/c/d d e quarum quelibet habeat gravitatem ut quatuor ea est comensurata nam equalium magnitudinum est aequa gravitas. De comensurata exemplum: ut corpus f/k diuidatur in quatuor quartas: quarum prima f/g sit gravis ut quatuor secunda g/h ut quinq; tertia ut sexi quarta ut septem. ea est incomensurata: nam non qualis proportio magnitudinis ad magnitudinem ea est gravitatis. unius ad gravitatem alterius. Consimiliter diffinitur leuitas comensurata & incomensurata.

Sexti capitis prima conclusio. Nullum corpus naturale simplex est infinitum actu. Primo quia nullum corpus a medio aut ad medium recte motum est infinitum. Omne autem corpus naturale simplex aut recte mouetur a medio aut ad medium. Nam si leue mouetur a medio, si graue ad medium: igitur nullum corpus naturale simplex est infinitum. Primo autem loco assumpta propositio patet: quia lationes a medio & ad medium sunt contrariae: nam secundum rectitudinem plurimum distat. lationes autem contrariae sunt in loca contraria: quadoquidē motus contrarij sunt in terminos adiuuicē contrarios. Quod si contrarij unū determinatū est, et reliqua determinatū erit, et contrarij unū determinatū est scilicet mediū ad quod grauiā natura ferunt. Non enim natū est quod ulterius terra ferat; moueri igitur et reliqua extremū determinatū est scilicet sursum simpliciter. Quod si extrema sit determinata: media illis intercepta determinata esse necesse est. Alioqui determinatis extremis media intercepta esset infinita: et infiniti terminos constitutos mori fieret: quod impossibile est. Secundo. O est corpus naturale simplex aut leue est aut graue. Si ergo ponat corpus naturale simplex infinitū actu: ipsum infinitū haberet leuitatē aut gravitatē. Quod sic ostenditur. Sit a corpus naturale simplex infinitū atq; graue: & b corpus graue finitum. Suma utq; corporis a grauitas aliqua finita scilicet magnitudinis a e. Quae quia finita: aliquam habet proportionē ad gravitatē b finitā, totiensq; sumi poterit grauitas a: aut totā gravitatē finitā corporis b finiti mensuret & absoluat. Exempli gratia: sit grauitas a e subdecupla ad gravitatē b. Sumo ipsius a corporis infiniti decem magnitudinis partes aequales partit a e: quarum quilibet aequa cū a e seruet gravitatē sicut & magnitudinē: sitq; a o cōpositū ex illis decē partibus. Tūc sic grauitas a o est decupla grauitati a e: & grauitas b itidē decupla grauitati a e: ergo grauitas totius a o ex decem illis partibus constitutis est aequalis grauitati b. At sumendo partes magnitudinis aequales ipsi a e: non potest absūmi corpus a infinitū: cū infinitū per finitae partis ablationē nunq; cōsumat: igitur neq; totā eius gravitatē unq; sumi possibile erit: cū unaquaq; partū infiniti suā habeat gravitatē: alioquin corpus simplex non esset: quod hypothēsi aduersatur positae. In simplicibus enim corporibus totius & partū eadē ratio est. Et nihil interest (inquit philosophus) si huiusmodi grauitates corporis infiniti ponantur esse comensuratae & uniformes: uel incomensurate & diffformes. Nam semper idē sequetur propositū: scilicet corporis infiniti grauitatē esse infinitā. Quod si quis dixerit huiusmodi corpus simplex infinitū habere grauitatē finitā: cogēt cōcedere grauiā incomueniētā: scilicet q; corporis finiti & infiniti sit grauitas: imo uero q; corporis finiti sit maior grauitas q; infiniti: q; duo sunt impossibilia: cū in corporibus naturalib; simplicibus in maiori magnitudine sit maior grauitas: ut in dupla magnitudine: dupla grauitas: & tripla mole: tripla grauitas: & ita deinceps. Si itaq; grauitas corporis infiniti sit finita: ponatur esse dupla grauitati corporis b finiti: quadoquidē finiti ad finitū sit proportio. Cāpio corpus b & c duplā secundū mole ad b: & cū grauitas est dupla ad grauitatē b. Nam magnitudinis ad magnitudinē & grauitatis ad grauitatē eadē supponit esse proportio. Cū grauitas b c sit dupla ad grauitatē b: & grauitas corporis infiniti a etiā posita sit duplex ad grauitatē b: grauitas b c corporis finiti aequat grauitati a corporis infiniti. Quaeq; enī ad idē eandē seruāt proportionē inter se sūt equalia: igitur corporis finiti & infiniti est aequa grauitas: quod est primū inconueniēs. Cāpio deinde b d corp; triplū ad b secundū mole: enī itidē grauitas erit tripla ad grauitatē b: & maior grauitate b c: quare etiā erit maior grauitate a equali grauitati b c. Corporis igitur finiti est maior grauitas q; corporis infiniti: quod est secundū inconueniēs. Quo circa necesse est corpus infinitū (quoadmodū prius assumptū erat) si graue fuerit: habere infinitā grauitatē: & si leue: habere infinitā leuitatem. Infinitū autē grauitatē aut leuitatē esse impossibile est. quia si grauitas finita aliquāto tpe & aliquāto mouet spacio aliquod mobile: dupla grauitas idē mobile eodē spacio mouet in tpe subduplo, seruatoq; semp eodē mobili quantū crescit uis motiua: itā decrescit tps: ut in physicis ostēdū est. Et mobile sequit excellētias & proportioēs uirtutū mouētū: ut quāto uirtū motus sit maior: itāto mobile moueat uelocius: ut in septimo physicorū ostēdū est. Grauitas autē infinita supra oēm proportionē superat uim motiua grauitatis finiti: igitur grauitas infinita mouet in nō tpe sicut in nūc imparitibi: quod nullā ad ipsū itidē habet proportionē: aut ipsa mouet in minimo tpe potētia. Nullū autē est tps minūmū simpliciter: ut neq; minima linea. Et in nō tpe atq; in lātū nō pot fieri mot; physice: igitur nō pot esse quoquo pacto infinita grauitas: neq; ea pot quicq; mouere. Quod si quis dixerit grauitatē infinitā in tpe mouere: sequetur grauitatē finitā & infinitā equali tpe mouere: quod est inconueniēs. Sit enim grauitas infinita a/b finita. Cū utraq; moueat in tpe: habet adiuuicē aliquā mouēdi proportionē: quoadmodū tps motus unius ad tps alterius est proportio. Vi sit uirtus mouēdi a/dupla ad uirtutē mouēdi b. Sumo itaq; b & c duplā grauitatē ad b: q; duplā itidē habet mouēdi uirtutē ad b. Et posita est grauitas a etiā duplā habere mouēdi proportionē ad b: igitur grauitas a & grauitas b eadē habet mouēdi uim atq; proportionē. Quaeq; enim ad idē eandē seruāt proportionē: inter se sunt equalia: igitur grauitas finita & infinita equali tpe mouēt: quod est adductū inconueniēs. Et nō solū illud sequit inconueniēs: sed si sumat b d triplā grauitas ad b: & sesquialtera ad b: illa maiore habet mouēdi uirtutē q; b c: ut notū est: ergo etiā habet maiore q; grauitas acuius uirtus pbata est aequari uirtuti b c: igitur uirtū finita mouēdi b d excedit infinitā uirtutē mouēdi a: & in minori tpe mouet b d q; a. Hoc autē manifestū est inconueniēs: igitur nō pot esse aliquod corp; naturale simplex infinitū. Sed dubitare quispiā possit an plures sint mediū in unū mūdū infinitū: cū ipsū mūdū, aut finitū aut infinitū esse necesse sit: quod nūc discutiedū est. Secūda conclusio. Mūdū nō est infinitū secundū magnitudinē. Nā aut mūdū esset ex partib; eiusdē: inter se speciei et denotatiōis aut diuersarū specierū. Nō ex partib; eiusdē speciei: quia huiusmo

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z

26

27

di corp; ex cōsimilib; specie partib; cōpositū simplex esse debet. Cui libet autē corpori simplici debet unū motū simplex aut circularis, aut rectū. Nūc autē ostēdū est nullū corp; simplex aut recto aut circulari motu agitatum, esse posse infinitū. igitur mūdū nō est infinitū: et ex cōsimilib; naturae partib; cōpositū. Neq; mūdū infinitū esse potest ex dissimilib; partibus cōpositus. Nā aut esset ex infinitis secundū multitudinē specie distinctis: aut ex finitis. Nō ex finitis. Nā simplices motus specie finiti & determinati sūt: quia prius positi sūt esse tres: igitur et simplicia corpora specie distincta finita sunt. Cuiuslibet enim corporis simplici unū est motus simplex. Neq; mūdus est ex finitis secundū multitudinē specie distinctis. Nā aut omnia corpora simplicia ex quibus cōponeretur oporteret esse infinita secundū mole: aut saltē unū eorū. Si enim omnia esset secundū magnitudinē finita: & totus mūdus (ut qui ex finitis cōstitueretur) esset finitus. Nullū autē corū quae mūdū cōponūt: potest esse secundū mole infinitū. Primo. Quia in eo aut grauitas aut leuitas daretur infinita. Prius autē ostēdū est nō posse esse grauitatē aut leuitatē infinitā. Secundo. Quia tunc oporteret esse loca infinita: cū infinitū loco finito cōtineri nō possit. Tertio. Quia tūc motus esse deberet infinitus: sicut & spacia infinita. Neq; tale corp; sursum aut deorsū moueri cōtineret. Quod enī factū esse nō potest: impossibile est fieri: sicut idē qualitate fuerit, sicut quātitate, sicut latitōe. Ut impossibile est esse hominē qui uertice celū tāgāt: igitur impossibile est tātū fieri hominē. Et impossibile est re naturāle motū esse ultra celū: igitur impossibile est re naturāle moueri ultra celū. Ita quod sursum aut deorsū motū esse nō potest: impossibile est sursum aut deorsū ferri. Aequi infinitū corpus: sursum aut deorsū motū esse nō potest: nā oporteret ipsū transire spaciū infinitū: igitur impossibile esset ipsū moueri sursum aut deorsū. Quarto. Quia tale corpus aut moueretur secundū naturā, aut pter naturā. Si moueretur pter naturā: ergo ei assignandus esset alius locus in quē ferretur secundū naturā. Nā si alicui cōuenit motus pter naturā: qui est posterior: eadē cōuenit alius motus secundū naturā qui est prior. Et impossibile est alius esse locū in quē secundū naturā feratur: quia tūc oporteret esse duo loca infinita: uidelicet unū in quē pter naturā, et alterū in quē secundū naturā moueret: quod est inconueniēs. Nā ratio loci, infinito repugnāt. Et eadē ratio cōuincit tale corpus nō posse naturā moueri: quia scilicet locū in quē naturā feratur habere non possit. Nempe cum nullus sit locus assignari queat: neq; nullus sane locus naturālis eidem poterit deputari: igitur impossibile est tale corpus moueri. Septimi cap. nota. Patitur moueri.

Septimū cap. continet quatuor cōclusiones, & unū correlatū post quartā. Prima conclusio. Infinitū a finito pati impossibile est. Sit a mobile infinitū: quod patitur (si fieri potest) & mouetur a mouētē finito b in tēpore c. Sitq; d/pars uirtutis mouentis b. Quae (quia minor est q; b) mouebit mobile minus q; a in tēpore c: sit illud e/capio partē finitā infiniti a: & equalē e/c quae sit a/f. quia igitur potētia d/f in tēpore ad b/potētia finitā est proportio: b/finita potētia maior mouebit a/f: & equalē e/c in tēpore: ut si duplū i duplo: et ita secundū analogiā. Quaeq; d igitur b/a tpe c/mouebit: proportio ad pte finitā a/f: et mobile equalē e/c seruabit. Infiniti autē ad finitū nulla cadit proportio. Mouebit igitur solum finitum in tpe c. Si enim d/f sit ad b/in aliqua proportione ut sub tripla: intelligo/hypotētia duplā ad d/f mouebit mobile duplex ad e, & similitur a/f: vt a/g/i tpe c. Intelligo deinde triplā q; sit i/c: quia tripla ad d/mouebit mobile triplū e, & similitur parti finitae a/f, vt a/h/in tpe c. Manifestū est enim triplū finitū esse: alioquin infiniti ad finitū proportio dabis: & infinitū finiti triplū/facies: quod impossibile est. At cū i tripla sit ad d: & similitur b prima uirtus ad d tripla: b uirtus equalis est potētia: quare in eodē tpe mouebit a h. Quod si mouet a infinitum in tpe c: in eodē tpe mouet finitum & infinitū: quod est impossibile. Secūda. Neq; finitū patiet ab infinito tpe finito. Hec est cōuersa pcedētis. Sit a infinita uirtus: q; moueat b finitū mobile in finito tpe c si fieri potest. Cāpio quācūq; partē finitā libuerit infinitae uirtutis: vt a f: q; moueat min; quodcūq; q; b in tpe c. manifestū est oportere eā minus mouere vt c. Et cū utraq; sit finitū: habet e ad b aliquā proportionē: vt exēplī causa sit b triplū. Cāpio uirtutis infinitae partē finitā a g duplā parti a f: q; quia dupla/mouebit duplū mobile: vt h in eodē tpe. Et pars tripla vt a h: mobile triplū vt i in eodē tpe: et ita semp secundū analogiā et proportionē: quare et a h mouebit b equalē mobili i in eodē tpe c. Et cū tota uirtū a ad a h nullā habeat proportionē: nō mouebit b in tpe c: immo neq; in tpe: quod est positi oppositū: aut infinita uirtus et uirtus finita idē mobile & eodē tpe mouebūt: quod est impossibile. Tertia. Infinitū ab infinito aliquo tpe nō patiet. Sit a unū infinitū & b alterū: quod patiat ab a in tpe c. Patiatq; b pars q; ab a vt b d in minori tpe vt e. Suppositū enim idē in minori tpe mouere min;: quia tēporis e finiti ad totū tps est proportio: a mouebit mai; b d vt b f i tpe maiore: & iterū mouebit mai; in maiore: quare tāde deueniet: vt partē aliquā acceptā finitā i tpe c moueat: i quo mouet e b: et finitū et infinitū i eodē tpe ab eodē patiet: quod est impossibile. Quarto. Infinitū alicui tpe nō mouebit infinitū. Nō finito. Nā infinitū pateret ab infinito tpe finito: quod esse nō potest. Neq; tpe infinito: quia infinitū tps finē nō habet: et in tpe finito rursum aliquid moueret. quod si dixeris esse finitū: oppositū est secundū: si uero infinitū: oppositū tertie. Si nihil mouere aliquo uilo tpe finiti dixeris: et tpe infinito cōtinue q; ceter. Correlatū. Ex his iterū manifestū est nullū scibile corp; esse infinitū. Primo. Quia oia corp; scibilia uirtutē habet actiua et passiua. Neq; quidē extra celū est infinitū: tūc mouināt enī intra et extra locū. Extra celū aut nō est loc; neq; tps. Neq; corp; circulariter motū. Nā nōmouet circa medietū. Infiniti autē nō est medietū: neq; secundū rectū motū: quia locū ad quē ferretur infinitū esse oporteret. Quod si ferretur pter naturā: esset ei assignandus locus infinitus: sicut motū secundū naturā, et uirtutē eius motiua oporteret esse infinitā. Infiniti enim uis (vt finita finiti) infinita est. Et id a quo pter naturā moueretur: esse oporteret infinitū: & plura esse infinita: aut infinitū pati a finito: quae impossibile est.

28

29

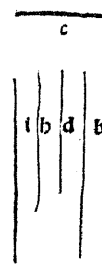
30

31

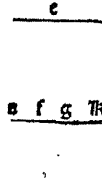
32

a
b
c
d
e
f
g
h
i
k
l
m
n
o
p
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z

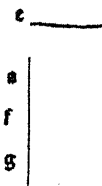
esse manifesta sunt. Quod si dixeris ipsū a seipso moueri (ne plura esse in finita concedas) erit igitur infinitū animal. Est enim id animalibus propriū. Sed quomodo erit infinitū animal? Nec Democriti et Leucippi determinatio approbata est: infinitas similes atomos positioe & situ discriminatas: interstitite vacuo infinitū cōflare. Primo. Quia eas atomos dicunt esse eiusdem nature, vt si aurū in frustula determinatur: aurū quilibet pars diuisa cuiuslibet alteri eadē est: quare oēs illi ad totius locū ferrentur, vt quo fertur ignis: & ignis scintilla: & quo terra: & terrę glebula. Hoc autē impossibile. Secūdo. Quia si vna atomorū fuerit leuis: & vnaquęq; reliquarū, quare nihil erit graue simpliciter. Ponit enim ex illis atomis oīa cōflari: & originē ducere, hoc autē falsū. Tertio. Quia omnia ferrentur sursum aut omnia deorsū, qd si sursum: mouerētur a medio, si deorsū: ad mediū. In finiti autē nō est mediū, quia vbi mediū fuerit: & extremū cōperiri necesse est. Quarto. Quia nullus erit locus quo moueatur. Nā aut moueretur natura aut pter naturā: quibus motibus determinata sūt loca, esset igitur immobile. Quod si dicas moueri pter naturā: erit alterū cuius motus secūdū naturā cōueniet, hoc enim in oīb; indutiōe cōpertū est. Quod si ita fuerit: omnia leuia dicere nō poteris: neq; omnia graua. Neq; illud infinitū ex similitudinibus: eiusdemq; naturę atomis esse cōflatū. Sed qd nullū sit corpus infinitū: satis arbitror ostensum.

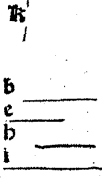
Sextimi capitis prima cōclusio. In finiti a finito moueri impossibile est. In finiti uero: quod infinita habet mouendi aut resistenti uirtutem. Finitū uero: quod finita. Sit a/mobile infinitū: quod moueat a mouete finito b/in tēpore/c. Cāpio d/pars tē uirtutis mouētis/b. Quare quia minor est q/b/sū totū: in tēpore/c mouebit mobile minus q/a/per quartā regulā septimi physicorū. Sit itaq; illud mobile minus c. Cāpio infinitū a/partē finitā equalē ipsi e/que sit a/f/ quā etiā mouebit uirtus d/in tēpore c/ipsi equalē. Tūc sic. Potētia d/sinitā et minoris ad b/potētiā finitā et maiorē est proportio. Sēper enim finiti ad finitiū proportio est. Sed uirtus d/mouet a/f/in tēpore/c/ ut probatū est: igitur b/uirtus maior mouet idē mobile a/f/ equalē ipsi e/in minori tēpore q/c. Equale enim mouēs et equalis potētia: mouet idē atq; eiusdē resistentiē mobile in eodē tēpore. Maius autē mouēs atq; maioris uirtutis: mouet idē mobile in minori tēpore. Minus uero mouēs/idē mobile in maiori tēpore mouet: ut si duplo minus: in duplo maiori tēpore mouet/et ita de ceteris. Sit itaq; illud minus tēpore/l. Tūc sic. Tēporis/c ad tēpus/l/est aliqua proportio: igitur et mobilis quod mouet b/in tēpore/c/ ad a/mobile quod uirtus b/mouet in tēpore/l/aliqua est proportio. Quare enim tēporis ad tēpus: talis est mobilis ad mobile proportio/seruata eadē uirtute mouete. Quare quicquid b/in tēpore/c/mouebit: finitiū est. In finiti siquidē ad finitiū nulla est proportio. Nō igitur b/uirtus finita mouebit a/mobile infinitū in c/quod est hypothesis oppositū.

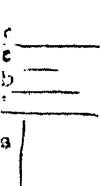
Quod si quis per tinaciter cōtendat a/in finitiū moueri ab ipso b/finito in tēpore/c/in multa incidet in cōmoda. Cū enim d/pars sit ad b/sū totū in aliqua proportioe: gratia disciplinę sit illa subtripla. Cāpio b/potētiā duplā ad d/quare quia dupla/mouebit mobile duplū ad e/et similiter ad a/f/in tēpore/c/quod sit a/g/per quartā regulā septimi physicorū. Cāpio deinde uirtutē mouētē triplā ad d/quare sit i/quare cū sit tripla: in tēpore/c/mouebit mobile triplū ad a/mobile ipso d/quod sit a/k. Manifestū quidem est i/cum sit per hypothesis triplum ipsū d/esse finitum: alioqui infiniti ad finitum esset proportio et infinitum finitū daretur triplum: quod est impossibile. Cum itaq; uirtus i/ sit tripla ad d/similiter et b/ prima uirtus mouens sit tripla ad d/per hypothesis: uirtus mouens i/et b/inter se equantur. Nam quare uirtus mouentes ad idē eandem seruant proportioe nempe illę inter se sunt equalē. At uirtus mouens i/mouet a/k/in tēpore/c/ ut probatum est: igitur et b/uirtus equalis i/ mouet idē mobile finitiū a/k/in tēpore/c. Et eadē uirtus b/mouet a/mobile infinitū in tēpore/c/ per hypothesis. Eadē igitur uirtus cōdē tēpore mouet mobile finitiū & infinitū: quod est impossibile.

Secunda cōclusio. Neq; finiti mouet ab infinito tēpore finito. Sit a/uirtus infinita que moueat b/mobile finitiū si fieri potest in tēpore/c. Cāpio uirtutis infinite partē quālibet finitā u/a/ que quia suo toto minor est in eodē tēpore mouet mobile minus q/b/p quartā regulā septimi physicorū. Sit itaq; illud mobile c. Et quia utriusq; mobile scilicet b/et c/est finitiū: habet b/ad e/aliquā proportionē/ ut exēpli gratia sit b/triplū ad e. Cāpio uirtutis a/in finitiū partē finitā a/ ad duplā partē a/f/ que quia dupla/mouebit duplū mobile ad e/quod sit h/p quartā regulā septimi physicorū. Cāpio deinde uirtutis infinite a/partē finitā a/k/triplā partē a/f/ que eodē tēpore/c/mouebit mobile triplū ad e/quod sit i. Cū autē b/mobile p hypothesis sit triplū ad e/et mobile i/etiā sit triplū ad e/mobile b/et i/inter se equantur. Nam quare ad idē seruāt eandē proportionē: inter se sūt equalia/quare uirtus a/k/mouēs mobile i/in tēpore/c/ in modo ostensum est) etiā mouet mobile b/equale i/in eodē tēpore. At qui tota uirtus a/quare posita est in finitiū ad a/k/uirtutē finitā nullā habet proportionē: igitur uirtus a/nō mouebit b/mobile in tēpore/c/ immo neq; in aliquo tēpore: quod est hypothesis oppositū, aut infinita uirtus a/et uirtus finita a/k/mouebit idē mobile b/in eodē tēpore/c/quod est impossibile.

Tertia cōclusio. In finiti ab infinito tēpore finito moueri nō pot. Sit a/uirtus mouēs infinita et b/mobiles infinitū quod moueat ab a (si fieri pot) in tēpore finito. Cāpio mobilis b/in finitiū partē quālibet finitā ut b/d/quare a uirtute infinita a/mouebit minori tēpore q/c. Suppositū enim est prius sicut idē mouet equalē in eodē tēpore: ita idē mouere minus in minori tēpore: ex secūda regulā septimi physicorū. Sit itaq; illud tēpore c. Cū tēpore c/ finitiū sit c/etiā e/habet e/ad e/aliquā pportionē: ut exēpli gratia subtripla. Cāpio mobilis b/in finitiū partē finitā b/f/duplā partē b/d/quare ob id mouet ab a/uirtute infinita in tēpore duplo ad e/quod sit h/p quartā regulā septimi physicorū. Cāpio deinde mobilis b/in finitiū partē finitā b/g/triplā partē b/d/quare mouet ab a/in tēpore triplo ad e/quod sit i. Et cū tēpore c/etiā positiū sit triplū ad i/tēpore c/et i/ad idē tēpore e/eandē seruatiā proportionē/inter se equantur. At a/uirtus infinita mouet mobile b/g/in tēpore i/ergo etiā mouet idē mobile in tēpore c/equali tēpore i/. Et posita est eadē uirtus mouere totū mobile infinitū b/in tēpore c/igitur eadē uirtus eodē tēpore mouet mobile finitiū et infinitū, quod est impossibile.

Quarta cōclusio. In finiti neq; finito tēpore neq; infinito natū est mouere infinitū. Nō quidē finiti: quia tūc infinitū moueret ab infinito tēpore finito: quod p cōcedētē cōclusiōne ostēdū est fieri nō posse. Neq; etiā tēpore infinito: quia omnis motus finē habet. Et terminum. Tempus autem infinitum/finem non habet: igitur tēpore infinito non est natū fieri motus. Præterea si infinitum moueretur ab infinito tēpore infinito: tēpore finito illius infiniti tēporis parte/aliquid mobilis infiniti moueretur. Quod quidem mobile partiale si finitum fuerit: finitum

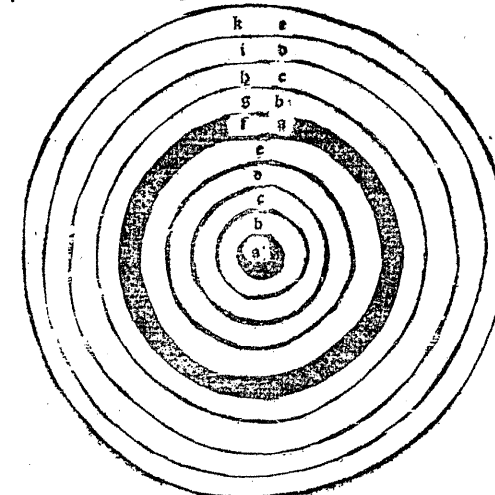

mouebitur ab infinito tēpore finito: quod est oppositum secundæ cōclusiōnis. Si uero id mobile partiale dixeris esse infinitum: ergo infinitum mouebitur ab infinito tēpore finito: quod est oppositum tertie cōclusiōnis. Quod si quis dixerit nihil moueri ullo tēpore finito/illius infiniti parte/ergo et toto tēpore infinito nihil mouebitur. Quod enim in nulla tēporis parte mouetur: neq; toto tēpore mouebitur, quare illud infinitum mobile/toto tēpore infinito quo natum est moueri continue quiescet: quod est oppositum hypothesis. Correlarium. Quæcirca ex modo demonstratis constat nullum sensibile corpus esse infinitum. Patet. Quia omne corpus sensibile uirtutem habet actiuam & passiuam. Tale autem infinitum neq; uirtutem haberet actiuam neq; passiuam. Nam cum illa deberet esse infinita: ut de gravitate paulo ante ostensum est/aut infinita uirtus moueret/aut mobile infinitum moueretur: quod est præcedentium cōclusiōnum oppositum. Neq; extra cælum est corpus infinitum. Nam intra & extra ratione loci dicuntur & locum denotant. Extra autem cælum non est locus: igitur extra cælum non est corpus infinitum. Neq; corpus circulariter motum est infinitum. Nam corpus circularē est quod mouetur circa medium. Ipsi autem infiniti non est medium: cum ipsum extremis careat. Medium autem est quod ab extremis æquidistat: igitur nullum corpus circulariter motum est infinitum. Neq; corpus secundum rectum motum est infinitum. Quia tunc locum ad quem moueretur oporteret esse finitiū: cum impossibile sit corpus infinitum loco finito contineri. Locum autem infinitum esse impossibile est: cum locus sit terminus & extremum. Quod si tale corpus infinitum ferretur præter naturam: esset ei assignandus locus infinitus in quem moueretur secundum naturam. Nam cum quocumq; conuenit motus præter naturam eidem conuenit & motus secundum naturam. Insuper uirtutem motiuam illius corporis infiniti oporteret esse infinitam. Sicut enim finiti corporis uirtus finita est: ita & infiniti uirtus infinita. Infinitam autem esse uirtutem motiuam ut gravitatem aut leuitatem impossibile esse demonstratum est. Præterea si tale corpus præter naturam moueretur: cum id ab altero esset/oporteret illud a quo uolente moueretur etiam esse infinitum: & sic oporteret plura esse infinita/aut infinitum moueri a finito: quorum utrumq; est impossibile. Quod si quis dixerit ipsum corpus infinitū sponte sua posse inchoare motum & eundem cum liberet intermittere: ne concedat oportere esse plura infinita: igitur tale corpus erit infinitū animal: cū a seipso moueri/solis animalibus conueniat: ut in octauo physicorū dicitur est. At qui nō potest esse infinitum animal: cū tūc propria animalis officia exercere nō possit. Neq; sentiendū est cū Democrito et Leucippo: quæ infinita corpuscula Atō malia positioe et situ distincta intercepto uacuo infinitū cōstituit. Primo. Quia Democritus & Leucippus tales Atōmos ponit esse eiusdē ratiōis & nature. Vt si aurū in minutissimas partes continuatur: quælibet pars auri cuiuslibet alteri est eadē. Quod si sic: oēs illæ Atōmi ad totū locū ferri natæ essent. In corporibus enim simplicibus totius et partū idē est motus. Vt quo fertur ignis et ignis scintilla ferri nata est. Et quo terra: eodē et terrę particula. Illas autē Atōmos loco moueri impossibile est: cū quicquid mouetur: possibile est necesse est. Secūdo. Quia cū oēs Atōmi essent eiusdē ratiōis et nature: si una earū est leuis/et quælibet reliquarū leuis erit: quare totū cōpositū est leue: igitur nullū corpus est graue simpliciter. Ponit enim ex huiusmodi Atōmis oīa cōponi. Et ita si una earū est grauis: oīa graua esse deberet/et nulla esse leuia cōcludit. Tertio. Quia si oīa essent leuia, oīa mouerētur sursum: quare a medio, et si oīa essent graua/oīa mouerētur deorsū: quare ad mediū. In finiti autē nō est mediū: cū eius nō sit extremū, igitur neq; motus sursum neq; deorsū esse posset. Quarto. Quia nullus erit locus ad quē tale infinitū moueatur: cū infinitū loco claudi nō possit. Aut enim moueretur natura aut pter naturā. Neutrū autē uidetur possibile. Nā his quæ natura aut pter naturā mouetur/determinata sūt loca ad quæ mouetur. In finito autē nō est determinatus natura locus ad quē moueatur: igitur infinitū neq; natura neq; pter naturā mouetur: quare est immobile. Quod si quis dicat infinitū pter naturā moueri: erit alterū mobile cui is motus natura cōueniet. Si enim motus alicui pter naturā cōuenit ut motus deorsū ignis/idē alteri mobili ut terrę secūdū naturā cōuenire natū est. Quod si motus infinito pter naturā cōueniēs/alteri mobili: secūdū naturā cōueniret: nō igitur omnia essent leuia aut graua: quod oportere prius ostēdū est. Nā si infinitū pter naturā deorsū ferretur ipsū esset leue. Et id cui is motus natura cōueniret esset graue: nō igitur omnia essent leuia aut graua. Et si infinitū sursum pter naturā ferretur ipsū esset graue. Et id quod natura taliter ferretur esset leue: non igitur omnia essent leuia aut graua. Quare neq; infinitum ex infinitis eiusdem nature Atōmis cōpositum interlecto uacuo ponendum est.

Non esse corpus infinitū extra cælum:

Democritus, Leucippus.

Equiuocæ diuersarum naturarum entia. Concentricorum mundorum figura. a/terra/b/aqua/c/aer/d/ignis/e/nouem celestium orbium circulus/f/a secundi mundi terra/g/b/aqua/h/c/aer/i/d/ignis/k/e/eius nouem celestium orbium circulus.

Optatum caput continet tres suppositiōnes, tres cōclusiōnes, duas rationes ad primam, tres ad secundam, et trium cauillorū remotiones. Tres suppositiōnes. Prima. Omnia physica corpora moueri & quiescere secundum naturam: uolente & præter naturam. Secunda. In quo loco natura quiescūt: in illum locum naturaliter ferri, & in quo uolente quiescant: in illum uolente ferri. Tertia. Si alicui latio aliqua uolenta est: quæ secundum naturam eidem conuenit: uolentę lationi contraria est: ut lationi terræ sursum uolentę: contraria est latio deorsum terræ/ ipsi secundum naturam conueniens.

Prima conclusio. Si plures sint mundi: eos ex consimilis naturę corporibus existere/ & ea eandem vim mouendi obseruare necesse est: vt ignis/ & ignis/terra & terra/et intermedia. **Primo.** Quia si ex equitocis & natura diuersis constarent: mundus de illis non nisi equitocice diceretur. Constarent igitur ex cõsimilis naturę corporibus. Quod si ita esset: & illa corpora nata essent moueri: hæc a medio / hæc ad medium / hæc vero circa medium : quod est mouendi vim/naturamq; eandem seruare. **Secundo.** Quia motus determinati & finiti sunt. nam aut secundum rectum / aut circulum sumptos/aut mixtos esse oportere: prius dictum est, & vnus corporis simplicis vnus simplicem motum esse. Quare si quidem illic elementa essent eadem: & motus idem. **Secunda conclusio.** Non sunt plures mudi. **Primo.** Quia terra vnus mundi nata esset moueri ad terram alterius mundi: & ignis ad ignem. Ad quemcumq; enim locum / simplicium aliquod natum est moueri / & quo dlibet alterum congenę/consimilifq; naturę ad eundem moueri natum esse necesse est. At terram vnus ad alterius terram / & ignem ad ignem moueri natum esse: impossibile est. Nam terra sursum ferretur in propriomũdo / & ignis deorsum: & terra a medio lata: ad alteram terram natura moueretur. In quo enim loco natura quiesceret: et in eundem natura ferretur. Itidem & ignis per medium ad alterius mundi ignem euolaret: quod statim impossibile cognoscitur. Non igitur sunt plures mundi. **Secundo.** Vnus est primus motus sempiternus/ & æternus: igitur & vnũ primũ celi/ & vnus mundus. Si vero plures mundos dederis: in vno quoq; primus esse oporteret: quod esse nequit. **Tertio.** Tria sunt loca trium sensibilium elementorum. Primus est subsidens & infimus: secundus summus & extremus: tertius horum medius. quod super fertur omnibus: vt ignis/est in summo. quod ceteris subidet / est in imo. quod vero medio modo fertur/vt aqua/vt aer/medium obtinet locum. Et præter hæc loca non est sensibilium locus. nam neq; secundum naturam: neq; præter naturam illuc ferretur. Est igitur tantum vnus mundus. **Tres cauillorum remotiones.** Si dixeris primo illa simplicia corpora propter nimiam distantiam diuersam participare naturam: hoc irrationabile est. nam distantia non facit naturę diuersitatē. **Secundo.** Omnes motus vi quadam motis conuenire: quare non erit terra vnus nata ad alterius terram ferri. Hoc impossibile est / quia motus vi quadam & præter naturam factus: obnoxius & contrarius est motui non vi sed secundum naturam facto. **Tertio.** Terram vnus & terram alterius numero differre: ideo non oportere eas natas esse ad eundem locum numero ferri. Esto numero differant: speciei tamen in differentiam habent: nec ideo qd diuersę numero sint: hoc impedit easdem ad eundē numero locum ferri natas esse. Quod scita est: statim rationi cõsentaneum apparet tantum vnã terram esse: quia finita transmutatio terminos vnde motus & ad quem proficiscitur, specie habet diuersos. vt quod augmentatur: terminum vnde motus, paritatem. quo vero proficiscitur, amplitudinē. quod minuitur: e contra. quod alteratur: contraria. Vt sanatio terminum vnde venit / cõgritudinem: quo tendit/sanitatem. quare & quod fertur vt terra: ex terra ad terram non feratur, & ignis ex igne ad ignem. Et si infitas ex celi transmutatione quæ est ex eodē in idem. Hæc transmutationem quodãmodo diximus infinitam, & quodãmodo esse ex oppositis & ad opposita: cum consideras eam accipi secundum diametros: cum vero secundum totum accipias: non ita fit. **Tertia conclusio.** Rerum sensibilium loca finita & determinata esse necesse est. **Nam** quanto terra medio propinquior fuerit: tanto velociore motu eam ruere videmus, & ignem velociore motu ferri: quanto loco qui sursum est vicinior efficitur. Si igitur sine termino cõcitaretur, ferreturq; motus infinita succrederet velocitas. quare intelligenda tandem esset infinita & leuitas & grauitas: quod est impossibile. Alioquin in infinitum crescere haud quãq; intelligi posset. Sunt igitur sensibilium loca & finita & determinata.

Not. rrum octauo capitis declaratio.

Quid mundi concentrici.

Plures mundi intelligerentur concentrici: quando supra orbis celestes vnus, essent elementa & orbis celestes alterius: idem cum primi mundi corporibus habentes centrum. vt/a/in figuratiõne posita in littera est centrum mundi inferioris constituti ex elementis/a/b/c/d: & corporibus celestibus/e. Idem punctum/a/est centrum superioris mudi constituti ex elementis/f/a/g/b/i: c/a/d: & corporibus celestibus/k/e. **Eccentrici vero mundi intelligerentur:** quando diuersa ipsorum essent centra. Vt si supra hunc mundum locaretur alius: cuius supremum cælum tangeret huius supremi celi conuexum/sicut duo globi quorum vnus alteri superponitur. Sed de his non loquitur philosophus.

Quid mundi eccentrici.

Oravi capitis prima suppositio. **Omnia corpora naturalia secundum naturam moueri nata sunt et quiescere:** omnia itidem interdum uiolente mouentur & quiescunt. **Secunda.** In quo loco res natura quiescunt: ad eundem natura feruntur, vt terra natura deorsum quiescit: & illuc natura fertur. Et in quo loco res naturales uiolente quiescunt: ad eundem uiolente feruntur, vt terra uiolente quiescit sursum: & uiolente itidem sursum mouetur. **Tertia.** Si alicui reinaturali motus aliquis secundum locum uiolentus est: motus localis qui eidem natura conuenit/illi uiolento motui contrarius est. Vt motus sursum uiolentus est terrę: quare motus deorsum eidem naturalis/eius motui sursum contrarius est. **Prima conclusio.** Si plures sint mundi: eos ex eiusdem speciei corporibus constitui/ & illa corpora eandem mouendi vim habere necesse esset. Verum cõparari debent corpora vnus ad corpora consimilia et eiusdem denominationis alterius: vt terra vnus ad terram alterius/et ignis ad ignem. **Primo.** Quia si plures mundi constarent ex corporibus diuersarum rationum & specierum: mundus de eis vno tantum nominet diuersis rationibus diceretur: quare equitocice. Et sic non essent dicendi plures mundi: sicut neq; homo vnus & pius dicuntur plures homines. Ex opposito igitur si plures essent mundi: constarent ex eiusdem naturę corporibus. Quod si plurium mundorum corpora

33

34

corporum

corpora essent eadem: & ipsorum motus essent idem & consimiles. Vt aliqua essent nata moueri a medio/alia ad medium / alia uero circa medium in uno mundo sicut in altero. Eorundem enim corporum idem sunt motus. **Secundo.** Quia motus secundum locum natura determinati/ & specie finiti sunt. Aut enim recti sunt/aut circulares/aut mixti: vt prius ostensum est. Et vnus corporis simplicis tantum vnus est natura motus simplex. Quare elementa in diuersis mundis essent eadem specie: et motus etiam idem specie. **Secunda conclusio.** Non sunt plures mundi. Quod quidem de mundis corporeis dumtaxat intelligendum est: cum de solis illis hic fiat sermo/et non de intelligentibus. **Primo.** Quia ad quemcumq; locum aliquod corpus simplex mouetur: quod libet alterum consimilis naturę ad eundem locum moueri natum est. Sed terra a est nata ferri ad concuum aque: b in proprio mundo. Et terra f a est eiusdem speciei cum terra a/ut ostendit præcedens conclusio. Ergo terra f a esset nata moueri ad concuum aque: b/ sive ad terrã a: & ignis i d esset natus moueri ad ignem d/eadem ratione. At terram vnus mundi ferri ad terrã alterius est impossibile. Nã terra a sursum ferretur in proprio mundo: cum moueretur per aquam/aerem & ignem sui mundi: ut perueniret ad ignem d. Etiam terra a/lata a medio: ad alteram terram f a/natura moueretur: cũ in hoc loco terrã f a/natura quiesceret. In quo enim loco quicq; natura quiescit: in eundem natura fertur/per secundam suppositionē. Sic & ignis d per superioris mundi medium ad ignem i d moueretur: cum in eius loco natura quiesceret. Hæc autem manifesta sunt impossibilia. **Secundo.** Vnus est primus motus perpetuus & æternus: ut octauus physicorum ostendit: igitur & unum dumtaxat est primũ cælum: & tantum vnus mundus. Ex opposito enim si plures sint mundi corporei & consimiles: in unoquoq; oporteret esse unum motum primũ/ & perpetuum: quod esse nõ potest. **Tertio.** Elementorum sensibilium/ignis/aeris/aquę/et terrę tria sunt loca natura determinata. Vnus infimus: scilicet concuum aque. Secundus supremus: scilicet concuum celi lunę. Tertius autem est horum extremorũ medius, ut concuum aeris & ignis. Elementum autem quod ceteris omnibus superfertur/ut ignis: est in supremo loco. Id uero quod ceteris corporibus subest/ut terra: est in imo loco. Elementum uero quod medio modo fertur scilicet sursum secundum quid & deorsum secundum quid (quale est aer et aqua) medium sortitur locum. Neq; præter ista est aliquis corporum naturalium locus. Nam ad alium locum corpora neq; natura neq; præter naturam mouerentur: igitur neq; sunt plures mundi. **Tres cauilli atq; obiectiones.** **Primo.** Quispiam obijcere posset terram vnus mundi & alterius multum a seimicem distare: et ergo eas diuersę inter se esse naturę/ neq; vnã natam esse ferri ad alterã. **Responso.** Esto q; terra vnus ab alterius terra multum distet: & ignis ab igne/ non tamen idcirco id oportet quod concluditur: quia distantia non arguit inter corpora speciei differentiam: sicut neq; propinquitas arguit ea esse eadem specie. **Secunda obiectio.** Omnis motus uiolente & præter naturam conuenit ipsis sensibilibus: igitur terra vnus non erit nata ferri ad terram alterius. **Solutio.** Negandum est quod assumitur. Nam motus præter naturam contrariatur non motui uiolento sed naturali: per tertiam suppositionem. Est igitur natus esse motus secundum naturam. Si enim posterius est: & prius esse necesse est. **Tertia obiectio.** Terra vnus mundi & alterius/ numero abimicem differunt: igitur non est una nata ad alteram ferri. **Responso.** Admittendum est quod assumitur/ negandum tamen quod concluditur. Quia licet illę duę terrę numero differant: tamen sunt eadem specie: quod sufficit ad hoc ut ad eundem locum moueantur. Ex quo rursum altera sumitur ratio conuincens tantum vnã esse terram: & per consequens unum tantummodo mundum. Quia omnis finita transmutatio/terminum a quo & ad quem specie diuersos habet & contrarios. Vt augmentatio/terminum a quo habet paritatem: & terminum ad quem/amplam molem. Diminutio uero eduerso. A lateratio autem terminos habet contrarias qualitates. ut sanatio/terminum a quo sanitatem: & terminum ad quem aegritudinem. At terra vnus mundi & alterius non sunt specie diuersi termini & contrarij: ut probauit prima conclusio: igitur non esset terra vnus nata moueri ad terram alterius: neq; ignis ad ignem. quare tantum vnã est terra & vnus ignis. **Quod** si quis inisset de motu circulari celi qui est ex eodem termino in eundem terminum, scilicet ab oriente in orientem: & non inter terminos contrarios. **Responset** philosophus prius dictum esse celi mutationem esse quodãmodo infinitam/ propter continuam & irrequietam reuolutionem: quæ tota temporis serie trahitur. Dicitur etiam illam quodãmodo esse ex terminis oppositis & ad terminos oppositos/ cum illa intelligatur accipi secundum diametrum: hoc est secundum terminos qui sunt extremitates diametri spherę. ut ab oriente in occidentem: aut ab occidente in orientem. Cum uero ipsa sumitur secundum totum spacium circulare: tunc non ita sumitur secundum opposita: sed secundum idem. Prius autem sumptum principium de contrarietate terminorum motus: intelligendum est de motibus rerum naturalium & non celi. **Tertia conclusio.** Rerum naturalium loca finita & determinata sunt. **Nam** quanto terra loco deorsum est vicinior: tanto uelocius decedit. Et quanto ignis celo propinquior est: tanto uelocius emicat. Siquidem motus naturales in principio tardiores sunt: & in fine uelociores. Si itaq; mobile sine termino continue moueretur: eius infinita uelocitas. Quod si sic/eiusdem mobilis intelligenda esset infinita grauitas aut leuitas: alioquin non posset esse infinita uelocitas. At infinita esse grauitatem aut leuitatem impossibile est/ ut præcedentia ostendunt: igitur rerum naturalium loca determinata sunt/ et finito interiecto spacio distantia.

35

36

37

38

Noni capitis notæ.

Forma/species. **Forma in materia/species in singularibus.** **Materia/sensibile/singulare.** **Finientes/diffinientes.** **Sensibilia/sensui perua.** **Simus/nasus cauis.**

Unum caput continet tres conclusiones, vnã instantiam: eius solutionem: & tres modos celi post primam, & duo correlata post tertiam. **Prima conclusio.** Non modo nõ sunt plures mundi: sed & plures fieri impossibile est. **Nam** vnus mundus est ingentus/ & æternus. Est enim vnus primus motus sempiternus/ & æternus. non igitur fieri possunt plures mundi. **Instantia.** Omnium natura et arte constantium alia est forma secundum se / & forma materię mixta. vt alia spherã & spherã aurea / alius circulus & circulus ligneus. Finientes enim spherã aut circulum: aureum aut ligneum finimus nunq; vt quę ad eius substantiam non pertineant: tamen si idem sit spherã/ & spherã aurea. Neq; intelligere/ neq; sumere quicq; aliud præter singulũ

Trium obiectionũ solutio.

Cauillatiõis solutio.

b

lure possimus. Nihilominus circulus & hic circulus: ratione duo sunt. Circulus ut species: hic circulus species in materia & singulari. Tunc ita ducunt argumentum. Cælum est sensibile. est igitur aliud: cæli & hoc cælum. & cælum species & forma est: & hoc cælum forma in materia. At quorumcunque sensibilibus species est aut forma aliqua: plura sunt aut facta esse contingunt singularia. Siue species/ideas qualesdam (vt posterunt aliqui) posteris scilicet atq; separatas: siue re ipsa a singularibus non absumeris: sed esse & ratione sic esse oportet. Sic enim in omnibus quorum forma in materia est: promptum est videri plurima & pene infinita eiusdem speciei entia. Sunt igitur plures cæli/aut esse possunt: & plures mundi aut esse possunt. Quod si simul non sint & esse possunt: fieri possunt. **Responso.** Id verum sit cælum esse sensibile / & alterum esse cælum & hoc cælum: vt species & species in materia. non tamen ex hoc plures mundos esse aut esse posse conficiunt. Nam falso assumunt: quorumcunque sensibilibus species sit aut forma: plura esse aut facta esse contingere. Hoc enim non oportet vbi sensibile ex tota materia est ex qua natum est esse posse. vt si intelligis vnum incorruptibilem simum: cuius materia esset caro: & ex omni carne esset ex qua simus esse posset: simus/sensibile quoddam esset: & alterum/simus & hic carneus simus/vt species & forma: & forma in materia. & tamen non essent neq; esse posset plures simi. Itidem si esset vnus homo immortalis: ex omni carne/ossibus & nervis ex quibus posset esse homo. Hęc siquidem indistincta essent. homo sensibile est: & homo & hic homo differunt/vt forma & forma in materia: & tamen neq; essent plures homines/neq; esse contingeret. Consimile de mundo intellige. nam mundus & cælum/sensibile: & cælum & hoc cælum ratione diuersa: & hoc cælum perpetuum & immortale/ex tota materia (ex qua esse potest cælum) constans. idcirco vt de simo & homine: neq; sunt plures: neq; plures esse oportet. **Tres modi cæli.** Cælum primo: vltima sphaera est/supremusq; circulus: ceteros ambiens omnes/divinitate plenus. Secundo: corporea moles/inferiori luri extremo & supremo primę sphaerę termino cõtenta. Tertio: cælum id totum est quod ab vltimę sphaerę/supremęq; circuli circumferentiã contentum conspiciamus. Et hoc totum/omne/vniuersum: cælum dicere cõsuevimus. **Secunda conclusio.** Cælum vt id ipsum est/ab vltimę sphaerę/supremęq; circuli circumferentiã contentum: ex omni naturali & sensibili corpore/suaq; tota materia constat. **Nam nullum extra se corpore neq; naturale neq; sensibile relinquit: sed & omnia intra suum continet ambitum.** Quod extra se nullum corpus relinquit/hoc ideo est: quia corpus illud/physicum esse non posset. Nam aut esset simplex aut compositum. Non simplex: quia omne tale / mobile est a medio vel ad medium. Et cum corpora illa quę circumferuntur/loca sua egredi & mutare nequeant: non hoc pacto aut a medio aut ad medium moueri contingeret. & illic esse non posset natura aut præter naturam. Natura quidem: quia habet simplicia corpora physica/alia (in quibus natura stent) a natura deputata loca. Neq; præter naturam. Nam & illic aliqua esse secundum naturam nata essent. Locus enim qui alicui simplicium præter naturam conuenit: alterius simplicis secundum naturam existit. q; si illic natum non est esse corpus simplex physicum: neq; ex simplicibus compositum vllum. Neq; aliquod sensibile non physicorum. Nam ea sunt sphaerę/circumlatiq; circuli: quorum nullum extra supremi circumferentiã claudı manifestum est. Constat igitur cælum hoc pacto sumptum: ex omni corpore & naturali & sensibili/suaq; tota materia. Quod cum ipsum incorruptibile sit: & semper (vt adhuc ostendemus) perseverans: vnum solum esse recte affirmatum est. neq; plures fuerunt cæli/ neq; plures futuri sunt: sed vnum solum & perfectum. **Tertia conclusio.** Non contingit extra cælum/corpus vllum factum esse. **Nam neq; simplex / neq; compositum: neq; natura/neq; præter naturam.** **Primum correlarium.** Vnde fit vt extra cælum neq; locus/neq; vacuum/neq; tempus sit. **Locus quidem:** quia illic nullum est/neq; esse natum est corpus. **Vacuum:** quia id dicunt locum sine corpore/natum corpore repleti: & in quo corpus natum est fieri. **Neq; tempus:** cum illic nullum possit esse sensibile corpus/neq; motus: quare neq; tempus. Est enim tempus/numerus motus. At extra cælum sine sensibili corpore non erit motus. **Secundum correlarium.** Vnde fit etiam: vt quę illic nata sunt esse entia: sint optimam habentia vitam/& per se quidem sufficientissimam: quam toto complent æterno: non senescentia in tempore/in loco non transmutabilia/inalterabilia/impassibilia/ab omni motu mutationeq; aliena, vt circa diuina plerunq; rationibus declaratum est: omne/primum/divinum/intransmutabile/necessarium/simum/& quo nihil aliud melius/nihil diuinius/nihil prauum habens/nullorum bonorum indigum / inaccessibili motu rationabiliter mouens/ rerum omnium finis/vniuersumq; vte tempus/tempus omne & infinitatem vt summa perfectio continens/æternum/semper ens/immortale/a quo ceteris communicatum est esse & vitare / his clarius/illis vero obscurius. **Nestarum noni capitis declaratio.** **Forma siue species hoc in loco dicitur res que notione communi expressa est & intellecta. ut homo/circulus.** **Forma vero in materia siue species in singularibus: dicitur res ratione singulari designata & expressa. ut hic homo/hic circulus.** **Materia hoc in loco dicitur sensibile singulare aliquid & ratione singulari explicatum/sensu perceptibile/ut hic ignis/hęc aqua.** **Sensibilia autem hic sunt, quę sensu percipi nata sunt. Et his uocabulis utitur Aristoteles, licet philosophię naturali minus accommodis: quia antiquorum contra quos agit erant uocabula: quę ut illos proprijs armis impugnet / intacta atq; impermutata accipere satius duxit.** **Cum dicit litera: simientes enim sphaeram aut circulum. simientes idem designat quod diffinientes: quem admodum Quintilianus finitionem uocauit diffinitionem, cum inquit. Finitio est breuibus uerbis & succinctis quicq; explicans oratio.** **Aristoteles**

39

40

43

in probatioe primę conclusionis ex sempiterno motu tanq; effectu arguit mundum esse sempiternum/ & utrumq; supponit recte De mundi perpetuitate non esse sententiam cum Aristotele.

ostensum ex octauo Physicorum. Verum non ei habenda est fides in hac parte: sed potius prophetis diuiniore numine afflatis: qui in principio deum/cælum & terram creasse: & in initio dominum terram fundasse/ & opera manuum suarum esse cælos: diuino no id reuelante spiritu attestati sũt. Quod sane eorum testimoniu ut summe ueritati conforme recipiendũ est / & ingenue sentiendum Aristotelem (ut humani ingenij est imbecillitas) hac in re a ueritate lapsum esse. Quibus autē per suasiõibus ad id ponendũ inductus fuerit: ex octauo Physicorum planum est. Id eã ob causã admonuimus: ut si quando locus de primi motus aut mundi perpetuitate in litera aut cõmentario literę adieclo occurrerit: nõ esse assentiendum illi/ neq; tale dictum probandum esse cognoscat lector: tamen si non quouis loco id admoneatur. Nam semel illud pro toto opere admonuisse sat est.

38 **N**oni capitis prima conclusio. **N**on solum sunt plures mundi, ut in precedenti capite probatum est: sed & plures natura fieri impossibile est. **N**am unus tantum est mundus/ingenuus/ & æternus. Est enim unus tantum primus motus/ingenuus/ & perpetuus: ut octauus physicorum ostendit: igitur non possunt natura esse plures mundi. **I**nsistantia. **O**mnium siue natura siue arte constantiu alia salte ratioe est res uniuersali ratione designata/ & ratioe particulari. ut alia ratioe est sphaera & sphaera aurea/ & ratioe alius est circulus & circulus ligneus. Diffinientes enim sphaeram aut circulum: non ponunt in eius diffinitione aureum aut ligneum/ aliudue nomen materiam importans. Nam hæc materie nomina: ad circuli/sphaeręq; substantialem / propriamq; rationem non pertinent: cum Mathematicus cogitatione & intellectu a materia abstrahat. **Q**uamuis enim re ipsa idem sit sphaera & sphaera aurea: neq; aliud quicq; a parte rei intelligere aut sumere quispiam possit q; singulare secundũ rem: tamen circulus & hic circulus rationis discrimen habent. **C**irculus enim ratione cõmuni designatur/ hic circulus uero ratione singulari. Itaq; prædicta propositione ut maiore proposita: ita deinde minorem subsumunt. **C**ælum (inquunt) est sensibile: cum sit sensu nostro perceptibile. Est igitur saltem ratione aliud cælum & hoc cælum: cælum quidem ut ratione generali expressum. hoc cælum uero ut ratione indiuidua atq; singulari intellectũ. Deinde ita procedunt. **Q**uęcũq; sensibilia/ sensuq; perceptibilia notione cõmuni designatur: plura sub ipsis continentur/ sumiq; possunt singularia. Siue quis species dixerit ideas quasdam re ipsa a singularibus separatas: ut posuit Plato & Platoniorum schola. Siue eas posuerit re ipsa a singularibus non differre: sed ratione sola/ ut recte ponunt Peripatetici. Id enim in omnibus singularibus compertum est: plurima scilicet & ferme infinita esse eiusdem speciei/ & rationis entia: ut plures homines/ & plures equos. **S**ub cælo igitur plura etiam sumi poterunt singularia: quare plures cæli atq; mundi natura esse possunt: quod est conclusionis modo date oppositum. **R**esponso. **C**oncedendum est cælum esse sensibile: & alterum ratione esse cælum & hoc cælum: ut prius declaratum est. **E**x hoc tamen non recte colligitur neq; inferitur plures mundos aut cælos esse posse. **N**am falsum est quęcũq; notione cõmuni exprimitur: eorum plura esse debere singularia & indiuidua. **Q**uamuis enim illud in plerisq; ueritatem habeat: cum scilicet sensibile singulare non constat ex tota materia ex qua natura potest constitui: non tamen id oportet in omnibus ita se habere: & præsertim ubi sensibile singulare ex tota constat materia: ex qua constitui natum est. **Q**uare ipsorum argumentum bifariam a philosopho resellitur. **P**rimo. **S**i intelligatur simus/ id est nasus curuus/ incorruptibilis/ ex carne ut materia compositus: essetq; ex omni carne ex qua simus natura constitui potest: quis id impossibile sit. **T**unc simus/ sensibile quoddam esset atq; sensu perceptibile. **E**t alterum ratione esset simus/ & hic carneus simus. **N**am simus ratione uniuersali/ hic simus uero ratione singulari explicatur: & tamen neq; essent neq; natura esse possent plures simi. **S**ecundo. **S**i esset vnus hõ immortalis (quis & id natura impossibile sit) & compositus ex omni carne/ossibus & nervis: ex quibus posset homo natura constitui: hæc partes hominis essent indissolubiles/ quia positus est homo immortalis. **T**unc homo sensibile est/ sensuq; perceptibile: & homo & hic homo ratione differunt: ut species & singulare speciei: & tamen neq; essent neq; esse possent plures homines. **I**ta de mundo & cælo dicendũ est: nã cælũ sensibile est: & aliud ratione est cælũ & hoc cælũ/ sicut species & eius singulare. **E**t hoc cælũ perpetuũ est: ex tota materia ex qua cõponi natũ est/ constat. **I**dcirco ut de simo & homine immortalis per analogiã dictũ est: neq; sũt plures mundi neq; esse possũt. **T**res modi/ significatiõesq; cæli. **C**ælũ primo est suprema cælestis sphaera: ceteros orbis cælestes suo ambitu circumplicles. **E**t hæc diuinitate plena dicitur: q; sicut suprema/ ita sphaerarũ cælestiu perfectissima est: et diuinas proprietates expressus: hæc autem cælũ dicitur atq; imitatur. **H**inc si qua deo sedes in rebus corporeis assignada foret: in hac assignaretur. **S**icut ignis elementorũ supremũ/ per se cõstitutũ est. **S**ecũdo est cælestiu corporũ cõgeries: cõnexo supremi cæli/ & cæli lune cõcauo contentorũ. **T**ertio est corporũ et elementorũ cælestiu supremi cæli cõnexo contentorũ aggregatũ. **E**t hoc modo cælũ/ mundus/ & uniuersũ idẽ sunt. **S**ecunda cõclusio. **C**ælũ in tertia significatiõe ex omni corpore naturali/ & sensibili: & tota sua materia constituit: ut paulo ante dictũ est. **N**ã ipse mundus nullũ corpus naturale/ neq; sensu percipi natũ (quod amplius est) extra se relinquit: sed omnia corpora & naturalia & sensibilia suo sinu complectitur. **C**orpus enim illud quod extra mundũ dicitur ab aduersario esse relictum: non posset esse physicum & naturale: quia uel ipsum esset simplex uel compositum. **N**on posset esse corpus simplex: quia omne corpus naturale simplex est mobile a medio aut ad medium. **A**t huiusmodi corpus extra cælum existens/ neq; moueretur a medio neq; ad medium: cum corpora cælestia quę circulariter mouentur/ loca sua egredi non possunt: aut in suis locis manentia diuidi atq; diuelli, quod tamen oporteret: si tale corpus aut a medio aut ad medium ferretur. **P**reterea tale corpus simplex / neq; natura neq; præter naturam extra cælum esse posset. **N**on natura: quia corpora naturalia simplicia habent a natura determinata loca intra cælum in quibus quiescant: non igitur extra cælum locus eis designandus est. **N**eq; tale corpus esset illic præter naturam. **N**am si sic/ tunc aliqua essent nata esse illic secundum naturam. **L**ocus enim qui alicui corpori simplici præter naturam conuenit: alteri secundum naturam conuenire natũ est: cum non inueniatur posterius sine priori/ nec uiolentum sine naturali. **A**t qui nulla corpora simplicia sunt illic nata esse secundum naturam ut ostensum est: igitur neq; præter naturam. **E**t cum extra cælum non est natum esse corpus naturale simplex/ ut ostensum est: neq; ullum ex simplicibus compositum corpus illic esse natum est: quare ibidem nullum natum esse corpus naturale. **N**eq; etiam illic natum est esse aliquod corporum sensibile non physicorum sed cælestium. **N**am corpora sensibilia non physica/ sunt sphaerę/ orbisq; cælestes: qui omnes intra supremi cæli circumferentiã clauduntur. **C**onstat igitur cælum in tertia acceptione ex omni naturali & sensibili corpore/suaq; tota materia: quod est propositum. **E**t quia cælum incorruptibile est

Obiectio.

Solutio.

Cur supras

cum dum accidentia & qualitates permu-
 re prius erant rerum substantia. Et cum amicitia eas congreget non potest nisi congregatioe facta maneat eas congregare. Alio-
 quin non esset congregatio. Manent igitur eadem rerum substantia sed qualitates variantur: ut nunc ignis calidus est: alias frigidus: nunc sursum: alias deorsum. Et propter ista qualitatium transmutatione putauerunt mundum sepius gigni & sepius corrumpi. Sicut si quis ex puero fiat uir / Et ex uero iterum fiat puer: rursum ex puero uir / Et ita alternatis motibus demutetur. Et ob hoc
 credat quispiam ipsum sepius generari & corruptibilem substantiam eadem maneat. Demutatio autem secundum qualitates non est
 a qua mundus debet dici generari aut corrumpi: sed solum alterari. Alij uero ponunt non solum substantias in commixta rerum
 confusione manere: uerum etiam accidentia: Et calida frigidis pugnare (ut cecinit Ouidius) Et humentia siccis. Non igitur tertia
 opinio rationalis est. Naturalibus itaq; rationibus probatum est mundum non esse genitum sed incorruptibilem futurum: ut di-
 cit prima opinio: neq; mundum absq; reparatione interiturum: ut dicit secunda opinio: neq; uicissim mundum sepius gigni &
 corrumpi: ut dicit tertia opinio.

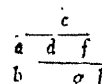
¶ Undecimi capitis nota.
 ¶ Talentum octoginta librarum & quattuor unciarum pondus. ¶ Libra 4/ as / pondus. ¶ Stadium / miliarij pars octaua / 125 pas-
 sus continens. ¶ Quanta sit potentia: magna / parua / maior / minor.

¶ Undecimum caput continet duas conclusiones, ingeniti / geniti / incorruptibilis /
 corruptibilis / singulorum tres modos post primam: & unam instantiam post secun-
 dam. ¶ Prima conclusio. Proposito nostro congruit modos geniti / ingeniti / cor-
 ruptibilis & incorruptibilis cognoscere. ¶ Na hęc multipliciter dicuntur: de quibus
 quidem nunc intendimus determinatione. Multipliciter aut dicitur: & si ad ra-
 tionem nihil referret: quin semper eandem ueritate / falsitate uel obseruaret in intellectu
 anceps: & confusus relinquitur: ipso multiplici indistincto. Expedit igitur propo-
 sito: talium uideri modos. ¶ Ingeniti / geniti / incorruptibilis / corruptibilis / sin-
 gulorum tres modi. ¶ Ingenitum primo, quod cum prius non existeret: nunc existit / sed sine transmu-
 tatione. ut est actus & momentu. Secundo, quod non est: sed esse cōtingit. Tercio, quod omnino impos-
 sibile est fieri: ita ut ali quando sit / aliquid quando non sit. ¶ Impossibile enim bifaria dicitur. Primo, sim-
 pliciter / quod neq; est neq; fieri potest. Secundo: nō facile / nō cito / nō bñ factibile. ¶ Genitū primo est: qđ
 transmutatione existit. Secundo, quod est / nō esse autē cōtingit. Tercio, quod aliquo mō esse / aut fieri cōtura
 sit: siue id facile siue difficile sit. ¶ Incorruptibile primo: qđ cū sit ens / ipsū aliqñ nō esse sine transmuta-
 tione cōtingit. Secundo, quod nūc est & quod aliqñ nō esse futurū: impossibile est. Tercio, quod simplici-
 ter nō esse nō possit: aut quod difficulter nō esse possit. ¶ Corruptibile primo, quod transmutatione desin-
 nere cōtingit. Secundo, quod cū sit / cōtingit aliqñ nō esse futurū. Tercio, quod nō esse aliquo pacto: aut
 facile aut difficulter cōtingit. Et horū omnium modi cōsili pene modo aduicē sumuntur. Dicentur ta-
 mē pprie ingenitum & incorruptibile: ingenitū quidē / quod simpliciter fieri nō potest: ita ut aliquando
 sit & aliquando non sit. Et incorruptibile: quod omnino nō esse non potest. ¶ Secunda conclusio. Pos-
 tetia: quāta ipsa sit / per maximū determinanda est. Na per minus non determinat: quia quicquid potest
 in maius / potest & in minus. Ut potēs cētū ferre talēta: potest & duo. & potēs cētū ambulare stadio: potest
 ambulare & duo. Determinat igit per maximū & excellentiā. ut uirtus q̄ talēta centū sustollit / & q̄ illā
 talētorū sumā non superat / ut unum & centū sustollere nō possit: ab illa excellentiā denominationē su-
 met / discet q; cētū talētorū & nō pluriū potētia. Et uirtū q̄ nō pot in excellēte: neq; eadē in plura excellēte
 ualebit: ut si quē uirtus in centū talenta aut stadia nō possit: hęc eadē in unū & centū aut talēta aut stadia
 minime ualebit. est igit q̄ta sit potentia: per maximum determinanda. ¶ Et si instas, potest quis
 uidere stadium non uidens quālibet partē minorē stadii / & quis percipere magnitudinē & nō punctū:
 & potest quispiā maiorem sonum audire: non potens audire minorem, non igitur id recte assertum: ut
 quā potentia potest in maius: eadem possit & in minus. ¶ Id certe ad id quod intendimus nihil affert
 difficultatis. Nam hęc instantia de excellentiā & decremento rei quę secundum molem attendantur:
 infertur. Nos autem non de ea excellentiā & decremento agimus: sed de iis quę secundum uirtutem
 sunt sumpta. Visus enim uis / aut auditus / ad minora debilior: ad maiuscula uero ualentior.

¶ Notarum undecimi capitis declaratio.

¶ As est quodlibet integrum: duodecim partes continens. Et idem significat libra & pondus. ¶ Vncia est duodecima pars assis.
 ¶ Passus continet quinq; pedes. Stadium autem continet 125 passus. ¶ Miliarium uero continet octo stadia: quare stadium / milia-
 rij pars octaua dicitur. ¶ Cum secunda conclusio dicit. Quanta sit potentia: id ita intelligitur / an uirtus mouens sit magna non
 secundum molem sed agendi uim: an parua exiguaq; / an maior: altera data / an minor. ¶ Et cum philosophus dicit q; quanta sit
 potentia per maximum determinanda est: per maximum intelligitur mobile / quod potest huiusmodi potentia mouens mouere:
 quo nullā maius eiusde denotatio: is / ate / dete: minateq; ac designate quātūtatē mouere possit. ut si q; decē libras subleuare pos-
 sit: una tamen libra adieclā amplius ut undecim sustollere nequeat: illa subleuandi uis per maximum puta decem libras determinat-
 tur: Et uocatur uis subleuatiua decem librarum. Neq; intelligitur de partibus proportionabilibus / alteriusq; denominationis. nam se-
 cundum illas semper aliquid priori mobili addi potest & mobile ipsum ab eadem uirtute moueri. Na si aliqua uirtus mouens
 quod mobile aliquanto tempore & spacio: eadem uirtus potest & maius mobile mouere. quod sic ostendo. Sit a / e / uirtus mouens
 quę moueat b / g / mobile in tempore c. Dico q; a e potest mouere maius mobile q̄ b g. Patet. Quia cum a e mouet b g: uirtus a e est
 maior q̄ b g: cum quicquid alterum mouet: aliqua uis superante moueat. diuido igitur a e in excessū / equalē excessū scilicet a / d /

¶ id quo sit excessus scilicet d ex ipsa pars d e non est indiuisibilis: alioquin addita ipsi a d non redderet totum a e maius q̄ b g. Non posse da
 nā indiuisibile diuisibili additū nō attollit maius: est igit pars d e diuisibilis. diuido itaq; eā p mediū in pācto f. Cū uirtū mouēs
 a f sit maior uirtute a d eius pte: uirtū a d sit equalis mobili b g. uirtū a f est maior mobili b g. qđ eadē est maius uo equa-
 liū / est maius altero. quare a f mouet mobile b g. Supponimus etiā quālibet uirtute maiore mobile moueri / motūq; fieri. Et cum
 quālibet uirtus mouens aliquid moueat mobile: se uirtus mouens / quantulumcūq; mobile ut g b mouebit. Tunc sic. Virtus a f
 mouet mobile b g ut ostensum est: Et uirtus f e mobile g h. ergo per septimam regulam comparationum uirtutis mouentis ad
 mobile / uirtus a e collecta ex illis uirtutibus mouentibus: mouet b h mobile collectum ex illis mobilibus. At eadem uirtus a e posita est
 mouere b g minus mobile q̄ b h: igitur si aliqua uirtus mouet aliquid mobile: eadem uirtus & maius mobile mouebit quod
 est propositum.

¶ Undecimi capitis prima conclusio. ¶ Conueniens est modos ingeniti / geniti / incorruptibilis / corruptibilis cognoscere. ¶ Na
 determinatio de ipsis secundum pollicitationem nostram futura est: quę quidem equiuoca sunt & multiplicia. Cum au-
 tem in oratione dictiones sunt equiuocę quarum multiplicitas per distinctionem non aperitur: quis in omni sensu oratio uera sit
 aut falsa / tamen intellectus relinquitur ambiguus & dubius nesciens in quo potissimum significato oratio sit accipiendā. ut si
 ista cuiq; proponatur. canis est substantia: licet in omni sensu sit uera / tamen si indistincta fuerit. ingeret difficultatem & incertitu-
 dinem animo pro quo trium significatorum potissimum capiatur: igitur conueniens est predicatorum nominum exceptiones / si-
 gnificationesq; cognoscere. Tres modi ingeniti. ¶ Ingenitum primo, est quod cum prius non esset / nunc est: sine tamen successiua
 transmutatione. ut punctus in linea / momentum in motu: quę momentanea acquisitione ducuntur ad ortum. ¶ Secundo, quod
 nondum est sed esse potest. ut rosa anno proxime futuro producenda. ¶ Tercio, quod suę durationis caret principio: & quod fieri
 impossibile est cum semper fuerit. ut mundus. Impossibile enim interdum simpliciter negat: & significat quod non esse possibi-
 le. Nominūq; difficultatem denotat: est quod fieri quidem potest sed difficulter. ¶ Tres modi geniti. ¶ Primo, est quod tempora-
 raria transmutatione existit. ut res naturalis perfecte genita. ¶ Secundo, quod est & potest non esse. ut res naturalis nunc existens
 & corruptibilis. ¶ Tercio, quod aliquo modo siue facile siue difficulter fieri potest / siue durationis habet principium. ut ignis ex
 fluppa / aurum. ¶ Tres modi incorruptibilis. ¶ Incorruptibile primo, quod est & siue transmutatione potest non esse. ut punctus
 & impartibilia / quę momentanea deperditione abolentur. ¶ Secundo, quod nunc est & semper erit: sic q; impossibile sit ipsum
 non fore. ut immortalia & perpetua / intelligentię: & anima rationalis. ¶ Tercio, quod sine suę durationis caret. & simplici-
 ter non potest non esse: ut mundus / aut quod potest non esse sed difficulter: ut scopuli & saxa quę longo indigent tempore ut cor-
 rumpantur. ¶ Tres modi corruptibilis. ¶ Corruptibile primo est. quod per transmutationem temporalem desinere potest. ut
 res naturalis omnis. ¶ Secundo, quod nunc est & potest non esse in futuro tempore: ut equus / leo actu existens. ¶ Tercio, quod
 aliquo modo potest non esse / siue difficulter ut ferrum / siue faculter: ut res naturalis quę cito corrumpitur. Et huius tertij modi
 primus ad primum tertij incorruptibilis. ¶ Secundus ad secundum opponitur / consimilesq; ingeniti & geniti modi. ¶ Incor-
 ruptibilis & corruptibilis aduicem repugnant. Ingenitum tamen proprie tertio modo sumitur. & incorruptibile primo mo-
 do tertij: quo pacto mundus dicitur ingenitus & incorruptibilis. ¶ Secunda conclusio. Quanta sit uirtus motiua / per maximum
 mobile in quod potest determinanda est. ut quanta sit rei quantitas per maximam eius extensionem / & quanta sit rei etas per totam
 eius durationem determinamus. ¶ Patet. nam uirtus mouens per minus mobile non determinatur: neq; tota eius uirtus per hoc
 q; minus moueat cognoscitur. sicut neq; rei decupedalis quantitas per minorem ut bipedalem quantitatem innotescit / neq; homi-
 nis quinquaginta annos nati etas per minorem etatem ut decem annorum apte exprimitur. cum quęcūq; uis mouens potest in
 maius mobile & magis resistentem / potest etiam in imbecillius & minus resistentem. nam quicquid est maius maiore: maius est & mi-
 nore. ut qui potest decem ferre talenta: potest & quinq; igitur determinatur per maximum mobile quod potest moueri: & ab illo
 tanta uirtus denominatur. ut si quis centum talenta subleuare potest sed non plura: ut uno addito talento scilicet centum & unum
 sustollere non possit: a maximo mobili quod sustollere potest nomen sumit determinatum: & centum talentorum uirtus subleuati-
 ua dicitur. Ex opposito aut q; uirtū nō pot in mobile excellens: neq; eadē in maius excellēte ualebit. cū qđ sit minus minore:
 min⁹ sit & maiore. Ut uirtū potēs decē ferre talēta et nō plura / nō pot in quēdecī talētorū pōd⁹: neq; igit poterit i mai⁹ scilicet pōd⁹
 uiginti talētorū. ¶ Instātia. Pōt aliq; uidere magnitudinē aut spaciū ut stadiū / qui nō uidebit mille simā partē spaciū: & aliquis
 audire sonum maiorem & tamen non audiet minorem: igitur non quicquid potest in maius etiam potest in minus. ¶ Responso.
 Concesso antecedente negatur id quod inferitur. quia predictum principij intelligitur de maiore uirtute resistenti & minore res-
 sistenti: & non de maiori aut minori secundum molem aut intensionem. Obiectio autem procedit de maiore & minore mole &
 intensionē: & non de maiore resistentia aut minore. Maior enim moles minus resistit uisui & facilius conspicitur: minor uero ma-
 gis resistit & minus conspicua est. Sic maior sonus facilius ad auditum peruenit: et minor difficilior et tardius. quare ex obiectio-
 nis cauillatione nihil aliud conficitur nisi non quicquid mouet mobile minus resistentem: mouere magis resistentem: uel non quicquid po-
 test in minus / potest in maius eiusdem & determinate denominationis: quod ultro uel sine argumentatione conceditur.

¶ Duodecimi capitis nota.

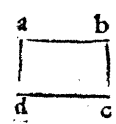
¶ Se mutuo consequi aduicem conuertit.

¶ Duodecimum caput continet decem conclusiones, unum correlarium ad secundā,
 duas rationes ad quintam, quatuor ad nonam, & quatuor ad decimam. ¶ Prima
 conclusio. Si quid possibile esse est & idem possibile est nō esse: ut esse tempus ad
 esse & nō esse determinatum sit / necesse est. ¶ Hoc enim secundū oē pdicamentū:
 ut si quid potest esse homo / & non homo / bicubitū / equale / album / & non esse / &
 ita in ceteris: ut rēq; tempus determinatū. Na si dederis neutrum determinatū esse:
 habebit potentia ut sit tpe infinito / & ut nō sit alio tpe infinito. hoc autē impos-
 sibile. ¶ Secūda. Impossibile & falsū / possibile & uerum / nō omnino idē signat.
 b iiii

Obiectio
 zenonis solu-
 tio.

Nam non omne falsum est impossibile. de citharizante enim si dicatur q̄ non citharizat & de cantate q̄ non cantat: falsum dicitur. non autem impossibile. Neq̄ omne possibile/verum est. coincidunt tamen hæc aliquando. vt diametrum commensurari cost̄ falsum est: & idem impossibile. non commensurari vero: & possibile & verum. Et nos de impossibili/falso/possibili & vero simpliciter/intelligim̄: & non facta suppositione. Vnde si triangulus esset circulus: non haberet tres duobus rectis æquales. & suppositione facta lineam esse ex punctis: diameter cost̄ commensurabilis est. **C**orrelarium. Vnde fit vt non sit idem supponere falsum & impossibile: itidem possibile & verum. **N**am supposito impossibili, bene accidit impossibile: falso autem non impossibili/nunq̄. Et supposito possibili: falsum sequi accidit: ex vero autem nunq̄. **T**ertia. Idem simul ad opposita habet potentiam: non autem vt illa simul habeat. **N**am cum quis sedet: potentiam habet vt sedeat & potentiam vt stet: non tamen vt simul sedeat & stet, sed alio & alio tempore. **Q**uarta. Omne semper ens/incorruptibile esse necesse est. **S**it a semper ens. quia a sit semper ens: sper existit. & si postius corruptibile: aliquando non erit. At impossibile est quod semper est: aliquando non esse. igitur falsum est esse corruptibile. & non modo falsum: sed & impossibile. Eadem ratione omne semper ens ingenitum est. Nam omne semper ens semper existit: genitum vero aliquando existit & aliquando non. Fieri enim nequit vt quod potest omnino tempore esse: aliquando possit non esse. Alioquin simul potentiam retinet ad simul esse & nō esse: quod est impossibile. est igitur omne semper ens/ingenitum. **Q**uinta. Nullum semper ens / corruptibile est aut genitum. **P**rimo. Quia omne corruptibile & omne genitum potentiam habet ad non esse: nullū autem semper ens potentiam habet ad non esse. Nam aut id esset tempore finito: hoc autem non. quia omni tempore est. quare potentiam habet vt tempore sit & illo. Neq̄ quidem infinito. nam plura tempora infinita esse nequeunt. Neq̄ idem potentia habere pot̄ vt sit vno tempore infinito & non sit altero infinito. Nullum igitur semper ens: corruptibile est aut genitum. **S**ecundo. Quia semper ens & semper nō ens/se habent vt contraria. semper ens/non semper ens/semper non ens/non semper non ens/vt contradictoria. Non semper ens/non semper non ens/vt subcontraria. Sit itaq̄ a semper ens/b semper nō ens/c non semper ens/d non semper non ens. De genito & corruptibili verificantur c & d: quia quādoq̄ est ens/& quādoq̄ non ens. De genito igitur & corruptibili negatur a & b semper ens & semper nō ens. Aut simul de eodem erunt & affirmatio & negatio: quod est impossibile. **S**exta. Omne ingenitum pariter & incorruptibile/semper est ens & imortale. **N**am dico ingenitum quod est ens: & nunq̄ non fuit ante. Incorruptibile vero: quod est ens & nunq̄ erit verum ipsum non esse. Quæ autem talia sunt: semper existunt. Est igitur ingenitum omne similiter & incorruptibile: semper ens/semper nō ens/ & imortale. **S**eptima. Ingenitum & incorruptibile se mutuo consequuntur. **N**am ingenitum & incorruptibile semper ens consequuntur: consequuntur igitur se inter se. **O**ctava. Omne genitum est corruptibile. **N**am si aliquid sit genitū quod non sit corruptibile: ipsum est incorruptibile. Dicitur enim corruptibile aut incorruptibile: vt non semper ens aut semper ens: de omni quod est / & de nullo eodē simul. Et si ipsum est incorruptibile: ipsum est ingenitū. cōsequuntur em̄ se ingenitū: et incorruptibile: et si ingenitū sterū est sep̄ ens. quare idē genitū est / & ingenitū / & semper ens: qd̄ est impossibile. Et eodē mō oē corruptibile: genitum esse ostēdas. **N**ona. Genitū & corruptibile se inuicē cōsequuntur. **P**rimo. Quia si se nō cōsequerentur: aliquid esset genitū quod nō esset corruptibile: aut aliquid corruptibile quod nō esset genitū: qd̄ mō falsū esse mōstratū est. **S**ecundo. Quia genitū & corruptibile cōsequuntur idē/vt quādoq̄ ens & quādoq̄ nō ens / cōsequuntur igitur se inuicē. **T**ertio. Sit a semper ens/b semper nō ens/c genitū/d corruptibile. tūc sic format ratio. c genitū nō est a: est igitur nō semper ens. & c genitū nō est b: est igitur & nō semper nō ens. Similiter d corruptibile nō est a/neq̄ b: quare est nō semper ens & nō semper nō ens. Et retro agatur/omne id quod quidē nō est semper ens & nō semper nō ens: esse genitū & corruptibile. & tūc manifestū erit c d genitū & corruptibile: consequi idem. quare & se inuicem cōsimiliter sequentur. **Q**uarta. Sit ingenitum a/incorruptibile b/genitū c/corruptibile d. distinctum a c ex oppositis cōstat: quod dicitur de omni quod est vt genitū & nō genitū. Oē em̄ nō genitum est ingenitū / & eodē. Et distinctū b d ex cōsimilibus constat oppositis: vt corruptibile & nō corruptibile. & a b ingenitū & incorruptibile se inuicem (vt ostēsum est) cōsequuntur. Igitur & c d secundū & quartū. se se cōsequuntur. **D**ecima. Inconueniens est extimare aliquid genitum esse incorruptibile / & aliquid corruptibile esse ingenitū. **P**rimo. Quia quæ genita sunt omnia: quanto quodam determinato tempore possunt aut facere / aut pati / aut esse / aut non esse. Infinitum autem non est determinatum. non igitur quod genitum est: incorruptibile erit: aut quod corruptibile est: ingenitum. **S**ecundo. Quia ens tempore infinito: factum esset: & aliquo tempore nō ens: semper esset. hoc autem impossibile. **T**ertio. Omne genitum aliquando generabitur: & omne incorruptibile est ingenitum: & ingenitum nunq̄ generabitur. igitur si aliquod genitum est incorruptibile: aliquando generabitur: & nunq̄ generabitur. Itē oē corruptibile aliquando corrumpetur: & oē ingenitū est incorruptibile: & nullū incorruptibile vnq̄ corrumpetur. Igitur si quid corruptibile ingenitum: aliquando corrumpetur & nunq̄ corrumpetur. Et idem simul erit factū & nō factū / corruptū & incorruptū / quod est impossibile. Si em̄ dixeris genitū nō aliquando generari / & corruptibile nō aliquando corrumpi: aut hoc erit casu / aut fortūa / aut natura. Nō casu aut fortūa: quia nō est

56
57
58
59
60
61
62
63
64

eorum quæ semper sunt. Neq̄ natura: quia ea quādoq̄ sunt & quādoq̄ non sunt. vt quæ eandem materiam/potentiam contradictionis habeant: & quæ causa est non esse. Et si item dixeris corruptibile habere potentiam ad non esse / sed non in futuro: sed præterito tempore / vt anno priore aut quocūq̄ altero, & ita de genito. Hoc nihil est, quia neq̄ vna quidem præteriti potentia & virtus est: sed presentis & futuri. **Q**uarto. Omne genitum & omne corruptibile contrariis alterantur: igitur neq̄ genitum / incorruptibile: neq̄ corruptibile / ingenitum est. **N**otarium duodecimi capituli declaratio. **C**um hoc loco dicit Aristoteles omne incorruptibile esse ingenitum / & omne genitum esse corruptibile / & cetera quæ in hoc capite asserit, intelligenda sunt de genitis / ingenitis / corruptibilibus / incorruptibilibus per transmutationem naturalem secundum materiam subiectam. Quocirca intelligentia non dicuntur hic genitæ quæ inceptum esse: quia nō habuerunt exordium per transmutationem naturalem, sed modo supernaturali & per creationem. **T**ermini dicuntur se mutuo consequi: quando adinuicem conuertuntur: & uniuersaliter de se inuicem verificantur. ut homo & risibile / equus & hinnibile. **V**odecimi capituli prima conclusio. **S**i quid possibile est esse & non esse (quemadmodum res naturales earum motus & accidentia) habet tempus determinatum ad esse & ad non esse. Vt canis potest aliquo tempore esse & altero non esse: & eius tempus ad esse scilicet totum tempus quo uicturus est canis determinatum est / eius etiam tempus ad non esse: quod scilicet eius generationem præcedit & corruptionem sequitur / determinatum est. Plus tamē temporis habet res naturales determinatū ad nō esse q̄ ad esse: quia multū habet potētiā & parū actus. Sic si quid potest esse bicubitū per augmentationē / & nō bicubitū alio tempore: ipsius quo sit bicubitū natura cōstitutū est / & quo etiā nō sit bicubitū. Sic si quid potest esse calidū & nō calidū: vt aqua / utrumq̄ tempus natura ordinatū est. Et si quid potest moueri secundū locū / & nō moueri determinatū est tempus quo moueat & quo nō moueatur. **P**atet. si enim neutrum tempus est determinatū: ergo toto tpe infinito ipsū habebit potētiā vt sit / & eodē tpe infinito potētiā vt nō sit: aut salte altero tpe infinito habebit potētiā vt sit / & nō sit eodē tpe infinito / aut vt sit vno tempore infinito / & nō sit altero tempore infinito: quare plura erūt tempora infinita: quod est impossibile. **S**ecunda conclusio. Impossibile est falsū nō omnino idē sit / neq̄ possibile est verū. **P**atet. Quia licet omne impossibile sit falsū. **O**mnis em̄ p̄p̄o falsa q̄ nō pot̄ esse vera / est falsa: tamē nō omne falsū est impossibile. Aliquod em̄ possibile (vt p̄p̄o cōm̄ gōs falsa Ioannes nō abulat) est falsū: nullū tamē possibile est impossibile. Sic licet omne verū est possibile: ois enim p̄p̄o vera est p̄p̄o q̄ pot̄ esse uera / tamē nō oē possibile est verū. Aliquod em̄ falsū est possibile / & tamē nullū falsū est verū. quare secundū primo cōm̄m̄is est / & tertium quarto. Aliquādo tamē impossibile est falsū eīd̄: cōueniūt / similiter possibile est uerū. ut p̄p̄o / diameter est commensurabilis cost̄ / & falsa est & impossibile. Propositio uero / diameter nō cōmensurat cost̄: est uera & possibilis. Et fit hic sermo de impossibili / falso / possibili & uero simpliciter & ex natura rei: & nō ex suppositione uel p̄supposita cōditione siue hypothese q̄ p̄ cōiunctio nē si p̄posita exprimit. Nā aliquid est uerū ex suppositione: quod tamē est falsū & impossibile simpliciter: vt supposito q̄ triangulus esset circulus: uerū esset ex suppositione q̄ unica linea cōtineat̄ triangulus: quod tamē simpliciter falsū est & impossibile. similiter falsū esset ex suppositione q̄ tres haberet angulos: quod tamē simpliciter nullūq̄ suppositioe facta uerū est & necessariū. Et supposito q̄ linea sit ex punctis: uerū est q̄ diameter est commensurabilis cost̄: nā punctus / utriusq̄ lineæ esset cōm̄m̄is mēsurat / sicut uniuersaliter ternarius est latus & etiā diameter. Secus autē est de quadratis magnitudinū. **C**orrelariū. Vnde manifestū est q̄ non est oīno idē sup̄p̄ere falsū et sup̄p̄ere impossibile. Et nō idē est sup̄p̄ere possibile et sup̄p̄ere uerū. **N**ā q̄qd̄ seq̄ ad nō esse / seq̄ ad alterū. At nō q̄qd̄ seq̄ ad sup̄p̄ere impossibile: seq̄ ad sup̄p̄ere falsū. Nā supposito ip̄sibili bñ seq̄ ip̄sibile. Supposito aut̄ falso possibili nūq̄ seq̄ ip̄sibile. Ex possibili em̄ nūq̄ seq̄ ip̄sibile. Sic aliqd̄ sequit̄ ad sup̄p̄ere possibile quod nō sequit̄ ad supponere uerū. Nā supposito possibili bene sequit̄ falsū: supposito autē uero nunq̄ sequitur falsū. cū ex uero nō sequat̄ falsū. **S**ecūda conclusio. Idē simul habet potētiā ad opposita successiue habēda: nihil tamē habet potētiā ut opposita simul habeat. **E**t particula simul / debet determinare ad secludēdū sophisticas importunitates uerbi / habet potētiā: & nō accusatiui / oppositæ ut ipse sedes habeo nūc potētiā ut sedē uno tpe & nō sedē alio tpe: utriq̄ enim nūc est in potestate mea: nō tamē habeo potētiā: ut sedē simul & nō sedē: cū tūc dūc cōtradictorie essēt simul ueræ. **Q**uarta. Oē semper ens est incorruptibile pariter & ingenitū. **P**atet. Quia si aliquod semper ens sit corruptibile: gratia discipline sit ipsū a. quia a per hypothese est corruptibile: ipsū aliquando nō erit. Et quia a est semper ens: ipsū semper erit. Erit igitur a semper & aliquādo nō erit: quod est impossibile. Similiter sit a semper ens / & genitū. quia a est genitū: ipsū aliquādo nō existit. Et quia semper ens: semper existit. igitur idē semper existit & aliquādo nō existit: qd̄ est impossibile. **Q**uinta conclusio. Nullū semper ens est genitū aut corruptibile. **P**atet. Quia oē genitū & corruptibile p̄t̄ nō esse. genitū enim aliquādo nō fuit / & corruptibile aliquādo nō erit. At semper ens nō habet potētiā ad nō esse: igitur nullū semper ens est genitū aut corruptibile. Quod autē semper ens nō habet potētiā ad nō esse. patet: quia aut hoc esset tpe finito aut infinito. Nō tpe finito: quia oī tpe / semper ens est: ergo oī tpe finito pot̄ esse. quare nullo tpe finito potētiā habet ad nō esse. Neq̄ qd̄ infinito: quia cū habeat potētiā ut sit tpe toto infinito: si haberet potētiā ut nō sit alio tpe infinito: plura essēt tpa infinita: qd̄ esse neq̄. nā eorū alterū esset otiosū. **S**ecūdo. Quia isti duo termini semper ens & semper nō ens se habent ut p̄pones cōtrariæ. Semper ens & nō semper ens ut cōtradictoria / & similiter semper nō ens & nō semper nō ens. Nō semper ens & nō semper nō ens ut subcōtrariæ. Quia ergo oē genitū aliqui est ens et aliquid nō ens: ab æquualit̄ib̄ oē genitū est nō semper nō ens & nō semper ens: igitur nullū genitū est sep̄ nō ens aut semper ens. Cuiusq̄ em̄ attribuit̄ unū cōtradictorie oppositorū: ab eodē remouet̄ & reliquit̄. Sine ab affirmatiua de p̄dicato infinito ad negatiua de p̄dicato finito: q̄re p̄ cōuersionē nullū sep̄ ens est genitū. Alioq̄ duo termini cōtradictoriū simul uerificaret̄ de eodē singulari qd̄ est impossibile. & cōsimile fiat argumētū de corruptibili. **S**exta conclusio. Oē ingenitū & incorruptibile est semper ens. **P**atet. Quia ingenitū est qd̄ est ens & semper ante fuit. Quicqd̄ autē est ens & semper ante fuit: semper existit. & qd̄ semper existit: est semper ens. igitur de primo ad ultimū oē ingenitū est semper ens. Similiter incorruptibile est quod est ens & semper erit ens. Quod autē est ens & semper erit: semper existit. Et quod semper existit: est semper ens: igitur oē incorruptibile est semper ens. **S**eptima conclusio. Ingenitū & incorru-

Q̄ in numeris dicitur: est cōmensurabilis cost̄.

54
55
56
57
58
59
60
61

ptibile ad invicem convertuntur. ¶ Patet. Quia per quartam conclusionem oē sepe ens est ingentū & incorruptibile / & per sextā oē ingentū & incorruptibile est semper ens; igitur ingentū & incorruptibile de semper ente universaliter verificantur / quare convertuntur cū semper ente; & per consequens ad invicem convertuntur. Quod si quis dixerit quod eisdem sūt convertibilia: ipsa inter se sūt convertibilia. ¶ O Elava. O ē genitū est corruptibile. ¶ Nā si aliquod genitum nō est corruptibile: ipsum est incorruptibile. De quo cūq; enim negat unū cōtradictōriorū: de eodē affirmatur & reliquum. Sive a negativa de predicato finito ad affirmativā de predicato infinito. Et si genitum est incorruptibile: ipsum est ingentū. Nā de quo cūq; verificat unū convertibilia: de eodē verificatur et reliquū. Effet igitur idē genitū & ingentū / & cōtradictoria de se invicē & de eodē tertio verificarent: quod est impossibile. Quod si esset ingentū: ipsum esset semper ens: nā ingentū & semper ens convertuntur: ut ostēdit quarta & sexta cōclusio. Effet igitur per conversionē aliquod semper ens: genitum: quod est oppositū quinte cōclusionis. Econtra oē corruptibile est genitū. Nā si aliquod corruptibile nō est genitum: ipsum est ingentū / per cōtradictōriorū locū. Et si est ingentū: est incorruptibile. nā ingentū & incorruptibile ad invicem convertuntur. Effet igitur idē corruptibile & incorruptibile: quod est impossibile, imo aliquod semper ens esset corruptibile: quod est quinte cōclusionis oppositum. ¶ Nonā. Genitū & corruptibile ad invicem convertuntur. ¶ Primo. Nā quicūq; termini ad invicem non convertuntur: alter de altero particulariter & vere negatur. ut homo & animal. Si igitur genitū & corruptibile ad invicem nō convertuntur: aut aliquod genitum non est corruptibile / aut aliquod corruptibile non est genitum: quorū utrumq; est præcedentis cōclusionis oppositū. ¶ Secūda. Quia genitū & corruptibile de eodē tertio convertuntur: scilicet cū aliquando ente & aliquando nō ente. O ē enim genitū & corruptibile est aliquando ens & aliquando non ens / & contra omne quod est aliquando ens & aliquando non ens est genitū & corruptibile: igitur & inter se convertuntur. ¶ Tertio. Nullum genitum est semper ens: igitur oē genitū est nō semper ens. A negativa de predicato finito ad affirmativā de predicato infinito. Similiter nullum genitum est semper non ens: ergo omne genitū est nō semper nō ens. Et cōtra quicquid est nō semper ens & nō semper nō ens / est genitū: igitur genitū convertit cū nō semper ente & nō semper nō ente. Similiter nullū corruptibile est semper ens: igitur omne corruptibile est nō semper ens. Et nullum corruptibile est nō semper nō ens: ergo omne corruptibile est nō semper nō ens. Et cōtra, quicquid est nō semper ens & nō semper nō ens / est corruptibile: igitur corruptibile convertit cū nō semper ente & nō semper nō ente. quare genitū & corruptibile cum eodē tertio scilicet nō semper ens & nō semper nō ens / convertuntur: igitur & inter se convertuntur. Nā quicūq; cum eodē tertio convertuntur: eadē inter se convertuntur. ¶ Quarto. Quia cum quatuor termini sint oppositi: primus in genitum / secundus genitū / tertius incorruptibile / & quartus corruptibile. Quorum duo primi in genitum & genitum sunt cōtradictorie oppositi: nā sūt ad invicem terminus finitus & infinitus / & disjunctum ex ipsis dicitur de quolibet quod est. Nā quicquid est est genitum vel ingentum / & de nullo ambo simul. Nihil enim idem simul est genitū & ingentum: nam de quolibet quod est: est affirmatio vel negatio vera / de nullo vero simul. Similiter duo reliqui termini / incorruptibile & corruptibile sūt cōtradictorie oppositi: & disjunctū ex ipsis dicitur de quolibet quod est / & de nullo ambo simul: nam quicquid est est corruptibile vel incorruptibile: tamen nihil idē simul est corruptibile & incorruptibile. At primus terminus in genitū cum tertio scilicet incorruptibile convertitur / per septimā cōclusionē: igitur secundus terminus genitum cum quarto scilicet corruptibile convertitur. Si enim sint dati quatuor termini / quorū duo primi sunt oppositi: & disjunctū ex ipsis dicitur de oē quod est / & de nullo ambo simul. Similiter duo secundi sunt oppositi: & disjunctū ex ipsis dicitur de omni quod est / & de nullo ambo simul. Et primus convertatur cum tertio: secundus cum quarto convertatur: ut liber secundus priorum Aristotelis ostēdit. ¶ Decima cōclusio. Inconvēniēs est existimare aliquod genitū esse incorruptibile: & aliquod corruptibile esse ingentū. ¶ Primo. Quia oē genitum possibile est esse & nō esse. Et per primā cōclusionē quicquid est possibile esse & nō esse / eius determinatū est tempus ad esse & nō esse: igitur genitū habet tempus determinatū ad nō esse. Incorruptibile autē nō possit nō esse: nō habet tēpus determinatū ad nō esse: igitur si aliquod genitū est incorruptibile: habebit tempus determinatū ad nō esse: & nō habebit tēpus determinatū ad nō esse / quod est impossibile. Idē sequi incōveniēs & eodē modo deducēdū: si aliquod corruptibile ponat esse in genitū. ¶ Secūdo. Quia si aliquod genitū esset incorruptibile: aliquod factū esset infinito ppetuoq; tēpens. Nā quia genitū / ipsum esset factū: & quia incorruptibile esset infinito tēpens sive semper ens: quare per conversionē / ens tēpens finitus / factū esset. Et si corruptibile esset ingentū: aliquid qd aliquo tēpe esset nō ens / semper esset. Quia enim corruptibile / ipsum esset aliquo tēpe nō ens: & quia ingentū / semper esset. Sed hæc manifesta sūt incōveniētia ppter cōtradictōriorū repugnantiā. ¶ Tertio. Quia oē genitū aliquādo generabit: & per adversariū / aliquod genitū est incorruptibile: igitur aliquod incorruptibile aliquādo generabit. Vtrūq; assertorū verū est / quare & illud qd cōcludit. Vtra nullū genitū aliquādo generabit: & oē incorruptibile est ingentū / igitur nullū incorruptibile aliquādo generabit. Mator est vera per diffinitionē: & minor vera per septimā cōclusionē: igitur cōclusio vera est. Et ista etiā pbata est vera: aliqd incorruptibile aliquādo generabit / qd est cōtradictoria: sūt igitur duæ cōtradictorie simul veræ: qd est impossibile. Similiter oē corruptibile aliquādo corrūpet / & aliquod corruptibile est ingentū / igitur aliquod ingentū aliquādo corrūpet. Sicut utraq; pmissarū vera est: ita & cōclusionē verā eē necesse est. Vtra nullū incorruptibile aliquādo corrūpet / & oē ingentū est incorruptibile: igitur nullū ingentū aliquādo corrūpet. Vtraq; pmissarū est vera: quare & cōclusio: & cōtradictoria: aliqd ingentū aliqd corrūpet: etiā ostēdit vera. Sūt igitur duæ cōtradictorie simul veræ: qd est impossibile. ¶ Quod si quis dicat genitū nō aliqd generari / & corruptibile nō aliqd corrūpi: hoc est aliquod genitū nūq; generari: & aliquod corruptibile nūq; corrūpi: aut hoc fiet a casu / aut a natura. Nō a casu: quia casus fortuna nō sunt eorū qd sūt semper. Sēper autē natura cōstitutū est: ut genitū aliqd generet / & corruptibile aliqd corrūpat. Neq; a natura: quia natura cōstat / aliquādo qd sūt aliqd vero nō nā materiā habet aliqd qd eā causā existēt: eorū: cū scilicet habet formā substantiāle: aliqd vero causā nō existēt: cū illā formā substantiāle depdit. Et ergo materia vocat potētia cōtradictōris: ipsa sit potētia ad eē et nō cōtrariā / & cōtradictōris rationē habet. ¶ Quod si quis dicat corruptibile qd potētia habere ad nō eē: nō tū in futuro / sed in pterito. Huiusmodi dicitur parū veritatis habet. Nā ipso pterito nulla est potētia / sed pteritis aut futuri: sive ad pteritū nō est potētia / sed ad ptes aut ad futurū. ¶ Quarto. Quia oē genitū et oē corruptibile cōtrarias habet q̄litates: scilicet caliditatem / frigiditatem / humiditatem / & siccitatem: qd alterantur / & nūc ad generationē / nūc ad corruptionē disponunt. ut aq; per calefactionē corrūpit: et ignis generat: igitur nullū genitū est incorruptibile / & nullū corruptibile ingentū: quod est ppositū. Cōmentarij in primū de Cælo & Mundo finis.

62

63

64

¶ Primi cap. Secundi de Cælo & Mundo notæ.
¶ Consummatio / finis.

Secundus liber de cælo & mundo duodecim capita complectitur. Primum vnam conclusionem, sex rationes ad eam, & tres opinionum remotiones ad quintam. ¶ Conclusio. Cælum neq; factum est / neq; corrumpi contingit: sed vnum / sempiternum: principium / consummationemq; non habens: in se infinitam temporis seriem continet. ¶ Primo. Quia ex his quæ in primo libro adducta sunt: huius rei fidem facere possumus. ¶ Secundo. Quia opiniones ipsum factum esse dicentium: rationabiliter defendi non possunt. Hoc igitur de eius immortalitate & sempiternitate: magnam credulitatis occasionem inducit. ¶ Tertio. Non desuerunt sapientes patres nostri qui existimaverunt cælum quid immortalē / diuinum: in se huic motum gerens cuius nullus sit finis: sed ipse potius aliorum finis existat. Etenim contentorum finis est / & circulatio perfecta est: imperfectas motiones terminum / quietemq; habentes, continens: neq; principium habens / neq; finem / infinito tempore ineffabilis / & irrequieta. Quapropter cælum credere esse perpetuum: rationabile est se exhibere per se possibile. ¶ Quarto. Antiqui cælum & locum qui fursum est: deo attribuerunt & non alia: ut quod solum existimarent immortale: immortalī & sempiterno attribuendum. ¶ Quinto. Ipsum impassibile est: nihil difficultatis & laboris ut moueatur afferens, nulla enim illic resistentia: nullumq; ipsum ferri (qualiter natum est) prohibens. Est igitur merito sempiternum existimandum. ¶ Vnde primum excutienda est antiquæ fabulæ opinio: opus esse Atlante fulcore / sustentatoris reque cæli: ne mole sua procumbat: ut quod suo pondere rueret possit. ¶ Secundo: eorum qui eadem de causa cælo (vt terrenis cunctibus) gravitatem inesse suspicantes: animal cælum putauerunt / & ab anima (vt pendula in aere volucris) in sublime sustineri. ¶ Hoc certe irrationabile. Primo, quia talis anima: continua pena / continua affecta tristitia: miseram traheret vitam: quam tamen (si qua eius esset) liceret potius esse beatam. ¶ Secundo. Quia cælum sustineret & ferret violente: quare aliter ipsum ferri natum esset. ¶ Tertio. Quia absonum est illam animam sine vacatione aliqua & intermissione prudenti: continue cælum volubliter intorqueri. Videmus enim mortaliū animantium (ipsis somno resolutis) animarum esse requiem / & operæ & laboris intermissionem. Remitteret igitur & illa immortalis anima & æterna interdum suos labores: & quiete solueretur placida. ¶ Tertio excutienda est Empedoclis assertio ob celeritatem (propria inclinatione superata) circulationem: cælum (tametsi graue sit) non cadere. Nam si hac celeritate (propria superata inclinatione) torqueretur: quo pacto suus motus tanto tempore saluaretur? Ea enim quæ præter naturam eueniunt: citissime corrupta conspiciuntur. ¶ Sexto. Si primæ lationis melius est perpetuitatem sentire / conformiusq; diuinis quæ de deo afferuntur / & consensuum sapientum assertionibus: cælum perpetuum esse potius sentiendum est. Primæ autem lationis perpetuitatem sentire melius videtur / & diuinis quæ de deo afferuntur conformius / magisq; sapientum consensuum assertionibus. Sentiendum igitur ipsum esse perpetuum.

libi volunt mentis.

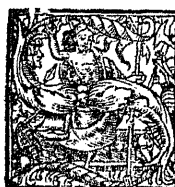
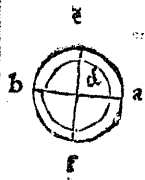
Tres de cæli gravitate opinioniones.

¶ Primi capitis secundi de Cælo conclusio. ¶ Cælum ingentum est & incorruptibile: sumendo ipsum pro corporum cælestiū multitudinē. ¶ Primo. Quia quæ in primo libro de Cælo dicta sunt / præsertim in tertio eius capite: sufficientem huius rei fidem faciunt. ¶ Secundo. Quia assertiones eorum qui dicunt cælum esse genitum & corruptibile: in primo libro ostensæ sunt infirmæ: & potissimum in decimo eius capite: igitur. ¶ Tertio. Sapientes philosophi & auctoritate & doctrina insignes asseruerunt cælum esse perpetuum & motum circularem in se habere perfectum & diuinum: cuius nullus est terminus / ad imitationem vite sempiternæ cuius secundum Aristotelem est uestigiū: sed ipse motus cæli / potius aliarum rerum finis & terminus est. Siqui dem rerum naturalium a cælo contentarum is motus / finis est: & perfecta circūgiratio / mutationes imperfectas rerum sensibilium principii & finis habentes tanq; mensura continens: sive principio et fine / & sine quiete semp durans. Est igitur (ut eorum probat auctoritas) cælum perpetuum & æternum. ¶ Quarto. Antiqui cælum deo locum assignauerunt: igitur sicut ipse deus est immortalis & sempiternus: ita cælum immortale ac sempiternum. quandoquidem locus nature eius quod loco continetur accommodandus est: ut in tertio libri præcedentis capite dictū est. ¶ Quinto. Cælū mouetur sine difficultate & resistentia. Nihil enim est quod cælum impediatur: quominus secundū naturam suam moueatur. Alioquin motus cæli nostra tempestate lentior esset: si fuerit in principio: nam resistentia defatigat virtutem motuam / ex cuius defatigatione prouenit motus tarditas. In cælo autem nulla est defatigatio / nulla contrarietas / nulla resistentia: igitur cælum est perpetuum. ¶ Prima opinio est poetarum dicentium cælum esse graue & sustineri humeris Atlantis: qui capite polium arcticum contingat / pedibus antarcticum / una manu orientem / altera occidentem. Alioquin gravitate sua cælum rueret & terram opprimeret. Sed hæc suam satis falsitatem prodit: cum cælū neq; graue neq; leue esse ostensum fuerit. Et si graue esset: minime tanta eius moles humanis viribus sustineri posset. ¶ Secunda est dicentium cælum quidem graue esse, ut terra & quæ terrea sunt: sed quia animal est / a sua anima in sublime (ne cadat) sustineri: perinde atq; auis suis alis subnixā in aere pendula manet. Sed hoc dictum non videtur rationi consonum. ¶ Primo. Quia talis anima in loco volens contra naturam detentā / semper esset miserat: sicut anima auis quæ assidue in aere immobilis permaneret. Si tamen cælum haberet animam: cum ipsis animantibus longe perfectius sit: deberet illa esse felix & beata. ¶ Secundo. Quia talis anima sustineret & ferret cælum violente: nullū autem violentum perpetuo durat. igitur cælū suapte natura aliter esset natū moueri.

Tertio. Quia alia animalia cum labore defatigata sunt: quietem habet a natura ordinatam. Et dum somno capiuntur: eorum animae ab opera/laboreque requiescunt: igitur anima celi (si quam haberet) suum motum deberet alterna quiete interpollare. Non enim videretur natura animalibus providens: tam perfectum / felicemque animam praetermississe. Quod si caelum interdum quiesceret: non esset motus eius continuus. **T**ertia opinio est Empedoclis dicens: caelum esse grave & natum moveri deorsum: sed ob velocitate motus circularis ipsum suslineri sursum: perinde atque aqua in vase aperto velocissime circulariter moto / esse nata sit descendere: non tamen descendi / celeritate motus impedita. Sed id vero non videtur consentaneum / quia tunc caelum violente moveretur circulariter: ergo circularis eius motus non esset iugis & perpetuus, cum violenta non sint nata perpetuo durare. **S**exto. Si motus celi ponendus est perpetuus / esse id sentire potius sit / magisque consonum divinis sermonibus / esse sapientiam scientiamque / ipsum caelum ponendum est perpetuum. Non enim potest esse motus sine mobili. Sed motus ipsius celi est perpetuus: ut octavus physicorum ostendit / esse id ipsum ponere satius videtur / esse his quae de deo dicuntur / sapientumque determinationibus magis consonum igitur esse ipsum caelum ponendum est perpetuum: quod est propositum.

Secundi cap. notae

Augur / qui avibus divinat. **E** regione / ex opposito. **A**nimatum quoddam / ut animatum quoddam: verba in analogia. **P**oli sunt extrema lineae circa quam voluitur caelum: quae linea / axis celi dicitur. **A** b / primum caelum. **A** oriens. **B** b / occidentis. **L**inea / a / b / circulus diuisor velocissime motus. **D** / septentrionis punctus: cui opponitur meridiani punctus non signatus. **E** / polus Arcticus / esse nobis apparens. **F** / Antarcticus / nobis semper occultus. **L**inea e / f / axis celi. **D** eius / centrum terre.

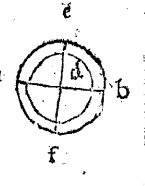

Secundum cap. continet quinque conclusiones, quinque rationes ad primam, duas instantias ad secundam, & duas rationes ad tertiā. **P**rima conclusio. Dextrum & sinistrum caelo sine sursum et deorsum minime (ut Pythagorici volunt) aptari debent. **P**rimo. Quia nunquam dextrum & sinistrum sine sursum & deorsum reperire possis: ut plane licet in perfectis animantibus intueri. Sursum vero & deorsum sine dextro & sinistro possis, ut in plantis: in quibus solum sursum & deorsum conspiciuntur. Non igitur rationabiliter dextrum & sinistrum sine sursum & deorsum caelo assignant. **S**ecundo. Sursum & deorsum ceteris omnibus sunt priores: & ut aliarum principium. Sunt enim dimensionum tres: longitudo / latitudo / & profundum. Et longitudo altis prior est: & ut principium: secundum quam sumunt sursum & deorsum. Et latitudo profundum prior: secundum quam sumunt dextrum & sinistrum. Secundum vero profundum differentiae ante & postsummede sunt. Non igitur dextrum & sinistrum sine sursum & deorsum (ut neque latitudinem sine longitudine) reperias. **T**ertio. Augmentatio animalium sumitur secundum sursum: ab ante / sensus: & a dextro / secundum locum motus. At prior est in eis augmentatio motu secundum locum. Igitur & sursum prius est dextro. **V**nde fit, ut in omnibus has positionum differentias natura reperire queas, ut in elementis / & inanimis / in quibus aliqua non inuenias: a quibus has differentias sumere possis. habet enim solum ignis motum sursum / & terra deorsum: sed ipsi illas attribuimus relatione ad nos sumpta. ut id dextrum dicatur, quod (ut augures aiunt) nobis fuerit a dextra: & sinistrum quod fuerit a sinistra: aut ex opposito sit, ut id dextrum: quod e regione nostrae dextrae fuerit. id sinistrum: quod ex opposito ante facit sinistrum, aut similitudine: ut in statua solemus assignare. Has vero liquido potentis virtutibus / & officiis distinctas in animalibus reperias. **Q**uarto. Pythagorici assignauerunt caelo tantum duas differentias: dextrum & sinistrum: & quatuor dimiserunt / sursum / deorsum / ante & post. & quas assignauerunt: minus apparent & notae sunt / etiam in animato. differunt enim virtute solum, sursum vero & deorsum / & anterius a posteriore non modo virtute differunt: sed & figura. Debuerunt igitur potius magis patentes & veriores differentias caelo assignare. **Q**uinto. Qui principaliora assignare praetermittunt: iure sunt obiurgandi. Id autem Pythagorici factitarunt. Nam sursum / prius & principalius est: ut quod secundum longitudinem sumatur & vnde fit motus. dextrum: a quo. & ante: ad quod. Sunt igitur obiurgandi. Neque hoc modo differentias caelo rationabiliter assignarunt. **S**ecunda conclusio. Caelum sursum / deorsum / & ceteras positionum differentias retinet. **N**am in caelo est mouendi principium ut in animalibus: in quibus has diximus reperiri natura differentiarum virtutes. Est enim aiatum quoddam: igitur in caelo sunt sursum / deorsum / ante / post / dextrum / & sinistrum. **P**rima instantia. Caelum sphericum est: omnes partes similes habet & semper conformilem motum exercens. Non igitur hanc potius partem sursum posueris / illam deorsum / & ita in ceteris. **R**esponso. Tametsi caelum sphericum sit / figurae dissimilitudinem non habens: hoc non impedit ipsum positionum differentias habere. Nam partium diuersae sunt virtutes: haec autem differentiae secundum virtutum diuersitates sunt accipiendae: ut animal harum habet aliquas dextrum & sinistrum sub figurae similitudine, aliquas sub figurarum varietate. **Q**uod si ipsum intelligas in formam conuerti sphericam: nihilominus omnes habebit sub figurae similitudine virtutum diuersitates. **S**ecunda. **M**otus celi non incepit: non est igitur dextrum in caelo vnde fit motus. **R**esponso. Quamuis celi motus non incepit: tamen est dextrum vnde est motus. Et si motus incepisset: ab illa parte moueri incepisset. Et si quiesceret & iterum motus nasceretur, ab illa nasceretur. **T**ertia conclusio. Longitudo caeli secundum polorum distantiam sumenda est: quorum vnus sursum / alter deorsum existit. **P**rimo. Quia hemisphaeriorum differentiam per polos (quae non moucantur) apprehendimus. **S**ecundo.

Quia partes iuxta polos constitutum dicere latera. Latus autem non est sursum aut deorsum: sed quod iuxta sursum aut deorsum est. Erit igitur eius longitudo secundum polos sumpta: quorum alter sursum / alter vero deorsum fuerit. **Q**uarta. Polus, qui nobis superpositus apparet / deorsum est: qui vero nobis semper occultus / sursum. **P**atet. Quia dextrum caeli est a quo est motus est: ut a quo oriuntur astra. sinistrum ei oppositum: ut vbi astrorum occasus est. Igitur sursum / vertex nobis occultus est: & deorsum / qui nobis superpositus apparet. alioqui caelum a sinistro moueretur in dextrum: quod neque est / neque rationabile est. vnde fit, ut qui sub polo nostro habitant: in deorsum sunt caeli: & qui sub latenti / sunt sursum. Et ut oppositum eueniat quod Pythagorici putauerunt: nos sursum esse / & eos deorsum. Et haec de primo circulo dicuntur. **Q**uinta. In secundis circulationibus (ut sunt sphaerae planetarum) opposito modo ad primam assignandae sunt sursum / deorsum / dextrum / & sinistrum / differentiae positionum. **N**am opposito modo haec sphaerae ad primam incedunt: & motus est a dextro in sinistrum. **V**nde fit, ut qui sunt deorsum & in sinistro primae lationis (quemadmodum nos ipsi sumus) sursum sint: & in dextro secundarum lationum, & orbium planetarum. In ante & post: hoc non reperias discrimen. Et de his tantula sufficiant.

Notarum secundi capitis declaratio

Cum in secunda conclusionis probatione dicit philosophus quod caelum est animatum quoddam / non vult caelum esse animal & animam habere: id enim in precedenti capite improbat. sed quod cum animato hanc habet convenientiam / sicut animatum in diuersis partibus habet diuersas virtutes: secundum quas sumuntur differentiae positionum: ita & caelum. Et positionum differentiae in caelo per analogiam animalis sunt cognoscendae & inuestigandae. **S**it in hoc capite declarando oculus & docentis & discentium subiecta sensibilis sphaera: quae designat primum caelum sine primum mobile quod hic nominatur literis a b f. **V**t a sit punctum orientis / b vero occidentis / linea vero a b circulus equinoctialis / ad motum sui orbis & per accidens velocissime motus: ut qui in viginti quatuor horis maximum natura pertransit spatium. **C** punctus summe diei in plano non signatus. **D** punctus septentrionis oppositus. **E** polus arcticus nobis supereminens. **F** polus antarcticus nobis semper occultus. **L**inea e / f / axis celi: hoc est linea recta quae per centrum terre / transiens utriusque extremitates suas ad circumferentiam caeli applicat / circa quam caelum conuertitur: & poli duo nominati sunt ipsius axis extrema. **D** punctum eiusdem axis ab extremis equidistant / est centrum terre. **A** laterum autem d prius nominatum / est punctum circumferentiae circuli equinoctialis & in obliqua linea intellectum. **H**eriacus qui & hericus dicitur: animal est paruum & fetosum cuius cutem setae rigidae / acutissime & densissime / communiunt.

Secundi capitis prima conclusio. **P**ythagorici male assignauerunt in caelo dextrum & sinistrum sine sursum & deorsum. **P**rimo. Quia in quibuscumque inuenitur dextrum & sinistrum: in eisdem etiam inuenitur sursum & deorsum / ut perfecta animalia monstrant. Sed non in quibuscumque inuenitur sursum & deorsum: in eisdem inuenimus dextrum & sinistrum. In plantis enim radix per quam sumitur alimentum est sursum & rami deorsum: in quibus tamen neque dextrum neque sinistrum inuenitur / ut neque vis visula se a seipsis mouendi: igitur non bene assignant in caelo dextrum & sinistrum sine sursum & deorsum. **S**ecundo. Cum tres sint dimensionum / longitudo / latitudo & profunditas: secundum quamlibet earum duae sumuntur positionum differentiae: secundum enim longitudinem sumuntur sursum & deorsum: quae in homine a capite ad pedes porrigitur / secundum latitudinem: dextrum & sinistrum: quae in homine qui minor est mundus ceteris animantibus perfectior / de brachio ad brachium sumitur. Et secundum profunditatem sumuntur differentiae ante & post: quae in homine a pectore ad tergum crassitie supra intelligitur. Tunc sic. Sicut se habet latitudo ad longitudinem: ita dextrum & sinistrum ad sursum & deorsum. At latitudo nunquam sine longitudine (quae dimensionum principium est) inuenitur: igitur neque dextrum & sinistrum sine sursum & deorsum / quae duae positionum differentiae aliarum sunt principia. **T**ertio. Augmentatio animalium secundum sursum & deorsum sumitur: nam animalia ut homines insignis & conspiciuntur secundum sursum & deorsum augentur, & secundum latitudinem aut profunditatem. Ab ante autem est sensus: cum omnia sentiendi organa in anteriori animalis parte sunt a natura ordinata. Solus autem tactus sensuum infimus per totum corpus diffusus est. Et a dextro sumitur secundum locum motus: nam dextrum in animali maiorem habet mouendi aut quicquam agitantis virtutem. Tunc sic. Sicut se habet motus quo animalia a seipsis mouentur ad augmentationem: ita dextrum ad sursum. Sed motus huiusmodi in animalibus est posterior augmentatione. cum primum enim animalia viuunt: nutriuntur & augentur: & tamen non statim a seipsis mouentur: igitur & dextrum posterius est sursum. **Q**uo fit ut non in omnibus istae positionum differentiae inueniantur: ut in inanimatis corporibus / in quibus non est augmentatio secundum quam sit sursum & deorsum: neque in eis est motus quo animal a seipso mouetur / secundum quem sumeretur dextrum & sinistrum: neque sensus / secundum quem sumatur pars anterior: quis duae locorum differentiae scilicet sursum quo mouetur ignis / & deorsum quo mouetur terra: natura determinate sunt. Sed sursum & deorsum ut in elementis sunt locorum differentiae: & in animalibus differentiae positionum: Homonyma sunt. Inanimatis tamen has positionum differentias attribuimus comparatione ad nos sumpta. ut illud dextrum est quod ad dextram partem nobis fuerit. Id sinistrum est: quod ad sinistram partem nobis est. Id sursum: quod caput supereminet. Id deorsum: quod subter pedes nostros est. Id ante: quod anteriori parti obiectum est. Id retro: quod tergo postpositum est. At in aiatum positionum differentias attribuimus ex opposito situ. Ut id dextrum uocamus quod ex nostrae dextrae opposito est. Id vero sinistrum: quod ex sinistrae partis est aduerso. Aut per similitudinem in aiatum ad exemplar has positionum differentias in rebz inanimatis determinamus. ut in statua sursum / deorsum & ceteras positionum differentias assignamus: sicut in aiatum cuius illa statua est imago: ut caput imaginis sursum dicimus & pedes deorsum. In aiatibus autem haec positionum differentiae virtutibus & officiis distictae inueniuntur. **Q**uarto. Differentiae positionum quas assignauerunt Pythagorici figurae conueniunt et sola virtute differunt. Est enim dextra manus eiusdem figurae cum sinistra. Dextra tamen valentior et mascula. Sinistra vero imbecillior et foemina. Hic euenit, ut quod vni pars est dextra et validior: eadem alteri sit sinistra et imbecillior / et diuerso: neque usque adeo exacte et vniuersimode natura determinata sit dextrum & sinistrum. Sursum autem et deorsum / ante et post non modo virtute verum etiam figura ab invicem differunt: et eodem modo sumuntur: igitur Pythagorici differentias positionum assignauerunt minus apparet: et magis apparet / seque notiores omiserunt.

Quid dextrum & sinistrum quo ad nos.

¶ Quinto, Pythagorici principales differentias positionum sursum & deorsum omiserunt: & minus principales dextrum & sinistram assignauerunt. Nam a parte superiori ut cerebro uirtus motua sumit originem, & dextro efficitur motus / & ad partem anteriorem conuertitur; igitur non recte differentias positionum assignauerunt. **¶** Tertia conclusio. Caelum omnes positionum differentias retinet. **¶** Patet. Quia sicut in animalibus perfectis est mouendi principium & proprias animalis operationes efficiunt: ita pote forma substantialis ipsius animalis / mediantibus diuersis organis diuersa exercens officia: ita in caelo est principium effectuum motus & operationum caelestium / scilicet actus substantialis ipsius caeli mediantibus diuersis partibus diuersas influens uirtutes: igitur sicut in animali sunt differentie positionum natura determinate: ita et in caelo / quod est propositum. **¶** Prima instantia. Caelum est sphaerice figurae & omnes partes habet similes / consimilemque motum semper exerceti igitur non est maior ratio cur una pars sit magis sursum quam altera / & ita de alijs. Quae quidem obiectio dissoluitur concedendo caelum esse sphaericum / quod & quarto capite ostenditur: & ipsum partes habere similes secundum quantitatem / dissimiles tamen secundum uirtutem. Nam una pars caeli habet maiorem uirtutem & perfectiores operationes: altera uero maiorem & minus perfectas. Quare negandum est quod ultimo inferitur: quia differentie positionum non sumuntur secundum figurarum diuersitatem sed uirtutum. Animal enim aliquas positionum differentias ut dextrum & sinistram habet sub simili figura: ceteras uero quatuor sub figurarum diuersitate. Quod si animal intelligatur conuerti in formam sphaericam (ut Herinacius facere dicitur cum a canibus impeditur: sicq; fetis acutissimis septus / tutus euadit) eque omnes sub simili figura seruabit differentiarum positiones: sicut prius habuit sub diuersis. Accidit enim figurarum diuersitatem diuersis positionum differentijs respondere. **¶** Secunda instantia. Motus caeli non incipit sed est perpetuus, ut prius ostensum est: igitur non est dextrum in caelo unde fit motus. Quae obiectio dissoluitur concedendo quod motus caeli non inciperit omnino ut ante nullus factus fuerit. Quolibet tamen die incipit & renascitur ab oriente / completa sua reuolutione. Non tamen idcirco sequitur quod in caelo non sit dextrum. Nam si inciperet omnino: ab ea parte ut nobiliore moueri coepisset: & si media quiete intermitteretur eius motus & iterum inciperet: ab ea parte ut ualentiore inciperet. **¶** Tertia conclusio. Longitudo caeli secundum distantiam de polo ad polum sumitur: quorum unus est sursum caeli & alter deorsum. **¶** Primo. Quia hemisphaerij quod supra nos est ab eo quod est sub nobis differentiam cognoscimus per polos immobiles / & eadem caeli parte manentes. Quia scilicet in nostro hemisphaerio semper conspicitur polus arcticus / & in parte caeli opposita antarcticus: nunquam nobis apparentes. **¶** Secundo. Quia partes caeli iuxta polos dicuntur latera caeli: ut eae quae intra circulum arcticum & circulum caneri clauduntur / & in parte opposita quae circulo antarctico & capricorni continentur. Latera autem neque sursum neque deorsum sunt sed adiacent parti superiori aut inferiori: ut brachia non sunt sursum sed uicina capiti quod est sursum, igitur longitudo caeli secundum axis extremitates & polos eorumque distantiam sumitur. **¶** Quarta conclusio. Polus arcticus / primi mobilis est deorsum: & polus antarcticus: eiusdem sursum est. **¶** Patet. Quia primi mobilis dextrum est a quo incipit motus & ortus astrorum / scilicet oriens. Sinistrum autem eius est ubi astra occidunt / scilicet occidens. Intelligatur itaq; homo habens dextram manum uersus orientem & sinistram uersus occidentem / & faciem uersus meridiem: ut ante hominis respondeat parti anteriori caeli sicut dextrum dextro & sinistram sinistro. Eius caput erit conuersum ad polum antarcticum / & pedes ad polum arcticum, quare polus antarcticus respondens parti quae est sursum in homine / est sursum caeli: & polus arcticus respondens ad deorsum hominis est deorsum ipsius caeli. Si enim ponatur caput uersus polum arcticum & pedes uersus antarcticum facie uersa ad meridiem: manus eius sinistra erit ad orientem qui idcirco est sinistram caeli / & manus dextra ad occidentem qui proinde est eius dextrum: propter similitudinem in homine respondentiam. Primum autem caelum mouetur ab oriente in occidentem: igitur moueretur a sinistro in dextrum quod est impossibile. Quo fit ut habitantes sub polo arctico (quemadmodum nos) sunt in deorsum primi caeli. Habitantes autem sub polo antarctico nobis semper occulto: sunt in sursum primi caeli, quare male putauerunt Pythagorici nos esse sursum / antipodas uero deorsum. cum illius oppositum prorsus eueniat. **¶** Quinta conclusio. In sphaeris inferioribus a suprema sphaera contentis quatuor differentie positionum scilicet sursum / deorsum / dextrum & sinistram / opposito ad primam modo sumuntur. **¶** Nam sphaerae inferiores mouentur ab occidente ad orientem. Motus autem caelorum est a dextro in sinistram: igitur occidens / ipsorum est dextrum: & oriens / sinistram. Intelligatur itaq; homo habens manum dextram in occidentem / sinistram uersus orientem / & facie uersus meridiem: ut dextrum hominis dextro caeli / sinistram sinistro / & pars anterior hominis parti anteriori caeli respondeat: caput eius erit sursum erectum / & uersus polum arcticum: pedes uero uersus polum antarcticum: igitur polus arcticus est sursum secundarum lationum & sphaerarum inferiorum / & polus antarcticus eorum deorsum: quare opposito modo ad primam hae positionum differentiae sumuntur. Quo fit ut qui sunt in deorsum primae lationis & in sinistro eius (quemadmodum habitantes sub isto polo in occidente) sunt in sursum secundarum lationum & in dextro earum. Et qui habitant in deorsum primae lationis & eius dextro (ut qui sub polo arctico in oriente morantur) sunt in sursum secundarum lationum & earum sinistram. Cuius opposito modo hae positionum differentiae respondeat. Habet tamen prima sphaera & sphaerae inferiores eadem partem anteriorem / scilicet medietate dicitur: & idcirco postea / scilicet punctum medietatis. Et in his duabus differentijs inter se conueniunt.

Duarum obiectio-
tionum solutio.

Quomodo ex
differentijs po-
sitionum in ho-
mine cognos-
cantur differ-
entiae positio-
num in caelo.

¶ Tertij capitis nota. **¶** Contraria in se agentia & patientia corpora: mundum complementa atq; perficientia. **¶** Tertium cap. continet unam conclusionem, & sex ad eius probationem consequentias. **¶** Conclusio. Considerandum est cur plures sint circulorum / sphaerarumque lationes. **¶** Si lationibus illis aliquid assignari posset contrarium (id autem non posse / prius dictum est) in promptu esset ratio: quod contrariorum (quae uniuersi constitutionem / integritatemque respiciunt) si unum est: & alterum protinus ut sit necesse est. Et certe licet huius rei causam assignare per difficile sit / ut quae & quorum accidentia a sensu sint remota: id tamen ostendere hac nitimur ratione. **¶** Cuiuscunq; est operatio: id (ut eius operatio sit) existit. Dei operatio, est immortalitas & uita sempiterna, & caeli operatio: motus est sempiternus. Ob id enim circulare corpus habet: quod natura sempiternae / irrequieteque circummoueat. Est enim diuinum quiddam.

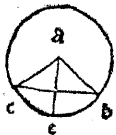
¶ Quod si semper circummoueat: aliquid in medio quiescere (ut post probatione dilucebit) necesse est. ut terram, & id natura quidem. Nam praeter naturam nihil semper quiescere potest. **¶** Et si terra est: erit & ignis. Primo, quia si unum contrariorum natura sit: & alterum esse necesse est. terra autem & ignis contraria sunt: ut uniuersi materia. Secundo, quia si posterius est: erit et prius. Ignis autem prior, est enim calidus / leuis / atq; agibilis: terra uero frigida / grauis / quiescens & immota. Frigiditas autem / grauitas / & quies: caliditatis / leuitatis / & agitabilitatis priuationes. Si igitur est terra ut priuatio quaedam: & ignem esse necesse est. **¶** Et si terra & ignis sunt: intermedia elementa: aqua & aer ut sint / oportet. Sunt enim terrae & igni contraria, & quodlibet elementorum alteri cui libet (ut postea amplius demonstrandum est) contrarium. **¶** Quod si quatuor sint elementa: rerum generationes ac obitus esse necesse est: quia nullum ipsorum sempiternum esse possibile est. Primo, ut quae sint contraria / & quae adinuicem agant & patiantur. Secundo, quia mobile cuius motus natura sempiternus non est: ut sempiternum sit / rationabile non est, intereunt igitur & oriuntur alia. **¶** Quod iterum si sint rerum ortus atq; obitus / & aliam a prima unam aut plures sphaerarum lationes esse necesse est. Sola enim prima semper una eademque existente: elementa & omnia adinuicem consimiliter se semper habebunt. Et quomodo id / & unde prodeant generationes: latius / expressiusque futura discussio est. Adiecta itaq; putetur ratio cur sphaerarum / superiorumque circulorum plures sint lationes: quia sunt generationes.

¶ Notarum tertij capitis declaratio.

¶ Contraria sunt corpora naturalia in se agentia & patientia: & ad mundi complementum / perfectionemque pertinentia. ut ignis / aer / aqua / terra: sunt enim res naturales adinuicem agentes & patientes & per formas substantiales & per qualitates suas: scilicet caliditatem / frigiditatem / humiditatem & siccitatem / & mundum tanquam praecipuae partes perficiunt. **¶** Tertij capitis conclusio. **¶** Considerandum est cur plures sint sphaerae caelestes & diuersarum motus. **¶** Sane si sphaeris caelestibus aliquid esset contrarium: facile eius quod proponitur haberetur ratio: quae contrariorum quae mundum constituunt & perficiunt / si unum sit & alterum esse necesse est, alioquin mundus esset incompletus & imperfectus. Sed quia prius ostensum est sphaeris caelestibus nihil esse contrarium: neque eorum motibus circularibus: idcirco praedicta ratio non potest hinc proposito concludere. Et quis difficile sit eius quod queritur causam reddere. Nam orbis caelestes / eorumque proprietates / a sensu remotae sunt: & idcirco ut deprehendantur / difficiliore: id tamen sequenti rationi (quae sex consequentijs deducitur) uicemque ostenditur. **¶** Prima consequentia. Cuiuscunq; est operatio: id ut eius operatio sit / existit. ut propria oculi operatio est uisio: oculus autem est ad faciendum uisionem, sic intellectus propria operatio / contemplatio est: & intellectus ad aeternarum ueritatum contemplationem ordinatus est. Sed propria caeli operatio motus est circularis perpetuus: igitur ad illam operationem caelum ordinatum est: quare caelum perpetuo circumfertur. Nam ipsum diuinitatis est simul: pariter & eius motus est uita sempiternae simul. **¶** Secunda. Si caelum semper circulariter mouetur: aliquid semper in medio quiescit / ut terra, quae in mundi medio constituta: undique tanquam centrum ab extremis aequidistat, quemadmodum in fine huius libri amplius dicitur. Et sempiternam huiusmodi quietem / naturalem esse oportet. Nam praeter naturam nihil natum est semper quiescere: sicut neque natum semper uiolente moueri. **¶** Tertia consequentia. Si terra est & ignis est. Primo, quia si unum contrariorum sit: & alterum esse necesse est: Quod de contrarijs quae prius definita sunt recte intelligendum est. Nam si quis illud principium ad qualitates: albedinem / nigredinem / caliditatem / frigiditatem applicaret: aut secundam contrariorum proprietatem in praedicationis positam contra ipsum afferret (quae dicitur: non oportere si unum contrariorum actu sit / & alterum actu esse) pseudo graphiam committeret ex non recta principij intelligentia. Ignis autem & aqua huiusmodi sunt contraria: ut uniuersi materia / & partes mundi integrales / praecipuaeque, igitur si terra est / & ignis. Secundo, quia si posterius & imperfectus est: & prius esse necesse est. Ignis autem natura prior est & terra posterior. Est enim ignis natura leuis / terra autem grauis. Leuitas autem qualitas est nobilior, & ad caelestia corpora petenda accommodata: grauitas autem (suaapte natura imperfectior: & ad deprimenda / demergendaque corpora ordinata. Sic ignis calidus est, & terra frigida. Caliditas autem uita est causa & esse: frigiditas autem mortis & interitus. praeterea ignis est agibilis / terra est torpida & quiescens a motu. Motus autem est simul: uita: quies uero a uita similitudine recedit. Sic quae igni conueniunt, sunt in affirmatione et ut lumen, quae uero terrae: in negatione & sicut tenebrae. Quare si terra in priuatione existens / esset et ignis. **¶** Quarta consequentia. Si terra & ignis sunt: intermedia elementa aerem & aquam esse necesse est. Quia si unum contrariorum actu sit: & alterum actu esse necesse est. Terra autem & ignis intermedij elementis sunt contraria: immo quodlibet elementorum alteri cui libet est contrarium / ut liber de generatione ostendit: igitur si terra & ignis sunt: intermedia elementa esse necesse est. **¶** Quinta consequentia. Si sunt quatuor elementa: rerum generationes & corruptiones esse necesse est. Primo, quia cum quodlibet elementorum alteri est contrarium: quodlibet ab altero corrumpi natum est. Quicquid enim habet contrarium: a suo contrario corrumpi natum est: quare nullum eorum est sempiternum. Secundo, quia si alicuius proprius secundum locum motus non est natura perpetuus: neque mobile est natura perpetuum. Nullus autem elementorum motus est natura perpetuus: cum nullus motus secundum rectum possit esse perpetuus / ut ocellus physicorum ostendit. igitur neque ullum elementum est perpetuum. **¶** Sexta consequentia. Si sunt rerum generationes & corruptiones: plures esse sphaeras caelestes esse necesse est / eorumque motus diuersos. Nam eadem causa / eorundem effectuum est productiua. Si igitur tantum una esset sphaera caelestis: illa eosdem omnino produceret effectus: quare omnia semper consimiliter se haberent. Cum autem plures sint sphaerae caelestes & diuersi earum motus: diuersi fieri effectus. Plures itaq; sunt sphaerarum caelestium lationes: ut sint rerum naturalium generationes: & corruptiones. **¶** Quartij cap. nota. **¶** Figura rectilinea: est quae rectis lineis clausa est. **¶** Ovalis figura est quae a parte circuli incipit / in acutissimam redens: in ouis similitudinem est formata. **¶** Lenticularis: quae ex duobus circuli minoribus portionibus: lentis similitudinem exprimit. **¶** Lens: leguminis notis sementis: quo qui uescuntur / lenes ac moderatos reddi censent.

Vartum caput continet vnam conclusionem, & quatuor rationes ad illam. **C**onclusio. Cælum sphericam figuram sibi vindicare necesse est. **C**Primo. Quia hæc figura, natura & substantia prima: cælo convenientissima est. Quod ita ostendimus. Primo. Quia omnis figura plana aut rectilinea aut circularis est, & omnis rectilinea multis continetur lineis: circularis tantum vna. Et in vnoquoque genere vnum prius est multis, & simplex compositis. Secundo enim numeri feriem: circulum ponunt vt vnum, trigonum vt duo: quia duobus rectis equalis est igitur merito planarum figurarum prima. **C**Secundo idem cognoscitur. Perfectum prius est imperfecto. At circulus perfectior est rectilinea, quia extra eum nihil relinquitur: nihilque ei posse addi videtur, rectilineæ autem potest. Tunc sic. Sicut circulus se habet ad reliquas figuras planas: ita sphaera ad reliquas solidas. Vt enim circularis vna continetur linea: & sphaerica vna superficie contenta est. Et vt circulus (vt dictum est) planarum figurarum prima & perfectissima: ita quoque sphaera solidarum prima est & perfectissima. At primo/perfectissimoque corpori (quale est cælum) prima debetur et perfectissima figura. est igitur cælum sphericum. Et id idem subit iudicium apud illos: qui posuerunt corpora in superficies resoluta. nam sphaeram non diuidebant: quasi vnicam superficiem continentem/et priorem et simpliciter ceteris. Et vt de illa suprema/perfectissimaque hæc ratio ducitur: sic esse oportere intelligi de istis: quæ ab ipsa abijuntur & clauduntur: vt quæ ad hanc ipsam contactum: & adinueniam habeant omnes. **C**Secundo. Quia si cælum esset rectilineum/lenticulare / ouale/aut alterius angularis figuræ: vbi corpus esset (vt eius partes) postea non esset. & esset vbi prius nullum erat corpus. Sed quid est hoc existimare: nisi extra cælum esse vacuum: & illic posse esse & corpus: & locum: & locum: quorum opposita determinata sunt. Et id de inferioribus circulis hanc ob causam promptius licet defendere. **C**Tertio. Cæli latto aliarum mensura est. mensura autem omnium minimum. & motum velocissimum/minimum. igitur lineæ in seipsam minima. Hæc autem circularis est. erit itaque circularis & sphaerice figuræ. **C**Quarto. Aqua cognoscitur sphaerica: quæ contactum habet ad aerem/ & aer ad ignem/ & ignis ad cælum. Igitur cælum sphericum est: etiam multo magis his inferioribus. Quod autem aqua sphaerica sit: satis deprehenditur, quia videmus eam semper ad concavos partes confluam/deciduaque: donec partes æquæntur. sunt enim concave partes quæ centro sunt propinquiores. Sit itaque centrum a. a quo ad aquæ superficiem ducatur recta a b/ & recta a c. cui subducta in superficie basis sit c b. ad quam a centro educatur lineam alteram a d. quæ si minor fuerit a c/aut a b: erit centro propinquior. quare & illic locus pronior/ & decliuor: et circumfluat aqua vt partes æquentur. Et ita vbi cumque a centro aquæ: ad superficiem educatis lineis & æquatis quiescet. Manifestum est igitur aquam sphericam sibi aptare figuram. Est enim sphaerica eaculus omnes rectæ a centro ad circumferentiam educit: sunt æquales. Et non modo vt aqua mundus sphaericus est: qui summa illa diligentia & sapientia sic ordinatus est: vt nihil manufactum (quod Chirocriton vocant) nihilque quod oculis nostris conspiciendum/obutumque sit: figuræ perfectione/ et excellentia/et regularitate tale occurrat. Et nihil vsque adeo diligentia excoli/elaborarique potuit: vt circularis corporis promptitudo et natura. Quod si proportionem quæris: quanto aqua perfectione/figuræ/et qualitate terram superat: tanto aer aquam/et ignis aerem. Et longe plus ipsum cælum hæc inferiora elementa omnia.

Et sphaerica

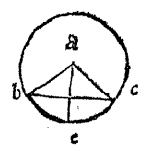
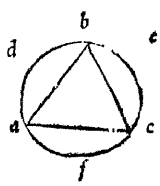
Notarum quarti capitis declaratio.

Cum prima conclusionis ratio dicit omnem figuram planam esse circularē aut rectilineā: per illa duo membra simpliciter intelligenda est compositum / scilicet aliqua figuram planam partim linea recta & partim curva contineri: qualis est semicirculus/ maior item & minor portio circuli. Sed hæc alijs imperfectior est: & diuersarum specierum terminis continetur. **C**Quod Gnomone: quadrato circumposito/ aut eo ablato maneat quadratum: ex libro predicamentorum Aristotelis manifestum est: ubi dicit quadratum circumposito quidem Gnomone crescere/ non tamen alterari.

Quarti capitis conclusio. **C**Cælum sphericam habet figuram. **C**Primo. Quia omnis figura plana est circularis aut rectilinea. Circularis autem figura perfectior est quæ rectilinea. Primo. quia vnum perfectius est multis, & simplex compositis. Circularis autem figura est ut vnum: nam unico termino continetur, & idcirco simplex est, & in plures terminos indivisibilis. Rectilinea autem omnis est ut multa & composita: quia pluribus continetur terminis ex quibus componitur & in quos diuiditur. Idcirco Pythagorici circulum unitati comparabant: & triangulum binario: & habebat tres angulos æquales duobus rectis. igitur circularis figura est planarum figurarum perfectissima. **C**Secundo patet idem. quia perfectum est dignius imperfecto. Circularis autem figura perfectior est rectilinea: quia ipsi circulo nihil addi & nihil auferri potest/ut neque linea circulari. Figuræ autem rectilineæ aliquid addi aut auferri potest manente nomine figuræ: sicut & lineæ recte eius termino. Si enim quadrato circumponatur Gnomone: constituetur quadratum/aut si circumpositus auferatur: relinquetur quadratum. Est igitur figura circularis dignior quæ rectilinea. Tunc sic formatur prima ratio. Sicut se habet figura circularis ad ceteras figuras planas: ita se habet sphaerica ad ceteras solidas. Nam quemadmodum circularis unica tantum linea ut suo termino continetur: ita sphaera unica superficie tanquam suo termino extremo clauditur. Et quod est circulus in planis: est sphaera in solidis. At circularis figura omnium planarum est perfectissima/ut nunc ostensum est: igitur & sphaerica omnium solidarum est prima & perfectissima. Sed primo & perfectissimo corpori debetur prima & perfectissima figura. Cælum autem est primum & perfectissimum corpus: igitur cælo debetur prima & perfectissima figura, ut pote sphaerica. Est igitur cælum sphericum præsertim primum. Quod si primum/sphaericum

Quod circularis figura est perfectior quæ rectilinea.

cum est & inferiores cæli intra primum contenti sunt sphaerici. Nam adinueniam contactum habent omnes: & subiecti superioribus contigui sunt. modo non sphaericum sphaerico contactum habere impossibile esset: semper interbiaret uacuum. Et qui posuerunt corpora in superficies diuidi & ex superficiebus componi ut Timæus Plato & platonice: sphaericam figuram etiam assererent omnium solidarum perfectissimam. Nam cum ceteras figuras solidas in plures dirimerent superficies: solam sphaericam non diuidebant: quæ secundum eos unam tantum superficiem contineret: & esset perfectior/magis una & simplicior ceteris. **C**Secunda ratio. Quia si cælum esset rectilineum aut multilaterum siue cuiuscunque alterius figuræ quæ sphaericæ in quo loco prius fuisset corpus ut pars cæli contenti: in eodem postea non esset / cum ea pars a priori loco esset dimota. Et in aliquo loco postea esset corpus: vbi prius non fuisset. Vt sit cælum a b c triangulare/ contentum intra cælum circulare d e f. cum pars a cæli contenti fuerit delata vsque ad partem d cæli contentis: tunc in parte a cæli contentis nulla erit pars cæli contenti: & tamen prius fuit. Similiter tunc in parte d cæli contentis erit aliquod corpus vt a cæli contenti: & tamen prius nullum fuit corpus: Quare inter cæli contentis concavum & contenti conuexum erit uacuum: aut extra supremum cælum erit & locus & uacuum/ quæ prius ostensa sunt impossibilia. Etiam cælum cum disruptione & uolentia moueretur: quod est prius positi oppositum. Et idem subit iudicium si cælum circulare intra rectilineum contineri intelligas: siue unum rectilineum intra alterum. Nam eadem semper sequuntur inconuenientia. Et hæc ratio potius & principalius intelligitur de inferioribus cælis/ a suprema sphaera contentis. **C**Tertio. cæli motus: aliorum motuum metrū & mensura est. Mensura autem/ eorum quæ ipso mensurantur simplicissimum est & primum. Est igitur cæli motus uelocissimus/ simplicissimus & maxime vnus/ quare & minimus: quemadmodum unitas est minimum in numeris. Est igitur idem motus secundum lineam simplicissimam & maxime unam. Huiusmodi autem linea/ circularis est & non recta. Cæli itaque motus sit secundum lineam circularem. Quare & quod mouetur corpus/ circulare est & sphaericum. **C**Quarto. Aqua est sphaerice figuræ: & contactum habet ad aerem/ qui idcirco etiam sphaericus est. Et aer contactum habet ad ignem/ ita dem sphaericum: & ignis contactum ad cælum. igitur multo ualentiori iure cælum sphaericum est/ & quidem perfectius quæ hæc inferiora corpora. Quod autem aqua sit sphaerica patet. quia cum una aquæ pars est altera eleuatur & tumidior: defluit ipsa & decidit ad partes inferiores & decliuiores/ donec sese in formam sphaericam reduxerit. Et guttule roridæ in herbarum folijs collectæ/ sphaerice conspiciuntur. Sit itaque a centrum terræ/ naturaliter aquæ subsidentis. A quo ad superficiem conuexam aquæ ducatur duæ lineæ rectæ a b & a c: quibus subducatur basis b c. Deinde a cætro a d basim ducatur lineæ recta a d: quæ est minor quæ linea a b & a c. Nam est pars lineæ a c/ ergo est minor quæ linea a c. At linea a e æquatur lineæ a b & a c: nam exit a centro eiusdem circuli ad eius circumferentiam: ergo & linea a d est minor quæ linea a b & a c. Quicquid enim est minus uno equalium: minus est & altero. Est igitur apud lineam a d locus decliuor & concuuior: quem circuli fluat aqua vt partes eius æquentur: & sine tumore rotundam habeant figuram/ per sphaerice figuræ diffinitionem. Est enim sphaerica figura solida unica superficie extrema contenta in cuius medio est punctus a quo omnes lineæ ad circumferentiam educitæ sunt æquales. Et non solum vt aqua cælum est sphaericum: immo nihil aut arte aut natura factum/ ipsius mundi figuræ sphaerice simile inuenitur. Et admiranda summi auctoris in tanta figuræ perfectione nostris legendam & cognoscendam dedit. Quod si comparatio queritur & excellentiæ proportio: quanto aqua perfectior est terra: tanto aer aqua/ & ignis aer: & longe magis cælum præstantius est his corporibus inferioribus.

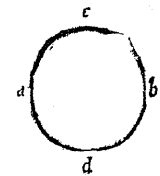

Quinti cap. notæ.

CAduersus. **C**Contingit/ possibile est. **C**a Oriens: b Occidens: c Meridies: d punctum: d punctum Septentrionis. **C**Intueor/ uideor. **C**Idem/ tueor/ obtueor/ contueor significant.

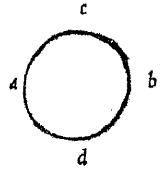
Vintum caput continet vnam quæstionem. Responzionem quam aliqui dare possent. Et eius solutionem. **C**Quæstio. Cur potius cælum ab a ad c moueatur, quæ ab a ad d: Hoc enim a casu esse non potest. Nam in sempiternis casus locum non habet. Et id aut esse principium/ aut causam habere oportet. **C**Respondebunt forte aliqui hanc quæstionum vanam esse, & velle de omnibus tentare aliqua afferre: magis quæ stultitiæ esse argumentum/ aut arduæ excellentiæ quæ humanum excedit modum. **C**Quibus respondemus/ non omnes statim increpare oportere: sed causam cur id faciant inspicere. Si vana fama illectus/ si sine ratione loquens/ increpandus. At si scientiæ amore motus: ultra altos necessarias veritates attingit/ eas rationibus certiores efficiens: talibus profecto gratia habenda est inuentoribus. Quæstionis itaque adductæ (quæ eam aperiat) rationem subnectimus. **C**Natura possibilium semper optimum facit, vt in latioribus secundum plane intuenimur. Ignis elementorum nobilissimum: in supernum locum semper fertur. Locus enim fursum: honorabilior & diuiniore eo qui deorsum est. ita & hoc modo anterius posteriore dignius est/ & dextrum honorabilius sinistro. Et hæc causa quæstionem exerit. Sic enim se habebit vt contingit optime/ & optimum sic esse simplicem motum incessabilem: & ad hoc (vt dictum est) verti/ honorabilius.

Notarum quinti capitis declaratio.

CPer circulum a b c d: intelligatur primum mobile/ a punctum orientis/ b punctum occidentis/ c: media diei punctum/ & d: punctum septentrionis. **C**Præpositio ad in quæstione sumitur pro præpositione uersus: & contingit/ pro possibile est. **C**Exerit/ aperit/ manifestat/ dissoluit.

Quinti capitis quæstio. **C**Quare primum cælum potius mouetur ab oriente uersus meridiem quæ uersus septentrionem. Id enim a casu esse non potest. Nam quæ a casu sunt: neque semper neque frequenter consimiliter sunt. In cælo autem omnia semper consimiliter sunt: certisque legibus (quæ eodem semper tenore perdurant) determinantur omnia, non igitur in cælo & his quæ sempiterna sunt inuenitur casus. Quare cælum ab oriente meridiem uersus moueri: aut principium est per se notum/ aut

Modesta phi
losophi ex
purgatio.

causam habet qua ostendatur. Respondet fortaſſe aliquis hanc quaestione[m] inutile[m] esse & frivola[m]. Et omnia peruestigare velle/ nullaq[ue] indiscussa relinquere: proprie ostentationis aut temeritatis esse signum. Qui tunc respondendum est non prius de aliquo ferendum esse iudicium: priusq[ue] ratio cur id fiat cognoscatur. Sane si quisquam vana gloria inflatus & popularis aures cupidus id faciat aut quod aſerit rationibus no[n] probet: arrogantiae & temeritatis insimulandus est. At si sola scientiae & veritatis cupiditate inductus: ab alijs non inuentas propositionum veritates inquirat/ easq[ue] rationibus efficacibus comprobat: non culpandus sed magna gratia dignus est. Quaestio itaq[ue] motus h[uius] est solutio. Natura possibilium semper optimum facit & q[ui] optime potest. ita enim eam sapientissimus natura conditor ordinavit: ut q[ui] proxime potest illius bonitatem/ sapientiam/ & providentiam imitetur. Hinc ei indita est vis/ omnia q[ui] optime potest & natura rei convenit/ efficiendi. Quod in elementorum motu recto facile conspicitur. Ignis enim quia elementorum dignissimum & natura perfectissimum est: in supremum locum scilicet caeli lunae concavum natura fertur: q[ui] locus honorabilior & diuini[us] est loco deorsum. Nam locorum rerum sensibilium supremus est/ quare & perfectissimus. Natura enim ab inferioribus ad superiora in mundo sensibili ut ab imperfectioribus ad perfectiora procedit. Sic antequam caeli dignus est eius parte posteriori: q[ui] in parte anteriori perfectiores sunt influentiae & virtutes digniores/ q[ui] in posteriori: perinde atq[ue] in parte hominis anteriores digniores sunt operationes ut pote sensus q[ui] in tergo. At meridies pars est caeli anterior/ ingenijs & hominum intelligentiae miram influens virtutem. Septentrio vero pars eiusdem posterior/ exors huiusce virtutis est. igitur dignus est & honorabilius caeli ferri ab oriente ad meridiem q[ui] ad septentrione[m]. Et proinde natura hoc pacto mouet.

¶ Sexti cap. nota. ¶ Prima latitudo circularis latitudo: & quae secundum primum sumitur spatium.

¶ Potentia minor: quae minorem ad potentiam motam seruat proportionem.

¶ Potentia mota/ resistentia.

Extum caput continet vnam conclusionem: & quatuor rationes ad eam. ¶ Conclusio. Caeli latitudo & quae prima latitudo est: regularis esse censenda est. Hoc enim dico propter latitudes corporum inferiorum/ & quae sub ipso feruntur: quas non oportet esse regulares. Et quae sit regularis ostenditur. Primo. Quia si prima latitudo esset irregularis: eius motus esset intensio & remissio: & virtus mouens minor. Hoc enim in omni irregulari motu reperitur. ut in motu secundum naturam: virtus in principio in becillior. In proiectis vero & violente actis: in fine. in animalibus: inter dum in medio. Hoc autem in primo motu reperiri non potest: ut qui sempiternus sit/ semper durans/ infrangibilis/ neq[ue] principium/ neq[ue] finem/ neq[ue] medium habens. est igitur caeli latitudo/ regularis. ¶ Secundo. Quia quod irregulariter fertur/ aut hoc propter mouens euenit: quia eius non semper sit eadem mouendi virtus/ aut propter id ipsum motum: quia mutetur/ virtutemq[ue] ad mouens non seruet eandem/ aut propter utrumq[ue]: quia utrumq[ue] a sua virtute aliquatenus demutetur. & tunc nihil prohibet motum esse irregularem. Nihil autem tale circa caelum euenit/ sed ipsum simplex/ ingentum/ incorruptibile/ a sua virtute intransmutabile/ semper idem manens, quare & multo fortius ipsum mouens tale erit/ ut simplex/ simplicis/ ingentum/ ingentum/ indeficiens/ intransmutabile/ semper idem/ indeficiens/ intransmutabilis/ & semper eiusdem motum sit. erit igitur caeli latitudo semper regularis. ¶ Tertio. Si motus caeli esset aliqua irregularitas: aut hoc in partibus caeli contingeret. hoc autem non. Nam iam dudum partes caeli (ut astra) apparuissent maiore interuallo distantia: & aliquando minore, ut quae aliquando segnius/ aliquando vero celerius moueantur. quod nunq[ue] compertum est. Neq[ue] in toto contingit propter ea quae dicta sunt: & hanc adhuc rationem. Nam vniuersum remissio propter impotentiam fit: omnis autem impotentia praeter naturam est: ut in animalibus senectus/ & consumptio & ceterae. Fere enim tota animalis constantia ex talibus constat: quae contraria sunt/ & quae in propria regione non sunt. In illis autem primis quae simplicia sunt/ & inmixta/ semper in propria regione: nulla contrarietas/ neq[ue] praeter naturam inuenitur quicq[ue]. quare neq[ue] impotentia. & si hoc: neq[ue] totius remissio. & si non remissio: neq[ue] ita dem intensio. Nam vbi intensio reperitur: illic quoq[ue] & remissio reperitur oportet. ¶ Quarto. Quia aut caeli motus infinito tempore intenderetur & infinito tempore remitteretur/ aut semper intenderetur/ aut remitteretur/ aut alternatis vicibus aliquando intenderetur & aliquando remitteretur. Non primum dare poteris: ut qui plura faceres tempora aeterna. Et quia nihil praeter naturam infinito tempore durat. Impotentiam autem (a qua nascitur remissio) diximus praeter naturam. Et nihil natura & praeter naturam: aequalia perdurare videmus. Neq[ue] dabis semper intendi/ aut remitti semper, quia omne quod est: ex aliquo in aliquod determinatum est. Et sicut non in quocunq[ue] tempore cytharizare/ aut a loco in aliquem determinatum locum ire possibile est: ita neq[ue] quocunq[ue] tempore (quantulumcumq[ue] sit) possibile est caelum circulationem suam explere. Quod oporteret: si intenderetur semper. Et minus certe semper minuetur. Et eadem adduceretur ratio de tempore illic minimo/ istuc vero maximo. Neq[ue] aſeres tertium: interpollatim intendi & remitti. Nam id irracionabile/ & figmento simile est. Et tunc rationabilius: id non latere sensum, quando quidem ea iuxta se inuicem posita: sensibilibus sint, quod adhuc in sensu minime compertum est. Caelum igitur sepe equali/ regulariq[ue] motu agit: ex his haberi potest certissimum. ¶ Notarum sexti capitis declaratio.

¶ Prima latitudo non est solum primi caeli latitudo: sed quorumcumq[ue] celorum motus circularis. ¶ Prima dicitur sive perfectissima: quia secundum perfectissimum sumitur spatium & primum/ scilicet circulari: quod recto prius est. ¶ Potentia mouens/ minor est: quae minorem ad potentiam motam sive resistentiam seruat proportionem. Et maior: quae maiorem. Ut sit potentia mota ut sex: ad quam comparantur duae potentiae mouentes: vna quidem ut duodecim/ altera vero ut nouem: potentia mouens ut nouem est minor:

¶ Ut duodecim maior. Na minor est nouem ad sex q[ui] duodecim ad sex proportio. Haec enim dupla est/ illa vero sesquialtera. Continet autem dupla sesquialteram proportionem & insuper sequitertiam/ ex quibus simul constat: per hoc principium. Proportio extremorum ex proportionibus ipsorum ad medium constituitur. ¶ Intensio & remissio in toto hoc capite uocabula sunt artis/ & posita in analogia. intensio quidem pro uelocitate in motu locali: q[ui] ea analogia sit intensio in qualitate: remissio vero pro tarditate motus sumitur: q[ui] ipsa admodum apta similitudine respondeat remissioni qualitatis.

10 ¶ Sexti capitis conclusio. ¶ Circularis caeli latitudo/ regularis est. ¶ Siquidem id perfectionis habet motus caeli supra motus corporum naturalium caelo contentorum: qui raro admodum regulares sunt. Quod sic ostenditur. ¶ Primo. quia si motus caeli esset irregularis: ipsius aliquando quidem esset uelocitas/ aliquando uero tarditas/ & uirtus mouens minor uno tempore q[ui] alio: ut in omni motu irregulari perspicuum est. In motu enim naturali uirtus motiua in principio q[ui] in fine debilior est: non q[ui] secundum substantiam uarietur/ sed quia minorem in principio habet proportionem ad resistentiam, quae quidem resistentia cum paulatim diminuat: uirtus mouens ad eam in fine maiorem habet proportionem. Ut in casu lapidis deorsum: manifestum est. In uiolente autem motu uirtus mouens est minor in fine: quia uis pulsua a primo pellente impressa paulatim deficit & elanguet. In animalibus autem principio uelociter motis/ in medio motus uis motiua debilior est: & tunc lentius mouentur/ quoad defatigatae uires restituerate fuerint: & tunc rursus circa finem celerius mouentur. At uirtus mouens in primo motu semper est eadem sicut & motus semper idem: neq[ue] uno tempore uelocior neq[ue] altero tardior. igitur motus caeli est regularis. ¶ Secundo. quia cum quid irregulariter mouetur: aut hoc euenit propter uirtutem mouentem quae per totum motum non manet eadem: ut in uiolente motu/ & animalibus eodem spacio motus eorum tamen uirtute tandem defatigata. Aut propter mobile sine resistenti potentiam: quia non semper eadem manet resistenti uirtus. ut in his quae natura mouentur eodem spacio/ minus tamen in fine q[ui] principio resistente. Aut propter utrumq[ue]: quia neq[ue] eadem toto motu manet uis mouendi/ neq[ue] eadem resistentia: ut si equus acri uirtute & indefessa aere moueatur deinde languida & defatigata uirtute per aquam magis q[ui] aere resistentem. Nulla autem praedictarum trium causarum in caelo contingere potest: quod simplex est & a sua uirtute intransmutabile/ semper idem manens: quare & uirtus eius mouens intransmutabilis est/ indeficiens & semper eadem. In caelo autem non est potentia mota: quia mouetur sine resistentia. igitur. ¶ Tertio. Si motus caeli esset irregularis: aut hoc esset in partibus caeli/ aut in toto caelo. Non in partibus: nam si partes caeli mouerentur irregulariter ut astra fixa (q[ui] nobis conspicua sunt) & magis perceptibilia/ aliquando mouerent uelociter/ aliquando uero tardius: quare uno tempore apparerent magis abinuicem distantia/ & altero tpe minus. At astra eodem semper spacio abinuicem distant: no[n] igitur uno tpe uelocius q[ui] altero mouentur: quare no[n] mouentur irregulariter. Neq[ue] in toto caelo contingit motus irregularitas. Na ois remissio fit propter impotentiam & minorem uirtute. Ois autem impotentia est praeter naturam: ut senectus animalium/ interitus/ & ceterae impotentiae: praeter naturam sunt. Tota siquidem aialis materia ex elementaribus constat: co[m]p[er] amētis/ igneo/ aereo/ aqueo/ & terreo: q[ui] contraria sunt adinuicem agētia & patiētia/ neq[ue] in propria sunt regione: ut ignis hominis co[m]p[er] amētis est extra suum locum naturale/ et aequi/ et terrae. Hinc contrarietas/ interitus/ & ois inaequalitas nascitur. In corporibus autem caelestibus (q[ui] simplicia sunt & in propria regione/ no[n] distantia ex elementorum qualitatibus) nulla contrarietas inuenitur neq[ue] uiolenti quicq[ue] igitur in ipsis no[n] inuenitur impotentia. Et quia in eis locum no[n] habet impotentia ergo neq[ue] remissio. Intercepta enim causa, necessario interimitur effectus. Et quia ibidem no[n] est remissio: ergo neq[ue] intensio. Na dicunt adinuicem relate. Et ubiq[ue] inuenitur intensio: & remissione inueniri necesse est. ergo ex opposito ubi non est remissio: neq[ue] intensio. ¶ Quarto. quia aut motus caeli infinito tpe fieret uelocior & infinito tpe lentior/ aut semper fieret uelocior/ aut semper tardior/ aut alternatis vicibus aliquando quidem uelocior aliquando uero tardior. No[n] primum potest dici: quia tunc plura esset ipsa aeterna. Vna uidelicet quo motus caeli fieret uelocior: & alterum quo motus caeli fieret tardior. non enim posset simul esse uelocior & tardior. At impossibile est plura esse tempora aeterna. Praeterea nihil praeter naturam infinito tempore durat. Impotentia autem omnis praeter naturam est: & ab impotentia nascitur remissio & motus tarditas. Est igitur remissio motus praeter naturam: quare nec infinito tpe durat. Praeterea nihil natura & praeter naturam aequaliter durat. no[n] enim ho[m]o aequaliter in sanitate & aegritudine durat: neq[ue] aqua sub caliditate & frigidityte: neq[ue] equus in aere & aqua. Si autem motus caeli infinito tpe intenderetur & altero tpe infinito remitteretur: intensio, q[ui] a potentia fit & a natura est/ & remissio q[ui] ab impotentia fit & praeter naturam: aequaliter duraret: una utrumq[ue] tpe infinito. Neq[ue] motus caeli sit semper uelocior. quia o[mn]e quod mouet: ab aliquo termino in aliquo terminum mouet. Et ois motus determinatur: tunc habet tpe quo coficiat: ut no[n] quatuor locum tpe motu fieri contingat. no[n] enim in quocunq[ue] tpe cythara pulsare contingit/ aut ab vno loco ad alterum progredi: sic neq[ue] quatuor locum tpe contingit caelum plicere sua circulatione. Sed si motus caeli semper fieret uelocior: porteret caelum quatuor locum tpe sui absoluere spacium/ & p diffinitione mobilis uelocioris in minori tpe semper aequale abfolueret spacium. ¶ Si caelum no[n] sepe per secundum motum intendat: neq[ue] igitur semper remittit. Si enim ei no[n] conuenit prius quod a natura est & a potentia: neq[ue] posteri[us] eidem conueniet q[ui] praeter naturam est & ab impotentia. Praeterea. Si caeli motus semper intenderet: tandem deueniendum esset ad minimum tpe quo suu expleret circulum: cui semper in minori tpe sui per diffinitione pliceret spacium/ neq[ue] vna esset stat[us] nisi dato minimo tpe simpliciter qd est impossibile/ sicut & minimum dari magnitudinem. Ita si caeli motus semper remittat: p diffinitione i maiori tpe aequale pcurret spacium/ & iterum in maiore/ neq[ue] unq[ui] erit stat[us] nisi dato maximo tpe simpliciter: qd dari impossibile est/ tunc tpe semper fiat ex continuo caeli motu additio. Neq[ue] motus caeli aliqui sit uelocior & aliqui tardior. Na si sic: id sensu exploratum haberet/ quia opposita iuxta se inuicem posita magis elucescit et clari[us] sensu percipiunt. ut albus nigro iuxta positus: conspicuus est/ et lumen tenebris propinquum: speculabilis. Velocitas autem motus & tarditas quodammodo opposita sunt. At sensu no[n] cognitus est motus caeli aliqui esse uelociore et aliqui tardiori: no[n] igitur aliqui intendit & aliqui remittit. Quare motus caeli est regularis: qd est ppositum. ¶ Septimi cap. nota. ¶ Evidet/ excusit. ¶ Plaga collisione.

Causae irregularitatis motus.

¶ Eptimum caput. continet vnam conclusionem, vnam questionem, & eius solutionem. ¶ Conclusio. Rationabile est astra illius naturae corporis esse: in quo fixa feruntur. ¶ Nam & idem dicebant caelum ignem esse putantes: sidera ipsa vim igneam habere/ ignemq[ue] esse. id rationi consentaneum existimantes: ut vnumquodq[ue] illorum de illius corporis natura esset: in quo vnumquodq[ue] conspicimus existere, quod & nos ipsi dicimus. Nos tamen

men ea ignes esse non concedimus: qui cælum neq; graue / neq; leue / neq; naturam alicuius tra-
 here elementū iam monstrauerimus. ¶ **Quæstio.** Sed quæres: quomodo calefaciant igitur? ¶ **Di-**
 cimus suo motu lumen & calorem in aere causare. Est enim motus / calefactus: ignis valens fer-
 rum / ligna / & lapides. vt sagittæ acuminē plumbæ / valido impetu in aerem emittit: vsq; adeo vim ca-
 loris concipiunt / vt eorum acuminē liquefiant. & hoc quidem aer circumstans patitur. & ex ferro & la-
 pide: motu eliditur ignis. Igniturq; aer / ex plaga motu concepta. Et vna quæq; spherarum superiorum
 circulo agitatur. quæ licet medios cælestes globos non calefaciat (quia in calefcere nati non sunt) calefa-
 cit tamen aerem. & maxime sphaera in qua sol infixus conspicitur: cum motu suo ad nos appropin-
 quat. & ipso oriente & supra nos existente: magnus / validusq; nascitur calor.

¶ **Notarum septimi capitis declaratio.**

¶ **Quod plumbum quando violente per aerem inorquetur liquefat / vt hic affert litera: Quidiuis hoc carmine attestatur.**

Cum Balearica plumbum.

Funda iacit: volat illud / & incandescit eundo:

Et quos non habuit / sub nubibus inuenit ignes.

¶ **Septimi capitis conclusio.** ¶ **Astra sunt eiusdem nature cū celo in quo fixa mouentur.** ¶ **Vt luna eiusdem speciei cū celo lune / &**
Sol eiusdem speciei cū celo solis / & stelle firmamenti eiusdem rationis cum firmamento. Sicut enim animali diuersæ partes in-
 tegrales diuersa habent officia: vt oculi / aures / pedes / & idcirco diuersas qualitates: nihilominus sunt eiusdem speciei cum ipso ani-
 mali: ita in celo diuersæ cæli partes vt astra / diuersas habent uirtutes & proprietates: nihilominus sunt eiusdem speciei cum suo
 celo. ¶ **Patet.** quia qui cælum ignem esse putauerunt: dixerunt ipsa sidera esse ignes. putantes rationabile esse vt unumquodq;
 astrū sit de natura illius cæli in quo fixum est: igitur & recte a nobis idem asseritur. Nō tamen est cum illis concedendum astra esse
 ignes: cū prius probatum sit cæli neq; graue neq; leue esse: neq; alicuius elementi naturā participare. ¶ **Quæstio.** Quomodo astra
 calefaciunt ista inferiora: si non sunt ignes? ¶ **Responsio.** Astra suo motu lumen & calorem in aere producunt. Motus enim loca-
 lis / calefactus est: solida corpora / ferrum / ligna & lapides igni incensens. vt sagittæ habentes acumen plumbeum si magno im-
 petu emittantur in aerem: vsq; adeo suo motu incalescunt vt plumbum in acumine liquefat. Et aer circumdans huiusmodi corpora
 quæ cum mouentur calefiunt: huiusmodi calefactionem patitur & suscipit. Sic ex ferro & silice excutitur ignis. Et aer ex collis-
 sione per motū facta in ebullitione & fulguratione inflammatur. Vnaqueq; autem inferiorum spherarum circulo mouetur:
 igitur calefaciunt aerem & terram: & si in se non habeat calorem. perinde atq; anima hominis nullum in se calorem habet: nihil-
 ominus in toto corpore calorem producit. Et licet sphaeræ superiores non calefaciant cælos inferiores: quia non sunt nati in se calo-
 rem suscipere: nihilominus calefaciunt inferiora elementa ut aerem. Et potissimum cælum solis cum sol ad nos accedit & cancro
 uicinus est: uehementer inducit calorem: similiter cum in medio est nostri hemisphaerij uicinis: æquidistant ab horizonte: magnus
 calor producit: ut circa meridiem cum nostris uerticibus directè supereminet.

¶ **Oclau cap. note.**

¶ **Quiescentibus / non motis proprio / separato / diuersoq; motu.**

¶ **Clauum cap. continet vnam conclusionem, & tres rationes ad eam.** ¶ **Conclusio.**
 Astra non mouentur motu proprio secundum cæli circulum. ¶ **Primo.** Quia cū
 videantur & cæli & astra translata: vt id eueniat vtriusq; quiescentibus / vtriusq; suis
 motibus motis / aut celo quiescente & astris motis / aut celo moto astris vero quies-
 centibus / necesse est. At vtraq; quiescere impossibile est: cum terra / vt postmodum
 ostendemus / quiescat. Non enim fierent (qui nobis liquido constant) ortus & oc-
 casus. Neq; vtriusq; motis: vt celo suo motu / & astris suo. Nam æquales essent & or-
 bitum velocitates & astrorum inter se. hoc autem inconueniens. deberent saltem cir-
 culi qui maiores sunt / & maiores habent magnitudines: minoribus maiores habere velocitates. Et id
 neq; natura: neq; casu euenire contingeret. Natura quidem non eueniret. quia magnitudine maiora: ve-
 lociora sunt. Neq; casu. quia in his que semper fiunt: casus locum non obtinet. fieret autem id semper.
 Neq; celo quiescente astra mouebuntur. essent enim secundum circulos velocitates. vt quæ secundum
 diuiforem: velocius moueantur. quæ extra: tardius. Et ea esse extra orbem: aut intra mota exulcare &
 ipsum scindere oporteret: quæ sunt incommoda. Relinquitur igitur cælum moueri & astra infixa quæ-
 scere: atq; cum suo celo ferri. Sic enim nihil accidit incommodi. Et sic circa idem centrum: maiorum
 circulorum (vt rationabile est) maiores erunt velocitates. Neq; cælum diuelli / discindiq; oportebit.
 ¶ **Secundo.** Quia spherarum duo sūt apti motus: gyratio / & volutatio. Atqui astra sic gyrando moue-
 ri impossibile est. Nam quæ circungyrata sunt: locum / situmq; non demutant. quod tamen oporteret
 astra secundum cæli circulum mota. Et q sol oriens & cadens videatur nutare / & quasi in gyrum se tor-
 quere: hoc non est quia gyretur / sed nostri visus debilitas. quemadmodum astra scintillare videntur ob
 nostri visus ex distantia sumptam debilitatem. Et planetæ (quia prope sunt) non videntur scintillare.
 Ad propinqua enim visus potens: intremulus ipsa attingit: ad longe autem distantia porrectus: tremat.
 Neq; quidem voluntur hoc pacto astra. quæ si voluerentur: non semper nobis eadem superficies appa-
 reret. At vero nobis semper eadem superficies apparet / vt in luna maculosa facies: sic enim eam no-
 minant / & quod in vno vt luna compertum est: in aliis simile sese habere rationabile est. Non mouentur
 igitur secundum cæli circulum per se ipsa. ¶ **Tertio.** Quia cum astra secundum cæli circulum neq;

Quomodo
astra sunt
in celo.

Quod motus
secundum lo-
cum sit cal-
factus.

girentur / neq; voluntur: videtur ipsa progredi oportere / si secundum cæli circulum mouentur.
 Quod si ita esset: natura ipsius organa illi motui apta prouidisset. non enim animalium curam gerens:
 hæc preciosa despexisset corpora. Atqui nulla habent ad hunc motum organa apta: vt quæ sunt quem-
 admodum & sui orbis) spherica. quin potius ingeniose natura omnia eis ipsis organa abstulisse vide-
 tur: vt quæ per se ipsa non ferantur. Non igitur secundum cæli circulum per se ipsa feruntur.

¶ **Notarum oclau capitis declaratio.**

¶ **Moueri proprio motu hoc in loco est moueri non ad motum alterius / sed solitarie & motu separato a motu cuiuslibet alterius:**
 us: vt quolibet altero quiescente nihilominus ipsum moueatur. vt si homo in navi oblonga vltro citroq; curreret: moueretur pro-
 prio motu & a motu navis separato / diuersoq; quia quis nauis quiesceret / adhuc homo illo motu moueretur. Quiescere vero
 in hoc loco est non moueri motu proprio & separato a motu alterius / quis ipsum tamen moueatur cum altero. vt lapidis bi-
 pedalis primum pedale continuum secundo / hoc pacto quiescere diceretur: quia tamen moueatur ad motum totius: non ta-
 men separatim & solitarie mouetur. ¶ **Moueri motu proprio / moueri per se idem.** Neq; capitur hic per se moueri vt sit moueri
 mutatione quæ sit in ipso mobilis: quia sic astra per se mouentur / nam motum partialem in se habent tantum quanta ipsa sunt non
 tamen mouentur per se ipsa / id est solitarie: & proinde quiescere dicuntur. non quia omnino non moueantur / sed quia non mouen-
 tur motu totali & diuerso a motu orbis: neq; sunt tota mobilia: sed mouentur ad motum sui orbis cui infixa sunt / sicut homine
 moto cor hominis & oculus hominis mouetur: & mota naue claus infixus simul cum nauis mouetur. ¶ **Astra autem quæ suis**
orbibus contigua sunt: mouentur per se & solitarie in suis epiciclis & non ad motum totius sphaeræ: hoc tamen non est secun-
dum cæli circulum neq; contra conclusionem. sicut claus in nauis non immobiliter infixus bene posset moueri vt verti aut volui in
 suo loco manens: non tamen de littore ad litus nisi per nauem transferri. Simile est de oculo: qui bene mouetur in capite vt claus
 dicitur & aperitur: sed non transfertur.

¶ **Oclau capitis conclusio.** Astra non mouentur solitarie & proprio motu secundum cæli circulum. ¶ **Patet.** quia cælum
 & astra manifeste secundum locum translata conspiciuntur: aut igitur illud euenit & celo & astris quiescentibus /
 aut vtriusq; proprio motu motis / aut celo quiescente & astris motis / aut celo moto & astris quiescentibus. Non
 vtriusq; quiescentibus: quia terra in medio immobilis permanet vt post modum ostendetur. Si ergo cælum & astra quiescerent si-
 mul cum terra: non fierent astrorum ortus super nostrum hemisphaerium neq; recessus a nostro hemisphaerio / sed semper in eo-
 dem situ immobilia permanerent. At manifestum est sensu & ortus astrorum & occasus esse: non igitur cælum & astra quies-
 centibus. Neq; cælum proprio motu moueri posset & astra itidem suo / proprioq; motu: quia astra æque cito totum percurrunt cir-
 culum sicut ipsum cælum: vt cum cælum lunæ absoluerit suum spacium: & luna idem absoluit spacium. Si igitur cælum &
 astra proprio motu mouerentur: æque velociter astra mouerentur sicut sui orbis / cum in equo tempore æqualia absoluerent
 spacia. Hoc autem magnum est inconueniens: quia circuli & sphaeræ multo maioris sunt molis q; astra / quæ videntur vt pun-
 cta aut pedalia in comparatione ad suum orbem. ergo sphaeræ cælestes iure deberent esse velociores. Nam corporum simplicium
 eiusdem nature quæ magnitudine maiora sunt: sunt & velociora. vt magna terra est velocior q; parua: quia magis grauis. Et
 magnus ignis quia leuior / est paruo igne velocior. At cælum & astra ei infixa eiusdem sunt nature & corpora simplicitat:
 merito igitur sphaeræ cælestes deberent esse velociores q; astra. ¶ **Et astra æqualis esse uelocitatis cum suis orbibus / a casu eueni-**
re non potest. quia casus solum est eorum quæ raro fiunt & in istis inferioribus: quare in motibus cælestibus qui regulariter / vni-
 formiter & in giter fiunt / casus locum non habet. Neq; natura: quia corpora maioris molis naturaliter maiore habent velo-
 citatē q; eiusdem speciei corpora minora. ¶ **Neq; celo quiescente astra moueri dicenda sunt.** quia si sic / astrorum velocitates sume-
 rentur secundum circulos quos suo motu pertransirent: vt quæ mouerentur secundum maiorem circulum vt æquinoctialem /
 velocius mouerentur: quæ autem citra æquatorem aut ultra: mouerentur tardius. quia hæc in æquali tempore minus / illa vero
 maius absoluerent spacium. Et tunc non seruaretur astrorum secundum suas moles proportio & velocitas. Nam ex Astrono-
 mia compertum est maioris molis astra esse in minoribus circulis / & minoris in circulo æquinoctiali / & aliqua æqualis mo-
 lis in minoribus circulis & æquinoctiali: igitur quæ maioris essent molis / tardius mouerentur: & quæ minoris / velocius.
 quod est contra principium prius positum. & astrorum æqualis molis aliqua essent velociora / alia vero tardiora: quod est ma-
 nifestum inconueniens. ¶ **Præterea si cælis quiescentibus astra mouerentur: aut mouerentur extra orbem suum & ei proximum:**
 & tunc oporteret in celo esse uacuum per quod astra mouerentur: aut mouerentur intra orbem ut pisces intra aquam / aut
 in aere: & sic oporteret astra diuidere suum cælum aut cæli dimensiones penetrare: quod iterum est inconueniens. Relinquitur
 itaq; quartum / scilicet q; celo moto astra quiescant & cum suo celo ferantur: quod est propositum. Tunc enim circa idem
 centrum maiora corpora ut orbis cælestes velocius mouebuntur ut rationabile est: & minora ut astra / tardius. Sic etiam non
 oportebit cælum diuelli & disrabi: ut astra modo ad ortum / modo ad occasum transferantur. ¶ **Secundo.** quia si sphaeræ
 mouentur: aut girantur aut uoluntur. Astra autem spherica sunt: si itaq; proprio motu mouerentur / aut girarentur aut
 uoluerentur. Atqui astra circungirando moueri non possunt: nam corpora quæ circungirantur / semper in eodem loco perman-
 ent. Astra autem non semper manent in eodem loco / sed modo in oriente / modo in occidente conspiciuntur: igitur astra nec
 circungirantur. ¶ **Quod autem sol oriens & occidentis uideatur se circungirare / hoc non est** quia uere circungiratur: sed propter
 nostri visus debilitatem (quæ ex longa rei uisæ prouenit distantia) nobis sic apparet. Sicut astra oclau cæli quia per magnam
 distantiam uidentur & idcirco debiliore radio: scintillare & tremulo lumine micare uidentur: perinde atq; candela flabelle
 aut flammæ agitata. Planetæ uero nobis propinquiores non uidentur scintillare: quia breuiore conspiciuntur radio. Visus
 enim nosse propinquiora fortius attingit: remotiora uero debilius. Neq; astra circumuoluntur ut globus per superficiem ter-
 ræ decurrens: quia in his quæ circumuoluntur non semper eadem apparet superficies: sed modo una / modo altera: quod si

Quare in luna apparet una pars organior. globus eſt diuerſicolor / facile ſenſu diſcoſeretur . In aſtris autem ſemper eadem nobis apparet ſuperficies . Nam quod in uno aſtro conſpicitur : rationabile eſt in alijs conſimiliter inueniri . In uno autem aſtro ut luna eadem nobis ſemper apparet ſuperficies : ut ea que diſformis eſt / & partem unam clarius lumine perſuſam / alteram uero minus oſtendit . Non enim habet luna lumen uniforme : ſed maius in una parte que luminioſior uidetur / & minus in altera que uidetur ſubobſcurior : & maculoſa facies dicitur . **¶ Tertio .** Quia ſi aſtra motu proprio mouerentur : cum neq; girentur neq; uoluantur quemadmodum corpora ſphærica moueri nata ſunt ut probatum eſt : uidentur igitur ipſa progredi / uolare / natate / aut repere : quemadmodum animalia que a ſeipſis mouentur . Quod ſi ita moueri nata eſſent : natura ipſis dediſſet organa / ad huiusmodi motum : progreſſionem / uolutionem / uatationem / & reptionem apta : ſicut & animalibus dedit . Non enim animalibus proſpiciens / aſtra longe perfeſtiora neglexiſſet : ut que perfeſtioribus maiorem curam impendere ſolet . At natura nulla ipſis aſtris dedit organa & inſtrumenta ad hunc motum faciendum apta : quia ipſa ſphærica ſunt : ut poſtmodum oſtenditur : igitur neq; progrediuntur / uolant / natant / & reptant : quare nec proprio motu feruntur ſed ad motum ſui orbis : ſicut clauus fixus ad motum nauis .

¶ Noni capitis nota.

¶ Harmonia / conſonantia . ¶ Ingereret / inferret .

NONVM caput continet vnam conſuſionem , Pythagoricorum rationem , & duas rationes ad eam . **¶ Concluſio .** Diſtum Pythagoricorum / circumlata corpora ſolum cauſare pariter & harmoniam : irrationabile eſt . **¶** Inducebantur enim ad hoc aſſerendum . **¶** Primo . Quia corpora apud nos minore mole / & uelocitate corporibus orbium ſolis & lune : edunt ſonos . A fortiori igitur & illa & maiora & uelociora corpora . **¶** Secundo . Aſtra ſunt in tanta multitudine / magnitudine / & uelocitate . Inconueniens igitur uidetur ipſa moueri & non cauſare ſonum : & non modo ſonum / ſed & harmoniam . Et cum ſciſcitabatur ab ipſis : quomodo non audimus ergo ? Nam inconueniens uidetur tantos nos latere ſonos . Atunt nos latere : quia nobis congeniti ſunt / conſuetudinemq; traximus ipſos audiendi : ideo nos non iudicare ipſos audire . quem admodum malleatoribus accidit cum in cudendo graues ſonos edant : ob audiendi conſuetudinem tam graues ſonos non aduertunt . Sed hanc aſſertionem vanam eſſe oſtendimus . **¶** Primo . Quia ſi tante molis corpora ſonum ederent / excellentia omnes naturę ſonos ſuperaret / & rebus ſenſibilibus uolentiam maximam ingereret . Videmus enim ualidos ſonos ut tonitrus / non modo animantium ſenſus corrumpere : ſed & lapides & ſolidiora corpora diſſindere . At tale accidens ſenſibilibus rebus haud quaſ cognitum habemus . Non igitur edunt ſonos , non enim ſolum inconueniens eſſet illos non audiri : ſed & ſenſus nihil pati / aut non corrumpi . Et natura melius rebus conſuluit : q; ſonos non edant . **¶** Secundo . Quęcunq; ſonum educunt : ſe uehementer collidunt : aſtra autem cum feruntur / ſe non collidunt : ſed feruntur orbi ſuo infixi . ut malus / puppis / prora / nauis partes : cum nauis in fluuio feratur , que ſonum (imo neq; nauis) non educunt . Impoſſibile enim quod in lato : plagam / collisionemq; non faciente fertur : ſonare . quod tamen & de nauē & de eius partibus : ſuis rationibus uicti concedere deberent . Non igitur corpora celeſtia & eis infixi ſydera ſonum cauſant & harmoniam .

Due Pythagoricorum rationes q; celi faciunt ſonum .

Noni capitis concluſio . **¶** Non recte dixerunt pythagorici corpora celeſtia cum mouentur : ſonum & harmoniam efficere : **¶** Neq; difficile eſt eorum rationes ſoluere . **¶** Prima quidem eorum ratio erat hæc . Quia corpora naturalia apud nos exiſtentia minori mole & uelocitate q; corpora celeſtia : ſonum edunt . igitur multo magis corpora celeſtia que maioris ſunt molis & uelocitatis faciunt ſonum . Et hæc diſſoluitur concedendo q; corpora apud nos minoris molis & minus uelociter mota q; celi lune & ſolis / producant ſonum : ſed propterea non oportet corpora celeſtia ſonum cauſare . nam maior moles non ſufficit ad ſonum edendum . Lana enim decupedalis maioris eſt molis q; plumbum pedale : tamen hoc ſonum facit / illa uero non facit . licet in his que ſunt eiſdem generis & nature : & adinuicem colliduntur : maior moles maiorem efficiat ſonum . Celi autem non ſunt eiſdem ſpeciei cū corporibus inferioribus & adinuicem non colliduntur . **¶** Secunda ratio eorum eſt . Aſtra ſunt in tanta multitudine ut nec certo quidem numero comprehendere facile poſſint . Præterea magnam habent molem & mouendi celeritatem . igitur inconueniens eſſet ipſa moueri & non cauſare ſonum . Immo uero non ſolū ſonum efficiunt : ſed etiam harmoniam & ſuauiſſimam conſonantiam atq; concentum . Et hæc diſſoluitur : admiſſendo q; aſtra ſunt in multitudine magna & magnitudine / q; uelociter mouentur / ſuo tamen orbi infixi : at non ideo ſequitur ipſa efficere ſonum : quia uelocitas motus ad ſonum efficiendū non ſufficit / ſed oportet corpora que mouentur adinuicem uehementer collidi . modo aſtra non colliduntur adinuicem , ſed ſemper in eadem propinquitate & diſtanti adinuicem perſeuerant infixi . Neq; eorum ſolutio ualida eſt & efficax / q; ſonum illum non audiamus . eo q; conſuetudinem habuerimus ipſos audiendi / propter quam iudicamus nos / ipſos non audire : quoniam ſi malleatores attentis auribus ex propoſito aduertent ad ſonos quos faciunt . bene iudicarent ſe illos audire . At quantuncunq; arreſtis auribus quiſpiam aduertent cum intentione percipiendi ſonum illum celeſtem : non percipiet . Præterea puer mox natus non traxit conſuetudinem audiendi ſonum : quare cum deberet ſaltem in principio ſui ortus percipere . Quod igitur eorum dictum non ſit rationi conſonum patet . **¶** Primo . quia ualidi & uehementes in iſtis inferioribus ſoni ut tonitrua / & animalium ſenſus corrumpunt / & arbores & ſolida corpora diſfrumpunt . Si igitur corpora celeſtia tam ualde molis / ſonum ederent : cum ille multo citam uehementior eſſet q; ſoni corporum inferiorum : multo fortius animalium ſenſus corrumpere : nam proprium eſt excellenti ſenſibili corrumpere ſenſum . & maximam rebus uolentiam inferret . Tale autem nondū ſenſu cognitum eſt : uideturq; natura maiore prouidentia diſpoſuiſſe ut ſonos efficere : igitur non eſt huiusmodi celorum ſonus . cum præterea audiri deberet ſi minores ſoni audiantur : & impoſſibile eſt ſenſibile offerri organo recte diſpoſito : & tamen ab eo non percipi . **¶** Secundo quecunq; ſonum

cauſant : uehementem unum ad alterum habent contactum & collisionem . Aſtra autem cum mouentur non habent adinuicem collisionem : ſed in ſuo orbe fixa feruntur : ſicut malus / puppis & prora feruntur in nauē / & non faciunt ſonum . Immo & nauis cum moderate & placide per flumen mouetur / ſonum non facit . Nam impoſſibile eſt aliquid quod in altero non faciente collisionem & uehementem conuulſionem mouetur : efficere ſonum . Pythagorici tamen ſuis rationibus prius poſitis tum propter molem eum propter uelocitatem coacti : concedere debent nauem & partes eius in nauē motas ſonum efficere : igitur corpora celeſtia & aſtra cum mouentur non faciunt ſonum & conſonantiam . **¶** Decimi capitis nota .

¶ E in 36000 annorum ſuum motum complet / primo motui contrarietis . ſ in 30 . g in 12 . b in duobus . i in uno . k & l ſere eodem temporis curriculo . m in 28 diebus : omnes primo motui contrarietates .

15

Decimum caput . continet de ſitu & uelocitate motuū celeſtium vnam narrationē . **¶** Narratio . Orbes celeſtes ordinem adinuicem ex Aſtronomia cognitum habent : ut hi ſunt priores / illi uero poſteriores . Sunt enim hi poſteriores : que primę lationi ſunt diſtantiore . Et cum prima latio ocyſſima ſit & ſimpliſſima : qui ei ſunt propinquoſes / uelociore motu ſecum rapiunt . Remoſiores uero tardiore . Et huic motui omnes inferiores contra feruntur . qui ſunt illi primę lationi uicinoſes : pluri tempore . qui uero ſunt remoſiores : minore / & mediū . medio modo . Et hoc quidem non ſine ratione . quod Mathematici liquido manifeſtant atq; pandunt .

¶ Notarum decimi capitis declaratio .

¶ A oriens / B occidens / C meridies / D primum mobile : ſuum motum ab oriente inceptum / & ruruſum in orientem reducitur / in 24 . horis perficiens . **¶** E firmamentum / motum proprium in 36000 annorum perficiens ab occidente per meridiem in orientem . **¶** F / celum ſaturni : in 30 annis . **¶** G / celum iouis : in 12 annis . **¶** H / celum martis in duobus annis . **¶** I / celum ſolis . **¶** K / celum ueneris / & L / celum mercurij : in uno anno . **¶** M / celum lune : in 28 diebus . **¶** & omnes inferiores orbes dicuntur contrarietates primo motui : quia oppoſito ad primum motum feruntur modo / & ab occidente in orientem : primum autem mobile e diuerſo .

15

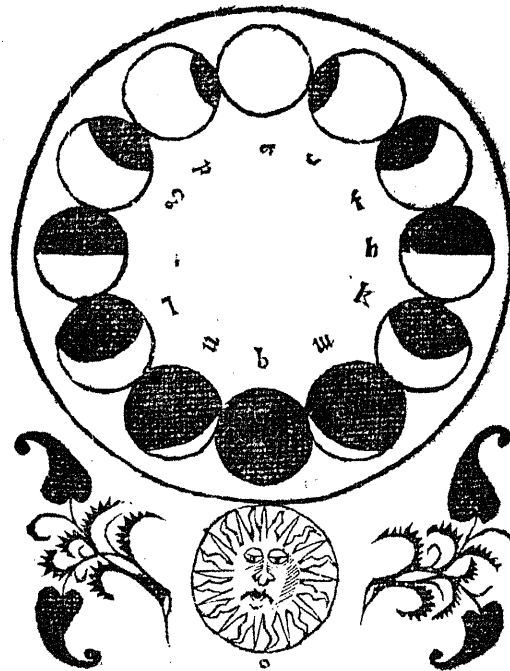
Decimi capitis de ſitu corporum celeſtium & eorum motuum uelocitate narratio . **¶** Corpora celeſtia ordinem adinuicem ex Aſtronomia determinatum habent : ut primum mobile ſit primum omnium / & celum lune poſtremum . Intermedij uero orbes ſunt inferioribus priores / & ſuperioribus poſteriores : nā primo mobili uicinoſes ſunt q; inferiores . & a primo mobili diſtantiore q; ſuperiores . Primi autem mobilis latio uelociſſima eſt / & ſuo motu inferiores orbes ſecum rapiens : qui motu raptus in 24 . horis propriū perficiunt ſpacium . At quia ſuperiorū orbū ſpacium maius eſt / inferiorū uero minus : ſuperiores in æquali tempore maius perficiunt ſpacium / inferiores uero in æquali minus : quare ſuperiores uelocius rapiuntur / inferiores uero tardius . Et habent omnes orbes inferiores proprium motū / primę lationi contrarietatem : quo per ſe mouentur . qui primę lationi uicinoſes ſunt : maiori tempore / ut ſphæra ſtelliferā in 36000 annorū : ſaturnus in 30 annis . Qui uero remoſiores ſunt : minore ſpe / ut celū ſolis ueneris & mercurij uno anno : & celū lune in 28 diebus . Et intermedij orbes : medio tempore / ut celum iouis in duodecim annis / & martis in duobus ut amplius in Aſtronomia declarandum eſt .

¶ Undecimi cap. nota.

¶ A / plene illuminationis luna que Paſſelinus dicitur . **¶** B / nouilunium : que Neomenia . **¶** C / d / ſ / g : luna maioris ſemicirculo illuminationis : que dicitur Amphicircos . **¶** H / i / medie illuminationis : que Dicotomos . **¶** K / l / m / n / minoris ſemicirculo illuminationis : quam dicunt Monodem . **¶** O / ſol .

De diuerſitate motus corporum celeſtium .

16

Vndecimum cap . continet vnam conſuſionē : duas rationes ad eā . **¶** Concluſio . Aſtra ſphæricā ſibi aptat figurā . Primo . Quia dixim⁹ ea neq; nata / neq; apta progreſſioni . At natura nihil irrationabile neq; fruſtra facit . Dedit igitur ipſis mole : ad ſe hoc pacto mouendū ineptiſſimā . Hec aut eſt ſphærica : quia ad hoc organū nō habeat ullū . Sunt igit mole ſphærica . **¶** Secundo . Ut de uo aſtro cōperim⁹ / & de omnibus conſimile eſſe exiſtimate : quū eſt . At uero lunam apprehendim⁹ ſphæricā : & creſcentem / & decreſcentem / ſinuata : ut aliquādo medio orbe illuminata (quā Dicotomō uocāt) Aliquando medio orbe maiorē (quā uocāt Amphicircō) Et cū ſol eclipticam patiat : ab ipſo luna arc⁹ abſcidit : q; qdē ſic ſphæricitatis (ut in Aſtrotologicis dictū eſt) ſufficiens ſūt argumētū . Sūt igit & aſtrotū alia ſphærica .

Notarum undecimi capitis declaratio.

CA est luna secundum completum circulum illuminata: qualis est quando est plenilunium / **C** græco nomine Panfelinus dicitur. **C** B est luna / nulla sui parte illuminata: qualis est quando est nouilunium / **C** græce Neomenia uocatur. **C** C id est / g: est luna secundum maiorem circuli portionem illuminata / **C** secundum minorem obscura / quæ græco nomine dicitur Amphicircos. **C** H / i: est luna / media sui parte illuminata et media obscura / quæ græce Dicotomos appellatur. **C** K / i: m: est luna secundum minorem circuli portionem illuminata / **C** secundum maiorem obscura: **C** dicitur appellatione græca Monois dis. **C** Itaq; cum luna suam incipit circulationem: primo die penitus obscura est / **C** luminis expers / **C** noua luna dicitur: estq; vt b. Deinde sex diebus sensim secundum minorem circuli portionem illuminatur: secundum dierum ordinem maiore sui parte consequenter illuminata / **C** est vt n. **C** l. Septimo uero die media parte illuminata: vt i. Sequentibus sex diebus continue secundum maiorem circuli portionem illustratur: vt g. **C** d. Decimo quarto uero die completum asecuta est crementum vt a. Deinde alij sex diebus eius lumen paulatim decreuit / maiore tamen parte illuminatur: vt c. **C** f. Primo autem / **C** uicesimo die media tantum parte illustrata, vt b. Sequentibus sex diebus decreuit secundum dierum ordinem eius lumen / secundum minorem circuli portionem perillustratur: **C** est vt k. **C** m. Deinde uicesimo octauo die completa eius circulatione penitus euanescit ex oculis nostris / rursum obscuratur: vt b.

De lune cremento & de cremento.

Vndecimi capitis conclusio. **C** Astra spherica sunt. **C** Primo. quia in octauo capite huius libri dictum est ipsa non esse nata progressi: quare natura (quæ nihil præter rationem / **C** frustra facit) dedit eis figuram ad se motu progressiuo mouendum ineptissimam. Illa autem est figura spherica: quæ nullum habet instrumentum ad progressionem exercendam: igitur astra spherica habent figuram. **C** Secundo. Quod de uno astro deprehenditur: consimiliter est in alijs. At unum astrum / sphericum esse comperitur vt luna: quæ inerenentia luminis recipit circularia itidem / **C** decremenda. **C** Nam aliquando secundum plenum circulum / aliquando secundum maiorem circuli portionem / nonnunquam secundum semicirculum / inter alium uero secundum minorem portionem circuli illuminatur. Et quando sol eclipsim patitur ob lunam nostris aspectibus / **C** soli interpositam: luna aliquam solis partem sua opacitate occultans / alteram partem solis extra lunæ extremitates apparentem abscondit secundum arcualem figuram: vt id solis quod nobis conspicuum relinquitur / arcuale / **C** sinuosum uideatur. Id autem fieri non posset nisi luna esset spherica. Nihil enim ab altero arcualem figuram abscondere potest: nisi ipsum abscondens / **C** circulare / **C** sphericum fuerit: igitur luna est spherica. quare / **C** cetera astra spherica esse dignoscuntur.

Duodecimi capitis nota.

C Astra erratica / planetae septem. Saturnus / Iupiter / Mars / Sol / Venus / Mercurius / Luna. **C** Dirigere / mouere. **C** Astra gali Chij / Tesseræ / Aleæ / Taxilli. **C** Chios / insula græciæ: a qua Chij sunt dicti.

Duodecimum caput continet duas quæstiones: & earum solutiones. **C** Prima quæstio. Cur motus celestium corporum non multiplicentur secundum distantiam a primo: ita ut primum vno simplicissimo / secundum duobus / tertium tribus moueatur: & ita deinceps. Sed accidat oppositum vt scilicet Solis & Lunæ spheræ paucioribus motibus agitentur: quæ aliqua aliorum superiorum erraticorum astrorum. **C** Vifa est enim luna Dicotoma aliquando ex parte sui obscura / Martis occultata / **C** astrum: & ex alia parte / lucida emerisse: & de alijs astris Aegyptij & Babylonij idē obseruauerunt: qui circa hæc deprehendenda olim peruigilem curam adhibuerunt: & multam de astris traditionem reliquerunt. quod est eam ipsam cæterorum esse infimam indicium. **C** Secunda quæstio. Propter quid in prima latrone est tanta syderum multitudo: vt ne Arithmetici quidem supputare possint. In inferioribus autem vnū singulare: vt duo aut tria in eodem non reperias in fixa. Et certe has quæstiones mouisse (quas merito difficiles putabunt omnes) & de ipsis pauca differere: non temeritati & audaciæ / sed uerecundiæ potius & modestiæ dicētis (qui id ob Philosophiam facit) reputandum est / tametsi paruas de magnis dubitationibus adducat sufficientias. & has quæstiones mouere ad maiorem faciet intelligentiam: & nihil contēplantibus oberit paruas habentibus causas. **C** Prima solutio. Animalium quædam perfecta potiuntur sanitate sine motu vlllo / & aliqua agitatione. Alia vno motu eam assequuntur: vt ambulatione. Alia pluribus: vt ambulatione / **C** iusta / **C** palæstra. Quædam uero eam neutiq; assequi valent vnq;. Ita & corpora hæc de quibus inquirimus / quæ in anima sunt: ea tamen vt uita & actione participantia intelligamus. Dicimus igitur quod optime se habet uita uiuens sempiterna: nullo egens aut motu aut mutatione / & aliorum finis. & post ipsum: quod uitam illam vno motu consequitur: vt quod est illi proximum. Deinde alia quæ duobus: & alia quæ tribus. Et sunt aliqua quæ hanc amplius nequeunt assequi uitā: sed quanto optimo fini sunt propinquiora: tanto ipsis rebus melius est. Hac de causa terra non mouetur: vt quæ sit remotissima: neq; uitam / neq; operationem agens. Alia post ipsam mouentur quidem paucis motibus: uitam illam non attingentia. Alia uero mouentur pluribus motibus: & uitam illam sortita sempiternitatem ducunt. Primum uero corporum vno motu eam assequitur: vt omnium facillime corporum. Quod enim vno uitam illam consequitur: facillius. Quod duobus eget vt consequatur: difficile. Et quod tribus aut pluribus: difficilius assequi uidetur. Et ex animalibus & plantis hanc quæstionem quodammodo euoluere potes: difficilius enim & multa / & multotiens: paucioribus dirigere. vt puta decies mille Astragalos Chios iacere: difficile: duas autem aut tres / facile. **C** Secunde solutio. Prima latro rationabiliter hac astrorum multitudine decorata est. Primo. Quia prima / & ut alijs uitæ principium: excellentiam ad alias retinens. Secundo. Quia alie latrones (in quibus vnum figuratur astrum) illam excedunt in motibus: & ipsa illas astrorum multitudine

ne superat. Tertio. Quia mouet omnes inferiores: iteō in fixa sydera tenet: quo magis illis diuersas insinuat virtutes. Hæc & similia de quæstione adduci possunt: quæ an ita sint: considerationibus Astrologicis relinquenda sunt.

Notarum duodecimi capitis declaratio.

C Planetae græco nomine dicuntur septem sydera in singulis celorum inferiorum sigillatim collocata: & latine erratica dicuntur: modo sibi inuicem propinquiora modo remotiora errare / **C** uarie moueri uidentur. **C** Fixa autem astra sunt quæ in firmamento micant / eandem semper adinuicem propinquitatem & distantiam seruantia. Hinc octaua spheræ / aplanæ siue inerratica nuncupatur.

Duodecimi capitis prima quæstio. **C** Cur celorum motus non multiplicentur eo numero secundum quem a primo celo distant: vt quotum vnum quodq; celum ad primum fuerit / tot motibus agitur. sed oppositum potius euenit: vt distantiores celi (quales sunt solis & lunæ) non pluribus quæ propinquiores motibus agitentur. Nempe luna secundum semicirculum illuminata interdum parte sua obscura / **C** martis astrum directe superpositum ab oculis nostris occultauit: illiusq; aspectum nobis admittit. quod tamen deinde ex parte lucida ipsius lunæ iterum emerit / **C** se conspicuum reddidit: quare luna est sub Marte. Ita in cælis ipsi solis luna magnam solis partem obtutibus nostris subtrahit: ceteram tantum nobis spectabilem dimittit: est igitur luna sub sole. Et quia mercurius / **C** uenus haud multum a sole elongatur: / **C** hæc sidera nonnunquam luna occultat: sic interdum Iouem / **C** Saturnum. Est igitur luna astrorum erraticorum huiusmodi indicio infima. **C** Secunda quæstio. Quare in prima latrone / spheræq; stellifera (quam tempore Aristotelis astronomi primam posuerunt / **C** rati duntaxat octo esse orbes celestes: quibus posteri nonnum mobile / **C** recentiores decimum posuerunt) tanta est astrorum copia vt nullus numerare possit. In septem autem cælis inferioribus Moderata duntaxat vnum est astrum: a quo celum / **C** nomen uendicat. vt in celo lunæ sola luna / **C** in celo solis: solus sol. **C** Neq; ista quæ Aristoteles sibi arrogantiæ aut temeritatis causa mouentur: sed solum modestiæ / **C** discipline gratia: ad quas / **C** si parua / **C** exigua adu excusatio. cantur causa / **C** nihilominus pro præsentis earum discussione sufficient. **C** Prima solutio. Quis corpora cælestia inanimata sint: magna tamen ad ueniencia / **C** animata habent similitudinem. Nam sicut diuersæ animalium partes diuersas ad sua officia sortiuntur uirtutes: ita / **C** partes cæli. Corporum autem naturalium inanimatorum partes: eadem / **C** eiusdem penitus uirtutis existunt. Proinde ex analogia animalium hæc quæstio non absone terminanda est. Siquidem animalia sunt in multiplici differentia. quædam habent sanitatem absq; aliquo motu / **C** sola natura dispositione adiuta. Alia vt sanitatem habeant / **C** uo indigent motu: vt ambulatione. Alia pluribus indigent motibus: vt ambulatione / **C** iusta / **C** palæstræ exercitatione. Sunt / **C** alia quæ nullo motu sanitatem consequi possunt: semper languida. Sic primum ens immortale / **C** ab omni motu se uelut optime sese habet: nulliusq; indiget ad sempiternitatem habendam: vt quod suapte natura æternum sit: / **C** optimus rerum finis. Deinde primum celum post ipsum / **C** corporum in substantiarum ei proximum: vno motu sempiternitatem consequitur. Alia uero corpora ab ipso remotiora duobus aut pluribus motibus sempiternitatem obtinent. Alia uero amplius sempiternam huiusmodi uitam habere non possunt: vt corpora naturalia / **C** generabilia / **C** corruptibilia. Quanto autem corpora optimo rerum principio / **C** fini propinquiora sunt: tanto / **C** meliora / **C** natura perfectiora sunt. vt quæ propinquius a lucidissimo emanant: lucidiora sunt / **C** quæ primo propinquiora eadē terra priora dicuntur. Quare quæ ab ipso perfectissimo rerum auctore remotiora sunt: imperfectiora / **C** ignobiliora sunt. Proinde terra a primo rerum parente remotissima / **C** maxime / **C** immortalitate recedens: neq; operationem neq; motum habet / **C** quæta / **C** immota persistens. Alia corpora naturalia mouentur quidem: sed immortalitatem assequi non possunt: vt aqua / **C** ær / **C** ignis / **C** animalia. Alia uero pluribus mouentur motibus / **C** immortalitate participant: vt corpora cælestia inferiora. Primum autem corporum uo motu immortalitatis est particeps. Quare omnium facillime corporum eam consequitur. Quod enim paucioribus vt consequatur indiget: facillius consequitur. nam magis ad sufficientiam accedit. Quod uero pluribus: difficilius: nam ad indigentiam magis labitur. Et multa mouere difficilius est quæ pauciora: vt decies mille toberas uo iactu mouere admodum difficile est: duas autem uel tres: facile. Siquidem multitudo facit indigentiam atq; impotentiam: paucitas autem atq; unitas sufficientiam facit atq; potentiam. Sufficientia autem perfectionem arguit: indigentia uero imperfectionem. **C** Secunde solutio. Haud sine ratione euenit primam spheram celestem tanta astrorum multitudine ornata esse. Primo. quia cæteris excellentior / **C** perfectior est / **C** omnium prima. Hinc dignioribus ornamentis / **C** pluribus insignita / **C** decorata est. Secundo. quia corpora cælestia inferiora eam pluralitate motuum superant: ipsa autem cæteras astrorum multitudine excedit: vt quod perdit in vno / **C** recuperet in altero. Tertio. quia mouet suo motu orbes celestes inferiores. Idcirco diuersa habet sidera quibus diuersas ipsis insinuat uirtutes / **C** infundat.

Decim tertij capitis nota.

C Antichthona est aspirat / **C** contrapostam terram. Chthon enim Chthonos / **C** terram græci nominant. Inde Pomponius Antipodas Antichthonos uocat. **C** Medium magnitudinis / **C** quod æquidistat ab extremis. **C** Medium uirtutis: quod natura / **C** dignitate antecedit. **C** Medium uirtutis / **C** nature perfectione. **C** Tympanilis figura est: quæ tympani similitudinem exprimit. **C** Crassitudo / **C** profunditas. **C** Tribus Thricos / **C** capillus græcum est.

19
20

Decimum tertium caput continet duodecim antiquorum de situ / **C** motu / **C** figura & quiete terræ opiniones. Rationum secundæ & septimæ dissolutionem / **C** non tribus rationibus improbationem / **C** vnde decim quinq; / **C** & duodecim quinq;. **C** De situ / **C** motu / **C** figura & quiete terræ duodecim opiniones. **C** Prima est ponentium mundum esse finitum: & terram esse in medio sitam. **C** Secunda est quorundam (qui circa Italiam se Pythagoricos appellabant) dicentium terram non esse in medio: sed ignem / **C** terram uero esse vnū astro

rum circulariter motum: suo motu noctem & diem efficiens. Cui sit altera opposita terra: quam Antichthona vocant. & apparentia non curant. Quod ignis sit in medio: his inducebantur rationibus. Prima. Nobiliori corpori debetur nobilior locus. ignis autem terra nobilior est. ipsi igitur debetur nobilior locus. At medius locus extremis nobilior est. Est igitur ignis in medio. Secunda. Principalissimum corporum maxime decet conservari. ignis autem principalissimus est. decet igitur ipsum maxime conservari. Conservabitur autem optime in medio. est igitur ignis in medio. Et hinc fit ut ignem vocent carcerem Iouis: quod in medio vniuersi circumclusus/circumseptusq; existat. Sed falluntur Pythagorici/Idem credentes medium magnitudinis & naturae. vt statim compertum habemus in animalibus non esse idem animalis magnitudinis medium & virtutis. Sed medium mundi natura & virtute / est potius circa caelum qm in centro: & illic est ignis / & illic maxime conservatur. Et terra in centro (quod magis ultimo assimilatur qm principio) illic continetur: & finitur a circumstantibus. Continens autem & finiens: honorabilis contento & finito. Est enim continens & finiens vt forma: contentum vero & finitum vt potentia. Tertia est dicentium quandam terram esse in medio & ferri circa medium: & esse aliam terram ex opposito (quam etiam Antichthona dicunt) quae circa medium fertur. Quarta est dicentium plures esse terras: hanc in centro / illam toto hemisphaerio distantem. Cum qua pariter circa medium plurima circumferuntur corpora: quae propter ipsam a nobis non percipiuntur. Et hinc nobis totiens apparere lunae defectus & decremenda. Quinta est asserentium esse vnam terram: & contineat circa statutum & immobilem polum circumferri. Et haec scripta est in Timaeo. Sexta est dicentium terram esse sphaericam. Septima est eam dicentium figura Tympanilem: argumento vti qm in oriente & occidente videtur solis abscindere portiones secundum rectam. Secundo. Quia haec figura aptior est ad quietem. Sed falluntur. Hoc enim non ideo est quia Tympanilis aut lata existat qm videantur portiones secundum rectam abscindi: sed haec faciunt videri distantia & circulorum magnitudines. Pars enim circuli a longe visa etiam parua: recta apparet. Et magni circuli praemagna curuatura apparet & recta. Octava est Aristophanis Colophonii putantis terram quiescere & manere immobilem: quod deorsum crassitudinis sit infinita. Ingerebat enim hoc solutionis difficultatem. quod si parum terrae sustollatur non vult manere: sed se deorsum praecipitat & demergit. & si maius: velocius / quare fortius & tota: nisi profunditate infinita vt base (ne rueret) defenderetur. Sed hoc dicto Empedocles attonitus: qui haec asserunt increpat: tanquam vana locutos / & de vniuersa natura parum cognoscentes. Nona est Thaletis Milesii ponentis terram quiescere: quia sub aqua natet. quemadmodum lignum super aquam aut aliquid simile non descendit: sed stat. ita aquae terrae casum prohibent. Sed id irrationabiliter dictum. Primo. Quia eandem relinquit difficultatem a quo sustineatur aqua. Secundo. Quia quanto aqua aer est leuior: tanto terra grauior est aqua. Non igitur aqua defendit terrae casum: vt neque aer casum aquae. Tertio. Quia videmus paruam terram per aquam cadere: & quanto maior / tanto velocior. non igitur prohibet totius terrae casum. Inquirebant enim vsque ad aliquid sed insufficienter. Omnibus enim nobis hoc consuetum & commune est hactenus de aliquo inquirere: quousque contradictionibus istis quae aduersariis videntur satisfactio fiat: & non quantum dubitati natura requirit. At vero bene inquirentem non hoc modo curare oportet: sed ex propriis in res quas ita venite deprehensionem. Decima est Anaximenes / Anaxagorae & Democriti dicentium terrae latitudinem terram a principio tutam esse. Primo. Quia eius latitudo ipsa: aere diuidere non permittat. Secundo. Hac de causa valde ventis obstitit. Tertio. Quia non habet aer locum vbi cadere possit. vnde fit vt terra cadere non possit: quemadmodum neque aer in Clepsydriis. Sed si haec rationes valerent: propter eandem causam ipsa existente sphaerica maneret: quod postea falsum esse ostenditur. Vndecima est Empedoclis, quietis terrae causam assignantis: velocem caeli circumgyrationem: vt quae motum terrae prohibet. quemadmodum aquae in vase velocissime in aere circumgyrato: ea cita gyratione defenditur effusio. Sed haec assertio inualida est. Primo. Quia quaerendum est ab eo an terrae sit aliquis motus. & si sit aliquis: an naturalis aut violentus. Si non est naturalis: neque erit violentus vllus. Et si neque vni neque natura motum ei assignauerit: omnino non mouebitur: quare neque quiescet. Haec prius cognita sunt. Et si dicit / natura fertur ad medium: neque motus neque quies violenta erunt. Quare circumgyratio ponenda non est: vt illic quiescat. Vt enim motus naturalis & motus violentus: ita quies naturalis atque violenta est. Et si circumgyratione ad medium venerit: & illic violente quiescet. Sed vbi natura quiescet. Secundo. Quia si feratur & quiescat in medio: aliquo alio natura feratur & quiescat necesse est. aut igitur hoc erit sursum, aut deorsum, aut vbi cuiusque alibi. Si sursum: vt aer supra nos existens non prohibet lationem sursum: neque prohibebit aer qui subter est eam quae deorsum est: quo minus feratur. Eorundem enim & consimilium eadem & consimiles sunt causae. Tertio. Dicat Empedocles. Priusquam dissociaisset elementa: quomodo terra quiescebat? Non enim tunc erat circumgyratio aliqua. Causa igitur quietis terrae vniuersalis assignari non potest velox citaque circumgyratio. Quarto. Quia partes terrae feruntur ad medium & omnia grauiora ad terram: cuius causam assignare non possis circumgyrationem. Quinto. Ignis fertur sursum natura & non propter gyrationem: igitur & terra consimiliter deorsum. Non enim dicere possis giratum / graue, & leue determinare. Sed haec natura determinata sunt: vt

hoc sursum euolet / illud vero in imum conetur. Non igitur terra permanet immota ob velocem (vt vult Empedocles) caeli gyrationem. Duodecima est Anaximandri terram quiescere perhibentis: quia equaliter secundum sui ambitum se ad extrema habeat: quare vt eque librata non plus ad hanc potius quam ad illam / eam ferri contingit. Vnde hac de causa quiescit. Sed quod id non verum sit (quamuis sua stabilitatem aliquam habeat) deprehenditur. Primo. Quia sua ratione quicquid in medio locaretur quiesceret. Ignis igitur in medio quiesceret. quod falsum est: quare & id ex quo sequitur. Secundo. Terra non modo quiescit in medio: sed & fertur ad medium. Nam vbi cuiusque feratur terra particula: & illic totam terram natam ferri necesse est. Et quicquid natura locus partis est: & totius natura idem erit. non igitur quiescit propter extremorum equidistantiam. Tertio. Inconueniens est querere cur terra immota maneat: & non cur ignis in summo, qui si illic natura stet: & eodem iure terra stabit in medio. Conuenit enim vtiq; & si aliquis natura locus. Quarto. Simile est dicere terram in medio quiescere propter similitudinis necessitate: ac si dixeris quod eque vbiq; extensum fuerit (vt de capillo quem Thrice Graeci nominat dicitur) frangi / dissoluique non posse. & vehementer furientem & tantundem siticulosum a cibo & potu equidistantem: fame & siti interitum ire. Quinto. Irrationabile est inquirere quietis terrae causam in imo: & mentionem nullam de motu eius in imum facere: an vi / an natura fiat: quod facit Anaximander. Deprehendendo enim causam cur ignis sursum & quomodo sustollatur: protinus cur sursum quiescat / cognoscitur causa. Ita & deprehensa causa cur & quomodo terra demergitur in imum: pariter causa siue quietis in imo deprehensa est. Et ratio sua de similitudine inualida est: vt de igne / equaliter tenso / furiente / & sitiente repellere promptum est. Et sicut ignis si esset in medio / consimiliter ad extrema se habens: euolare ad summum. Non forte totum ad vnam partem: sed partes ad magis proportionatas partes. vt quarta vna huc / altera illuc. Sic & de terra esset: & a loco illo propter similitudinis rationem potius (quemadmodum & ignis) emoueretur: nisi eius locus esset / & in eo natura quiesceret. Et licet id verum sit / ipsam ad extrema consimiliter sese habere: non tamen verum est eam hac de causa in medio quiescere: sed hoc accidit.

Notarum decemiterlij capitis declaratio.

Antichthononis in accusatio singulari more nominum graecorum antichthona format: est terra terrae contrapposita. Nam anti: oppositum / aduersumque latine significat. chthon vero chthonos: terram. Inde Pomponius Mela Geographus antipodas. Pomponius qui in altero terrae hemisphaerio pedes habent pedibus nostris oppositos / uocat antichthones. Centrum in circulo aut sphaera est medium magnitudinis: quia vniuersa a circumferentia equidistant. Cor autem in animali est medium virtutis: quia natura dignitate ceteris corporis partibus antecedit / & uita uirtute in omnia membra transfundit. Colophon / vrbs in Lydia. Inde Aristophanes philosophus / Colophonius dictus est.

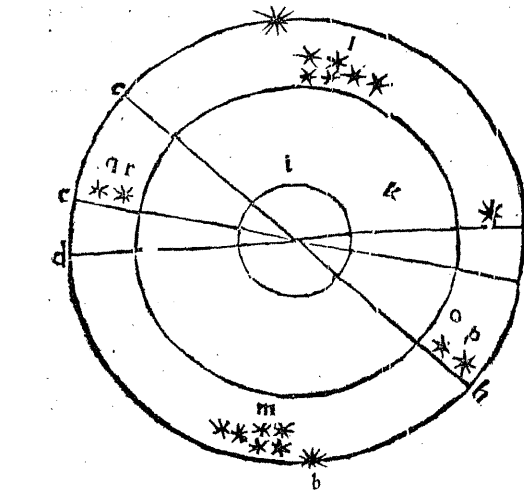
Decemiterlij capitis duodecim opiniones. Prima est ponentium mundum esse magnitudine finitum & terram esse in medio mundi. Et haec determinationi Aristotelis consonat. Secunda est dicentium ignem esse in medio non terram. Terram uero esse vnum astrum quod circulariter mouetur: & dixerunt huiusmodi astrum suo motu diem & noctem efficere: vt cum terra mouetur ad aspectum solis habemus diem: cum uero ex opposito solis: noctem. Neque ea quae sensui apparent curant / aut uera esse concedunt. Eorum autem rationes quibus inducebantur ad asserendum quod ignis sit in medio sunt istae. Prima. Nobiliori corpori nobilior locus accommodandus est: ignis autem terra nobilior est & dignior: est igitur igni assignandus locus nobilior quam terrae. Atqui medius locus nobilior est quam extremus: igitur ignis natura in medio collocatur. Quae quidem dissoluitur admittendo maiorem / minorem: & primum consequens. Quod autem subiungitur / si intelligitur de loco medio secundum magnitudinem: negandum est / si de medio secundum uirtutem: concedendum. Nam extremum & concuum caeli lunae praestantius est & perfectius quam concuum aquae: ignis autem in luna concavo collocatur natura / non in superficie extrema aquae. Itaque ignis in medio secundum uirtutem locatur non secundum magnitudinem. Secunda ratio eorum est. Principalissimum corporum maxime conservari conueniens est. Ignis autem corporum principalissimus est. Decet igitur ignem maxime conservari. At ignis aptissime conservabitur in medio: igitur ignis est in medio. Quae etiam soluitur admittendo maiorem / minorem: & primum consequens. At cum subiungunt quod ignis optime in medio conservabitur: si de medio secundum magnitudinem intelligant: id negatur / quia ab aqua penitus corrumpetur. Si uero de medio secundum uirtutem: admittitur / & in eo esse natura conceditur. Neque recte ignem carcerem Iouis (quod vniuersi a circumstantibus coereatur corporibus) appellerunt. Nam a caelo circumdatus alia continet elementaria corpora: id enim terrae potius (quae in medio secundum magnitudinem natura collocatur) conuenit: ab alijs scilicet concludi & circumdari. Et decepti sunt Pythagorici existimantes in uniuerso idem esse magnitudinis medium & uirtutis: cum longe diuersum sit. Nam magnitudinis medium est terra: uirtutis uero medium est luna extremum. Sicut in animalibus cor est uirtutis medium: non tamen magnitudinis / quia non equaliter a capite & pedibus distat: & pars animalis ab extremis equidistantibus partibus / est medium magnitudinis: non tamen uirtutis. quare ista duo seuncta etiam secundum rem inueniuntur. Et cum continens natura praestantius sit contento: quemadmodum forma perfectior materia (Est enim continere: formae / contineri uero materiae) & ignis sit continens alia elementa / terra uero continetur: clarum est ignem esse terra perfectiorem. Tertia est dicentium vnam esse terram in medio: circulariter motam circa medium: & alteram ex opposito sitam: etiam circa medium circumlatam. Quarta est ponentium plures esse terras totas: vnam quidem in centro: alteram uero a prima / medietate sphaerae distantem: & eam esse in caelo / cum qua multa corpora circa medium mouentur: sed propter terrae opacitatem illa a nobis non percipiuntur. Et propter huiusmodi terrae circulaem lationem nobis (vt aiunt)

Due Pythagoricorum rationes / earumque solutiones.

apparent lunæ defectus & decrementa. Sed non recte ponunt terrarum pluralitatem huius opinionis assertores: ut neq; plu-
 res aque/aut ignes ad uniuersi integritatem ponendi sunt. lunæ autem defectus ob terram quidem apparent sed immobile/ & ip-
 sus solis & lunæ motum. **¶ Quinta** est ponentium unam esse terram/ & eam circa polum immobilem continue circulariter agi-
 tari. Ipsius enim terræ axem ponunt circa quem conuertitur: cuius extrema puncta sunt poli terræ. **¶ Sexta** est dicentium terram
 esse sphericam: & hæc Aristoteli concordat. **¶ Septima** est dicentium ipsam habere figuram tympanalem. quia tympanum alicui
 corpori & oculis nostris interpositum ab ipso secundum latitudinem abscondit portiones secundum reclusum. Ex quo ita ducunt
 argumentum. Quod portiones secundum reclusum abscondit: tympanalis est figura. Terra autem a sole portiones secundum reclusum
 abscondit. cum enim in oriente aut occidente una pars solis est super nostrum hemispherium. & altera occulta: pars uisa a parte
 non uisa secundum reclusum abscondit uidetur per medium: igitur terra est figura tympanalis. **¶ Secundo** mouentur & altera ra-
 tione / q; figura tympanalis aptior sit ad quietem. cum itaq; terram quiescere ponant: hanc e figuram assignant ut quieti accom-
 modatissimam. Sed eorum assertio & ratio inualida est. nam q; terra uideatur a sole portiones secundum reclusum abscondere: non
 ideo euenit quia terra sit tympanalis figura / sed quia sol nimium distat: propter quam quidem distantiam portio circularis a
 sole abscondit uidetur reclusa. Nam pars exigui circuli a longe uisa apparet reclusa: ut media circiferentia/ esse linea reclusa: quanto ma-
 gis magni circuli pars a longe conspecta apparet reclusa. **¶ Octaua** est Aristophanis ponentis terram quiescere quia deorsum pro-
 funditatem habeat infinitam: qua sustinetur ne cadat. Nam hoc urgebatur argumento. si terræ particula pellatur sursum: non
 manet pendula in aere sed mouetur deorsum. Et si maior pars terræ uelocius mouetur. quare a fortiori & tota terra se deorsum
 moueret: nisi infinita profunditate prohiberetur ne cadere posset. Hæc autem ratio inualida est. eo q; non consimiliter tota ter-
 ra se habet ut eius particula sursum proiecta. Nam terræ pars proiecta sursum est extra suum locum naturalem: ad quem
 natura mouetur. Tota autem terra est in suo loco naturali & deorsum: quare non moueretur deorsum & si infinitam pro-
 funditatem non haberet: sicut neq; terræ particula / si in proprio loco quiesceret. Et tota terra si extra suum locum esset dimota:
 natura ad eundem locum moueretur. perinde atq; gleba terræ ex naturali loco pulsa iterum deorsum moueretur. uerum hæc opi-
 nio non uisa est Empedocli digna que refellatur: sed potius ut increpentur qui eam ponunt tanq; philosophiæ naturalis inexper-
 ti. **¶ Nona** est Thaletis ponentis terram in suo loco quiescere quia super aquam natet: sicut lignum aquæ supernatans ab aqua ne
 cadat prohibetur: ita & terra impeditur ab aqua ne deorsum ruat. **¶ Sed** id non recte dicitur esse uidetur. **¶ Primo.** Quia eadem
 manet difficultas de aqua quid ipsam sustinet ne moueatur deorsum. **¶ Secundo.** Quia quanto aqua est grauior aere / tanto terra
 est grauior aqua. At aer non prohibet casum aquæ deorsum: nam pluuia sua grauitate aerem diuidens / ad aquam usq; per aerem
 descendit: ergo neq; aqua impedit casum terræ. **¶ Tertio.** Quia parua terra per aquam descendit / & maior terræ pars /
 uelocius: ut que maiore habeat aquam diuidendi & mouendi uirtutem. igitur multo fortius & tota terra per aquam nata esse
 se moueri. Porro harum opinionum assertores rerum naturam dumtaxat usq; ad aliquam partem inquirebant: & non omni-
 no. Solem enim in re litteraria uersantes de aliquo dumtaxat eorum; inquisitionem facere: quousq; opposito modo sententiarum ra-
 tiones solutæ sint & non amplius. Qui uero exacte uult inquirere ueritatem non eo modo facere debet: sed completam & suffi-
 cientem ex proprijs principijs & ex principio cognitis / inuestigare rei cognitione. **¶ Decima** est dicentium terræ esse latam / & sua latis-
 tudine super aerem detineri ne deorsum cadat. Et aliquibus nitebantur rationibus. **¶ Primo.** Quia terræ latitudo prohibet / ne ipsa
 aeris subter existentē diuidat. **¶ Secundo.** Quia per latitudinē suā terra uehementer uentis resistit: ne eorū flatu deorsum agatur.
¶ Tertio. Quia sicut aer in clepsydri obliuato superiori foramine aquæ impositis non habet locum in quem recipiatur: & ergo
 clepsydram non exit / neq; permittit aquam subire. Ita neq; aer terræ subsidens locum habet in quem recipiatur: si per terram suo
 motu ipsum diuidentem a suo dimoueat loco: quare terra in loco suo manet immobilis. Sed si istæ rationes essent efficaces: propter
 easdem / si terra ponatur esse spherica / maneret in suo loco ab aere sustentata: quod falsū est. Non enim in suo loco quiescit quia
 ab aere sustentetur ne cadat: sed quia in suo est loco naturali. **¶ Undecima** est Empedoclis dicentis terram quiescere propter uelocem
 celi circungirationem: quia terra non conceditur spacium temporis quo deorsum cadat: & si cadere nata sit. perinde atq; aqua in
 uase uelocissime per aerem circumacta contenta: non effunditur propter uelocem uasis circungirationē. **¶ Sed** q; non recte sentiat Em-
 pedocles: patet primo. Quia uel terra motum aliquem habet / uel non. Si habet motum: uel ille est naturalis terræ uel uolentus. Si
 non fuerit motus aliquis terræ naturalis: igitur neq; ei conueniet motus uolentus. Cuiusq; enim non conuenit motus prior: neq;
 eidem conueniet posterior. Et si neq; naturalis motus neq; uolentus ei conuenit / nullo modo mouebitur: cum omnis motus aut natu-
 ralis sit aut uolentus. Quod si non mouetur: neq; quiescit. Nam quiescere est non moueri quando / ubi & quomodo quicq; mo-
 ueri natum est. Id autem est suæ positionis oppositū. Quod si Empedocles dixerit terram natura ferri ad medium: igitur & natura
 quiescit in medio. Ad quemcunq; enim locum mobile naturaliter mouetur: in eodem naturaliter quiescit. Non igitur a repugnanti-
 bus motus ad mediū uolentus est: quare neq; quies in medio uolentia. igitur circungiratio celi non est causa quietis terræ. Nā sicut
 motus naturalis nō indiget extrinseco sed sit ab intrinseco: ita & quies naturalis extrinseco nō indiget. Et quemadmodū sit motus
 uolentus / ita & quies uolentia: utrumq; scilicet ab extrinseco. Quod si terra circungiratione celi ad medium fertur: igitur uolente
 mouetur ad medium / nam ab extrinseco. quare terra uolente quiescit in medio: igitur in aliquo alio loco natura quiescit. Cuius-
 que enim conuenit quies uolentia: eidem conuenit & quies naturalis. Nullus autem assignandus est locus in quo alibi q; in medio
 quiescere nata sit: igitur. **¶ Secundo.** si terra uolente feratur ad medium & quiescat in medio: igitur ad aliquem alium locum na-
 tura fertur / & in alio natura quiescit. Aut igitur id erit in loco sursum / aut in loco deorsum. si in loco sursum: ergo sicut aer in nostro he-
 mispherio existēs nō phibet rerū naturalū latitudinē naturāle sursum: ita neq; aer sub nro existēs hemispherio phibet motū naturāle
 corporū sursum. Cōsimiles erūt causæ cōsimiliū sū effectū. Nō igitur phibebit aer terrā in altero hemispherio sursum moueri: cū ita
 moueri nata sit: quare nō quiescit in medio ppter circū girationē. **¶ Tertio.** Anteq; p litē se segregata erāt elemēta: nō erat celorū circū-
 giratio: ergo tunc non quiescit terra propter uelocem celi circungirationem. Et tamen quiescit: nam tunc nullus adhuc erat motus:
 igitur quietis eius altera erāt causa: quare & eadem nunc quietis terræ causa erit. Consimiles enim effectus a similibus sunt causis.

Quomodo a
 litterariū sū
 diosis inquis
 renda est uer-
 ritas.

¶ Quarto. Si uelox celi circungiratio terram impediret ne deorsum caderet: simili ratione & quodcumq; graue impediretur a
 celi circungiratione deorsum cadere posset. At manifeste conspicuntur partes terræ & grana omnia deorsum tenderent: non igitur
 impedit celi circungiratio casum grauium deorsum: quare neq; terræ: quod est suæ positioni oppositum. Itaq; ut cætera gra-
 uia / natura deorsum mouentur & ibidem quiescunt: ita & terra. **¶ Quinto.** Sicut se habet ignis ad motum sursum: ita terra ad
 motum deorsum. sed ignis fertur sursum natura, & non propter celi circungirationem: ergo & terra deorsum. Non enim celi
 circungiratio corpora naturalia determinat ut unum sit graue & alterum leue: sed natura unumquodq; corporum naturalium.
 ut graue sit aut leue determinatum est. **¶ Duodecima** est Anaximandri dicentis terram undiq; & ab omni parte æqualiter dista-
 re a celi extremo & circunferentia: & eam propter hanc æquidistantiam quasi æque libratam / eiusdemq; ponderis quiescere in
 medio: quia non est maior ratio cur potius ad unam celi partem feratur q; ad aliam. **¶ Sed** id uerum non esse patet primo. quia
 quicquid in medio poneretur / æquidistaret ab extremis: quare ibidem propter eandem rationem quiesceret. si ergo ignis in medio
 poneretur: ibi maneret immotus. Hoc autem est manifeste falsum: ergo & id ex quo sequitur. **¶ Secundo.** in corporibus simplici-
 bus partium & totius consimilis est motus: & ad quemcunq; locum partes natura feruntur: & totum. At partes terræ natura
 mouentur ad medium: igitur & tota terra. Similiter quicunq; est locus naturalis partis: idem est locus naturalis totius. Sed extre-
 mum aquæ locus est naturalis partium terræ: ergo idem est locus naturalis totius terræ. quare in aquæ extremo terra natura quies-
 cit per diffinitionem: igitur non quiescit propter æquidistantiam ab extremis celi. **¶ Tertio.** Sicut ignis se habet ad quiescendum
 in celi lunæ extremo: ita terra ad quiescendum in imo. At ignis natura quiescit in summo: igitur & terra natura quiescit in infi-
 mo. Est enim terræ aliquis assignandus locus naturalis: in quo sapienter natura quiescere nata sit. **¶ Quarto.** Si sit capillus uniformis
 uirtutis et æqualiter tensus: non est maior ratio q; rumpatur in una parte potius q; in alia. Aut igitur in omnibus partibus suis rum-
 petur aut in nullis. In omnibus autem rumpi est impossibile: igitur non dirumpitur / quod falsū est: quia illa argumentandi ratio:
 inefficax est modo prædicto consuata. Refellitur autem secundo: sit animal multum esuriens & æque sitiens æquidistans a cibo &
 potu. non est maior ratio quare prius moueatur ad cibum q; ad potum: quia æque ipsum esurit & sitit / aut igitur simul mouebit-
 ur ad utrumq; aut ad neutrum. Ad utrumq; autem simul moueri est impossibile: igitur ad neutrum mouebitur. quare inter cibū
 & potum fame & siti peribit. Non ualet huiusmodi genus arguendi: quare & Anaximandri ratio de similitudine & æquidi-
 stantia inualida est. **¶ Quinto.** Inconuenienter Anaximander inquit causam quietis terræ in medio: anteq; inquisierit causam mo-
 tus eius ad medium. Nam cum negatio per affirmationem cognoscatur / & priuatio per suum habitum: ex causa motus terræ /
 facile cognita fuisset quietis eius causa: sicut cognita causa cur ignis sursum moueatur / facile cur sursum quiescat causa cognos-
 citur. Et quemadmodum ignis in medio mundi consimiliter & æquidistanter ad extrema celi se habens / sursum moueretur: non
 totus quidem ad unam celi partem / sed quælibet ignis pars ad celi partem sibi ex opposito respondentem & proportionatam: ut
 quarta que uergetur ad orientem / moueretur ad partem celi orientalem: quæ ad meridiem: ad meridionalem plagam. Sic terra si
 esset in mundi medio præter naturam: moueretur ab eo / unaqueq; pars ad celi partem ei respondentem. Quod autem non mouea-
 tur a loco suo: non propter extremorum æquidistantiam prouenit / sed q; ibidem natura quiescit. Et licet uerum sit q; terra undiq; ab
 extremis æquidistat: illud tamen quietis terræ in medio causa non est: sed ad quietem terræ solum accidentarium & impertinens.
 Vera autem quietis terræ in medio causa est: quia medium est
 eius locus naturalis. **¶ Decimiquarti** capituli nota.

¶ Totius medium / medium mundi. **¶ Medium** / centrum.
¶ Anguli pares / anguli recti. **¶ Regula** / spacium ad motū
 regulandum / semperq; eodem tramite trahendum / e reclusum.
¶ Corpore circa aliquam lineā moto: ea lineā axis dicitur /
 & eius extrema puncta: poli. **¶ Sphericum** / rotundum / or-
 biculare / globosum. **¶ Arcus** / sursum maior / stella circa polū
 nostrum: quæ dicuntur esse in plausstro. **¶ Aegyptus** / et Cy-
 prus / regiones ad meridiem. **¶ Horizon** / est circulus diui-
 dens partem celi uisam a non uisa. **¶ Horizon** / finitor inter-
 pretatur. **¶ Myrrine** / decem milia. Myrrine / myrias / idem.
¶ A / polus Arcticus. **¶ b / polus** Antarcticus. **¶ c / b / Horizon** habet
 tantū / in k: ut in Aegypto aut Cypro. **¶ d / g / Horizon** / habitans
 tum in i ad Arcion. **¶ e / f** circulus meridiæ / æquator. **¶ Arcos**
 stelle in plausstro arctico. **¶ m** stelle in plausstro antarctico. **¶ o / p**
 stelle semper occultæ habitantibus in i. **¶ q / r** stelle semper oc-
 cultæ habitantibus in k. **¶ k** diuersa puncta habitantium in
 terra. Totus paruus circulus: terra.

¶ Decimum quartum cap. continet tres conclusiones: quatuor rationes ad primam,
 duas ad secundā, & quatuor ad tertiam. **¶ Prima** cōclusio. Terra in medio nō circu-
 lariter mouet: circa polū unū reuoluta. **¶ Primo.** Quia aut id natura esset aut uolē-
 te. Nō natura. quia idē est totus & particularū motus: partes autē omnes ad mediū
 recta feruntur. Neq; quidem uolente. nam nullum uolentium / perpetuum: mundi
 autem ordo / sempiternus est. **¶ Secundo.** Quia omnia circulariter mota intra pri-
 mam latonem pluribus mouentur motibus: moueretur igitur & terra pluribus.

13

quod si ita esset: astrorum fixorum nobis fierent diuersiones: neq; nobis semper secundum idem ortu (quemadmodum semper euenit) appareret. **Tertio.** Quia latitudo partium & totius terre: naturaliter est ad totius medium. non igitur circumferuntur in medio. nā simplicis corporis vnus debet esse motus natura simplex. **Et si** qras. qn terra est in medio/ & idē fuerit eius centrū & totius centrū: an ptes terrę & graua alia ferant ad mediū: quia terrę/ aut quia totius? **Hoc est** quia totius: & quia terrę p accidēs. Accidit enim idē & totius & terrę esse mediū. Et q moueantur ad mediū/ signū est: quia graua procūbūt semp ad angulos pares. tendūt igitur ad vnū centrū oia. **Quarto.** Experientia cognitiū est graue sursum secundū regulā proiectū: semp secundā regulā recidere: quātacūq; vi & quotienscūq; id factū fuerit. nō igit terra circulariter mota est. **Secda cōclusio.** Terra qescit i medio. **Primo.** Quia vt ignis ex oi parte exolat a medio ad extremū: ita ex oi parte (si extra posita fuerit) terra fertur ad mediū, & nūq; a medio/ nisi vi pultrice/ pars aliqua q̄tulacūq; moueret: quare tāto minus & tota terra. quiescit igitur natura in medio. corporis em simplicis tantū vnus est secundū naturā motus. & motus a medio & ad mediū cōtrarij sunt. **Secundo.** Mathematici Astronomici volētes astrorū motū & sitū iudicare: ponūt terrā in medio quiescere. quiescit igitur terra in medio. **Tertia cōclusio.** Terra spherica est. **Primo.** Quia q̄libet pars terrę grauitate sua tēdit ad mediū, & q̄ maior est/ in decliue descēdit aut minorē pellit: quousq; equata tumorē relinquat/ atq; oēs a medio equidistēt. hoc autē est figurā habere spherica. Et hoc idē qdā Physiologorū asseruerūt: sed terrā ad mediū violētia ferri, nos vero natura. Dixerūt em ex omni extremorū parte & equaliter: partes terrę in mediū latas. **Sed** dubitāt. Si posita sit terra in medio q̄ in vnus suorū hemispheriorū medietate duplā retineat grauitatē: an illa terra mouebit a medio: fietq; cētrū eius alterū, & totius cētrū. **Nos** vero dicimus terrā eouf; natā moueri, quousq; cētrū ei9 cū centro totius simul sit/ & nō amplius: neq; oportere quālibet parte cētrū attingere. **Quod** quidē fit aut minoribus partibus a maioribus pulsīs, aut terra (vt aiūt) genita/ & ex omni extremorū parte partibus in mediū latis: ita vt sit facta terra/ & figurā spherica retinēs. **Secūdo.** Oia graua ad angulos pares sphericales/ & nō iuxta se iuicē & equidistatēs lineas p̄cūbūt, igit nata sūt corpus efficere spherici. Est igitur terra spherica, aut natura spherica. nos em hīc talē terrā probare intendimus, qualis suapte natura extiteret, & nō qualis vi & p̄ter naturā existat. **Tertio.** Lunā cū eclipsim patit, semp curuā habet secantē lineā, q̄ quidē eclipsis sit terra soli & lunę interueniente media. Est igit signū terrā (quia spherica) illius apparētē esse causā. **Quarto.** Quia p̄cedentibus nobis parū ab Arcto ad meridiē. sit nobis nou9 circulus horizō, et stellę nobis apparere incipiūt, q̄ semp occultant ad Arctō: vt in Aegypto & Cypro seaper apparēt stelle, q̄ in Arcticijs regionibus sempiternę occultationis existūt. & contra in Arcticijs: q̄ seaper in Aegypto & Cypro lateāt. Id igitur signū non modo terrā esse spherica, sed relatione ad astra facta, esse paruam. Si enim magnę/ notabilisq; molis existeret: non statim nobis paululum translatis fierent hęc occultationes/ & nouę astrorum visiones. Et q̄ sit extēgū molis sentiunt: qui dicunt ad Columnas vsq; Herculeas sese porrigere mare Indiciū: inter orientē solem/ solēq; occidū interceptū, & illic vt apud Indos gignit Elephantēs: q̄ loca hęc vt vicinītatē affinia/ consimilem participant naturam. Testantur itidē Mathematici terrę magnitudinem ratiōtatione perquirentes: cui ambitum ascribunt quadraginta stadiorum Myriadas: astris vero maiorem. Vnde fit eorum assensū non solum terram esse spherica: sed ad astra comparatione sumpta: modiculam esse. Sed de his haftenus.

Secundū de Caelo & Mundo Aristotelis finis.

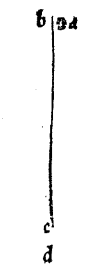
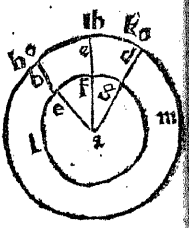
Notarum decimiquarti capitis declaratio.

Totus medium dicitur medium siue centrum mundi/ id est punctum in medio eius (cum sphericus sit) constitutum: a quo omnes linee ad mundi circumferentiam educte sunt equales. **Anguli** recti uocantur pares: quia omnes recti (vt petit geometra) sibi inuicem sunt equales. Impares autem sunt obliqui anguli vt obtusus & acutus: quia sunt ad inuicem inaequales. **Si** in aere intelligatur lignum exile & oblongum sursum erectum: per quod signetur spaciū mobilis recto motu lati: & quocūq; mobilia secundum illud lignum mouerentur: & recto motu/ & secundum idem moueri spaciū cognoscerentur: illud lignum: esset regulata motu regulando sic dicta. **Axis** est linea recta quę per centrum corporis spherici transiens extremitates suas ex utraq; parte eius circumferentię applicat/ circa quam spherica circulariter mouetur. Ipsiū autem axis duo puncta extrema: dicuntur eius poli. **Arctus** vsq; maior quę est circa polum arcticum: iuxta quem sunt septem stelle in modum plaustri dispositę/ quę dicuntur septentriones. **Si** intelligatur describi circulus vbi oculis ad omnem celi partem circūductis cælum terrę coniungi uideatur: terra medietatem celi quę supra nos est & uidetur/ diuidit ab altera celi medietate quę infra nos est & non uidetur: ille circulus dicitur horizon. **Affinia**/ propinquitates substantiarum est primę inflexionis. **Ad** intelligendum quartam (qua tertia probatur conclusio) rationē: & eius in notis declarationē: sumatur spherica materialis/ & disponat eius horizō vt superiori pte circuli arctici: et inferiori circuli antarctici cōtingat: ille est horizō habitantiū in hīc siue ad meridiē vt in Aegypto aut Cypro: q̄ hic notatur ch. Et o p̄ sūt stelle in caelo sitę inter circuli capricorni & circulum antarcticum/ quę conspiciuntur ab habitantibus in p̄cedēto horizonte c b. Deinde dirigatur horizon vt omnino coniungatur zodiaco: & parte superiori circulum cancri/ inferiori uero circulum capricorni cōtingat. Ille est horizon habitantiū in i/ siue ad arctum/ designatus per lineam d g.

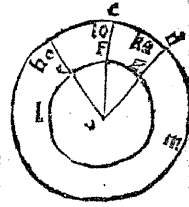
Declaratio figurę i textu posita.

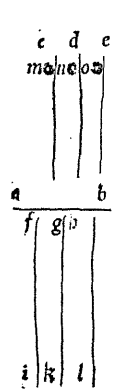
Et q r stelle sunt in caelo sitę inter circulum cancri & circulum arcticum. quę uidentur ab habitantibus in horizonte d g/ cum sint supra eorum horizontem: non autem uidentur ab habitantibus in horizonte c b/ cum sint sub eorum horizonte. **Tunc** intellectui peruia sunt quę philosophus in textu adducit. Nam qui procedit ab arcto ad meridiem vt ab i ad k incipit uidere partem celi g b/ & stelle o p in ea existentes/ quas prius non uidit. Pars autem celi d c et stelle q r prius ab eo uisę/ illi occultantur: & fiunt sub horizonte. **Contra** si quis procedat a puncto k in terra signato ad i/ & a meridiē ad arctum: incipit uidere partem celi c d/ & stelle q r in ea existentes/ quas prius non uidit. Pars autem celi g b & stelle o p in ea signatę prius ab eo uisę: occultantur eidem.

Decimiquarti capitis prima conclusio. Terra non circulariter in medio mouetur circa polum reuoluta: ut posuit quinta opinio. quia aut terra moueretur circulariter natura aut uolente. Non natura/ quia partes omnes terrę ad medium natura feruntur: igitur & tota terra. Nam in corporibus simplicibus idem est partium & totius motus. Nec uolente: quia nullus motus uolentis perpetuus est. mundi autem ordinatio est stabilis & perpetua: & diuine sapientię (a qua constituta est) emula & declaratrix: igitur terra non circulariter mouetur. **Secundo.** quia omnia corpora circulariter mota & intra primam lationem contenta: pluribus mouentur motibus/ vno quidem proprio & per se/ altero uero per accidens. Si itaq; terra intra primam lationem circulariter moueretur: pluribus moueretur motibus. **Consequens** autem falsum est. Nam si terra pluribus moueretur motibus: astra non semper secundum eandem celi partem oriri conspicerentur/ sed modo in vna parte terrę vt orientali: deinde terra per suum motum translata: in altera parte terrę vt meridionali. At sol & astra in eadem parte semper oriri uidentur: igitur terra non mouetur circulariter. **Tertio.** quia partes terrę similiter & tota terra naturaliter mouetur ad medium: ergo natura non circumferuntur in medio. nam inuis corporis simplicis tantum vnus est motus natura simplex. **Mouet** deinde philosophus quęstionem/ quando terra est in medio sic q. idem est reipsa terrę & totius mundi centrum: utrum partes terrę & graua mouentur ad centrum quia ipsum sit centrum terrę: vel quia est centrum uniuersi. **Respondet** philosophus q. mouentur ad centrum quatenus est centrum uniuersi/ & non quatenus centrum terrę: nisi secundum accidens/ quia accidit idem esse centrum terrę & uniuersi. **Quod** si tota terra intelligatur translata in concauū aeris cum centro suo: graua ad eius centrum non mouerentur sed ad centrū uniuersi: immo & terrę partes & tota terra cum suo centro ad uniuersi centrum moueretur. **Quare** signum est graua ad medium mundi moueri quia est centrum uniuersi/ & non quia centrum terrę. **Quod** autem omnia graua tendant ad medium patet: quia graua ex quacūq; celi parte & quocūq; spacio moueantur: semper cadunt ad angulos rectos. vt graue h mouetur per spaciū b e a/ quod constituit angulos rectos sphericales b e l: & l b e f. Si graue i ad angulos c e/ & c e f g. Et graue k ad angulos d g/ & d g m/ itidē rectos & sphericales: igitur omnia graua ad vnū tendūt centrū: sic q. si corū spacia aut lineę per quas spacia designantur cōtinue secundū directū centrū uersus protrahantur: omnes in centro conuenient. **Quarto.** si graue sursum secundū spaciū rectū p̄iiciatur & secundū idē recidat: cadet in eundē locū a quo sursum p̄iectū est. & si diuersis uicibus idē graue vt a secundū idē spaciū vt b c deorsū moueat: semp in eodē terrę loco vt d cadet. hoc igit signū est terra nō circulariter. nā si circulariter: aliquāta mora interposita graue nō caderet in eo loco in quo pri9. nā q̄ motū ille esset diuers9 a regulā/ & altera terrę pars regula responderet. **Secūda cōclusio.** Terra natura qescit in medio sic q. nō est natura nata a medio dimoueri: in quo subsidet imota/ neq; agitāt in p̄prio loco: quę ad modū aqua/ aer/ & ignis. **Primo.** quia sicut ignis natura mouet a medio ad celi concauū vt locū sibi naturalē/ in quo natura qescit: ita terra (si extra propriū fuerit locū) ex oi pte ad locū suū mouebit: scilicet mediū/ neq; unq; aliq; terrę ps quātūcūq; paruā mouebit a medio nisi uolente: qre a fortiori nec tota terra a medio mouebit: igit terra qescit in medio. **Nō** em pōt a medio natura moueri: cū ad mediū natura moueat/ & vnus corporis simplicis t̄mū9 sit natura mot9 simplex. **Et** motū cōtrariorū si vn9 alicui natura cōuenit: alter eidē p̄ter naturā cōueniet. **Mot9** aut a medio et ad mediū cōtrarij sūt: et mot9 ad mediū ipsi terrę natura cōuenit. igit mot9 a medio cōuenit terrę p̄ter naturā: qre natura i medio qescit. **Secūdo.** Astronomici astrorū motū/ & naturā p̄ terrā iudicantes: supponūt terrā in medio qescere. igit terra in medio qescit. **Tertia cōclusio.** Terra spherica habet figurā. **Primo.** quia oēs ptes terrę ob naturalē grauitatē mouent ad mediū. Et maior in inferiorē descēdit pte/ aut inferiorē ei subiectā pte pellit (mō nō sit impedimētū) quousq; i rotū dā formā reduclat: eleuationē & p̄minētā reliquat/ et extremę partes oēs a cētro egdyllēt. igit ipsa est spherica. **Nā** corpus sphericiū est solidū corp9 unica superficie extrema cōtētū: in cui9 medio punctū est/ a quo oēs lineę ad circūdatē superficie eductę sūt equales. **Et** terrā cē spherica qdā philosophorū dixerūt: sed posuerūt terrā uolente ad mediū moueri. nō tñ recte: cū cōstet ipsā natura moueri ad mediū. **Dixerūt** em ex oi extremorū pte: ipsi9 terrę & ptes ad mediū moueri/ & secū dū corū sitētā prius fuerūt ptes terrę i diuersis p̄tib9 concavi celi lunę: a qb9 uolente depulse sūt et ad mediū late: qd oīno absurdū est. **Deinde** mouet philosoph9 quęstionē. Si terra sit in medio mūdi habēs in uno hemispherio duplā grauitatē ad alteri9 hemispheri9 grauitatē: vt in hemispherio inferiori grauitatē vt viginti/ et in superiori grauitatē vt decē: an pars illa terrę grauior mouebit a medio/ & fiet centrū ei9 aliud a cētro mūdi. **Id** em fieri debere uidet/ quia ps altera min9 grauis mouebit ad mediū: ergo grauior mouebit lōgi9/ q̄ ad mediū. **Si** em aliq; uirt9 mouēs mouet aliqđ mobile p aliqđ spaciū/ dupla uirt9 eodē tpe mouet idē mobile p duplū spaciū. **Respondet** philosoph9 q. ps terrę grauior mouebit solū vsq; ad mediū et nō apli9. **Nā** eouf; mouebit terra: quousq; nata est moueri. At ipsa nata est moueri vsq; ad mediū mūdi: quousq; centrū ipsi9 simul sit cētro mūdi & nō ampli9. igit solū ad hęc vsq; metā mouebit. **Et** quis pars terrę grauior mouebitur uelocius p idē spaciū/ quod minori tpe pficiet q̄ ca q̄ minus grauis est: nō tamē eodē tpe mai9 pficiet/ cū natura nō sit maius spaciū motui rerū naturalū determinatū q̄ ab extremo celi lunę vsq; ad mediū mūdi. **Qz** si ultra moueretur: moueret a medio et sursum ascēderet. quod esse negt. **Sed** neq; oportet quālibet ptem terrę centrū attingeret. alioquin fieret penetratio dimōtionū/ sicut neq; q̄libet pars ignis tangit celi lunę concauū. **Immo** pluri9 corporū sphericoorū vt orbū cęlestiū: nulla ps suū attingit centrū. **Quod** aut terrę centrū simul sit cū centro mūdi/ sit aut minorib9 p̄tib9 detrusis/ depulsi9: a maiorib9: aut terra (vt dicit hī quorum opinio modo posita est) in lunę extremo secundū diuersas partes sparsim primo produclat: & illis partibus ibidem genitis/ ex omni parte celi deinde ad medium mundi motis: & ibidem totam terram constituentibus spherica. **Sed** hoc posterius non omnino uerum: cum partes terrę non fuerint prius in extremo celi aut ignis genitę/ deinde p̄cipitate deorsum: sed semper in medio mundi collocate.

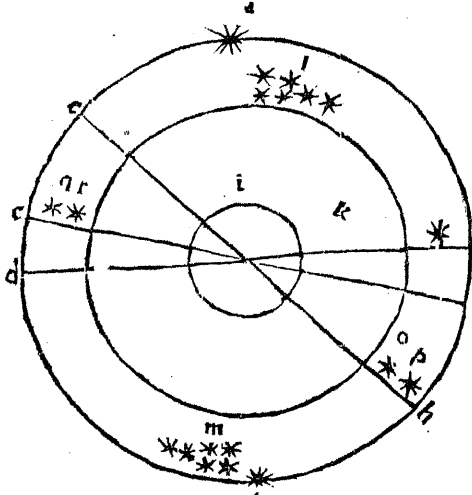

Quęstionis dilatio.

¶ Secundo, omnia graua cadunt ad angulos pares & sphaerales: ut graue h ad angulos b e l / & e f, qui pares sunt: nam coru vicq; est reclus; & sphaerales: nam linea curva / minoris scilicet circuli circumscriptione continentur & simul linea recta b e a: & ita de graui i / & k: ut superius ostensum est / & procumbunt secundum lineas (quibus earum designatur spacium) non equidistantes. Manifestum est enim lineas b e a / e f / a d / & g a non equidistantes: cum in continuum protrahat ad punctum a conueniant omnes: igitur ipsa nata sunt consistere corpus sphaericum. Si enim caderent super terram omnino planam in directum / & secundum angulos rectos & retilineos: caderent secundum lineas equidistantes neq; vnq; conuenientes ad idem punctum. Vt si terra sit a b plana / & moueantur graua m / n / & o secundum spacua recta c i / d k / & e l: faciant angulos rectos & retilineos vt c f a / & c f g: & ita de alijs: & cadent secundum lineas equidistantes ab invicem: neq; efficiant corpus sphaericum. Et cum terra probatur sphaerica: probatur a natura esse sphaerica: siue q; nata sit esse sphaerica si esset in sua naturali dispositione: & non q; acta sit sphaerica. Na nunc montes sunt ob uegetabilium & uiuentium salutem ad irrigandam terram fluminibus & fontibus qui omnimodam terrae rotunditatem faciunt minus uideri. Quod si terra esset omnino aequis circumdata: non esset huiusmodi montium eleuationes. Etiam montes sunt ad terram vt exiguus puluis paruae admodum quantitatis & imperceptibilis molis ad ingentem globum: propter quos non minus terra debet dici sphaerica: q; globus propter puluerem sibi supereminentem. ¶ Tertio, luna aut maiori parte illuminata (qualis in decimo huius libri capite est c i d / & g) aut minori (qualis ibidem est k l / m / n) partialem luminis defectum patitur: ita q; ex globo & corpore sphaerico recipiens lineam arcualem & obliquam / secantem partem lunae claram a parte obscura sui: & illa eclipys sit ex eo q; terra interponitur soli & lunae: igitur terra quae portionem lunae arcualem claram abscindit ab obscura / est sphaerica. Nam si terra esset plana: secundum reclusum diuideret partem vniam lunae ab altera: sicut lignum reclusum oculis nostris in terpositum a disco. Cu itaq; terra partem lunae (cum dicotoma / semiplenaq; no fuerit) reddidit arcualem & corniculata: signum est eam esse sphaericam. perinde atq; quicq; rotundum (vt discus) visui nostro interpositum: a disco partes secundum arcum abscinderet.

¶ Quarto, quia cum quis procedit ab arcto & septentrione ad meridiem vt ab i ad k: fit nouus horizon circulus c b / & prius fuerat d g. ¶ Stelle o p incipiunt sic proficiscenti appare re / quae eidem sub arcto existenti perpetuo fuerunt occultae. Sic & in arcto ei apparent stelle q r: quae ad meridiem uenienti occultantur. Ita procedenti a meridie ad arctum vt a puncto k ad i: fit nouus horizon d g: & stelle q r apparere incipiunt / quae eidem in meridie existenti non uidebantur. Contra uero stelle o p eidem occultantur: quae ad meridiem habitanti apparent. Igitur signum est terram esse sphaericam. Et non modo hoc: immo uero eode indicio constat eam in comparatione ad astra esse exiguae molis. Si enim magnitudinem haberet insignem: non statim propter modicam ab uno loco ad alteru projectionem: astra prius uisa occultarentur / & noua prius non uisa de nouo uiderentur. ¶ Quod etiam terra exiguam habet quantitatem asserunt illi qui dicunt mare fluens in India regione orientali extendi usq; ad columnas herculeas: quae sunt in extremis Hispaniae sinibus & plaga caeli occidentali. Et sicut in India nascuntur elephantes & uasle magnitudinis animalia: q; in ea caeli parte sortior sit uirtus vt quae sit dextrum primi motus. Ita & apud Hispaniam et columnas herculis / elephantes gignuntur q; in ea itidem caeli parte fortis est uirtus influxus: quia inferiorum sphaerarum est dextrum. Quod autem utrobq; similis naturae animalia nascuntur: prouenit propter utriusq; loci uicinitatem & parua inter utrumq; interceptam distantiam: quae fit vt loca illa consimilem habeant naturam: et similia / eiusdemq; speciei animalia generandi uirtutem. Idem asserunt mathematici terrae ambitum dicentes continere quadraginta stadiorum miriadas siue quadragies decem milia stadiorum: quae faciunt quadringenta milia stadiorum: astra autem maiorem attribuunt quantitatem. quare terra ad astra comparata paruae admodum quantitatis esse dinoscitur.

Quare in oriente & occidente nascuntur uasle magnitudinis animalia.

¶ Commentarij in secundum de Caelo & Mundo Aristotelis / finis.

¶ Primi cap. tertij de Caelo & Mundo notae.

¶ Grauius primo / magis graue. Secundo / minus leue. ¶ Itidem leuius primo / magis leue. Secundo / minus graue. quemadmodum maius dicimus: magis magnum: & maius / minus paruum.

¶ Tertius liber de Caelo & Mundo Aristotelis continet octo capita. Primum vniam diuisionem, vnum correlatum, quinque antiquorum opiniones, vniam conclusionem, & nouem rationes ad ipsam. ¶ Diuisio. Expedita de primo simplici corpore determinatione: vt de caelo / ipsiq; affixis & in eo latissidibus / cuius naturae sint & qualia: quae ingenta sunt atq; incorruptibilia: nosse oportet eorum quae secundum naturam sunt: haec esse substantias. vt simplicia: caelum / ignis / aer / aqua / terra / eorum partes, & quaecunq; ex ipsis constant. vt animalia / plantae & metalla. Haec operationes. vt praedictorum motus: generationes / corruptiones / auersiones / diminutiones / alterationes / & secundum eorum naturam / propriamq; uirtutem latones. Haec autem passiones quaedam, vt praedicta: & eorum apte quantitates / affectionesq;. ¶ Correlatum. Quo fit vt naturae plurima

plurima determinatio circa corpora atq; magnitudines ueretur. Nam omnis naturalis substantia aut corpus est: aut non sine corpore / magnitudine ueretur. Vt contemplanti determinationem quam exegimus de natura: q; manifestissimum esse potest. Et quia de caelo satis expeditum putamus: quale natura sit / q; ingentium sit atq; incorruptibile, nunc ad reliquorum duorum generum: grauius scilicet atq; leuis determinationem explendam nos conuertamus. Et pariter an generatio & corruptio ipsis competant. Et profecto aut nihil est generatio: aut solum ipsis & quae ex ipsis contemperata sunt / congruere potest. Sed quid senserint antiqui nunc uideamus. ¶ Quinq; antiquorum opiniones.

- 3 ¶ Prima est Parmenidis & Melissi generationem & corruptionem esse negantium. Neq; enim quicq; gigni / quicq; ue corrumpi posse putabant: sed dumtaxat nobis ita uideri. Nonnulla enim proclare asserunt: esse scilicet quaedam entia ingenta / incorruptibilia atq; immobilia: a quibus (q; scilicet esse putabant) ad haec caduca se conuertentes: consimilia de ipsis asserunt. Sed haec: Phisica contemplatione non mouebantur. Contemplari enim an eiusmodi naturae sint entia / immortalitatis forte potita: superioris Philosophiae est: & primi atq; supremi Philosophi. ¶ Secunda est huic primae contraria: omnia genita esse atq; corruptibilia: nihil omninoq; ingentiu & nihil interitus / obitusq; immune semper manere: sed aliquando casurum. quod sensisse uidetur Hesiodus & qui suae appropinquat sententiae. ¶ Tertia est dicentium omnia genita esse: sed genitorum nonnulla incorruptibilia manere. ¶ Quarta est Heracliti Ephesii omnia continuo fluxu rapi dicentis: & nihil fixum: nihil iuge / permanensq; manere: praeter vnium quiddam (id enim ignem esse aiebat) ex quo omnia fierent / gignerenturq;. ¶ Quinta est astruentium omne corpus generabile / dissolubileq; esse. Generabile quidem ex superficiebus atq; in superficiebus resolubile. ¶ Conclusio. Corpus ex superficiebus compositum abire non potest. ¶ Primo. Quia qui id asserunt, plurima iis (quae in disciplinis comperta sunt) contraria dicunt. Aut igitur a proposito resipiscant: aut fortioribus & ualentioribus rationibus (quales non sunt sitq; imbecilles suasiuncule) quod moluntur efficiant. ¶ Secundo. Idem subit iudicium corpora ex superficiebus compingit / & superficiem ex lineis / & lineam ex punctis abire conflatam. At qui prius in iis qui sunt de motu demonstratum est: id esse non posse / nullamq; magnitudinem ex indiuisis & inseparabilibus conflare posse. Igitur neq; corpora ex superficiebus conflatantur. ¶ Tertio. Si corpora ex superficiebus & lineis ex inseparabilibus lineis componerentur: impossibilia sequuntur. Ponit enim Mathematicus magnitudinem in infinitum partitione decrescere: nullam autem appositione in infinitum augeri, modo oppositum in natura eueniret. In infinitum enim (q; decumberetur ad minima) decrescere non posset. Ad id autem semper aliquid posset. ¶ Quarto. Multa sunt in natura: quae in indiuisibili subsistere nequeunt. vt passiones. Sunt enim diuisibiles dupliciter, vno modo secundum speciem. vt color in albedinem atq; nigritiam. Altero uero secundum accidens. vt q; ei quod diuisi possit inexistant. Non itaq; linea ex punctis / superficies ex lineis / & corpus ex superficiebus abibit compositum. Et q; passiones ille in indiuisibili non subsistant: vt exempli causa grauitas & leuitas: amplius ostendo. ¶ Primo. Nam quicquid est graue: grauius aliquo esse necesse est. & quicquid leue: aliquo leuius non tamen contra (vt utriusque uocabulis) esse oportet / vt quicquid grauius: graue sit. & quicquid leuius: leue. Vt neq; quicquid maius est: simpliciter magnum esse oportet. Sunt enim multa simpliciter parua: quae alijs vt suis partibus maiora dicuntur. Sed hanc significationem (si gratum est) mislam faciamus. Sitq; quicquid grauius est: grauitate graue. ipsum si quidem diuisibile est in excessum / & id quo excedit. Si igitur punctum graue esset: & ipsum diuideretur. Hoc autem impossibile. Et si punctum nullum graue sit: neq; linea ex solis coalita & conflata punctis. Et si non linea: neq; ex lineis digesta superficies. Et si non superficies: ita quoq; neq; ex superficiebus coalitum / constitutumq; corpus. Qui enim fieri possit vt totum graue sit: cuius partium nulla grauitatis sit particeps: ¶ Secundo. Omne graue densum est: & omne leue / rarum. Densum autem a raro differt: q; sub equali mole plus habent potentia. quod autem tale est: euadit diuisibile. Si itaq; punctum graue sit / aut leue: abibit diuisibile. quod impossibile est. ¶ Tertio. Omne graue: molle est aut durum. Molle autem est quod est in seipso cedens. quod autem in seipso cedit: diuisibile est. Ita si punctum molle est: diuisibile est. & ita si durum est. Nam durum & molle opposita sunt: & quae circa idem fieri nata sunt. ¶ Quarto. Quia grauitas non euadit ex non habentibus grauitatem: quod tamen contingeret. Sed quomodo determinabunt: ex quot grauitatum expertibus confurgat grauitas: & confurgere nequeat. Enim uero ipsis uel fingere uolentibus: promptum non sit. ¶ Quinto. In eodem graui quod ex pluribus constat consimilis grauitatis grauius esse necesse est. Dempo igitur equali graui / qui superest punctus grauitatem habebit non enim graui grauius existebat, nisi grauitatis excessu. hoc autem modo ostensum est esse non posse. ¶ Sexto. Si corpora conflarentur ex superficiebus (vt aiunt) & superficies ex lineis, linea lineae componeretur secundum longitudinem & secundum latitudinem appositae. cur itaq; non componatur supposita? Nulla potior ratio uidebitur. Quod si ita fuerit: dabitur corpus quod ex superficiebus (quas ponunt elementa) non conflatitur. vt esto a linea quae lon-

ga est: cui compono lineam c secundum latitudinem. erit itaq; a c longum & latum. & lineæ a compono lineam b / ei supponendo: quæ ideo cum a videtur facere profundum. Erat igitur a c b longum / latum / & profundum. quare corpus. non tamen ex superficiebus conflatum. ¶ Septimo. Timeus: superficierum multitudine corpora grauiora determinat. Sed qua proportione corpora ad superficies respondent: eadem superficies ad lineas / & lineæ ad puncta. Quare pari proportione: hæc grauitatem habere continget. Et si ita esse non poneret / sed grauitatem in terra / leuitatem vero in igne: difficultas vrget: hanc superficierum grauem esse & illam leuem: quæ consimilia ponit elementa. ¶ Octauo. Nullam magnitudinē cōtinget esse diuisibilem: aut futurum est omnia esse puncta. Quia enim ratione in hæc diuides: illa iterum diduces quousq; ad superficies deuentum sit. Et superficies eodem iure abibunt in lineas: & lineæ in puncta tandem consummabuntur: & omnia puncta erunt. ¶ Nono. Vt est de magnitudine: ita quoq; de tempore euenire: par / consentaneumq; est. Si itaq; magnitudo aliquādo abitura est in puncta & non magnitudines: & tempus in nunc & non tempora resolubile est. Id profecto esse non potest. Et eadem incommoda nonnullos aliorum Pythagoricorum sequuntur: qui cælum & naturalia corpora ex numeris constitunt. Habent enim naturæ corpora grauitatem & leuitatem: vultates autem adinuicem compositæ: neq; corpus efficere posse neq; grauitatem leuitatemue vllam habere videntur.

¶ Primi capituli tertij de celo & mundo notæ.

¶ Comparatiuus proprie exponitur per suum positiuum adiecto aduerbio magis. vt melius: magis bonum / maius: magis magnum. Et tunc infert suum positiuum. Et hoc modo grauius dicitur magis graue: vt terra / & leuius: magis leue: vt ignis. ¶ Secundo comparatiuus exponitur improprie per contrarium sui positiuum & aduerbium minus: vt melius / minus malum: & maius / minus paruum. Et tunc non infert suum positiuum, sed potius sui positiuo oppositum: & hoc modo grauius dicitur minus leuius: vt aer ad ignem. Et leuius / minus graue: vt aqua ad terram.

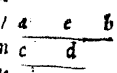
¶ Primi capituli tertij de Celo & Mundo diuisio. ¶ Postq; de celo (quod primum est corpus simplex) & astris facta est determinatio: noscere oportet q; rerum natura siue celesti siue sensibili constantium quedam substantiæ sunt vt cæli / elementa / animalia / vegetabilia / mineralia / mixta imperfecta / & earum partes tam essentielles q; integrales. Quedam vero sunt operationes: vt mutationes ipsis natura conuenientes. quedam vero passiones & accidentia: ut mutationes accidentarie / quantitates ipsis proprie & naturales / vt raritas igni & densitas terre / & qualitates natura ipsis determinate: vt caliditas igni & frigiditas terre. ¶ Correlarium. Vnde sit vñ naturalis philosophia circa corpoream quantitatem longitudine / latitudine & profunditate mensam & magnitudinem plurimum versetur. ¶ Nam omnis substantia natura constants aut magnitudo est corporea / aut non sine magnitudine est. Et id posterius verum est: nam omnes substantiæ naturales habent magnitudinem / cum quicquid mouetur in partes secundum dimensionem sumptas sit diuisibile: sicut in libris physicorum apertius declaratum est. Cum itaq; de Celo sufficiens pro hac disciplina determinatio habita fuerit: ad grauis & leuis determinationem nunc accedendum est / & inquirendum an generatio & corruptio ipsis grauib; & leuib; conueniant. Nam aut nihil est generatio: aut solum corporibus grauib; & leuib; & mixtis quæ ex ipsis generantur conuenit. Et id sane secundum verum est: cælum enim sicut neq; graue neq; leue est ita ipsum neq; phyice generatur neq; corrumpitur. ¶ Quinto antiquorum opiniones. ¶ Prima est dicentium non esse generationem & corruptionem: quis ita nobis appareat. Dicebant enim quedam esse entia ingenta & incorruptibilia: quod de supramundanis & immortalibus verum est. Et quia huiusmodi entia putauerunt esse naturalia: ab illis ad hæc mortalia se transferentes dixerunt hæc sensibilia etiam esse ingenta & incorruptibilia. Sed hæc non per physicas rationes / verum per metaphysicas inquirebant. Nam querere vtrum quedam sint entia immortalia & perpetua: supramundane est disciplina & metaphysici officium. ¶ Secunda opinio est dicentium omnia esse genita & corruptibilia. Sed hæc principijs huius discipline sicut & primæ repugnat. Supponit enim Physicus rerum generationes & corruptiones esse / & quedam nec generari nec corrumpi: vt corpora celestia. Et hæc Hesiodi est: qui potius poetice q; doctrinaliter locutus est. ¶ Tertia est dicentium omnia esse genita: sed eorum aliqua esse incorruptibilia. Et hæc falsa est / cum quibuscumq; conuenit physica generatio: in idem conueniat & corruptio. ¶ Quarta est Heracliti dicentis omnia continue moueri / & nihil manere stabile præter ignem: ex quo dixit omnia generari. Sed hæc Physico repugnat principio: quo ponitur natura esse principij motus & quietis. Et nihil in rebus naturalibus amplius moueri: cū ad terminū ad quæ peruenerit. ¶ Quinta est dicentium omne corpus ex superficiebus esse generabile / & in superficies esse resolubile. Contra quam hæc ponitur conclusio. ¶ Corpus / magnitudog; / trina dimensione dimensa: ex superficiebus non componitur. ¶ Primo. Quia hoc asserentes multa dicunt contraria principijs scientiarum & ex principio cognitis: quare aut a priori opinione recedant oportet / aut fortioribus rationibus q; suæ rationes sunt quod volunt efficiant. ¶ Secundo. Idem est corpora ex superficiebus componi / & superficiem ex lineis / & lineam ex punctis. Sed prius probatum est lineam ex punctis componi non posse / neq; continuum ex imperitilibus eo modo quo pertibile est constitui: igitur neq; corpora ex superficiebus componuntur. ¶ Tertio. Mathematicus supponit magnitudinem in minores partes semper diuidi posse: non autem semper augeri. Si autem corpora ex superficiebus componerentur: magnitudo non semper posset decrescere / cum tandem perueniretur ad superficies indiuisibiles. Et quia superficies alijs superficiebus secundum numerum incrementum addi posset: magnitudini semper adderetur magnitudo / & non esset natura maxima magnitudo. Hæc autem sunt inconuenientia. ¶ Quarto. Multa sunt substantijs natura constantibus conuenientia quæ in subiecto indiuisibili esse non possunt: vt qualitates sensibiles / caliditas / frigiditas. Nam passiones dupliciter diuiduntur. Vno modo secundum speciem / quando passio regione generis designata in rationes specierum diducitur. vt color in albedinem & nigredinem.

Alio modo secundum accidens & ad diuisionem alterius scilicet sui subiecti. vt si albedo sit in signo decupedali: ipsa diuisione sui subiecti in decem partes æquales & pedales diuidetur: igitur neq; linea ex punctis componitur: neq; superficies ex lineis neq; corpus ex superficiebus. ¶ Quod autem passiones sensibiles vt grauitas & leuitas non sint nata esse in subiecto indiuisibili patet primo. Nam quicquid est graue: est grauius aliquo scilicet sua mediocitate. In simplicibus enim grauib; maiori moli respondet maior grauitas. Et quicquid est leue: est leuius aliquo vt pote sua mediocitate. Nam in simplicibus leuib; maiori moli respondet maior leuitas. Non tamen contra oportet quicquid est grauius altero / ipsum esse graue: si grauius in secunda sumatur acceptione: nam aer est grauior & minus leuis q; ignis: tamen aer non est grauis. Eodem modo non quicquid est leuius: est leue. Aqua enim est leuior hoc est minus grauis terra / & tamen non est leuis. Quæ admodum non quicquid est maius (ipsum secundo modo sumendo) est simpliciter & sine vlla ad alterum comparatione magnum. Nam granum milij non est simpliciter magnum / cum non sit magna molis: sed simpliciter paruum & exigua quantitate: & tamen ipsum est maius: nam est minus paruum sua mediocitate. igitur non quicquid est maius: est magnum. Sed hæc secunda comparatiuorum acceptione prætermittitur vt quæ disciplinis apta non sit / primam in proposito seruare conueniens est. secundum quam supponitur q; quicquid est grauius: per grauitatem est graue. sicut quicquid est albus per albedinem est album / & calidius: caliditate calidum. Tunc sic. Omne excedens diuiditur in excessum & id quo excedit. sed grauius est alterum grauitate excedens: igitur diuiditur in excessum aut æquale excessu / & id quo excedit. vt a b grauius q; c d / diuiditur in excessum a e: & id quo excedit. vt e b. Si igitur punctum esset graue: cum etiam esset altero grauius / diuideretur in plura: quod est impossibile. Quod si punctum non est graue: igitur neq; linea ex punctis composita. Et si linea non sit grauis: igitur neq; superficies ex lineis constituta. Et si superficies non sit grauis: igitur neq; corpus ex superficiebus compositum. Non enim potest totum esse graue: cuius nulla partium est grauis. ¶ Secundo. Omne graue est densum. graue quidem simpliciter: maxime densum / & graue secundum alterum: minus densum. Et omne corpus simplex leue est rarum. si simpliciter leue / maxime natura rarum: si leue secundum alterum / minus rarum. Et densum sub æquali mole plus habet materie q; rarum: vt pedale terræ plus materie q; pedale ignis. Itaq; omne densum pariter & rarum / diuisibile est: vt quod magnitudinem habeat cui primo conuenit diuisio. ergo si punctum est leue aut graue: punctum erit diuisibile / quod est impossibile. ¶ Tertio. Omne graue est molle aut durum. Nam graue secundum alterum / molle est: graue autem simpliciter / durum. Molle autem est quod cedit & dat locum corpori tangenti: vt tangens subeat partes eius interiores. quare omne molle est diuisibile. Et durum molli opponitur: & circa idem (vt pote corpus quantitatem habens & diuisibile) versatur. Est igitur & omne durum diuisibile. At punctum si graue est: molle est aut durum: igitur punctum est diuisibile / quod est inconueniens. ¶ Quarto. Grauitas ex non grauitatibus constitui non potest: vt neq; magnitudo ex non magnitudinibus / neq; albedo ex non albedinibus: immo omne accidens sensibile dicitur taxat ex partibus eiusdem rationis inter se & cum ipso toto constituitur. Si autem grauitas in indiuisibili constitueret: ipsa componeretur ex non grauitatibus. Sed non potest determinare qui hanc positionem defendunt / ex quot non habentibus grauitatem: ipsa grauitas componeretur. ¶ Ex quot non grauib; / non posset componi: igitur grauitas non consistit in indiuisibili. ¶ Quinta ad principale conclusionē ratio. In grauib; eiusdem speciei & nature quod ex pluribus constat / grauius est: vt si unum graue ex decem constet gradibus grauitatis: & alterum ex quinq;: primum est grauius secundo: pinde atq; ex pluribus constitutū caliditatis gradibus est calidius. Quod autē grauius est: q; alterū graue: ipsum est graue / sicut si quid albus est q; alterū albus: ipsum quoq; est albus: & quod est magis tale / est tale. Sic graue igitur a b constitutū ex quinq; punctis / & c d alterū graue compositū ex quatuor. Quia a b ex pluribus constituitur: est grauius q; c d / vno quidē puncto b. Diuidō igitur a b in excessū æquale excessu a e / & id quo excedit b. Cū a b sit grauius c d / & c d æquē ipsi a e: a b est grauius a e. Nā q; qd est grauius vno atq; grauius / est grauius & altero. Tunc sic. b punctū supradictū a e facit totū a b grauius: igitur b punctū est graue. Nā non graue additū graui non facit totū grauius: sicut punctū additū lineæ non reddit lineā maiore. habebit itaq; punctus grauitatē: qd prius ostensū est impossibile. ¶ Sexto. Si corpora componerent ex superficiebus & superficies ex lineis: linea vna alteri secundū lōgitudinē & latitudinē apponeretur ad constituendā superficiē: quare & duabus posset tertia supponi secundū profunditatem. Par enim eademq; militat ratio: & sic dabitur corpus ex solis lineis & non ex superficiebus (quas dicunt esse corporum principia) compositum. Vt sit linea a longa: cui apponatur linea c secundum latitudinem: & supponatur linea b secundum profunditatem. Totum a c b erit profundum: ergo per diffinitionem erit corpus: & non componetur ex superficiebus sed solum ex lineis: igitur aliquod corpus non ex superficiebus erit compositum: quod est suæ positionis oppositum. ¶ Septimo Timeus dicit illa corpora esse grauiora quæ ex pluribus superficiebus constant. Sed quæ corporum ad superficies habitudo: eadem superficierum ad lineas & linearum ad puncta: igitur puncta eadem ratione grauitatem habebunt: quod est inconueniens. Quod si grauitatem & leuitatem non poneret distinguī multitudine aut paucitate superficierum sed elementis quibus natura determinatur: vt grauitatem in terra & leuitatem in igne: erunt aliqua superficies vt quæ sunt terræ / graues: & alia quæ sunt ignis / leues: quod est inconueniens. nam tunc non consimiles atq; eiusdem nature essent vtriusq; superficies: neq; consimilia (vt ponit) elementa eorum. ¶ Octauo. Si corpora ex superficiebus componantur: aut nulla magnitudo erit diuisibilis / aut omnia erunt puncta. Nam ipsa corpora vel sunt indiuisibilia vel diuisibilia. Si indiuisibilia: habetur propositum. Si diuisibilia: eadem ratione qua tota corpora diuiduntur in corpora partialia: & huiusmodi partialia in alia diuiduntur / quousq; peruentum fuerit ad superficies. Et superficies diuiduntur in lineas / & lineæ in puncta / quare omnia tandem puncta erunt: quod iterum est propositum. ¶ Nono. Sicut magnitudo se habet ad puncta: ita tempus ad nunc & impartibilia temporis. igitur si magnitudo aliquando resoluatur in puncta: & tempus aliquando resolui posset in nunc & impartibilia. Id autem impossibile: igitur & id ex quo sequitur. Eadem inconuenientia sequuntur ad dictum Pythagoricorum qui cælum & sensibilia corpora ex numeris constitunt. Nam corpora naturalia habent leuitatem & grauitatem. At vultates adinuicem compositæ: nec grauitatem habent nec leuitatem. igitur non constituunt corpora naturalia.

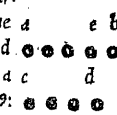
¶ Secundi capituli notæ.

¶ Motus / motus secundum locum. ¶ Manere / quiescere. ¶ Vis / violentia. ¶ Supponimus potentiam continue eandem manere: & quousq; spacio mouere: & resistentiam vtriusq; placet eidem assignari posse.

¶ Grauitas & leuitas non conueniunt subiectis indiuisibilibus.

¶ Ex quibus patet bus accidens constituitur.

Democritus; Abderites dicitur est ab Abdera urbe Thracie: & nunc quoque Clazomene dicitur, clara quidem quae olim ab Abdera Diomedis sorore condita fuerit; at ortu Democriti Physici longe clariore. Quid pyramis rotunda/quid rectilinea/quae & laterata dicitur: ex septimo naturam require. Sphaera uero/solidum est: a centro ad circumferentiam omnes rectas educit lineas aequales habens.

Vartum cap. continet duas conclusiones, quatuor rationes ad primam, & nouem ad secundam. Prima conclusio. Non sunt infinita elementa Homiomerum quem admodum posuit Anaxagoras. Primo. Quia falsa uirtute dignitate/malae suppositione: quicquid Homiomerum est: esse elementum. Nam uideamus multa mixtorum corporum Homiomerum esse. ut lignum/ut lapis / in Homiomeratque partes solui: quae manifestum est non esse elementa. Non itaque erit omne Homiomerum corpus: elementum. sed (ut diximus) irresolubile/indivisibileque ad alterum speciem.

Secundo. Ita fumentes elementum: nulla necessitate uigentur ponere infinita: sed omnia etiam finita faciendo, & quae (ut ex infinitis saluare moluntur) saluare poterunt: ut ponendo duotria aut quatuor/aut quocumque altero numero: quemadmodum facere conatus est Empedocles. Tertio. Ipsa accidit: non omnia ex Homiomeris quibuscumque facere: ut faciem non facit ex faciebus: neque unum quodque secundum naturam figuratorum: sicut igitur ipsa posuisset finita. Infinitum enim nihil excludere uidetur. Et sane melius finita: quae ut minima omnium ex eisdem futurorum ostendisset. conformior disciplinae auctoribus: qui proloquum/dignitatemque accipiunt: principia finita esse/aut quietate: aut specie. Quarto. Corpus a corpore secundum proprias differentias differt. Corporum autem adinuenit differentiae finitae sunt: ut alio manifestandum est loco. Differunt enim affectionibus sensibilibus. Sunt igitur elementa finita. Secunda conclusio. Neque recte putat Democritus Abderites/eiusdemque confessor Leucippus: primas esse magnitudines multitudine quidem infinitas/magnitudine autem indivisibiles. & ex uno non multa: neque ex multis unum: sed horum complicatione/confusioneque omnia gigni.

Primo. Quia modo quodam oia faciunt numeros/ & ex numeris: tamen si id plane non dicant. Secundo. Quia corpora figuris differre aiunt: & quia infinitas ponunt figuris: itidem & infinita ponunt simplicia corpora. Tertio. Quia quae elementis figurae accommodandae sunt: nisi igni (cui sphaera attribuitur) non determinauerunt. sed aerem/aquam/ & terram magnitudine & paruitate discernunt: tanquam ea sint omnium quae elementa nuncupamus Pasma/ totumque seminarium. Quarto. Sic dicentes: infinita rebus faciunt principia. & hoc quidem ab surdo. Nam elementorum differentiae non sunt infinitae: neque infinitae uidentur. Quinto. Quia corpora/magnitudines ponunt infecabiles: Mathematicas tollunt disciplinas/sensum negant/multaque ipsas eisdem de motu & tempore concedere accidit incommoda: quae alio a nobis adducta sunt loco. Sexto. Pugnata dicitur. Qui enim fieri possit ut elementa/ignis/aer/aqua/terra: magnitudine & paruitate differant: quae indivisibilibus & magnitudine & paruitate euadunt composita. Septimo. Dicunt aerem/aquam/terram: ex se inueniri fieri. Sed quo modo: remanent enim semper maxima corpora segregata: non itaque sunt ex se inueniri: si magnitudine/paruitateque molis differant. Octauo. Horum profecto suspensione quae corpora differant figuris: haud quaquae ponere debent infinita. Ponunt enim figuras omnes: ex Pyramidibus componi. rotundas quidem ex rotundis: & rectilineas ex rectilineis: & sphaeram ex octo partibus. necesse igitur est aliqua esse figurarum principia. quae si duo fuerint: & duo erunt elementa/principiaque. si tria: erunt tria, & ita de numero altero quocumque: quare & totidem & finita quidem assignare debuisset simplicia corpora. Nono. Vnicuique simplicium corporum est unus proprius motus & simplex. motus autem simplices: finiti sunt. Nam simplices rationes/duae sunt & non plures: circularis atque recta. Neque quidem infinita sunt loca: ad quae infinitae rationes esse possint. Non ergo infinita erunt elementa.

Notarum quarti capitis declaratio.

Pyramis rotunda est quae basi habet circulum: a cuius circumferentia erigit superficies rotunda abies: & in acum sursum desinit. Rectilinea uero pyramis est cuius basi est figura plana rectilinea: a cuius unoquoque laterum erigit superficies: & oes simul pyramidem ambietes in conum superius pyramidis punctum conueniunt: quae laterata dicitur: quia in basi et abitu diuersa habet latera. cuius si triangulum basi est: pyramis tri latera dicitur. si uero quadrangulus est basis: quadrilatera. et ita consequenter a basi nomine sumpto / ut in septimo Physicorum amplius declaratum est circa tertium capitis notas.

Quarti capitis prima conclusio. Non sunt infinita elementa consimilis naturae: sicut posuit Anaxagoras. Primo. Quia ipse superponit oes corporum homiomerum esse elementum/quod falsum est. Nam lapis & lignum non sunt elementa ut manifestum est: et si sunt corpora homiomerum. habent enim partes eiusdem inter se & cum toto natura & nois: cuiuslibet ps lapidis sit lapis/et quilibet ps ligni sit lignum: igitur non oes corporum homiomerum est elementum/sed illud solum quod in alterum corpus specie differens indivisibile est. Secundo. Quis Anaxagoras eo quod dicitur est modo accipiat elementum: tamen non cogitur idcirco ponere infinita elementa. cum ponendo ea esse finita aequae immo melius omnia saluare poterit sicut ea ponendo infinita: quemadmodum Empedocles finita ponens in rerum generationes et corruptiones saluat. Tertio. Facies non componitur ex faciebus: neque manus ex manibus: neque quodcumque aliud naturalem figuram habentium ex alijs eiusdem naturae & nominis: igitur non omnia ex homiomeris constant. Et certe Anaxagoras melius elementa posuisset finita: ut enim apte ostendisset ea esse minima illorum quae ex elementis componenda fuerunt. Propriam enim elementis est ipsa esse minima & simplicissima illorum quae ex ipsis componuntur: ut litterae in grammatice/dicibilia in logica/materia & forma in physica. Sic etiam consistisset alijs disciplinarum traditoribus: quae hac ut dignitate utuntur. Principia finita sunt aut quantitate aut specie. ut litterae in grammatice finitae:

Propositionum extrema in logicis finita/sic & rerum naturalium substantia componetes partes finita sunt. Quarto. Unum corpus naturale ab altero secundum proprias differentias differt. Propriam autem differentias uocant accidentia sensibilia quae unum conueniunt/alteri uero non. ut grauitas simpliciter terra/ & leuitas simpliciter igni: ita de quantitate & latitudine. At corporum adinuenit differentiae finitae sunt: igitur & elementa finita. Secunda conclusio. Non recte putat Democritus: corpora minuta/magnitudine quidem indivisibilia & multitudine infinita esse rerum omnium principia. Ex uno non fieri multa: neque ex multis unum / sed ex horum comixtione & confusione omnia gigni. Primo. Quia ponentes illa esse multitudine infinita: tacite confitent omnia ex numeris componi. Nam infinitum multitudine primo numeris & gratia numerorum alijs conuenit. id autem sua ipsorum sententia est inconueniens. Secundo. Quia dicitur corpora per figuras differre/quod uero non consonat. Nam multa inueniunt corpora eiusdem figurae/specie tamen diuersa. contra multa sunt diuersarum figurarum quae sunt eiusdem specie: ut in cera/auro/ferro/ligno/notum est. Et quia infinitas adu ponit figuras (quod etiam uero dissonat) ideo simplicia corpora ponit infinita. Tertio. Quia igni sphaerica attribuitur figura. Alijs autem elementis quae figura natura conueniat/non determinauerunt: sed ponit cetera tria elementa/aerem/aquam/ & terram magnitudine & paruitate abinuenit differre: ac si ipsa essent omnium elementorum seminaria/principia/ & materiae. Quarto. Democritus & Leucippus secundum eorum dicta ponit infinita esse rerum principia: quod falsum est. Nam ex infinitis finiti non componuntur. Corpora autem naturalia finita sunt. Etiam elementorum differentiae non sunt infinitae sed finitae: ergo & ipsa elementa. Quinto. Qui ponit magnitudines indivisibiles sicut Democritus & Leucippus: principia Mathematica negat: quibus ponitur omnis magnitudo semper in magnitudines diuisibilis. Praeterea negat sensum quo res adinuenit diuelli conspiciuntur: & multa de tempore & motu incidit incommoda in principio sexti physicorum declarata. Sexto. Qui magnitudines asserunt imparitiles/adinuenit repugnata & in ueritate inpossibilia dicit. Nam dicitur elementa ex indivisibilibus secundum magnitudinem & paruitatem componi: & tamen ipsa elementa magnitudine & paruitate abinuenit differre. At recte sequitur: elementa componuntur ex indivisibilibus magnitudine & paruitate: igitur ipsa elementa sunt indivisibilia magnitudine & paruitate. Nam indivisibile additum indivisibili non constituit diuisibile: quare non adinuenit differunt magnitudine & paruitate.

Septimo. Elementa a se inuenit segregata remanere/ & magnae molis esse conspiciuntur: ut aqua est segregata a terra/ & aer ab aqua/ igitur elementa secundum se tota non sunt ex se inuenit / non abinuenit differunt magnitudine & paruitate: quorum utrumque est dicitur eorum oppositum. Octauo. Quis ponat corpora abinuenit per figuras differre: non tamen ideo debent corpora ponere infinita. Nam ponunt omnes figuras componi ex pyramidibus ut rotundas ex rotundis / & rectilineas ex rectilineis, & sphaeram ex octo pyramidibus partibus. Est igitur necesse aliqua figurarum esse principia. Nam omnis compositio ad simplicitatem & multitudo ad unitatem reduciunt. Et si illa principia fuerint duo: erunt duo elementa/ si tria: tria/ & ita de quocumque libet altero numero. quare totidem & in numero quidem finito assignanda erant simplicia corpora. Nono. Vnicuique corporum simplicium unus est motus simplex/ & tantum unus. Motus autem simplices/species finiti sunt. Nam duae sunt rationes simplices & non plures: scilicet circularis & recta. Neque loca ad quae sunt huiusmodi motus simplices/sunt infinita. Nam duo sunt determinata extrema/ ut pote celi concavum & concavum aquae: quare & media siue intermedia loca determinata sunt. Nam determinatis extremis media infinita esse impossibile est. Igitur neque infinita sunt corpora simplicia & elementa. quod est propositum.

Quinti cap. nota.

Paruarum partium/subtiliorum partium/pauciorumque secundum extensionem potentiae.

Magnarum uero/ & pluris secundum dimensionem potentiae. Ratio/ proportio.

Vintum caput continet quatuor antiquorum opiniones, tres conclusiones, & tres rationes ad primam: tres ad secundam. Quatuor antiquorum opiniones. Prima est ponentium tantum unum esse elementum: & ipsum esse ignem. Secunda est ponentium ipsum esse aerem. Tertia est ponentium esse aquam. Quarta itidem tantum unum esse asserentium: aquae/aerisque medium: & aqua subtilius & aere densius/celos & omnia continens: magnitudine infinitum. Prima conclusio. Perperam asserunt tale aquae/aerisque medium: ceteris esse elementum. Primo. Quia ex ipsis densitudine & raritate alia gigni volunt. Verum enim uero ita dicentes: sub ipsis obuiant/aliquid ipso elemento/principioque prius facientes. Est enim rarius/incompositus: & in quod potius densiora resoluuntur: densius autem compositus. quare cum compositio sit ex elemento: resolutio uero (quemadmodum aiunt) ad elementum: potius ipsum rarius ut aerem: ponere debuerunt elementum. immo uero cum ipsi fateantur ignem esse omnium rarissimum: ipsum maxime omnium ponere debuerunt elementum. Et nihil refert an ignis rarissimus sit admittat/ necne. Nam alterum rarius admittunt. quare aut ipsum/aut tandem dabitur unum quod principium erit: & non ipsum medium. Secundo. Nihil differt densitudine & raritate alia gigni: & grossitie & subtilitate. Est enim grossum/densum: subtile uero/rarum. Rursum quid grossitie & subtilitate/illa gigni sit: nisi magnitudine quadam & paruitate: Grossum enim/magnarum partium est: subtile uero/paruarum. Quod enim in multum extensum fuerit: subtile est / & ex paruis constare dicitur partibus. Sed tunc quid obsecro aliud facere uidentur: nisi rerum substantias magno & paruo discriminare: & omnia ad aliquid facere: Sunt enim magnum & paruum ad aliquid: quare nihil simpliciter / absoluteque: ignis/aer/aqua/ aut terra: quod ipsi uiderint. Tertio. Praeterea si ipsa magno & paruo discriminant: erit quaedam ratio/ proportioque magnitudinum adinuenit. quare quae rationem aeris ad aquam habet: aer est. & quae aquae ad terram: aqua. Sit itaque ignis in maiori ad aerem ratione/aer ad aquam/aqua uero ad terram. quia in maioribus: minorum rationes insunt: erit igitur aliquid ignis sic se habens ad aquam sicut aer. & aliquid ad terram: sicut aqua. quare ipse: hoc erit aer/ illud uero aqua. Hoc idem ostendit

24
25

dere liceret de terra: si maiores in densioribus asciscant rationes. **Secunda.** Qui ignem: om-
 nium ponunt esse elementum: tametsi hec diffugiant incommoda: in noua tamen incidunt atq; pe-
 culiaria. Nam hi bifidi/bipartitiq; sunt. Hi enim figuram vt Pyramidem: igni accommodant: illi vero
 nullam. Qui figuram accommodant: hi inuicem & (vt ita dixerim) crassiori minerva id faciunt: cau-
 sam subdentes: q; acutissima figurarum sit Pyramis: ignis autem acutissimum corporum sit. Alii pau-
 lo persuasentore nituntur ratione: q; corpora omnia ex eo quod simpliciorum/ subtiliorumq; partiu
 est: componuntur: & figurę solidę ex Pyramidib; abeunt compositę. Quare cum ignis/corporum sub-
 tilissimum & simplicissimum sit: & Pyramis itidem solidarum figurarum simplicissima: iure igitur pri-
 mo & simplicissimo corpori asciscenda est. Qui vero igni nullam ascribunt figuram: ipsum solum sub-
 tilissimarum partium esse ponunt. Ex quo vt tumesceret: alia gigni dicunt/decisionesq; ex variis tumo-
 ribus fieri. Sed ita dicentibus accidere incommoda: nunc aperiamus. **Primo.** Quia si partes illę ex
 quibus ipsum constituunt: indiuisibiles esse statuatur: rationes prius positę ita esse vetant. & iterum
 quod subtingimus. Si itaq; indiuisibiles sunt: cum ex ipso constituitur aer/aqua/terra: talia corpora si
 huiusmodi partium proportionem respondent. Quę enim magnitudines similitum partium (quales erit
 indiuisibiles omnes) constituunt: proportionaliter adinuicem sese habent. vt omnes partes aque ad par-
 tes aeris atq; ignis: & totum ad totum & ita in cęteris. quāuis forte aer plus aqua habeat: & subtilissi-
 mum densissimo. quare si minor magnitudo in maiore existit: & ignis magnitudo sit maxima: resolubi-
 lis erit in aerem / in aquam / & reliqua. quare elementum non erit. Et ita si posueris aquam maioris ma-
 gnitudinis: & ipsa erit & aer & ignis. Et cur etiam: cum omnia que simplicium partium fuerint: hoc qđ
 illud potius statuatur elementum: **Secundo.** Esto: nunc agamus. dicant esse diuisibile: qui figuram ei
 propriam ascribunt. Pars igitur ignis non erit ignis: quia Pyramis ex Pyramidibus non conitet. imo
 corpus erit quod neq; elementum neq; ex elemento erit. vt pars ignis/ quę elementum non est: cum mi-
 nime sit ignis/ neq; aliud elementorum quicq;: neq; ex elemento est. Et qui figuram ipsi non asciscunt:
 magnitudine determinant. quare aliquid elemēti potius elementum erit: cum sit minorum partium. &
 hoc abibit in infinitum: aut tandem ad indiuisibile decumbetur. Elementum enim id erit: quod minis-
 marum partium fuerit. Erat item illa magnitudinum ratio: quam supra arguimus: & hoc ad hoc ignis/
 ad hoc aer/ ad hoc aqua/ atq; terra. **Tertio.** Et hi & cęteri qui vnum solum ponunt elementum: com-
 mune vitium atq; reprehensionem incurrunt: q; vnum solum faciant naturalem motum. Omne enim
 naturale corpus: motus habet principium. omnibus igitur existentibus vnum: vnus erit motus: & ad
 eundem terminum. vt si omnia sint ignis: sursum. & qđto maiora fuerint/ plusq; ignis habuerint: tanto
 velocius sursum emicabunt. Quemadmodum maioris molis ignis: velocior sursum latio est. nunc au-
 tem huius oppositum videmus in multis: quę maiora mole/ velocius deorsum subruuntur. Non igitur
 omnium elementum erit ignis/ aut aliud quodcunq;: tum ob prædictas/ tum ob alias a nobis prius ad-
 ductas rationes. **Tertia conclusio.** Plura & finita esse elementa necesse est. **Nam** infinita esse non pos-
 se: probatum est. nunc autem probatum est non tantum esse vnum. Sunt igitur plura & finita.

Notarum quinti capitis declaratio.

Subtile est paruarum partium/ quia est rariorum & subtiliorum partium: paucum sub magna dimensione habens materie.
Grossum vero est magnarum partium/ quia est densiorum partium & multum sub parua dimensione habens materie. ut si
capitur pedale ignis & pedale terre: pedale ignis minus potentie / materieq; habet sub illa quantitate / & terra sub eadem
quantitate plus habet materie. quare ignis paruarum partium dicitur / & terra magnarum: non molem sed materiam attenden-
do / & raritatis / densitatisq; rationem.

Quinti capitis prima antiquorum opinio fuit dicentium ignem solum esse elementum. Et hæc fuit Heracliti. **Secunda** po-
 nentium ipsum esse aerem: & hæc est Diogenis. **Tertia** ponentium tantum unum elementum & ipsum esse aquam:
 ut Thales Milesius. **Quarta** est dicentium corpus aeris & aquę medium/ aqua rarius est aere densius esse elementum. Et dice-
 bant huiusmodi corpus esse magnitudinem infinitam: & cęli & terrę ab eo contineri. **Prima conclusio.** Non bene asserunt ponentes
 corpus aeris & aquę mediū cęteris corporibus esse elementū. **Primo.** quia cū ponat ex ipso p densitate & raritate alia gigni:
 cogunt cōcedere aut illud mediū nō esse elemētū aut primo principio aliquid esse prius. Nā rarius simplicior est / q;
 ex paucioribus materie partibus cōponat: & densius cōpositus/ q; ex pluribus materie partibus cōstitua. At cōpositū in simpli-
 cius resoluū nātū est: q;re densiora in rarius resoluunt. Illud aut in quod alia resoluunt: potius elemētū est q; id qđ in alia resoluūt. Nā
 unū ex plurib; cōpositū: sit elemētū / & unius in plura resolutio: sit ad elemētū. igit rariū potius elemētū est q; dēsiū. Aer aut tra-
 rior est corp; uero mediū/ densiū. ergo aer potius elemētū est q; tale mediū corp;. imo cū ignis sit rariū / & ergo simplicissimū:
 in ipsū oīa maxime esset nata resolutio: q;re ignē maxime debuisset ponere elemētū. Et siue cōcedat ignē esse oīm rariū / siue nō / n-
 bil interest: quia cōcedat alterū corp; esse rariū / q; corp; mediū. igit tale rarius esse elemētū / aut tandē unū dabit qđ sit elemētū: et
 sic corp; mediū nō erit elemētū: qđ est positio seorū oppositū. **Secdo.** Idē est alia corpa ex medio huiusmodi corpe gigni d: studie
 et raritate sicut grossitie et subtilitate q; cōsequunt raritatis et densitatis. Nā grossū corp; dēsiū est. & minus grossū: minus densū / et
 magis grossū magis. Et subtile est rariū / minus quidē subtile: minus rariū / & si magis magis. Ipsa autē corpa grossitie & sub-
 tilitate gigni: est ea gigni magnitudine et puitate q; cōsequunt grossitie et subtilitate. Est etī grossitie: magnarū / densarūq; partiu /
 subtile uero: rararum et paruarum. Nam quod in multum secundum quantitatem extensum est: subtile dicitur / et ex paruis mate-
 rie partibus constare. & quod minus secundum quantitatem extensum est: grossū dicitur et ex magnis partibus materie cōstat.

Quare ad simū nihil aliud dicit nisi rerū substantias magno & paruo differre: & oīa esse ad aliqd. Magnū enim est qđ altero maio-
 re habet mole: et parū qđ minore: q;re magnū & parū sūt ad aliqd. nihil itaq; simpliciter erit aut ignis/ aut aer / aut aqua / aut
 terra / quod est inconueniens. **Tertio.** Si huius opinionis assertores corpora adinuicem magno & paruo distingunt: habet
 magnitudo vnus ad magnitudinem alterius certam proportionem qua abinuicem differunt. Quod igitur corpus eam habeat ad
 aquam proportionem magnitudinis/ quam aer ad aquam: est aer. & quod proportionem illam ad terram habet secundum ma-
 gnitudinem quam aqua ad terram: est aqua. Sit itaq; ignis in maiore proportione ad aerem q; aer ad aquam, vt ignis in proportio-
 ne quadrupla ad aerem/ aer vero in tripla ad aquam. Et aer sit in maiori proportioe ad aquam q; ad terram: vt aqua ad terram in
 dupla. Tunc sic. In maioribus proportionibus sunt minores tanq; in totis sua partes: erit igitur aliqua pars ipsius ignis (quę sit a)
 sic se habens ad aquam: sicut aer ad aquam/ quare a erit aer/ per principium prius positum. Similiter erit aliqua pars ignis vt b sic
 se habens ad terram sicut aqua ad terram: igitur b erit aqua. quare ipsius ignis vna pars erit aer & altera aqua: quod est impossi-
 bile. Sic & de terra ostendere promptum est: si densiorum corporum ad cętera maiores ponant proportionem: vt in margine po-

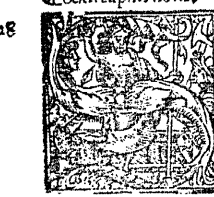
4 ps ignis / 6
6 ps ignis. 2.
Ignis 24
Aer 6
Aqua 2
Terra 1
Ignis 1
Aer 2
Aqua 6
Terra 24
Cur antiquę
figurę Pyra-
midalē igni
tribuerunt.

26 **sita formula monstrat.** **Secunda conclusio.** Inconuenienter dicunt ponentes ignem omnium esse elementum. **Sane** hi bifariam
 distinguunt: nam aliqui Pyramidalem figuram igni attribuant: alij vero non. Qui igni figuram ascribunt / imperitius loquuntur
 hanc rationem habentes. Figurarum acutissima pyramis est: ignis autem corporum acutissimus / igitur igni figurę pyramida-
 lis conuenit. Sed multiplicitate falluntur. Nā pyramis acuta est figurę q; in acumen erigatur: ignis autem acutus / q; fortiter sensu
 sum penetret sua virtute actiua. Alij vero aliam asserunt rationem. Ex eo quod subtiliorum & simpliciorum est partium/ alia cor-
 pora componi rationabile est: & figurę solidę ex Pyramidibus componuntur. Ignis autem simplicissimum est corpus: & py-
 ramis solidarum figurarum simplicissima: igitur igni iure figurę pyramidalis aptatur. Sed hi falsum assumunt/ figurę solidas
 ex pyramidibus componi / & pyramidem solidarum esse simplicissimam: nam spherica quę vnica superficie continetur simplicior
 est. Qui vero igni nullam adhibent figuram: ipsum dicunt esse elementum q; simplicissimarum & subtilissimarum sit partium/
 & idcirco omnia ex eo cętera corpora componuntur: ipso quidem igne per rarefactionem tumescente / & partibus ex huiusmo-
 di tumore ab igne decisis / & ex illis: alijs corporibus generatis. **Secdo** ita dicentes multa incidunt incommoda. **Primo.** Quia si
 partes illę ex quibus ignem componi dicunt sunt indiuisibiles / & ex ipso aer/aqua / & terra constituantur: ipsa adinuicem secun-
 dum partes proportionem habent. Quęcumq; enim partes constituunt magnitudinem similitum partium: proportionaliter adinuicem
 esse se habent. At partes huiusmodi indiuisibiles constituunt similitum partium magnitudines: ergo adinuicem habent proportio-
 nem/ vt partes ignis ad partes aeris & aquę / & vnum totum elementum ad alterum totum. Quis aer plures habeat partes q;
 aqua: & subtilissimum plures partes q; densissimum: quare cum minor magnitudo in maiore constat/ tanq; pars in toto: & ignis/
 vt qui subtilissimus sit magnitudo sit maxima: erit igitur in minorum magnitudinum corpora aerem/ aquam / & terram resolu-
 bilis. Sit enim magnitudo ignis vt 8/ aeris vt 6/ aquę vt 4/ terrę vt 2. In magnitudine ignis maiore est magnitudo aeris mi-
 nor scilicet 6/ & aquę 4/ & terrę 2. Est igitur ignis in aerem / aquam / & terram vt suas partes resoluibilis: & per consequens
 non est elementum. Nam elementum est irresolubile in alterum specie. Et si aqua ponatur maioris magnitudinis q; ignis: eadem ra-
 tione ostendetur q; ipsa aqua erit aqua & ignis. Et cum omnia ex aque simplicibus partibus componantur: non videtur potior ra-
 tio quare vnum potius q; alterum dicatur elementum. **Secundo.** Admittatur solum ignis esse elementum vt voluit / & hoc pas-
 elo contra eos insinuetur. Quis elementum ignis dicant esse diuisibile: non tamen omnino effugiunt inconueniens. Nam qui pro-
 priam igni figuram assignant. coguntur concedere q; pars ignis non erit ignis: cum pyramis non componatur ex pyramidibus/
 neq; ps pyramidis sit pyramis. Ignis autē pyramis est: quare pars ignis est pars pyramidis. Immo dabitur aliquod corpus quod neq;
 erit elementum neq; ex elemento. pars ignis enim non est elementum/ cum non sit ignis: sicut neq; pars pyramidis est pyramis: neq;
 est aer / nec aqua / nec terra: neq; est ex elemento. Qui vero igni figuram non attribuant/ corpora adinuicem magnitudine distin-
 gunt: quare aliqua pars elementi potius est elementum. Nam id potius est elementum quod minimarum est partium: pars autem
 elementi est minorum partium q; totum elementum. & sic procedatur per minores partes in infinitum / aut tandem peruenietur
 ad aliquod indiuisibile. Præterea magnitudinis vnus ad magnitudinem alterius erit aliqua proportio: & pars aquę & terrę
 erit in igne: vt superius adductum est. imo eadem pars ad vnum erit ignis/ ad alterum aer / ad aliud aqua/ atq; ad aliud terra.

Ignis 8
Aer 6
Aqua 4
Terra 2

Tertio. Qui vnum solum ponunt elementum: vnum solum est vnus naturę ponunt naturalem motum. Nam ex elementis
 composita sequuntur naturalem elementi motum: a quo mouendū vim accipiunt. Si igitur omnia ex vno componerentur elemen-
 to: omnia illius motum seruarent & ad eundem terminum mouerentur. vt si omnia sint ignis: omnia mouerentur sursum. Et
 quanto mole maiora fuerint & plus igne virtutis haberint: tanto velocius sursum mouentur/ sicut ignis maiori mole uelocius
 sursum fertur: huius autem oppositum in multis conspicimus quę maioris sunt molis, & tamen uelocius feruntur deorsum: ut ma-
 gentia saxa: igitur non omnium elementum erit ignis. **Tertia conclusio.** Plura sunt elementa & finita. **Nam** non posse esse
 tantum unum/ nunc probatum est: & non posse esse infinita/ in precedenti ostensum est capite: igitur sunt plura elementa & finita.

Sexti capitis notę. **Corpus/ corporeum.** Non corpus/ incorporeum.
 Extum caput continet duas conclusiones: duas rationes ad secundam. **Prima** con-
 clusio. Elementa: sempiterna esse/ impossibile est. **Primo.** Quia videmus ignem/
 aerem/ aquam & terram resoluī. Aut igitur aliquando resolutio stabit/ eritq; aliquan-
 do totum resolutum: aut ipsum infinitum erit. Si finitum: & eius resolutio tempore
 erit infinito: & eius compositio tempore infinito. Et cum vnumquodq; natura con-
 stantium alio tempore componatur & alio dissoluitur: accidet vnum tempus infini-
 tum extra alterum infinitum existere: & vnum prius altero esse. Est enim compositio
 dissolutione prior. Hoc autem impossibile. Et si dissolutio alicubi stabit: aut hoc indiuisibile erit. hoc
 autem non: propter prius adductas rationes. aut diuisibile sed nunq; dissolubile: vt ipse dicebat Empe-

28

docles, hoc iterum non. Nam si maius dissolubile/corruptibile est: itidem & minus erit. Videmus enim in eisdem quod maius est/difficilius: minus vero/facilius corrumpi. Quare cum maius corrumpatur vt volunt: & ipsum quoque minus rationabilius est aliquando corrumpi atque dissolui. Duobus enim ignem corrumpi videmus. Primo. Contactu contrarii: vt cum disperit extinctus. Secundo vt in seipsum marcescens tabescit/deficitque: & minor (vt parua flamma) patitur a maiori. Et quanto minor: tanto velocius absumitur. Oportet igitur elementorum corpora/corruptibilia esse: atque eadem in corruptibilia corrumpi. **Secundo.** Cum constet elementa generabilia esse: aut igitur generabuntur ex non corpore. At qui dicit ex incorporeo ignem generari: nihil aliud dicit quam si vacuum introducat separatum. Omne enim quod fit/in aliquo fit: & in illo/vbi prius existeret ipsum ex quo fit. Quod si nullum corpus existebat vbi genitum est: vacuum ergo erat. Si vero alterum corpus posueris preter id incorporeum ex quo fit: duo igitur corpora simul erunt: scilicet quod factum est/ & quod illic ante factionem/generationemque preexistere: quod est impossibile. Manifestum itaque esse puto elementa in corpora resoluuntur: & ex corpore reparari/atque gigni. **Secunda conclusio.** Haud tamen existimandum est: vnum commune corpus esse alterum ab ipsis: ex quo ipsa gignantur: & in quod ipsa resoluantur. **Primo.** Quia illud corpus: prius esset elementis. Atqui ipsis elementis nulla sunt priora corpora. Sunt enim sensibilibus corporum: prima. Non igitur est tale vnum aliquod commune corpus. **Secundo.** Quia aut grauitatem aut leuitatem habebit. Quod si sic: aliquid elementorum erit. Omne enim simplex aut leue / aut graue: aliquid elementorum est. Aut prorsus grauitatis & leuitatis expers est: & tunc corpus illud vt moueatur nullam retinet aptitudinem. Immobile igitur erit huiusmodi corpus/ & Mathematicum. Nec in loco vspiam erit. Si enim in loco esset: aut moueretur/aut quiesceret. & si natura quiesceret: in eum locum natura ferretur. & si vi quiesceret: & vi & preter naturam ferretur in eundem. Et si non est in loco: ex eo nihil fiet. Quod enim fit: in eius (ex quo fit) loco fieri necesse est. Quo fit vt per manifestum relictum sit: cum elementa non fiant ex non corpore/ neque fiant ex altero ab ipsis corpore: ipsa ex se inuicem fieri.

Notarum sexti capitis declaratio.

Corpus/substantia corporea: ut ignis/aer. **Non corpus/substantia incorporea & que magnitudinem non habet: ut corpus hic substantiam principalem significat.**

Quid est elementa esse sempiterna secundum numerum.

Sexti capitis prima conclusio. Elementa secundum numerum sempiterna esse non possunt. Tunc sane essent sempiterna secundum numerum: quoniam eadem numero semper manerent/ neque secundum partes suas euariarentur quod falsum est: licet maneat eadem secundum speciem/ et prioribus partibus corruptis alia succedant. **Primo.** Quia videmus ignem/aerem/aquam & terram corrumpi. Aut igitur aliquando cessabit corruptio ut totum elementum sit corruptum: & tunc uniuersum esset imperfectum/ cum elementum sit de uniuersi integritate. Aut ipsi elementum erit infinitum magnitudinis/ ut quantiscumque partibus corruptis, alia ab ipsis restaret corrumpenda. & tunc eius corruptio erit infinita: quare & ipse erit infinitus. Impossibile est enim infinitum moueri motu finito: & etiam impossibile est motum infinitum fieri ipse finito/ ut sex Physicorum ostendit. Et eadem ratio est generatio erit infinita & ipse infinito. Sed uniuersumque rei naturalis generatio fit alio ipse/ & alio ipse corruptio: & ipsa generatio precedit ipsam corruptionem: igitur erit duo ipse infinita ab inuicem diuersa: unum prius et alterum posterius/ quod est impossibile. Generatio enim ipse & natura corruptionem precedit. Quod si corruptio ad aliquam elementum partem cessabit nec ultra procedet: aut illa pars data que non corrumpitur est indiuisibilis aut diuisibilis. Non aut indiuisibilis: vt rationes contra Democritum in primo capite adducte ostendunt. Si diuisibilis sed non corruptibilis/ ut dicebat Empedocles: hoc iterum non recte dicitur esse. Quia in his que sunt eiusdem speciei: maior difficultas corrumpitur: & minor mole/facilius: hoc propter minoris resistendi vim: illud vero propter maioris. ut maior ignis difficultas corrumpitur que minor. et maior aqua difficultas resoluuntur que minor. Si igitur maior elementum pars est corruptibilis: a fortiori & minor: sed maior pars secundum eos corrumpitur: igitur et minor. Ignis enim duobus modis corrumpitur. primo per suum contrarium: vt in fusione aqua aut flamine uentis, et hoc per se. Secundo, quia deficit alimentum in seipso deficit et paulatim deperit: inde atque flamma in lapide coacta oleo. Et minor ignis patitur a maiori per accidens: sicut minor flamma a maiore corrumpitur: quia maior minori ipse totum absumit alimentum quo minor longiore tempore durasset, et quanto minor: tanto velocius absumitur/ licet maior minoris sibi continua seruet ne corrumpatur ab extrinseco & contrario: a quo pura flamma facilius corrumpitur si sit separata: igitur elementa sunt corruptibilia/ & in corpora corruptibilia resoluuntur: que non sunt eterna.

Quod ignis duobus modis corrumpitur.

Secundo. cum elementa sint generabilia/ aut ergo generabuntur ex aliquo incorporeo. Sed hoc non: quia tunc esset uacuum. Nam oecumque fit/ sit in aliquo loco: et in eo quod in quo existebat prius illud ex quo fit. vt ignis ex ligno genitur in eo est loco in quo prius lignum: et cadauer equi ubi prius equus: igitur si nullum erat corpus in quo loco alterum genitum esset: erat uacuum. Sed si ignis fiat ex incorporeo: nullum erat corpus in loco quo genitum est ignis, sed solamodo incorporeum: igitur ibi fuit uacuum. Quod si quis dicat alterum fuisse corpus cum ipso incorporeo ante generationem ignis: et ergo non fuisse uacuum: igitur post generationem ignis duo corpora simul erunt in eodem loco: scilicet ignis que genitum est corpus/ & illud corpus quod prius fuit cum incorporeo. Id autem est impossibile: igitur elementa ex corporibus generantur et in corpora resoluuntur. **Secunda conclusio.** Non est ponendum unum commune corpus aliud ab elementis: ex quo elementa fiant & in quod corrumpantur. **Primo.** Quia corpus ex quo alterum gignitur/ est prius eo quod ex ipso gignitur. Si igitur elementa gignerentur ex huiusmodi communi corpore: ipsum esset prius elementis. Elementa autem sunt prima corpora: neque ipsis sunt alia priora. Erunt igitur aliquod corpus primis corporibus prius: quod est impossibile. ergo non est ponendum huiusmodi corpus. **Secundo.** Quia aut tale corpus erit graue aut leue: & si sic/ erit aliquod elementorum. Nam omne corpus simplex graue aut leue est elementum. At tale corpus esset simplex (cum ex eo gignantur corpora simplicia) graue aut leue: ergo est elementum/ quod dicto eorum repugnat. Aut nullam habebit grauitatem aut leuitatem: & tunc non erit natum moueri. Nam vt prius ostensum est: quicquid sursum aut deorsum fertur / graue aut leue esse necesse est: quare erit immobile & materia & motus abstractum/ quemadmodum corpus mathematicum. Neque tale corpus erit in loco. Nam si esset in loco: aut in eo moueretur aut

29

28

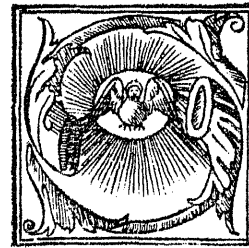
29

quiesceret. q. si quiesceret: aut quiesceret natura aut uiolentesi natura: in eundem locum natura ferretur/ & si uiolentesi in eundem locum moueretur uiolentesi: quod tamen nec graue nec leue esset. Quod si non est in loco: ex eo nihil fieri natum est. Nam omne quod fit in eius ex quo fit loco fit. Si igitur id ex quo fit non est in loco: neque id quod fit erit in loco. At omne quod fit in loco fit. igitur si corpus huiusmodi non esset in loco: ex eo nihil fieret. Cum itaque elementa non fiant ex non corpore/ neque ex corpore altero ab ipsis relinquuntur ipsa ex se inuicem fieri & in se inuicem corrumpi. ut secundum de generatione latius ostendit.

Septimi capitis notae.

Corruptibilium principia elementa & corpora simplicia. **Positio / opinio.**

30

Septimum caput continet tres conclusiones, quatuor rationes ad primam, & sex ad tertiam. **Prima conclusio.** Modus quo Democritus & Empedocles generationem elementorum ex se inuicem saluare nituntur: irrationabilis est. **Primo.** Quia sua dicta ignorare videntur: cum vnum quodque inquant ex vno quoque segregari/ sicque apparere generari: non generationem ex se inuicem facientes/ sed apparentem generationem. perinde ac si res in vase deliteant: quas in luce & apparentiam proferas/ dicatque eas idcirco genitas. Sic autem generatio minime fit: sed ex quadam subiecta/ substrataque materia. **Secundo.** Eadem magnitudo cum arctior/ strictiorque fiat: non videtur idcirco fieri debere grauior: quod quidem ipsi volunt: quoties ex aere fiat aqua. **Tertio.** Quo pacto immixtum quod separatum fuerit: maiorem locum occupare necesse sit: & maius corpus in minore contineatur: quod tamen sepe oportet: quoties ex aqua fit aer. Ampliorem enim locum sepe factus occupat. & vnum quodque rariorem & subtiliorem partem. quod aqua: feruore intumescens ostendit. quae ad aucta mole: constricta vasa continentia etiam perfringit. Aut igitur erit vacuum / aut non extendetur corpora: quod & ipsi volunt. Sed certe irrationabile est existere vacuo sepe quod extrahitur: ampliore mole se diffundere necesse esse: quod tamen oportet cum ex aqua fiat aer. Et quod confugium suum nullum sit ope vacui confidentium: alio quoque demonstratum est loco: cum nihil prorsus esse queat vacuum. **Quarto.** Si eo pacto: segregatio generatio fieret: tandem ex se inuicem generatio casura/ defecturaque esset. Nam in magnitudine finita: infinita contineri impossibile est. Si itaque ex terra aqua deperis: aliquid ab ea distractum est / & generatione factum. Deinde iterum demendo: aut tandem absumitur/ stabiturque aliquid: aut sub mole finita/ infinita sunt contenta. quod est impossibile. Non igitur semper ex se inuicem generari quibunt. Non est igitur quo modo Democritus/ Empedoclesque voluit elementorum ex se inuicem generatio. **Secunda.** Elementa: ex se inuicem transfiguratio non sunt (quae admodum ex eadem cerat: transfiguratio fit circulus & sphaera) vt nonnulli voluit. **Nam** ipsa elementa indiuisibilia esse oportet: propterea quod non semper Pyramis diuidatur in Pyramidem/ neque cubus in cubum/ neque pars ignis erit ignis/ neque pars terrae erit terra: aut corpus dabis prius elementum: & quod non resoluetur in elementum / & quod non erit elementum. quandoquidem figuram nulli elementorum habuerit accommodam. **Tertia.** Neque item superficialium resolutione / elementa ex se inuicem gignantur. **Primo.** Quia inconueniens est non omnia ex se inuicem gigni posse: sed eorum vnum (vt dicunt) transmutationis esse expers. quod paucioribus constet triangulis & superficialibus. ex quo ideo gigni non potest: quod pluribus eget triangulis. Tum quia negant ea que certa sensuum experientia cognita sunt. Et huius quidem causa est: quod ex non bene sumptis principis omnia ad quosdam statuta opinionones defecderas: reducere volunt. Atqui eternorum principia/ & terra esse videntur/ sensibilia: sensibilia/ & corruptibilia: corruptibilia. Tum quia vsque adeo futurorum defendendorum sermonum sunt pertinaces: ipsorum sunt amatores. & quodlibet accidens tanquam vera habentes principia sustinent: ex consequentibus & maxime ex fine / recte indicandi occasionem non sumentes. Vt enim disciplinae factiue finis/ opus est: ita & sensibilia cognoscere & que circa sensum versantur/ naturalis disciplinae finis est. **Secundo.** Accidit ipsis: terram maxime omnium esse elementum fatari oportere/ vt que sola incorruptibilis existat: & in quam alia resoluuntur, quae potiores videntur esse elementum conditiones. **Tertio.** Accidit eis: triangulos / superficiesque remanere superfluas. vt cum ex illo quod plures triangulos habet gignitur id quod paucioris habet: superfluis residui/ qui profecto non constituunt elementum simile ei ex quo genitum est: quod longe plures requirat. Neque aliud quodcumque. Erunt igitur remanentes superfusae/ octosque. **Quarto.** Quia generationem / ex non corpore faciunt: quia ex superficialibus. **Quinto.** Aduersa disciplinis permulta confiteri coguntur: vt non omne corpus diuisibile esse: quod irrationabile est: quandoquidem vel intelligibilia illa Mathematica corpora: disciplinae ipse diuisibilia esse concedant. Et hi vt suam tueantur positionem: non omne sensibile corpus / diuisibile esse admittunt. **Sexto.** Quia elementa/ substantiasque elementorum figuris determinant. vt ignem Pyramide aut sphaera. quare sicut diuisa sphaera aut Pyramide: partes / sphaera / aut Pyramis non existunt: ita partes ignis non erunt ignis. & ita de aere/aqua & terra. quare aut ipsa indiuisibilia sunt: aut (vt iam diximus) aliquid est prius elementum.

Notarum septimi capitis declaratio.

Elementa & corpora simplicia sunt principia completa corruptibilium: & ex ipsis corpora naturalia mixta componantur. materia vero & forma sunt principia corruptibilium incompleta.

Septimi capitis prima conclusio. Inconuenienter dicunt Democritus & Empedocles elementa ex seimicem segregatione generari. **¶** Primo. Quia sic dicentes non veram docent generationem & quomodo fiat / sed solum apparentem : quemadmodum si res aliquae in vase occultentur / & exponantur oculis spectantium : & idcirco dicantur genitae . Nam generatio non fit hoc modo : cum ante segregationem res erant secundum substantiam aequae sicut facta segregatione sicut res in vase latentes non minus verae sunt / q̄ cum fuerint in lucem prolatae . Generatio autem fit / acquisitione formae substantialis in materia / & nouae substantiae productione . **¶** Secundo. Quis magnitudo primo amplior sit & deinde fiat archior : non tamen propterea oportet eam fieri grauiorem / cum eandem grauitatem seruet aqua cum dispersa est & deinde unita : sicut lamina ferri primo lata & deinde in massam redacta . Ipsi autem voluit quotiens ex igne fit aqua si acquiritur sicut maior magnitudo : sicut maiorem acquiri grauitatem . **¶** Tertio . Non bene fieri potest ut alteri immixtum cum ex ipso separatum fuerit / maiorem locum occupet : & q̄ maius corpus & amplioris extensionis minore corpore secundum molem contineatur . Oporteret tamen semper cum ex aqua fit aer : corpus / prius alteri permixtum / cum separatum esset / maiorem locum occupare : quia aer cum ex aqua factus fuerit maiorem habet quantitatem : & quicquid rariorum subtiliorumq; partium est : maiorem habet locum q̄ densius & grossum / quod de aqua feruente clare constat . quae quis ante feruorem totum vas non opplebat : tamen acquisita maiore quantitate vas continens (ne dimensiones se penetrent) frangit : quare aut erit ponendum uacuum aut corpora non extendentur : cuius ipsi dicunt oppositum . Sed non est rationale corpus quod separat & extrahitur ex altero / se ad maiorem quantitatem extendere debere etiam existente uacuo . Id tamen oportet : cum ex aqua fit aer : ipsum scilicet aera maiori mole extendi . Quod autem nullum a uacuo sursum possit suae positionis defendere praesidium prius ostensum est in quarto Physicorum : ubi probatum est nullum posse esse natura uacuum . **¶** Quarto . Si per segregationem fieret generatio ut ipsi dicunt : tandem elementorum ex seimicem generatio deficeret . Nam si ex terra aliquid aquae auferatur : aliquid ab illa subtractum est & generatum . Deinde iterum tantumdem aquae auferendo : rursus aliquid generatur : & cum omne finitum per determinatam quantitatis ablationem tandem consumatur / nihil aquae residuum erit a terra auferendum : quare amplius ex terra non poterit fieri aqua : aut si semper aliquid superest praeter prius accepta auferendum : ipsum erit mole infinitum & tamen continebitur mole finita terrae : igitur sub mole finita continetur infinita : quod est impossibile . igitur elementa non generantur ex seimicem per segregationem . **¶** Secunda conclusio . Elementa non sunt ex seimicem per transfigurationem & unius figure in alteram mutationem : sicut ex cera circulari per uariationem figurae fit cera sphaerica . **¶** Pater . Quia Pyramis non semper in Pyramidem diuiditur neq; cubus in cubum : ergo elementa non possunt diuidi in se diuidi in elementa / immo essent indiuisibilia . Similiter cum pars Pyramidis non sit Pyramis : & ignis sit Pyramis : igitur pars ignis non erit ignis . Sic cum pars cubi non sit cubus : terra autem sit cubus / igitur pars terrae non erit terra . Et accepta parte ignis sic formatur ratio . Ut aliquid elementum dicatur : debet habere figuram tali elemento conuenientem . si quod igitur corpus non habet figuram elemento conuenientem : non dicitur elementum . At pars ignis non habet figuram elemento conuenientem : quia neq; pyramis est neq; sphaera : ergo pars ignis non est elementum neq; resoluetur in elementum . Et cum pars sit prior suo toto : datur aliquid corpus prius elemento / quod est impossibile . **¶** Tertia conclusio . Neq; elementa ex seimicem sunt per superficierum resolutionem . **¶** Primo . Quia dicunt unum elementorum ex paucioribus triangularibus & superficibus constare / & idcirco ipsum transmutari non posse : neq; alia quae pluribus egent triangulis ex ipso generari posse . Id autem inconueniens est : non omnia scilicet ex seimicem posse generari : cum non potior de uno elemento q̄ quolibet altero uideatur ratio . Etiam neque gant ea quae sensu cognoscuntur : uideamus enim quodlibet elementum in alterum resolui . At huius causa est / quia proprias positiones defendere potius q̄ ueritatem inuestigare nituntur : neq; principia rebus ipsis recte accommodant . Nam sicut ea principia uersantur ut ex quibus aeterna constant / aeterna sunt : ita ex quibus sensibilia constant sensibilia sunt . & ex quibus corruptibilia : corruptibilia . Etiam qui usq; adeo pertinaciter propria dicta defendunt : ipsa ueritati praeserunt / quodlibet imperitiosus aut falsum ac si uera haberent principia asserentes : neq; recte iudicandi rationem ex consequentibus & potissimum ex fine sumunt ut deberent . Nam sicut opus est finis artis : ut domus artis aedificatoriae / calcus artis sutoriae / ita cognoscere sensibilia eorumq; proprietates : est finis naturalis philosophiae . **¶** Secundo . Terra omnium elementorum sola incorruptibilis est & in quam alia resoluntur : quae potiores sunt elementi conditiones . igitur terra secundum eos maxime omnium debet dici elementum / quod est inconueniens . **¶** Tertio . Cum ex eo quod plures habet triangulos generatur illud quod habet pauciores : super sunt aliqui trianguli residui . Et illi non constituunt elementum simile ei ex quo genitum est / quia illud requirit longe plures triangulos q̄ super sunt : neq; constituunt aliud quodcumq; elementum eadem de causa : igitur remanentes trianguli erunt superflui & ociosi : quod est inconueniens . ut si ex igne habente octo triangulos fiat aqua habens sex / & totidem requirens : manent duo residui qui non constituunt ignem : cum ignis multo plures duobus requirat triangulos : neq; aliud componunt elementum propter eandem causam : igitur sunt superflui . **¶** Quarto . Quia dicunt generationem ex superficibus fieri : habent concedere generationem fieri ex non corpore : quod disciplinarum principijs oppositum est . **¶** Quinto . Admittunt non omne corpus sensibile esse diuisibile ut suam defendant positionem : quod manifestum est inconueniens & disciplinis repugnans . Nam in disciplinis corpora mathematica (quae solum intelligibilia sunt) conceduntur diuisibilia : ergo multo potius & corpora physica sensibilia diuisibilia sunt . **¶** Sexto . Quia substantias elementorum ab inuicem figuris distingunt : ut ignem dicunt esse sphaericum aut pyramidalis figurae . ergo sicut diuisa sphaera aut pyramide : partes ipsius in quas diuiditur non sunt sphaera aut pyramis : sic partes ignis non erunt ignis . & ita de ceteris elementis : igitur ipsa elementa indiuisibilia sunt : aut aliquid (scilicet pars elementi) est prius elemento : quorum utrumq; est impossibile .

Nulla figura
diuiditur in
partes homio
meras.

Multorum q̄
in re literaria
uersantur ut
tinm.

¶ Octoedra figura est : quae octo habet superficies . **¶** Ecocedra uero : quae uiginti superficierum est / atq; basium . **¶** Cubica autem : quam Tesserarum figurae expriment . **¶** Angulus acutissimus qui ex sphaera exteriori contactu causatur / is est : qui causatur ex linea recta regulariter super Diametrum cadente : & circumferentiae parte . quod decima quinta tertij demonstratur Geometriae .

¶ Statum cap. continet duas conclusiones, quatuor rationes ad primam, & septem ad secundam. **¶** Prima conclusio. Irrationabiliter figuras elementis adaptantur ut igni sphaeram aut Pyramidem / aeri Octoedram aquae Ecocedram / terrae uero talem & cubicam . **¶** Primo . Quia accidit eas non replere totum spacium . In planis enim ad inuicem nexae Trigone / Tetragone & Hexagone : totum replere uidentur . In solidis autem tantum duae Pyramis atq; cubus . & tamen cum plura duobus sint elementa : plures solidas atq; corporales / totum replentes sumere oporteret figuras . **¶** Secundo . Omnia simplicia corpora : a loco & continente figurata uidentur . maxime autem aer & aqua . Non igitur elementi seruant figuram . alioquin non ubiq; assequerentur ac tangerent continens : quod est impossibile . **¶** Tertio . Si transproportionetur aqua : ut si quoquo pacto in Pyramidem aut cubum figuretur : non erit amplius aqua / si elementa figuris differant . Hoc certe falsum est : & hoc nos docere uidetur natura / & non praeter rationem euenire . Nam subiectum & materiam oportet esse informem / & sine ulla suapte natura specie . Sic enim (ut scribitur in Timaeo) melius uicibus aptari poterit meliusq; speciem recipiet omnem . ita & de elementis putare oportet : quae compositis futura sunt ut materia . ut sine huiusmodi figuris : ad inuicem pati / alterari atq; transmutari queant . **¶** Quarto . Et os & caro & alia continua : ex elementis esse non poterunt . Nam elementa ex superficie rum compositione gigni ponunt . non autem ea quae sunt ex elementis . Quo fit ut si quis acute uelit inueniri / & eorum rationes examinare : peniculare : exentium natura generationem auferre uideantur : nisi transsumptione quadam elementis generatione & ceterorum generatione uti dicantur . **¶** Secunda . Neq; quidem figure : elementis ascendit : sunt : ob ipsorum motus / affectionesq; . **¶** Hanc enim ob causam faciunt hi ignem : sphaeram : hi uero Pyramidem : q̄ haec maxime sunt mobilia / tangantq; minima : & ne quaquam firmiter iactentia . Ignis autem maxime mobilis & minime fixus est . Et anguli ut aiunt : est calefacere : & maxime calefactioe incedere . ignis autem calefactio & incensio est : ideo hi Pyramidem esse dicunt : q̄ tota sit angulus . hi autem sphaeram : q̄ angulum / extra tangendo constituit omnium acutissimum . Et terra / cubum asserunt : q̄ haec figurarum ad bene manendum aptissima sit : maneat autem omnium firmissime terra . Sed haec non recte dicta esse aparet . **¶** Primo . Quia tamen sphaera motui sit aptissima : non tamen motui qui igni proprius est (Est enim motus sursum rectus / igni proprius) sed circulationi aut uoluntati . Et terra non ubiq; manet : sed in loco suo / quemadmodum & elementorum cetera . Quare sita ratione unum quodq; elementorum extra suum locum / Pyramis erit aut sphaera : q̄ bene moueatur . & in proprio loco : q̄ fixe maneat & stet / erit cubus . **¶** Secundo . Si ignis calefacit & ardet : q̄ angulos habeat : omnia elementa / calefactura erunt : licet forte alterum altero minus : Nam omnia habent angulos : & cubus / & uiginti basium Ecocedra : & octo basium Octoedra : & Pyramis . Inquit enim Democritus : sphaera quidem & angulus eius quiddam exurit & ardet . **¶** Tertio . Id per manifeste falsum esse : Mathematica par dunt . Nam si sphaera & Pyramis calefacit & ardet : corpora Mathematica calefacient & ardebunt . Habent enim illa : & sphaeras / & Pyramides : & angulos : & indiuisibilia . quae si ita sese habeat (& in Mathematicis sunt magnitudine indiuisibilia : cur ergo non calefaciant / ardeantq; ? & tamen propter eandem causas : ignis calefaciat : exurit / & ardeat differentiam adducant / causamq; assignent oportet . manifestum ergo esse uidetur : non ut dicunt ita esse dicendum . **¶** Quarto . Si ignis sphaera : Pyramis est : & quod ardet ignitur : protinus quod ardet sphaeram Pyramidem ut fieri necesse est . quod q̄ falsum sit . vel uiderint ipsi . **¶** Quinto . Cum partes ignis sint ignis : si ipsum diuisibilem statuunt : ut eius incisionem / & diuisionem quamcumq; / ratio figura sequatur necesse est : si ignis partes : ignis esse debeant . quod tamen accidit . Dicere enim sphaeram non nisi in sphaeras : & Pyramidem non nisi in Pyramidas solui posse : persimile est ac si quis proloquatur / dignificet : aut ponat gladium non nisi in gladios : & ferram non nisi in ferras diuidi posse . **¶** Sexto . Ridiculum certe est : igni Pyramidem attribuere : q̄ figurarum aptissima sit ad secandum / diuidendum & separandum . Nam magis igni proprium est congregare / & ad continua reuocare . Congregat enim ea quae eiusdem tribus sunt . Et haec congregatio : per se est . Est enim continuatio & unitio : segregatio autem per accidens . Congregat enim (ut dictum est) quod eiusdem generis fuerit atq; tribus (quo dicunt Homophylon) & segregat alienum . Debuerunt igitur horum duorum ei figuram magis aptare : quod magis ei proprium est & competit . Hoc autem est congregare : & non dissipare & diffregare . **¶** Septimo . Calidum & frigidum uirtute contraria sunt . Atqui frigidum contrariam assignare nequimus figuram . Nam figurae nihil est contrarium . Et certe ipsi figuram assignare praetermiserunt omnes : & tamen conueniebat aut omnia determinate figuris / aut nullum attendere . Cur enim potius hoc q̄ illud : Sibi ipsis distulerint quidam : suppetias ferre uolentes . Aiunt enim frigidum magnarum esse partium : quapropter constringit / & per poros transire / expirare & diffusi nequit . erit igitur calidum transiens . tale autem omne : subtilium est partium . quare calidum & frigidum : magnitudine & paritate / & non figuris (ut defendere uolunt) determinant . Quam rem si pertinacius defendere pergant : & in igne magnae sunt & parae Pyramides : magnae non erunt ignis / & figura illa non erit causa caloris : quin potius contrarii effectura . Magnum enim (ut aiunt) frigefacit . Ex his itaq; per manifestum esse putamus :

34

31

32

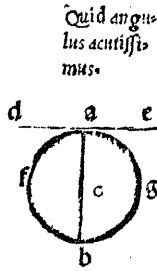
elementa/passiones/affectioe sue elementorum/non esse figuris discriminandas. Sed que eorum propriissime differentie sint / & a quibus passionibus/operibus:& virtutibus pendeant (Habet enim eorum unumquodque a natura: proprias & passiones; & opera/ & virtutes infortas; & determinatas) futurus sermo indicabit. Quod cum cognitum fuerit: uniuscuiusque ad unumquodque alterum differentias accipere que facillimum erit.

Tertij de Celo & Mundo Aristotelis finis.
Notarum octavi capitis declaratio.

Figura plana est figura que linea aut lineis clauditur: ut circulus/triangulus. Que si tres habeat angulos: triagona dicitur / si quatuor: tetragona / si sex: hexagona & ita deinceps a numero angulorum denominationem sumendo. Figura autem solida est figura que unica superficie aut pluribus continetur: ut sphaera/Pyramis/cubus. Nempe sphaera: unica ambitur superficie. Pyramis autem & cubus pluribus circumdantur superficiebus ut suis ultimis/extremis/atque terminis. Octoedra figura est figura solida octo extremis superficiebus & basibus contenta. Ecceedra vero: corporea figura est que viginti superficiebus & basibus continetur. Cubica autem figura solida est que longitudini latitudinem & profunditatem equam habet. cuius figurae sunt tres: reae/sive taxilli. De quibus in decimo quinto geometrie Euclidis ampla est determinatio: et potissimum in duodecime propositionis eiusdem libri commentario/vbi que uniuscuique elementorum ab antiquis & platonis assignata fuerit figura / & quam ob rem; Campanus explicat. Si descripto circulo & eius signata diametro: ab altero terminorum diametri ducatur linea recta cadens regulariter sine orthogonaliter super diametrum (id est cum diametro constituens duos angulos rectos) & linea illa tangat circumferentiam circuli in vno puncto/non tamen eam secet: tunc angulus constitutus ex tali linea recta & parte circumferentiae dicitur angulus acutissimus qui fit ex circuli exteriori contactu. Ita de sphaera est dicendum. Ut sit datus circulus a g b f: cuius centrum sit c / & diameter a b super cuius unum terminum a cadat linea recta d e orthogonaliter: ut cum diametro duos angulos rectos constituat: scilicet d a b / & e a b. Angulus d a f constitutus ex parte lineae d a & parte circumferentiae a f est acutissimus. Similiter angulus e a g constitutus ex parte lineae recte e a / & parte circumferentiae a g aetiam est angulus acutissimus qui fit ex circuli contactu exteriori. Et uterque dicitur angulus contingenti: ut decima quinta propositio tertij geometrie Euclidis demonstrat.

Octavi capitis prima conclusio. Inconuenienter Antiqui figuras elementis attribuunt: ut igni sphaericam aut pyramidalem; aeri octoedram; aquae Ecceedram & terrae cubicam. Primo. Quia in planis figuris triangulares/quadrangulares & sexangulares simul in se tota replent spacium. In solidis autem figuris solum duae Pyramis & cubus totum in idem spacium replent. At plura duobus sunt elementa: igitur aliquibus conueniunt figurae non replentes totum spacium/quod est in introducere vacuum: aut saltem plures oporteret sumere figuras solidas totum replentes spacium quae duas / & eas elementis attribuere ad excludendum vacuum. Secundo. Omnia simplicia corpora continentur figurari: certantur: potissimum aer & aqua. Nam si quis aquam in vase quadrato posuerit: ipsa in figuram quadratam se disponet. Deinde si eadem in sphaerico posuerit: figuram sphaericam accipiet: igitur corpora simplicia non seruant figuram elementis. Si enim elementi retinerent figuram: ut aqua Ecceedra ponatur in vase sphaerico & retineat suam figuram: ipsa non vbiq; tangeret vas sphaericum continens: sed inter eius bases & concuum vasis continentis interciperetur vacuum: quod est impossibile. Quod si non seruant figuram elementis: igitur elementa per figuras ab invicem non differunt. Tertio. Si elementa per figuras ab invicem secundum substantiam differant: ergo si aqua Ecceedra transfiguratur in pyramidem aut cubum / amplius non erit aqua sed ignis aut terra. Nam quae consimiles habent figuras: consimilia esse oportet elementa. Sed id manifeste falsum est. Nam sicut materia nullam habet in se determinatam & perpetuo ei ad dictam formam: sed indifferenter quamlibet in se recipit. si vnam sibi propriam haberet: non posset alijs formis suscipiens aptari. Sic elementa (ex quibus tanquam ex materia generantur mixta) sine determinatis huiusmodi figuris ab invicem gignuntur / corrumpuntur / & alterantur: ut melius ex eis cuiuscumque figurae mixtae producantur. Quarto. Dicitur ossa carnes / & nervos non fieri ex superficialium compositione. Elementa autem ex compositione superficialium (ut asserunt) sunt: igitur os/caro/nervus & caetera mixta non fiant ex elementis. Quare si eorum dicta diligenter examinentur: ipsi generationem ex naturalibus rebus penitus asserunt: aut quadam metaphorice translationeque loquentes: elementorum generationem vno modo / & caeterorum alio fieri dicunt.

Secunda conclusio. Non sunt figurae elementis attribuendae ob eorum motus & proprias operationes faciendas. Dicunt sane aliqui ignem esse sphaericam aut pyramidalem: quia pyramis & sphaera sunt maxime mobiles/minima tangunt / & nequaquam firmiter iacent: quod globus super terrae planiciem decurrens facile monstrat. Ignis autem maxime (ut aiunt) mobilis est: minima tangit / & minime fixus est: igitur ignis & sphaera. Praeterea Angulus (inquunt) vim habet calefaciendi & calefactione incendiendi. Ignis autem calefacit & incendit: igitur ignis est Pyramis. Est enim Pyramis tota angularis / & in cono angulum habet acutissimum. Eadem quoque ratione ignis est sphaera: nam sphaera angulum contactu lineae exteriori constituit omnium acutissimum. Terrae autem cubicam assignant figuram: quia cubus ad fixum manendum aptissimus est: ut lapis cubicus in terram proiectus manet immotus. Terra autem omnium firmissime manet & quiescit: igitur terra est cubus. Sed quae non recte dicantur patet primo: quia motus reclusus sursum est igni proprius. Sphaera autem non est apta motui recto sursum: sed girationi aut volutationi: ignis vero girationi & volutationi aptus non est: igitur sphaera non est apta motui proprio ignis: nec ignis est aptus motui proprio sphaerae. Terra autem non vbiq; manere nata est: sed solum in loco proprio sicut & quodlibet caeterorum elementorum. Et extra locum suum existens terra facile movetur: et caetera elementa consimiliter: igitur sua ratione quodlibet elementum existens in suo loco erit cubus: quae ibidem maneat: & terra & unumquodque elementorum extra suum locum erit sphaera: quae facile moueatur. Secundo. Ignis calefacit & ardet quia angulos habet: igitur quicquid habet angulos/consimili ratione calefacit & ardet. Nam consimiles cause eosdem producant esse debent. At omnia elementa habent angulos/aliqua quidem plures/aliqua vero pauciores: ut octoedrum corpus habet angulos / & Ecceedrum & cubicum: igitur omnia elementa calefacient suapte natura scilicet aeri/aqua/ & terra: quod est impossibile. Tertio. Sphaera/pyramis & angulus (ut ipsi dicunt) calefacit & ardet. Corpora autem mathematica habent sphaeras/pyramides & angulos: ergo corpora mathematica calefaciunt & ardent: quod est manifeste falsum: cum sint abstracta intellectu a materia & motu.

Quare autem quibus attribuitur hae figuris.

Non enim potior est ratio cur ignis calefaciat & tamen mathematica corpora/id est quo ignis calefacit habentia/non calefaciant, aut si qua sit: eam asserant. Quarto. Ignis (ut dicunt) est sphaera aut Pyramis. At quod ardet: igitur in ignemque conuertitur & fit ignis: ergo quod ardet: fit sphaera aut Pyramis. Consequens est impossibile: ergo & illud ex quo sequitur. Quinto. Cum ignis diuiditur: non in totum quamlibet partium sequitur: nam quilibet pars ignis est ignis: si igitur ignis sit sphaera aut pyramis: quamlibet partem eadem figurae sequitur denominatio: & quilibet pars ignis erit Pyramis aut sphaera: & per consequens quaelibet pars pyramidis erit pyramis. hoc autem manifestum est inconueniens. Nam qui dicit pyramidem non nisi in pyramides esse diuisibilem: simile est ac si pro proloquio/dignitateque & positione asserat: gladium non nisi in gladios diuidi posse; & ferram solum in ferram esse partibilem. Sexto. Magis igni proprium est congregare & vni alterum continuare: quod disfungere & segregare. Nam congregatio per se est ad conseruationem. Segregatio autem per accidens & ad rei deperditionem. Congregat enim ignis ea quae sunt eiusdem naturae & speciei: ut vaporem vaporum/sumum fumo & cinerem cineri. Separat autem ea quae diuersae sunt naturae & speciei: ut sumum a vapore / & aquam a cinere. Igitur potius debuerunt igni attribuere figuram qua congregaret: quod ei est magis proprium / quae segregaret / quod ei minus est proprium. Male igitur assignauerunt ei pyramidem: quia aptissima figurarum est ad diuidendum & ad separandum. Septimo. Calidum & frigidum sunt contraria secundum virtutes: igitur contrarias habent figuras: si elementa figuris agunt & transmutant. At frigidum figuram assignare impossibile est: figurae calidi contrariae: cum figurae nihil sit contrarium: igitur neque calidum assignanda est figura. Aut enim omnibus agentibus oportet assignare figuras aut nullas: cum non sit valentior ratio cur potius vni quam alteri assignentur figurae. Aliqui autem volentes primis auxilio esse: subijpitis contradicunt: dicentes frigidum esse magnarum partium & idcirco per poros transire non posse: sed eos constringere. Erunt igitur calor aperiens/dissolvens/transiens & paruorum/subtiliorumque partium: igitur calidum & frigidum differunt magnitudine & paruitate a se invicem: quae calidum paruorum sit partium/frigidum vero magnarum: non igitur ab invicem per figuras differunt: ut ipsi dicunt. Immo cum in igne sint magnae pyramides & paruae: & magnarum partium corpus frige facit ut dicunt: magnae igitur pyramides frige faciunt & non sunt ignes: neque calorem efficiunt: quare aliqua pars ignis frige facit: quod est impossibile. Non igitur assignandae sunt elementis figurae ad eorum motus & transmutationes efficiendas. Cum autem unum quodque elementorum a natura habeat proprias operationes / & virtutes a natura determinatas: quibus ab invicem ipsa proprie differant: & a quibus virtutibus eorum proprias operationes: generationes/corruptiones/alterationes & lationes fiant: postea dicitur. Quod vbi deprehensum fuerit: cuiuslibet elementi ad alterum quoduis discrimen/ ac differentiam assignare per se facile erit.

Commentarij in tertium librum de Celo & Mundo Aristotelis finis.

Primi capitis quarti de Celo note.

Possent natura moueri/ aptum natum moueri. Sursum simpliciter / extremum celi lineae. Sursum ad alterum / extremum ignis. Extremum concuum. Deorsum simpliciter/terra. Deorsum secundum alterum/aqua naturali rerum seruetur sitque seruat. Antipes/ ex opposito ad alterum pedes habens.

Virtus de Celo continet sex cap. Primum vnam conclusionem, duas rationes ad eam, duas diuisiones, & quinque diffinitiones. Conclusio. Quid graue / quid leue / & quae virtusque natura existat: disquirere contentens est. Primo. Quia haec contemplatio/sermonibus (qui de motu sunt) propria est. Diffiniemus enim graue & leue per posse natura moueri: quorum actibus nomina nulla posita sunt. Nos autem hoc in loco de eorum motibus intendimus: conueniens igitur huiusmodi disquirere est. Secundo. Quia omnes antiqui virtutibus grauium & leuium vsi sunt: sed per pauca determinarunt. conueniens itaque erit (que ab alijs dicta sunt ad ducendo) tantum de ipsis considerare: quantum nostro subseruiat proposito & nostram aperiat sententiam. Prima diuisio. Grauium quoddam est simpliciter graue / & quoddam graue ad alterum: quem ad modum es ligno dicimus esse grauius. Item leuium hoc simpliciter leue/illud vero ad alterum. Et de graui simpliciter & simpliciter leui nihil meminerunt. neque diffiniuerunt quid aut graue aut leue ad alterum: sed habentium grauitate aut leuitate quid grauius aut leuius. Secunda. Quaedam semper ad medio ferri nata sunt: & haec sunt quae sursum feruntur. quaedam vero semper ad medium: & sunt quae feruntur deorsum. Sed existimauerunt quidam (& absone quidem) non esse sursum aut deorsum in vniuerso: quod ex omni parte similes habeat partes. vti si quis tantum ambulet ut suo primo loco fiat Antipes: consimiles habebit mundi partes. quare non prius erat sursum/tunc vero deorsum. Nos dicimus sursum & deorsum non relatione ad nos sumpta accipi oportere. sed vbi cumque fuerit celi extremum: ibi sursum. vbi vero eius medium: ibi deorsum. Quare qui antipes ita ambulando fieret: semper esset deorsum. Neque id verum est (quod putauerunt aliqui) hemisphaerium celi supra nos / sursum: sed totum (quod pedibus nostris e regione subsum est) deorsum esse. quia credebant ex opposito non esse aliud celi occultatum Hemisphaerium: quod falsum est. Ex his quid graue / & quid leue: elicere poterimus. Prima diffinitio. Graue est quod ad medium ferri natum est. Secunda. Leue quod natum est ferri a medio. Tertia. Simpliciter graue est quod simpliciter deorsum & ad medium fertur. Quarta. Leue simpliciter est quod sursum fertur & ad extremum. Quinta. Graue ad alterum est cum datis duobus equatilis molis grauius: alterum deorsum velocius & alterum tardius feratur: quod velocius fertur: grauius dicitur: quod tardius / minus graue & ad alterum graue. Et ita de leui ad alterum suo modo sursum emicando dicendum est.

Notarum primi capitis quarti de Celo declaratio.

Locus sursum simpliciter/extremum est concuum celi lineae. Elementum quod est sursum simpliciter: ignis in extremo celi

Quis vnicuique lunc existens. ¶ Locus sursum ad alterum est extremum & superficies concava ignis. Elementum quod est sursum ad alterum
 q. elemento aer in extremo ignis existens. ¶ Locus deorsum simpliciter est extremum aquae. Elementum quod locatur deorsum simpliciter: ter-
 ra in aquae extremo naturali elementorum serie seruata consistens. ¶ Locus deorsum ad alterum est extremum aeris. Elementum
 quod deorsum est ad alterum: aqua in extremo aeris naturaliter existens. ¶ Antipes est qui in terrae hemisphaerio quod ultra equi
 noctalem ad polum uergit antarcticum habitans pedes habet nostris pedibus oppositos. Et hoc graeco nomine antipodas dicunt.
 q. concipiant Haec autem nota est quid nominis tantum: nam secundum rei veritatem non sunt homines antipodas ad nos: ut nonnulli conieclant
 non esse ante ex posteriori ipsius caeli illi plagae respondente. quod quidem post sensus virtutem sicut & post in homine non habet. ¶ Exem-
 podas. plum de ere & ligno in litera ad primam diuisionem positum analogicum est & de corporibus mixtis: cum tamen fiat ibidem
 sermo de grauibz simplicibus. ¶ Sursum relatione sumpta ad nos est, quod nostro capiti supeminet. Deorsum vero ad nos: quod
 nostris pedibus subiectum est. Quare aliquid deorsum ad nos est sursum simpliciter: ut concuum caeli lune alterius hemisphaerij.
 ad quod si moueretur ignis in altera parte terrae positus: sursum moueri dicendus est. et tamen si sursum est deorsum assignare
 tur relatione sumpta ad nos: diceretur moueri deorsum.

PRimi capitis quarti de Caelo conclusio. ¶ Conueniens est inquirere quid graue & leue: & quae utriusque proprietas sit &
 conditio. ¶ Patet primo, quia de motu corporum simplicium (quae recto motu ferri nata sunt) determinare huic loco conue-
 niens est. At grauis & leuis cognitio ad eorum motum melius intelligendum est apta. Nam diffiniuntur graue & leue per aptum
 natum moueri: graue quidem quod natum est moueri deorsum: & leue quod natum est moueri sursum. Et hic graue & leue su-
 muntur ut nomina sunt potentiae: nam nomina actuum potentis illis respondentia simpliciter nominata non habentur: possent ta-
 men circiloqui his nominibus compositis: graue actu & leue actu: ut graue actu dicatur quod actu mouetur deorsum. Et leue ac-
 tu quod actu sursum mouetur: referendo actum illum ad actualem / presentialemque motum. ¶ Secundo. Quia antiqui philosophi
 omnes de graui & leui: eorumque natura locuti sunt: pauca tamen exaele determinauerunt. Quare conueniens erit eorum dicta ad-
 duere: & quod verum fuerit approbare / falsum vero refellere. ¶ Prima diuisio. Corporum naturalium simplicium quoddam
 est graue simpliciter: ut terra. quoddam vero graue secundum alterum: ut aqua. Sicut enim in mixtis corporibus es in quo terrae
 contemperamentum dominatur / grauius est ligno in quo plus est contemperamenti aque: ita & in simplicibus terra grauior est
 aqua. Sic corporum naturalium simplicium quoddam est leue simpliciter: ut ignis: quoddam uero leue ad alterum: ut aer. Antiqui
 autem de graui simpliciter pariter & leui simpliciter nihil determinauerunt: neque quid graue ad alterum sit aut leue ad alterum
 declarauerunt: sed solum dixerunt quod duorum grauitatem aut leuitatem habentium esset grauius & quid leuius. ¶ Secunda
 diuisio. Quaedam corpora simplicia semper nata sunt ferri a medio & sursum. quorum haec sursum simpliciter mouentur / ut le-
 uia simpliciter cuiusmodi est ignis: haec uero sursum secundum alterum / ut leuia secundum alterum: qualis est aer. Quaedam ve-
 ro nata sunt ferri ad medium & deorsum ut grauia: quorum aliqua mouentur deorsum simpliciter / ut grauia simpliciter qua-
 lis est terra: quaedam uero mouentur deorsum secundum alterum / ut grauia secundum alterum cuiusmodi est aqua. ¶ Deinde
 duorum opinionum in litera absurditas ostenditur. Prima fuit putantium non esse sursum & deorsum in uniuerso: quod sic pro-
 bare nituntur. Mundus ex omni parte similes habet partes: ut eadem & consimiles sunt terrae partes apud nos & in hemisphaerio
 inferiori: & consimiles caeli partes apud nos & sub pedibus nostris. Si quis enim a polo arctico recedens ultra equinoctialem tan-
 tum procedat ut videat polum antarcticum: & fiat habitantibus apud nos antipes: illic consimiles habet mundi partes sicut habuit
 cum fuit apud nos: ergo non fuerat prius sursum / & cum est antipes deorsum. ¶ Respondet Aristoteles sursum & deorsum
 in uniuerso non debere sumi comparatione ad nos facta sed naturae determinatione. Ut ubique fuerit caeli lune concuum siue in
 isto siue altero hemisphaerio: ibi est sursum natura. Et ubique caeli medium fuerit quod est terra: ibi est natura deorsum. Quae-
 re si quis ambulando ut modo dictum est fieret antipes: ipse tam in hoc altero hemisphaerio esset deorsum: quia semper esset in
 terra. ¶ Secunda opinio est dicentium caeli medietatem quae supra nos est: esse sursum: sed quicquid pedibus nostris ex opposito sub-
 ditum est esse deorsum. quia putabant non esse aliam caeli medietatem sub terra. Nam si alia dixerunt esset caeli medietas: & ignis /
 & aer: & aqua: homines ibidem habitantes capite ad caelum uerso in caelum praecipitarent: & omnia grauia: quod est incon-
 ueniens. ¶ Respondet falsum esse quicquid nobis subiectum est esse deorsum: quoniam ibi esse deorsum simpliciter: ut terra: aliquid deorsum se-
 cundum alterum: ut aqua: aliud sursum secundum alterum: ut aerem: & aliud sursum simpliciter: ut ignem. Falsum est etiam non esse
 sub terra aliam caeli medietatem. Alioquin caelum non esset omnino sphaericum: ut cuius solum esset medietas quae a nobis conspi-
 citur. Neque oportet idcirco hominibus illius regionis (si qui sint) timere: ne praecipites capite caelum concutiant. Nam graue natura
 sursum non fertur. Terra autem eorum est deorsum simpliciter: & homines graues sunt: quare non sunt nati illic moueri sursum
 & in caelum ruere: ut neque in nostra terra. ¶ Prima diffinitio. Graue est corpus naturale simplex quod ad medium ferri natum est:
 ut aqua & terra. ¶ Secunda. Leue est corpus naturale simplex quod natum est ferri a medio. ut aer & ignis. ¶ Tertia. Simplici-
 ter graue est graue quod simpliciter deorsum ferri natum est: ut terra. Sic graue ad alterum est graue quod deorsum secundum
 alterum ferri natum est: ut aqua. ¶ Quarta. Leue simpliciter est leue quod sursum simpliciter fertur & ad caeli extremum:
 ut ignis. Sic leue secundum alterum est quod sursum secundum alterum natura fertur: ut aer. ¶ Quinta diffinitio. Graue ad al-
 terum est cum datis duobus corporibus simplicibus quorum utrumque sit graue: diuersae adinueniam naturae & equalis molis: al-
 terum uelocius mouetur & alterum per idem spacium mouetur tardius: quod uelocius fertur / est graue simpliciter: & quod tar-
 dius: graue ad alterum. ut detur pugillus terrae & pugillus aquae: manifestum est utrumque esse corpus simplex / diuersae adinueniam
 naturae: & equalis molis: & moueantur per totam aeris regionem: pugillus quidem terrae in una hora: & pugillus aquae in dua-
 bus horis: pugillus terrae uelocius mouetur: cum in minori tempore pertransseat equale spacium: & pugillus aquae tardius: ut qui
 maiori tempore equale peragat spacium. Est ergo per diffinitionem pugillus terrae: graue simpliciter: & pugillus aquae: graue ad alterum. Sic
 leue ad alterum est cum datis duobus diuersae naturae & equalis molis leuibz simpliciter: alterum uelocius & alterum tardius sursum ferat:
 quod uelocius fertur: est leue simpliciter: quod uero tardius: est ad alterum leue. ut pugillus aeris & ignis per idem spacium sursum lati-

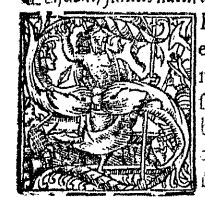
Rationis pri-
 mae opinio
 solutio.

Secundae opi-
 monis confu-
 tatio.

4
 5
 6
 7
 8

¶ Secundi capitis nota.

¶ Eisdem / similis naturae. ¶ Triangulus / triangulus. ¶ Solidum / corpus plenum.

¶ Secundum caput continet quatuor conclusiones, quatuor de graui & leui opinionones
 excludentes, & quinque rationes ad tertiam. ¶ Prima conclusio. De graui & leui in Tri-
 migo insufficientis determinatio est. ¶ Scripsit enim in Timaeo Plato id grauius esse
 se: quod ex pluribus eisdem ut superficiebus aut Triagonis constat: ut plumbum plum-
 bo / & es cre & unumquodque aliorum: altero eiusdem speciei & naturae, & id leuius
 quod ex paucioribus eisdem. Sed hanc determinationem insufficientem esse constat.
 Nam haec determinantes nihil adducunt de graui simpliciter & simpliciter leui. ut
 terra quae semper grauis est & quae semper fertur ad medium / & igne qui semper leuis est & semper fustol-
 litur ad summum. Non enim id dicere possunt nunc paucitate nunc multitudine triangulorum. Nam
 maior ignis (quandoquidem ex pluribus consimilibus constaret) grauior esset & tardius sursum agita-
 retur, cuius oppositum uentire uidemus. Quanto enim ex pluribus constat & maior fuerit: sursum fer-
 tur uelocius. Et paucus magno citius praecipitatur deorsum. est igitur huiusmodi insufficientis determi-
 natio. ¶ Secunda conclusio. Neque probandum est quod antiquiores senserunt: id esse grauius quod mo-
 le esset maius. ¶ Nam & si in diuersis statim non ita esse oportere appareat ut modica terra & magno igne /
 parto cre & multa lana: in consimilibus etiam ut mixtis minora quandoque percipimus grauiora. alio-
 quin essent omnia ex eque grauibz constituta: & eque densa omnia. quod falsum esse satis cognoscitur.
 ¶ Non igitur probandum est quod sit altero maius: semper id esse grauius. ¶ Tertia. Neque id Democriti
 approbandum est: grauius esse / cui minus interceptum fuerit uacui. Et leuius: cui plura interceptantur
 uacua. ¶ Ponebat enim Democritus ex solidis & insecabilibus corpusculis ortum trahere omnia: & va-
 cuu rebus immisceri. Et ideo illa quae ex equalibus constarent Atomis: interdum se habere ut hoc ma-
 ius ut ignis / & illud minus ut terra existeret. quod solida ignis plus interstite uacuo distaret. Et hinc fieri ut
 ignis leuior / terra uero grauior fiat. Sed fati? afferuisse fuisse non id esse leui? quod pl? uacui haberet: sed quod
 pl? uacui & min? solidi. Alioquin multum terrae (quod plura intercepta contineat uacua) igne puo erit leui? Sed
 haec non sane defodi posse ostendimus. ¶ Primo. Quia aut determinat grate per solidum & lente per va-
 cuum / vel graue per minus uacuum & leue per maius: aut utraque ratione quadam & proportione solidi
 ad uacuum. Non graue solido & leue uacuo. Nam in multo igne plus solidi adest quod sub terrae pusilla
 quantitate. Et in multitudine aequae plus uacui quod paruo aere: quare multus ignis parua terra grauior. &
 multa aqua paruo aere leuior: quod est impossibile. Neque graue: minore uacuo / & leue: maiore determi-
 nabunt. Nam tunc multa terra (ut quae plus uacui habeat) quae semper deorsum fertur: leuior esset paruo
 igne semper sursum lato / & leui simpliciter. quod est impossibile. Simpliciter enim leue: semper leuius
 quibuscumque habentibus grauitatem. Neque determinabunt uacui ad plenum facta proportione. Nam
 accidit immixtum uacuum concedentibus: minoris ignis uacuum ad suum plenum eandem seruare
 proportionem: quae & in maiore seruatur. & ita de modica & multa terra. Quare magnus ignis & paruus
 aequae leuia & equaliter sursum lata: & magnum graue & paruuum deorsum. ita autem fieri non potest. nam
 maior ignis minore uelocius sursum fertur: & maius graue minore uelocius deorsum. ut maius aurum
 aut plumbum minore auro aut plumbo demergitur uelocius. ¶ Secundo. Quia inconueniens est dicere
 re uacuum mouere sursum: & ipsum non potius moueri. Ita & solidum. Quod si dixerint moueri: satis
 erat de motu uacui & motu solidi per se determinasse: & non de compositorum motu. quod minime ali-
 quis eorum fecit. ¶ Tercio. Si uacuum tenderet sursum & solidum deorsum: quis prohiberet ea seungi
 atque separari? Quarto. Inconueniens est uacuo sursum regionem faceret: at potius esset regio. & si mouer-
 retur: eius esset locus. quae omnia alibi patefacta sunt non esse. ¶ Quinto. Quia quereretur quae uacui
 motus causa esset: & quae causa solidi: & eadem soluendi uirgeret difficultas. ¶ Quarta conclusio. Neque exi-
 stimandum est: plus materiae / maioris causam esse grauitatis: & minus / minoris siue omnium unam faciunt
 materiam / siue contrarias: ut unam quae faciat uacuum / & alteram quae plenum. ¶ Nam si omnium unam
 faciant: nihil erit simpliciter leue. quia continget & minus materiae habere. neque simpliciter graue. sed
 omne a simpliciter aut graui aut leui deficiet. Et multus ignis pauca aqua erit grauior: quod impossibile
 est. Quod enim prohibet multum ignem plus materiae modicula aqua habere: si fecerint contrarias: tan-
 tum ponunt graue & leue simpliciter: & intermedia negant. non igitur ut dicunt ita existimare oportet.

¶ Notarum secundi capitis declaratio.

¶ Plato uocat eisdem superficies similitudine & eisdem triangulos: qui sunt eiusdem naturae / & ex quibus constituuntur corpo-
 ra eiusdem naturae. ut plumbum & aurum & aurum. Diuersas autem superficies & diuersos triangulos eos uocat: quod diuersae sunt
 naturae: & ex quibus diuersa constituuntur corpora. ut aurum & plumbum. Nam rerum substantias ex triangulis & superficiebus componi posuit.
 ¶ Secundi capitis prima conclusio. ¶ Non recte Plato de graui & leui in Timaeo determinauit. ¶ Nam dixit id grauius esse: quod
 ex pluribus eiusdem naturae superficiebus aut triangulis constat. ut si unum plumbum (quod sit a) ex decem constet triangulis: alterum uero (quod
 sit b) ex quinque: a est grauius quod b: ita comparando unumquodque corpus ad alterum eiusdem speciei. Leuius uero posuit esse: quod
 eiusdem naturae superficiebus aut triangulis constat. ut si ignis b ex duodecim constet & ignis h ex octo superficiebus: ignis h est leuior igne b.
 Sed haec assertio recta non est. Nam nihil loquitur Plato secundum huiusmodi determinationem de graui simpliciter ut terra: & leui simpliciter
 c ii

ter vt igne. Nō est dicere qd id esse leue simpliciter qd paucissimos habet ex qb? cōponit triagulos: et id graue simpliciter qd ex plu-
 rib? cōponit triagulis. Nā maior ignis ex plurib? cōsimilib? triagulis cōstaret q̄ minor: cū maiorē habeat molē / Et rerū magnitudo ex pluralitate suspiciū et triagulorū ex qb? cōponit cōsurgat, ergo maior ignis vt decupedane? eēt grauior / et minor ignis
 vt pedane? leuior: igit maior ignis tardus ferrē / sursū / Et minor ueloci? qd falsū est. Nā cōtra maior ferē / sursū ueloci? et minor
 tardus. Edūcso maior deorsū tardus / p̄cipitā / et minor ueloci? p̄inde atq; de maiore terra et minore. ¶ Secda cōclusio. Nō recte etiā
 dixerūt antiqui illud esse grauius quod maiorē habet molē: Et illud leuius quod minorē. Nā huius oppositū inuenit̄ primo in cor-
 poribus simplicibus eiusdē naturę: vt igne decupedali / et igne pedali. Secundo in simplicibus diuersę abinūicē naturę: vt igne de-
 cupedali / et terra pedali. Tertio in corporibus mixtis eiusdē naturę: ut duorū hominū minor mole interdū est grauior vt q̄ amo-
 no est depresso? et tardiore? et q̄ maioris est molis / minus grauius: cū p̄fertim animū habet alacriore atq; excitatiore: ob ue-
 getiore spiritū vt vigore / q̄ in corpore quādā leuitate atq; agilitate inducit. Cuius facile piculū / vtriusq; talis pōdere in slatera cōsti-
 tuto / fieri posset. sic parua planta interdū maiore eiusdē naturę grauior est. Quarto in corporibus mixtis diuersę naturę: ut in lana
 dactē pedū / et plūbo vnius pedis. Si enim mole maiora esset grauiora / et minora mole minus grauiatē ergo equalia secundū molē
 esset eque graua. quare corpora mixta ex elemētis mole equalib? cōposita: ex eque grauib? cōponeret / et esset eque densa om-
 nia: quod est impossibile. Et quis in simplicib? grauib? quod mole est maius sit grauius: et in leuib? quod mole est maius / altero
 eiusdē naturę sit leuius: et in mixtis interdū maiora mole grauiora sint: id tamē uniuersaliter nō oportere: neq; a mole grauitatē
 sumi debere Philosophus ostēdit. ¶ Tertia cōclusio. Nō recte dicit Democritus id esse grauius quod minus uacui habet interceptū:
 et id leuius quod plus habet uacui interceptū. Nā posuit Democritus omnia corpora naturalia cōstitui ex corpusculis atomā-
 libus / et indiuisibilibus: inter q̄ uacui est mediū. Et cū corpora ex equalib? multitudine cōstaret atomis: inter unius corporis plena
 secundū Democritū plus uacui est mediū / et id maius est mole / et leuius. Inter alterū autē corporis solida / plenaq; minus uacui
 mediat. Et id minus est / et grauius. Propterea ignis (vt inquit) leuior / et maior est terra aut grauior / et minor. Sed nō recte de-
 terminauit Democritus leue / et graue p̄ uacui solū: quin potius debuisset determinasse p̄ uacui / et plenū simul / opposito tamē mō:
 vt id leue diceret qd plus uacui / et minus pleni haberet: et id graue / quod minus uacui / et plus haberet pleni. Nā terra centū pedū
 plus uacui habet q̄ ignis unius pedis: q̄re ex rōne Democriti terra maior esset leuior paruo igne / qd est inconueniens. ¶ Quarta autē hæc
 nō bene dicta sunt, patet primo, quia aut Democritus determinat graue p̄ solidū / et leue p̄ uacui: id grauius esse diffiniēs quod plū
 habet solidū: et id leuius quod plus habet uacui. Aut determinat graue per minus uacuum / et leue p̄ magis uacui: id grauius
 esse dicens quod minus habet uacui: et id leue quod plus inter atomalia corpuscula habet uacui. Aut determinat graue / et leue pro-
 portioe certa pleni ad uacui: vt id dicat esse leuius cuius uacui ad plenū est maior p̄portio / id uero grauius cuius uacui ad plenū
 est p̄portio minor. Vt sit ignis a: cuius uacui sit vt 12 / plenū vt 6. b autē terra cuius uacui sit vt 9 / et plenū vt 6. maior est a ad
 6 / q̄ 9 ad 6 p̄portio: igit a esset leuior / et b grauior. Nō primū dici pot̄ / vt scilicet determinet graue solido / et leue uacuo. Nā mul-
 tus ignis vt cōtempedaneus plus habet solidi q̄ modica terra ut pedane (quod si quis negauerit: determinata solidi unius ad solidū
 alterius p̄portione tantus accipiatur ignis: quousq; totius ignis solidū excedat terrę solidū. vt si solidū ignis centū pedane sit ut 81
 et terrę pedane solidū vt 12: accipiat ignis ducentorū pedū / cuius solidū erit vt 16 / et maius q̄ date terrę pedane solidū: et
 idē ualebit argumētū) ergo ignis centū pedaneus esset grauior terra pedane: quod est inconueniens. Similiter in multa aqua plus est
 uacui q̄ paruo aere: ergo cū leue uacuo determinetur / multa aqua est paruo aere leuior: quod est impossibile. Nec secundū dici pot̄
 ut graue minore uacuo determinetur / et leue maiore. nā multa terra plus habet uacui q̄ modicus ignis: ergo multa terra erit leuior
 modico igne. At terra grauis est simpliciter / et ignis simpliciter leuior: ergo leui? deorsū feret / et grauius sursū: q̄ sit impossibilis et
 diffinitionū prius positā opposita. Neq; tertiu? dici pot̄ / graue scilicet / et leue sumi secundū p̄portioe uacui ad suū solidū. Nā
 manifestū est in corporibus simplicibus grauib? q̄ mole maiora sūt ea grauiora esse / et minora minus graua: itidē in leuib? ma-
 iora leuiora esse / et minora minus leuia. Sit itaq; a ignis duodecim pedū / cuius uacui sit vt 12: et plenū vt 6. Sit b ignis octo pe-
 dū cuius uacui sit ut 8 / et plenū ut 4. Si graue / et leue sumantur secundū p̄portioe uacui ad plenū: igit in leuib? quib? equa
 est uacui ad plenū p̄portio: est equalis leuitas. At uacui ad plenū ipsi? ignis a / et ignis b: equa est p̄portio scilicet utrobq; du-
 pla: igit ignis a est eque leuis sicut ignis b. Sed ignis a p̄ hypothesim est maior / et ignis b minor scdm mole. Nō igit mai? scdm
 mole leuius est: qd est principij datio oppositū. Similiter sit eadē rē tēta hypothesi / et p̄portioe / a terra duodecim pedū / et b terra octo
 pedū: et eodē mō d. cat argumētū. ¶ Secdo. q̄ cū Democritus dicat uacui esse causā leuitatis / et leuitas sit sursū motiua: dicit etiā
 uacui mouere sursū / et solidū qd est cā grauitatis mouere deorsū: hoc autē inconueniens: cū uacui nullā habeat mouēdi uirtutē: po-
 tius igit debuit dicere uacui moueri sursū / et solidū ferri deorsū. At q̄ dat sciētā simplicij: dat et cōpositorū. igit satis suis
 set determinasse de motu uacui / et solidi et nō de motu cōpositorū: qd minime faciuit. ¶ Tertio. Si uacui q̄ leuitatis cā mo-
 ueret sursū: et solidū q̄ grauitatis effectiū / tēderet deorsū: posset abinūicē separari / et sepatim quodlibet ad p̄prij locū moueri.
 Quod si separēt: dabit aliqd corpus naturale qd nō cōstituet ex pleno cōmixto uacuo: sed plenū sine uacuo / et uacui sine pleno in-
 ueniēt: qd est inconueniens. ¶ Quarto. Inconueniens est ipsi uacuo locū sursū assignare in quo recipiat: nā potius uacui esset locus. Et
 si moueret: ad aliqd locū ipsū moueri necesse esset / et in aliquo esse loco: qd est impossibile. ¶ Quinto. q̄ si uacui moueat: neces-
 se esset ipsum ab aliquo moueri. Merito igit q̄ rē dū est q̄ esset cā motiua uacui: et qd principij motus eius effectiū. Et cū nullū
 recte assignari posset: manifestū est uacui moueri nō posse. ¶ Quarta cōclusio. Nō recte dixerūt antiqui illud esse graui? qd plū
 habet materię: et illud leuius: quod minus. ¶ Nā si omnib? rerū naturalium materiā ponat̄ specie: nihil erit simpliciter leue.
 Nā ipsū ex minima / et paucissima deberet materia cōstitui. At cū materia grā quantitatis ei cōiūctē in infinitū sit diuisibilis: quā
 tactūq; data materia cōtingeret dare minore: q̄re dato quocūq; leui posset dari leuius: ergo nihil esset simpliciter leue. Sic simpliciter
 graue ex maxima deberet materia cōponi. Et data quocūq; materia cōtingeret dare maiore: adiectioe picule materię: quare dato
 quocūq; graui posset dari grauius. ergo nihil esset simpliciter graue. Præterea multus ignis plus habet materię q̄ modica terra:
 ergo magnus ignis esset grauior modica terra: quod est falsum. Si uero diuersas / et cōtrarias ponit materiās: unam quę facit

Ignis
 A
 vac. ple.
 12 6
 terra
 B
 vac. ple.
 9 6
 ignis maior.
 A
 vac. ple.
 12 6
 ignis minor.
 B
 vac. ple.
 8 4

uacuum / et alteram quę facit plenum: igitur solum erit leue simpliciter / compositum ex materia quę facit uacuum: et gra-
 ue simpliciter / compositum ex materia quę facit plenum: et nihil erit graue secundum alterum aut leue secundum alterum.
 Hęc autem sunt inconuenientia: igitur / et ea ex quibus sequuntur. ¶ Tertij cap. notis.

Ad speciem / ad formam / ad perfectionem. ¶ Secundum substantiam / secundum perfectionem.
 Et tium cap. continet vnam conclusionem, vnum correlarium, & duas differētiās
 mobilium secundum locum ab aliis. ¶ Conclusio. Vnūquodq; sensibile in
 suum locum consimiliter fertur vt ad speciem. ¶ Nam tres sunt motus species: se-
 cundum q̄titatē / secundum qualitatem / & vbi. & secundum q̄titatē & qualitatem
 fit mutatio ex determinato in determinatū: vt ex cōtrario in cōtrariū. aut secundū
 mediā, & nō indifferenter in quodlibet. vt augmentabile / vt augmentabile est / cre-
 scit: & nō alterat. & alterū augmentabile / & alterū augmentatū / & alterabile / & altera-
 tiū. ita loco mutabile vt tale loco mutat. vt leue sursū / & graue deorsū. Et sursum
 motuum suapte natura leuefactiū / & deorsū grauefactiū. Et sursum mobile (si liceat nominibus
 vt) leuificabile / & deorsum mobile grauificabile. Sed q̄ hoc pacto vt ad speciem natum sit ad suum lo-
 cum moueri: hinc sumitur indicium, q̄ omnia quę hunc in modum feruntur: continent sursum / & deor-
 sum: vt hoc modo vt continens sit vt species contenti (semper certe quod superius est / ad id quod sub eo
 est: vt species ad materiam sese habet) vt cælum continet ignem / ignis aerem / aer aquam / & aqua terram.
 & hunc in modum mouentur: & ita mota quiescunt. Mouentur igitur omnia consimiliter / & suapte na-
 tura ad sua loca / & vt ad speciem. Quęre certe propter quid leue vt ignis fertur sursum / & propter qd
 graue fertur deorsum / & non alio: perinde est atq; si quęsueris propter quid sanabile in sanitatem trans-
 mutatur / & non in albedinem. Et cur augmentabile in magnitudinis incrementum / & non in sanitatem.
 Simile enim / & in quanto / & in quali / & in loco. ¶ Correlarium. Vnde fit manifestum: non esse (vt anti-
 quū voluerit) hęc in rerum ordine sic moueri: quia simile moueatur ad suum simile. ¶ Nam si intellexe-
 ris terram in orbem lunę translata: sūc partes non idēscro de mundi centro (quia eis ipsis sit similibus)
 mouebuntur ad illam. Sed si de centro demutētur: relabentur ad centrum, nam vbi totum / & totius par-
 tes ferri natę sunt. ¶ Duę differentię mobilium motus secundum locum / & aliorum. ¶ Primo. Quia se-
 cundum locum mobilia leue / & graue: habent in seipsis principium sui motus. augmentabile / & alterabi-
 le principium sumunt ab extra: quāuis / & aliquando ab intra. ¶ Secundo. Quia mobilia secundum
 locum vt graue / & leue: habent sua principia substantię propinqua. Alia uero remota. Cuius signum
 est. quia latio absolutorum atq; consecutorum complementum est: & generatione vltimus motus. quare
 erit secundum substantiam primus. Cum enim fit ex aqua aer: ex graui fit leue. ferturq; q̄ primū sur-
 sum: iam actu existens / & quantum / & quale / & vbi. Conueniunt tamen: quia quemadmodum amoto
 impedimento: præsentē nutrimento / augmentabile augetur. & præsentē alterante: alterabile alteratur.
 Ita graue extra suum locum positum: amoto impediēte: in suum locum fertur / & leue in suum. mo-
 uet enim primū / impedimentū remouens / & vnde refilit. Sed de his in Physica discussum est sufficienter.

Notarum tertij capitis declaratio.
 Corpus naturale dicitur moueri ad locum vt ad speciem: quia ad locum naturalem mouetur tanq̄ ad suam perfectionem: vt q̄
 rem naturalem conseruet / et contineat. Et quemadmodū forma substantialis ipsius rei perfectio est: ita / et locus sui corporis lo-
 cati: hic accidentalis / et extrinseca / illa uero essentialis / et intrinseca. ¶ Motus localis dicitur generatione vltimus motus / et se-
 cundū substantiā primus: quia post alios motus augmentationē / et alterationē rebus cōuenit / et tempore posterior est: primus
 tamen perfectione: quippe qui ceteris motibus accidentalibus perfectior est. ¶ Cum dicitur litera / sursū motiū / suapte natura leuefacti-
 uū est / et deorsū motiū / grauefactiū: his verbis licet obscure / scilicet immūt q̄ grauitas / et leuitas nō proueniunt ab his quę
 in precedenti capite dicta sunt, scilicet superficialium pluralitate / maiore mole / uacui aut pleni interiectione / aut materię abundan-
 tia: sed a forma substantiali producente grauitatem / et leuitatem vt sint instrumenta ad mouendum sursum aut deorsum.

Et tium cap. conclusio. ¶ Vnūquodq; corporum sensibilibus simplicium ad naturalem suum locum mouetur tanq̄ ad suam
 perfectionē. ¶ Nā motus accidentalis tres sunt species secundū p̄dicamenta denominat. et secundū quantitatem augmentationis
 et diminutionis: scdm qualitatem / alteratio: et scdm vbi / loci mutatio. Et sicut augmentabile quatenus augmentabile est / crescit / et nō alterat
 (quis enim cōtingit idē simul augeri et alterari: hoc tñ accidit / neq; augmentatio in q̄litate vt suū tēdit terminū) Et alterū re / rōne
 est augmentabile / et augmentatiū. Est enim augmentabile: materia augmentationis / et maioris quātitatē susceptiua: augmentati-
 uū uero / actus substantialis augmentatiōis effectiū. Ita alterabile vt alterabile est / alterat / et nō loco mouetur: et alterum alterabi-
 le / et alteratiuum, hoc actus illud uero potentia. Sic loco mutabile quatenus loco mutabile / secundum locum mutat / et nō al-
 teratur: et alterum loco mutabile / et loco mutatiuum. Hoc enim primi actus proprium est: illud uero materię: quę subiectum
 est unicuiq; primum. Et sursum motiū suam naturā est leuefactiū: nam forma substantialis nata efficere motum sursum pro-
 ducit leuitatem in propria materia: tanq̄ instrumentum quo sursum moueat. / et deorsum motiū est grauefactiū: cum for-
 ma substantialis nata mouere deorsum efficit in propria materia grauitatem: quā vt instrumento vtatur ad mouendum deorsum. ¶ Quia grauitas
 Et sursum mobile est leuificabile sicut natum fieri leue / et in se leuitatem suscipere: vt materia ipsius leuis / aut totum leue gratia
 materię. Et deorsum mobile est grauificabile: id est natum fieri graue / et in se grauitatem suscipere: vt materia ipsius grauis / simi-
 liter / et totum graue propter materiā. ¶ Quod autem unūquodq; sensibile moueatur ad suum locum tanq̄ ad perfectio-
 nem / patet: quia continens perfectus est in simplicibus contento. Siquidem continens est ut species contenti. nam quanto species /
 et
 e iii

Quia grauitas / et leuitas p̄
 ducuntur a
 forma sub-
 stantiali.

forma substantialis est perfectior sua potentia sive materia: tanto continens est perfectior et dignius suo contento. Et cum superius elementum contineat/inferius autem contineatur: certe superius naturale corpus ad id quod sub eo est se habet secundum perfectionem ut forma substantialis ad materiam. Sed locus naturalis est continens corpora quae ad ipsum mouentur sive sursum/sive deorsum/ & ea conseruant: igitur corpora naturalia mouentur ad locum naturalem ut suam perfectionem. Et quemadmodum ridicula est interrogatio qua quisquam querebat propter quid augmentabile tendit in maiorem quantitatem et non in sanitatem/ aut quare sanabile in sanitatem tendit et non in albedinem: ita ridicula est questio censenda qua quis interrogaret quare leue feratur sursum/ et graue deorsum. Nam sicut augmentabile in augmentum tendit et non sanitatem: quia augmentabilis terminus est augmentum et non sanitas. Et sicut sanabile in sanitatem tendit et non in albedinem: quia sanabilis terminus est sanitas et non albedo: ita leue sursum tendit: quia terminus ad quem motus leuis est sursum. Et graue deorsum mouetur: quia terminus ad quem motus grauis est deorsum. Correlarium. Vnde manifestum est quod corpora naturalia non mouentur secundum locum in mundo sensibilis quod simile moueatur ad suum simile/ ut ignis ad ignem/aqua ad aquam. Nam si tota terra intelligatur esse in concavo orbis lunae et aliqua eius partes residuae in medio mundi: illae partes terrae non mouebuntur sursum ut simile sit cum suo simili, sed et tota terra et partes eius relabentur ad centrum: ut sint quemadmodum natae sunt esse/ et in suo loco naturali quiescant. Nam ad quemcumque locum totum ferri natum est: et eius partes omnes: si modo totum corpus/simplex fuerit. Et licet motu naturali sepe numero simile moueatur ad suum simile: nam ad quemcumque locum mouetur corpus simplex: ad eundem quodlibet alterum consimilis naturae ferri natum est. hoc tamen non est propter similitudinem naturae quam antiqui pro tota causa motus naturalis assignabant: sed accidit simile ad simile moueri. Prima differentia mobilium secundum locum ab alijs: quia mobilia secundum locum habent principium sui motus effectiuum intrinsecum et intra se ipsam substantialem: scilicet formam rei naturalis modoraticem et principem: quod accidentale scilicet grauitatem aut leuitatem. Augmentabile vero et alterabile habent principia ab extra, ut augmentabile/ alimentum ab extra sumit: et homo frigore torpens ab extrinseco calefit, et eger ab extrinseco ut potionibus et medicamentis alteratur. licet etiam augmentabile et alterabile pleraque principia habeant ab intra: ut pote formam substantialem quae cum naturali calore/ augmentacionis est effectiua: et aqua sua formam habet frigiditatis reparatiuam. Secunda differentia. Mobilia secundum locum habent sua principia substantiae/perfectionis: quia ipsa secundum locum mobilia completa et perfecta sunt: neque per motum eis quiescunt aduenit aut aufertur. Augmentabilia autem et alterabilia sunt substantiae remotae: quae non omnino completa et perfecta sunt: sed hisce motibus ad perfectionem tendunt aut ab ea desciunt: et a substantia sua demittuntur, aut nouae partis additione aut ablatione. Cuius signum est quia latio conuenit substantiis absolutis/perfectis: et completum consequitur/ et ultimo rebus naturalibus conuenit: quare perfectione primus est. Solet enim natura ab imperfectioribus ad perfectiora procedere/ et postrema prioribus perfectiora reddere. Nam cum ex aqua fit aer: simul cum generatione fit augmentacio ut rarefactio/ et alteratio ut calfactio. Cum vero aer acquisitus est perfectior: tunc leuitatem consequitur sursum mouetur. Et in animalibus latio manifestus auccionem et alterationem sequitur. Conueniunt tamen mobilia secundum locum cum augmentabilibus et alterabilibus, quia sicut remoto impedimento et plene nutrimento augmentabile augetur: et non potest non augeri. Et aqua igni superposita calefit: et non potest non calefieri. Ita remoto impedimento mobile secundum locum fertur ad suum locum naturalem: et non potest non ferri. Remouens enim impedimentum est causa incipientis motus: natura autem subministrat mouendi uirtutem. ut trahem loco dimouens super quam lapis quiescit/ motum lapidis inchoat: et vis propria lapidis motum continuat. Sic unde mobile resiliit/ ut paries contra quem proiectus est globus resiliens/ etiam mouet/ licet per accidens. ut quarto capite octauo Philosophorum dictum est.

Quarti capitis nota. Omnis/ ceteris/ omnibus alijs. Substat/ natum est substare. Grauitas aeris in igne/ minor leuitas. Leuitas aquae in terra/ minor grauitas. Varium cap. continet quatuor definitiones, duas conclusiones, tres rationes ad secundam. Prima diffinitio. Graue simpliciter est quod omnibus substat. ut terra. Secunda. Leue simpliciter: quod omnibus supereminet. ut ignis. Tertia. Graue secundum alterum/ graue est cuius ambo conuenit. ut aqua substat aeri et supereminet terrae. Quarta. Leue secundum alterum/ leue est: quod substat et supereminet: ut aer igni substat: et aqua supereminens. Et haec ipsis secundum se ipsa: et eorum quantascumque particulas conuenit modo qui dictus est: aut substare aut supereminere. Et quaecumque mixtorum grauia sunt aut leuia: ab his suis grauitatis et leuitatis fortuntur naturam. Et non quod in aliquo/ altero grauius fuerit: in quocumque/ eodem grauius esse oportebit. Nam ligni talentum: paruo plumbo in aere grauius est: plumbum autem in aqua grauius. Et hoc ideo est, quia omnia elementa praeter ignem uidentur quodammodo habere grauitatem. aer in igne: et quodammodo in seipso/ ut utrem inflatum aiunt plus trahere non inflato. Aqua in igne et aere. Et terra in igne/ aere/ et aqua. Hinc fit ut quod plus terrae in aliorum proportione habeat/ ut plumbum: cum peruenerit ad aquam inueniatur grauius. Et quod plus aeris ut lignum/ quod aquae et plusque terrae: bene in aere inueniatur grauius: et in aqua minus graue. Prima conclusio. Est aliquod graue simpliciter/ et aliquod simpliciter leue. Nam est aliquod ut terra: quod semper non prohibetur fertur deorsum: ubique grauitatem habens. et aliquod quod semper sursum: ut ignis/ et ubique leuitatem habens. Est igitur graue aliquod simpliciter: et simpliciter leue. Secunda. Determinatum est medium: quo grauia ferantur/ et extremum: ad quod feruntur et leuia. Primo. Quia non contingit graue in infinitum ferri neque leue. Sunt igitur ea ad quae feruntur determinata loca. Haec autem sunt medium et extremum. Sunt igitur determinata. Secundo. Quia grauia runt ad angulos pares/ et leuia ita ascendunt. Est igitur determinatum medium: quo uersus gra-

14

15

16

17

18

19

20

21

uia feruntur. quod an sit uniuersum medium: an terrae (quia idem esse contingit) dictum est prius. quare et extremum/ determinatum. Tertio. Simpliciter graue omnibus substat. Simpliciter igitur leue et contrarium omnibus superferitur: et locum habebit contrarium. Nam contrariorum contraria sunt loca. Quod si contraria determinata sunt: et hoc medium sunt et extremum: confectum est propositum. Vnde iterum recte euenit ut quia duo sunt contraria loca/ medium et extremum: duo sint extrema contraria/ simpliciter leue et simpliciter graue: quae in ipsa ferantur. inter quae media sunt: quae extremorum naturam ad alterum participare uideantur. Fit etiam ut quae sursum ferantur: perfectiora sint. Nam continetur: grauia uero et deorsum lata/ continentur. Et continere/ formae est: contineri uero/ materiae.

Notarum quarti capitis declaratio.

Cum diffinitur graue simpliciter quod omnibus substat/ et leue quod omnibus supereminet: signum omnibus non simpliciter uniuersaliter sumitur. Non enim graue sibi ipsi substat/ aut leue sibi ipsi supereminet: sed ceteris alijs a se corporibus sensibilibus simplicibus. qui modus loquendi etiam seruatur cum dicimus: caelum tegit omnia. Grauitas aeris in igne: est ipsius aeris minor leuitas. Non enim habet aer grauitatem suae leuitati admixtam/ sicut tepidum caliditatem admixtam/ frigiditati: sed solum leuitate. Illa tamen minor est respectu leuitatis ignis: quia minus sursum mouet/ nam solum sursum secundum alterum. Proinde comparata ad leuitatem ignis/ grauitas quodammodo dicitur: quia per eam aer ab extremo lunae ad concuum ignis descendit. qui et si deorsum non moueatur/ tamen motu deorsum aliquid habet simile. Neque leuitas aeris et ignis eiusdem sunt speciei: quia ad eundem locum natae mouere non sunt. Neque differunt ut maior caliditas et minor caliditas: sed ut maxima raritas et minor raritas. Sic leuitas aquae in terra/ est ipsius aquae minor grauitas: quia aqua nihil habet leuitatis suae grauitati admixtum/ sed minus grauis est: quia minus deorsum mouet: et solum ad alterum. Quia aqua per suam grauitatem ascendit a terra ad concuitatem aeris naturaliter ut in suo loco quiescat: qui motus et si non sit sursum/ quia non est ad locum sursum/ habet tamen quiddam simile motui sursum qui fit per leuitatem: ut in analogia dicitur leuitas. Et grauitas terrae et aquae diuersae sunt natura, ut maxima densitas et minor densitas: quia natae sunt ad diuersa loca mouere. Vnde maior aut minor grauitas aut leuitas non pondere determinantur neque mouendi uelocitate aut tarditate/ neque graduum pluralitate: sed dumtaxat locis ad quae natura mouere natae sunt: ut diffinitiones philosophi ostendunt.

Cur aeris leuitas dicatur grauitas ad ignem.

Vnde pronouit mixtorum grauitas aut leuitas.

Quarti capitis prima diffinitio. Graue simpliciter est graue quod omnibus substare natum est. ut terra quiescit sub igne/ aere/ et aqua. Secunda. Leue simpliciter est leue quod ceteris sensibilibus simplicibus supereminet. ut ignis quiescit super terram/ aquam/ et aerem. Tertia. Graue secundum alterum est graue cuius ambo scilicet substat et supereminet. ut aqua quiescit sub igne et aere/ et supereminet terrae. Quarta diffinitio. Leue secundum alterum est leue quod alicui substat et alteri supereminet. ut aer quiescit sub igne et aere/ et supereminet aquae et terrae. Et non modo tota corpora sensibilia simplicia: sed et earum quantalacumque pars consimiliter ad totum est grauis aut leuis. ut quaelibet ignis particula est leuis simpliciter: sicut et totus ignis: et ita in alijs tota elementa. Suae partes consimiliter substant aut supereminet. Quaecumque autem corpora mixta/ grauia sunt aut leuia: ab elemento quod habent in excellentia/ sua uendicant grauitatem aut leuitatem. ut quae habent comperamentum ignis/ cuiusmodi est fumus/ leuitate ignis. Quae aereum. ut uapores/ aerea. quae aquae habent comperamentum: grauitate sequuntur aquae/ ut lignum. quod uero terreum/ terrae/ ut lapis. Idcirco non oportet si aliquid mixtum in uno elemento fuerit grauius in quo libet alio elemento/ altero eodem ad quod comparatur esse grauius. ut talentum ligni per aere motum citius peruenit ad aquam. ut uapores habent ignem/ lignum in aere maiore grauitate quam plumbum. At cum lignum ad aquam peruenit: quiescit et supernatabit plumbum. Vnde dicitur: quod ad fundum est ergo plumbum in aqua grauius et lignum minus graue. Cuius ratio est. quia alia elementa ab igne habent quodammodo grauitatem: ut aer in igne/ nam grauius motu aer a concuum ignis mouet ad concuum ignis: non tamen eodem modo ut terra. neque motus eiusdem speciei. Aer enim ad concuum ignis mouet ut uisibile quiescat. Terra uero ut ulterius moueat. Aer etiam quodammodo habet grauitatem seipso: ut si uesica non inflata pondere et deinde inflata in latera posita/ ipsa inflata plus habebit ponderis quam non inflata. Et hoc puenit propter additum aere: habet igitur aer aliquid grauius. ut quia non graue additum graui non facit totum grauius. Et id uerum est de corpore aereo mixto: ut eo quod aspiramus/ qui non est aer elementaris sed mixtus: propter magnam tamen cum puro aere conuenientiam idem retinet nomen. Aer enim elementaris prorsus expers est grauitatis. Hinc euenit ut quod in excellentia terreum est: cum ad aquam uenerit/ grauius appareat: et quod aereum/ minus. Et mixtum aereum in aere inueniatur grauius: in aqua minus graue. Exempli gratia. sumatur ligni talentum habens leuitatem ignis ut unum/ aeris ut 4/ grauitatem aquae ut 5. Et terra. Ig. re ut 3/ ipsi mouebit per ignem a leuitate aeris/ grauitate aquae/ et terra/ et uirtute mouendi. Similiter et per aere. a grauitate aquae et terra. Ac. uirtuteque mouendi ut 8/ et uirtute resistens erit ut 5. Non autem mouebit per aquam: quia uirtute resistens erit ut 10/ et grauitas terra mouens ut 3. manebit ergo in extremo aquae. Sicut et oleum in aere descendit et in aqua supernat. Capiat etiam libra plumbi habens leuitatem ignis ut 1/ aeris ut 2/ grauitatem aquae ut 3/ et terra/ ut 9/ ipsa mouebit per ignem a uirtute motiua trium elementorum quae est ut 14. Similiter et per aere a uirtute duorum inferiorum quae est ut 12/ et uirtute resistens ut 3. Etiam mouebitur per aquam a uirtute motiua. Ig. terra quae est ut 9/ et uirtute trium ceterorum elementorum resistens ut 6. Prima conclusio. Est aliquod corpus sensibile simplex graue simpliciter et aliquod simpliciter leue. Nam est aliquod graue quod deorsum simpliciter fertur/ in ceteris elementis igne/ aere et aqua grauitatem habens: igitur per diffinitionem est aliquod graue simpliciter/ scilicet terra. Similiter est aliquod leue quod sursum simpliciter fertur et in quolibet ceterorum terra/ aqua et aere seruans leuitatem: igitur per diffinitionem est aliquod leue simpliciter. Secunda conclusio. Determinatum est medium scilicet terra/ ad quod grauia ferri nata sunt. Determinatum etiam est extremum scilicet celi lunae concuum/ ad quod feruntur leuia. Primo. Quia graue non potest in infinitum et sine termino ullo moueri: quia motus localis est ut mobile in suo loco quiescat: graue autem nunquam ad terminum ueniret/ neque quiesceret in loco: quare talis motus esset octosus. Prout etiam oportet et spatium motus secundum rectum infinitum esse infinitum: quod natura fieri non potest. Et uisdem rationibus leue non potest in infinitum ferri sursum: igitur loca ad quae feruntur determinata sunt.

e fiii

scilicet medium mundi pro gravibus / & extremum pro leuibus. **C**Secundo. Quia graua cadunt ad angulos sphaerales & re-
 ctos. Nam secundum lineam rectam que cadens super terrae circumferentiam constituit duos angulos vtriusque aequales. Et leuia as-
 cendunt secundum angulos reclusos sphaerales. Nam secundum spacium & lineam que extremitatem suam concavo lune aut eius
 in se, alterius circuli circumferentiae applicans; constituit duos angulos vtriusque aequales quorum vterque reclusus est & sphaera-
 lis. Et haec linea circa medium mundi propinquiores sunt sibi viciniam: & circa extremum celi distantiores; igitur medium determino
 natum est versus quod graua feruntur: quod ultimo capite secundi de caelo dictum est esse vniuersi centrum per se / & terrae per
 accidens: quare & extremum (scilicet locus leuium) determinatum est. Nam si vnum contrariorum determinatum est: & alterum.
CTertio. Graue simpliciter sub caeteris corporibus sensibilibus quiescit in medio mundi, sed leue simpliciter ei contrarium est: ergo
 ipso quiescit super omnia corpora sensibilia in extremo celi ad quod natura mouetur: igitur locum habet loco ipsius grauis
 simpliciter / contrarium. Nam contrariorum corporum simplicium loca sunt contraria: si simpliciter / simpliciter si sunt contraria
 secundum quid / & loca erunt secundum quid contraria. Rursum contraria sunt determinata: & illa sunt medium mundi & ex-
 tremum celi: igitur determinatum est medium & extremum quae sunt duo extrema rerum naturalium loca & metae. Unde fit
 ediuersio: ut quia duo sunt loca contraria simpliciter / scilicet mundi medium & celi extremum: duo etiam sunt corpora sensibilia
 simpliciter / adiuuicem simpliciter secundum latitudines (non tamen secundum quod alterabilia sunt) & extrema contraria: scilicet sim-
 pliciter leue & simpliciter graue sive ignis & terra: quae adiuuicem maxime distant secundum reclusitudinis spacium & qualita-
 tes motiuas: quibus aquae magis contrarietur secundum qualitates actiuas & passiuas. Inter quae / media sunt elementa
 scilicet aqua & aer / contraria secundum quid. quae ad vnum extremorum comparata: alterius extremi naturam habere
 videntur, ut aqua comparata ad terram videtur esse leuis: & comparata ad ignem / grauis. Sic aer comparatus ad ignem
 videtur esse grauis: & ad terram leuis. Ex hoc etiam constat leuia grauibus esse digniora, nam leuia superiora sunt & continent
 grauia vero inferiora & continentur. Continens autem est praestantius contento: perinde atque forma est dignior materia.

Quinti capitis nota.

VI / difficultate.

Vntum cap. continet duas conclusiones, duas rationes ad primam, & duas
 ad secundam. **C**Prima conclusio. Quatuor sunt elementa. **C**Primo. Quia
 vnum est elementum semper natum ferri sursum. Et ei contrarium semper na-
 tum ferri deorsum. Et sunt duo quae modo sursum / modo deorsum compa-
 ratione sumpta ad alterum feruntur. Sunt igitur quatuor. **C**Secundo. est vnum
 graue simpliciter / vnum simpliciter leue: vnum graue secundum alterum: &
 vnum secundum alterum leue. quae modo (qui distans est prius) feruntur: nunc
 hic nunc illic grauitatem & leuitatem seruantia. Sunt igitur quatuor elemen-
 ta. Quare & tot sunt particulares materiae. vna tamen omnium naturae simili-
 tudine communis est. Nam ex altero fit alterum. Et quod terra solam grauitatem
 habeat: & ignis leuitatem solam: aer & aqua leuitatem & grauitatem secundum alterum: hinc sumitur
 dictum. quia terra per omnia alia grauitate sua premittitur deorsum. Et ignis per omnia leuitatis benefi-
 cio facile conscendit ad extremum. Aqua autem igne & aere descendit / sua grauitate depressa. & per ter-
 ram non: sed per eam potius ut non omnino leuitatis expers conscendit. Et aer per terram & aquam: sua
 leuitate intus ascendit. non per ignem: sed per ignem ut grauitatis vtens officio: descendit. Et quod in suis
 locis plus grauitatis possidere videantur: hinc videtur posse sumi argumentum. quia detracta ter-
 ra: facile aqua ad locum terrae descendit. & detracta aqua: ad locum aquae facile aer. Detracta vero aqua:
 sic non facile terra. Et detracta aere: non sic facile aeris locum subit aqua: sed difficultate quadam. ut
 quemadmodum quando simul cum superficie eam tangente eleuatur: superficiem secuta ut vacui im-
 possibilitatem fugiens ascendit. Et substracto igne: non sic facile aer conscendit: sed difficultate quadam.
 ut quemadmodum substracto aere: ipse ignis difficile descendit. **C**Secunda conclusio. Non omnium ele-
 mentorum vna est materia ut vacuum / solidum aut trianguli: quae diuersitatum motuum eorum / causa
 esse possit. **C**Primo. Quia omnia aut essent grauia aut leuia: & omnia sursum aut deorsum ferrentur. **C**Se-
 cundo. Quia si ponat solidum causam: magnus aer velocius terra / ferretur deorsum. Si vacuum: magnus
 aer velocius paruo igne sursum. Nam hunc plus vacui: illum vero plus pleni habere contingeret. & ita
 si triangulos posuerint. huius autem oppositum semper in natura compertum est.

Quinti capitis prima conclusio. **C**Quatuor sunt elementa. **C**Primo. Quia vnum est elementum quod semper deorsum fer-
 tur / scilicet terra: & alterum semper feritur sursum / scilicet ignis. Et duo sunt elementa intermedia: quorum vnum moue-
 tur sursum secundum alterum / ut aer: & alterum deorsum secundum alterum / ut aqua: igitur quatuor sunt elementa. **C**Secundo. Vnum est
 elementum graue simpliciter ut terra / vnum simpliciter leue ut ignis / vnum graue secundum alterum ut aqua / & vnum leue secundum al-
 terum: ut aer: igitur quatuor sunt elementa secundum numerum quatuor qualitate motiuarum: scilicet grauitate simpliciter / leuitate sim-
 pliciter / grauitate secundum alterum / & leuitate secundum alterum sumpta. Quare quatuor sunt particulares materiae quatuor elementorum
 numero adiuuicem differetes: ut alia numero est materia ignis / & alia aquae: alioquin contrariae formae substantiales essent simul in code.
 Omnia tamen ipsorum materia eiusdem speciei & naturae: sicut cadere albedo parietis & nives: eadem in se / id est eiusdem naturae. Nam
 ex uno elemento fit alterum: ut ex igne: aer / aut aqua / aut terra. ergo materia quae prius fuit vni elementi: eadem postea erit alteri: & om-
 nium elementorum eadem materia. Si enim esset specie diuersa: nunquam ex uno alterum fieri natum esset. Quae autem elementa huiusmodi qualitates mo-
 tiuas habent / patet: quia terra per omnia alia elementa deorsum fertur: igitur habet grauitatem simpliciter. & ignis per omnia fertur
 sursum: igitur habet leuitatem simpliciter. Aqua autem mouetur deorsum per ignem & aerem: igitur habet grauitatem. Per terram autem

Quae aqua non est leuis neque grauis.

non descendit: sed a loco subterraneo ad aeris concuum mouetur: ut quippiam leuitatis habens. Non quia in aqua aliquid sit leui-
 tatis: nam in ea / sola grauitas est: vna & eadem numero qua aqua a concavo celi mouetur ad concuum aeris / & a loco subterra-
 neo ad eiusdem aeris concuum. Et sunt ambo motus eiusdem rationis: & eorum vterque naturalis. sed dicitur aqua non omnino
 expers leuitatis: quia ab inferiori loco ad superiorem mouetur: quod leuitatis officio fieri videtur. Aer vero per terram & aquam
 sua leuitate ascendit: quare leuitatem habet. Per ignem autem non ascendit: sed a celi extremo ad concuum ignis mouetur: ut alio
 quo modo grauitate participans: non tamen habet grauitatem suae leuitati admixtam: nempe sola in aere est leuitas / vna & eadem
 qua a concavo aquae ad ignis concuum mouetur / & a concavo celi ad idem ignis concuum. Corpus enim simplex tantum vnum
 habet naturam mouendi principium. Et sunt ambo motus idem speciem: terminus ad quem (a quo denominatur motus) est idem.
 sed dicitur aer ut officio grauitatis vtens descenderet: quia a supereminente loco ad inferiorem mouetur: quod grauitatis virtute
 fieri solet. **C**Quod autem inferiora elementa in proprijs locis plus grauitatis habeant / patet: quia terra aquae proxima loco dimota:
 facile aqua descendit locum terrae subitura: & impeditura vacuum. Ablata autem aqua: non sic terra ascendit: sed grauitate sua de-
 pressa manet in proprio loco immota. Sic sublata aqua aeri proxima: facile aer in locum aquae descendit ad impediendum va-
 cuum: ad quod aer promptissimus est. sed substracto aere non ita facile aqua ascendit in locum aeris: sed difficulter. sicut cum tabu-
 la plana ponitur in aqua quae secundum omnes suas partes superferatur & eleuetur: aqua subiecta sequitur superficiem tabulae ad
 vacuum excludendum. nam propter aequalem partium eleuationem non potest aer aut quoduis aliud corpus intrare: quin esset va-
 cuum. si tamen eleuetur tabula prius secundum vnum latum quod alterum: non oporteret aquam sequi tabulam: quia subiret pau-
 latim aer intermedius. Substracto autem igne aer non facile ascendit in locum ignis: tanquam aliquid grauitatis participans: sicut &
 aere sublato ipse ignis difficulter & solum ad vacuum impediendum descendit: quia grauitate longe sit alienus. **C**Secunda conclu-
 sio. Non omnium elementorum vna est materia (sicut antiqui posuerunt) aut vacuum / aut plenum / aut trianguli: quae quidem ma-
 teria diuersorum motuum elementarium causa sit esse. **C**Primo. Quia si vacuum esset materia omnium: cum ipsum sit cau-
 sa leuitatis: quae est sursum motiuum: omnia mouerentur sursum & essent leuia. Si vero plenum sit omnium materia: cum ipsum sit
 causa grauitatis: quae est deorsum motiuum: omnia essent grauia & mouerentur deorsum. Si vero trianguli essent omnium materia
 & essent nati sursum mouerentur omnia sursum mouerentur. & si deorsum: deorsum. cum eadem causa eosdem effectus nata sit
 producere. Neque posset assignari ratio cur potius hoc sursum moueretur & illud deorsum. Philosophus autem & si vnam ponit
 omnium elementorum materiam: negat tamen eam esse causam effectricem motus elementorum. sed virtutem mouendi solum tri-
 buit elementari formae & qualitati motiuae. **C**Secundo. Magnus aer plus habet solidi quam parua terra: ergo si solidum est causa
 motuum: magnus aer velocius parua terra moueretur deorsum. Id autem impossibile: cum non sit aer natus deorsum moueri. Si
 militer magnus aer plus habet vacui quam paruus ignis: ergo si vacuum est causa motus: magnus aer magis sursum mouebitur: quam
 paruus ignis: quare magnus aer ferretur sursum simpliciter sicut paruus ignis. Et idem sequitur inconueniens si pauciores trian-
 gulos causam motus sursum: & plures / motus deorsum causam esse dicant: paruum scilicet terram magno igne velocius sursum
 moueri. Id autem inconueniens est. **C**Sexti capitis nota.

Adiuuicium / adiuuicium. **C**Angusta / stricta. **C**Ensam / amplam.

Extum cap. continet vnam conclusionem, vnam questionem, responsonem Demo-
 criti, & propriam solutionem. **C**Conclusio. Figura / motum sursum aut deorsum
 non efficit: sed causa ut motus velocior aut tardior sit / existat. **C**Nam corpora mo-
 uentur diuidendo medium. Figura autem (tamen si vim mouendi non habeat) medi-
 diuidendi praebet nunc adiuuicium nunc praepedimentum: ut quae acumen angu-
 lumque habeat / facile penetret: quae vero lata / expansa / obtusa: ad diuidendum sit hes-
 bes. Non est igitur figura: motuum aut sursum aut deorsum effectiua: sed potius mo-
 tus velocitatis aut tarditatis causa. **C**Quaestio. Cur corpora lata: ut ferrea & plumbea per aquam non de-
 scendant: & eadem rotunda / aut longa ut acus: cita velocitate mergantur? Et ita quaereretur cur minuta
 corpuscula ut pulueres descendunt per aera: & maiora maneant pendula? **C**Respondebat Democritus:
 huius causam esse vaporum multitudinem: quae ab aqua emittitur / & quae corpori lato in superficie obs-
 utans: ipsum sustinet / & eius casum defendit. Angusta vero corpora: ob paruitatem non impedit. **C**Et
 cum instet. Cum expret tanta ab aqua vaporum multitudo in aere recepta: quomodo illius corporis
 casum in aere non prohibet? cum si haec causa esset: deberet potius id in aere percipi. Soluebat id esse:
 quia vapores in aere se nimis diffundant & segregant: vixque illa dispersa & discollecta: mouere minus suf-
 ficiat. Sed eius solutio debilis est: poteritque haec aptari conuenientior. Corporum quaedam sunt facile di-
 uisibilia. ut quae sunt bene terminabilia. & quae magis: & magis. ut aer magis terminabilis est aqua: ideo mag-
 nis diuisibilibus. & aqua magis terminabilis terra: ideo diuisibilior. terra vero ad diuidendum inepta. &
 eiusdem corporis paucitas: diuisibilior multitudine existit. Hinc fit ut fusam latitudinem habentia
 plus sub se comprehendant: & ideo difficiliter secant & diuidant: rotunda vero minus / & longa / & acu-
 ta. Et ideo instat eis quaedam diuidendi habilitas: & velocius ferantur mota. Lata vero (modo paria sunt)
 tardius. Et talia per aerem velocius: quia diuisioni peritior / per aquam agitantur tardius. Cum tamen la-
 ta ipsa / suspensa immota hecant: ex virtutum comparatione cognoscitur. Nam grauitas virtus quae
 damp est: & mediis diuisione virtus altera. quam cum grauitas superet: mouet deorsum. Si vero superes-
 tur & fiat debilior: non diuidit neque distrahit. & tunc suspensa sine motu / superfusaque manent corpora.
 Sed de graui & leui: suffragantibus diuisionem haecenus putetur sufficienter.

44

45

Corpora angusta dicuntur que stricta sunt & diffusam superficiem non habent: ut acuta & ferrea pyramis acuminata uersa. Illa autem fusam habent superficiem: que amplam & latam habent planiciem: ut lamina plumbi ampla & bractea ferri aut aeris.

Sexti capitis conclusio. Corporum mobilium figura motum sursum aut deorsum non efficit: sed uelocitatis aut tarditatis. Si ipsius motus instrumentum & causa existit. Nam figura nullam habet vim mouendi: sicut nec color nec caliditas aut frigiditas. Sola enim forma substantialis cum instrumentis grauitate & leuitate uim mouendi obtinet: igitur figura non est praecipua nec instrumentalis causa motum secundum locum efficiens. At uero motus localis fit diuidendo spacium. Figura autem ad citius diuidendum spacium aut difficilius causa est ad minuculans. Nam corpora que acuta sunt & angulum habent: facile medium diuidunt. que uero obtusa & latam habent superficiem: difficile & tarde diuidunt. Cum autem facile diuiditur spacium: motus est uelocior. & cum tarde: motus est tardior. igitur figura uelocitatis aut tarditatis motus causa est & instrumentum. tamen si motum secundum locum per se non efficit. Quae res. Quare corpora latam superficiem habentia ut ferrea & plumbea in amplum diffusa non descendunt: eadem tamen & eiusdem grauitatis rotunda acuta aut longa uelociter descendunt. Similiter quare parui pulueres mouentur per aerem: & maiores eandem habentes mouendi uim sed figuram latioremanent penduli. Interdum quidem maiores pulueres & mole & mouendi uirtute mouentur per aerem: & minores tum mole tum uirtute eandem habentes figuram manent penduli: quia non sufficiunt diuidere aerem. Contra tamen eadem uirtute mouendi uirtute & diuersis figuris: minores descendunt: maiores uero non. Respondet Democritus q. ab aqua emittitur uaporum multitudo. que superficiem late copiosior occurrens ipsum corpus ne cadat prohibet. Quae uero angustam habent superficiem: minus illorum uaporum sub se continent & propterea uapor ille modicus non prohibet eorum motum deorsum. Et cum obicitur contra Democritum. Maior est multitudo uaporum ab aqua exspirantium in aere q. in aqua. non enim uapores sunt: nisi ab aqua segregati fuerint. ergo si multitudo uaporum habet uirtutem sustinendi corpora lata in aqua: multo fortius eandem habet uirtutem in aere & ibidem corpora sustineret latiora. Eadem enim causa similes effectus producere nata est. Sed uapor non impedit descensum corporum in aere: ergo nec in aqua. Respondet Democritus non esse simile de aere & de aqua. quia in aqua uapores manent uniti & collecti: & uis eorum maior sufficit sustinere corpus latum. In aere uero uapores se dispergunt & diffundunt: proinde uirtus eorum minor non sufficit sustinere eadem corpora lata. Nam uis collecta fortior est ad agendum & ad resistendum: q. ipsa nec dispersa. Sed haec solutio minus conueniens est: & ideo alia assignatur conuenientior. q. corporum naturalium quaedam sunt facile diuisibilia: ut ea que sunt bene terminabilia: id est extrinseca corporis applicati superficie facile terminari nata: & que leuiter cuiuscunq. corporis / aut ipsa continentis / aut ab eis contenti / aut quoquo modo ipsis adiuncti quantitatem sua extrema superficie efformant & imitantur. ut si in aere ponas globum: protinus aer suam aptabit superficiem secundum globi exigentiam. Si lapidem quadratum: aer disponet se in quadratam superficiem ut lapidem suscipiat. Et ita cuiuscunq. alterius figure corpus in aere positum fuerit: protinus aer se illius figure accommodabit. Et ita de aqua. Et que magis hoc modo sunt terminabilia: facilius diuisibilia sunt. ut aer est magis terminabilis aqua: cum facilius omnium quantitatis se adapet & figure quare & facilius diuisibilis. Et aqua magis terminabilis termino extrinseco atq. alieno aut corporis ipsam continentis aut ab ea contenti q. terra: ergo & diuisibilior terra autem nullo modo extrinseco corpore terminabilis est: quia ob nimiam densitatem & soliditatem nullius corporis figuram intra se admittit: & ergo inepta est ut diuidatur. Eiusdem praeterea corporis pauca pars diuisibilior est: q. maior & copiosior. ut pauca aer diuisibilior q. multus: quia minus suae diuisioni resistens / & pauca aqua diuisibilior q. multus: quia minor habet (qua suae resistat sectioni) uirtutem. Itaq. corpora latam habentia superficiem plus sub se spacij coprahendunt: quod magis suae diuisioni obstat: & ideo difficilius diuiduntur: propterea tardius mouentur. Rotunda uero corpora acuta & longa minus sub se spacij continent: ut minus aeris & aquae: quod suae dissectioni minus reluctatur: & ideo facilius diuiduntur: & praedicta corpora uelocius mouentur. lata etiam corpora figuram habent minus aptam diuidere spacium: acuta uero aptiorem. magis idoneam. quare lata tardius medium diuidunt: & acuta / oblonga / & rotunda: celerius. Itaq. maior spacij resistentia & minor diuidendi aptitudo in causa sunt: quare corpora lata tardius in eodem spacio ut aere / aut aqua mouentur: q. corpora angustiora. Corpora etiam eiusdem figure per aerem uelocius mouentur q. per aquam: ut plumbum acutum celerius in aere q. in aqua descendit: & obtusum plumbum citius in aere q. aqua: quia aer citius diuiditur ob maiorem subtilitatem q. aqua. Medio enim rariore mobile uelocius q. densiore mouetur. Quare etiam acuta in aere facilius mouentur: q. lata & ampla in aqua. Nam per primum acuta in aere facilius mouentur q. lata in aere / & lata in aere uelocius mouentur q. lata in aqua: ergo de primo ad ultimum acuta in aere uelocius mouentur q. lata in aqua. Nam quicquid est uelocius uelociore: uelocius est & tardiore. Cum autem corpora latiora manent immota aut in aere aut in aqua: hoc ex uirtutis mouentis & resistentiae proportionem pronenit. Nam grauitas uis est motiua: & spacij resistentia / uirtus est illi contraria. Et cum grauitas maior est q. resistentia spacij: mouet deorsum. ut si corpus graue sit ut 20 / & resistentia spacij ut 6. Si uero grauitas sit aequalis resistentiae spacij / aut si sit minor: corpus mobile manet suspensum & non mouetur. Nam ab aequali aut minori uirtute motiua non fit motus. ut si mobilis grauitas sit ut 10 / & resistentia spacij etiam ut 10: aut ut 12. Et haec de graui & leui dicta sufficiant. (.) (.) (.)

Quare diuersitas figurarum in mobilibus facit motum uelocitate aut tarditate diuersum.

PRIMI CAP. PRIMI DE GENERATIONE NOTAE.

Pansperma totum semen. Alteratio / accidentalis mutatio / secundum accidens facta mutatio. Mixtio / congregatio.

Iber de generatione & corruptione continet duos partiales libros. Primitus decem cap. Primum cap. tres conclusiones: duas antiquorum de generatione opinionones post primam, & sex rationes post tertiam. Prima conclusio. De generatione autem & corruptione: natura genitorum & corruptorum / de causis horum: quid alteratio: quid augmentatio / determinandum est. Nam de his uarie fuerunt antiquorum diffentiones: que per hanc (uirtute conspecta) tollentur determinatione.

Duque de hac re: antiquorum opinionones. Prima est ponentium omnia esse unum: & omnia ex uno generari. & hi ponunt generationem / alterationem esse: & generationem alterari.

Secunda est ponentium plura materialia principia: ex quibus omnia consentur. Et hi sunt: Empedocles / Anaxagoras / Democritus & Leucippus. Empedocles enim posuit quatuor elementa simplicia / rerum materias: & litem & amicitiam / efficientia principia. Anaxagoras: infinitas Homiomerias atomos. ut os / carnem / neruum (quorum qualibet pars: totius naturam atq. nomen retinet) res rerum materias. Democritus & Leucippus: infinita infestilia corpora (ex quibus omnia parentur) positio ne: figura: & ordine diffidentia. Et hi omnes uolunt aliud esse generationem & alterationem: praeter Anaxagoram (qui propriam uocem ignorauit) dicentem generari & corrumpi: cum alterari idem esse. Et maxime aduersatur Empedocli. Nam Empedocles quatuor elementa ponit: & carne / & ossi / & neruo / & similibus simpliciora. Ille autem e contra: os / carnem / neruum / & similia: elementis / igne / aere / aqua / terra simpliciora: & eorum græco uocabulo pansperma. Secunda conclusio. Qui omnia dicunt esse unum / & ex uno constituunt omnia: generationem ab alteratione differre defendere non possunt.

Nam semper unum / eiusdemq. nature subiectum est. mutationem autem (que subiecto uno / eodemq. manente aduenit) alterationem nuncupamus. Tertia. Qui plures rerum ponunt materias: generationem ab alteratione differre dicunt: quam ex suis dictis saluare impossibile est. Primo. Quia dicunt generationem & corruptionem: mixtionem esse & segregatorem: & calidum / & frigidum / humidum / & siccum / album / nigrum / molle / durum / & ceteras passiones: proprias esse elementorum / & (ex quibus cetera pariatur) principiorum. ut Empedocles dicit igne calidum & album: aqua frigidam & nigram. Sed cum diuersa sunt horum materię: ex igne non fit aqua: aut unum quodq. reliquorum ex reliquo. igitur nec fiet ex calido frigidum / ex molli durum / aut unum aliquid talium ex altero secundum propriam rationem. oppositum tamen horum uidemus. nam re & a coactione & secretione cessate: ea uidemus nunc augmēto excrescere / nunc decemēto minui secundum quantitatem: nunc calidum nunc frigidum fieri secundum qualitatem. Secundo. Quia in omni mutatione contra rias subicienda est eade natura: siue hęc mutatio secundum quantitatem: siue secundum qualitatem / siue secundum locum sit supra. id autem: plures uariasq. subiciendo materias: facere non possunt. Tertio. Quia si alteratio est: rerum adinueniēte transmutatio est. Quod si est: multę (ut dicitur) diuersęq. nature non sit materię: nam oim adinueniēte transmutatione huiusmodi materia esse unam necesse est. Quarto. Quia Empedocles pugnantia dicit. dicit enim ex elementis mixta generari / & alterę in alterę non posse transmutari: sed uim manifestis contradicē. Videmus enim & aqua ex terra: & terra ex aq. gigni. quę cum cōcedat alteratione secundum passiones: & igne dicit calidum & album / aerem / aqua frigidam & nigram / terra grauem & duram: his partibus differētis ut unum generet ex altero: cuius proprias habebit qualitates cōcedat / oportet. Quinto. Quia dicit Empedocles adueniēte amicitia: oia abire in chaos: suis passionibus spoliata. Et adueniēte lite: separari ab ipso / nouis acq. tibus passionibus. transmutant igitur adinueniēte. Sexto. Quia Empedocles non determinat an quatuor elementa principia sint ipsius chaos & cōfusę molis / an potius ipsi / principia sit elementorum. insufficientē igitur facit determinatione: quod & reliqui alii factitarunt.

Notarum primi capitis primi de generatione declaratio. Pansperma quod est: latine totum uniuersumq. semē dicitur. Nam pans totum & omne significat / sperma uero / semē. Alteratio non peia dicitur: axat mutatio que ad qualitatem est sumi: sed quę secundum accidens aut quantitatem / qualitatem / aut ubi facta mutatio. Nam antiqui nomine alterationis oēs motus accidentales designabāt: & ideo Aristoteles in eorū significatione eo nomine hic utitur.

Primi capitis primi de generatione prima conclusio. De generatione & corruptione / alteratione / & augmentacione dicitur. Nam de his motibus uarie fuerunt antiquorum & inter se pugnantēs sententię. que quid recte aut perperam dicant: per hanc determinationem cognoscetur. Prima antiquorum opinio est ponentium omnia esse unum / & omnia ex uno generari. Et hi dicunt generationem nihil aliud esse nisi alterationem / accidentariamq. mutationem. Secunda est ponentium plura principia materialia: ex quibus res naturales omnes componantur. ut Empedocles quatuor elementa / Anaxagoras infinitas Atomos eiusdem rationis & nominis / Democritus infinita corpora indiuisibilia: positione / figura / & ordinatione differētia. Et hi dicunt generationem aliud esse q. accidentalem mutationem: praeter Anaxagoram dicentem generationem nihil aliud esse q. secundum accidens mutationem. qui quidem plurimum Empedocli contrariam habet positionem. Nam Empedocles quatuor elementa ponit omnium rerum principia: & cetera ut os / carnem / & neruum / ex principijs composita. Contra uero Anaxagoras / os / carnem / & neruum / ponit omnium rerum principia / totamq. materiam: & elementa / ex illis composita esse. Secunda conclusio. Qui omnia dicunt esse unum ens cōpletum / ex quo omnia constituunt: non possunt saluare q. generatio differat ab alteratione.

Quia cum omnia sint unum sensibile subiectum / totumq. cōpositum: ante transmutationem & post unum & idē numero erit subiectum cōpletum. Si enim post transmutationem aliud q. ante esset: plura esset subiecta / & non unum. Mutatio autem q. subiecto ante & post transmutationem eodē manente fit: alteratio dicitur & accidentalis mutatio. ut in quinto physicorum dictum est. igitur generatio nihil aliud q. alteratio esse potest. Nam in propria & substantiali generatione: aliud ante & post transmutationem subiectum esse oportet.

Primi capitis primi de generatione prima conclusio. De generatione & corruptione / alteratione / & augmentacione dicitur. Nam de his motibus uarie fuerunt antiquorum & inter se pugnantēs sententię. que quid recte aut perperam dicant: per hanc determinationem cognoscetur. Prima antiquorum opinio est ponentium omnia esse unum / & omnia ex uno generari. Et hi dicunt generationem nihil aliud esse nisi alterationem / accidentariamq. mutationem. Secunda est ponentium plura principia materialia: ex quibus res naturales omnes componantur. ut Empedocles quatuor elementa / Anaxagoras infinitas Atomos eiusdem rationis & nominis / Democritus infinita corpora indiuisibilia: positione / figura / & ordinatione differētia. Et hi dicunt generationem aliud esse q. accidentalem mutationem: praeter Anaxagoram dicentem generationem nihil aliud esse q. secundum accidens mutationem. qui quidem plurimum Empedocli contrariam habet positionem. Nam Empedocles quatuor elementa ponit omnium rerum principia: & cetera ut os / carnem / & neruum / ex principijs composita. Contra uero Anaxagoras / os / carnem / & neruum / ponit omnium rerum principia / totamq. materiam: & elementa / ex illis composita esse. Secunda conclusio. Qui omnia dicunt esse unum ens cōpletum / ex quo omnia constituunt: non possunt saluare q. generatio differat ab alteratione. Quia cum omnia sint unum sensibile subiectum / totumq. cōpositum: ante transmutationem & post unum & idē numero erit subiectum cōpletum. Si enim post transmutationem aliud q. ante esset: plura esset subiecta / & non unum. Mutatio autem q. subiecto ante & post transmutationem eodē manente fit: alteratio dicitur & accidentalis mutatio. ut in quinto physicorum dictum est. igitur generatio nihil aliud q. alteratio esse potest. Nam in propria & substantiali generatione: aliud ante & post transmutationem subiectum esse oportet.

Tertia conclusio. Qui specie diuersas ponunt rerum naturalium materias: quibus generationem ab alteratione differre dicant/neo-
 tram tamen ex suis dictis saluare possunt. **Primo.** Quia Empedocles generationem/segregationem/corruptionem uero congrega-
 tionem esse dixit. Contra Democritus generationem/congregationem/atomorum: corruptionem/segregationem earum esse posuit. Acci-
 dentarias autem affectiones posuerunt esse proprias elementorum differentias: & quibus elementa abinuicem distinguerentur. **Vt**
 calidum esse proprium igni/ & frigidum esse proprium aqua. At cum diuersae specie sint materiae: ex vno elemen-
 to secundum substantiam non fit alterum: cum vnius elementi materia non esset nata alterius forma suscipere/igitur neque per alteratio-
 nem ex calido fit frigidum/aut ex nigro album. Cui enim motus prior conuenire natus non est: neque posterior conueniet vnquam. Id tamen
 experientia oppositum est. nam cum res a generatione corruptione cessauerint: videmus eas aueri/minui/alterari/ & loco mo-
 ueri. **Secundo.** In omni transmutatione contrariis subiicienda est eadem materia. ut cum quid rarefit: densi & rari eadem est ma-
 teria/ & si quid calefit: frigidum & calidum eadem est materia. Et si quid sursum proiectum relabitur deorsum: ipsius motus sursum
 & deorsum contrariorum adinuicem eadem est materia. At si plures sint specie materiae: non potest contrariis subiici eadem mate-
 ria: igitur neque transmutatio. **Tertio.** Si alteratio est rerum adinuicem secundum substantiam transmutatio est. Si enim me-
 dia ordinata in finem nata sunt esse: & ipse finis natus esse. Alteratio autem in transmutationem rerum substantialem ut suum fi-
 nem refertur. Et si rerum transmutatio est: non sunt multae secundum speciem diuersae materiae. Nam omnium transmutationem
 adinuicem habentium materiam esse vnam specie necesse est. Si igitur non fuerit vna specie sed multae: transmutatio non erit: quia
 re ex opposito si fit transmutatio: non multae erunt materiae/ quod est propositum. **Quarto.** Empedocles ponit ex elementis mixta
 posse generari: sed non elementa ex elementis/ sibi ipsi repugnans. Nam si illud fieri ponat: & hoc eadem ratione habet admittere.
 Experimento praeterea sensus repugnat: quo vnum ex altero elementum fieri conspiciamus. Et quia mutam concedit elementorum
 secundum qualitates transmutationem: ut ex calido fieri frigidum/ & ex albo nigrum/ quibus elementa abinuicem differre ponit.
 si ex calido fiat frigidum: erit deperditum calidum: quare & ignis. & acquisitum erit frigidum: quare & aqua. aut si maneat
 ignis: ipse erit frigidus/ quod est suae positioni oppositum. **Quinto.** Empedocles dicit cum aduenit amicitia/ omnia congregari in
 chaos: suis prius denudata passionibus. & cum aduenit invidia/ rursus omnia segregari: nouis accidentibus acquisitis: igitur om-
 nia adinuicem transmutantur. **Sexto.** Si Empedocles ponit quatuor elementa esse principium chaos: igitur chaos non est primum
 rerum omnium principium/ neque ortum omnium praecedens: cuius oppositum dicit Empedocles. Si vero chaos non est primum
 esse elementorum principium: igitur elementa non sunt prima omnium principia/ quod suis etiam dictis aduersatur. igitur
 insufficienter de rerum naturalium generatione corruptione (sicut & alij) determinauit.

Secundi cap. notae.

Comedia: fabula est affectu civilium ac priuatorum continens. qua discit quid in vita vtile sit: quidue contra/ frigidum. **T**ragoedia:
 est Heroicae fortunae in aduersis determinata comprehensio. **P**ositio/ opinio. **R**ationabilior/ minus absonat minusque irrationalis.
 Secundum cap. continet tres conclusiones, duas rationes ad primam, duas ad secundam, quatuor rationes ad tertiam: tres opinionis Democriti rationes. earum solutiones: duas generatio-
 nis & alterationis differentias post tertiam. **Prima conclusio.** Anaxagoras de generatione & corruptione: insufficienter executus est determinationem. **Primo.** Quia quo modo fiat
 elementorum generatio: ut ossium/ carnis/ & nervorum: nihil meminit. **Secundo.** quia de augmenta-
 tione & alteratione nihil determinauit: quod huic negotio suberant. Et certe nullus pro De-
 mocritum videt omnium (quae necessaria sunt) aliquid tetigisse: quod de omnibus videt curam egisse/ & augmentatio-
 nis/ alterationis/ actionis/ passionis/ & mixtionis. Dicebat enim Democritus & Leucippus: ex atomorum coactione/
 ne/ generatione/ secretionem/ corruptionem fieri: diuerso situ & ordine/ alterationem. quemadmodum eadem litterae/
 variu situm atque ordinem habentes: Comedia componunt & Tragoedia. & ceterarum mutationum: augmentatio-
 nis/ diminutionis/ actionis/ passionis/ & mixtionis causas in atomis reducebat. **Secunda.** De generatione &
 corruptione apta incubit determinatio. **Primo.** Quia omnes haec tractant dicuntque generationem aliquid esse
 & aliquid alterationem: quia generatio/ quaedam sit congregatio/ corruptio vero/ segregatio. & alteratio eorum
 copulibus visa est passionum translatio. **Secundo.** Quia de hac re rationabiles quaedam mouent questiones. ut vtrum generatio sit congregatio. vtrum corruptio/ segregatio. vtrum generatio/ alteratio sit: an nulla pro-
 fus. Et ad has questiones/ rationes adducunt: haec cogentes/ haec vero dissolui difficiles. expedit igitur eiusce rei
 deprehendere veritatem. Et considerare: an entia generentur: alterentur: augeantur: & horum contraria/
 an corruptionem/ detrimentumque patiantur. & an sua principia sint inscibiles magnitudines: superfi-
 cies/ ut dicebat Plato: corpora: ut dicebat Democritus. **Tertia.** Positio Platonis positio Democri-
 ti irrationalior est. **Primo.** Quia irrationalior est ad superficies usque indiuisibiles corpora
 resolvere: quae ea resolvere in indiuisibilia corpora. quibus & hoc non modicam itidem habeat irrationa-
 bilitatem. resolvebat autem Plato corpora in superficies. Democritus autem in corpora. **Secundo.**
 Quia Democritus ex suis corpusculis conabatur & generationem & alterationem saluare: ut colores
 ex diuersa atomorum positione. Plato autem ex suis superficiebus neque gignebat neque alterabat. Est igitur
 Platonis determinatio irrationalior. **Tertio.** Quia Democritus ut qui circa naturalia magis
 insudauerat/ principia talia supponebat: ex quibus multa in Philosophia saluare videretur. Plato vero
 minus impedit operam: minusque fuit naturalium expertus. Multorum enim in expertus/ & ad pauca respici-
 entes: facile enunciant. Merito igitur Democriti positio: Platonis positio rationalior exti-
 manda est. **Quarto.** Quia Plato logicis agit rationibus. Nisi (inquit) in superficies resolutio
 fieret: ante trigonum erunt multa priora. Democritus autem magis Physicis rationibus insisit.

Tres Democriti rationes. **Prima.** Corpus est magnitudo: omnino & vbiq; diuisibilis. hoc enim
 possibile. quod quidem cum possibile sit: si ponatur factum: nihil accidit impossibile. Ponatur igitur
 omnino esse diuisum. quae superant igitur aut sunt puncta: lineae/ superficies/ passiones alique/ nihil/ aut
 atomi. Non autem superant puncta. quia punctum puncto additum non auollit matris. Neque quicquam mo-
 ueri contingeret: quemadmodum punctus: immobilis est. Neque lineae/ superficies/ aut passiones. Nam
 corpus ex non corporibus compositum abiret. Et passiones separari impossibile est. Neque dixeris ni-
 hil manere. Nam fuisset corpus ex nihilo conflatum & non vere existens: sed tantum apprensus. Quae
 superant igitur diuisione facta: corpora sunt. quae quia non sunt diuisibilia: nam non esset omnino diuisi-
 sum: ut positum est. sunt igitur atomi. Est igitur corpus ex atomis conflatum. **Secunda.** Quia si con-
 tingeret corpus se per diuidi/ & semper in minores resolui magnitudines: tandem periret ad ma-
 gnitudines insensibiles: quare iterum ad indiuisibiles. Secum igitur ipsum solum usque ad aliquid ut
 atomos: & non semper. **Tertia.** Generationes & corruptiones non nisi atomorum congregatione &
 segregatione saluare possumus. Rationaliter igitur positum est corpus ex atomis esse compositum/
 & in atomos resolutum. **Primo.** solutio. Omne sensibile corpus quodammodo secundum quodlibet
 diuisibile est/ & quodammodo non. diuisibile autem potestate est: non autem actu. quia tamen
 punctus puncto attiguus non est: fit ut non vbiq; in linea sit punctus. Alioquin exiret ex punctis. neque
 vndiq; & vbiq; diuisibilis est: sed quemadmodum puncta habens. **Secunde.** sensibile in partes insen-
 sibilis diuidi/ quae tamen minime simpliciter non sint: inconueniens non est. quae & si per se non percipi-
 antur: cum aliis tamen iunctis simul sentiuntur. **Tertie.** Generatio & corruptio congregatione & se-
 gregatione atomorum non sunt. Nam vbiq; ac si ex punctis exiret compositum) diuisibile esset. & in
 minima segregatio/ & ex minimis congregatio. sed perfecta generatio fit: quia sit eius totus in hoc to-
 tum mutatio. quam falso extimant alterationem. Nam generatio & alteratio bifariam differunt. **Primo**
 subiecto. Nam generationis subiectum/ materia est: alterationis autem/ ens actu. **Secundo.** Quia
 generatio secundum substantiam sumitur: alteratio vero secundum qualitates. Et de corruptione: ut de
 generatione dicatur. id tamen liceret concedere: segregatione generationes & corruptiones fieri veloci-
 res: congregatione vero tardiores. ut aquae in minutulas guttas diuisae: velocior/ concitatioque corrup-
 tio/ & aeris acceleratio generatio: cunctae vero atque in vnum congeleque tardior.

Notarum secundi capitis declaratio.

Comedia solum habet argumentum de priuatis personis dumtaxat ut patre/ filio/ seruo & ceteris id genus agens/ turbata ha-
 bet initia/ magno errore involuta media/ tranquillos & laetos exitus: qua docetur spectatores quid in vita humana sequendum &
 quid fugiendum sit. **T**ragoedia vero uerum & de re gesta sumit argumentum/ de uiris insignibus ut regibus/ principibus/ im-
 peratoribus agens: tranquilla habet principia/ suspecta media/ & funestos tristesque exitus: qua docetur homines quid in vita suae gerere
 debeat. **Secundi capitis prima conclusio.** Anaxagoras de generatione & corruptione insufficienter determinauit. **Primo.** Quia
 quomodo ossium carnis/ & nervorum (quae ceterorum elementa & principia posuit) fiant generationes: non declarauit.
Secundo. Quia de augmentatione & alteratione (quae huic proposito conducunt) quae generationi & corruptioni ut plurimum
 conueniunt) nihil disseruit. Et nullus sane dempto Democrito uidetur omnium quae huic loco & negotio utili/ conducentiaque sunt
 determinationem fecisse: qui omnes motus per suas atomos saluare mitebatur. ut generationem illarum congregationem/ corrup-
 tionem/ alterationem diuerso earum situ & positione/ haud secus ac eadem litterae diuerso ordine dispositae: Comedia & Tragoediam
 diuersa/ & sere opposita poemata componit. **Secunda conclusio.** De generatione & corruptione hoc loco determinandum est. **Primo.**
 Quia omnes physici de generatione & corruptione tractant: & dicunt generationem aliquid esse quod alterationem/ accidentemque mutationem.
 Nam generatio/ congregatio/ & corruptio/ segregatio ab ipsis esse ponebatur/ alteratio uero/ passio/ accidentemque transmutatio. igitur
 de praedictis motibus determinandum est. **Secundo.** Quia de hac materia propria & discussione dignae mouentur questiones/ an generatio
 sit congregatio/ an corruptio/ segregatio/ an generatio sit alteratio & accidentaria mutatio/ nec ne. Expedit igitur has questiones (ad
 quas alij adducunt rationes multas ut geres: alique uero ut dissoluantur) dissolueret. Expedit etiam determinare an entia naturalia
 generentur/ augeantur/ & alterentur: an etiam patiantur motus his contrarios scilicet corruptionem & diminutionem. Denique conducit differere
 an entia naturalia/ substantiaalia principia sunt magnitudines indiuisibiles: ut utrum earum principia sit superficies indiuisibiles ut dicebat Plato:
 an corpora indiuisibilia ut dicebat Democritus. **Tertia conclusio.** Positio Platonis minus est rationalis positio Democriti. **Patet primo.**
 Quia magis absurdum est corpora in superficies indiuisibiles resolvere/ quae corpora resolvere in corpora indiuisibilia: quibus et hoc magna habeat
 absurditatem. Nam quae corpora in superficies impartibiles resoluit: & diuisibile ex indiuisibili componit/ & profundum ex non profundo. Qui
 uero corpora in corpora impartibilia diuidit: solum diuisibile ex indiuisibili/ sed simile ex simili componit: quemadmodum irrationa-
 bilis est linea in puncta/ quae ipsa in lineas impartibiles resolvere. Sed plato resoluit corpora in superficies indiuisibiles. Democritus uero
 in corpora indiuisibilia. igitur Plato irrationalior locutus est. **Secundo.** Democritus ex suis atomis conabatur generationem
 & alterationem saluare: Plato uero ex superficiebus indiuisibilibus neque generationem/ neque alterationem saluare conatus est. igitur Pla-
 to minus recte quam Democritus dixisse uisus est. **Tertio.** Democritus circa naturalia magis uersatus est: & rerum naturalium mo-
 tus & proprietates exacte inquirere laborauit. Plato uero minus studij & operae rerum naturalium cognitioni impedit. Qui au-
 tem minus expertus fuit/ & ad pauca intellectum aduertunt/ facile enunciant quicquam antequam eius ueritatem exploratam habent. igitur
 Plato magis quam Democritus defecit. **Quarto.** Qui ex impertinentibus huic disciplinae & impropris agit rationibus: minus apte
 quam qui ex propriis loquitur. Plato autem ex logicis/ id est communibus/ huic disciplinae non accommodis agit rationibus. Nam sic
 argumentatur. Nisi corpora in superficies indiuisibiles resoluantur: ante trigonum priores erunt aliae figurae rectilineae/ neque trian-

Tres Democriti rationes earumque refutationes.

gulus erit figurarum rectilinearum prima: quod est inconueniens. Et hæc quidem ratio non physica: sed potius geometrica est. Democritus uero ex proprijs agit rationibus. Igitur. Tres Democriti rationes/corpus in indiuisibilia corpuscula diuisibile esse comprobantes. Prima. Corpus est magnitudo/secundum omnes partes ubiq; diuisibile: et id cum uerum sit / possibile est quare si ponatur factum; nihil accidit impossibile. Nam possibili posito in esse nihil accidit impossibile. Ponatur itaq; corpus secundum omnes suas partes diuisum. Cæ omni moda diuisione facta super sunt aut sunt puncta/lineæ/superficies/qualitates/nihil/aut corpuscula atomalia. Non supererunt puncta quia puncta puncto additū non efficit maius. Etiam ipsum corpus ex punctis esset compositum: quod est impossibile. Etiam passiones a subiecto separari et separatim existere est impossibile. Et si post totam corporis diuisione superesset solæ passiones: illæ residuæ essent sine subiecto. Neq; quisquam dicere potest nihil remanere, quia corpus ex nihilo fuisset compositum/ et non uere sed tantū apparenter existens: igitur remanent corp. et illa non sunt diuisibilia. Alioquin corpus non fuisset omnino diuisum: quod est contra hypothesim. igitur super sunt corpuscula indiuisibilia: quod est propositum. Responsio. Conceditur corpus esse magnitudinem diuisibilem potentia quæ nunc completum consequi possit actum; non tamen esse omnino actu diuisibilem/ et ut completum diuisionis actum attinge re potest. Quare negatur si id secundum ponatur factum; nullum sequi impossibile. aut enim sequeretur diuisibile ex indiuisibili re per se compositum / aut ultima diuisione ulterio rem esse diuisionem. Neq; huiusmodi possibile quod ad completum actum nunq; reduci potest: debet unq; poni esse factum. Quare negatur id quod Democritus supponit: scilicet corpus omnino esse actu diuisum; ex qua quidem falsa suppositione consequenter falsum concludit. Præterea cum linea solum secundum puncta sit diuisibilis: et non ubiq; in linea sit punctus (Alioquin duo puncta essent sibi immediata et proxima) sequitur q. linea non est undiq; et ubiq; diuisibilis: sed ut puncta habens/ et ubi terminos habens. ita de corpore. Secunda ratio. Si magnitudo semper in minores solueretur magnitudines; tandem perueniret ad magnitudines insensibiles. quare illæ consequenter essent indiuisibiles: igitur corpora usq; ad aliquid diuiduntur et non semper. Responsio. Admittitur per diuisionem tandem perueniri ad partes insensibiles: negatur tamen illas esse simpliciter indiuisibiles. nam tametsi sensu ulterius diuidi non possunt: nihilominus tamen intellectu (qui quacumq; magnitudine data minorem intelligit) possunt diuidi. Et licet partes illæ minutulæ seorsum et separatim non percipiuntur: alys tamen conuenite et continuatæ bene sentiuntur/ et totum sensibile constituunt. Tertia ratio. Non potest rerum generatio nisi atomorum congregatione saluari: et corruptio segregatione. igitur ponenda sunt corpora indiuisibilia in quæ corpus resoluitur. Responsio. Negandum est generationem atomorum congregatione/ et corruptionem segregatione fieri. Nam si sic ipsum corpus ubiq; in impartibilia esset diuisibile/ quemadmodum si ex punctis esset compositum. Et ex minimis simpliciter (ut pote atomis quæ in minora diuidi non possent) esset facta congregatio: et in minima simpliciter secundum magnitudinem: scilicet in corpuscula atomalia facta resolutio. modo impossibile esse magnitudinem minimam simpliciter: cū omni magnitudine supponat physicus minorem dari posse. Sed generatio est: quia sit vnus totus compositi in alterum totum compositum secundum substantiam transmutatio. ut ignis in aquam/ aut aqua in terram. Neq; recte dicunt generationem esse alterationem: cum generatio ab alteratione dupliciter differat. Primo subiecto: nam generationis subiectum/ materia est: suscipiens formam substantialem quæ acquiritur. Alterationis autem subiectum est totum compositum qualitatem suscipiens: ut aqua caliditatem. Secundo. termino ad quem. Nam generatio est ad substantiam: alteratio uero ad qualitatem. Et totidem modis corruptio ab alteratione differt. Concedere tamen non esset inconueniens: q. per segregationem generationes et corruptiones fierent uelociiores: per congregationem uero tardiores. Vt si aqua in minutissimas partes dispergatur: citius consumitur/ et aer aut uapor ex ea generatur: quous eius dispersa minus suæ corruptioni resistat. Si uero collecta uitro contineatur aut uas: tardius corrumpitur/ q. collecta eius uirtus uehementius suæ corruptioni obsistat.

Generationis ab alteratione differentia.

Tertij cap. note. Non ente aliquo/ non ente secundum quid. Non ens/ non ens simpliciter. Passiones/ accidentia. Ens actu: ens simpliciter/ hoc aliquid. Generatio simpliciter: forme substantialis acquisitio. Gñatio secundū quid/ accidentis acquisitio. Spiritus/ uetus. Tertij cap. cōtinet sex q̄stiones, tres q̄ nihil simpliciter generat ad primā rationē: earū solutiōes: & reliquarū sequentiū q̄stionū p̄ ordinē. Prima q̄stio. utrū cōtingat aliquod simpliciter generari aut corrūpi? Tres rōnes q̄ nō. Prima. Quicquid transmutatiōe existit: tēp ex aliquo est. ut ex magno parū / aut magnū ex paruo: ex laborate sanū, & ex sano laboras: & ita in ceteris. Et si qd simpliciter generat: ex nō ente generabit. Erīt igit nō ens/ aliqd. Secūda. qd generat secundū qd: ex nō ente secundū qd generat: ut ex nō albo/ albū: & ex nō bono bonū. qd igit simpliciter generabit: ex nō ente simpliciter generabit. qd impossibile est. Tertia. Aut simpliciter gñatio est ex nō ente simpliciter: aut nō ente aliquo. ut nō albo/ nō bono. Nō ex nō ente aliquo. q. hæc scdm qd gñatio est. Erīt igit ex simpliciter nō ente. Et tūc aut nō ens negat substantiā: aut vnuerſaliter scdm vnūqdq; p̄dicamentorū. ut substantiā/ quātū/ q̄le/ & ita i ceteris neget ens. Si neget substantiā: erīt substantiā ex nō substantiā gñatio. Et cū nō sit substantiā: impossibile est aliqd aliorū esse ex quo fiat: alioquin esset passioes a substantiis sepatæ/ & ex nihilo aliqd fieret: qd est impossibile. & id idē manifestū sequat: si nō es/ vnuerſaliter neget. Rōnib; adhibeda respōsio. Dicim; vno mō ex nō tēe simpliciter/ nō qd qd oino nō sit es/ sed qd nō sit ens actu: aliqd simpliciter gñari. Alio uero mō ex sep ente: sed potestate qd nō ente aut in actu: aliqd simpliciter gñari dicim;. Sed de illo ente q̄ritū: cū alicui; substantiæ fuerit gñatio: an illd es potestate ex quo fit/ nō sit actu substantiā sed potestate: actu tñ aut q̄tū/ aut q̄le/ aut aliqd alior;: Si neq; substantiā actu/ neq; q̄tū/ neq; aliqd alior; actu/ sed solū potestate: ex nihilo aliqd gñari cōcedere oportet: qd oēs cōcedere abnuūt Philosophātes. Dicim; illd es neq; simpliciter eē substantiā/ neq; es simpliciter q̄tū aut q̄le/ & ita i ceteris. Nā hoc aliqd nō est. sed potestate/ icōpletaq; substantiā existēs: taliter & quāta:

11 & q̄lis. Secunda q̄stio. Quare semper sunt: semperq; perdurant & simpliciter & secundū quid generatio ones? Responsio. Vna causa est materia. Secunda est mouens. vnum enim omni tempore principium mouens immobile existit: illud uero semper mobile/ quod perpetuo succedentium generationum/ corruptionum/ & aliorum motuum causa existit. Et cum quid corrumpitur: in non ens actu corrumpitur/ ens potestate & materiam relinquens. ex qua alterum generetur. Neq; ideo generationum successio perpetua est: quia materia (ut putauerunt aliqui) infinita sit. Nam infinitum actu existere: impossibile esse scriptis monstratum est. Et cum instant. Si materia finita esset: cum quodlibet genitorum particulam materię accipiat: iam consumpta esset: aut tandem consumenda/ defecturaq; cessationis generationum causa. finitum enim omne per finiti ablationē tandem absumitur. Prompta responsio est: nunq; consumenda/ defecturaq; esse. quia ob materiam corruptionis vnus: generatio est alterius. quod enim materię in vnus corruptione dimittitur: ab altero in generatione sumitur. Quam iterum cum ipsum corruptione: resolutioneq; adueniente dimiserit: ab altero vno aut pluribus primum ad ortum deductis rursus assumetur. Tertia q̄stio. Cur aliquid simpliciter: & aliquid secundum quid generari & corrumpi dicatur? Responsio. Hoc aliquid / ens est simpliciter. ideo eius generatio & corruptio dicitur simpliciter generatio & corruptio. accidēs uero/ ens secundum quid: & ad substantiam ut non ens. ideo eius generatio (ut cum fiat aut quantum/ aut sciens/ aut vbi) dicitur secundum quid generatio. Itidem & eius corruptio. quemadmodum Parmenides duo ponebat: ignem ens/ & terram ut non ens. Ideo ignis generatio (si ita esset) simpliciter generatio diceretur: & terræ generatio / secundum quid generatio. Et hoc existimauerunt generari magis. quod se ut species haberet: ut calidum/ frigidum. Est enim caliditas/ species/ frigiditas uero ut eius priuatio: & ut ignis/ & terra. Neq; ualet quod huic q̄stioni euoluentē afferbant: huius simpliciter generationem & corruptionem esse: quod magis fuisset sensibile. quod uero minus: eius esse secundum quid & generationem & corruptionem. Putabant enim magis sensibile: magis ens: magisq; scibile esse: sensusq; scientię uirtutem habere. Et quo modo res se haberet ad sentiri: ita ad essendi ueritatem: quod falsum est. Nam spiritus & aer minus sensibilia sunt terra. Cum enim transmutantur in terram: fiunt bene tangibilia & sensibilia. & tamen ueriora q̄ terra sunt entia: ut quæ plus actus / specieiq; habeant. sed diuersitas (ut diximus) uenit ob prædicamentorum diuersitatem. Quia quæ est secundum substantiam aut generatio aut corruptio: simpliciter dicitur. Quæ uero secundum aliquod prædicamentorum accidentium: secundum quid. Quarta q̄stio. Cur semper ex aliquo corrupto sit generatio? Responsio. Quia corruptio est in non ens / & generatio ex non ente: quod quidem est ens pura potestate. Hinc merito nunquam casura est generatio. ut quæ sit ex non ente: quod sine specie esse non possit. Quinta. An illud non ens in quod fit corruptio / & ex quo fit generatio: alicui sit contrarium? Responsio. Non. nam id non ens/ materia est: sed contrariorum successiue est susceptum. Sexta. Nonne eadem est materia utriusq; & quod corrumpitur / & quod gignitur? Responsio. Est eadem: & est ut diuersa. Subiecto enim eadem: ratione non eadem. ut cum ignis corrumpitur & generatur aqua: nunc est hoc contrarium: nunc autem illud habens. sunt enim ignis & aqua contraria.

Notarum tertij capitis declaratio

In principio tertie rationis/ non ente aliquo idem est quod non ente secundum quid. At non ens secundum quid est accidens negatione designatum: ut non album/ non nigrum. Ens uero secundum quid/ est accidens affirmatione expressum / ut album / nigrum. Cum dicitur ex non ente fieri generationem: tibi non ens non sumitur pro eo quod omnino non est ens: sed pro ente simpliciter scilicet materia. quæ cum non sit res naturalis. non est ens simpliciter/ quare est non ens simpliciter. Ens actu: est ens simpliciter/ et totum ex materia et forma compositum. Ens potentia siue ens potestate est materia: quæ substantia simplex est. et incompleta. Generatio simpliciter est substantie acquisitio. Generatio secundum quid: est accidentis acquisitio. Tertij capitis prima q̄stio. Utrum contingat aliquod simpliciter et secundum substantiam generari aut corrumpi. Prima ratio probans id fieri non posse. Quicquid transmutatione existit: semper ex aliquo est. Ut ex magno est paruum/ aut econtra magnum ex paruo: ex sano fit sanum, aut eduro ex sano aegrum, et ita in ceteris transmutationibus. At si quid simpliciter generetur: ex non ente generatur: igitur non est ens aliquid. Responsio. Conceditur quicquid transmutatione existit esse ex aliquo ente simpliciter / aut secundum quid/ aut non ente simpliciter/ ente tamen potestate: sed non oportet omne id esse ex ente actu et simpliciter. Conceditur etiam si quid generatur / ipsum ex non ente simpliciter generari: et illud esse aliquid ut potestatem. non tamen generari ex omnino non ente: quia hoc nihil est. Secunda ratio. Quod generatur secundum quid: ex non ente secundum quid generatur. ut ex non albo fit album/ ex non nigro fit nigrum. igitur: quod generatur simpliciter: ex non ente simpliciter generatur. Responsio. Admittitur quod assumptum est/ et quod inferitur: scilicet quod simpliciter generatur: ex non ente simpliciter (quod tamen est ens potestate) scilicet materia generari: non tamen ex omnino non ente: quia ex nihilo nihil fit. Tertia ratio. Aut generatio simpliciter est ex non ente simpliciter/ aut ex non ente secundum quid. Sed nulla generatio simpliciter est ex non ente secundum quid: nā sola generatio secundum quid/ ex non ente secundum quid fieri dicitur. igitur generatio simpliciter fit ex non ente simpliciter. Quod si sic: aut non ens negat substantiam solū et affirmat cetera prædicamenta: aut vnuerſaliter negat vnū quodq; prædicamentorū. Si neget substantiā: igitur erit substantiā ex nō substantiā generatio. Et si nō sit substantiā: impossibile est aliquod accidentiū esse/ aut essent accidentia a substantijs separata: quod est impossibile. quare ex nihilo aliquid fieret: quod rursus est impossibile. Et idem inconueniens manifestius sequitur: si ponatur non ens negare tam substantiam q̄ cetera prædicamenta vnuerſaliter.

Quid est actus substantia et substantia potestate.

Responso. Generatio fit ex non ente simpliciter / ente tamen potentia / substantiaque incompleta scilicet materia. Et non ens solum substantia negat: sed non omnem. negat enim solum substantiam completam: quam sua affirmatio ens simpliciter designavit. Et non negat substantiam incompletam: cum eam sua affirmatio non designaverit. quare conceditur q. est substantia completa ex non substantia completa generatio: quae tamen est substantia incompleta. Inconueniens autem esset substantia ex omnino non substantia generationem esse. Et si nullo modo esset substantia: uerum est non posse esse accidentia. At quauis non sit substantia completa / modo sit incompleta: possunt esse accidentia: ex quibus tamen non fit generatio: quare non sequitur ex nihilo. Et omnino non ente alia quid fieri. Neq. est deinceps admittendum q. non ens uniuersaliter neget: quia non omnem substantiam negat. Et cum ulterius querunt de illo ente potentia siue potestate: cum ex eo sit substantia: an non sit actus substantia sed potestate: actu tamē aut quantū / aut quale. Respondetur q. bisariam quicq. est actus substantia. Primo quia sit substantia completa. Secundo quia sit substantia actu existens. Sic substantia potestate primo est substantia incompleta. Secundo quod nondum est substantia / sed potest esse. Illud autem ens non est actus substantia primo: cum hoc modo sit substantia potestate: est tamen actus substantia secundo. Similiter idipsum ens ex quo fit generatio non est actus quantum primo: quia non est ens completum habens quantitatem. sed est quantum potestate primo: cum sit substantia incompleta quantitatem habens. Est etiam actus quantum secundo: quia nunc existens quantitatem habet. Et eo modo quo substantia est: eodem modo est quantum. Et quale scilicet potentia primo. Eorum autem ratio qua sic obijciunt: si huiusmodi ens non esset actus substantia sed solum potestate: oporteret concedere ex nihilo aliquid fieri: locum habet capiendi ens actu et potestate secundo modo. quo pacto materiam non esse ens potestate dicimus. **S**ecunda quaestio. Quare semper sunt et perpetuo durant rerum generationes et corruptiones. **R**esponso. Duae sunt perpetuae rerum generationis et corruptionis causa. prima est materia: quae perpetua manens / semper mobilis / et nunquam mouens / continue succedentium generationum et corruptionum causa est subiectiva. Secunda uero est primū efficiens semp mouens et omnino immobile: quod perpetue generationum et corruptionum successiois causa est effectiua. Et cum aliquid res naturalis corrumpitur / non ens simpliciter corrumpitur relinquitur materia substantia incompleta: ex qua altera res naturalis generatur. Neq. infinitudo materiae secundum magnitudinem causa est cur perpetua sit rerum generatio: nam saepius monstratum est non posse naturam esse infinitum actu / praesertim in tertio Physicorum / et primo de Caelo. **E**t cum obijciatur. Omne finitum / per finite partis ablationem tandem consumitur. At quodlibet genitorum / particulam materiae sumit. igitur si materia esset finita: tandem tota consumeretur / et sic rerum generationes cessarent. **R**esponso. Omne finitum per nouae partis acceptionem quae prius accepta non fuerit / tandem consumitur. At per partium prius acceptarum iteratū sumptionem et ablati resumptionem nunquam consumitur. Genitum autem quodlibet / non accipit nouam materiae partem: nunquam a prioribus acceptam: sed prius ablatam resumit. Nam quae materia in corruptione unius a forma deperditā dimittitur: eadem a forma quae gignitur pro subiecto resumitur. ut cum corrumpitur lignum in ignem: materia ligni dimittitur a ligno / et resumitur ab ignis forma. Et cum ignis in aquam corrumpitur: materia ignis dimittitur / ab aqua resumitur. quare negandum est q. materia unquam consumitur: aut rerum generationes unquam desinere sint. **T**ertia quaestio. Cur aliquid simpliciter generatur: et aliquid secundum quid. similiter cur aliquid simpliciter corrumpitur: et alterum secundum quid. **R**esponso. Res naturalis completaq. substantia ens est simpliciter et uere ens: ideo eius generatio dicitur simpliciter generatio: et corruptio eiusdem / simpliciter corruptio. Accidens uero dicitur ens secundum quid: et substantia comparatum (cuius umbra solum et imago est) dicitur non ens. ideo accidens acquisitio / generatio secundum quid: et eius deperditio / corruptio secundum quid appellatur. Quomodo modum Parmenides duo posuit entia: unum quidem perfectius scilicet ignem: quod dixit esse ens / et alterum imperfectius scilicet terram quod uocabatur non ens. Ideo si ita se ignis et terra haberent: generatio ignis diceretur generatio simpliciter / et generatio terrae generatio secundum quid. Et id dixerunt antiqui magis generari: quod perfectius esset / et se uel forma haberet. id uero minus: quod imperfectius esset / et se haberet uel materia. quemadmodum calidum dixerunt magis generari frigido. Nam caliditas est uel species atq. forma / et in affirmatione: frigiditas autem in negatione / et tanquam eius priuatio. Perfectionis enim proportione caliditas se habet ad frigiditatem: quemadmodum ignis ad terram. Neq. hanc quaestionem recte soluerunt dicentes id simpliciter generari et corrumpi: quod magis suis et sensibile. id uero secundum quid generari et corrumpi: quod minus a sensu fuisse perceptibile. Putabant enim quod magis esset sensibile: perfectius esse ens / et uerius scibile. quod uero minus esset sensibile: esse ens imperfectius et minus scibile. Cuius tamen oppositum euenit. Nam uentus et aer minus a sensu percipiuntur quam terra: propter eorum raritatem et subtilitatem: et tamen longe ueriora et perfectiora sunt entia quam terra: nam plus actus substantialis habent et minus materiae. Terra uero contra plus materiae sortita est et minus formae. Modo ab actu substantiali perfectio / a materia uero imperfectio in rebus est: illorum alterutrum aut magis aut minus participantibus. Sed generationis et corruptionis simpliciter et secundum quid diuersitas: secundum praedicamentorum ad quae sunt motus diuersitatem prouenit. Nam quae secundum substantiam est transmutatio / simpliciter dicitur: quae uero secundum accidens / generatio et corruptio secundum quid. **Q**uarta quaestio. Cur aliquo corrupto semper subsequitur generatio / ut nunquam natura quicquam corrumpatur quin ex eo alterum generetur. **R**esponso. Quia cum quid corrumpitur in materiam (quae est non ens simpliciter) corrumpitur: cum impossibile sit aliquid in nihilum et omnino non ens conuerti. At impossibile est materiam sine forma natura subsistere: acquiritur igitur in eadem materia / altera forma per generationem. hinc semper corruptioni generatio coniuncta est. **Q**uinta. An illud non ens simpliciter / ens tamen potestate / incompletaq. substantia ex qua fit generatio et in qua fit corruptio: sit alicui contrarium. **R**esponso. Materia nulli contraria est: sed successiue contraria: tum substantia tum accidentalium est susceptiua / ut in primo Physicorum dictum est. Si enim alicui contraria esset: expelleret / corrumpereq. suum contrarium. quod cum non esset nata suscipere: non igitur omnium esset susceptiua contrariū. **S**exta quaestio. Vtrum eadē materia eius quod corrumpitur et quod simul generatur: ut ligni corrupti et ignis ex eo geniti. **R**esponso. Eius quod corrumpitur et quod simul generatur est eadem materia numero et reipsa ratione tamen est diuersa. Nam comparata ad formam quae deperditur: dicitur materia corrupti / et subiectiue corrumpitur. Comparata uero ad formam quae acquiritur: dicitur materia geniti et subiectiue generatur. ut cum ex igne fit aqua: materia primo formam ignis /

deinde formam aquae illi contrariam habet. Nempse forma ignis et forma aquae adinuicem contrariantur: quarum gratia / ignis et aqua adinuicem contrariari dicuntur. **Q**uarti capitis nota. **S**ensibile: ens completum / totum / subiectum. **C**orruptio est a toto in non totum mutatio. **A**liquo modo: ut cui transmutationes inhererent. **S**ubiectum / susceptibile / subiectum inherens. **S**usceptibile / susceptiuum. **P**assio primo / accidens. **P**assio secundo / sensibilis qualitas.

16 17

18

Vartum cap. continet duas conclusiones. **P**rima conclusio. Generatio et alteratio / transmutationes diuersae existunt. **N**am alteratio est quando sensibili manente ut subiecto: ipsum in eius aut contrariis / aut medijs transmutatur: passionibus. ut cum corpus sanum est et deinde idem manens fit egrum: quemadmodum est idem manens: nunc rotundum / nunc angulare est. **V**nde aliud est sensibile subiectum / et aliud passio: ut quae illi subiecto inesse nata est. **E**t generatio est mutatio totius in totum: nullo sensibili ut subiecto eodem manente. ut cum ex toto semine fit sanguis / ex tota aqua fit aer / et ex aliquo aere fit aqua: sanguinis / aeris / aquae est generatio / et seminis / aquae / et aeris corruptio. **E**t maxime deprehenditur generatio: quando id totum quod transmutatur / multum tactu / aut sensibus omnibus perceptibile est. ut cum ex aere fit aqua. **S**ecunda. Si in genito manet aliqua passio quae fuit in corrupto: secundum illam non est transmutatio. **U**t si ex aere fiat aqua: et humiditas quae fuit in aere / eadem maneat in aqua: aut aeris diaphanitas / in aqua maneat. **N**am ea / alteratio non erit: cum non fiat alteratio toto in totum mutato. quod sibi accidit. **N**eq. generatio: nam non fit generatio suscepta passione. ut si immusicus homo fiat homo musicus: eodem semper homine manente et musica existente passione: alteratio est. **S**i uero nullo ut subiecto manente eodem sensibili fieret mutatio: et musica et immusica passionem non essent: esset huius generatio / illius uero corruptio. **A**t cum fit secundum passionem aliqua mutatio: generatio non est. sed secundum quantitatem est augmentatio / aut diminutio: secundum qualitatem / alteratio: et secundum locum / loci mutatio. **E**t generationis subiectum: maxime proprie materia est. **A**liis uero mutationibus aliquo modo: quandoquidem omnes in se suscipit contrarietates.

Notarum quarti capitis declaratio.

Sensibile in proposito dicitur res naturalis. **V**nde in alteratioe manet idem sensibile: quia eadem secundum substantiam manet res naturalis ante alterationem et post. ut aqua quae calefit. **I**n generatione uero non manet idem sensibile: quia non manet eadem res naturalis ante generationem et post. sed quae ante fuit / corrumpitur: et quae perfecta generatione est / primo per eam acquiritur. **U**t cum ex igne fit aqua. **N**on enim manet quicquam formae substantialis quae fuit ante motus initium in materia / completo motu in eadem. **A**liquin duae formae substantiales essent simul in eodem. **E**t propter idem nihil formae substantialis quae per generationem acquiritur: ante generationis exordium fuit in materia. quare non manet ante substantialem transmutationem et post. idem sensibile. **C**orruptio est a toto in non totum mutatio: ut cum ex igne fit non ignis. **T**otum / res naturalis / idem. **S**ic generatio est a non toto in totum mutatio: ut cum ex non igne fit ignis. **N**ihilominus recte diffinitur generatio q. est mutatio totius in totum / siue a toto in totum. nam hoc modo diffinitur a philosopho ut corruptioni coniuncta quare duobus terminis / uno corruptionis et altero generationis claudi inmutat: hunc accusatiuus / illum genitiuus insinuat. **I**n priori uero diffinitione per proprios sibi et intrinsecos terminos diffinitur est. **M**ateria dicitur alijs mutationibus scilicet accidentalibus. aliquo modo subiectum: quia est illis subiectum inherens: praeter quod / aliud habent subiectum ut pote denominationis quod est totum compositum. **S**ubiectum inherens est materia cui transmutationes et affectiones omnes insunt: quod susceptibile dicitur actiueq. natum sit in se transmutationes suscipere. **P**assio primo siue in prima acceptione / communiter sumitur: ut idem sit quod accidens siue quantitas / siue qualitas / siue latitudo. **P**assio secundo / proprie et specialiter sumitur: et est sensibilis qualitas. prior passionis acceptio alterationi communiter accipere respondet / secunda uero alterationi proprie. **S**upponit philosophus in secunda conclusione aliquam passionem quae fuit in corrupto manere in genito: quod uerum est praesertim cum passio quae fuit in corrupto non disconueniat naturae geniti: ut humiditas aeris non obest aquae / neq. eius transparentia. **C**um uero qualitas quae fuit in corrupto disconueniat naturae geniti: forma substantialis geniti eam expellit ut sibi inimicam / et oppositam ad sui conservationem inducit. perinde atq. rex occupata urbe: eius indigenas / partes suas tuentes seruat in colones: nec emigrare cogit. **I**nimico uero et sibi aduersos trucidat aut expellit.

16 17

Varti capitis prima conclusio. **G**eneratio et alteratio transmutationes sunt reipsa diuersae. **N**am alteratio est quando eadem ante transmutationem et post: secundum substantiam manens res naturalis: in extremis adinuicem contrarijs aut medijs transmutatur passionibus. extremis quidem: cum uerq. alterationis terminus / extremum est: ut cum ex albo fit nigrum. **M**edijs uero: cum unus alterationis terminus media est qualitas. ut ex albo in fuscum / ex fusco in album / ex fusco in flauum. **E**t declarat philosophus ueram alterationem per eam quae non est propria sed magis sensibilis: cum inquit. **A**ccidens manens: interdum rotundum / et interdum angulare est: cum secundum figuras non sit proprie alteratio, ut physicorum septimus ostendit. **V**nde aliud est totum compositum et sensibile subiectum: quod terminus est generationis et subiectum denominationis alterationis: et aliud passio quae est terminus alterationis et nata in esse ipsi subiecto sensibili: quare generatio et alteratio adinuicem differunt. **Q**uarta enim transmutationum termini ad quos sunt differetes: et ipsae sunt differetes. **C**onatio autem est mutatio totius in totum nullo sensibili totoq. composito. ut denominationis subiecto manente eodem ante transmutationem et post. ut cum ex aqua fit aer: aqua corrumpitur et aer generatur. **E**t tunc potissimum percipitur generatio: quando id quod in alterum transmutatur aut quod ex altero fit / sensu exteriori ut uisu aut tactu facile discernitur: ut cum ex aere fit aqua. **S**ecunda conclusio. **S**i in genito manet eadem numero passio quae fuit in corrupto: secundum illam non est facta transmutatio. **U**t cum ex aere fit aqua: et humiditas quae prius fuit

in corrupto et genito interdum manet idem accidens numero.

Quid alteratio.

Quid generatio.

in aere maneat in aqua/ aut transparentia atq; translucentia aeris/ in aqua maneat. Non enim secundum illam passionem erit alteratio propria: cum per diffinitionem alteratio fiat eodem sensibili manente/ & non toto in totum mutato: sicut ibi fit. Præterea non fit alteratio: eadem numero manente passione: sed una in alteram mutata. Ibi autem manet eadem passio. Neq; secundum illam passionem est generatio: quia generatio secundum substantiam est & non secundum passionem/ secundum quam alteratio est. ut si eodem homine manente ex immusico fit musicus: alteratio est. Si vero mutatio fiat nullo sensibili manente eodem/ & non existentibus passionibus musica & immusica: unius totius est generatio & alterius corruptio. Cum vero secundum passionem fit mutatio: non ibi generatio est/ sed augmentatio/ diminutio/ alteratio/ aut loci mutatio. Et subiectum generationis primum: materia est/ suscipiens formam quæ acquiritur. Alia vero prædictis transmutationibus materia aliquo modo subiectum est: quia ipsa in se omnes suscipit contrarietates & quantitatis/ & qualitatis/ & lationis. Igitur subiectum est augmentationis/ diminutionis/ alterationis/ & lationis: subiectum inquam inhesionis.

¶ Quinti cap. note.

¶ Separatum / non sum. ¶ Augmentatio est cum nutritione quantitatis incrementum. ¶ Diminutio vero consimili modo quantitatis diminuentum. ¶ Nutricatio/ alimenti est in aliti substantiam conversio. ¶ Nutricatio/ nutritio/ alitio. ¶ Ad ditamentum: maior amicitia. ¶ Quilibet pars/ pars homiomeræ/ ut os neruus/ & anomiomera: ut caput/ pes/ manus.

¶ Pars homiomeræ est quæ omnes sui partes similis secum habet denominationis. ¶ Anomiomera quæ non habet suas partes similis secum denominationis. ¶ Bise/ ratio.

Vintum cap. continet octo conclusiones, unam questionem, & duas rationes ad primam, unam questionem ad secundam, duas rationes, & unam instantiam ad tertiam, unam questionem ad quartam, tres rationes, & sex augmentationis conditiones, & unum correlatum ad octavam. ¶ Questio. An augmentatio ab aliis motibus differat? ¶ Prima conclusio. Augmentatio ab aliis motibus differt. ¶ Primo. Quia generatio & corruptio sunt secundum substantiam. Generatio quidem/ ut cum ex potentia substantia: fit actu substantia. corruptio, eductio. Alteratio secundum qualitatem. & motus localis secundum ubi. Augmentatio vero & diminutio secundum quantitatem. Est igitur augmentatio ad aliis mutationibus altera. Convenit tamen cum cæteris: quia sicut in illis ex eo quod erat potentia/ fit ut sit actus/ ita & in augmentatione. ¶ Secundo. Secundum transmutandi modorum diversitatem. quia quod generatur, quod corrumpitur, quod alteratur: omnino non oportet mutare locum. quod autem augetur: oportet aliquo modo. Et quod secundum rectum fertur: omnino locum demutat. Et cum circumfertur: semper eundem locum feriat. Quod vero augetur: neq; omnino demutat neq; eundem semper seruat. Sed primo habet arctiorem: postea vero amplio rem. Et quod diminitur: eductio ab ampliore evadit in arctiorem. differt igitur augmentatio ab aliis mutationibus. ¶ Secunda questio. Cum augmentatio & diminutio sit circa quantitatem & magnitudinem: an fiant ex corporeo potentia & incorporeo actu: & si ex corporeo: an illud corporeum ex quo fiat/ a subiecto & materia sit scilicet: potius ne materise coniunctum? ¶ Secunda conclusio. Augmentatio non fit ex aliquo separato. ¶ Non enim fiet ex aliquo separato non existente in aliquo: nam non esset in loco ut neq; punctum. sed tunc quid erit: an vacuum/ an insensibile corpus? Sed id ex quo aliquid generatur: in loco est. Igitur id ex quo aliquid augetur: minime separatum est. Neq; quidem id separatum in aliquo existit. ¶ Primo. Quia augmentatio fieret ab illo separato abstracto ab illo in quo esset. cum nihil esset illius in quo esset: ut neq; vas aliquid vini quod in eo est: cum ipsum ab ipso vase extrahatur: hoc autem non/ nam non fit sine partiali corruptione & partiali generatione. Secundo. Quia nihil prohiberet hoc modo simul infinitas esse materias: quare & idem ex infinitis simul generari: si admittant augmentationem adiectam generationi. ¶ Tertia conclusio. Melius est sentire augmentationem & generationem ex una numero/ eademq; inseparata materia fieri: ratione vero non una. ¶ Primo. Quia ut fiat augmentatio aliquo adueniente corporeo aut incorporeo/ necesse est. Non autem fit ex incorporeo: fit igitur ex corporeo. & hoc quidem coniuncta/ inseparataq; materia est: ex qua pariter fit generatio. Fit enim generatio ab aliquo ente actu aut Homogeneo aut Heterogeneo. ut ignis ab igne & homo ab homine. & substantiæ corporeæ materia/ re ipsa & actu inseparata est: ratione atq; cogitatione separabilis. ¶ Secundo. Augmentatio est præexistens quantitatis additamentum nutritioni coniunctum. Et diminutio/ præexistens quantitatis minoramentum. igitur quod augetur/ corporeum est: & quod ei aduenit/ corporeum. Incorporeum si quidem corpori adueniens: manus ipsum non efficit. Et quod in diminutione subtrahitur/ corporeum. Nam incorporeo substracto non fieret minus. ¶ Instantia. Si quid augetur: & quilibet pars maior fieret. & si minueretur: minor. Et si quid augetur: aliquo adueniente aut corporeo aut incorporeo augetur. Et si quid minueretur: pariter aliquo corporeo aut incorporeo distracto/ & recedente minueretur. Sed non augetur aliquo incorporeo adueniente. esset enim quid separatum. Et materiam a magnitudine separatam esse impossibile est. Neq; fiet adueniente corporeo. nam duo corpora simul erunt: ut quod augetur & auget. Neq; per idem minuetur substracto incorporeo/ neq; corporeo. Nam & corpora se occupassent/ aut relinqueretur vacuum. Non igitur villo pacto aliquid aut augetur/ aut minuetur. ¶ Responderunt aliqui augmentationem fieri nullo extrinseco adueniente. quemadmodum cum ex aqua fit aer: nullo extrinseco suscepto/ fit aeris maior moles. Et cum ex aere fit aqua: nullo substracto fit minor. Sed hoc pacto insufficienter responderunt. ¶ Primo. Quia illic nulla augmentatio vel diminutio: sed unius generatio & alterius corruptio est. ¶ Secundo. Quia

salutare oportet id quod augetur esse: & eius quamlibet partem effici maiorem: ut carnem/ neruum/ & quæ ex illis constant. & quod augetur non perire sed manere. Id autem ipsi non saluant. ¶ Tertia questio. Quid augetur cum apponitur aliquid: an id quod apponitur ut cibus/ an corpus cui apponitur/ aut utriusq; quemadmodum cum aquam vino immiscet: totum simul red dicitur manus. ¶ Quarta conclusio. Animatum corpus cui cibus aduenit/ augetur. ¶ Primo. Quia id augetur: quod ante & post substantia manet idem. hoc autem est animatum corpus: & non cibus/ neq; utriusq; congeries: augetur igitur animatum corpus cui aduenit cibus. & solum quidem: quemadmodum si parum aque fundas in vinum quod corrupta non maneat: non dices aquam effectam maiorem/ neq; vini & aque aggeratam molem/ sed vinum: ut quod solum maneat. ¶ Secundo. Quia si carni adueniat passio/ fiatq; carnis alteratio (semper carne eadem manente) caro cui aduenit passio: alterari dicitur/ & non ipsa passio. Dicitur igitur & animatum corpus augeri cui aduenit cibus: & non cibus ipse. ¶ Tertio. Id augetur: in quo est præcipuum mouens. in corpore autem animato præcipuum mouens est/ corrumpens cibum in consimile specie animato/ fitq; ingrediens simile specie/ & corpus hoc accipiens: manus. augetur igitur corpus animatum: & non qui corrumpitur cibus. ¶ Sex augmentationis conditiones. ¶ Prima. Idem manet ante augmentationem & post. ¶ Secunda. Quod augetur: aliquo adueniente augetur/ & abeunte aliquo minuitur. ¶ Tertia. Eius quod augetur/ quilibet pars augetur/ & eius quod minuitur/ quilibet pars minuitur. Augetur enim Anomiomera: cum Homiomera augetur. Nam & Homiomera/ Anomiomera unum quodq; compositum est. ¶ Quarta. Ut aliquid augetur: non est constituendum vacuum. ¶ Quinta. Neq; ut sit augmentatio: corpora se in eodem loco occupare necesse est. ¶ Sexta. Augmentatio non fit incorporeo adueniente. Et his ex sequentibus clarioribus factis: obiectio nis prepositæ patefacta erit solutio. ¶ Quinta conclusio. Augmentatio fit aliquo adueniente secundum speciem: & non solum secundum materiam. ¶ Nam adueniente aliquo secundum speciem: manus totum efficitur. secundum autem materiam: non. Aduenit enim aliquid secundum speciem: cum similem formam & speciem rei (cui aduenit) obtineat. Secundum materiam vero: quod similem retineat materiam/ speciem vero non. Quemadmodum si aliqua mensura continue aquam aque succedentem mensuret: que continue aduenit/ idem secundum speciem est/ ita si adueniens ossis: ossis formam accipiat/ & carni formam carnis: quod aduenit/ dicitur secundum speciem. Quod si succederet aque non aqua/ & ossi non os/ & carni non caro: quod adueniret: secundum materiam diceret/ & non aliquid secundum speciem & formam/ & quod sunt secundum formam/ & quod sunt secundum materiam: in aliquibus facillius deprehenditur ut Anomiomera. ut viventis manus cum augetur. Et hinc fit ut mortui magis videatur esse caro & os quod manus & brachium: quod speciei discrimen in Anomiomera apertius/ manifestiusq; sit. ¶ Sexta. Cibus/ aucto contrarius est. ¶ Nam aucti specie/ ipsum in consimile specie transmutari oportet. ut si sicco adueniat humidum: transmutabitur in siccum. Fit enim augmentatio: aliquo secundum speciem adueniente. Id autem esse non potest cibo non existente contrario. nam contrarium proprium est adin: id est agere atq; pati: & alteri ab altero corrumpi. Cibus igitur aucto existit contrarius. ¶ Correlariū. Vnde fit ut quod augetur: ut simili & ut dissimili augetur. ¶ Nam augetur dissimili in principio: quia contrario. & in fine/ simili: quia secundum speciem. ¶ Septima conclusio. Cibus talis est potentia: quale quod incrementum suscipitur sit/ actu. ¶ Quia si ex cibo auctura sit caro: ipsum specie carnis accipere oportet. & si ossis: specie ossis. Et ita quicquid augendum sit illius rei specie. Fit enim augmentatio: aliquo secundum speciem adueniente. Est igitur cibus potentia talis: quale quod augetur/ actu est. Attamen actu aliquid. Fit enim augmentatio: quemadmodum si in vinum fundatur aqua: que mixta in vini specie corrupti possit/ vini quantitate adaugere. Ita digesto alimento & in corpus disperso: corporis naturam sumit/ corpusq; adauget. Et sicut ignis apposita ligna vredo facit ignem/ atq; in simile substantiam transmutat: quia generat. sic corpus animatum/ coactum cibum in suam couertit substantiam. ¶ Octava. Et sicut quod generatur/ non est vniuersale aut singulare: sed hoc vniuersale aut hoc singulare. ut animal/ homo/ hic homo: sic quod augetur non est hoc vniuersale aut hoc singulare: sed vniuersale aut singulare quantum. ¶ Caro enim ut caro/ carni adueniens non auget: sed illic potius generatio attenditur. sed ut caro quanta: quanta carni aduenit: auget/ fitq; totum manus. Fit enim augmentatio: actu adueniente corporeo. Oportet igitur generari & carnem/ & quantam carnem. sed secundum quod caro/ nutrit: secundum quod quanta/ auget. Et sic nutrens & augens & si subiecto sint vniuersalitate dissentit. ¶ Correlariū. Vnde fit ut nutriat quod diu saluat animal: non tamen semper aut auget aut minuit. ¶ Nam quod diu saluat/ aduenit potentia caro: quod ut caro/ nutrimentum est: non autem semper manus efficere valet. ut enim dictum est/ augmentatur & nutrimentum re ipsa sunt idem: esse autem non idem. Nam secundum quod aduenit potentia quanta caro: augmentatur est/ secundum vero quod solum potentia caro: nutrimentum. Et sicut aqua ab uictoria vino infusa & mixta/ vinum aquam facit & aquam. sic adueniens formam multa potentia: vniuersalitate debilitat et fit diminutio. & quanto plus potentia: tanto materialior/ & quanto minus: vniuersalitate valetior/ fitq; tunc augmentatio. si per tunc & iuncto & diminuto saluat spes. Sed de augmentatio & diminutio haec tenent. ¶ Separatum dicitur quod non est quantum sine magnitudine in se habet: sicut per accidens est magnus/ ut forma substantialis/ albedo/ caliditas. Idem enim vocat incorporeum. Inseparatum vero sine corpore est: quod magnitudinem habet in se. sicut completa sit substantia ut equus: sive incompleta ut corpus & materia equi. ¶ Homogenea sunt quæ habent partes suas similis nature/ & similia comperamentum: ut ignis/ aqua. Heterogenea vero sunt quæ habent partes suas dissimilis nature: & diuersorum comperamentum/ ut homo et arbor. O calus enim

Et auris diuersa habet cōteperamēta. **C** Augmētatio quē ad modū hic accipit: est nutritiō cōiuncta maioris q̄ntitatis acquisitio. **E** p̄pria est aiatu/ut arborib⁹. **E** aiatib⁹ ignis autē **E** si aduēto ligno fit maior/nō in augēt: q̄a ei nō cōuenit nutritio. Similiter rā refactio nō est hoc mō augmētatio. Diminutio uero est nutritiō cōiuncta a maiore quātitate in minore mutatio: **E** uicūtib⁹ solū cō uenit. **Q**uare ignis in se deficiēs **E** paulatī decrescēs nō hoc mō diminiuit: neq; cōdēsatio/hic diminutio est. **C** Cū corp⁹ aiatū sūp serit alimētū: **E** illius forma expulsa inducit formā eiusdē naturē cū sua in eadē materiā: ubi est nutritio. Et cōiuncta est semp ḡnatiō **E** corruptiō: corruptiō qdē cū ḡnatiō p̄iū alitū siue corpis nutriti. **C** In tertiā cōditioe augmētatiōis q̄libet ps nō sumit vniuersaliter scdm numerū: sed scdm speciē. Et designat p̄dīctā cōditioe q̄ tā ps Homiōmera q̄ Anomiōmera corpis aiatū nutrit. De homiōmera. **U**t os/caro/neruus. Nā omnes suas partes habent secum eiusdē denominationis. **Q**uilibet enim pars ossis est os. De Anomiōmera: **U**t manus/pes/caput. quia nō habent suas partes similis secum denominationis: nō cū q̄libet pars manus est manus. **Q** Vinti cap. prima cōclusio. **C** An augmētatio ab alijs motib⁹: ḡnatiōe/corruptiōe/alteratiōe/ **E** latioe differat. **C** Prima cōclusio. **A**n augmētatio ab alijs motib⁹ reipsa **E** genere qdē differt. **C** Primo. q̄a augmētatio **E** alijs motib⁹ scdm diuersa sumit **E** p̄dicamēta. **G**natio est **E** corruptiō sūt mot⁹ scdm substantiā. generatio qdē: quādo ex eo qd nōdū est substantia sed pot esse/fit nūc existēs substantia. **C**orruptio uero: quādo ex nūc existēte substantia fit nō substantia: ut ex igne nō ignis. **A**lteratio autē scdm q̄ntitatē sumit **E** latio scdm vbi. **A**ugmētatio uero **E** diminutio scdm q̄ntitatē: igit augmētatio ab alijs motib⁹ est diuersa quorū est mō tū termini ad quos diuersi sūt: **E** ipsi sūt diuersi. **C**ōuenit tamē augmētatio (sub q̄ **E** diminutio intelligit) cū ceteris motib⁹. q̄a sicut in alijs motib⁹ ex eo qd erat potētia ignis/aut albū/aut surrū: fit actū ignis/aut albū / aut surrū: sic in augmētatione ex eo qd erat potētia bicubitū: fit actū bicubitū. **C** Secūdo differt augmētatio ab alijs motib⁹: scdm diuersos trāsmutādī modos. Nā qd generat/corrupt/alterat: nō oportet quoquo pacto mutare locū. et si mutet: hoc accidit. **Q**uod autē augēt aut minuit: debet aliquo mō mutare locū: et ampliori aut strictiori q̄ prius cōcauo corpis locatīs cōueni. **Q**uod itē scdm rectū loco mouet: oīmo locū mutat. qd uero scdm circulū mouet: semp eādē locū seruat. **Q**uod autē augēt ut plāta/nō oīmo locū demutat: sed imitā radiceb⁹ heret in terra/ neq; eādē semp seruat. sed primo agustiorē hz locū cū tener est frutex: postea uero apliorē: cū i maiorē excreuit molē. Et qd diminiuit: primo qdē apliorē hz locū/ **E** deinde strictiorē. igit. augmētatio **E** diminutio ab alijs mutatiōib⁹ differt. **C** Secūda cōclusio. **V**trū augmētatio **E** diminutio fiat ex eo qd nōdū hz magnitudinē: s; pot hēre/uel ex eo qd magnitudinē hz actū. **Q**z si fiat ex corporeo actū: an illū corporeū siue quātū/a materia sepatū sit uel materiē cōiunctū. **C** Secūda cōclusio. **A**ugmētatio nō fit ex aliquo sepatō et nō quātō. **C** Nā uel fieret ex sepatō existēte in aliquo/uel nō existēte in aliquo. **N**ō fit ex sepatō nō existēte in aliquo. Nā tale sepatō nō esset in loco: cū nō haberet magnitudinē: sicut neq; p̄dīctū: quare nihil aliud esse uideēt q̄ uacūū aut insubibile corpus. **I**d autē ex quo aliquid augēt: in loco esse debet. Nā ex eodē aliquid augēt **E** generat. Sed id ex quo aliquid generat. est in loco. igitur id ex quo aliquid augēt minime sepatū est. **C** Neq; huiusmodi sepatū in aliquo existit: s; cōtētū in cōmētē. Nā quod hoc mō in aliquo est: nihil est illius in quo est. ut uas in uile est uinū in eo cōtētū. q̄re pot ab eo separari in quo est: ut uinū a uase/ si itaq; sepatū illud in aliquo esset: posset abstrahi ab eo in quo esset/ **E** ex ipso sic abstrāto posset augmētatio fieri. quare augmētatio tūc fieret ex aliquo sepatō nō existēte in aliquo: qd est relabi ad primū in cōueniēs **E** impossibile. Nā augmētatio nō fit sine partiali corruptiōe cibi/ **E** partū corpis animati partiali generatiōe. **A**t generatio **E** corruptio ex huiusmodi sepatō fieri nō possit. **C** Secūdo. **Q**uia si duē materiē magnitudinis exptes simul esse possēt: eodē iure **E** tres: **E** quatuor **E** centū **E** mille/ immo scdm multitudine infinitē atq; indeterminatē nūero: cū māius nō attollerēt. sicut mille p̄dīctā simul nō faciūt māius q̄ vñū. **A**ugmētatio autē semp est cōiuncta generatiōi: igit idē corpus naturale ex infinitis materijs **E** nūero indeterminatis / ex q̄bus fit augmētatio eodē tpe/ simul generat. **I**d autē impossibile est: igit. **C** Tertia cōclusio. **A**ugmētatio **E** generatio ex eadē nūero materiā magnitudinē cōiuncta sūt: ratiōe uero diuersa. **U**t cū aduenit cibus corporeo aiatō: ex materia ipsius cibi fit augmētatio: **E** ex ea dē nutritio scdm substantiā q̄ est generatio. ex ea tamē ut habētē magnitudinē fit augmētatio: **E** ut habētē formā substantiāle fit generatio. **P**atet cōclusio primo. q̄a aut augmētatio fit aliquo adueniēte corporeo aut incorporeo. **A**t nō fit adueniēte incorporeo/ ut mō p̄batū est: q̄a tūc fieret ex aliquo sepatō: ergo fit adueniēte corporeo. **E**t id qdē corporeū/ materia est magnitudinē habēs: ex qua alimētū materia etiā fit generatio: igit augmētatio **E** generatio sūt ex eadē materiā nūero: ratiōe tamē alia. **G**eneratio qdē fit a generante re naturali: aut homo genea ut ignis ab igne/ aut hetero genea. ut homo ab homine. **E**t rerum naturalium materiā re ipsa corporea est **E** quanta: cogitatione tamē **E** intellectu a magnitudine separabilis: quoniam intelligi potest materia non considerando an magnitudinē habeat sicut magnitudo cogitatione et intellectu a materia separatur: quia potest materia non cōiuncta sit. **C** Secūdo. **A**ugmētatio est prioris quātitatis incremētū nutritiōi cōiunctū. **E**t est augmētatio: cū magnitudinē corporeo aiatū magnitudinē cibi addendo/ p̄existēs magnitudo fit maior. igit qd augēt/ corporeū est **E** magnū: **E** qd ei addit/ itidē corporeū. Nā incorporeū corporeo adueniēs māius ipsū nō efficit. sicut p̄dīctū additū lineā/ nō reddīt lineā maiorē. **D**iminutio autē est p̄existētis quātitatis decremētū nutritiōi cōiunctū. **E**t fit ex eo q̄ sublata aliq̄ pte materiē cū magnitudinē a corpe aiatō/ residua magnitudo est minor. igit qd in diminutiōe substrahit: est corporeū. Nā incorporeo a corporeo substrāto: residuū nō fieret min⁹. sicut neq; p̄dīctō a lineā detrāto: fit lineā minor. **C** Instātia. **S**i quid augēt: uel augerēt aliquo adueniēte incorporeo uel corporeo. **N**ō primū/ q̄ illud incorporeū esset qd sepatū **E** nō quātū. **O**ssis est aut pri⁹ augmētationē nō fieri ex aliquo sepatō. **E**tā materiā a magnitudine sepatā esse **E** sine dimēsiōe subsistere natura impossibile est. **N**eq; sicut scdm. **N**ā tūc duo corpora scilicet animatū qd augēt **E** alimētū qd augēt/ se occuparēt: qd etiā a natura impossibile est. **C**ōsimilī ratiōe nō pot quicq; minui substrāto incorporeo sicut neq; augeri. **N**eq; substrāto corporeo. **N**ā tūc corpora scilicet qd substrahit **E** a quo substrahit **E** se ad diminutionē occupassēt: aut facta substrātiōe relinquerēt uacūū/ scilicet id spaciū in quo prius fuit qd substrāctū est/ in cuius locū/ nullū aliud corp⁹ succederet. **V**trūq; autē illorū est impossibile. nō igit pot fieri augmētatio aut diminutio. **C** Que qdē instātia ad seritē litterē solū cōcedēdo sicut augēt: et quālibet ei⁹ pte augeri/ et si qd minuit fieri minorē. itidē cōcedēdo si qd augēt: aliquo adueniēte aut corporeo aut incorporeo ipsū augeri/ nā corporeo. **E**t si quid minuit: ipsū aliquo recedēte corporeo aut incorporeo minui/ nā corporeo. **D**eina cept admittit q̄ augmētatio nō fit aliquo adueniēte incorporeo. **N**ā tūc id ex quo fit augmētatio: esset aliquid nō quātū et sepatū.

Negatur tamen augmētationē non fieri aliquo adueniente corporeo. **F**alsum enim est q̄ si corporeo adueniret corporeum: quāntū esse debere penetrationem dimensionum. nam si magnitudo adueniēs **E** p̄existēs se occuparēt: solum tantum repleret quāntū magnitudo p̄existēs. quare totum non efficeret māius. **S**i quidem magnitudo adueniens subiret magnitudinem p̄existēs: tenet **E** intra se eundem situm retinerent penetratio esset dimensionum. **N**unc autem cum extra se situm habeant / et continentur recipiaturq; alimentum in subtilioribus poris natura determinans pro alimenti receptaculo/ non est dimensionum penetratio. **P**reterea admittitur non fieri diminutionem aliquo recedente incorporeo. **N**egatur tamen ea non fieri recedente corporeo. **N**empe falso assumitur q̄ si fieret diminutio recedente corporeo: prius fuisse penetrationē dimensionū. **N**ā si dimensio recedens **E** dimensio residaua se penetrasset: tantū occupasset/ intra se situm habentes/ quāntū dimensio residaua. quare ablata dimēsiōe recedente: totū non factum esset minus. **R**ecedens quidem dimensio et residaua non se inuicē subiuerant: sed extra se inuicem situm habentes fuerant contiguē. **A**blata autē dimēsiōe: rara/ subtilioraq; corpora (ut aer) subeūt poros quos occuparat abiens dimensio: quare nō relinquitur uacuum. sicut nec ante augmētationem fuit uacuum: subtilioribus corp⁹ sculis poros quibus suscipitur alimentum subeuntibus. **R**esponderunt aliqui augmētationē fieri nullo corporeo extrinseco/ nullaq; materia adueniente: sed solum in eadem materia alia parta dimensioe. sicut cum ex aqua fit aer: nullo extrinseco corporeo suscepto fit maior aeris dimensio. **E**t cum ex aere fit aqua: multo corporeo intrinseco substrāto sed eadem prorsus manente materia fit aqua minor moles. **C** Sed hoc modo non recte responderunt. **C** Primo. quia in huiusmodi permutatione aqua in aerem **E** contra non est augmētatio: cum p̄existēs dimensio non adueniat noua cum noua materia/ sed expulsa dimensioe densitate eadem materiam subit rara. **N**eq; ibidem est etiam diminutio: cum recedente dimensioe parte non maneat residaua/ sed expulsa tota raritate adueniat densitas. neq; cum magnitudine auferatur materie particula ut in augmētationē fieri solet: sed in eadē prorsus materia prius est raritas/ et deinde densitas. **E**st igit illic ḡnatio rarefactio cōiuncta. hic uero ḡnatio cōiuncta cōdensationi. **C** Secūdo. quia totū cōpletū quod augēt/ est: **E** quālibet eius pars fit maior. **N**eq; quod augēt deperit secundum substantiam: sed manet idem ante trāsmutationem **E** post. **C**um autem ex aqua fit aer/ aut ex aere aqua: nō manet idem ante et post secundū substantiam. igitur ibi proprie non est augmētatio neq; diminutio. **C** Tertia questio. cum corporeo animato aduenit cibus: an qui apponitur cibus/ augēt: an corpus cui apponitur/ an utrunq; ex apposito **E** eo cui apponitur aggregatum: quem admodum si aqua uino immiscetur/ **E** absq; corruptione confunditur: totum ex aqua **E** uino redditur māius. **C** Quarta conclusio. **D**um taxat corpus animatum cui aduenit cibus/ augēt. **C** Primo. **Q**uia illud augēt: quod ante augmētationē nō manet idem ante et post secundū substantiam. **A**t corpus cui aduenit cibus i ante trāsmutationē **E** post est idē secundum substantiam. **N**on autem cibus/ cuius forma substantialis deperditur: neq; totum ex corpore **E** cibo aggregatum idem manet. igitur corpus animatum cui aduenit cibus / augēt. **S**icut si modicum aqua fundatur in multum uinum/ a quo aqua corrumperetur: neq; aqua effecta est maior/ quia corrupta est. neq; totū ex uino **E** aqua congregatū: cum idipsum nō maneat. sed uinū cui infusa est aqua efficitur maior: nā ipsū/ ante mutationē **E** post idē solū manet. **C** Secūdo. **S**icut se habet caro ad passivē / quā eadem manens per alterationem suscipit/ ita corpus animatum ad cibum quo augēt. **S**ed caro passionem suscipiens dicitur alio rari: **E** non ipsa passio aigitur **E** corpus animatum/ cibum suscipiens augeri dicitur: **E** non ipsemet cibus. **C** Tertio. **I**d augeri dicendum est: in quo est primum **E** principale mouens. cum enim augmētatio sit motus naturalis: fit per diffinitionem a principio intrinseco: in quo est primum. **A**t in corpore est p̄cipuum mouens: ut pote forma substantialis corporis animati/ corruptens cibum in partem consimilis speciei cum corpore animato/ quae corporeo adiuncta reddit ipsum māius. igitur corpus animatum augēt: **E** nō cibus adueniēs. **C** Sex augmētationis cōditiones. **C** Prima. **C**orpus animatum quod augēt: manet idē ante augmētationē **E** post. **N**ā quīs partes continue desuam: aut a materia sola ut in homine/ aut ab utraq; parte substantiali ut in ceteris animantibus: nihilominus similes in figura/ situ/ **E** ordine continue reparantur/ ut in aluo flūte. **C** Secūda. **Q**uod augēt: alio quo secundum substantiam **E** magnitudinem adueniente augēt. **E** quod minuitur: alio quo secundum substantiam **E** magnitudinem abeunte diminiuit. **C** Tertia. **E**ius quod augēt quālibet pars augēt: **E** eius quod minuitur/ quālibet pars minuitur. **P**ars in quā secundū dimensionē sumpta: aut homiōmera/ similarisq;: ut os/caro/neruus: aut anomiōmera **E** dissimilariis: ut manus/caput/pes. **N**ā cum una quēq; pars anomiōmera ex homiōmeris sit composita: quem admodum manus ex carne / ossibus/ **E** neruis. **E**t pes in idem ex carne/ **E** ossibus/ **E** neruis: cum homiōmerē partes augentur: **E** anomiōmerē augeri ipsarum gratia dicuntur. **E**t intelligendū est hęc cōditio: de partibus totalibus propinquis **E** principalibus corporis quod augēt: **E** non de quibuslibet partibus partialibus **E** minutulis. **N**on enim oportet millesimam partem ipsius/ maiorem fieri. **C** Quarta. **U**t aliquid augēatur aut minuat: non est ponendum uacuum. **C** Quinta. **U**t sit augmētatio/ non est ponenda penetratio dimensionum. **C** Sexta. **A**ugmētatio non fit adueniente incorporeo: neq; diminutio/ abeunte incorporeo. **C** Quinta conclusio. **A**ugmētatio fit aliquo adueniente ipsi aucto secundū speciem: **E** non solum adueniente aliquo secundum materiam. **C** Tunc siquidem aliquid aduenit secundū speciem: cū ipsū adueniens habet formā substantiāle eiusdē naturē: sicut id cui aduenit. **U**t si adueniēs ossi formā ossis habeat/ **E** adueniens carni sumat carnis formam: id secundum formam aduenire dicitur. **P**erinde atq; mensura aquam aqua continue succedentem mensurat: in qua posterior adueniens aqua eiusdē speciei est cū ea cui aduenit. **T**unc uero quicq; secundum materiam aduenit: cū adueniēs similē **E** eiusdē naturē materiā habet cū eo cui aduenit: nō autē similē formā. **U**t si ossi adueniat aliquid formā ossis nō habēs: **E** carni aliquid non habēs formā carnis. **Q**uemadmodū si eadem mensura primo aquā **E** deinde uinum succedens mensuret: liquor adueniens/ secundum materiam solum esse diceretur. **P**atet conclusio. **N**ā cum quicq; secundū formā aduenit: totum ex adueniente **E** eo cui aduenit adiuuicem continuatis fit māius. **U**t formam ossis habens ossi adueniens: totū continuū efficit māius. **S**i uero adueniat aliquid secundum materiam: non efficitur totum māius. **N**am cum specie diuersa sunt adueniens **E** id cui aduenit non continuatur adiuuicem: sed seiuncta **E** separata sunt. **I**psis autem ita seiunctis minime augmētatio fit: igitur. **I**n aliquibus autem partibus ut anomiōmeris facilius percipitur quae sunt secundum formam **E** quae secundum materiam: cum in illis facilius cognoscantur quae sunt eiusdē speciei **E** quae diuersarum. **Q**uo fit ut quīs homonymē caro dicatur uiui **E** mortui sicut **E** manus: magis tamen uiui **E** mortui caro eadem esse uideatur q̄ manus aut brachium. quia manus **E** brachium

Quid dicitur aduenire secundum speciem. **Q**uid secundū materiā.

uiventia proprias & peculiare habent operationes: que mortuis non conueniunt. nisi autē ē mortui caro proprijs operationibus aperte non discrepant. hinc speciei diuersitas / ē naturę differentia: facilius in anomomeris q̄ homiomomeris cognoscitur. **Sexta conclusio.** Cibus / corpori animato quod augetur contrarius est. **¶** Nā ipsi cibū oportet transmutari in aliquid consimilis speciei ipsi corpori aucto: a forma substantiali ipsius aucti que est causa efficiens p̄cipua huiusce transmutationis. perinde atq; sicco maioris uirtutis adueniens humidū minoris potentie: ipsū transmutat in siccū. Et enim augmentatio (vt p̄cedens conclusio ostendit) aliquo consimilis speciei / corpori animato adueniente. Sed non potest cibus corrumpi a forma substantiali corporis animati: nisi cibus sit aucto contrarius. Nā solū cōtrarijs p̄prij est adinuiticē agere & pati & unum ab altero corrumpi. Et quecumq; adinuiticē agunt & patiuntur / ē se corrumpunt: cōtraria sunt. igitur cibus est aucto cōtrarius. Si enim nō esset cōtrarius sed similis: nō corrumpere tur ab aucto. Simile enim non corrumpit suū simile. **¶** Correlariū. Quo fit vt augmentatio fiat aliquo modo ab aliquo / dissimilis & diuersę speciei: ē aliquo modo ab aliquo similis ē eiusdē speciei. **¶** Nā corpus animatū in principio augetur a cibo sibi contrario: igit auget a dissimili specie. Et in fine auget ab aliquo eadē specie formā cū animato obtinente: igitur augetur a simili secū dū specie. Corpus igitur animatū ad diuersa cōparatū / diuersoq; tēpore: & a simili auget & a dissimili. **¶** Septima conclusio. Cibus talis est secundū substantiā potentia: quale quod auget secundū substantiā est aucto. Perinde atq; aqua calefaciēda talis est potentia: qualis ignis calefaciens est aucto. Et quicquid transmutatiōe uniuoca mouet / est tale potentia: quale quod mouet est aucto. **¶** Patet. Quia si ex cibo augmentū sūptura sit caro: ipse cibus non habet formā carnis: sed potest habere / quā ipsū suscipere oportet. Est ergo potentia caro. Et q̄ augetur caro: nunc habet formā carnis. Est igitur aucto caro. quare cibus talis est potentia: quale quod mouet est aucto. Similiter si os ex cibo debeat incrementū sumere: necesse est cibū / formā ossis in se suscipere. Et ita quicquid incrementū habi turū est: necesse est cibū illius formā substantiale suscipere. quādoquidē augmentatiō fit: aliquo eiusdē cū aucto naturę formā habet / te / ipsi quod augetur adueniente. Cibus igitur talis est potentia: quale quod auget est aucto. Tamen cibus est aucto alius: ē specie di uersus ab eo quod augetur: nā ei cōtrarius. Sicut enim modicū aquę in multo uino fusi / corrumpit a uino / ipsius magnitudinē au gersit: fit tale aucto / quale prius fuit potentia. Sicut itē lignū igni appositū conuertitur in ignē: et propria deperditā forma / ignis formā suscipit / ipsiusq; molē auget: ita cibus corpori animato adueniens corrumpit / & in cōsimilē substantiā corpori animato transmutatur: eius magnitudinē efficiēs maiorē. Neq; tamē uinū augetur: neq; ignē p̄prie augmētari cōcesserim: quibus maiorē susci piat quantitātē: cū uim uegetādī nō habeat / ē anime expertia sint. **¶** O claua. Sicut id quod generat / nō p̄prie nec recte dicitur uniu ersale quātū aut singulare: sed hoc / id est secundū substantiā uniuersale aut singulare: cū substantiā p̄prij sit generatiōis termin us. Ita quod auget / nō apte dicitur hoc / secundū substantiā uniuersale aut singulare: quāntū cū proprijs augmentatiōis termin us non substantiā sit: sed quātitas. **¶** Et plane hęc cōclusio recte docet generatiōē p̄ p̄prij subiectū quod generatiōis terminū ex p̄prijat explicare: vt causa per se suo effectui per se apte respondeat. quod nō p̄prie facit qui dicit: hō quātus generat / sortes bicubi tus nutritur. cum generatiō minime sit ad quātitatē. quin potius dicendū esset: hō generat / sortes nutrit. hic enim subiecta p̄prijā explicat p̄dicati causalitatē. Ita nō recte dicimus: hō auget / sortes augetur / cū augmentatiō nō sit ad substantiā. sed dicendū est: hō bicubitus augetur / sortes bicubitus augetur / ubi subiecta quātitatē exprimitur secundū quā est augmentatiō. Et uniuersale hic uocat res uniuersali notione expressa: vt hō / aucto / corpus animatū. Singulare uero: res singulari notione & indiuidua explicata: vt sortes hic hō. Id uero p̄nomē hoc in littera positū / nō quicq; singulariter ostendit: sed substantiā quoniam modo siue uniuersaliter siue p̄prijā riter designat / vt ostendit adiecta notia / uniuersale / singulare. Et sane p̄dicatū p̄nomē / substantiā explicatā ratiōe substantię designat: sicut quātū / quātitatē. **¶** Patet. Quia caro quatenus caro siue rōne substantialis formę nō auget sed potius generat: cū secundū for mā substantiale sit generatiō. Sed caro quāta adueniens carni quātē auget / & totū maius reddit: cū secundū quātitatē fiat augmētatiō / ē aliquo magnitudinē corporeā in materia habet: cū ipsi aucto adueniente. Quare & carnē / & quātā carnē fieri oportet. Que quidē vt caro nutrit / nam nutritiō substantiā respicit. Vt uero quātā: auget / quādoquidē augmentatiō respicit quātitatē. Et sic nutri ens ē augēs idē sunt subiecto scilicet cibus aucto adueniens: ē id in quod conuertit. quod quidē nutrit animatū & auget: diuersa tamē ratiōe. nā nutrit secundū substantiā / ē auget secundū quātitatē. **¶** Correlariū. Quo fit vt q̄dā aucto saluē / nutritiā ē alimē tū in sui substantiā cōuertat: nō tamē semp augetur / neq; maiorē acquirat quātitatē. Nā q̄dā saluē animal: aduenit cibus / in ani malis substantiā cōuertendū. Nō tamē semp maiorē quātitatē attollit: cū in statu ē diminiutiōe aut equale aut min⁹ secundū quātitatē attollit: q̄ fuerit deperditū. Nutritiō enim ē augmentatiō idē sunt secundū substantiā: sed ratiōe differūt. Nā cibus adueni ens vt in corporis nutriti substantiā transmutat: nutritiō dicitur. Vt uero maiorē affert molē: augmentatiō. Et quādoquidē multa aqua modico uino infusa uinū exterminat / ē aqueū reddit: sic adueniente multo cibo materiali (ut cōtēperamētū terrę: q̄ inter cetera elementa est materialior) formę corporis animati: eius uirtus debilitatur / & fit diminiutiō. Et quāto plus corpulenti cibi aduenit: tanto debilior anime fit uirtus. quāto uero minus: tanto fortior ē ualētior anime uirtus / & tunc fit augmentatiō. Sicut enim ab impotentia fit diminiutiō: ita a potentia fit augmentatiō secundū naturā. In eo tamē quod auget & minuitur semper p̄cipua scru uatur speciei / & totius rei naturalis formę: vt sortes siue augetur siue imminuitur / semper est homo.

Quid hic dici tur uniuersale. Quid singulare.

¶ Sexti capitis nota. **¶** Actio / factio. **¶** Agens faciens. **¶** Extim caput continet duas conclusiones, & quatuor modos tactus. **¶** Prima conclusio. Determinare conuenit de facere atq; pati. **¶** Nam de generatione elementorum hic intendimus. nullo autem faciente & patiente / non contingit ea generari. Dicunt enim aliqui ea per congregationem / aliqui per segregationem generari. & quia plura admittunt / vno (vt recte vult Diogenes) communicantia: faciendo & patiēdo generant. Nam si ex vno non essent: non adinuiticem agerent & paterentur: vt calidū nō frigeret / nec frigidū calefere. Caliditas enim in frigiditatem non transmutatur: sed horum vnam subiectam naturam que ea in transmutatione recipiat / esse necesse est. non tamen hoc necesse est esse quocumq; in alterum agente: sed quibuscumq; adinuiticem agentibus & patientibus /

ita inuenire necesse est. **¶** Secunda. De tactu itidem agendum est. **¶** Nam de actione & passione determinandum est. At aliqua adinuiticem agere & pati proprie nequeunt: que adinuiticem tangibilia non sunt, determinandum igitur est de tactu. Et quia tactus / actione & passione communior est (nam quiccumq; proprie agunt & patiuntur: tangunt. Non autem quiccumq; tangunt: agere & pati adinuiticem necesse est) priorem tactus facimus determinationem. Et quia Homonymum est / vt fere vnum quodq; aliorum no minum: modos eius declarabimus. **¶** Quatuor modi tactus. Hęc se tangunt primo: que adinuiticē de terminatas magnitudines & positionem habentia: simul habent vltima. Et ad tactum hoc modo: hęc tria / positio / locus / & sua vltima simul esse: requiruntur. quo pacto & Mathematica / seu separata sint siue non: tactum habere concedendum est. **¶** Se tangentia secundo sunt: que diuersas magnitudines habentia / & quorum hęc fuit vltima: adinuiticem agunt & patiuntur. Et hic modus tactus / est proprius. Et ad hunc modum hęc quatuor requiruntur: diuersarum magnitudinū positio / locus / sua vltima esse simul / & adinuiticem esse aucto & passiuā. Et quia grauiā & leuiā diuersas magnitudines habent & loca: leue sursum / & graue deorsum / & simul vltima / & simul adinuiticem sunt actiua & passiuā: idcirco talia proprie tangere dicuntur. Et quemadmodum mouentium quoddam est quod mouetur: & quoddam est im possibile. Ita facientium quoddam mobile / & alterum immobile. Nam (vt inquitur) faciens est mouens / & facere mouere. Differunt tamen vt faciens dicitur ad patiens. Nam omne mouens hoc pacto faciens esse / impossibile est. Faciens enim solum secundum passionem dicitur (sic hoc in loco vtimur) & faciens secundum passionem mouens. Et mouere / in plus & magis commune est. **¶** Tertio se tangunt: quorum diuersarum magnitudinum vltima sunt simul / & alterum mouet: ab altero immobile manens / & alterum mouetur. **¶** Quarto tangit id cuius vis in alterum transit: & si tactum hoc modo tangens non attingat. quo pacto solemus dicere molestiam & tristitiā amaritudinem nos tangere: nos autem non tangere tristitiā. Et hęc de modis tactus. de factiōe & passiōe nūc agendū est. **¶** Notarum sexti capitis declaratio. **¶** Actio est secundum qualitates actiuas & passiuas a mouente facta alteratio. Actio / factio idem. **¶** Passio vero est secundum qualitates adinuiticem actiuas & passiuas in mobili suscepta alteratio. **¶** Passiones autem hic uocantur (cum dicit littera q; faciens est secundum passionem mouens) qualitates adinuiticem actiue & passiuę. Faciens autem est secundum qualitates actiuas & passiuas: transmutans: & patiens est secundum qualitates actiuas & passiuas alterationem suscipiens. **¶** Cum se tangentium quatuor in littera ponantur modi: primus ad secundum & tertium superior est / secundus autem ad tertium repugnans: q; in secundo ambo adinuiticem mutuo agunt & patiuntur / in tertio uero agat unum solum: & alterum patiatur siue reciproca actione. Quartus uero primo imperinens est: q; aliqua se tangentia primo tangant se quarto vt ignis & aer proximus / aliqua uero non: vt due partes eiusdem lapidis adinuiticem continuę. sic aliqua se tangentia quarto tangunt se primo / vt ignis & aqua: nam vis ignis in aquam transit: aliqua uero non: vt forma substantialis & materia sua. Formę enim uis in mate

i	a	a	
i	e	a	i
i	a	e	i
a	a	a	i

Se tangit primo. Se tangit secundo. Se tangit tertio. Se tangit quarto.

ria transit: ē tamen determinatas non habent ē diuersas magnitudines ē positionem: neq; simul habent vltima. Idem quartus modus secundo & tertio est superior: nam in secundo & tertio modo vnus uis in alterum transit / & se tangunt / in quarto uero indifferens est siue se tangant secundum vltima siue non. De quorum quidem modorum mutua cōparatione atq; habitudine fit p̄sens descriptio: de cę & sex propositiones complectens. In hac forma dictiones a superiori parte in inferiorē decumbentes: subiecta sunt. uer genes autem a sinistra parte in dextram: predicata. Et primum subiectum ad omnia p̄dicata sigillatim comparandum est: anteq; ad secundum accedatur. Deinde secundum subiectū eodem ordine ad omnia: ē ita deinceps. Propositionum autem que ex conuexione huiusmodi extremorum componuntur quantitatem & qualitatem denotant uocales: vtrq; extremorum in eodem limite respondentes.

Quid actio. Quid passio.

¶ Sexti capitis prima conclusio. **¶** Huic proposito congruit determinare de facere & pati. **¶** Nam de elementorū generatione de terminare propositum est. At elementa generari nequeunt si nullum sit faciens & patiens: cum siue mutua alteratione minime generentur. Dicunt enim nonnulli ea per congregationem vt Democritus: alij per segregationem vt Empedocles / generari. Et qui plura ponunt speciez diuersa elementa: vno subiecto / & eiusdem naturę materia conuenientia: licet ea generari per mutuam actionem & passionem. Nam si ex vniuersa naturę subiecta materia non essent: non essent nata elementa adinuiticem agere & pati: vt neq; calidum frigeret / neq; frigidum calefere. Nam caliditas in frigiditatis substantiam non transit: cum unum contrarium non transeat in sui contrarij naturam, sed horum vtpote calidi & frigidi unam subiectam materiam que contraria in transmutatione recipiat / esse oportet. Non tamen quādoquidē unum agit in alterum: necesse est ea in eiusdem speciei materia conuenire. Nam cælum agit in aerem / ipsium calefaciens: & tamen cælum & aer minime eandem specie habent potentiam: quia inter ea non est reciproca actio secundi in primum / siue patiens in agens. Sed quando duo adinuiticem & mutuo agunt & patiuntur: vt primum in secundum & contra secundum in primum: vt eiusdem naturę materiam sortita sunt oportet. **¶** Secunda conclusio. De tactu (vt est attigua duorum corporum secundum magnitudinem vno) etiam determinandum est. **¶** Nam de actione & passione (vt modo ostensum est) hic suscipienda est determinatio. At quecumq; adinuiticem agunt & patiuntur proprie se tangunt: igitur de tactu itidem determinandum est. Sed quia contactus pluribus q; actio & passio conuenit: nam quecumq; proprie agunt & patiuntur se tangunt: non tamen contra quecumq; se tangunt / adinuiticem agunt & patiuntur: prius de tactu determinandum est. Et quia se tangere equiuocum est & multiplex, vt pleraq; alia nominat / modi / acceptionesq; eius ponendę sunt. **¶** Quatuor se tangentium modi. **¶** Ea se tangunt primo: que diuersas adinuiticem magnitudines ē positionem habentia: simul habent vltima. vt cælum mer

curij & calum lune/calum lune & ignis/ignis & aer. Et ad tactum hoc modo requiritur primo diuersa magnitudo: secundum
do locus quo alterum continuatur. Et tertio q. eorum vltima sunt simul. Et hoc modo corpora mathematica magnitudinem habent
tia (que respicit in subiecto & materia existit: ratione tamen & cogitatione a subiecto est abstracta) dicuntur se tangere. Et ea se tan-
genti secundo: que diuersas magnitudines & positiones habentia & quorum simul sunt vltima/adinuicem agunt & patiuntur. vt
ignis & aer ei proximus. Et hic modus est hinc loco congruus: ad quem quidem hęc quatuor requiruntur. primo diuersarū ma-
gnitudinū positio & situs/secūdo diuersa loca/tertio q. eorū vltima sunt simul/quarto q. aduicem agūt & patiūtur. Et quia gra-
uia & leuia vt aer & aqua diuersas magnitudines habent/ & loca diuersa/leuia quidem sursum et graue deorsum/ quia etiā si-
mul habent vltima (nā attigua sunt) & sunt aduicē actiua & passiuā: idcirco grauia & leuia proprie hoc modo se tangere di-
cuntur. Et sicut mouentū quoddā est quod mouetur: vt totum compositum & res naturalis/ quoddā vero est immobile: vt forma
substantialis. Ita faciētū quoddā est mobile: vt totus ignis/ tota aqua/ quoddā vero est immobile: vt forma substantialis ignis aut aque.
Raciens enim omne: mouens est/ & omne facere: mouere. Differunt tamen faciēs & mouens aduicē prout faciēs referitur ad pa-
tens: sicut homo & animal. Nā omne mouens esse faciēs impossibile est/ cum mouens: secundū substantiā/ quantitātē & qualia-
tātē dicatur/ & ubi faciēs uero solum secundū qualitates aduicem actiuas & passiuas. quare mouere magis cōmune est: facere
uero minus cōmune. Et tangentiā tertio sunt que diuersas magnitudines & positionem habentia/ simul habent vltima: quorum
quidē vnū mouet patiens/ sed nō est natū ab eo moueri: alterū uero mouetur solū & nō mouet. vt celiū lune & ignis: proxima sūt
corpora/ & celiū lune agit in ignē sed nō patitur ab igne: contra uero ignis patitur a celo lune/ sed nō agit in ipsū. Et tā gen-
tia quarto sunt quorū vnus vis in alterū trāsit: quis etiā tangens hoc modo nō attingit id quod tangitur. Siue enim unum tangat
alterū siue nō: dūmodo vnus virtus in alterū agat: agens dicitur tangere id in quod eius virtus trāsit. Et hoc modo animi mole-
stia & tristitia dicitur hominē tangere: & animū dolere tactū dicere solemus/ non autē contra dicimus hominē tangere tristitiā.
Sic anima corpus tangere videtur & unaqueq. forma substantialis suā materiā. Si quidem anima vis atq. uirtus trāsit in corpus:
cum ipsam anima uiuificet/ calorem naturalem in corpore producat/ ceterasq. operationes uirtuales ibidem exerceat. At tamen anima
nō attingit corpus: quia magnitudinem nō habet qua corporis magnitudinē proxima ipsam tangat. Et propter eandem rationē
nulla forma substantialis suam materiā attingere dicenda est. **Septimi capitis nota.**

Agit/ facit. Media sub contrariis (que extrema sunt) comprehendimus. **Principium** unde motus/ efficiens. **Habitus/ spe-**
cies/ forma. **Calidum separatum/ calidum a materia seiuunctum.**

Primum caput continet duas de actione & passione opiniones, octo conclusiones, duas rationes ad primam, duas ad secundam, & vnum correlarium ad octauam.
Duę de actione & passione opiniones. **Prima** est dicentium omne simile a simili
passionis esse immune. quia non est cur vnum potius agat & alterum patiatur. Dif-
similia autem aduicem facere & pati. Hinc paruum ignem a magno pati conce-
dunt: q. paruum & magnum contrarietur. **Secunda** est solius Democriti dicentis
simile facere in simile/ & simile pati a simili. Et si que alia aduicem faciunt & pa-
tiant: hoc nō est vt dissimilia sūt/ sed vt eis aliquid cōmune existit. Et hęc opiniones sūt quodāmodo sub-
contrarię: & verū est quodāmodo oē simile a simili impassibile esse/ & quodāmodo pati posse. **Prima cōclu-**
sio. Omnisfariā simile/ omninoq. indifferēs a suo oīno simili pati/ irracionabile est. **Primo.** Quia nō
est cur hoc potius agat & illud patiatur. quare idem & secundum idem oporteret agere & pati. **Secun-**
do. Eadem ratione concedas idem agere in seipsum/ & pati a seipso. hoc autem falsum. nam quicquid
mouetur: vt ab alio moueatur necesse est. Et si omne simile secundum q. simile/ actiuum esset/ omne seip-
sum moueret: & nihil daretur immobile. **Secunda.** Omnipariā dissimile atq. alterum/ in suum om-
nino dissimile non agit. **Primo.** Quia albedo non agit in lineam/ neq. linea in albedinem. & hoc
quia sunt omnino dissimilia: nisi forte dixeris per accidens: quia accidat lineam esse albam aut nigrā.
Non igitur omnino alterum & dissimile agit in omnino dissimile. **Secundo.** Quęcunq. exterius a-
gunt: aut contraria aut ex contrariis sunt. Non igitur omnino dissimile agit in omnino dissimile. **Ter-**
tia. Quęcunq. aduicem agunt & patiuntur talia esse debent: vt sint quodāmodo similia & quodā-
modo dissimilia. **Nam** quęcunq. innata sunt agere & pati: aduicem aut sunt contraria aut contra-
rietatem habentia. Debent igitur genere esse similia (Sunt enim contraria in eodem genere) & specie dif-
similia. Nam contraria specie sunt dissidentia. videmus enim hoc pacto: semper corpus a corpore/ colo-
rem a colore/ saporem a sapore/ & Homogeneum ob Homogeneo: quodq. similem generis fortitur
denominationem pati. **Quarta.** Rationabile est faciēs assimilare sibi passum. **Vt** rationabile est ca-
lesciens calefacere/ & frigidum infrigiditare. quia agens & patiens sunt contraria (vt que sunt in eodē
genere) & specie diuersa. & agens agit vt transmutet. Transmutatio autem in contrarium. Agendo igitur
contrarium in suum contrarium quale ipsum est transmutat. quare agens/ & passum sibi assimilāt.
Quinta. Antiqui ad diuersa respicientes dixerunt: hi similia a similibus/ illi dissimilia a dissimilibus
pati. **Nam** aliqua aliquando dicimus pati per modum subiecti: vt homo dicitur calefieri/ frige fieri.
Et aliquando exprimimus ea pati per modum termini: vt calidum frige fieri/ frigidum calefit. **Quia** respe-
xerunt aliqua pati vt subiecti: viderunt plerunq. simile pati a simili. vt hominem ab homine. & qui ad-
uerterunt ea pati vt termini a terminis: viderunt dissimile & contrarium pati a contrario. & ita bifariā
am facere dicimus: vt hominem facere/ & calidum facere. Ad diuersa igitur respicientes: dixerunt hi si-
milia a similibus/ illi dissimilia a dissimilibus pati. **Sexta.** Primum faciēs impassibile est: vltimum

vero/ & faciēs & patiens. **Nam** vt est de mouente & moto: ita & de agente & patiente. sed quoddam
est mouentū primum: vt quod est principium motus & quod non mouetur. & alterum quod ab alte-
ro mouetur: vt est totum & completum & vltimum/ pariter & mouens & motum. Igitur & de faciente
& de patiente ita erit. Sanat enim medicus vt primum/ & vinum vt sanās & faciēs vltimum: quod & fa-
nando fit patiens. **Septima.** Quę non communicant in materia: in agendo non repatiuntur. quę ve-
ro communicant: sunt repassibilia. **Vt** medicina cum sanitate faciat: nihil a recipiente sanitate res-
patitur. quia in materia cum sano non communicet. & cibus repatitur. quandoquidem eandem partē res-
pet naturam. Et huius causam assignamus. Quia forma principium est faciēs/ & materia principium
patiēdi: & eadem/ contrariorum susceptiua est. Et presente calefaciente: ipsam calefieri necesse est/ & fri-
gefaciēte: frige fieri. Quę igitur materiā nō habent: principium nō habent patiēdi. Quę uero ha-
bent eandem: principium vnum quodq. habet patiēdi. Contingit igitur illa dum faciēs repati. **Oc-**
taua. Principium vnde motus/ efficit/ & nō finis. **Nam** efficiēs in passum inducit speciem: qua pre-
sente cessat motus. Presentibus enim habitibus nō transmutatur amplius aliquid: sed iam consumma-
tum existit. Finis autem vt sanitas nō efficit: nisi secundum metaphoram. **Correlarium.** Vnde fit vt
elementa ignis/ aer/ aqua/ terra: habeant suas passiones/ calidum/ frigidum/ humidum/ & siccum in ma-
teria. **Nam** agunt/ quia speciem habent: & aduicem patiuntur/ quia materiā. Est enim materia vt
materia: passiuum. Et si esset aliquo d calidum separatum/ aut aliquid talium (quod forte impossibile est)
ipsum impassibile esset/ neq. talia ab inuicem essent repassibilia.

Notarum septimi capitis declaratio.

Media sub contrariis extremis comprehenduntur & intelliguntur: vt fuscum & pallidum sub albo & nigro. Quare cum di-
citur omnis transmutatio esse in contrarium/ intelligendum nomine contrarij etiam est medium: cum ad ipsum etiam sit transmu-
tatio. **Principium** vnde motus/ est causa efficiēs ipsius motus: vt forma substantialis. **Habitus** sive species est forma perfecte
& complete acquisita: vt consummata caliditas. **Calidum separatum** dicitur calidum reipsa a materia seiuunctum/ & nō exi-
stens in materia. Et hęc ratio solum quid nominis est. Nam tale calidum/ natura reperiri nō potest. Idcirco cum dicitur litera. Et si
esset aliquid calidum separatum aut aliquid talium/ quod forte impossibile est: ibi particula forte nō est nota dubitationis sed im-
pertinentię/ significans id nō esse presentis sed metaphysice speculationis.

Primum caput primo duas de actione & passione antiquorum opiniones continet. **Quarum** prima est simile non pati a
suo simili. Quia quia ratione vnum pateretur: & alterum pati necesse esse: quare (inquunt) nō est ratio cur vnum potius agat
& alterum patiatur. Et eorum dictum verum est de omnino simili & secundum speciem. vt album nō patitur ab albo nec calidum
a calido. Dissimilia autem (inquunt) aduicem agunt & patiuntur: quod de dissimilitudine secundum speciem intellectum/
uero consonat. Non tamen postremum eorum dictum admittendum est scilicet paruum ignem a magno pati/ q. magnum & par-
uum contraria sunt. nam siue magnum & paruum ad aliquid dicatur/ siue simpliciter sumantur: contraria nō sunt/ quia eiusdem
speciei & nature & quantitatem significant. Et quis essent contraria: nō tamen eam haberent contrarietatem que ad actionem
& passionem requiritur: vt pote contrarietatem secundum qualitatem. **Secunda** est Democriti dicentis simile pati a simili. quod si
de simili secundum qualitatem & genus intelligatur: idem verum est. Nam que agunt & patiuntur: debent genere esse similia. Et
si aliqua alia (inquunt) aduicem patiuntur: id nō est quatenus dissimilia sunt/ sed vt eis commune aliquid genus existit. Et hęc due
positiones quodāmodo subcontrarię sunt: nō quidem secundum enunciandi modum/ sed veritatis habitudinem/ quia simul in
ueritate stant: nam verum est quodāmodo omne simile a simili esse impassibile: vt pote simile secundum speciem indiuiduam/ &
quodāmodo omne simile a simili pati posse: vt pote simile secundū genus. **Prima cōclusio.** Omnino simile ab omnino simili pa-
ti nō potest. Omnino simile est quod eiusdem est speciei specialissime secundū qualitātē. de qua: quicquid dicit secundū materiā sub-
iectā intelligendū est/ cū secundū eā fiat actio & passio. ut albus nō patitur ab albo nec frigidū a frigido. **Primo.** Sit a calidū/ &
b tantundē calidū. Cū equa sit utriusq. uirtus/ nō est potior ratio quare a agat in b/ q. quare b agat in a. quare utrunq. agit in alte-
rū secundū eandē qualitātē: & sic a agit secundū caliditātē in b/ et patiet secundū caliditātē ab eodē b/ quod est impossibile. **Secūdo.**
Earū dē causas vīdē sūt effectus. At caliditas a caliditas b eadē & cōsimiles sūt cause. Quod i q. pot. efficitur caliditas b vidē effi-
ciet caliditas a. At caliditas b agit in a ergo & caliditas a agit in caliditate a: id. in seipso/ qd est impossibile. cū hoc pacto quodli-
bet in seipso ageret/ et seipso moueret: neq. quicq. esset immobile. **Secūda cōclusio.** Omnino dissimile ab omnino dissimili pati nō
pot. Omnino dissimile est qd alteri est p. dicamēti: vt linea & albedo/ aut alteri generis sensibilis: vt albedo & dulcedo. **Pate** cō-
clusio. **Primo.** Quia linea nō agit in albedinē/ neq. albedo in lineā: q. genere dissimilia sūt. nisi forte p. accidēs dicat. albedo in li-
neā ageret: q. accidat lineā albedini aut nigredini in eodē subiecto cōiunctā esse. ignē. **Secūdo.** Quęcunq. res scibiles in aliud extrinse-
cū agūt: aut contraria sūt/ aut secundū qualitātē habēt contrarietātē. At dissimilia prorsus/ inter se nō sūt contraria. cū nō sunt posita sub eo-
dē genere/ qd ad contrarietātē requirit. igit. oīno dissimilia aduicē nō agūt nec patiunt. **Tertia cōclusio.** Quęcunq. res scibiles
aduicē agūt & patiunt. debēt esse quodāmodo similia/ & quodāmodo dissimilia. Nā quęcunq. aduicē agūt & patiunt: aut
contraria sūt/ aut tāq. subiecta habēt contrarietātē qualitatis. At contraria sub eodē genere posita esse debēt. igit. q. aduicē agūt & pati-
unt: debēt esse similia genere/ & i q. quodāmodo similia. Et cū aduicē actiua & passiuā/ sint contraria: & contraria specie aduicē dif-
ferāt: debēt q. aduicē agūt & patiunt/ & specie esse dissimilia. ergo quodāmodo dissimilia. Videm. enim hoc mō semp. substantiā cor-
porēā ab eiusdē generis substantiā corporea pati vt aerē ab igne/ & colorē a colore: vt albedinē a nigredine/ & sapore a sapore/ vt
dulcedinē ab amaritudine. Et homo generū videm. in idē pati ab homo geneo. vt aquā ab aqua. Quo cōstat ea q. aduicē agūt & debe-
re esse genere similia. **Quarta cōclusio.** Rationabile est faciēs simile in passio qualitātē inducere qualē in se habet. vt calefaciēs in
passio inducit caliditātē/ & frige faciēs frigiditātē. **Nā** agēs & patiens cōpletū/ sūt secundū qualitātē contraria. Et agēs agit vt

Quid est om-
nino simile.

Quid est om-
nino dissimile.

secundū qualitātē passū trāsmutat. Omnis autē trāsmutatio est in cōtrariū. igit agēs/passū in suū cōtrariū trāsmutat. At cum passū in suū cōtrariū trāsmutatū fuerit passū assimilātū est agenti / cui ante trāsmutationē erat cōtrariū. vt ignis calidus cum aqua frigida in calidā permuatuerit prius ei cōtrariam sibi assimilauit. **¶** Quae enim vni ē eadē penitus eodē modo cōtrariatur: inter se sunt eadem. igitur faciens assimilāt sibi passum. **¶** Quinta conclusio. Antiqui ad diuersa respicientes dixerunt: alii qui similia a similibus/aliqui vero dissimilia a dissimilibus pati. Nam bisariam aliqua patiuntur. Primo vt subiecta passionis susce-
 ptūa; vt aqua aer. Secundo vt termini a quibus aut ad quos ipsius trāsmutationis. Qui considerauerunt aliqua pati vt subie-
 ctā; perspexerūt interdū simile subiectū secundū substantiā a suo simili pati vt aqua frigida ab aqua calida. Sed hoc ad actionē ē
 passionē nihil cōlucit; cum subiectis specie diuersis nihilominus fieret actio. Qui vero considerauerunt ea pati vt terminus mutatio-
 nis a termino; viderunt dissimilia specie a dissimilibus pati. Et ita bisariam dicitur quicq; facere. primo tanq; efficiens p̄cipuū; vt hō.
 secundo tanq; efficiens accidentale & instrumentū; vt calidū igitur ad diuersa respicientes antiqui dixerūt ē similia a similibus/ ē
 dissimilia a dissimilibus pati. **¶** Sexta conclusio. Primū faciēs (quod quidē est forma substantialis agentis) impassibile est. Vltimum
 uero faciēs (quod est ens completū) est agens & patiens. **¶** Nā sicut est de mouēte & eo quod mouetur; ita de agente & patiente.
 Sed primū mouēs quod est mouēdi principiū immobile est. Vltimū uero mouēs ē totū cōpositū; est mouens & motū. Mouens
 quidē gratia formae; & motū gratia materiae. igitur primum faciēs/impassibile est. vltimum uero/ ē faciens & patiens. Me-
 dicus enim vt primū agens sanat & non patitur. vnum autem & postū est agens vltimū & etiā patiens. Verū hoc philosophi
 exemplū analogiū est; quia medici operatio nō est actio propria de qua hic habetur sermo. Et posset accommodari dari exemplū de
 aqua calida reducēte se ad natūū frigus. cuius forma substantialis solū agit; tota autē aqua agit ratione formae ē patitur ratio-
 ne materiae. **¶** Septima. Quae eiusdē naturae subiecto/ materiaq; non conueniunt; agunt quidē sed non repatiuntur/ recipiuntq; alte-
 rantur. **¶** Quae uero in eiusdē naturae materia conueniunt; ē agunt mutuo & repatiuntur. vt medicina ē sanitas non habent
 eiusdē naturae subiectum. Medicina enim in anima est; sanitas uero in corpore. Hinc medicina agit in sanitatem/ ē non repatiatur a
 sanitate. Corpus animatū uero ē cibis/eiusdē naturae habent subiectū & materia; idcirco & corpus animatum agit in cibum/
 ē cibis in corpus. hinc sumpto cibo alterationē interdū sentiūt homines interiorē; huius autē ratio est. quia forma primū est agen-
 di principiū; et materia principiū patiendi. quae suapte natura cōtrariorū vicissim susceptiua est. Et cū adest calefaciens/nillumq;
 interueniens impedimentū; materia calefieri necesse est. & cū adest frige faciens; frige fieri. sicut cum adest sol illuminans; aerē illu-
 minari oportet. Quae itaq; materia non habent; erum naturā subiectā naturā non habent principiū patiendi. quare non agendo
 repatiuntur. Si enim non est causa necessaria; neq; effectus. Quae uero materia habent; principiū habent patiendi; igitur illa dū agūt
 repatiuntur. **¶** Octaua conclusio. Principium a quo fit motus/formaq; p̄cipua; efficiēt. & non finis/terminusq; ad quem totus
 motus. **¶** Nam primum efficiens in passum alterationum subiectum inducit formam. quia quidem tota p̄sente ē cōplete acqui-
 sita; non fit amplius motus. Cum enim perfecta forma/ ē cuius nihil restat acquirendum; materia adest; non amplius quicq; moue-
 tur/ sed motus iam completus est; cum impossibile sit aliquid moueri ad terminum quem habet. Finis autem & terminus ad quem
 motus vt sanitas terminus medicationis; non efficit (cum nihil seipsum producat) nisi secundum translationem; quā vltimū dicē-
 tes finem efficit; quia mouet/incitatq; efficiens ad operandum. **¶** Correlarium. Vnde fit vt elementa suas passiones in materia ha-
 beant. **¶** Nam agunt quia passiones habent; ē patiuntur quia habent materiam. Quae quidem suapte natura alterationum susce-
 ptua est. Et si esset calidum a materia re. ipsa se inuicem (quod procul dubio natura impossibile est) quā ageret in frigidum habens
 materiam; vt caelum in hoc inferiora/ & anima in corpus; tamen non esset passibile a frigido; vt neq; caelum ab istis inferioribus
 patitur; nec anima a corpore. Et illa duo; calidū a materia separata/ ē frigidū materiae cū iunctū; nō esset ad inuicē repassibilia.
¶ Octaua cap. nota.

Quid primū
 faciens.
 Quid vltimū
 faciens.

Transparentibus/translucentibus/perspicuis/diaphanis. Positio/opinio.

Octauum cap. continet quatuor de modo agendi opiniones, quinque conclusio-
 nes, quatuor rationes ad quartam, & tres ad quintam. **¶** De modo agendi & pati-
 endi quatuor opiniones. **¶** Prima est Empedoclis dicentis passionem fieri per po-
 ros; illos principali subeunte agente. & sic visionem/auditionem / & sensationem
 omnem fieri; vt aere & aqua transparentibus; nostros subeuntibus poros. & mix-
 tionem rerum ad inuicem fieri; cum suis ad inuicem sunt commensurabiles poris.
¶ Secunda est Democriti & Leucippi facientium corpora indiuisibilia; omnium
 principia. **¶** Tertia est Melissi afferentis tantum esse vnum ens immobile & infinitum.
 Immobile quidē quia si moueretur / reciperetur in vacuo; vacuum autem nihil est. Infinitum
 autem; nam si finitum esset/ ipsum ad vacuum finiri oporteret. vnum vero & non multa; quia si diuersa
 essent oporteret ipsa intercepto vacuo esse diuisa. Et si diuisibile esset oporteret ipsum vbique diuisibile
 esse/ & sic nihil esset vnum; quare neq; multa. His & consimilibus rationibus mouebatur Melissus. Sed
 per simile dementē esse videtur vnum & glaciem & ignem existimare. Et quae bona apparentia & cog-
 noscendi consuetudo facit diuersa videri; tanta mentis infania volunt nihil differre videri. **¶** Quarta
 est Platonis ponentis corpora ex superficiebus/ & in superficies resoluta. **¶** Prima conclusio. Leucippus
 Melisso rationabiliores habet sermones. Nam Leucippus cognita sensu non negabat; neq; generatio-
 nes/corruptiones & alios motus / & entium multitudinem; quamuis admitteret & vacuū; quod non esset
 principaliter ens sed plenum. dicebat enim infinitas esse Atomos: ob suae molis / suisq; tumoris par-
 uitatē visu imperuicias; quae collectae generat/ & disperse corrumpunt/ & q̄ actu patiant/ & agāt/ & q̄ vo-
 litēt in vacuo. Hec autē Melissus negabat oia; & neq; motū villos saluare mouebat/ neq; rerū apparētias.

¶ Secunda; itidem & Empedocle. Nam Empedoclis dicta sequi videntur Leucippum; & sentire quod
 sentit Leucippus. Dicit enim Empedocles passionem & alterationem omnem fieri per poros: ne cor-
 pora se occupent. Et augmentationem per poros, subintrantibus solidis. Et hoc est introducere vacuū/
 vt fiat actio & augmentatio; vt fecit Leucippus. Et Leucippus elementorum/ ignis/aeris/aquae/ & terrae ni-
 tebatur saluare generationem & corruptionem. Empedocles uero solum vsq; ad elementa/generationes
 & corruptiones concedit. Elementorum autem (cum ipsa prima sint & priora non habeant: ex quibus
 fieri queant) non concedit generationem. **¶** Tertia conclusio. Plato & Leucippus diuerso modo senti-
 unt. Nam Plato ex indiuisibilibus & finitarum figurarum superficiebus corpora componit; & genera-
 tionem ipsarum concretione/corruptionem uero secretionē saluare intendit. & hoc per contactum fieri
 vacuum nō concedens. Leucippus autem ex infinitis solidis/infinitis figuris terminabilibus; corpo-
 ra componi dicit; & ipsorum collectione generationem/dissimulationem autem corruptionem fieri. Et duo-
 bus modis agere: vacuo & contactu. sed non esse magnitudines (vt superficies) indiuisibiles; alias deter-
 minatio facta est. Amplius tamen haec adiciemus. **¶** Quarta. Leucippi positio irrationabilis putanda
 est. **¶** Primo. Quia ponit indiuisibile pati per vacuum; quod esse non potest. Et indiuisibile nullius pas-
 sionis actuum est. Et figurę per circulari attribuit calidum. Sed cui frigidum eius contrarium aptabit;
 cui humidum/siccum/durum/molle/graue/ & leue/ & vnamquaq; reliquarum passionum; Et solas fig-
 uras putare actiuas & contrariis determinatas; inconueniens est. Nam aut eadem determinaret sibi cō-
 traria; & sic contraria essent in eodem. aut diuersę/ & sic ostenderent illa impartibilia solida; non esse na-
 tura similia. Hec itaq; inconmoda sequuntur eos qui ponunt impartibilia corpora. Et Plato superficies
 ponens impartibiles; rarefactionem non interueniente vacuo saluare non poterat. **¶** Secundo. Quia in-
 conueniens est ponere parua corpora indiuisibilia/ & magna non; quāuis magna facile constringantur
 atq; diuidantur; parua autem difficile/ indiuisibilesq; naturam magis imitentur. **¶** Tertio. Aut omnium
 talium solidorum vna est natura / aut diuersa. Si vna; cur non omnia simul coeunt (vt aqua aquae appo-
 sita: nulla figurę varietate p̄cedente) & vnus naturę corpus conflant; vt ignem / aerem / aquam/
 aut terram. Sin diuersa ipsi fuerit; potius ipsa actiuum & passiuum q̄ suę figurę causa ponenda est.
 Quae enim diuersa sunt natura; ad inuicem agunt & patiuntur approximata. **¶** Quarto. Leucippus in-
 quit ens moueri in vacuo. Sed queritur: an moueatur a se? Nō id afferet. Quia aliud est mouēs & motum.
 Et ita diuidetur in partem mouentem & motam. Et sic pugnantia admittet circa idem: atomum esse par-
 tibilem & impartibilem. Et non erit (vt volunt) materia hoc aliquid & vnum numero; sed solum poten-
 tia. Neq; quidem ab extrinsecis mouebuntur; cum sint omnium prima. **¶** Quinta conclusio. Passionē
 per poros fieri; nō est cum Empedocle sentiendum. **¶** Primo. Quia aut sūt pleni; & tunc superflui sunt.
 potuit enim & per altum corporis plenum eadem ratione fieri. Aut vacui; hoc non concedit Empedo-
 cles. Sed quomodo per poros contingit sentire vt videre/audire; cum per plenum (vt dicunt) non con-
 tingat transperere. Igitur neq; per poros; si plenus fuerit vnusquisq;. Neq; valet dixeris; poros illos esse
 vsq; adeo exigua vacua; vt corpus aliquod recipere non possint. Nam ridiculum est paruum existimare
 vacuum; & nō posse esse magnum. nihil enim aliud est vacuum q̄ corporum regio. quare q̄ta corporis
 moles/ q̄tusq; tumor fuerit; & tantum ipsum vacuum esse necesse est. **¶** Secundo. Quia si passio nō fiat
 contactu; superflui sunt pori. Introducunt enim eos ad hunc finem. & si contactu; idem idem. Nam sine
 poris contingit fieri contactus. **¶** Tertio. Corpora sunt diuisibilia; igitur non sunt introducendi pori
 vt agant & patiant. Nā diuisioe separari possūt; & nō minus corpora pati. **¶** Notariū octauum cap. declaratio.
¶ Transparente corpus est quod in partibus interioribus lumen recipit; vt aer/aqua. Transparens/translucens/perspicuum/diapha-
 num idem. Qui opponitur opacum; quod intra se lumen non admittit. vt terra/lapis.

¶ Octauum caput primo continet quatuor de modo agendi & patiendi opiniones. **¶** Prima est Empedoclis dicentis principale
 agens intrare poros ipsius passū; & sic passionem fieri. vt igne subire poros aquae; & sic fieri calefactionem. Sic visionem
 fieri dicebat ex eo q; aer ē aqua transparentes subeunt poros oculorum; ē omnem sensationem per ingressum aeris & aquae in-
 tra poros organi. Dicebat etiam rerum mixturem fieri quando illarum pori erant commensurabiles; vt pori vnius possint recipere
 partes alterius/ & contra pori alterius recipere partes primi. vt si pori aquae essent apti recipiendis particulis vini/ ē pori vini
 apti recipiendis partibus aquae; tunc vini ē aquae dixit fieri mixturem. **¶** Secunda est Democriti & Leucippi potentium corpo-
 ra indiuisibilia esse omnium rerū naturalium principia. **¶** Tertia est Melissi ponentis tantū esse vnum ens immobile/infinite / ē indi-
 uisibile. Vnū quidē; quia si multa (inquit) esset deberet mediante uacuo ab inuicē esse diuisa. Quod sane nō oporteret; nā multa cor-
 pora sibi inuicē proxima sūt; nullo intermedio/multa in se interueniente pleno vt aere/ ab inuicē diuiduntur. Immobile uero; q̄m (inquit)
 si moueretur/reciperetur in uacuo nō fiat penetratio dimensionū; modo uacuum nihil est. Et ratio ista etiā inuolida est. quomā corpo-
 ra naturalia q̄ mouentur/recipiuntur in pleno; nō quidē subeuntia dimensionē pleni; sed undiq; pleno extrinsecus adiacete circūdata.
 Et uacuum nō esset natū recipere mobile; q̄m si uacuum esset nihil in eo moueretur. Dicebat itē Melissus illud vnum ens quod ponebat
 quia unū quodq; finitū/magnitudinē intra se habet; quae finitur/ vt secluso omni circūdante extrinsecus etiā si in uacuo esset adhuc
 per suā magnitudinē finiret; & non per uacuum. Et postremū si illud ens diuisibile esset (inquit Melissus) ipsum ubiq; esset diuisibile;
 quare nihil esset unū/ igitur neq; multa. Et haec etiā ratio parum habet roboris; cum nou ubiq; sit diuisibile corpus / sed solum vbī
 superficies habet; modo cum superficies non sit/ superficies cōtingua; non undiq; habet superficiem. Neq; oportet si diuisibile sit, ipsum

non esse unum. Nam unum actum est multa potentia non repugnant; ut in primo physicorum dictum est. Sed non recte Melissus ea negat. quae sensui recte disposito constant & manifesta sunt. **Quarta** est Platonis ponentis corpora ex superficiebus componi. Sed eius opinio in principio tertij de celo rejecta est & confutata. **Prima conclusio.** Leucippus minus absurde quam Melissus sensit. **Par** tet. Quia qui sensu cognita non negat neque philosophus naturalis principia; sed rerum naturalium motus concedit; melius in philosophia naturali loquitur eo qui sensu constantia philosophiae principia negat; neque motus ullos esse concedit. Sed Leucippus non negat ea quae sensu explorata sunt; neque philosophiae principia. Concedit enim motum & entium multitudinem; quibus admittat vacuum; quod non dicit esse principaliter ens; sed solum per accidens & in privatione. Plenum vero ponit esse principale ens et in affirmatione. Dicit etiam esse infinitas atomos ob suae molis parvitatem indivisibiles; quarum congregatione generatio & segregatio; corruptio fieret. Et quarum diverso actu & positione fiat actio & passio: ut cum Atomae inferiores aquae sint factae superiores; aut contra (sicut grana acervi tritici suo situ translata; aut legumina in aqua fervente) tunc ex frigido aqua fiat calida. Et eas atomos dicebat Leucippus volitare atque agitari in vacuo. Melissus autem negabat apparentia sensui/motum/ & entium multitudinem. igitur. **Secunda.** Leucippus etiam rectius Empedocle sensit. **Nam** Empedocles eadem dicit & eodem modo sentit de augmentatione/divisione & passione ut Leucippus; quare si in his Leucippus perperam sensit; Empedocles. Et praeter hoc Empedocles de generatione & corruptione dissidet a Leucippo; qui conformis huic discipline de illis motibus locutus est. Dicit enim Empedocles alterationem et augmentationem per poros fieri; eum illos solida plenasque subeat corpora. Et hoc est ponere vacuum ne fiat penetratio dimensionum; ut sensit Leucippus. Praeterea Leucippus elementorum ignis/aeris/aquae/ & terrae generationem & corruptionem saluare nitebat. Empedocles autem ceterorum corporum naturalium ab elementis generationem concedit; non autem elementorum; cui secundum eius sententiam prima sunt corpora: & priora non habeat ex quibus fieri possunt. **Tertia conclusio.** Plato & Leucippus diverso modo sentiunt. **Nam** Plato ex indivisibilibus superficiebus; Leucippus vero ex corpusculis indivisibilibus corpora componi dicit. Plato superficies indivisibiles finitum figurarum ponit; Leucippus autem corpora solida infinitis figuris terminabilia. Praeterea Plato superficies congregatio generationis; et segregationis corruptionis fieri ponit. Leucippus vero ex corporum congregatio generationis; et segregationis corruptionis fieri ponit. Leucippus vero ex corporum congregatio generationis; et segregationis corruptionis fieri ponit. Leucippus vero ex corporum congregatio generationis; et segregationis corruptionis fieri ponit. **Quarta conclusio.** Leucippi positio rationi non est consentanea. **Primo.** Quia ponit corpus indivisibile pati per vacuum; quod fieri nequit; cum ostensum sit non posse esse vacuum. Et corpus indivisibile nullam efficere potest passionem. cum ipsum; passionem ut caliditate/frigiditate habere non possit; quae admodum nec punctum gravitatem aut levitatem. **Oportet** autem agens qualitatem (quam non passum inducit) habere. Et figuram circuli dicit concurre calidum. Sed non videtur cui figuram frigidum/bumidum/siccum & cetera conveniunt qualitates. **Quod** si haec nulla habet determinata figuram; igitur nec calidum. Nulla enim potior est hic quam illic ratio. Inconueniens etiam est ipsas figuras ponere primo & principaliter actus. cum eis nulla conveniat agendi virtus. Neque videtur figuram contrariis qualitatibus determinate. Nam aut eadem figura determinaret sibi simul contrarias qualitates; ut circularis calidum & frigidum; & tunc contraria simul essent in eodem. Aut diuersae speciei figuram diuersas haberet qualitates; & tunc non omnia corpuscula indivisibilia essent eiusdem naturae; cum specie diuersas haberent figuras; quod est suae positionis oppositum. Plato autem superficies ponens indivisibiles non potest saluare rarefactionem nisi ponat illis interuenire vacuum; quo maior fiat distantia superfaciebus corporis moles. Et tamen Plato negat uacuum. **Secundo.** Quis magna corpora facile diuidantur; parua autem difficiliter; & secundum sensum apparentiam magis accedant ad naturam indivisibilibus; tamen inconueniens est ponere parua corpora indivisibilia & non magna. Nam cum multa parua unum magnum constituant; ex paruis plurimis simul iunctis magnum constabitur corpus. quod tamen erit indivisibile; nam ex indivisibilibus compositum. **Tertio.** Aut omnia corpuscula sunt eiusdem naturae; aut diuersa. Si eiusdem naturae; ergo deberent omnia simul contineri; & unius naturae corpus componere; quae admodum aqua aquae opposita continua est; nulla etiam figuram diuersitate continuationis ipsius impediens. Si enim aliqua corpuscula admittant adiuuicem continuari; non videtur ratio cur non eodem iure omnia; cum sint eiusdem naturae. Si uero diuersae fuerint naturae; tunc ipsa natura & substantia forma potius actionem et passionem causa esse ponenda est quam figuram. potius enim substantia quam accidens prima est transmutationum causa. Et quae cum diuersa sunt natura ut ignis & aqua; si adiuuicem propinqua fuerint agunt et patiuntur; quia diuersa habent naturam; non autem; quia diuersa habent figuram; quia bene habent eandem figuram; nihilominus agunt & patiuntur. **Quarto.** Cum Leucippus dicat corpuscula moueri in vacuo; aut igitur mouebuntur a se. hoc non; quia quicquid mouetur; ut ab alio moueatur necesse est. Aut mouebuntur ab alio intrinseco mouente; tunc diuidentur in partem mouentem & motam. quare eadem Atomus erit partibilis & impartibilis. Et sic etiam materia non erit totum compositum & corpus naturale; ut ipsi dicunt; sed ipsa solum erit substantia incompleta / transmutationis susceptiva. Aut mouebuntur ab alio extrinseco; & hoc non; quia huiusmodi corpuscula sunt omnium prima; ergo non habent priora a quibus possint moueri. **Quinta conclusio.** Non fit passio per poros quae admodum dixit Empedocles. **Primo.** Quia aut pori sunt pleni; tunc ad faciendam passionem sunt superflui; cum aequae per alteram partem plenam sicut per poros possit passio fieri. Aut sunt uacui; sed id non admittit Empedocles. Non etiam apte videtur Empedocles dixisse sensuale perceptionem per poros fieri; nam per plenum (ut concedit) non contingit transperere. At unusquisque poros eius confessione plenus est; igitur nec poros contingit transperere; quare nec uisionem (quae transparentia fit) per poros fieri contingit. Nec recta est solutio si quis dixerit poros illos esse uacua tam parua; ut non possint intra se corpus ullum recipere. Nam absurdum est paruum ponere uacuum & non ponere magnum. Nam nihil aliud esset uacuum; quam corporum subuentium receptaculum; quanta igitur est corporis recipiendi magnitudo; & tantum esse uacuum necesse est. quare ut exigui corporis exiguum esset uacuum; ita magnum magnum. **Secundo.** Quia si passio non fiat corporum contactu; igitur pori sunt superflui ad passionem faciendam. Nam inducit Empedocles poros ad faciendum corporum contactum. Et si passio fiat contactu; etiam superflui sunt pori. Nam sine poris potest fieri contactus; ut aquae ad aerem aut globum non porosum. **Tertio.** Corpora sunt secundum dimensionem diuisibilia; & diuisione separari possunt pori & deperdi / & aequae bene ut prius corpora pati; igitur non sunt ponendi pori ut corpora agant & patiuntur. **Noni cap. nota.** Pars secundum dimensionem sumpta pars quantitatiua.

55

56

55

56

57

58

Quorum caput continet quinque actionis & passionis conditiones / positionibus quinque explicatas, & tria correlaria. **Quinque** actionis & passionis conditiones. **Prima.** Patiens tale est potentia; quale agens actus. **Secunda.** Patiens non modo secundum hanc partem pati / & non secundum illam; sed secundum quodlibet sui. **Tertia.** Magis dispositum; magis patitur; fitque magis tale; & minus dispositum / minus. **Quarta.** Omne patiens / continuum est; & non actu diuisum. **Quinta.** Agens / propinquum factum debet esse passio; ut tangat ipsum. Et si ignis / longe distans calefaciat; calefacit tamen sibi prius continuum aerem / & aeris medio; distantia corpora. **Primum** correlarium. Vnde fit ut continui pars quaelibet / diuisibilis existat. **Nam** secundum quodlibet sui pati natum est. quod autem tale est; ut diuisibile sit necesse est. Est igitur continuum / secundum quodlibet sui diuisibile. non igitur erunt infecabiles superficies & indiuisibilia solida; continua / & physica corpora constituentia. **Secundum** autem fit etiam ut inconuenienter credant nihil generari / nihilque corrupti posse non scissis corporibus. ut ubi fit corporum congregatio atque segregatio. **Nam** videmus idem corpus indiuisum manens & continuum; nunc humidum / nunc coagulatum / nunc durum. Neque oportet (ut etiam fatetur Democritus) apponere / remouere / aut tactum conuertere & transmutare; cum ex humido fiat coagulatum. **Tertium** correlarium. Non fit etiam atomorum collectio. **Nam** non quaelibet pars / aucta reddetur. Et augmentatio non esset nisi quaedam iuxta positio; & neque opus ullum esset transmutatio; quae falsa sunt. His positis de generatione / corruptione / alteratione / augmentatione / actione / & passione; nunc ad mixtionem nos transferamus.

Nonum caput primo continet actionis & passionis quinque proprietates / quinque principia explicata. **Prima.** Patiens tale est secundum qualitatem potentia; quale agens est actus. ut aqua ab igne alteranda est calida potentia; & ignis est calidus actus. Et sumitur haec proprietas ex isto principio communi; mobile tale est potentia quale mouens est actus. Est enim omne patiens; mobile / & agens; mouens. **Quod** ut intelligendum est de mutatione uinocacita & haec prima conditio de passione uinocacita intellegi debet; cum agens similem specie in se habet qualitatem; qualem in patiente producit. Et haec sicut & cetera de agente totali & patiente completo intelliguntur; & non de incompleto ut in materia aut forma. **Secunda** conditio. Patiens non solum secundum quamlibet partem integram. ut aqua non solum secundum primam eius medietatem aut secundam patitur; sed quamlibet. Et intelligitur haec conditio de patiente per se sine secundum se; quod totum patitur & quaelibet eius pars secundum dimensionem sumpta; & non de patiente secundum partem; quemadmodum homo diceretur calefieri cum sola eius manus caleficeret. **Tertia.** Patiens magis dispositum / magis patitur; & minus dispositum / minus. Ut sint duo ligna unum siccum & alterum humidum; quorum siccum est magis dispositum ad recipiendum caliditatem. Magis enim dispositum minus resistit; quare velocius patitur / & equali tempore fit magis tale. Si enim subiectum dispositum patitur; & magis dispositum magis patitur / & maxime dispositum maxime patitur. **Quarta.** Omne patiens continuum est secundum magnitudinem & non in partes distractum; ut aqua cum calefit manet continua; & non diuelliuntur in partes actu separatas. **Si** enim patiens esset actu diuisum; essent plura patientia & non unum. **Quinta.** Agens debet esse propinquum passio; ut ipsam tangat. **Quomodo** modum ignis calefaciens aerem est aeri proximus; & aqua frigefaciens manum ei immersam. Et haec de agente immediato non debet esse passio mediato propinquum; ut ignis homini aliquantulum distanti & ab igne calefacto non est proximus. Tamen in rebus naturalibus quicquid est agens mediatum alicuius patientis / alterius est immediatum; cum omnia corpora naturalia eadem materia participant. quemadmodum ignis est agens mediatum hominis patientis et distantis; sed immediatum aeris & aer hominis. Nam non agunt res naturales in remota; quin etiam agant in propinqua. Secus autem est de caelo agente in aerem mediatum & non in caelum immediatum; cum caelum non sit qualitatum actiuarum & passiuarum susceptiuum / quare bene agit in remotum & non in propinquum. Et sumitur haec conditio ex illa propositione septimi physicorum / mouens primum & proximum simul est cum moto. **Primum** correlarium. **Quo** fit ut quaelibet pars continui sit diuisibilis. **Nam** quod secundum quamlibet partem natum est pati; secundum quamlibet partem diuisibile est. At continuum secundum quamlibet partem natum est pati / per secundam proprietatem igitur secundum quamlibet partem est diuisibile. Non igitur ponenda sunt superficies indiuisibiles aut corpora indiuisibilia ad rerum naturalium compositionem / actionem / & passionem. **Secundum** correlarium. **Quare** etiam manifestum est quod inconuenienter dixerint antiqui non posse fieri generationem / corruptionem / actionem / aut passionem; nisi corpora recipia diuidantur & in partes distraherentur / ut nisi fiat corporum congregatio aut segregatio. **Quia** idem corpus manens continuum; percipitur primo calidum / deinde frigidum / durum / & molle / sine aliqua partium distractio. Neque oportet partes integrales addere / aut auferre / aut secundum situm demutare; quando ex humido fit siccum. **Tertium** correlarium. Non etiam fit augmentatio aut passio ex atomorum congregatione. **Nam** si sic; non quaelibet pars aucta redderetur / sed ea dumtaxat cui aduenirent Atomae; perinde atque si glaciae circumponeretur aqua quae continue in glaciem mutaretur; nunquam interiores glaciae partes auerentur sed tantum exteriores. & si manui aduenirent atomi; manus tantum aueretur & non pes. Et augmentatio non est nisi partium eiusdem rationis iuxta positio sine generatione & corruptione; neque esset opus forma substantiali expellere formam cibum / & inducere similem formam corporis animalis quae falsa sunt; igitur & illud ex quo sequitur est falsum. **Decimi** cap. nota. **Virtus / species / forma.** Virtutes dicuntur aequae; quando unum / alterum non sufficit corrumpere. **Bene** terminabilia; quae male proprio clauduntur termino / sed bene alieno; suntque facile diuisibilia. **Mixtum** est ex miscibilium contemperamento aggregatum. **Secus** iuxta.

Decimum cap. continet septem conclusiones, & quæ sunt bene miscibilia post septimam. Prima conclusio. Scrutari opportunum est quid mixtio/quid miscibile sit...

Neque hoc quidem, nam quod non est: misceretur. & miscibilia ut consimiliter sese habeant / consimiliter eademque ratio. Non videtur igitur quo pacto possibile existat ut sit mixtio. Ita argumentatur: sed huius ex sequentibus prompta deprehenditur solutio. Secunda. Mixtio differt a generatione / alteratione & augmentatione. A generatione quidem. Quia materia super formam non miscetur, ut ignis cum exardescit lignum: ligno non miscetur. sed hic generatur / illud corrumpitur. Fit enim generatio: forma potentie adueniente. Ab alteratione: quia passio suo subiecto non miscetur: ut albedo corpori / figura cere: tumor figure / disciplina anime. Vniuersaliter enim passiones & habitus: rebus mixta esse impossibile est. Ab augmentatione itidem: nam cibum corrumpi oportet / similesque aucto generari. Vnde fit ut male senserint qui crediderunt omnia quandoque simul fuisse mixta. Nam miscibilia sunt separabilia. Passionem autem a subiecto separari impossibile est. Tertia conclusio. Mixta in tertio non actu manent: sed potentia. Nam quædam sunt actu & quædam potentia. & quæ miscibilia actu manere non debent aut ut actu album: hoc præcæm conficiebat argumentum. Quod vero potentia maneat statim est perceptum: quia sunt separabilia. Neque enim corrumpuntur ambo: nec alterum: sed saluatur virtus eorum. Quarta. Iuxta positio paruorum ut granorum hordei & tritici: neque secundum quantitatem minimorum: neque minimorum secundum sensum: mixtio est. Nam in tali positione paruorum: iuxta posita actu manent. non igitur sunt mixta. & quilibet pars mixtionem temperat: homogenea est / non enimque fortitur idem / & mixta dicitur. quod hic non fit. Et non est secundum quantitatem minimum: non igitur fiet per iuxta positionem talium. Neque quidem secundum positionem minimorum ad sensum. nam quæ debile visum habent mixta essent: acute videnti ut lynceum habenti oculus non esset mixtio. Non fit igitur aliquo horum trium modorum. Quinta conclusio. Quorum non est eadem materia: non est mixtio. Diximus enim quædam esse actiua / quædam passiva. & quæ in eadem comunicant materia: adiuuicem esse actiua & passiva. quæ quibus autem sunt mixtionem cõtemporabilia: adiuuicem sunt & actiua & passiva. Eorum igitur est eadem materia. Etenim quibus eadem non cõmunis existit potentia: non patiuntur adiuuicem: neque miscentur. ut medicina facit sanitatem: sed neque patitur: neque miscetur sanitati. Sexta conclusio. Multa paucis & magna paruis appositæ: non faciunt mixtionem. Nam alterum transmutat / corruptumque abit in dominans. ut gutta vini / mille milibus amphoris aquæ non miscet. quia paucis soluat species / transmutatque in aquam. Septima conclusio. Quæ potentis quæ / cõtrarietate habentia / & bene terminabilia: miscibilia sunt. Quia cum potentis sunt equatæ: non transmutabunt a sua natura, sed cõtemporabunt idem tertium / ut triticeæ naturæ quodam modo in se retinet. Et quæ cõtrarietate adiuuicem erunt & actiua & passiva. & quæ bene terminabilia: facile erunt diuisibilia / & facile se iuxta posita cõtemporabunt: & facilius quæ paruis. Nam parua paruis secus iactata: facilius se cõmiscet / & se diuidendo transmittit. multum vero multo cõiunctum: tardius id operat. Quæ sunt bene miscibilia: Bene igitur miscibilia sunt hæc: bene terminabilia ut humida / non lubrica ut vincta / bene cõtra patetia. Quorum enim vnum fortiter cõtra patet & resistit / & altere tenuiter: non sunt bene mixtionem apta. Hinc fit ut es stano non bene miscet. Nam stannum est debiliter cõtrapatet resistendo / tenuiter fumos euanciscit: solū colorē reliquens. Et ex his quæ mixtionem quæ miscibilia / quomodo possibile existat / cõtemporantiaque non corrumpi / non actu manere / neque corporum cõpositionem / neque minimorum secundum molem / neque ad sensum: dictum est sufficienter. Primum de generatione & corruptione Aristotelis finis.

Notarum decimi capitis declaratio.

Quia in tertia conclusio dicitur quod mixtorum salua est virtus: ubi virtus proprie et forma substantiali sumitur. quia mixtis post mixtionem manet æque sicut ante mixtionem. Et virtutes dicuntur equatæ: quia formæ substantiales mixtorum æquale habent resistendi vim. ut quatuor una nita altera corrumpitur: tunc altera sua resistat corruptioni: sic quæ unum mixtum non sufficit alterum corrumpere. ut neque vinum aquam / neque aquam vinum. Lynceus oculi habere vulgo dicitur quæ acute videt. Nepe lynx aial est adeo acuta habet oculos acieque in aere (ut ferunt) rerum species deprehendit: atque homo in speculo. hinc phibet aere ei eam tãque speculū rebū visu dinoscēdis. Bene terminabilia corpora sunt quæ sua superficie cõnexa male cõtinent sed diffunduntur in alienu cõtinent termino seque cõcauo corporis cõtinentis cui se aptat accõmõdat. ut aqua diffundit extra suū cõnexū quousque extrinseco cohibeat oblaculo. in dīspõit se ad quilibet cõtinentis figurā. Nam si ponat in us Quid hic dicit se sphericis / sphericā h3 figurā. si i quadrato: quadratā. Et si transferat eadē in uas cubicū: cubicā. Mixtum non sumitur hic per naturam ex tur mixtum. clematorū cõtemporamentis cõstat: sicut in 7. et. 8. sequētis libri capite sumi d3: sed ut est ex miscibilibus corporum cõtemporamento aggregatū: ut totū ex vino est aqua simul mixtis aggregatū: mixtum dicitur. Et non est unum actu et potentia cõpositū ex forma tertia / disticta a formis miscibilibus. sed unum loco: quia uno loco cõtinetur / et unum cõtinetur cõstat ex mixtis simul in eis. a quibus non diffunduntur: tunc totū sit sua Quæ miscibilia partes simul sunt. Cui enim vinum in aqua funditur: utrumque alterum in minutulas partes diuiditur / quæ sibi inuicem proxime et cõtigue sunt: ut particula aqua iuxta unam particulam / et cõtra. Miscibilia autem sunt humida et fluida adiuuicem misceri nata: quæ iterum pluraliter mixta in litera dicitur Quid mixtio. cunctur. Mixtio vero est miscibilium alteratorum unio. Secus iactata dicuntur quæ sunt iuxta posita. Secus enim hic iuxta significat.

Decimi capitis prima conclusio. Inuestigandum est quid mixtio / quid miscibile / an mixtio sit / & quomodo sit. Nam prius dictum est de mixto futuram esse determinationem: quæ nunc absolueda est. Siquidem mixtura aliqui ostendere non posse fieri mixtionem hoc modo. Si mixtio esset possibilis: aut miscibilia manent in mixto. & si sic non potius post mixtionem dicerentur mixta quæ ante. Aut utrumque miscibilium corrumpitur: sed hoc non. nam ea quæ non sunt mixta dici non possunt. Aut vnum secundum substantiam manet & alterum non: sed hoc non. quia quod non est alteri misceri non potest. & utrumque miscibilium eodem se modo habere debet: ergo non videtur esse possibilis mixtio. Quæ quidem obiectio diluitur admittendo utrumque mixtorum manere in ipso tertio / potentiamque partes secundum dimensionem simul non habet / natum est tamen habere: non tamen manere actu: cum non habeat partes integrales adiuuicem continuatas & unitas: sed adiuuicem seiunctas & discontinuatas. Diuiduntur enim partes vini a partibus aque: & aque particule partibus vini / & partes vini partibus aque interiacent medie. Et per huiusmodi partium distractionem totam priorem perdit denominationem: neque amplius vocatur vinum a / nec aqua b / quo prius nomine vocabantur. Nam corpus naturale continuum per solam partium integrales diuisionem / priorem perdit denominationem: quis & partes essentielles manent eadem: & partes integrales separate / eadem. Neque idcirco sequitur vinum corrumpi quis amplius non sit: nam ad corruptionem requiritur forma substantialis a materia separatio: quæ non fit in mixtionem. Præterea corruptum idem numero natura redire non potest. Modo partibus separatim subsistentibus rursum continuatis: idem redit vinum numero quod fuit ante mixtionem. sicut dicitur de aqua in partes multas diuisa: quæ tunc amplius non dicitur esse / cum sint multæ aque totales. illis autem iterum coniuuicem eadem aqua numero est quæ fuit ante diuisionem. Quod si miscibilia in mixto manerent actu & partibus adiuuicem continuatis: non esset maior ratio quare potius post mixtionem quæ ante mixta dicerentur. nunc autem potior est ratio: cum alio modo sint miscibilia post mixtionem quæ ante fuerint. Itaque admittendum est: neque ambo miscibilia neque alterum corrumpi: immo neutrum secundum substantiam corrumpitur. Secunda conclusio. Mixtio non est generatio / nec alteratio / nec augmentatio / nec diuersio. Quod non sit generatio patet: quia forma substantialis non miscetur. materie / nec materia forme: cum non sint corpora naturalia magnitudinem habentia / quorum vnum ab altero separari & seorsum saluari possit: sed vna forma substantialis deperditur & altera acquiritur. In mixtionem vero nulla acquiritur aut deperditur substantia. Neque alteratio: quia qualitas & accidens non miscetur suo subiecto: cum prius separatim existens postea suo subiecto non coniungatur. ut caliditas non miscetur aquæ / nec frigiditas ligno: quandoquidem miscibilia debent quantitatem habere quæ se diuidant. Accidentia enim rebus mixta esse impossibile est: cum solum substantiæ compositæ & totæ miscantur. Ab augmentatione autem differt mixtio: quia in augmentatione forma substantialis cõtra deperditur & forma nutritiua in eius materia acquiritur. In mixtionem vero nulla deperditur forma substantialis nec acquiritur. Quare perperam asseruerunt Anaxagoras & Empedocles omnia tum substantias tum accidentia simul fuisse aliquando mixta: ut in proposito hoc vocat dicitur utrumque. Nam mixta a seiunctis separabilia sunt: & rursum in priorem statum reparabilia. At passiones a suis subiectis separari & seorsum saluari esse impossibile. Tertia conclusio. Mixta in tertio ex eis aggregato non actu manent sed potentia. Dicuntur enim illi manere actu: quæ partes secundum dimensionem sumptas adiuuicem continuatas habent. ut aqua indiuisibilis vnum continuum. Ea vero manent potentia: quæ si partes essentielles manent eadem & partes integrales secundum substantiam eadem non tantum partes dimensionis adiuuicem coniunctas habent sed distractas. Prima pars conclusionis patet ex ratione ante primam conclusionem formata. Secunda pars patet: quia ipsa miscibilia a mixto sunt separabilia. & partes ille vini quæ prius erant totæ res naturales & nullius rei naturalis partes: iterum inter se coniunguntur & sicut eiusdem numero (cuius ante mixtionem fuerat) totius partes. Neque enim ambo miscibilia corrumpuntur nec alterum: sed utrumque substantialis forma saluatur. Quarta conclusio. Iuxta positio paruorum corporum ut granorum milij & tritici: idem iuxta positio minimorum secundum quantitatem / aut minimorum secundum sensum non est mixtio. Primum patet. quia quæ miscentur: non actu manent. At grana hordei & tritici commixta / actu manent. non enim ipsa in partes diuersas distrahuntur. Quilibet itidem pars totius mixtionem aggregatæ eadem cum toto habet denominationem. Mixta dicitur: non autem quodlibet granorum dicitur mixtum / cum utrumque tritici & hordei naturam non participet. Et non potest natura dari minimum secundum quantitatem: cum omnis magnitudo in minores partes semper sit diuisibilis: igitur mixtio non fit per iuxta positionem minimorum secundum quantitatem. Tertium patet: quia si forte debilem habens visum: videat quidem granum milij sed eo minus videre non possit: plato vero acutior habens oculorum aciem: videt mediocritatem granum milij. Tunc iuxta positio granorum milij esset mixtio: fortiter illa sunt ei secundum sensum minima. Et tamen illa non esset mixtio: platonis: cum non sint ipsi minima secundum sensum: igitur idem esset vni mixtio & non alteri: quod est inconueniens. Quinta conclusio. Miscibilia eandem specie habent materiam: & quæ eiusdem nature materiam non habent / eorum non est mixtio. Patet. Quia miscibilia sunt adiuuicem actiua & passiva. At quæcumque sunt adiuuicem actiua & passiva conueniunt specie in materia: ut in septimo huius libri capite ostensum est: igitur & miscibilia in materia conueniunt. Consimiliter miscibilia adiuuicem agunt & patiuntur. Sed quæ in materia non conueniunt: non adiuuicem agunt & patiuntur: ut in eodem loco monstratum est. igitur quæ in materia non conueniunt / adiuuicem non miscentur. Sexta conclusio. Multa secundum numerum & virtutem paucis appositæ / & magna secundum molem & virtutem partium eodem modo appositæ non faciunt mixtionem. Et nam oportet miscibilia secundum substantiam manere / & neutrum in alterum corrumpi. Atqui quod virtute minus est debilius est: in excellentius virtute corrumpitur. ut gutta vini copiose aquæ permixta in aquam conuertitur: unde deperdit eius formam & acquiritur forma aquæ. igitur. Septima conclusio. Quæ actuum substantialium virtutes habet æque lesse: contraria adiuuicem & bene terminabilia: miscibilia sunt. Nam cum virtutes sunt equatæ: non corrumpuntur vnum in alterum / sed idem aggregatum constituent ex eis cõtemporatum: quod utrumque naturam participabit. Et quia erunt contraria: adiuuicem agent & patiuntur per contactum. Et quia erunt bene terminabilia: facile erunt diuisibilia. Et sicut parua facilius diuiduntur & magna difficilius: ita parua paruis facilius commiscentur / magna vero magnis tardius. Bene itaque miscibilia sunt bene terminabilia: ut humida & fluida / non lubrica nec viscosa: nam illa ob nimis tenacem partium cõherentiam se diuidi non possunt.

Quæ manent actu. Quæ potentia.

Quæ sunt bene miscibilia.

militant; ut oleum non miscetur aquae / sed partes coniunctas servans supernat) Et bene contrapotentia siue resistentia, alterius virtuti. Si enim duo sint quorum unum magis resistat & alterum minus: non possunt adinvicem misceri / nam magis resistens corrumpet minus resistens. Ut es magis resistens non bene miscetur flammis minus resistentium flammam erit debiliter resistat & solvatur in vapores: solum ex vaporibus colorem flammam in circumpositis partibus quos vapor contingit relinquens. Modo oportet miscibilia esse aequata secundum virtutes. Sed de mixtione haecenus dictum sit.

Commentarij in primum de generatione & corruptione Aristotelis finis.

Primi cap. secundi de generatione notae.

Planicies / superficies.

Secundus liber de generatione continet vnde decim capita. Primum continet tres conclusiones. De materiali principio novem opiniones post primam. tres rationes ad tertiam: & suam de materialibus principijs rerum naturalium sententiam. Prima conclusio. Post ea quae de mixtione / facere / patitur / augmētatione / alteratione / generatione / & corruptione: quomodo fiat: & quomodo differant dicta sunt: reliquum est de vocatis elementis considerare. Nam generatio & corruptio omnibus natura constantibus non sine illis convenit sensibilibus corporibus. Novem de principio materiali opiniones. Prima est potentium ignem omnium esse materiale principium. Secunda est potentium illud esse aerem. Tertia / aquam. Quarta / ponentium id ignis / aeris / & medij. & hi tantum unum ponebant principium. Quinta est potentium duo: ut ignem & terram. Sexta / ponentium ignem / & terram / & aquam. Septima / ponentium tria: ignem / terram / & tertium aerem. Octava est Empedocles quatuor esse potentis: ignem / aerem / aquam atque terram: ex quibus adinvicem congregatis & segregatis fit generatio & corruptio: & vniuersaliter ex primis principijs debere fieri generationem & corruptionem. Nona est Platonis: dicitur quatuor elementis ab Empedocle nominatis potentis in Timaeo materiam priorem (quam dicunt Pandexen) receptaculum rebus. Secunda conclusio. Peccant: corpus sensibile praeter quatuor elementa: medium ponentes. Quia illud ponunt infinitum. & nullum sensibile corpus sine contrarietate esse potest. erit igitur aut leue / aut graue / calidum / aut frigidum / aut aliquid talium: quod impossibile est. Tertia Platonis determinatio in Timaeo insufficientiam habet. Primo. Quia non determinavit an sua ipsa materia differat ab elementis. Secundo. Quia dicit eam rebus subiectam: ut aurum operibus aureis. Et de ea ut ente actu & alterationis subiecto loquitur. at generationis subiectum: hoc aliquid & actu esse / impossibile est. Tercio. Quia eam videbatur velle esse plantam: quae corpora in superficies resoluebat. At vero rerum materiam / primordialeque materiam: plantam esse impossibile est. Aristotelis sententia de materia & rerum principijs. Nos dicimus esse rerum sensibilibus aliam materiam / in se parabilem: semperque vni contrariorum coniunctam / vicissim contrariis subiectam / & ex qua generentur vocata elementa: & neque calidum materiam esse frigidum / neque frigidum calidum: ens potentia. Et hinc fieri ut primo: primum rerum sensibile principium sit potentia: secundo contraria: ut caliditas & frigiditas. & tertio res sensibiles: ignis / aer / aqua / terra / quae transmutantur adinvicem. Non quidem ut vult Empedocles & alij. Nam semper generatio esset alteratio: sed quia subicitur vicissim eadem natura contrariis. Et haec alias diligentius sumus executi.

Notarum primi capitis secundi de generatione declaratio.

Cum dicitur litera in fine capitis: secundo contraria ut caliditas frigiditas: dat ibi exemplum in analogia. Quia cum loquatur in veritate & de contrariis substantialibus: dat exemplum in umbra & de contrariis accidentalibus.

Primi capitis secundi de generatione prima conclusio. Post ea quae in primo libro determinata sunt / restat de vocatis elementis scilicet igneo / aereo / aquo / & terreo (quae nomine elementorum nuncupantur ignis / aer / aqua / terra) considerare. Nam generatio non convenit rebus naturalibus siue elementis & eorum temperamentis. At hic de rerum naturalium generatione determinare intendimus: igitur & de vocatis elementis determinandum est. Novem de materiali rerum principio antiquorum opiniones. Prima est potentia ignem / ut Heraclitus. Secunda aerem. Tertia / aquam / ut Thales Milesius. Quarta / ponentium medium inter ignem & aerem: ignem quidem densius / & aere rarius: ut Anaximander. Et hi quatuor tantum unum ponunt. Quinta est potentium duo: scilicet ignem & terram. Sexta / ponentium tria: scilicet ignem / terram / & aquam. Septima / ponentium tria consimiliter: scilicet ignem / terram / & aerem. Octava / est Empedocles / ponentis quatuor: ignem / aerem / aquam / & terram. quorum congregatione & segregatione generationem & corruptionem fieri dixit. Et supponit Empedocles (quod & Aristoteles admittit) ex primis principijs debere fieri generationem & corruptionem. Nona est Platonis potentis in Timaeo materiam ipsi elementis priorem / vniuersis rebus receptaculum: quam graeca appellatione Pandexen quasi omnium parentem nuncupant. Secunda conclusio. Non recte dicunt a se resentes esse corpus sensibile simplex praeter quatuor elementa: quod sit ignis & aeris medium. Quia nullum corpus sensibile sine qualitate habente contrarium esse potest. Videmus enim omne corpus sensibile esse aut calidum / aut frigidum / aut humidum / aut siccum / aut graue / aut leue. Si itaque esset huiusmodi corpus sensibile: ipsum aliquam huiusmodi qualitatem adinvicem contrariorum haberet: & esset aut calidum / aut frigidum / aut graue / aut leue / aut aliquid talium. Et cum ipsum ponunt magnitudine infinitum & simplex / quia principium: huiusmodi qualitatem tota magnitudine diffusam infinitam esse oporteret: ut gravitatem aut lenitatem infinitam / quod primus de caelo ostendit esse impossibile:

possibile: aut caliditatem aut frigiditatem infinitam / quod aequum est inconueniens: cum tunc illius qualitatis vis infinita / cetera corrumpere: ut tertius physicorum monstravit. Tertia conclusio. Plato in Timaeo insufficienter de materia determinavit. Primo. Quia non clare expressit an sua materia esset corpus simplex quemadmodum elementa / an mixtum & in hoc differat ab elementis. Secundo. Quia Plato hac vtitur similitudine. Sicut (inquit) aurum subicitur rebus ex auro factis: ita materia subicitur rebus naturalibus. At aurum est totum compositum & corpus naturale. Videtur itaque sentire materiam esse ens actu & totum completum / quemadmodum subiectum alterationis est totum compositum. ut aqua frigida quae calescit / & paries albus qui nigrescit. At subiectum generationis esse hoc aliquid & ens completum impossibile est. Tercio. Quia cum Plato ponat corpora ex superficiebus componi & in superficies resolui & ex materia corpora naturalia componantur & in eam resoluantur: videtur Plato innuere suam (quam ponit) materiam esse superficiem. At materiam omnium susceptiuam & subiectiuam principium: superficiem esse impossibile est. Qui enim fiet: ut superficies substantiam componat / cum sit non substantia? Aristotelis determinatio de materia & rerum principijs. A praedictorum materijs alia & longentur & diuersitate differens est rerum materia: in se parabilis: ut quae sine forma substantiali esse non possit / quae sine hac & illa possit subsistere / semper vni formarum substantialium adinvicem contrariorum coniuncta / & nunquam simul ambabus in eadem parte contrariis tamen formis vicissim nata subijci. ex qua generantur. Vocata elementa (et si pura et omnino simplicia non sint) ignis / aer / aqua / terra. Neque totum completum alterius compositi est materia: ut calidum frigidum / aut contrarium ignis / aquae / aut diuerso. Quae quidem materia est ens potentate & substantia in completa: formis & transmutationibus subiecta. Quae sit ut primo materia sit rerum naturalium principium constitutum. Secundo. Formae substantiales scilicet vna quae abicitur & altera quae deperditur sunt transmutationis rerum naturalium principia. quae adinvicem contrariae sunt / quemadmodum caliditas & frigiditas contrariantur. immo tanto verius: quanto substantia accedente verior est. Et tertio res naturales simplices scilicet ignis / aer / aqua / terra sunt mixtorum compositorum principia. alio tamen modo praedicta. Nam quae primo & secundo loco numerata sunt: substantiam eorum quibus sunt principia constituunt: quae vero tertio loco numerantur: temperamenta suarum qualitatum ceteris rebus sensibilibus subiungunt: et hanc ob causam / earum principia esse dicuntur. Et haec transmutantur adinvicem & generantur / non eo modo quo vult Empedocles secundum passiones calidum & frigidum: sed quia diuersis eorum formis eadem materia vicissim subicitur. quemadmodum in primo physicoium lastius declaratum est.

Secundi capitis notae.

Congenea / homo genea / syn genea. Aliena / non naturalis. Propria / naturalis.

Secundum cap. continet tres conclusiones. & duas rationes ad tertiam. Prima conclusio. Qualitates tangibiles / principia sunt & differentiae elementorum. Nam hic querimus ipsorum (ut sensibilia sunt) principia & differentias. Sensibile autem / tangibile. & tangibile: cuius est sensus tactus. Eorum igitur differentiae secundum qualitates / contrarietatem tactus facientes / sumendae sunt. Vnde fit ut neque albedo & nigredo / dulcedo & amaritudo / neque vlla talium. sensibilem qualitatum contrarietas: sit / bene quam sumenda sunt elementa. Et quibus visus tactu prior: & visibiles qualitates tangibilibus priores: quia tamen sensibilibus (ut sensibilia sunt) generationi / corruptionique obnoxia non conveniunt: neque secundum eas elementa sunt sumenda. Secunda conclusio. Secundum grauitatem & leuitatem hic non sumenda sunt elementa. Qualitates enim tangibiles sunt haec: caliditas / frigiditas / humiditas / siccitas / graue / leue / lubricum / aridum / molle / asperum / leue / grossum / subtile. Et quae non sumantur secundum grauitatem & leuitatem: hoc ideo est quia leuitas & grauitas non sunt tangibiles qualitates adinvicem actus & passus: secundum quarum actionem & passionem elementa adinvicem transmutentur. Elementa autem adinvicem agunt / & patiuntur / & transmutantur. Et eas qualitates secundum quas agant / & patiantur / & transmutentur / querimus. non igitur secundum grauitatem & leuitatem sumuntur. Tertia conclusio. Secundum calidum / frigidum / humidum / & siccum: sumenda est differentia / numerusque elementorum. Primo. Quia secundum has tangibiles adinvicem agunt & patiuntur: secundum illas igitur eorum differentia sumenda est atque numerus. Est enim calidum quod congregat Homogenea & Heterogenea se iungit. ut ignis (quemadmodum aiunt) congregat ea quae sunt eiusdem tribus atque conationis: & quae alieni generis sunt naturae separat. Frigidum: quod et congenera et Heterogenea conit et congregat. Humidum: indeterminate termino proprio / bene terminabile alieno. Siccum: bene terminatum termino proprio / et male alieno. Secundo. Quia aliae contrarietates et tangibilium qualitatum differentiae: ad has quatuor reducuntur. ut haec: subtile / grossum / lubricum / aridum / infusum / coagulatum. subtile enim reducitur ad humidum: quod sit bene repletum: quemadmodum humidum tangentia sequens. Et grossum ad siccum humidum oppositum. Et lubricum / humidum est. dicitur enim lubricum: humidum aliquid passum / ut oleum. Et aridum quod est humidum patiens defectum / est siccum. Et durum ut coagulatum: est siccum. Et molle quod in se ipsum cedit: est humidum. Multifarie tamen dicitur et humidum et siccum. Primo humidum quod alienam humiditatem in superficie tenet. Et id vduum dicitur. Secundo quod humiditatem alienam tenet in profundo. et id dicitur infusum. Quod vero propriam in profundo tenet / atque occultam: dicitur coagulatum. Et hi modi ad humidum simpliciter reducuntur: quod propriam et in superficie et profundo retinet humiditatem. Et tot modis oppositis dicitur siccum: qui modi ad proprie siccum habent reductionem. Sunt igitur calidum / frigidum / humidum / et siccum primae contrarietates et tangibilium differentiae: quare et primis corporibus rationaliter accommodandae.

Quod sunt rerum naturalium principia.

Notarum secundi capitis declaratio.

Congenea sunt que eiusdem sunt rationis & naturae sicut heterogenea que diuersa sunt naturae. Aliena humiditas est que non est naturalis sed ab extrinseco, propria vero que naturalis est & naturae eius cui adest conueniens. vt terra / humiditas aliena est: cum suapte natura sit sicca. Aqua autem propria est & naturalis. Quod humidum primo modo dicatur vduum: ex conuersione carmine constat.

Sic vbi fata vocant vdis abiectus in herbis

Ad vada Mcandri concinit albus holor.

Secundi capitis prima conclusio. Qualitates tactu perceptibiles sunt principia accidentaria & differentiae elementorum: quibus vnum ab altero differre cognoscimus. Nam in proposito queruntur elementorum differentiae vt sensibilia sunt: id est corpora naturalia adiuuicem generabilia & corruptibilia. Omne autem huiusmodi sensibile est: tangibile & tactu perceptibile. Si quidem tangibile est cuius vt obiecti est sensus tactus: sive quod tactu discerni natum est. Igitur elementorum differentiae secundum qualitates tangibiles sumende sunt. Quo fit vt neq; albedo & nigredo que visu percipiuntur: neq; dulcedo & amaritudo que gustu: neq; vlla aliarum qualitatū sensibiliū contrarietas: ea si penes quam hic sumenda sunt elementa. Quod si quis dicat. Elementa sunt corporum naturalium primae: igitur secundum primas sumuntur qualitates. At qualitates visibiles tangibilibus sunt priores: sicut visus prior est tactu. Nam cuiusq; conuenit visus eidem conuenit tactus: non tamen diuerso vt conchilibus & vermibus. Igitur secundum qualitates visibiles potius sumenda sunt elementa. Responsio. Elementa sunt prima secundum ordinem generationis & naturae: & sumuntur secundum qualitates hoc modo primas. Non autem sunt prima secundum perfectionem: immo postrema: quare non oportet qualitates secundum quas sumuntur esse hoc pacto primas. Qualitates autem visibiles sunt tangibilibus priores secundum perfectionem: non tamen secundum generationem. cum secundum qualitates visibiles vt efficientes instrumentales non fiat generatio elementorum & corruptio. Et sensus visus est perfectione prior sensu tactus: non tamen generatione: est enim sensus tactus generatione primus. quare non secundum visibiles sed tangibiles elementa sumenda sunt: vt prioribus secundum generationem: priora secundum generationem respondeant. Secunda conclusio. Secundum gravitatem & leuitatem in proposito non sunt sumenda elementa: tamen si qualitates sunt tangibiles. Sunt enim quatuordecim qualitates tangibiles in litera positae: quarum quatuor primo loco praecedentes primae dicuntur: quod ad alias posterius positas non reducuntur. ceterae vero secundae: q; ad aliquam primarum reductionem habent. Patet conclusio. Nam secundum eas solum qualitates sumenda est differentia & numerus elementorum: secundum quas elementa adiuuicem agunt / patiuntur / & transmutantur. At secundum gravitatem & leuitatem elementa non adiuuicem agunt / patiuntur / & transmutantur: cum non sint qualitates adiuuicem actiuae & passivae sed motiuae secundum locum: igitur secundum gravitatem & leuitatem hic non sunt sumenda elementa. quare prima conclusio non debet intelligi vniuersaliter posita: sed particulariter de qualitatibus tangibilibus adiuuicem actiuis & passivis. Tertia conclusio. Secundum quatuor primas qualitates tangibiles: scilicet calidum / frigidum / humidum / & siccum sumenda est differentia & numerus elementorum. Primo. quia secundum has quatuor qualitates elementa adiuuicem agunt & patiuntur: igitur secundum eas elementorum sumenda est differentia. Dicitur enim secundum eas qualitates debere sumi elementa: secundum quas ipsa adiuuicem agunt & patiuntur. Si quidem calidum diffinitur id esse quod congregat homogenea & consimilis naturae entia: & heterogenea diuersaeque naturae sciungit. vt cum lignum apponitur igni: coniungit igneum igneo vt fumo fumum / et aereum aereo: vt vaporem ex humore effluente exspirantem vapore / & aequum aequo: vt humorem per extremitates distillantem humoris & terreum terreo: vt cinerem cineri. Segregat autem summum a vapore / & humorem a cineribus: quia diuersae sunt naturae. quare ignis ea que eiusdem sunt naturae adiuuicem congregat: que vero diuersae sunt naturae / abiuuicem segregat. Diffinitur autem frigidum esse: quod & homogenea & heterogenea coniungit. vt si aurum / argenti / & stannum simul sit fusa / & comixta refrigerentur: simul in vnam massam per frigus consolidabuntur. quemadmodum terra & aqua in luto congelantur: ubi homogenea scilicet terra terre & aqua aquae. & heterogenea scilicet terra & aqua coniuncta sunt. Et humidum diffinitur id esse: quod est indeterminatum (id est male terminatum) termino proprio: & bene terminabile termino alieno. vt aqua proprio conuexo egre continetur / semper distillens: quo ad extrinsecum offenderit obstaculum. alieno vero termino bene continetur: quia cuiuscumq; continentis sese figurae promptissime accommodat. Siccum vero diffinitur e contra id esse: quod bene terminatur termino proprio: & male termino alieno. vt terra proprio conuexo solide continetur: neq; partes eius huc vel illuc diffugiunt: sed non facile sequitur figuram continentis / propria id impediens soliditate. Secundo. quia aliae qualitates tangibiles: vt subtile grossum / lubricum aridum / molle durum: ad aliquas praedictarum quatuor reducuntur: praesertim ad humidum & siccum. Nam subtile reducitur ad humidum: q; sicut humidum facile replet continens / & eius (concaui tangendo) figuram sequitur: ita subtile / & multo facilius: quibus id sensui minus sit comperitum. Aer enim replet quodcumq; ipsum continens: & eius figurae sese accommodat. Grossum autem reducitur ad siccum quod est humidum oppositum. Si enim quatuor dentur accidentia quorum duo prima sunt opposita / & duo etiam postrema: si tertium est in primis: & quartum erit in secundo. Praeterea. Lubricum reducitur ad humidum: nam lubricum est humidum / aliquid pinguedinis & viscositatis habens admixtum: vt oleum. Aridum autem lubrico oppositum reducitur ad siccum oppositum humidum. Et durum (vt quod coagulatum est) reducitur ad siccum: nam extrinsecam habet siccitatem. vt solidum metallum: tamen si intus humiditatem habeat qua solui possit et fundi. Molle vero vt fuscum reducitur ad humidum: q; in seipsum cedit. Multis tamen modis dicitur humidum. Primo. quod extrinsecum in exteriori parte est sibi non naturalem habet humiditatem. vt terra perfusa pluuia / herbae asperse rore. Et humidum hoc modo dicitur vduum. Secundo. quod alienam & sibi non conuenientem humiditatem habet in partibus interioribus. vt terra cum pluuia imberit: & spongia aut lana aqua immersa. Et illud dicitur insusum. Tertio est quod naturalem & sibi conuenientem habet in profundo humiditatem: & dicitur coagulata. vt metallum solidum intus latentem retinet humiditatem. Quarto. quod naturalem & in superficie & profundo retinet humiditatem: vt aqua & aer. Et hic modus proprius est: ad quem caeteri reducuntur. Ita siccum dicitur primo. quod alienam in superficie

Obiectiones solutio.

Quid calidum.

Quid frigidum.

Quid humidum.

Quid siccum.

Hu. Sic. Sub. Gros. 3 4

id sicut humidum facile replet continens / & eius figurae sese accommodat. Grossum autem reducitur ad siccum quod est humidum oppositum. Si enim quatuor dentur accidentia quorum duo prima sunt opposita / & duo etiam postrema: si tertium est in primis: & quartum erit in secundo. Praeterea. Lubricum reducitur ad humidum: nam lubricum est humidum / aliquid pinguedinis & viscositatis habens admixtum: vt oleum. Aridum autem lubrico oppositum reducitur ad siccum oppositum humidum. Et durum (vt quod coagulatum est) reducitur ad siccum: nam extrinsecam habet siccitatem. vt solidum metallum: tamen si intus humiditatem habeat qua solui possit et fundi. Molle vero vt fuscum reducitur ad humidum: q; in seipsum cedit. Multis tamen modis dicitur humidum. Primo. quod extrinsecum in exteriori parte est sibi non naturalem habet humiditatem. vt terra perfusa pluuia / herbae asperse rore. Et humidum hoc modo dicitur vduum. Secundo. quod alienam & sibi non conuenientem humiditatem habet in partibus interioribus. vt terra cum pluuia imberit: & spongia aut lana aqua immersa. Et illud dicitur insusum. Tertio est quod naturalem & sibi conuenientem habet in profundo humiditatem: & dicitur coagulata. vt metallum solidum intus latentem retinet humiditatem. Quarto. quod naturalem & in superficie & profundo retinet humiditatem: vt aqua & aer. Et hic modus proprius est: ad quem caeteri reducuntur. Ita siccum dicitur primo. quod alienam in superficie

tenet siccitatem. Secundo. Quod alienam in profundo siccitatem habet. Tertio. Quod propriam in profundo siccitatem habet: vt terra. Quarto. Quod propriam in superficie & profundo retinet siccitatem. Et hic modus proprius est: ad quem tres priores reducuntur. igitur differentiae elementorum secundum quatuor primas qualitates tangibiles: scilicet calidum / frigidum / humidum / & siccum sumende sunt. Tertij capitis nota.

Qualitatum coniugatio est duarum qualitatum in aliquo eodem conuenio.

14 Tertium cap. continet vnam conclusionem, duas rationes ad eam, & sex elementorum proprietates. Conclusio. Numerus elementorum quaternarius est. Primo. Quia quatuor qualitates / calidum / frigidum / humidum & siccum: secundum quas diximus sumi debere elementorum numerum: solum quatuor coniugationes sunt stinent possibiles: quae sunt / calidum & siccum / calidum & humidum / frigidum & humidum / & frigidum & siccum. Nam calidum et frigidum / humidum & siccum / simul coniungi combinariq; non possunt in aliquo elementorum: sunt enim contraria. & experientia cognitum est quod libet aptare sibi duas: vt ignis apparet calidus & siccus / aer calidus & humidus / aqua frigida et humida / terra frigida & sicca. Est igitur numerus elementorum quaternarius. Secundo. Quia nullus antiquorum excessit quaternarium elementorum: & si aliqui tantum vnum / alii duo / alii tria posuerint: & insufficienter quidem. Nam par est quatuor simplicium coniugationum differentias: quatuor simplicibus accommodare corporibus. Est igitur numerus elementorum quaternarius: Et qui vnum ponebant: densitate / raritate / caliditate & frigiditate / vt formis omnia gigni volebant: quibus id vnum quod ponebant vt subiectum & materiam substituebant. Qui duo vt ignem & terram: duo dicebant ex vtriusq; simul contemperamento nasci: aerem & aquam. Et qui tria posuerunt: tantum vnum medium ex eorum contemperamento nasci voluerunt. Empedocles autem posuit quatuor. Sex elementorum proprietates. Prima. Vnum quodq; elementorum inuenitur non purum & non simplex. & si simplicia talia sunt: non tamen eadem sunt. vt quod simile igni / non sit ignis: sed igneum. Et quod simile aeri: aereum / quod aequum / & terrae terreum. Secunda. Ignis est in excellentia calidus: vt glacies in excellentia frigida. Et vt glacies dici potest frigidi & humidum coagulatio. Ita & feruoris excellentia: ignis dici potest arsis. Et proprium est ex ipsis in suis excellentiis manentibus: nihil posse gigni. Tertia. Ignis & aeris loca sunt sursum: et semper sursum tolluntur. & aquae & terrae loca deorsum: & semper deorsum feruntur. Quarta. Media magis extremis mixta & impura inueniuntur: vt aer / & aqua. Ignis vero in fumano / & terra in centro: sincerior atq; purior. Quinta. Secundum vtriusq; qualitatem: ignis aquae / & aer terrae abijt / compressiturq; contrarius. Et haec ex contrariis colliguntur qualitatum coniugationibus. Sexta. Vnum quodq; elementorum vnam quatuor qualitatum sibi primo & magis determinat. vt ignis est magis calidus q; siccus / aer magis humidus q; calidus / aqua magis frigida q; humidum / & terra magis sicca q; frigida.

Notarum tertij capitis declaratio.

Qualitatum coniugatio est duarum qualitatum adiuuicem actiuarum & passiuarum in aliquo elemento conuincio & combinatio. vt calidum & siccum in igne / calidum & humidum in aere / frigidum & humidum in aqua / frigidum & siccum in terra. Tertij capitis conclusio. Quatuor sunt elementa. Nam tot sunt elementa: quod sunt qualitatum actiuarum & passiuarum coniugationes natura possibiles. secundum has enim hic elementa sumenda sunt. At quatuor sunt qualitatum primarum tangibilium combinationes natura possibiles: scilicet calidum siccum / calidum humidum / frigidum humidum / frigidum siccum. Si quidem haec quatuor qualitates ordine digeste sex habent combinationes. primae: primum secundum: calidum frigidum / secundum: calidum tertium: calidum humidum / tertium: primum quartum: calidum siccum / quartum: secundum / tertium: frigidum humidum / quinta: secundum quartum: frigidum siccum / sexta: tertium quartum: humidum siccum. Quarum prima & sexta sunt natura impossibiles: cum sint ex contrariis / q; impossibile est esse in eodem / secunda vero / tertium / quarta & quinta sunt possibiles: cum sint qualitatum adiuuicem non contrariarum. Et ex secunda: aer / tertium: ignis / quarta: aqua / quinta: terra colligitur. vt subiecta monstrat formula. Et sensu comperitum est quod libet elementum habere in se duas qualitates actiuas & passiuas: vt ignis est calidus & siccus / aer calidus & humidus / aqua frigida & humidum / terra frigida & sicca. igitur quatuor sunt elementa. Secundo. Nullus antiquorum posuit plura quatuor elementis: & recte quidem: quibus aliqui solum vnum / alij duo / & alij tria posuerint: sed insufficienter. Nam rationabile est quatuor qualitatum actiuarum & passiuarum coniugationes natura perfectas: conuenire quatuor simplicibus corporibus & elementis. Et si pauciora essent elementa: aliqua coniugatio possibilis esset / q; nulli conueniret elemento. Et si plura q; quatuor: aliquod esset elementum non habens coniugationem huiusmodi qualitatum: quorum vtriusq; est impossibile: ergo quatuor sunt elementa. Qui aut vnum duntaxat elementum ponebat: densitate / raritate / caliditate & frigiditate / formas substantiales esse dicebat: quibus vt formae substantiales & praecipuis agentibus oia generari putabat. Et id vnum elementum quod ponebat: praedictis formis materia subiecta esse dicebat. Sed propter asseruerit accidentia esse praecipua agentia / & rerum esse formate accidentia substantia non componat / & solum agentia sint instrumenta. Qui autem duo ponebat elementa scilicet ignem & terram: dixerit duo corpora mixta ex eorum contemperamento fieri vt aerem & aquam. Et aer fuisse apud eos ignis densus: & aqua / terra rara. Qui autem tria posuerit elementa: solum vnum mixtum ex eorum contemperamento nasci dicebat. vt ponentes ignem / terram / & aquam: aerem ex trius contemperamentis mixtum posuerit. Et ponentes ignem / terram & aerem: aquam ex trius praedictorum contemperamento nasci dixerit. Empedocles vero quatuor posuit elementa: mixtorum omnium materias. de numero quidem recte sentiens: sed q; diuersae naturae sunt rerum materiae / propter asserens. Sex elementorum proprietates. Prima. Vnum quodq; elementum inue-

1 calidum. 2 frigidum. 3 humidum. 4 siccum.

Table with 3 columns: element, combination, quality. Rows: 1. ignis, 2. aer, 3. aqua, 4. terra, 5. siccum, 6. humidum.

Quid elementum simplex.

nitur non puru... Elementu quide puru... simplex est quod sine coniugatione solus qualitates habet...

Vartum cap. continet quinq; conclusiones. duas rationes ad primam. & unum correlarium post quintam. Prima conclusio. Corporum simpliciu...

frigiditate: generatur ignis. remanentibus ex aere / calido : & ex terra / sicco : ignis qualitatibus. Et id fit: ignis generatio...

Elementa symbola sunt que una qualitate activa aut passiva conveniunt & altera contrariantur. ut ignis & aer conveniunt...

Table with 4 columns: Ignis, Aer, Aqua, Terra. Rows show combinations like C S, C H, F H, F S and symbols like C, H, F, S.

Ex qua quidem patet quatuor esse elementorum symbolorum combinationes: & duas elementorum non symbolorum scilicet in...

Quarta capituli prima conclusio. Corpora simplicia sensibilia sine elementa adinvicem generantur & corrumpuntur. Prima...

Table with 6 columns: Symbolorum generatio, No symbolorum generatio, and a descriptive text on the right.

Quid elementa symbola. Quid non symbola. C. Calidum, H. humidum, F. frigidum, S. siccum, Elem. q. lites

1 Ignis, 2 Aer, 3 Aqua, 4 Terra.

Quoniam elementum e directio inferius generando: aut eductio ex inferiori elementum directe superius constituit: manifestum est in symbolis vnam tantum qualitatem transmutari in non symbolis vtriusque. Cōstat etiam in symbolis qualitatem manentem quae conueniunt ex summa fieri non summam: aut ex non summa summam. Et autem quae deperditur si summa fuerit: non summa deperdit. Et si non summa: a summa. In non symbolis autem summam maximamque natura qualitatem a summa sibi contraria: et non summam a summa corrumpi. **Quarta conclusio.** Ex elementis non symbolis simul collectimque sumptis: potest tertium elementum generari. **¶** Vt ex igne et aqua simul corruptis potest generari aer/aut terra. Similiter ex aere et terra simul deperditis potest generari ignis/aut aqua. Et id fit: cum unius elementum vna qualitas est altera sui non symboli qualitate fortior/altera vero debilior. Vt fit caliditas ignis valentior quam aquae frigiditas: tamque siccitas eius debilior quam aquae humiditas. Quia caliditas ignis est maior: corrumpet frigiditatem aquae. Et quia humiditas aquae est maior: deperdet siccitatem ignis. Et sic manebit caliditas et humiditas/aeris accidentia: et aer erit genitus. Contra ponatur caliditas ignis debilior deperdit a frigiditate aquae maiore/ et siccitas ignis maior destruit humiditatem aquae debilior: remanet frigiditas et siccitas/terrae accidentia. Sic si ponatur caliditas aeris maior deperdere frigiditatem terrae minoris/ et siccitas terrae maior deperdere humiditatem aeris infirmioris: remanent caliditas et siccitas/ignis accidentia: et genitus est ignis. Denique ponatur frigiditas terrae maior deperdere caliditatem aeris minoris/ et humiditas aeris maior deperdere siccitatem terrae minus potentem: remanet frigiditas et humiditas/aquae qualitates: et producta est aqua. Vt subiecta ostendit figura.

Ignis	Aqua	Aer	Terra
C S	F H	C H	F S
CH	FS	CS	FH
Aer	Terra	Ignis	Aqua

In hac enim figura ex duobus elementis non symbolis superne locatis sunt cetera elementa inferius constituta. primum quidem ad manum leuam vergens: si qualitates puncto signatae suas corrumpant. contra vero si ceterae duae agant: suas corrumpunt contrarias: secundum gignitur et ad dextram collocata

elementum. Et istud sensu perspicimus in fumo: qui duorum elementorum non symbolorum habet contemperamentum scilicet aeris et terrae. Et ex ipso generatur flamma. Est enim flamma/fumus ardens. Praeterea unius elementum non symboli corrupta utraque qualitate ex ipso fit reliquum non symboli. Vt ignis corrupta caliditate et siccitate: ex igne fit aqua/ et aeris corrupta caliditate et humiditate: ex aere fit terra. Vt tertiae conclusioni adiecta figura ostendit. **¶ Quinta.** In elementis symbolis siue consequentibus siue non consequentibus vnum ex altero gignitur. Ex duobus tamen simul iunctis non gignitur tertium. **¶ Consequentia elementa sunt quae ordine naturae sibi proxima sunt: ut ignis aer/aer aqua/aqua terra.** Non consequentia vero: inter quae secundum naturam serie aliquod intercipitur elementum: ut ignis et terra. Omnia igitur consequentia elementa/symbola sunt. At non omnia symbola: sunt consequentia. Vt ignis et terra. Primum patet: quia manet qualitate in qua conueniunt et ea corrupta qua discrepant: ex vno symbolo fit alterum. Vt si ignis siccitas superetur ab humiditate aeris: ex igne fit aer/ non remanent caliditas et humiditas/aeris qualitates. Contra vero si aeris humiditas ab ignis siccitate destruitur: fit ignis ex aere/ cum maneat caliditas et siccitas/qualitates ignis. **¶ Secundum** patet: quia si ex igne et aere simul ponatur fieri aliud elementum: aut manet caliditas in qua ignis et aer conueniunt/ et deperditur ignis siccitas et aeris humiditas: et tunc sola manet caliditas/ ex qua nullum generatur elementum: cum omne elementum requirat duarum qualitatum coniugationem. Aut deperdit vtriusque caliditas/ et manet ignis siccitas et aeris humiditas: quae qualitates sunt contrariae/ nullius elementum.

Ignis	Aer	Aer	Aqua	Aqua	Terra	Ter.	Ignis
C S	CH	CH	F H	F H	F S	F S	C S
C	SH	CF	H	F	HS	FC	S

ut subiecta ostendit figura. **¶ Correlarium.** Quo fit ut cum elementa symbola in se iuncta transmutant: vnum in alterum/ vna dicitur qualitate actiua aut passiva deperdit/ generatur. At cum elementa non symbola transmutant: vnum in alterum/ duabus qualitatibus actiuis et passivis deperdit/ gignitur. Ex tertia/ quarta/ et quinta conclusionis id manifestum est.

Vntum cap. continet duas conclusiones, tres rationes, et duo correlaria ad primam. **¶ Prima conclusio.** Elementa non sunt rerum naturalium materia: neque elementum elemento. **¶ Primo.** Non vnum, quia omnia vnum faceret: aut ignem/ aut aerem/ aut aquam/ aut terram: hoc autem impossibile. sed transmutatio de contrario in contrarium. neque duo/ aut tria, quia omnia: illa essent. **¶ Secundo.** quia cum ex aere fit aqua: illic non generatio/ sed sola alteratio esset. Nam aer maneret ut prius. Ponitur enim totus/ materia. et aqua esset aer. neque valet dixeris tunc aquam: aerem esse frigidum. et cum ex aere fiat ignis: ignem esse aerem calidum. quia tunc sola consistebat alteratio neque non generatio. **¶ Tertio.** si est aer ex igne calido: cum generatio fit in contrarium/ aliquis aer erit frigidus: et idem simul calidum et frigidum. immo et cum ex igne fieret aqua: ignis esset frigidus. maneret enim ignis. quae sunt impossibilia. **¶ Primum correlarium.** Vnde fit ut cum ex duobus fiat alterum: materia altera fit vtriusque communis. **¶ Nam** vnum ex quo fiat omnia/ et ex quo fiat reliquum: materia esse non potest. **¶ Secundum.** fit etiam ut horum medium quoddam: ut medium aeris et aquae/ ignis et aeris: his densius/ illis rarius (ut inquirunt) in infinitum aliorum materia esse non possit. **¶ Quia** ipsi et igni/ et aeri/ et reliquis contrarietate habere oportet: cum ex eo generantur omnia. et sic contraria simul essent in eodem. Et cum prius esset. Sed dictum est elementa adinuicem transmutari: et quando facilius/ et quando difficilius/ et duas esse contrarietates ex quibus collegimus plura esse oportere elementa: non tantum duo/ non tantum tria/ sed ex quatuor illarum contrarietatum coniugationibus: quatuor esse oportere reperimus. Duas vero (quae contrariae essent) generationi ineptas coniugationes reiecit. neque quod fit in extremo/ ut ignis aut terra: neque quod in medio/ ut aer aut aqua: omnibus posse esse transmutatis principium ostendit. Sed plane consistebuntur quidam

media adinuicem transmutari posse: sed id non posse extrema. **¶ Secunda conclusio.** Elementa non procedere in infinitum secundum reitudinem: sed finita esse necesse est. **¶ Nam** oportet idem infinitas habere contrarietates. quod sic ostendo. Sit a ignis. b aer. c aqua. d terra. quia b transmutatur in a: contrarietas aliqua est ipsius b et a/ quae sit albedo et nigredo. sit itaque b album et a nigrum. et quia b sterum transmutatur in c/ quia non idem a et c/ ipsius b et c est vna altera contrarietas: quae sit siccitas et humiditas/ ita vt b sit siccum et c humidum. transmuteturque b in c. si manet albedo: c aqua erit alba et humida. quare igni nigro a contraria. si non maneat: erit c aqua nigra. nam generatio in contrarium. Deinde intellige ex b generari a. si manet siccitas: a ignis siccus/ aquae humidae c contrariatur. si non manet: erit a ignis humidus et niger. quare si dicebas c non seruare albedinem sed esse nigrum: idem erit a ignis et c aqua. Nam vtriusque humidum et nigrum. praeterea transmutetur a in e: quia non reuoluitur sed semper secundum noua proceditur elementa. Consimili argumento probabo b itidem et c (si volueris) esse contraria e. quia a transmutatur in e: est alia ipsius a et e/ praedictis contrarietas/ quae sit f g. ita vt a sit f: et e sit g. Cum igitur a ignis transmutetur in b: aut manet f/ ita vt b sit f et album: et tunc manifeste contrariatur e g. vel non manet: et tunc b aer genitus erit albus/ siccus/ et g generetur igitur ex a: e. vel manet nigredo. si sic: manifeste contrariatur aeri albo et sicco b. si non maneat: cum generatio sit ex contrario/ et corruptio in contrarium: erit album et g. quae si b aer etiam g esset: non esset a ad b/ et a ad e diuersa contrarietas: cuius suppositum oppositum. Et ita semper procede de b aut quocumque altero volueris: ostendendo semper altero superiore accepto ad sequens nouam habere contrarietatem: et infinitis idem vt b/ aut aliud quodcumque retinere contrarietatem. At infinitis idem retinere contrarietatem impossibile est: quia non contingeret generatio. Oportet enim omnes has transire contrarietates. et aliquorum nunquam futura esset generatio. Nam si nulla daret queant extrema: media ipsa/ infinita erunt. immo et neque ignis ex aere vtriusque futura esset generatio: nam vtriusque infinitas contrarietates haberet. et quae certe superiorum sunt: in inferioribus existerent/ et quae inferiorum: in superioribus. quare et omnia vnum essent. haec impossibilia. Non igitur elementa in infinitum secundum reitudinem procedunt, sed finita sint oportet.

¶ Notarum quinti capitis declaratio.

Elementa procedent in infinitum secundum reitudinem: si diuersa specie a prius genitis/ infinita secundum numerum et multitudinem gignerentur. Vt ex igne aer/ ex aere aqua/ ex aqua terra/ ex terra alterius speciei elementum/ et ita consequenter: nunquam ad consimiles species redeundo. **¶ Procedunt autem secundum circulum:** quando ad eadem secundum speciem elementa fit regressio. vt fit in generatione elementorum.

¶ Vinti capitis prima conclusio. Elementa non sunt (ut antiqui dicunt) rerum naturalium materia: neque elementum elemento materia est. **¶ Primo** siquidem vnum elementum non est omnium rerum naturalium materia. Quia si sic omnia essent id ipsum vnum elementum. Nam materia secundum substantiam manet in re cuius est materia. Si itaque ignis omnium esset rerum materia: in omni re naturali esset ignis secundum materiam et formam/ quod est impossibile. immo omnia esset ignis/ quod itidem esset inconueniens. quia transmutatio omnis est de contrario in contrarium. Si autem tantum vnum esset: ipsi non haberet contrarium/ cum nihil sibi ipsi sit contrarium: quare non esset transmutatio. Neque duo elementa sunt omnium rerum materia: neque tria: quia omnes res naturales essent huiusmodi elementa. **¶ Secundo.** cum ex aere fieret aqua/ aer esset materia/ maneret actus et secundum substantiam in aqua: quare ibi non est generatio/ sed generatio fit mutatio totius in totum nullo seorsum manente eodem. sed esset ibi alteratio: quia manent eodem ente completo in contrariis aut medijs positionibus fit transmutatio/ immo aqua esset aer. Neque valet solutio quae quis daret in huiusmodi transmutatione aquam esse aerem frigidum. Et cum ex aere fit ignis, quia tunc ignis sit aer calidus/ quia ibi aer manet idem secundum substantiam et secundum qualitates variat. quare sola est alteratio facta et non generatio. **¶ Tertio.** si ex igne calido fit aer: cum generatio sit in contrarium/ et calido contrariet frigidum/ igitur aer genitus erit frigidus. At aer suapte natura calidus est/ igitur idem est calidus et simul frigidus/ quod est impossibile. Et cum ex igne fieret aqua/ cum ignis esset materia aquae/ materia autem subiecta est accidentium rei naturalis quae consistit: esset igitur ignis subiectum frigiditatis/ quod est accidens secundum naturam conueniens aquae: quare ignis esset frigidus/ quod natura est impossibile. **¶ Primum correlarium.** Vnde fit ut cum ex duobus elementis alterum fiat compositum: altera ab ipsis elementis materia sit ipsius communis in qua conueniunt/ scilicet substantia in opietat formis contrariis vicissim subiecti nata. **¶ Nam** vnum elementum non potest esse materia vt ex eo omnia fiat corpora naturalia: neque vno elemento vt materia reliqua fieri potest/ vt prima ostendit conclusio. **¶ Secundum correlarium.** fit etiam ut corpus/ ignis et aeris aut aeris et aquae medij/ igne densius et aere rarius/ aut aere densius et aqua rarius/ secundum magnitudinem infinitum non possit esse rerum naturalium materia. **¶ Quia** cum ex eo generantur omnia/ igitur ex eo generantur et ignis. Omnis autem transmutatio est de contrario in contrarium: esset igitur huiusmodi corpus/ igni calido et sicco contrarium: quare esset frigidum et humidum. Et eodem iure cum ex eo generet aqua/ ipsa aqua frigida et humida esset contrarium/ quare esset calidum et siccum. Simul igitur calidum et frigidum contraria/ et humidum et siccum contraria essent in eodem subiecto/ quod est impossibile. Et cum priuatio siue forma medij corporis (quae altera adueniente forma a materia deperdit) sit alterum contrarium/ a suo contrario vt a forma quae acquiritur expellit a materia corporis medij. Non igitur maneret corpus medij secundum substantiam in rebus naturalibus: quare non maneret materia in re qua componderet/ quod est impossibile. Et huiusmodi corpus medij cum omnia componderet/ aut simul vnum quodque compositum esset: perinde atque ligna et lapides sit ipsa demus/ et partes simul ipsi totum: aut nihil prorsus esset. Sed dictum est elementa adinuicem generari et contraria symbola quae facilius non symbola vero difficilius. Dicitur etiam duas esse contrarietates qualitatum actiuarum et passivarum: prima calidum frigidum/ secundum humidum et siccum/ ex quibus ostensum est plura esse debere elementa vt pote quatuor/ secundum quatuor aptas illarum qualitatum coniugationes/ scilicet calidum humidum/ calidum siccum/ frigidum humidum/ frigidum siccum. Duae vero qualitatum coniugationes: prima quidem calidum

¶ frigidū/altera humidū ¶ sicum reicē. sūnt q̄ nullius elemēti cōpositioni ob cōtrarietatis repugnātia apte veniunt. O steno sum est præterea neq; extremum elementum vt ignem & terram/neq; mediū vt aerē & aquā omnibus rebus naturalibus esse posse materiā. Sed in genere cōcedunt aliqui media elementa aerē & aquā ob vicinā adiuuicē trāsmutari posse. Extrema uero elementa ignem & terrā nō cōcedunt posse adiuuicē trāsmutari: propter magnā unius ab altero distantiā/¶ natura dīscrepantiā. Ratio tamen analogie & symbola extremorū natura ostēdit unum in alterū posse æque ut media elemēta trāsmutari. ¶ Secunda cōclusio. Impossibile est elemēta in infinitū secundū rectitudinē procedere/noua species elemētū semp sumēdo: sed ipsa specie finita esse neesse est. ¶ Si enim possibile sit ipsa in infinitū procedere/sit a ignis/b aer/c aqua/d terra. Cū unū quodq; elemētōrū est natū in al-

Ignis	A	nigrum	hu.	F
Aer	B	album	Sicum	G
Aqua	C	hu.	nigrum	
Terra	D			
quintum	E	G		

terū trāsmutari; b est natū trāsmutari in a. Quæcūq; autē adiuuicē trāsmutantur/habēt cōtrarietatem adiuuicem: igitur a & b habēt aliquā adiuuicē cōtrarietati. Sit itaq; a nigrū/¶ b album. Et quia b est natū trāsmutari in c: b aliquā habet cōtrarietate ad c/aliā a contrarietate quā habet ad a/sicut ¶ c est aliud elemētū q̄ a. Sit itaq; b sicca/¶ c humidū: & trāsmutē b in c. Si albedo ipsius b manet in c: aqua erit alba/¶ igni nigro cōtraria. Si albedo b nō manet in c: cum generatio sit in cōtrariū/ c aqua erit nigra. Deinde intelligatur ex b generari a. Si siccitas ipsius b manet in a: erit a ignis siccus aquæ humidæ contrarius. Si siccitas b non manet in a sed deperditur: cum generatio sit in contrarium/erit a ignis humidus. quare si prius dicebatur c factum ex b non seruare albedinem sed esse nigrum: idem prorsus elementum erit a ignis & c aqua/cum utruq; eisdem habeat qualitates/ nigredinem & humiditatem. quorum enim qualitates sunt eadem / & ipsa specie sunt eadem. Neq; alia esset b ad c q̄ b ad a contrarietatis: cum b utriq; eorum secundum albedinem & siccitatem contrarietur/ quorum utruq; est oppositū hypothesis. ¶ Præterea post d quartum elementum sumatur e quintū alterius speciei a prædictis: cū b hypothesis non fiat regressus ad species prius acceptas/ sed semper ad nouas procedatur. Cum a natum sit trāsmutari in c: habet a ad e aliam q̄ cum alijs elemētis contrarietatem (quandoquidem diuersorum elemētōrū diuersæ sunt contrarietates) quæ sit dulcedo & amaritudo/ bis literis s/ g designata. Sit itaq; a s/ ¶ e sit g. Cum a trāsmutatur in b: aut f ipsius a manet in b: sic q̄ b sit f ¶ album: et tunc contrariatur ipsi. c. quod est g. Vel non manet in b: & tunc b aer est albus/siccus/¶ g. Ex a igitur generetur c: vel nigredo a manet in e: & si sic/ tunc e manifeste contrariatur b aeri albo. Si non manet nigredo a in e: cum generatio sit ex contrario in contrarium: e erit album & g. Quod si b aer esset etiam g: cum sit albus/ non haberet igitur a ad b & a ad e diuersam contrarietatem: cum utriq; contrarietur secundum nigredinem & f dulcedinem/ quod est oppositum hypothesis. Et ita semper procedatur altero ulteriore elemento accēpto: ostendendo b ad ipsum nouam habere contrarietatem: & tamen propter alteram trāsmutationem ostendatur illa non esse noua contrarietas/ ut modo ostensum est. Et sic oportebit infinitis secundum speciem elemētis idem ut b esse contrarium: ¶ infinitas habere contrarietates/ qualitatesq; quibus singulis elemētōrū contrarietur. & ita idem infinitas b. Ecce contrarietates impossibile est: quia tunc non posset fieri elemētōrū generatio. Nam si ipsa fieret: oporteret omnes huiusmodi contrarias qualitates deperdi & pertransire. Modo corruptentem infinita pertransire impossibile est. Aliquorum etiam numq̄ fieret generatio. nam si nulla possunt dari extrema: media ipsa infinita erunt. At si elemēta sint secundum speciem infinita: nulla possunt dari extrema elemēta. igitur media sunt infinita/ quare non possunt generatione pertransiri. Neq; unū ex aere posset fieri i ignis: nam ipsius aeris infinitas contrarietates oporteret corrumpi/ & ignis infinitas generari. Et contrarietates quæ superiorum elemētōrū sunt / in inferioribus existrent elemētis: & quæ inferiorum/ in superioribus per mutuam trāsmutationem. ut contrarietates a b ostense sunt esse in a c: & contra contrarietates a c esse in a b. quare diuersa elemēta eandem inter se aut ad alterum contrarietatem seruarent. & oporteret demq; omnia esse unum: cum omnia tandem haberent consimiles/ & unius elemēti qualitates. Id autem impossibile est: igitur elemēta specie finita sunt/ & nequaq; in infinitum procumbunt. ¶ Sexti cap. notæ.

¶ Compages/ coniunctio/ compositio/ iunctura/ compago.

Extum cap. continet quinque conclusiones, & quatuor rationes ad quartam.

¶ Prima conclusio. Errauit Empedocles ponendo elementa adiuuicem manere intransmutabilia: sed adiuuicem comparabilia/ vt omnia omnibus sint equalia. ¶ Quia aut intelligit ea commensuratione vt quanto: esse equalia. vt ex vno pugillo aquæ sint decem aeris. aut secundum potentias: vt quantum aqua infrigidare/ tantum aer possit calefacere. Aut secundum passiones: vt quantum aer albus/ tantum aqua sit nigra. secundum quas nō proprie attenditur equalitas: sed potius similitudo. Nam in quāto est equalitas/ & in quali simile. Sic autem faciens: videtur materiam elemētis communiem facere. Alioquin secundum quæ cōpararet/ equiuoca essent. ¶ Secunda. Empedocles non saluat augmentationem. ¶ Quia ponit additione ignē igne augeri/ aerē aere/ aquam aqua/ & vnum quodq; sui generis appositione. sic autem dictum est augmentationem fieri non solere. ¶ Tertia. Quæ de generatione secundum naturam tradidit: dura atq; inepta sunt. ¶ Quia quæ natura sunt: aut semper aut plurimum eueniunt. vt homo ex homine/ triticum ex tritico/ oliua ex oliua/ of fium neruorum/ & membrorum compages. Hæc autem tradit casu & quadam fortune temeritate euenire. Et quæ casu & temere eueniunt: extra semper & plurimum contingunt. Et certe horum omnium causa est non ignis/ aut aer/ aut aqua/ aut terra neq; līs quæ solum dissiungit & segregat/ neq; amicitia quæ solum cōiungit & congregat. Neq; fortuna: quæ (vt inquit) ad rerum equalitatem et non ratio aduocatur. Sed horum omnium causa est vniuscuiusq; natura/ bonum quoddam & optimum. de qua nihil memi-

nit: laudans sua elementa/ Item/ & amicitiam: quæ deo facit priora. ¶ Quarta. Empedocles de motu exte-
lis atq; infirma determinatio est. ¶ Primo. Quia dicit litem & amicitiam mouere: sed quis motus liti/ quis amicitie debeatur / & quomodo: non determinauit. Debit enim hoc determinare cur hic motus sit liti/ hic amicitie: aut supponere/ aut demonstrare/ aut firmare/ aut debilitare/ aut aliquo pacto. ¶ Secundo. Quia cum entia moueantur nunc vi, vt ignis deorsum: nunc natura vt ignis sursum: litem natura potius moueret/ & amicitia vniuersaliter vi quadam & præter naturam. Et litem & amicitia non mouentibus: non fieret motus. hoc autem inconueniens. ¶ Tertio. Quia Empedocles ambiguas versat sententias: nunc dicens non litem ignem sursum latum: sed vi latum/ fortuna sursum decidisse. Crebro vero itidem dicens ignem innatum sursum agi: vt cum in profundas detrusus sit terræ radices. ¶ Quarto. Dicit Empedocles aliquo tempore litem regnare: vt nunc mundo (vt est) existente: aliquando amicitiam. oportet igitur esse causam priorem litem & amicitia: quæ huiusmodi alternationis causa existat. Illius autem non meminit Empedocles. ¶ Quinta conclusio. Inconuenienter Empedocles omnia ex elementis constituta voluit. ¶ Nam animæ passiones vt scientiæ quemadmodum musica/ memoria/ obliuio/ & cōsimiles/ nequit saluare. Nam si anima sit ignis: passiones habebit quæcumq; sunt ignis. Et si ex elementis congregata: habebit quæ plurimum. erit & anima corporalis. nulla autem corporalis. Sed hæc exactius exquireret alterius contemplationis existit.

¶ Sexti capitis prima conclusio. ¶ Non recte dixit Empedocles elementa esse adiuuicem intransmutabilia: sed tamen adiuuicem secundum equalitatem comparabilia. ¶ Quia aut intelligit ea secundum magnitudinis in eadem materia certam proportionem esse equalia: ut quantum materie est sub uno pugillo aquæ tantumdem sit sub decem pugillis aeris. Et sic comparando habet concedere materiam elemētis esse communiem/ & eiusdem speciei & rationis. Si enim materia elemētōrū esset specie diuersa: non posset materia unius ad alterius materiam secundum equalitatem aut inequalitatem comparari. Cum quæcumq; comparantur/ debeant esse uniuoca & eiusdem nature/ entia/ ut septimus physicorum ostendit. Quod si concedit materiam elemētis esse specie eandem. igitur elementa erunt nata adiuuicem trāsmutari/ quod est sui dicti oppositum. Aut eliuerso si non possunt adiuuicem trāsmutari quia diuersam specie habent materiam: neq; possunt adiuuicem comparari propter eandem rationem / quod iterum est sui dicti oppositum. Aut intelligit ipsa esse equalia secundum potentias agendi: ut quantum ignis unum habet calefaciendi/ tantum aqua frigidandi. Aut secundum passiones ¶ qualitates sensibiles: ut quantum aer habet albedinis/ tantum aqua nigredinis. Id autem non recte dici potest: quia secundum potentias & passiones (cum qualitates sint) non proprie attenditur equalitas: sed potius similitudo. Nam equalitas secundum quantitatem attenditur: similitudo vero secundum qualitatem. ¶ Secunda conclusio. Empedocles non conuenienter ponit augmentationem fieri. ¶ Patet. Quia ponit res ipsas additione similis secundum speciem etiam esse nutritionem/ & depulsa forma cibi/ forme corporis animati in eadem materia acquisitionem. quod minime in igne litem gnum corruptente: aut ad alterum ignem continuato/ contingit. ¶ Tertia. Neq; Empedocles de generatione determinationem/ veritatis est consentanea. ¶ Patet. Quia ponit res naturales casu & fortuna generari: ¶ temere tali loco aut tali ordinari/ ¶ id absurde. Nam quæ secundum naturam eueniunt: aut semper aut plurimum eueniunt. ut semper ex semine tritici nascitur triticum / & ex semine oliuæ oliua: modo impedimentum non interueniat ullum. Et ita ex certis causis sunt effectus a natura ordinati & determinati. Quæ uero casu & fortune temeritate eueniunt: non semper aut plurimum contingunt/ cum casus & fortuna sint eorum quæ raro contingunt. igitur quæ casu eueniunt/ non natura eueniunt: quare quæ natura eueniunt ut rerum generationes & motus/ non eueniunt a casu. Neq; sanctorum causa est aliquod elemētōrū/ neq; līs/ neq; amicitia/ neq; fortuna / quam solum ponit Empedocles ordinationis rerum esse causam/ sed vniuscuiusq; rei naturalis forma substantialis: diuina bonitatis / & potestatis / & pulchritudinis propinquius ueligiū: quæ omnes efficit trāsmutationes. de qua non loquitur Empedocles sola extollens sua elementa / quæ cum prima ponat rerum principia/ deo facit priora. Et sane hoc loco Aristoteles Empedoclem notat impietatis, qui fortunam posuerit rectricem huius mundi quod est impium circa diuina. non enim omnia temeritati & fortune attribuenda sunt/ sed sapientissimæ dei providentiæ. ¶ Quarta conclusio. Empedocles de motu locali non rectam facit determinationem. ¶ Primo. Quia cum dicat litem & amicitiam mouere: non tamen specialiter declarat cuius motus litem sit effectiua / ¶ cuius amicitia. Debit tamen dicere quare hunc motum ut segregationem, litem potius efficiat/ & illum scilicet congregationem amicitia: & quod dixisset uerum esse supponere/ aut ex principijs doctrinaliter demonstrare/ aut saltem uerisimiliter conari persuadere: quod minime fecit. ¶ Secundo. Quia cum entia naturalia interdum moueantur uolente ut ignis deorsum / & interdum natura ut ignis sursum: litem quæ ad ortum res deducit ¶ propriam uniuersæ naturæ accommodat/ potius natura moueret/ ¶ ut causa naturalis. Amicitia uero quæ res deducit ad interitum/ moueret uolente / ¶ ut causa præter naturam in latione sicut in substantia. Et cum litem & amicitia non mouerent: non fieret motus. Nam sunt prima mouentia: quibus non mouentibus/ neq; posteriora mouebunt. id autem est inconueniens. Nam hoc est attribuere id quod bonum est scilicet motum naturalem ¶ rerum ortum / principio malo scilicet liti: ¶ id quod est malum scilicet motum uolentem & rerum interitum/ principio bono scilicet amicitia. Et plane uidetur Empedocles sensisse litem esse negationem ¶ principium mali (sicut ¶ reuera est) cum dixit adueniente amicitia solum deum genitum esse. ¶ Tertio. Empedocles ambiguus habet sermones & sibi ipsis dissidentes. Nam dicit interdum ignem non a litem sursum esse latum: sed uolente motum / in locum sursum casu incidisse. Aliquando uero dicit ignem suapte natura natum esse sursum moueri: ut cum sit in concantibus terræ ¶ apud eius centrum. Modo impossibile est ignem casu ferri sursum/ & natura itidem sursum moueri: cum adiuuicem illa repugnet. ¶ Quarto. Dicit Empedocles aliquo tempore litem regnare/ ut

Hic arguitur Empedocles impietatis.

cum res extra se separatæ sunt: quemadmodum nunc apparent. Alio uero tempore dicit regnare amicitiam. At eorum quæ alterna-
 tum mutantur & cadunt: necesse est causâ esse stabilem & æternam: igitur oportet esse causam priorem lte & amicitia: quæ hu-
 iusmodi vicissitudinis rerum causâ existat. De qua cum non meminerit Empedocles: insufficienter determinauit de motu & causis
 eius. ¶ Quinta conclusio. Non recte dixit Empedocles omnia / & substantias omnes: tum completas / tum incompletas / ex elemen-
 tis componi. ¶ Nam & animam rationalem oportet componi ex elementis: quod falsum est. Vnumquodq; enim tale est: ex qua-
 libus ipsum est compositum. Si igitur anima rationalis esset ex elementis: solum haberet elementorum qualitates. ut si ex igne / habere-
 ret proprietates ignis: & si ex pluribus elementis esset composita / plurium elementorum proprietates haberet. At musica / memo-
 ria / obliuio / nullius elementi sunt qualitates: non igitur haberet anima rationalis scientiam / uirtutem / memoriam / obliuionem:
 quod est inconueniens. Præterea quod ex corpore constat: ut corporeum sit necesse est. Si itaq; anima ex elementis quæ corporalia
 sunt componeretur: esset & anima corporalis. At nulla anima corporalis atq; corporea substantia est: cum propriâ in se non habeat
 magnitudinem: igitur neq; anima ex elementis componitur. Non ergo omnia ex elementis constituuntur: ut uult Empedocles.

¶ Septimi capitis nota.

¶ Mixta: animalia / uegetabilia / mineralia. ¶ Lychnus pensilis qui & candelâ dicitur / lampas / lucerna: quæ nocte
 feruari solet accensa. Hinc Ellychnium / funale: candelæ aut lucernæ appositum.

Septimum caput. continet vnâ questionem, & eius solutionem. ¶ Questio. Cum
 ex igne fit aqua / & ex aqua iterum fit ignis: quia eadem subiecta natura utriusq; com-
 munis est: quomodo ex igne / aqua & reliquis elementis fit mixtum aliquod ut caro /
 os / neruus? Non enim dicere possumus ut Empedocles: qui dixisset sic fieri sicut pa-
 rtes ex lapidibus & laterculis. neq; ex tota carne fieri posset ignis: quemadmodum
 ex tota cera fieri uidemus: flamma / hac spherica Pyramide (quæ nobis / quotiens el-
 lychnium accenditur: apparet) continuata / aut oleo aut cera subiecta. Et ex opposito
 scrupus nascitur & difficultas. cum faciamus omnium vnâ subiectam materiam: cum ex calido & sic-
 co ut igne / frigido & humido ut aqua generetur caro: si caro non sit vnum / nec alterum / neq; ipsorum
 saluatorum mixtura atq; compositio: quid ipsorum ergo nisi sola materia relinquitur? ¶ Dicimus ele-
 menta in mixti generatione se temperare: ut calidum / frigidum / humidum / & siccum remittit: eos-
 rum intensiones atq; acumina obtundit: ita ut mixti nature apta sint / gignaturq; mixtum. Et tunc nec
 elementa ipsius materia sunt: neq; horum extrema contraria: sed eorum medium ad mixti naturam con-
 temperatum / quod mixti natura & specie moderatur / dirigiturq;. Hinc variæ mixtorum oriuntur spe-
 cies ex varia temperamenti proportione. ut hoc proportione dupla calidum ad frigidum / illud tripla.
 & ita de sicco & humido. Itaq; mixta sunt ex contrariis elementis / & elementa rursum ex illis: non ut
 ex materia & quæ acta sunt sed potentia: & quorum in medium redactæ & cõtemperatæ fuerint passionem.

¶ Notarum septimi capitis declaratio.

¶ Lychnus pensilis est lampas ad trabem suspensa. Inde formatur ellychnium quod est funale illud cuius extremitas inflamma-
 tur & altera oleo immergitur. sic & in candelâ id quod accenditur undiq; cera circumuolutum. ¶ Mixta in hoc & sequenti
 capite pro mixtis perfectis sumuntur: ut pote animalibus / uegetabilibus & mineralibus. Porro mixta imperfecta sub elemen-
 tis (quorum naturam propemodum imitantur) continentur. ¶ Contemperamentum elementi est quod habet similes affectiones
 cum aliquo elemento. Ut contemperamentum ignis in mixto est quod habet similes qualitates cum igne: ut quod est siccum / ca-
 lidum / leue / subtile / rarum. Et contemperamentum igneum in homine est cholera / æreum: sanguis / aqueum: slegma / terre-
 um uero: melancholia.

¶ Septimi capitis questio. ¶ Quomodo ex igne / aere / aqua & terra generatur mixtum: ut homo / equus / lignum. Non enim
 uidetur recte dici posse (quemadmodum dixit Empedocles) ex elementis secundum substantiam manentibus fieri mixtum,
 quemadmodum ex lateribus & lapidibus fit domus: tunc enim mixti acquisitio non esset generatio: sed multorum per se & actu
 existentium congregatio: quæ non constituerent unum simpliciter sed aggregatione solum. Neq; ex tota carne fieri posset ignis:
 quia caro habet intra se aliquid aeris / aquæ / & terre: / quod non potest in ignem transmutari: cum elementa ponat intransmutabi-
 lia. ¶ Quemadmodum ex tota cera fieri uidemus ignem: cum flamma / Pyramide spherica continuatur: habente amplitudinem
 in imo / lateralem superficiem rotundam / & acumen in summo. quæ quidem Pyramidalis figura flammæ nobis apparet: quando
 lapidis funale accenditur / & cum oleum aut cera ipsi flammæ subicitur: quæ tota & auulsa in flammam conuertitur. ¶ Et ex
 opposito oritur questio: quando ex igne & aqua fit caro: utrum caro sit ignis / aut aqua aut mixtum / ex igne & aqua secundum
 substantiam manentibus aggregatum. ¶ Et si nullum illorum sit quid igitur ignis & aqua manet in carne nisi sola materia.
 ¶ Respondet philosophus elementa in generatione mixti se ad quandam temperiem reducere: & eorum qualitates in excellentia
 remitti: ad mediocritatemq; temperari. ut ita contemperatæ conueniant nature ipsius mixti. & sic fiat mixtum. Nam proprium
 est elementis in suis excellentiis manentibus nihil posse gigni. Quare elementa non sunt materia mixti (ut dicebat Empedocles)
 neq; qualitates elementorum in excellentia contrariæ ipsius itidem mixti materia sunt. sed natura subiecta quatuor elementorum
 qualitatibus ad mediocritatem contemperatis: ipsius mixti materia est. quæ medium uocat: quia uniuersumq; elementorum na-
 turam participat / & qualitates habet elementorum remissas & medias in comparatione ad illas in elementis excellentes & extre-
 mas. Et hæc materia per formam mixti substantialem regitur & informatur. Non tamen credendum est cum formatur mixtum:
 cuius sit elementorum aduenire particulis / & eorum formâ substantialem deperdi qualitatesq; excellentes remitti: sed a generante indu-
 citur contemperamentum in materia ipsi formæ gignendæ cõueniens. Neq; oportet sub materia mixti fuisse quatuor elementorum formas.

Nam in mundi exordio summus rerum opifex omnium rerum naturalium cõtemperatæ determinauit mixtis eorumq; mate-
 rie indidit. Deinde eis reliquit vim eadem contemperamenta producendi in alijs subiectis. Idcirco ex diuersa qualitatibus propor-
 tione diuersa secundum speciem sunt mixta. quoddam enim habet calidum in proportione dupla ad frigidum / et ut duo ad unum:
 quoddam uero in proportione tripla habet calidum ad frigidum / & ut tria ad unum / & ita de cæteris. Mixta igitur ex elemen-
 tis non acta & secundum substantiam manentibus sunt sed manentibus potentia & secundum eorum contemperamenta. licet er-
 go ipsius elementi nihil substantiale maneat nisi materia: tamen cum ea etiâ manent qualitates ad harmoniâ & mediâ moderate.

¶ Octauo capitis nota.

¶ Vegetes / uegetabilia. ¶ Mixta / mixta perfecta.

Octauum cap. continet vnâ conclusionem, & duas rationes ad eam. ¶ Conclusio.
 Quodlibet mixtum circa mundi medium existens: ex omnium concurrentia ele-
 mentorum nascitur. ¶ Primo. Ex terra: quia in loco terræ & vnunquodq; naturâ
 illius (in cuius loco ortum est) participare uidetur. ex aqua quidem. quia termina-
 tione eget. Aqua autem hoc modo optime terminabilis / prohibensq; terram deci-
 dere / & eam ligans / & figens. Et si terra & aqua affuerint: & ignis & aer. Nam mix-
 tum perfectum ex contrariorum temperamento nascitur. Ignis autem & aer aque
 & terræ (ut contingit substantiam substantiæ) sunt contraria. Omnia igitur simpli-
 cia in tali composito erunt concurrentia. ¶ Secundo. Ex eisdem sunt & nutruntur mixta. atq; omnia
 pluribus nutruntur: ut plantæ (quæ minus pluribus nutriri uidentur) nutriuntur terra & aqua. Hinc ruri-
 stici hortos irrigare uolentes aquam terræ admiscunt: quo uerbis uegetibus alimentum ministrant. Et
 quod nutritur coniunctum est speciei & formæ: quæ calore (qui ab igne est) plurimum eget. Est enim ignis
 maxime formæ atq; actionis: ut qui sit natus ferri ad terminum / & forma maxime terminus sit. Ignis
 igitur non abest. quare neq; aer: ut qui transmutabilis uicinior atq; paratior sit. omnia igitur mixta ex
 omnibus simplicibus elementis contemperata sunt atq; ordinata.

¶ Octauo capitis conclusio. ¶ Quodlibet mixtum perfectum circa terrâ (quod est mundi mediâ) existens: ex omnium elementorum cõ-
 temperamento nascitur. Circa mediâ quidē mundi existunt animalia: q̄ in terra aut super terrâ degunt. Vegetabilia: q̄ radice
 cõ terrâ infixâ habent. Et mineralia: quæ terra effodiuntur. ¶ Primo. q̄ quodlibet huiusmodi mixtorum ex terra cõponat̄ patet. quia
 vnunquodq; mixtum naturam illius participat: in cuius loco ortum est. Ut flumina illius terræ saporē retinēt / colorē / & qualitates tā-
 gibiles: in qua ducunt originē. At quodlibet mixtum in terrâ loco aut circa terram ortum est: igitur & terræ naturâ participat. Ex
 aqua uero: quia res mixta indiget terminatione / & suarum adinuicem partium continuatione. aqua autē optime terminabilis est
 a terra: & suo humore terrestria cõtinuans ne sua siccitate dissoluant̄. Siquidē pulueres aridi ab inuicē se iunctis humore cõtinuant̄.
 Et in ligno exhausto humido a quo terrestria disperguntur / & sūt cineres segregatæ: quæ tamē prius p̄ huiusmodi humidâ aqueâ
 in ligno coniunctæ erant & continuatæ. Quæ si aqua terra in medio fuerint: & ignem & aerem in eo esse necesse est. Nam mixtum
 perfectum ex contrariorum contemperamento nascitur. Non enim contemperamentum est nisi ex contrarijs. At ignis aquæ / & aer terræ cõ-
 traria: igitur & ignis et aer in mixto erunt: quare omnia simplicia corpora in mixto secundum eorum contemperatâ sūt cõcurrentia.
 ¶ Secundo. Ex quibus nutriuntur mixta: ex illis itidē existunt. Id enim ex quo nutriuntur conuertit̄ in substantiâ aliti. Quare ex ipso
 eiusue materia ut parte substantiali / post nutritionem constant mixta. Omnia autē mixta perfecta nutritionē habent: pluribus nu-
 triuntur elementis. Nempe plantæ (quæ minus pluribus nutriri uidentur) nutriuntur terra & aqua. hanc ob causam qui hortos irri-
 gant: aquam terræ infundēdo admiscunt: ut copiosius uegetilibus alimentum præbeant. Et corpus animatū quod nutritur: formâ
 habet substantialem: quæ calore ad conuertendum cibum in suam substantiam tanq; instrumento plurimum eget. Calor autem ab
 igne est: cum ignis plurimum habet formæ & uirtutis agendi omnia in se conuertens. Est enim natus ignis ferri ad concauâ lunæ:
 quod terminus & perfectio est cæterorum locorum / & rerum naturalium locus est perfectissimus. Forma autem præcipua est
 terminus & perfectio. Est igitur in mixto contemperamentum ignis: quare & contemperamentum aeris. Nam aer igni trans-
 mutabili conterminus est & proximus: similiter & ipsi mixto paratior. igitur omnia elementa sunt in mixto concurrentia.

¶ Noni capitis nota.

¶ Sempiterna & prima cæli. ¶ Phedon / liber Platonis ita inscriptus / ubi Socrates lethale Phærum hausurus de immortalitate anime disserit.

¶ Nonum cap. continet quinque conclusiones, duas rationes ad tertiam, tres ad quartam, &
 duas ad quintam. ¶ Prima conclusio. Expediit de causis generabilium et corruptibilium
 determinatio. ¶ Nam uniuersali cognitione affecta: quot de omni generatione & quæ sint
 principia / singula facilius perspicere poterimus. ¶ Secunda. Tot & equalia numero / &
 genere eadem sunt: quæ in sempiternis & primis. ¶ Est enim illic hoc ut materia / hoc ut
 forma / & hoc ut efficiens. ita generabile est materia: quæ est ad esse & non esse quædâ potentia: est for-
 ma: est & efficiens. Nam duo ad generandum sunt insufficientia. ¶ Quædam enim entium de necessitate
 semp sūt: quædâ nūq; / et quædâ quædoq; sūt & quædoq; nō sūt: ut generabilia & corruptibilia. quæ non im-
 merito materiâ habent: q̄ principium est ad esse & nō esse: quod generatioe & corruptioe completur. Quod
 si materiâ: & causâ gratia cuius habebūt: q̄ est forma / species / & ratio uniuersusq; substantiæ. Et tertium
 speciet effectiuum. Nā nihil efficit seipsum. neq; materia efficit quicquid: vimq; produendi habet nullâ. ¶ Ter-
 tia. Socrates in Phedone efficientē causâ nō tetigit. ¶ Alios enim inerepat ut nulla loquētes: supponēs
 esse species (quas ideas dicūt) & entia specierum participatiua: fieriq; generationē suscepta specie / & corru-

ptionem speciei retractione. Sed qd id non verum sit patet. ¶ Primo. Quia quæretur a Socrate cur non semper generant: cum sint ipse species semper / & quæ ipsas participare possint. ¶ Secundo. Quia videmus alia efficientia. vt medicus sanitatem efficit / doctor doctrinam / & vnumquodq; secundum operantis naturam. quid igitur introducunt speciem / separatamq; ideam? ¶ Quarta neq; ratio nabiliter dicunt materiam generare. ¶ Primo. Quia alterans & transformans / generationis efficiens causa existit. Hanc in omnibus & natura & arte factis efficientem causam dicere consueuimus: materiam autem est pati & moueri. Mouere autem & facere alterius. non igitur rationabiliter dicunt materiam generare. Et id profecto dicebat Democritus: Atoms seipsas mouentes / rerum materias ponens. ¶ Secundo. Aqua non efficit animal a seipsa aut aliud elementum quodcunq; / neq; lignum a seipso lectum: sed requiritur & producens & ars. inconuenienter igitur ponunt materiam generare. ¶ Tertio. Quia organa attribuuntur corpori per quæ generet hoc materiam ascribentes: principalem autem speciem / quod quid erat esse relinquunt: cuius proprietates est agere. ¶ Quinta conclusio. Neq; id verum est elementorum passiones calidum / frigidum / humidum / & siccum / & reliquas (quæ secundum has adinuicem agant & patiuntur) esse efficiens præcipuum. & per hæc omnia gigni & corrumpi. ¶ Primo. Quia quod habet nobilissimas & maxime actiuas passiones: deberet potius semper agere: & alia corrumpere. videtur tamen ignis & motus. ¶ Secundo. Quia sic dicentes simile dicunt: atq; si dicant ferram principalem effectiuam: & vnicuiq; instrumentorum agendi principalem attribuunt: & vtens organo existimant deterius. Atqui hoc esse nequit. Incidente enim atq; ferram dirigente aliquo diuidi necesse est. sed quomodo organum vtentia moueant: non vident.

¶ Notarum noni capitis declaratio.

¶ Sempiterna & prima sunt substantie corporeæ natura perpetua: & quæ non possunt desinere vt celi: neq; hic pro entibus supermundanis & intelligentijs sumuntur.

¶ Noni capitis prima conclusio. ¶ Expediense est de causis generationis & corruptionis rerum naturalium determinare. ¶ Nam cum vniuersalis cognitio habita fuerit: facile ex ea ad particularium cognitionem descenditur. Itaq; si in generari quot sunt & quæ generationis rerum naturalium principia cognoscamus: facilius quot sunt cuiuslibet sigillatim generationis rerum naturalium vt elementorum / animalium & vegetabilium principia dignoscemus. ¶ Secunda conclusio. Tot sunt generationis rerum naturalium principia: & in eodem genere cause: quot sunt principia in corporibus celestibus / sempiternis & primis. ¶ Patet. Nam sicut in celis est vnum principium vt materia: vt pote celi potentia / quæ actus celi dimensionum / & motuum eius subiectum est. Aliud est vt forma: scilicet actus substantialis celi / omnium transmutationum celi effectiuus & in materia subsistens. Aliud vero est efficiens: scilicet intelligentia celum mouens. Ita generabilium & corruptibilium vnum principium est materia / altera forma (substantialis) & tertium est causa efficiens. quæ equalia sunt numero in celis & rebus naturalibus: tria: & in eodem genere cause scilicet materiali formali & efficiente. Siquidem rerum quædam de necessitate existunt: quæ non possunt natura non esse: vt orbes celestes. quædam vero nunq; nata sunt esse: vt Chimera / Gorgones / Harpiæ: quædam vero aliquando nata sunt esse: & aliquando non esse: vt generabilia & corruptibilia. Habent igitur ipsa generabilia & corruptibilia materiam: quæ principium est ad esse: cum rerum formas tanq; subiectum suscipiat. & etiam principium est ad non esse: cum priuationi coniuncta sit / & inclinationem habeat ad alteram formam. quam cum acquirat / prior perditur & res amplius non est. Esse autem rerum: generatione completur / & non esse: corruptione. Quod si generabilia & corruptibilia materiam habent: etiam habent & formam substantialem / actumq; præcipuum. Nam materia sine forma esse non potest. Si autem habent materiam & formam: & tertium habent principium / effectiuum scilicet & speciei productiuum. Nihil enim seipsam efficit: quare forma quæ acquiritur seipsam non producit. Materia etiam nihil efficit / & producendi vim non habet: ipsa igitur non producit formam quæ acquiritur. quare præter illas requiritur tertium principium & efficiens. ¶ Tertia conclusio. Socrates in phedone efficientem causam (sed non recte) præter illas supponit enim esse rerum species & ideas: & entia huiusmodi species participantia. & cum species in illis entibus recipiuntur dicit fieri generationem. cum vero species retrahuntur: dicit fieri corruptionem. perinde atq; Socrate presente speculo atq; se ei insimulante: fit imago in speculo. cum vero uultum auferit: euanescit imago. Sed hæc non vera esse patet primo. quia posita causa sufficiens: necesse est poni effectum. Ipse autem species vt formæ / & entia specierum participantia vt materie / secundum Socratem causas sunt sufficientes generationis. ergo cum semper sint: & semper generare deberent / quod est manifeste falsum. ¶ Secundo. Videmus in arte præter formam & materiam / efficientia longe diuersa ab idea. vt medicus sanitatem efficit / & statuarius statuam / doctorq; doctrinam: neq; quicquam in arte ab idea fit. igitur neq; natura quicq; fit per ideam: sed præter materiam & formam requiritur efficiens. ¶ Quarta conclusio. Non rationabiliter dicunt ponentes materiam generationis effectiuam esse. ¶ Primo. Quia forma substantialis alterationem efficiens / & expulsa forma substantiali alteram in eadem materia inducens: causa efficiens est generationis naturalis: quemadmodum formam artis inducens / causa dicitur efficiens operis artificialis. Materie autem officium est pati / & transmutationes in se suscipere. Mouere autem & transmutare: proprium est forme substantialis. non igitur recte sentiunt materiam generare. Quare irrationabiliter posuit Democritus corpora Atomalia (quæ seipsa mouerent) esse rerum naturalium principia. ¶ Secundo. Cum ex aqua fit animal: ipsa aqua seipsa non efficit animal / sed requiritur efficiens naturale. & cum ex ligno fit lectulus: lignum per se non facit lectulum / sed requiritur lectulum faciens. igitur & cum ex materia fit res naturalis materia seipsa non agit re naturalē. Potius enim aqua & lignum quæ sunt entia copleta & vim agendi habentia: seipsas agere debent: materia superuacua est & ociosa. Qui itaq; materie agendi uirtute attribuunt: actum substantialē et formam negligunt / cui agendi uirtus imprimis ascribenda est. ¶ Quinta conclusio. Neq; uerū est elementorum q̄litates adinuicē actiuas et passiuas præcipua esse efficiētia.

¶ Patet. Quia si passiones principaliter agerēt ergo maiores uirtute passiones: magis agerēt. & maxime passiones nobilissimas: maxime agerent. quare ignis huiusmodi perfectissimas habens passiones: deberent maxime agere & alia corrumpere / & non pati neq; corrumpi. At ignis moueri percipitur & corrumpitur: igitur passiones non sunt præcipue cause efficientes. ¶ Secundo. Quia sicut se habet terra ad hominem secantem: ita se habent passiones ad ipsas formas substantiales. Ponere itaq; passiones esse præcipua efficientia / & formas substantiales minus præcipuas: simile est atq; si quis dixerit ferram principaliter secare / & hominem uidentem ferram dicat deterius & imperfectius agere: & vnicuiq; instrumento vim agendi præcipuam attribuat: uenti autem instrumento minus præcipuam / quod manifeste falsum est. Nam vt quicq; diuidatur: opus est incidente & moderante ferram tanq; agente præcipuo. sic vt passiones agant: forma substantialis eas mouere debet. Verum qui elementorum passiones posuerunt esse præcipua efficiētia: non videntur recte considerasse: quomodo agentia quæ or ganis uiuunt / moueant.

¶ Decimi capitis nota.

¶ Obliquus circulus / zodiacus / significat & animalis circulus. ¶ Periodus / durationis natura insinuat terminus. ¶ Est & periodus: illa tota (quæ natura determinata est) durationis series. Et circuitum / comprehensionemq; interpretantur.

¶ Decimum cap. continet quatuor conclusiones. & vnum correlarium ad tertiam. ¶ Prima. Perpetua est generationum & corruptionum series. ¶ Nam latitones superiores / perpetuas esse monstratum est. Hæc autem sempiterno gyratu adducunt ut abducunt generans. erit itaq; perpetua huiusmodi generationum & corruptionum series. Et certe rationabiliter. nam latitudo illa / prima est / generationem præcedens / & semper existens. Et per rationale est primum / posterioribus esse causam: & semper ens / aliquando enti & aliquando non enti. ¶ Secunda. Vt sit huiusmodi perpetua generationum & corruptionum subsecutio: non satis est primum circuli afferre latitatem / sed & alias vario modo incedentes ponere necesse est. ¶ Nam generatio & corruptio contraria sunt. & idem in quantum idem & consimiliter se habens: semper est natum facere idem. quare existente unico circulo solum fieret aut generatio aut corruptio. Ponendi sunt igitur plures. qui vt contrarii: contrarios inducant effectus. Hinc fit vt supremi circuli latitudo non uideatur generationis & corruptionis causa: sed latitudo ea quæ sub obliquo debeat circulo. nã continue duos varios motus continet. Et inclinationem habet quæ nunc suæ presentis causa est / nunc absentis / nunc vt prope sit / nunc vt longæ. ¶ Tertia. Tempus generationis est æquale tempori corruptionis. ¶ Nam equali existente distantia: equalis est motus. Distantia autem accessus ad nos equalis est abcessus. & accedente sphaera vt solis: omnia oriri / germinare / & pubescere uideamus. abcedente uero: tabescere atq; marcescere. Est igitur tempus generationis æquale tempori corruptionis. ¶ Correlarium. Fit etiam vt uirtutibusq; uita numerum habeat quo determinatur. ¶ Nam omnium est ordo: & omnium tempus / & uita clauditur periodo. Sed non omnium eadem est periodus: sed his quidem minor vt annua / his uero maior. Accidit tamen sepe suæ periodi metam non attingere: sed citius occumbere propter causarum confusionem & materie inæqualitatem: quæ non ubiq; eadem / eademq; uirtutes habens. ¶ Quarta. Non iterum præter rationem euenit continuas esse generationes & corruptiones: ut ne vnq; quidem defecere sint. ¶ Nam in omnibus compertum est melius semper desiderare naturam. melius autem esse q̄ non esse. Esse autem in omnibus bus continue existere: propterea quod longæa natura / rerumq; origine distare / impossibile est. Reliquo igitur modo vt fieri potuit compleuit deus esse: continuam faciens generationum seriem. Et rationabiliter res hoc pacto vt secundum circulum / sempiterna duratione trahuntur. vt in simplicibus licet intueri: ex igne generari aerem / ex aere aquam / ex aqua terram / ex terra aquam / ex aqua aerem / ex quo iterum gignitur ignis. Hoc enim pacto imitantur sempiternum celi gyrum & circulationem: quæ ipsarum causa existit. dictum enim est prius quomodo est vnum primum continue mouens / ingenerabile: in corruptibilibus / inalterabile: & vnus primum motus: cuius numerus est tempus. & quomodo hoc / & quare.

¶ Notarum decimi capitis declaratio.

¶ Zodiacus / circulus obliquus dicitur: quia vnã medietatem habeat uergentem ad polum arcticum / & alteram deflexam / uergentemq; ad polum antarcticum. Idem / animalis circulus dicitur: quia in duodecim signa diuidatur peculiaribus animalium nominibus designata: quæ sunt. hries / Taurus / Gemini / Cancer / Leo / Virgo / Libra / Scorpius / Sagittarius / Capricornius / Aquarius / Pisces. ¶ Periodus primo est finis & terminus uite uiuentium. ¶ Periodus secundo est totum uite spacium & duratio / quæ periodo primo clauditur. Et est periodo secundo: vt tota linea a b / Periodus uero primo: vt punctum finale b. Et latine Periodus dicitur circuitus siue comprehensio. ¶ Quod hic asserit Aristoteles generationum & corruptionum seriem esse perpetuam: minime uerum est neq; approbandum / cum sit diuino spiritu reuelatis repugnans: vt alio quoq; loco dictum est.

¶ Decimi capitis prima conclusio. ¶ Perpetua est generationum & corruptionum successio: ut ne vnq; quidem inceperint / nec desinent vnq;. ¶ Nam corporum celestium circulationes perpetue sunt: sicut prius monstratum est / quæ sua latitudo circulari sempiterna solem adducunt ad nos: & uicissim abducunt. Sol autem / generans est uniuersi: & omnium generationum uniuersalis causa. homo enim generat hominem ex materia et sol. igitur. Et id non sine ratione euenit. nã celi latitudo: prima est & perfectissima / tempore generationem quamlibet præcedens / continua & perpetua. generatio autem / mutatio est tempore posterior & imperfectior / sequens celi motum / interrupta & non perdurans. Modo rationale est primum motum posterioribus esse causam /

a b
Quid periodus.

pe fecissimum in perfectis/regularibus/continuum intercis / & perpetuum caducis. ¶ **Secunda conclusio.** Ut sit perpetua generacionum successio non satis est primi mobilis pro causa adducere motum, sed preter illum inferiorum spherarum motus & accidentarios & proprios inter se longe diuersos ponere necesse est. ¶ **Nam eadem causa & eodem modo disposita eosdem effectus producere nata est: ut idem ignis in diuersis aquis inducere calorem/aut diuersa consumere ligna: modo cetera sint paria. Si igitur solum esset primi mobilis circulatio: eosdem produceret & consimiles effectus ut pote aut semper generacionem/aut semper corruptionem. Quare ponenda sunt plures calorum circungyraciones: quae tanquam contrariorum naturam habentes / contrarios faciant effectus: modo generacionem/modo corruptionem. Quare primi mobilis circulatio non est generacionis aut corruptionis causa: sed circungyratio solis / sub zodiaco se semper agitantis. Nam sol semper duos habet diuersos motus. Vnum quo mouetur ad motum primi mobilis: & viginti quatuor horarum spacio circum terram rapitur. Alterum quo motu proprio circungyratur ab occidente per meridiem in orientem: & vno anno aut circiter suum complet motum proprium. Et hanc ob causam sol nostro hemisphario interdum est praesens / interdum absens / interdum nobis propinquus / interdum remotus.**

Quod est tempus accessus solis et quod abcessus.

¶ **Tertia conclusio.** Tempus generacionis viuientium vniuersi / quae ex semine sibi simile specie producent: est aequale tempore corruptionis. ¶ **Nam cum aequalis est spaci per quod fit motus distantia: aequalis est motus, & distantia accessus ad nos qui fit sole intrante arietem & cetera signa vsq; ad libram / est aequalis distantia abcessus solis a nobis qui fit sole intrante libram & sequentia signa vsq; ad arietem. Arcus enim accessus complectitur sex signa: Arietem/Taurum/Geminos/Cancerum/Leonem: & Virginem existentia citra equinoctialem: & ad polum arcticum vergentia. Arcus etiam abcessus continet sex signa: Libram/Scorpium/Sagittarium/Capricornum/Aquarium/Pisces: existentia ultra equinoctialem ad polum antarcticum. Et cum sol ad nos accedit omnia viuientia renouari videntur / arbores reuiescere & florescere/animalia vero fecundare, cum vero abscedit: tabescunt omnia / & quasi moritura deficiunt / arbores nudantur frondibus / & animalia sterilesunt. ¶ **Correlarium.** Vnde fit ut vniuersi cuiusq; viuientium vitacertam habeat durationis metam qua determinetur. ¶ **Omnia enim certo constant ordine. & quae in tempore degunt viuentia: definitam habent qua clauduntur periodum. Non tamen omnia eandem habent & aequalem periodum: sed aliqua minorem/ut ephemeram & vnius diei/epytam sive vnius anni. Alia vero maiorem. ut ceruus/cornix non gentos viuentis annos. Ea itidem quae eiusdem sunt speciei: diuersam habent secundum diuersa contemperamenta periodum. ut homines aliqui: octoginta annorum / alij viginti praesentiam habent viuendi mensuram. Nunquam autem periodi metam excedere contingit: sepe tamen accidit ad eam non peruenire / sed citius extingui propter caloris naturalis & humorum disproportionem / & propter inequalitatem contemperamentorum in materia, quae cum in abundantia aut defectu fuerint: interitum inferunt. ¶ **Quarta conclusio.** Rationabiliter conuenit ut perpetuae sint rerum generaciones & corrupciones. ¶ **Nam natura semper melius timmo quam optimum potest desiderat: ut optimo suo auctori (quantum sibi conceditur) assimiletur / eiusque quod optime potest bonitatem declarat & referat. Melius autem est esse quam non esse. Esse enim vestigium est primi & summi entis: a quo omnia sunt. Non esse vero defectus est ab illius participatione & communicatione. Atque duplicia sunt quae esse participant: quaedam ipso primo enti propinquiora: & idcirco perfectiora: quae dignius summam eius entitatem imitantur: scilicet esse continuo & eodem in numero. Alia vero sunt a primo ente remotiora / & idcirco imperfectiora: & haec ob elongationem & distantiam a prima rerum origine: continue eadem esse non possunt. quare ut eorum naturae & conditioni conuenit: imitantur primi principij entitatem per eadem in specie succedentia singularia. Hinc perpetua est rerum generatio/ut similibus similia specie succedant: & sic saltem esse habeant sempiternum / quae perfectiori modo ob imperfectionem suam habere non poterunt. Et in his inferioribus consimiles secundum circulum sunt generaciones & reuoluciones rerum: ut in elementis facile conspicitur / quae alternatim ex seipsis sunt. sicut mundus iste inferior per succedentes secundum speciem consimiles generaciones imitatur motum caeli semper eandem & continuam: qui huiusmodi generacionum perpetuo succedentium causa est.******

¶ **Vndecimi capitis nota.** ¶ **Essentia ordinata/quorum prius est de essentia posterioris: aut quo non existente/alterum non esse contingat.** ¶ **Generaciones secundum rectum perpetuantur: si semper generatorum fierent nouae species: & nunquam relaberentur in priores.** ¶ **Secundum vero circulum: quando finitis & natura determinatis rerum speciebus semper reparantur: in consimiles reuoluendo species.**

¶ **Vndecimi cap. continet quinque quaestiones/ & earum solutiones.** ¶ **Prima quaestio.** Cum continue generaciones generationibus succedant/ & transmutatio transmutationi/ & hoc ens generatum post hoc: ut non aliquando deficiat: an aliquid ex necessitate erit/ an nihil/ sed omnia non fieri contingat? ¶ **Responsio.** Aliquid de necessitate erunt/ & aliqua non. quemadmodum enim incessiturus potest ambulare & non ambulare: ita quod generabitur / potest non generari. Et generari & non generari: ut erit & non erit / se habebunt.

¶ **Secunda quaestio.** Cum sicut aliquid necesse est esse & aliquid contingit: ita aliquid fieri necesse sit ut caeli conuersiones: an si sit prius: eius posterius esse necesse sit/ an eduerso? ¶ **Responsio.** In essentia ordinatis posteriore existente & prius esse necesse est. ut domo existente: ut fundamentum sit necesse est. Et si fundamentum est: lapides / & intritum sunt. Non tamen retro agitur: nisi posterius de necessitate sit futurum.

¶ **Tertia.** An generaciones secundum rectum: an ne potius secundum circulum perpetuantur? ¶ **Responsio.** Non perpetuantur generaciones secundum rectum. Nam infinita non erunt hoc modo specie varia. Nam si posterius est in talibus: & prius esse necesse est. Et si prius de necessitate erit: & postea

¶ **Quarta quaestio.** Quare ex nube fit pluuia/ & iterum ex pluuia fit nubes/ & frequenter illa repetitur alternatio. Sicut tamen ex homine non fit caecus/ ex quo rursum fiat homo: immo per longam generacionum seriem vix ex eadem materia fit homo. ¶ **Responsio.** Generatio nubis ex pluuia & eduerso/ pro prius imitatur caeli circulationem. Nam sicut ea est ab oriente in occidentem & rursum in orientem: ita huiusmodi generatio fit ex aliquo in alterum/ & rursum ex altero in primum. Animalium vero generatio ex propria/ conuenienter materia/ minus imita-

ritus. ut licet in rerum speciebus intueri. Neque finitas crunt. nam aliquando pertransita tota essent: ut caderent atque deficerent generaciones. Sed perpetuantur generaciones secundum circulum. Sicut enim videmus ortu secundum notas species reparari ac redire. & causa huius est motus caeli qui in circulum voluitur/ & motus solis: similia successionebus suis reparans tempora/ menses/ & horas/ & genita genitis similita: eius gyrum/ circum(que) lationem imitantia. ¶ **Quarta quaestio.** Quare si nubes est/ oportet plueri: & si pluit/ oportet iterum nubem esse. & non oportet homines aut animalia in seipsa recitari. ¶ **Responsio.** Hoc est quia haec transmutatio ut pluuie & nubis aquosae & contra/ magis imitatur circulum: animalium vero minus. immo quodammodo videtur esse secundum rectum. ¶ **Quinta quaestio.** An omnia similitur iterentur/ an non? ¶ **Responsio.** Quorum substantia mota/ ingenta est & incorruptibilis: eadem numero redeunt. ut sol/ ut astra. Quorum vero corruptibilis: non numero sed specie eadem reparantur. ut cum ex aqua fit aer/ ex quo iterum fit aqua: non eadem aqua numero sed specie reparatur. Corruptibilis enim aqua: & talis ut eam contigisset non esse.

¶ **Secundi de Generatione & Corruptione Aristotelis/ finis.**

¶ **Notarum vndecimi capitis declaratio.**

¶ **Quaedam sunt essentia ordinata quorum vnum est pars substantialis/ vel essentialis/ vel integralis alterius: ut materia rei naturalis/ caput hominis/ fundamentum parietis: & haec per primam tanguntur diffinitionis particulam. Illorum enim pars: prius est/ totum vero: posterius. Alia sunt quorum & si vnum non est de essentia alterius: tamen ab altero dependet ut imperfectum a perfecto/ elo/ sic quod perfectum non existens/ imperfectum existere impossibile est. ut accidens & substantia/ veritas & vestigium/ exemplar & imago. ut vultus hominis & imago eius in speculo/ mundus sensibilis & caelestis/ & caelestis ad intelligibilem. Et haec per secundam immuuntur partem diffinitionis: quorum quod perfectius est/ prius dicitur/ quod vero imperfectius/ posterius.**

¶ **Vndecimi capitis prima quaestio.** Cum generatio generacioni continue succedat / & corruptio corruptioni / & vnum ens sit generatum post alterum ut nunquam deficiant rerum generaciones: utrum aliqua res naturalis de necessitate naturae erit vel nulla/ sed omnes res naturales possint non generari. ¶ **Responsio.** De necessitate naturae erunt rerum generaciones: si vniuersaliter & generari notione explicentur. ut de necessitate naturae erunt homines/ oliuae/ leones. & post ea quae nunc sunt: necessario consimilia secundum speciem generabuntur. Alioquin mundus suis numeris non esset perfectus. Speciali autem & singulari modo explicando hic homo futurus non de necessitate erit/ quia seruata ordinatione naturae poterit non esse/ neque haec oliua de necessitate erit/ quia potest interueniente obstaculo impediri a generatione. Et sicut ambulaturus potest ambulare & non ambulare: ita singulare quod generandum est: potest generari/ & non generari. Et quemadmodum res futura potest fore & non fore: ita corpus naturale quod futurum est potest duci ad ortum & non duci.

¶ **Secunda quaestio.** Cum constet aliquid de necessitate esse/ ut corpora caelestia: aliquid vero esse quidem sed non necessario/ ut hunc equum/ hunc hominem. Vtrum eo modo necesse sit aliquid fieri / & aliquid contingat fieri quod itidem possit non fieri. ¶ **Præterea.** Vtrum si prius est: eius posterius esse debeat/ aut contrario modo. ¶ **Responsio.** Aliquid necesse est fieri: ut circungyraciones & circum medium calorum reuoluciones/ ortus astrorum & occasus. Aliquid vero potest fieri & non fieri: ut hic equus ambulare & non ambulare/ hoc lignum comburi & non comburi. Cum autem prius dicatur: quod esse/ altero existente est necesse. ut partem substantialem esse toto suo existente / & perfectum esse: existente imperfecto a quo dependeat. Posterius vero id/ quo existente/ alterum necesse est esse. ut toto existente eius partem esse/ & imperfecto existente & eius perfectum a quo dependet: manifestum est si posterius est/ & prius esse. ut si domus est: fundamentum est/ si imago in speculo est: vultus hominis est: non tamen adiuerso si prius est/ posterius esse necesse est: ut non si fundamentum est: domus est: non si vultus hominis est/ imago in speculo est: quia in his posterius esse non est necesse. Vbi autem posterius de necessitate naturae est: si prius est/ posterius est. ut caelum prius est/ quia pars integralis: mundus vero posterius/ quia totum integrale. At si caelum est/ mundus est: quia non potest mundus natura non esse. Ita si elementa (quae priora sunt mixtis ex ipsis compositis) sunt: & vegetabilia & animalia (quae sunt posteriora) erunt: cum ea esse natura necesse sit. Ex opposito autem si prius non est/ neque posterius: ut si fundamentum non est/ domus non est: & si non est vultus hominis/ neque imago in speculo. Non tamen conuertitur: neque oportet si non sit posterius/ idcirco prius non esse (ut si non sit domus/ non opus est ideo non esse fundamentum) nisi posterius de necessitate naturae esset: ut si non est mundus/ neque est caelum.

¶ **Tertia quaestio.** An generaciones secundum rectum & nouas sepe species perpetuantur/ an secundum circulum & noua eiusdem speciei indiuidua. ¶ **Responsio.** Generaciones secundum rectum non perpetuantur. Nam si sic. Vel essent infinita diuersae speciei entia vel finita. Non primum: quia tunc infinita essent entia simul/ inter se specie diuersa: quod est impossibile. cum natura impossibile sit esse aliquid infinitum actu. Praeterea in corporibus natura constantibus si posterius est/ & prius esse necesse est: & si prius est/ posterius quod de necessitate futurum est/ est. At in infinitis neque prius est/ neque posterius: non sunt igitur corpora naturalia specie infinita. Neque finitas: quia si essent in numero quodam determinato ut ceterario: aliquando tota essent pertransita/ eorumque cum ad ceterarium peruenit fuerit/ perfecta generatio. At cum non possit ad priores species fieri regressio: neque ulterius ad nouas species progressio: deficerent generaciones & non perpetua traberentur serie: quod est contra hypotheseim. Sed perpetuantur rerum generaciones secundum circulum: & noua secundum stas & natura determinatas species producantur.

¶ **Quarta quaestio.** Quare ex nube fit pluuia/ & iterum ex pluuia fit nubes/ & frequenter illa repetitur alternatio. Sicut tamen ex homine non fit caecus/ ex quo rursum fiat homo: immo per longam generacionum seriem vix ex eadem materia fit homo. ¶ **Responsio.** Generatio nubis ex pluuia & eduerso/ pro prius imitatur caeli circulationem. Nam sicut ea est ab oriente in occidentem & rursum in orientem: ita huiusmodi generatio fit ex aliquo in alterum/ & rursum ex altero in primum. Animalium vero generatio ex propria/ conuenienter materia/ minus imita-

ritus. ut licet in rerum speciebus intueri. Neque finitas crunt. nam aliquando pertransita tota essent: ut caderent atque deficerent generaciones. Sed perpetuantur generaciones secundum circulum. Sicut enim videmus ortu secundum notas species reparari ac redire. & causa huius est motus caeli qui in circulum voluitur/ & motus solis: similia successionebus suis reparans tempora/ menses/ & horas/ & genita genitis similita: eius gyrum/ circum(que) lationem imitantia. ¶ **Quarta quaestio.** Quare si nubes est/ oportet plueri: & si pluit/ oportet iterum nubem esse. & non oportet homines aut animalia in seipsa recitari. ¶ **Responsio.** Hoc est quia haec transmutatio ut pluuie & nubis aquosae & contra/ magis imitatur circulum: animalium vero minus. immo quodammodo videtur esse secundum rectum. ¶ **Quinta quaestio.** An omnia similitur iterentur/ an non? ¶ **Responsio.** Quorum substantia mota/ ingenta est & incorruptibilis: eadem numero redeunt. ut sol/ ut astra. Quorum vero corruptibilis: non numero sed specie eadem reparantur. ut cum ex aqua fit aer/ ex quo iterum fit aqua: non eadem aqua numero sed specie reparatur. Corruptibilis enim aqua: & talis ut eam contigisset non esse.

tur motum celsi: cum non fiat ab eodem in idem secundum speciem: sed ad diuersas progrediendo species videtur esse secundum re-
lum. Quinta quaestio. An omnia consimili modo iterantur & redeunt eadem: vel non. Responsio. Corpora natura constan-
tia quorum semper eadem est substantia/ indefixa/ ingenerabilis & incorruptibilis/ cuius nihil per generationem accedit/ nihil per
corruptionem subtrahitur/ ut sol/ ut astra: eadem numero redeunt & iterantur. Quorum vero substantia defixa est/ caduca &
corruptibilis: non redeunt eadem numero sed eadem specie solum. Nam corruptum idem numero natura redire non potest. ut cum
ex aqua fit aer/ ex quo iterum fit aqua: non eadem est numero aqua secundo genita & primo corrupta/ sed solum eadem specie.

Commentarij in secundum de Generatione Aristotelis/ finis.

Primi cap. primi libri Meteororum note.

Meteoros/ sublimis interpretatur. Meteorologia/ imperfectorum mixtorum disciplina: quorum quaedam sunt ignea/ haec
aquea/ haec aerea/ illa vero terrea. Impressiones ignis sunt/ stipulae ardentes/ eges/ dali/ sidus volans/ candela/ trabes/ colum-
nae/ teretes lanceae/ typei/ globi/ faces/ ignite pyramides/ draco volans/ & similes. Phantasmata sunt/ hiatus/ colores/ illumina-
tiones/ galacia. Ad duntur etiam cometae & galacia ignitis. Astrorum lacte/ via lactea/ galacia. Impressiones aquae sunt: va-
por/ pluuia/ ros/ pruina/ nix/ grandis/ fontes/ flumina/ mare. Aerea: venti/ terremotus/ flumina/ cenephas/ typhon. Quae ra-
diorum apparitione sunt: sunt/ halo/ iris/ virge/ parabelij. Impressio/ mixtum imperfectum.

Iber Meteororum continet quatuor partiales libros: ignis/ aqua/ aer/ terra. Primum
octo cap. Primum cap. continet vnam conclusionem: qua ea de quibus iam egit/
& quae postea acturus est/ complectitur. Conclusio. De primis causis naturae/ de
omni motu naturali/ de caelis astrorum multitudinem perornatis/ de elementis quot
& quae sint/ de eorum adinuicem permutatione/ & vniuersaliter de generatione &
corruptione dictum est. Nunc partem illam (quam Meteorologiam vocant) super-
est absolueret. Nam haec sunt quae accidunt secundum naturam inordinationem
quidem: magisq; transmutationi peritiam/ & minus sibi constantem. Et primo de
terminabimus de impressionibus ignitis/ phantasmatibus/ cometis/ & astrorum lacte. de impressioni-
bus aquae. deinde aeris: ut spiritibus/ terrae tremoribus/ fluminibus/ cenephas/ typhonibus. de his quae
radiorum apparitione fiunt. & terrae/ ut quae congelatione procreentur/ deinde de animalibus & plantis.
His enim determinatis: fere quae a principio proposuimus/ finem suum nacta erunt & affecta.

Notarum primi cap. primi Meteororum declaratio.

Scientia de mixtis imperfectis dicitur graeco nomine Meteorologia: quae ea determinet quae in sublimi fiunt & apparent. Et liber
Meteororum: qui ea pertractat/ quae in sublimi gigni conspiciuntur.

Diuisio/ quatuor librorum Meteororum determinationem complectens.

Mixta imperfecta	Teretes lanceae	Ros	Radiorum appari- tione facta	De ignis autem in pri- mo determinatur libro quaeque ignis naturam magis imitatur/ de aquae in tercio & de terreis in quarto quod denotant haec qua- tuor elementorum nomi- na in fronte huius capiti- tis posita. scilicet ignis/ a- qua/ aer/ terra: quibus quatuor librorum Meleo- rorum materia subiecta & ordo designatur.
Ignea	Clypei	Pruina	Halo	
Aquea	Globi	Nix	Iris	
Aerea	Faces	Grando	Virge	
Terrea	Ignite pyramides	Fontes	Parabelij	
1 Ignea	Draco volans	Flumina	4 Terrea	
Flammae	Cometa	Mare	Aurum	
Phantasmata	Phantasmata	3 Aerea	Argentum	
Flammae	Hiatus	Venti	Aer	
Stipulae	Colores	Terremotus	Stannum	
Eges	Illuminationes	Fulmina	Ferrum	
Dali	Voragine	Choruscationes	Cuprum	
Sidus volans	Galacia	Tonitrua	Electrum	
Candela	2 Aquea	Cenephas	Plumbum	
Trabes	Vapor	Typhon		
Columnae	Pluuia.			

Primi capitis primi Meteororum conclusio. Postquam de primis causis naturae in primo & secundo Physicorum & de omni
motu naturali in caeteris libris Physicorum/ de caelis astriferis in primo & secundo libris de caelo/ de elementis & eorum
generatione in quarto de caelo & secundo de generatione & generaliter de generatione & corruptione determinatum est in pri-
mo & secundo libro de generatione & corruptione. Nunc de mixtis imperfectis determinatio absolueda est. Nam ipsa fiunt
secundum naturam minus ordinatam q; caetera corpora sensibilia: cum minus habeant constantiae & ordinationis q; caetera.
Non enim diu permanent mixta imperfecta: sed cito in alia resoluntur: ut nubes in pluuia/ pluuia in vaporem/ nix in aquam. Hinc
eorum natura magis transmutationi peritiam/ & minus sibi constantem dicitur. Et primo determinandum est de mixtis imperfectis/
contemperamentum ignis in excellentia habentibus tam de flammis quae incenduntur/ q; de phantasmatibus quae solum lumine col-
lustrantur. Deinde in secundo libro de impressionibus aquae. In tercio de impressionibus aeris & his quae radiorum apparitione fi-
unt. In quarto de impressionibus terreis & quae intra terram coagulatione gignuntur/ & liquefactione soluantur. Deinde restat
de animalibus & plantis determinationem exequi quae vbi determinata fuerint: completam rerum naturalium traditionem fecisse
(ut in principio proposuit) Aristoteles videbitur.

Secundi capitis nota.

Aqueae & terrae nomine aquae & terrae etiam complectimur. Theorema/ principium/ aut propositio in Geometria demonstrata
Secundum.

Secundum cap. continet duas conclusiones, & quatuor de continentis inter caelum &
terram diuersitate opinionones. Prima conclusio. Caelum causa est efficiens impressio-
num et apparentium de quibus intendimus, aqua autem & terra materia: materiamq;
vnde fiunt praestant. Nam idcirco mundus inferior quatuor elementis complexus:
igne/ aere/ aqua & terra (quorum haec ad medium/ illa a medio feruntur: & quo-
rum supereminens & summus caelum tangens est ignis. terra/ subsidens & infima. a-
qua & aer/ media: aqua terrae vicinior/ aer vero igni) caelo attiguus est: ut ab eo recipiat
virtutem. Est autem ex necessitate superioribus lationibus attiguus: ut omnis ipsius virtus inde guber-
netur. Caelum enim primam causam putare oportet: ut cuius motus perpetuus sit/ finem non habens/
sed semper in fine. Et aquam & terram apparentium materiam praestare: postea fiet manifestus. Hinc
enim elementa ab elemento ut ignis & terrae distantia finita. & omnia eiusdem materiae similitudine con-
uenire oportet/ quo possint subiecta elementa pati: materiamque eorum quae in ipsis fiunt/ ministrare.
Secunda Terra comparatione corporum circumstantium parua existimanda est. Nam theoremati-
bus astrologicis cognitum est terram multis astris esse minorem: quae punctorum instar ad circum-
ambientia corpora nobis apparent. Est igitur terra ad ambientia corpora parua mole existimanda. Et
quid inter caelum & terram mediaret: fuit opinionum diuersitas. Quatuor de hac diuersitate opinio-
nes. Prima est antiqua opinio. quod mundus circa lationes superiores sit caelesti corpore plenus: dictus
ether (ut recte voluit antiquitas) quia sempiternae curvat: & aliquid diuinitatis eius natura participet.
Quod & nos ipsi hoc nostro quo dicimus. Non enim putare oportet raro/ neq; semel neq; bis ab homi-
nibus (quae praefuerint) iterari opinionones: sed infinitas. Anaxagoras autem ethera vocauit: quia sempi-
ternum ignem ipsum putauit. Secunda opinio est dicentium totum a terra ad sidera aere plenum esse
se. quia sic appareat. Sed haec puerilis est opinio: & mathematica non tenet ratione. Excederet enim ni-
mis equalitatem communis analogiae ad coelementaria corpora. Tertia est dicentium illam totam di-
stantiam esse igne plenam. Sed si sic: olim destructum esset vnumquodque elementorum. Quarta est di-
centium inter capedinem caeli & terrae totam aere & igne plenam. Sed id esse non potest. Nam cum ex ter-
ra fit aqua/ & ex aqua fit aer/ & ex aere fit ignis/ videntur excessum molium. & qualis proportio tantum
terrae ad facta aqua: tanta & totius terrae ad tota aqua. Et qualis aquae ad factum aerem: & totius aquae ad
totum aerem. Quare maior moles aquae q; terrae/ & quam oportet intercipi: & maior aeris q; aquae.
Et quamuis ex se inuenit secundum se tota non fiant/ neq; equalibus molibus se circumstant: eorum ta-
men equalis virtus. ut vnum: alterum superare/ superuincereq; non possit. Et manifestum est neq; solum
vnum/ neq; duo/ sed tria: aquam/ aerem/ & ignem/ inter caeli & terrae contineri ambitum.

Notarum secundi capitis declaratio.

Cum dicit philosophus aquam & terram praestare materiam mixtis imperfectis nomine aquae/ corpora aquae intelligit: palu-
des/ stagna/ fontes/ flumina/ a quibus suscolluntur vapores. nomine terrae/ corpora terrea/ & in excellentia terrae naturam parti-
cipantia. ut sulphur & caetera corpora sicca/ a quibus per calorem resoluntur exhalationes. Et recte haec duo/ aquam & terram
nominat pro mixtorum imperfectorum materia. Nam mixta imperfecta ignea & aerea/ exhalatione sunt. aquae ex uapore/ ter-
rea exhalatione & uapore. quare omnia mixta imperfecta sunt exhalatione & uapore. At exhalatio/ per calorem a terra & ter-
ra suscollitur corporibus. Vapor autem ab aqua & aqueis spirat. Aquam itaq; & terram nominans ea potissimum nominat cor-
pora: a quibus omnium impressionum materia ut caloris suscollitur. Theoria/ speculatio interpretatur. inde Theorema com-
muni ratione est discipline speculativae principium aut demonstrabilis propositio/ & praesertim Mathematicae: quae caeteris sciens
speculatio habeatur & contemplatio.

Omnia mix-
ta imperfecta
ex uapore aut
exhalatione
gigni.

Secundi capitis prima conclusio. Caelum/ mixtorum imperfectorum causa est efficiens: ut quod suo calore in aerem produ-
cat ab imis corporibus materiam suscollat/ & in loca mixtorum imperfectorum generationi apta subuehat. Aqua autem
& terra eorum sunt causa materialis ex qua. Nam mundus sensibilis & ex quatuor elementis constans (quorum quaedam mo-
uentur ad medium ut grauia/ quaedam vero feruntur a medio ut leuia. quorum etiam supremum & caelum contingens: ignis est)
terra autem omnium infima. aqua vero & aer sunt intermedia/ aqua quidem terrae propinquior/ aer vero propinquior igni/ idcir-
co contiguus est caelo: ut ab eo uirtutem recipiat. Est enim ex naturae necessitate mundus hic inferior/ superioribus lationibus & cae-
lestibus corporibus attiguus: ut tota inferioris mundi uirtus a mundo caelesti regatur & gubernetur. Cum enim motus caeli per-
petuus sit/ non habens principium neq; finem/ sed semper in principio existens & semper in fine: motus autem rerum inferiorum
continui & perpetui non sunt: merito caelum est motuum inferiorum prima causa. Quod autem aqua & terra apparentibus & mix-
tis imperfectis materiam subministrant: postea fiet clarum. Nam ob hoc: unum elementum ab altero/ finito determinatoq; magis
tudine distat spacio: & omnia ex eiusdem rationis & naturae materia componuntur/ ut adinuicem possit agere & pati/ & mate-
riam mixtorum imperfectorum quae in ipsis sunt praestare. Secunda conclusio. Terra comparatione corporum caelestium parua
putanda est. Patet. Quia terra minor est astris ut ex astronomia comploratum est. Ex qua quidem dinoscitur minimas stellarum
fixarum quae aspectu nostro uideri possunt esse decies octies maiores terra. At astra corporibus caelestibus longe minora sunt/ nam
ad similitudinem punctorum in eis lucere conspiciuntur. igitur & terra corporibus caelestibus terram circumstantibus est minor.
quicquid enim est minus minore: minus est & maiore. Quatuor de corporum inter caelum & terram interstitio opinionones.
Prima est antiquorum opinio dicentium quod illa mundi pars ubi uidentur circulationem agi sit tota diuinitate plena: & dicta est
ether quia sempiternae moueatur/ & suo motu sempiternam imitetur/ diuinamq; uitam. Quod antiquorum dictum & ab Aristotele
h

tele approbatur. Non enim semel tantum aut bis eadem que prius fuerunt redeunt opiniones: uerum in infinitis. Anaxagoras autem celum / aethera nuncupabat: quia ipsum ignem perpetuum putabat. Secunda opinio est dicentium totum spacium a terra ad celum esse aere plenum. Sed haec unigaris est. Mathematicae disciplinae rationem non habentium opinio: nullam afferens rationem nisi sensus apparentiam: quia id nostris uidetur oculis. que si uera esset: aer maiorem haberet molem ad caetera elementa / q̄ recta analogia & proportio permittit: quia quanto aqua maior est terra / tanto aer aqua / & ignis aere / & generatim proximum superius corpus / proxime inferiori. At tunc aer maiorem haberet molem q̄ ignis / & aqua: cum tunc ignis et aqua nullus quo recipere esset locus. Tertia est ponentium illam totam intercapedinem esse igne plenam. Sed & haec falsa est. quia si uera posset: caetera elementa / aer / aqua / & terra calore ignis superuicente corrumpere: & solus elementorum resisteret ignis. Quarta est ponentium totum inter celum & terram spacium esse igne & aere plenum. Quae licet si referatur ad eam terrae partem quae aquis ad aperta non est: uera esse uideatur: tamen ad terram in suo naturali situ dispositam respiciendo non est ueritatis consentanea. Nam cum ex terra fit aqua / & ex inferiori elemento proxime superius: uidemus elementi geniti q̄ eius ex quo genitum est maiorem esse molem propter densitatis & raritatis diuersitatem. Et qualis proportio particulae terrae ad aquam fit ea genitum: talis totius terrae ad totam aquam. ut si ex pugillo terrae fiant duo pugilli aquae: terra corrupta ad aquam genitum est subdupla secundum molem: quare tota terra ad totam aquam est subdupla. Sic quae proportio particulae aquae ad aerem ex ea genitum: ea est totius aquae ad totum aerem. ut si subdupla / subdupla. At ex particula terrae fit maior pars aquae q̄ fuerit ea terrae pars quae corrumpitur: igitur tota aqua est maioris molis q̄ tota terra. Et maior est aeris totius molis q̄ aquae: quare inter terram & aerem oportet aquam intercipi. Et quia elementa seinuicem totis non fiant: ut ex tota terra aut ex tota aqua fit aer: neque equalibus se molibus continent: nam aqua est maior terra / aer maior aqua / & ignis maior aere: eorum tamen equalis est magnitudo & resistentia uirtus. ut unum elementum alterum totum corrumpere non possit. Nam quanta est uis aethera unius: tanta est uis resistentis alterius. Quare manifestum est non unum tantum elementum / ut secunda & tertia posuit opinio: neque duo / ut quarta dixit opinio intercipi inter celum & terram: sed tria / scilicet ignem / aerem / & aquam.

¶ Sincerus / purus.

tertium caput. continet tres quaestiones, & earum solutiones. Prima quaestio. Quomodo ignis & aer ad celum ordinantur? Secunda. Quare a superioribus astris in uicinia terrae fit calor: & quid ualeat quod in uiciniore / & aeris media regione? Tertia. Cum ex aere fit aqua / propter quid in summa aeris regione non fiat nubes: cum remotior a terra existat ubi uis illa reuerberata radiorum solis attingere nequeat: & uim caloris imprimere. quare uideatur esse frigidior / & nubes generari uideantur: ubi desinit reflecti atque reuerberari solis radius. uidetur igitur a fortiore ibi debere generari: aut non ex omni aere potest fieri aqua.

¶ Prima solutio. Quia ignis purior est / superior existit: sinceriores locum celum lunae attingens. & aer minus sincerus inferior: ignem puriorem attingit. Secunda solutio. quod caelestia corpora medio circumferantur: illo motu sua astra mundo inferiori applicata: caliditatem imprimunt / & causant. Nam tota materia quae illis subest corporibus: potentia calida est: frigida / humida / & sicca. Et aer triffidus est: tresque possidens regiones: hanc supremam / illam infimam: & tertiam his duabus supremam & infimam mediam.

¶ Suprema est illa quae (quia continetur ab igne / & ei contermina existit) uim caloris ab ignis uicinia concipit. Infima uero reuerberata a terra & solidis corporibus atque duris / solis radios sentit. Media uero existit ubi a parte superiori uis illa ignea calorem suum imprimere desinit: & ex parte inferiori ubi radiorum reuerberata uirtus deficit. Suprema semper calet / subtilis / & pura / & ignis naturam imitans. non tamen est ignis & ardor: & cum igne / motu caeli circumfertur / agiturque circulo. Infima itidem calet tum propter vapores & exhalationes quas in se recepat omnes. Est enim vapor calidus & humidus / & potentia aqua: ut halitus aquae. & exhalatio / calida & sicca ut potentia ignis. quemadmodum ea quae a terreis & siccis ut sulphure expirant: & leuitatis naturam participantia / locum in aere quærunt. Tum quia (quia a solidioribus reuerberantur corporibus) in se radios recipit duplicatos: & quibus uis calefacendi maior inest: quia replicati. Reflectuntur enim a solidis corporibus: ut quae eorum uim longius in rectum se diffundendi superent / praepeditamentoque sint: colligunturque in unum uirtus. quare fortior: & se reflectendo multiplicat. Et media est semper frigida & densa magis: quae praedictis (ut incalefcit) caret occasionibus. Tertio. Nubes non solum ex aere generantur: sed ex uapore eleuato. qui in contactu frigidiusculae mediae regionis densatus: in nubem aptatur / ut plerumque stillat pluuia. Nam frigidus est condensare: condensatumque ad grauiorem naturam praeparare.

¶ Secundo. Quia supremam aere regionis aer: calidus / siccus / & rarus est: ignis naturam imitans: in quo non possunt consistere nubes. Disgregat enim calidum / & dissipat. Tertio. Quia circulari motu agitur. Unde fit ut congregari non possent: atque in aquam conuerti: prohibente motu. Quarto. Quia uenti non uidentur altissimos montes transcendere: sed circa loca terrae stagnare. igitur & minus nubes. Nam nubes fit ex uapore humido & calido: exhalatione (ex qua procreatur uentus) grauiore. Et quauis solem & astra calefacere dixerimus: non tamen debemus existimare ea esse calefacta. Nam calefaciunt haec: quae dum feruntur / mediu fortiter diuidunt & secundum rectum: ita ut aliquando lata ignita atque liquefacta soluantur. Non autem ita de sole existit & caeteris astris. Et sol maxime calefactus est: & uelocius inferioribus ut luna / in suo orbe fertur. Et quod sol adhuc non fit calidus / indicium est: quod appareat albus / & non igneus.

¶ Tertij capitis prima quaestio. Quomodo ignis & aer ordinem ad celum seruat & sibi habent. Secunda. Quare a caelo & astris in aere uicino terrae fit uehementior calor q̄ in media regione aeris quae est caelo uicinior. Cum enim agens fortius in propinquum agat q̄ distans: uidetur potius maior a caelo calor debere in media q̄ infima regione produci. Tertia. Quare in summa aeris regione non fiant nubes: & tam bene fiant in media. Uidentur enim potius in summa regione aeris debere fieri nubes. Nam ipsa distans est & remotior a terra q̄ media regio aeris: ergo minus ad eam uis reflexa a radiorum solis debet pingere q̄ ad media. igitur est frigidior: & per consequens potius in ea nubes generantur. Prima solutio. Ignis caelo proximus est & attiguus: aer uero proximus & subiectus igni. Nam ignis purior est & perfectior: quare nobilior ei debetur natura locus. Aer uero minus purus & perfectus: hinc inferior ei locus designatus est. Quae autem supereminente igne non uideamus: facit eius maxima raritas & subtilitas. Secunda solutio. Caelestia corpora motu suo circulari adducunt super nostrum hemisphaerium solis / planetas / & astra: quae sua praesentia calore huic mundo inferiori inducunt. quadoquid tota rerum sensibili materia nata sit caliditate / frigiditate / humiditate / et siccitate suscipere. At iuxta terram calefaciunt aere radio caloris directo & reflexo: quare uehementior ibi a fortiore causa produci calor. Media uero aeris regione non ita duplici calefaciunt radio: quare non tanta ibi est uis caloristica radius reflexus citra media regionem deficit. Non ergo caetera utrinque sunt paria. Ad haec autem sequentia clarius intelligenda notari oportet: quod aer in tres diuiditur regiones: supremam / infimam / & mediam. Suprema regio aeris est pars aeris igni proxima: per quam ignis suum calorem diffundit. Infima uero est pars aeris terrae aut aquae proxima: quae reflexos a terra solis radios suscipit. Media uero est pars aeris duabus praedictis intercepta: in qua a parte superiori ignis calor diffundi desinit: & a parte inferiori uis reflexa radiorum solis deficit. Ut sit a terra quae proxime ab aere tangit: spacium a b est infima regio aeris: quia terrae proxima solis radios reflexos ut b i recipit. Spacium autem b c est media regio aeris: quia ab eius inferiori parte deficit radiorum solis reflexio: & a superiori caloris ignei diffusio. Spacium autem c d est supraaeris regio: quia igni uicina calorem igneam in se diffusum ut e f recipit. Et super semicirculum d / intelligendus esse est ignis. Itaque supraaeris regio est calida / subtilis / & rara propter ignis uicinitatem: & ad motum primi mobilis circulariter cum igne mouetur / cuius quidem naturam caloris uehementia imitatur: non tamen est ignis & igneus ardor. Infima etiam regio aeris est calida. primo propter uapores & exhalationes quas intra se suscipit. Nam recipiens eorum quae recipit qualitates retinet. At uapores & exhalationes sunt calidae. Est enim uapor / calidus & humidus: ut aer. Exhalatio uero / calida & sicca: ut ignis. igitur aer infimus ita dem calidus est. Secundo. quia infimae regionis aer intra se duplices habet solis radios. primo directos a superiore loco ad inferiorē procedentes: ut g h. Secundo reflexos ab inferiore loco ad suum tendentes principium: ut h i. Cum enim primi radij secundum directum amplius procedere non possunt / a solidis corporibus impeditur uirtutem in unum colligunt & se reflectendo multiplicant. Media autem regio frigida est & densiuscula: praedictis (ut calida sit) destituta causis. cum neque a superiori parte ignem / neque ab inferiori radiorum solarium reflexionem habeat: sibi calorem inducentem. Tertia solutio. In supraaeris regione non gignuntur nubes. Et quauis ad eam non pertingant radij solis reflexi: nihilominus frigida non est. Nam alteram habet cur incalefcit causam qua media regio caret: ut pote ignis uicinitatem. Nubes autem non tam ex aere generantur q̄ uapores / aeris quidem naturam participant. qui ab humidis corporibus sublatus cum ad mediam regionis aerem peruenit: eius frigiditate densatur / & in nubem cogitur. Frigidum enim congregat & condensat: quaeque condensauerit ad grauiorem naturam ut pluuia disponit. Suprema autem regionis aer est purior / subtilior & rarior q̄ ut ex eo fiat nubes. Secundo. Supremae regionis aer calidus est & siccus. igitur in eo non sunt natae consistere nubes. Calidum enim uapores disgregat & dissipat. Tertio. Supremae regionis aer circulari motu cum sphaera agitatur. Motus autem congregatione impedit: igitur non possit in eo nubes congregari & in aqua mutari. Quarto. Uenti sunt ex exhalatione / & nubes ex uapore. At exhalatio est leuior uapore calido & humido: sicut ignis est leuior aere: igitur uentus est leuior nube. At uenti altissimos montes non transcendunt: neque ad supraaeris regionem pingunt: tanto igitur minus & nubes. Quae enim leuiora sunt: altiora petere loca solent. Et quia dictum sit quod sol & astra suo motu calefaciunt haec inferiora: non tamen ipsa calefcunt. Nam ea solia mobilia cum mouentur calefcunt: quae suo motu medijs fortiter & uolente diuidunt / ex cuius uolente distractione in id quod mouetur calor inducitur: ut aliquando corpora mota concepto igne ardeant: & plumbea liquefacta soluantur. Sol autem & astra cum mouentur non diuidunt fortiter medijs. Non enim mouentur diuisione medijs: igitur cum mouentur non calefcunt: sed subiectis corporibus calorem inferunt. Et maxime omnium sol calefactus est: quia uelocius q̄ luna in suo caelo mouetur. q̄ tamen calidus non sit patet: quia non apparet igneus sed albus cum uidetur sine caligine.

¶ Aex Aegis / capra. ¶ Dalus / torris. ¶ Interdiu / in die.

¶ Quartum cap. continet causas flammatarum in summo aere apparentium. earum generationes. & quando & ubi generentur. Flammatarum causa. Causa efficiens est celum: & materia est exhalatio calida & sicca. Earum generatio. Terra a sole calefacta duplicem emittit spirationem. Vna calidam & siccam / & haec exhalatio dicitur: alteram calidam & humidam / & haec dicitur uapor. Et exhalatio quidem nata est supereminere quia leuior: uapor autem humidus subsidere: quia grauior. Et quia (ut diximus) ignis / caelo conuulsus est & conterminus: & pars aeris supraaeris conuulsus igni & in igne locata: quado illic exhalatio pertingit / inflammatur facile / paranturque incendia. quemadmodum fumum apud nos inflammari uideamus facile. Est enim flamma / sicci spiritus ardor. Et differunt haec flammae & haec incendia multitudine / paucitate / positione / & figura. Nam cum inflammatio lata est: & discontinua / & longa: dicitur stipul ardentis / & figuram illam imitatur. Et quando per globos accenditur & scintillat, Aeges & caprae. quado non scintillat: est dalus. Et quae accenditur secundum longum & latum / & transcurrit suo tractu aera post signans: sydus repentinum & uolans nuncupatur. Et haec aliquando in supraaeris parte fiunt: ut cum materia calidior / siccor & rarior & magis ardoris naturam imitata fuerit. & aliquando in infima: ut quando densior fuerit & hu-

Quare in supraaeris regione sunt nubes.

midior. Hinc fit vt syderum volantium motus/proiectioni similis esse videatur. Nam aliquando obuiat frigidio a summa parte a quo repelluntur. que si debiliter: latera sequuntur. si valide vt detruat in unum valcant: deorsum ciculata feruntur: aliquando in mare aliquando in terram decidunt. densum enim: deorsum reuerberare natum est. Et hac de causa deficiuntur fulmina. Si frigidu ex ima parte relinquunt: sursum emicant & natura quidem/vi autem atq; insuria deorsum. Ad latus autem plerunq; quia fit horum mediu/quo motu sursum vt euolent exitum querrunt. Sed quæres quomodo aliquando magna pars aeris: mira celeritate videatur incendia concipere? Dicimus sicut supposito facile inflammabilis lucernæ vt puluere sulphureo: cum lucernam incendis totum tibi subito accendi videtur: ita & multa incendio parata in aere exhalatione leui occasione accensa: videtur aer subito/repenteq; exardescere. Et vniuersaliter hæc flammæ & hæc incendia (quæ epicaumata vocant) a similitudine figuræ quam imitantur nomina sumunt. vt can delæ/trabes quas docidas dicunt: columnæ / lanceæ/terretes/clypeu/globu/faces ignitæ/pyramides: præterea Xiphie/Hippet/Geratie/Bolides (quas dicere possumus gladios/equitas subas / cornua & iacula ignita) & consimilibus appellentur nominibus. Quando & vbi fiunt. Et apparent tempore sereno de nocte / & aliquando interdum. & omnes fiunt sub globo lunæ: cuius hoc indicium est. Nam cita velocitate moueri percipiuntur: quemadmodum ea quæ proficimus: & prætergredi solem/lunam & astra. hoc autem est quia prope sunt. Notarum quarti capitis declaratio.

Sydu repentinum aut uolans/sydu non est. nam repentinum est uolans/sydes determinationes sunt distrahentes/est id denotans: quod nostris apparet aspectibus. Nepe (ut inquit Ouidius) interdum de celo stella sereno. Et si non cecidit: potuit cecidisse uideri. Vatum caput primo flammatum (quæ impressiones sunt ignitæ) causas continet. Causa quidem efficiens est celum gignens calorem in hæc subiecta corpora: qui exhalationem calidam & siccam sursum ducat. Materialis autem est exhalatio calida sicca: quia ex ea corrupta fiunt flammæ/perinde atq; ex ligno: ignis/aut oleo flamma. Earu generatio. Terra a sole & astris calefacta duplicem emittit spirationem. Primo a partibus siccis spirationem calidam & siccam: quæ dicitur exhalatio/ similis quidem fumo qui spirat a ligno incenso. Secundo a partibus humidis spirationem calidam & humidam: quæ dicitur uapor/per similes itidem illi euaporationi quæ ab aqua igni superposita resolvente calido expirat. Exhalatio autem quia natura leuior & ignea/nata est supereminere: uapor aut quia minus leuis et aeris/potentiaq; aqua/natus est in loco inferiori consistere. Et cum ignis celo proximus sit / est suprema aeris regio proxima igni: cum ad eam peruenit exhalatio sursum per calorem ducta: ob ignis uiciniam inflammatur/ & fiunt flammæ/impressionesq; flammæ: sicut fumus candele aut ligni apud nos facile inflammatur. Est enim flamma fumus incensus est ardens: quæ ignea est et sicca natura. Et huiusmodi flammæ ab inuicem differunt multitudine materie & paucitate/ordine/ & figura: Cum enim exhalatio in latum est sparsa & discontinua: dicuntur stipule ardentes. Cum autem per globos & partes compactas incenditur/ sicutillasq; spargit: dicuntur capre. quando uero non emicant scintille: est torris & stipes incensus. Exhalatio autem quæ secundum longum & latum accenditur / moueturq; per aera sui incendiij uestigia post se relinquens / & uiam qua transferit signans: dicitur sydu repentinum & uolans: quæ repente apparet & euanescat/ celeriterq; instar uolantis moueatur. Hæc autem incendia interdum fiunt in suprema regione aeris: ut cum eorum materia calidior & rarior per mediam regionem ad supremam peruenit. Aliquando uero in infima: ut cum minus calida & rara ob faculum in infima regione ne sursum conscendat ostenderit. Hanc ob causam syderum uolantium motus proiectioni est persimilis. Nam sydera uolantia interdum a superiori parte obuiant frigidio / ut corpori solido & denso in principio medie regionis consistenti: a quo retruduntur/ interdum quidem debiliter & lente: & tunc ad latus mouentur instar uentorum. interdum uehementer & ualide / tantoz impetu: ut in imum reperiunt possunt: tunc reflexa/resiliuntq; deorsum ferunt. Nam densi supeminet: obuias mobile deorsum reuerberat sua soliditate/ pinde atq; densu subsidens pila luforia sursum reflectit. Et hæc ob causam (ut tertius ostendit liber) deorsum fulmina. Si autem ex inferiori parte frigidu corpore reliquit: media transgressa regione sursum natura mouent/ quæ leuia sunt: quæ ad modum uolente deorsum mouent. Ad latus autem interdum neq; oim uolente mouent: quæ huiusmodi spaciū ad latus porrectū inferioris partis & superioris quodammodo est mediū. quo quæ motu cum impedita fuerint mouent/ ut sursum ferant exitu quæritia. Sed non ab re fieri possit quæstio/ quæ interdum magna pars aeris subito uidet incendia. Cui hæc adhibet resposito. quemadmodum facile inflammabile/ ut puluis sulphureus aut tormetarij/ candele iuxta positū aut flammæ: cum incedit vna parte/ totū repete et celeriter incedit. Ita cum multa exhalatio a summo aere sparsa/ parataq; facili incensionem accedit: incendio tota corripiente materia/ totus aer uidet ardere. Et hæc impressiones flammæ nota sumunt a reb9 quarū figurā imitant. ut si gladij imitant figurā dicunt Xiphie siue gladij/ si in barū equi referat specie: hippei siue equine iubar/ si cornu: ceratie siue cornua/ si sagittarij incensarū habeat figurā dicunt bolides siue iacula ignita/ & ita in cæteris. Quæ ibi sunt impressiones flammæ. Huiusmodi flammæ apparit tpe sereno: nubes enim quo minus uideantur impedimento sunt. Apparet & nocte: nam solis lumen maius/ eorum aspectū impediret. Aliquæ tamen etiam in die apparet. Et sunt oēs sub celo lunæ: aut in suprema aeris regione aut in infima. Cuius signū est: nam celeriter moueri percipiunt/ solæ & lunæ pteruentia: quare prope sunt. Nam quæ distantiora sunt: & si uelocissime mouent/ tamē stare uident ut sol & astra. igitur ex opposito/ quæ cito in sublimi moueri uident: ut sydera uolantia/ sunt prope nos: ut parua distantia illa motus celeritatem ostendat.

Punicus/igneus/crocus. **Purpureus/rosens/sanguineus.** **Craffior/densior.** **Caligo/exhalatio ut nubes suspensa.** **Cumbiatu ut uasium dolium extiterit: Pitbetes muncupant.** Est enim Pitbetes dolium.

Vatum cap. continet causas phantasmatum vt hiatuum/voraginum/ & colorum. & quo modo fiunt. Phantasmatum vt hiatuum/voraginum/ & colorum causæ sunt eadem vt flammatum. Quomodo fiant. sicut in noctis serenitate exhalatio calida & sicca (ut nuper dictum est) aliquando ardet: & fiunt stipulae/ Aeges Dali/ & cæteræ flammæ: ita aliquando solum lumine colorantur: & tunc fiunt phantasmata. Aeræ enim exhalationes lumine

Ouidius.

13

11

2

13

14

15

nis refractione omnimodos colores ostendunt & maxime punicum & purpureum: quia hi colores ex igneo & albo apparent permixtis: sicut orientia sydera monstrant. præsertim cum eę talia specula sint: quæ non imaginem sed colorem suscipiant. Hinc colores in aere plerunq; representantur diuersi: nunc punicel / nunc purpurei: nunc clariore vt qui rarior caligine suscipiantur / nunc subobscuri vt qui craffiore. Album enim in nigro multas facit uarietates/ & flamma in fumo: ita lumen in caliginis nunc densitate nunc raritate/ colorum omnimodas diuersitates. Et hi colores non ita in summa die apparent: quia illos luminis abundantia impedit. nec in summa nocte: quia hos uideri impedit noctis nigredo. Et non multo tempore perdurant: quia eorum materia euasida est/ & cito segregata disparet. Sed huius apparet: quando lumen (interueniente nigro) disrumpitur. vt lumine ambiente: quædam media appareat profunditas/ quam Batea dicunt. quæ cum fuerit magna & concretescens: voraginem et Chasma dicimus. & sæpe ex talibus Dali excidere uidentur.

Caligo ex exhalatione compacta consistit: perinde atq; nubes ex uapore. Vraq; in aere apparet pendula/ caligo quidem rarior & clarior/ nubes autem densior & subobscurior: ut secundus liber ostendat.

Quintum caput continet causas phantasmatum: eorumq; generationem. Siquidem phantasma / impressio est ignea ex exhalatione constans/ non quidem incensa sed lumine perfusa: quod in ea incidens/ diuersorum colorum apparenā reddit. Causa phantasmatum. Efficiens: sol & astra suo calore materia eleuantia. Materia: exhalatio calida & sicca secundum substantiam manens/ & lumen in se suscipiens. Phantasmatum generatio. Sicut in nocte serena interdum exhalatio calida & sicca sursum ducta incenditur / & fiunt flammæ: ita interdum lumine solis & astrorum solum perfunditur: & tunc fiunt phantasmata & colores & illuminationes. Cum enim lumen in caligine susceptum non secundum directum procedere potest: refringitur/ & in latus caliginis undiq; se diffundens: omnium generum colores apparere facit/ interdum clarum / interdum subobscurum/ & possimum croceum & sanguineum. Nam hi colores ex igneo ut exhalatione/ & albo ut lumine permixtis apparere solent: sicut orientia sidera indicium præbent. Oriente enim solet in partibus celi terræ propinquis croceus color in circulum ductus prope horizontem uidetur. & quanto sol est ortui propinquior: tanto ea pars crocea magis augetur/ & semotius ab horizonte extenditur. ita cum sol occidit/ huiusmodi croceus & interdum sanguineus circulus celum iuxta horizontem cingere uisus / paulatim imminuit. Sunt enim aeræ caligines/ specula/ non astrorum imaginem sed colorem representantia. Propter hanc causam diuersi in aere colores apparent: aliquando clariore/ ut qui in rarior suscipiuntur caligine/ per quam manifestius lumen ostenditur. Aliquando uero obscuriores: quando suscipiuntur in caligine densiore/ in qua minus se prodit conspicuumq; reddit lumen. Sicut enim album in nigro multas facit uarietates: & flamma in fumo. In ima enim parte flammæ ipsa obscura uidetur propter eius densitatem: in media parte/ ignea aut alba obtusum raritatem: & in suprema/ circumambientibusq; partibus celestem interdum resert colorem. Et flamma in fumo rarior colorem ostendit clarum/ in densiore uero obscurum: ita lumen in caligine diuersos efficit colores pro caliginis secundum raritatem & densitatem diuersitate. Et huiusmodi colores neq; in summa die apparent: cum illorum aspectum luminis solaris abundantia impedit. neq; in nocte intempesta: quia noctis obscuritas illorum aspectum impedit: sed in die luculo diei aut crepusculo noctis. neq; multo tempore perdurant: quia eorum materia non diu permanet/ sed confesum disgregata disparet. Huius autem fit quando lumen interueniente corpore obscuro discontinuatur & disrumpitur: ut in extremitatibus minus densis lumen apparet/ in medio autem corpore denso propter eius densitatem non apparet: quare ibi profunditas quædam interbiare uidetur. Nigrum enim apparet magis distans/ album uero minus: cum fortius uisum moueat. quemadmodum pictores quod propinquius apparere uolunt/ album efficiunt: quod uero remotius & distantius uideri/ nigro colore depingunt. Et cum hæc profunditas/ uasta & ampla fuerit: dicitur uorago. ex qua sæpe flammæ torris emicare uidetur: quia exhalatio reuerberata incenditur/ & eius flamma nigro contra posita magis apparet. Siquidem album & flammæ nigro obiectum magis conspicuum est/ & uehementius mouet uisum/ neq; spectabilis quæ si per se sine contra positione ad quicquid nigrum uideretur. Cuius plane causa est: quæ opposita iuxta se inuicem posita sensibilia sunt/ magisq; patefcunt quæ ubi per se ponuntur.

Sexti capitis nota. **Cometa & cometes idem.** **Errantes stelle/planete.** **Canis/celestis imago quæ in canis similitudine pingitur / posterioribus pedibus hyemali diuisa circulo/capite occasum spectans ad Aequinoctialem circulum declinans: dextro pedi Orionis sere supposito. oritur cum Canero/ in femore tres stellas habet.** **Canis/ canis maior.** **Orion est celestis imago quæ ut homo depingitur ense incinctus/ dextra clauam tenens/ occasum respiciens/ & cum Tauro decertans: quem Aequinoctialis circulus in zona diuidit/ oritur oriente Sagittario.** **Zona/ Orionis balteus.** **Medius Tropiorum locus/ Aequinoctialis circulus.** **Quinq; stelle: Mercurius/ Venus/ Mars/ Iupiter/ Saturnus.** **Tropicus hyemalis/ circulus Capricorni: qui & bruma dicitur.**

Extum caput continet tres de Cometa opiniones. earum reprobatones. primæ tribus rationibus. secundæ duabus & tertie quinque. Tres de Cometa opiniones. Prima est Anaxagoræ & Democriti creditum Cometa esse congregationem stellarum errantium. quæ quia prope sunt/ lumen suum alternatim refundant/ & ad se dirigant/ seq; tangere uideantur. Cuius signum est (inquit Democritus) quia dissoluto Cometa apparuerunt stelle quædam. Sed id non esse uerum ostendimus. Primo. Quia non modo semel apparere debuissent stelle plures dissoluto Cometa: sed semper. quod non uidetur. Secundo. Quia Aegyptij dicunt errantes stellas aduicem coniunctum iri & aliis: & non facere Cometam. quod nuper nobis uidentibus factum est. Ioue stellam in Geminis subeunte/ & (non facto Cometa) se separante. Tertio. Stelle per se ipsas paruæ & pene indiuisibiles uidentur. Si igitur coniungantur

16

Quid hoc in loco sit phantasma.

tur & tangant: nihilominus maiores non videbuntur. vt neq; si indiuifibile tangat indiuifibile. Non igitur ex stellarum conuentu tam vafte molis generatur cometes. ¶ Secunda opinio est vocatorum Pythagoricorum dicentium cometam vnam esse stellarum errantium que diuifata sub radijs solaribus: que modico excessiuo sole difgreditur. quod Mercurio accidit. Et ideo cometam visibus humanis se prebere confpicendum. ¶ Sed neq; id verum quidem est. ¶ Primo. Quia non modo circa errantes stellas apparent cometes & circa alias. Quod & nos ipsi vidimus circa vnam stellarum que sunt in femore Canis. Nec solum Aegyptiis (qui idem afferunt) credimus. Et coma illa debilis fuit: & magis in partibus astro adiacentibus. ¶ Secundo. Quia si esset vna stellarum errantium: semper appareret cometa sub signifero circulo. Na illuc semper meant errantia sydera. sed omnes qui adhuc temporibus nostris visi sunt, sine occasu super horizontem disparuerunt consumpti: extra signiferum ambitum existentes. Et sub Aftio principe apparuit vastus/horrendusq; Cometes rigente hyeme / & gelu / & serenitate: vesperi ante solem occumbens. Et ideo prima die parum apparuit: postea magis. qui lumen suum ad tertiam ceeli partem extendit: ideo nominatus est via. & ascendit vsq; ad zonam Orionis / & illuc consumptus disparuit. Et hec itidem rationes faciunt contra Democritum. ¶ Tertia opinio est Hippocratis Cui & Eschylli eius discipuli / suorumq; sequacium: dicentium corpus Cometę stellam esse errantem: & comam accipere propter locum humor e a sole ad ipsum eleuato / & lumine refracto. & a medio tropicorum loco non attrahere aquam: quia consumpta est a solis latone. ideoq; illuc comam non gerere: & quando est in declinatione ad austrum: quia breuis est decisio circuli super terram relicta / & magna sub terra. Et quis copiam aque habeat: visus tamen non bene pertingit / ideo illuc non apparet. Cum vero ad Boream relicta fuerit: quia illuc magna circuli decisio super terram relicta est: accipit comam & apparet cometa. ¶ Sed q; non recte sentiant. Patet primo. Quia omnis cometa sub signifero circulo inciperet & deficeret. multi autem extra circulum visi sunt: & plures vno simul facti sunt. ¶ Secundo. Si per refractionem humore eleuato appareret coma: deberet interdum comam relinquere / & interdum ea resumere. ¶ Tertio. Quia propter quinque stellas nullus appareret vnq; Cometa. Id autem falsum est. sed visus est: & quinque preter ipsum super horizontem eleuate stelle. ¶ Quarto. Falsum est in medio Tropicorum loco & Astro non apparere cometam. Nam circa magnum terre motum in Achaia (cum fluctus Burin & Elicen Achaie vrbes operuerunt) ortus est in Aequinoctio magnus cometes tempore estiuo. Et iam multi facti sunt ad austrum. Sub Atheniensium enim gloriosissimo principe Molone facta est comata stella circa Tropicos hyemales: & sole illuc existente / mense Gameleone: quem octobrem dicimus. ¶ Quinto. Tantam refractionem atri esse: quantam comam visi sunt habere cometę / impossibile est. Constat igitur omni ex parte Hippocratis & Eschylli determinationem non esse recipiendam.

¶ Notarum sexti capitis declaratio.

Ouidius: ¶ Burin & Elicen Achaie vrbes aquis olim obrutas esse ut hic affert Aristoteles: Ouidius quoq; attestatur hoc carmine. Si queras Elicen & Burin Achaidas vrbes:

Buris: Inuenias sub aquis / & adhuc ostendere nauta

Elicen: Inclinata solent cum moenibus oppida merfis.

¶ Duo sunt tropici prior estiuus: qui est circulus a sole initium cancri tenente ad motum primi mobilis descriptus. Et hic circulus cancri / Tropicus solstitij estiuus dicitur: q; sol ibidem consilens conuertatur & rursum descendat. Alter est Tropicus hibernus / & est circulus a sole principium capricorni tenente descriptus ad motum primi mobilis. Et hic tropicus / bruma & circulus solstitij hyemalis dicitur: q; sol illuc progressus iterum ascendat. Eorum medius est equinoctialis circulus: quia ab utroq; equidistat tribus signis sive nonaginta gradibus. Nam a Tropico estiuo distat arietem / tauro / et geminis: a tropico autem hiberno itidem tribus: cancro / leone / & urgine. Hinc circulus equinoctialis medius tropicorum locus dicitur. Et dicuntur praedicti Tropici termini viae solis: q; sole eos nunq; praetergreditur nec excedat: sed recurat ad equinoctialem / & inter illos perpetuo fit eius uia atq; motus.

¶ Sexti capitis prima opinio est Anaxagorae & Democriti ponentium cometam esse congregationem stellarum errantium / quae lumen suum ad se mutuo diffundunt / & adinuicem continue uidentur / totumq; cometam constituere. Ad quod comprobandum Democritus hoc utitur argumento. Dissoluto cometa apparuerunt aliquando plures stellae disperse. Est igitur cometa illarum adinuicem propinquarum aggregatum. Sed facile haec Democriti ratio diluitur. Eilo enim q; postquam euauerit & disparuerit cometa plures apparuerint stellae: idcirco non recte colligitur & inferitur stellas illas sparsim apparentes prius cometam constituisse. Nam id accidit solum: & nihil ad cometę rationem pertinet / cum aequae cometae dissolui possit non apparentibus passim stellis. ¶ Sed haec opinio uera non est. Primo quia si cometa esset congregatio stellarum: quotienscunq; fuisset dissolutus cometa / deberent apparere stellae: cum ipse sint incorruptibiles. & quae in caelis fiunt: semper consimiliter fiunt. At saepe cometa dissolutus est / postea nullis apparentibus stellis: igitur non hoc modo fit cometa. ¶ Secundo. Si cometa esset stellarum congregatio, quotienscunq; essent plures stellae adinuicem congregatae / deberet apparere cometa. Posita enim causa sufficiente: ponitur effectus: At saepe stellae adinuicem congregantur sine cometę apparitione / ut Aegyptij attestantur / qui dicunt errantes stellas aliquando adinuicem coniungi & interdum eas etiam coniungi alijs stellis non errantibus: & tamen non facere cometam. Quod & Aristoteli etiam experientia cognitum est. Visus est enim sol coniungi stellae quae est in Geminis absq; cometę productione: & se rursum ab eadem stella separare. ¶ Tertio. Sicut indiuifibile adiunctum indiuifibili / non reddit aliquid diuifibile: ita paruum paruo adiunctum non efficit magnum. At stellae separatim & scorsum paruae & pene indiuifibiles uidentur: igitur simul iunctae / non aliquid magnum efficiunt / neq; tantae molis / quantae nobis apparet cometa. ¶ Secunda opinio est Pythagoricorum dicentium cometam esse vnam

stellarum errantium: quae prius ob solis propinquitatem uideri non potuit / eius aspectum impediente insigniori lumine solis. sed ali quantum a sole digressa & distans bene uidetur. Quomodo Mercurius sub radijs solaribus delitescens non est nobis conspicius: ab illis autem ad latus parum digressus: facile oculis nostris peruius est. Sed neq; haec uera est. ¶ Primo. Quia non solum apparent cometae circa stellas errantes / sed & circa alias scilicet fixas quae sunt supra planetas in firmamento. Visus enim est ab Aristotele cometa circa vnam stellarum quae sunt in femore Canis. Neq; id solum Aegyptiorum assertione (qui etiam dicunt flammarum apparitiones fieri non modo circa planetas: uerum etiam circa alias stellas) compertum habetur: sed etiam proprio Aristotelis iudicio atq; experientia. Et huiusmodi flammę porrectio (quae hic coma dicitur) ab Aristotele conspecta debilis fuit / & magis uer gens ad partes adiacentes astro. ¶ Secundo. Sidera errantia mouentur sub zodiaco circulo: igitur si cometa esset una stellarum errantium: semper appareret sub praedicto circulo. Id autem falsum. nam omnes tempore Aristotelis uisi extra signiferum fuerunt circulum: & sine occasu super horizontem manentes tandem euauerunt. Et sub Aftio Atheniensium principe magis apparuit cometa tempore hiberno / gelido / & sereno: tempore uespertino ante solem occidens / & ideo prima die parum apparet / postea autem magis apparuit. Et tantus fuit in lumen suum ad tertiam caeli partem: scilicet ad centum & uiginti gradus diffuderit / signaueritq; suo fulgore caelum: ideo uia nominatus est. Ascenditq; usq; ad zonam Orionis: id est ad equinoctialem circulum qui Orionis in zona diuidit: quare sub zodiaco minime fuit / sed sub equinoctiali consilens circulo disparuit. ¶ Tertia opinio est Hippocratis & Eschylli eius discipuli qui dicunt corpus cometę esse stellam errantem. Et cum a sole eleuatus est uapor directe illi stellae suppositus: eius stellae lumen refringitur in huiusmodi uapore / & apparet coma. quae quis uideatur continua cometae & eius pars propter distantiam nimiam: non tamen est continua / neq; pars cometę. Et quia sub equinoctiali non eleuatur uapor: cum omnis humor illic ardore solis consumptus sit: ideo illic non apparet coma. Cum autem stella errans quae est cometa uerget ad austrum: quia parua est caeli pars super terram relicta / & magna sub terra: ideo uisus non bene ad eam pertingit / neq; apparet coma: quis illic unde uapor eleuetur sit aquae copia. Cum autem cometa ad boream uersus fuerit: quia magna ibi pars caeli super terram relicta est / & aquae simul copia: apparet coma. ¶ Sed q; haec non recte dicunt / patet primo: quia si cometa esset una stellarum errantium: omnis cometa sub zodiaco deberet incipere / & solum unus eodem tempore apparere: cum stellae errantes omnes / moueantur sub zodiaco. At multi cometae extra zodiacum circulum uisi sunt: & plures q; unus simul facti sunt / & apparuerunt: igitur. ¶ Secundo. Si ipsius cometae coma appareret per refractionem luminis in humore eleuato: igitur cum ille uapor esset directe stellae erranti suppositus / deberet cometa habere comam. cum uero non esset suppositus uapor in quo refringatur illius stellae lumen: deberet relinquere comam & sine coma apparere. Id autem falsum est: cum semper cometes comam habeat a qua & nomen accipit: igitur. ¶ Tertio. Si cometa esset una quinque stellarum errantium: igitur propter quinque huiusmodi stellas nullus vnq; deberet apparere cometa: sicut propter quinque stellas errantes nulla est altera stellarum errantium. Id autem falsum est: nam cometa interdum uisus est / & quinque propter ipsum super nostrum horizontem eleuate stelle errantes. igitur & falsum est cometam esse stellam errantem. ¶ Quarto. Falsum est in equinoctiali circulo (qui inter utroq; tropicorum & estiuum & hibernum medius est) & in astro cometam non uideri neq; apparere. Cum enim magnus ille fuit in Achaia terremotus (in quo exundantes fluctus Burin & Elicen insignes Achaie vrbes obruerunt) ortus est sub circulo equinoctiali magnus cometa: & plures cometae ad partem australem iam pridem uisi sunt. Nam sub Molone in clyto Atheniensium principe factus est cometa circa tropicos hyemales & circulum capricorni / mense octobris: quem graeci Gameleonem nuncupant. ¶ Quinto. Impossibile est tantam esse luminis sideris in uapore refractionem: quantam comam interdum uisi sunt habere cometę. nam exigua esse potest luminis astri in uapore refractio. Ipsius autem cometae coma & uasta est & ingens. Non igitur Hippocratis & sui discipuli probanda est opinio.

¶ Septimi capitis nota.

¶ Pogon pogonos / barba. Hinc Pogonia: cometes cui inferiore ex parte in speciem barbae longe promittitur uiba. ¶ Est & uisus alius saeculis inco gnitus sub Augusto Caesare candidus cometes / argenteo crine ita resurgens: ut resurgentiae excellentia uix contineri liceret / speciemq; humanae dei effigiem in se ostendens: ut prodit. C. P. linus. Sed quis non intelligit hoc domini praenuncium fuisse astrum: cum uoluit deus homo in terris uideri: & cum hominibus nostram sortem miseratus conuersari. ¶ Eleuantia exhalationes & uapores: sol / planetae / & astra. ¶ Hypercauma / Epicauma / incendium sursum apparet. ¶ Tropici termini uiae solis.

19 20

¶ Optimum caput continet causas cometę, eius generationem, eius diuersitatem. Signa q; sit calidę & siccae naturę. Cur non multi passim / cur raro / & cur frequentius extra Tropicos appareant. Et propter litteram Aristotelis significationes cometę. ¶ Cometę causę. efficiens. sol / planetae / astra. Materiam. exhalatio calida & sicca. ¶ Cometę generatio. Cum eleuatur exhalatio nis calidę & siccae multitudo vsq; ad illam supremam aeris regionem in ignis confinio existentem / circulari motu agitata: que quidem compacta sit & densa / bene inflammabilis: sic ut non multum exuratur / neq; cito extinguatur / habeatq; subiectam dispositam exhalationem ascendentem vt aptum & conueniens pabulum: tunc fit stella comata. Facile enim propter ignis uiciniam & loci sui dispositionem inflammatur: & ad illius summi aeris motum: syderis cursum imitatur. Et hic flammam in modum crinis circunquaq; dispergit / qui crinitus dicitur: hic deorsum demittit: & tunc pogonia est quem barbatum dicimus: hic uero in latus porrigit / & hunc dicunt caudatum. ¶ Cometarum diuersitas. Horum est duplex. Quidam per se apparet non in loco astri: & totus est Hypercauma. Alius sub astro / nunc sub erratico / nunc sub altero: & fit in modum Halonis circa solem aut lunam: nunc crinem / nunc Pogona / nunc flammam in latus porrigenis. Sydus autem comam non habet. Hoc tamen interest. Quia Halon fit refractione / vt postea fiet manifestum: cometa

vero flamma & incendio. Hinc fit vt Hippocratis ad solem refraçtio parum sit probanda: quia frequen-
 tius per se fit: neq; circa solem neq; astrum aliquod: q̄ circa astrum. **Signa q̄ cometa calide sit & sicce**
 nature. Cometam igne q̄ esse consistentiæ & nature hæc sunt indicia. Quando appareret comete: validi
 perflant venti & siccitates sunt multæ. Hoc enim ideo est, quia eleuatur exhalationis multitudo / huma-
 dum euaporans & soluens: vt in aquam concrefcere / densari / soluiq; non possit. Et cum comete paucio-
 res / minores / & rariore: pauciores erunt venti ac siccitates. Cum vero maiores: validiores erunt venti / &
 aui sicciores. Et memoria proditum est aliquando sic inualuisse spiritum: vt magnus lapis sublatus
 fuisset in aera / qui in Aegyptios lac / claro die decidit. & circa noctem apparuit comets hori edus: hyems
 sicca fuit / Boreas in Nilum obtinuit: faciens fluctus & inundationem. & Auster extra fluctum impetu va-
 lido perflabat / & arida impetebat loca. Et sub principe Nicomacho circa circulum equinoctialem ex-
 ortus est comets diebus paucis perdurans / a vespera ortum faciens: quo tempore insolitus ventus vexa-
 uit Corinthum. Hæc sufficientia præbent argumenta: cometem naturæ esse igneæ / calidæ & sicce. **Et**
 si queras: cur non multi simul passim: cur raro: cur frequentius extra Tropicos fiant? **Hoc ideo est.**
 quia raro materia tanta eleuata est: vt sufficiat facere cometam vnum aut multos. Et propter disgrega-
 tionem & solutionem materiae quæ fit nunc a sole / nunc ab astris / & feruore solis semper illac discurrentis /
 sub tropicis fortius dispergitur atq; dissoluitur materia: q̄ extra illum cæli ambitum. **Præter litteræ**
 Aristotelis sententiam cometæ significationes. præsignat bonorum sterilitatem. ventorum impetum / del-
 ia / Principum lethum & seditiones.

Tu steriles agros & inania vota colonis: **Oppida. Tu bella sanguinolenta moues.**
 Siccus & effervens scete cometa facis. **Principibus lethum: tui seditiosa minaris:**
 Cum crinē ostentas: tunc ventorū impetus vrget **Sic variis mundus ducitur auspiciis.**

Notarum septimi capitis declaratio.

Cometem illum candidum sub Augusto Cesare usum cuius meminimus huius capitis notæ / nonnulli eam esse stellam conie-
 clant: in qua Sybilla Tyburina / Augusto Cesari ostendit candidissimæ uirginis puerum suum amplexæ imaginem: eiq; dixit. hic
 puer maior te est: ipsum adora. Cui Mantuanus satis aspiulatur de prædicta Sybilla Tyburina loquens.
 Hæc (cum diuinos cultus & sacra pararent **Velle colit: pueroq; aras & templa relinque.**
 Augusto cum plebe patres) cita Tyburis arcem **Ille regit celos: atq; immortalis olympi**
 Liquit: & ingentes ueniens ad Cesaris aulæ **Possidet imperium & fatalia temperat astra.**
 Fulgentem nitido monstrauit in æthere circum **Pone præcor Cesar fastus Auguste superbos:**
 Irdeq; inclusam parua cum prole parentem **Teq; (licet trahes uas te telluris habenas)**
 Atq; manum tendens / uultuq; ad sidera uerso **Esse sub immenso positum reminiscere summi**
 Ille puer deus est (inquit) tu de sine Cesar **Principis imperio: cui rerum æterna potestas.**

Mantuanus.

**Comete dis-
 uisio.**

Septimum caput continet primo causas cometæ. Causa quidem eius efficiens est cælum / planeta & astra: suo calore mate-
 riam eius eleuantia. Materia autem est exhalatio calida & sicca / sursum a calore eleuata. **Comete generatio.** Cum usq; ad
 supremam aeris regionem igni uicinam eleuatur exhalationis multitudo: congregata quidem & simul unctæ / facileq; inflamma-
 bilis: ut non multum eius simul consumatur / neq; statim eius flamma extinguatur: quo diutius cometa durare possit / perinde atq;
 candela in una eius extremitate accensa longiori tempore durat. & habeat ab inferiori parte succedentem continuo & aduenientem
 exhalationem: quæ sit ipsius cometæ conueniens alimentum. sicut lampas cui ab inferiori parte continuo subministraretur nouum
 oleum / quo nutrimento flamma diutius daret: tunc fit cometa. Nam huiusmodi materia propter igneum calorem per aera diffu-
 sum facile incenditur: & instar syderis circulariter mouetur / modo ad occasum tendens / modo super horizontem oriens: ad mo-
 tum supremæ regionis aeris in qua consistit. Et trifariam cometa diuersus apparet. Aliquis enim flammâ in modum crinis undiq; /
 omniq; ex parte dispergit: propter sparsam circumquaq; exhalationem q̄ incenditur / & crinitus dicitur. Aliquis flammam ad infe-
 riorem partem protendit / deorsumq; porrigit: & dicitur barbatus. Alius uero flammam ad latus instar caudæ extendit: q̄ ibi ex-
 tra compactam exhalationem / promineat in longum exhalatio incensa: & caudatus dicitur. **Cometarum diuersitas.** Quidam
 apparet per se / separatimq;: & non directe suppositus astro: & hic ab astro nullam suarum partium sumit apparentiam / sed totus
 est mixtum imperfectum igneum. Alius autem apparet sub astro: aliquando erratico / aliquando fixo / directe illi suppositus: sicut
 Halonis circulus / soli aut lune (ut tertius liber ostendit) directe supponitur. Et utriusq; horum aliquis est crinitus / alius barbatus /
 alius uero comatus. Inter cometam tamen & halonem hæc est differentia: halo fit per refractionem luminis suscepti in nube sub-
 lecta astro lucido: & non per incendium. Cometa uero fit per inflammationem exhalationis calidæ & sicce: & non per refra-
 ctionem. Quo circa non est probanda Hippocratis opinio / ponentis comam apparere cometæ: ob refr. ctionem luminis in subiecto ua-
 pore. Nam cometa frequentius fit per se & separatim ab astro: q̄ directe sub astro. Cum autem per se fit: non potest apparere huius
 modi refraçtio a lumine astri. **Signa q̄ cometa calide sit & sicce nature.** Quando apparent cometæ: ualidi sunt uenti & magnæ
 siccitates. Quod eo evenit: quia eleuatur exhalationis multitudo quæ cum tota in supremam aeris regionem non perueniat / partim
 offenso obstaculo impedita & repulsa: illa ad latus mouetur / & copiosam præbet uento materiam. Talis etiam exhalatio calida &
 sicca humidum uaporem in aere repletum & futuræ pluriæ materiam soluit & dissipat / prohibetq; ex eo nubem fieri / & pluriæ
 gigni. Et cum pauciores sunt cometæ & minores: pauciores sunt uenti & minoresq; tunc minus exhalationis eleuetur: quæ uento-
 rum & siccitatis occasione præstet. Cum uero maiores sunt cometæ & plures: uehementiores sunt uenti & grauiore siccitates /
 cum tunc plus exhalationis eleuatum sit: quæ uentos impetuosos & siccitatem procreet. Memorant enim historici & perhibent ali-
 quando tam ualidum fuisse uentū: ut in eis magnus lapis subleuatus fuerit in aera / & longo subuectus spacio tandem in Aegyptios

lacus in claro die deciderit. Et circa noctem uisus est cometa horrorem intuentibus incutiens. Tempus hyemale tum sicum fuit.
 Boreas autem in Nilum Aegypti fluium nominatissimum suam uim inferens præualuit: & aquam Nili alueo excedere cogens /
 inundationem & stagnationem Nili fecit. Auster autem extra Nilum magno impetu insonabat: & arida loca inuadens uiolentiam
 magnam inferbat. Et sub principe Atheniensium Nicomacho (ut annales referunt) circa equinoctialem circulum exortus est come-
 ta paucis diebus perdurans & tempore uespertino exorientis: quo quidem tempore uentus impetuofus Corinthum Acbaie urbem
 uexauit. **Et si quis querat, cur non eodem tempore multi apparent cometæ passim / & sparsim in diuersis cæli partibus / præte-**
 rea cur raro appareant cometæ. Deniq; cur frequentius extra tropicos: q̄ inter tropicos appareant. **Responso.** Raro tanta materia
 eleuata est: quanta ad cometæ generationem requiritur. hinc non multi simul fiunt / & raro admodum fiunt. Sub tropicis autem ex-
 halatio consilens dissipatur & dissoluitur: propter feruorem solis semper inter tropicos discurrentis. Extra tropicos autem mate-
 ria manet compactior & integrior. hinc extra tropicos potius quam sub tropicis apparent cometæ. **Ex prædictis autem come-**
 te proprietatibus facile est coniectare causam eorum quæ præsignantur per Cometam. Quia enim cometa sicce est nature: sterili-
 tatem bonorum portendit. Nam siccitas est nouerca fructuum & ubertatis terræ. Ventorum præterea impetum designat: quia ma-
 teria ex qua fit cometa: est materia uenti. Deniq; mortem principum & seditionis præsignare dicitur: q̄ eo apparent / qui Cholericæ
 sunt & multum habent contemptamenti calidi & siccitatis affectiones & animi perturbationes sequentes excitant bella & com-
 motiones: quas plerumq; cædes principum & tumultuosa seditio consequitur.

O clauis capitis notæ.

Lac primo est circulus albus cælum cingens (ut aiunt) per Geminos et Capricornum transiens / sub noctis serenitate conspicuus:
 de quo meminit Ouidius.
 Est uia sublimis cælo manifesta sereno:
 Lacæa nomen habet / candore notabilis ipso.
Secundo, lac est exhalatio sub ipso aggregata cælesti circulo: eius candoris similitudinem representans. Et causatur candor in il-
 lis: ut colores cælestes dicitur. Cælestis semper sub nocte serena apparet: impressionis / non semper. **Lac uia lacæa / Galaxia. Ga-**
 la enim dicunt græci lac. **Emphas / demonstratio.**

Sporades / dispersæ.

Clauum cap. continet tres de lacte opinionones, earum improbationes, & propriam
 determinationem. **Tres de lacte opinionones.** **Prima est Pythagorice dicentium**
 Phetontæ semel hac curru traxisse paternos: & hanc cæli partem exusta in canduisse:
 hincq; nobis adhuc lac apparere. **Sed inconueniens est nō intelligere hac de cau-**
 sa zodiacū circulū ita exustū esse debere: & magis q̄ lacteus circulus. Nā sub eo sem-
 per sol decurrit / & omnia errantia sidera. At nihil tale passus cōspicif / nobis enim
 totus manifestus est circulus: & qualibet nocte uidet dimidius / nisi ea ex parte qua
 24 **conspicitur lacteo circulo.** **Secunda est Democriti & Anaxagoræ dicentū lac esse**
 propriū lumē aliquorū astrorū adiuuicē cōgregatorū. Dicebāt enim solis aspectu propriū lumē astrorum
 25 impediri uideri. sed terra interposita nō impediri uidet: & lac ipsū nūcupat. **Sed nō ita est.** **Primo.**
 Quia lactis circulus semp apparet sub eisdē astris. At cōtinue esset alia & alia q̄ a sole nō inspiceretur: trās-
 lato igitur sole, oporteret & lac trāfferri. **Secundo.** Quia astronomis theorematib; cognitū est solē
 esse multo terra maiorē: & astra multo magis a terra q̄ sol & luna / distare. conus igitur terrestris umbræ
 26 deficit citra astrū ad ea ipsa solarē aspectū nō impediēs. **Tertia est dicentū lac radiorū solis refraçtio-**
 nē: ut de cometa. Sed neq; hoc uerū est. **Primo.** Quia nō semp deberet apparere in eodē loco. ut impos-
 sibile est eandē Emphasim continue in eadē speculi parte fieri: si speculum aut res moueat. **Mouent autē**
 continue sol & astra. **Secundo.** Quia apparet nobis lactis circulus in aqua de nocte: ubi nō potest esse
 27 talis refraçtio. Non igitur fieri oportet hanc Emphasim atq; candoris manifestationē: ob radiorū refra-
 ctionē. **Aristotelis determinatio.** Virtute astrorū q̄ sunt in cælesti lacteo circulo, eleuantur exhalationes
 multæ / ut fit in generatione cometæ: in qua quidē recipitur atq; refringitur lumē astrorū illic existentū /
 & illi p̄tis cæli. Fitq; hūc in modū circulus magis albus (ut sub astri rotūditate fit circulus halo) q̄ lactis cir-
 culus dicitur. Et id quidē rationabile est. Nā si vnū astrorū sufficit materiam eleuare vnde possit prodire
 cometa: multo quidem fortius magna astrorum multitudo: quæ in uia cæli lactea late effulgent (quas
 sporades dicunt) materiam sustollere poterit: in qua hæc pars cæli formetur representeturq;. Adde hunc
 lacteum circulum non fieri inter Tropicos ut neq; cometes: sed extra / ubi exhalationis uis maiore per-
 durare possit in dissoluta tempore: & ubi esse possit maioris materiae representationis commoditas. De
 flammis igitur apparentibus / de phantasmatibus / de cometis: & lacte hæc dicta sufficiant.

Primi Meteororum finis.

Notarum octauis capitis declaratio.

Lac primo est in prima acceptione non est mixtum imperfectum: sed eius exemplar. lac autem secundo: mixtum imperfectum
 est: & speculum recipiens similitudinem candoris lactis primo: sicut caligo suscipit lumen solis & astrorum / & diuersos ostendit
 colores. Galaxia autem siue uia lacæa cælestis / cum cælum non fuerit obduclum nubibus / nocte semper apparet. Ea autem quæ
 impressi est / non semper apparet: cum non semper sub lacteo cæli circulo sit parata exhalatio: quæ illius candorem representet. per-
 inde atq; nō semp colores & illuminatiōes apparēt in aere etiā sereno. **Fabula de Phetontæ** Ouidius elegatissime in secdo libro sue **Pheton.**
 Metamorphoseos persequit. Quæ q̄ ad historiam referre maluit: dicit p̄ phetontæ designari cometæ ingentē et horredū: q̄ quodā uisū est. **Ouidius.**

Et eius tempore tantam fuisse siccitatem solisq; ardorem: ut & arbores & segetes arefacte fuerint & propemodum fluminis exsiccata. Quem ualidum solis aelum per conflaurationem a phetonte factam designari dicunt.

Quartum caput primo continet tres de lacte opinionones. Prima est Pythagoricorum dicensium Phetontem filium Phoebi cum impetrasset a patre moderamen curris solaris in unum diem: exorbitante & expaciatum duxisse curris paternos per hanc celi partem / & eam incendio solis exustam candidam esse: & propterea nobis lacteum celi circulum apparere. Sed si hęc opinio uera esset: eadē ratioe zodiacus circulus deberet esse exustus: immo potiori iure. nam ad eam celi partem candida solē semel tantum puenisse dicunt: & eam exussisse: quanto magis igitur debuisset ambussisse zodiacū: sub quo non semel tantū sed semper decurrit sol. & non modo sol: uerumetiam oēs planetę. At zodiacus circulus exustionē passus nō est: nam totus nobis conspicuus est: et qualibet nocte / una eius super nostrum hemispheriū cōspicitur medietas: nisi ex ea parte qua lacteo circulo coniunctus: ob illius candorē uideri phibetur. Secunda opinio est Democriti & Anaxagorę dicentū lacteū circulū esse propriū lumē astrorum aduincē congregatorū: quod quidē in die impedit uideri ob insignis solis lumē: nocte autē cum terra soli & p̄dictis astris interponit: non amplius impeditur: sed manifeste uidetur huiusmodi lumen: & lac dicitur. Sed hęc opinio ueritati non est cōsentanea. Primo. Quia cū ea impediatur uideri: q̄ soli propinqua sunt: ea uero nō impediunt: q̄ ab eo distant: cōtinuē alia sunt & alia astra que ob solis uicinā nō conspicerentur. ut si sol sit in oriente: astra partis orientalis nō uiderent: sed occidentis bene cernerentur. Cōtra uero cum sol fuerit in occidente: astra occidentalia nō uiderent: & orientalia uiderentur. quare sole ab una parte celi in alterā translato: & lac transferri oporteret. ut cū esset sol in oriente: lac esset in occidente: et cum sol in occidente: lacteus circulus esset in oriente: ubi lumen solis non impeditur propriū lumē astrorū. Sed hoc falsum est: cum lacteus circulus semp nobis appareat sub eisdē astris: igitur & illud ex quo sequitur. Secundo. Ex Astronomia cognitum est solē longe terra esse maiorē: ut pote centies & sexagies. Cognitū est etiā astra multo magis distare a terra: q̄ sol aut luna distent. Est enim luna in imo celos: astra autem fixa in octauo sive firmamento. Cum itaq; sol est sub nostro hemispherio: tunc terrę umbra in modum sphericę pyramidis per aerem celū uersus porrigitur ex opposito corporis lucidi. At illa umbra terrę non diffunditur in altum usq; ad astra: cum ob terrę ad solē paruitatem: tum ob nimiam astrorum a terra distantia. deficit igitur conus / supremusq; umbre uertex longe citra astra: quare nō impedit diffusionē luminis solaris sub terra existētis ad astra nobis supereminētia. Non enim potest opacū impedire lucidū: nisi per quantū spaciū sua umbra diffunditur. Si igitur non possunt astra uideri in die propter lumen solis: eadem ratione nec eorū lumen nocte uidebitur. Tertia opinio est dicentū lac esse refractionē radiorū solis in caligine aut exhalatione: sicut Hippocrates dixit de cometa. Sed neq; hęc uera est. Primo. Quia tunc lacteus circulus non semper deberet apparere in eodem loco: cum refractionē fiat solum in caligine directe corpori lucido supposita: et sol continue transferatur de una celi parte in alteram. deberet igitur huiusmodi refractionē modo in uno loco apparere: modo in altero. Est enim caligo ut speculum: sol uero ut res causans imaginem in speculo. Modo impossibile est eādem rei representationem in eadem speculi parte fieri: si speculum moueatur: re quiescente: aut res representata moueatur: speculo quiescente: aut utraq; & speculum & res moueatur educto. At qui lacteus circulus eodem semper in loco apparet: igitur non fit per refractionē radiorum. Secundo. Quia lacteus circulus de nocte nobis apparet in aqua: ubi non potest esse radiorum solarium refractionē: cum sol sit sub nostro hemispherio: igitur non fit huiusmodi candoris apparitio ob radiorum refractionē. Aristotelis determinatio. Astra que sunt in lacteo celi circulo / sua uirtute eleuant exhalationū multitudinē: in quā ipsorum lumen & candor illius partis celi per refractionē apparet. Et hoc modo fit magnus circulus albus in aere: qui lacteus circulus dicitur: quem admodum sub luna fit halonis circulus. Et id non sine ratione euenit. nam cum unum astrorum sufficit ad eleuare materiam unde fiat cometa: longe potius multa astra que in ea celi parte candida / paria resurgunt: materiam eleuare poterunt in qua illius partis celi candor representetur. Neq; fit lacteus circulus inter tropicos: cum ibi propter solis feruorem materia eius diu consistere non possit: sicut de cometa dictum est. Sed extra tropicos: ubi materia eius diuina indissoluta perdurat & commodius lumen & candorem representat. Commentarij in primis Meteororum Aristotelis finis.

Primi capitis secundi Meteororum note.

Stilla gutta.

Ecundus liber Meteororum continet nouem cap. Primum causas pluuie, eius generationem, & vnam caliginis & nubis differentiam. Et preter litterę Aristotelis sententiam vnum & viginti signa pluuie. Causę pluuie sunt, efficiens: celi circulus / maxime solis: qui prope nos decurrens vapores eleuat / & disgregat, quos sua absentia congregat. Materia autem est vapor calidus & humidus sursum latus. Pluuie generatio. A sole & aliis astris eleuantur vapores ab aqueis locis (est enim vapor / aque halitus) qui diu in aere suspensus / & ob medię regionis frigidę contactum densatur infrigidatus / atq; iterum per stillas deorsum erumpit: fitq; pluuia. Quę si minoribus stillis crebra descendit: imber. Si maioribus: pluuia. Si impetuose / subito / & grossioribus totis simul: labrocera dicitur. Differentia. Inter nubem & caliginem hoc interest: quia nubes est crassior ille vapor uisus in aere suspensus: qui tandem soluitur in aquam. Caligo autem itidem suspensa nebula est: sed quę non soluitur in aqua: quę dispergitur & dispersa uanescit. Est enim caligo uelut nebula sterilis. Fit hinc ut caligo magis sit feruoris signum. Et generatio nubis: ex uapore / & pluuiarum & nube: imitatur solis circulum. Nam sole existente prope: eleuantur vapores / suntq; nubes. quo elongato: iterum descendunt. Calidum enim eleuat: & frigidum deprimit. Et hoc semper: ut fluuius effluens & relabens secundum ordinem. Et forte hunc semper naturę serie seruata indeficientem fluuium: ut diuinę prouidentię flumen: priores sub enigmate & uelata allegoria Oceanum terrę semper circumfluum uocauerit. Præter litterę Aristotelis sententiam vnum & viginti pluuie signa. Mercuriorum e flumine celer uolatus

atq; clamor. Fulgē in sicco ludentes. Ardea super nubem euolans. Sydera cadere uisa. Albescentes flammarum sub obscura nocte tractus, Paleę & frondes eleuatę uoluitantes. Plumę in summa aqua colludentes. Ex parte Boreę: Eurij / Zephyriq; tonitrus. Grues in aere fugam agitantēs. Vacca in cęlum suspiciens & captans naribus auras. Hirundo lacus circumuolitans. Ranę in limo quęrulę. Formica oua extollens. Cęlestis arcus apparitio. Agmen coruorum & pastur rediens / & alis strepens. Fluuiiales aues uindis relictis prata frere: se frustra lauare gestitūs, Garrula cornix. Cornix sola dissipata harena: caput uindis obiectas & imergēs. Ignis in oleo scintillas. Et fugi cretētes: pluuias & tēpestates (ut cecinit Maro) p̄sagūt. Iam sibi tum curuis male temperat uinda carinis: Aut arguta lacus circumuoluitant Hirundo. Cum medio celeres reuolant ex equore mergi: Et ueterem in limo ranę cecinere quęrelam. Clamoremq; ferunt ad littora. Cunctę marinę Septus extectis penetralibus extulit oua: In sicco ludunt fulgē. Notasq; paludes Angustum formica terens iter. Et bibit ingens Arcus. Et e pastur discedens agmine magno Coruorum increpuit densis exercitus alis. Deserit: atq; altam suprauolat ardea nubem. Arcus. Et e pastur discedens agmine magno. Sepe etiam stellas uento impendente uidebis: Coruorum increpuit densis exercitus alis. Pręcipites cęlo labi. Noctisq; per umbras: Iam varias pelagi uolucres (& quę Asia circum Flammarum longos a tergo albescere tractus. Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri). Sepe leuem paleam & frondes uolitare caducas. Certatim largos humeris infundere rores: Aut summa nantes in aqua colludere plumas. Nunc caput obiectare fretis / nūc currere in uindas: At Boreę de parte trucis cum fulminat: & cum Et studio incaustum uideas gestire lauandā. Eurijq; Zephyriq; tonat domus: omnia plenis Tum cornix plena pluuiam uocat improba uoce. Rura natant fossis / atq; omnis nauita ponto: Et sola in sicca secum spatiat harena: Humida uela legit. Nunq; imprudentibus imber Aut caput obiectat quęrum uenientibus uindis. Obfuit. Aut illum surgentem uallibus imis: Nec nocturna quidem carpentes pensa puellę Aerię fugere grues. Aut bucula cęlum Nesciunt hyemem: testa cum ardente uiderent Suspicens: patulis captauit naribus auras. Scintillare oleum. Et putres concrecere fungos.

Primum caput secundi Meteororum de pluuia præcipuam agit determinationem. cuius imprimis causę declaratur. Causę pluuie sunt. Efficiens quidem: sol & astra suo calore & præsentia uapores eleuant / & disgregant. Et potissimum: sol: qui cum super nostrum est hemispherium: uapores ab aqueis locis disgregat: cum uero abest: illos per accidēs congregat: cum descendit calorem in aerem producere: & caloris absentia congregentur uapores. Materia autē est uapor calidus & humidus sursum ductus. Pluuie generatio. Virtute solis & aliorum astrorum uapores ab aqueis locis susolluntur (Est enim uapor balneus ab aqua per calorem segregatus) qui usq; ad mediam regionem aeris perueniens: per eius frigiditatem densatur in nubē: & infrigidatur: deinde nubes in guttas resoluuntur aqueas / & fit pluuia. Ea autē triplex est. quę ad minoribus guttis dulciter & crebra descendit: ut in principio cū nubes incipit in pluuia resolui / & minutim / rarasq; decidit: & hęc uocatur imber. Alia est quę maioribus guttis / moderate descendit: & terrę humectat irrigans: cū scilicet regulariter nubes et secundū maiores partes sensim in aqua resoluuntur. Alia autē est quę grossioribus guttis repente & impetuose descendit cum ingenti fragore: quando scilicet nubes tota sine uul uel uehemens frigus in aqua liquatur. Et hęc labrocera dicitur & nimbus: neq; diu durat sed uehemens est / frumentis & uitis bus graue uocamentum inferens. Nubis & caliginis differentia. Inter nubem & caliginem hęc est differentia: quę nubes est multus uapor simul congregatus & in aere pendens: qui tandem in aquam conuertitur. Caligo autem est multa exhalatio simul aggregata & in aere pendula: non tamen conuertitur in aquam / sed dispergitur & uanescit in subtiliorem aerem. Caligo enim est ut nebula sterilis. nam cum pluuiam produclura uideatur: non tamen producit sed hominū fallit expectationē. hinc potius est serenitatis signum: nam resoluuntur in subtiliorem aerem sine pluuia. quare futuram indicat serenitatem. Hęc autem generatio nubis ex uapore / & pluuie ex nubis solis motū circularē imitatur. Nā cū sol est prope nos & super nostrū horizonē: eleuantur uapores / & sunt nubes. cū uero sol abest a nostro hemispherio: nubes soluntur in pluuia. Idq; cōtinuā successiōe fit: ut fluuius effluens ex terra: & relabēs in terrā secundū ordinē. Et fortasse antiqui p̄ Oceanū (quę posuerūt terrā circūfluere) intellexerūt hęc cōtinuā nubis ex uapore / & pluuie ex nube gnationē: quę est flumē diuinę prouidentię. q̄ uidet uegetabilib; ut moderate humectent: & quasi clesydra irrigent aqua guttatim e sūmo descendēte: q̄ exundationē fluuiorū & aquarū terrestriū obruerentur. Circa carmina / pluuie signa describētia (quę ex primo georgicorū Virgilij sumpta sūt) id nosse oportet: uindā tūc male tēperare carinis: qm̄ nō est apte disposita ut carine p̄ fluuios ducant. qd̄ potissimū fit qm̄ uetorū & imbriū ingruit tēpestas. Pars boreę est plaga celi septentrionalis: nā ab ea spirat boreas. Sic domus Eurij: pars est orientalis / & Zephyri occidentalis. Imprudentib; ignauis / qbus nunq; obfuit imber: qā tāta sūt futurę pluuie signa: ut nō possit nō p̄cipi uetura etiā ab incautis: quare eis nō nocet / cū nūq; sit improuisa. Veterē q̄relā: aut q̄ humanā amiserint formā ut scribit Ouidi: aut q̄ Hydrū regē habuerint ut fingit Aesopus. Ingēs arcus / iristq; bibere dicit cū uapores susollit qbus fit pluuia. Asia prata sui q̄ adiacent Asia paludi nō lōge a Caystro Meonia fluuiio. Ouidius. Aesopus. Caystr. Cornix dicit improba: q̄ similitri credebatur omnis in augurijs. Scintillare oleū / id est scintillas q̄si imiecta aq̄ emittit. qd̄ signū est uaporū in aere subleuatorū. Putres sūt q̄ fungorū figuras / ex fuligine natas: & summitati lucernę hærentes. Cæcidi.

Secundi cap. note. Serenitas est a nubibus: aeris puritas. Trāquillitas uero est in aere fluctuanti uentorū uacuitas. Ecundū cap. cōtinet causas roris & pruine: cōuenientias. Roris & pruine causas. Efficiens: sol & astra. Materia: densus uapor / parumq; caloris habens. Roris generatio. vapor qui paululum de die eleuatus fuerit: ob calidi sursum ducentis paucitatem: temperatę noctis frigore deorsum ducitur / atq; in aquam soluitur. q̄ in aquā uersus: ros dicit.

Fit enim: cum non fuerit estus sursum ducens & exsiccans: neq; frigus constringens & gelans. Et q; gignantur prope signum est: quia tum non longe suspenditur vapor. Pruinę generatio. fit vt ros: sed vt priusq; vapor in aquam versus cernatur: gelatur: Et fit hyeme/magisq; hyemalibus locis. Tres roris & pruinę differentię. Differunt primo. Quia cum sit ros: vapor non gelatur. quod facta pruina contingit. Secundo. Ros temperiem requirit: pruina autem non/ sed frigoris lapsum. Tertio. Quia ros fit flante Austro & non Borea (nisi in Ponto: vbi opposito fit modo) nam Austrini flatus temperiem parant, Boreas hyemem. Est enim frigidus/ & suo frigore exhalationis caliditatem extinguens: praterq; in Ponto. vbi Ausster distans temperiem facere nequit. Boreas autem illic propter frigiditatem/ Antiperistatium faciens (quę contrariorum circumstantia est) calidum congregat & magis euaporat. Hinc fit vt in exteris locis id etiam percipiatur. & putei flante Borea plus effument/halentq; q; flantibus Austris. Sed Borealia extinguunt antequam consent. Austrum autem congregare sinunt. Et pruina contra fit magis flante Borea. Duę conuenientię. Conueniunt primo. Quia ambo fiunt tempore sereno/ & tranquillo. Non existente enim serenitate vapores apti eleuari nequeunt. & flante vento consistere non possunt. Secundo. Quia ros & pruina in altis montibus non fiunt. Primo. Quia vapor (ex quo gignuntur) densus est/ & parum caloris habens: vnde possit in præruptorum verticem montium sustollı: sed prope terram dimittitur. Secundo. Quia montium vertices vento agitantur. Non consisteret igitur vapor: vnde illic ros atq; pruina fieret. Præter literam: roris & pruinę accidentia. ros frumenta collecta putrefcere facit. Sereno fit tempore. Ex rore oues lethalem fluxum concipiunt. Pruina plerumq; foetet, descendens/serenitatem. ascendens/ futurum indicat imbrem.

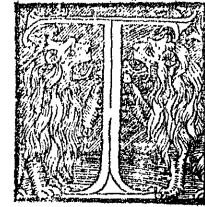
Rore seges collecta perit. Sunt rorida Tempe: Cana pruina olida est. Descendens ipsa serenat: Rore & oues pastę ventre fluente cadunt. Sed si conscendat, tempora pulla notet.

Secundum caput de rore & pruina determinat. cuius in principio assignatur causa. Efficiens quidem sol & astrat: calor in infimam regionem aeris productio uaporem/ quę roris & pruinę sit materia/ eleuantia. Materia autem est uapor paucus & densus & idcirco gravior: qui non longe sursum mouetur: & calor parum habens/ ideo non in mediam usq; aeris regionem ducitur: ut materia pluuię. Roris generatio. Vapor in die aliquantum in aere eleuatus ob paucum calorem sursum ducentem: per noctis temperate frigiditatem in aquam conuertitur/ & deorsum per minores guttas instar imbris ducitur/ herbasq; & gramina (non autem terram) humeflat. Is itaq; uapor in aquam conuersus: ros uocatur. Et fit: quando nõ est uehemens æstus uaporis sursum ducens/ & eius humiditatem extinguens/ aut in aere dispersans: & cum non est uehemens frigus/ uaporem illum constringens & congelans. Alioquin non ros sed pruina fieret. Quare neq; æstate neq; hyeme fit: sed magis uere aut autumnu/ ubi calor & frigus temperata sunt. Quod autem ros prope gignatur/ signum est: quia non longe a terra suspenditur uapor ex quo ros gigni debet. Pruinę generatio. Fit pruina ex paucis uapore per modicum calorem in aere aliquanto spacio eleuato: sed anteq; uapor in aquam conuertitur: congelatur/ & congelatus: pruina dicitur: summas herbas/ terram/ telia/ ramos arborum quibus adhaeret candentes reddens. Et fit tempore frigido & locis frigidis, ut gelidę hyemis præuincia. Tres roris & pruinę differentię. Prima. Vapor ex quo fit ros: non gelatur. Is autem qui pruinę materia est/ gelatur. Secunda. Ros caloris & frigoris temperiem requirit. nam nimius calor/ humiditatem/ minimum uero frigus/ materię eius caliditatem extingueret. Pruina autem non requirit caliditatem: sed potius frigoris congelantis uehementiam. Tertia. Ros fit flante austro uento meridionali: & non flante borea uento septentrionali. Nam ausster temperiem caloris et frigoris (quam ros requirit) efficit. Boreas uero inducit frigiditatem: cum uentus sit frigidus/ & sua frigiditate uaporis (qui rori materiam præstare deberet) caliditatem extinguens: praterq; in Ponto (quę Scythię contermina regio est) ad polum arcticum & septentrionem sita) ubi ausster propter distantiam pertingere nequit.

Quid pondus. Nempe haud minus meridies a septentrione / q; occidentis ab oriente distat. Boreas uero per ualidum frigus circumflans calorem in unum congregat ad loca aquea / & in eas partes aeris/ aquis uicinas/ & per accidens efficit q; huiusmodi calor magis euaporat/ præparatq; rori materiam. hinc in Põto ros (si quis fiat) fit flante borea / & non austro. hanc ob causam in alijs quoq; q; in Põto locis (ut apud occidentis celi plagę subiectos) contingit q; putei aquam continentis plus uaporis & aquei halitus emittunt flante borea q; austro. quandoquidem flante borea calor diffunditur ad imas aeris partes/ aquis uicinas: frigore boreali altiore aeris partem occupante. Et uirtus caloris unita / fortius uapores resoluit. Austro autem flante non sic calor in unum detrusus cogitur: sed liberior per totum aere diffunditur. quare debilior calor aquis proximus/ minus uaporis eleuat. Sed in locis alijs a Põto Borei flatus extinguunt uaporum calorem: anteq; congregentur uapores. Austrini uero magis sinunt ipsos uapores congregari. Contra uero pruina fit magis flante borea q; austro: cum requirat frigiditatem. Duę conuenientię. Conueniunt primo ros & pruina: quia ambo fiunt tempore sereno & tranquillo. Si enim non esset aeris serenitas/ uapores apti ad eorum generationem eleuari non possent: impediuntibus nubibus calorem eleuantem. Si uero non esset aeris tranquillitas/ sed commotio & agitatio a uentis: non possent uno in loco uapores consistere ex quibus ros & pruina generentur. Secundo conueniunt: quia neq; ros neq; pruina fiunt in altis montibus. Tum ob caloris/ uaporem ex quo gignuntur eleuantis paucitatem: qui sufficiens non est ut uaporem illum in altorum montium cacumina sustollat. Tum quia summa montium fastigia & uertices infimam regionem non excedentes uento perflantur atq; comouentur. Nam perflant altissima uenti. quibus igitur ad eos perueniret uapor: non posset uno in loco quietus permanere/ ut exco ros aut pruina gignatur. Circa roris accidentia id annotatu non est indignum. Tempe nemus esse Emonie arboribus frequens placidissimam reddentibus umbram/ per quod Peneus amnis iucundissime decurrit / marginibus gramine uirentibus/ autiq; concentu peramicenus. De quo Ouidius. Est nemus Emonie prærupta quod undiq; claudit: Silua / uocant Tepe per quę Peneus ab imo Effusus Pindo spumosis uoluitur undis. hinc loca quę uis amonia placida & temperata: Tepe uocamus. Pulla nigra/ nubila & pluuiosa. Tertij cap. note. Ephemerus quotidianus. unius dici.

Tempe. Peneus. Ouidius.

11
12
13

Uertium cap. continet causas niuis, eius generationē, & vnam conuenientia, & præter literę sententia accidentia niuis. Causę niuis. cum prædictis eadem sunt. Niuis generatio. Nix generatur. cum nubes (priusq; in humore stillet) congelatur. Et hoc est frigiditatis regionis (in qua fit) signum/ et tēporis. Non enim constringeretur ac gelaretur: multa existente caliditate & non superuincente frigore. debet tamen aliquid caloris esse: nubem eleuare sufficiens. Conuenientia. Conueniunt pluuię/ ros/ pruina/ & nix. Nam fiunt ob infrigidationē omnia. Et pluuię & ros fiunt idem. & pruina & nix/ idem: sola paucitate & multitudine distatia. Nam pluuię ex multo uapore/ multis locis/ & multo tempore collecto: generatur. Ros ex paucis vt Ephemero uapores. Et pruina ex gelato uapore. Nix uero ex gelata nube. Præter literę sententiam quatuor niuis accidentia. Nix nimum albet: fortiter uisū disperges. Per flocculos cadit. Messē auget. Semp in altis saluat mōtib; Candida nix nimum: tu fundis acumina uisus.

Tu cadis vt floccus. Messibus apta uenis. Hismaron/ & Rhodopen/ & Caucasus/ Othrin/ & Alpes Præruptos montes tu sine sine tegis.

Tertium caput de niuediferis. cuius causa eadem sunt cum prædictis: ut pote efficiens sol & astrat: sua uirtute uaporē eleuatum/ ad mediam usq; regionē aeris ducunt. Materia uero: uapor multus & rarus ut pluuię/ & satis caloris habens quoad mediā regionē aeris perducatur. Niuis generatio. Cū multus uapor ad mediā aeris regionē perductus in nubē densatur: & nubes anteq; in aqueas resoluatur guttas congelatur/ sensim per albos descendens floccos: fit nix. Quę cū ex nube gelata fiat: in frigida regione fieri/ ut mediā: & in frigido fieri tēpore/ ut hiberno: facile conuincitur. Si enim multa esset in eo loco quo nix generatur caliditas & nõ superuinceret frigiditas: non congelaretur nubes/ quare neq; fieret nix. Debet tamē aliquid caloris esse in infima regione aeris: sufficiens uaporem ex qua nubes fiat generare. Conuenientia quatuor mixtorū aqueorū de quibus facta est determinatio. Conueniunt pluuię/ ros/ pruina & nix quantum ad generandi modū. Nā prædicta omnia fiunt ob infrigidationē aut nubis aut uaporis. Pluuię quidē & ros sunt idem: hoc paruū/ illud uero magnum. Vtrūq; enim fit per nõ congelationē. Et pluuię est ut multus ros. Ros autē est ut paruā pluuię. Similiter nix & pruina sunt idem: hoc quidem paruū/ illud uero magnum: cū utruq; fiat per congelationē. & nix est ut multa pruina: pruina uero ut pauca nix. Pluuię enim ex copioso uapore multo tempore et ex multis locis congregato gignitur. Ros uero ex paucis uapore ut unius tantum dici/ utroq; sine congelatione in aquā resolutio. Sic nix fit ex multo uapore ut nube cōgelata. Pruina uero ex paucis uapore itidem congelato. Et constitit quatuor terminis: quorū primus sit pluuię/ secundus ros/ tertius nix/ quartus pruina. Sicut se habet pluuię ad rorem/ ita nix ad pruina: ergo per conuersā proportionē sicut se habet ros ad pluuię/ ita pruina ad nix. Et per trāsmutatā proportionē sicut se habet pluuię ad niuē/ ita se habet ros ad pruina. Itemq; per conuersā proportionē sicut se habet nix ad pluuię/ ita pruina ad ros. Et ceterę proportionalitatū species in hisce quatuor terminis inueniri possūt. Circa niuis accidentia: animaduertere licet floccū esse exiguā lane portionē quę habet dumetis & spinetis cum per illa transeunt oues. Inde flocculus diminiuitur enascitur. Et in floccorū similitudinē (ut secundū eius accidēs ostendit) cadit nix. Hismarus & Rodope/ montes sunt Trachie perpetua niue candentes. Caucasus / mons est Indię conterminus Rodope. Scythis. Othris mons est Thesalię quę Virgilius niuālē uocat, cum inquit. Descendunt Centauri Homolen/ Othrinq; niuālē. Caucasus. Alpes sunt mōtes Italię a Gallia distinctas: de quib; Virgilius. Alpinas ab dura niues & frigora Rheni. Et in his editissimis Othris. montibus saluatur nix: q. calor solis etiā æstius nõ sufficit eā liquescere. quare diuturno frigore tandē illa duratur in crystallum. Alpes.

Pluuię ros
Nix. pruina

Floccus. Hismarus Rodope.

Quartij cap. note. Antiperistasis/ contrariorum circumstantia. Põto/ regio ad Boream, est & id mare quod a palude Meotide usq; in Teledum protenditur. Labrocere/ nimbi.

15
16

Vartum cap. continet duas quęstiones, antiquorum responsiones, earum improbattones, secundę tribus rationibus, & proprias solutiones. Prima quęstio. Vbi generetur grandis? Dixerunt sursum generari. & aquam ob stillarum paruitatem suspensam manere in aere (quemadmodum cōtingit aurum/ & plerq; terrea corpora ob molis paruitatem aque supernatare) & illic congelari. & postea congregata multa simul: cadere grandines. Sed hoc esse non potest. quia congelata copulata nequeunt: quemadmodum humida. Secunda. Quo tempore magis generetur grandis? Et uidetur hyeme. Nam grandis est vt crystallus. Fit autem cōgelatio hyeme. maxime tamen uere apparet & autumnu/ tempore fructuū: & tranquillioribus locis. Dixerunt magis estate fieri. Et cū nubes ad tantę altitudinis aerē puenit qui maxime sit frigidus: quia solaris refractio nē radiorū nõ amplius sētiat: illic aqua gelari/ fieriq; grandinē. & hoc maxime estate euenire cōtingere: quādo quidē copiosus sit calor/ nubes eleuare & sursum pellere sufficiens. Sed neq; hı recte sentiūt. Prima mo. Nam in ualde altis locis nõ fit grandis. Videmus enim eā (quęadmodū & niue) aliquādo in ipsis genitā. Secundo. Quia scpe uisę sunt grandinose nubes cū sono nõ lōge a terra delatę: qui horrore & metu audientib; & uidentib; ingerebat terribilē: tanq; aliquo alio maiore futuro. Tertio. Quia aliquādo mirę magnitudinis cadit grandis: oimō dā gerēs figurā & nõ rotundā. Signū igitur est ex nõ ualde alto loco ruere/ neq; in ualde alto genitā esse. Primę quęstionis solutio. Antiperistasis (quę est contrariorū circumstantia) ipsorū auget uehementia. & hinc fit vt estate inferiora loca frigida sint & hyeme calida. quare

est valido existente: media aeris regio frigidior est, suis circumdata contrariis. Et ex nube citius aqua eliquat & grossiores guttae (quas labroceras dicimus) fiunt: quae impetuosae & totae simul decidunt ob congelationis celeritatem. Ita circumstante contrario fiunt guttae labrocerae/ quae (proutque decidant) gelantur: quae congelatae grandines dicuntur. Et quando propinquius fiunt: maiores apparere/ quia parvo ferant intervallo. quando vero remotius: minores atque rotundae. **Secundae.** Minus estate & hyeme quae vere & autumno & fructuum maturacione, quia vere & autumno/ & maturefcentium fructuum tepus/ calidius satis est & humidius: ut vapores eleventur/ & antiperistasis fiat. Adde quod quando vapor elevari sufficit tepore calido: medius aer ex contrariis circumstantia valido concepto frigore: vaporis citius gelat. Multi enim cito aquam in frigidare volentes: primum eam ad solem ponunt. Et in Ponto circa calamos aquam calidam fundunt: ut illic citius geleatur. Vtuntur enim in piscium captura glacie ut plumbum ut calami quietescant. Et hac ipsa de causa circa Arabiam & Aethiopia estate ingrauescunt imbres/ & in die frequentes: & non in hyeme. **Præter literam Aristotelis sententiam grandinis quinq; accidentia.** Deorsum per globos ruit ut Crystallus. Messem enecat. Interdum cum sono & strepitu auditur. Cum pluvia cadit. Multimodis existit figuræ: aliquando hominum/ aliquando ferarum effigiem retinens.

Grando globum vitrei Crystalli imitata: deorsum Decidit. & vitem strataque farra necat. Horrendoque sono mortalia peffora terret

Quarti capitis prima qstio. In quo loco generat grando. **Ad hanc qstionem respondet antiqui grandine sursum generari: & recte in media regione aeris generat quæ admodum pluvia & nix: cum horum quodlibet ex nube generat. Sed postquam nubes resoluta in guttulas adeo minutas: ut non habetis vim dividendi aeris maneat suspensa in acre: perinde atque minuta auri aut terræ frustula ob dividendam aquæ imbecillitate supnatat aq. Deinde guttas aqueas ita segregatas dixerit congelari: congelatas continuari ad invicem & congregari. Congregatas autem deorsum descendere: quæ sufficienter tunc vim habeat dividendi aeris: sic dicit grandine cadere. Sed hæc insufficienter dicit. Nam falsum est nubem ex qua fit grando resoluta in guttas adeo parvas quæ non sufficiat aerem dividere: cum ille guttas aqueas sint plerumque maiores guttis pluviabilibus. Et si non congelarentur: descenderet more pluvie. Falsum etiam dicit guttas congelatas ad invicem continuari. Nam quæ continuantur ad invicem/ humida esse debet & fluida. At congelata non sunt humida & fluida: igitur congelata non sunt ad invicem nata continuari. Non enim potest quis duos grandinum globulos continuare: nisi eos in liquore resolutos. igitur si guttas illas ante congelationem non copulabatur: multo minus post congelationem. **Secunda qstio.** Quo tempore magis generetur grando. **Nonnulli** videtur quod hyeme. Nam grando fit ut crystallus: utrumque scilicet per congelationem. At congelatio fit hyeme: cum tunc vehementer sit frigus faciens congelationem. **Secunda qstio.** Quo tempore magis generetur grando. **Nonnulli** videtur quod hyeme. Nam grando fit ut crystallus: utrumque scilicet per congelationem. At congelatio fit hyeme: cum tunc vehementer sit frigus faciens congelationem.**

Quid crystallus.

Quid crystallus. **Q**uarti capitis prima qstio. In quo loco generat grando. **Ad hanc qstionem respondet antiqui grandine sursum generari: & recte in media regione aeris generat quæ admodum pluvia & nix: cum horum quodlibet ex nube generat. Sed postquam nubes resoluta in guttulas adeo minutas: ut non habetis vim dividendi aeris maneat suspensa in acre: perinde atque minuta auri aut terræ frustula ob dividendam aquæ imbecillitate supnatat aq. Deinde guttas aqueas ita segregatas dixerit congelari: congelatas continuari ad invicem & congregari. Congregatas autem deorsum descendere: quæ sufficienter tunc vim habeat dividendi aeris: sic dicit grandine cadere. Sed hæc insufficienter dicit. Nam falsum est nubem ex qua fit grando resoluta in guttas adeo parvas quæ non sufficiat aerem dividere: cum ille guttas aqueas sint plerumque maiores guttis pluviabilibus. Et si non congelarentur: descenderet more pluvie. Falsum etiam dicit guttas congelatas ad invicem continuari. Nam quæ continuantur ad invicem/ humida esse debet & fluida. At congelata non sunt humida & fluida: igitur congelata non sunt ad invicem nata continuari. Non enim potest quis duos grandinum globulos continuare: nisi eos in liquore resolutos. igitur si guttas illas ante congelationem non copulabatur: multo minus post congelationem. **Secunda qstio.** Quo tempore magis generetur grando. **Nonnulli** videtur quod hyeme. Nam grando fit ut crystallus: utrumque scilicet per congelationem. At congelatio fit hyeme: cum tunc vehementer sit frigus faciens congelationem. **Secunda qstio.** Quo tempore magis generetur grando. **Nonnulli** videtur quod hyeme. Nam grando fit ut crystallus: utrumque scilicet per congelationem. At congelatio fit hyeme: cum tunc vehementer sit frigus faciens congelationem.**

17

19

16

19

10

11

Secundæ qstionis solutio. Minus estate & hyeme quæ vere & autumno/ & maturefcentium fructuum tepus/ calidius satis est & humidius: ut vapores eleventur/ & antiperistasis fiat. Adde quod quando vapor elevari sufficit tepore calido: medius aer ex contrariis circumstantia valido concepto frigore: vaporis citius gelat. Multi enim cito aquam in frigidare volentes: primum eam ad solem ponunt. Et in Ponto circa calamos aquam calidam fundunt: ut illic citius geleatur. Vtuntur enim in piscium captura glacie ut plumbum ut calami quietescant. Et hac ipsa de causa circa Arabiam & Aethiopia estate ingrauescunt imbres/ & in die frequentes: & non in hyeme. **Præter literam Aristotelis sententiam grandinis quinq; accidentia.** Deorsum per globos ruit ut Crystallus. Messem enecat. Interdum cum sono & strepitu auditur. Cum pluvia cadit. Multimodis existit figuræ: aliquando hominum/ aliquando ferarum effigiem retinens.

Aquam calidam citius gelari.

Quarti capitis prima qstio. In quo loco generat grando. **Ad hanc qstionem respondet antiqui grandine sursum generari: & recte in media regione aeris generat quæ admodum pluvia & nix: cum horum quodlibet ex nube generat. Sed postquam nubes resoluta in guttulas adeo minutas: ut non habetis vim dividendi aeris maneat suspensa in acre: perinde atque minuta auri aut terræ frustula ob dividendam aquæ imbecillitate supnatat aq. Deinde guttas aqueas ita segregatas dixerit congelari: congelatas continuari ad invicem & congregari. Congregatas autem deorsum descendere: quæ sufficienter tunc vim habeat dividendi aeris: sic dicit grandine cadere. Sed hæc insufficienter dicit. Nam falsum est nubem ex qua fit grando resoluta in guttas adeo parvas quæ non sufficiat aerem dividere: cum ille guttas aqueas sint plerumque maiores guttis pluviabilibus. Et si non congelarentur: descenderet more pluvie. Falsum etiam dicit guttas congelatas ad invicem continuari. Nam quæ continuantur ad invicem/ humida esse debet & fluida. At congelata non sunt humida & fluida: igitur congelata non sunt ad invicem nata continuari. Non enim potest quis duos grandinum globulos continuare: nisi eos in liquore resolutos. igitur si guttas illas ante congelationem non copulabatur: multo minus post congelationem. **Secunda qstio.** Quo tempore magis generetur grando. **Nonnulli** videtur quod hyeme. Nam grando fit ut crystallus: utrumque scilicet per congelationem. At congelatio fit hyeme: cum tunc vehementer sit frigus faciens congelationem. **Secunda qstio.** Quo tempore magis generetur grando. **Nonnulli** videtur quod hyeme. Nam grando fit ut crystallus: utrumque scilicet per congelationem. At congelatio fit hyeme: cum tunc vehementer sit frigus faciens congelationem.**

Quarti capitis prima qstio. In quo loco generat grando. **Ad hanc qstionem respondet antiqui grandine sursum generari: & recte in media regione aeris generat quæ admodum pluvia & nix: cum horum quodlibet ex nube generat. Sed postquam nubes resoluta in guttulas adeo minutas: ut non habetis vim dividendi aeris maneat suspensa in acre: perinde atque minuta auri aut terræ frustula ob dividendam aquæ imbecillitate supnatat aq. Deinde guttas aqueas ita segregatas dixerit congelari: congelatas continuari ad invicem & congregari. Congregatas autem deorsum descendere: quæ sufficienter tunc vim habeat dividendi aeris: sic dicit grandine cadere. Sed hæc insufficienter dicit. Nam falsum est nubem ex qua fit grando resoluta in guttas adeo parvas quæ non sufficiat aerem dividere: cum ille guttas aqueas sint plerumque maiores guttis pluviabilibus. Et si non congelarentur: descenderet more pluvie. Falsum etiam dicit guttas congelatas ad invicem continuari. Nam quæ continuantur ad invicem/ humida esse debet & fluida. At congelata non sunt humida & fluida: igitur congelata non sunt ad invicem nata continuari. Non enim potest quis duos grandinum globulos continuare: nisi eos in liquore resolutos. igitur si guttas illas ante congelationem non copulabatur: multo minus post congelationem. **Secunda qstio.** Quo tempore magis generetur grando. **Nonnulli** videtur quod hyeme. Nam grando fit ut crystallus: utrumque scilicet per congelationem. At congelatio fit hyeme: cum tunc vehementer sit frigus faciens congelationem. **Secunda qstio.** Quo tempore magis generetur grando. **Nonnulli** videtur quod hyeme. Nam grando fit ut crystallus: utrumque scilicet per congelationem. At congelatio fit hyeme: cum tunc vehementer sit frigus faciens congelationem.**

18

19

10

11

dunt terrę. Et circa Ligusticam: fluuius non minor Rhodano (qui fluuius est pernavigabilis) absorbetur. Indiciũ igitur sufficiens est terram lacunas & aquarum voragineſ continere.

¶ Notarum quinti capitis declaratio.

- Scythia. ¶ Scythia/regio est septentrionalis ad arctumq; declinans:cuius incolę/scythę dicuntur. ¶ Phocis/parua est gręcorum regio delphis urbe & apollinis (quod ibi dabatur) oraculo clara. ¶ Bactrus/scytharum est fluuius:cuius accolę/Bactriani dicuntur.
- Phocis.
- Bactrus.
- Coaspis. ¶ Coaspis/fluuius Mędiorum:apud Persas in Tigrim defluens:cuius adeo dulcis est aqua:ut ea reges pro potu uti soleant. ¶ Indus/fluuius est India:ea quo ipsa regio nomen accepit. ¶ Araxes/Armenię fluuius:de quo Lucanus.
- Coaspis.
- Indus.
- Araxes.
- Parnasus. ¶ Parnasus/mons est in medio orbis terrarum. Nā (ut refert Pindarus) cum Iuppiter scire uellet ubinam esset medium orbis terrarum/aquilas duas alteram ab oriente/alteram ab occidente misit: & ubi inuicem occurrerent:ibi medium orbis terrarũ esse intellexerit:occurrerunt autem in Parnaso monte/hinc appellatur umbilicus orbis. quod & si Varro plane inficiatur:Virgilius tamen ait: Delphos pythius orbis umbilicum. Hic mons biceps dicitur:q; duos habeat uertices sese in altum attollentes.de quo Ouidius;
- Caucasus.
- Phasis.
- Colchos.
- Pyreneus.
- Celtica.
- Parnasus.
- Caucasus.
- Phasis.
- Colchos.
- Pyreneus.
- Celtica.
- Celiberi.
- Istrus.
- Mare.
- Euxinum.
- Pindus.
- Acchelous.
- Inachus.
- Strymon.
- Nelus.
- Hebrus.
- Nilus.
- Scombrus.
- Rhodope.

¶ Vinti capitis cõclusio. ¶ De fontibus/fluuijs/ & uentis nonnihil determinandũ est. ¶ Nā de his antiqui nihil cognitũ dignũ reliquerũt. Dixerũt enim & diffiniuerũt antiqui uentũ esse aerẽ motũ/ & instar mobilis aquę fluentẽ. Hęc etiã tria aerũ nubem/ & uentum posuerunt re ipsa esse idem/ratione sola diuersa. Cũ enim subtilis est & quiescens & elementaris substantia q; terrę supereminet:uocant eam aerẽ. Cum autẽ subtilis sed de loco in locum agitata:dicunt esse uentum. At cũ eadẽ densa sit & grossa/facileq; oculis intuentiũ cõspicua:eam dicunt esse nubem. Et omnes uentos esse eiusdẽ naturę sibi pulchre uidentur asserere:quod tamen uero minime consonat. Sed multi illiterati etiã sine inquisitione melius dicerent:q; hoc pacto inquirentes. De uentis quidẽ postea futura est determinatio quomodo sũt/quid eos moueat. Vtrũ ex aliquo fluant concave/quomodo uentũ aqua ex uase/quomq; tota effusa sit/uel sicut aliquod subtile corpus ex uesicis emissũ:sicut piclores uentũ fieri effingũt. De fontibus uero & fluuijs/corũq; generatione:antiqui cõsimilẽ pene habuerunt dicendi modũ. ¶ Vna de fontũ & fluuiorũ generatione antiquorũ sententiã. Dixerunt antiqui fluuios fieri cum multis a sole uapor eleuatus & in nubẽ densatus:deorsũ per pluuias descendit guttas/ & in aliquo magno terrę cõcauo specu congregatur:a quo rursũ omnis effluit per diuersos alueos & terrę tractus: & ea aqua effluens ubi rursũ/fluuius dicitur. Et hæc: tẽpore hiberno potissimũ in terrę susceptaculis colligitur:quare æstate q; hyeme maiores (inquunt) sunt fluuij:q; tunc recens effluat. quod propter eam (quã assignat) causã uerũ non est: sed si causę per se solũ & intrinsecę respiciantur extrinsecis seclusis: ut calore æliuio/plus aquę fluuialis æstate cõsumẽter/ & nimbis atq; pluuiã semotis quibus hyeme crescit fluuij/maiores æstate q; hyeme fierent fluuij:cũ tunc maior sit interioris terrę per antipariũssimã frigiditas. quare maior gignendę aquę cõmoditas. At hyeme maiores sunt propter causas extrinsecas scilicet incrementũ ex aquis pluuialibus & nivalibus/ & propter pauciorẽ aquę fluuialis in uapore per solis æstium resolutionẽ. Et hi duplices posuerũt esse fluuios. Aliquos quidẽ ppetuos/ & cõtinuẽ sine intermissione fluentes: quia eorũ susceptacula ampla sunt/ & multę aquę capacia. quę quidẽ fluere nõ desinit: anteq; ex sequenti hyeme nouã aquã recolligat: quare secundũ eorũ sententiã cõtinuus est illorũ fluxus. Alios uero fluuios ponunt nõ esse ppetuos: sed eorũ fluxũ ne cõtinuo fiat tempore per siccitatẽ interrumpi. nã eorũ susceptacula parua sunt & modicę aquę capacia: quę tota effluit anteq; ex hyeme nouos imbres recolligat. Sed nõ uidentur ex terrę susceptaculis tanta flumina nasci. Nã impossibile est maius minore cõtineri. At flumina per totũ annũ circũ terrã decurrentia/maiora sunt q; aliqua terrę cõcauitas: immo q; tota terra: igitur non possunt terra cõtineri/ neq; ex ea effluere. ¶ Fluuiorũ & fontũ generatio secundũ ueritatẽ. Sicut super terrã ex aere fit aqua/cum frigiditas caliditate superuincit: ita etiã in terra propter frigiditatis maiore inim ex aere fit aqua. Suscipitur enim intra terrę concauitates aer: qui per frigiditatẽ terrę in aquã densatur/ & grauior factus decidit/ deorsũq; per guttas labitur/ & guttę guttã cõtinuat: tunc multę guttę intra terrã cõuenientes ad principũsotis aut fluminis & scaturire/ & effluere incipiãt. perinde atq; supra terrã multis guttis simul conuenientibus: copiosior aqua colligitur. ¶ Duo signa & indicia/ q; fontes & flumina fiãt ex aere intra terrã suscepto: & in aquã cõuerso. ¶ Primum. Quia subterraneos aquarũ meatus parantes/ cum non longe humũ defoderint aquã inueniũt: & terrã ab extrema eius planitie deorsũ uersus guttas sensim & per exiguas cõcauitates emittentẽ/ perinde atq; sudarat. igitur in interioribus terrę partibus hoc modo gignitur aqua. ¶ Secundũ signũ. Quia ex altissimis montibus & sublimi uertice eminentibus/ maximi profluunt fluuij. Nam hi montes ex omni parte aerẽ cõtingunt/ & intra se susceptũ in

aquam

aquam conuertunt: inde uicissim nouum suscipiunt aerem & rursum conuertunt. perinde atq; spongia magnę molis et alte in aerem prominens: plus in suis poris aeris suscepit. et si internam haberet frigiditatẽ quę huiusmodi aerem in aquã conuertendi uim natura haberet: plurimũ aquę (quod cõtinuẽ distillaret) gigneret. In planitie autem campestris/ pauci sunt & parui aut fluuij aut fontes: q; non libere ex omni loco aer ingredi possit: perinde atq; spongia paululum ultra terram extans/ non multum aeris quod in aquã conuertat susciperet. In Asia enim ex Parnaso maximo monte uersus orientem hyemalem/ eamq; terrę partem uti sol hyeme oritur: effluunt Bactrus/Coaspis/Indus/ & Araxesteniũs quidem Araxis/ Tanais pars existens: in Meotidem fluit paludis. ¶ Ex Caucasõ maximo monte ad æstiualem orientem sito/ eamq; celi partem qua sol æstate oritur effluunt plurimi & maximi fluuij: præsertim Phasis Colchorum fluuius. Caucasus adeo magnus est: ut propter suam magnitudinem in infimis stagni partibus uideatur a nauigantibus: & eius summę partes ad tertiam noctis partem a sole illuminantur: quod phisicum est suę magnę molis & efficacis argumentum. Si enim partes terrę inferiores sunt/ solis ad occasum tendentis radius citius ab illis substrahitur/ propter celeriorẽ corporum opacorum interpositionem. Ex opposito itaq; quanto diutius alicuius montis sublimiores sunt: tanto diutius illuminantur a sole. Et contra ab effectu ad causam procedendo/ quanto diutius alicuius montis pars nocte a sole illuminatur: tanto mons ille est sublimior. ¶ Ex Pyreneo ad eam terrę partem sito: qua sol occidit cum est æquinoctium/ in Celtica fluit Istrus & Tartessus/ quorum Istrus fluit per totam Europam in mare Euxinum: & Tartessus extra Herculeas columnas: quę sunt in extremitis Hispanię finibus: ultra quas non est terra permeabilis. Ex æthiopię montibus flunt Egon/ Nisus/ Cremetius. Ex Pindo: Achelous & Inachus flunt. Ex Scombro flunt: Strymon/ Nelus/ & Hebrus. Ex Argenteo monte fluit: Nilus Aegypti fluuius. Ex Rhodope plurimi. Sed qui nunc numerati sunt: exempli causa sufficiunt. Valde igitur absurdum est excogitare unam terrę concauitatẽ: ex qua omnes orientur fluuij. Nam huiusmodi terrę concauitas quancũq; ponatur/ non sufficeret tot & tanto suscipere fluuios/ neq; totam aquam: quę ex nubibus per pluuiam decidit. Concedendum tamen est sub terra esse aquarum cõgregationes/ in uno loco terrę cõcauo collectarum. Hęc tamen non tantẽ ponendę sunt: ut ex eis omnes fluuij trahant originem: quemadmodum ipsi posuerunt. ¶ Quod autem sunt huiusmodi sub terra concauitates: signum primum est/ quia loca illis concauitatibus super eminentia sed per ruinas decidentia: absorbentur in illas concauitates. & aqua illis prius concauitatibus contenta: illa absorpta loca penitus obruit/ ut ne ullum quidem eorum uestigium extet. Vt sæpius circa Peloponnesum & Archadiam accidit ob terrę siccitatem idcirco ad diruptionem pronioris. Raro autem circa Helladem: propter maiorem terrę tenacitatem & humorem ibi firmius coherens. ¶ Secundum signum est. sub Caucasõ monte magnum est stagnum ob suam amplitudinem mare ab indigenis appellatum: intra quod quidem stagnum multi & magni ingrediuntur fluuij: apertum egressum/ effluxumq; non habentes: quos stagnum debiscens & profundum diffundit sub terra/ circa loca profunda Ponti. Est igitur sub Caucasõ terrę concauitas: intra quam tot & tanti fluuij recipiantur. Et circa ea loca tanta est profunditas/ ut nullus unq; hominum (quis id multi attentauerint) poterit ad illius profunditatis terminum peruenire/ aut fundum pertingere. Ab eo autem loco ad distantiam trecentorum stadiorum terrę restituntur/ redduntq; in lucem aquam potabilem. ¶ Tertium signum. Circa Ligusticam fluuius pernavigabilis absorbetur: non inferior nec minor Rhodano: quare est terrę aliqua uorago (cum non possit natura fieri dimensionum penetratio) quę hunc fluuium sicut & ceteros consimiles absorbeat: quod est propositum.

¶ Sexti capitis nota

¶ Heilas/ Gręcia. ¶ Hellenes/ Gręci. ¶ Cataclysmus/ diluuium/ inundatio.

Extum cap. continet unam quęstionẽ. Responſionem. Quomodo contingant Cataclysmi. Cur aliqui fluuij uidentur perennēs: alij non. Et unum correlatum. ¶ Quęstio. Cur loca demutentur/ uarianturq; nunc terrę nunc flumina: ut quę prius arenitia extiterent: nunc obruta sunt aquis. & quę prius aqua operuit: modo siccata. ut ubi nunc mare: prius terra. Et ubi nunc terra: prius mare fuerit. ¶ Huius rationem assignamus. quia omnia hæc naturę seruet seruatur/ suaq; finiuntur Periodo. Et enim ex sole & cęlo: plantę & animalia statum habent & suę durationis rationem. ut adolescant/ ut iuuenta consent/ ut senecta tabescant. Ita eadẽ ex causa uirtutem partes terrę accipiunt differentem. Et incipiunt humida fieri & ad tempus aquosa manent. Deinde exsiccantur atq; senescunt iterum. Et consimili modo fit maris permutatio. ut ubi nunc excrecit: terram relinquet arenitem. & ubi nunc fluctibus uindat: aliquãdo stagnatum & exsiccatum itri necesse est. Et huius rei plurima sunt argumenta. Aegyptus enim exundante Nilo cooperta: hinc stagnat/ hincq; reparatur: ut spe noua fieri uideatur. Et ora Nilũ omnia: manufacta uidentur excepto uino Canobico. Et olim Aegyptus (ut Homerus refert) Thebę fuerunt: nec dum Memphis erat. Et hæc rerum uicissitudo/ permutatio: q; alternatio: Helladũ Argiuorum regioni/ & Mycenę Mycenorum/ tempore Troiæ accidit. Nam Argiui stagnantem habebant Helladem: & quę paucos alere possent. Mycenę uero ferax & temperata. Et in oppositas uersę naturas Mycenę stagnat. Illa uero sicca & utilis nunc facta est. ¶ Et si quęras. si ita sint rerum uices/ terrarum & aquarum permutationes: quomodo nos lateant? ¶ Dicimus cum incipiunt longis temporibus fieri: uita autem nostra cita fugit & labitur. nunc fame/ nunc bello/ nunc infirmitate cito absumimur. Hi regiones permutant: & emigrant in alienas. Hi autem permanent: sed tempus factę permutationis non attingunt. Illi autem cum regio non amplius alere sufficiat: in alienas se transferunt oras. Hinc omnis interit memoria & posteritatem latet. Et si quando memoria facta est: longinqua deleuit antiquitas. Et qui has considerauerunt permutationes: dixerunt non nullũ mundum de nouo generari/ & mundi generationem harum causam esse. Sed hoc deridiculum est: ob paruas scilicet & momentaneas permutationes: totum permutari extimare oportere. Terrę autem moles & magnitudo circa cuius partem aliquam fit permutatio: ad totum uniuersum nihil omnino esse

Argumentũ magnitudinis Caucaſi montis.

videtur. Sed causa dicta est q̄ rerum a natura determinatus sit exitus / determinataq; periodus. Quomodo contingant Cataclysmi. Sicut anni quatuor sunt determinata tempora / ver / c̄stas / autumnus / & hyems: finem / periodumq; seruato ordine retinentia. sic circa partes terrę & loca/consimilis naturę lex obseruatur. Et cum ad hyemem vsq; suam deducta sint: ingrauescunt vnde: fitq; illorum Cataclysmus. Quęmadmodum sub Deucalione Cataclysmus factus est circa antiquam Heliadem/ quę est circa Dodonem & Acheloum:quam habitant Gręci/qui nunc Hellenes dicuntur. Et hęc aquarum magnę eluiones/non semper circa eadem loca contingunt/sed euariant: & Cataclysmorum loca permutantur. Cur aliqui fluuij videantur perpetui/& alij non? Dixerunt id esse ob terrę ampla vel stricta receptacula. vt quorum magna sint/voraginum instar:hi sunt perpetui. quorum vero parua. & quę suas paruo tempore eiaculentur aquas:non perennes/sed decidui sint. Hanc non dicimus causam: sed locorum gignendis/conseruandisq; aquis aptitudo. vt loca alta/spissa / frigida: hęc sane multam continent aquam/multam fuscipiunt/& multam sua frigiditate gignunt. Quibus vero suspensę sunt parua montium moles/sonorę/saxę/argillosę:hęc inepta sunt (vt in ipsis diu perdurent aquarum fluxus) loca. Et ita si plus apta atq; disposita fuerint: perseverant magis. sin minus:itidem minus. Non tamen dixerim fluuios esse perpetuos:sed suas seruare Periodos:ad quas vsq; perdurant. & non posse semper eadem præterlabi atq; perfluere loca/sed permutare. Non enim mari & flumine eadem semper hument loca:& eadem manent arida. Hoc manifestat Aegyptus:quandoq; tota inundans. hoc: ea quę circa rubrum mare sunt loca. quę Sesostris primus excogitauit fodere: vt totus fluuius pernauigabilis foret. Hinc enim magnę pendeant vtilitates. Deinde Darius id attentauit. qui reperientes mare flumine altius / a fossione cessauere: ne flumen mari mixtum confunderetur. quod & circa Lybiam Ammoniam comperitur summissus. hoc Bosphorus non semper fluens. Vñtus est enim ab Asia limositate fluxum dimittere/deinde sicari/deinde iterum stagnare/solitoq; cursu reparare. Correlarium. Vnde fit(cũ tempus non defecerit:sed totum sit æternum)vt neq; Tanais/neq; Nilus:semper fluxerint:sed vnde effluunt aluei:aliquando sicca loca fuerint. & ita de ceteris fluminibus dicere conueniet. Habent enim & vt sunt/& vt certis effluant locis:determinatas Periodos. & tempore permutantur omnia.

Notarum sexti capitis declaratio.

Ouidius.

Alteram terrę nunc aridę nunc: stagnantis permutationem Ouidius ex Pythagora sic attestatur. Vidiego quod fuerat quondam solidissima tellus Quodq; fuit campus:uallem decursus aquarum Bise fretum/midi factas ex equore terras. Fecit & eluuię mons est deductus in equor. Et procul a pelago/conchę iacere marine: Eę paludosa siccis humis aret arenis: Et uetus inuenta est in montibus anchora summis: Quęq; sitim tulerant/sagnata paludibus hument.

Permutatio altera aquę & terrę de qua in prima questione loquitur philosophus:intelligitur circa maiora terrę loca:ut urbem/aut partem regionis. Diluuium uero est circa maiorem partem terrę ut regionem / aquę natura facta inundatio:ut ea quę sub Deucalione in Thessalia fuisse commemoratur. Et additum est natura. quoniam uniuersale illud diluuium quod sub Noe contigisse sacre litterę commemorant:non natura contigit/sed diuisione/in hominum peccata a deo copiosa aquarum inundatione animaduertente. Et id non circa unam terrę partem/sed totam terram fuisse constat:quare de illo non loquitur hic philosophus.

Canobicum. Canobus. Thebe. Thebei. Thebani. Memphis. Argini. Mycenea. Troia. Deucalion. Pyrrha. Ogigius. Dodona. Sesostris. Darius. Ptolomeus. Bosphorus. Lybia. Ammonia.

Canobicum/hosium & Nilid nominis sortitima Canobo Menelai gubernatores:qui in Aegypto mortuus / in insula Nili quę Canobus dicitur: sepultus est. Thebe bes / uel Thebe arum/urbs est celeberrima in Aegyptozolim centum portis inclita. Hanc Gręci Heliopolim/hęc est solis urbem uocauerunt. De qua Iuuenalis. Atq; uetus Thebe centum iacet obruta portis. Inde Thebei populi / Thebais Aegypti regio ab hac urbe denominata. A Thebis autem Gręcię urbe/populi dicuntur Thebani. Memphib/urbs Aegypti clarissima. Inde Memphibici/ilius urbis indigeme. Argini/populi sunt Gręcię in qua Mycena urbs clara olim fuisse dicitur. Troia autem urbs est phrygię: decemali Gręcorum obsidione / suiq; miserabili tandem excidio cantatissima. Deucalio / filius Promethei fuit:cui Epimetus patruus Pyrrham filiam suam dedit uxorem. Quorum tempore senum diluuium in Thessalia contigisse tradunt historię:ut neminem præter hos duos euasisse canant poëtę / & imprimis Ouidius in primo suę Metamorphoseos. Ante hoc autem Deucalionis diluuium/aliud longe maius fuisse sub Ogigio Arginorum rege scribunt historię in Achaia & Boetia:cum uassatione ferme totius regionis. Et hęc particularia sunt diluuiatę quibus loquitur hic philosophus. Dodona e/uel dodõ dodonis/est oppidum Epiri. Sesostris rex Aegypti:qui teste Plinio libro sexto naturalis historie/cognatus est nauigabilem alueum ex rubro mari in Nilum deducere. Post eum Darius rex Persarum idem tentauit: & deniq; Ptolomeus rex Aegypti:qui omnes cepto desisterunt (ut ait Plinius)deterriti metu inundationis:cum rubrum mare tribus cubitis excelsum deprehensum est:q; terra aegypti. Vel q; immisso mari corrumperetur aqua Nili:quę sola Aegyptijs potum præbet. Idem hic sentit Aristoteles. Bosphorus/fluuius est Trachie/a bouistransitu sic dictus: quia propter paruam eius profunditatem boues ab uno loco in alterum commodè tranare possunt. Lybia ammonia/pars est Aphricę:arenosa in qua Iouem sub specie arietis Libero patri apparuisse fabulę tradunt. Inde Iupiter dictus est Ammon.

Sexti capitis quęstio. Quare terrę & flumina sic alternatim demutantur:ut quę prius terrę aridę fuerunt:postea aquis obscurantur. Et quę prius aquis obruta fuerint:postea sunt aridę. Similiter ubi nunc mare est:prius fuerit terra. Et ubi nunc terra:prius mare fuerit. Responso. Sicut ex motu cęli & solis animalia & plantę determinatam habent periodum suę quidem pueritię/iuuentutis/adultę etatię: seneclutis. Itā ex eodem cęli motu partes terrę suam habent determinatam periodum. ut prium incipiunt aridę fieri:et hęc earum est pueritia. deinde sunt secunde atq; feraces arborum & segetum: & hęc earum est

iuuentus. postea fructum serunt maturum: & hęc earum est etas adulta. Deniq; rursum sterilefcunt. & hęc earum est senectus. Ita & incepto fluuiorum:isporum est pueritia/adultio & accrementum:adolescencia/progressio & fluxus ipsorum auctorum: illorum est etas matura/deficcatio uero/seneclutis. Hoc tamen inter periodum animalium & plantarum ex una parte/ & terrę & aquarum ex altera parte interest:q; interitus et desitio animalium & plantarũ tendit ad corruptionem. Terrę autem & aquarum/ non ad corruptionem:sed ad prioris dispositionis deperditionem fit. Terra enim cum obruitur aquis non corrumpitur:sed humane habitationi & oculis sublatā:corrumpi uidetur. Ita aquę cum terram prius occupatam relinquunt & dimitunt arenem/non simpliciter corrumpuntur:sed euanescentes ex oculis hominum corrumpi uidentur. Et huius rei plurima sunt signa. Primum. Quia Aegyptus effluente Nilo cooperta unam partem habet stagnantem:quę prius fuit arida. Contra uero unam partem aridam quę prius stagnauerat:ut tota interdum innouari uideatur. Et omnia septem hostia Nili per quę eius aqua effluit & refluit/manu esse facta & studio artificis uidentur:excepto hostio Canobico. Et olim Aegyptus (si Homero creditur) solum Thebas urbem habuit:cum adhuc Memphis non erat. reliquęq; pars eius aquis obruta stagnabat. Hęc etiam permutatio contigisse dicitur circa Heliadem Arginorum regionem: & Mycencam regionem Mycencorũ tempore Troię. Tunc enim Argini Heliadem habebant aquis adoperatam. Mycenea autem serax erat/sicca & temperata. Nunc uero contra Mycenea regio aquis est obruta: & Hellas sicca / atq; habitationi humane uilis facta est. At si quis quęrat. si ita ut prædictum est altera sint humelationis et ariditatis terrę permutationes:cur igitur eas non percipimus/neq; experientia cognitas habemus? Responso. Id ob tres potissimum causas usu uenit: quarum quidam prima est uite nostrę breuitas: & temporis quo huiusmodi sit permutatio / diuinitas. Cum enim uita nostra instar sumi deficiat:nunc suam consecuta periodum/nunc uero ante periodum aut fame aut bello aut peste absumpta: multi facti solentur anteq; tempus permutationis huiusmodi adueniat. Secunda est hominum ex una regione in aliam emigratio ob terrę statim aquis cooperiendę sterilitatem & alimentis penuriam/aut aliam quamcumq; causam: ob quam emigrationem ex ea regione in qua futura est huiusmodi permutatio:ipsa ab ijs qui emigrant non percipitur. Tertia causa est longinqua rei factę antiquitas:quę ad posteros non perfert illius memoriam. Nisi enim illa scriptis mandetur: uix ad posteros peruenient: & ea quę scripta sunt/aut uetustate dispererunt/aut ad posteriorum manus non perueniunt. Et nonnulli has contemplati rerum uicissitudines dixerunt mundum de nouo generari: & nouam eius generationem dixerunt huiusmodi mutationum causam esse. Sed ualde ridiculum est ob mutationem circa aliquantulum terrę partem factam credere totam mundi machinam demutari: quemadmodum propter domus aut aliquantũ a gri ab aquis submersione: credere totam urbem de nouo mutari: aut propter extremę partis digiti absissione credere totum hominem de nouo generari. Siquidem ea terrę pars circa quam huiusmodi sit permutatio: minorem habet proportionem ad totum uniuersum:q; domus ad urbem. aut extrema digiti pars ad totum hominem. Sed causa assignata est determinata terrę: ut humida sit aut arida/periodus. Quomodo contingunt diluua. Sicut quatuor sunt tempora anni adiuuicem determinata successione ordinata: scilicet uer / c̄stas / autumnus / & hyems. Sic circa maiores terrę partes ut regiones/eadem naturę lex seruatur: ut suum initium habeant tanq; uer & pueritiã/suum incrementum ut c̄statem & adolescentiam/suum complementum sicut autumnum & adultam etatem/suum decrementum quasi hyemem & senectutem. Cum itaq; partes terrę ad suam hyemem peruenierint: inualescunt aquę: & ualide imbecilem oppugnantes hostem/ipsas defectas partes inundatione factę occupant. Quęmadmodum sub Deucalione diluuium factum est circa antiquam Heliadem quę est circa dodonem & Acheloum. Quam quidem Heliadem habitant Gręci: qui nunc hellenes appellantur. Et hęc aquarum diluua non semper circa eadem loca contingunt: sed diuersa & euariata. Secunda quęstio. Cur aliqui fluuij uidentur perpetui & alij non? Dixerunt antiqui illud esse ob ampla terrę receptacula aut stricta: quemadmodum paulo ante dictum est. Nam quorum magna erant susceptacula ad modum uoraginum: illos dixerunt fluuios esse perpetuos. Quorum uero parua sunt susceptacula/ut paruo tempore suas emittant aquas: illos fluuios non perpetuos / sed statim depercutentes esse & deficientes dixerunt. Hęc autem uerã non est causa/sed loca apta ad gignendas & seruandas aquas in causa sunt: cur uideantur fluuij perpetui. & minus apta: causam præbent cur non uideantur alij perpetui. loca siquidem alta: ut commodius omni ex parte aerem recipiant. Spissa: ut uirtutem magis compactam habeant ad conuertendum aerem in aquam. Et frigida: ut aeris in aquam uertendi melius caliditatem superent/ apta sunt ut nullam gignant aquam/ & ex illis effluentes fluuij: perpetui uidentur. Contra uero loca parua: quę non multum continent aeris quem in aquam conuertant. Et saxea: quę non habent poros quibus recipiatur aer. Deniq; argillosa quę nimis calida sunt & sicca: minus apta sunt ad progignendas aquas: & ex ipsis fluentes fluuij minus durant. Non tamen concedendum est fluuios esse perpetuos: sed q; suam seruant periodum. Neq; possunt semper eadem præterfluere loca: tempore rerum uicissitudinem agente. Hoc enim primo manifestat Aegyptus: aliquando tota aquis operta. Secundo. Idem manifestant ea loca quę sunt circa rubrum mare. Quę quidem loca Sesostris Aegypti rex primum uoluit fodere: ut totus Nilus ad rubrum usq; mare esset nauigabilis. nam ex eo factõ magna comoditates futurę erant. Deinde Darius idem tentauit. Sed reperientes mare rubrum esse altius Nilo flumine/ab ulteriori fossione cessauerunt: ne Nilus mari rubro mixtus confunderetur. quod quidem mare etiam circa Lybiam Ammoniam deprehenditur esse summissus & inferius. Deniq; hoc manifestat Bosphorus Trachius: qui propter limi adducti cum flumine copiam / interdum uisus est cursum dimittere: deinde omnino sicari/ postea uero solitos reparare cursus. Correlarium. Quare cum tempus sit perpetui secundum durationem: neq; Tanais/neq; Nilus semper fluxerunt. sed ubi nunc fluunt: loca interdum sicca fuerunt/ & suas habent periodos: ut dictum est.

Septimi capitis notę. Circa Theologiam uerfatos uocat Hesiodum & alios Poetast: qui deos cecinerunt. Statarię/stationarię/stantes. Cęlestium maris (sic enim eius fluxum atq; refluxum nũcupamus) non prosequitur Aristoteles: nisi ut ex causa pendet inferiori. Tum q; siderum ratio a nostra contemplatione uidetur aliena: tum q; ipsa alijs & alijs reperitur uaria/ & deprehensu difficilima: ut in fluctibus syrtibus. In Nilo: qui sole tenente cancrum: totam alluit Aegyptum. in Euripo: qui septies in die nocte / in Euboiã reuagos/refluosq; fluctus agit. in Gaditano fonte: qui nunc fluxus / refluxusq; Oceano concordēs habet: nunc uero distonos. & estis tamen æquilonaris & nostri gallici Oceani exploratum/ratumq; habetur lunam in causa esse: ut quę ipsam certis in

terualis trahat & ad suam faciem propemodum effingat. Bis enim inter duos lunæ exortus effluit/reneatq; incipit enim una cū luna nostrum horizonta conscendit in tunc secessit: quo ad sydus ad meridianum perueniat. quo quidem ad occasum uer gente: sensum residet. Ab occasu uero ad ima celi meridiano contraria syster uer gente: rursus inundat. binc autem donec ortum reperet se cōtrahit & reuocat. nec mireris syderis subter terram labentis ipsum mare uim sentire. neq; obest quicquid terrene molis crassa densitudo: ut manifesto in sole & Heliotropio cognoscitur argumento: quod in nocte uim solis motricem perueniens/ ad orientem se gyrat. & in toto mari amplior lunæ uirtus colligitur q̄ in torrentibus & fluuijs: ut & ipsum sol amarore inficit / & non fontes & flumina. Quo fit ut ipsum potius q̄ fontes & flumina lunæ sydus mouere dinoscatur. Et a noua luna ad septimam / maris æstus minuitur. A septima ad ipsam suo orbe plenam augentur: effluentq; maxime ipsa plena aut prope. ut enim fulgur prius cernitur: tonitrum / sulminisq; motum preueniens: ita quoq; luna completa cernitur: priusq; uis illa aquarum motrix/ maxime inundationis effectum/ motumq; satis imprimat. A plenilunio ad ipsam decremento mediam decrescunt. Hinc autem ad nouilunium una recrescunt. In plenilunio maria purgantur: limum/algasq; expuunt. aiuntq; Aristotelem tradidisse nullum animal nisi recente æstu respirare.

Septimum cap. continet tres de maris generatione opiniones. Prime duabus rationibus reprobationem. Tres de maris generatione opiniones. Prima est antiquorum circa Theologiam versatorum: dicentium in terra esse fontes qui sunt principia ac origines maris/ existimantes forte terram esse maiorem uniuersi partem/ & reliqua omnia ipsius gratia esse/ & circa eam tanq̄ circa honorabilissimum/principium consistere. Sed fontes originem mari præstare non posse: ostenditur. Primo. Quia aquarum hæ sunt fluentes: ut fontanæ & fluuiales aque: hæ uero stataria. Statariarum autem hæ sponte flant ut stagnales/ aliæ industria & arte ut fontanæ manufactæ / & puteales: quarum fontes existunt origo. Mare autem neq; effluxibile est/ neq; arte & industria manufactum stans. Neq; sponte apparet fontium esse multitudo. Fontes igitur non præstant mari originem & principium. Secundo. Quia sunt plura maria adinuitem non commixta: ut rubrum mare/ Hyrcanicum/ Caspium. quæ adinuitem separata sunt/ & circūhabitata: circa quæ non apparent fontes/ a quibus derivata trahere possint originem. Non igitur fontes mari præstant originem & principia. Mare tamen fluere videtur ob aliquas causas. Primo. Quia cum in angustum locum recipiatur: refluctuat/ refluxit/ regurgitatq; ad amplum / ibiq; in maius se expandere atq; diffundere videtur. Secundo. Quia increbrescentibus flumtorum undis: ad profundius decurrat. ut Euxinum & Meotis in Pontum/ Pontus in Egeū/ Egeū in Siculū/ Siculū autem mare in Sardonicum & Tyrrenicum. Est enim Pontus Meotide profundior/ Ponto Egeum/ Egeo Siculum/ Sardonicum autem & Tyrrenicum omnium profundissima. Quod autem inter Herculeas columnas: totum in profunditatem fluit. Et sicut ex verticibus altis/ fluuii apparent fluentes. sic ex arcto/ mare plurimum fluere conspicitur: quia illic locus altus. adeo enim: ut aliqui sibi persuadeant illic Axe sub Hesperio sint pascua solis equorum. Et neq; sub terras subterlabatur & erret: altitudine ad Arctum terre eleuata uideri prohibitus. Secunda est antiquorum qui de humanis plura senserunt: dicentium a principio terram fuisse totam aquam adoperatam: sed ex una parte spiritibus impetentibus / solis uersionibus & lunæ euaporatam atq; exsiccatam esse. quod uero superest/ esse mare: futurumq; aliquando ut tota terra arida fiat. Tertia est dicentium terram olim sole incaluisse/ calefactamq; sudorem emisisse: quod mare uocamus. Et hinc mare salum esse: sudor enim salis est. Alii uero falsæ dnis causam terram esse aiunt. Et mare hunc in modum esse salum terre admixtum: quemadmodum aqua per cineres colata.

Notarium septimi capitis declaratio.

Syrtes. Syrtes sunt loca quædam maris periculosa circa fines aphyricæ uersus ægypti propter magnam maris & terre inæqualitatem. Nam in uno loco profundissima est aqua: in altero uero loco uadosa. Etia uno in loco sunt uoragine/ altero uero loco arenarū cumuli: extrema nauigantibus pericula. Euripus pars est maris inter Phocidæ boetiæ regionē: & euboia insula sita: quæ alternis cursibus septies in die/ totiesq; in nocte refertur. Et adeo impetuose conuertitur: ut uentos & plena uentis nauigia secū rapiat. Gades insula est in fine Beticæ prouinciæ: & in extremo nostri orbis ad occidentē. Fons autē Gaditanus est/ qui est in Gadibus: de quo scribit Heliotropiū. Polybius Gadibus in templo Herculis fontē esse aquæ dulcissimæ: cui fluxus maris contrarius esse uideatur. Etenim quotiens mare augetur/ fontē deficere: dū uero mare defluit/ fontē aqua cōpleri. Heliotropiū/ flos est qui ad motū solis conuertitur: unde & nomen sortitur. Dicitur enim ab helios (quod solē significat) & tropos: quod conuersionē designat. latine is flos solsequiū dicitur/ q̄ solē quocūq; se uerterit sequat. Oceanus gallicus/ mare quod fluit per galliā: quod & aquilonare/ id est septentrionale dicit. Mare hyrcanicū est quod fluit per hyrcaniam quæ in asia est/ schytharū regio. Caspiū mare est illud: quod inter caspios montes & hyrcanos/ immensum occupat spacium. Caspij autem montes in asia boreales sunt/ maiori armenie contemini. Egeum mare est quod incipit ab initio Hellepontis/ & usq; ad peloponnesum uersus occidentem terminatur: ab Egeo Athenarum rege denominatum. Mare siculum est quod per siciliam fluit. Mare sardonicum est quod fluit per sardiniam: quæ insula est in tyrrheno mari sita. Sardonicū. Mare autē tyrrhenū/ sicyrrhenicū est quod inter Tusciā & siciliā fluit. Herculeæ columnæ in extremis Hispaniæ finibus sitæ sūt: ultra quas nō est terra pedib; peragrabilis. Mare autē illic fluens/ id est quod inter herculeas est columnas. Ferit poetæ cū sol occidit/ ipsū mergi oceano: deinde equos pbebi a currum solui/ & passū mitti. Rursū redeunte die/ equos ad currum solis ducendum iungi. Neq; solem sub occulto nobis hemisphærio noctu moueri tradunt: quemadmodum in die super nostrum mouetur hemisphærium.

Et quia terra ad polum arcticum altissima est/ cum sol ad oppositum nostri aspectus illic est: non potest uideri propter nimiam terræ altitudinem: quemadmodum nec arbor post altum montem. quare cū tunc sol occidat/ credūt aliqui illic esse pascua solis quorum/ quæ post occasum equi solis ingrediantur: & carpant. Ex arcto/ ex terra subiecta polo arctico. Aristoteles quidem fluxum & refluxum maris non tractat: nisi ut ex causis inferioribus/ & intra concuum orbis lunæ existentibus sit. Nam uirtutis astrorum contemplatio qua agunt in hæc inferiora: a physica contemplatione aliena est. Neq; physici est considerare quomodo sydera mouent aquas aut flumina/ sed altioris discipline. In diuersis etiam fluminibus: & diuersos habentibus motus/ ipsa causa est uariata: & idcirco cognitu difficillima. Ut in syrtibus aquas uomentibus/ & rursus absorbentibus alia est causa q̄ in Nilo ægypti fluuijs: qui sole existente in cancro/ inundat & aquis obruit totam Aegyptum. Similiter in Euripo qui septies in die/ septies in nocte fluit & refluit/ alia est causa q̄ in fonte Gaditano: qui aliquando fluxum & refluxum habet sicut oceanus/ aliquando uero opposito modo. Attamen manifestum est q̄ luna est causa fluxus & refluxus nostri maris septentrionalis. nam ipsa mare certis temporum interualis nunc uno modo nunc altero mouet: & in diurna reuolutione completa/ scilicet quatuor & uiginti horis (quibus super nostrum orta horizontem/ completo ad motum primi mobilis circulo ad horizontem regreditur) bis ipsum fluere & bis resuere facit. Nam cum luna nostrum ascendit horizontem/ incipit mare crescere quousq; ipsa ad meridianum/ id est circulum transeuntem per polos mundi & punctum uerticis nostri peruenerit. reliquo uero diei tempore quo luna tendit ad occasum/ mare decrescit. A tempore uero occasus usq; ad id tempus quo luna peruenit ad punctum medietatis/ oppositum puncto medietatis/ mare crescit & affluit. Ab eo uero tempore usq; ad tempus noui ortus se reuocat/ & decrescit defluens. Et si quis inslet/ tempore nocturno inter lunam sub nostro existentem hemisphærio & nostrum mare mediat terra: sua opacitate impediens uirtutem lunæ ad nostrum mare diffundi: ergo nocte non mouetur mare per lunam. Soluenda est ea obiectio negando q̄ media terre molis impediatur uim lunæ. Non enim simile de ea uirtute motrici lunæ/ sicut de lumine & calore qui impediuntur per opacum intermedium: sed sicut de sono & odore qui intermedio opaco & in tenebris bene percipiuntur. Et uirtutem syderum motiuam non impedi per terræ interiectionem manifeste patet in sole & heliotropio: quod sicut in die ad motū solis paulatim se gyrat de oriente in occidentē/ ita contra: uim solis etiā nocte sentiens sub nostro decurrētis hemisphærio/ lente se cōuertit ab occidentē in orientē: æque tempore nocturno sicut diurno solis motū sequens. Quod si quis rursū obijciat. Eadē ratione quæ luna mouet marē/ deberet mouere fontes/ & flumina/ immo maiore nā flumina non sunt tantæ molis/ quare facilius moueri posse uidentur. Huic quidē obiectioni adhibenda est responsio: q̄ non eadem est ratio de mari & fluuijs atq; fontibus. quia in toto mari maior lunæ uirtus imprimitur & recipitur q̄ in fluuijs. quare potius mouet totū mare q̄ fontes & flumina: sicut potius mare & partes eius cōmūctas mouet q̄ unā aliquatā aquā maris separatā & uasa contentā. Quæ admodū sol inducit amaritudinē in totū mare: & tamen neq; fontes neq; flumina reddit salsa. Sicut autē motus maris sequitur motū lunæ diurnū & cōpletā eius circū terræ reuolutionē: ita quoq; propriū eius motū/ quo totū percurrit zodiacū in octo & uiginti diebus/ sequi deprehenditur. Nā a noua luna ad septimā/ scilicet ipsā medio orbe illuminatā (quod quidē septimo post noua fuerit die cōtingit) maris fluxus diminiuitur. A septima uero usq; ad ipsā pleno orbe illuminatā (quæ decimo quarto die post eius reuolutionē cernitur) fluxus maris augetur. & maxime seruescit: cū ipsa luna est plena aut prope. Sigdē quemadmodū choruscatio prius cernitur q̄ audiatur tonitruū: licet tonitruū prius fiat/ ut sequens ostendit liber: ita luna prius plena conspicitur/ q̄ sua uis aquarū motiua pleni fluxus effectū satis inducat. A tempore autē plenilunij usq; ad eā medio orbe diminiuit rursū æquorei fluxus decrescit: quod quidē uicesimo primo post eius reparationē die cōtingit. At ab eo tempore usq; ad nouilunij (quod uicesimo octauo die aut circiter contingit) iterum crescit. Et hunc alternum crescendi & decrescendi ordinem ad lunæ motum maris uide semper seruat. At uero cum est plenilunium: maria se purgant: quicquid inquinatum infectumq; est/ limum simul & algas (quæ spume sūt marina) in littorē cieclāt. Dicitq; Aristotelē asserere q̄ nullū aial expiret & moriat: nisi cū est recessus maris fluxus & æstus.

Septimi capitis prima opinio est Poetarū qui deos insigni carmine celebrarūt: dicentium in terra fontes esse & flumina a quibus mare suam sumat originem. Et hi fortasse existimauerunt terram esse maiorem mundi partem / & perfectissimū quiddam/ cuiusq; gratia reliqua omnia posuerunt: quare circa eam tanq̄ honorabilissimum/ posuerunt principium ipsius maris scilicet fontes & flumina. Sed perperam asserunt terram esse maiorem uniuersi partem: cum ipsa omnium elementorum sit minimum / & comparatione ad cælum (quod uniuersi etiam est pars) tanq̄ punctum: ut primus ostendit liber. neq; ipsa cæterorum corporum nobilissimum est: immo postremum dignitate & infimum/ ut quod cæteris a sapientissimo opifice tanq̄ scabellum pedum subiectum sit/ proprietatesq; habeat & accidentia multo cæteris inferiora. Quæ autem hæc non recte dixerint patet primo. quia aquæ terris interpositæ gemine sunt. Aut enim ex montibus effluunt: ut fontes natura geniti / & fluuij longo tractu per terram decurrentes: aut sunt stantes / suoq; consistentes alueo. Et hæc rursus duplices sunt. quædam enim sponte & suapte natura flant: & hæc dicunt stagnales. Aliæ uero flant humana industria & arte: ut aquæ fontane manu paratæ / & puteales. quarum quidem putealium undiq; ambientibus ripis circūdatarum/ fontes existunt origo. At mare non est effluxibile ex terra ut fluuij: neq; sponte sua flans/ neq; arte. Non enim stat igitur per sufficientem diuisionem mare non est aqua / ex fontibus & fluuijs in terra existentibus genita. Secundo. Quia sunt plura maria non in seinuicem fluentia: sed magno terræ interstitio abinuicem distantia & separata: ut mare rubrum/ Hyrcanicum/ & Caspium. Circa quæ quidem maria undiq; in terra solida habitant homines: ut unum alteri confundi non possit. Neq; iuxta illa apparent fontes ex quibus hæc maria oriri possent: non igitur fontes præbent mari principium. Mare tamen ob aliquas causas uidetur inter propria littora fluere sine sui aluei egressu. Primo. Quia cum mare directo fluxu recipitur in strictum locum ex amplo/ ut in portum aut confimilem angustiam: repercutitur a littore aut altero cui obuiat solidior/ & iterum refluctatur in amplum motu reflexo/ & se liberius diffundit: quare fluit & refluit. Secundo. Quia cum undæ fluiorū in mare decurrentium crebriores sunt & copiosiores: mare minus profundum fluit ad profundius / cuius decliuor est locus: quo se in figuram apertæ sphericæ q̄ proximè potest/ quod ipsi aquæ est proprium. Ut mare Euxinum & Meotis in Pontum fluit/ Pontus in mare Egeum/ Egeum in Siculum/ Siculum in Tyrrenicum et Sardonicum. Nam Pontus est Euxinū & Meotide profundior / Ponto profundius est mare Egeum/ Siculum autem Egeo profundius. At Tyrrenicum & Sardonicum omnia

gallicum ad motum lune crescit & decrescit. Obiectionis dilutio.

um hic nominatorum profundissima sunt. Id autem mare quod inter Herculeas columnas ad occidentalem plagam fluit omnino in vastam/immenfamq; profunditatem fluit. Et quemadmodum ex altissimis locis vberim fluere conspiciuntur flumij q; labantur in preceps & celeri cursu inferiora petant loca ita ex terra polo arctico subiacente copiosissimum fluit mare: quia ubi summum sit terrae fastigium/ex quo perniciosissimo fluxu delabitur. Adeo enim altus est ille locus: q; multi credant sub eo polo esse axis/aequorum solis pascua esse collocata: q; sol subter terram non moveatur per alterum caeli occultum q; hemisphaerium / quia propter altitudinem terrae circa polum arcticum eleuatae in maximam summitatem; sol ne videatur prohibitus est. Sed haec poetica potius q; physica ratione dicta putentur. Secunda opinio est antiquorum qui de humanis rebus melius locuti sunt; dicentium terram in principio fuisse totam aquis adoperatam/vt sua fert natura. deinde validum inualluisse ventorum impetum / qui suo flatu aliquantam terrae partem detexerunt. Dixerunt etiam solem & lunam; sua continua circulatione magnam vaporum multitudinem sustulisse: & hoc pacto multum aquae absumpsisse. Hincq; factum esse vt haec terra (quam aridam cernimus) pars detecta fuerit. Et continua temporis successione deniq; futurum esse dicunt: vt tota terra aquis discooperata fiat. Sed hi non recte dixerunt: quia si mundum ponant perpetuum/sicut semper fuit mare; ita semper homines et animalia. quare terra semper pro aliqua sui parte fuit discooperata in qua consisterent. Ita si mundum incepisse ponant argumentandum est: cum non recte ponere possint terram incepisse autem mixta perfecta. Tertia opinio est dicentium terram olim a sole adeo fuisse calefactam: vt sudorem emisserit / quod vocatur mare. Propterea dicunt mare salum esse: quia sudor salus est. hujus vero causam falsedinis assignant terram. Dicuntq; aquam maris terrae admixtam: et per eam motam/salsam esse: perinde atq; aqua per cineres colata/salsa est: q; terrestris admixtum retineat. Sed quid haec postremae opinionis veritatis habeant aut falsitatis; sequentia apertius declarabunt.

De flauis capitis nota.

Reumata/stille ille subterraneae ex quibus colliguntur/gigunturq; fontes & flumina.

Cauum cap. continet tres de loco maris opiniones. earum reprobationes: scilicet cum de quinq; rationibus/ & tertiae quinq;. Quis sit locus maris. & quomodo flumina in mare labentia non videantur mare reddere maius. Tres de loco maris opiniones. Prima est nonnullorum qui dixerunt mare esse principium aquarum: & ex eo fluere omnes & ad ipsum refluere/ & eius locum esse locum aquae: hac ratione vti. sicut de aliis elementis comperimus: ita quoq; & de aqua comperiri rationabile est. At ignis magna moles / magnaq; multitudo sursum in suo loco congregata est: & aeris in suo loco / & terrae in suo: vt in summo. igitur & aquae in suo loco. Haec autem / mare esse videtur quod praestet aliis aquis omnibus originem & principium: & a quo fluunt & fontes effluunt omnes/ & ad quod iterum recurrant. Et cum quaeritur. quomodo igitur fluunt a falso mari egressum habentes: dulces sint: Dicunt eos dulcescere: quia per terram sunt colata. Sed quomodo haec aqua falsa & grossa: aliis subtilioribus & simplicioribus (vt quae potabiles existant) erit principium? Secunda est dicentium mare circa terram esse diffusum/eius ambitum circumdans/ & circa mare sphaeram aeris / circa aerem sphaeram ignis: vltimum & supremum sensibilem locum possidentem. Et solem circumferri atq; circumuagari semper q; nutriatur humidum. & in oriente stans aut vno loco: non inueniat sufficiens pabulum. eleuetq; subtile humidum & dulce: quo se pascat/nutriat/alat: alioquin corrumpetur. sed quoad habeat alimentum: vbiuere/humidumq; soli esse alimentum: vt flammae. & solem flammam similem esse putarunt. Sed sic dicentes ridendos esse patet. Primo. Quia illud subtilissimum & dulcissimum (quod per singulos dies sursum expirat: sursumq; ducitur) illic constat: & frigidum cogente iterum ad terram relabatur. Idq; ita semper agit natura circulum imitans: vt superius dicitur est. Non igitur illo subtili & torido vapore nutritur sol. Secundo. Quia flammam similem solum apta non congruit. Nam propter continuum humidum & siccum: non alitur flamma. neq; manet eadem: sed continue fit noua. quare si de sole ita futurum esset: non modo in die (vt dicere consuevit Heraclitus) non esset sol: sed continue fieret nouus. Tertio. Quia sicut ignis aquam calefaciens euaporat: ita sol vapores extollit & eleuat. At ignis cum aquam calefacit vapores eleuat: non alitur illis. Igitur neq; sol. Quarto. Quia in conueniens est solum solum nutriti: & non illam magnitudinem & numero excellentem siderum multitudinem. Immo & ipsos caelestes circulos alimento indigere/pariter & pastu: & eiusce rei gratia non facere gyros: quoadmodum solum facere aiunt. Illa autem non alitur: igitur neq; sol. vnde enim tantum sufficere possit alimentum? Quinto. Quia quae ex humidis corporibus sursum efflantur: iterum descendere (ipsis in aquam coactis/coerctisq;) videntur: & per singulas se reddere regiones tanquam non alitis superioribus. non igitur alitur superiora. Tertia est scripta in Phedone. terra esse fossa/ & in illa terra voragine ac apertura esse Tartarum: originem & principium aquarum omnium/ & ipsius maris. Quis quidem vaste voraginis tartarus: se nunc extra diffundit/ & euomit aquas: nunc resorbet emissas. & ad ipsum (vt ad principium) omnes recurrunt aquae: nunc sursum/nunc deorsum / nunc ad latus/nunc sub has/nunc sub illas elabens terras. Et aiunt aquas/colores & sapes accipere secundum terrarum (per quas transeunt) naturas. Sed id non esse verum statim manifestum est. Primo. Quia videntur non semper ad eundem locum fluere, quod tamen oporteret secundum eorum sententiam. Secundo. Quia non minus effluunt supra terram q; sub terra: & quocumq; tenderit fluctuans tartarus. Tertio. Quia non est cur aqua quae mota fuerit deorsum in tartaro: iterum sursum exurgat ac effluatur. Quarto. Quia semper esset aquarum equalitas: & semper extra aquam equalis (ne se occuparet) esse oporteret. Quinto. Quia non videntur flumina alicubi in terra terminari: sed omnia fluunt in mare ad quod terminantur. viderentur ta-

men vbiq; in terra terminari debere: quia illic euagaretur tartarus. Et si aliqui flumium terraneos meatus subintrant: aliunde prodire videntur. vt Nilus & Istrus longo tramite sub terras labentes: multos alios in via colligunt flumios & fontes/ & multorum flumium ac fontium reumata. Hincq; in flumios elidunt amplissimos. Quis maris locus? Responso. Sicut ignis proprius est locus: caeli concuum/ Aeris proprius: concuum ignis. ita proprius est aquae locus: vt aeris concuum. Hinc fit vt quem locum nunc mare terram ambiens occupat: natura sit aquae/ & non maris. Nam quod dulce/quod subtile est aquarum: sursum a calore eleuatum ducitur. grossum vero/terreum & salum: suo pondere subsidet in imo. quod quidem in loco aquae remanens: mare dicitur. Manet enim deorsum. quemadmodum cibo ab animalis sumpto: quod dulce & quod subtile est/a calido spargitur ad vnumquodq; membrorum. quod vero grossum est) terrestre & amarum vt hypostasis (quam substantiam dicimus) in alium pondere suo demittitur. Et veter totius locus erat: q; q; subtilia statim dissoluta sunt. ita de aqua & mari existit. Hac de causa omnes aquae fluunt ad mare: quia in loco sit aquae/ & locum maxime concuum possideat. Cur tot & tanta in mare labentia flumina: ipsum non videantur reddere maius? Responso. Quia in mare recepta: ex arcto atq; angusto diffunduntur in latum. & ideo in latum diffusa cito resoluuntur: vt pene vno die perdurent/ quemadmodum si supra latam mentiam aquae fuderis Cyathum: praesentibus & respicientibus exterminabitur totum: ita quoq; de fluminibus accidit.

Clauis capitis prima de loco maris opinio est dicentium omnes aquas ex mari fluere: & ad ipsum refluere/ & concuum aeris (qui locus est naturalis aquae elementaris) esse locum maris. Quod posterius hac ratione comprobant. Sicut est de aliis elementis: ita & de aqua. Sed magna ignis multitudo in concavo caeli lunae/ suo quidem loco congregata est: & aeris multitudo in concavo ignis vt suo loco: & terra sibi deputato loco. igitur & multitudo aquae in suo est loco. Haec autem aquae multitudo/ mare est. igitur mare est in loco aquae: sicut concuum aeris. & ab eo omnes aliae aquae sua sumunt originem: & ad ipsum redeunt. Et cum eis fit obiectio. Fluuij sunt dulces/ mare vero salum: igitur fontes non habent principium a mari. Negant id quod concluditur. quia fluuij (inquimus) a mari fluentes & terras transeuntes/ fluendo per terram/ sua deponunt terrae stetit. Sicut enim dulce colatum per terra stre (vt cineres) amaricatur: ita (aiunt) educto amarum colatum per terra/ redditur dulce. quia suam in terra relinquit terrestri citate. Sed non videtur possibile q; aqua maris salsa & grossa: aquis fontalibus & fluuij sublimioribus & simplicioribus principium praebet. Secunda opinio est dicentium mare circa terram fluere/ & eius ambitum circumdare/ circa mare autem sphaeram aeris / circa aerem; sphaeram ignis/ supremum rerum naturalium locum occupantem. Dicunt propterea solem humido vapore qui ab aqueis expirat locis nutriti: & ipsum circumferri vt comodius ex omni terra parte vaporis/ suum quidem alimentum eleuet. Quod si in vno permaneret loco/ sol non inueniret in illo sufficientem quo nutritur vapore: sicut neq; pecus in vno permanens fixum pascuorum loco. Propterea solem ad diuersas caeli partes se transferre dicunt: quo facilius diuersos eleuet vapores. alioquin corrumpere: quoadmodum equus palo terrae infixus alligatus ad diuersa traducit loca: quo vberius inueniat decerpito vnius loci primum alimentum. Et si solem flammam assimilant: vapore aut qui suscollitur/ oleo lapidis. At q; non recte dicat/ patet primo. quia vapor dulcis & subtilis qui quotidie sursum eleuatur: in media regione aeris congregatur in nube/ & deinde conuertitur in pluuia/ ad terramq; relabatur. Et natura id perpetua successione agit: circulari motu (vt in huius libri principio dictum est) imitans. igitur illo vapore non nutritur sol: vt qui ad solem minime pingat per ignis sphaeram: & caelos inferiores. Nutrimus autem debet ei quod nutritur applicari. Secundo. Flamma ad solem assimilatio non est conueniens. Nam flamma in diuersis partibus ipsis non manet secundum substantiam eadem: sed sicut continue aliquid materiae vt olei in sua conuertitur substantia: ita aliquid continue substantiae deperdit. quod vel eo patet ar gummo: quia semper eiusdem molis flamma permanet. Si enim tota hora diuidat in quatuor partes aequales a/b/c/d/ & flamma partis a maneret simul cum flamma b: in fine ipsis b flamma tota esset dupla ad flamma a/ & ita in parte c tripla/ & in parte d quadrupla: quod experientia repugnat. Sed cum in fine ipsis b non percipiat maior flamma q; in parte a: flamma parta in a est successiue deperdit/ dum flamma temporis b successiue acquiratur. Et id quidem manifeste deprehenditur extincto cereo aut candela. nam tunc liquido videtur vnus sumus continue alteri succedere: qui quidem fumus futurus erat materia flammae. Quod si ita de sole esset: non solum in toto die idem esset sol vt dixit Heraclitus: sed continue fieret nouus / quod est inconueniens. Tertio. Sicut se habet ignis ad aquam a qua suscollit vapores: ita sol ad aqua loca a quibus ita educit vapidum humorum. At ignis aquam calefaciens non alitur vaporibus ab ea eleuatis: nam illi ab igne magis semper elongantur. igitur neq; sol eleuatis nutritur vaporibus. Quarto. Eadem ratione quae solem ponunt vapore nutriti: habent concedere totam siderum multitudinem & ipsos caelos ita nutriti & circulari agere motu quo se pascunt: quoadmodum de caelo dicunt. At innumera illa quae in caeli serenitate conspiciuntur sidera/ corporaq; caelestia: non aluntur vapore. Vnde enim tantum a terra & aqueis locis humor eleuari possent igitur neq; sol. Et recte quidem. Est enim sol/ astrum/ & caeli indeflexa substantia: cui neq; quicquam addi neq; auferri potest. Quinto. Vapores ex humidis corporibus sursum elati in aqua conuertuntur/ & iterum descendunt: quod vel sensu constat. igitur illis non aluntur superiora. Debet enim alimentum/ in eis quod alitur substantiam conuertit. Et cum corpus nutritum suscepto alimento (modo non sicut neq; diminuat) fiat maius oportet solem praesenti anno maioris esse molis q; fuerit anno proxime praecedente: quod falsum est. Tertia opinio est scripta in Phedone Platonis libro/ dicentis terram esse hiantem & voraginosa: & in illa vasta terra apertura esse tartarum immensae profunditatis: quod quidem origo sit & principium fontium/ fluuiorum & maris. Et hic immense concavitatis tartarus: aliquando aquas intra se contentas euomit/ & in diuersos effundit terras alucos: aliquando vero emissos ad se retrahit & resorbet: haud secus ac homo expirat aerem & rursum eundem attrahit. Et ad ipsum vt ad principium omnes recurrunt aquae & affluunt. Neq; semper in eodem permanet terra loco/ sed ad omnes positionum differentias mouetur: interdum quidem sursum/ interdum deorsum/ interdum ad latus. Alio quando ad terras orientales/ aliquando vero ad occidentales. Et aquae (vt dicunt) colores & sapes accipiunt secundum terrarum per quas transeunt proprietates: quod postremum etiam admittit philosophus. Sed q; id non sit verum: patet primo. quia si aquae omnes a tartaro sumerent originem: deberent semper ad eundem locum fluere: ad quem scilicet se conuerteret tartarus: & ad ipsum

a b c d
Quae flamma continue deperditur sicut & acquiritur.

met tartarum. At non videntur aquae semper ad eundem fluere locum sed ad diuersos; igitur non sumunt omnes originem a tartaro. **¶** Secundo. si aqua a tartaro haberet suū principium: aquae deberent supra terrā fluere sicut sub terra cum deberet eo fluere quo tenderet tartarus. Aliquando autē tartarus sursum redit secundum eorū opinionē. At aquae supra terrā non fluunt; neq; a gros oēs inundant; igitur. **¶** Tertio. Nō pot assignari ratio ppter quā aqua deorsū mota cū resorberet a tartaro iterum sursum moueretur: cum ab eodem euomeretur. Id enim natura fieri non potest: cum aqua sit nata moueri deorsum. neq; violenter; quia nulla ibi causa violēta in tartaro assignari potest: quā id Socrates spiritibus quibusdā aquā sursum pellentibus ascribat; sed fabulose potius q̄ veraciter. **¶** Quarto. Si tartarus esset aquarū omnium principium: semper esset aquae mole equalis; neq; vno tempore maior et altero minor: nā eorū cōtinens tartarus semper esset idem. Et extra tartarū aquā equali mole esse necesse esset. Si enim ponatur Hiberna maior et aestiua minor: si tota aestiua intra tartarū recipiatur et non sit plenus tartarus; sed pluriū aquarū capax esset vacuū. Si vero plenus sit tartarus aestiua aqua; igitur cū hiberna intra tartarū recipiatur: erit penetratio dimensio. aut aliquid aquae manebit extra tartarū; quod non poterit intra ipsum recipi: quod eorū opinio est inconueniens. Praeterea si tartarus et ea (quā ponit) immensitas aquarū: sit origo et principium aquarum omnium: oporteret omnes aquas aliquando fuisse in tartaro. Et cum ponant tartarum esse in terra: consequens est eum esse minorem terra; igitur aquae in tartaro se occupauerunt. Nempe aquarum magnitudo longe est mole terrae maior. **¶** Quinto. Si tartarus esset aquarum origo: deberent flumina vbiq; in terra terminari et suum sistere cursum; anteq̄ in mare decurrant: ut quae in terra vna originem vbi adesset tartarus recipi deberent / et ab eo in profundum resorberi. At non videntur flumina hoc modo in terra terminari: sed omnia fluunt in mare vbi proprium dimittunt cursum et finiunt. Quod si aliqui fluij loca subterranea ingrediantur: ex alio loco rursum in lucem emergunt / neq; in abyssum demerguntur et aquarum baratrum: perinde atq; mergi uno in loco aquā subeunt: alio loco paulum distante redeunt super aquas. Vt Nilus et Istrus subter humum longo spacio labentes: multos alios in via secum fluuios fontes et guttas subterraneas (ex quibus coactis sūt fontes) colligunt. Quare tandē emergēt / fluij sūt amplissimi. **¶** Quaestio. Quis maris locus. Responso. Sicut cōcaui celli lunae est locus ignis: cōcaui ignis: locus aeris: ita cōcaui aeris: locus est aq̄. Quo fit ut is locus quē mare tenet scilicet aeris cōcaui: natura sit locus aquae simplicis et elementaris: et non locus maris. Mare tamen obtinens vicem aquae: hunc occupat locum ut aquae vicarium. Aqua enim dulcis et subtilis mari commixta in vaporem resoluitur: et sursum ducitur. Ea vero quae grossa est: terrae et salsa suo pondere depressa deorsum subsistit: et ea in loco aquae manens: mare dicitur. Nempe maris aqua: deorsum manet. Sicut cum cibus ab animali sumitur: subtilis et dulcis cibi pars a calore spargitur ad vnumquodq; membrorum nutriendum: cetera vera pars grossa et terrestri et amara: suo pondere in alium demittitur et egeritur. Venter enim et eius pars stomachus totius cibi nondum digesti locus erat: licet partes subtiliores eius statim per calorem dissolue sint. Sic de mari dicendum est. Hinc omnes aquae fluunt in mare: tum quia est in loco aquae: tum quia locum maxime cōcauum et decliuem possideat: ad quem aqua nata est moueri. **¶** Quaestio. Cur tot et tanta in mare labentia flumina non videntur. ipsum reddere maius: cum omne corpus ex corporis additione maius esse debeat: per Philosophiae naturalis proloquium. **¶** Responso. Haec dignitas intelligenda est: quando corpus additum permanet cum eo cui additur. modo flumina in mare recepta: ex stricte loco angustisq; ripis in amplum mare diffunduntur: et quae multa videbantur in arcto / pauca videntur in lato. Ipsa autem flumina in latum diffusalito resoluntur in vaporem: ut ne vno quidem die perdurent. quemadmodum si super latam mensam fundatur cyphus aquae: praesentibus ijs qui id obseruent: inter aspiciendum: illico totus in vaporem resoluitur. Quod si aliquid fluij manet: quod non resoluitur: id molem habet in cōparatione ad totū mare insensibile: neq; a beo mare insigniter autē esse cognoscitur. **¶** Noni cap. notae. **¶** Scirpus / iuncus. **¶** Sedimenta / expurgamenta animalium / hypostases. **¶** Muria / aqua salitorum. **¶** Stagnum illud circa palestina / asphaltites est: gignens Asphaltum: quod bitumen nominant.

Onum cap. continet vnam quæstionem. antiquorum et propriam responcionem: tres de falsedine maris opiniones. quomodo generetur maris falsedo. Septem signa falsedinis maris. vnde fontes et flumina diuersos sapores / colores / et effectus habeant. Et praeter litterę Aristotelis sententiam duodecim aquarum effectus / et miracula. **¶** Quaestio. An semper erit mare: an aliquando deficiet? **¶** Dixerunt aliqui: quia mare simul cum mundo incepisse: et semper cum eo perduratum ire: quare perpalam est si mundus perpetuus est: itidem mare perpetuum esse voluisse. Sed Democritus dixit aliquando mare totam operuisse terram: et paulatim deficcari / et tandem omnino deficcatum iri: ut ne vllum sit mare. Sed id per simile est Aesopi fabule: qui confinxit Charybdam bis resorpsisse: quae primo sorbens fecit apparere montes. Secundo fecit apparere insulas. quae si iterum sorbeat: residuum epotura est: terramq; siccam relinquet. Sed hic sermo Poetis aptus et non veritatis inquisitoribus. **¶** Dicimus igitur si semper sol suum torqueat gyrum: dulce / subtile et potabile eleuans / quod iterum deorsum recidat: semper futurum esse mare aliquod. non tamen eadem semper occupabit loca: sed quae nunc arida sunt: aliquando illuet: rursumq; eadem aliquando siccabuntur. Neq; propter hoc permutari existimare oportet vniuersum. **¶** Tres de falsedine maris opiniones. **¶** Prima est dicentium terram in principio fuisse aquis adoperatam: et solē dulce / subtile / et potabile eleuasse: residuum vero mare relictum amarum et salsum. Sed id verum non esse videtur. Nam ad ipsum tanta relabitur multitudo: quanta sursum sustollitur. quare si restituta equali dulcis aquae multitudinē / ipsum non est dulce sed amaricatur: neq; prius hac de causa factum est salsum. **¶** Secunda est dicentium fluuios ad mare labentes terrae trahere falsedinem: et mare salsum reddere. Sed neq; id verum. **¶** Primo. Quia fluuios oporteret esse falsos: imo et magis falsos. quod non apparet. **¶** Secundo. Quia irrationabile esset modicam terrestreitatem cum fluuijs delatam: tantam aquae multitudinem (quantum

ipsum mare esse videmus) falsam efficere. **¶** Tertio. Quia nihil aliud mare reputant: nisi plurimorum fluuiorum collectionem. quare et fluuios ipsos falsos esse concedant / oportet. **¶** Tertia est Empedoclia terram sudasse dicentis: eiusq; sudorem esse mare. Sed haec Metaphora et fictio poetis q̄ philosophis aptior est ut recipiatur. Nam quae falsa esse videntur ut aqua per cineres colata / aqua colata per calcem / vrina / sudor / alimentum hypostasis: cum prius dulcis fuisset aqua / dulce poculum / dulcis cibus: aliquo accepto falsa fiunt aut amaricantur: ut cinerum aut calcis adusta terrestreitatem. Et in vrinae vasis fundo: remanet quaedam falsedo. Et cum sudore: corporis abluuntur terrestria. sicut qui carnes abluendo abstergit. Et terrestreitas / indigestaq; substantia facit hypostasim amaram videri. Ita et aliquo adusto et terrestri ammixto: mare salsum esse existimare oportet. et non eo quo ipsi arbitrantur modo. **¶** Quomodo maris generetur falsedo. Maris falsedo ex quodam vito terrestri ammixto generatur. Dicimus enim duplicem esse spirationis speciem. hanc calidam et humidam quae vapor dicitur / hanc vero calidam et siccam: quae dicitur exhalatio. Et mare semper idem specie permanet: ut idem aer / idem ignis / eadem flamma. Et eleuatur ab eius summo vapor dulcis: a fundo vero solis et astrorum sufficiente calore: eleuatur exhalatio. (Est enim haec: a terra eleuari nata) aduritq; fundum. et per mare transiens. et cum vapore in mare relabens (ut cineres per aquam sepius transitum facientes) saluginem inducit. Et huius rei multa sunt signa. Aqua per cineres colata / vrina / sudor / et alimentum (ut iam dictum est) hypostasis. vbi aliquid combustum relinquitur / aut terrestre indigestum. Quapropter dixerunt nonnulli terram semel fuisse combustam / et hinc mare suam traxisse amaritudinem: non percipientes generationum exhalationum possibilitatem. Et quo modo hac de causa maris Harenę relinquantur ut tenuia grana dissociat. **¶** Septem signa quae mare ob ambarum terrestreitatem permixtionem salsum sit. **¶** Primum. Quia Australes aquae et primę Autumnales saliores sunt: quae Ausser ventus sit calidus / et calido efflet loco: plures secum eleuans exhalationes. Autumnales vero propter praeteritę estatis adustionem / et exhalationes eo tempore eleuatas: quae nunc ob temporis varietatem deorsum reducuntur: nunc admixtę permanent / nunc nouę sustolluntur. De Borea autem oppositum euenit. Et hac de causa Australes et autumnales grauiores sunt: et citius ob permixtam terrestreitatem deorsum precipites deduntur. Quibuscumq; enim talis terrę multitudo inest: citissime deorsum tendunt. **¶** Secundum. Quia aqua maris: ceteris calidior est: ut quae exhalationis ammixtę naturam retineat. Omnia enim quaecumq; ignita fuerint: in seipsis potentia caliditatem retinent. Monstrant hoc calx / cinis / animalium sedimenta: ut quorum calidissimi sunt ventres: calidissimam habent hypostasim / sedimentaq; et perperis maris sursum eleuatur potabile. Quod si aliquid terrenę fecis secum ducitur: vapor falsedinem participabit. Et si magis: et magis. Et iterum relabitur: decidens: quod iterum resurget: mare. Fluunt enim ad ipsum: et omnes aquae. Hinc fit ut nō omnino deficiere (quae admodū alti deficiunt fluuij) sed solū secundū hanc / vel illā partē cōtingat. **¶** Tertium. Quia dimisso cereo vase bene clauso et circūligato in mare: quod per latera subintrat aquae dulce et potabile: quae cerę tenuissimam porā nō admittat cū subtili resudante aqua corpulētās terrę feces subire. **¶** Quartum. Quia aqua maris hanc ob causā ceteris grossior et pōderosior esse videt: ut in ea magnę natēt Tritemes: quae in fluminibus suo pōdere faceret naufragiū. et passim sūt aliquando nonnulli in flumine onustas naues ducētes: in mari salūtē facientes / ob huius rei ignorantiā incauti. Hinc fit ut si quis aquā apprime / multūq; salia fecerit: super natēt oua. quod et circa salituras (quas murias vocat) cōtingit / fitq; spissa / et grossa / et limo q̄ simillima. **¶** Quintum. Dicitur circa palestina esse stagnū in quod si immiseris hominē ligatū aut equū: supernabit aq̄ et submergi nō poterit. Hoc autē facit copiosa ammixta terrestreitatem. **¶** Sextum. Quia vestimenta in mari lota: forditā sūt. Hoc em̄ ob terrestreitatem accidit. **¶** Septimum. In Chaonia est fōs aq̄ salis: in dulce fluiuiū: prope precipitās: nullos pisces nutrit. obtinueruntq; loci illius incolę ab Hercule boues ab Heraclea adducēte: ut quae pisces nō haberēt in suū vsū ex fōte sales facerēt. Decoquūt em̄ aq̄ ptem quā euaporare sūnt: quo factō sales nō grossos / cōpactos / ut nix cādidos / in fūdo reperit: quae sūt alius debiliores / sapore et colore delectabiles. Idē faciūt in Arabia de quibusdā calamis et scirpis: quorū facta cōbustio: cineres in aquā coquūt / q̄ ptem euaporata exsiccatq; relinquit sal multitudine. Et vniuersa oia fluuios / salia reu mata: calida esse putare oportet. Est em̄ sal ut adustę terrę spes: q̄ frigidō et humidō soluit / calido autē et sicco cogit / cōcreuit et durat. Hic loca q̄ harenosa in fluiuijs: cinerē aut calcē imitantia cōspiciunt. **¶** Vnde fōtes et flumina varios participant sapores / colores / et naturas. **¶** Hoc euenit ppter terrarū (p̄ q̄s subterfluūt) ammixtōes. Sūt em̄ alij calidi / et q̄ p terrę calidę meatū ut sulphureos trāsūt Et in Sicilia fōs est acetosus: quo aceti loco i obsoniorū cibariorūq; vsū vtunt idigenę. Et sūt circa Ligones existit. Et circa Scythiā vna est amarā: quae in fluiuiū decurrēs totū reddidit amaricatū. **¶** Praeter litterę Aristotelis sententiā duodecim aq̄rū miracula. Anigrus (qui et Anagr dicit) Thessalię fluiuij: post Cetauroꝝ ab Hercule vulneratorū in eolotione: aq̄s ipotabiles seruat. Hispaniis Scytharū maximę fluiuij in Calliopū fluiuibꝫ amara scaturigine in famis reddit. Iouis Ammōis fōs inter du friget et noctibꝫ calet. In Dodōe Iouis fōs algidus ad motas facies extitit: accessas restinguit: et Athamātis aq̄ ad mota ligna accēdit. flumē Ciconū in Thracia res tactas rigescere facit in saxa. Chraus et Sybaris Galabrię fluiui aureos crines inducūt. Salmacis Caric fōs in eum descendentes effeminosos remittit. Aethiopes lacus mentis infantiā et intollerabilē scoporem parturiūt. Colophone: Apollinis lacus animos ad diuinationem et oracula inmutat. Clitorius

Arcadię fons semel hauſtus vini inducit odium: abſtemioſq; hoc eſt a temeto abſtinentes: bibentes red
dit. Lynceſtis amnis vt vinum: bibentes temulentos & debacchantes relinquit. Phenos Arcadię i. cus
inter diu innoxio: noctu potus/mortifer phibeſ. Vt hec elegati carmine ex Pythagora cecinit Ouidius.
Ante bibebatur: nunc (quas contingere nolis) Qui non audita eſt obſcenę Salmacis vnda:
Fundit Anigrus aquas: poſtq; (niſi vatibus omnis) Aethiopoſq; lacus: quos ſi quis faucibus hauſit:
Eripienda fides) illic lauere bimembres Aut furit: aut patitur mirum grauitate ſoporem.
Vulnera: clauigeri que fecerat Herculis arcus: Clitorio quicunq; ſitim de fonte leuarit:
Quid: non & Scythicis Hypanis de motib; ortu: Vina fugit/gaudetq; meris Abſtemiuſ vndis.
(Qui fuerat dulcis) ſalſibus vicatur amaris? Seu vis eſt in aqua calido contraria vino:
Parca ſuperreferam. quid non & lymphæ figuræ Siue (quod indigenę memorant) Amithaone natus:
Datq; capiteq; nouos: medio tua corniger Ammō; Pretidas attonitas poſtq; per carmen & herbas
Vnda die gelida eſt: ortuq; obituq; caleſcit. Eripuit furit: purgamina mentis in illas
Admotis Athamantis aquis: accendere lignum Miſit aquas: odiumq; meri permaſit in vndis.
Narratur: minimos cum luna reſeſſit in orbes. Huic fluit effectu diſpar Linceſtis amnis:
Flumen habet Cicones quod potum faxea reddit Quem quicunq; parum moderato gutture traxit/
Viſcera: quod tactis inducit marmora rebus. Haud alter titubat q; ſi mera vina bibiſſet.
Crathis & hinc Sybaris noſtris cōterminus oris: Eſt lacus Arcadię (Phenum dixeret priores)
Heleſtro ſimiles faciunt/auroq; capillos. Ambiguſ ſuſpectus aquis/ quem nocte timeto:
Quodq; magis mirū: ſunt qui non corpora tm: Nocte nocent pote: ſine noxa bibuntur.
Verum animos etiam valeant mutare liquores. **¶** Secundi libri Meteororum Ariſtoteliſ finis.

¶ Notarum nomi capitiſ declaratio.

Paleſtina
Pentapolis
Aſphaltites
Solinus
Iosephus
Veſpaſianus
Juſtinus
Aſphaltus
Charibdis
Chaonia
Heraclea
Oetha
Aeſopus.

¶ Paleſtina: p̄uincia eſt in Syria Arabiæ cōtermina/ ſed dicta a Phileſti vrbecio Metropolitana. Et alio hoie Iudæa dicit. In ei; vna
pte (q̄ pri; Pentapolis dicta fuit a qu; vrbib; diuina vltioe ſama q̄ ſulphure cōſūptis) lac; eſt Aſphaltites: in quo nihil vini ſub
mergit/ inde mortuū mare ab hiſtoricis nominat. Dicite Solino cū de Iudæa traclat. mare mortuū nihil p̄ter bitumē gignit/ aial
nullū habet/ nec in eo aliqd vini mergi pōt: q̄re tauri et cameli ipone illud trāſeūt. Et Ioseph; lib. v. captiuitatis Iudæicę. Veſpaſian;
(inquit) cū Iudæos viciffet: quofdā in ſit natādi inſcios manib; poſt ter ga ligatis in cū p̄pici q̄ et ſi iacū/merſiq; ſint/ tāq; a vehemē
ti ſp̄ ad ſuperiora venientes ſtati repulſi euaserūt. Et teſte Juſtino nauigari nō pōt: cū in eo p̄m; cū ſta vita carētia ſubmerganēt. Et
iterū ipſe lac; Aſphalt; dicit. **¶** Charibdis eſt vorago i mari multū piculoſa iter Calabria et Sicilia. Nā a ſep̄trioe i auſtrū ſit
flumiorū cōcurſ; et ecōtra/ et interceptōrū quorūcūq; abſorptio atq; collifio. **¶** Chaonia p̄s eſt alpeſtris Epiri: q̄ q̄dē regio eſt in Euro
pa. Interdū et pro tota Epiro ſumit. **¶** Heraclea vrbs eſt in radicib; motis Oethæ/ in plano poſita. **¶** Oetha autem mons eſt inter
Theſſaliam & Macedonia ſamosus morte/ rogo/ & ſepulchro Herculis. **¶** Aeſopus/ poeta græcus fabularum ſcriptor.
Noni capitiſ q̄ſtio. An ſemp erit mare/ an aliqñ deficiet/ vt ne vllū qdē ſit futurū. **¶** Dixerūt nōnulli mare ſimul cū mū ſo
ſiſſe exordiū/ & ſimul cū eo ſemp duraturū. q̄re ſi mūd; p̄petū eſt: corū ſcētia et mare p̄petū eſt. Democrit; autē dixit
mare aliqñ totā inūdaſe terrā/ & ipſū p̄ vaporū eleuatiōes paulatī deſiccari/ terrāq; aridā reddere/ et aliqñ futurū vt totū mare
deſiccātū ſit: totaq; terra aq; diſcoopta. Sz id p̄ſt eſt fabule Aeſopi q̄ cōſixit Charibdi primo tm ſorſiſſe aq; vt cū pri; tota fuerit
terra aq; coopta/ poſtea apparuerit motes. Secūdo vero reſorbēs adeo diminuit aquā: vt fecerit apparere iſulas. q̄ ſi tertio ſorbeat: totā
aquā epotabit. Sed is ſermo poetis magis q̄ philoſophis apt; eſt. Dicēdū eſt igit; ſi ſol ſemp circulariter moueat vapores eleuā/ q̄m
pluuiā cōuerſi deorſū cadāt: ſemp erit mare. Nā ſic ſemp manebit hæc vniuerſi ordinatio/ q̄ ſine mari cōpleta eſſe neq;. Nō in mare
ſemp eadē occupabit loca: ſed q̄ pri; tenuit relinquit et noua detinebit vt pri; dictū eſt. Et quib; ptes ei; demutent; totū tm mare dicit
manere idē/ q̄ cōſimiles figura/ ſitu/ et ordine ptes cōtinne reparent. **¶** Tres de ſalſedine maris opinioes. **¶** Prima eſt dicētū terrā
i p̄cipio fuiſſe aq; oīno obrūtā: et ſolē vapores ex dulci/ ſubtili et potabili aquarū pte eleuāſe et reſidū reſclū eſſe mare/ groſſū/
et ſalū. **¶** Sed hæc cōueniēter dicit. Nā ſi aliquo ad alterū addito aq; puenit effect; ſicut eo remoto: ei; remotio nō eſt illi; effect;
cā. Sed quāta multitudo vaporū ſurſū tollit a maritāta ruſſū cadit deorſū/ et reſtituta aq̄li dulcis aq̄ multitudinē: mare nō eſt dūla
ceſ; amarū/ igit; ppter aq̄ dleis remotionē nō erat pri; factū amarū. **¶** Secūda eſt dicētū fluuios ad mare decurrētes/ terræ p quā trā
ſeūt cōtrahere ſalſedine: et eos mare ſalſū reddere. **¶** Sed neq; hi recte dicit. **¶** Primo. quā cū ppter fluuiorū ſalſedine ſcēm eorū ſe
tētiā mare ſit ſalū: igit; fluuij ſūt magis ſalſi. Nā ppter qd vñ quodq; tale: et illud magis. At ſalſū eſt fluuios ipſo mari eē magis
ſalſoſ: igit;. **¶** Secūdo. modica dulcedo nō pōt multū ſellis dulcorare/ neq; modica amaritudo abūdiāte lachis copiā amaricare. Sic mo
dica terreſtreitas nō pōt magnā aq̄ multitudinē reddere ſalſā. At modica eſt terreſtreitas q̄ cū fluuijs deſert. Aq̄ aut marine ma
gna eſt multitudo: igit; modica terreſtreitas cū fluuijs delata nō pōt tāta aq̄ multitudinē quāta in mari cōſpicitur/ amarā reddere.
¶ Tertio. q̄ ita dicit: nihil aliud mare eē putāt niſi plurimorū fluuiorū colleſtionē. Totū enim nihil aliud eſt q̄ ſua ptes ſit ſū pte:
ſicut cumul; barenarū eſt multarū barenarū vno in loco colleſtio. Quare ſi mare ſalſū eſſe cōcedūt: & fluuios ipſū mare cōponē
tes ſalſos eſſe cōcedūt/ oportet. Nō enim pōt totius maris ſalſedo niſi ex partiū ſalſedine enaſci. **¶** Tertia eſt Empedocliſ dicētis terrā
a ſole calefactā ſud aſſe: & ei; ſudorē eſſe mare. Vñq; enim & ſudor/ & mare: ſalū. Sed hic ſermo trāſlatiū/ poetis potius q̄ phi
loſophis aptus eſt. Quæcūq; enim ex dulci ſalſa facta ſūt: aliquo intra ſe ſuſcepto ſalſa ſiūt. vt cū aq̄ dulcis colat; p cineres: terreſtre
aduſtū cinerū admiceat aq̄/ et exide reddat amara. Ita cū dulcis aq̄ colat; p calcē/ aduſto terreſtri ipſius calcis admixto reddat ſalſa.
Sic cū dulce ſumit; poculū: admixto terreſtri corporis animati cōuertit; in vinā amarā. In cuius ſignū in fundo vaſis vinā cōn
tinentis remanet quædā ſalſedo ſuo pōdere ſubſidēs/ & vrinae hypoſtaſis. Ita cū humidū fuerit dulce quod deinde in ſudorē cōuer
titur: cū ipſo ſudore abluuntur corporis terreſtreitates quæ ſudorē ſalſū reddūt. quæ admodū ſi aqua dulci carnes ſalſe abluantur:
abſorſione carniū aqua prius dulcis contrahit ſalſedine. Deniq; cū dulce ſūptū eſt alimentū: cōſūpto ſubtili & dulci/ ac per ca

lorem ad vñ quodq; membrum diſperſo remanet quædā terreſtreitas: indigeſtaq; ſubſtantia/ nutriendo corpori minime cōueniēs:
& hæc a natura depellit ad aliu/ & eſt cibi hypoſtaſis amara. Sic aliquo terreſtri aduſto/ aque maris admixto: mare ſalſū eſt.
38 Vt analogia a ſimili liquāo monſtrat. **¶** Quæſtio. Quomodo maris generatur ſalſedo. **¶** Reſponſio. Maris ſalſedo (vt diſclum
eſt) ex quodam aduſto terreſtri/ ipſi aquæ admixto generatur: hoc modo. Cum duplex ſit ſpirationis & balitus ſpecies: vna quidē
calida & humidat; vapor dicitur: alia vero calida & ſicca/ quæ dicitur exhalatio. Præterea cum mare ſemper idem ſpecie ma
neat/ aquei elementi fungens vice: quem admodum ignis idem/ ſtamma eadem / & aer idem. A ſumma parte maris eleuatur va
por/ ab eius autem fundo per calorem ſolis ſufficientem eleuatur exhalatio/ cum ea a terra & locis terreis eleuari nata ſit. Aſt a ca
lore ſolis aduritur fundum: a quo eleuata exhalatio primum per mare tranſiens aſcendendo / deinde cum vapore aut pluuiā re
labens in mare deſcendendo/ inducit ſalſedine: quem admodum cineres ſepe per aquam tranſeuntes/ aquam prius dulcem reddunt
amaram. Eſt enim mare vt aqua: exhalatio aduſta terreſtris / vt cinis per aquam tranſiens. Cuius quidem rei multa ſunt ſuperius
adducta indicia: ſcilicet aqua per cineres aut calcem colata / vrina/ ſudor/ alimentū hypoſtaſis: in quibus aliquid exuſum relinqui
tur aut terreſtre non diſgeſum. Neq; eadem ratione flumina debent amara videri: tum quia aqua fluminis ſubtilior ſaciliorē dat
exhalationi tranſitum/ neq; manet ammicta aque fluminis exhalatio: tum quia ea exhalatio leuor eſt & ſubtilior/ hinc in altiorem
conſcendens locum & non ad fluuium relabens. tum quia anguſtus eſt fluuiorum alueus: quare ſi exhalatio paulum a loco ſuo per
uentum dimoueat: relabens extra fluuium cadit. Deniq; cum fluuij continue in mare labantur: ſi qua fluuij pars amaritudinem
conceperit/ ea ſtatim in mare deſuet/ ei; ſuccedet aqua dulciſ: quare minime ſalſedo ea percipietur. Aqua autem maris continue in
ſuo permanens alueo manifeſtam habet ſalſedine. Hanc ob rem dixerunt aliqui terram ſemel fuiſſe exuſtam & inde mare ſuam
habuiſſe amaritudinem: ſed non attenderunt iſti ſacilem ex fundo maris exhalationum eleuationem quæ vera eſt ſalſedinis cauſa:
ob quam itidem maris barenæ relinquitur adiuuicem diſſociatæ ob aduſtionem terræ tanq; paruula grana: perinde atq; cineres li
gno exuſto diſgregati manent. Calidum enim ea quæ humore compacta ſunt ſeuugit. **¶** Septem ſigna q; mare ob exuſtas exhalati
ones terreſtres ei admixtas ſit ſalſum. **¶** Primum. Quia aquæ auſtrales & in auſtrali/ meridionali; terræ parte fluentes/ ſalſiores
ſunt: ſimiliter & quæ in autumni principio fluunt. Primum quidem: quia auſter ventus eſt calidus/ & a calido ſpirat loco: quare
plures eleuat exhalationes/ & plus ſalſedinis aquæ maris inducit. Secundum vero: propter aduſtionem terræ: præcedenti eſtate ſa
clam: & exhalationes eo tempore eleuatas. quæ per autumnaſis temporis varietatē & inconfiantiam aliquando deorſum relabun
tur/ aliquando aquæ admixtæ permanent: aliquando vero nouæ ſubleuantur. De aquis autem borealibus oppoſito accidit modo.
Nam boreas ventus frigidus non eleuat exhalationes: quare boreales aquæ minus ſunt ſalſe. A eſtate autem nimium vehemens eſt
calor qui totā eleuat exhalationē: nihil aquæ pmixtū relinquit: et eleuat ſurſū ducit neq; permittit deorſū cadere. quare tunc pro
pter tēporis ſerenitatē et in calore regularitatē non ſepius exhalatio per aquā trāſit. Hac quoq; ratione aquæ autūnales & auſtra
les/ grauiorē ſūt: & citius ob terreſtre admixtā exhalationē deorſū cadunt. Quæcūq; enim multa de terræ natura participant: cito
deorſū mouentur ob grauitatis naturā. **¶** Secundū ſignū. Quia aqua maris ceteris potentia calidior eſt: q; imitetur & habeat na
turā exhalationis ignis. Quæcūq; enim naturā ignis participant: vim quāda calefaciēdi in ſe habet. vt oſtendūt calx/ cinis/ & ani
malij expurgamenta. Nā animalia quorum calidiſſimi ſunt ventres: calidiſſima habet excrementa: vt hyrūdines. Ipſius autē ma
ris ea pars quæ ſubtilis eſt et potabiliſſimū vaporem reſoluta/ ſurſum a ſole eleuatur. Quæ ſi quid aquæ terreſtris & ſalſe in vaporē
ſoluit: ipſe quoq; vapor ſalſedine participabit. Et ſi plus aquæ ſalſe fuerit: plus ſalſedinis vapor habebit. Ipſe autē vapor in pluuiā
conuerſus/ iterū redit deorſū: & a mari reſumitur. Nam oīs aquæ fluunt ad mare. Quare non omnino mare deficere poſſet/ cum ſit
de integritate vniuerſe: ceteri autem fluuij qui non ſunt de integritate vniuerſi deficere quidem omnino poſſunt: vt nihil eorum
ſit. Mare vero ſecundum aliquam ſolum partem corrumpitur. **¶** Tertium. Si dimittatur vaſ cereum intus concavum: eadem clauſa
ſum vt nulla parte intrare poſſit aqua: per poros eius intrat aqua dulcis/ ſubtilis: & non groſſa/ terreſtris/ & amara: quia tenuiſ
ſimi cerei pori hanc ob ſuam groſſitiem excludunt & non recipiunt. **¶** Quartum. Aqua maris ob terreſtre exhalationem admix
tam ceteris groſſior & pōderoſior eſt: vt in ea trēs remorum ordines habentes & aliæ magnæ ferantur naues omiſſe: & quæ in
flumine ſubmergerentur. Et pleriq; fecerunt naufragium in fluminibus/ qui tamen incolumes mare tranſierant: non perpendentes
aquam maris ob ſuam groſſitiem nauium pondus ſuſtinere/ quas fluuij ob maiorem ſubtilitatē ſuſtinere non poſſent. hanc itidē
ob cauſam ſi quis aquam valde ſalſam effecerit/ in ea ſupernatant oua a terreſtri groſſitie ſuſtentata/ quæ in aqua non ſalſa demer
guntur ad fundum: id etiam de ouis contingit circa ſalituras & aquas ſalſas quibus carnes aut piſces dolijs conſeruantur. Eit enim
aqua illa ſali admixta: piſſa/ & groſſa/ & limo perſimilis. **¶** Quintum. Circa Paleſtinam (vt nonnulli referunt) ſtagnum eſt quō
Aſphaltus dicitur: in quo ſi immittatur homo ligatus/ aut equus: ſupernatabit aquæ & non ſubmergetur. quod ob exhalationē
terreſtre ipſi aquæ permixtam contingit: tantam in aqua ſpiſſitudinem inducentem/ quæ valeat inſectum hominem in ſublime
ſuſtinere. **¶** Sextum. Veſtimenta in mari lota ſunt ſordida: quia ex admixto terreſtri aduſto ſordem contrahunt in flumine autem
lota & aqua dulci ſunt munda: q; flumina non habeant admixtam exhalationem terreſtre: quæ veſtes maculet. **¶** Septimum.
In Chaonia fons eſt aquam habens ſalſam: in dulcem fluuium ſibi propinquum decurrens: qui quidem fons ob ſuam ſalſedine
nullos piſces enutrit. Obtinuerunt autem loci illius indigenæ ab Hercule/ qui tum ab Heraclea illic boues adduxit: vt quia piſces
nō haberent in ſuū vſū ex illo fonte ſales facerent. quod eis Hercules amittit. Decoquunt enim partem aquæ / & decoctam euapo
rare permittunt: deinde in fundo ſales minutos/ candidoſq; reperiunt/ alijs ſalibus ſalſedine debiliores / ſapore pariter & calore
delectabiles. In Arabia autem ſales faciunt ex quibusdam calamis & ſcirpis: quos per combuſtionem in cineres redigunt. Illos
deinde cineres in aqua decoquunt: quæ cum partim euaporata & exſiccata fuerit/ relinquitur in fundo ſalis multitudo. Et (vt in
ſumma dicitur) omnes fluuiorum ſalſe guttæ/ ſubterraneæ / & ſcaturigines: calidæ eſſe putandæ ſunt. Diſſinitur enim ſal q; ſit
aduſte terræ ſpecies: quæ frigidus & humidus in liquorem ſoluitur/ calido autem & ſiccō congelatur & induratur: oppoſito
penitus ad glaciem modo/ quæ frigidus & humidus congregatur: & calido & ſiccō ſoluitur. Propterea flumina quæ in locis ba
renoiſ ſiūt: cinerē aut calcē imitari cōſpiciunt. **¶** Quæſtio. Vnde fontes & flumina diuerſos habet ſapores/ colores/ & p̄prietates.

Quare flumi
na eadem ra
tione qua ma
re non ſunt
ſalſa.

Quid eſt ſal

34

35

36

37

40

Responso. Hoc provenit propter admixtionem terrarum per quas fluunt. Terrae enim quas praeterfluunt eis admiscuntur: sicut cinis aquae per eam transeunt. Cum igitur diuersae sint terrae per quas transeunt fontes & flumina & ipsa earum quas transeunt sapore & conditionem retineant: & aquae diuersos habent sapores & diuersas naturas. Sunt enim aliqui flumini calidi: quia transeunt per meatus terrae calidos & sulphureos. Et in Sicilia fons est acetosus quo vivunt illius loci populi loco acetum in suorum cibariorum usum & condimentum. Similis naturae fons & apud Lingones esse perhibetur. Circa scythiam vero fons est amarus: qui in vicinum persuens fluvium / totum reddit amarum. Praeter hanc tamen causam scilicet terrarum quas transeunt diuersitatem: alia quoque est causa intrinseca cur fontes & flumina diuersos habent colores & sapores: ut pote eorum forma substantialis. Fons enim a fonte specie differt sicut aqua rosacea ab aqua violacea. Circa aquarum in litera posita miracula (quae ex decimo quinto Metamorphoseos Ouidij sumpta sunt: vbi ea ex Pythagora refert carminibus hic adductis) noscere oportet. **Centauri.** est q. Centauri (qui & laphite) sunt Thesalicae populi geminam formam / hominis scilicet & equi gerentes. hinc bifformes / bismembres & semiseri dicti sunt. Hi cum in nuptijs Pyrithei vino incalentes Hippodamiam nuptiam Pyrithei rapere adorirentur: ab Hercule & Thesco caeterisq; illustribus graeciae viris vulnerati / profligati & in fugam conuersi sunt: ut refert Ouidius in duodecimo Metamorphoseos. **Cicones** populi sunt Thraciae iuxta hebrum fluvium habitantes. **Canis** nostris oris / Samo. Nam haec Pythagora fuit patria: ut Ouidius in Metamorphoseos testatur: de Pythagora loquens. Vir fuit hic ortu Samius: sed fugetat vna / & Samon & dominos. Est enim Calabria pars Italiae. Samos autem insula est in mari Aegeo / Thraciae adiacens. **Electrum** ca est metalli mixtura quae ex parte quadam auri & argenti conficitur. De quo Plinius. Aurum in quo quinta argenti portio est / electrum vocatur. **Salmacis** nymphae fuit vna ex comitibus Dianae / ociosa tamen & ignava: plus propriae formae quam venatus studens. haec visum Hermaphroditum Mercurij & Veneris filium amavit: & ipsum in fonte Cariae in quo nymphae suum numen & ius habebat / se lauantem complexa est / rogavitq; deos ut nunquam ab eo separari posset: quod & factum est. Nam statim utriusq; sexus vno corpore factus est. Quod ut vidit Hermaphroditus rogavit parentes quae quicquam in eum descenderent fontem: molles / ceneruati / & effeminati animo redirent: quod itidem factum esse scribit Ouidius in quarto Metamorphoseos. **Amythaone natus / Melampus** medicus insignis / Amythaonis filius. de quo Virgilius. Phyllirides chiron / Amythaoniusq; Melampus. **Pretidas** accusatiui pluralis nominis Patronimici pretis idis / quatuor preti regis Argiuorum filias. quae cum se Iunoni praefere pulchritudine auderent: inensa Iuno immisit eis mentis insaniam qua se vaccae esse credebant. Virgilius in bucolicis. Pretides implerunt falsis mugitibus agros. Has Melampus ex insaniam huiusmodi liberavit: & cum media regni parte vnam earum duxit uxorem. Praeter miracula hic adducta refert Strabo Geographus libro decimo de situ orbis. Euboici autem amnes sunt Cereus & Nereus. e quorum altero si qua pecus potauerit: alba efficitur. Ab altero vero vellus atrum contrahit. At hoc idem & ad Cratium fluvium accidere fertur. quod hoc disticho exprimi potest.

Centauri.
Cicones
Samos.
Electrum.
Salmacis.
Hermaphroditus.
Amythaon.
Melampus.
Pretides.
Strabo.
Cereus.
Nereus.

Sunt & aquae: pendulum quae candida vellera nigro
Candida: ex nigro potae in contraria vertunt.
Comentarij in secundum Meteororum Aristotelis sunt. **Primi capituli tertij Meteororum nota.**
Ab vrsa a polo arctico. **Etesiae venti** sunt ab vrsa post aestivales versiones boreae liquatis niuibibus flantes: & de die spirant: nocte vero spirare desunt. **Ornithiae / venti** sunt ex opposito flantes post solis hyemales versiones. **Austri vero:** a meridie spirant. **Aestivales versiones** sunt: sole subeunte Cancrum / quae aestivale solstitium dicuntur. **Hyemales:** sole intrante Capricornum, quae brumae dicuntur solstitium. **Oritur Canis:** sole Leonem subeunte.

tertius liber Meteororum tredecim capita continet. **Primum.** Ventorum causas. ipsorum generationem / tria quae exhalatione gignantur signa. Vnde & quo tempore flent Etesiae / Ornithiae & austri. Vbi ventorum incipit motus. **Ventorum causa.** Efficiens: Sol & Astra. Materia: exhalatio calida & sicca. **Ventorum generatio.** Halituum (quemadmodum dictum est) duae sunt species. Haec calida & humida: quae vapor dicitur. Haec vero calida & sicca: quae nuncupatur exhalatio. Et sicut caelo circumlato eleuatur vapor: qui frigiditate densante ac constringente iterum recidit in aquam, quae hanc ob causam crebrior hyeme atque nocte fit / distribuiturq; in omnem terram. Ita a sole & caelo eleuata exhalatione gignitur spiritus. Et necesse est non modo humida & calida eleuari: sed & calida & sicca / naturaeque igneae: quorum copia in terra plurima est. Et apparet ad latus & transire nunc hac / nunc illac (quemadmodum dicitur) agitari atque flare. Neque verum est aerem spiritum & nubem: id substantia esse. ut aerem in quiete: ventum ipso agitato & ad latus fluente: nubem vero cum defecerit / orassiorque fiat: in pedulo visibilis appareret. Nam vapor / calidus & humidus est: ut potentia aqua. huiusque symbolum habet: eleuatur facile stillat in aquam. Exhalatio autem calida & sicca: ex qua sumit spiritus. Neque potest esse aer fluens. Nam ut de fluuio esse oportet principium aliquod vnde fluere incipiat: ita de vento vnde fluere incipiat: quod minimum quod diffinit eum aerem motum & fluere / assignare possunt. **Tria** quae ex exhalatione gignantur / signa. Primum. quia sicut multo eleuato vapore maior gignitur pluuia / & minore minor: ita multa eleuata exhalatione: fit spiritus maior / & minore minor: & suis temporibus (ut fieri nati sunt) sunt. Hic animi pluuiofi / hic vetosi sunt / nunc haec pars animi / nunc haec regio. Secundum. quia spiritus cessare facit pluuia: tunc & pluuia ventum. quia sunt contraria: & contingit alterum in alterum pmutari. Et eleuato vapore: exsiccata manet terra. ex qua exhalatio expirat / & sursum ducit: venti materia. quae saepe vapor superior & infrigidat / reprimit. Tertium. quia plurimum ventum sunt ab aere meridie: quia sol inter utriusque meat: & multos eleuat vapores / & exhalationes multas: vnde nubes & venti fiunt. quas non diffregat: quia remotus sit / & virtutis ad hoc inualidae. Necessario tamen vapores multos & exhalationes (ut ex viridibus lignis) eleuat. Et ab ortu & occasu & tropicorum loco nascuntur pauciores: quae sua

illae fortitudine materia dispregat & consumat. neque valde frigiditate: quae frigus exhalationem extinguit. **Vnde** & quo tempore flent Etesiae / Ornithiae & Austri. Etesiae flant ab arcto post solis aestivales versiones / & Canis ortum: boreae liquatis niuibibus & gelu. flantq; de die & nocte defluunt. Dicit enim calor exhalationem eleuare sufficit: & illorum inducere flatum. Nox autem frigida / niues in die liquatas regelat / flatuque reprimit: qui nisi orto iam sole & nouos reparante halitus / nouamque praebente materiam flare non incipiunt. Et Ornithiae post hyemales versiones ab opposito nascuntur loco: Etesiae debiles / minusque continui. sed interpolles / ac intercisi: quae ad nos venientes a sole (sub cuius latitudine ipsos ferri oportet) dissoluantur. Austri vero post aequinoctialem versionem a meridie oriuntur & spirant. **Vbi incipit ventorum motus.** Ventorum obliquam esse latitudinem manifestum est: & sursum illius motus est principium. Nam exhalatio a terra secundum rectum eleuatur: quae sursum (ne altius feratur) offendens obstaculum: ad latus conuertitur & in obliquum meat. Fit autem id manifestum cum nubes aut caligo penadula fuerit: cuius motum statim spiritu / ut flabello agitante percipimus. valentiorque fit circa terram: & materiam illic ex qua gignatur habet copiosiore. Habet itaque deorsum & a terra materiam: sursum vero suae obliquae latitudinis initium. Et sicut flumina vbi ortus principia habent: parua sunt. longius vero procedunt: semper noua reuinata & materia colligunt / incrementum / maioraque euadunt: ita & venti vbi ortum habent / modici / longe vero progredientes: insignes fiunt. **Notandum** primi capituli tertij Meteororum declaratio. **Boreae** liquatis niuibibus / hoc est: cum niues boreales sive septentrionales & arcticae in liquoris resolutae fuerint per calorem solis tunc proxime ad poli arctici accedunt: quando est in primo gradu cancri & cum est aestiuum solstitium. **Austri** venti sunt a meridionali parte spirantes post aequinoctiales versiones. **Aequinoctiales versiones** sunt sole subeunte arietem / tunc & librae. Nepe sole intrante arietem sit aequinoctium vernum: eodem vero subeunte librae: sit aequinoctium autumnale. **Canis / caelestis imago:** oritur cum loceet sole Leonem intrate circa medium mensis Iulij vehementemque inducit aestum istis inferioribus. hinc dies quibus Canis soli coniungitur: Caniculares dicti sunt / caeteris feruentiores.

Primum caput tertij Meteororum primo ventorum causas & generationem continet. **Ventorum causa.** Efficiens / sol & astra sua virtute calorem in istis inferioribus producentia: quo eleuatur exhalatio calida & sicca / ipsius venti materia. **Materia autem ventorum** est exhalatio calida & sicca. non quae ea venti forma intra se suscipiat: ipsa secundum substantiam manens re ipsa est uentus / sed quae uentratione suscipiat. Est enim alia exhalationis / & alia uentri ratio. Exhalatio enim dicitur quae spiratio calida & sicca a terra per calorem eleuata. Vetus vero: quae huiusmodi exhalatio calida & sicca lateraliter mota. **Ventorum generatio.** Sicut caelo circumlato terrae circumlato aethere eleuatur vapor / qui in nube densatus iterum stillat in pluuia: frigore potissimum vaporis in nube constringente: & idcirco frequentius hyeme & nocte fit pluuia quam aestate & in die quam tempore hyerno & nocturno maior sit frigiditas. Ita a sole & astris eleuatur exhalatio usque ad mediae regionis aeris ex qua gignitur ventus. Non enim solum humida & calida scilicet vapores eleuantur ex terra quibus sunt nubes & pluuiae. Verum etiam calida & sicca / ignisque natura participant: quorum in terra magna est copia. At sublata (ut dictum est) exhalatio in mediae aeris regione perueniens inuenit corpora densa & solida / impediencia ea ne secundum directum sursum moueatur. Prohibita itaque recto tramite sursum moueri: ad latus se transtulit / mouetur. Et apparet nunc ad vnam partem agitari / nunc vero ad alteram. Neque verum est antiquorum dictum asserentium aerem ventum & nubem subiecto & re ipsa id esse ratione vero differre. ut in quinto capite praecedentis libri dictum est. Nam vapor est calidus & humidus / potentia quidem aqua: quia stillat in aquam conuertitur: & aquae symbolus / quia vna qualitate habet ut humiditate aquae conuenient: & altera scilicet caliditate qua ab aqua discrepat. Exhalatio autem est calida & sicca / ignis naturae imitans: & aquae non symbolus: ut aqua utraque qualitate discrepat. Exhalatio igitur non est vapor. At nubes fit ex vapore & ventus ex exhalatione / igitur ventus non est nubes. Neque ventus est aer motus. Nam sicut fluvius habet aliquod sui motus principium ut motus illos in quibus oriuntur / & a quibus per fluxum abscedunt: ita & ventus habet aliquod principium vnde incipit flare / ut ea parte a qua eleuatur exhalatio / & ne sursum directe moueatur impeditur: & ab illo per continuum flatum elongantur. **Qui autem ponit ventum esse aerem motum: non possunt principium assignare aliquod vnde ventus incipiant flare:** non enim potius in vna quam altera quavis parte illud assignare possunt. igitur ventus non est aer motus. **Tria** quae ventus ex exhalatione gignantur / signa. **Primum.** Sicut multo eleuato vapore fit maior pluuia / & minore minor: ita multa exhalatione subleuata fit maior ventus: & pauciore minor. pinde atque ex multa fluppa copiosior fit ignis. & ex pauca minor. Secundum enim materiae quantitate vel maior vel minor effectus pducit. Et in pluuia tunc vetus certis / determinatisque temporibus ut nati sunt fieri / sunt. Haec ob causam interdictum anni sunt vetus admodum abhorrata / interdictum vero exuberantes pluuia. **Pluuiaque** vna anni pars aut vetos aut pluuia frequentiores habet quam caetera. Sic & vna regio non habet crebrescentes habet spiritus aut pluuia amplius quam aliae. **Secundum.** Vetus incepta pluuia cessare facit / & pluuia sistit ventum: quia sunt contraria: & utriusque alterum corruptio contingit. vnu in alterum vicissim pmutari. Ea igitur ex quibus consistunt contraria. At pluuia fit ex vapore: & vapor contraria est exhalatio. Vetus igitur ex exhalatione gignitur. Et postquam vapor eleuatus fuerit quae pluuiae sit materia: manet terra desiccata ex qua sustollitur exhalatio / sursum ducit / quae veteri materia pset: quae quae exhalatione vapor superiori loco consistit & in frigidum pmutatur / saepe numero ne amplius sursum feratur impedit. **Tertium.** Plurimum ventum sunt a parte septentrionali & meridionali: quia sol inter utriusque decurrit multas sustollit exhalationes vnde fiat ventus: quae non dissipantur quae ob nimiam distantiam virtutis ad hoc sit nimium debilis. **Quarta** enim radius caloris est distantia: tunc imbecillior. A parte autem orientali & occidentali & loco tropicis intercepto nascuntur pauciores venti: quia sol illic sua virtute exhalationem dispregat. Neque valde frigiditate: quae frigus calorem exhalationis extinguit et ea corrumpat. **Vnde** & quo tempore flent Etesiae / Ornithiae & Austri. Etesiae flant a polo arctico post aestivale solstitium: cum niues boreae in liquoris resolutae sunt & post Canis ortum. flant autem die & nocte flare desunt. Calor enim solis eleuat exhalationem: vnde hi flant ventum. Nox autem frigida exhalationum eleuationem impedit / pariter & illorum flatum. qui altero die exorto nouaque parata ex latitudine sursum flare incipiunt: perinde atque aqua igni superposita exhalat vapor: cui vero deposita est / non parare definit: & cum iterum

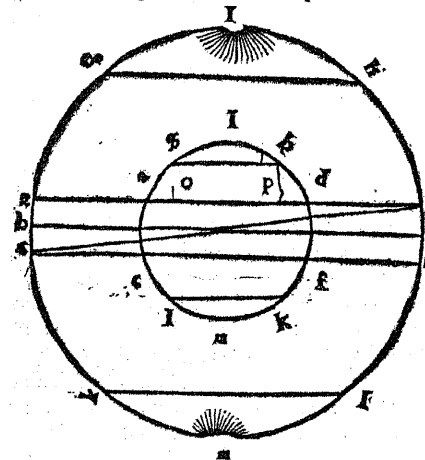
Canis.
Dies canicularis.
Quomodo differunt ventus exhalatio.
Quod ventus non est nubes.
Etesiae.

Ornithie.

supponitur / expirat (ut prius) uaporem. Ornithie uero post hibernum solstitium ab opposito celi loco nascuntur. Etesijs tamen debiliores & minus continui sed interrupti: quia ab ea celi parte ad nos uenire non possunt nisi sub ea celi parte per quam sol continue meat transeat. Cum uero eam celi partem transeunt solis feruore dissoluntur: inde eos inuadit languidior res percipimus. Austri uero a parte meridionali spirant post equinoctialem uersionem aut uernam aut autumnalem. Vbi incipit uentorum motus. Uenti neque directe sursum feruntur neque directe deorsum sed oblique / transuersi / & ad latus: medioque inter utrumque modo. Et a loro sursum scilicet summa parte infime regionis aeris / sui motus habent initium. Exhalatio enim a terra sursum ad mediam usque regionem aeris duclaz inuenit corpora densa & solida / obstantia ne ipsa amplius sursum ferri possit. hinc se ad latus conuertit & oblique mouetur: quod & sensu manifestum euadit / cum nubes aut caligo in aere pendula conspicitur: que a uento ut flabello quodam ad latus impellitur. Ex obliquo igitur nubis aut caliginis motu: obliquum uenti impellentis motum haud difficile coniecimus. Habent igitur uenti a terra materiam: & a summa infime regionis aeris parte sui motus principium. Et quemadmodum flumina ubi primum oriuntur parua sunt admodum: sed longius profluentia multas in uia secum aquas & guttas subterraneas colligunt inde maiora fiunt. Ita & uenti ubi primum habent ortum / modici sunt: & longius procedentes ex adiunctis exhalationibus sibi sociatis & continuatis maiores euadunt. hinc circa terram ualentiores sunt: materiam illic collectam habent copiosorem.

Austri.

Inhabitabile / male habitabile. Prodrumi uenti octo diebus sere ante canis ortum exorientes. **C**a d circulus cancri. b e / circulus equinoctialis. c / circulus capricorni. d / zodiacus. g h / circulus arcticus. i k / circulus antarcticus. / polus arcticus nobis apparet. m / polus antarcticus occultus. Spacium a c d h / zona torrida. Spacium a g d h / zona media habitata. Spacium g l h / zona arctica frigore inhabitata. Spacium c i f k / quarta zona & media habitata opposita. k m / zona antarctica frigore ut g h / inhabitata. minor circulus terra est in qua secundum proportionem consimiliter & consimilibus litteris hae quinq; zone sunt signatae. o / mare Indicum. p / mare Gaditanum. q / maris Indici ad Gaditanum & herculeas columnas distantia.

Secundum caput continet cessationis uentorum & commotionis causas. & quinq; zonarum terre declarationem. **C**essationis uentorum causa. **C**Primo. Sol: calore suo nimio spirituum materiam dissipans ac dissoluens / cito terram exsiccat priusque multum halet exhalationem: uentos cessare facit. Quemadmodum si parum combustibile in magnum ignem proieceris: sepe priusque fumum emittat aduritur. quapropter circa Orionis ortum & usque ad Etesias & Prodromos: maxime fit tranquillitas. **C**Secundo. Idem facit ualidum frigus poros terre constringens & nihil expirare sinens. Causa uero his opposita: uentorum faciunt commotionem. **C**Quinq; zonarum terre declaratio. quinq; sunt in

terra zone. Vna ubi sol semper discurrat: feruentissima & inhabitabilis est. **C**Secunda inter circulum nostri poli & primam intercepta: quae frigore & aestu temperata: habitata est. **C**Tertia est arctica: quae sepe a sole plurimum distans: frigore riget & frigore inhabitata. **C**Quarta est ex opposito secundae inter illam torridam & sole supermeante uisam: & occulti poli circulum media sic temperie se habens: ut quae est apud nos habitata. **C**Quinta uero est antarctica & uerticis semper latentis. Vnde fit ut terra secundum circulum habitari nequeat. Nam secundum longitudinem quae de polo ad polum attenditur: pro habet nunc frigus / nunc calor. Et secundum latitudinem quae de oriente in occidentem & occidente in orientem existit: defendit aquarum multitudo. Et multum differt habitationis longitudo a latitudine. ut distantia maris Indici ad Herculeas columnas / & ex Aethiopia ad Meotidem & extrema Scythiae loca: est plus quam quinq; ad tria. Nouerunt haec qui navigationes & uias peregerunt: & itinera ipsa & spacia mensi sunt. Et extrema horum locorum inhabitata manent: haec frigore / haec aestu / haec aquarum immanitate. Et sicut uentos in nostra habitabili collocabimus: consimiles ex parte alterius poli intelligere debemus. Ut sicut a nostro polo spirat Boreas & non pertingit alterum polum: ita quoque ex alterius poli parte alius flat Boreas: qui ad nos usque nostrumque polum non pertingit. Neque auster ab altero flat polo: sed ab aestuali flat uersione & ex isto loco. Ille enim locus propter solis uiciniam non habet aquas / neque pasqua / neque niuem: propter quorum liquefactionem fieri possunt Etesiae. Quia tamen locus ille maior / amplior / & expansior: magnus est auster & uerior Borea / & magis huc pertingens. Sed de his haec tenus. Nunc de uentorum positione dicendum est.

Notarum secundi capitis declaratio. **C**Cum zona aliqua ut: Arctica / torrida / aut antarctica / inhabitabilis dicitur: particula in / non omnino negat sed difficultatem atque molestiam habitationis designat. Est enim zona inhabitabilis: egre / male / & difficulte habitabilis. Et cum aliqua zonna aut habitata dicitur: haec denominatio a simili zona terre illi parti celi subiecta sumi intelligenda est. ut zona

celi habitata est cui pars terre directe subiecta / habitata est. Contra uero zona celi inhabitata dicitur: cui zona terre respondens & supposita / inhabitata est. **C**Prodromi sunt uenti aquilonares: sic graeco nomine dicti quasi praecurrentes / & caniculae exortum dies fere octo antecedant. Sic Etesiae: itidem aquilonares sunt: ita graeca appellatione dicti quasi annui (Etos enim annuum significat) ex omnibus uentibus hi maxime stati sunt / & determinati / singulisque annis eodem tempore redeant. **C**Quinq; in caelo esse zonas / id est partes / & circulos / supponunt astronomi: de quibus Virgilius primo libro Georgicorum.

Quinq; tenent caelum zone: quarum una chorus / semper sole rubens & torrida semper ab igni quam circum extremae dextra leuaque trahuntur: Cerulea glacie concretae atque imbris atris.

Dextra: polo arctico.
Leua: polo antarctico.

Has inter / mediaque duae mortalibus aegris Quibus quinq; in terra respondere / Zonas Ouidius in primo suae Metamorphoseos ostendit.

Utae duae dextra caelum / totidemque sinistra Parte secant zone: quinta est ardentior illis. Sic omnis inclusum numero distinxit eodem Cura dei: totidemque plagae tellure praemuntur. Quarum quae media est: non est habitabilis aestu. Nix tegit alta duas: totidem inter utraque locauit. Temperiemque dedit: mixta cum frigore flamma.

Munere concessit diuum.

CDuae parte dextra: zona arctica / & media inter arcticam & torridam. **C**Duae parte sinistra: zona antarctica & media inter antarcticam & torridam zonam.

Itaque prima celi zona (quo hic notantur ordine) est pars celi circulo cancri & capricorni intercepta: per quam semper meat sol. Et hinc torrida / id est exusta / occupat / & claudit circulus a d e f. **C**Secunda zona est pars celi inter torridam zonam & circulum arcticum contenta: & media dicitur / quia inter feruorem & summo rigorem: frigore mediatur / utriusque aliquid participat. hinc aestu & frigore temperata / habitata est: & continet circulus a d g h. **C**Tertia zona scilicet arctica est pars celi polo arctico proxima & circulo arctico clausa. & haec propter nimiam solis distantiam / frigore inhabitata est: & claudit circulo g h & parte circuli arctici g l h. **C**Quarta celi zona est pars celi inter zonam torridam & circulum antarcticum clausa: & haec inter uentum uehementer feruidam / & alteram admodum frigidam intercepta / temperata est & habitata: clauditurque circulis e f i k. **C**Quinta est antarctica: & pars celi polo antarctico proxima & circulo antarctico comprehenditur: & propter nimiam solis elongationem perpetuo frigore riget inhabitata: & continetur circulo i k & parte circumferentiae maioris circuli k m l. Quibus quinq; in terra respondentes zone in litterae expositione nominantur. **C**Mare Indicum est quod fuit per Indiam: quae regio est orientalis: quare id mare orientale est. Mare autem Gaditanum est quod fuit in Gadibus / extrema Hispaniae insula: & in occidentia mundi parte posita: & ipsum mare occidentale est. Est ergo o p distantia orientis ad occidentem. Cum autem Aethiopia sit circa meridiem & torridam zonam: Meotis / extremae Scythiae loca circa septentrionem & arcticam distantia ab Aethiopia ad Meotidem est a meridie ad septentrionem. Et cum haec sit pars terre habitata secundum longitudinem / non coples quartam partem circuli: illa uero q p o p designat sit pars terre habitata secundum latitudinem: quae continet semicirculum sine medietate circuli / & lat q p s terre secundum latitudinem a nostris habitata fere est dupla ad partem terre habitata secundum longitudinem. hinc recte dicit littera: q habitatio terre secundum latitudinem ad eius habitationem secundum longitudinem est plus quam quinq; ad tria. Est enim ut sex ad tria: pauca admodum excepta particula.

Mare Indicum.
Mare Gaditanum.

Secundum caput causas cessationis uentorum continet quae duae sunt. **C**Prima est nimia a sole in infima regione aeris pauca caliditas: quae exhalationem uentorum materiam dispergit et dissoluit / citoque terra exsiccat antequam multa expirat exhalationem. perinde atque paruus lignum magno igni iniectum saepe coburnitur antequam fumum emittat. Quare circa Orionis ortum (qui fit oriente sagittario ut primo Meteororum libro annotatum est) usque ad Etesias & Prodromos ortum: maxima fit aeris tranquillitas & uentorum uacuitas. **C**Secunda causa est ualidum frigus: quod poros terre constringens non sinit exhalationes expirare: quae futuris uentibus materiam praebent. Causae autem oppositae scilicet temperatus calor & temperatum frigus sunt causa commotionis uentorum. quare frequentiores uere & autumnis quae estate aut hyeme sunt uenti. **C**Quinq; zonarum terre declaratio. Quinq; sunt in terra zone: ad zonarum caelestium situm & numerum sumptae. **C**Prima est torrida super quam sol semper mouetur: calidissima: & ob ualidum aestum inhabitabilis: & nominatur a c d e f. **C**Secunda est media inter circulum arcticum & primam zonam: frigore & calore temperiem habens: & a nobis habitata: ut spacium a g d h / in minori circulo signatum. **C**Tertia est zona arctica: polo arctico subiacens. Et haec a sole plurimum elongata: propter uehementiam frigoris inhabitata est. & est spacium minoris circuli g l h. **C**Quarta est media inter zonam torridam & circulum antarcticum (qui occulti poli circulus est) & est temperata calore & frigore sicut nostra habitata: ut spacium minoris circuli c i f k. **C**Quinta est zona antarctica: polo antarctico nobis semper occulto subiecta. quae plurimum a sole distans inhabitata est: ut arctica sibi opposita. & est spacium minoris circuli i m k. **C**Ex his manifestum euadit quae terra secundum circulum & totum eius circulare ambitum habitari non potest. Nam secundum longitudinem eius quae attenditur de polo arctico ad polum antarcticum prohibet eam secundum circulum habitari zona arctica & antarctica frigoris: similiter & zona torrida calor. Secundum autem eius latitudinem quae attenditur de oriente in occidentem / dextro scilicet in sinistram: prohibet eam secundum circulum habitari aquarum multitudo / ut maris Indici & Gaditani amplitudo: quorum hoc occidentem illud uero orientem perluit. Et multum differt habitationis latitudo ab habitationis longitudine: ut distantia maris Indici ad mare Gaditanum & Herculeas usque columnas: quae est habitationis latitudo de oriente in occidentem sumpta: ad distantiam quae est ex Aethiopia regione meridionali ad adiacentem torridam zonam ad Meotidem paludem & extrema Scythiae loca: quae sunt ad septentrionem: quae quidem est habitationis terre longitudo: est plus quam quinq; ad tria / siue in maiori / propterea quae sunt quinq; ad tria: est supbiegnes: terna: ut explorata habet quae terras et spacia dimensa sunt. Horum autem locorum extrema / orientis / occidentis / septentrionis / meridies / inhabitata sunt: alii ob nimiam frigus / septentrionis / alii ob aestum ualidum ut meridies ad equinoctiale uergens: alia uero ob aquam immanem: ut extrema orientis & occidentis.

L

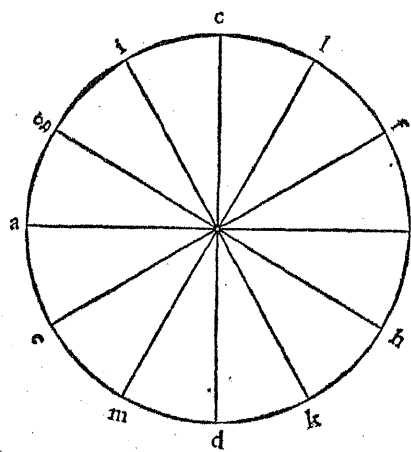
Et quemadmodum uenti in nostra terra habitabili collocantur: ita similes ex parte alterius hemisphaerij/poliq; antarctici intelligi debent. Vi sicut a polo arctico qui nobis semper apparet flat boreas: polum oppositum non pertingens: ita ex parte poli antarctici alius spirat boreas qui ad nostrum non peruenit polum. Auster autē ab altero nobis occulto non spirat polo: sed a circulo cancri & torrida zona. Nam is locus propter solis propinquitatem non habet humorem neq; pascua neq; niuem propter quorum in liquores resolutionem possint fieri. Et hies. Quia tamen locus ille terrae qui torridae celi zone subiectus est: maior est: latior & amplior (est enim torrida zona zonarum celi maxima: quare & pars terrae ei supposita ceteris terrae partibus maior est) idcirco magnus ex illo loco flat auster/ & copiosior borea: magisq; ad nos usq; pertingens.

Terrij capitis nota

Oriens æquinoctialis: est ubi sol oritur quando intrat arietem. Aestiuus: ubi oritur quando intrat Cancrum. Hyemalis uero: ubi oritur quando intrat Aegocerotem. Et consimiliter occidentis æquinoctialis/ æstiuus/ & hyemalis: ubi in illis signis occidit. Aegoceros/ Capricornus.

- a Subsolanus/ Apeliotes.
- b Fauonius/ Orithya.
- c Auster.
- d Boreas/ Septentrio/ Aparctias
- e Phenicias/ cecias/ helespontius
- f Africus/ Libs/ Notus
- g Eurus/ uulturnus
- h Corus/ zephyrus/ argestes/ Olympias.
- i Euroauster.
- k Trafceas
- l Libanotus
- m Aquilo/ Mesis.

Meses simplō s dicitur: q; Boreae & Pheniciae medius sit.

tertium cap. continet ventorum situationem, & qui adinuicem sunt contrarij. Eorum naturas & complexiones. Quomodo uenti situentur, & qui adinuicem sunt contrarij. Id hoc modo deprehendimus. Intelligatur circulus Horizon (est enim is circulus: qui partem celi uisam dirimit a non uisa). Sitq; a oriētis æquinoctialis punctus. b. occidētis punctus ei oppositus. Et intelligatur recta a b. Sit iterum c pūctus meridiei. d ad uisam pūctus oppositus. Et ducatur linea c d quæ diametraliter secabit a b. Intelligo præterea epūctum orientis æstiuus: & f punctum occidētis/ oppositum: eorum uero lineam e f. g punctum oriētis hyemalis. h punctum occidētis/ oppositum: eorum lineam g h. Intelligo deniq; i punctum medium inter g oriētem hyemalem & c pūctum meridiei/ & k eius oppositum: & eorum lineam i k. Et l punctum inter f occidētem estiualem & punctum meridiei: m uero punctum oppositum: & eorum lineam l m. His itaq; duodecim punctis signatis & eorum ductis lineis: duodecim in ipsis uentos situamus in nostro hemisphaerio: & totidem & consimiliter sub altero hemisphaerio locare decebit. Ventus uero quem situamus in a oriente æquinoctiali/ & ab ipso flatum ducens: Subsolanus uocatur. Flans uero a puncto b occidentis opposito: Fauonius ei contrarij. Sumuntur enim secundum diametrum: secundum quam plurimum distant. Hos autem supponimus esse contrarios. Quem locamus in c auster. Et qui in d eius opposito: Boreas ei contrarij. Qui in e oriente æstuali insurgit: Phenicias. ei contrarij in f africus. Qui in g oriente hyemali: Eurus. ei contrarij in h: Corus. Qui in i Euroauster. ei contrarij in k: Trafceas. Qui in l Libanotus. ei uero contrarij in m: Aquilo. Et hi præcipui sunt uenti: modo quo positi sunt adinuicem contrarij. Vnde a & c Subsolanus & auster/ & ii uicinaliter qui secundum eandem diametrum non sumuntur: contrarij non sunt. Et hi quatuor/ Subsolanus/ Fauonius/ Auster & Boreas: omnium principalissimi sunt. Et australes sunt calidi/ Boreales frigidi/ Orientales minus austris calidi/ occidentales uero minus borealibus frigidi. Et plures uenti ex parte Boreae gignuntur: quia illic plurima nix & aqua: quæ ubiq; liquata spiraminum materiam præstet. Eorum naturæ & complexiones. Venti contrarij: secundum diametrum se simul flare non permittunt: sed uolentior debiliori obluatur/ uolentiamq; inferit: & ipsum cessare cogit. Venti oppositi maxime flant circa tempora opposita. Vt Phenicias circa æquinoctium ueris/ Africus circa Autumnale/ circa æstatem Zephyrus/ circa hyemem Eurus. Oppositi uenti idem aut oppositum faciunt. Vt Eurus & Corus in principio siccant. Auster calet/ Boreas algidus est. Et seriem sequēdo: Subsolanus/ Phenicias/ & Eurus/ tepidi sunt. Eurus in principio siccus/ consumans aquosus. Subsolanus: minus siccus. Phenicias: nō feruus. trahit enim ad se vapores & nubes. hinc existit prouersbitum. Trahit ad se malum: sicut Cecias nubem. & est humidus. Fauonius/ Africus/ & Corus/ suffrigidi. Corus siccus in principio: aquosus in fine. Auster/ Euroauster/ & Libanotus/ calidi sunt. Auster: noxius.

Libanotus/ magis humidus: vicini Africi & noti naturam participans. Sereni sunt Boreas/ Trafceas/ Aquilo. alios cessare faciunt: prope flantes & uehementes. Aera purgant: hinc serenitatem adducunt nisi sint uehementia frigidi. tunc enim plus coagulant & cogunt q; propellant. Boreas grandiuosus/ Aquilo minus: frigidissimi/ maxime corrufcationem facientes. Et Corus cum his in natura conuenit. Boreas saluberrimus. Et de uentis tantula sufficiant.

Notarum tertij capitis declaratio.

Vbi sol oritur quando intrat libram: etiam oriens æquinoctialis dicitur/ sed autumnalis: cum autem intrat arietem est æquinoctium uerum. At eadem parte sol oritur in æquinoctio uerno sicut autumnalis: quare hic alterum tantum nominatur. Et quemadmodum oriens ita & occidens triplex reperitur.

Occidens æquinoctialis est ubi sol occidit quando intrat arietem aut libram.

Occidens æstiuus est ubi sol occidit quando intrat cancrum.

Occidens hyemalis est ubi sol occidit quando intrat capricornum.

At quia quolibet anni tempore idem est merides & idem septentrio: non sumuntur uenti meridionales & septentrionales per diuersitatem temporum sicut orientales & occidentales: sed medij per extremorum quibus intercipiuntur habitudinem: ut i euro auster medius est inter orientem hyemalem & meridiem. k trafceas medius est inter occidentem hyemalem & septentrionem. l libanotus medius inter meridiem & occidentem æstiualem. m aquilo medius inter orientem æstiualem & septentrionem. Et pleriq; istorum nomen sumunt a uentis extremis: ut euro auster. Poeta præcipuū uentum orientalem: eorum dicitur/ occidentalem uero zephyrū. Septentrionalē autē (ut hic Aristoteles) boreā uocat/ & meridionali/ austrū. Quod Manilius hoc carmine expressit. Auster ab axe. ruit boreas/ fugit eurus ab ortu. Auster amat medium solem/ zephyrusq; profundum.

Eurus ad auroram/ Nabartheaq; regna recessit:

Persidatq; & radijs iurga subdita matutinis.

Vesper & occidit quæ littora tepe fecit:

Notum esse nubiferum/ & humidum atq; imbriferum pulchre describit Ouidius.

Madidis Notus euolat alis

Terribilem picea teclis caligine uulturne:

Boream itidem esse uolentem & uehementem bis carminibus idem innuit: in quibus eum ut loquentem describit.

Apta mihi vis est: hac tristia nubila pello.

Hac freta concutio/ modoq; robor a uento.

Induroq; niues/ & terras grandine pulso.

Idem ego cum fratres celo sum naclis aperto:

(Nam mihi campus is est) tanto molimine luclor

Et Ouidius in sua Metamorphosi.

Proxima sunt zephyro/ scythiam septemq; triones

Horrifer inuasit boreas: contraria tellus

Nubibus assiduus/ pluuioq; madescit ab austro.

Barba grauis nimbis/ canis fluit vnda capillis:

Fronte sedent nebulae/ rorant perneq; sinusq;

Ut medius nostris concursibus insonet æther:

Exiliantq; canis elisi nubibus ignes.

Idem ego cum subij conuexa foramina terrae:

Supposituq; serox imis mea terga lacertis:

Sollicito manes/ totumq; tremoribus orbem.

tertium caput situm & positionem ventorum continet quæ hoc modo cognoscitur. Intelligatur circulus horizon in nostro hemisphaerio: in cuius circumferentia duodecim signentur puncta: & a puncto ad punctum oppositum ducatur linea recta diametralis: per centrum terræ transiens / & extremitates suas horizonis circumferentiæ applicans. quæ quidē puncta sunt hæc.

1 A punctus orientis æquinoctialis.

2 B punctus occidentis æquinoctialis.

3 C punctus meridiei.

4 D punctus septentrionis.

Et linea c d duobus extremis & finalibus punctis clausa c & d/ secet diametraliter lineam a b/ hoc est secet eam in centro: & utriusq; duos angulos rectos constituat/ immo & superius & inferius simul constituat quatuor rectos. Et ita de quibuscuq; alijs duabus lineis se orthogonaliter intersecantibus.

5 E punctus orientis æstiuus.

6 F punctus occidentis æstiuus ipsi e oppositus.

7 G punctus orientis hyemalis.

8 H punctus occidentis hyemalis.

9 I punctus medius inter g orientem hyemalem & c punctum meridiei.

10 k punctus medius inter b occidentem hyemalem & d punctum septentrionis.

11 L punctus medius inter f occidentem æstiualem & e punctum meridiei.

12 M punctus medius inter e orientem æstiualem & d punctum septentrionis.

A puncto autē ad punctū oppositū ductis lineis/ in unoquoq; puncto vni constituet uentus: & suo ordine constituti sūt ita distincti.

A 1 Subsolanus est uentus ab oriente æquinoctiali ortum ducens.

B 2 Fauonius uentus est ab occidente æquinoctiali exoriens.

C 3 Auster uentus est a meridie spirans.

D 4 Boreas est uentus a septentrione flatum ducens.

E 5 Phenicias est uentus ab oriente æstuali flans.

F 6 Africus uentus est flans ab occidente æstuali.

G 7 Eurus uentus est ab oriente hyemali ducens originem.

H 8 Zephyrus siue eborus est uentus spirans ab occidente hyemali.

I 9 Euroauster est uentus inter Eurus & austrum medius.

K 10 Trafceas uentus est inter zephyrum & boream collocatus.

L 11 Libanotus est uentus inter austrum & africum intercepitus.

M 12 Aquilo est uentus pheniciae & boreae interpositus.

Supponimus autem ventos secundum diametrum sumptos esse contrarios: ut subsolanum & fauonium/austrum & boream. Eos autem qui secundum eandem diametrum non sumuntur supponimus non esse contrarios: ut subsolanum & austrum/fauonium & boream. quare cuiuslibet vento tantum vnus est oppositus: plures autem sunt non oppositi. Et hi quatuor: subsolanus/fauonius/auster/et boreas: precipui sunt & principales venti q. a quatuor precipuis nostri horizons orientur punctis: scilicet orientis/occidentis/meridiei/et septentrionis. Et habet vnusquisq. eorum duos sibi laterales & minus principales: subsolanus/eurus & phoeniciam. Fauonius: africū & zephyrū/auster/euroausterū & libanotū/Boreas: aquilonem & traſceam. Quare & principalem ventum & minus precipuos commutendo: tres sunt venti orientales. Eurū/subsolanus/phoenicias. Tres occidentales: Aphricus/fauonius/zephyrus. Tres australes: euroauster/auster/libanotus. Tres septentrionales: Aquilo/boreas/et traſceas. Quorum quidem hęc est natura. Australes: calidi sunt/ quia a calido spirant loco scilicet torrida zona. Boreales autem frigidi: qui a gelido flāt loco/ vt pote a polo arctico. Orientales sunt minus calidi australibus/ occidentales vero minus frigidi borealibus: q. hi a loco nascantur propinquiori soli q. sit septentrio: illi vero a loco remotiori q. merides. Ex parte autem septentrionali plures venti gignuntur q. ex alijs celi partibus: quia ibi multa est nix & glacies quę in humorem resoluta copiosorem ventis materiam præstat. Non enim solum ex exhalatione/ verum etiam ex uapore ventis gignuntur. Ventorum naturę & conditiones. Prima. Venti contrarij secundum diametrum se simul spirare non permittunt: simul inquam / hoc est eodem tempore & secundum idem aeris spacium. Nihil enim prohibet eos secundum diuersa aeris spacia flare: vt vnum stagnare circa terram/ & alterum in supræma infimę regionis aeris parte: sicut duo fluij contrario modo fluentes non permittunt se simul fluere in eodem alveo sed valentior fluius debiliorem a proprio motu cessare cogit & secum rapit: ita quoq. & ventus vehementior imbecilliori vim inserit/ & reuelantem secum adducit. Secunda. Venti oppositi potissimum flant circa tempora anni opposita: & quę oppositis respondent signis zodiaci. Vt Phoenicias flant circa verum æquinoctium/ cum sol intrat arietem. Africus autem ei oppositus flant circa æquinoctium autumnale/ cum sol intrat libram. Zephyrus flant circa æstatem/ sole intrante cancerum. Eurū vero ei oppositus flant circa hyemem & sole intrante capricornum. Tertia proprietates. Venti oppositi idem faciunt aut oppositum: hoc est eandem proprietatem/ qualitatemq. producunt aut oppositas. Vt Eurū & Corus oppositi sunt & idem faciunt: nam vt terq. in principio ficit. Sic auster & boreas oppositi sunt & oppositum faciunt: nam auster calidus est/ boreas autem frigidus. Et ventorum ordinem sequendo. Subsolanus phoenicias & Eurū tres orientales/ tepidi sunt. Eurū in principio quidem sicus/ consumans autem & in fine: aquosus. Subsolanus autem minus euro sicus est. Phoenicias vero est non serenus sed nubilus: quia ad se vapores & nubes attrahit futurę pluuię materiam. Hinc frequens est ad agium/tritumq. proverbium. Trahit ad se malum sicut Cecias nubem. Est etiam phoenicias (qui & cecias dicitur) humidus: & proinde pluuiosus. Fauonius/africanus/ & Corus tres occidentales: sunt paululum frigidi: aliquid tamen habent caliditatis. Corus quidem sicus in principio/ & aquosus in fine: sicut eurū ei oppositus esse prius dictus est. Auster/euroauster/ & libanotus tres meridionales: calidi sunt. Auster quidem noxius & pestilens: Libanotus autem magis humidus est q. africū sicut notis sibi vicini in immo proximi naturam participet/ conditionemq. sequatur. Boreas/traſceas/ & aquilo tres septentrionales: sereni sunt/ & ventos alios sua violentia cessare faciunt/ prope terram flantes/ & multum vehementes. Purgant aerem/ & serenitatem adducunt nisi sint vehementer frigidi: nam tunc frigiditate sua plus congregant exhalationes q. depellant. Boreas multum grandinis suo statu asserens: Aquilo vero niuem copiosam producens/ frigidissimi sunt & maxime choruscationem faciunt. Corus autem propter viciniam (vt qui traſcia sit proximus) cum his in natura conuenit. Boreas autem saluberrimus est. Sed de his hæc tenus.

Quarti cap. note.

Ruina/casus.

Vartum cap. continet tres de terrę motu opinionones, primę reprobationem, & tertię tribus rationibus. Tres de terrę motu opinionones. Prima est Anaxagorę Inquit enim Anaxagoras Clazomenius partem spherę quę sit supra nos esse: sursum esse / & quę sub pedibus: esse deorsum. & aerem natum sursum ferri. qui in eius inferiora concava incidens/ imo vero ab inferiori parte totum quatens: facit terrę motum. Sed hęc causa vsq. adeo exilis & parua est/ suumq. prodens defectum: vt vix reprobatione cgeat. Stultum est enim putare ignem in altero horzonte non similiter ad cælum ferri: sicut in nostro habitato apparet. & illic cælum nõ esse sursum: terram vero in medio globosam vt hic deorsum. Et q. ab inferiori aere concussa tremat & moueatur: hoc terrę motus non conuenit accidentibus: nam vbiq. tremeret.

Tremat autem certis in locis/regionibus/atq. temporibus. Secunda est Democriti. Dixit enim Democritus Abderites terram plenam aqua/ & aquam multam ex pluuiā recipere: quę cum susceptacula plena sint) exuberans facit terrę motum/ & terram in cõcaua decidere. Tertia est Anaximenes Mileſij. Inquit enim terram deplutam siccari/ & fortiter siccata rumpi: & ab his frustis ruina/ precipitiũq. facientibus concuti / fieriq. terrę motum. Hinc quoq. fit in magnis siccitatibus fieri videri/ & etiam in pluuiosis: q. superhumectata ruina iam præparata cadat. Sed non ita esse videtur. Primo. Quia oportet terram tam multipliciter subuersam/ ruinaq. fecisse: apparere. Secundo. Quia hęc causa esse non potest circa aliqua loca frequenter tremantia: vbi talis excessus ad alia nõ est. Tertio. Quia oportet semper minores & pauciores terrę motus futuros expectare/ & tandem cessare: q. terra tantum deciderit vt non amplius sit terrę tremor futurus. hoc autem esse non potest. quare neq. hęc causa esse: existimandum est.

Quarti capitis prima de terrę motu opinio est Anaxagorę dicentis partem cęlestis spherę quę supra nos est esse sursum: & quę in altero hemisphærio sub pedibus nostris est. esse deorsum. Dicit idem alterius hemisphærij aerem ibi deorsum

detentum/ esse natum sursum ferri: qui in inferiora terrę antra incidens immo a parte inferiori totam terram concutens impediens in re cõto spacio sursum feratur: facit terrę motum. Sed non recte sentit Anaxagoras cælum in altero hemisphærio esse deorsum. Sicut enim in isto hemisphærio celi concuum/ sursum est simpliciter: ignis concuum: sursum secundum quid/ aeris: deorsum secundum quid/ & aquę: deorsum simpliciter. ita & in altero. Et quod ait aerem natum sursum moueri: id verum est in suo hemisphærio. Vt aer huius hemisphærij in hoc hemisphærio sursum mouetur/ & aer alterius in altero: sed non est natus aer alterius hemisphærij moueri ad locum sursum istius directe: quia tunc prius deorsum moueretur scilicet ad concuum huius aquę & aeris. quare non oportet inferiorem aerem detrudere terram/ & eam conari suo loco dimouere. Quia etiam terra ab aere inferiori agitata tremat: non conuenit ipsius terremotus proprietatibus. nam cum totus aer terram repelleret scilicet vnaqueq. pars aeris partem terrę sibi respondentem: & id vbiq. / semperq. faceret/ cum semper conaretur sursum moueri: tota terra vbiq. tremeret & semper / quod falsum est. Tremat enim terra in certis locis/ in vno scilicet & non simul in alio/ in certis regionibus/ atq. temporibus. Secunda opinio est Democriti dicentis terram esse plenam aqua / & in suis concavitatibus multam ex pluuiā aquam suscipere: quę quidem aqua/ cum plena sunt terrę susceptacula/ exuberans & effluens: terram concutit/ & facit terrę motum. Inde cõtingit postq. effluerit aqua: terram in concava illa loca decidere et absorberi. Sed falsum est terram esse aqua plenam. Est enim solida / suisq. partibus plena & non concava: quis nonnullę sint in terra voragine & lacunę ab aquis exese. perinde atq. globum intellexeris solidum in aqua: quę rimas ligneo globo inducens/ in interioribus suscipiatur partibus. Sed quota portio terrę aquis oppletur: aut intra se aquam suscipit: falsum est etiam in hoc hemisphærio sursum moueri. Sed quia terra motus effluat aqua/ vt sequens caput ostendet. Tertia opinio est Anaximenes Mileſij dicentis terram pluuiā humectatam a sole desiccari/ & vehementer desiccata ambrumpi: perinde atq. glebę terrę prius humore conglomerate per siccitatem disiunguntur. Ex illis autē frustis & terrę partibus violente decidentibus inquit Anaximenes terram concuti / fieri terrę motum. Hinc in magnis siccitatibus (inquit) videtur fieri terrę motus & in temporibus lociq. pluuiosis: quia terra pluuiā aspersa & deinde desiccata: iam parata vt corrumpat/ decidit. Sed hæc non recte asserit. Primo. Quia si terra tremeret propter abruptarum partium ruina: apparere oculis nostris deberet terra multipliciter subuersa & fecisse ruina. Non enim possit ab ea ptes sepius abrumpi: et tñ nos latere. At nihil tale passa terra cõspicit: nõ igitur hæc ob causã tremat. Secundo. Si terra propter asperionem pluuię/ suisq. desiccationem suarū partium distractionem/ pateat tremorẽ in locis frequenter trementibus & crebrior pluuiā/ deinde desiccatio/ & demq. partium terrę abrupto fieri deberet. Vbi enim frequenter effectus: illic & frequenter causa. At in illis locis nõ cõspicitur partium terrę separatio facta/ neq. ruina in præceptis. igitur illa non est causa terrę motus. Tertio. Quia si per subtractionem partium terrę fieret terrę motus/ cum semper minores resurreberent partes abruptę: minores semper & pauciores futuri essent terrę motus. immo cum tandem tota deciderit terra (nam finitum omne per finitę partis ablationem tandem consumitur) nulla amplius terrę pars futura tandem esset quę decidere posset. quare nullus esset amplius terrę tremor futurus. Id autem falsum est. nam q. dicitur mundi conſtabit ordinatio. futurum esse terrę motum necesse est/ sicut futuros ventos & fluios. non igitur hoc modo (quo posuit Anaximenes) sit terrę motus.

Quinti capitis nota.

Helleſpontus/ stricium mare: quod a Tenedo fanata in conspectu Troie inſula ad Propontidem protenditur. Euboia/ percelletris inſula/ Atticę adiacens. Spasmus/ corporis contractio. Tetanus/ spasmis species.

Vintum cap. continet causas terrę motus, eius generationem. Decem q. ab exhalatione proueniat: signa. Et septem eius accidentia. Terrę motus causa. Efficiens: sol & Astra/ & spiritus terra inclusus. Materia: exhalatio. Eius generatio. Terra naturaliter sicca est: aquę multitudinem in se continens: q. in sole calefacta & multis (quę in se tenet) igneis corporibus: multum spiritum intra se concipit: qui quia subtilissimus/ ocyssimus / & vehemētissimus est: huc/ illuc euagatus & discurrens terra vehementer concussa: plerumq. eius motum & tremorem parit, quær it enim exitum: & in suum locum euolare. At aliquando totus exit: flamma plerumq. ex collisione concepta. Aliquando vero sine flamma: aliquando pars exit/ pars autem altera contracta atq. clausa manet. vnde fit vt neq. aer neq. aqua faciant terrę motum.

Decem signa q. ab exhalatione & spiritu proueniat terrę motus. Primum. Quia plurimum fit tranquillo tempore: q. exhalationes plurime in terra sunt reclusę. Et q. to plures: maior fit: quanto vero pauciores: minor. Est enim spiritus continuus: quem oportet aut intra aut extra fluctuare. Secundum. Quia maxime fiunt de nocte & circa diluculum: quia soleant tunc incipere flatus. & in meridie: si contingant in die. quia sol maxime obtineat/ & exhalationem declinet in terram. Tertium. Quia circa subter antroſa/ subterq. inania loca (in quę desinat mare) sepe intremisit tellus. Hac de causa sepe fit circa Helleſpontum/ Achaia/ Sicilia/ Euboiā/ & terrę circa E. dipsum factę sunt. Fit enim illic angustia. & maris multitudo in terram spiritum iterum repellit eff. are nitentem: angustat/ atq. premit. Quartum. Quia maxime fiunt terrę motus vere & autumnno temporibus pluuiosis / & in siccitatibus. quia enim hęc tempora ventosa sunt & pluuiosa: præbent multam in terra exhalationis generandę occasionem. sic autem illam reclusam monstrant/ & ad spiritum generationem aptitudinem. Quintum. Quia spirituum impetum/ vimq. agitandi præualis dam percipimus non modo in aere: vbi solidiora robora velluntur/ edificia funditus euertuntur. sed & in corporibus animalium: vbi sepe spiritus clausus facit tremorem/ quod & sepe accidit post vrinę emissionem: & sepe membrorum contractionem/ & spasmus in ducit & Tetanum. Et aliquando vsq. adeo membra valide agitatur/ mouet & concutit: vt intremula & quieta teneri haudqua: possint. Obtinent itaq.

in terra non nunquam spiritum verisimile existinare oportet. ¶ Sextum. Quia temporibus nostris accidit terrę motus: qui prius non desitit quę ventus egressus fuisse vt Ethesias. ¶ Septimum. Quia circa Heracleam in Ponto idem accidit. Factus enim extitit terrę tumor vt collis: quo tandem distentione rupto ingens & multus erupit ventus/ignem & cineres eleuans: & Lipareorum vrbein non longe hinc existentem ambussit: vertitque in fauillas. Et flatum dirigenis in Italiam: vrbibus Italicis multa attulit incommoda. Quod & prius accidit circa sacram insulam: que est vna Eoliarum insularum. ¶ Octauum. Quia sepe soni ex exhalatione confrieta causantur: quemadmodum longe sonus maris repercussus exauditur. ¶ Nonum. Quia paulo ante terrę motum sol obscurus sine nube videtur: hoc enim facit apparere egressi diens spiritus. & ad auroram tranquillitas & frigus: ob spiritum calidum reclusum. Et post occasum feruente existente: nubecula stricte & longa porrecta videtur vt terrę motus pronuncia. quemadmodum in maris fluxibus accidit precurrere tenuem vndam: quam gens maris finitima/aque filum nuncupat. ¶ Decimum. Quia sepe circa lunę eclipses contingunt terrę motus: quę tunc marcescat calidum/ & eo tempore flatus agitari soleant. ¶ Terrę motus septem accidentia. ¶ Primum. Terrę motum ad quadraginta dies se extendere contingit: & visus est aliquando per duos annos circa eadē loca perdurasse. Hoc enim facit spiritus multitudo/ & laterum terrę concussorum soliditas & præhata reluctancia: vt spiritus animalium corporibus clausus non repente cessat/ sed longa mora fit marcidus. ¶ Secundum. Fiuunt soni in terrę tremoribus. Nam percussus aer & spiritus/ omnimodos emittit sonos: itidem & percussus. Nihil enim differt. Repercutitur enim repercutiens omne. Et præuenit sonus terrę motum. nam magis spiritus: per omne penetrat sonus. Et si exhalatio non sufficeret agitationem inducere: sonus sine terrę motu audiretur. quod sepe iam accidisse visum est. Offendens enim spiritus ad solidas moles/ omnimodum figurarum: omnimodos edat sonos pro varietate cauernarum/ cuniculorum/ atque antrorum diuersos: vt aliqui aliquando prodigia enarrantes dixerint visam nonnunquam mugisse terram. ¶ Tertium. Cum terrę motu aliquando magna aquę multitudo erupit: quę exhalatio eam extra pepulerit: vt aquę fluctus nonnunquam extra terminos. Et circa Achaiam contrariis spiritibus/ interiore: boreę motum imitante/ extra vero austro: factus est terrę motus & apertio/ & tanta maris eruptio pellente austro: vt Cataclysmus factus sit. Et aquę terrę motum non faciunt: Patiuntur enim solum. Spiritus autem illius (vt dictum est) causa est & principium: & vt spiritus sedimentum factus est Cataclysmus. ¶ Quartum. Terrę motus secundum modicam terrę partem fiunt: spiritus autem secundum ipsius amplitudinem. ¶ Quintum. Interdum fit multe exhalationis in latum (vt tremor quidam) agitatio: interdum in altum vt quidam pulsus. Et qui fit in altum plus agitatur: multamque a profundo enascentem manifestat exhalationem. Eum tamen qui alternatim in altum vibrat & alternatim residet tripudius assimilis: & cum concurrentia tecta contrario istu ardentant (quę alter motus alteri reniti videatur) minus periculosum perhibent. ¶ Sextum. Vbi fit talis Scissus & spiritus eruptio: multi lapilli ebullire solent. Sic enim circa Sympolim euenit. cum Scissino euerfa loca fuerit: & campus: quem Phlegreum dicunt. Idem & circa Ligusticam regionem euenisse memoria proditum est. ¶ Septimum. In Ponticis insulis minus contingit terrę motus quę in ceteris. Nam frigiditas & maris pondus exhalationes in ipsis reprimunt. De terrę motu haftenus.

¶ Notarum quinti capituli declaratio.

¶ Proponitis/ idis pars est maris Pontici: que ab Helleponto in Bosphorum vsque Trachium protenditur. ¶ Attica/ pars est Gręcie inter Achaiam & Macedoniam: a Athenas vrbein continens. Inde Atticus & Aeleus denominatiua deducuntur: & significant idem quod atheniensis. ¶ Secundum terrę motus modum in quinto accidentium terrę motus assignatum/ qui scilicet fit in altum.

Ouidius hoc carmine describit.

Vis fera ventorum cęcis inclusa cauernis:	Extentam tumescit humum: cęu spiritus oris
Expirare aliqua cupiens/ in clataque frustra	Tendere vesicam solet/ aut direpta bicornis
Liberiore frui celo: cum carcere rimę	Terga capri: tumor ille loci permansit/ & instar
Nulla foret toto/ nec peruia statibus esset:	Collis habet speciem: longoque indruit æuo.

¶ Campus phlegreus/ a crebris fluminum icibus sic dictus: in Thesalia est/ in quo Iouem cum gigantibus depugnasse fabulantur poete: vt Ouidius.

¶ Quintum caput primo causas terrę motus continet que sunt. Efficiens remota: sol & asira/ sua virtute calorem in infimo aere producentia/ & etiam in partibus terrę interioribus. Propinqua vero est spiritus terra inclusus ipsam concutiens. Materia autem terrę motus/ est exhalatio calida & sicca. ¶ Terrę motus generatio. Sicut a terrę superiori & exteriori parte eleuantur a sole exhalationes: que ad mediam regionem aeris eleuatur: & offendentes obstaculum/ oblique mouentur & fit ventus: ita ab interiori parte terrę calidioris a sole: & igneis vt sulphureis corporibus in terra contentis: eleuatur exhalatio intra terrę concavitatem contenta/ & a superiori parte ne sursum moueatur detenta. At quia leuis est & subtilis conatur sursum moueri: & hinc modo ad vnam terrę partem discurrunt/ modo ad alteram vt inueniat exitum: terramque impellens facit terrę motum. quia tamen terrę soliditas valide resistit non perfringit terram. perinde atque aries ligneis septi: inclusus & exitum petens: modo hoc/ modo illud tabulatum capite agitaret & tremere faceret/ non tamen posset perfringere. Aliquando autem exhalatio locum apertum nacta/ aut debilitati parte terrę perrupta/ exitu tota: idque bifariam contingit. Nam interdum cum incendio: quando ex vehementi collisione ipsa est inflammata. Nonnunquam sine incendio: cum non est vsque adeo valida collisio. Aliquando vna exhalationis pars exit/ & altera manet intra angustiam terrę clausa. perinde atque vna pars aquę dolio efflueret/ altera vero dolio contenta maneret. Et illa

manens exhalatio nisi in arcescat: futuri terrę motus materiam/ altera ei coniuncta præstat. Quo circa manifestum est/ neque aerem (vt dixit Anaxagoras) neque aquam (vt dixit Democritus) facere terrę motum. ¶ Decem signa quę terrę motus ab exhalatione terrę inclusa proueniat. ¶ Primum. Terrę motus sepius fit tempore tranquillo: & cum extra terram non fluctuant venti. quia tunc plurimę exhalationes terra sint conclusę: que sufficienter terrę moti materiam præsent. Et quanto plures terra incluse fuerint exhalationes: tanto maior fit terrę motus/ quanto vero pauciores: tanto minor/ sicut quanto plures super terram eleuatur exhalationes: tanto maior fit ventus/ & quanto pauciores: eo minor. Fit enim terrę motus (in analogia loquendo) a vento terra intrinseco. Venti enim continue materia eleuatur: quem aut intra terram/ aut extra agitari oportet. sed cum temporis est tranquillitas: non agitur extra terram/ agitur oportet eum intra terram agi: & terrę motum fieri. ¶ Secundum signum. Maxime fiunt terrę motus tempore nocturno & circa diei exortum: quia tunc soleant ventorum incipere flatus. Et si in die fiunt terrę motus: potissimum fiunt in meridie/ quia tunc sol maximam vim habeat/ & exhalationem in terram descendere cogat. ¶ Secundum signum. Circa loca terrę concaua & voraginosa (in que defluit mare) sepe tremunt tellus: & illic locus sit recipiendis exhalationibus aptus: quę cum exire parantur/ fluctibus æquoreis repelluntur in interiora/ & intra terrę claustra redire coguntur. Hanc ob causam circa Hellespontum/ Achaiam/ Siciliam/ Euboiam/ frequentius fit terrę motus: & Thermae/ id est balnea calida ob exhalationem aquę oclusa circa Edipsum factę referuntur. Est enim prædictis regionibus locorum stricteudo & angustia: quę non potest produci spiritus libere exire. Et vnda maris terram influens concauatam: nitenti exire exhalationi obuiat eiusque viam præcludit/ & in angustioribus quę prius tenebatur locum cogit. ¶ Quartum signum. Potissimum fiunt terrę motus vere & autumno/ temporibus pluuiosis/ & ventosis: & ergo præbet occasionem generandi multam exhalationem in terra. Pluuia enim terram conglutinans & eius poros claudens non sinit genitam exhalationem exire. Ventus autem ostendit calorem a sole & astris productum esse sufficientem ad eleuandum exhalationes ab interiori parte terrę sicut ab exteriori. Quare pluuiosa tempora & ventosa exhalationem in terra clausam esse ostendunt: & tempus esse dispositum ad exhalationum generationem & ad terrę motum. ¶ Quintum signum. Non solum in aere percipimus ventorum violentiam & vehementem vim: quia interdum solidę arbores radicitus eruntur/ & edificia funditus subuertuntur. Sed etiã virtutē huiusmodi spirituum percipimus in corporibus animalium: quibus inclusus spiritus exitu petens tremore incutit/ & interdum membrorum contractionem inducit. Et plerumque spiritus ille inclusus tanta violentia membra mouet: vt non possint sine tremore quietate teneri. quare verisimile est exhalationem similiter in terra nonnunquam prævalere & validam exercere vim/ terrę motumque efficere. ¶ Sextum. Tempore Aristotelis accidit terrę motus: qui non cessauit priusquam ventus terra fuisset egressus/ quem Ethesiam nominant. Signum est igitur inclusam exhalationem huiusmodi: motum effecisse: & cum exierat causam tremoris terrę defuisse/ & idcirco terram a tremore destitisse. ¶ Septimum signum. Circa Heracleam vrbein in Ponto consimile accidisse memoratur. Nam exhalatione non discurrente/ sed collecta simul vnam terrę partem sursum impellente factus est cedentis & in altum se attollentis terrę tumor instar collis: qui cum per distentionem ruptus esset: ingens exiit ventus/ ignem secum eleuans. Et vrbein finitimam Lipareorum (qui populi sunt habitantes Liparem vnam insularum Eoliarum) exussit & in cineres redegit. Eadem flamma vento agitata in italiam flatum dirigenis/ vrbibus italię infesta & noxia fuit. Quod etiam prius accidit circa sacram insulam/ que a gręcis Hiera id est sacra vocatur quę vulcano sacra dicitur/ que est etiam vna insularum Eoliarum. Sunt enim insule Eolię in freto Siculo Italię conterminę: quas itali vulcanias dicunt: quę illę instar Ethnei montis soleant interdum flammam euomere/ & eruclare incendia. Inde quę illic multa sint corpora ignea vt sulphurea: copiosa ventis & terrę motui materia paratur. hinc vehementes venti & frequentes terrę motus ibi fiunt. Quare Eolum ventorum deum poete finxerunt. ¶ Octauum signum. Sicut cum fluctus æquorei impelluntur littori fit fremitus maris & vehemens sonus: ita cum exhalatio inclusa impellitur contra latera terrę fit sonitus. At non fit sonus sine aere aut corpore aereo in quo recipitur. Signum est igitur ibi exhalationem clausam latera. ¶ Nonum signum. Anteq fit terrę motus: sol nobis subobscurus nulla tamen interiecta nube apparet. cuius apparentię causam præbet exhalatio terra exiens/ & inter solem & nostrum visum medians: que ostendit copiosam in terra exhalationem superesse futuri terrę motus materiam. Circa auroram etiam paulo ante terrę motum videtur tranquillitas extra terram/ & frigus confrietus & prohibens inclusam exhalationem expirare. Post occasum vero tempore sereno videtur nubecula quedam in longum porrecta: futuri terrę motus pronuncia. que causatur ab exhalatione paulatim per aliquam stricteudam terrę exeunte/ & longo tractu se extendente: quemadmodum in fluxu maris anteq procellę & tempestates oboriantur præcurrit tenuis vnda que (in longum instar fili extendatur) a maritimis et in maris vicinia habitantibus aquę filii dicitur. ¶ Decimum signum. Circa defectus lunę plerumque fiunt terrę motus: quia tunc deficiat calor eleuata iam intra terram exhalatione: que ob exterioris defectum caloris neque rimam neque aperturam aliquam inuenit qua exeat: neque etiam caloris vehementia dissipatur/ quare intus manens facit terrę motus. Tempore itidem priuationis luminis in luna venti solent agitari qui fiunt ab exteriori exhalatione. & indicium præbet etiam intra terram esse paratam futuro terrę motui exhalationem. ¶ Terrę motus septem accidentia. ¶ Primum. Terrę motus interdum quadraginta dies continue fit: & visus est plerumque duos annos durasse. quod euenit propter exhalationis incluse copiam tardius deficientem & vehementer pellentem: & partium terrę concussorum soliditatem & resistentiam. Quę si pauca esset exhalatio & magna terrę resistentia: aut contra/ multa exhalatio & modica terrę reluctancia: non diu duraret terrę motus. Quemadmodum spiritus corporibus animalium inclusus non subito cessat: sed longa temporis mora tandem deficit. Est enim in analogia spiritus in animalibus clausus: exhalatio terrę inclusa/ corpus autem animalis: terra. ¶ Secundum accidens. In terrę motibus fiunt soni ob impulsionein exhalationis contra latera terrę. Aer enim percussus/ omnium generum edat sonos. Aer etiam percussus & impellens sonum producit: quod quidem nihil differt. cum omne percussus itidem repercutiatur: quando primo percussus sua soliditate resistit percussenti. vt si globus violente in terram proiciatur: globus est percussus & terra percussa/ rursum cum globus resistit terra est percussus & globus repercussus. Ita cum exhalatio terram impellit: exhalatio quidem percussus est/ terra autem percussa/ cum vero contra pellitur deorsum exhalatio a terra: terra est percussus & exhalatio repercussa. Quis autem ab eodem fiat

sonus est terræ motus scilicet ab impulsione exhalationis contra latera terræ nihilominus prius auditur sonus qui percipitur terræ agitatio. Nam sonus longe maris penetrat qui impellens spiritus. Cui autem exhalatio minorē habet pellēdi virtutem qui terra resistendi: Et idcirco non sufficit exhalatio efficere terræ motum: auditur sonus sine terræ tremore, nam manet adhuc causa sufficiens sonitū scilicet impulsio exhalationis contra latera terræ. Siquidem spiritus se impellens ad saxea moles et diuersarum figurarum: diuersos secundum concavitatem terræ et locorum subterraneorum varietatem facit sonos, perinde atque aer inclusus lateribus tubæ: secundum diuersitatem figuræ tubarum diuersos reddit sonos. Hinc nonnulli tanquam prodigia memorantes/dixerunt et literarum monumentis tradiderunt terram aliquando visam inuolutam edere. Tertium. Cum terræ motu interdum effluxit magna aquæ copia ab exhalatione efflante expulsa: sicut interdum pellit ventus fluuios extra proprios alueos et limites. Circa Achaiam enim cum contrarij flarent venti: intra terram boreas/extra vero austrer: factus est terræ motus/et tanta impellente austru maris inundatio: ut diuinum factum sit/et vrbes Elicæ et Buris fluctibus operteret: ut in primo Meteororum dictum est. Aquæ autem terræ motum non faciunt: sed solum patiuntur et propelluntur ab exhalatione, sed spiritus inclusus/ipsius terræ motus est causa et principium. Inundatio vero aquarum quæ interdum fit cum terræ motu: est ut ipsius exhalationis sedimentum et hypostasis. Nempse ut sedimentum grossius est/et id cuius est: et expellitur natura/ita aqua si iritus impulsu effluens: densior est et grauior qui ipse spiritus expellens. Quartum accidens. Terræ motus sunt secundum modicam partem terræ: scilicet eam quæ sua soliditate non sufficit adeo resistere exhalationi quin tremat. Spiritus autem inclusus fit secundum ipsius terræ amplitudinem: nam huc illucque longe lateque discurrit. Quintum. Bisariam contingit terræ motus. Primo cum terra ab exhalatione in obliquum se agitante modo hac parte/modo illa agitur et tremat. Secundo, cum ab exhalatione pertinaciter vni parti terræ impellēte insistente/terra in altum pellitur. Et motus qui fit in altum/ violentior est/ ostenditque multam exhalationem et validæ virtutis a terra expirasse: quæ tanta vi terram impellat. terram autem minoris esse resistētiæ quæ pellenti exhalationi in altum cedat: et interdum dirumpitur ob nimium tumorem: deciduntque vrbes et tecla domorum intra terræ hiatus/ et idcirco periculosior est. Is autem qui alternatis vicibus in altum terram pellit et statim residet/ reuertiturque in inuolutum similis tripudians: et cum tecla domorum se mutuo concutiunt instar arietum se mutuo inter concurrendum cornibus impetentium/ minus est periculosus. nam et exhalatio minus habet virium/ et terra plus resistentiæ. Ibique sunt duo motus. Primus quo terra in altum paululū tollitur ab exhalatione: in quo exhalatio mouet et terra mouetur. Alter quo exhalatio rursum reuertitur et reprimitur a soliditate terræ: ubi terra est mouens/et exhalatio mouet. Et hic secundus primo remittitur: neque tota in hoc terræ motus genere exhalatio circa vnum locum certatim insillit. Sextum. Vbi fit talis disruptio terræ et exhalationis efflatio multi lapilli solent erumpere a spiritus violentia expulsi. Ita enim accidisse memorant circa Sympolim cum terræ diuisione loca finitima subuersa fuerunt: et campus iidem Phlegreus tum eversus. Idem etiam circa Ligusticam regionem contingisse referunt. Septimum. In insulis Ponti (quæ regio est septentrionalis/ et ad boream accedens) minus contingit terræ motus. Nam vehemens frigiditas non sinit in terra exhalationes eleuari. Contra vero in regione Siciliæ et Insulis Eolijs frequentius sunt terræ motus/tonitrua et coruscationes: quæ ibi corpora sunt ignea: ut bituminea et sulphurea a quibus eleuatur exhalationis multitudo. Hinc Vulcanum et Cyclopes finxerunt poetæ ibidem Ionis sulphurina fabricare.

Septimi capitis nota. Coruscatio/fulgur/fulgor/fulguratio.

Sextum cap. continet tres de tonitruo & fulguratione antiquorum opiniones. Earum reprobationes, primæ duabus rationibus, & secundæ tribus. Tres de tonitruo & coruscatione opiniones. Prima est Anaxagoræ dicentis ignem a sua sphaera in nubem decidere: & eius emicationem/fulgurationem esse: eius vero extinctionem/imo extinctionis stridorem esse tonitruum. Sed id non esse verum/ cognitu deprehendere difficile non est. Primo. Quia ignis natura est sursum conscendere: non autem descendere. Causam igitur disturus erat quo pacto a summo æthere (ut ait) in nubem se precipitem dedat/ & illabatur. Secundo. Dicit Anaxagoras cur potius ignis ille se tempore nubilo demergit quam sereno. Videtur autem nunquam in temporis serenitate se in precipitium demittere: neque igitur nubilo tempore. Secunda est Empedoclis dicentis ignem in nube extrahis in se inuicem concurrentibus & se sepe replentibus segregari: eius emicationem/fulgurationem esse: & eius extinctionis stridorem & crepitum esse tonitruum. Sed neque id quidem verum apparet. Primo. Quia aque fieri deberet in qualibet nube: cum radij in qualibet inter se consimiliter incurrant. hoc autem falsum. Secundo. Quia eadem ratione dicere liceret niuem/grandinem/imbrēm & consimilia (quæ a nube segregantur) fieri. Tertio. Quia cum a sole aut igne incalet aqua: nunquam talis segregatio apparet. consimili tamen ratione id fieri oporteret: igitur neque fit in nube. Tertia est dicentium fulgur non apparere propter ignem, sed quemadmodum percussa aqua de nocte fulgere videtur: ita quoque se collidentibus nubibus fulgorē emittere. Sed hi consuetudinem non traxerant ea cognoscere que refractione fiunt. Fit enim fulguratio de die: non autem aque percussæ fulgor. Ea enim fulgere videtur percussa: refractio ab ea visu ad aliquid fulgidorum. Et de nocte & non de die videtur: quod diei maius lumen/minus exterminet/obundatque.

Sexti capitis prima opinio est Anaxagoræ dicentis ignem ex suo loco scilicet celi luncæ concauo in nubem cadere humidam et illius signis emicatione ponētis fulguratione esse: stridorē vero extinctionis eius esse tonitruum/dixit enim ignis sicca (cui a nube humida extinguitur) terribilem stridorē sonū edere: ut dare ferrū igne rubet plerūque, solet; quod forcipe curua cui faber eduxit: lacubus demittit. at illud stridet/ et in tepida submersū sibilat vnda. Sed id verū non est. Primo. quia cum ignis lenissimus sit: natus est ascendere et non descendere. Et non est natus extra sui locū mouerit nisi vi extrinseca ipsū pellente. Debit igitur assignare causā Anaxagoras propter quā ignis deorsū in nubem caderet. Et cū nullā assignari recte possit: non videtur eius dictū rationabile. Secundo. Non

est ratio efficax quare potius tempore nubilo quam cum celum nubibus obducitur/ descendat ignis: quam tempore sereno et cum nullo in aere sunt nubes: quare a rationibus æque pugnantibus æque tempore sereno descendere deberet sicut nubilo. At nunquam tempore sereno visus est ignis descendere in terram (nullo intercedente obstaculo) caderet igitur neque tempore nubilo. Secunda opinio est Empedoclis dicentis ex concursu et multiplicatione radiorum solarium intra nubem: ignem segregari a nubem/ et illius fulgoris esse coruscationem/stridorem autem extinctionis eius et tonitruum/esse tonitruum. Sed neque id recte dictum est. Primo: quia in qualibet nube concurrunt radij solares: ergo eodem iure in qualibet nube deberet fieri ignis segregatio/coruscatio/ et tonitruum. Id autem falsum est/ quia sensu cognoscimus aliquas nubes (cum sit tonitruum) in aere pedere in quibus non fit tonitruum: igitur et id ex quo sequitur. Eadem enim cause nature sunt eosdem producere effectus. Etiam solum in die fieret tonitruum: cum nocte non contingat fieri concursum radiorum solis in nube. Secundo. Quia eadem ratione quis dicere posset niuem/grandinem/imbrēm fieri quia per concursum radiorum a nube segregantur: immo potius. Nam nix/grando et imber magis ad naturam nubis accedunt quam ignis. quare potius a nube segregari deberent quam ignis. At falsum est niuem/grandinem et imbrēm fieri per segregatorem a nubem: igitur et coruscationem et tonitruum per separationem ignis a nube. Tertio. Sicut se habet sol aut ignis ad aquam ab eis calefactam: ita radij solares ad nubem in qua concurrunt. Sed cum sol calefacit aquam aut ignis non fit segregatio ignis ab aqua: igitur neque cum radij incidunt in nubem/ fit separatio ignis a nube. Tertia opinio est dicentium quæ quemadmodum aqua percussa de nocte fulgorem emittit: ita nubes inter se collidentes fulgorem apparere faciunt: et ille fulgor/ coruscatio est. Sed non recte ducti sunt analogia. Nam coruscatio fit tempore diurno. Aquæ autem percussæ fulgor non apparet in die. Et si dicant id euenire quod maius lumen solis impedit aquæ splendorem videri eadem causa impedit et nubium fulgorē videri in die: quare nunquam in die deberet nobis apparere fulguratio: quod falsum est. Cum autem visualis radius ab aqua ad aliquid fulgidum format: aqua percussa tunc aqua mota fulgere videtur. Nam si fulgidum aliquod ut luna aut astrum suam in aqua similitudinem format: aqua percussa et species illius fulgidæ fit tremula/ et inde aqua videtur fulgere. Et huiusmodi aquæ fulgor nocte videtur et non die: quia maius lumen diei impedit minus lumen fulgoris videri. sicut iubar solis/ lumen astrorum et vehemens sonus minorem audit.

Septimi capitis nota.

Et si fulmen/nomen commune sit ad oem exhalatione que nube erumpit/ et aculeaturque: ardēs: peculiare tamē ipsum faciunt ad eam quæ nubem perumpit. et fulgerum nuncupant eam quæ longiore tractu nubem findit.

Septimum cap. causas tonitru/fulguratiōis/ & fulminis, & illorū generationē cōtinet. Tonitru/fulguratiōis/ & fulminis cause. Efficiens: sol & astra. Materia: exhalatio. Tonitru/fulguratiōis/ & fulminis generatiōes. Duplici existēte spiratiōe: hac humida/hac vero sicca/ & vtraque simul eleuata & cōsistente in nube: quæ cū sursum magis fuerit eleuata/ ob loci frigiditatem densatur: & magis quidē a summa parte. Exhalatio autē clausa: denso exitū querēs/valido motu fertur in nubem: & densæ nubis latera valide cōcutiēs/sonū edit: qui dicitur tonitruū. Et secundū naturā cause nubis/ & densi/ & rari varietatē: varij eduntur soni. Et si licet magna cōponere paruis/ similis est illi sono: qui in flāma fit/ cū hi vulcanū/hi vestā ridere aiunt. & in lignis siccis cum spiritus exitū querit/ lignū rūpēs crepitū edit: ita & nubis exhalatio. Et cum superiori denso obuiat: valido ipetu vibrata subtiliter incēdit. & illius inflāmatiois apparitio fulguratio est. & plerūque de truditur in imū. que si cōcepta flāma: detrusa/ et aculeataque fuerit: fulmen est. Si vero sine flāma: Ecnephiæ & Typhones (de quibus statim agemus) fiunt. Et fulguratio fit post plagā/ & collisionē: estque tonitruo posterior/prius tamen visū percipitur: quia visus anticipat auditum. Id enim intueri licet inferentibus a longe. Cum enim referendū reducunt instrumentū: primū sonus ad nos pertingit. ut in trēmū ductu remos eleuari videmus ut secundo feriant: priusque primæ plagæ sonus ad nos pertingat. Et secundū substantiam idem esse (ut multa paucis complectamur) dicimus super terram faciens ventum/ in terra terræ motum/ & in nube tonitruum: exhalationem scilicet siccam/ fluentem/ mobilem/ & agitatam. Et de tonitruo quidem haec tenus.

Notarum septimi capitis declaratio.

Fulmen primo sumitur communiter: et est exhalatio e nube erumpens/ quæ inflāmata deorsum precipitatur. Secundo species liter: et est exhalatio nubem perumpens et penetrans amplā fracturā/ quæ incensa cadit deorsum. Fulgetrum autem exhalatio est/ quæ fissurā in longum ducta: et facta rima nubem diuidit. Coruscatio autem est exhalationis calidæ et sicca in latera nubis valde impacte/ inflammatio/ illiusque inflammationis apparitio. Et magis fit quando incensa exhalatio deorsum non precipitatur: sed sursum manens consumitur.

Septimum caput de tonitruo/fulguratiōe: et fulmine determinat/ quorum cause sunt. Efficiens quidem: sol et astra/ suo calore cum vapore tum exhalationem eleuantia. Materia autem est exhalatio: sub qua et vapor intelligitur nonnihil ad tonitruum/coruscationem/ et fulmen faciens. Eorum generatio. Cum duplex eleuata simul fuerit spiratio scilicet humida quæ vapor/ et sicca quæ exhalatio dicitur: vapor cum ad mediam aeris regionem peruenit/ condensatur: et magis quidem a summa parte/ quæ illic vehementius fit frigus quam in parte inferiori. Vnde et frequentius perumpitur nubes in parte inferiori quam superiori. Exhalatio autem clausa intra nubem et exitum querens: quia nata est ascendere supra nubem cum sit lenior: latera nubis vehementer concutit/ et sonum efficit qui dicitur tonitruum. Et secundum concauæ nubis naturam et dispositionem similiter secundum rari et densi diuersitatem/ fiunt diuersi soni. Nam cum nubes est densior: grauiores/ cum vero rarior: acutiores et clariores sunt. Et si magna paruis cōparanda sunt: sonus tonitru/ similis est illi sono qui fit in igne cum ignis stridet/ quem quidem stridorē nonnulli vocat vulcani et vesle risum. Vulcanum enim ignem esse dixerunt antiqui et si Ouidio credimus) Nil aliud Veslam quam viuam intellige flammam. Simile est etiam tonitruum illi sono qui fit in lignis siccis/ cum inclusus spiritus exitum querit et dirumpens lignum/ facit crepitum et fragorem/ ita et exhalatio in nube. Cum autem exhalatio obuiat denso ex parte super

Notarum noni capitis declaratio.

Chalodellera nonominatiu terminata apud Græcos perisyllabi est id est supercretescens & obliquos nominatiu syllabis excedentes habens: nam genitiuo halonis facit & accusatiuo halona. Et quia latini eandē dictionē more latino cōsimiliter inflectunt: di center in genitiuo halonis & accusatiuo halonē: debet eundō retinere nominatiuū & recte in nominatiuo singulari dicere halon seruata n littera sicut Græci. Chalos autē apud Græcos isosyllabi siue æquisyllabi est obliquos recto in syllabarū numero æquales habens: & in accusatiuo halon habet in vocatiuo autē sicut & nominatiuo halos/seruata littera sique extrema est & terminatiuo nominatiui & vocatiui: quam renouet in cæteris casibus singularibus genitiuo/datiuo/ & ablatiui: in quibus habet o.

Notum caput primo tria halons ponit accidētia quæ sunt. Primum. Halō semp̄ apparet circularis figuræ. & quidē inter vesperinos & de nocte. tamen circa solis ortū & occasū minus: tunc minor sit luminis in nube representadi ob horizontis p̄p̄n̄quitatē cōmoditas. Halonis causæ. Efficiens: sol/luna/ & sidera/lumē in nubē diffundentia: & radij luminosi refractio in nubē facta. Cōsimilis est iridis/virgarū/ & parabeliorū causa. quæ quidē differunt inter se secundū diuersa corpora cælestia sulgentia a quibus fiunt: vt iris quæ fit a sole differt ab halone qui fit a luna. Immo iris quæ fit a sole differt specie ab iride quæ fit a luna. Non tamen quibus ab eisdem fiant astris. consequens est illa esse eadē specie. vt halo quæ fit a sole non est eiusdem speciei cum iride quæ fit a sole/aut eum parabelio. quia vt eadem sint specie præter id quod ab eisdem fiant astris requiritur: vt eodem modo fiant. Materia autem halonis est vapor in nubem densatus. Halonis generatio. Cum nubes vniformis & omnibus in partibus æquam raritatem aut densitatem habet: directe sub astro (vt exempli gratia luna) consistit: incidit in eam ab astro luminoso radius: & nubes o cursu refringitur. prohibitus enim directe ulterius procedere: vndiq; ad extremitates nubis diffunditur: & per hanc refractionem apparet sub astro magnus circulus lumine illustratus/qui halon dicitur. Nam visualis radius (vt probat inspectio) refringitur a corporibus planam habentibus superficiem: qualia sunt aqua & aer/modo aëra subtilitas non impediatur refractionem. Similiter & radius visualis in occursu medijs densioris refractionem patitur. Nubes autem medium est densus in aere consistens. igitur cum in eam incidit luminosus radius/refringitur. Speculorum autem naturalium quedam rei eis obiectæ figuram representant. vt aqua perlucida/ & ea quæ continua sunt & densa: cuiusmodi sunt metalla fusæ. Quedam vero representant solum rei colorem: vt ea quæ componuntur ex plurimis speculis ob sui paruitatem pene insensibilibus: & abimicem diuisi. quemadmodum vitrum speculi in minutissimas partes iuxta se inuicem positas diuisum: vultus humani solum colorem refert. Nam cum in talibus speculis ali quid debeat apparere: & non possit perfecta apparere imago & figuræ solus restat color qui illis demonstratur. Clarorum autem speculorum color videtur clarus: vt in raris caligine clarum lumē. Obscurorum vero color obscurus: vt in densiori caligine sub obscurius lumen. Interdum autem propter alterius commixtionem: vt permixtionem radij visualis speculi cum radio visuali rei visæ per speculum/aut propter debilitatem ipsius radij visualis: ipse radius diffusus facit alterius coloris apparitionem. vt interdū sol & luna videtur sanguineo colore aut igneo: & inuentum methi speculans. In iride autē propter debilitatē radius luminosus diuersorum facit colorum apparitionem.

Decimi cap. notæ.

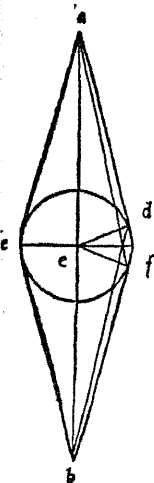
Cathetus cæcili in principio: in secunda & tertia syllaba/solū aspirato in scda: græcū est/pendiculi. Cathetū hic vocat rectā quancūq; a circumferentia ad punctum directe perpendicularis: ad eam in nubis planitie. Directa perpendicularis a b.

Decimū cap. ostendit cur halon sit circulus. duas rationes: naturalem & mathematicā eā adhibēs. Et interserit quid halō nunciet. Cur halō circa solē/lunā/ & astrū apparet circulus. Diximus refractionē fieri aere coacto & vapore in nubē consistētē: dū regularis & minutarū partū extiterit. Hinc si consistat & desatur: pluuia nūciat. Fit enim pluuia vapore desato/si marcescit et euandus disparet: serenitate. Id enim facit calidū/ipsū cōcrecere & desari nō sinēs. Si distrahit & discerpitur ex vna parte recedit: spiritū p̄nunciat. Facit enim hanc distractionē exhalatio: ventusq; ea ex parte (qua diripitur) oriatur. Et fit refractione nube circa solē/lunā/aut astrū consistētē

& non ex opposito: quæ admodū fieri cōspicitur iris. Hinc ratio deducitur cur halō circulus appareat. quia ab eodē signo ad idē signū vndiq; & cōsimiliter refractio radij: circuli esse necesse est. Vniformis autē et equalis cōsistentiæ nubis: vndiq; & cōsimiliter ab eodē ad idē æquales radii refringuntur. Est itaq; halō circulus. Et idē p̄spectui mōstrant vt si sit a b visualis radius: a quo ceteri refringantur ad nubis extremitatē vltro citroq; directus. Intellectusq; in circumferentia tribus signis c d f rectas a c/a d/ & a f ostendunt esse æquales. Et similiter rectas c b/d b/ & f b æquales. Quare tres magni trianguli a c b/a d b/ & a f b/eadē basi a b cōmunicantes: sūt æquales. Triangulos enim equalitū laterū & eandē aut equalē basim habentes: æquales esse necesse est. Ducantur præterea Catheti ab angulis triangulorū: c d/ f/a d e punctū recte a b in plano constitutę nubis: qui sint c e/d e/ f e/ quos probant æquales. Nam in equalibus triangulis in vno plano ad rectum a b omnes in signo e copulantur. Est igitur circulus/cuius centrum est e/vt pote a quo oēs rectę ad circumdantē lineam eductę sint æquales. De quibuslibet enim alijs lineis codē patere potest indicio. Et in a ponitur oculus: in b sol. Et (vt dictum est) intelligenda sunt cōtinua specula parua: quę (quia cōsequentiā) videntur vnū facere. & in vno quōq; videtur sol vt albus. & circa extrema magis nigredo: quia album sit iuxta positum. Et sc̄pius circa lunam quę solem fit Halon. Nam sol feruore suo materiam disgregat & dispergit: quam neq; diu consistere permittit. Et circa astra eadem de causa: sed nubes existens debilis & infœcunda. vnde fit vt ea non significant quę solis & lunæ coronę: sed serenitatem potius indicant. De halone hæc dicta sint.

Cathetus in presenti littera est recta linea a circumferentia nubis ad punctum directe perpendicularis in contactu nubis signa

tum/educta in nubis superficie. lineæ c e/d e/ f e/ est cathetus hoc modo. Directa autem perpendicularis est quæ ab astro per nubem ad visum vsq; nostrum porrigitur: vt a b/ quæ a sole exordium sumens: per nubem ad oculos nostros ducitur.

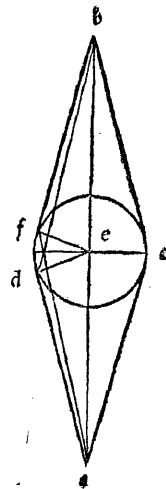
Decimū caput ostendit primo quid halon futurū significet. Dicitur quidē est halonem fieri cum vapor congregatus fuerit per frigiditatem medię regionis in nubem densatus: in qua refringitur luminosus radius / dum ipsa nubes regularis & paruarum partū sibi proxime iacentū fuerit. Idcirco si halon consistat quietus & densatus: futuram indicat pluuiam. Nā pluuia fit ex vapore condensato in nubem. Si vero halon paulatim disparet & euanescit: significat serenitatem. Facit enim illam euanescentiam solis calor non sinēs ipsum halonem condensari & nubem eius in pluuia conuerti. Quæ si halon distrahatur/ & vna pars ab altera diuellitur: significat ventū futurū. Nā sursum ducta exhalatio & in obliquū se mouēs/ hac facit partū halonis distractionē: & ventus ex ea parte/ qua halō discerpit/ exoriet. Est autē refractione halōis cū nubes est directe sub sole/luna/ aut alio quouis astro: & non quā nubes est ex opposito solis aut lunę/ quæ admodū ea est nubes i quæ appet iris. Duce rōes q. halō sit circularis figuræ. Quæ rū prima est naturalis scilicet ista. Cū ab eodē signo ad idē signū vndiq; & æquiter refringit radij circuli esse necesse est. Nā refractione æquiter radij ab eodē signo ad idē est vt linea ducta a cetro ad circumferentiā. mō cū linea a cetro ad circumferentiā ducta sūt æqles/ est circulus: igit & cū ab eodē signo ad idē signū vndiq; & æquiter refringunt radij. Sed in nube vniformi et æqles materia ab eodē ad idē vndiq; & cōsimiliter æqles radij refringunt. Nā a medietate nubis ad eius extremitates. Et cū mediū rei sit quod ab extremis æquidistat: necesse est huiusmodi lineas oēs æqles esse: igit halō est circulus. Seda vero est Mathematica est ista. Sit a b visualis radius: a sole p nubē ad oculū vsq; in terra cōsistētē porrectus: a quo p medietatē nubis trāscite/ ceteri radij refringant ad nubis extremitates: sc̄z a p̄cetro e quo nubē itā gitt/ cū vna ps e b sit supra nubē directæ: altera vero ps a c sit sub nubē. Signentur præterea in circumferentiā nubis tria p̄cetra/ c d/ f/ atq; ab a p̄cetro istimo directe p̄pendicularis ducāt lineas/ a c/ a d/ a f/ quæ ex p̄spectiua supponant æqles: quæ a signo p̄pendiculariter sub nubē consistētē ad eius extremitates ducunt. Præterea ab eisdē p̄cetrīs i circumferentiā signatis ducant tres lineas ad p̄cetra b/ sup̄remū directe p̄pendicularis: scilicet c b/ d b/ & f b/ quæ etiā ex p̄spectiua supponant æqles quia ab eisdē nubis extremitate ad idē signū illi directe & p̄pendiculariter sup̄minēs ducunt. Deinde intelligant tres magni triāguli ex p̄cetrīs lineis & directæ perpendiculari constituti: qui sint a c b/ a d b/ & a f b. Qui p̄stantur inter se esse æqles. Et primo probat triāgulus a c b esse æqles triāgulo a d b. Nam linea a c primi est æqualis lineæ a d b secundi: & b primi æqualis lineæ d b secundi: & basis a b primi æqualis basi a b secundi: nam eadem est vtriusq; basis. igitur & toti trianguli a c b & a d b inter se sunt æquales. Quorum enim latera sunt æqualia: & trianguli sunt æquales. Secundo probatur triangulum a c b esse æqualem triangulo a f b/ eodem modo. Nam latus a c primi est æquale lateri a f secundi: & latus c b primi æquale lateri f b secundi: vt suppositum est: & basis a b primi æqualis basi a b secundi: immo eadem est vtriusq; basis: igitur & toti trianguli a c b & a f b inter se æquantur. Triangulos enim equalium laterū & eadem basi cōmunicantes: æquales esse necesse est. Tertio probatur triāgulum a d b æquari triangulo a f b per idem/ aut potius sic. Triangulus a d b æquatur triangulo a c b vt primo probatum est: & triāgulus a c b æquatur triāgulo eadem a c b vt secundū ostensum est: igitur trianguli a d b & a f b eadem triangulo a c b æquales: inter se æquatur. Nam quæcūq; vni & eisdem sunt equalia: illa inter se sunt equalia. Equatur igitur tres trianguli a c b/ a d b/ a f b/ quod est propositum. Ducantur præterea a p̄cetrōrū triangulorum angulis in extremitate nubis existētibus scilicet c d/ & f/ lineæ rectæ ad e punctum lineæ perpendicularis a b/ in contactu nubis signatum: quæ lineæ sint c e/d e/ f e/ quas p̄spectiui probant inter se æquales. Nā ab angulis triāgulorum equalium sese respicientibus in eadem superficie ad basim illis tribus cōmunē ductæ: omnes in puncto e in basi signato copulantur. Et huiusmodi lineæ ducuntur ab extremitate nubis / vt circumferentia ad punctum e in medio nubis signatum vt centrum circuli. igitur a circumferentiā ad centrum ductæ sunt æquales: quare eduerso & lineæ ductæ a centro ad circumferentiā æquantur. igitur per diffinitionem circuli halon est circulus quod est propositum. De omnibus enim alijs lineis a puncto e ad alterum in circumferentiā punctū ductis/ idem est iudiciū. Et in directe perpendicularis a b/ puncto finali a ponitur oculus: & in b sol. Et intelligenda sunt in nube parua specula adimicem contigua: quæ quia sunt adimicem proxima/ videntur vnū facere cōtinuū. Et in vnoquoq; eorū sol vt albus videtur: & circa nubis extremitates magis nigredo videtur: propter albi iuxta positionē/ & radij refracti in extremitate quæ medietate debiliorē virtutē. Sc̄pius autē circa lunā quæ solē fit halon. Nā sol feruore calore suo materiam nubis disgregat neq; diu eā sub se consistere permittit: luna autem non tantā habet materiam disgregandæ vim: quare diutius sub ea consistit halō. Et circa astra eadē de cā sc̄pius apparet halō quæ circa solē: sed cū nubes debilis est/ & vt pluuia pariat aut vērū sterilis. Quare astrorū halōes nō ea significat quæ solis & lunæ halōes significare dicunt: sed imbrē aut vērū/ sed potius serenitatem significat.

Vndecimi cap. notæ.

Xanthos/ aspirato flavus/ sitidem græcum. A color puniceus. b viridis. c purpureus.

Vndecimū cap. continet quatuor Iridis accidētia. Iridis generationē. quatuor Iridis & Halonis differentias. Iridis colores. Quo pacto duę simul apparetes Iridis des suos colores representent. Et quæ Xanthus color non sit a puniceo alius. Quatuor iridis accidētia. Primum. nunquā iris/ completus & integer est circulus: neq; decifio semicirculo maior. Secundum. Sole oriente aut occidēte videtur arcus maior. & quō sol magis eleuatus fuerit: minor. Tertium. Post autumnale æquinoctiū breuioribus existentibus diebus: qualibet diei hora apparere potest arcus. In longioribus autē diebus circa meridiē nō apparet. Quartū. non cōtingit plures duabus in colorū positioē differentes irides fieri. & earū vtracq; tricolor erit: eodē secundū numeros colores habens/ puniceū/ viridē/ & purpureū: eduerso tñ positione respōdentes. & alteri existūt subobscuriores. Iridis generatio. in rorida nube & regione solis opposita radij solis refringuntur: & imaginem solis male exprimentur/ red dunturq; visibus nostris tricolor cōspiciendus arcus: qui iris nuncupatur. Sunt enim (vt dictum est) illa stillandi proxima rorida vt parua specula: quæ rei colorem & non plane figuram re-

presentant. Et q̄ ab ipsiſ radij viſui refringantur: multa ſunt indicia. quia viſus ab omnibus corporibus planis (qualia ſunt aer & aqua) refringi videtur. Ab aere quidem: quia hanc ob cauſam Antiphonti ſemper videbatur præcedere idolum ad ſe conuerſum. Id enim faciebat refractio & viſus debilitas / vt et aer ſpeculum fieret. Et hanc iterum ob cauſam nauum trabes: curuioresq̄ in mari ſe monſtrant. Et ſtantibus Euris rerum maiores moles. Et ſol & aſtra orientia & occidua: maior videntur. q̄ caliginis & vapores mediū / viſitos fortius frangant radios & diſpergant. Quod ſi aer & aerea illa corpora refringunt: multo fortius aquam refringere permaſteſtum eſt. ¶ Quatuor iridis & halonis differentia. Differt primo iris ab halone. q̄ iris ſemper ſit ex ſolis aut aſtri oppoſito: Halon autem ſub aſtro. ¶ Secundo. iris nigror: Halon autem fulgidior atq; albor apparet. Fulgidum enim per nigrum aut in nigro conſpectum: puniceum apparet. Viridia enim ligna multum ſumum candidę flammę miſcentia: ignem oſtendunt rubeum. Et ſol per ſumum & caliginem viſus ſe puniceum oſtendere videtur. qualis & prima iridis refractio conſpicitur: cum a paruſ roridis guttis ſit refractio. ¶ Tertio. Quia circa ſolem halon non tanta conſiſtit mora: q̄ta arcus ex ſolis oppoſito poteſt. Nam ſtatim ſoluatur aut pluuit. ¶ Quarto. Quia iridis ſimilitudo circa lucernas ſtantibus auſtris apparet: circa remos torantes: aſpergentes aquas / & ſi quis manu e regione ſolis vmbroſo loco: ſubtiliter aquas aſpergat & irroret. Et poteſt ſimium purpureum colorem habet & non puniceum: & hoc radiorum refractione euenit. Et paruule guttę ſunt ſpectula. non autem hoc pacto halonem eſſingit contingit. ¶ Iridis colores. Tricolor iris apparet. puniceum habens colorem: q̄ fulgidum in nigro aut per nigrum conſpectum / tale apparet. Viridem quidem: quia radius protenſus: magiſq; ſit vmbre particeps. & nigrum vt negatio quædam eſt curtus multa ſunt indicia. In deſiciendo enim viſu: nigrum apparet. Et hinc euenit vt omnia a longe viſa: nigriora appareant: minora & planiora. & in ſpeculis imagines: & nubes in aqua ſe præbent inuentibus nigriores. Nec inſuria: nam propter refractionem pauco / debiliſq; aſpiciuntur radio. Et plerumq; accidit: nubem (quæ prope ſolem exiſtit) reſpicienti nullum apparere colorem / ſed incoleratam nubem videri. eandem autem in aqua proſpicienti: aliquem colorem. Iridis ſe putare videre. Eſt itaq; notum / radium fractum propter debilitatem: nigriorem videri / & album minus: tandem perductum iri ad nigrum. Hinc qui radius fortior puniceum habebat colorem: debilior factus permutatur in viridem. Qui & iterum debiliſ: abit in purpureum quem Alurgea dicunt. Aliorum enim colorum inſenſibilis eſt permutatio. hinc Iris tricolor conſpicitur. ¶ Quo pacto duæ ſimul apparentes Irides ſuos repreſentent colores: ¶ Cum duæ ſimul ſunt Irides: debiliſ fortioris eſt imago. Quo ſit (quia debiliſ ex prima refractio / debiliſq; radio exiſtat: & oppoſitos & ſecundum poſitionem diuerſo locatos colores habens) vt primæ: ſunt puniceus / viridis purpureus: & ſecundæ: purpureus / viridis / puniceus. Et quando tres apparent: tertia vſq; adeo debilis eſt vt vix videri queat. Nam ex ſecunda debilitate admodum radio ea naſcitur refractio: poſitos colores primæ conſimiliter habens: puniceum / viridem purpureum. ¶ Et præter aſſignatos colores alium apparere credunt: quem Xanthum dicunt: nos autem flauum dicere poſſumus: qui color eſt puniceus / viridisq; mediū. Verum alius ab aſſignatis non eſt: quo minus Iris tricolor dicatur. Propter enim puniceus & viridis iuxta poſitionem apparet. Nam puniceum iuxta viride ſitum: alboris: ſuauteſq; eſt emulium. Et ex iuxta poſitione tales fieri repreſentationes: multo produunt indicia. ¶ Primo. Quia nigerrima nube exiſtente: factę Iridis Xanthus color poteſt q̄ puniceus apparet: ex forti nubis obſcuratiōe: & coloris viridis iuxta poſitione. Facit enim circumſtans nigrum quod puniceum eſt albescere / apparereq; flauum. ¶ Secundo. Quia cum ſoluatur Iridis puniceum: nubes alba iuxta viride permutatur in Xanthum. ¶ Tertio. Quia hanc ob cauſam in iride lunæ Xanthus color vel maxime apparet. Huius enim cauſa eſt obſcura nubes / & noctis opacitas: apparetq; valde alba. ¶ Quarto. Quia hanc varietatem licet plane conſpicere in texturis: cum varij colores iuxta ſe inuicem intexantur: plerumq; ex ſitu & iuxta poſitione / alterius coloris apparentiam faciunt: ita quoq; & in floribus. Hinc ſit vt ad lucernam operantes in variorum colorum lanis ſepius peccant: colorem pro colore accipientes. Et in nocte legentibus flores idem accidit: vt flores pro floribus legant / decerpantq;. Eſt itaq; tricolor Iris: nec hoc impedit Xanthi coloris apparentia.

Vndecimū caput primo qdē iridis accidētia cōtinet. ¶ Quorū primū eſt. Iris nūq̄ apparet integer circulus neq; portio ſemicirculo maior: ſed aut ſemicircul⁹ / cū vna ei⁹ extremitas in vna pte horizōtis, et altera in pte oppoſita cōſiſtit. ¶ arcualis circūferentia totum occupat noſtrum hemiſphærium: aut portio ſemicirculo minor. ¶ Secundum accidens. Sole exiſtente in parte orientali aut occidentali: videtur iris maior: vt quæ centrum ex ſolis oppoſito habeat ſuper noſtrum hemiſphærium relictum. ¶ quando autem ſol magis ſuper hemiſphærium eleuatus fuerit: apparet iris minor. Nam quanto ſol fuerit ſuper nos eleuati⁹: tanto iridis centrum ex ſolis oppoſito conſtitutum depreſſius eſt: ¶ ſub noſtro hemiſphærio remotius. ¶ Tertium accidens. Poſt æquinoctium aut æquinoxiale (quod ſit ſole libræ in anteicum contractiores ¶ correptiores ſunt dies) qualibet hora diei apparere poteſt iris propter ſolis a nobis diſtantiam. In prolixioribus autem diebus vt circa æſtium ſolſtium iris circa meridiem non apparet propter maximam ſolis ad nos propinquitatem. ¶ Quartum accidens. Non contingit plures q̄ duas apparere irides in colorum poſitione diſſerentes: quibus enim interdum tres apparent: tamen tertia ſuos colores eodem habet ordine diſpoſitos vt prima. Cum autem duæ apparent: earum vtraq; eſt tricolor / habens eundem colorum numerum & eoſdem ſecundum ſpeciem colores: ſcilicet puniceum / viridem / & purpureum: diuerſo tamen ſitos. cum prima puniceum habeat ſupremum / viridem mediū / ¶ purpureum inſimum

34

35

36

37

32

ſecunda vero purpureum habeat ſupremum & primum / viridem mediū / & puniceum inſimum. Et ſecundæ iridis colores ſunt aliquanto obſcuriores q̄ primæ: quia ſecunda primæ eſt imago. quare ex prima debilitate per refractionem radio naſcitur: vt mox amplius declarabitur. ¶ Iridis generatio. In nube aquoſa ¶ vt in imbrem ſoluatur parata: e regione oppoſita ſoli aut lunæ refringuntur radij luminofi ſolis aut lunæ: & eius imaginem obſcure & imperfecte exprimitur propter nimiam diſtantiam & vaporum inter ſolem & nubem interiectionem: ¶ inde apparet in ea nube arcualis figuræ iris / tribus coloribus ſpectabilis. Parua enim guttę vt in aqua ſtillent proximæ: ſunt vt parua ſpectula non figuram rei ſed colorem ſolum repreſentantia. Aliqua quidem perfecte: cum non eſt nimia nubes ab aſtro lucido diſtantia / neq; vaporum interiectione / vt in halone. Aliqua vero imperfecte & exiliter: cum eſt nimia ipſius nubis ab aſtro diſtantia / aut vaporum interpoſitio. ¶ Quod autem ab huiusmodi guttis aqueis radij viſui refringantur multa ſunt ſigna: quia radius viſualis (vt prius dictum eſt) ab omnibus planis corporibus refringi natus eſt: qualia ſunt aer & aqua. De aere quidem patet. quia propter hanc cauſam Antiphon ſemper viſus eſt videre ſuam imaginem ſe præcedentem: ¶ ad ſe conuerſam: ¶ cum Antiphon directā via ambulabat: retrogrado paſſu ſe mouentem: cuius cauſa erat aeris refractio & radij viſualis debilitas: q̄ aer ei ſpeculum eſſet. Hanc itidem ob cauſam nauium trabes vt malus ¶ antemæ curuiores ¶ groſſiores apparent in mari q̄ extraſq; aer mari ſupereminens multis vaporibus mixtus ſit qui maiorē faciunt refractionem. Etiam ſtantibus curis ¶ auſtris maiores rerum moles apparent: q̄ plures tunc vapores aeri permixti ſunt q̄ ſtantibus zephyris aut borea. Deniq; ſol & aſtra orientia & occidentia maiora videntur q̄ cum mediū noſtri hemiſphærij tenent ſaſſigium: q̄ in ortu ¶ occaſu mediū vapores & caliginis: viſuales radios fortius refringant & diſpergant. qui quidem vapores ob debiliorem aſtrorum orientium ¶ occidentium virtutem non diſſipantur. In meridie autem cum increuit ſolis feruor mediū vapores diſſipantur & diſpergantur. bis itaq; quatuor ſignis manifeſtum eſt ab aere ¶ corporibus aereis refractionem fieri: quare multo valentiore iure ¶ ab aqua ſit radij viſualis refractio. Eſt enim aqua denſior ¶ ad refractionem faciendam aptior: propter quam baculus integer ¶ rectus partim aque immiſſus: fractus ¶ curuus videtur: ¶ nummus in fundo aque poſitus maior q̄ extra aquam videtur. ¶ Quatuor iridis ¶ halonis differentia. Diſſerunt primo. Quia iris ſit ex ſolis aut ſui aſtri oppoſito: halon autem ſit ſub aſtro directe. ¶ Secundo. Quia iris apparet nigrior propter longiorem radij luminofi porrectionem & virtutem debiliorem. Halon autem apparet fulgidior propter breuiorem radiū qui refringitur ¶ virtute maiorem. Nam ſi fulgidum per nigrum conſpiciatur aut in nigro: apparet puniceum ſue flammeum. vt ſi candele flamma per ſumum conſpiciatur: apparet rubicunda: ¶ candida ignis flamma per multum ſumum a viridibus lignis halantem viſa / videtur rubea. Sic ſol per caliginem & vaporem conſpectus / apparet puniceus: hanc ſecus radius luminofus in nube refractus a paruſ guttis aqueis / apparet puniceus. ¶ Tertio. Circa ſolem halon non tanto tempore durat quanto iris ex ſolis oppoſito. quia halon ſoli eſt propinquior: idcirco eius nubes virtute ſolis citius diſpergitur. iris autem remotior: idcirco tardius a ſole diſgregatur. ¶ Quarto. Quia iridis ſimilitudo circa multa apud nos eſſingit poteſt. Apparet enim circa candelas aut lampades ſtantibus auſtris: cum tunc aer magis vaporofus eſt: ¶ radij viſui magis refringantur. ¶ Secundo apparet circa remos aqueis guttis humectatos ¶ aquam conuenientes. nam in guttulis huiusmodi colores iridis conſpiciuntur. ¶ Tertio. Si quis ex oppoſito ſolis ¶ in loco vmbroſo (ne nimium ſolis lumen impediatur colorum apparentiam) manu ſubtiliter aquas aſpergat: in roridis guttis eſſormabitur: iridis effigies / cuius paruule guttę ſunt ſpectula. Et habet huiusmodi effigies iridis imago poſſimum colorem purpureum ¶ non puniceum. Ita cum guttatim aqua per radios ſolis diſſillat: quia per ea videtur transparentis radius ſolis / ſunt colores iridis. Deniq; in tenuiſſimis aranearū filis ¶ teſtis huiusmodi colorum ſit repreſentatio. non ſic autem contingit halonem eſſingit apud nos. ¶ Iridis colores. Iris tres habet colores. ¶ Primo puniceum: quia (vt dictum eſt) fulgidum in nigro aut per nigrum conſpectum apparet puniceum. Et radius luminofus qui fulgidus eſt / in nigro ¶ per nigrum conſpiciatur vt in nube denſa: igitur apparet puniceus. ¶ Secundo. Iris habet colorem viridem. quia radius luminofus quanto longius protenditur: tanto ſit debiliſ: ¶ minus habet luminis. At radius luminofus qui in iride refringitur longe protenſus eſt: nam ad oppoſitum corporis lucidi. igitur deſicit / & aliquantulum ad vmbra & nigredinem accedit. Eſt enim nigrum in negatione. cuius ſignum eſt quia vbi viſus deſicit: apparet nigrum. quo ſit vt omnia a longe conſpecta: nigriora appareant q̄ ſi prope conſpiciantur. minor autem apparent procul viſa q̄ prope: itidē ¶ planiora. nā quæ in medio tumore habet ¶ minime plana ſunt: ob longā diſtantiā plana apparent. Præterea imagines in ſpeculis nigriores videntur: et nubes in aqua obſcuriores apparet: quia propter refractionē debiliore aſpiciuntur radio q̄ ſi directe conſpicerentur. Hinc nubes q̄ prope ſolē exiſtes nullā videt hęc colorē: in aq̄ conſpecta aliquē iridis colorē hęc putat. Itaq; his indicijſ manifeſtu eſt radiū refractū: propter debilitatē apparere nigriore et min⁹ albū videri: itidēq; ad nigrū colorē p̄duci. Propterea radi⁹ fortior q̄ pri⁹ puniceū habebat colorē: fact⁹ debiliſ conuertit i viridē. Rurſū fact⁹ debiliſ mutat i purpureū tertiu⁹ iridis colorē. Et quis alij colores p̄ter p̄dictos tres etiā i iride trāſmutet: corū in p̄mutatio nō eſt: ſiſu perceptibilis: idcirco iris conſpiciet tricolor. ¶ Quomō duæ ſimul apparentes irides ſuos reſp̄ſentat colores. Cū duæ ſimul apparent irides: ea q̄ ſit pxime a radio luminofus refractio fortior eſt: ¶ alteri⁹ exēplar: altera vero ex prima refractio debiliore radio eſſormata primæ eſt imago: et debiliſ. Et ſcda colores extremos oppoſito ad primæ colores ordine h̄ diſpoſitos. cui⁹ hæc eſt rō. Nā ſi qd in longū porrectū ſupemineat aq̄ ſpeculū eſt naturalis: ¶ extra aquā inferior / apparet i aq̄ ſuperior: et ps extra aquā ſuperior / apparet inferior. Vbi gr̄a / ſi cultri mucro ver⁹ aquā vertat et manubriū ver⁹ cæli: i aq̄ cultri mucro et ferrū ſupeminebit, et manubriū ſubſidabit. Itaq; ſumat lignē ſtipes i tres ptes itellectū diuiſ⁹: ſuprema punicea q̄ ſit a mediā viridē q̄ ſit b / et imā purpurea q̄ ſit c / et aq̄ clarē ſupemineat: in aq̄ ps purpurea: apparebit ſupma / ps viridis b / mediā ¶ cca a / inſima: et itq; colores extremi imaginis oppoſiti ad colores extremos exēplaris. Per lignē ergo ſtipitē extra aquā intelligat prima et fortior iriſ: p̄ illi⁹ ligni imaginē in aq̄ intelligat inferior ¶ debiliſ iris / et manifeſte conſtat ſcda oppoſitos hęc colores ad primam. nam ſupremus color primæ puniceus: et inſimus ſecundæ: ¶ imus color primæ: eſt ſupremus ſecundæ / mediū autem habent eundem ſcilicet viridem. Sunt igitur colores primæ: primus puniceus / ſecundus viridis: tertius purpureus. ſecundæ vero: primus purpureus / ſecundus viridis / tertius puniceus. Et quando tres apparent irides: tertia eſt ſecundæ imago & ex ſecunda per refractionem debili admodum radio naſcitur. quare vſq; adeo debilis eſt: vt vix oculis noſtris ſit perita.

Cur baculus in aqua apparet fractus.

a b c

Quare ſecundæ iridis colores apparent oppoſito ordine ad colorem primæ.

Et quia huiusmodi tertia iris est imago secundae: colores habet oppositos ad colores secundae: primum scilicet puniceum / secundum viridem / & tertium purpureum: quare colores habet consimiliter ad primae colores dispositos. Quod si quatuor apparet irides: quarta esset imago tertiae / & debilior quae tertiae colores opposito ad tertiam ordine seruians. quare eundem colorum ordinem cum secunda seruet / sicque nunquam plures duobus in colorum positione differentes contingit irides apparere. **¶** Praeter autem colores duos putant nonnulli alium apparere colorem scilicet flauum: qui inter puniceum & viridem color medius est / virisq; aliquid participans / & ad albedinem instar segetum maturarum accedens. Sed flauus hic (quem ponunt) color non est alius ab assignatis coloribus: neque propter eius apparitionem sequitur istidem non esse tricolorem. Nam propter coloris puniceae & viridis iuxta positionem apparet in iride color flauus: cum puniceum iuxta viride positum / colorem flauum imitetur. **¶** Ex iuxta positione autem diuersorum colorum / alterius coloris fieri apparitionem: multa ostendunt signa. **¶** Primo. quia cum nubes iridis densa fuerit & atra: in ea potius color flauus quam puniceus apparet propter vehementem nubis obscuritatem / & coloris viridis iuxta positionem. Nigrum enim puniceo circumflans / facit ipsum apparere quodammodo album & flauum. **¶** Secundo. Quia cum puniceus color iridis dissoluitur / & euasit: nubes alba viridi iuxta posita mutatur in flauum colorem. **¶** Tertio. Quia propter hanc causam in iride lunae potius color flauus apparet / tum propter nubis obscuritatem quae a radio lunae sub obscuriore minus illustratur: tum propter noctis opacitatem. **¶** Iris lunae apparet valde alba. **¶** Quarto. Cum varij colores permixti eidem vesti intextantur: & iuxta positione vnus ad alterum saepe colores / alterius coloris faciunt apparentiam: ita & flores diuersi coloris eodem orto crescentes: alterius coloris florem quam sit apparere faciunt. Ex quo fit ut ad nocturnam lampadem aut candellam textentes / in diuersorum colorum lanis saepius erent: vnum pro altero colorem capientes. similiter qui nocte flores legunt multi colores: interdum vnum pro altero florem decerpunt. igitur flauus coloris apparitio non impedit istidem esse tricolorem.

¶ Duodecimi capitis nota.

¶ Meridianus est circulus intellectus transire per punctum verticis capitis nostri & polos mundi.
 ¶ Punctum verticis capitis / vertex nostrum horizontis.

Vodecimum caput continet quinque Iridis proprietates. **¶** Prima. Iris est circuli portio / nunquam semicirculo maior. Et quae semicirculus apparet: hinc lique re potest. Posito enim horizontis nostri Hemisphaerio c / & horizonte circulo a b. centro solis in occidente b: centrum Iridis erit in orientis puncto opposito v t a. quare sola medietas super horizontem a b: in hemisphaerio c relicta est. & vbicumque fuerit alibi sol supra horizontem: erit Iridis centrum sub horizonte. quare vbicumque alibi sole existente: Iris semicirculo minor appareat. **¶** Secunda. Sole existente in ortu & in occasu: maxima quae fieri potest pro creatur Iris. **¶** Tertia. Quanto sol supra horizontem altior ascenderit: tanto minor apparebit arcus. Vnde fit ut sole meridiano tenente: quae fieri potest euadat minimus. **¶** Quarta. Post autumnale aequinoctium Iridem omni hora se demonstrare contingit. **¶** Quinta. Circa aestiuas versiones non contingit Iridem in meridie apparere. Et omnia haec Mathematicis rationibus Aristoteles ostendit. quae quia difficultatem & laborem quam plurimum habent: neque ca pta valeant nisi a pluribus mediocriter eruditis & in elementis Geometricis & perspectiua disciplina: apponere solent alteram. quam quia nihil eorum (quae Aristoteles intendit) sonet: neque vicio careat: consulto relinquimus.

¶ Notarum duodecimi capitis declaratio.

¶ Meridianus est circulus maior: sphaeram in duo aequa dividat: qui intelligitur transire per polum arcticum & antarcticum & per punctum verticis capitis nostri. sic dictus quia quotiens sol ad illum peruenerit quocumque anni tempore & apud quoscumque: semper est meridies: quia aequidistat tunc sol ab vtraque parte horizontis & occidentali & orientali. **¶** Punctum verticis capitis nostri est punctum in caelo directe capiti nostro superpositum. ut si a vertice capitis intelligatur educi linea recta sursum in caelum vsq; punctum in caelo qui talis linea esset finalis & extremus: punctus verticis diceretur. & dicitur vertex nostrum horizontis: quia est polum nostrum horizontis / vndique ab horizonte aequidistans.

Vodecimi capitis prima iridis proprietas. **¶** Iris est pars circuli nunquam semicirculo maior: non quidem secundum existentiam sed apparentiam ad nos. quia nunquam nobis apparere potest maior semicirculo: quis bene semicirculus appareat. quod patet. Sit hemisphaerium nostrum horizonta supereminens: & horizon autem circulus a b: a quidem punctus orientis / & b punctum occidentis. Cum centrum solis est in occidente b: centrum iridis (quod punctus est diametraliter centro solis & eius radio perpendiculari / oppositus) erit in puncto a orientis / opposito ipsi b. quare sola iridis medietas super horizontem a b relicta est in hemisphaerio c. vbicumque autem sol alibi fuerit quam in oriente aut occidente super nostrum hemisphaerium: centrum iridis erit sub horizonte. quare in quocumque altero nostrum hemisphaerij puncto existente sole quam in puncto orientis aut occidentis: iris apparebit minor semicirculo. **¶** Secunda. Cum sol est in ortu vel occasu: maxima quae fieri potest nobis conspiciatur iris. Nam tunc centrum eius est super nostrum hemisphaerium: quare nobis apparet quam maxima. **¶** Tertia. Quanto sol super horizontem magis eleuatur: tanto minor apparebit iris. quia tanto centrum iridis est remotius sub horizonte & distantius a nobis: quare tanto contractior apparet iris. Hinc cum sol meridianum occupat: iris fit maxima. tunc enim centrum iridis est in puncto mediae noctis / ab vtraque parte horizontis remotissimum. **¶** Quarta. Post autumnale aequinoctium: iris omni hora se demonstrare potest. **¶** Quinta. Circa aestiuas versiones (quae sunt sole cancrum intrante / cum scilicet est solstitium aestiuum) iris in media die non apparet: ut praecedenti quoque capite dictum est.

¶ Decimertij capitis nota.

¶ Parabelius iuxta solem interpretatur: quae sol iuxta solem apparere videtur. Et sub Parabelio solis ieuum qui luna est comprehensimus: quem nonnulli solem nocturnum appellant. prodiit enim Plinius tres lunas. Gn. Domicio L. Annio consulibus: simul ap paruisse. De aliorum autem astrorum apparentibus imaginibus non ita compertum est. **¶** Cadmia / lapis ex quo as paratur. **¶** Obry socola in metallicis venis crasso humore coacta in duritiam puniceis rigens / gignitur: estque ut vena putris. **¶** Quid vernix vocetur: quam nonnulli Sadaarachā vocant / notum est. Sadaaracha tamen proprie extimatur quidam cibus ap quem occidunt / durus ut cera. inueniturque saepe in fauorū inanitatibus sepositus. **¶** Minium ex fodinis argenteis ut harena rubra eruitur: quod subinde purgatur. Vocantque medici Cinnabarin. Attamen Cinnabaris proprie censetur sanguis draconis una cum Elephatino sanguine concretus.

39
40

Ecimūtertij cap. continet causas virgarum & Paraheliorum. Eorum generationem. Paraheliorum accidētia. Et breuē eorum quae duplici halitu in terra gignunt / expeditionem. **¶** Virgarum & paraheliorum cause. ut halonis & iridis. **¶** Virgarum & paraheliorum generatio. Cū nubes fuerit irregularis: hac desior / illac rarior / hac magis aquosa / illac minus: refringit radius solis / & per multas nubis partes radii porrecti videntur: speculis coloris & non figuram representantibus. hinc cadētibus stillis radii: virgae dicuntur. qui iridis colores nunc puniceū / nunc xanthū / viridē / purpureū (remissiores tamen quam in arcu) imitantur atque representant. **¶** At Parahelius apparet in nube densa continua ad latum solis existente: perinqua ut in aqua conuertat / non dū conuersa. in qua sol fracto radio ob debitam densitatem regularitate / & continuitate: sua affor mat similitudine / quae admodum in aere polito: haec autem solis ad eius latum imago: Parahelium nuncupatur. **¶** Paraheliorum accidētia. Parahelius apparet albus: & hoc quidem deo est: quia sol albus est. parahelius magis quam virgae / aquae signum est. Nam paraheliorum nubem magis ad aquam parari oportet. Et maxime quidem australis aquosus est. Circa solis ortum & occasum sunt Parahelii: neque e regione solis ut iridis / neque sub sole ut halo: sed ad latum. idētidē & virgae. Neque admodum prope solē sunt: nam nubis consistentia dissolueret. Neque penitus distantes: hoc enim refractionis esset impedimētum. Longius enim protentus radius a paruo speculo: fit debilis. Hinc neque halo fit ex astri opposito. Ad latum igitur sic distant: ut sol nubis consistentia dissolueret nequeat / multumque ad ipsos simul veniat radius. Neque sunt in medio celum: quia radius sursum dispergitur. Neque ex latere medij caeli: nam radius ad terram fertur / & paucus ad spectantem pertingit: fitque reflexio debilis. **¶** De his itaque quae supra terram eminentia spectacula praebent. quae sunt. & quot sint / determinasse videmur. Determinare reliquum est de his quae intra terram ex duplici corporum differentia: exhalatione & vapore partunt. Sicut enim ex illis sursum sunt quae diximus: ita ex illis suo modo in terra nunc fustibilia / & liquabilia & illiquabilia: ut lapides / metalla. ut aurum / argentum / aes / stannum / ferrum: ut Cadmia vernix / minium / chryocola / sulphur / pulueres colorati: & ex his coefferunt ut minium / quod Cinnabarin nonnulli vocant / & consimilia praecantur. Exhalatio enim terrestris atque sicca / lapidibus ortum praestat. & vaporosus halitus metallicis corporibus / cogente atque densate frigore: ut fit in rore / gelu / gramine / & nite. Hinc euenit ut quae cumque in metalla consistantur atque durecant: ductilia aut liquabilia sunt: ut aes / aurum / atque ferrum ductilibus sunt naturae. Fit item ut nonnulla sint ut potentia aqua: nec iniuria profecto. quandoquidem eorum materia / aequae halitus fuerit. Sed tunc neque aurum / neque aes erant. sed in concretione atque gelatione: sicca am mixta exhalatione: vnumquodque suae naturae modo deratricem accipit speciem. Quapropter omnia metalla (vno / auro excepto) ignuntur. Nam omnia (dempto auro) igni siccum spiritum exhalabilem praestant. Sed communiter haec dicta intelligantur. Sigillatim autem de vnoquoque exquisitam determinationem facere: alius exigitur locus.

¶ Tertij Meteororum Aristotelis finis.

¶ Notarum decimertij capitis declaratio.

¶ Para praeposito graecae iuxta significat: & helios solis: quare Parahelius iuxta solem significat. Tota autem est Parahelii cum sole similitudo / ut imago nomine refineat exemplaris / & sol vocetur. Et quis inter Parahelium in media aeris regione existente & solem magna sit spacij intercapedo: quia tamē illa a nobis non percipitur: apparet Parahelius iuxta solē. Et quae admodum sol in nube ad latum existente sua efformat imaginē: ita quoque & luna. Scribit enim Plinius tres interdum lunas apparuisse: quae tamē vere non erant lunae. sed vna erat luna: & duae reliquae erant lunae imagines in nube efformatae: quae propter convenientiam cum ipsa luna idem seruant nomen. Sicut tempore natiuitatis piissimi saluatoris nostri perhibentur visi fuisse tres soles / tandem in vnum conuenientes: qui trini & vnus dei cultum tunc exordium sumere in sinuare putati sunt. Vbi vnus erat sol: & duo Parahelii. qui ad solem accedentes sub eo consisterunt / disparuerunt. Vocant tamen sunt tres soles propter mutuam similitudinem: quia vnus ab altero inter nosci non potuit. Alia autem astra debilem admodum habent radium & non potentem sui astri in nube imprimere imaginem. hinc aliorum astrorum non ita representantur imagines. **¶** Pumex lapis est leuis / prorsus instar spongiae & erosus: poliendis libris & membranis aptus. qui ex Ethnei montis & Eolliarum insularum incendio ei aculatus: crebrior in illis inuenitur. **¶** Vernix / puluis est albus qui papiro aut membranae superpositus delendis lituris aptus est.

Plinius.

39
40

¶ Decimūtertium caput primo virgarum & Paraheliorum causas continet: quae sunt. Efficiens: sol / & radiorum in nube refractio. Materia: vapor multus in nubem densatus. **¶** Eorum generatio. Cum nubes fuerit irregularis / difformis / & in equalis: in vna quidem parte rarior / & in altera desior similiter in vna eius parte magis ad pluuiam parata / in altera vero minus: refringitur in ea radius solis / & per multas nubis partes ut pote rariorem in longum deorsum porrectus longo tractu videtur: cum ille partes nubis & stille pluuias talia sint specula quae non imaginem sed colorem representant. Et cum guttae aquae iam soluta nube decidit / radij solares in eis refracti virgae dicuntur: quae multi sunt / & in longum a media aeris regione deorsum porrecti.

Et radij illi colores iridis imitantur & referunt: nunc puniceum/aliquando viridem & aliquando purpureum, sunt tamen hi in
 virgis apparentes colores obscuriores & debiliores q̄ in iride: quia in minore fiant speculo. & materia virgarum non adeo refra-
 ctioni apta est: ut iridis copiosior nubes & amplior. ¶ Cum autem nubes densa/quo melius refractionem faciat/ & continua/
 ut integriorem solis suscipiat imaginem/sterit ad latus solis: regularis omnino & vniformis ut magis vniformem & veriorum
 referat imaginem: & propinqua ut in pluuiam conuertatur (quo commodius in ea representetur solis imago: sicut in aqua perlucida
 nondum tamen conuersa: nam si conuersa foret/discontinua iam partibus non susciperet solis imaginem. in illa sol per suo-
 rum radiorum refractionem suam format imaginem: ob debitam nubis densitatem/regularitatem/ & continuitatem. sicut suam
 similitudinem effingit sol in ere polito & terso. Et hæc imago solis ad eius latus consistens: dicitur Parabelius. ¶ Parabeliorum
 accidentia. ¶ Primum. Parabelius apparet albus. Nam in nube Parabelij non solum imago/verum etiam color referitur: sol autem
 albus apparet. igitur & Parabelius eius imago. ¶ Secundum. Parabelius magis est signum pluuiæ q̄ virgæ quæ representantur
 in nube. Nam Parabeliorum nubes pluuiæ gignendæ paratior est q̄ nubes virgarum: cum virgarum nubes vna quidem parte
 densior sit & altera rarior/vna magis aquosa & altera minus. Parabeliorum autem nubes vniformis est & continua. Et maxime
 Parabelius australis aquosus est: propter multitudinem vaporum illic eleuatorum. ¶ Tertium accidens. Circa solis ortum &
 occasum fiunt Parabelij: quia tunc debilior solis virtus non sufficit nubem dissoluere: quem in meridie facile solueret & dissipa-
 rat. ¶ Quartum. Non fiunt Parabelij ex opposito solis: ut iridis: neq; directe sub sole/ut halon. Quia hic sol materiam sua virtute
 disperget: illic vero propter nimiam distantiam refractionem admodum debilem efficeret. Sed fiunt Parabelij ad latus solis: vbi
 neq; nimia est distantia/ neq; dissoluendæ nubis tanta occasio. ¶ Quintum. Non fiunt Parabelij in nube admodum prope solem exi-
 stente: nam huiusmodi nubis materiam sol protinus dissoluere: neq; in nube multum a sole distante: quia hoc sufficienter impedi-
 ret refractionem. Radius enim luminosus ad magnam distantiam porrectus: fit admodum debilis. propter radij autem debilitatē
 non posset tanta fieri refraçtio: quanta ad imaginem solis effingendam requiritur. Et hanc etiam ob causam halon non fit ex oppo-
 sito astri. Tunc enim nõ sufficeret longe porrectus radius verum astri colorem in nube referre atq; representare: quem admodum in
 iride ob nimiam distantiam debilitate color solis exprimitur. Sic itaq; medio modo ad latus distant Parabelij: ut sol nubis materiã
 nimia propinquitate dissoluere nequeat/ & copiosius ad nubem perueniant solis radij. ¶ Sextum. Non fiunt Parabelij in medio cæ-
 li: quia illic radius solaris sursum dispergitur/ & perceptibiliter non incidit nubi. Neq; in medio fiunt Parabelij ex latere medij cæli: nã
 illic radius solis ad terram fertur/ & paucus admodum ad nubem pertingit/ sitq; tunc in nube reflexio debilis: & non sufficiens ad
 faciendam imaginis solaris apparitionem. ¶ Breuis eorum quæ duplici habitu scilicet exhalatione & vapore in terra gignuntur
 expeditio. ¶ De impressionibus igneis/aqueis/ & aereis quæ supra terram aut in suprema/aut media/aut infima regione aeris si-
 unt: hæc lenis determinatum est. Nunc de mixtis imperfectis terreis quæ in terra ex duplici spiratione scilicet exhalatione & vapore
 fiunt/determinandum est. Nam sicut prius determinata supra terram ex vapore & exhalatione gignuntur omnia: ita & ea quæ
 infra terram generantur/ex vapore itidē et exhalatione tanq; materia progenerata sunt: ut lapides & metalla/ & ea quæ consequen-
 ter in littera numerantur. Eunt enim lapides ex exhalatione sicca & terrestri: metalla vero ex vapore per frigus coactio & conden-
 satio/ quem admodum frigore condensatur vapor in pruina/ & niuis/ & grandinis generatione. Quare quæcunq; per vaporis conges-
 tationem indurantur in metalla: aut ductilia sunt/ ut crebro iclu possint a spissitudine non ampla duci ad amplitudinem non spissam:
 quæ alia sūt es/ ferrum & plumbum. Aut sunt liquabilia: ut in liquorem solui possint/ quæ alia sunt stannum & plumbum. Et cum
 multorum in terra mixtorum materia sit vapor/aquea naturam participas: ipsa quoq; nata sunt in humorem solui instar aque
 fluere. At cum vapor humidus adhuc secundum substantiam fuerit: non est aurum aut es actus: sed solum potentialis quia scilicet ex
 eo fieri potest es aut aurum. Cum autem admixta exhalatione ipse vapor gelatur & cogitur: vnumquodq; metallum formã sub-
 stantialem suscipit in materia rite disposita. Quo fit vt omnia metalla excepto auro igni consumi possint: nam omnia dempto (vt
 dictum est) auro resoluuntur in fumum/ qui flammæ materiam præstat. Sed hæc generatim & in summa de mixtis terreis dicta sunt.
 Speciatim autē de unoquoq; eorum & peculiariter determinare/ ad alterum spectat locum: vt pote ad librum de fodinis & mine-
 ris. quem Aristotelem quidem fecisse dicunt: sed eum nondum in latinum sermonem traditum esse.

¶ Comm. tary in tertium Meteororum Aristotelis finis. ¶ Primi capituli quarti Meteororum Aristotelis nota.
 ¶ Terminant: q̄ diu dissolutionem impediunt. ¶ Permutant/ generant/ & corrumpunt/ & alterant. ¶ Humectant: vt cum calida
 dum coagulata fundit/ & frigidum: a calido coadunata liquat. Quæcunq; enim frigido concrevunt: calido solvuntur. & contra/
 quæcunq; calido concreta sunt: solvuntur & frigido. Liquata enim & fusã: humida esse videntur. Coagulata autem & concreta
 videntur esse sicca. Et multis etiam alijs modis humectant atq; siccant. ¶ Simplex generatio dicitur: pro quanto cum ex proportio-
 ne qualitatum simplicium corporum provenire consideramus. Naturalis quidem: q̄ nature seriem ordinatam seruet. Itidem &
 corruptio. ¶ Ignis/ aer/ aqua/ terra: ignea/ aerea/ aquæ/ terrea.

Vartus liber Meteororum Aristotelis duodecim capita complectitur. Primū no-
 vem conclusiones, duas rationes ad primam, & quatuor correlatiã ad tertiam.
 ¶ Prima cõclusio. quatuor qualitatum quæ principia sunt & differentie elemento-
 rum (vt alio loco determinatum est) & secundum quarum coniugationes quaterna-
 rius elemetorum sumitur numerus: duæ calidum & frigidum actiua sunt/
 duæ vero humidum & siccum passiva. ¶ Quod calidum & frigidum actiua sunt/
 & humidum & siccum passiva: ex his primo potest esse manifestum q̄ calidum &
 frigidum terminant/ copulat & permutant. & tam Homogenea q̄ Heterogenea:
 nunc humectant/nunc siccant/nunc molliciant/nunc vero cogunt & indurant. hæc autem sunt age-
 re. Et humidã & siccũ terminantur/copulant/ permutantur/humescunt/siccantur/molliciantur/cogunturq;/
 atq; durant. hæc autē sustinere: est pati. Sũt igitur calidũ et frigidũ agẽtia: humidum vero & siccũ patientia.
 ¶ Secundo

¶ Secundo hoc idem ex eorum diffinitionibus est manifestum. Nam calidum est quod diffregat Hete-
 rogenca/ & congregat Homogenea. Diffregare autem Heterogenea & quæ diuersi sunt generis/ & simi-
 liter congregare ea quæ sunt eiusdem tribus & generis: est agere. Et frigidum est quod congregat & He-
 terogenea & Homogenea. Sunt igitur agentia calidum & frigidum. Et humidum est quod facile alieno
 terminabile est termino. Siccum vero contra: quod alieno difficile terminatur/ clauditurve termino.
 Terminari autem pati est. Sunt igitur humidum & siccum passiva. Est itaq; manifestum harum quatuor
 2 qualitatum/ secundum quas & quarum combinationes sumitur differentia/ numerusq; elemento-
 rum: duas calidum & frigidum actiuas esse: & duas humidum & siccum esse passivas. ¶ Secunda. sim-
 plex & naturalis generatio: cui naturalis corruptio opposita est: harum qualitatum est opus. ¶ Nani ita
 & animalia/ & plantæ/ & ipsorum partes generantur. Cum enim hæc qualitates rationem/ cõtemperamen-
 tumq; vnusquisq; nature aptum in subiecta materia habeant: ab hisce virtutibus simplex/ & naturalis
 proficiscitur generatio. Ab his quidem agendo: ab illis autem patiendo. Permutant enim & generant
 calidum & frigidum: cum materiam obtineant. Cũ vero partim non obtineant/ incoctio/ indigestioq;
 3 fit quedam. Est igitur simplex & naturalis generatio: harum qualitatum opus. ¶ Tertia. simplici & na-
 turali vnusquisq; rei generationi: maxime & commune cõtrarium putrefactio existit. ¶ Nam omnis
 secundum naturam corruptio hac via procedit: quod senectas & vetustas ostendunt. Vnumquodque
 enim natura constans: putredine suum consequitur: nisi violentia corrumpatur. Vt nihil prohibet
 & carnem/ & os/ & vnumquodq; putribiliũ comburi: & hoc pacto sine putrefactione corrumpi.
 4 quæ suapte natura: putrefactione suum finem nancisci nata sunt. ¶ Primum correlarium. hinc fit/ vt quæ
 putrescunt: primo humida appareant/ & deinde sicca. ¶ Nam compositum his terminatum erat: termi-
 nantibus quidem calido & frigido. cum autem corruptio fit: quæ terminatur/ suis terminantibus ob-
 tinere incipiunt: & humidum suo quoque pacto continent superato se dissociat: quod dissociatum fa-
 cile resolubile tandem siccum relinquit. Et cum secundum partem compositum putrescit: hæc putrefa-
 ctio/ particularis & secundum partem dicitur. Cum autem simpliciter & totum putrescit: & ea putrefa-
 5 ctio/ simpliciter & tota dicitur. ¶ Secundum correlarium. ex his item notum esse potest: omnia præter
 ignem quodammodo putrescere posse. Et enim & aer/ & aqua/ & terra putrescunt. ¶ De perfectis autem
 mixtis: nulla surgit ambiguitas. Ignis autem solus non putrescit: cum maxime actiuis sit/ & vt alio-
 rum forma. Aer enim/ & aqua/ & terra ad ipsum sese habent vt materia. At putrefactio a qualitibus
 passivis nascitur. Est enim putrefactio/ in vnusquisq; humido proprie & secundum naturam calidita-
 6 tis consumptio: ab extranea caliditate vt ambientis & circumdantis facta. ¶ Tertium. fit iterum vt pro-
 pria frigiditas cum humido: putrefactionis/ communis causa habeatur. ¶ Nam quod putrescit: pro-
 pria caliditatis indigentiam sustinet & defectum. Omne autem tale/ frigidum: & interna eo valentior
 frigiditas habetur. Et si quid nativũ caloris residuũ fuerit: exterminat/ aut extere circumdantis caliditatē
 7 coadunat. Cum humido igitur propria frigiditas: putrefactionis communis causa habeatur. ¶ Quar-
 tum. quapropter demum aduenit: vt sicciora tandem euadant putrefacta omnia/ sicut deniq; fimus/
 puluis/ atq; terra. ¶ Nam proprio exhalato calido: proprium & secundum naturam euaporat humidũ.
 Non enim nativus calor adest: ipsum retinens. imo vero ipsa secundum naturam caliditas expirare co-
 acta: ipsum secum rapit/ trahitq;. Nimirum igitur si putrefactum: proprio consumpto calido & humido/
 8 siccũ maneat: & fimus/ puluis/ & terra tandem euadat. ¶ Quarta. res minus in frigore q̄ estu putrescere
 solent. ¶ Nam in frigore vt tempore brumæ: paucus in ambiente aut aere aut aqua calor inexistit. quare
 propriam caliditatem eorum/ quæ tabescere possunt/ consumere non valet: sine quo putrefactio nulla pa-
 9 rari potest. In estu autem vt estiuo tempore: multus in continente calor habetur: huiusmodi diffolutio-
 nis faciendæ potens. Res igitur in frigore quam æstu (& non ab re quidem) minus putrescere solent.
 ¶ Quinta. quæ a frigido concreta/ coagulataq; sunt: minus putria fiunt. ¶ Nam hæc nimia frigiditate:
 circumdantis vt aeris debiliorem calorem obtinere non sinit. si autem non obtinet: corpora putredine
 10 nem non admittunt. Minus itaq; talia putrescunt. ¶ Sexta. quod natura feruide/ calentisq; sit naturæ:
 minus item putrescit. ¶ Nam internus ille & nativus calor qui humidum terminat: valentior est/ quam
 quem circumdantis exterior & ad exteriora trahens: dissipare sufficiat. minus igitur quod tale fuerit/ put-
 11 rescit. ¶ Septima. quæ fluunt: & quæ mota/ agitataq; sunt: minus putredinis contagione sentiunt. ¶ Hoc
 enim ideo est: quo d̄ circumdantis caloris minor fiat impressio quã possit calor: qui internus/ propriusq;
 habetur. Motus enim: exterorum impressiones impotentiores efficit. Quæ igitur fluunt/ & quæ mota
 12 agitatave sunt: minus huiusmodi labem sentiunt. ¶ Octava. eadem quoq; de causa: maiora minoribus
 minus putrescunt. Nam maiorum: maior proprius calor/ & proprius frigus habetur: quem quidem ca-
 lorem idcirco circumstantis corporis virtutes: minus obtinere queunt. At in minoribus/ proprius ca-
 lor minor est: & quem externa facilius obtineat caliditas. Merito igitur maiora minoribus/ minus put-
 13 rescunt. Et hac de causa mare secundum partem diuisum/ cito putrescit: totum autem putrescit nunq̄.
 ¶ Nonna. ex his quæ putrescunt vt plurimum animalia scaturiunt/ gignunturq;. ¶ Nam dissociata calidi-
 tas: gignendã animalis nature apta/ naturalis/ & propria: conflare facit segregata/ gigniturq; animal.

¶ Notarum primi capituli quarti Meteororum nota.

Oppositae calidi & frigidi nature.

Calidum & frigidum terminant corpora: quandiu ipsis concreta dissolui impediunt. ut calidum terminat lutum: quandiu eius per frigidum impedit dissolutionem. & frigidum terminat glaciem: quandiu ne a calido dissoluatur impedit. Copulat autem: quia coagulant & coadunant corpora. calidum enim congregat & coniungit lutum: & frigidum / glaciem. Eadem calidum & frigidum permittant: cum generant, corrumpunt. ut calidum ignis aquam corrumpit: & ignem gignit. aut cum alterant: ut cum ignis feruor aquam calefacit. Non autem auget / minuit / aut loco mouent: quia hoc per accidens efficiunt: illa uero duntaxat in animatis. Calidum & frigidum humectant: calidum quidem / cum a frigido coagulata fundit ut glaciem frigore concretam: nam humorem aqueum / patenter manifestumq; reddit. Frigidum uero, cum a calido concreta liquefacit. ut lutum calore compactum & siccitate, frigidum cum humido liquefacit. / i. circo dicitur humectare lutum. Nam quecumq; frigido coaguntur, calido soluantur. ut nix / grando / glacies. Contra uero que a calido coaguntur, frigido soluantur. ut lutum / sal / lac igni iuxta positum inspissatur & concresecit: quod ab igne remotum liquefit. Quae autem liquefacta sunt & in humorem resoluta, uidentur humida / quod eorum humor exterius conspicitur. Quae autem coagulata sunt & coacta, uidentur sicca: quod exteriori parte siccitatem habeant / suorum quod siccorum proprium est bene contineantur termino: quamuis latent habeant humoris. Eadem generatio & simplex est & naturalis: diuersis rationibus. nam dicitur simplex: pro quanto consideratur provenire ex proportione & temperamento quatuor qualitatum: calidi / frigidi / humidum / siccum: quae quidem primae sunt simplicium corporum / elementorumq; & proprie qualitates, ut generatio pulli ex ouo: simplex dicitur quatenus consideratur procedere ex contrapertamento quatuor qualitatum corporibus simplicibus primo conuenientiu. Dicitur autem generatio naturalis: quod debita naturae ordine seruet. ut cum ex ouo gallinae fit pullus: determinata naturae serie ibi seruatur. Sic corruptio simplex dicitur: quod fiat ex actione quatuor qualitatum / earumq; disproporitione. & naturalis: quod fiat seruato ordine naturae & deficiente uirtute conseruatiua / contemptamentoq; rei.

Primi capitis quarti Meteororum prima conclusio. Quatuor qualitatum admixtionem adiuuam & passiuam (quae sunt differentiae elementorum) / secundum quarum combinationem sumitur numerus elementorum: ut secundus liber de generatione / tum in secundo / tum in tertio capite luculenter ostendit. duae calidum & frigidum actiue sunt: duae uero humidum & siccum passiuae. Primo, quia calidum & frigidum terminant / copulant / permittant / aliquando dissolunt / interdu molescant scilicet cum liquefaciunt / interdu indurant cum coadunant & coagulant. Haec autem septem efficitur / esse agere. igitur calidum & frigidum sunt qualitates actiuae. Humidum uero & siccum terminantur / copulantur / permittantur / humectantur / siccantur / mollescunt / durantur. Haec autem septem alijs ordine respondentia / suscipiunt / patiuntur / humidum & siccum sunt qualitates passiuae. Secundo, idem ex eorum definitionibus secundo capite secundi de generatione declaratis manifestum est. Calidum enim est quod disgregat & heterogenea / & congregat homo genea. Frigidum autem quod congregat & heterogenea & homo genea. Et disgregare heterogenea / & congregare homo genea aut heterogenea: est agere. igitur calidum & frigidum sunt qualitates actiuae: quod est primum. Humidum autem est quod facile alieno termino est terminabile: ut aqua. Siccum uero quod difficile alieno clauditur & continetur termino, ut terra. Terminari autem & claudiri est pati: igitur humidum & siccum sunt qualitates passiuae. Quae quatuor primarum qualitatum: calidi / frigidi / humidum / siccum duae primae calidum & frigidum actiuae sunt: duae uero reliquae sunt passiuae. Secunda conclusio. Praedictae qualitates generationis simpliciter rerum natura constantia instrumenta. Patet. nam animalia / plantae / ipsorumq; partes per ipsarum qualitatum actionem / proportionemq; sunt. Nam cum praedictae qualitates debitam proportionem: & aptam formam substantiali rei generandae & temperamento habent in materia: ab ipsis simpliciter & naturalis generatio provenit. ut cum in materia ouis est quatuor qualitatum temperamento / aptum formae pulli: tunc forma pulli inducitur in materia, & cum in materia seminis oliuae est apta proportio harum qualitatum / & formae oliuae conueniens: tunc generatur forma oliuae & acquiritur in materia. Et faciunt duae qualitates calidum & frigidum ad generationem agendam / duae uero humidum & siccum patiendam. Nonne calidum & frigidum generant: quando maioris sunt uirtutis in agendo quam in resistendo. Cum uero non uirtute excedunt neq; caeteras superant: non perfecta generatio sed indigestio quaedam inchoatio fit: ut cibi in stomacho non conuersi cruda quaedam congeries. Tertia conclusio. Simpliciter & naturali generationi / putrefactio contraria est. Nam omnis secundum naturam facta corruptio (cum scilicet res ad suam peruenerit periodum / & exhaustis uiribus intrinsecis tabescit) per putrefactionem fieri conspicitur: ut senectus & uetustas manifestum praebent argumentum. Quandoquidem senectute res putrefecere uidentur / & uetustate atteri: ut solidi arborum trunci carie excauati / solidi lapides & arma rubigine / ferrugineq; obdueta monstrant. Et (ut in summa dicatur) unaquaeque res naturalis putrefactione suam finem claudit: si modo uolentia non corrumpatur. Tunc sane quicquam uolentia corrumpitur, quando nondum perfecta periodo neq; propria deficiente uirtute ab extrinseco intrit. quae quidem corruptio / hic naturalis non dicitur: quod naturae seriem non seruet. Quae autem uolentia corrumpitur, non oportet putrefactione defecere. ut si os / caro / lignum inijciatur igni & consumatur: sine putrefactione quidem corrumpitur. Quod libet autem illorum si propriae relinquatur naturae, putrefactione finem suum consequitur. Primum correlarium. Unde fit ut quae putrefcunt, primo appareant humidat & deinde sicca. Nam compositum / cum perfectum consistat / humido & siccum terminatum erat: & calidum cum frigido suae erant qualitates terminantes. Cum autem fit corruptio, qualitates terminant & incipiunt maioris esse uirtutis quam qualitates terminantes. quare debilitato calore naturali qui prius terminabat humidum, ipsum humidum iam calori praesalens se dissociat & dispergit / apparetq; exterius. Deinde dissociatum humidum facile ab extrinseco calore euaporat & resoluitur, & tunc corpus putrefactum apparet siccum. igitur quod putrefcit primo humidum apparet, & deinde siccum. Cum autem ipsius compositi solum una pars secundum quantitatem sumpta putrefcit: ea putrefactio particularis / & secundum partem dicitur. Cum autem totum secundum unam omnes partes putrefcit: ea putrefactio simpliciter & tota dicitur esse / & de corruptione dici solet. Secundum correlarium. Quo fit ut omnia praeter ignem quod ammodo putrefecere possunt. Nam quod mixta perfecta putrefcunt non est. Praeter aerem / aquam / & terram putrefcunt: quia aut frigiditatem habent aut humiditatem / quae duae sunt potissimum putrefactionis causa. Ignis autem neutram earum habet, cum sit calidus & siccus / & maxime uirtutis actiuae: se ad alia habens

elementa ut forma ad materiam. Alia autem elementa ad ignem se habent ut materia ad formam. Putrefactio autem a qualitatis bus passiuis & materialibus nascitur scilicet humido & sicco: quemadmodum conseruatio a putrefactione oritur a qualitatis bus actiuis & formalibus: calido & frigido. Diffinitio enim putrefactio / quod est in uniuscuiusq; humido naturalis caliditatis con sumptio: ab extrinseca caliditate facta. Cum enim intrinseca & naturalis deperit caliditas / minuiturq; a caliditate externa / corpora 6 risq; circumstantis: tunc deniq; res ad putrefactionem disponitur. Tertiū correlarium. Est iterum ut intrinseca corporis frigiditas cum suo humido / communis & omnibus conueniens sit causa putrefactionis. Nam per diffinitionem / quod putrefcit: naturalis calidita tis patitur defectum. Quod autem caliditatis patitur defectum: est frigidum / & quanto minor est interior caliditas: tanto ualentior est interior frigiditas. Quod si quid proprii caloris in eo quod putrefcit superest, in terra frigiditas illud corrumpit: aut externam caliditatem ad illius caloris consumptionem simul adiuuat. Perinde atq; in domo existens non satis potens alterum domo depelle re adiuuat existentem extra domum: ut hic trahendo / ille uero expellendo: tertium illum domo depellant. Quod autem humidum cau sa sit, primum ostendit correlarium. igitur interna frigiditas cum humido est causa communis & uniuersalis putrefactionis. 7 Quartū. Hinc etiam fit ut omnia putrefacta tandem siccora fiant & in terram cineremq; & fauillam redigantur. Patet quia humidum a calido terminabatur & continebatur: cum igitur exhalatum est calidum, proprium amplius humidum non continetur sed dissipatum resoluitur cum ei non amplius esset calor continens. imo ipsa naturalis caliditas cum expirat: humidum secum extra 8 bit. quare relinquuntur frigidum & siccum qualitates terrae: & hinc putrefactum: terra fit & cinis. Quarta conclusio. res mi nus putrefcunt tempore frigido quam calido: ut hyeme quam aestate. Nam tempore frigido ut biberno aut nullus aut paucus est calor in aere circumstante: & propria caliditas rerum fortius constringitur intus propter frigus circumstantis. quare non potest paucus ca lor externus: internum ualentior consumere & putrefactionem inducere. In tempore autem calido ut aestate multus est calor in cor pore circumstante: & sufficiens dissoluere calorem internum debiliorem. igitur tunc fit putrefactio. Quinta conclusio. Quae a fri gido concreta sunt & congelata: minus putrefcunt. Quia ea propter nimiam frigiditatem qua congelata sunt: non permittunt calorem extrinsecum debilem dissoluere calorem intrinsecum. Si autem extrinsecus calor non agat neq; obtineat in internum: non fit putrefactio. igitur non facile illa putrefcunt. Sexta, quod humidum habet & uehementem caliditatem naturalem: minus putrefcit. 10 Nam si interior caliditas sit uehementis: exterior caliditas ea dissipare & consumere non potest. Et si interior exterior caliditas non ualet dissoluere, non fit putrefactio. igitur cum magnus est interior calor / minus res putrefcit. Septima, quae mouentur & fluunt, minus putrefcunt. Nam motus secundum locum / exterarum rerum impressiones facit debiliores: ut in aqua fluentem minus imprimitur calor solis quam in stantem: & res quae mouetur non ita imprimit suam speciem in oculo ut quiescens. igitur in res motas & agitatae minus imprimitur extrinsecus calor qui requiritur ad putrefactionem: cum calor internus debilem calorem extrinsecum faciat 12 le superet & uincat. igitur ea quae loco mouentur / minus putrefcunt. hinc fluuiales aquae suo decurrentes alueo / minus putrefa ctis habent aquis stagnantibus aut paludibus: quarum aqua stat immota. Octaua. Eadem de causa mole maior a minoribus secundum molem / & eiusdem quidem speciem: minus putrefcunt. Nam supposita ea caloris ad calorem proportionem quae est magnitudinis ad ma gnitudinem: maiorum corporum maior est calor naturalis. quare non poterit illum circumstantis corporis calor debiliorem uincere & trahere ad exteriora: non igitur fit in illis putrefactio. Minorum autem corporum minor est calor proprius: in quem idcirco facile poterit obtinere calor extrinsecus / & putrefactionem efficere. igitur maiora corpora minoribus minus putrefcunt. Et hanc ob rem maris particula a toto diuisa / cito putrefcit: totum autem mare natura putrefcere nequit. Nona. Ex his quae putrefcunt animalia scaturire solent / & uermes enasci. Nam caliditas ad exteriora eaducta & dissipata: apta est & conueniens ad gignendum animalia. ea autem facit segregata congregari & concresecere / materiam fouens igitur gignuntur ex rebus putrefcentibus animalia.

Secundi capitis notis.

Pepansis / maturatio. Epsestis / elixatio. Opestis / affatio. Omnes / cruditas / & (quae pepansis opponitur) immaturatio. Sunt praeterca duae inchoationes: inelixatio opposita Epsesti / & inaffatio quae opponitur Opesti. Proprium / naturale. Humidum & siccum naturale: uniuscuiusq; mixtorum natura materia dicuntur. quod natura ex elementorum contemptamento: secundum materiam omnia gignantur mixta. Et cum materiae sit passiva / compositum: ex calidiorum / frigidiorum / humidiorum / & siccorum temperamento pariter coalitum: quorum duo calidum & frigidum potissimum sunt ad agendum / & duo humidum & siccum ad patiendum. Hinc potius humidum & siccum uniuscuiusq; mixta natura materia dicuntur / contemptamentoq; passiuae. Apoplema / recollectio, graccum est. Nos huiusmodi in uno loco humorum recollectionem / agglolationemq; panos & uomicas nominamus.

Secundum caput continet unam conclusionem. duas diffinitiones: earum declarationes: & unum correlarium post primae declarationem. Conclusio. digestionis & indigestionis species determinandae sunt. Nam ea determinare expedit quae sunt & quae uirtutes calidum scilicet & frigidum in natura constantibus humidis & siccis operantur. at digestionem operantur & indigestionem. Est enim digestio / calidit: indigestio autem / frigidit. Digestionis igitur & indigestionis determinandae sunt species. Et digestionis species sunt tres: maturatio / elixatio / affatio. Et indigestionis tres oppositae: cruditas / inelixatio / & inaffatio. Et apta non habemus nomina quibus ipsas nominare possumus. sed quaedam similitudine trahenda sunt haec: ad omnes digestionum & indigestionum species: tum in his quibus arte / tum quae natura fiunt. Prima diffinitio. digestio est a naturali calido: in oppositis passiuis obtinendo: facta perfectio. Haec enim passiuum / humidum scilicet & siccum: uniuscuiusq; mixtorum propria inueniuntur: ipsorumq; natura sunt materia. Cum enim quicquam digestum fuerit: perfectum iam factum est.

Et talis perfectionis principium: naturalis & propria existit caliditas, tamen ab externis ut alimento/ ut balneo/auxilium plerumque sumat & vendicit: precipuum tamen est quae interna possidet caliditas. Et huius digestionis: natura/species/& substantia finis est, ut unumquodque tale sit: quale optime natura fit: aut maturum/coctum aut tostum, tunc enim utile est & digestum dicimus. Quemadmodum mustum digestum dicimus: cum feces resederint/& propria obtineat caliditas. Et panos/apostemataque matura: cum sanies simul consistat proprio congregante calido: quales sunt & lachrymae cum ex oculorum lippitudine insistantur/densanturque ut limus. Et est: quia proprium humidum obtinetur a naturali calido, quae quoad naturae rationem/& temperamentum servant: hoc evenit. **Correlarium.** 16
Hinc evenit ut vrinę sedimenta/egestiones & omnino corporeę superfluitates: quę digestę apparent: sanitatis sunt signa. **Apparent enim digestę:** cum proprium calorem iam in terminato humido atque sicco obtinere insinuant. Tunc enim constant & crassiora & calidiora sunt. Tale enim: efficit laudabilis calidum/siccus/crassius/meliorisque molis. Superfluum enim & innaturale resolvit humidum. Sed quid digestio sit: satis/apprimę dictum est. **Secunda diffinitio.** Indigestio est imperfectio ob indigentiam 17
 proprię caliditatis: in oppositis passivis proveniens. Et certe ubi proprię caliditatis indigentia fuerit: frigiditas est. Erit itaque indigestio in humido & sicco: quę vniuscuiusque mixtorum natura materia sunt. Sed quid digestio & quid indigestio/satis dictum est: nunc autem earum species/quid vnaeque earum sit exequamur.

Notarum secundi capitis declaratio.

Humidum & siccum naturale non dicuntur uniuscuiusque mixtorum materia: quod ex eis ut parte substantiali mixta consistuntur/sed quod materiae analogae sint & emula. Ut enim materia ad patiendum est: ita & duae predictae qualitates, quare hoc ipso quod est passivum esse/ cum materia conveniunt: & in analogia materia dicuntur. Sic calidum & frigidum quod ad agendum sunt ut forma substantialis/ uniuscuiusque mixtorum consimili analogia forma dici possent/ cum consimilem precipuis actibus seruent conditionem.

Secundi capitis conclusio. De digestionem & indigestione/earumque speciebus determinandum est. **Nam ea convenit hic** 14
 determinare: quae a calido & frigido virtutibus agentibus sunt in humidis & siccis. Nam precipua intentio est in hoc libro de harum quatuor qualitatibus effectibus determinare. At digestio & indigestio sunt a calido & frigido in humidis & siccis. Fit enim digestio a calido: & indigestio a frigido: igitur de digestionem & indigestione/earumque speciebus determinandum. Digestionis quidem species sunt haec tres: maturatio/elixatio/assatio. Indigestionis autem tres sunt species oppositae: cruditas sive immaturatio/melixatio/ & inassatio. Et quia convenientia nobis desunt nomina ad omnes digestionis & indigestionis species peculiariter nominare designandas: idcirco haec quae dicta sunt nomina trahenda sunt ad omnes & digestionum & indigestionum species: sive naturae sive arte factae. Natura quidem: ut maturatio/cibi concoctio. Arte vero: ut elixatio/assatio. **Prima diffinitio.** 15
 Digestio est a naturali & interna caliditate in humidum & siccum opposita passiva agente/facta perfectio: ut maturatio pomis aut crasi. Siquidem haec qualitates passivae humidum & siccum uniuscuiusque mixtorum propriae & naturales inveniuntur: cum mixtum omne ex quatuor qualitatibus admixtum temperatis consistit: & sunt uniuscuiusque mixtorum materia. recte igitur dicta est digestio fieri in passivis humido & sicco. Et cum quicquam digestum fuerit, iam perfectum est/ antequam vero digestum fuerat, erat imperfectum. Digestio igitur perfectio quaedam est. Illius autem perfectionis causa efficiens est propria & naturalis caliditas rei in qua fit digestio: quare digestio recte dicitur perfectio facta a naturali calido. Nam quamvis interdum digestio ab externis ut alimento aut balneo iuuctur, tanquam auxiliaribus & minus precipuis causis: sicut maturatio a calore solis: tamen precipua efficiens eius est interna caliditas. Finis autem digestionis est rei perfectio & naturalis dispositio: ut unumquodque tale sit/ quale natura esse natum est. At natum est unumquodque summam quae sibi natura conceditur asequi perfectionem: quam non consequitur res quoad indigesta. per digestionem igitur ut conveniens medium nititur pervenire ad suam naturalem perfectionem. Quam cum a secura fuerit: tunc rebus humanis utilis dicitur/ & usui accommodata. Quemadmodum mustum dicitur maturem quando feces & admixtae terrestres suis pondere depresso/ in imo subsederint fundo: & propria musti caliditas in humidum & siccum dominium/virtutemque habuerit. Sic etiam Apostemata dicimus matura quando humor indigestus & noxius uno in loco consistit: a propria caliditate congregatus/ & in illo loco consistere iussus. Ut etiam lachrymas dicimus maturas: cum oculorum lippitudine (quae infirmitas oculorum est/ assiduum humorem lachrymantium) defluentes insistantur: & condensantur instar limi. Quod quidem eo evenit: quia proprium humidum a naturali calido terminatur & continetur: & quoad calidum & humidum debitam naturae proportionem & temperamentum servaverint: consimile semper eveniet.

Correlarium. Unde contingit ut ipsius vrinę hypostases/egestiones & ceterae corporis quae a natura expelluntur superfluitates: cum digeste apparent/ sanitatis sunt indicia. Tunc autem digeste apparent, quando significant naturalem calorem in terminatum humidum & siccum virtutem habere. id enim cum contingit, naturales & rei convenientes sunt operationes: quare animal est sanum. Nam humidum & siccum cum a calido hoc modo terminantur: & crassiora & calidiora sunt, quod quidem fit a calido animalis naturae convenientiori/sicciori/crassiori/ & maioris copiae: resolute superfluum & innaturale humidum. **Secunda diffinitio.** Indigestio est imperfectio ob defectum naturalis caliditatis in oppositis passivis humido scilicet & sicco 17
 proveniens. Vbi autem proprię caliditatis indigentia est: illic frigiditas est. quare indigestio est a frigiditate ut causa efficiens in humido & sicco: quae uniuscuiusque mixtorum materia esse dicta sunt.

Tertij capitis nota.

Humida/liquores. **Aulicocium** quod coquinaria arte ad escam aqua mollitur/ digeriturque. **Serum** aqua laelis. **Time** rotunde/vermes qui in animalium alio gignuntur.

Quid dige-
lio.

Quid indig-
gestio.

Tertium caput continet sex diffinitiones: earum declarationes. unum correlarium ad primam. quatuor ad secundam. unum ad quartam: & duo ad quintam. **Prima diffinitio.** Maturatio est digestio circa fructuum alimenta & ipsos fructus facta, quae tunc perfecta habetur: cum semina quae aut folliculis aut pulpa/circumclusa tenentur: talia sint ut ex ipsis aliquid simile vegetibus ipsis: gigni possit. Est enim digestio/perfectio quaedam. & alia perfecta dicimus: quae qualia sunt/alia quaedam efficere possunt. Et illa circa fructus maturatio a naturali completur calido. Dicuntur & alia multa matura/quadam translatione ad hanc maturationis speciem: quod apta nomina nobis non concurrant quibus ipsa vocemus. Ut apostemata matura dicuntur cum consistit sanies: & a naturali obtinente calido naturalis humidi facta est digestio. Cum enim calidum obtinet: ipsum consistere facit & terminat: non obtinens autem terminare impossibile est. Et cum hoc pacto maturantur: ex magis spumosis & aereis fiunt aquae/ & ex aqueis terrea/moxque consistunt. Calor enim aerea & subtiliora resolvit/ & humiditatem superfluum: propriam autem & terrestria retinens terminat: & consistere facit/ ducitque in naturam. **Correlarium.** hinc omnia maturationem sustinentia: ex 19
 subtilioribus grossa facta sunt. **Secunda, cruditas/maturationi contraria est:** & est circa fructuum alimenta & fructus ipsos: quaedam indigestio. **Primum correlarium.** hinc fit ut immaturi fructus: spumosi/ aquosi/ aut vtrinque simul existant. Nam ipsorum interminata est humiditas. **Secundum.** fit etiam ut cruditas/imperfectio sit quaedam. **Nam maturatio/quaedam perfectio est.** erit igitur cruditas et opposita/quaedam imperfectio. **Et cetera haec cruditatis imperfectio provenit ex nativi caloris indigentia & incommensuratione in debitaque ad humidum proportionem: quorum neutro indiget maturum.** **Tertium.** fit iterum ut quae sicco admixta non sunt: non maturescant. **Nam quae maturantur/ingrossantur:** humida autem sine sicco ingrossantur minime. Hinc aqua humidorum sola ingrossationem non sustinet. Et accidit cruditas: aut quia calidum paucum sit & frigidum multum: aut quia humidum terminabile/sit multum. **Quartum.** quo fit etiam ut crudorum expressi humores/subtiles sint: & magis frigidi quam calidi/ estui & potui parparum apti & convenientes. **Et sicut maturatio multis modis dicitur & ad multa transfertur: ita quoque & cruditas.** Vrinę enim animalium/expurgamenta/ & pituitae/ crudae dicuntur: quod caliditas non obtineat: & quod vna/pariterque non consent. Et remotius/ minusque prope/ later & lac cruda dicuntur: quod possibile sit illa a calore passa/permutari & consistere: ut in duritia sit & arte. Et sicut aqua maturationem non admittit: ita neque cruditatem. Nam non ingrossatur. 24
 25 quamvis forte quoque elixationem (de qua nunc agemus) admittat. **Tertia diffinitio.** Elixatio est secundum totum ab humida circumstante caliditate: interminati inexistentis humidi digestio. Quod enim elixorum spumosum/aqueumve fuerit: ab eo calore qui in humido existit coquitur/mollitur/digeriturque. Quae quidem elixa a frictis in hoc differunt: quod fricta ab extrinseco calido patiuntur: ad se humidum (in quo fricta latent) rapiunt: & ipsum siccus/ariditasque reddent: idcirco hic exterior humiditas trahitur. Elixorum autem non ita est: sed oppositum evenit. Nam a caliditate exterioris humiditas ipsorum interioris trahitur humidum. **Primum correlarium.** Quapropter elixa quamvis: sicciora sunt. **Nam elixa humidum in seipsa non trahunt.** praevalet enim exterior caliditas/ & quae foris est: et quae interior habetur. Si tamen aliquando praevalet interior: ad seipsam vtrinque trahet. **Secundum.** Evenit etiam ut non omne corpus sit elixabile. **Nam illa in quibus pene nulla est humiditas: ut lapides/ & illa in quibus quidem est: sed ob grossitatem obtineri nequit ut sunt ligna: elixationem non sustinent. Ea autem sustinent: quae humiditate participant/ ab igneo circumstante fervore in humido existente/bene passibili. Et elixationis nomen ad multa transferimus: quia nobis apta deficient nomina. Ut ad aurum/virens lignum/lac/mustum & alia humida. Aurum quidem: quod cum laterculo & sale/similibusque situm: agente circumstante calido: in proprio digeritur humido atque depuratur. & circumstantis calidum a virentibus lignis humorem ad exteriora evocat. & mustum & lac ab exteriori calido: humorem in humido existentem permutant/patiunturque aliquid quodammodo vere elixatis simile. Et horum non idem finis est. Nam elixorum haec (ut aulicocia & propria elixa) sunt ad escam. & eorum quae translattate dicuntur: haec (ut quaedam humida) ad sorbitiones sunt. Haec (ut Pharmaca quas medicinas dicimus: & quae etiam elixari dicuntur) ad salutem existunt. & alia permulta ad multas & varias commoditates & 28
 29 usus. **Tertium.** quapropter iterum quaecumque humorem habentia grossiora/minora/graviora: & his contraria subtiliora/majora/leniora/circumstante calido fiunt: quoque pacto sunt elixabilia. **Haec enim segregante calido grossiora fiunt ut caseus & butyrum/ & minora & graviora: haec vero subtiliora ut serum/ & ita de ceteris. Quartum.** hinc oleum secundum seipsum elixabile non est. nam si purum fuerit: non ingrossatur/minoratur/ingrauescit/ aut aliorum quodcumque patitur. Et de elixatione & propria & translattate haec dicta sunt. & nihil refert an artificio quodam paretur: an naturae peragatur instrumentis & officio. **Quarta diffinitio.** inelixatio est indigestio elixationi contraria in interminato corporis humido: ob circumstantis humidum defectum proveniens. Et iam diximus ubi caloris indigentia sit & defectus: illic frigiditatem adesse oportere. Et defectus ille digestionis provenit aut propter circumstantis humidum frigiditatem/ aut propter elixabilis multitudinem. Tunc enim accidit circum 30**

stantis humiditatis caliditatem maiorem esse quam ut non moueat: minorem vero quam ut regulet & condigerat. ¶ Correlarium, hinc que in elixationem sustinent: elixis duriora cernuntur. ¶ Nam elixorum humida magis terminata sunt/magisq; remollita. Et transfertur huiusmodi indigestio ad multa: sicut & elixatio/vt ad metalla/fluida/& animalia. Animalibus enim propter immoderatum exercitiū prouenit vt calor ille resoluat/exhaletq; digerens. Sed de elixatione & eius opposita indigestione: quid sint & ob quid eueniant: haftenus. ¶ Quinta distinctio. Assatio digestio est a caliditate sicca & aliena facta. 32 vt si quis quod elixabile est non calido humido digerat: sed permutet/& calido sicco vt igni perficiatur digestio: hoc profecto non elixum/sed assium esse dicitur. Quod si amplius quam oporteat calidi sicci sustineat excessum: tunc dicitur adustum. & citius assatio elixatione consumatur: quod assatio a caliditate sicca que acutior est: fiat. ¶ Primum correlarium. Vnde fit vt afforum exteriora sicciora sint interioribus. elixorum autem contra: exteriora humidiora sunt/interiora vero sicciora. ¶ Nam affatorum partes propinquiores citius attingit & deficcatur ignis: & exteriores poros constringit/corruptatq; coartatq; hinc humidum intus existens evaporare nequit/sed interius reconditur: donec pori ipsi reclusi/apertiq; fuerint. ¶ Secundum, hac de causa maiore industria & manus artificis ope: quicquam assari 34 quam elixari magis eget. ¶ Nam difficile est quicquam assando & exteriora & interiora regulariter incallescere. Semper enim igni viciniora/deficcantur citius. Et licet elixatio & assatio arte liquido factae conspiciantur: nihilominus consimiles natura species habentur: sed innominatae quidem sunt. Ars enim naturam imitatur. & alimentum in corpore digestio/elixationi similis est. Fit enim a corporis caliditate in humido. Et indigestio alimentaris similis est eius oppositae indigestioni: & exterioris calidi defectu paritur. Et animalia vt Tineae rotundae non generantur in ipsius digestionis loco (vt aliqui putauerunt) sed ex secretionem facta & putrefacta in inferiore alio. illic enim segregatum putrescit. sed quam ob causam/alio dicendum est loco. Deinde genitae ascendunt ad superiorem ventrem: qui locus est digestiois. Et ossium digestio similis est assationi: eorum vero indigestio/eius oppositae indigestioni. ¶ Sexta distinctio. In assatio: indigestio est assationi contraria: ex defectu calidi sicci extrinseci in assabili proueniens. Sic enim se habet in assatio ad assationem: sicut in elixatio ad elixationem. & hinc non est nomen impositum. Et accidit hic assationis defectus: aut propter exterioris ignis defectum/aut quod igni vicinarium sit: aut propter ipsius assabilis humoris excessum. Tunc enim calor maior erit quam vt non moueat: minor autem quam vt digerere sufficiat. Sed quid maturatio/quid cruditas/quid elixatio/quid in elixatio/quid assatio/quid in assatio/satis dictum est.

Quid matratio:

Tertij capitis prima distinctio. ¶ Maturatio est digestio circa fructuum alimentum/ipsosq; fructus facta. Fructus appellantur qui a uegetabilibus feruntur/aut segetibus: ut triticum/ibordeum: aut arboribus: ut pira/poma/cerasa. Fructuum autem maturatio perfecta est: cum eorum semina/aut folliculis clausa/ut fabae & legumina/aut pulpa circumdata (que mollior est fructus pars inter corticem exteriorem & semen intercepta) ut pomorum/pirorum & cerasorum: talia sint ut ex eis similia gigni possint uegetabilia. Vt tunc cerasum maturum est: cum ex semine cerasi altera enasci potest cerasus. Et tunc triticum maturum: cum ex semine tritici iacto in terram/aliud oriatur triticum. Nam digestio perfectio quaedam est. Alia autem mixta/perfecta dicimus: que simili specie mixtum producere possunt: quare & in uegetabilibus erit simile. Illa autem fructuum maturatio proficiscitur a naturali caliditate & intrinseca/obtinente in humidum & ipsum terminante: quod ad debitam ducit temperiem. Calor autem extrinsecus ut a sole productus in aere: coadiuuat ad maturationem: ut efficiens accidentale extrinsecum. ¶ Multa preterea alia per quandam similitudinem & translationem dicuntur matura: quia nomina conuenientia nobis desunt ad eorum appellationem. Vt apostemata dicuntur matura quando sanies & innaturalis humor in unum locum collectus consistit: & posita priori duritie a naturali calore paulatim digestus mollescit. Cum enim naturale calidum preualeat in humidum: facit humidum uno loco consistere/ & ibi digestionem perficit. si autem calidum non preualeat in humidum, impossibile est quod terminet humidum/ cum agens debeat superare uirtutem passi. ¶ Cum autem maturantur fructus primo ex maiori spumositate & aerea humiditate sunt aquei: deinde ex aquea humiditate sunt terrei/contemperamentumq; habent terreum. Nam natius calor resoluit aeream humiditatem & subtilem que superflua est: & naturalem inducit humiditatem qua terminat, & in perfectionem nature perducit. ¶ Correlarium. Quo fit ut omnia que maturantur: ex subtilioribus grossiora fiant. Principio enim subtiliora sunt & 19

Quid cruditas:

reca: in fine uero grossiora & terrea. ¶ Secunda distinctio. Cruditas maturationi contraria: est circa fructuum alimentum & fructus ipsos uegetabilium/quaedam indigestio. ut cum poma sunt immatura aut cerasa/neg: eorum semen ualet producere consimilis speciei uegetabile. ¶ Primum correlarium. Quo fit ut fructus immaturi aut multum spumositatis in se continent/aut aquositate/aut utrunq;. Nam paucum habent caloris/ & non sufficiens terminare humidum: quare eorum humiditas est interminata/ & se dissociat diffuens. ¶ Secundum correlarium. hinc etiam euenit ut cruditas imperfectio sit. ¶ Na maturatio: perfecta quaedam est/ cum sit digestio: igitur per oppositum cruditas est imperfectio/ cum sit indigestio. Et hec cruditatis imperfectio prouenit aut quia caliditatis naturalis est defectus/aut humidum interminatum multitudinis: & idcirco indebita calidi ad humidum proportio. Maturum autem, & multum habet caloris/ & minus humidum/debitamq; unius ad alterum proportionem. ¶ Tertium correlarium. Quapropter que sicco admixta non sunt, no maturatione suscipiunt. ¶ Nam que maturantur debent in grossari. At humida sine sicco in grossari no possunt, sed manent liquida & fluida, que igitur sicco no sunt admixta, no maturantur. Quare inter humida/sola aqua in grossari non potest, quod sicco no sit permixta. Accidit autem cruditas, quia calidum naturale paucum sit/ & idcirco frigidum innaturale multum: aut quia humidum terminabile/multum sit: & impediens caliditate in ipsum obtinere. ¶ Quarta 24

humano usui parum conducentes. ¶ Et sicut maturatio ad multos transfertur, ita quoque & immaturatio siue cruditas. Nam urina animalium & egestiones, humoresq; a cerebro naribus stillantes cruda dicuntur: quia caliditas in humidum non preualeat/ & quod partes eorum una non consistant. Remotiori autem translatione later & lac dicuntur crudae/ later quidem cum molle est/ lacum: quia possit a calore decoqui/ & humor ad exteriora trahi. Lac uero, quia a calore igneo pati possit & in grossari consistere, quare potest maturari, antequam igitur maturetur, crudum dicitur. Sicut autem aqua maturitatem non admittit, ita ne cruditas. Cui enim unum oppositorum non est natum conuenire, nec alterum. Nempe (ut dictum est) aqua non est nata in grossari, quamuis fortasse aliquo modo elixationem (de qua nunc futurus est sermo) suscipiat. ¶ Terna distinctio. Elixatio est digestio humidum interminatum inexistens elixabili, facta secundum totum ab humida caliditate circumstante. Est enim humida caliditas, ea que in humido est ut aqua, quod cum in se natura calorem non habet, subicitur ignis ut in circumstante humidum inducat calorem. Elixabile autem in se humidum habet interminatum, spumofum & aqueum, quod cum humido circumstante & calorem habenti imponitur, huiusmodi inexistens humidum coquitur & digeritur, imo a circumstante humida caliditate trahitur ad exteriora, quare partes elixae extreme, decoctae sicciore sunt: & medie si satis concoctae non fuerint (quia in eas non obtinuit exterior calor) humidae sunt, & sanguineum humorem seruant. Elixata autem a frixis differunt, quia frixa patiuntur a calido igneo extrinseco, quod quidem humorem in quo frixa coquantur ad se rapit/ & ipsum humidum siccius & aridius reddit: quare in frixorum decoctione exterior humiditas trahitur ab extrinseco calido. In elixis autem euenit oppositum, nam interior elixorum humidum trahitur a caliditate exterioris humidum ad exteriora. ¶ Primum correlarium. Quo fit ut elixa absis sicciora sint. ¶ Nam elixa humidum in se ipsa non trahunt/ imo ipsorum ab eis subtrahitur humidum, cum exterior calor in circumstante humido preualeat ei qui interior est. Si autem interior calor aliquando preualeuerit in exteriorem, trahet ad se humorem: sicut ualentior exterior extrahit. ¶ Secundum correlarium. hinc etiam contingit ut non omne corpus sit elixabile. ¶ Nam ea que nullam intra se habent humiditatem, non sunt elixabilia, ut lapides. Etiam illa que humiditatem quidem habent, sed ob grossitatem molis illa humiditas a calido obtineri non potest, neque ad exteriora duci ut ligna/ etiam non sunt elixabilia. Ea autem elixationem sustinent, que inexistens habent humiditatem, ab humida circumstante caliditate bene passibilem. ¶ Elixationis autem nomen ad multa transfertur quibus nominandis apta non sunt posita nomina: ut ad aurum/ uirens lignum/ lac/ mustum/ & consimilia. Ad aurum quidem, quia ipsum susum/ in liquoremq; solutum cum laterculo & sale in proprio decoquitur humido a calido igneo circumstante. Ad lignum uirens, quia circumstante calidum ex uirentibus lignis humorem trahit ad exteriora per extremas partes ligni stillantem. Ad mustum autem & lac, quia eorum humidum a circumstante & exteriori calido permittitur/ & ad exteriora trahitur, quemadmodum in elixatis. ¶ Elixationum autem diuersi sunt fines. Nam aliqua sunt ad escam, ut propria elixa/ que ad cibum aqua molliuntur & parantur. Elixorum autem translaticio de floribus quaedam sunt ad sorbitiones, ut quaedam humida pulmenta. Quaedam uero gratia sanitatis, ut medicamenta & eorum apparamenta decoctione facta, & alia multa ad alios & alios usus. ¶ Tertium correlarium. hinc etiam fit ut quecumque humida sunt per circumstante calidum grossiora/minora/ & grauiora/ & quodam modo densentur, sint elixabilia. Similiter ex opposito quecumque humida sunt per circumstante calidum subtiliora/maiora/ & leniora/ & aliquo pacto rarefiant, etiam sint elixabilia. ¶ Nam elixabilem alqua segregante calido, grossiora/minora/ & grauiora sunt quam prius fuerint, ut caseus/ & butyrum. Alia uero per calidum segregante subtiliora/maiora & leniora sunt, ut serum lactis. ¶ Quartum correlarium. Quapropter oleum secundum se & alteri non admixtum non est elixabile. ¶ Nam si oleum sit purum non in grossatur per calidum circumstante/ nec minoratur/ nec grauescit: similiter nec subtiliatur/ exerescit/ aut fit leuius. Omne autem elixabile aut fit grossius/ minus/ & grauius per calidum: aut contra subtilius/maius/ & lenius igitur. Nihil autem refert an elixatio arte an natura fiat. ¶ Quarta distinctio. In elixatio est elixationi contraria indigestio: in humido elixabilis interminatum/ indigestioq; ob caloris humidum circumstantis defectum proueniens. Vbi autem caloris est defectus, frigiditatis est abundantia, quare in elixatio prouenit ob frigiditatem humidum circumstantem. Et defectus elixationis prouenit aut propter caloris humidum circumstantis paucitatem/ & frigiditatem copiosam/ aut propter humidum interminatum & indigestum quod est in elixabili multitudinem. Tunc enim indebita est proportio, & non sufficit paucum calidum quod est in humido circumstante, agere in multum humidum inexistens elixabili/ ipsumque digerere: cum a minori uirtute non fiat actio. ¶ Correlarium. hinc in elixa elixis sunt duriora. ¶ Nam elixorum humidum magis terminatum & digestum est/ quare elixa molliora sunt ut matura. In elixorum autem humidum interminatum est & indigestum. Idcirco efficiuntur duriora/ sicut immatura. Indigestio autem hec que in elixatio dicitur transfertur ad metalla a circumstante calido non bene passa. Preterea ad fluida/ a circumstante itidem calido non decocta. Denum & ad animalia: que cum plus equo exercitij aut laboris fecerint/ apertis poris resoluitur calor naturalis ad exteriora/ & minus caloris manet in interioribus quam ut sufficiat cibum sumptum digerere: hinc illa cibi indigestio/ translaticio in elixatio dicitur. ¶ Quinta distinctio. Assatio est digestio a caliditate sicca & extrinseca facta in humidum interminatum inexistens assabili. ¶ Cum enim circumstantis ignis calor sufficiens est ad ipsius assabilis humidum interminatum digerendum & terminandum: estq; debita unius ad alterum/ ut agens ad patientis proportio: tunc perficitur assatio. Que in hoc quidem differt ab elixatione: quod in elixatio fit a calido humido: ut aqua. Assatio uero a calido sicco: ut igne. Conueniunt tamen quod utraque fit in eodem passio habente intra se humidum interminatum. Quod si calidum/ siccoam usque adeo excedat: ut non modo humidum digerat/ uerum etiam penitus absumat & ad se trahat/ id non assium sed adustum erit: & mediocritatem pretergressum ad abundantiam declinabit. Cum autem caliditas sicca acutior sit & fortior quam caliditas humidum: quod hec aerea sit & non summa/ illa uero ignea & summa: hinc citius assatio perficitur quam elixatio. ¶ Primum correlarium. Vnde fit ut afforum partes exteriores/ sicciore sunt interioribus. Elixorum uero partes exteriores/ humidiores sunt: & interiores/ sicciore. ¶ Nam ignis citius attingit & deficcatur partes assatorum exteriores/ ut que sunt propinquiores: quare humidum intus existens evaporare non potest: donec calore ignis/ pori ipsius assati sunt aperti: per quos & calor ad interiora penetret/ & humor exeat. In elixis autem partes exteriores preter inexistens

Quid elixatio

Quid inelixatio:

Quid assatio

flens humidum a circumstante humido sunt humidiores: quod ad interiores partes non ualet penetrare: quare partes exteriores ab extrinseco sunt humidiores quam interiores. ¶ Correlarium. Quare ut quid recte aſſetur maiori arte opus est quam ut elixetur. ¶ Nam ut recte aſſetur necesse est partes exteriores aſſabiles & interiores regulariter & equaliter caleſcere. Alioquin exteriores adurentur. Id autem difficile est: cum partes exteriores igni propinquiores citius deſiccantur/ nisi humore pingui (ut ſit) humectentur ſepius ad ignis ſiccitatem in eis mitigandam. Quamuis autem elixatio & inelixatio in arte manifeſte conſpiciuntur: nihilominus & in natura inueniuntur. Eſt enim ars naturæ emula & imitatrix/ ut digeſtio cibi in animali eſt naturæ: ſic elixatio: ſit enim a calore naturali exiſtente in humido etiam naturali quo cibus & ei inexiſtens humidum digeritur & concoquitur: quoad nutritioni aptus ſit. Indigeſtio autem alimentaris ſimilis eſt inelixationi artificiali: nam ſit ob caloris naturalis indi gentiam non potens agere in alimentum ſumptum & ipſum digerere. Vermes autem qui ex putrefactione in animalibus gigni ſolent/ non generantur in ſtomacho ubi ſit digeſtio: ſed ex groſſo terreſtri ipſius cibi non conueniente ad generationem/ & idcirco ſegregato: & ſuo pondere depreſſo in inferiorum aluum. Et huiusmodi terreſtre expurgamentum ibi a ſubtili & apto nutritioni ſegregatum putrefcit: & ex illa putrefactione in aluo gignuntur uermes. qui geniti aſcendunt ad ſuperiore uentrem & ſtomachum: qui locus eſt digeſtionis. Oſium uero digeſtio per ſimilis eſt aſſationi: quod in oſibus a calore naturali decoquatur humidum alimenti & terreſtre ſiccitatem accipiat: & oſium indigeſtio ſimilis in aſſationi/ de qua nunc ſermo futurus eſt. ¶ Sexta diſſinitio. Inaſſatio eſt in digeſtio aſſationi oppoſita: ex defectu calidi ſicci extrinſeci in aſſabili (quod eius humidum indigeſtum & intrinſecum ualentius eſt calore extrinſeco) proueniens. Et accidit hæc aſſationis indi gentia: aut propter exterioris calidi & ſicci ut ignis/ alterius uero quod ignis uices & partes agat paucitatem: propter quam non poteſt obtinere in aſſabili humidum. aut propter humidum interminati quod eſt in aſſabili multitudinem: quæ reſiſtit calori igneo ne in ipſum agat. Et ſic indebita eſt calidi extrinſeci ad humidum intrinſecum/ & agentis debilitatis ad patiens ualentius/ proportio: quare non poteſt ibi fieri actio propter agentis imbecillitatem. Sed de maturacione/ cruditate/ elixatione/ inelixatione/ aſſatione/ inaſſatione: ſatis ſuperq. dictum eſt.

Quid in aſſatione.

¶ Quarti capitis nota.

¶ Determinamus/ discernimus. ¶ Gluten/ cola.

Vartum cap. continet quinque conſiſiones: & unum correlarium ad tertiam. ¶ Prima conſiſio. paſſionum humidorum & ſiccorum: determinandæ ſunt ſpecies. ¶ Nam humidum & ſiccum/ corporum principia ſunt paſſiua: ex quibus mixta omnia conſtant. Et quæcunq; magis humido natura participant: ea magis humidum di natura paſſiones participant. quæ autem ſiccis: magis & ſicci. Et humidorum quædam ſunt actu humida: ut liquores. quædam uero potetia: ut liquabilia. Idem ſiccorum quædam ſunt actu ſicca: ut liquabilia priuſquam ſint fuſa. quædam uero potetia: ut eadem liquata. ¶ Secunda conſiſio. Corpora mixtorum: ex humido & ſiccis ſunt terminata. ¶ Nam humidum facile terminabile eſt: ſiccum uero difficile adinuicem tamen bene. Inſpiſſantur enim/ patiunturq; aliquid ſimile pulmentis & ſaſamentis. & humidum ſiccis ut terminetur: cauſa eſt. ſiccum uero humido ut conſiſtat/ & ne concidat & deſinat: cauſa exiſtit. Et ut pauca abſoluamus: utrunq; alteri ut gluten habetur/ ſitq; naturale mixtum ex humido & ſiccis. quemadmodum (ut uult in Phyiſicis Empedocles) aquæ conglutinatur farina. Mixtorum igitur corpora: ex humido & ſiccis ſunt terminata. ¶ Tertia conſiſio. Terminata corpora: minime ſine aqua & terra conſiſtunt. ¶ Nam elementorum propriſſime ſiccum dicitur terra: humidum uero aqua. Terminantur autem omnia humidum & ſiccis. Non igitur ſine aqua & terra conſiſtunt corpora terminata. Et quod plus terre ſecundum potetiam habuerit: magis terreſſe eſſe uidebitur. & quod minus: uidebitur & minus. & quod plus aquæ: magis uidebitur aqueum. ¶ Correlarium. hinc euenit ut in aqua & terra ſolum animalia reperiantur/ & non in aere & igne. Nam hæc præcipue ſuorum corporum ſunt materiæ. ¶ Quarta conſiſio. mollities & durities: terminatorum corporum ſunt primæ paſſiones. ¶ Nam quicquid ex humido & ſiccis terminatum eſt: durum aut molle eſſe necesse eſt. durum quidem: ſi magis ſiccis terminatum molle autem: ſi magis terminatum eſt humido. Eſt enim durum: quod non cedit in ſeipſum ſecundum ſuperficiem. Molle uero: quod cedit ſecundum ſuperficiem in profundum/ & non circumſtat pellens. Hinc aqua ipſa non dicitur mollis. Nam ſecundum ſuperficiem non cedit in profundum: ſed protinus diuiſa ipſum ambit & circumſtat impellentem. Sunt igitur molle & durum/ primæ terminatorum corporum paſſiones: ut quæ immediate humidi & ſicci collimimentum/ terminationemq; ſequantur. Et quoddam eſt ſimpliciter durum: quod ſimpliciter tale eſt. quoddam uero durum ad alterum/ quod ad aliud tale dicitur. ita & molle diducitur. Et ſunt magis uel minus talia: ſecundum quod magis aut minus humidum & ſiccis ſunt terminata. ¶ Quinta conſiſio. durum & molle ſimpliciter: determinamus tactu. ¶ Nam omnia ſenſibilia: determinamus ſenſu. at tactus in quadam mediocritate/ mediaq; mollis & duri proportionem conſiſtit. Excedens igitur duritie mediocritatem illam: durum dicimus. deſiciens uero/ molle. Nam id mollitie mediocritatem excellit. Tactu igitur durum & molle diſcernimus.

¶ Varti capitis prima conſiſio. ¶ De paſſionibus humidorum & ſiccorum/ eorumq; ſpeciebus ſacienda eſt determinatio. ¶ Nam humidum & ſiccum qualitates ſunt paſſiue: ex quibus omnia mixta conſtant: igitur de ipſorum paſſionibus & earum ſpeciebus determinandum eſt. Unde quæ magis participant humidum: & humidum magis participant. & quæ plus ſicci participant: magis ſicci conditiones & paſſiones ſequuntur. Ut quæ calido magis participant: paſſiones calidi magis participare dignoſcuntur/ & quæ frigido/ frigidi. Humidorum autem quædam ſunt actu humida: quæ exteriorum: ſi

dam habent humiditatem/ ut liquata & fuſa. quædam uero potetia humida: quæ actu non habent ſenſui patentem humiditatem/ ſed habere poſſunt/ ut coagulata & liquabilia. Ita ſiccorum quædam ſunt actu ſicca: quæ exteriorum & conſtantem habent actu ſiccitatem. ut coagulata. Quædam uero potetia ſicca: quæ actu non habent ſiccitatem: ſed habere poſſunt/ ut liquata coagulabilia. ¶ Secunda conſiſio. Corpora mixtorum: humidum & ſiccis terminantur. ¶ Nam humidum facile alieno terminabile eſt termino: ſiccum uero difficile. adinuicem tamen commixta bene terminantur: nam ſimul inſiſſantur/ ſicut diuerſa humida quæ pulmentis inſunduntur aut ſaſamentis: quorum unum alteri ſuum inducit ſaporem & conditionem/ & ediuſo. Cui autem ſiccum non facile terminetur/ humidum uero bene terminabile eſt: dat humidum ſiccis ut terminetur. Et cum ſiccis bene conſiſtat: humidum uero non/ ſed diſſiſtat: dat ſiccis humidum: ut non diſſiſtat & dilabatur. Itaq; ipſorum temperamentorum utrunque alteri ſuam relinquit uirtutem: & utrunque alterius (ut glutinum) eſt comexiuum. ¶ Tertia conſiſio. Corpora terminata ſine aqua & terra conſiſtere nequeunt. ¶ Nam terra elementorum maxime ſiccum eſt/ & aqua humidum: quod ad corporum terminationem deſeruiat. At omnia humidum & ſiccis determinantur: ut præcedens oſtendit conſiſio. nõ igitur ſine aqua & terra contemperamento etiam excellenti conſiſtunt corpora terminata. Et quod plus qualitatum terre in materia habuerit/ magis terreum dicitur ut os. & quod minus: & minus ſimiliter quod plus qualitatum aquæ habet: magis erit aqueum ut caro/ roſoleum/ lignum/ & quod minus: minus. ¶ Correlarium. Quare in aqua & terra ſolum inueniuntur conſiſtere animalia. ¶ non in aere & igne. ¶ Nam unumquodq; in eo loco eſt: cuius naturam plus participat. At animalia plus participant aquæ & terre quam aliorum elementorum/ cum ex commixtione qualitatum aquæ & terre præcipuum ſit mixtorum contemperamentum: igitur conſiſtunt ſolum in aqua & terra. ¶ Quarta conſiſio. Mollities & durities primæ ſunt & præcipue corporum terminatorum paſſiones. ¶ Nam quicquid humidum & ſiccis terminatur: durum eſt aut molle. At omne corpus mixtum: humidum & ſiccis terminatur/ igitur omne corpus mixtum: aut molle eſt aut durum. Et durum eſt quod non cedit in ſeipſum ſecundum ſuperficiem/ neque introſus pellitur: ut lapis. Molle uero quod cedit ſecundum ſuperficiem in profundum: ¶ non circumſtat corpus pellens. ut cera/ lutum. Idcirco aqua non dicitur mollis: quia non cedit in profundum manente in ſuperiori parte apertura. ſed cum diuiſa fuerit: ſe rursus unit & circumſtat pellens ipſumq; undiq; ambit. ¶ Et diuiditur durum in durum ſimpliciter/ & durum ad alterum. Durum ſimpliciter eſt quod per ſe ſumptum/ ſue non comparatum alteri: durum eſt. ut marmor. Durum ad alterum eſt ſimpliciter/ & quod altero minus/ difficiliusq; cedit in profundum. ut gleba terre & humectata ad ceram. Sic etiam diuiditur molle in molle ſimpliciter/ & molle ſecundum alterum. Molle ſimpliciter eſt quod abſolute & minime ad alterum comparatum/ molle eſt. ut lutum humore commixtum. Molle ſecundum alterum eſt quod altero magis & facilius cedit in profundum. ut ceram mollis/ cula ad glebam terre. Et corpora mixta ſunt magis uel minus mollia aut dura. ſecundum quod magis aut minus humidum & ſiccis ſunt terminata. ¶ Quinta conſiſio. Durum & molle ſimpliciter: tactu diſcernuntur & internoſcuntur. ¶ Nam omnia ſenſibilia: ſenſu diſcernuntur. ut color uifu/ ſonus auditu/ odor olfactu/ ſapor gactu. Igitur tactu diſcernuntur tangibilia. At durum & molle ſimpliciter: tangibilia ſunt. tactu igitur diſcernuntur. Et cum ſenſus omnis in quadam extremorum proportionem conſiſtat: tactus in quadam media duri & mollis proportionem conſiſtit. Quod igitur duritie illam mediocritatem excedit: durum dicitur/ quod uero deſicit & mollitie mediocritatem excedit: molle. igitur durum & molle tactu diſcernuntur: quod eſt propoſitum.

¶ Quinti capitis nota.

¶ Propriornaturali. ¶ Lacticiam/ cibi ex lacte facti.

Vintum cap. continet quinque conſiſiones. unum correlarium ad primam. & unam diuiſionem ad quartam. ¶ Prima conſiſio. omne corpus proprio termino contentum: durum aut molle eſſe necesse eſt. ¶ Nam omne tale aut tactum ſuſtinet non cedens: & durum eſt. aut tactum non firme ſuſtinentens cedit/ fugitq;: & id eſt molle. ¶ Correlarium. quo ſit ut de coagulatione: ne poſt apta incumbat determinatio. ¶ Nam omne corpus terminatum & conſtans: durum aut molle eſt. at ſine coagulatione non conſtat. poſt igitur apta erit de coagulatione determinatio. ¶ Secunda conſiſio. coagulatorum/ liquorum/ exſiccatorum: & humectatorum: variæ ſunt cauſæ. ¶ Nam materiam habent. præter quam/ & efficientem ut cauſam uide motus: & paſſionem ut uide ſpecies naſcitur & forma/ rursus habent. Et efficientes cauſæ (ut diximus) duæ ſunt/ calidum & frigidum. & paſſiones itidem duæ/ humidum & ſiccum. Patiuntur enim corpora coagulationem/ liquationem/ exſiccationem/ humectationem: aut præſente calido id quidem faciente/ abſente uero frigido: aut frigido præſente & faciente/ & abſente calido. Sicut igitur coagulatorum/ liquorum/ exſiccatorum/ humectatorumq; variæ cauſæ. ¶ Tertia conſiſio. prius de exſiccatione: determinandam eſſe uideatur. ¶ Nam coagulatorum: quodammodo deſiccari eſt. ¶ Quarta conſiſio. frigidum magis quàm calidum: paſſiuorum eſt. ¶ Nam paſſiuum/ aut humidum aut ſiccum eſt: aut ex his coalitum atq; compoſitum. Humidum enim corpus/ aqua præbet: ſiccum autem terra. Et hæc humidorum & ſiccorum ſunt paſſiua. atq; frigidum & aquæ & terre eſt. Hæc enim natura frigida ſunt. & calidum/ acris & ignis eſt. Sunt enim contra: natura calida & actiua. Frigidum igitur quam calidum: magis paſſiuorum eſt. Agit tamen frigidum. Nam & corrumpit: & multas & per ſe & per accidens operationes perficit. Circumſtans enim frigidum: calidi uirtutem conuincit & adumans: nonnunquam calefacere & urere dicitur. nõ quidem ut frigidum eſt: ſed per acciſcens. ¶ Diuiſio. deſiccabilium hæc ſunt aqua: hæc aquæ ſpecies/ ut uinum/ urina/ ſerum. Et aquæ ſpecies dicimus: quæ non propter viſcoſitatem/ paucum aut nullum ſedimentum/ hypotaſimq; habent. eſt enim quibusdam viſcoſitas cauſa ut hypotaſis nulla aut pauca fiat: quæ

Quid durum ad alterum.

a. modum in oleo & pice existit. Et hæc humiditatem habent superinductam: vt lana aqua perfusa. hæc vero naturalem vt lacticia. Et hæc omnia desiccari dicuntur: quotiens naturalis resoluitur humiditas remanente sicco: aut quoties ipsa alius superfusa resoluuntur. **¶ Quinta conclusio.** quæcumq; desiccantur (siue calefacta sunt/ siue frigefacta) a calido aut exteriori aut interiore desiccantur. **¶ Nam** quæcumq; que desiccantur: aut calefacta aut frigefacta desiccantur. Calefacta quidem: exteriori calore humiditate educente atq; resolvente/ quemadmodum in elixatis cernitur. frigefacta vero: cum humidum paucum fuerit/ & circumstante frigido interior calor expiret/ secumq; humidum educat & rapiat. Est enim calidi educere atq; resolueret. Quæcumq; igitur desiccantur siue calefacta siue frigefacta: a calido aut exteriori aut interiore desiccantur. Et tribus modis aliqua humectari dicuntur. Primo cum circumstantes aer frigore densatus: tandem cogitur/ concrefcitq; in aquam. Secundo per coagulati liquationem. Et tertio per humidam infusionem. Sed nunc de coagulatione & liquatione agamus.

¶ Vinti capitis prima conclusio. **¶ Omne corpus proprio termino: superficieq; conuexa contentum est constans durum aut molle esse necesse est.** **¶ Nam** omne corpus proprio termino contentum / aut cum tangitur non cedit in profundum / & id est durum: aut cum tangitur pellitur / cedit in profundum: & id molle est. igitur omne corpus proprio termino contentum, durum aut molle est. Neq; de aqua fertur instantia, quia non continetur proprio termino constans. nam partes aque extra se fluunt & dilabuntur. & ipsa neq; dura neq; mollis est: durities & molities sunt corporum terminatorum passionibus. **¶ Correlariū.** **¶ Vnde fit ut post determinationem de duro & molli: de coagulatione iure sit determinandum.** **¶ Nam** omne corpus terminatum & constans (cuius scilicet partes ita sibi inuicemherent, ut non dissipentur & extra se diffundantur) aut durum est aut molle. At sine coagulatione corpus constare nequit, cum ea que fusæ & liquata sunt / minime constant: igitur bono iure post prædicta de coagulatione erit determinandum. **¶ Secunda conclusio.** Coagulationum diuersæ sunt causæ & liquorum/ exsiccatum/ & humectatum itidem variæ. **¶ Nam** istorum quodlibet materiam habet in qua sit coagulatio/ liquatio/ desiccatio & humectatio. **¶ Causam efficientem ut coagulans/ liquans/ desiccans & humectans.** Præterea habet passionem siue qualitatem passiuam scilicet humiditatem aut siccitatem: cuius contemperamento præcipua species & forma substantialis nascitur in materia. Præterea habet & finem: ut in unumquodq; sit quale natura esse natum est. Efficientes quidem causæ duæ sunt, calidum & frigidum. **¶ Passiones/ passiuæq; qualitates duæ: humidum & siccum.** Patiuntur enim corpora coagulationem & exsiccationem interdum præsentem calido & absente frigido: ut cum later decoquitur/ aut lutum exsiccat a feruore solis. interdum vero præsentem frigido & absente calido: ut cum sursum rursum coagulatur & aqua gelatur. Similiter patiuntur corpora liquationem & humectationem interdum præsentem calido & absente frigido: ut cum coagulatum liquatur & funditur in liquorem ab igne. Interdum contra præsentem frigido & absente calido: ut cum lac igni coagulatum frigescit & in liquorem soluitur/ & cum lutum admixto frigido humido liquatur & humescit. igitur coagulationum/ liquationum/ exsiccationum & humectationum sunt diuersæ causæ. **¶ Tertia conclusio.** Prius de desiccatione determinandum est quam cæteris nominatis. **¶ Nam** de coagulatione determinandum esse prius dictum est. At coagulari est quodammodo desiccari. nam que coagulata sunt, eadem & sicca sunt. igitur de exsiccatione prius determinandum est. **¶ Quarta conclusio.** Frigidum magis est passiuorum quam calidum. **¶ Nam** passiuum aut humidum aut siccum est. aqua autem & terra humida sunt & sicca est enim aqua humida, & humidi præbet contemperamentum: terra vero sicca, & sicci subministrans contemperamentum. igitur aqua & terra corpora sunt & elementa passiuæ. Frigidum autem aquæ & terræ conuenit. Est enim aqua natura frigida & humiditas: terra uero frigida & sicca. Calidum autem & aeri & igni conuenit: que elementa sunt calida & actiua. igitur frigidum magis quam calidum est passiuorum. Frigidum tamen multa per se agendi uirtutem habet: ut coagulandi/ liquandi/ exsiccandi/ & humectandi: & nonnulla per accidens. ut cum per antiperistalsim & contrariorum circumstantiam calidi uirtutem constringit & includit: calefacere dicitur per accidens. ut nix contracta diuini manu, tandem uehementi calore manum aduret. **¶ Diuisio.** Desiccabilium aliqua aquea sunt, ut herbarum & fructuum succi. Aliqua uero aqueorum species: ut uinum/ urina/ serum. Sunt autem aqueæ species: que nullum aut paucum habent sedimentum & grossum terrestris admixtum: cuius tamen aut pauci aut nullius sedimenti uiscositatis causa non est. Si enim aliqua multum habent sedimentum: potius terrea sunt quam aquea propter copiosam admixtam terrestritatem. Si uero aliqua paucum aut nullum habent sedimentum propter uiscositatem efficientem, ut uel paucum sit sedimentum uel nullum: quia destineat sua tenacitate hypostasim ne descendere possit: illa non sunt species aqueæ ut oleum & pix. Præterea quædam desiccabilium habent humiditatem ab extrinseco superinductam: ut lana/ cum aqua perfusa fuerit. Alia uero naturalem habent humiditatem & intrinsecam, ut lacticia. Et desiccantur omnia: aut cum naturalis resoluitur humiditas manente sicco: ut lateres aut lutum, aut cum humiditas superfusa resoluitur: ut lana aqua perfusa que a calore solis expiret. **¶ Quinta conclusio.** quæcumq; desiccantur: siue calefacta fuerint, siue frigefacta, a calido aut exteriori aut interiore desiccantur. **¶ Nam** quæcumq; desiccantur aut per calefactionem desiccantur aut per frigefactionem. Per calefactionem quidem quando exterior caliditas humiditatem interiore educit ac resoluit, quemadmodum in lateribus/ lutomatibus/ elixatis/ & assatis contingit. Per frigefactionem uero quando humidum interius est paucum: & circumstantes frigidum ualentius interiore calorem debiliorem expirare cogit: qui quidem calor expirans simul educit humidum. Est enim proprium calidi officium facere expirare & resolueret. Quæcumq; igitur desiccantur siue calefacta fuerint siue frigefacta: a calido aut exteriori aut interiore desiccantur. Calefacta quidem & que cum exsiccantur/ calefcunt: ab exteriori. Frigefacta uero & que dum siccantur/ frigescunt: ab interiore. ut metalla fusæ que frigore coagulantur. **¶ Tribus autem modis aliqua humectantur.** Primo cum circumstantes aer frigore densior factus in aquam conuertitur: & uidetur parietibus & lapidibus adherens. Et tunc humidum aeris prius non perceptum/ mutatur in humidum aqueum facile perceptibile. **¶ Secundo** cum coagulatum funditur & soluitur: ut plumbum aut es prius siccum fuit exterius, & per liquationem fit humidum. **¶ Tertio.** per humidam extrinsecam in siccum infusionem, ut cum aqua infunditur lana: ipsa lana humectatur. Sed nunc ad coagulationis & liquationis determinationem sermo conuertendus est.

¶ Sexti capitis note. **¶ Indisolubile/ difficile solubile.** **¶ Dissolubile/ facile solubile.** **¶ Chalybs/ purificata massa ferrea.** **¶ Nitro proxima sali natura est.** probant macedoniam. sitq; in Aegypto pene eo modo quo sal. Hoc interest/ quod in salinis mare fundunt: at non in nitriarijs. Spuma nieri (quam Aphronitrum dicunt) maxime probari solet. Nosq; hic nitrum nomine salis censemus.

¶ Sexti capitis nota. **¶ Indisolubile/ difficile solubile.** **¶ Dissolubile/ facile solubile.** **¶ Chalybs/ purificata massa ferrea.** **¶ Nitro proxima sali natura est.** probant macedoniam. sitq; in Aegypto pene eo modo quo sal. Hoc interest/ quod in salinis mare fundunt: at non in nitriarijs. Spuma nieri (quam Aphronitrum dicunt) maxime probari solet. Nosq; hic nitrum nomine salis censemus.

¶ Sexti capitis nota. **¶ Indisolubile/ difficile solubile.** **¶ Dissolubile/ facile solubile.** **¶ Chalybs/ purificata massa ferrea.** **¶ Nitro proxima sali natura est.** probant macedoniam. sitq; in Aegypto pene eo modo quo sal. Hoc interest/ quod in salinis mare fundunt: at non in nitriarijs. Spuma nieri (quam Aphronitrum dicunt) maxime probari solet. Nosq; hic nitrum nomine salis censemus.

¶ Sexti capitis diuisio. **¶ Coagulabilium quædam sunt aquea & aqueæ species: ut uinum/ lac/ serum/ succi/ humorisq; herbarum.** **¶ Quædam sunt terrea: ut ferrum/ es/ lapis.** quædam uero sunt aqueæ/ & terræ communiæ: ut later & uasa fictilia. **¶ Prima conclusio.** Quæcumq; a calido sicco coagulantur: a frigido humido soluantur. **¶ Nam** quæcumq; coagulantur: aut a calido coagulantur ut lutum & panis: aut a frigido ut metalla fusæ & aquea. Sunt enim hæ duæ solæ qualitates actiue. Quæcumq; autem ab uno contrariorum coagulantur: a suo contrario soluantur. Calidi autem sicci contrarium est frigidum humidum: ut ignis contrarium est aqua, igitur quæcumq; calido sicco coagulantur: a frigido humido soluantur: qualia sunt lutum/ panis. Hinc euenit ut ea que ab igne coagulantur: ab aqua soluantur, ut lutum igni coagulatur: & aqua dissoluitur. **¶ Sed** petet aliquis si mel elixum ponatur in aqua & coaguletur: an illa coagulatio fit ad humiditatem aqueæ. **¶ Responso.** Non fit huiusmodi mellis concretio ab aqueæ humiditate. Nam humidum non est natum coagulare nec agere. sed fit illa coagulatio a frigiditate aqueæ humori commixta. Est enim proprium frigidi opus congregare & coagulare. **¶ Secunda conclusio.** aqua & aqueæ species ut fluminalis un-

49
50

49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60

da/numum/serum: non coagulantur ab igne. ¶ Na aqua & aquae species congelat. & coagulatae, ab igne dissoluntur: ut nix & glacies ostendunt. igitur eadem non coagulantur ab igne, per locum a contrariis. Quia non potest idem circa idem/contrariorum ut coagulationis & liquefactionis per se causa esse. Dicitur est per se. Nam per accidens nihil prohibet idem coagulationem & solutionem circa idem efficere. Nam quae calor praesens per se soluit ut aquam glacialem: haec eadem absens calor per accidens coagulat. ¶ Tertia conclusio. Aqua & aquae species a frigido coagulantur: ut nix/ glacies/ grando/ pruina. ¶ Nam quae a calido solvantur, a suo contrario coagulantur. At aqua & aquae species a calido solvantur, ut nix & glacies monstrant: ergo ipsa a calido contrario coagulantur. At calidi contrarium, frigidum est: igitur talia a frigido coagulantur. ¶ Correlarium. Unde fit ut aqua & aquae species frigido coagulate non ingrossentur. ¶ Patet. nam ingrossatio proprie fit, quando recedit humidum & manet intus constans siccum. At cum frigidum coagulat, non recedit humidum remanente siccissimo humidum intus manet. igitur aqua & aquae species cum a frigido coagulantur, non ingrossantur. Praeterea aqua humidiorum sola ingrossari non potest. igitur neque aquae species ingrossationem admittunt. ¶ Quarta conclusio. Quae aquae & terrae sunt communia, calido & frigido simul concurrentibus coagulantur. Nam calidum intus existens & evaporans, adducit siccum humidum, quo quidem humido expirante, relinquitur intus siccum quod ingrossatur & coagulat. Frigidum autem exterius & circumstant, expellit calidum interius cum quo simul exit humidum: aut ipsum frigidum comprimit totum coagulabile: & arctius constringit. ¶ Quinta conclusio. Mollia quae sunt parum humidum: cum coagulantur, parum ingrossantur, quae autem multum sunt humida ut lac, multum ingrossantur. ¶ Nam quae parum sunt humida, paucum qui inexistebat humore exemit/ coagulantur: ut coctus later. Quae vero multum sunt humida, multo qui prius inerat excunte humore coagulantur: ut lac/ panis/ lutum. igitur. ¶ Sexta conclusio. Pleraque coagulanda prius humida sunt quam coagulentur: potissimum cum grossa sunt & infrigidata: qualis est later necdum igni concoctus. ¶ Nam cum disponuntur coagulanda, ab exteriori calore prius trahitur ab ipsis humor ad exteriores partes: faciens ipsum coagulandum mollescere & humidius reddens. Unde contingit quod cum recto prius ordine positi fuerint in fornace lateres: propter humorem ad exteriora ductum facti molliores peruerantur & incurvantur: nasaeq; scilicet interdum concisa aut fracta cernantur. ¶ Septima conclusio. Quae aquae & terrae communia sunt/ & a frigido coagulantur expirante calido & manente humido: iterum adueniente calido solvantur. ¶ Vt si lutum sit aspersum humore & congelatur a frigido/ sic quod abscedat caliditas & maneat humiditas: rursum adueniente ignis aut solis calore dissolvitur. ¶ Octava conclusio. Quaecumque propter infrigidationem coagulata sunt: toto quod inerat calido educto/ & non sunt solubilia nisi uehementi & ualido igne: haec debiliori igne sunt mollescibilia: ut longe minor requiratur ignis ad mollescationem quam solutionem. ¶ Vt ferrum & cornu coagulata sunt toto pariter calido educto: & debiliori calore mollescunt/ sed non nisi magna fuerit ignis uehementia solvantur. ¶ Nonna conclusio. Eorum quae a calido siccum coagulantur quaedam indissolubilia sunt / quaedam uero solubilia. ¶ Nam quorum ab igne terra combusta est & compacta: ut laterum/ lapidumq; ut molarium: ea indissolubilia sunt. Nam si soluerentur/ frigidum humido solui deberent/ cum calido siccum coagulentur. At ipsa frigido humido non sunt perueniant/ igitur indissolubilia. Ea uero quae frigidum humidum intra se recipiunt ut lutum & panis coctus/ neq; omnino adusta sunt: dissolubilia sunt. ¶ Correlarium. Unde fit ut talia quae frigido humido perua sunt & dissolubilia: humidum aquae & specierum eius liquefiant: non autem in oleo. ¶ Nam si unum contrariorum aliqua coagulat: eadem alterum contrarium soluit. At ea de quibus uersatur sermo: calido siccum coagulantur: cui contrarium est frigidum humidum/ igitur ipsa frigido humido solvantur. Sed humidum aqueum & specierum aquae est frigidum humidum: igitur praedicta humidum aqueo & specierum aquae solvantur.

¶ Septimi capitis nota.

¶ Evaporantia intelligimus: quando fumus ingrossari potest & stillare in aquam. ¶ Cochleae/ coctus later. ¶ Desiccabile/ coagulabile. ¶ Lix/ cinis est foci. Hinc lixiuum deducitur/ aqua in qua cinis coctus est. ¶ Vinum dum corrumpitur uoluit in acorem uerti. Ferunt & caseorum acorem/ iocandum esse. ¶ Hebenus/ arbor indica/ enodis/ ni gra/ palmae/ assimilis: quae aquis submergitur. & inter crodentia connumeratur.

¶ Eptimum caput continet sex conclusiones. ¶ Prima conclusio. sales ut nitrum/ later/ lapis/ & similia: plus terrea quam aqua existunt. ¶ Nam quae plus aquae habent/ ingrossantur ab igne. quae autem plus terrae: solum coagulantur. talia autem ab igne coagulantur & non ingrossantur: plus igitur terrae quam aquae retinent. Et oleum accipitis se praebet naturae. Si enim plus aquae haberet: deberet a frigido/ ut glacies gelari. Si plus terrae: deberet ut later coagulari a calido. Hoc autem non fit. Nam a neutro coagulat: inspissatur tamen ab utroque. Si causam requiris: haec esse videtur/ quod oleum maxime sit aereum. Hac enim de causa supernatat aquae. fertur enim sursum aer. frigus itaque ipsum circumstant: aerem ingrossat/ qui spissior factus conuertitur in aquam/ ingrossatque oleum. Semper enim quod ex oleo & aqua commixtum fuerit densius spissiusque habetur: calidum uero resoluit aqueum. Hinc albescit oleum/ quod tamen temporis tractu inspissatur/ marcescente calido/ aereoque rursum in aquam coacto. Liquefit itaque oleum utroque & calido & frigido inspissari: sed non eodem modo. A frigido siquidem per se inspissari uidetur: a calido uero per accidens. Et neque desiccatur/ coagulat uero a calido neque a frigido. Non solum quia viscosum/ viscositas enim impedit eius humiditatem extrahi/ educi: aut a calido humido elixando: aut calido siccum assando/ sed & quia sit aereum. Aer enim/ neque aqua neque igne desiccabilis est. Et ea quae plus aquae quam terrae habent: iure aquae dici possunt. quae uero contra plus terrae: dici possunt terrea. Quod si quae aquae & terrae retinent portionem/ communem appellatione aquae & terrea dici merentur. Et haec omnia/ (ut diximus) coagulari possunt/ soluique coagulata. Et quae plus aquae obtinent: elixationem atque ingrossationem sustinent. ut vinum/ & mustum & similia. Cum enim coquantur elixanturque: aquae resoluitur humiditas

tas. cuius indicium hoc esse potest quod supposita manu aut aliquo huiusmodi: concretescente uapore/ aquam colligere possis. quare quod relinquitur: plus terream existit/ densius/ atque spissius. ¶ Secunda conclusio. quae non ingrossantur a frigido/ sed coagulantur: evaporantia quidem ab igne: magis sunt aquae. ut vinum/ acetum/ serum/ lixiuum/ urina. ¶ Nam haec a calido ingrossantur: & ipsa coagulat frigiditas. Et non solum coagulat/ ut aquae: sed etiam ingrossat/ ut aerea. Aerem enim conuertit in uaporem: quemadmodum de oleo dictum est. ¶ Tertia conclusio. Quae a frigido ingrossantur non evaporantia: aut terrae & aeris/ aut aeris & aquae sunt communia. ¶ Hac enim de causa mel quod terrae & aeris est/ & oleum quod aeris & aquae/ frigidum densantur. Aerem enim densat frigus in aquam. ¶ Quarta conclusio. lac & sanguis: aquae & terrae sunt communia. & nitrum & sales & ex quibuscumque constant lapides: magis terrea. ¶ De lacte enim: haec sunt indicia. Si non separatur serum: totum evaporat decoquendo: uelut aqua. Et si ipsum imponatur coagulum (ut medici facere solent) constat terrestre separatim ab humido: paraturque hoc pacto caseus & serum. quod quidem separatim non amplius ingrossatur: sed ut aqua euanescit in uaporem. Et si lac aliquod caseum non habeat aut admodum paucum: ipsum magis aquae est/ minusque visui redditur aptum. Haec itaque monstrant lac: aquae & terrestres esse naturae. De sanguine autem hoc idem manifestum est. Inspissatur enim euaporationem faciente calido: & coagulat/ frigidum/ siccaturque. Qui autem prompte non coagulat/ ut ceruinus/ magis aqueus est: poros/ uasque frigori (uelut aqua) non praebens. Requiritur enim ad hoc porus: & quod amplius terrestre sit & solidius. Huius autem extracti non coagulat/ neque desiccatur humidum: ut neque segregato caseo desiccatur serum. Et huius rei adhuc signum est. quod morbidus sanguis (ut neque aqua/ pituita & acor) coagulari non uult. Haec enim indige ista sunt & a natura: insuperata. De nitro/ salibus & ex quibus constant lapides: constat. Nam haec potius humidum soluntur & non calido. ¶ Quinta conclusio. Eorum quae terrea sunt: quaedam sunt solubilia/ quaedam indissolubilia: quaedam mollescibilia/ quaedam uero minime. ¶ Nam nitrum & sales: solubilia sunt: later coctus & ferrum/ indissolubilia: ferrum & cornu/ mollescibilia: coctile uero & lapides: imo mollescibilia. Et horum omnium causa existere uidetur: quod contrariorum contrarie sunt causae. Hac enim de causa quaecumque duobus/ frigidum & siccum coagulantur: haec calido & humido soluntur/ ut igne & aqua simul. Et quaecumque ignis solus coagulat: aqua dissoluit. & quaecumque frigidum solum: dissoluit ignis. Quaecumque uero a duobus contrariis ut calido & frigido coagulata fuerint: maxime indissolubilia sunt: quod accidit/ quoties calidum: multum humidum expresserit: ut in coctilis decoctione. cum rursum toto expirante calido ipsum amplius frigidum coagulat/ comprimit/ & coartat: ita ut humidum amplius non prestetur aditus: tale tunc certe maxime indissolubile est. Non enim soluetur a calido ut igne. Nam sola soluit quae a solo frigido coagulata sunt. Neque quidem a frigido ut aqua soluetur. Nam ea sola soluit: quae calido siccum sunt concreta. Et licet later poros habeat per quos subtilissimus spiritus exit: humido tamen grossiori non praebet aditum/ per quod solum ipsum coagulatum esset dissoluendum. Mollescibilia quidem sunt aquae & terrea: quae calidum soluit & frigus coagulat ut ferrum. & humoris indigentia: oppositum praestat, ut in coctilis & lapide. ¶ Sexta conclusio. ligna (excepta hebeno & eius generis) aeris & terrae sunt communia. ¶ Nam hanc ob causam ligna sunt uisibilia/ non mollescibilia/ non liquabilia/ & aquae supernatantia. At Hebenus aquae non supernatat: ipsa enim magis terrae existit: & ex ipsa Hebeno nigra/ expirauit resolutus aer. Sed de coagulatione & liquatione haecenus.

¶ Notarum septimi capitis declaratio.

¶ Aqua & aquae species potissimum evaporant: quia de se fumum & halitum emittunt: qui contactu frigidi ingrossari potest & densari/ & per guttas in aquam conuertitur. quod uel experientia cernitur, cum uapor alicui frigido ut marmor aut saxo gelido obuiat: a quo detinetur/ & in aquam conuersus per guttas ei adheret. ¶ Desiccabile hic pro coagulabili sumitur quoniam alia unius & alterius sit ratio. Nam desiccabile quicquam dicitur, quod interiori humido educto/ siccum intus sicut & extra relinquitur. Coagulabile uero: quod partes construngi possit: etsi humidum interius maneat, ut in metallis & glacie. Coagulabile tamen exterius siccitatem habet sicut desiccabile: hinc unum pro altero recte sumitur. ¶ Acor est uini humor in aciditatem conuersus. Sic acor caseorum est humor qui caseis exprimitur acidus: & cum esui tum potui conueniens est. ¶ Hebenus/ arbor indica dicitur quod in sola nascatur India. Vergilius. Sola India nigrum fert hebenum. dicitur & enodis: quod nullos in trunco nodos habeat/ nigra colore/ palmae arbori dactyliferae specie similis. Eadem aquis contra aliorum lignorum naturam submergitur. quod plus terra participet, & inter ligna erodentia ea quibus innascentur aut propinqua sunt annumeratur. Sunt qui eam accendi negant: ipsam tamen uri grato & iocundo odore asserunt.

Hebenus. Vergilius.

¶ Septimi capitis prima conclusio. ¶ Sales (quale est nitrum) later/ lapis/ & similia: plus terrea sunt quam aquae. ¶ Nam quae plus aquae habent, ingrossantur ab igne edacente humidum & inspissante. At sales/ later/ lapis non ingrossantur ab igne. non sunt igitur natura aquae. Rursum quae plus terrae habent, solum coagulantur & non ingrossantur/ & educto. At praedicta ab igne solum coagulantur, igitur magis sequuntur naturam terrae. ¶ Oleum autem ambiguum est/ an terream sit an aquae naturae. Nam si plus aquae haberet, deberet a frigido congelari ut glacies. Id enim aqueorum est proprium. At oleum a frigido non gelatur, igitur non est natura aquae. Si uero oleum haberet plus terrae, deberet coagulari a calido. Quae enim terrea sunt, a calido coagulantur. At oleum non coagulat a calido, non igitur est terrea natura. Ab utroque, tamen & calido & frigido oleum inspissatur, quia maxime naturam aeris participat/ propter quod supernatat aquae: more aeris qui sursum fertur. Itaque frigus circumstantis oleum, ingrossat & coadensat aerem: qui factus densior conuertitur in aquam/ & ingrossat oleum. Quod enim ex oleo

Et aqua commixtum est, densius est et spissius. Calidum uero, ipsius olei aqueum resoluit, quo quidem resolutum, oleum apparet albicans. Deficiente tamen et languente calido, et aere rursum in aquam densato, oleum iterum inspissatur. Quare manifestum est oleum ab utroque et calido scilicet et frigido inspissari diuerso tamen modo, nam a frigido quidem per se a calido uero per accidens et propter eius absentiam. Quod autem oleum non coaguletur a calido neque a frigido, duplex est causa. Prima est: quia ipsum est viscosum, impedit enim ea viscositas ne eius humidum educatur aut a calido humido elixando, aut a calido sicco assando. Impedit eadem partes olei frigido constringi, et ipsum instar glaciei comprimere. Hinc ei non conuenit coagulatio. Secunda causa est, quia oleum est aerium. Aer enim neque calido ut igne coagulabilis est, neque frigido ut aqua, igitur neque oleum ipsius aeris conditionem seruans. Et cum mixta omnia ab elemento predominante suum nomen sortiantur, hinc quae plus aquae quam terrae habent, aquae dicuntur: quae plus temperamenti terrae, dicuntur terrae. Quae uero aquam aeris et terrae habent proportionem, nomine utrunque complectente, aquae et terrae dici possunt. Et haec omnia aut calido aut frigido coagulari possunt, soluique coagulata. Quae autem plus aquae participant, elixationem atque in grossationem patiuntur, ut uinum et mustum. Nam cum igni deo coquuntur, aquae ab eis resoluitur humiditas, quod manu uapori expiranti opposita et illum resedente facile quis experiri potest: cum in manu aquam ex uapore factam colligere possit, quod igitur facta huiusmodi euaporatione relinquuntur, plus est terrae et densius. Secunda conclusio. Quae a frigido non in grossantur sed coagulantur et ab igne euaporant, magis sunt aquae, ut uinum, acetum, et cetera id genus. Nam quae a calido in grossantur et coagulantur a frigido, sunt magis aquae, et huiusmodi euaporantia: a calido in grossantur, et coagulantur a frigido, igitur sunt magis aquae. Frigiditas quidem aquae coagulat et in grossat ea quae sunt acrea, cum aerem circumstantem in uaporem conuertat, ut de oleo dictum est. Caliditas uero coagulat ea quae sunt terrea, et in grossat aquae. Tertia conclusio. Quae a frigido in grossantur et non euaporant ab igne, aut terrae et aeris communia sunt, aut aquae et aeris. Hanc enim ob causam mel quod frigido densatur, ut praecedentia ostendunt, et terrae et aeris naturam seruat. Oleum itidem quod frigido inspissatur conuertente aere in aquam, aeri et aquae commune est. Quarta conclusio. Lac et sanguis aquae et terrae communia sunt. Nitrum autem, sales et ex quibuscumque nascuntur lapides, sunt magis terrea. De lacte patet quia si ab eo non separatur serum, totum lac euaporat cum decoquitur, et in uaporem soluitur uelut aqua: propter scri quod aqueum est, admixtionem. Si uero lacti imponatur coagulum, terreste et grossum lactis ab humido separatum consistit, utatex quo paratur caseus, et altera in parte separatum consistit serum, quod cum separatum fuerit, non amplius in grossatur, sed in uaporem soluitur, ut aqua. Quocirca si lac caseum non habeat, aut paucum: quia parum habeat grossi et terrestri ex quo caseus fiat, ipsum magis est aqueum, et minus usui humano aptum. Haec itaque signa ostendunt lac esse aquae et terrestri naturae. Quod et de sanguine patet, nam calido humidum educente inspissatur, coagulatque, frigido. At sanguis qui non prompte coagulatur ut ceruorum, magis est aqueus. Et idcirco non praebet poros et ingressum frigori, ut neque aqua. Ad coagulationem autem necessarij sunt pori, et quod ipsum coagulabile terreste sit et solidius. Huiusmodi autem sanguinis aquei extracti non desiccatur humidum, sicut segregato caseo non desiccatur serum. Cuius et alterum est signum: quod sanguis putrefactus et corruptus non coagulatur: sicut neque aqua neque pituita nec acor. Quia haec humidum habent indigestum: quod a naturali calore superari non potest. De nitro salibus et his ex quibus lapides fiunt, constat ea esse magis terrea: quia solum humidum soluantur, et non calido: quod terreorum est proprium. Quinta conclusio. Eorum quae terrae naturam participant, quaedam sunt solubilia: ut nitrum, et sales, et metalla, quaedam uero indissolubilia: ut later coctus, et ferrum, consumiliaque, minime in humorem liquabilia, quaedam mollicabilia: ut lutum, ferrum, et cornu, quae absque sui dissolutione mollescent, suscepta in profundum cedunt, quaedam uero immollicabilia, quae mollem suscipere nata non sunt: ut later, et lapides. Et terreorum solubilibus, aliqua calido sicco dissoluntur, non indigentia humido exteriori: quod intra se humidum retinuerint coagulata. Quaedam uero frigido humido dissoluntur, quae humore ut soluantur indigent, quod omnis eorum humor interior resolutus sit in ipsorum coagulatione. Et ratio istorum in promptu est, quia contrariorum effectuum contrariae sunt causae. Quum ob causam quaecumque frigido et sicco simul coagulantur ut metalla in terrae uisceribus latentia, et frigiditate terrae una cum siccitate concretata eadem calido et humido soluantur: ut igne et aqua. Et quae solus ignis coagulat, aqua soluit, quae uero frigidum solum coagulat, dissoluit in ignis. Quae uero a duobus contrarijs calido et frigido simul coagulantur, maxime sunt indissolubilia, quod euenit cum calidum exprimit multum humidum: ut in lateris decoctione. Rursum cum toto calido expirante, frigidum coagulat ipsum corpus: usque adeo ut amplius humido non praesetur accessus: tale corpus erit maxime indissolubile. Non enim soluetur a calido solum, ut igne. Nam calidum ea soluit quae a solo frigido sunt coagulata, huiusmodi autem corpus positum est a duobus scilicet calido et frigido coagulari. Neque etiam soluetur a solo frigido. Nam ea sola soluit, quae calido solo sunt concreta: quale non est huiusmodi corpus. Neque a calido et frigido simul soluetur, cum per hypotheseim ab his simul coagulari positum fuerit, et idem non est causa contrariorum. Neque huiusmodi corpus natum est solui a solo humido, neque solo sicco, neque humido et sicco simul. Tum quod et qualitates non sunt actiuae. Tum quod earum contrarijs non fuerit facta coagulatio. Et quamuis later poros habeat exitus per quos subtilis exit spiritus, illi tamen non praebent humido grossiori accessum, et uiam, per quod quidem humidum grossius ut aqueum, ipsum coagulatum debet dissolui. Mollicabilia autem sunt aquae et terrae quae calido soluantur et frigido coagulantur: ut ferrum, humoris autem indigentia reddit corpora immollicabilia: ut in latere et lapide perspicuum est. Sexta conclusio. Liqna omnia, excepta hebeno, sunt aeris et terrae communia. Nam idcirco uisibilia sunt, non mollicabilia et non liquabilia, quare terra esse cognoscantur. Et aquae supernatant, quare sunt aerea. Hebenus autem non supernatat, quia magis est terrae naturam participantem, ipsa autem hebeno expirat aer resolutus. Sed de coagulatione et liquatione haec lenius.

Octauum capitis nota.

Perfecta mixta: sunt animalia, uegetabilia, et ea quae fossilia sunt. Soluitur, liquatur aut mollicatur. Calidum et frigidum prima agentia dicuntur: quod sensibilem formis prima sunt agendi instrumenta. Frigidum uero et humidum prima passiuia, quod sensibilem potentiae prima sunt patiendi instrumenta.

67

Quatuor caput continet unam conclusionem, tres rationes ad eam, enumerat rationem passionum mixtorum perfectorum, et recollectionem determinationis coagulabilis/liquabilis et incoagulabilis. Conclusio, calidum/frigidum/humidum et siccum: omnibus mixtis perfectis communia sunt. Primo, quia ut dictum est, calido et frigido constant corpora. Calidum enim et frigidum coagulantia: ipsorum operationes faciunt, et quanto magis ipsis deficit caliditas, tanto plus abundat frigiditas. Et patiuntur per humidum et siccum. Sunt igitur calidum/frigidum/humidum et siccum talibus omnibus communia. Secundo, perfectorum homiomera (quas si similes partes dicimus) ex aqua et terra constare conspiciuntur, ut in animalibus ossa, caro, neruus. In plantis: cortex et lignum. Et in ipsis fossilibus: aurum, argentum et vapor ex quo constant, talia autem sine calido perfici non possunt. Erunt igitur haec ipsis communia. Tertio, differunt haec omnia adinuenim penes sensibilia propria et posse agere. Ut penes colores/album et nigrum, et similes, penes sonos, ut penes acute et grauer sonare aut similia, penes odores et sapores: dulce et amarum et similes, penes tangibilia: calidum/frigidum/humidum et siccum, et penes posse aliquid agere in sensum. Conueniunt igitur ipsis calidum et frigidum prima actiua: sine quibus non uidentur inesse posteriora. Et multo magis passiuis differunt, ut quae magis passiuis consent, et quibus passionum plurimae conueniant, ut coagulabile/liquabile/mollicabile, et similes: quae et ossi et carni et neruo, cortici/ligno/metallo/lapidi et uicinijs Homiomera conueniunt, quae si ipsis conueniant, et prima passiuia humidum et siccum eisdem conuenire necesse est, omnibus igitur talibus calidum/frigidum/humidum et siccum: commercio ueniunt/habenturque communia. Et ut passionum numerus secundum quas differunt, aliquo modo haberi possit: nominibus tum quae potentiam important, tum quae important impotentiam: inferius describimus.

Coagulabile	Incoagulabile	Capibile	Non capibile
Liquabile	Illiquabile	Trabile	Intrabile
Mollicabile	Immollicabile	Ductibile	Non ductibile
Intingibile	Non intingibile	Scissibile	Inscissibile
Flexibile	Inflexibile	Detruncabile	Indetruncabile
Frangibile	Infrangibile	Viscosum	Fragile
Comminubile	Incomminubile	Commasabile	Incommasabile
Impresibile	Non impresibile	Exhalabile	Inexhalabile
Formabile	Informabile	Ysibile	Inysibile

Et de coagulabili/incoagulabili/liquabili et illiquabili prius determinatum est, de quibus quasi paucis perstringentes eorum quae diximus adhuc hoc repetamus. Coagulabilem quaedam calido coagulantur, quaedam uero a frigido. A calido quidem humidum desiccant, a frigido uero calidum experimente. Quia propter haec indurationem et coagulationem humidum absentia patiuntur: ut quaecumque sunt terrea, haec uero absentia calidi: ut quaecumque sunt aquae, et quaecumque humidum absentia coagulata sunt: humidum soluantur, nisi ita compressi sint et angusti, constrictique pori relictis: ut aquae molis introitum non admittant, quemadmodum de coctili diximus. Quae uero eius in gressum admittunt, ut nitrum/sales/exsiccataque, lutum: humidum soluantur omnia. Et quaecumque calidi priuatione: ut glacies, et plumbum: a calido soluantur. Incoagulabilia autem sunt, quaecumque humiditate aquae carent, aut non sunt aquae (ut quae plus calidi habent) et terrae, ut mel et mustum: sunt enim calida et uelut effervescentia, et quae plus aeris habent et aquae, ut oleum/argentum uinum, et quicquid pingue et viscosum est, ut gluten. Sed nunc ad cetera determinanda nos conuertamus.

Notatum octauum capitis declaratio.

Perfecta mixta dicuntur: quod in eis plurium elementorum temperamenta clarius cernuntur quam in mixtis imperfectis: quae ad unius elementi naturam potius accedere uidentur, ut ignea ad ignem/aerea ad aerem. Soluitur, quicquam, cum aut liquatur in humorem, aut humiditate interiori ducta ad exterius per calidum igneum: ipsum redditur molle et tactu cessibile: manente tamen superficie extrema et circumdante. Calidum et frigidum prima sunt agentia accidentalitiae, sicut instrumentalia: quia rerum naturalium formae substantiali sunt prima agendi instrumenta. Sic humidum et siccum dicuntur prima passiuia accidentalia: quod substantiali materia rerum naturalium sint prima patiendi instrumenta.

67

Octauum capitis conclusio. Calidum/frigidum/humidum et siccum omnibus mixtis perfectis conueniunt. Et in quolibet mixtorum perfectorum iste quatuor qualitates reperuntur. Primo, quia corpora naturalia calido et frigido ut continent et conseruant consistunt: nam calidum et frigidum constringentia et coagulantia, ipsorum corporum operationes faciunt. Et quanto ipsis corporibus plus caliditatis deficit, tanto plus abundat frigiditas, sicut contra quanto plus in ipsis abundauerit caliditatis, tanto magis deficit frigiditas. Patiuntur et corpora naturalia per humidum et siccum: igitur calidum/frigidum/humidum et siccum sunt huiusmodi corporibus communia. Secundo, mixtorum perfectorum partes homiomere/eiusdemque, cum toto denominationis et inter se, ex aqua et terra constant, ut in animalibus ossa/caro/neruus. In plantis cortex et lignum. In fossilibus et mineralibus: aurum/argentum, et uapor ex quo concrescunt. Partes autem anhomomere/eiusdemque constant: igitur et homiomere ex aqua et terra constant. At non possunt aqua et terra humidum et siccum, sine calido perfici et frigidum agentibus: igitur haec quatuor elementorum principia erunt ipsis communia. Tertio, mixta perfecta et eorum partes tum homiomere tum anhomomere differunt ab inuicem penes sensibilia propria, et quae uno tantum exte-

rioni sensu nata sunt percipi / & penes posse sensum mouere. ut differunt penes colores album & nigrum / penes sonos ut acutum aut grauem / penes odores ut suauem & grauem / penes saporos ut dulce & amarum / & penes tangibilia calidum / frigidum humidum / & siccum / & penes posse aliquid agere in sensum / ipsumque mouere. igitur ipsis conueniunt calidum & frigidum prima agentia / sine quibus non sunt nata inesse posteriora scilicet humidum & siccum / que sunt passiva / & ideo natura imperfectior: ut materia est imperfectior forma. Modo si cui non inest prius / neque ei posterior inesse natum est. Et hoc mixta perfecta passiuis qualitatibus magis abinuenit differunt: quia magis qualitatibus passiuis humido & sicco constant. ex quo ipsis plurimae passionum conueniunt: que gratia humidum & siccum corporibus insunt. ut coagulabile / liquabile / molificabile / ossificabile / & neruo partibus animalium: cortici / ligno / partibus uegetabilium / metallo / lapidibus in mineralibus: & denique unicuique hominorum corporum conueniunt. Que quidem passionum si eis conueniunt: & prima passiva humidum & siccum (sine quibus hae passionum inesse non possunt) eis conuenire necesse est. igitur omnibus mixtis perfectis calidum / frigidum / humidum / & siccum conueniunt. Et huiusmodi passionum numerus inferius describitur decem & octo nominibus naturalem potentiam & in affirmatione designantibus: que primo & tertio ponuntur limite. in super & alijs decem & octo nominibus que ex opposito primis respondent: naturalem quidem impotentiam & in negatione designantibus. & secundo ponuntur limite simul & quarto.

1 Coagulabile	1 Incoagulabile	10 Capibile	10 Non capibile
2 Liquabile	2 Illiquabile	11 Trahibile	11 Intrahibile
3 Molificabile	3 Immolificabile	12 Ductibile	12 Non ductibile
4 Intingibile	4 Non intingibile	13 Scissibile	13 Inscissibile
5 Flexibile	5 Inflexibile	14 Detruncabile	14 Indetruncabile
6 Frangibile	6 Infrangibile	15 Viscosum	15 Fragile
7 Comminubile	7 Incomminubile	16 Commassabile	16 Incommassabile
8 Impresibile	8 Non impresibile	17 Exhalabile	17 Inexhalabile
9 Formabile	9 Informabile	18 Visibile	18 Inuisibile

De coagulabili quid est incoagulabili / liquabili & illiquabili satis superque superius sermo est habitus: de quibus ea que prius dicta sunt / paucis recolligantur. Coagulabilia quidem sunt que a calido humidum educente aut frigido humidum intus occultante sunt constringibilia: ut lutum & glacies. Incoagulabilia uero sunt que hoc pacto neque a calido neque a frigido cogi & con crescere nata sunt: ut oleum. Liquabilia uero sunt que a calido sicco latens humidum proferente / aut frigido humido poros subente in humorem solui nata sunt: ut metalla fusibilia / & lutum siue panis. Illiquabilia uero sunt que in liquorem solui nata non sunt: ut lapis / later / uas fictile. Coagulabilium autem quaedam coagulantur a calido: ut lutum / pasta / quaedam uero a frigido: ut glacies & metalla. A calido quidem humidum intrinsecum educente: a frigido uero calidum intrinsecum expellente & humidum constringente. Quare coagulabilium aliqua indurationem & coagulationem sustinent per humidum absentiam: ut later / lutum / & quecumque sunt terra. Aliqua uero concrescunt & coagulantur per absentiam calidi: ut metalla / nix / glacies / pruinna / & quecumque sunt aquae. Quae uero humidum absentiam coagulantur: ipsius humidum presentia soluiuntur & liquantur: ut lutum & panis: nisi ipsa ita compressa sunt / & adeo angusti pori relictis / constrictis: ut ipsius aquae introitum non admittant: sicut de latere dictum est. Quae uero coagulata per humidum absentiam / aquam (que frigida est & humida) admittunt: soluiuntur humido. ut nitrum / sales / & lutum exsiccatum. Sic quecumque calidi priuatione coagulantur: eiusdem presentia soluiuntur: ut glacies / aes / plumbum. & sic oppositorum effectuum opposita sunt & causa. Incoagulabilia autem sunt quecumque humiditatem aqueam non habent / aut non sunt aqueae naturae: ut que plus calidi & terrae participant. qualia sunt mel & mulsium. Sunt enim calida & uehementi feruore ebullientia. Praeterea que plus aeris participant & aquae / ut oleum / ar gumum uiuum / sunt incoagulabilia. Denique quicquid pingue est & viscosum: est incoagulabile. ut gluten. Sed nunc ad reliquas sexdecim passionum (nam duae primae diffinitae sunt) sermo conuertendus est.

Noni capitis nota.

Formabilia / effragibilia. Calidum igneum / ignis: aut quod eius uim obtineat. Exhalabilem hae / exhalabilem partes ali que. Halat exhalat. Pblegma, pituita.

Onum caput continet sexdecim diffinitiones: & earum aliquo pacto declarationes. Prima diffinitio. Molificabilia sunt coagulata que ab igne humiditate ad exteriora ducta: tandem tactui cessibilia sunt. Et non debent esse aque ut glacies: neque terra a quibus ignis totum humidum evaporare faciat. ut nitrum & sal. Neque talem (ut later) irregularitatem habentia. sed terrea magis: aut trahibilia aut ductibilia / non intingibilia / non aquea: sed que molliantur igni ut ferrum atque cornu. Immolificabilia ex opposito cognoscuntur. Secunda. Intingibilia sunt terrea que laiores poros habentia: molem aque admittunt / mollioraque sunt madefacta / solidiora quidem aqua. Nam talia per totum aqua facta: solum dicerentur liquabilia. Et intingibilium quaedam liquabilia sunt / ut aes / & coagulatum lutum: quaedam uero non sunt liquabilia ut lana. Si nulliter non intingibilium quaedam sunt liquabilia / ut nitrum & sales: & quaedam non liquabilia / ut later. Sed queres. cur lutum intingitur & liquefit humido: nitrum autem & sales liquefcunt & non intinguntur. Hec causa esse potest / quod in nitro & salibus per totum sunt pori aque parui: ideo statim soluiuntur ab aqua atque liquefcunt. In indurato autem luto non fit: sed permutatum hi magni habentur: hi uero stricti / & quiaquam non admittant. ideo prius intingitur: mox denique soluitur & liquatur. Et non intingibilia ex opposito cognoscuntur. Tertia. Flexibilia sunt quecumque a rectitudine in circun-

ferentia: aut a circunferentia in rectitudine dicitur quoniam / ut calamus & vimen. Quae si a rectitudine ad concuum ducant: reflexa dicant. si uero ad concuum: deflexa atque circunflexa. Et si a concuum aut concuum sint ad rectitudine ducta: directa dicant. Non enim idem est reflecti / deflecti / & dirigi: sed aliud & aliud. Impossibile enim est rectum: reflexum aut deflexum esse / et si omne tale: reflexibile esset aut deflexibile. Inflexibilia uero sunt / quorum moles a rectitudine in circunferentia: aut a circunferentia in rectitudine duci nequeunt / ut later & lapis. Quarta. frangibilia sunt que flexibilitate non omnino preterita: in duas partes abeunt diuisa. ut lignum. Infrangibilia uero: que hac diuisione non admittunt. Quinta. comminubilia sunt que in quascumque minutas partes abeunt diuisa: non facile duarum solum diuisione admittentia. Incomminubilia uero horum opposita. Et quaedam sunt frangibilia & non comminubilia / ut lignum. quaedam comminubilia & infrangibilia / ut glacies & lapis. quaedam uero frangibilia & comminubilia simul / ut later. Et differt fractio & comminutio: quod fractio magnarum & duarum partium fit: comminutio uero quarumcumque & duabus plurium. Et que multos & magnos non vicissim / non alternatim sese habentes poros habet: hec frangibilia sunt. que uero passim & vicissim poros habet plurimos minutissimos: hec sunt comminubilia. & que utraque hec pororum genera tenet: hec & frangibilia & comminubilia. Sexta. impresibilia sunt quorum exterior superficies: aut fortis ictu / percussio / aut tactu in profundum cedit. ut aes & cera. Non impresibilia autem sunt que hoc pacto non cedunt. Et impresibilia quaedam sunt mollia / ut cera: alia uero dura / ut aes. Similiter non impresibilia hec sunt mollia / ut aqua que cedit in profundum non manente superficie: hec dura / ut later cuius superficies in profundum non cedit. Septima. formabilia sunt bene manentia impresibilia & non resiliencia. ut cera que impressionem manu pertractata seruat. Que uero hoc pacto impressionem non seruant: non formabilia dicimus. Et horum non formabilium quaedam facile sunt impresibilia / ut lana & spongia: quaedam difficile / ut aes & lignum: quaedam non impresibilia / ut later & aqua. Octava. capibilia sunt quecumque secundum superficiem non diuisam aut transmutata: in seipsa secundum profundum facile sunt cedentia: ut spongia / cera / caro. que pulsa & in diuisa: in suos secundum profundum facile cedunt poros. Et capibilia omnia conaturalia habent poros: in quos possunt cedere pressa. siue ipsi inanes sunt quales dicuntur cum sint insensibilibus corpore ut aere plenis. siue quidem plenis: sed corpore molliori qua quam in seipsum indiuisum cedat: ut spongia humectata. Sep enim in suos cedunt poros: ipso intercluso aut cedente / aut expresso corpore. Incapibilia autem sunt que hoc pacto in seipsa non cedunt. ut aqua / lac / fluidum omne / & omne durum. quod tales poros non habeat: in quos cedere possunt / ut aqua. aut habent quidem: sed duriuscula / durioribus uel corporibus plena. Nona. trahibilia sunt quorum ad latus transferri potest superficies: ipsa quidem superficie continua manente. ut pilus / corium / neruus / pasta & gluten. Trahi uero est ad moueri transferri: ipso semper plano manente continuo. Non trahibilia autem sunt que ad latus hoc pacto transferri non possunt. ut aqua & lapis. Et trahibilium hec capibilia sunt / ut lana: hec uero non / ut phlegma. Tertia. ductibilia sunt quecumque eade percussione: simul & in latus & in profundum secundum superficiem & secundum partem transferri possunt. ut aes & ferrum. Non ductibilia uero: que hunc in modum transferri non possunt. ut lapis atque lignum. Et oia ductibilia / impresibilia sunt. non autem omnia impresibilia sunt ductibilia. Nam lignum / impresibile est: non autem ductibile. Fere tam ductibile & impresibile quo ad omnia conuertunt. Et ductibilia quaedam capibilia sunt / ut cera & lutum: quaedam non / ut ferrum. Ita & capibilia quaedam ductibilia sunt ueluti cera & lutum: quaedam non / ut lana. Et sunt neque capibilia neque ductibilia: ut aqua. Undecima. scissibilia sunt quorum diuisio precedit diuidens: plusquam diuisum quod diuidens assequitur. ut lignum. Inscissibilia autem: que talia non sunt. Et nullum simpliciter molle / scissibile est. dico enim simpliciter. nam ad alterum / ferrum molle est: ut ad chalybem. Neque omne durum / scissibile est. ut ferrum. sed talia esse debent que neque sunt ductibilia / neque comminubilia. talia autem sunt que secundum longitudinem poros habent: secundum quos aduincit adnascuntur & crescunt: non autem ita secundum latitudinem habent. Duo decima. detruncabilia sunt quorum diuisio non precedit diuidens: sed solum diuisio & non comminutio quod assequitur diuidens. Et indetruncabilia sunt que hoc pacto diuisi nequeunt. Et detruncabilia quaedam sunt mollia ut cera: quaedam dura & non scissibilia: ut ductilia. quaedam uero detruncabilia & scissibilia simul: ut lignum. quod quidem ut plurimum secundum longitudinem scissibile: secundum autem latitudinem detruncabile. quod cum diuisibile sit & in longum & in latum: qua diuisibile secundum longum / scissibile est: qua uero secundum latum / dicitur detruncabile. Decima tertia. viscosa sunt que ad multum extendi possunt & bene conuenire. Et hec trahibilia & humida & mollia sunt: quorum partes partibus adherent / partibus sequuntur uelut catherata / colligataque. Que autem mollia / talia non fuerint: non viscosa & fragilia dicuntur. Decima quarta. commassabilia sunt capibilia que mansiuam habent capturam / ut cera & pasta: que impressionem seruant & non resiliunt. Incommassabilia uero que omnino capibilia non sunt: aut que capibilia quidem mansiuam non seruant capturam. ut aqua / ut lana. Decima quinta. exhalabilia sunt que humiditatem habent quidem: sed quam non sine sicco igneo scorsum euaporant. Est enim vapor / calido separante igneo / quaedam ab humido madefactiuo segregatio: que nunc in aere cedit / nunc in uentum / nunc uero in imbriferam nubem conuoluit. Exhalationem uero hic nuncupamus: que fit a calido igneo communis sicci / & acri humidum segregatio. Et ideo vapor madefactiuus: exhalatio

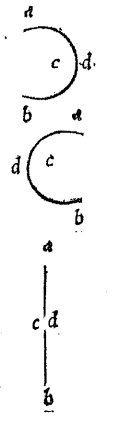
autem non sed potius colorat. Et exhalabilem hæc in aere tempore dissoluntur disparentia & sicca: hæc vero ipsorum remanentia sunt terrea. differt tamen id (quod ipsorum temporis tractu in aere disparet & halat) a vapore: quod id exhalationis neque cedit in ventum aut nubem neque madefacit. quod facit ille vapor. Et lignorum exhalatio proprie fumus dicitur. Et ossium & capillorum & cæterorum cõsimiliu cõsimiliter dicitur fumus: quod nomina nõ habeamus quibus ipsa peculiariter nuncupemus: sed omnia hæc fumo: eidẽ scilicet nomini secundũ Analogiã attributus. Quẽadmodũ ait Empedocles & pilos/ & autũ densas plumas/ & pisciu squamas/ & arborũ folia: super solidũ fieri. in omnibus eodem solidi nomine vtens. Et lignorum exhalatio fumus est. & vntuosorum exhalationẽ nidore dicitur: quã Crissam Græci vocãt. Et hinc iterũ cognoscere promptũ est cur oleũ & aqua elixari/ calidoq; ingrossari nõ possint. Nã oleũ totũ exhalabile est: & nõ vaporabile. Aqua vero cõtra/ tota vaporabilis: non aut exhalabilis. Itidẽ dulce vinũ: quod dulce est halat. est enim pingue: & multa cũ oleo cõmunia tenes. vt frigore nõ coagulat ut neq; oleũ: sed adurit/ inflammaturq; vt oleũ: vt nomine vinũ dicitur: opa aut vini nõ faciat/ humorẽq; parũ vinosum habet. hac de causa ipsum (vt alia faciunt) nõ inebriat. Et quod cũq; vinũ aliquid vel parũ exhalationis habet: ideo flammã emittit. Inexhalabilia aut dicitur quã cũ sicco humidũ nõ resoluũt. Decimasexta. vtilibilia sunt quæcũq; poros habet ignis susceptus: & in poris secundũ directũ humiditã igne quidẽ debiliore. vt lignũ/ os/ lana/ quæ incõmassabilia sunt. Inuilibilia sunt q̃ huiusmodi poros nõ habet: aut quæ fortiore ipso igne retinet humiditã: vt lapis/ glacies/ & viride lignũ: q̃ esse prius posita sunt incõmassabilia. Itẽ & alio modo latius dicunt vtilia corpora: quæcũq; in cinerẽ redigibilia sunt. Et hæc sunt quæcũq; coagulata sunt calido solo: aut ambobus simul/ calido scilicet & frigido. His enim omnibus videt ignis obtinere. Carbunculũ tamẽ preciosa gẽmã excipio: cui ignis nõ obtinet. Et vtiliũ hæc inflãmabilia sunt: vt quæcũq; humida exhalabilia sunt. vt pix/ oleũ/ cęra. & cũ aliis q̃ per seipsa magis sunt inflãmabilia: & quæcũq; fumũ emittunt. Hęc aut carbonalia sunt: vt quæcũq; plus terræ q̃ fumi habeat. Et inflãmabiliũ quoddã est illiquabile. velut lignum (quod p totũ cõtinuum sit) humidum habet aptum vt perurat. Quoddã vero liquabile vt thus. At vero etũ liquabile sit: inflãmabile tamẽ nõ est. quod si partes partibus propinquas habeat: humidum tamen sicco nõ satis cõtinuum & cõnium habet vt flãmã efficiat. Et thus duobus assimilatur/ duorumq; tenere naturã videtur: ligni scilicet & aeris. ligni quidẽ: quod fumum quo inflãmatur prestet. aeris vero: quod humorẽ/ quo mollescit & liquefat. Et inflãmant exhalabilia non liquabilia: quod magis sunt terræ quæ siccum igni cõe habet. Si itaq; id siccum/ calidum fiat: fiet ignis atq; flamma. Hinc enim flamma existit sicci spiritus ardor. Et iam diximus lignorum exhalationẽ fumum esse: & cęra/ & thuris/ & picis & piciferorum omnium/ & lignis similitum/ exhalationibus nomen fumi transferri: olei tamen & quorumcũq; vntuosorum esse nidorem. & quædam sola paucum inflãmant: quia paucum siccum habeant: adsumpta autem aliis (vt quæ pinguis/ sicca & vntuosa fuerint) citissime inflãmantur. Nam humida per se vt oleum/ cęra/ pix: magis exhalant. Sicca autem magis ardent. Et de his hæc tenus.

Notarum noni capitis declaratio.

Formabilia sunt quæ aliquam in se effigiem suscipere & retinere nata sunt: ut cera figuram sigilli/ statuam hominis aut canis/ & cætera huiusmodi. Calidum ignem quod exhalationẽ facit, est ignis aut aliquid ignis vicarium: quemadmodum aer calescitur a sole. Cum decime quinte diffinitionis declaratione dicitur litera: Exhalabilem hæc in aere tempore dissoluntur disparentia & sicca: hæc vero ipsorum remanentia sunt terrea: sensus est. exhalabilem partes aliqua in aere dissoluntur scilicet fumi/ & partes aliqua remanent & sunt terrea scilicet cineres.

Noni capitis prima diffinitio. Mollificabilia sunt coagulata/ quorum cum interior humiditas ab igne ad exteriora ducta fuerit, tandem tactu cessibilia sunt, ut ferrũ & cornu. Et mollificabilia non debent esse aquea, ut glacies: neq; terrea a quibus ignis totum humidum educat: ut nitrum & sal. neq; debent eam quam habet later habere irregularitatem, & calidi ad humidum inæqualitatem, sed debent esse magis terrea, ut trahibilia ut cęra, aut ductibilia ut ferrum, non intingibilia, neq; aqueam in se molem admittentia, sed quæ igni emolliantur: ut ferrum & cornu. Immollificabilia vero sunt quæ ab igne non redduntur tactu cessibilia: ut later & lapis. Secunda diffinitio. Intingibilia sunt terrea quæ latos & amplos poros habentia, aquam in se recipiunt/ & cum madefacta sunt, molliora fiunt/ solidiora quidem aqua, ut panis intinctus uino, lutum, lana. Dicitur quidem est intingibilia debere esse solidiora aqua, nam si aqueam habeant molliem, & omnino aquea facta sunt, non intingibilia sed liquabilia solum essent, ut glacies. Intingibilium autem/ quædam sunt liquabilia: ut es & exsiccatum lutum, quædam vero non sunt liquabilia: ut lana. Similiter non intingibilium/ quædam sunt liquabilia: ut nitrum & sales, quædam vero non liquabilia, ut later, quare intingibile & liquabile adinueniuntur impertinentia sunt: similiter non intingibile & illiquabile. Sed quæret forsitan aliquis quare lutum intingitur & liquefit humido. Nitrum vero & sales liquantur quidem, at non intinguntur. Respondendum est hanc esse causam: quia in nitro & salibus ubiq; pori sunt aqueæ susceptivi: idcirco in illis aqueus humor statim dominatur, & dissoluit ea in humorem. In luto autem durato nõ sic per totum sunt pori, sed alternatim diuersi/ aliqui magni, aquam admittentes, aliqui vero angusti & non suscipientes aquam, ideo prius lutum intingitur cum subit humidũ aqueum, sed cum ilud obtinuerit, soluitur & liquatur in aquam. Non intingibilia sunt, quæ non habent latos poros quibus aqua recipiant: ut later & lapis. Tertia diffinitio. Flexibilia sunt quæ a reclinatũe in curuitatẽ quæ circumferentiæ per similes est, aut a curuitatẽ in reclinatũe duci possunt: ut uimẽ, scirpus, calamus. Et triplicia sunt: scilicet reflexa, deflexa, & directa. Reflexa sunt quæ a reclinatũe ad cõuexũ sine fractiõne ducuntur: ut si quis in oppositã chordæ partẽ arcũ reflectat, & si quis uimen a b inflectat secundũ ex-

tremitates ad cõuexum eius d. Deflexa siue circumflexa sunt, quæ a reclinatũe ad cõuexum sine fractiõne ducuntur: ut si quis extremitates arcus ad chordam incuruet/ aut uimẽis dati a b extremitates in obliquum ducat uersus c eius cõuexum. Directa uero sunt, quæ a cõuexo aut cõcauo sunt ad reclinatũem ducta/ ut si quis uimen a b incuruatum ad d/ aut ad cĩm reclinatũem erigat/ aut arcum sinuosum in reclinatũem ducat. Neq; idem est reflectũ, deflectũ, & dirigũ/ cum impossibile sit idem simul esse reflexum, deflexum, & directum, tamen si idem sit reflexibile, deflectibile, & dirigibile. Inflexibilia uero sunt, quæ a reclinatũe in obliquitatem sine fractiõne duci nequeunt neq; contra: ut later, lapis. Quarta diffinitio. Frangibilia sunt, quæ cum flexibilitatem non omnino perferre possunt: in duas partes diuiduntur. ut lignum & baculus aridus. Infrangibilia sunt, quæ in duas partes hoc modo frangi non possunt: ut ferrum. Quinta diffinitio. Communibilia sunt, quæ in multas partes minutas diuiduntur: nõ facile in duas solum partes diuisibilia: ut later, uirum. Incommunibilia sunt, quæ in minutas partes diuidi nata non sunt: ut lignum, ferrum. Quædam autem sunt frangibilia & communibilia simul: ut later. Quædam frangibilia & non communibilia: ut lignum, quædam infrangibilia & communibilia: ut glacies, lapis. Quædam uero infrangibilia & incommunibilia: ut ferrũ. Differt autem fractio & comminatio, quia fractio est in duas partes & magnas: comminatio uero in duas partes & plures duas. Præter ea quæ magnos & paucos habent poros/ non uicissim nec alternatim dispositos, frangibilia sunt, quæ uero quamplurimos habent poros passim & uicissim dispositos atq; minutissimos, sunt communibilia. Est enim diuisio secundum pororum dispositionem atq; numerum. Et qui utrosq; pororum modos habent, & frangibilia sunt & communibilia. Sexta diffinitio. Impressibilia sunt quorum exterior superficies manens eadem & non transmutata: aut forti percussione, aut tactu in profundum cedit: ut es, & cera. Non impressibilia sunt, quæ nec ictu nec cõtactu in profundum cedunt: ut lapis & later. Impressibilia aut, quæ dã sunt mollia ut cęra: quæ dã dura ut es. Similiter nõ impressibilia, quæ dã sunt mollia ut aqua quæ in profundum nõ cedit manente superficie quæ depressa fuerat. hæc uero dura ut later, cuius superficies in profundum nõ cedit. Septima diffinitio. Formabilia sunt bene manu impressibilia: & quæ manu impressam effigiem facile retinent. ut cęra quæ manu uersata in omnimodã transferatur figurã. Nõ formabilia aut sunt/ quæ impressionem manu factam non retinent: ut lana, lignum, later. Non formabilem aut, quædam sunt facile impressibilia: ut lana & spongia/ quæ dã difficile impressibilia: ut es & lignũ. Quæ dã non impressibilia: ut later & aqua. Octaua diffinitio. Capibilia sunt, quæ non transmutata nec diuisa superficie, in seipsa secundũ profundum facile sunt cedentia. ut spongia, cęra, caro, quæ cũ pelluntur introrsum, sine superficie diuisione in suos secundũ profunditatẽ poros leniter cedunt. Hinc omnia capibilia poros habent natura datos, in quos cũ premuntur cedunt, siue pori sunt inanes & uacui, quales eos esse dicunt uulgares/ cum corpore subtili & aereo, uisu quidẽ imperceptibili sunt pleni, siue pleni sunt corpore grossiusculo & uisu perceptibili, sed molliori q̃ sit illud corpus quod in seipsam nulla partiu facta diuisione cedit: ut spõgia aut lana humecta. Nã capibilia semper in interiores cedunt poros: ipso corpore incluso, aut cedente, aut ad exteriora presso. Incapibilia aut sunt quæ in diuisa in suos secundũ profundum poros nõ cedunt: ut fluida corpora/ & dura. Nã fluida, poros nõ habent in quos cedere possunt: ut aqua. Dura uero corpora duros habent poros & duris corporibus plenos. Nona diffinitio. Trahibilia sunt quorum superficies manens cõtinua, ad latus hoc est in longũ & latũ transferri potest, ut pilus, coriũ, neruus. Est enim quicquam trahi: ipsũ ad mouens transferri, superficie semper manente cõtinua. Nõ trahibilia aut sunt quæ ad latus in longitudinẽ aut latitudinẽ transferri non possunt: ut aqua, lapis. Trahibilia aut quæ dã capibilia sunt ut lana: quæ dã non capibilia ut plegma. Contra capibilia: quæ dã trahibilia sunt ut lana & cęra/ hæc uero nõ trahibilia ut spongia. Decima diffinitio. Ductibilia sunt quæ eadem percussione: simul & in latus & in profundum cũ secundũ superficiem, cũ secundũ partem transferri possunt, ut cũ artifices plumbum aut stannũ secundũ profundum ictu malleorũ extenuat, & secundũ longitudinẽ & latitudinẽ dilatant. Nõ ductibilia aut sunt quæ eodẽ ictu nõ possunt & secundũ latus & profundum transferri: ut lapis & lignũ. Et omnia ductibilia sunt impressibilia/ ut coriũ satis ostendit diffinitio: nõ tamen oia impressibilia sunt ductibilia, ut ea quæ in latus transferri nõ possunt, quale est lignum. Ductibilem aut quæ dã sunt capibilia/ ut cęra: quæ dã nõ capibilia/ ut ferrũ. Sic capibilia quæ dã sunt ductibilia/ ut cęra, quæ dã nõ: ut lana. Aliqua præterea sunt neq; capibilia neq; ductibilia: ut aqua. Undecima diffinitio. Scissibilia sunt quorũ diuisio præcedit contactũ diuidens: plusq; partiu scissibilibus diuiditur q̃ diuides tangendo asequitur, ut lignũ/ in cuius una extremitate cũ ponitur cõuexus: unica percussione partes ligni usq; ad mediũ diuiduntur & separantur. Inscissibilia sunt quæ plusq; diuides tangat diuidi nata nõ sunt. Nullũ aut simpliciter molle quod per se sumptũ, molle dicitur/ est scissibile. Molle uero ad alterũ solũ ut lignũ ad chalybẽ/ quod per se sumptũ simpliciter est durũ: bene est scissibile. Nõ tamẽ omne durũ est scissibile: ut ferrũ. Sed scissibilia talia esse debent: quæ neq; sunt ductibilia neq; communibilia: & potissimũ talia sunt quæ secundũ longitudinẽ poros habent: secundũ quos adinueniunt nascuntur & cresunt. Duodecima diffinitio. Detruncabilia sunt quorũ diuisio nõ præcedit ipsũ diuidens: sed solũ tantũ diuiditur absq; cõminutiõne aut fractiõne q̃ tangit diuidens, ut cũ ferrũ forcipe diuiditur: tantũ illud ferrũ diuiditur, quod a forcipe utriusq; tangitur. Indetruncabilia sunt quæ hoc modo diuidi nequeunt: ut lapis: & marmor. Detruncabilem aut quæ dã sunt mollia/ ut cęra, quæ dã dura & nõ scissibilia/ ut ductibilia: quæ dã uero sunt detruncabilia & scissibilia simul ut lignũ: quod quidẽ secundũ longitudinẽ est scissibile/ & secundũ latitudinẽ detruncabile. Neq; id est in cõueniens in uno & eodem secundũ diuersas magnitudines. Decimatercia diffinitio. Viscosa sunt quæ ob partiu tenacitatẽ & cõherentiã ad multũ extendi possunt sine discontinuatiõne: & bene cõgregari & cõniri. Et talia trahibilia sunt humida simul & mollia: quorũ partes partibus adherent/ & una alterã sequitur uelut cõcatenatæ & colligatæ. Nõ uiscosa uero siue fragilia sunt quæ tenacem non habent molliem/ ut aqua. Decimaquarta diffinitio. Cõmassabilia sunt capibilia quæ permanentem & diu durantiẽ habent alicuius effigie aut impressionis capturam, ut cęra/ quæ quancũq; ceperit impressionẽ diu seruat & non deperdit. Incõmassabilia autem sunt quæ aut capibilia non sunt, aut quam capiunt impressionem non retinent, ut aqua, lana, & spongia: quæ pressa rursum se leuat in priorem (quam ante impressionẽ habuit) formam. Decimaquinta diffinitio. Exhalabilia sunt quæ humiditatem habent non nisi cum sicco igneo expirabilem: ut lignum ex quo fumus expirat est exhalabile. Est aut uapor/ halitus ex humido madefactum segregatus: calido quidẽ igneo segregante, ut spiritatio illa quæ ab aqua separatur igni superposita/ & cõuertitur inter-

Quid uapor.

Quid exhalatio.

dum in aerem, interdum in uentum, interdum in nubem. Exhalatio uero est halitus siccitatem terram & igneam & humiditatem aerem participans, a calido igneo segregatus, ut spiratio que a lignis igni appositis separatur. Et exhalatio quidem hoc pacto a uapore differt, quod uapor madefacit non autem exhalatio; sed desiccatur potius & coloratur. Et exhalabilia partes aliquae in aere dissoluntur: aliquanta temporis mora dispersentur, ut fumi. Aliae uero partes eorum remanent & terree sunt: ut cineres. Ea tamen exhalabilem pars que in aere tandem disperset & euanescit, differt a uapore: quia exhalatio neque mutatur in nubem neque pluuia: uapor autem in talia conuertitur. Et lignorum exhalatio speciali nomine fumus dicitur: osium tamen & neruorum & capillorum halitus eodem uocatur nomine, & fumus dicitur, quia enim non habemus propria & specialia nomina quibus ea nominemus: idcirco generale fumi nomen per analogiam eis attribuiimus, quemadmodum Empedocles dixit pilos animalium gressibilibus, auium plumas, piscium squamas, & arborum folia super solidum fieri: eodem solidi nomine sed homonymo in omnibus utens. Vnde uosorum autem & asorum & uiscosorum exhalatio: proprie dicitur nidor, ut Graeci eam Cnissam dicunt. Hinc sumitur ratio cur oleum & aqua nec elixari, nec calido ingrossari possunt. Nam oleum totum est in exhalationem solubile & non in uapore. Contra uero aqua soluitur in uapore & non in exhalatione. Sed dulce uinum quicquid dulcis habet, emittit & exhalat: quia pingue & magnam cum oleo habens conuenientiam. Non enim coagulat frigore sicut nec oleum: sed inflammatur instar olei, & nomine quidem uinum dicitur sed non est re, quia uini natura & conditionem non sequitur. Et parum humoris uinosi retinet, quia ob causam non inebriat potantem, sicut alia uina inebriant. Omne autem uinum quod aliquid etiam parum exhalationis habet, ideo flammam emittit: natum est: quod exhalatio, apta flammæ materia est. In exhalabilia autem sunt que cum siccis igneo humidum non resolunt, ut lapis. Decima sexta diffinitio. Vtilia sunt que poros habent ignis susceptiuos: & in illis humiditatem igne debiliorem. Ea uero humiditas ab ignis calore superata, ad exteriora ducitur, ut lignum. In uis: illa autem sunt que huiusmodi poros non habent ignis susceptibiles, aut in eis humiditatem igne ualentiorum, ut lapis, gladius, & uiride lignum. Aliter & quidem latius diffiniuntur utilia quod ea sunt que cum, in cinerem redigi possunt. Et potissimum talia sunt que solo calido coagulata sunt, aut duobus simul, calido & frigido. Nam in hac omnia uideatur ignis obtinere, preterquam in carbunculo gemma preciosam, calido quidem & frigido concretam, sed ab igne insuperabilem. Vtilia autem aliqua inflammabilia sunt, ut quecumque humida exhalabilia sunt, & frigido concretam, sed ab igne insuperabilem. Vtilia autem aliqua inflammabilia sunt, ut quecumque humida exhalabilia sunt, nam humidorum exhalatio flammæ materia est: ut ligna que flammam concipiunt. Pix autem, oleum, cera, alijs superflua: magis inflammabilia sunt quam per se ipsa. Et ut in summa dicatur, quecumque fumum emittunt, sunt inflammabilia. Alia autem sunt carbonalia & in carbonem soluntur: ut que habent plus terrestris materie quam fumi. Præterea inflammabilium quoddam est liquabile: ut lignum, quia enim per totum continuum est humidum habet aptum ut peruratur. Quoddam autem est liquabile: ut thuris. Acs autem quamuis liquabile sit, non tamen est inflammabile, nam quamuis partes habeat partibus propinquas, non tamen habet humidum satis continuum & conuictum ut flammam efficiat. Thuris autem duobus, ligno & æri est persimile. Ligno quidem, quod fumum quo inflammatur emittit. æri uero, quod humorem habeat quo liquecat. Exhalabilia quidem non liquabilia inflammantur, quia magis terræ naturam sequuntur que in siccitate cum igne participat, quare si id siccum terreum fiat calidum, fit ignis & flamma. Est enim flamma, sicut spiritus ardor. Vt igitur superius dicta sub epologo repetantur, lignorum exhalatio proprie fumus est: fumi tamen nomen ad ceram, thuris, picem, & omnium piciferorum & lignis similibus exhalationem transferatur. Olei uero & uiscosorum omnium ut carniū abstarum exhalatio dicitur nidor. Dicitur etiam quaedam sola & per se paucum inflammari, quia paucum habeat siccum: eadem tamen alijs adiuncta citissime inflammari: quia pinguis, sicca, & unctiosa sunt. Nampe humida per se sumpta magis exhalant, ut oleum, cera, pix. Sicca autem magis ardent.

Decimi capitis nota.

Similium partium corpora sunt, que partes similes habent denominationis. Communia sunt, terra & aqua, terra & aeris, aqua & aeris, terra & aqua & aeris: & ita de igne. Et meti communia ignis in animalibus, uegetantibus, & fossilibus minus reperiantur. Electrum nos succinum dicimus, succus arboris est pinei generis. Dicitur & mixtura ex auro & quinta argenti parte: electrum, succini colorem imitata. Composita, mixta perfecta.

Decimum caput quindecim propositiones (que ex precedentibus dictis aliquo pacto cognite esse possunt) recolligit. Prima, Similium partium corpora (que Homiomeria dicunt) ut in animalibus caro/os/nerui/ungues/pili/venæ/ex quibus constant ea que dissimilium sunt partium/que dicuntur anomiomera/dissimiliumque partium tota: ut pes/manus/facies) & in plantis lignum/cortex/folium/radix: & in fossilibus aurum/argentum/ferrum/stannum/lapis & similia: assignatis differentiis abinuicem differunt que potissimum tactu dinoscuntur, differunt & saporibus/odoribus/coloribus & uarietate sonorum. Secunda, alia sunt ex quibus hæc consistant: & a quibus consistant. Nam ex quibus consistunt sunt materia: humidum scilicet & siccum: quare aqua & terra: que manifestissimas has gerunt potentias. Ea uero a quibus consistunt/efficientia sunt duo: scilicet calidum & frigidum. hæc enim consistere faciunt/cogunt & coagulant. Tertia, eorum que homiomeria sunt/similariumque partium: quædam sunt aque & aque species: quædam terre: terre species: quædam uero communia. Quarta, Compositum ex his: quædam sunt humida/quædam sicca/quædam mollia/quædam dura/quædam coagulabilia/quædam liquabilia: quemadmodum prius cognitum est. Quinta, quecumque humidorum euaporantia sunt aque. Sexta, quecumque non euaporant: hæc sunt terre/aut cõia terre & aque/terre & aeris, ut lapis/lac/lignum/oleum. Septima, que calido ingrossant: cõia sunt. Sed dubitatur assurgit: cutis sit uinum, uidetur enim nunc aque euaporat, nunc uero cõia: ne: quia nouum ut mustum calido ingrossat. Dicimus duplex esse uinum: recens scilicet & antiquum, & recens plus habere terre quam antiquum, hinc calido ingrossat, magis calidum esse: ideo minus costringit & co-

gulatur frigidum. Et est uinum in Arcadia sic terreste & calidum: ut in utribus ita a fumis exsiccat: ut eductum appareat coagulatum. Et si omne uinum fecem habet: omne est aque & terre, & quo magis eo magis est terre. Octaua, que a frigido ingrossantur: terre sunt. Nona, que ab utroque calido scilicet & frigido: communia, ut oleum/mel/dulce uinum. Decima, quecumque solo frigido constant & coagulantur: aque sunt, ut glacies/nix/pruina/grando. Undecima, quecumque solo calido: terre, ut later/caseus/nitrum/& sales. Duodecima, quecumque ab ambobus calido & frigido coagulantur: aqua & terre communia sunt, & sunt hæc que calidi & humidum priuatione coagulascunt, nunc amborum simul ut later: aut solus humidum/ut sales & que sincera sunt terra: aut solus calidum/ut glacies. Decimatertia, quorum totus exiit humor ut later/& lachrymarum genera ut electrum/thus/myrrha & similia gummi: frigidum coagulantur, que & palam & nobis cernentibus coagulantur: quod intercepta plerumque animalia ut formice & cõsimilia animalia ostendunt. Stillant enim uelut a fluuio: & uelut mel coctum/quod in aqua dimissum euaporat humidum. Et horum hæc sunt terre: & magis que immolificabilia & illa quabilia sunt, ut electrum/& quidam lapides ut spelearum pori. Que uero mollicantur aut liquefcunt ab igne ut ferrum/cornu/thus/myrrha: non tota sunt terre sed aquoflora. Thus enim & myrrha & his similia confumit ut ligna euaporant, & quædam sunt communia/ut cõra. Decimaquarta, quecumque liquefcunt ab aqua: hæc sunt terre. Decimaquinta, que neque igne neque aqua liquefcunt: aut terre sunt aut utriusque communia. Ex quibus permanserunt esse potest (si composita omnia aut fluida aut coagulata esse oporteat: neque harum passionum sit medium) que ipsorum erunt terre/que aque/& que pluribus communia: an calido ut igne/an frigido/an utroque constare debeant. Notum item est argentum/stannum/æs/plumbum/vitrum & lapides multos innominatos: que facile liquefcunt calido: esse aque. Et uinum/acetum/uriam/lixiuum/ferum/& acorem que frigidum coagulantur: itidem esse aque. Et ferum/cornu/unguis/os/neruus/pilus/lignum/cortex/folium/electrum/myrrha/thus/lachrymæ/omnes fruges/fructus/femina: ut triticum: sunt terre. Et ipsorum quædam sunt magis terre/que quædam minus: quædam mollicantur/& quædam exhalabilia: & omnia frigidum sunt coagulata. Et simili modo terre sunt nitrum/sales & lapidum genera: que neque in frigidatione fiunt, neque frigidum coagulantur. Et sanguis & genitale semen: aeris/aque & terre sunt communia. Attamen sanguis ille qui plures poros/uiaque habet: magis terre est. Ideo frigore coagulatur & humore liquefcit. Et qui poros & uias non habet: magis est aque: qui & frigidum non coagulatur. Genitale autem seminem frigidum coagulatur expirante calido secum humidum rapiente/educenteque.

Notarum decimi capitis declaratio.

Communia sunt que plurium elementorum æqua habent temperamenta. Et sumptis tribus terminis: primo terra, secundo aqua, & tertio aere: secundum membra regule ternarij composita sumuntur quatuor combinationes que sunt, primum secundum, tertium, & aqua: primum tertium, terra & aeris: secundum tertium, aqua & aeris: primum, secundum, tertium: terra & aqua & aeris. Quod si quartus terminus ignis adiungatur, secundum membra regule quaternarij composita sumuntur undecim combinationes. Prima: primum secundum: terra aqua/seconda: primum tertium: terra aer/tertia: primum quartum: terra ignis/quarta: secundum tertium: aqua aer/quinta: secundum quartum: aqua ignis/sexta: tertium quartum: aer ignis. Septima, primum secundum tertium: terra/aqua/aer. Octaua: primum/secondum/quartum: terra aqua ignis. Nona: primum/tertium/quartum: terra aer ignis. Decima: secundum/tertium/quartum: aqua aer ignis. Undecima: primum/secondum/tertium/quartum: terra aqua aer ignis. Tamen communia ignis cõtemperamenta minus in mixtis perfectis que ceterorum elementorum communia inueniuntur: idcirco hic non sunt numerata/ sed suppressa.

Decimi capitis prima propositio. Similis denominationis partium corpora equalia sunt in animalibus/ caro, os, nerui, uene ad corporis integritatem, unguis, pili ad naturæ decoræ, commoditatem, & munimentum (ex quibus dissimilium partium tota ut pes, manus, facies constituuntur) & in plantis lignum, cortex, folium, radix. In mineralibus uero aurum, argentum, ferrum, stannum: assignatis differentiis, calido, frigido, humido & sicco, earumque passionibus, coagulatione, liquatione, molificatione, inlimitione: & ceteris abinuicem differunt, que quidem differentie & earum passionibus potissimum tactu internoscuntur. Differunt etiam prædicta corpora abinuicem saporibus, odoribus, coloribus, & sonorum diuersitatibus. Secunda propositio. Alia sunt qualitatium genera, ex quibus ut materia hæc constant mixta perfecta: & a quibus ut efficientibus ipsa consistunt. Ea enim ex quibus consistunt sunt qualitates materiales & passiuæ, scilicet humidum & siccum. At quia aqua, præcipue humida sensu cognoscitur & terra, sicca, idcirco ipsorum materia recte ponuntur aqua & terra. A quibus autem consistunt, sunt duos efficientia accidentaria, scilicet calidum & frigidum, que ut superius ostensum est ipsa corpora faciunt consistere, coagulant, & congregant. Tertia, Corporum homiomerorum & ex similibus denominationis partibus constantium/ quædam sunt aque siue aque species: ut fontes, flumina, succi herbarum, quædam terre siue terre species: ut lutum, later, uas fictile, quædam uero aque & terre communia: ut lac, sanguis. Quarta propositio. Ex partibus homiomeris compositorum quædam sunt humida, ut lac/ quædam sicca, ut later/ quædam mollia, ut cera/ quædam dura, ut ferrum/ quædam coagulabilia, ut later/ quædam liquabilia, ut æs, plumbum. Quinta, quecumque humida uapore de se emittunt & expirant, sunt aque, ut uinum, lixiuum, ferum. Sexta, quecumque non euaporant, aut sunt terre ut lapis, aut communia terre & aque, ut lac/ aut communia terre & aeris, ut lignum/ aut communia aque & aeris, ut oleum. Septima propositio. Que a calido ingrossantur/ pluribus elementis communia sunt, ut lac. Sed oritur dubitatur: uidetur esse pluribus elementis commune. Responsio. Duplex est uinum scilicet recens & receter expressum, & antiquum siue iamdiu expressum. Recens quidem plus habet terre quam antiquum: idcirco plus fecis admixtum retinet, & ingrossatur calido, imo est calidum magis quam alterum: idcirco minus a frigido coagulatur. In Arcadia autem uinum est usque adeo

terrestre esse effluens: ut in uasis adeo a fumis expirantibus exsiccat: ut ipsum uasis eductum appareat coagulatum. Quod si omne unum fecem habet: omne unum commune est aqua & terra. Nam seculenta materies, terrestris est: subsidens in imo, humidum autem supernatans, dulce & potabile: est aqueum. & quanto plus fecis habet, tanto magis est terra. quanto uero minus, tanto minus. **O**ctava propositio, que a frigido in grossantur: terra sunt, ut lutum, quod frigido humido permixtum: fit grossius. **N**ona propositio, que a calido & frigido in grossantur, sunt communia pluribus elementis, ut oleum & mel aeri & aqua communia sunt: dulce unum terra & aqua commune est. **D**ecima propositio, quecumque a solo frigido coagulantur, sunt terre, ut later, caseus. **D**uodecima, quecumque ab ambobus scilicet calido & frigido coagulantur, sunt aqua & terra communia. Et sunt hec potissimum que calidi aut humidi priuatione coagulantur, quod trifariam contingit. Primo, priuatione calidi & humidi simul: ut later, in quo proprius calor educitur ab extraneo calore: & secum humidum educit. Secundo, priuatione solius humidi: ut sales & que pure sunt terre: ea enim nihil habent in se caloris. Tertio, priuatione solius calidi: ut glacies, ex qua cum congelatur, expirat calidum manente interius humido. **D**ecimatercia, ea quorum totus expirant & educitur est humor: ut later & humorum ex arboribus defluentium (quas lacrymas dicunt) genera: ut electrum, thuris, myrrha & similia gummi, frigido coagulantur: & facile quidem, ut nobis astantibus & respicientibus ea coagulari deprehendantur, quod exiguam animalia ut formice & musca intercepte satis ostendunt. Nam cum super eas humor defluerit & congeletur, non possunt illa ob congelationem factam loco fixa se loco mouere: perinde atque si in solido stantis pedes superueniente aqua mergantur: & ea congeletur: non possent se ille inde transferre. Stillant enim huiusmodi humores ab arboribus ueluti a flumio, & sicut etiam mel coctum: quod in aqua demissum a parando emittit humidum. Et huiusmodi mixtorum que admodum sunt terra: potissimum ea que immollificabilia & illiquabilia sunt: ut electrum & lapides quidam, ut speluncarum & abruptorum lapidum pori. Que uero mollificantur aut liqueunt ab igni, non omnino sunt terra: sed & aliquid aque participant. Nam thuris myrrha & similia euaporant ut ligna. Quaedam uero sunt communia pluribus: ut cera terra & aqua communis. **D**ecimaquarta, quecumque liqueunt ab aqua sunt terra, ut lutum, panis coctus. **D**ecimaquinta, que neque igne neque aqua liqueant: aut terra sunt, aut aqua & terra communia, ut later. Itaque si omnia mixta perfecta sunt fluida & liquida: aut coagulata: neque inter illas duas passiones sit medium: ex dictis manifestum euadit que mixtorum sunt terra, que aqua, & que pluribus communia: & an data mixta debeant coagulari calido ut igne: quemadmodum later, an frigido ut aqua quemadmodum glacies, an calido & frigido simul, ut metalla fusca. Si quidem terra primo modo aqua secundo: & communia tertio modo coagulantur: ut superiores propositiones ostendunt. Clarum est etiam argentum, stannum, es, plumbum, nitrum & multos lapides quibus propria nomina desunt, que a calido facile liquantur: esse nature aquee. Praterca unum, acetum, urina, lixiuium, serum & acor que coagulantur frigido, etiam sunt aqua. Insuper ferrum, cornu, uuguis, os, neruus, pilus, lignum, cortex, folium, electrum, myrrha, thuris, lacryma, omnes segetes, arborum fructus, semina, ut triticum, hordeum, auena, sunt terra. Et ipsorum quedam plus de natura terre participant ut ferrum: quedam uero minus ut gummi: quedam sunt mollificabilia ut ferrum & cornu: quedam uero exhalabilia ut thuris: & omnia, frigido nata sunt coagulari. Sanguis autem & genitale semen: aeris / aqua & terra naturam sequuntur. Ille tamen sanguis qui plures poros & uias habet frigori peruius: magis est terre: conditionis: idcirco frigore coagulatur, & humore liquatur. Qui uero poros non habet, magis est aqueus, & frigido non coagulatur. Genitale uero semen coagulatur a frigido, interiore calido expirante & secum humidum interius educente.

Vndecimi capitis nota.

Vt ad multum, secundum plurimum, a dominio simpliciter. **A**liena caliditas, que non est secundum predominantis naturam. **P**ropria & naturalis, que uniuersiusque perfectioni sit accommodata.

Vndecimum caput continet quatuor conclusiones. unum correlarium ad tertiam: & duo ad quartam. **P**rima conclusio. Quecumque aque sunt: ut ad multum frigida sunt: nisi alienam habeant caliditatem. **Q**uemadmodum habent lixiuium / unum. Nam maxime frigidum dominans habet elementum. **S**ecunda, quecumque que terre sunt: ut ad multum calida: hec ob calidi operationem sunt calida. **H**oc ostendunt calx & cinis. Nam omnibus ignitis inest caliditas aut amplior aut minor: alioquin frigida sunt. Nam terra frigida est. **T**ertia, hec secundum materiam accipienda sunt esse frigida. **N**am materia humidum & siccum est. **S**unt enim hec passiva. & humidum & siccum maxime aque & terre sunt: que terminantur frigido / & magis aqua. **H**ec igitur secundum materiam accipienda esse frigida. **C**orrelarium, hinc per palam euadit quecumque sunt simpliciter aque aut simpliciter terre: frigida esse, modo alienam non habeant caliditatem. **N**am aqua maxime frigido determinata est: deinde terra, alienam autem habent calidi operatione: ut efferues aqua ab igni / lixiuium a cineribus quibus ipsum concoctum fuerit. In omnibus enim ignitis: caliditas aut maior aut minor adest. & ita de aliis. **Q**uarta, est secundum materiam frigida esse debeant: accedit tamen plerumque alienam caliditatem propriam esse & ipsa terminare. **N**am que putrescunt: manifestum est alienam caliditatem habere: & tamen ipsa propria sit digerens & terminans: ut inde prodeant animalia: que illa caliditate consent & terminentur: sicut licet intueri in his: que facile ex putrefactione uermibus defluunt & scaturiunt. Similiter unum / sanguis / medulla / genitale semen / lac & similia plurima que communia sunt: propria & naturali caliditate constant: & que digerunt. **P**rimum correlarium, hinc fit ut unum / sanguis / medulla / genitale semen / lac & similia (que propria naturali & digerente caliditate constant) corrupta & a natura egredientia: non amplius videantur esse calida. **N**am coru materia ut terra aut aqua (que frigida est) relinquuntur. **S**ecundum, hinc iterum euenit ut quidam hec iudicent esse calida: quidam

vero esse frigida. **N**am qui ea respiciunt in propria permanentia natura: calida esse censent, qui autem a propria separata natura: iudicant esse frigida. Est tamen ut de ipsis determinatum est. Et (ut paucis & quasi sub epologo dicta perstringamus) quibuscumque est materia aque secundum plurimum: hec frigida sunt. Opponitur enim maxime igni calidissimo. Quibuscumque uero terre aut aeris: hec minus sunt frigida. Calidissima tamen & frigidissima aliena caliditate & frigiditate fieri contingit: & potissimum que maxime coagulata / solidaque sunt. Fortiter enim caliditatis & frigiditatis impressionem admittunt: & impressam retinent. Hinc solidiora: caliditate priuata / frigidiore apparent. Itidem & calefacta apparent calidiora / fortiusque exurunt, ut aqua calidior apparet fumo: & lapis ignitus calidior aqua / fortiusque exurit.

Notarum undecimi capitis declaratio.

Vt ad multum frigida sunt que secundum plurimum sunt frigida: & que a dominio simpliciter / sine ab elemento predominante sunt talia. Sic ad multum ignea sunt / que secundum plurimum sunt ignea: & ab elemento dominante sunt talia. **A**liena caliditas est / que non est secundum elementis naturam: ut si aqueum superpositum igni calefacta est caliditas: alie / quia non est secundum naturam, aqua: quod est excellens in eo mixto elementum: sed ab extrinseco inducta. Propria autem & naturalis caliditas est / que uniuersiusque rei naturalis perfectioni est conueniens & apta: ut propria & naturalis caliditas animalis / que est apta & conueniens perfectioni animalis: & propria arboris / que est conueniens nature arboris.

Vndecimi capitis prima conclusio. **Q**uecumque aqua sunt, secundum excellentiam frigida sunt: nisi ab extrinseco inducantur. **E**tiam in suo temperamento disconuenientem habeant caliditatem: sicut habent lixiuium & unum, que quamuis aquea sunt, non tamen frigiditatem habent: quia ab extrinseco alienam caliditatem suscipiunt. **P**atet conclusio, quia unumquodque mixtum summam elementi dominantis qualitatem in excellentia participat. At aqua est maxime frigida, que in aquis dominatur: igitur aqua sunt secundum excellentiam frigida. **S**ecunda conclusio. **Q**uecumque, secundum dominium sunt terre: si sunt calida: ob calidi extrinseco operationem sunt calida. **V**t calx & cinis terram habent elementum dominans: & calida sunt: nam igne concocta & adusta. Omnibus autem igni exustis inest caliditas, si plus ignita fuerint, maior: & si minus, minor: igitur ob calidi extrinseco ignis operationem sunt calida. Nempe nullo in illa agente extrinseco frigida sunt, cum terra eorum elementum predominans / sit frigida. **T**ertia conclusio. **A**quea & terrea intelligenda sunt esse frigida secundum ipsorum materiam. **I**psorum enim materia / qualitatesque, materiales, sunt humidam & siccum qualitates passiuas / potissimum aque & terre conuenientes: nam humidum aque / & siccum terre precipue conuenit. Aqua autem & terra frigido terminantur: & magis aqua, cum sit maxime frigida: terra uero est minus frigida: igitur aqua & terrea secundum materiam intelligenda sunt esse frigida. **C**orrelarium. **Q**uocirca quecumque simpliciter & a dominio aqua sunt aut terrea, frigida sunt: dummodo alienam extrinsecam non habeant caliditatem. **N**am mixtum omne / sui elementi qualitates sequitur & participat. Aqua autem maxime est frigida, terra uero minus. Alienam uero caliditatem hec habent per calidi extrinseco operationem: ut aqua feruens caliditatem habet ab igni & lixiuium a cineribus quibus concoctum fuerit. In ignitis enim cuiusmodi est cinis, caliditas interdum maior: & interdum minor relinquuntur. **Q**uarta conclusio. **Q**uamuis aqua & terrea secundum caliditatem frigida esse debeant, tamen aliena caliditas interdum his que exinde gignuntur mixtis propria est & naturalis / ipsa terminans. **N**am ex diffinitione putrefactionis prius habita / manifestum est quod putrefacta alienam habent caliditatem, quia corrumpitur propria caliditas & consumitur. **E**t tamen illa caliditas uolentia putrefacta, sit propria & naturalis his que ex putrefactione nascuntur uermibus & animalibus: & disponit materiam ad debitum ipsi forme animalis temperamentum: eamque digerit & terminat. **V**t in his facile est uidere que per putrefactionem in uermes conuertuntur: ut carnis & caseo. **C**onsimiliter unum, sanguis, medulla, genitale semen, lac & similia que aqua & terre communia sunt: propria & naturali caliditate terminantur, que quidem caliditas materiam digerit: & in aptum reducit temperamentum. **P**rimum correlarium. **Q**uo sit ut unum, sanguis, medulla, genitale semen, & lac & similia que propria, naturali & digerente caliditate terminantur: cum corrumpuntur & conuenientem nature dispositionem relinquunt: non amplius videantur esse calida sed frigida. **N**am cum propria & naturali caliditate destituta fuerint, relinquuntur ipsorum materiale elementum / aut aqua aut terra producentis frigiditatem: sua quidem nature conuenientem sed istis disconuenientem. **S**ecundum correlarium. **E**x hoc iterum contingit ut aliqui hec quinq; iudicent esse calida, alij uero frigida. **N**am qui ea considerant in propria & naturali conditione manentia: ut sanguinem in uenis, & lac in uerbibus, dicunt ea esse calida. **Q**ui uero eadem considerant extra propriam conditionem existentia: ut sanguinem extra uenas / & lac eductum uerbibus, ea dicunt esse frigida. **S**unt tamen natura calida, ut prius dictum est. **E**x quibus hec / sub compendio que dicta sunt constrin gentia deduci possunt: quod quecumque plurimum aque participant, frigida sunt. **N**am aqua maxime opponitur igni qui calidissimus est: quare aqua est frigidissima / & ea que aque nature seruant, frigida. **S**ed quecumque terre sunt aut aeris participantia, minus sunt frigida. **C**ontingit tamen aqua & terrea fieri calidissima & frigidissima / aliena extrinsecam caliditate & frigiditate: potissimum ea que coagulata sunt & solida. **N**am illa impressionem caliditatis aut frigiditatis fortiter recipiunt ob materie soliditatem: & suscepta diutius seruant / & uehementius tactum mouent / hinc solidiora / calefacta: calidiora apparent / & caliditate priuata / frigidiore, ut aqua calidior fumo / & lapis ignitus calidior aqua apparet.

Duodecimi capitis nota.

In igne, in temperamento igneo. **I**n aqua, in aque temperamento.

Vndecimum caput continet duas conclusiones, tres rationes ad secundam & unum correlarium. **P**rima conclusio. **H**omio mera ut caro / os / neruus / & unumquodque reliquorum: ex elementis constant. **N**am ex his ut materia: omnia nature opera fiunt. **E**t eorum quedam sunt ex quibus naturalia constant ut ex materia: ut passiva. **E**t quedam ex quibus constant secundum substantiam / specie atque formam: ut actiua. **C**onstant igitur Homio mera ex elementis. **S**ecunda,

posteriora & quorum gratia Homiomeria sunt & ipsorum organa: ipsi notiora sunt. **C**Primo, quia magis exploratum habemus quod homo mortuus non sit homo nisi equivoce: quemadmodum fistula lapideæ & organa videntur fistulæ & organa esse: quæ neque fistula neque organa sunt nisi equivoce. Id autem in Homiomeris ut carne & ossibus minus perspicuum est: & adhuc minus in aqua & igne. **C**Secundo, quia ubi plurimum materię: minus formę est. Vbi autem minus formę: minus cognoscibile, ut si extrema constituantur: materiam scilicet substantiam & formam: materia quidē nihil est præter ipsam formam/ omnibus eadem/ & qua nulla differre dīnoscentur. Substantia autem & forma/ omnibus ratio est: & qua singula singulis differre sunt cognita. Intermedia igitur proportionabiliter sese habebūt: secundum quod prope/ aut longe/ aut materię/ aut formę constituta fuerint. Homiomeria igitur quę materię propinquiora sunt: magis ipsius imitantia naturam: minus distingui/ discerniq; possunt: quam ea ipsa quorum sunt/ & gratia quorum existunt: & quę magis formę conditionem sequuntur. **C**Tertia. Quorum opera magis determinata sunt: & ipsa manifestiora erunt. Quęcumq; enim suum proprium opus efficere possunt/ verę sunt. Vt verus est oculus qui videre potest: & vera ferra que fecat. At oculus qui videre nequit: non vere est oculus/ sed Homonyme oculus/ ut oculus mortuus. & lignea ferra que secare non valet non vere est ferra: sed imago ferrę/ & ferra equivoce. At posteriorum opera magis determinata sunt. ut manus/ facies/ oculi/ & lingue: quam ossis/ carnis/ & nervi. & carnis adhuc magis secundum naturam: quam ignis aut aque. & ita in plantis & metallis ut ære & argento: quę & rursum minus quam animalia/ cognoscibilia sunt: quod propinquius materię/ potentięq; sunt accidentia. Omnia tamen Homiomeria ut caro/ os/ nervus/ & cetera reliqua: in quadam aut faciendi aut patendi potentia cōsistunt. Formę tamen & eorum rationes sunt minus manifestę. **C**Correlarium. Hinc fit ut nō sit cognoscere promptum quando existant & quando non: nisi longo temporis interstitio multum eorum natura euariata sit: ut sola quasi eorum remanente figura. **C**Quemadmodum circa vetusta mortuorum corpora in sepulchris permagna facta conspiciuntur. ipsa siquidem plerunq; ipsorum manente figura: aut tasta aut mota citissime defluunt in cinerem: ita & fructus quandoq; sola superfite figura (etia vīsus non multum videantur inueterati) tacti tamen statim diffiliunt/ dissolunturq;: ita & circa lactis coagula euenit. **C**Talia itaq; homiomeria calido/ frigido/ & passionibus ab his proficiscenibus: ut coagulatione/ liquatione/ mollificatione/ aut similibus adinuitem differunt & Homiomerę partes identidem: ut caro/ os/ pilus/ nervus alīs supra numeratis differunt: ut mollitie/ duritie/ tensione/ tractione/ comminatione/ & ceteris similibus: quas calido & frigido mixtis diximus contingere. Et ex his constitutorum (quę anomiomeria dicimus) ut facies/ manus/ & pedis & similitum hæc/ & calidum/ & frigidum causa sunt ut fiant: quemadmodum æs/ argentum/ ferrum/ caliditas/ & frigiditas: causa sunt ut fiat arca/ phiala/ aut ferra. præter tamen illa in artificialibus est ars/ artiq; species: ita & in iis quę constant a natura præter illa/ causa est natura aut quęntis alia. Cum igitur cognouerimus cuius generis unumquodq; homiomerum fuerit: an scilicet animalium/ vegetantium/ an defossibilium: accipiendum erit de eorum unocuoq; quid sit. ut quid sanguis/ quid caro/ quid semen. & ita ceterorum. Sic enim de unocuoq; maxime sciemus quid & propter quid: cum materiam ut ex hac disciplina perspicuum est/ & formam ex alia deprehenderimus: & cum ambo & generationis & corruptionis (& unde ipsi motus sit) principia cognouerimus. Quę quidem cum cognita/ perspectaq; fuerint: mox considerationem nostram ad ea quę ex ipsis sunt constituta cognoscenda: ut animalia/ & plantas/ & alia talia conuertemus.

Dodecimi capitis prima conclusio. **C**Partes homiomerę ut caro/ os/ nervus & unumquodq; reliquorum homiomerorum ex quibus componuntur mixta: ex elementis sunt & constant. **C**Nam omnia entia naturalia ex elementis ut materia: hoc est elementorum temperamentis & materia illis determinata/ constant. Quorum quidem elementorum quedam sunt ex quibus corpora naturalia constant tanquam ex materia: & sunt aqua & terra elementa passiva/ & qualitates passivas participantia. Quędam vero ex quibus constant ut ex forma: & sunt ignis & aer elementa activa/ formę emula, & caliditatem qualitatem activam habentia. igitur homiomeria mixtorum perfectorum componuntur ex elementis. **C**Secunda conclusio. An homiomeria/ tempore quidem homiomeris posteriora/ sed perfectione priora/ & quorum gratia homiomeria natura ordinata sunt/ similiter & organa suę partes ad propriam rei naturalis operationem exercendam natura deputata: ut oculi/ aures/ manus/ pedes: ipsi homiomeris notiora sunt & facilius quando existunt/ aut non existunt dignoscuntur. **C**Primo, quia magis cognoscimus quod homo mortuus non sit homo nisi equivoce & diuersa ratione (quemadmodum fistula depicte & organa picta videntur esse fistula & organa: & tamen neque fistula sunt neque organa nisi equivoce & altera ratione) quam quod caro mortua non sit caro aut os mortuum non sit os: quod an homiomeria uiuentia proprias habent operationes: quas cum amplius exercere nō possunt: ea mortua esse facile percipimus. homiomeria vero non sic operationes habent determinatas: quarum priuatione ea mortua a uiuis diiudicare possemus. **C**Secundo. In quibus rebus natura constantibus est plurimum materię: minus est formę. sicut ubi plurimum frigiditatis, parum est caliditatis. Et ubi minus est formę, id minus est cognoscibile/ eam discretio omnis rerumq; discrimen a forma pendet. sicut ubi minus est caliditatis: minus est actiue uirtutis & operationis. Si enim duo constituantur extrema/ unum materia & alterum forma: materia sane nihil est/ neq; rem componit/ aut differre facit per se sed solum per formam. Est enim materia omnibus rebus naturalibus specie eadem: & per quā nulla abinuitem differre cognoscuntur. Forma uero substantialis omnibus suum dat esse: & per quā corpora naturalia inter se differre dīnoscentur. igitur intermedia quę sunt substantiæ ex materia & forma compositę/ & utriusq; extremi aliquid participantia/ habebunt se proportionabiliter: ut plus aut

107

108

minus differre cognoscantur: secundum quod materię aut formę propinquiora fuerint. nam quę plus materię habent & minus formę: minus differre cognoscuntur/ quod materię similia sunt & uiciniora. Quę uero contra minus habent materię & plus formę: magis differre cognita sunt/ quod ad formę naturam magis accedant. At in homiomeris plus est materię & minus formę. In an homiomeris autem contra. igitur homiomeria minus distingui possunt quam an homiomeria magis actiua/ & formę conditionem sequentia. **C**Tertio. Quorum proprię operationes magis determinate sunt: & ipsa manifestiora sunt. Quęcumq; enim suum proprium & ad quod a natura ordinantur opus efficere possunt, uerę sunt. ut uerus est oculus qui uidere potest/ & uerus pes qui ambulare. Sic in arte uera ferra que secare potest: & uera securis que dividere & detruicare. Sic quę suum proprium opus efficere nequeunt, non uerę sunt. ut oculus qui uidere non potest, non uere est oculus sed homonyme & equivoce. & lignea ferra que secare non potest, non uere ferra est sed imago ferrę/ & equivoce ferra dicitur. At an homiomerorum & organorum opera ut manus, facies, oculi, & lingua magis determinata sunt, quam homiomerorum ossis: carnis & nervi. Et homiomerorum mixtorum ut carnis & nervi opera magis determinata sunt, quam opera ignis & aque homiomerorum simplium. Et ita in plantis & metallis dicendum est. sunt enim plantarum opera minus determinata & cognoscibilia quam animalium: quia plantę magis accedunt ad materię conditionem. Et in mineralibus minus perspicua & explorata sunt propria opera, quam in plantis: quia mineralia materię similia sunt. Omnia tamen homiomeria mixtorum perfectorum ut caro, os, nervus, & reliqua: agendi & patendi potentiam in se habent: nam formam quę agat & materiam quę patiat retinent: formę tamē eorum substantiales minus manifestę sunt. hinc in animalibus & uegetabilibus omnes concedunt formam substantialem esse alteram a materia, quę proprias faciat eorum operationes. In inanimatis uero ut mineralibus, mixtis imperfectis nonnulli contendunt materiam esse totam substantiam rei, & formam illis non adesse quod eorum nos lateant proprię operationes. Hi tamen philosophię naturalis principijs penitus repugnant: quibus supponitur rem naturalem omnem ex materia & forma constare. **C**Correlarium. Hanc ob causam contingit quod non facile est cognoscere quando ipsa homiomeria sunt: & quando non existunt, nisi longo temporis interuallo illorum natura & uirtus multum permutata sit, ut sola ferme eorum figura: superstes sit. Sicut mortuorum corpora iamdiu ab anima separata, in sepulchris multum in proprietate & qualitatibus uariantur, ut interdum manente ipsorum figura si aut tangantur aut moueantur, dissoluntur in cinerem. Sic fructus aliqui interius putrefacti sola figura manente superstes, dilabuntur in fauillam. quod & circa lactis coagulum contingere solet. **C**Itaq; huiusmodi corpora tota homiomeria abinuitem differunt caliditate & frigiditate, passionibusq; ab illis qualitatibus procedentibus: ut mollificatione, liquatione, coagulatione & similibus. Sic & partes homiomerę ut caro, os, pilus, nervus differunt iisdem qualitatibus & alijs prius dictis passionibus ut mollitie, duritie, extensione, tractione, comminatione, & ceteris similibus: quas a calido & frigido diximus procedere. An homiomerorum autem ex homiomeris compositorum ut facies, manus, & pedis: ipsa homiomeria simul & calidum & frigidum causa sunt ut fiant: quemadmodum æs, argentum, ferrum, caliditas, frigiditas: causa sunt ut fiant res artificiales arca, phiala, ferra. Et sicut in artificialibus præter illa quę materiam suggerunt est ars efficiens & species artis: ut ars domificatoria, ars nauifaciua, ars statuaria. ita & in rebus naturalibus præter illa prædicta: præcipua efficiens causa est forma substantialis producens. Cum itaq; cognitum fuerit cuius generis rerum naturalium unumquodq; sit homiomerorum: an scilicet animalium, uegetabilium an mineralium: de unocuoq; illorum intelligendum erit quid sit: ut quid sanguis, quid caro, quid semē. Tunc enim maxime de quolibet eorum cognoscemus quid ipsum est & propter quid: quando materiam (ut ex hac disciplina declaratum est) & notum) & formam ex alia disciplina scilicet libri de generatione inuestigauerimus. & cum ambo generationis & corruptionis principia scilicet efficiens ut formam: & subiectiuum ut materiam: præterea & causam efficientem unde est motus cognouerimus. Quę quidem cum cognita fuerint, statim de mixtis perfectioribus quę ex his constituta sunt, determinatio aggredienda est.

Commentarij in quartum Meteororum Aristotelis, finis.

BREVIS INTRODVCTIO IACOBI STAPVLENSIS IN LIBROS de Anima Aristotelis: adiectis quę eam declarent breuiusculis Iudoci Neoportuensis annotationibus.

C Anima	Generandi	Nandi	Intelligibile	Generatio	Volatus
Potentia	Sentendi	Serpenti	Sensibile	Sensatio	Intellectio
Obiectum	Exterior	Volandi	Per se	Auditio	Simplex apprehensio
Operatio	Interior	Intelligendi	Per accidens	Visio	Compositio (hęcio)
Organum	Exterior	Simplex apprehensio	Commune	Olfactio	Diuisio
Gradus uirtutis	Audienti	Componendi (dendi)	Proprium	Gustatio	Ratiocinatio
Potentia	Videndi	Diuidendi	Operatio	Tactio	Contemplatio
Vegetatrix	Odorandi	Ratiocinandi	Vegetatio	Phantasia	Consultatio
Sentendi	Gustandi	Contemplandi	Sensatio	Appetitio	Organum
Appetendi	Tangendi	Agens	Appetitio	Cupiditas	Totum corpus/ organicum est
Mouendi	Appetendi	Possibilis	Motio	Ira	Gradus uiuentis
Intelligendi	Cupienti	Obiectum	Intellectio	Voluntas	Vegetans
Vegetatrix	Iraucendi	Alimentum	Vegetatio	Motio	Sentiens
Alendi	Volendi	Sensibile	Alitio	Progressio	Se mouens
Augendi	Mouendi	Appetibile	Auctio	Natatio	Intelligens.
Minuendi	Progrediendi	Locus	Diminutio	Serptio	

ANIMA est actus primus/substantialis/corporis naturalis/organici/in potentia vltima habentis. Vita est vegetatiue potentie operatio. Item anima est primū principium quo viuimus/sentimus/mouemur/quōve intelligimus. Potentia vis est animi: qua alicuius operis est effectiua. Potentia vegetandi est qua anima nutrit/auget/minuit/suumve producit simile. Potentia vegetandi/vegetatiuum. Potentia sentiendi: virtus organica est qua sensibilia cognoscimus. Quae si in exterior organo suam facit sentiendi operationem: sentiendi potentia exterior nominatur. Si vero in interiore: interior. Potentia sentiendi/sensitiuum. Potentia appetendi: virtus est animi qua cupimus/irascimur/volumus/aut qua quid simile facimus. Potentia appetendi/appetitiuum. Potentia mouendi est qua vitens: a se de loco in locum transfertur. Potentia mouendi/motiuum. Potentia intelligendi est qua intelligimus/vt simplex apprehendimus/cōponimus/diuidimus/ratiocinamur/speculamur/consultamus. Intellectus agens est intellectuum efficiens. Possibilis vero: intellectuum recipiens. Potentia intelligendi/intellecstuum.

IN libris de anima quinq; potissimum determinatur/quae sunt: potentia, obiectum, operatio, organum, gradus viuendi: ad perfectam animae cognitionem habendam multum conducentia. Potentia quidem in quinq; diducitur species: potentiam vegetandi, sentiendi, appetendi, mouendi & intelligendi. Potentia vegetandi in quatuor: potentiam alendi, augendi, minuendi, generandi. Sentiendi potentia duplex est: scilicet exterior & interior. Exterior est quinquplex: audiendi, videndi, odorandi, gustandi, tangendi. Interior non diuiditur: sed per analogiam quinq; habet particularis/quinq; exterioribus sensibus respondentes. Appetendi potentia: ut tam potentiam appetendi appetitu sensitiuo / quam appetitu rationali comprehendit/diuiditur in tres species: in potentiam cupiendi & irascendi, quae appetitum respiciunt sensitiuum: & potentiam uolendi, quae appetitum rationalem: ita se habentem ad sensitiuum appetitum ut intellectus ad sensum. Sub his caeterae appetendi potentiae & secundum alias animae sensitivas affectiones sumptae comprehenduntur: ut appetitus amandi, odiendi, pernici, fidendi, timendi, miserandi. Potentia mouendi in quatuor distribuitur: progrediendi, nandi, serpendi, uolandi. sub quibus caeterae se mouendi potentiae ut saltandi, se iactandi & uolandi continentur. Potentia intelligendi in sex diducitur species: in potentiam simplex apprehendendi, componendi, diuidendi, ratiocinandi, contemplandi, consultandi. Praeterea intellectus in duas partes diuiditur: scilicet in intellectum agentem, & intellectum possibilem. Secundo loco obiectum in quinq; diuiditur species, quinq; potentis ordine respondentes: scilicet in alimentum respondens potentiae vegetandi, sensibile: potentiae sentiendi, appetibile: appetendi, locus: potentiae se mouendi, & intelligibile: intelligendi. Sensibile bifariam diuiditur. primo in sensibile per se, & in sensibile per accidens. Secundo: in sensibile commune & sensibile proprium. Operatio consimiliter ut potentia, in quinq; generales species primum diuiditur: in uergetationem, sensationem, appetitionem, motionem, & intellectiōnem. Vegetatio in alitionem, auclionem, diminutionem, & generationem. Sensatio in sensationem exteriorem: auclionem, uisionem, olfactionem, gustationem, tactiōnem: & sensationem interiorem quae phantasia dicitur siue imaginatio. Appetitio diuiditur in cupiditatem, iram, & uoluntatem: ut operationum & non potentiarum sunt nomina. sub quibus amatio, commiseratio, speratio, formidatio, confidentia continentur. Motio in progressionem diuiditur: in uationem, serptionem, & uolationem. Intellectio in sex particularis dissectatur: simplicem apprehensionem, compositionem, diuisionem, ratiocinationem, contemplationem & consultationem. Organum non diuiditur in partes, nam per totum corpus diffusum est. cum unaquaeq; pars corporis apta sit in qua animae potentia saltem aliqua suas faciat operationes. Porro aliqua potentiae suas operationes in toto exercent corpore quod sibi habent pro organo: ut potentia nutriendi, augendi, minuendi, tangendi. Aliae uero certa sibi determinant organa. ut potentia audiendi, aures: uidendi, oculos: odorandi, nares: gustandi, linguam. Ita & potentia appetendi sensitua. Mouendi autem uis & facultas toto corpore ut organo uitur. Nam licet determinata habeat instrumenta ad exercendas operationes: ea tamen sua non sunt organa, imo totum corpus. Potentia uolendi & intelligendi non egent organo corporeo: quod suas operationes suscipiat. Gradus viuendi sunt quatuor. primus: uegetans solum: ut plantae. secundus: uegetans & sentiens solum: ut animalia terrae affixa. tertius: uegetans, sentiens, se mouens, ut equus. quartus: uegetans, sentiens, se mouens & intelligens, ut homo. Deinde quae in dicta partitione collocata sunt ordine eodem seruato diffinienda suscipiuntur, & imprimis anima bifariam diffinitur. primo quod sit actus primus substantialis, corporis naturalis organici in potentia uitam habentis. Et primum anima actus primus dicitur, id est principalis siue praecipuus: ad excludendos actus secundos & instrumentales, cuiusmodi sunt calor naturalis, & caetera animae ad operandum instrumenta. Adiectum est substantialis: quo secludatur actus primus accidentalis, & inter accidentales actus primatum & primum locum tenens. ut habitus, scientia, cuius actus secundus est consideratio & actualis operatio: quae sine primo actu esse non potest: ut neq; albedinis uisio sine albedine & lumine. Primus tamen actus ut scientia, sine secundo esse potest: & est in dormiente, ut albedo uere est, quamuis non uideatur sed sit in tenebris. Est ergo scientia sine operatione ut albedo in obscuritate: cum operatione uero, ut albedo in lumine conspicua. Deinceps subiunctum est animam esse actum corporis naturalis: id est rei naturalis, ex materia & forma physica constantis: ad secludendam animam mundi & corporum caelestium, quam astruere nonnulli conati sunt. Deinde additum est organici, id est habitus organici ad propria operationes exercendas: quo elementa, mixta imperfecta, & mineralia, caeteraq; inanimata excluduntur: organorum opificis ad propria exequenda opera desinita. Deniq; subiunctum, in potentia uitam habentis: hoc est in materia substantiali ut subiecto uegetationem exercentis. quoniam haec prima est corporum animatorum operatio per quam animatum ab inanimato discernimus, & communissima: ut quae omnibus animatis & toto durationis eorum curriculo conueniat. Vita autem in dicta animae diffinitione est potentiae uegetatiuae operatio: scilicet alitio, quae communissima est: cum & omnibus & semper conueniat, aut augmentatio quae in affirmatione est & ad perfectionem: aut diminutio: quae est in negatione & ad imperfectionem: aut generatio quae perfectissima est: ut postmodum philosophus ostendet. Secundo diffinitur anima quod est primum principium quo ui-

uimus, sentimus, mouemur, quone intelligimus. In qua & caeteris consimiliter datis intelligantur uerba a numero & persona absoluti: & transferantur in tertiam personam singularem pro clarioe intelligentia: sic. Anima est principium primum quo quicquam uiuit, sentit, mouetur, aut intelligit. Dicitur quidem anima primum principium substantiale: & efficiens quatuor praecipuas operationes secundum quas distinguuntur gradus viuendi. Nam particula quo uiuimus, inuit gradum viuendi uegetatiuum: quo sentimus, sentientium: quo mouemur, se mouentium: quo intelligimus, intelligentium. Neq; additum est, quo appetimus. Nam appetendi potentia non efficit gradum viuendi distinctum, cum semper potentiae sentiendi annexa sit, & omnino uisum ambe conueniant. nam quicquid sentit, appetit: & quicquid appetit, sentit. Viuendi autem gradus secundum eam solam potentiam sumitur, quae a caeteris separatur, aut a qua caeterae separantur. Proinde & in viuendi gradibus & in hac diffinitione appetendi uis sub ea quae est sentiendi ei semper annexa comprehenditur & continetur. Deinde describitur potentia esse uis & uirtus animae per quam quidem uis: anima alicuius operis uiuentis est effectiua. Quinimo anima & potentia aut uegetatiua aut quaeuis alia idem sunt re ipsa: ut homo & pictor, sed ratione diuersa. Nam anima dicitur, quod cum materia rem naturalem animatam constituat, quare ratio eius, substantia est. Vegetatiua autem: quod nata sit uegetationem efficere: & sensitua: quod nata efficere sensationem/appetitua, quod appetitionem/motua, quia motionem/ & intellectiua, quia intellectiōnem. perinde atq; homo, substantiam nominat. pictor uero, pingendi artem/scriptor, scribendi/cybarcedus, cytharam pulsandi/ & grammaticus, latine loquendi. Idem tamen homo secundum diuersas rationes est pictor, scriptor, cytharcedus, & grammaticus. At sicut istorum habituum operationes re ipsa differunt, ita & dictarum potentiarum. Quare cum primum anima adest materiae rei animatae, simul omnes potentiae naturae eidem animato conuenire, eidem absunt. Ut cum primum anima plantae adest materiae, protinus inest potentia uegetandi: ut nutriendi, augendi, minuendi, & generandi: quamuis non cuiuslibet potentiarum exerceat continuo operationem. Non enim oportet cum primum adest potentia, eam illico in materia operari: sed tempus a natura ad operationem faciendam determinatum expectandum est: quemadmodum non oportet si affit habitus, fieri secundum illum habitum operationem. Sic cum primum in materia suscipitur anima animalis terrae affixae: ei adest uegetandi, sentiendi, & appetendi potentia: secundum quas operatur cum tempus a natura determinatum operandi aduenit. Et cum in materia suscipitur anima equi, simul adest potentia uegetandi, sentiendi, appetendi, & mouendi: quae successione quadam & stato tempore suas exercent operationes. Deniq; cum in materia suscipitur anima hominis simul in eadem est potentia uegetandi, sentiendi, appetendi, mouendi, & intelligendi. quarum aliqua prius exeunt in opus: ut primo omnium uegetatiua, deinde sensitua & appetitiua, tertio motua, & postremo intellectiua. Propter quam executionis operum diuersitatem, & tempus uarium: non debet poni in foetu humano primo esse potentia uegetatiua sine caeteris: & deinde uegetatiua & sensitua cum appetitiua, sine motua & intellectiua. Deinde uegetatiua, sensitua, appetitiua, motua: sine intellectiua. Et ultimo intellectiua. perinde atq; si quis scribat tantum & non pingat, non existimandus est solum esse scriptor. Et si ignis forma solum calefaciat & sursum non moueat, idcirco non est putandum uirtutem sursum motiuam ei deesse. Deinceps in diffinitione potentiae uegetandi quatuor sub diuisione posita particulae: quatuor potentiae uegetandi species designant, earumq; diffinitiones. Est enim potentia alendi: potentia uegetandi qua anima nutrit, augendi: qua auget, minuendi: qua minuit, generandi: qua suum producit simile. Sed facile est ex diffinitione generali particulae diffinitiones deducere. Potentia autem uegetandi & uegetatiuum idem sunt. Potentia sentiendi dicitur uirtus organica qua sensibilia cognoscuntur. Ut potentia audiendi, qua audibilia uidendi, qua uisibilia/odorandi, qua odorabilia/gustandi, qua gustabilia & tangendi, qua tangibilia. Virtus autem organica ea est quae ad exercendas suas operationes indiget organo corporeo/ut potentia uidendi indiget oculo, & audiendi, aure. Non organica uero potentia ea est, quae (ut suas exequatur operationes) non indiget organo corporeo, neq; in eo suas peragat functiones. qualis est uirtus uolendi, & intelligendi. Potentia sentiendi exterior est potentia sentiendi quae in exterior organo suam facit sentiendi operationem. Organum exterius est quod uisui nostro peruenit est & patens, ut oculus, auris, naris, lingua, manus. Sic potentia audiendi exterior est quae in organo audiendi exteriori scilicet aure suam facit audiendi operationem: & ita de caeteris per ordinem. Potentia sentiendi interior est quae in interiore organo suam facit sentiendi operationem. Organum interius est organum intraneum corpori, & nostris oculis imperuenit: quod rerum exteriori sensu perceptarum imagines retinet & seruat, tanquam repositorium quoddam & reconditorium. perinde atq; in speculo intelligantur duae partes imaginum susceptiuae. Una quidem extrema & aeri circumdanti proxima, in qua rei praesentis speculo prima praesentaretur imago. secunda uero penitior & interior seruians & retinens imagines prima parte susceptas, & nullas intra se imagines suscipiens nisi prius in exteriori parte receptas: illa exterior speculi pars est ut sensus exterior. Interior & magis introrsum delitescens: ut sensus interior. Sic potentia uidendi exterior & audiendi per analogiam diffiniuntur. Potentia autem sentiendi & sensitiuum idem sunt. Potentia appetendi uirtus est animae qua anima cupit, irascitur, uult, aut quicquam simile facit: ut amat, odit, timet, sperat, confidit. Ex qua diffinitione haud difficile est quid cupiendi potentia, quid irascendi, & quid uolendi, cognoscere. Potentia autem appetendi, appetitiuum & potentia appetitiua prorsus idem sunt. Potentia mouendi est qua uiuens a se de loco in locum mouetur. Animal quidem a se mouetur, cum nullo extrinseco adueniente potest incipere motum/ & inceptum citra terminam nullo itidem extrinseco adueniente dimittere. Sic potentia progrediendi est qua animal a se de loco in locum progrediendo traducitur: & ita de caeteris potentiae mouendi speciebus. Potentia autem mouendi, motiuum & potentia motiua idem sunt. Potentia intelligendi est qua homo intelligit. Sic potentia apprehendendi simplex est intelligendi potentia: qua anima simplex apprehendit. Potentia componendi est potentia intelligendi, qua anima componit: & ita de caeteris per analogiam. Potentia intelligendi idem est quod intellectiui, siue potentia intellectiua. Intellectus agens est actus substantialis ipsius intellectus/efficiens intellectiōnes & singulas intellectiui operationes. Intellectus autem possibilis est potentia substantialis ipsius intellectus suscipiens intellectiōnes. Vt enim res naturalis ex forma substantiali componitur transmutationum effectiua: & ex materia transmutationum susceptiua: quae inter se re ipsa differunt. Rursum ut oculus ex forma oculi efficiente uisionem, & materia eiusdem suscipiente uisionem conlatiua & intellectus ex duabus substantialibus partibus compositus est: scilicet ex actu substantiali efficiente proprias intellectus operationes & non su-

Quod anima & potentia eius re ipsa idem sunt.

Quid uirtus organica?

Quod ipsius intellectus generamine sunt partes?

scipiente qui hic dicitur intellectus agens: ex potentia substantiali analoga materiae suscipiente in se intellectus operationes et non efficiente qui hic dicitur intellectus possibilis: ut tertius de anima clarius ostendat.

Objectum est circa quod (ut suam faciat operationem) animae potentia negociatur: quod quod ei presentatur atque obicitur. **A**limentum est quo vegetandi virtus alitur: reliqua exercet officia. **S**ensibile est quod est sensu perceptibile. **Q**uod si suam in sensu imprimat speciem: sensibile per se existit. Si minus: sed alterius rei specie: priuatione uel de iudicatur: per accidens dicitur. **S**ensibile commune est quod pluribus exterioribus sensibus percipitur, ut numerus/magnitudo/temperatura/figura/motus & quies. **S**ensibile proprium est quod ab uno duntaxat exteriori sensu percipitur, ut haec: sonus/color/odor/sapor/caliditas/frigiditas/humiditas/siccitas. **S**onus est sensibile proprium: ab auditu per se perceptibile. **C**olora visus. **O**dor: ab olfactu. **S**apor: a gustu. **C**aliditas/frigiditas/humiditas & siccitas: a tactu. **A**ppetibile est quod appetendi virtus concupiscit: cui irascitur aut quod vult. **L**ocus quod sit: fatis cognitum est. cuius haec sunt differentiae: sursum/deorsum/ante/post/dextrum/& sinistrum. **I**ntelligibile est quicquid intellectu capitur & circa quod suam exercet operationem. **O**peratio est cuiusque potentiae ipsius animae officium atque perfectio. **V**egetatio est potentiae vegetativae operatio. **A**litio est alimenti in substantiam eius quod alitur: conuersio. **A**uctio est suscepto alimento: maioris molis acquisitio. **D**iminutio est viuentis: ob reparandam fluxu substantiae defectum: molis minoratio. **G**eneratio est ex viuentis semine: alterius similis productio. **S**ensatio est in sensu obiecti sensibilis deprehensio. **Q**uod si in interiore fiat organo: interior phantasia & imaginatio nominatur. Si in exteriori: exterior. Si in auditu: auditio. In visu: visio. In olfactu: odoratio. In gustu: gustatio, & in tactu: tactio.

Objectum est circa quod animae potentia uersatur ut suam faciat operationem: quod ipsi potentiae animae presentatur ac offertur, ut color est obiectum: quia circa ipsum uidentem potentia uersatur, & ipse color uisu obicitur. Sic circa sonum/audientem uersatur potentia: & circa odorem/odorandam. **A**limentum est obiectum quo vegetandi uirtus nutritur: reliqua sibi propriae facti operationes: scilicet auget, minuit, & generat. Nempe si desit alimentum, neque nutritio fieri potest, neque auctio, neque diminutio, neque generatio: cum ex alimento vegetans semen suum producat quo alterum simile specie procreet. **S**ensibile est obiectum a sensu perceptibile. **S**ensibile per se est quod suam in sensu, sentiendi organo imprimat speciem, ut color in visu suam producit speciem, & sonus in auditu, sic odor in olfactu, & sapor in gustu suam similitudinem imprimat, & ita de tactu. **S**ensibile per accidens est quod suam in sensu speciem non imprimat. Sed uel alterius rei scilicet sensibilis per se specie discernitur: ut mixtura percipitur specie sua albedinis/campara per suum sonum, flos per odorem, pomum per saporem, aqua per caliditatem aut frigiditatem. **E**t hoc modo substantiae quibus ad sunt qualitates per se sensibiles, sunt sensibiles per accidens. Cum etiam qualitas per se sensibilis, non suo sensu sed altero discernitur, & alterius sensibilis specie: ut dulcedo per uisum/quia percepta est esse coniuncta albedini: per accidens percipitur per hanc primam particulam diffinitionis. Neque inueniens est eandem qualitatem esse per se perceptibilem, & per accidens gratia diuersorum. **S**ecundo, sensibile per accidens priuatione sensibilis per se discernitur, ut tenebra nullam in sensu speciem imprimunt, sed sola luminis priuatione discernuntur: & silentium priuatione soni/ sic in odoratio priuatione odoris/ & in insipiditate priuatione saporis. **E**t per hanc secundam diffinitionis partem sensibilis per se priuationes sunt sensibilia per accidens.

Sensibile commune est quod pluribus exterioribus sensibus percipi natum est, ut numerus numeratus uisu & tactu: quibus item dem sensibus magnitudinorum percipitur, & motus, figura & quies. **T**empus autem modo uisu, modo auditu horologii per accidens tamen iudicatur. **E**t sensibilia communium quoddam est per se, quod suam in sensu imprimat speciem, ut magnitudo, motus, figura, quoddam uero per accidens: ut flos uisu percipitur gratia coloris, odoratu gratia odoris, & tactu per suam qualitatem tangibilem. **S**ensibile proprium est quod ab uno tantum exteriori sensu percipi natum est: ut sonus tantum ab auditu, & color a uisu. **E**t adiectum est exteriori, quia non repugnat rationi sensibilis proprii quod duobus percipitur sensibus: uno quidem exteriori, altero interiori: imo omne sensibile proprium huiusmodi duobus sensibus sibi respondentibus est perceptibile. **E**t sensibilia propriorum quoddam est per se, ut quae exteriori sensuum obiecta, quae sic ordine diffiniuntur. **S**onus est sensibile proprium ab auditu per se perceptibile. **C**olor est sensibile proprium a uisu per se perceptibile. **O**dor est sensibile proprium ab odoratu per se perceptibile. **S**apor est sensibile proprium a gustu per se perceptibile. **Q**ualitas tangibilis est sensibile proprium a tactu per se perceptibile. **Q**uoddam uero per accidens: ut tenebra solo uisu & per accidens percipiuntur, & silentium a solo auditu. **A**ppetibile est quod appetendi uirtus concupiscit (quo inuitur obiectum potentiae concupiscendi, quod est conueniens aut apparet tale. **U**t cibus appetibile est potus, pecunia, dignitas) **A**ut cui irascitur (quo denotatur obiectum potentiae irascendi: ut uulnerans aprum est obiectum irae apri/ & paruipendens alterum aut iniuria afficiens est affectio iniuriae irae obiectum) **A**ut quod uult: quo inuitur obiectum uoluntatis, quod est bonum aut apparet tale, uoluntas enim suapte natura fertur in bonum ut intellectus in uerum: aliquando tamen per uerbo rationis iudicio fertur in apparet bonum/tametsi bonum non sit. **Q**uid uero sit locus: ex quarto **P**hysicorum requirendum est. cuius sex sunt differentiae positionum: sursum, deorsum, ante, post, dextrum, sinistrum. **A**d quas sine ullo discrimine animalia a se mouentur indifferenti: quo is motus differt a motu secundum locum ab elementari grauitate aut leuitate facti. qui sane ad determinatam est loci differentiam: ut ad oppositam non nisi uersatur. **D**emum intelligibile est quicquid ab intellectu percipi natum est: siue substantia siue accidens, siue singulare siue uniuersale, siue sensibile siue insensibile, siue mortale siue immortale. **O**mnia enim intellectus capto ac notione percipi possunt, estque ut rerum omnium speculum, & oculus omnia uident tam sensibilia quam caelestia, cuius colores sunt quae conuincit toto mundi ambitu continentur, imo ipsa supra mundana cuncta ut optimus rerum conditor: qui se quoque nostro intellectu cognoscibilem pro modulo nostro fecit, & pios animos in sui rapit contemplationem: perinde atque lucidissimus sol mortales oculos hominum ad se conuertit. **I**ntelligibile item est circa quod intellectus sua facit operationem ut simplicis apprehensionem, compositionem & reliquas sibi peculiare functiones. **D**e

inceptis diffinitur tertium quod in hac introductione inter ea quae praecipue determinantur tertio loco fuerat collocatum: scilicet operatio/ quae est proprium cuiusque uiuentis potentiae officium & opus. **V**egetatio autem est vegetativae potentiae operatio. **A**litio est conuersio suscepti alimenti in eius quod alitur substantiam. **N**empe cum susceptum fuerit alimentum, forma cibi corrumpitur & in eius materia acquiritur forma nutriti. **E**a igitur forma nutriti in materia cibi acquisitio: nutritio siue alitio dicitur. **E**t coniungitur particulari generationi & corruptioni: imo est particularis generatio/ qua non acquiritur ens actu & totum, sed solum alterius pars. **A**uctio siue augmentatio est post alimenti susceptionem maioris in uiuente molis acquisitio. **S**i quidem in cibo praeter formam substantialem est magnitudo/ quae cum fuerit coniuncta magnitudini corporis nutriti: tota magnitudo corporis nutriti ex praesistenti eius magnitudine & adueniente constans/ est maior quam fuerit magnitudo uiuentis praesistentis: & ibi facta est augmentatio. **D**iminutio uero est minoratio molis uiuentis, ob defectum reparandae substantiae corporee promouens. **F**luxa quidem substantia est rerum animatarum, quia continue defluit & delabitur. **C**um autem minus reparatur quam deperditum fuerit/ quod rebus ad interitum tendentibus contingit: fit quantitatis imminutio. **G**eneratio autem in proposito non adeo communiter sumitur ut in libro de generatione: ubi diffinita est esse formae substantialis in materia acquisitio, sed rationem habet magis propriam, ad quam duo requiruntur. **P**rimo, quod sit productio uiuentis similis secundum speciem ipsi generanti: ut ex oliua producitur oliua, ex tritico triticum & non auena. **Q**uare multi ex asino & equa productio/ generatio non est: nisi ex uiuentis sit semine, quia mulus non est similis secundum speciem asino & equa. **S**ecundo, quod huiusmodi productio sit ex semine uiuentis, quare alitio siue nutritio quae ex alimento fit suscepto, non est generatio. **E**t propter utriusque rationis defectum scaturatio uermium, quae caduere hominis, aut apum ex corpore bovis, & caeterorum quae putrefactione nascuntur: non est generatio. **S**ensatio est in sensu, sentiendi organo obiecti sensibilis deprehensio. **S**i quidem sensus/ hic nomen substantiae est: compositum est ex forma efficiente sensationem & materia eam suscipiente, sic uisus substantiam totam nominat ex materia oculi & forma compositam: ut uisionis est susceptio/ ita auditus. **I**n sensu itaque, ut subiecto obiectum sensibile deprehenditur, quando ipsius sensibilis species & similitudo in organo sensitivo recipitur: ut color deprehenditur in uisu: quando species coloris in oculo imprimitur, & sonus in auditu, quando soni species auribus recipitur. **S**ensatio interior est sensatio quae in interiori fit organo, ut dormientibus nobis, coloris apparitio interior est uisio, & soni perceptio interior: auditio, odoris deprehensio interior: odoratio, & saporis gustatio. **S**ensatio autem interior, phantasia & imaginatio idem sunt: ut phantasia nomen operationis est, & non potentiae. **S**ensatio exterior est sensatio quae fit in exteriori organo ut perceptio coloris in oculo/ & soni in aure. **A**uditio est in auditu soni perceptio. **V**isio est in uisu coloris deprehensio. **S**ic odoratio est in olfactu odoris perceptio. **G**ustatio est in gustu saporis perceptio. **T**actio uero est in tactu, qualitatis tangibilis susceptio.

Appetitio est appetitua uirtutis operatio. **C**upiditas est conuenientis/ pulchri/ boni/ aut tale apparatus appetitus. **A**ppetitus/ appetitio/ desiderium. **I**ra est efferuente sanguine circa cor: uiscerandi appetitus. **V**oluntas est cum proposito: rei prosequendae aut fugiendae appetitus. **M**otio est eius quod a se mouetur: de loco in locum translatus. **P**rogressio est quae beneficio pedum exercetur: motus uirtutis operatio. **N**atatio: quae natandi apto instrumento. **S**erptio: quae ventre & volumine molis. **V**olatio: quae alis. **I**ntelectio est uirtutis intellectivae operatio. **S**implicis apprehensio est simplex rel conceptio. **C**ompositio est mentis affirmatio. **D**iffinitio: negatio. **R**atio: negatio est intellectus argumentatio. **S**pectatio est circa ea quae aliter se habere non possunt: mentis consideratio. **C**onsultatio uero: circa contingentia & ea quae aliter se habere possunt. **O**rganum est disposita potentia in qua uis animae suam facit operationem. **G**radus uiuentis intelligitur: cum uiuentis eam uis animae participat quae ab aliis separatur/ aut a qua separatam manent reliquae. **V**egetans est quod vegetandi obtinet potentiam. **S**entientis: quod tangendi. **S**e mouens: quod de loco in locum se & a se agitandi. **I**ntelligens: quod uim obtinet intelligendi.

Introductionis in libros de Anima Aristotelis finis.

Appetitio diffinitur esse potentiae appetendi operatio: ut desideratio cibi aut potus. **C**upiditas siue concupiscentia est conuenientis aut quod apparet conueniens appetitio. ut desideratio cibi ab esuriente & potus a sitiente: quae quidem appetitiones sunt specie diuersae quia diuersorum sunt obiectorum. **M**odo ut sensationes per obiecta differunt: ut quae diuersorum sunt obiectorum specie differant specie: ita & appetitiones. ut alia est appetitio pecuniae, alia uoluptatis, & alia honoris. **Q**uod autem huiusmodi cibi & potus desideratio sit cupiditas liquet, quia est appetitio conuenientis. **E**st enim cibus conueniens esurienti/ & potus sitienti. **D**e eo quod apparet conueniens exemplum: ut appetitio uoluptatum corporalium ab intemperante/ & abundantiae pecuniarum ab auaro/ & honorum consecutionis ab ambitioso: ea ei conuenientia non sunt: sed apparet talia. **A**ut cupiditas est pulchri aut quod apparet pulchrum/ appetitio. **S**ane pulchrum est amoris obiectum: & sicut uerum ad intellectum ita pulchrum ad amandam uim, ut appetitio pulchri equi a milite/ & pulchri canis a uenatore/ & pulchri militis a rege. **E**tiam appetitio alicuius floris aut pomi quod uidetur pulchrum & non est. **P**ulchritudo quidem rerum corporearum fluxa & euanda: infimum est summum pulchri uel iustum. **V**irtutis autem & doctrinae pulchritudo animum exornans: propinquius & perfectius/ ut quae nunquam marcescat/ quibus quidem pulchritudinibus animus pulcherrimo rerum auctori & qui suam per diuersa rebus indita uel gloria insinuauit pulchritudinem/ a simulari debet. **C**um itaque uoluntas propria & sibi peculiari relicta pulchritudine uirtutis & doctrinae: haeret & immoratur inferioribus pulchritudinibus quae sunt appetitus sensitui: degenerat & labitur/ umbratilemque pro uera pulchritudine amplectitur: tandemque contabescit (more Narcissi) qui sua imaginis amore captus, cum ea perfri non posset contabuit & Narcissus. **N**am haec bona non sunt sed talia uidentur. **S**i quidem bona utilia & delectabilia diuitiae & opes sunt remotae admodum summe

Aesopus.

Quid est conceptio siue notio simplex.

boni uestigia: ut quæ caduca & ad horam labentia sunt. Bona uero honesta propinquiora sunt & uoluntati peculiariora/ quibus summe bono & optimo rerum parenti sit conformis. Cum itaq; uoluntas illis neglectis hæret bonis momentaneis appetitui sensitio respondentibus degenerat & a propria sortis conditione labitur. Et cum aude ea uult amplecti fugacia & inuim transeuntia: deperdit non modo illa sed & uera bona, quemadmodum canis (ut fabulatur Aesopus) frustum carnis ore gestans & illius umbræ in aqua conspexisse specie deceptus/ dum aperto rictu oris umbram (ut quæ maior appareret) rapere uellet: & umbratilem illam speciem/ & ueram quam tenebat carnem ore elapsam perdidit. Ira est ob sanguinis circa cor effervescentiam & commotionem uindictæ appetitus. Cum enim quisquam leditur & parvipenditur: ex lesione aut apparenti parvipensione sanguis circa cor commouetur, & concipitur desiderium uindictandæ illatam iniuriam: quod dicitur ira. Voluntas siue uoluntio est cum proposito, ratione, & electione appetitio rei prosequendæ uel alicuius boni consequendæ. ut agricola uult largam messem/ & uinitor multum uini ex uindemia. Vel est appetitio alicuius rei fugiendæ. ut sanus cum proposito & intentione uult fugere ægritudinem/ & uir studiosus uitiū. Motio est animalis a se de loco in locum mutatio. Et differunt eius species inter se per instrumenta quibus exercentur: nam progressio fit pedibus/ natatio pinnulis expansis quibus pisces se mouent per aquam quasi quibusdam remigijs & gubernaculis adiuti. Reptio fit uentre & revolutione molis corporeæ: ut explicacione partium anterioris & complicatione posterioris. Nam impellunt priorem partem uermes/ & trahunt ad se posteriorem. Volatio autem fit alis. Et animalia quæ plures habent motus: etiam plura habent instrumenta: ut auferes & cigni habent alas/ pedes/ & in pedibus pellem continuam coniungentem partem alas pro natandi instrumento. Intellectio est potentie intelligendi operatio: scilicet aut simplicis apprehensio/ aut compositio/ aut diuisio: & ita de cæteris. Simplicis apprehensio est simplex rei conceptio. Tunc autem rei conceptio simplex est: quando secundum unius solum prædicamenti rationem est abstracta mentis cognitio. ut solius substantiæ apprehensio abstracta a cæterorum prædicamentorum notionibus: & solius magnitudinis a cæteris abstracta notio. Nempe sensus representatione habet concretam & coniunctam ex omnium prædicamentorum rationibus. Apprehendit enim substantiam ut sortem, quantitatem ut eius molem biocubitam/ ad aliquid ut distantiam aut propinquitatem/ qualitatem ut albedinem/ actionem ut quod aliquid moueat/ passionem ut eius de loco in locum translationem/ quando ut tempus hodiernum/ ubi ut locum deorsum quo sortes conuoluntur/ situm ut stationem/ erectionemq; sortis/ & habitum ut tunicam. Est igitur hæc sensus cognitio concreta ex decem prædicamentorum rationibus/ ut eam sensus offert intellectui: quare prima intellectus cognitio & quam a sensu accipit composita est & concreta: inlar imaginis in speculo quæ sortem representat/ quantum/ aliquo modo ad aliud se habentem/ qualem/ agentem/ patientem/ existentem in tempore/ in loco/ situm/ & habentem habitum. Deinde intellectus (ut qui suarum notionum sit opifex & auctor) singulas decem rationum segregat: & unamquamlibet ab alijs nouem abstrahit. ut substantiam ab omnibus accidentibus: & tunc est simplex substantiæ apprehensio/ quantitatem a substantia & cæteris separat: non quidem re ipsa sed ratione. Nam quantitatem solum intelligit/ non simul alia quibus secundum rem coniuncta est magnitudo intelligendo: & illa est simplex quantitatis apprehensio. Deinde rationem ad aliquid seponit ab aliorum rationibus: & tunc ad aliquid simpliciter apprehenditur. Sic & qualitatem seungit secundum rationem ab alijs: & tunc est simplex qualitatis apprehensio. perinde atq; speculum intelligas quod solum representet substantiam/ alterum quod solum quantitatem: aliud quod solum qualitatem sine substantia & magnitudine: illis imaginibus abstractis per similes est simplex intellectus notio. Et explicatur uoce/ per abstracta dicibilium solum unius prædicamenti rationem denotantia: ut linea/ albedo/ sessio. Compositio est mentis affirmatio: hoc est in mente affirmatiua enunciatio. Et explicatur per affirmatiuam uocalem. ut homo est animal. Diuisio est mentis negatio: siue quæ in mente est negatiua enunciatio. Et explicatur per propositionem uocalem negatiuam: ut homo non est lapis. Ratiocinatio est quæ in mente est argumentatio siue syllogistica/ siue entymematica/ siue inductiua/ siue exemplaris: & explicatur per consimilem argumentationem uocalem. Speculatio est circa ea quæ necessaria sunt mentis consideratio. Ea quæ aliter se habere non possunt siue necessaria/ siue necessariae propositiones & quæ non possunt esse falsæ: quorum æternas ueritates intellectus contempletur in disciplinis. Et aliquæ sunt de rebus corruptibilibus & quæ possunt non esse: ut philosophia naturalis & inferiores discipline. Aliquæ uero de rebus æternis & necessarijs: ut Metaphysica/ cuius idcirco dignissima est contemplatio: quod ea & circa propositiones/ & circa res necessarias/ perpetuas/ inuicem/ & incorruptibiles ueretur. Consultatio est circa contingentia & quæ aliter se habere possunt: hoc est circa propositiones contingentes/ & quæ possunt esse falsæ mentis consideratio: ut agricolæ consultatio quomodo futura messis sit copiosa/ & uinitoris quomodo uinea sit fecunda & exuberans uindemia. Et in consultatione propositiones contingentes sunt simul & res contingentes: ut sunt operationes humane. Organum est potentia disposita/ hoc est materia debitis qualitibus temperata ad suscipiendum operationes anime: in qua ut subiecto potentia anime suam facit operationem. Ut materia oculi est potentia disposita debitis temperamentis in qua uis uidendi facit uisionem: ita & materia auris est potentia disposita aptis qualitibus in qua uis anime auditiva suam facit operationem. Totum autem compositum ex huiusmodi materia & forma dicitur pars organica: tametsi ratione potentie & tota pars interdum organum dicatur. ut oculus: organum uisus/ & auris: organum auditus. Gradus uiuendi dupliciter sumitur. primo quando uiuens aliquam animæ habet potentiam quæ ab alijs posterioribus separatur: hoc est quæ in aliquo uiuente sine posterioribus potentijs inuenitur. ut arbor participat uim uegetandi: quæ ab alijs uiuentibus/ & intelligendi separatur. Nempe arbor nec sentit/ nec mouet se/ nec intelligit: igitur habet arbor gradum uiuendi/ quia est uegetans. Sic animal terre affixum participat uim sentiendi: quæ separatur a ui mouendi & intelligendi. In huiusmodi enim animal nec se mouet nec intelligit: quare habet gradum uiuendi qui dicitur sentiendi. Ita canis participat uim mouendi quæ ab alijs posterioribus separatur scilicet a ui intelligendi/ quia canis non intelligit: quare habet gradum uiuendi qui dicitur se mouendi. Secundo sumitur gradus uiuendi quando uiuens aliquam animæ potentiam a qua reliquæ priores manens separatur: id est sine qua cæteræ priores in aliquo uiuente inueniuntur. Ut homo participat uim intelligendi sine qua reliquæ priores potentie ut uegetandi/ sentiendi/ mouendi in aliquo reperiuntur (Priores siquidem uiuendi gradus sine posterioribus inueniuntur: at posteriores sine prioribus nequaquam reperias) ergo secundo modo sumendi gradum uiuendi/ qui per secundam inuenitur diffi-

ntionis particulam/ homo habet gradum uiuendi qui dicitur intelligens. De primo itaq; uiuendi gradu: ut arbor, quia uegetandi obtinet potentiam. De secundo: ut concha terre affixa/ quia tangendi obtinet potentiam: Est enim exilus/ primus sensuum: quo primum cognoscimus aliquid esse sentiens. De tertio: ut canis/ nam se de loco in locum traducendi habet potentiam. De quarto: ut homo/ nam habet potentiam intelligendi. Et quodcumq; uiuens habet posteriores uiuendi gradus: habet & priores, non autem e diuerso.

Annotationum in introductionem librorum de anima finis.

Primi capitis primi de Anima notæ.

Accidentia, accidentia per se. Quid est, ut præcognitionis existit. Dialectica diffinitio: est quæ non abstractorum solam formam adhibet. Aduentitia, ab extrinseco aduenientia.

LIBER DE ANIMA tres libros partiales complectitur, primus quinque cap.

Primum caput continet duas conclusiones, quatuor rationes ad secundam. Vnum correlarium ad eius tertiam rationem, & duo ad quartam. Prima cõclusio. Qui bonorum honorabilium scientiam esse optinantur: alteram altera honorabiliorē existimant/ aut propter demonstrandi certitudinem/ aut ob subiectæ materiæ præstantiam atq; nobilitatem. Hac utraq; de causa/ scientia de anima scientiarum naturalium est honorabilissima. Propter quidem demonstrandi certitudinem. Nam anima/ ea est quæ in nobis utq; principium est & cuius opera in nobis experimur non autem aliorum. Habet igitur demonstrandi certitudinem. imo uero anime cognitio ad omnem proficit ueritatem & maxime rerum naturalium. Ob nobilitatem autem. Nam ceteris rebus (quibus sensibilis formatur mundus) anima præesse uidetur. Et id euadet clarius: cum anime naturam deprehenderimus/ & eius passiones tum proprias/ tum communes. Eius enim ratione: hæc animalibus propriæ/ hæc uero communes inesse uidentur. Secunda. cõclusio anime scientiam/ demonstrandi certitudinem habere dixerimus: illam tamen de anima tradere certitudinem difficillimum est. Primo. quia quid sit anima & eius diffinitionem asserere non est facile. Et apud philosophos adhuc dubium est: an omnium inuestigandis diffinitionibus sit modus idem/ eademq; uia/ an diuersæ. Et quemadmodum diuersa sunt (de quibus agitur) negotia: ita diffinendi diuersos moliri oportet modos/ & diuersas diffinendi uias. Si omnium diffinendorum idem est modus/ & eadem est uia: querere illam oportet. quam utiq; reperiri exploratamq; habere: facile non est. Nam siue hanc posueris demonstrationem/ siue diuisionem/ siue cõpositionem/ atque collectionem: multæ adhuc dubitationes & multi relinquuntur errores. & uisus cutusq; propria inuestigare oportebit principia. Alia enim numerorum principia: & alia linearum/ & planorum. Si dixeris secundum tractandorum negotiorum diuersitatem: diuersos esse diffinendi perquirendos modos/ diuersasq; uias: & id quidem amplius & magis cognitu difficile. Nam circa unum quodq; cognoscere oportebit: quis erit proprius diffinendi modus. Scientiam igitur de anima tradere difficillimum est. Secundo. quia difficile est assignare genus anime/ an sit substantia/ quantum/ quale/ aut aliquid aliorum. Et si sit substantia: dubium est an sit actus/ aut potentia/ & an partibilis/ an impartibilis/ an omnis anima omni anime similis sit speciei. Quemadmodum si putarunt qui de anima rationali mentionem facientes: crediderunt de omni anima sufficienter determinasse: an anime specie differant & genere conueniant. Quod si ita fuerit: superest dubium an ipsius sit una communis ratio quemadmodum animalis: an secundum unamquamq; speciem eius: altera & altera. Quemadmodum altera propria est hominis/ canis & equi. Vniuersale enim ut animal & unumquodq; quod similiter prædicetur: aut nihil est/ aut posterius est. Tertio. quia non est facile determinare an in uno ut in animalis multæ sint anime: an potius una quæ multas partes ac potentias retineat. ut pote uegetatiuam/ sensitiuam/ appetitiuam/ motiuam & intellectuam. Et si potentias habeat: an potius de toto/ an de potentijs/ an de potentijs obiectis aut operationibus prima determinatio facienda sit: & quo potissimum sit ordinandum. Ut utrum prius determinandum sit sensitiuo/ sensibili & sentire: intellectu/ intelligibili & intelligere. Non enim solum quæ essentiam indicant perquirenda sunt. ut Mathematicis quid linea/ quid planum/ quid rectum/ quid curuum: ex quibus quæ per se insunt demonstrant. imo nobis in hac ediscenda disciplina: accidentia confidat: rare erit oportunum. Accidentia enim ad cognoscendum quod quid est: magnum nobis præstabant adiumentum. Ideo post aliquantulum accidentium deprehensionem/ nobis conducet non parum quid est accipere. Est enim quid est: omnis demonstrationis principium. Correlarium. Vnde fit ut diffinitiones quæ accidentia non complectuntur neq; faciem de ipsis præbent cõclusionem: dialecticæ & uariæ sint omnes: huius nostri operi minime accommodandæ. Quarto. quia dubitationem præstant non modicum anime passiones & accidentia: an ipsi & composito omnia sint communia/ an quædam sint ei propria. Plurima profecto sine corporis usu omnino fieri non posse uidentur. ut sentire/ irasci/ misescere/ misereri/ timere/ confidere/ considerare. gaudere, amare, odire. Videmus enim plerumq; magnis & duris incidentibus casibus nihil irasci: neq; timere: quia corpus non moueatur. qui leui occasione corpore moto ut irascuntibus: protinus succensent & irascuntur. & nullo terribili imminente: aliquando timere. Et intelligere: anime maxime proprium uidetur. Si tamen esset

phantasia quedam aut non sine phantasia: sine corpore esse non posset. & si animę proprium esset intel-
 ligere: sicut recto vt rectum est/ proprium est Sphæram vt æneam in puncto tangere. & multa vt huius
 modi: sunt ei propria. non tamen tanget rectum separatim: quandoquidem in corpore scingi/ separari
 q̄ non possit. Et si intelligere animę proprium sit vt nulla egeat corporis functione: ipsam siquidem
 animam separari contingere/ nihil apparet incommodi. Sin autem nulla sic animę operatio propria est:
 separari nõ potest. (Nihil enim a natura octosum/ nihil sine usu aliquo fit vnquam) sed de anima & eius
 propriis vt de recto dictum est & de his quę recto vt rectum est/ propria sunt: sentiendum esset. ¶ Primū
 correlarium. Vnde fit vt cum anima plerūq; operationes quemadmodum nunc dictum est: corpori &
 materię confunctas habeat/ ipsius Physica sit determinatio. & hoc aut de omni/ aut de tali. ¶ Secundū
 correlarium, fit etiam vt in diffiniendis animę passionibus: Physicus materiam adiungere debeat, vt in
 diffinienda ira. Diffinit enim iram hoc pacto Physicus. Ira/ effervescentia est sanguinis circa cor: vlcia-
 scendi doloris desiderio concepta. Dialecticus autem hoc pacto, Ira est vlciscendi doloris appetitus. Dif-
 ferenter enim eadem diffiniunt Physicus & Dialecticus. Nam Physicus materiam suis diffinitionibus
 adhibet. Dialecticus autem solam formam. Rationem enim/ formam/ & speciem dicimus. Diffinitionū
 quidem hæc materiam solam adhibet: vt domus est ligna/ lapides & intritum. Hęc formam: vt domus
 est a ventis/ imbris/ caloribus & frigore defensio. Hęc vero vtrunq; connectit. vt domus/ munimen-
 tum est a ventis/ imbris/ caloribus & frigore: ex lignis/ lapidibus/ intritoq; constans. Quiritur ergo
 quæ harum trium diffinitionum Physico attineat: Dicimus Physicum eam curare quę materiam conti-
 neat/ formam & opera: quæ vt huiusmodi/ scingi separariq; non possint. vt formæ Physicæ & opera
 Physica: quæ quidem opera & Dialecticus considerat: sed materiam negligit. Sunt enim naturalia ope-
 ra: hæc intrinseca vt calor/ frigiditas/ humiditas/ siccitas: hæc aduentitia vt artificialia quę materiam ex-
 ornant/ vt sculpturę & intercalaturę: & quę vitium emendant/ vt medicina. Sunt & alia quę est a mate-
 ria non separentur: non insunt tamen corpori physico vt physicum est. vt rectum/ curuum/ triangulare/
 quadratum. Ex his licet intueri quæ formas contemplantur. Nam naturales formas quę a materia seiu-
 gari non possunt/ physici considerant: materię haud tamen immemores. Et easdem relicta materia: dia-
 lectici. Abstractas autem non re ipsa sed cogitatu & intelligentia: Mathematicus. Veras vero rerum for-
 mas omnino a materię consortio se iugatas/ absolutas/ & immunes: primus/ vltimundanus & diuinus
 contemplantur philosophus. Sed his determinatis: quid de anima ferentur antiqui/ nunc aperiamus.

¶ Primi cap. primi de Anima notæ.

¶ Accidentia per se dicuntur quę rei substantiam consequuntur. ut vegetatio, corpus animatum: sensatio, animal: & intellectio
 hominem. Et hæc accidentia sunt ad substantię cognitionem perducunt. Accidentia autem per accidens ea sunt quę ad rei sub-
 stantiam nihil attinent. ut albedo in homine/ caliditas in aqua. Et hæc a disciplinarum consideratione reiecta sunt. ¶ Quid est/ non
 hic predicabilis questum aut diffinitionis est/ sed præcognitionis species: quæ quid unumquodq; nomen ad propositum atti-
 nens significat/ cognoscimus. ¶ Dialectica diffinitio est quę solam explicat formam eorum quę sunt non abstracta. Dicuntur
 autem non abstracta, quę & secundum rem & secundum rationem materię coniuncta sunt. ut motus, generatio, & ea quę in
 philosophia naturali considerantur. Et ipsa formam habent explicantem quid sunt, & materiam aut ex qua, aut in qua & subie-
 ctivam. Cum igitur materia non explicatur in diffinitione, ea diffinitio dialectica dicitur. Vt si quis motum diffinerit quod sit ali-
 cuius formę acquisitio aut deperditio/ omittens materiam in quam aliquo. Aut generationem: quod sit formę substantialis ac-
 quisitio, non ponendo materiam siue subiectum in materia. Et huiusmodi diffinitio, physico non conducit: ut qui ea quę re & ra-
 tione coniuncta sunt consideret. ¶ Aduentitia dicuntur quę ab extrinseco substantię adueniunt: ut figura artis, lapidi aut ligno.

¶ Primi capitis primi de anima prima conclusio. ¶ Qui scientiam de numero honorum honorabilium esse arbitrantur: duas
 assignant causas quare una scientia alteri excellentia & dignitate præstet. Prima est propter demonstrandi certitudinem.
 Nam quę certius demonstrat, perfectior est: cum disciplina omnis demonstratione acquiratur. hanc ob causam Mathematicę disci-
 plinæ ceteris minus exactam demonstrationem habentibus ut logica, præstantiores sunt. Secunda est propter subiecte materię
 quę determinatur excellentiam & nobilitatem. Nam scientia cuius materia subiecta, quæ de præcipua agitur determinatio, est
 perfectior: excellentior est & honorabilior. ut naturalis philosophia excellentior disciplinis Mathematicis. Et Metaphysica omnium
 excellentissima est: quod de entibus supraterrenis, immortalibus, & beatissimis quę præstantissima sunt, pertractat. Honorabile
 quidem bonum dicitur quod ob sui excellentiam honore dignum est, possessoresq; suos honorabiles reddit. cuiusmodi sunt bo-
 na simpliciter, per se & suapte natura bona: scilicet bona honesta, doctrina & virtus. Supponendum utiq; hic est scientiam esse bo-
 num honorabile: nam ob sui excellentiam honore digna est, & possessores suos merito honorandos efficit. ¶ His suppositis osen-
 dendum proponitur quod propter utranq; harum causarum scilicet demonstrandi certitudinem, & subiecte materię nobilitatem
 scientia de anima scientiarum naturalium dignissima est & honorabilissima. Propter demonstrandi quidem certitudinem: nam
 anima in nobis præcipua est causa efficiens uitę & operationum vitalium, vegetatiõis, alitiõis, augmentatiõis, diminutiõis
 nis, & generatiõis: & cuius operationes tum prædictas tum sensationes, appetitiões, motiões & intellectiões in nobis ipsi
 experimur. Modo experientia eorum rerum quę in nobis sunt clarissima est: & longe certior ea quę de rebus est extra nos existiẽs
 ribus: igitur scientia de anima habet maiorem quam aliarum rerum naturalium scientiæ demonstrandi certitudinem: imo animę cog-
 nitio ad omnem conducit veritatem & præcipue rerum naturalium. Qui sane reẽam animę cognitionem habuerit, ad Meta-
 physicas contemplatiões & diuinas asseritiões hoc præsidio iustus facillime subuehetur. Ob nobilitatem vero materię subie-
 ctę, scientia de anima scientiarum naturalium est honorabilissima. Nam ceteris formis rerum naturalium quibus hic constat

¶ si bonum
 honorabile.

mundus sensibilis / anima & præsertim rationalis dignior est. quod quidem fiet manifestius cum animæ natura cognita
 fuerit: & passiones eius tam proprie quam communes. Nempe ratione animæ, aliquę animalibus proprie sunt passio-
 nes: quas anima sine usu & organo corporis exercet, ut intellectiões & voluntatis operationes, aliquę vero communes
 2. quas anima non nisi in organo corporeo efficere potest, ut visio, auditio. ¶ Secunda conclusio. Quamuis scientia de anima ma-
 gnā habeat demonstrandi certitudinem ut dictum est: tam tamen certitudinem non inuentam tradere difficillimum est.
 ¶ Primo, quia non potest dari huiusmodi certitudo, nisi animæ diffinitio explorata fuerit. Diffinitionem autem animæ as-
 signare non est facile. Nempe apud philosophos dubium est utrum unus sit ad diffinitiones omnium inuestigandas mo-
 dus: an diuersi, ut sicut diuersę sunt quę tractantur materię, ita & diuersos diffinitionum inuestigandarum aggredi
 oporteat modos. Si omnia diffiniendi unus sit modus, illum inuestigare oportet, quem profecto inuenire non est facile. Nam
 siue is modus ponatur esse demonstratio, siue diuisio, siue compositio, multę adhuc supersunt ambiguitates. cum ad unum-
 quodque diffiniendum propria eius inuestigare oportebit principia diffiniendi. Diuersorum autem diuersa sunt principia,
 ut quemadmodum numeri, lineę & superficies inter se diuersa sunt: ita numerorum principia, linearum, & superficia-
 rum diuersa: non quidem principia demonstrationum, quamuis & illa diuersa sint: sed principia diffinitionum, ut pote ge-
 nus & differentia aut quod eius fungatur officio, de quibus quidem principijs secundum materiam subiectam quę hic dis-
 cuntur accipienda sunt. Si vero secundum materię subiectę diuersitatem diuersi sunt perquirendi modi diffiniendi: a maio-
 ri id amplius erit difficile. Nam circa unumquodque determinandorum sigillatim cognoscere opus erit quis sit proprius
 ipsum diffiniendi modus: quod sane est difficilium. Nam quod unum est, certius est & facilius. Quod autem ad pluralitatem
 tem labitur, ad incertitudinem decumbit & difficultatem, igitur scientiam de anima tradere difficillimum est. Et reuera
 magna fuit difficultas huius artis tradendę, præsertim cum tantis opinionum controuersijs, & dissentientibus inter se
 philosophorum dictis inuoluta & impedita fuerat, ut veritatem deprehendere difficillimum fuerit. Tametsi Aristoteles (cui
 omnis vere philosophantium schola plurimum profecto debet) studio & cura factum fuerit: ut omni ablata difficultate
 exactissima, certissima & facillima hæc ars nunc luceat. Nempe ante tempora Aristotelis diffinitionum ars nondum inueni-
 ta fuit: quare prius omnia in incipiti & dubio apud antiquos uersabantur, quod unicuique nomini sua non præscribatur
 ratio, neque præcognitio quid est. At Aristoteles similis optimo & industrio artifice non modo scientias inuenit, uerum etiam
 instrumenta quibus ceterę inueniantur, diuisionem scilicet diffinitionem & demonstrationem docuit, perinde atque
 peritum artificem illum esse fatebantur omnes, qui non modo artem aliquam ut fabrilem prius excogitauerit, uerum etiam
 instrumenta quibus ea ars & ceterę exerceri possint fabricare docuerit. ¶ Ad dubium igitur quod in hac ratione mouet
 Aristoteles, respondendum est diuersos esse diffiniendi modos: & præsertim tres quos hic nominat. Primus est per demonstra-
 tionem: quo ex prius demonstratis colligitur diffinitio secundum materiam, ut cum in primo posteriorum demonstratum fue-
 rat, quod demonstratio est ex primis immediatis, quod ex ueris, quod ex prioribus & notioribus, & denique quod ex causis
 conclusionis, ex his omnibus collecta est demonstrationis diffinitio, quod est quę procedit ex primis ueris & immediatis,
 prioribus, notioribus, causisq; conclusionis. & hoc pacto philosophus utranque animę diffinitionem inuestigauit. Secundus
 per diuisionem generis communioris in suas differentias, quousque per continuam in differentias partitionem ad eam deuo-
 niatur orationem quę cum diffinito conuertatur. quo pacto in secundo posteriorum docet hanc inuenire diffinitionem.
 Ternarius est numerus impar utrobique primus. Tertius per compositionem siue collectionem proprietatis, in qua multa
 singularia quibus diffinitum conuenit coincidunt, & conuenire deprehenduntur. quo modo docet philosophus hanc in secundo
 posteriorum inuenire diffinitionem magnanimitatis. Magnanimitas est qui æquo animo fert prospera & aduersa. Et quamuis
 hi modi diffiniendi sunt omnibus disciplinis communes: in unaquaque tamen disciplina inuestigandę sunt proprietates rei
 diffiniendę, quę pro diuersitate rerum quę tractantur sunt diuersę. idcirco secundum eorum quę tractantur uarietatem
 diuerso modo speciali diffinitiones inuestigare oportet. ¶ Secunda ratio. Quia difficile est assignare genus animę an sit sub-
 stantia an accidens. Et si substantia, dubium est an sit actus, an potentia, an compositum. Quod si sit actus, restat du-
 bium an partibilis est anima an impartibilis. Etiam merito dubitari potest an omnis anima omnis animę sit eiusdem speci-
 ei & nature (ut posuerunt illi qui cum de anima rationali determinassent: putauerunt se de omni anima sufficienter de-
 terminasse, quod putauerunt aliam quamlibet animam cum anima rationali nullum speciei discrimen habere) uel utrum animę
 specie differant & genere conueniant. Quod si specie differentes genere conueniant, superest dubium an anima communem habeat
 diffinitionem omnibus animarum specietus conuenientem: specietus autem eius diuersę habeant diuersas diffinitiones, quem-
 admodum animalis una est communis diffinitio, & specierum eius, hominis, canis & equi diuersę sunt rationes inter se. Quod
 enim uniuersalem habet rationem ut animal, & unumquodque aliorum quod consimiliter prædicatur de pluribus uno nomine
 & eadem ratione, aut nihil est, aut posterius est singularibus & minus communibus. Vniuersalis quidem ratio posterior est quā
 singularis: quia ex multis singularibus in aliquo eodem conuenientibus ratio uniuersalis consurgit. ut considerat intellectus for-
 tem/Platonem/ & ceteros particulares homines conuenire in eo quod animam habent rationalem: & ex illis particularibus ratio
 tionibus format rationem eis communem, quam nomine speciei homo explicamus. Sic hominem, equum, asinum, & cetera ani-
 malium genera cognoscit in illo conuenire quod sensum habent omnia: ex particularibus itaque rationibus format rationem om-
 nibus animalibus communem, quam nomine generis animal explicat: ita paulatim ex singularibus rationibus ad uniuersales pro-
 cedat: quare singulares & minus communes priores sunt tempore, uniuersales uero posteriores. ¶ Et per ordinem respondendo ad ea
 quę philosophus proponit dubia dicendum est substantiam esse genus animę & non accidens, cum ex non substantijs non sit sub-
 stantia. Præterea animam esse actum, formamq; substantialem, nõ potentia neq; compositum, ut eius declarat diffinitio. Deinde
 animam partibilem esse bifariam: primo in partes in modo secundę potentiarū numerū sumptas/ ut quod quedam uegetiua sit,

¶ Tris modi
 diffiniendi.

¶ Quomodo
 uniuersale
 est posterius
 singulari.

quædam sensitiva, alia appetitiva, alia motiva, & alia intellectiva. Secundo per accidens ad divisionem sui subiecti: ut quemadmodum albedo corporis decupedalis in decem partes dividitur ad divisionem subiecti & magnitudinis eius, ita anima per accidens extensa & diversis materiæ partibus diversas habens partes respondentes dividitur: ut aliud animæ est in oculo canis, aliud in auro, aliud in lingua: & aliud in pedibus. Animam rationalem excipio: quæ magis una & simplex, huius divisionis est exars: cum sit tota in toto, & tota in qualibet parte. ut secundus ostendit dialogus. Præterea respondendum est animas specie ab invicem differre & genere convenire / & unam esse communem animæ definitionem / diversarum tamen animæ specierum diversas esse definitiones, ut alia est definitio animæ vegetativæ, alia sensitivæ, & alia intellectivæ. **¶** Tertia ratio. Non est facile differre an in uno corpore animato ut verbi gratia in animali multe sint animæ, an una diversas habens partes & potentias: ut vegetativam, sensitivam, appetitivam, motivam & intellectivam. Quod si anima diversas habeat potentias: an de tota anima prius incipienda est determinatio, an de potentis animæ, an de obiectis vel operationibus: ut utrum prius de sentiendi potentia determinandum sit, an de obiecto scilicet sensibili, an de operatione scilicet sentire. Similiter utrum prius de terminandum est de intelligendi potentia, an de obiecto scilicet intelligibili, vel de operatione scilicet intellectu. Quippe non solum quæ animæ substantiam, naturamq; indicant determinanda sunt: quemadmodum Mathematici perquirunt quid linea, quid superficies, quid rectum, & quid curvum: ex quibus proprietates quæ per se illis insunt demonstrant. Imo & in hac disciplina de anima tradenda: accidentia per se (quales sunt animæ operationes) consideranda sunt diligentius. Nam huiusmodi animæ accidentia ad cognoscendum quid anima sit, magnum ferunt præsidium. Ideo post aliquantulum accidentium animæ & operationum eius cognitionem, multum conferet quid anima sit cognoscere. Nam præcognitio quid est, & significatio vocabuli ad demonstrationem pertinentis notitia: omnis demonstrationis principium est. sine qua ne recte quidem demonstrare contingit: erim de atq; clausis oculis & palpebris obductis, lumen videre haudquaquam possibile est. Est enim igno- rantia quid est, ut oculi clauso ad lumen. **¶** Ceterum quæ in hac ratione dubia proponuntur, hoc pacto sunt diluenda. In corpore animato non multe sunt animæ sed una tantum: cum cuiuslibet rei naturalis unus sit actus substantialis & præcipuus, a quo ipsa suam sortitur unitatem. quare non sunt ponende tres animæ in homine: una vegetativa, altera sensitiva re ipsa a prima differens & altera intellectiva: diversis temporibus (ut plerique arbitrantur) homini aduentantes. effect enim homo rerum naturalium dignissimum & consummatissimum, minus unus terra: quam concedunt unam tantum formam habere. sed una tantum homini & cuique viventi est anima: quæ ob operationum quas efficit diversitatem diversa sibi nomina vendicat. Præterea, illa una (quæcumque ea fuerit) anima diversas habet potentias: non re ipsa sed ratione discrepantes, ut superius ostensum est. Et prius de tota anima philosophus determinaturus est. deinde de eius operationibus, tertio loco de obiectis, & ultimo de potentis: ut secundus liber de anima clarius ostendet. **¶** Correlarium. Vnde fit ut definitiones quæ accidentia per se non exprimiunt, neque quomodo haberi possunt inveniunt: inutiles sint / & ad inuestigandam animæ cognitionem minime idoneæ. **¶** Quarta ratio, quia animæ passiones, proprietates, & opera magnam ingerunt difficultatem an ipsi animæ & composito communia sint omnia / an quædam ipsi animæ propria. Sunt enim illa communia, quæ anima non nisi in organo corporeo efficere potest: ut visio, auditio, quæ quidem ipsius formæ sunt ut efficientis, & materiæ ut subiecti. Ea vero propria sunt, quæ anima sine corporis usu & ministerio efficere potest. ut intellectio, voluntatis operatio: non enim sunt in organo corporeo ut subiecto. Sane com- plura sunt opera animæ quæ sine corporis usu & functione fieri non possunt: ut sentire, & appetere sensitivo appetitu: cuius spe- cies sunt, irasci, miserescere, misereri, timere, considerare, gaudere, amare, odire. Similiter considerare sensu sine imaginari, non nisi in corporeo subiecto fieri potest. Multi enim presentato eis irascibili non irascuntur: quia sanguis eorum non effervescit circa cor. Et plerique presente terribili non timent: quod ab extremis partibus non fugiat sanguis ad cor. Contra vero alij nullo irascibili aut modico tantum obiecto irascuntur: quod sanguis moueatur circa cor. & nonnulli nullo terribili obiecto terrentur: quod eorum sanguis a partibus extremis ad cor mouetur. Ergo timor & iracundia non sunt nisi corpore moto & cum corporis usu: qui dum contingit, protinus sunt. Intelligere autem maxime animæ proprium esse videtur: & fieri ab anima sine corporis organo. Si tamen intellectio esset operatio sensus interior & imaginatio, aut sine ea fieri non posset: intellectio sine corpore esse non posset. Nam imaginatio fit in organo corporis, & sine corporis adiutorio non posset fieri. Similiter si intelligere esset proprium animæ, quemadmodum recto ut rectum est proprium est tangere spheram (ut exempli gratia eneam) in puncto: intellectio itidem sine corpore esse non posset. Nam rectum ut separatam a materia non tangit spheram in puncto: cum rectum natura non sit natum re ipsa a materia separari. Impossibile est enim magnitudinem sine subiecta substantia existere: ergo rectum solummodo coniunctum materiæ, tangit spheram in puncto. Si itaque idem subiret iudicium de anima ad intellectioem, consequeretur animam a materia separatam intelligere non posse / sed eam ut intelligat in ma- teria existere debere: quare intellectio sine corpore esse non posset. Si vero intelligere sit animæ proprium & additum: ut ani- ma ad intelligendum nullo egeat corporis officio / ipsam sane animam separari nullum est inconueniens. At si nulla sit animæ sic propria operatio quam sine corporis officio exercere nata sit: non potest anima separari a corpore, nam si ponatur se- parari & separata saluari, ipsa erit sine operatione & ociosa. cum per hypotheseim anima nullam haberet nisi in cor- pore operationem. At impossibile est natura aliquid esse ociosum & sine aliquo usu: igitur sic anima separari nata non esset. Sed tunc eodem modo sentiendum esset de anima & eius passionibus: sicut dictum est de recto & de his proprietati- bus quæ recto ut rectum est conueniunt. Nam tunc anima cum recto in eo conueniret / quod solum coniuncta materiæ in- telligeret: quemadmodum rectum coniunctum materiæ tangit spheram ut eneam (quod ut coniuncta materiæ denotetur, additum est: nam spheram per se, ratione abstractam est a materiæ) & sicut rectum separatam a materia non tangeret, quia non est natum a materia separari: ita anima separata non intelligeret, quia non esset nata separari, & per hypotheseim sepa- rata nihil agere nata esset. **¶** Ea autem quæ a philosopho dubia proponuntur: ita dissoluenda sunt. Aliqua sunt opera

que snt pas- siones anime communes & que proprie.

ipsi animæ & materiæ communia: ut vegetationes, sensationes, appetitiones & motiones. Aliquid vero sunt animæ propria: quæ nullum cum materia habent commercium, ut intellectio. Non est præterea admittendum intellectioem esse phantasiam & ima- ginationem: ut neque voluntatis operationem esse sensitivam appetitionem, ut postea philosophus ostendet. Et qui inter intelle- ctionem & phantasiam discrimen non ponunt nec sciunt diiudicare: in multis labuntur errores, quia quod imaginatio cognos- cere non potest, dicunt intellectum cognoscere non posse, hinc astruunt plerique nullas esse notiones universales, nullas esse absolu- tas notiones & abstractas: quia labuntur ad phantasiam, & nihil intelligunt nisi per interiectam imaginationem, quæ intelle- ctum trahit in errorem: perinde atque appetitus sensitivus voluntatem. Sicut igitur ut quis voluntate perficiatur, debet habere vo- luntatem principantem & appetitum sensitivum subditum: ita quisquis intellectu vult perfici, debet intellectum habere cleuatum supra phantasiam / & potentem eam emendare. Vterius non est concedendum quod intelligere sit proprium animæ sicut recto (hoc est plane superficiem: & cuius medium non discrepat ab extremis) tangere spheram in puncto (quod Theodosius tertia pro- positione primæ partis sui libri de spheris demonstrat) nam intellectio non fit in subiecto corporeo: & anima separata melius quam corpori coniuncta, fieri potest. Contactus autem plani ad sphericum fieri non potest nisi rectum materiæ coniunctum sit: ut quod a materia separari non possit. Præterea admittendum est quod intellectio nulla indiget ut fiat / corporis functione: quare cognoscitur anima rationalis a corpore separabilis ut post separationem maneat, & propriam quam exerceat operationem ha- beat, neque ociosa sit aut sine usu: ut in sequentibus philosophus absolute terminabit, quod hic sub conditione proponit. **¶** Pri- mum correlarium. Cum itaque anima plerisque habeat operationes materiæ subiectæ coniunctas: fit ut de anima sit physica determinatio. **¶** Nam physicus de his quæ re & ratione coniuncta sunt determinat. Anima autem & eius operationes mate- riæ coniunctæ, & re & ratione coniuncta sunt: igitur aut de omni anima physicus habet determinare: si scilicet omnis ani- ma operationes suas habeat materiæ coniunctas: aut saltem de tali anima quæ habeat operationes coniunctas. Animæ enim in- tellectivæ quæ talis non est / determinatio: videtur ad physicum minus quam aliarum pertinere. **¶** Secundum correlarium. Vnde de etiam fit ut in diffiniendis animæ operationibus physicus materiam aut ex qua fit illud / aut in qua ut subiecto fit illa passio / explicare debeat, licet eam Dialecticus omitat. **¶** Nempe nam hoc pacto diffinitur physicus. Ira est effervescencia sanguinis circa cor: ulciscendi doloris desiderio concepta. Cuius quidem diffinitionis prima pars, materiam / secunda, formam exprimit. Dialecti- cus vero prætermittit materiam sic iram diffinit. Ira est ulciscendi doloris appetus. Vbi sola explicatur forma. Eadem enim ut pote ea quæ re & ratione coniuncta sunt diffiniuntur physicus & dialecticus: sed diverso modo. Nam physicus materiam in suis dif- finitionibus cum forma ponit: quemadmodum formas considerat re & ratione coniunctas. Dialecticus autem in suis diffinitio- nibus solum ponit formam. Nam hic forma, species, ratio: pro uno, eodemq; accipiuntur. Et quia forma & finis coincidunt, in- terdum nomine formæ, & finem intelligere operæ precium erit. Vnde triplex assignari solet diffinitio, quedam quæ solum ex- primit materiam. Ut domus est ligna, lapides, & cementum adiuuicem arte compacta. Quedam vero solum formam: ut domus est a uentis imbribus, caloribus, & frigore defensio. Hæc enim, usus est & finis domus: qui rationem formæ habere dicitur est. Quedam vero diffinitio & materiam & formam complectitur. ut domus est munimentum a uentis, imbribus, caloribus & fri- gore: ex lignis, lapidibus, cementoq; constans, cuius prima pars, formam / secunda, materiam exprimit. Monetur ergo a plerisque quæstio: quæ harum trium diffinitionum ad physicam spectat. Cui quidem prompta adhibetur responsio: physicam eam conside- rare & sibi vendicare diffinitionem: quæ materiam continet & formam, simul & opera. Quæ quidem formæ & opera ut a physico considerantur, a materia separari & separatim existere nec re nec ratione possunt, ut sunt formæ naturales rerum / ca- rumq; operationes. Et quamuis anima rationalis a materia separari possit & operationes habeat a materiæ consortio alienas: ipsam tamen sub ea ratione non considerat Physicus sed Metaphysicus. Quippe anima rationalis est rerum sensitiuum & supra- mundanarum nexus & vinculum: utriusq; sortis operationes participans. Itaque quatenus corpori coniuncta est & operationes facit in corpore, consideratur a physico. Et quatenus a corpore separata est, consideratur a metaphysico. Eadem autem quæ physici- cus, & dialecticus opera considerat, sed materiam prætermittit. Vnde opera naturalia & quæ rebus naturalibus conuenientia / & re & ratione materiæ coniuncta sunt, duplicia inueniuntur, quædam in trinfeco: quæ ab intrinfeco agente producantur / ut in eodem sint subiecto efficiens & opus, qualia sunt caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas, a forma substantiali agente intra- neo producta. Quedam vero aduentitia & ab extrinfeco aduenientia: quæ ab extraneo, & quod extra subiectum in quo opus sit- scipitur est, agente sunt, ut artificialia: siue materiam exornent, ut figuræ per artem sculpendo aut celando inducunt: siue iucium emendent ut medicatio. Sint & aliæ formæ quæ quamuis a materia re ipsa separari non possunt: non tamen conueniunt corpori naturali ut naturale est, quia ratione a subiecto & materiæ abstracta sunt. ut ea quæ Mathematicus considerat qualia sunt rectum, curuum, triangulare, quadratum. Ex his facile est colligere eos qui formas contemplantur. Nam physicus formas naturales quæ a materia re ipsa separari non possunt considerat, simul materiam determinans: cui formas & re & ratione coniunctas pertra- elat. Dialecticus vero easdem quidem considerat formas: sed materiam omitit. Mathematicus autem formas materiæ re ipsa con- iunctas, sed cogitatione & intellectu abstractas considerat. At vero Metaphysicus perfectissimas, & re & ratione a materiæ con- iugio separatam considerat. Quare Physico & Metaphysico constitutis extremis & oppositis: quod hic omnino abstracta, ille uero omnino concreta consideret: Mathematicus utriusq; medius est, & utriusq; extremi aliquid participans. Physici quidem, quod re ipsa coniuncta consideret. Metaphysici vero, quod ratione abstracta determinet.

Theodosius de spheris

¶ Secundi capitis nota.

¶ Nomina philosophorum, qui de anima determinationem fecerunt: quorum adducit Aristoteles opiniones. Democritus, Qui- dam Pythagorici, Anaxagoras, Empedocles, Timæus, Xenocrates, Thales Milesius, Diogenes, Heraclitus, Alcmeon, Hip- pon, Critias.

Ecundum caput continet vnam conclusionem. & duodecim antiquorum opinioniones. **C**onclusio. Vt determinationis principium ab antiquorum opinionibus faciamus; consentaneum esse videtur. **C**Nam quae ab ipsis bene dicta sunt: recipientibus/nobisque erunt adiumento. quae vero male: reiciemus. Et id prognosse operepretium est omnes antiquos per motum & sensum: animam a ceteris maxime secreuisse. & per illa inquirere quid esset: conatos fuisse. **C**Duodecim antiquorum de anima opinioniones. **C**Prima est Democriti & Leucippi existimantium animam / ignem esse: & calorem quendam ex Sphaericis Atomis conflatum: quod maxime mouere & penetrare seipsas & alia possint. & animam animalibus motum prestare & vitam: & eam respirationem esse diffinitabant. Nam quamdiu respirat animal / Atomis ingredientibus: internas quae animam constituunt dissipare prohibent / & viuunt animal. Cum vero non respirat, hoc praesidio destituta dissipatur atque dissoluitur anima: ipsumque perit animal. Neque mirum esse si anima non videatur / tametsi corporea sit: quandoquidem ramenta illa quae in aere volitant / non nisi in radio perspicere & deprehendere liceat. **C**Secunda est quorundam Pythagoricorum pene idem sententium. Hoc tamen interest. quod non animam Atomos: sed virtutem Atomorum motricem esse dixerunt: quod quantacunque sit tranquillitas: Atomis continue agitari / pellique videantur. **C**Tertia est Anaxagorae animam fontem & principium motus ponentis: & animam & intellectum idem esse. non tamen animam / mentem & sensum confundebat in idem: quemadmodum Democritus. qui proinde quae sensu apparebant vera esse omnia dicebat: auctore vsus Homero qui inquit. Hector facit: aliud sapiens. At intellectum omnibus animalibus / & magnis & paruis / & honorabilibus & inhonorabilibus consimilem inesse: non videtur secundum prudentiam dictum. Et haec opinandi rationes: ex parte motus sumptae sunt. **C**Quarta est Empedoclis animam ex quatuor elementis / lite & amicitia conflata esse volentis: ex quibus omnia consistunt. Ideo animam omnia cognoscere: & simile in ea / sua cognoscere similia: hoc testantis carmine. Terrea vis / terras: vis humida percipit vndas. Aether ab aetherea: sentitur ab ignibus ignis. Pax pacem monstrat: litem litem aspera nocet. **C**Quinta est Timaei volentis animam ex elementis esse conflata ut simile similibus cognoscatur: auctore Platone in Timaeo. & in his qui de philosophia: differunt ex vnus Idea longitudinem prodire / & latitudinem & profunditatem suo modo. Et vnus Ideam / intellectum praebere: quod sit sciendi principium. primam diuitiam praebere scientiam: quod ab vno ad vnum & semper verum procedat. opinionem vero a prima nasci trinitate: quod ab vno probabili ad duo: nunc ad verum / nunc ad falsum procedat. & sensum a primo quaternario: quod sit solum corporeorum & solidorum. Numeros enim vocat: rerum species / principia & elementa. Et cum intellectu / scientia / opinione & sensu cognoscimus: ex horum numeris constat animam. **C**Sexta est Xenocra- tis: vtrunque / & motum & sensum connectentis. Inquit enim eam esse numerum seipsam mouentem. Numerum quidem: quo faciat eam ex omnium principis constare / & vt omnia cognoscatur. mouentem addit: quia eam principium & originem motus credit. creditque numeros rerum principia esse. Et vt summarie dicatur: qui cognoscere & contemplari animae proprium crederent: eam ex rerum principis conficiunt. Et vt de rerum principis / multitudine / paucitate / corporeo aut incorporeo euariant: ita inter se de animae natura. **C**Septima est Thaletis Milesii dicentis animam esse aliquid motuum. Hinc Magneticum lapidem credidit (quod ferrum moueret) animam habere. **C**Octava est Diogenis eam esse aerem volentis: opinantis eum omnium esse subtilissimum / & rerum originem & principium. **C**Nona est Heracliti qui omnia ex vapore calido / calidoque halatu gignebat / quem nihil aliud esse quam ignem volebat / omnium subtilissimum / & pene incorporeum / & semper fluentem. Hinc animam dixit esse vaporem. **C**Decima est Alcmeonis: animam esse immortalem & semper moueri / etiam quam subtilissimum esse solis / lunae & caelo (quae sempiterno agitate feruntur) volentis. **C**Vndecima est Hipponis. Inquit enim Hipponem animam esse aquam: quod omnium fenum humidum sit. **C**Duodecima est. Critiae: animam sanguinem esse sentientis. Hoc ideo / quia sentire proprium esse animae iudicabat: & nos sanguinis beneficio sentire. Et quae exanguia sint / sanguineque priuentur vt ossa / vt dentes / vt vngues: non sentiant. Et omnes ex tribus / animae diffinitionem quaerunt: motu / sensu / & incorporeo aut subtilissimo: vt id incorporeum nomen sibi iure quodam vendicare posse videatur. Et similia similibus cognosci consentiunt omnes: vno Anaxagora excepto, qui intellectus & aliarum rerum: nulum posuit esse similitudinis commercium. Hinc omnes animam ex omnibus constant principis: vt omnia cognoscat. Et qui tantum vnum ponunt principium: ex vno eam constituunt. & qui plura: ex pluribus. & qui contraria: ex contrariis / vt Empedocles. Et nomina ei indiderunt / hi Zeon & vitam / hi Phyzen: quod euentatione & respiratione egeat. Sed quid de anima senserint anti-

qui: haecenus satis percursum est. **S**ecundi capitis conclusio. **C**Conueniens est ab antiquorum opinionibus nostrae determinationis principium sumere. **C**Nam ut ager plenus sentibus & rubis / primum illis purgandus est: & tum demum bonum semen ei mandandum. ita opiniones variae & contrariae primum resellendae sunt / ne veritati percipiendae impeditio sint: & deinde manifestanda veritas. Si qua igitur ab antiquis bene dicta sunt. conceduntur / & ad hanc determinationem adiumentum prestabunt. quae vero perperam posita sunt. reselluntur. Id vnum tamen praenoscendum est quod antiqui animam a ceteris rebus potissimum separauerunt & differre posuerunt per haec duo. motum. & sensum: & per eadem conati sunt praecipue inuestigare quid esset anima: quod ipsa nobis manifestissima sunt / & experientia habeantur exploratissima. **C**Duodecim antiquorum opinioniones. Prima est Democriti & Leucippi. qui dixerunt animam esse ignem & calorem quendam compositum ex corporibus Atomalibus sphaericis: quia corpora indiuisibilia sphaerica maxime possint mouere seipsa & alia. & penetrare non modo seipsa sed & alia. Anima autem animalibus motum & vitam praestat. Dissimulantque animam esse respirationem. quia quamdiu (inquunt) respirat animal: Atomis exteriores per aspirationem ingredientibus. colligunt & compactas seruant Atomos internas ex quibus constat anima. & eas disgregari prohibent: sicque vivit animal. cum vero animal non respirat. ob defectum Atomorum exteriorum quae interiores continetas retineant. ipse interna dissipatur & dissoluitur: & disperit animal. Et quamuis anima (inquunt) corporea sit. ut quae ex corporibus constat / & magnitudinem eorum sententia motuum habeat: non tamen (inquunt Democritus) idcirco eam videri esse necesse. Nam & pulueres minutissimi in aere volitantes corporei sunt: & tamen non nisi in radio solis videri possunt. Sed falsum est animam esse calorem. quamuis calor naturalis in omnibus rebus naturalibus ut animae instrumentum ad operationes exercendas inueniamur. Falsum est & eam ex sphaericis Atomis componi. cum non sint huiusmodi corpora indiuisibilia. Vere tamen dicunt animam animalibus motum & vitam praestare: sed non totam animam naturam ambiunt: cum etiam uegetalibus vitam praestet. Non item recte diffiniunt animam. respirationem esse: cum multa sint animalia. pisces. uermes. quae non respirant. neque recte sentiunt respirationem fieri per ingressum Atomorum: cum fiat suscepto aere qui corporeus est & diuisibilis. praeterea cur animal non respirans moriatur. & respirans uiuat: causam ueram non assignant. quae ex posterioribus est requirenda. Denique admittendum non est animam esse corpoream (quamuis id ipsum ex eorum dictis sequatur: si enim anima ex corporibus componatur. ut corporea sit: necesse est) Nam corporeum id dicitur quod magnitudinem corpoream in se ut subiectum habet. At anima in se non habet magnitudinem. sed solum magna est per accidens scilicet per magnitudinem corporis: non est igitur anima corporea. Quod itaque anima non uideatur in causa est. quod neque ipsa per se sensibile est. neque aliquod accidens per se sensibile in se habet. Neque simile est de pulueribus minutissimis & de anima. iudicium: quia pulueres minutissimi per se corporei sunt. & magnitudinem habent: ob exiguitatem tamen uix bene perceptibilem. **C**Secunda opinio est Pythagoricorum pene idem cum Democrito sentientium: in hoc tamen differunt quod non dixerunt animam esse Atomos sed uirtutem continue mouentem Atomos. quia sicut quantacunque fuerit aeris tranquillitas: Atomis puluerum continue in aere agitantur. Ita quantumcunque corpus est tranquillum / & Atomis in eo agitari uidentur: & anima huiusmodi agitationis est effectiua. Sed neque hi quidem recte sentiunt. cum corpuscula haec Atomalia minime ponenda sint. **C**Tertia opinio est Anaxagorae diffinientis animam esse fontem & principium motus: & animam & intellectum. idem esse asserentis. Is tamen animam. intellectum. & sensum non dicebat esse idem. quemadmodum Democritus. qui idcirco omnia quae sensu apparebant dicebat esse uera. secutus auctoritatem Homeri dicentis. Hector ita est: aliud sapiens. At non uidetur esse rationi consentaneum intellectum eundem specie omnibus animalibus siue magnis siue paruis. siue honorabilibus & perfectis. siue inhonorabilibus & imperfectis inesse. Et haec tres opinioniones praedictae ex parte motus sumptae sunt. Verum Anaxagoras quidem oberrauit diffinendo animam esse fontem & principium motus. cum quaelibet forma substantialis sit fons & principium motuum sui totius: non tamen quaelibet est anima. Quod si intelligat de motu quo animal a seipso mouetur. qui solum ab anima proficisci potest: neque id quidem recte dixerit. cum non omnis anima. huiusmodi motum efficiat. ut pote anima plantae & animalis terrae affixi. Errauit item ponendo animam & intellectum idem esse. cum multis assit anima quibus non adest intellectus: & sola hominis anima & intellectus idem sint. Praeterea perperam asseruit Democritus animam. sensum & intellectum esse idem. cum multis assit anima quibus non adest sensus. Neque uerum est quae uerum sensui apparent. ita se habere. ut sol apparet bipedaneus cum longe sit maior. & astra quaedam apparent in star punctorum quae maiorem terra habent molem. **C**Quarta est Empedoclis dicentis animam ex quatuor elementis secundum substantiam. & lite & amicitia compositam: ex quibus cum omnia consistunt. eius sententia anima ex omnium principis componitur. quare animam potuit omnia cognoscere. & simile in anima / cognoscere suum simile in ceteris rebus secundum elementorum habitudinem. Inquit enim. Terra uis animae omnium rerum percipit terrum. & aqua. aqueum. Sic rerum omnium aereum ab aerea ui animae cognoscitur. & ignem ab ignea. Denique amicitia animae. omnium amicitiam dinoscit: & litem. Sed errore ductus est Empedocles quod animam ex elementis constare dixerit. Effet enim corporea & magna. cum unumquodque tantum sit. ex quantis ipsum est compositum. Est & calida. & frigida. ceteraque sensibiles elementorum proprietates in se haberet. Nam compositum tale est. ex qualibus ipsum constituitur. haec autem manifeste absurda sunt: ut Philosophus secundo libro de generatione apertius ostendit. Errauit etiam Empedocles (ut & alij sere omnes quorum hic asseruntur opinioniones) ponens in anima simile cognoscere suum simile. Non enim est in anima quicquam caeli quo caelum cognoscat. & auri quo cognoscat aurum. & albedinis quo cognoscat albedinem. Id enim asserere persimile est atque asserere speculum representare rerum sibi obiectarum imaginem: quod in speculo quicquam simile sit secundum substantiam rei obiectae. ut simile lapidi si representet lapidem. & simile oui si representet ouem. & simile lupo si lupo. Quod cum manifeste sit falsum. & primum. At si in speculo intelligatur forma substantialis nata formare omnium colorum. magnitudinumque species. & materia nata illas suscipere: tunc speculum dicitur representare rerum omnium colores: quia formam habet effectiuam imaginum coloris / & materiam: susceptiuam. Ita ponendus est intellectus omnia cognoscere: quia natus est suus

Homerus:

Quod in anima simile non cognoscit suum simile.

actus sine intellectu agens, omnium rerum formare notiones: & sua potentia sine intellectu possibilis, omnium rerum species suscipere. Est enim intellectus ut speculum aut oculus: cuius color est quicquid existit in rerum natura. **¶** Quinta opinio est Timæi: ponentis animam ex elementis esse compositam: ut simile simili cognoscatur in parem errorem Empedoclis relabendo. In libro enim (cui Timæi nomen inscribitur) a Platone composito / & in his libris qui de philosophia a Platone sunt conscripti: Timæus inducitur differens ex idea unius procedere longitudinem / ex idea duorum, latitudinem: & trium, profunditatem. Diferit idem ideam unius, præbere intellectum: quia intellectus est sciendi principium semper verum / & primam dualitatem dare scientiam: quia scientia procedit ab uno ad unum scilicet a principio ad conclusionem / & semper a vero ad verum: quare consistit in binario. asserit præterea opinionem a prima procedere trinitate: quia opinio ab uno scilicet probabili ad duo procedit, aliquando quidem ad verum & aliquando ad falsum, quare consistit in ternario. Sensum vero procedere dixit a primo quaternario: quia sensus solum est solidorum & corporeorum, quibus numerus quaternarius apte respondet. Et cum his quatuor predictis: intellectu, scientia, opinione, & sensu cognoscamus: ex ipsorum numeris, uno, duobus, tribus, quatuor, animam componit: quare animam ex denario constituit. Ponit enim numeros esse primas rerum formas & principia. Sed hæc ut intelligantur, aut Platoni Timæus videndus est: aut consulendum Apollinis oraculum: quod horum enigmatum sensa recludat. **¶** Sexta est Xenocratis in anima sensum & motum coniungentis. Distinguit enim animam esse numerum seipsam mouentem. Et animam numerum quidem esse dicit: quia numeros credit esse principia rerum. Et idcirco eam ex numeris / rerum omnium principijs componi dicit: ut omnia cognoscat. Addit animam esse mouentem, quia eam principium motus esse credit. Et ut paucis omnia complectamur, qui crederent cognoscere. & contemplari esse proprium animæ: eam ex rerum principijs componunt, credentes aliter animam non posse omnia cognoscere, sed eodem (quo Empedocles) argumento confutandi sunt. Et quanta inter eos de rerum principijs est diversitas, tanta de animæ natura, ut qui multa ponunt rerum principia, ex multis eam componi credunt. & qui paucas, ex paucis: qui principia rerum ponunt corporea, ex corporeo animam componunt. & qui incorporea, ex incorporeo. Sed arguendus venit Xenocrates quod animam numerum ponat, est enim substantia & non quantitas. Neque quod præcipua sit numeratrix rerum / & numeros habeat in se rerum mensuras: idcirco numerus uocari debet, ut neq; homo mensura dicendus est, quod præcipuus sit panum mensurans. Neq; oculus, visio: quod res colore affectus cernat. Neq; recte itidem sentit animam se mouentem. Nam tunc anima a se moueretur, quod inconueniens est, cum ne per se quidem moueatur, sed duntaxat per accidens ad corporis motum. **¶** Septima est Thaletis diffiniens animam esse quoddam motuum siue mouendi uirtutem, hinc magnetem, animam habere credit, quia ferrum moueret. Sed non est probanda Thaletis assertio: cum multis mouendi uirtutis asit que animæ sunt expertia: ut formis substantialibus elementorum. Neq; magnes ferrum mouet quod animam habeat: sed quia radium motuum de se per medium diffundit usq; ad ferrum, quo cum peruenerit, ad suam redit originem, ferrum secum reducens, ut in fine octauæ physico-rum latus offensum est. **¶** Octaua est Diogenis ponentis animam esse aerem, quem putat omnium esse subtilissimum, & rebus omnibus originem prestare. Sed ut hæc falsa est assertio, ita & inualido nititur argumento. Nam neq; aer omnium subtilissimus est, neq; rerum omnium principium. **¶** Nonæ opinio est Heracliti ponentis omnia componi ex uapore calido & halitu, quem ignem esse uolebat, hinc animam, ignem esse asseruit: quia ignis omnium subtilissimus, usque adeo ut propter subtilitatem incorporeus esse uideatur, agitabilis, & semper se mouens. Sed omnia ex igne componi non est uero consonum, neque animam ignem esse. **¶** Decima est Alemeonis dicentis animam esse immortalem, & assidue moueri. Et cum sol, luna, cælum, perpetua sint, & sempiternæ moueantur, animam illis similem esse posuit. Et cum solar rationalis anima sit immortalis, omnem animam, immortalem esse non debuit asserere Alemeon. Cum itidem anima per se non moueatur, sed per accidens ad corporis motum: quo quidem quiescente anima itidem per accidens quiescat, manifestum est eam non continue moueri. **¶** Undecima est Hipponis asserentis animam esse aquam, quia uiuentium semen & ex quo anima participantia gignuntur, sit humidum. Sed hæc positio non consonat ueritati, quia uegetantium ut tritici & oliuæ semen, plus terreæ siccitatis habet quam humiditatis aqueæ. Præterea ex semine ut materia gignuntur animata, si igitur quia semen humidum sit, itidem & aqua: anima ponatur esse aqua, sequeretur anima conditiones & accidentia materiæ, dignius scilicet & perfectiones conditiones imperfectionis, quod est inconueniens. **¶** Duodecima est Critie dicentis animam esse sanguinem, qui hæc mouebatur ratione, quod putabat sentire esse animæ proprium, & animalia sanguinis beneficio sentire. hinc fieri dixit ut que exanguia sunt & sanguinis expertia, minime sentiant: ut ossa, dentes, ungues. Sed ut a ueritate alienum est animam esse sanguinem, ita & sentire proprium esse animæ, & omni animæ conuenire, quandoquidem non omnis anima sentiat, ut uegetantium, quare solum esset proprium primo modo. Falsum est in super animalia sentire beneficio sanguinis, cum multa animalia non habentia sanguinem sentiant: qualia sunt apes, muscæ. Nonnulla itidem habentia sanguinem non sentiunt, ut cadauera mortuorum. Et quamuis aliqua exanguia non sentiant, ut crines, ungues, aliqua tamen sentiunt: ut ossa, nerui, quare habere sanguinem solum est impertinens & accidentarium ad sentire. **¶** Omnes itaque philosophi ex tribus, animæ diffinitionem inuestigantes: scilicet ex sensu, motu, & subtilissimo: quod propter suam subtilitatem, & molis imperceptibilitatem, incorporei nomen sibi uendicat. Dicunt etiam omnes simile cognosci a simili præter Anaxagoram solum, qui inter intellectum & alias res nullam posuit conuenientiam. Et hanc ob causam omnes animam dicunt esse compositam ex omnibus principijs: ut aptius omnia cognoscat. Et qui unum solum ponunt principium, dicunt eam ex uno esse compositam, & qui plura ponunt principia, ex pluribus ipsam dicunt componi. Et qui contraria ponunt principia, & animam ex contrarijs constituti dicunt. Et ipsi animæ antiqui diuersa imposuerunt nomina. Aliqui enim uocauerunt eam æon / id est uitam. Alij uero phyzent id est spiritum siue halitum quod anima respiratione eget. Et prima nominatio conuenientior est secunda: quia prima omni animæ conuenit / non autem secunda.

¶ Tertij capitis nota

¶ Fusile argentum / argentum uiuum. ¶ Sub uoluntate & intellectu: appetitum & phantasiam comprehendimus.

18

Utrum caput continet duas conclusiones, septem rationes ad primam, & octo ad secundam. **¶** Prima conclusio. Animam ignem esse: & seipsam mouere (ut uult Democritus) impossibile est. **¶** Primo, quia prius demonstratum est quicquid mouetur: ab alio moueri / nihilque a seipso moueri. **¶** Secundo, bifariam dicitur aliquid moueri, aut per se: ut quod in se motum habet / aut per alterum: ut quod cum non moueatur / in eo est quod mouetur, ut cum nauta sedet in nauis: hæc siquidem per se mouetur / ille autem per accidens. Quæritur ergo an anima per se moueatur / an per alterum? Si per se: oportet eam augmentatione / diminutione / alteratione / uel aut pluribus horum motuum moueri. Quicquid autem aliquo horum motuum per se mouetur: in loco est / cinctumque corpore. Anima igitur / & corporea & in loco est: quod est impossibile. Si dederint per alterum ut albedo & nigredo: nullus diffitebitur, ut pote quæ in eo (quod mouetur) existat. Mouetur enim corpus, sed eam tunc accidit & consequitur non moueri: quare nec seipsam mouere. **¶** Tertio, quia quæcunque sensibilium mouentur: motum secundum naturam & motum uolentium eisdem accidere uidemus. Itaque & animæ / motus secundum naturam & uolentium acciderent: quare & quiesceret nunc natura / nunc uolentia. In quod enim aliquid natura moueatur: & in eo natura quiescit. In quod autem uolentia mouetur: si seipsam moueat: quæ natura quiescit: quæ uolentia? Hæc ipsi uel effingere uolentes nequeant. **¶** Quarto, si anima sit ignis ut ponit Democritus: ignis autem solum sursum moueatur / & anima solum sursum mouebitur. Et cum anima / corpus moueat: & ipsum quoque / & animal unumquodque: natura sursum mouebitur. Sed quid absurdius? Et ita agimus contra eos qui eam ex aliquo aliorum elementorum conflauerunt. Nam si terra esset: solum ageretur deorsum, si aqua: in locum aquæ, & si aer: in aeris locum. **¶** Quinto, si anima seipsam moueat: rationale est consimilibus motibus moueri corpus. Nam ipsa corpus mouere uidetur, Et retroagitur, si anima seipsam moueat / & moueat corpus: rationale est animam se talibus agitare motibus / quibus & ipsa corpora agitari uidemus. Atqui corpora delatione ferri uidemus. Delatione igitur / & loci mutatione fertur anima, quare & exire continget animam & regressum: & animalia mortua facientia resurgere. Vntum itaque ipsi confugium esse uideatur: animam per alterum & per accidens moueri dicere. Et cum anima / aliquo uolentia impellitur: & animam quoque id per accidens pati. Non igitur per se mouebitur. Cui enim aliquid per se conuenit: illud per accidens eidem non conuenit. Neque ediuerso, ut quod est per se bonum: non est per accidens & alterum bonum. Et neque quod per accidens bonum est: id per se bonum est. Neque dicere possunt motus sensibilium peculiare & proprios esse animæ: quibus seipsam moueat anima. Nam sine exterioribus sensum exercitare non potest. Et ita de appetitu & cæteris dicendum. **¶** Sexto, quia id ipsi fatentur: animam ut animam moueri essentiaque esse motum, quod autem mouetur: uidemus seorsum a motu stare, quare & si de anima ita futurum sit: stabit seorsum a sua essentia. Sed quo pacto id fiat? fatius est igitur confiteri ipsam secundum accidens moueri: & non per se / motum uel eius esse substantiæ. **¶** Septimo, Democritus asserens Sphærales Atomos semper agitare corpus: quod nusquam natæ sint manere: persimile dicit Philippo Comædiarum scriptori / Dædalum olim ligneolam Vencrem fecisse: quæ (fusi argento infuso) se motaret. Sed quæritur a Democrito quid causa quietis animalis sit: nunquid afferre poterit semper mobiles Atomos / & quæ sese quietare non possint? Et certe non sic moueri uideatur animal: sed uoluntate & intellectu. Et Timæus propinqua Democrito asserbat: animam scilicet seipsam agitando simul mouere corpus: quod corpori sit adiecta / alligataque. Inquit enim Timæus cum animæ opifex deus eam condidisset rectam: circumflexit in orbem, quem in geminos secuit: quorum unus circumdaret & alter interior haberetur. Interiorem rursum comminuit & secuit in septem: quem sectum septem rursum glomerauit in orbem, quapropter (inquit) cælum torquetur in gyrum: quod anima sit circulus, quæ in harmonicis diuisa circulos / & ex his ut elementis conflata: suo motu corpus torquet & euoluit. Ex harmonicis siquidem conflata circulis / canonicis numeris: quo perdulcem illam semper possideat harmoniam: & quo emodulatos / sempiterno motu afferat / ciatque gyros. Sed primum Timæus occurrit arguendus: quod animam fecerit magnitudinem: & maxime eam quam uult esse rationalem & intellectum. Nam hæc de anima mundi intellexit: quam ut puram mentem esse intendit, & non qualis sensitua / qualis uel appetitiua: quæ se per directum foras profundunt / suosque exercent actus. **¶** Secunda, Intellectus: magnitudo / siue circulus / siue globus (ut uult Timæus) esse non potest. **¶** Primo, quia omnis magnitudo / continua est: quod eius particule in terminum communem finiunt / in ipsoque copulantur. Intellectus autem hoc pacto continuus esse non potest: sed (ut intelligibilia) unus est: aut omnino impartibilis / aut non ut magnitudo / continuus. **¶** Secundo, quomodo intelligit? cum uelit Timæus ipsi opus esse tactu & appropinquatione rebus: quas sit percepturus. Si qualibet parte intelligat: & partes suæ sint puncta (cum ipsa sint infinita) infinita transibit. Si partes ponis magnitudines: continget ipsum infinitas idem intelligere / quod semel intelligere sufficeret. Si non qualibet parte sed toto curuamine / totiusque contactu: ad quid

erunt partium contactus: Et quomodo totum tangendo intelligit: cuius nulla parte tangendo intelligat: quomodo intelligit indivisibile: si indivisibile non toto curvam lineam/ circuloq; & totius contactu intelligit, neque quidem divisibile. Nam divisibile: indivisibile contactum non habet. Tertio, quia intellectus operatio: intellectio est/ circuli: circulatio, qui fit igitur ut intellectus circulus sit: circuitus intellectio circulatio sit. Quarto, circulatio perpetua est. At intellectus motiones: finem habent, actiue quidem: quia sunt alicuius gratia. Proferre autem in infinitum non valent & contemplatrices. Nam hec aut diffinitione aut demonstratione contemplantur, finita autem omnis diffinitio: omnisq; demonstratio, haecq; ad principium non reflectuntur: sed potius secundum rectum procedere videntur. Circulatio autem semper ad principium reflectitur, non est igitur intellectus/circulus: & eius intellectio/circulatio. Quinto, intellectio & mentis operatio: quieti quam motioni similior est, non igitur circulatio existit/ aegrotantes/ infantes & senes. Si igitur motus & irrequiete moveretur: motus esset ei violentus/ praeter naturam/ minusq; suae naturae conveniens semper: quod esse nequit. Et si dixeris motum esse eius essentiam: relabimur in praedicta incommoda/ vrgebitq; difficultas quo intelligit immota. Videretur enim motum & sola mota deprehendere debere: cuius tamen oppositum constat. Sextimo, consentiunt plurimi melius esse intellectui: liberari corpore/ quo tanquam vinculis & carcere clausus detinetur: tanquam corpore soluto beator/ feliciorq; futura sit vita. Laboriosissimum igitur (ut sentit Timaeus) animam mundi & perfectissimum intellectum nunquam a corporis vinculis posse absolvi. Neq; causam assignavit cur caelestes orbis torqueantur in gyrum. Et si quaerat causam, si intellectus molis & magnitudinis omnis sit expers: cur voluit in circulum? Dicimus quia melius est ei taliter esse. Fit enim unumquodq; quam fieri potest optime. sed haec consideratio aliena est. Octavo, quia dicit Timaeus animam se iungere corpori: ipsam movere corpus/ & corpus moveri. Neque diffinit vilo pacto: quale corpus/ qualiterve dispositum: ipsam suscepturum sit: perinde atque sine discrimine in quodlibet miscret/ per simile Pythagoricorum fabulis: qui quamlibet animam in quodlibet corpus ingredi fingunt. itaq; dicant similia.

Morte carent animae, semperq; priore relicta Huc venit/ hinc illud: & quoslibet occupat artus
Sede: novis domibus vivunt/ habitantq; recepte. Spiritus, eq; feris humana in corpora transit:
Omnia mutantur, nisi illi interest, errat/ & illinc Inq; feras noster, nec tempore deperit villo.

Sed ita sentire nihil aliud est/ quam si quis artem fabrilem transire putet in fistulas. Ut enim ars propria vitis/ vitis instrumentis: ita quoq; anima propria vitis corpore instrumento. Videturq; vniuscuiusq; animantis corpus: propriam sibi vendicare speciem & formam.

Tertii capituli prima conclusio. Non recte asserit Democritus animam esse ignem, & eam seipsam movere. Nam quid quid movetur, ab altero movetur: ut in physicis ostensum est/ igitur nihil a seipso movetur: neq; idem est motum efficiens & eundem in se suscipiens: quare nec anima a seipsa movetur. Secundo, Dupliciter aliquid movetur, primo per se/ quod a motu qui in eo ut subiecto est, movetur: ut materia & res naturalis. Secundo per accidens & per alterum/ quod cum per se non movetur, in eo est quod per se movetur, ut navis sedens in nave/ quae defertur, per se non movetur/ sed est in nave quae per se movetur. Et ita accidentia ad motum subiecti dicuntur moveri. Itaq; si anima movetur, aut movetur per se, aut per accidens. Si dicatur per se moveri: oportet eam aut augeri, aut minui, aut alterari, aut ferri: a sufficienti motu accidentali (quo animam movere ponebat Democritus) divisione. Quicquid autem aliquo istorum motuum movetur: est in loco, & corpore circumdatum. Et quicquid in loco est, corporeum est: magnitudinemq; habens, igitur anima in loco est, & magnitudinem habet: quod est impossibile. Si dicatur animam per accidens moveri: quemadmodum albedo, nigredo, & huiusmodi accidentia moventur per accidens ad motum sui subiecti: hoc vtro conceditur, nam movetur ad motum corporis per se moti in quo est. Sed non sequitur si per accidens movetur: idcirco eam moveri, imo potius sequitur eam non moveri/ quare neq; sequitur animam, seipsam movere. Tertio, quae cumq; corpora naturalia moventur, habent motum naturalem & motum violentum. Et quae cumq; motum habent naturalem & motum violentum, quietem habent naturalem, & quietem violentam. Nam in quemcumq; locum aliquid natura movetur, & in eodem natura quiescit, & in quem locum aliquid violente movetur: in eodem violente quiescit. Si igitur anima per se moveretur, & motum haberet naturalem & violentum, & quietem naturalem & violentam. Sed si anima seipsam moveat, nullus ei motus erit violentus, non enim se contra propriam naturam movebit, neq; quietes naturalis aut violentae, animae assignari potest: igitur anima per se non movetur. Quarto, Ignis natus est sursum moveri: anima secundum Democritum ignis est: igitur anima est nata sursum moveri. At anima movet corpus, igitur corpus natum est sursum moveri, quare totum animal natum est sursum moveri. Id autem est manifeste falsum, & experientiae repugnans: igitur & illud ex quo sequitur. Et ita argumentandum est contra eos, qui animam ponant ex aliquo aliorum elementorum componi. Si enim anima esset terra, solum moveretur ad locum terrae. & si aqua, ad locum aquae. & si aer, ad locum aeris. Quinto, si anima movet seipsam, cum eadem moveat & corpus: rationabile est corpus consimiliter ut anima movetur, agitari, sicut navis consimiliter movetur ut navis eam dirigit. Et diverso si anima movet seipsam, & etiam movet corpus: rationabile est animam se illis movere motibus quibus corpora agitantur, quemadmodum navis dirigitur ad motum navis. Sed corpora de locatione & translatione de loco in locum moveri videmus, igitur & anima consimiliter movetur: traducendo se de uno loco in alterum. At id fieri non potest, nisi corporibus egrediantur, & in eadem regrediantur. Continget igitur animam egredi corpore & in idem regredi, & animalia mortua resurgere & renascere, quod est impossibile. Solum itaq; eis superesse est/ ut dicere animam per accidens & cum na-

turaliter, & cum violenta fertur animal) moveri. Quare a repugnantibus, anima non movetur per se. Nam cui aliquid per accidens convenit, idem non convenit eidem per se. Et contra si quid alicui per se convenit, non convenit eidem per accidens. Ut quod est per accidens bonum, non est per se tale. Et quod est per se bonum, non est per accidens tale. Neq; possent dicere adversarij quod motus sensuum sint proprii animae: & non indigentes exterorum ope. Nam anima sine exterioribus obiectis/ sensus operationem efficere non potest. Sexto, non solum dicit Democritus & qui suae aslipulantur sententiae animam movere seipsam: verum etiam animam re ipsa esse motum. Quod autem movetur, a motu separatum videtur, & existere, non existente in eo motu, igitur anima si a seipsa movetur, a motu separabitur. At anima essentia sua est motus: igitur anima a sua ipsius essentia separabitur: quod est impossibile. Satis est igitur dicere animam per accidens moveri & non per se. Septimo, Democritus dicens corpora haec omnia sphaerica semper movere corpus, quia nullo loco sunt nata manere/ simile dicit Philippo comico narranti quod Dedalus in gemitio fabre celeberrimus olim ueneris imaginem ex ligno fecerit, & argentum vivum illi infuderit, unde se illa imago continuo fabre celeberrimus artis olim ueneris imaginem ex ligno fecerit, & argentum vivum illi infuderit, unde se illa imago continuo nite motaret. Et sane secundum Democriti sententiam argentum fusile ut anima est, & lignum ut corpus. Nam ut argentum fusile & lignum seipsam in illa ueneris statua movebat, ita & anima seipsam & corpus a Democrito movere ponebatur. Sed quaerendum est a Democrito quae est causa quietis animalis. Non enim dicere potest Atomos semper mobiles esse quietis causam: nam causa sunt motus, & se quietate non possunt. Et ut uerum fatemur non videtur animal ab atomis moveri: sed irrationalia sit, aphantasia & appetitu moveri: si vero rationale & voluntate & intellectu, Timaeus autem consimilia Democrito asseruit, scilicet animam agitandum seipsam simul & corpus movere, quia anima corpori coniuncta sit. Dixit enim Timaeus quod cum deus auctor animae eam produxisset rectam: circumflexam fecit & sphaericam. Eius deinde orbem in geminos orbis divisit, quorum unus convexus esset & circumdatus exterior, alter vero concavus & interior. Iterum interiorem minutorem fecit & divisit in septem orbis: & rursum divisum in alios septem orbis partitus est. Idcirco (inquit Timaeus) caelum circulariter movetur, quia anima est circulus. Et ipsa in circulos harmoniam facientes divisit, & ex illis ut suis principijs constituta, suo motu etiam movet corpus. Est enim anima ex circularibus dulcem efficientibus consonantiam composita: ut suavis illam (quam caelestia corpora eam moventur reddunt) efficiat harmoniam, & gyrationes faciat suavissime resonantes perpetuo (quem efficiat) motu. Sed primum Timaeus reprehendendus est quod animam dicat esse magnitudinem: potissimum eam quam dicit esse rationalem, & intellectum nominat. Nam haec praedicata de anima mundi intellexit, quam asserit esse ut mentem puram, non exercentem extra se operationes sed solum interior operantem, & non esse talem qualis est sensitiva & appetitiva, quae se exterius diffundunt. Nam exteriora habent obiecta circa quae versantur, & ad illa respicientes, suas faciunt operationes. Secunda conclusio. Intellectus, neq; magnitudo, neq; circulare, globosumve corpus est, ut posuit Timaeus. Primo, quia omnis magnitudo est continua, cum eius partes copulentur ad eundem terminum communem, ut partes lineae, ad punctum: superficiei, ad lineam: & corporis ad superficiem. Intellectus autem continuus hoc modo non potest esse, sed unus est & simplex ut entia mundana & caelestia, estq; aut omnino impartibilis, aut saltem non est continuus, sicut magnitudo continua est. Est enim intellectus impartibilis in partes secundum dimensionem sumptas, sicut & anima rationalis: licet divisibilis sit in partes substantiales, intellectum agentem & possibilem. Secundo, dicit Timaeus intellectum debere tangere res quas intelligit: & illis ad eas intelligendas appropinquare (quod a vero alienum est: cum & solem, & astra quae minime tangimus, intelligamus) aut ergo qualibet parte sui intelligit, aut seipso toto solum. Si qualis et parte, aut suae partes ponuntur puncta aut magnitudines. Si puncta, cum illa sint infinita, intellectus intelligendo infinita pertransibit. Nam cum quodlibet punctorum intellectuum sit, infinita erunt simul intelligentia, cum unum sufficeret intelligens. Si magnitudines cum partes ille sint continuae & in infinitum divisibiles, contingeret intellectum in finitum (nam in qualibet parte semel) idem intelligere, quod semel intelligere sufficeret, ut si ponantur intellectus decem esse partes & obijciatur lapis: ille eum a qualibet intellectus parte intelligi debeat, decies intelligendus est. Et rursum unaquaeq; partium in decem decimas dividatur, quarum qualibet lapidem intelligat, quare centies intelligetur, & ita consequenter. Si vero ponatur intellectus non qualibet parte intelligere, sed toto sui ad rem intellectam contactu, ergo partium contactus erit otiosus. Nam secundum Timaeum contactus est ad intelligendum, modo per hypothesis nulla pars intelligit. Similiter impossibile est aliquid totum tangendo intelligere, cuius nulla pars tangendo intelligat. Praeterea restat dubium quomodo intellectus intelliget indivisibile. Vel enim aliquo indivisibili, vel divisibili. Si indivisibili, ergo non totus contactu intelligit, quod suis dictis repugnat. Neq; divisibili, nam divisibile non habet contactum ad indivisibile, cum ad contactum requirantur plura corpora magnitudinem habentia. Tertio, quorum operationes propriae sunt diversae, & ipsa sunt diversa. At intellectus & circuli, operationes diversae sunt. Nam intellectus operatio, intellectio est: & circuli, circulatio. Intellectio autem & circulatio penitus inter se diversa sunt, igitur & intellectus & circulus. Quarto, circularis motus perpetuus est, intellectus autem operationes finem habent. Nam actus finem habent determinatum gratia cuius sunt: scilicet summam vite actus bonum, felicitatemq; actiuam. Neq; contemplative quidem in infinitum procedere possunt: quia aut sunt diffinitione aut demonstratione. Omnis autem diffinitio finita est, & finitas complectitur differentias, omnis itidem demonstratio finita: cum non contingat intelligentem infinita pertransire. Praeterea diffinitio demonstratio non ad principium reflectuntur, sed potius secundum directum procedunt. Si enim quinque fuerint recto ordine demonstratae propositiones, prima immediate ex principijs, & caeterae ex proxima procedente: non fiet regressio a quinta ad quartam demonstrandam, & a quarta ad tertiam, & ita a principia ad prima demonstranda. Nam hoc modo ex posterioribus demonstrarentur priora: & heret petitio principij, sed directae procedendo ex quinta demonstraretur sexta & deinde septima. Motus autem circularis semper ad principium sui spatij reflectitur: igitur intellectio non est circulatio neq; intellectus/circulus. Quinto, Intellectio maiorem habet cum quiete quam motus similitudinem. Nam cum corpus ab exteris motibus quiescit, melius intelligimus, cum exteriores motus, interiores animi operationes impediunt. igitur intellectio non est circulatio. Sexto, motus a natura intellectus magis est semotus quam stans. Nam stans intellectus per se & suapte natura competit. Et per statum, intellectus cum dignioribus naturae entibus/ supramundanisq; convenit. Motus vero per accidens & per alterum intellectui duntaxat congruit scilicet per corpus cui coniunctus est, & per mo-

tum a similitudine inferioribus ad imperfectionem labentibus. Quod autem per se est tale, est magis tale quam quod per accidens est tale. Argumentum huius rei prebent ebrj, egrotantes, infantes & senes: qui ob internos motus vaporum cibi aut potus non sine cere intelligunt. Si igitur intellectus absque & sine quiete moueretur, motus esset ei uiolentus, & sue nature disconueniens. Quod si quis dixerit intellectum sua essentia esse motum, in precepta & magis absurda labitur inconuenientia. Nam insurgit difficultas quo intellectus intelligit mobilia: nam cum secundum Timaeum simile simili cognoscatur / & intellectus ponatur esse motus, uidetur solum motum esse corpora mobilia debere intelligere, quod falsum est. ¶ Septimo. Plurimi asserunt conuenientius esse intellectui a corpore liberari, nam cum corpore ut uinculis clausus detineatur, & impediatur sepe numero a sua operatione: ut illo solutus fuerit, felicius uiuet, & liberius remoto obice intelliget, perinde atq; constrictus compedibus, illis remotis liberius ambulat, aut uelamine quod oculos obduxerat ab eis remoto: clarior sit uisio. Animam autem mundi & intellectum illum posuit Timaeus perfectissimum. Maxime igitur deberet a corpore solui. Non itaq; recte posuit Timaeus illum semper corpori coniungi: & nunquam a corpore uinculis soluendum esse. Neq; rectam dedit causam cur celestia corpora circulariter moueantur, quod anima sit circulus. Quod si insitet, cum intellectus magnitudinem non habeat ullam: cur igitur uoluit caelestes orbis in circulum. Respondetur idcirco id contingere, quia melius est sic quam aliter esse, & unumquodq; fit quamoptime fieri potest. Sed haec consideratio metaphysica est & huic proposito aliena. ¶ Octauo. Timaeus dicit animam se corpori iungere: & eam mouere corpus, sed non diffinit neq; determinat quale corpus & quibus accidentibus temperamentisq; dispositum animam suscipere debeat: ac si sine aliqua differentia anima in quolibet corpore migrare posset. Et sic simile aliquid diceret Pythagoricorum figmentis, qui dicunt quamlibet animam indifferenter quodlibet corpus ingredi posse: & ut Ouidius ultimo libro sua Metamorphoscos cecinit) animas morte quidem carere asserunt: & prioribus relictis corporibus in noua sese corpora recipere, perinde atq; priore domicilio relicto quis in alteram se clanculum transferret domum. Sed hanc animarum de corpore in corpus migrationem credere, simile est ac si quis credat artem fabrilem se transferre in fistulas: & artem futuriam in aratra. Nam ut unaqueq; ars proprijs utitur instrumentis, & diuersarum artium diuersa sunt instrumenta, ita quoq; & anima omnis corpore utitur & partibus eius ut suarum operationum instrumentis. & diuersae animae utuntur diuersis: ut unius dispositio & temperamentum, non sit alteri cuiuslibet conueniens: sicut artis aliquod instrumentum, non est cuiuslibet conueniens arti. Et uniuscuiusq; animantis corpus debitis affectionibus qualitatibusq; dispositum, propriam sibi determinat formam / quae in eo corpore sic disposita, nata sit operationes illi rei naturali conuenientes exercere, quare non quodlibet ex quolibet generari potest: neq; quodlibet corrumpi in quodlibet.

¶ Quarti capitis nota.

¶ Sensoria organa, sensuum organa, ut oculus, ut auris.

Vartum caput continet tres conclusiones, quatuor rationes ad primam, duas ad secundam, & octo ad tertiam. ¶ Prima conclusio, anima non est (vt senserunt antiqui) harmonia. ¶ Fuit enim antiquorum compluribus vulgata & apertissime credibilis opinio, nulla distans inferior: animam esse harmoniam, & corporis ex contrariis compositi compositionem / commixtionem / contemperamentumq; contraria & aduersa (ne dissoluantur) concilians. Hanc enim compositionem / compositionumq; proportionem: vocant harmoniam. Et haec in communibus congressionibus communiter reprobata est opinio. Quae quod iterum vera non sit ostendimus. ¶ Primo, quia harmonia / proportio quaedam est eorum quae sunt mixta: aut mixtorum compositio. Hoc ipsi concedunt. At anima, neque proportio neque compositio est, non est igitur harmonia. ¶ Secundo, harmoniae non est mouere. Id autem animae esse praecipuum consentiant omnes. Non est igitur harmonia. ¶ Tertio, harmonia potius afferri debet de corporeis virtutibus vt sanitate / pulchritudine / robore / quam de ipsa anima. imo ipsi difficile aptari posse videtur. Non est igitur statuenda harmonia. ¶ Quarto, harmoniae duabus potissimum significationibus utimur. Prima magnitudinibus accommodata est: quae ita connexae sint vt nihil inter eas consimilis naturae percipiatur: ad se in se inuicem mouendum / & ad ceteras naturae functiones exercendas optima proportione nexae. Secunda dicta est compositorum adinuicem ratio & proportio. Sed animam vt sensitiuum / appetitiuum / intellectiuum, nullus vocabit aptam adinuicem magnitudinum (eo qui dictus est modo) colloca-tionem. Neque compositorum proportionem. Nam varia est in eodem elementorum / compositorumque proportio, vt alia est carnis / alia ossis / alia nerui. Erunt igitur in quolibet animato corpore plures animae. Non est igitur anima / harmonia. Et ab Empedocle liceret inquirere (qui singulas corporis partes carnem / os / neruum: propriam mixtionem & proportionem habere ceter) an putet huiusmodi proportionem esse animam: si sic, plane fatetur eiusdem esse plures animas: & alio & alio tempore alias, si non, an sit omnium concordia: & vtrum haec etiam sit ratio: an a ratione & proportionem alius? Et si non est proportio singulorum: cur anima dissoluta / talis dissoluitur proportio? & contra / cur proportione dissoluta dissoluitur anima? His dubitationibus vrgendus esset Empedocles. Sed satis dictum est animam non a se moueri / non in circulum / non esse harmoniam: sed eam eo (in quo continetur) moto corpore: secundum alterum & per accidens simul agitari. ¶ Secunda conclusio, non quia animam gaude-re / tristari / confidere / timere / miscere / irasci / sentire / & intelligere dicere consuetudinem traximus: animam idcirco oportet moueri. ¶ Primo. Et si gaudere / tristari / confidere / timere / miscere / irasci / & sentire quodammodo motus concedantur: non tamen sunt in anima / sed ab anima in corporeis organis suscepta: in hoc quod aliqua passa sint / aut mota aut alterata. ¶ Secundo, dicere animam irasci vel time-

re: perinde est atq; si quis dicat eam texere vel edificare. Et sane melius est hominem per animam tristari / gaudere / confidere / timere / irasci / miscere / aut sentire: quia hi motus non in ea sint. De intellectu autem secus videtur: cum ita vt substantia quaedam intus inesse videatur: & non aboleri / aut corrumpi, cuius intelligentia & contemplatio non vanescit / impeditur ve aliquo exteriori obleso: sed interiore. Si corrumpetur / aboleretur / impeditur ve hoc maxime fieret ab inualescentia senectute: in qua omnia serioria organa labefectari percipimus / rapiq; temporis edacitate. Id enim vitium in anima non fit. Si enim senex oculum haberet vt iuuenis / vtique videret vt iuuenis, videndi tamen operatio impeditur corporeo & exteriori obleso instrumento / & corpore passo, quemadmodum temulentis & egrotantibus accidit, quare intellectus incorruptibilis / impartibilis & aliquid diuinus esse videtur, cuius intelligentia & contemplatio non nisi aliquo interiore lesio aut indisposito impeditur, & de hoc alius futurus est sermo. ¶ Tertio, neque animam / numerum esse seipsum mouentem: recte a Xenocrate assertum sententiam est. ¶ Primo, qui ita dicentem sequuntur omnia incommoda / quae animam a se moueri sequuntur afferentes: & alia quaedam peculiaria & propria: quod ipsam numerum esse asserat. ¶ Secundo, quia cum quicquid mouetur sectile sit / vnitates autem impartibiles: quo pacto mouebunt se ipsas? ¶ Tertio, dicunt punctum motu suo lineam constare / & lineam motu suo planum, quomodo ergo vnitas motu suo non efficiat lineam? Quod si ita sit: positioem habebit / eritq; punctus. Est enim punctus: vt vnitas positioem habens. ¶ Quarto, Substracta numeri vnitate alius relinquatur numerus, Substracta autem parte: anima eadem / consimilisq; manet. Decisa enim pleraq; animalia / decissq; plantae viuunt. Non igitur anima numerus est. ¶ Quinto, nihil refert vnitates / animae constituere essentiam: & vt Democritus volebat / Atomus, si enim Democriti corpuscula vt puncta intelligas: quae tamen molem relinquunt & vnitates molem / quid prohibet Atomorum Democriti partem esse mouentem & partem motam? Et in vnitatum collectione aliquid quod moueat & aliquid quod moueatur: vt in nostra ipsa magnitudine: Et id quod mouebit non quidem se sed aliud: anima potius dicendum erit, quod enim in animalis mouet: anima est / non id quod mouetur, quare neque id quod mouet & mouetur. ¶ Sexto, vnitates animam constituentes differentiam habent: & quam habere possunt constituendo animam / nisi positionem habeant vt puncta? Et cum non constituant: positione careant, & si duo puncta sunt simul: quare non infinita simul erunt? & indiuisibile subiectum obtinebunt? Quorum enim locus indiuisibilis: & ipsa indiuisibilia sunt. ¶ Septimo, si anima sit puncta: cum omne corpus puncta in se contineat infinita: cur non omne corpus habeat animam? ¶ Octauo, dicant quo pacto intelligant puncta separari posse: nisi lineam intelligant ex punctis abire compositam atque coalitam / & in puncta diuidi, non erit itaq; anima numerus neq; puncta.

¶ Varti capitis prima conclusio, anima non est harmonia ut dixerunt antiqui. ¶ Fuit enim antiquorum opinio non minorem quam aliqua dictarum habens probabilitatem, quod anima esset harmonia, & corporis ex contrariis qualitatibus compositi contemperamentum, contrarias qualitates ne ab inuicem corrumpantur uniens & coniungens. Qualitatum enim elementarium compositionem, & ipsarum compositorum proportionem: antiqui harmoniam nuncupabant, Et licet haec in publicis literarijsq; disputationibus improbata fuerit, tamen quod non sit vera adhuc ostenditur. ¶ Primo, quia harmonia secundum antiquorum confessionem diffinitur quod est proportio quaedam eorum quae sunt mixta in eodem / aut est mixtorum compositio. At anima non est mixtorum proportio: non enim est ad aliquid / neque compositio: nam principium est rei naturalis / & idcirco ex alijs non est compositum, igitur anima non est harmonia. ¶ Secundo, harmonia non habet vim mouendi aliquam, At anima praecipuam habet mouendi vim: igitur anima non est harmonia. ¶ Tertio, harmonia potius attribui debet virtutibus corporis / aptitudini / pulchritudini / robori / quae corpus perficiunt: & opus eius bonum reddunt. Consiunt enim haec in debita qualitatum medio-critate & proportione. Animae autem ratio, harmoniae omnino est disconueniens: igitur anima non est ponenda esse harmoniae. ¶ Quarto, Duae sunt harmoniae acceptiones quibus potissimum utimur. Prima est magnitudinum connexio quae ita coniunctae sunt ut nihil consimilis naturae inter eas percipiatur: ad exercendas naturae operationes aptae & idoneae, qualis est membrorum in corporibus animalium naturalis colligatio: ubi unumquodq; alteri est proximum & ad proprias operationes faciendas bene dispositum. Secundo, harmonia est multorum ad inuicem mixtorum ratio & proportio, ut colorum in pictura, sonorum in cythara, odorum in pigmentis, & saporum in condimentis. At anima non est apta ad inuicem magnitudinum connexio, quia nullam habet magnitudinem per se: neque est multorum ad inuicem compositorum proportio. Nam in eodem composito diuersa est in diuersis membris elementarium qualitatum proportio: ut alia est carnis, alia ossis, & alia nerui. Si igitur singulorum membrorum proportio sit anima, erunt in eodem animato plures animae, quod est impossibile, igitur anima nullo modo est harmonia. Et cum Empedocles posuerit singulas corporis partes propriam habere proportionem, querendum esset ab eo utrum putet propriam singulorum membrorum proportionem esse animam. Quod si sic: plures eiusdem rei animae simul erunt, & diuerso tempore diuersae erunt animae, nam diuersa est proportio eiusdem membri in iuene & in sena. Si uero anima non sit propria singulorum membrorum proportio: querendum est an anima sit omnium proportionum concordia, & utrum huiusmodi omnium concordia etiam sit proportio, an aliud a ratione & proportione. Similiter si anima non est propria singulorum proportio, querendum esset ab Empedocle quare anima dissoluta statim dissoluitur proportio, & ediuerso cur deperdita proportione eam dissoluitur anima. Duabus quidem pueris quae questionibus respondendum est id euenire non quia anima sit proportio, sed quia anima huiusmodi contemperamentum seruat in corpore, modo deperdito conseruante: & id quod conseruatur deperdi necesse est. Similiter proportio illa qualitatum est causa necessaria formae substantialis existentis in corpore: modo non existente causa

neceſſaria, effectum non eſſe neceſſe. Sed iam ſatis dictum eſt animam non moueri à ſe, neque eſſe circulum, neq; harmoniam: ſed per accidens & per alterum moueri, ſcilicet ad motum corporis quo continetur. ¶ **Secunda concluſio.** Quamuis ex loquendi conſuetudine dicamus animam gaudere, triftari, confidere, & ceteris animi paſſionibus affici: non tamen idcirco oportet animam moueri. ¶ **Si** quidem uerba gaudere, triftari, denotent gaudium efficere aut triftitiam, recte dicimus animam gaudere & triftari ſicut ſolem calefacere. Si uero paſſionis habeant rationem, & ſignificent gaudium in ſe aut triftitiam ſuſcipere, non recte dicimus animam, aut gaudere, aut triftari, quia in ſe non habet gaudium neque triftitiam: ſicut nec recte dicimus ſolem eſſe calidum cum non habeat in ſe caliditatem. Quia tamen paſſionis potius quam actionis rationem important, non eſt ea loquendi conſuetudo qua dicimus animam gaudere aut triftari ſecundum ueritatem phyſicam probanda. ¶ **Patet concluſio primo.** quia licet prædictæ animi affectiones concedantur aliquo modo eſſe motus & alterationes: quod ab eis corpus etiam ſenſibiliter permutetur, tamen illi motus non ſunt in anima ut ſubiecto: ſed ab anima ut efficiente in corporeis organo ut ſubiectis ſuſcipiuntur: cum huiusmodi organa aliquid paſſa fuerint aut alterata, ergo non idcirco anima dicenda eſt moueri, ſicut nec ſol ob id quod calorem producit dicendus eſt caleſcere. ¶ **Secundo.** Sicut ſe habet anima ad texere & ædificare: ita ad efficere iram aut triftitiam. Sicut enim anima per habitum texendi facit extra ſe texturam, & per habitum ædificandi ædificationem, ita anima efficit iram extra ſe in organo corporeo, & ſimiliter triftitiam. Sed ſi animalia dicatur texere aut ædificare, non idcirco moueri dicitur: igitur neque ſi iram efficiat aut triftitiam. Etiam & in eo eſt ſimilitudo quod non proprie loquimur dicentes animam texere aut ædificare, ſed potius dicendum eſt hominem per animam texere aut ædificare. igitur neque concedendum eſt proprie animam gaudere aut iriſci: ſed potius dicendum eſt hominem per animam gaudere aut iriſci, quia huiusmodi paſſionum motus non ſunt in anima, & tamen prior loquendi modus ſignificat eſſe in anima. ¶ **De intellectu autem aliud ferendum eſt iudicium, cum intellectus ſubſtantia quædam ſit in corpore exiſtens, nec morte abolibilis, nec corporis ſolutione corruptibilis.** cuius quidem operatio ſcilicet intellectio & poſſimum contemplatio non uaneſcit aut deficit: imo deficientibus ceteris naturæ operationibus ipſa ſit ualentior: neque impeditur aliquo exteriore organo leſo, ut oculo aut auro: ſed ſolum interiore ſubiecto ſcilicet intellectu poſſibili leſo, qui intellectuum ſubiectum eſt: ut pupilla uisionum. Et ſicut pupilla aliqua bonam habet naturam ad uidendum diſpoſitionem alia uero malam: ita & intellectus potentia ad intelligendum. Et quemadmodum bona oculi diſpoſitio poteſt deperdi per uitæ incontinentiam & mala emendari per diligentem curam: ita & naturalis potentia ſiue ingenioſitas per ignauiam deperdi, & obtuſitas ſiue hebetudo per ſtudij uigilantiam emolliari poteſt. Si enim contemplatio impeditur aut interiret, id maxime uideretur fieri ab edacitate temporis omnia quæ tempore rapiuntur, continua ſucceſſione conſumentis, ut in ſenio, tunc enim omnia nature opera debilitantur & ſenſuum organa languſcant. Si enim ſenex oculum haberet conſimiliter diſpoſitum ut iuuenis, uideret omnino conſimiliter ut iuuenis. Nam conſimiliter cauſa, conſimilis eſt effectus. At ſenex non uidet uſque adeo perfecte ut iuuenis, nam uidendi uis in eo debilitata eſt, non igitur oculum habet ita diſpoſitum ut iuuenis, ſed iam acumine uisus deficienter obtuſum & hebetatum. Etiam uidendi operatio impeditur corporeo organo & exteriore ſtrumento ſcilicet oculo leſo: ut ebrij & ægroti oſtendunt. Tale autem uitium in intellectu non euenit. Nempe eius operatio cum tempore non deſicit: quando quidem operationes eius, & operationum ſtrumenta ſcilicet habitus ſunt ſupra tempus. Neque impeditur contemplatio per leſionem exterioris partis corporis, igitur intellectus incorruptibilis eſt & impaſſibilis ad aliquid diuinius his potentij quæ in corpore operationem habent, & cum corpore deficient. Sed de his poſtea ſaturus eſt exactior in tertio de anima ſermo. ¶ **Tertia concluſio.** Neque ſentiendum eſt animam eſſe numerum ſeipſum momentem, ut poſuit Xenocrates. ¶ **Primo.** quia quæcumque inconuenientia adducta ſunt contra aſſerentes animam à ſe moueri: eadem ſequuntur dicentes animam eſſe numerum ſeipſum momentem, & in ſuper quædam propria & ſpecialia, quia ponat animam eſſe numerum, quod perinde eſt atque diceret ligneam uel nam menſurantem eſſe ſuam magnitudinem: igitur huiusmodi aſſertio non eſt conueniens. ¶ **Secundo.** quicquid mouetur, eſt diuiſibile, unitates autem ſunt (ut ponit Arithmeticus) diuiſibiles: igitur unitates non mouebunt ſeipſas. Diſſinitur enim unitas quod ſit numeri extremum ſecundum quantitatem diuiſibile. ¶ **Tertio.** dicunt qui ita ſentiunt punctum ſuo motu componere lineam, & lineam itidem ſuo motu componere ſuperficiem. Unitas autem, æque ac punctus, diuiſibilis eſt: eadem igitur, pari ratione unitas ſi moueatur, ſuo motu componit lineam. Quare unitas poſitionem habebit in continuo: eritq; terminus continuus, quare erit punctus, & animam ex unitatibus cõponi erit eam cõponi ex punctis. Non enim diſſert unitas a puncto niſi quod punctus habet poſitionem. Ablata igitur illa differentia, ſi etiam unitas probetur habere poſitionem: conſequens eſt quod ſit punctus. Eſt enim punctus & unitas poſitionem habens, & unitas ut punctus non habens poſitionem. ¶ **Quarto.** Si numero dematur unitas, continuo altera ſit numeri ſpecies, ſimiliter & ſi addatur. ut denario ſi ſubſtrahatur unitas, ſit nouenarius: altera numeri ſpecies. & ſi eidem addatur unitas, ſit uendenarius alter numerus. At ſubſtrahata parte anime cum parte corporis, eiusdem nature reſidua eſt anima: ut ſi cani abſcindatur auris. Sicut & addita per nutritionem anime parte, manet eadem anima. Nonnulla enim animalia in plures partes diſſecta uiuunt: ut colubri, muſcæ: ſic & plantæ decifæ & alio tranſlate uegetant, & radicem frondeſque producant, igitur anima non eſt numerus. ¶ **Quinto.** idem eſt iudicium quod unitates conſtituant anime eſſentiam: & quod atomi Democriti illius ſubſtantiam componant. Nam ſi Democriti corpuscula ut puncta intelligantur, ſua compoſitione magnitudinem relinquunt, & unitates cum aggregantur itidem intelligantur magnitudinem componere, nihil prohibet corpusculorum Democriti partem eſſe momentem & partem motam, quare etiam in unitatum ad numerum collectione nihil neceſſario eſt aliquid quod moueat & aliquid quod moueatur: ſicut in noſtra mole corporea. Id autem quod ſolum mouet non ſe ſed alterum: potius dicendum erit eſſe anima, quam id quod mouetur. Eſt enim mouere, anime proprium: cum in animali id quod mouet uel animal dicatur anima, & non corpus quod mouetur. igitur id quod mouetur non eſt dicendum eſſe anima: quare neque id quod mouet & mouetur, non eſt igitur anima numerus ſeipſum mouens. ¶ **Sexto.** Unitates animam conſtituentes, differentiam habent adinuicem. Sed non poſſunt adinuicem differentiam habere, niſi habeant poſitionem ſicut puncta: igitur unitates cum animam conſtituunt, habent poſitionem: & cum non conſtituunt, non habent poſitionem. Nunc igitur habent unitates poſitionem,

nunc uero non habent: quod eſt inconueniens. Et ſi duo puncta poſſunt eſſe ſimul ſine continui interceptione: eadem ratione & tria, & quatuor, imo & infinita, quæcum ſunt diuiſibilia, habebunt & ſubiectum diuiſibile. Quorum enim ſubiectum diuiſibile, & ipſa ſunt diuiſibilia, igitur ex oppoſito ſi ea quæ in ſunt ſubiecto ſunt diuiſibilia: & eorum ſubiectum erit diuiſibile. ¶ **Septimo.** Omne corpus puncta in ſe continet, etiam infinita potentia. Si igitur anima ſit puncta, omne corpus habebit animam, hoc autem eſt falſum: igitur & id ex quo ſequitur. ¶ **Octauo.** Non poſſunt qui ita opinantur dicere quomodo puncta ſeparari poſſunt: niſi lineam intelligant ex punctis eſſe compoſitam, & in puncta diuidi. Id autem eſt oſenſum impoſſibile in phyſicis: igitur & id ex quo inferitur. Non eſt igitur anima neq; numerus, neq; puncta, quod eſt propoſitum.

¶ **Quinti capitis nota.**

¶ **Mens, intellectus.** ¶ **Moueri, moueri a ſe de loco ad locum.**

23

Vntum caput continet quatuor concluſiones, duas rationes ad primam, octo ad ſecundam, vnam quaſtionem poſt quartam: Timaſ reſponſionem & eius improbattonem. ¶ **Prima concluſio.** Anima non eſt incorporea eo quo exiſtimat modo, quod ſit ex corporeo & quidem ſubtiliſſimo: quod incorporeum appellant. ¶ **Primo.** quia præraque allata huic poſitioni accidunt incommoda: & quædam alia ſpecialiora. Nam cum anima in toto ſentiente corpore ſit: ſi anima ſit corpus: duo corpora ſimul erunt atque ſe occupabunt. Sed eſto dicas eam eſſe ex numeris & punctis, ſimul cū vno numero multi erunt numeri: & cum vno puncto ſimul multa puncta: ut totum corpus animam habeat, niſi dixeris aliquem alium ſterum ſuperuenire numerum. ¶ **Secundo,** quia neq; hi: neque qui animam ponunt eſſe numerum: non modo animam non ita poſſe diſſinire videntur: ſed nec eius accidentia aſſignare. Quomodo enim ex his cogitationes/ſenſus/voluptates/dolores/& cetera talia fieri aſſignabunt: non facile eſt modos commentari & fingere. ¶ **Secunda,** non opus eſt animam ex elementis conſtare: quo ſingulis ſingula cognoſcat. ¶ **Arbitrantur** enim hi res non niſi a ſimilibus rebus cognoſci/quare anima ex ipſis rebus conſtituta ſit oportet, Id ita non eſt oſtenditur. ¶ **Primo,** quia nō ſolum ſunt elementa: ſed alia quamplurima: & pene numero infinita. Si igitur ex ſolis ſit elementis: quonam pacto deum cognoſcet: quo hominem/carnem/oſſa: non enim hæc ſunt elementa: ſed ex quadam elementorum adinuicem proportione (ut cecinit Empedocles) naſcuntur: ut ita de oſſe.

24

Sumpſit atq; partes duplices/tot & aeris: ignis Quatuor: ex octo tellus, hæc oſſa dat alba. Nihil igitur proderit elementa eſſe in anima: niſi & ipſe compoſitiones/rezumq; proportiones aſſint, quare ſi cognoſcit os/hominem/lapidem/bonum/non bonum: & os & homo & lapis & bonum & non bonum erunt in anima: quæ quam ſunt impoſſibilia/diſto non eſt opus. ¶ **Secundo,** cum ea quæ ſunt: hæc ſecundum ſubſtantiam dicantur / hæc ſecundum quantitatem/hæc ſecundum qualitatem/& ita de ceteris prædicamentis: an elementa ſolarum ſunt ſubſtantiarum: quod ſi ſic: quomodo cognoſcet accidentia/quantitatem/qualitatem & ſimilia: an ſolorum accidentium. Sed dicant tunc quomodo cognoſcet ſubſtantiam / ſubſtantiamq; compleat atq; conſtituat: An erunt elementa ſubſtantis & accidentibus communia: & id quidem per ſeipſum ſtatim impoſſibile videtur: anima enim ſubſtantia eſt, & ex principis quantitatis naſcetur quantitas: & non ſubſtantia: & ex principis qualitatis/qualitas. ¶ **Tertio,** quia abſurdum eſt ſimile cognoſcere ſuum ſimile: & ſentire ſuum ſimile: & tamen ſimile non pati a ſimili ut volunt. Eſt enim ſentire: pati/& cognoſcere ſimiliter. ¶ **Quarto.** Empedoclis ſententia eſt corporeis elementis: animam elementorum ſimilia deprez hendere. Atqui animalium partes quæ ſimpliciter terreæ ſunt: ut oſſa/pili/nerui: nihil omnino ſentiunt, ſi tamen vera eſſet Empedoclis ſententia: ſentire deberent. ¶ **Quinto.** vnicuiq; principio maior erit igitur ratio quam cognitio. Nam vnum ſolum (ut ſimile) cognoſcet/cetera omnia ignorabit. ¶ **Sexto.** Empedocles deum omnium ignorantiffimum facit. Nam ſolus diſcordiam non cognoſcet/quam cætera etiam cognoſcent, cum ex omnibus conſent. Inquit enim deum (quem Sphæritum vocat) ex quatuor elementorum commixtione: ſola conueniente concordia produiſſe. ¶ **Septimo.** dicat Empedocles quomodo omnia/animata non ſunt: cum omnia: aut omnibus aut vno (ut vult) conſent elemento. Quod cumq; igitur aut omnia/aut plura/aut vnum cognoſcere neceſſe eſſet. ¶ **Octauo.** præclarus id eſt quod continet quam id quod continetur ac ſpargitur. elementa autem potius contineri videntur: & conditionem ſequi materiæ. Quicquam igitur clariſſe exiſtimare oportet animam: quæ ut domina/ut reſtrix/ut temperatrix/dominetur. Et poſſimum ipſam mentem longe diuiniorem/& natura dominatricem eſſe: & elementis priorem, non autem ipſa elementa (ut contendunt) eſſe omnium prima. ¶ **Tertio,** nullus antiquiorum adhuc de tota anima attigit. ¶ **Nam** qui per motum eam diſſinierunt: non plane attigerunt. Sunt enim pleraq; animalia quæ ſic ſunt ſuæ ſedi nixa/atq; cohærentia: ut ſe nunquam alio tranſferant. Hæc autem vim motuam habent: cuius quidem uſum nunquam exercent. Itidem & plantæ. Neque qui per ſenſum. Nam plantæ ut ſtripes viuere conceduntur: ſenſum tamen expertes ſunt. Neq; qui per ſenſum & intellectum. Nam non modo ſtripes & plantas: ſed & animalium multa/intellectus ratio: niſi cognoſcimus expertia. Neq; propter eadem: qui per ſenſum & motum. Falſum & item id eſt quod

de carminibus depromunt Orphei: animam spiritalem: vento ferri/anhelitusq; attrahit. Nam id plantis/ id animalium multis convenire non potest. Non enim plantę & animalia respirant omnia. Et qui eam constitutam ex elementis esse voluit: non ex omnibus esse compositam tenere necesse est. Nam sufficeret altera contrarietas & ad se & ad suum pernosendum contrarium. Est enim rectum/ & sui & obliqui iudex & regula: obliquum vero: neq; recti neq; sui met iudex est. **¶ Quarta.** sententia eorū minime probanda videtur: qui animam toto perfusam/permixtamq; uniuerso censuerunt. **¶ Hac** de causa Thales moueri potuit: vt omnia plena diis assereret. Sed id non videtur. Nam qua ratione igni perfusa & aeris animal non efficiat: cum simpliciorum corporum perfectiores putent animas. perfusa autem confusis & mixtis corporibus animal efficiat. vtrum voluerint concedant: ignem & aerem animata esse/ id sane sine ratione dictum apparebit. aut ignem & aerem non esse animata: & tunc quoq; que animam habebunt non erunt animata. Et false innitebantur rationi quod (quia quęlibet animalis pars eadem specie existit) pars igitur aeris/ pars aque/ animal constituens: animata hac ratione sit. quare & aerem & aqua: eadem anima perfusam & animata esse necesse est. Ita certe dicentes pluris faciunt nostris elementorū animas. vt immortales/ indissolubilesq; nostras autem dissolubiles. **¶ Questio.** cum animal vegetet/ nutritur/ indolecat/ minuat/ cum sentiat/ audiat/ videat/ olfaciat/ gustet & tāgat: cum appetat/ gaudeat/ tristetur/ mitescat/ irascatur/ confidat/ metuat/ amē/ odiat/ secundum locum se agitat/ serpat/ natet/ obambulet/ se in aera volat/ sustollat/ cum contempletur/ intelligat/ componat/ diuidat/ ratiocinetur: an omnia hęc a tota proficiantur anima/ an a diuersis/ an hęc ab vna parte/ hęc ab altera/ illa vero iterum ab alia? Responderunt aliqui plane alio vegetare/ alio sentire/ alio appetere/ alio monere/ alio deniq; contempleri ac intelligere. Sed quomodo/ si plures sint animę/ si sint distinctę: eas sustineri/ contineriq; (ne se dissocient/ neque effluant) oportet. Id enim corpus efficere non potest. quin potius animę officium est (ne concidat/ ne defluat) continere. egebunt igitur altero cōtinente: quod (quicquid id fuerit) verius animā dicere licebit. Et de illo continente iterum licet inquirere: an seculum/ an diuisum sit: Quod si sic. egebit iterum altero continente/ & hoc abibit in infinitum: aut tandem dabitur vnum/ quod verius naturam imitabitur animę. **¶ Secundo.** Si tota anima totum corpus cōtinet: si partes habeat discretas/ diuisasq; & pars partem continebit. Sed quam obsecro potius continebit intellectus. eis nō liceat fingere. **¶ Tertio.** defectę plantę ostendunt/ per totum eandem animam inesse: & consimili vita partes viuere/ similesq; virtutem habere. si surculum/ si ramum iterum terra obrueris: alimentum sumit. Radicem/ instrumentū attrahendi: aptius sibi format ac aggenerat. Ita potentia animalis in animali non separantur: vt sensitiuum a vegetatiuo. vegetatrix vero & plantis & animalibus communis inuenitur: in plantis a sensitua seiuuata/ sed in animali (vt dictum est) nunquam.

¶ Primi de Anima Aristotelis finis.

Quinti capitis prima conclusio. Anima non est incorporea sicut posuerunt antiqui: quia sit composita ex corporeo usq; adeo subtili ut incorporei nomen habeat. **¶ Primo.** quia multa inconuenientia prius contra alias opiniones adducta/ etiam se quuntur ad hanc positionem: in super & alia noua contra hanc asseruntur incommoda. Nam cum anima sit in toto corpore/ ut nulla sit corporis pars animę expert: si anima sit corpus/ duo corpora simul erunt & se simul occupabunt: quod philosophię principis repugnat. Quod si quis dicat eam ex numeris & punctis componi: igitur ut totum corpus anima particeps/ cum uno numero multierunt numeri & cum uno puncto simul multa puncta: quod est manifestum inconueniens. nisi quis dixerit alium preter numeros particularis toti corpori aduenire numerum: quod alterum est inconueniens. **¶ Secundo.** quia neq; qui ponunt animam esse quiddam incorporeum. neq; qui asserunt eam esse numerum: possunt recte animam diffinire/ neq; propria eius opera & accidentia & quomodo fiant determinare. Non enim assignare possunt quomodo ex incorporeo aut numeris fiant cogitationes/ sensuū perceptiones/ voluptates/ dolores/ & cetera consimilia: neq; facile molimur quo ista saluentur excogitare possunt. **¶ Secunda conclusio.** Non oportet animam ex elementis componi: ut omnium rerū principis constituta/ omnia cognoscat. Credunt enim qui id asserunt/ rem non nisi a simili cognosci posse. quare ut anima res omnes cognoscat/ eam ex illarum principis (inquunt) componi esse necesse. Sed hoc falsum esse ostenditur. **¶ Primo.** quia non solum in tota nature uniuersitate sunt elementa/ sed & alia ut mixta imperfecta/ mineralia/ vegetabilia/ animalia/ celi/ intelligentia/ ergo si anima ex solis componitur elementis/ & non possit cognoscere nisi similia: sola igitur elementa cognoscat. igitur deum/ hominem/ os/ carnem/ neruum non cognoscat/ cum non sint elementa/ sed secundum Empedoclis sententiam ex elementorum proportionem constituta. Inquit enim Empedocles in ossis compositione duas aquę partes esse sumptas/ totidem aeris/ quatuor ignis/ & octo terre: & ob hanc causam dixit ossa esse alba. quare nihil conferet elementa esse in anima ut omnia cognoscat: nisi & ipse qualitatum elementarium proportionem sint in anima. Quare si cognoscat os: & os erit in anima/ & si hominem/ homo erit in anima/ & si lapidem/ lapis in anima secundum substantiā erit ut simile suum simile cognoscat. & si cognoscat bonum & non bonum: simul in anima erunt bonum & non bonum. quę manifesta sunt impossibilia. **¶ Secundo.** Eorum quę sunt/ quoddam est substantia/ quoddam quantitas/ & quoddam qualitas/ & ita de ceteris. Vel igitur elementa ex quibus anima componitur sunt solum substantię/ & tunc accidentia cognoscere anima nō possit/ cum non sint substantię similia. Vel elementa ex quibus coalescit anima sunt solum accidentia/ & tunc substantias cognoscere non poterit. ut quę sunt accidentibus omnino dissimiles. Vel elementa animę sunt substantię & accidentibus communia: sed hoc non/ quia cum anima substantia est/ solum ex substantiis componitur. Ex non substantiis enim non fit substantia/ sed ex solis substantiis substantia componitur/ sicut ex quantitate quantitas/ & ex qualitate qualitas. non igitur ex elementis quę substantię sunt & accidentia/ componitur anima. **¶ Tertio.** quia dicunt simile cognoscere & etiam sentire suum simile/ & tamen non concedunt

simile pati a simili: quorum vnum alteri repugnat. Nam cognoscere est pati & cognitionem in se recipere/ similiter & sentire est pati: cum sit obiecti sensibilis speciem in se recipere. quare si simile cognoscat aut sentit suum simile: simile patitur a simili. & ex opposito si simile non patitur a simili: nec simile sentit aut cognoscat suum simile. **¶ Quarto.** Secundum Empedoclis sententiam anima cognoscat in ceteris rebus/ similia elementis per elementa propria & sibi intrinseca: ut per suum ignem cognoscat ignea/ & per aerem aerea/ per aquam aqua/ & per terram terra. igitur ossa/ pili/ & nerui in quibus est terra/ dominium & excellentia: debent saltem terra sentire. At nihil omnino sentiunt: igitur neq; Empedoclis sententia est vera. **¶ Quinto.** unū quodq; principium ex quo componitur anima plus ignorabit quam cognoscat. Nam unumquodq; elementorum solum cognoscat elementum sibi specie simile: & alia tria ignorabit cum sint ei dissimilia. ut ignis solum cognoscat ignea: & ignorabit aerea/ aqua/ & terrea. sic aer solum aerea cognoscat/ & aqua/ aqua. Quare anima erit ex ignorantibus composita/ & idcirco censenda ignorator. **¶ Sexto.** Empedocles deum dicit ex quatuor elementis adueniente concordia esse compositum/ sed non concurrente discordia. igitur deus solum quatuor elementa & eis similia/ concordiamq; cognoscat/ & non discordiam: cum dissimile a dissimili minime cognoscat. Cetera autē a deo ex quatuor elementis & efficientibus litę & amicicia composita ponit Empedocles: igitur illa cognoscat quatuor elementa/ discordiam/ & concordiam. igitur ceterę res omnia cognoscat quę deus cognoscat: & insuper alia quę deo sunt incognita. igitur deus omnium rerum est ignorantissimus. **¶ Septimo.** Quęcumq; ex his ex quibus anima componitur/ constant/ animata esse necesse est. At omnia ex consimilibus constant: nam aut ex uno/ aut pluribus/ aut omnibus constant elementis. omnia igitur erunt animata. Et quę ex uno componuntur elemento/ unum cognoscent/ quę ex duobus/ duo/ quę ex tribus/ tria/ & quę ex omnibus (sive vegetabilia sive mineralia) omnia cognoscent: quod manifestum est inconueniens. **¶ Octauo.** Quod continet/ preclarior est quam id quod continetur. Est enim contineri/ materie/ continere uero forme. At elementa solum continentur in composito a forma substantiali & ab illa conseruantur: quare materie naturam/ conditionemq; sequuntur. Anima igitur alia quid elementis prestantius esse existimanda est: quę ea continet/ regit/ temperat/ & dominatur. Et potissimum mens longe est diuiniore/ & natura prestantiore elementis: neq; putanda sunt elementa esse omnium prima. **¶ Tertia conclusio.** Nullus antiquorum completam de anima determinationem fecit. Nam qui eam per motum cognoscendam traherunt/ non perfectam de ea cognitionem dederunt/ cum multa sint animalia ita natura proprio loco affixa/ ut inde diuelli non possint. igitur ipsa nullam mouendi uim participant. Et qui per sensum eam ab inanimatorum formis separauerunt/ non plene de ea determinauerunt. Nam plantę & arbores uiuunt/ nullam tamen sentiendi potentiam retinet. quare anima pluribus conuenit quam sensus. Ita qui per sensum & intellectum eam a ceteris secreuerunt/ exclamant & amplam satis de ea mentionem non fecerunt. Nam & plantis & animalibus brutis/ rationisq; expertibus intellectus non conuenit: igitur ipsis non conuenit sensus & intellectus. & tamen illis adesse anima. Eadem ratione qui per sensum & motum eius naturam explorauerunt/ non sufficienter de ea locuti sunt. cum multa sint uiuentia & sensus & motus immunia. Id etiam falsum est quod de carminibus Orphei sumunt/ anima esse spiritum & anhelitu attrahi. Nam multa sunt uiuentia ut plantę & animalia in aquis degentia. quę non respirant. Et qui dicunt eam ex elementis constitui/ nō necesse est eam sustinere compositam ex omnibus elementis. Nam elementorū contrariorum unumquod scilicet est in affirmatione/ sufficit & ad se cognoscendum/ & ad suum contrarium quod est in negatione etiā dinoscendum. ut ignis ad cognoscendum se & aquam/ & aer ad se cognoscendum & terrā. quare sufficeret animam componi ex igne & aere/ ut aquam & terram cognoscat. Est enim rectū ut linea/ & sui & obliqui iudex. Obliquū uero neq; sui est iudex/ neq; recti. **¶ Quarta conclusio.** Non illis assentientia est qui animam toto perfusam uniuerso posuerunt: quā mundi animam uocauerunt. **¶ Hanc** sane ob causam Thales fortasse moueri potuit/ ut omnia diis esse plena diceret & assereret. Sed eius assertio uera non uidetur. Nam simpliciorum corporum/ secundum eorū sententiam perfectiores sunt animę. Ignis autē & aer simpliciores sunt corpora quā ea quę ex elementis sunt mixta. igitur ignis & aeris perfectiores sunt animę. At anima perfusa corporibus mixtis ut materie animalium/ efficit animal: igitur eadem perfusa igni & aeri efficit animal: quod manifestum est inconueniens. Sed utruū horum quod uoluerint concedant/ scilicet ignem & aerem esse animata/ aut nō esse animata/ incidunt in manifestum inconueniens. Si enim primū dixerint/ cogentur admittere animā alicui a se esse/ cui tamen nulla conueniunt operationes/ animę. Sane ignis neq; nutritur/ nec augetur/ minuitur/ aut suū generat simile. Quod si dixerint secundū: cum anima toto sit perfusa uniuerso/ necesse est eā igni & aeri esse perfusam: quare ignis & aer habebunt animam. & tamen ex hypothesi non sunt animata/ igitur aliquid habens animam nō erit animata/ quod est impossibile. Ratio autē corū cui innitebantur erat hec. Quęlibet pars animalis (cum sit eadem specie) est animata. At pars aeris animal constituitur est pars animalis/ igitur pars aeris animal constituitur est animata. At pars aeris animal constituitur/ cū altera quęcumq; aeris parte quę sit extra animal/ est eiusdem speciei: cum aer sit homiomerū. igitur quęlibet pars aeris est animata. Et ita de aqua ducunt argumentū/ & maioris excellentię dignitatisq; esse putant animas elementorum quam animalium. Nam elementorum animas putant esse incorruptibiles & immortales: animalia autē mortales & dissolubiles. Modo immortale longe prestantius est mortali & corruptibili. **¶ Questio.** Cū animal cuiuslibet potentia operationes exerceat & uegetat/ sentiat/ appetat/ moueatur/ intelligat/ an ille operationes ab una & eadem proficiantur/ & tota quidē anima/ uel a diuersis specie animabus. Vel an aliqua opera ab una sunt animę parte/ aliqua ab altera/ alia uero ab altera. Respondendū est pre dictas operationes fieri a tota anima: quę solum una est & non multe specie diuersę. Aliquę tamen sunt ab ea secundum se totam: ut nutritio/ auditio/ diminitio/ tactio. Alię uero secundum diuersas eius partes: ut uisio/ auditio/ olfactio. **¶ Dixerunt** autē antiqui ab alia anima fieri uegetationem/ ab altera specie diuersa sensationem/ ab alia appetitionem & ab alia motionem/ deniq; & ab alia intellectionem. **¶ Sed** eorum dictum non uidetur esse rationale. Nam si plures sint animę abinimicem diuise & separate/ eas ab aliquo contineri ne se dissocient esse necesse/ seu duo asseres clauo coniunguntur. Sed non possunt a seipsis contineri: quia nihil sui ipsius est continens. neq; a corpore: nam materie proprium est contineri/ continere uero forme. igitur altero a seipsis & corpore/ egebunt continente: quod uerius anima dandū est. Et de illo continente iterum queritur/ an sit separatum & diuisum. & si sic/ in dabit rursum altero continente/ & hoc procedet in infinitum: aut tandem dabitur aliquod unum/ quod propinquius & potius animę naturam habet

L

beat. ¶ Secundo. Si tota anima continet totum corpus, & anima partes habeat diuisas, ¶ pars anime partem corporis continet. At intellectus est pars anime, igitur intellectus aliquam partem corporis sibi propriam continebit. At non est aliqua pars corporis addita intellectui: igitur. ¶ Tertio. Plantae desese manifestant eandem anime virtutem in qualibet parte plantae adese. Nam si ramus defectu terrae imponatur, radicem sibi producit, alitur, augetur, & suū generat simile, sicut tota planta. Cum igitur consimiles fiant operationes, & eadem est in illis virtus & anima. Sic & virtutes animalis non separantur in animalibus: ut sensitiuum non separatur a vegetatiuo. Sola autem vis vegetatiua, animalibus & plantis communis est, in plantis a sensitiua se iuncta: in animali vero minime: ut prius dictum est.

¶ Commentarij in primum de Anima Aristotelis, finis.

¶ Primi capituli secundi de Anima notae.

¶ In potentia, in materia. ¶ Totus sensus, tota sentiendi potentia. ¶ Pars sensus, particularis sensus: ut visus, ut auditus.

Secundus liber de anima quatuordecim capita continet. Primum sex diuisiones, tres conclusiones. Animae definitionem: eius declarationem: & duo correlaria post tertiam conclusionem. ¶ Prima diuisio. Eorum quae sunt: hoc substantia est/illud accidens. ¶ Secunda. substantiarum: hoc materia est/hoc species & forma/illud vero tertium ex utrisque compositum. Et materia est potentia. Forma autem/actus & perfectio: per quam est hoc aliquid. Compositum vero ex his conflatum/hoc aliquid est. ¶ Tertia. duplex est actus: hic primus/ille vero secundus, quemadmodum scientia & considerare. ¶ Quarta. substantiarum haec sunt corpora: quae (& praecipue naturalia, ut sunt ignis/aer/aqua/terra & ex his composita) substantias nuncupamus. De talibus enim nostra determinatio est. Haec autem corpora non sunt. ¶ Quinta. corporum haec sunt naturalia/& haec artificialia: quibus naturalia principium praestant. ¶ Sexta. corporum naturalium haec vita participant/illa vero vitae sunt expertia. Dicimus enim ea vitam habere: quae per se ipsa alimentum suscipiunt/nutriuntur/augeantur/minuuntur. Unde fit ut omne corpus naturale vitae particeps: substantia sit/& quidem composita. ¶ Prima conclusio. Anima substantialis actus est corporis: in potentia vitam participantis. ¶ Nam anima/corpus huiusmodi vita participans non est. tale enim corpus in subiecto non est: anima autem in subiecto est. neque subiectum ipsum: id enim materia est. Et anima substantia est: & nullorum nisi vita participantium corporum. Est igitur anima/substantialis actus corporis: in potentia vitam participantis. Nihil enim aliud quod ipsa esse possit/relictum est. ¶ Secunda. anima est actus primus. ¶ Nam cum duplex sit actus: hic ut scientia/hic ut consideratio: anima actus ut scientia est, quia sicut scientia se habet ad considerandum: ita anima ad corporis viuientis operationes. ut enim scientiam habens nunc considerat/nunc vero non: habitum tamen habet. ita animam habens: nunc vigilat/ ceteras operationes exercens/nunc vero supprime somno cessans a sensu & motu: animam habet ut habitum. Atqui scientia prior est & praecedit considerare. Igitur & anima prior: reliqua viuientis corporis operatione. ¶ Tertia. corpus/animae moderamen suscipi percipiendum: organicum est. ¶ Nam anima actus primus est & substantialis: corporis/in potentia vitam habentis. Omne autem tale/organicum est: quod plane in animalibus licet intueri. ut os ad accipiendum cibum/venas ad deferendum/ossa ad sustinendum & fulciendum corpus. Idem fructibus & plantis euenit. Radix enim in ipsis ut os habetur. Attrahit enim utrumque/alimentum. Fibrae per totum porrectae: ut animalium venae. lignum/ut ossa, folia sunt in testicularum/folliculorumque fructuum cooperimentum. folliculi vero: in ipsius operimentum fructus. est igitur corpus anima moderandum: organicum. ¶ Animae definitio. Ex his licebit hanc communem animae definitionem elicere. Anima est primus/substantialis actus: naturalis/organicus corporis: in potentia vitam habentis. ¶ Neque quareendum est cur anima & corpus simul: vnum sint. ut neque cur figura & cetera/vnum sint. Et vniuersaliter cur materia & quae materiae adueniunt. Et cum vnum & ens dicatur multipliciter: vnum & ens actu/principialissimum est. Et dictum est actus substantialis. Nam si dolabra animal esset: species & ratio a qua dolabra nominatur: esseque accipit: actus eius esset & substantia, quia non existente: non amplius esset dolabra: nisi nomine tantum & equiuoce. Est enim anima/talis actus naturalis corporis: eam in seipso habentis: sui motus & status principium. Itidem si oculus animal esset: anima utique visus esset & visus eius actus & substantia. quo quidem absente actu: non amplius esset oculus: nisi equiuoce, ut lapideus aut pictus. Ut igitur de parte ut oculo conciperes: ita quoque de toto animali concipito. ut enim pars sensus ad partem: & totus sensus ad totum sentiens proportionem habet. Et sicut visus & pupilla/illuc sunt oculi: ita hic anima & corpus/animal, & omnibus ad suas functiones organice vitur anima. ¶ Primum correlarium. Ex his manifestum esse potest: animam actum/perfectionemque non esse seminis neque caueris. ¶ Nam hoc viuere desuit: illud vero nondum viuunt/nondumque formatum organis. Quamuis enim semen/organicum sit potentia: vitamque potens accipere: nondum tamen organicum est/in poten-

tia vitam ut nutritionem/in dolescentia/ diminutionem habes: quale oportet omne viuens habere. Sicut enim formatum ferrum/ incisio est actus: & non in excelsu & nondum formati ferri: & visio formati oculi: ita vita non huius est quod nondum viuunt/ sed in potentia vitam iam actu habentis. ¶ Secundu. Ex his ite non est obscurum percipere totam animam non esse a corpore se iunctam/ neque partes: si ea diuisa cōcedam? & cuius partes corporis partes a se iunctas scamus: quoadmodum visus oculo/ earum actus perfectionesque. quadoquidem tota corporis forma ita sese habere corpori videatur: ut figura ferre/ & visus pupillae. Nō tamē ita de omni parte sentire necesse erit. Nihil enim pro habere videbitur: quando ea esse absolutam/ separatamque: & quae neque toti corpori/ neque parti addita fit ut actus & perfectio: qualis mens & intellectus esse videtur. Nondum tamen id a nobis discussum est: an eius vita sit humani corporis perfectio: ut sit tamē a corpore se iunctus & separatus. quemadmodum gubernator a nauis: cuius tamen perfectio est non adhaerens. Sed haec de anima in generali & nondum omnino exacte discussa: hic satis sunt/ & sufficiant.

¶ Notarum primi capituli secundi de anima declaratio.

¶ Cum corpus naturale organicum cuius est anima/ dicitur in potentia vitam participare: potentia pro potentia subiectiua/ & materia sumitur: & non pro eo quod nondum est/ potest tamen esse. ¶ Totus sensus est tota sentiendi vis siue virtus: per totum scilicet corpus diffusus/ & cuiuslibet obiecti sensibilis perceptio. ¶ Pars autem sensus siue particularis sensus est/ qui alicui corporis parti adhaerens est: aut particulari tantum sensibile percipit ut visus oculo/ auditus auribus/ tactus solū qualitibus tangibilibus percipiēdis aptus. ¶ Primi capituli secundi de anima prima diuisio. Entium quoddam substantia est/ ut ignis: quoddam accidens/ ut magnitudo/ albedo. Et intelligenda est praesens diuisio/ & cetera quae hic dicuntur de entibus quae sunt in mundo sensibilis: nam de his solū suscipit in hoc libro determinatio. ¶ Secunda diuisio. substantiarum quaedam materia est/ quaedam forma/ quaedam vero totum compositum ex utroque. Materia quod est potentia est/ transmutatio subiecti/ forma autem actus/ & perfectio rei naturalis quae non capit suae perfectionis rationem a materia: cum caeteris sit eadem/ sicut neque diuersa per arte facta opera quibus eadem est materia/ perfectionis discrimen a materia sumit/ sed ut illa per figuram artis/ perfectione differunt: ita quoque & res naturales per formam substantialem. Et haec duae sunt substantiae simplices. Tertium autem ex materia & forma compositum: corpus est naturale hoc aliquid. ¶ Tertia diuisio. Actuum quidam est primus/ a quo scilicet alius actus procedit/ & perfectior. Quidam vero secundus/ qui ab alio actu proficitur: eoque est posterior. quoadmodum scientia/ actus primus est: & consideratio veritatis ex scientia habita procedens/ est eius actus secundus. Ita omnis forma substantialis/ actus primus est. Operatio autem ab ea proficiens/ eius actus secundus. ¶ Quarta diuisio. Substantiarum compositarum quaedam sunt corpora siue substantiae corporeae: ut elementa/ ignis/ aer/ aqua/ terra & corpora naturalia ex elementis composita. quaedam vero non sunt corpora: ut substantiae incorporeae & intelligibilia. ¶ Quinta. Corporum siue substantiarum corporearum quaedam sunt naturalia/ quae a natura constant. quaedam vero sunt artificialia/ quae constāt ab arte. Et his naturalia corpora principium praestare dicuntur: quia artificialia ex naturalibus ut sua materia componuntur. ut annulus ex auro & statua ex lapide. ¶ Sexta diuisio. Corporum naturalium quaedam vita participant & sunt viuientia ut animalia. quaedam vero non viuientia ut lapides. Ea enim viuientia dicuntur quae suscepto suapte natura alimento nutriuntur/ augetur minuuntur/ & ex suo semine suū/ producit similes ut planta/ animalia. Quae vero huiusmodi operationes exercere non possunt: sunt vitae expertia/ ut corpora inanimata. Est enim vita siue vegetatiua potentia operatio: id primum/ quo animata ab inanimatis secernuntur/ & interno/ scilicet. Ex his manifestum est omne corpus naturale viuens esse substantialem/ ex diuersis partibus substantialibus compositum. ¶ Prima conclusio. Anima est actus substantialis corporis in potentia vitam participantis/ & operationesque vitales habentis. ¶ Patet. nam anima/ substantia est: ex ea enim substantia ut planta/ equus/ non componit. Et non est totum corpus viuens: ut anima arboris non est tota arbor/ nec anima equi totus equus. Nam totum corpus viuens non est in subiecto/ ut homo non est in subiecto nec equus/ nec planta. haec autem est in subiecto/ scilicet in materia cui quod totum viuens constituit: ergo anima non est totum corpus viuens. Neque anima est materia ut anima hominis non est materia/ nec anima equi/ nec arboris. Alioquin cum anima sit in materia/ id est in seipso. Praeterea subiectum transmutationis susceptiuum est materia/ eius diffinitio. haec anima ut nunc ostendit est/ non est materia: ergo anima non est subiectum. A sufficienti igitur diuisione reliquitur quod anima sit actus substantialis. haec anima nullorum corporum naturalium actus est nisi vita participantium. Nam animalia ab inanimatis differunt per viuere. igitur anima est actus substantialis corporis: in potentia materialibus vitam participantibus. ¶ Secunda conclusio. Anima est actus primus/ percipiens/ & principalis a quo ceteri actus siue operationes proficitur. ¶ Nam cum duplex sit actus: quidam primus qualis est scientia/ & quidam secundus qualis est consideratio: anima actus est ut scientia. Sicut enim se habet scientia ad considerationem ex ea genitam: ita anima ad corporis viuientis operationem. Ut enim scientiam habens alioquando quidem actu considerat/ aliquando vero nec ut cum dormit: tamen semper sciendi habitum habet. grammaticus enim alioquando latine loquitur/ & aliquando non/ semper tamen latine loquendi habet habitum. sic pictor interdum pingit & interdum non: seruat tamen semper habitum. Et in his atque similibus/ actus secundus sine primo esse non potest: primus tamen sine secundo bene potest. Ita animam habens interdum videt/ audit/ ambulat/ ceterasque viuientis facit operationes: ut cum vigilat. Interdum vero superveniente somno a sensu & motu operatione cessat: animam tamen habet/ ut actu non considerans/ habitum. Sed scientia prior est consideratione/ eamque & tempore praecedit & natura/ cum eius sit causa/ igitur & anima prior est propria viuientis operatione ab ea emanante. Est igitur actus primus. Aliqua tamen est viuientis operatio quam anima tempore non praecedit: sed quidam durat ut natura lumen praecedit: ita anima huiusmodi operatione non tempore sed natura prior est/ quia est eius causa. ¶ Tertia conclusio. Corpus anima ad vitam moderatorem suscipiendū dispositum/ organicum est/ organaque haec a natura deputata quibus anima suas faciat operationes. ¶ Patet. nam anima est actus primus/ & substantialis/ ipsius corporis naturalis in potentia vitam habentis: ut praecedentes ostenderunt conclusiones. At oē corpus naturale in potentia vitam participantis est organicum: quod & in animalibus/ & plantis facile est percipere. In animalibus quidem est os ad suscipiendū cibum/ venae ad illum digestum/ iungulis corporis partibus deferendum per totum corpus porrectae. Ossa vero ad sustinendum ne nimia defluat mollitiae corpus. In plantis vero conspicitur radix ad attrahendum a terra alimentum/ quemadmodum ossa in animali. Fibrae quae proprie praecordiorum sunt extrema: hic vero pro arborum venis quae in folijs filamentorum instar con-

spiciuntur / accipiuntur) per totam plantam porrecte sunt ut venae animalium. Lignum solidum ad fulciendum plantam / est
 ossium in animalibus emulum. Folia vero a natura ordinata sunt / ad cooperiendum restas duriusculas / folliculosq; molliores
 quibus semen clauditur & fructus / ne aestu aut imbre laedantur. Folliculi autem & testae sunt / ad fructus ipsos & fru-
 ctuum semina cooperiendae: igitur corpus naturale quod ab anima regitur: est organicum. Ex his tum divisionibus tum
 conclusionibus / facile est hanc communem omni animae & plantarum & animalium definitionem colligere. Anima est pri-
 mus & substantialis actus: corporis naturalis / organici / in potentia vitam habentis. In qua quidem ratione / actus / gene-
 ris locum obtinet. Est enim omnis anima / forma: tametsi non conuertatur. Particula primus: actus secundos excludit ut ani-
 mae operationes / & substantialis: secludit actus accidentarios ut calorem naturalem. Est autem anima actus corporis ut sui
 totius. Incorporum enim non habet animam: cum ea a corpore animando & viuificando diuisa sit. Particula naturalis: corpora
 caelestia (quorum pleriq; posuerunt esse animas) secludit pariter & artificialia. Organici insuper corporis additum est /
 ad corpora organici desinita semouenda: ut elementa / quorum non est anima. Postremum adiectum est in potentia vitam
 participantis: ad remouendum ea quae vitae sunt expertia / & non sunt nata in sua materia vitales operationes exercere. quo-
 rum non est anima: cum primum / communissimum / & proprium opus animae sit habere vitam in potentia. Neq; queren-
 dum est cur anima & corpus simul: sunt vnum totum. Principiorum enim non est querenda causa: sed ea vera esse supponen-
 da sunt. At animam & corpus simul esse vnum totum / principium est: ex hoc communi principio sumptum. partes simul
 sumptae / sunt ipsum totum. Id igitur non est querendum. ut neq; querendum est cur cera & figura cere sunt vnum to-
 tum artificiale: ut imago cerea. Est enim cera ut corpus: & figura autem ut anima. Et vniuersaliter querendum non est cur
 materia & formae substantiales quae materiae adueniunt / vnum sunt: cum id tanq; principium sit habendum. Et cum vnum
 & ens equiuoce / multiq; rationibus dicantur. Est enim aliquod vnum impartibilitate: quod in partes est indiuiduum / alia
 quod vnum continuitate: quod est vnum continuum / & aliquod vnum actu & potentia: quod est vnum compositum ex ma-
 teria & forma constitutum. principalissima eius significatio est / qua vnum & ens pro vno & ente actu accipiuntur: quale est
 corpus naturale viuens. Dicitur enim in definitione q. anima sit actus substantialis. Nam si dolabra (quod instrument-
 tum est ad dolandum & complanandum ligna) esset animal: tunc forma a qua dolabra nominatur scilicet figura dolabrae
 per artem inducitur / esset eius actus substantialis: nam per eam dolabra haberet esse substantiale: ipsa enim daret esse substantiae
 dolabrae. eamq; conseruaret in esse. Et existente huiusmodi forma / esset dolabra: ipsa vero non existente / non amplius esset do-
 labra neq; equiuoce. Similiter corporis viuentis anima est actus substantialis: quae dat illi esse / ipsaq; conseruat in esse. ha-
 betq; viuens in se anima ut totum suam partem / ipsaq; anima principium est & causa efficiens motus & quietis sui totius:
 cum sit eius natura. Consimiliter si oculus esset animal (quod quidem simpliciter verum non est: cum corpus animatum /
 animal / arbor / equus / homo: nomina sint corporum completorum / & quae sunt actu / id est nullius alterius partes: quae
 re nulla pars animalis est animal / & nulla pars hominis est homo) forma substantialis oculi / visionis effectiua (quam visum
 vocat) esset anima: & ipsa esset actus substantialis oculi. Nam daret illi esse / eamq; in esse conseruaret. & ipsa praesente es-
 set oculus: absente vero non amplius diceretur oculus nisi equiuoce. Sicut igitur de parte animalis ut oculo dicitur est: ita
 & de toto animali intelligendum est. Sicut enim particularis sensus / formaq; visionis effectiua ad partem sentientem scilicet
 oculum: ita totus sensus / totaq; anima sensitua ad totum sentiens scilicet animal sese habebit. Est enim vtrobiq; partis substan-
 tialis ad suum totum proportio. At forma oculi / actus est substantialis oculi: ut nunc probatum est. igitur & tota anima est
 actus substantialis animalis / sic tota anima plantae actus substantialis plantae: quare omnis anima actus est substantialis cor-
 poris naturalis viuentis. Et sicut in parte: visus / formaq; substantialis oculi visionem efficiens / & pupilla oculi materia vi-
 sionem suscipiens simul: sunt totus oculus. Ita in toto: anima & corpus simul / sunt totum animal. Neq; iniuria dicitur est
 in definitione / animam esse actum substantialem corporis organici. Nam anima vitatur organici ad suas operationes peragen-
 das: ut oculo ad videndum / lingua ad gustandum. quibus desinita non amplius illas operationes potest exercere. Primum
 correlarium. Ex his manifestum est animam non esse actum / perfectionemq; seminis neq; cadaueris. Nam anima solum
 illius est actus & perfectio: in quo suas actu facit operationes. At in semine suas actu non facit operationes: cum semen non
 dum viuat / sed ex eo (eius deperdita substantia) viuens generandum sit. Similiter nec in cadauere anima facit actu pro-
 prias operationes: cum cadauer viuere desierit / & deperdita viuentis forma: actum vitae expertum habeat. igitur anima non est
 actus & perfectio seminis neq; cadaueris. Et quis semen possit esse organicum et animae operationes in se accipere: non tamen ad huc
 organici dispositum est neq; in sua materia nutritionem / augmentationem / diminutionemq; actu habet. Modo ut quicq; viuens dica-
 tur: requiritur q. actu & impresentiarum organa habeat / & operationes vegetatiuae virtutis exerceat. Sicut enim incisio est operatio
 ferrae per artem complete & perfecte: non autem fieri nondum ferrae figuram in se habentis. Et cuiusq; instrumenti artificialis
 operatio: est actus ipsius operati / & non imperfecti. Et quemadmodum visio / operatio est oculi formati / perfecti. et non incompleti ut
 catuli ante nonum diem vita non est operatio illius quod nondum viuit ut seminis: sed corporis naturalis habentis actu / & tempore praesenti
 sit / vitae & vegetatiuae potentiae operationem in sua materia. Secundum correlarium. Ex his etiam clarum euadit totam animam non esse separatam
 a corpore & existere extra corpus: sed ea esse in corpore / suaeq; materia ut actu in subiecto / tota quidem in toto corpore et partes eius in
 partibus corporis: si modo ea in partibus diuisibile esse concedamus / & ipsius animae partes diuersas partibus corporis respondentes constituamus.
 ut visus / actusq; substantiale oculi: ipsi oculo / & auditus actusq; substantiale auris: auribus / & gustus / lingua. quarum quidem partium corporis
 vnaq; pars animae respondens actus est et perfectio / propria in ipsis operationem faciens / sicut tota corporis forma: totius corporis actus est &
 perfectio. Sicut enim se habet figura ferrae ad ferram / & forma substantialis oculi ad pupillam / ita & tota corporis forma ad ipsam
 sum corpus. At si figura ferrae non quidem a ferrae seiuuncta sed ei inexistens: est actus & perfectio ferrae. Et forma oculi non seiuuncta
 sed coniuncta est actus & perfectio oculi. igitur & tota forma est actus & perfectio corporis: in eoq; existens & non seiuuncta:
 quod ex principio physico / impossibile est formam substantialem sine subiecta materia existere / facile verum esse cognoscitur.

Quid dolabra.

Nulla pars animalis.

Est autem forma substantialis diuisibilis non per se sed per alterum scilicet ad diuisionem sui subiecti / in partes numero quidem dis-
 ferentes sed specie easdem: perinde atq; albedo in pariete decem pedum diuisibilis est in decem partiales albedines. Non tamen de om-
 ni anime parte / potentiaq; ita sentendum est: q. sit actus & perfectio corporis coniuncta corpori ad suas functiones peragendas. Ni-
 hil enim prohibet quandam esse partem / virtutemq; animae absolutam & separatam: non quidem secundum existentiam sed se-
 cundum operandi rationem / q. suas in corpore ut subiecto non faciat operationes: & quae neq; toti corpori neq; alicui eius parti
 addita sit tanq; actus & perfectio. Nam solum ei forma additur ut actus & perfectio: in quo ut subiecto ipsa proprias facit opera-
 tiones. At ipsa intelligendi vis neq; in toto corpore nec eius parte proprias nata est facere operationes: non igitur intellectus addi-
 tur toti corpori aut parti eius ut actus & perfectio. Ut tamen anima est rationalis / additur toti corpori & parti eius ut actus &
 perfectio: eorum suas operationes / nutritionem / visionem / ambulationem efficiat in corpore subiecto. Nondum tamen discussum est
 an vis intelligendi re ipsa seiuuncta sit & separata a corpore / & sit extra corpus: & solum assistens ut gubernator assistit nauis
 quam moderatur / non adhaerens nauis sed ab ea separatus. (Id enim nonnulli asseruerunt ut commentator Auerrois: qui deliramentis
 addens deliramenta posuit etiam omnium hominum esse vnum intellectum numero / ab extrinseco cum intelligeret aduenien-
 tem & ei assistentem. quod perinde est ac ponere omnium hominum esse vnum & eundem oculum numero: quem ducere si altera
 natum in visum habent. ut poete tres Gorgonas vnius sortitas luminis visum confluxerunt.) An ne potius intellectus sit humani cor-
 poris perfectio / inexistens ei ut actus suo subiecto & pars substantialis hominis. quod ut vero consentaneum est ita & ab Aristotele
 comprobatum. Est enim intellectus re ipsa anima hominis: quae est in eius corpore / ut anima plantae. in materia plantae / & anima
 equi in materia equi. Sed haec de anima in generali & summam diuisa intelligantur. Postea de ea sermo exactior & magis pro-
 prius futurus est.

Secundi capitis nota.

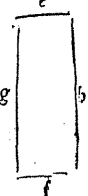
Sensus / appetitus / motus / intellectus: vis sensitua / appetitiua / motiua / intellectiua. A b c d. Quadratum / qui & Tetragonus
 mus. e f g h: figura altera parte longior: est / mediae lineae coislarum quadrati a / b / c / d: quatuor coisae quadrati / & qua-
 rum quaelibet iterum media est lateri g & lateri h.

15

Secundum cap. continet quinque conclusiones, tres questiones: earum solu-
 tiones, & vnum correlarium ad tertiam conclusionem. vnum ad quintam /
 cum secunda anime diffinitio, & tria ad tertiam questionem. Prima
 conclusio. Ex operibus animae ipsam perquirere / & notam facere: &
 par atq; rationale est. Nam incertiora natura / notiora tamen nobis
 ducunt nos in certiora & notiora naturae & rationi: ab illisq; ordi-
 endum est. operationes autem animae / nobis certiores & notiores sunt.
 Par est igitur ex talibus animam inquirere. & debemus non modo dif-
 finitione animae esse contenti quae rem declarat esse / sed eam habere ex-
 ploratam: quae & causam adhibeat. ut quid est Tetragonismus: diffini-
 tio q. figura sit equilatera rectangula figura altera parte longiori rectan-
 gulae aequalis: q. sit Tetragonismus ostendit / causam non adhibens & demonstrationis conclusio-
 nem subiens. & diffinitio: q. sit mediae lineae inuentio / causam adhibet: & qua conclusionem efficias &
 demonstras. Secunda conclusio. Antima principium est quo viuimus. Nam animatum ab inani-
 mato vita differt. & quous anima multis viribus polleat / sensu / appetitu / motu & intellectu: vna tamen
 est quae solum viuere ministrare dicitur: & haec vegetabilis nuncupatur. cuius opera sunt: alere / au-
 gere / minuire / gignere: & qua viuentia quodam modo in contraria porrigitur loca. Vnde fit ut plan-
 ta manifeste viuere discoscantur. arbores enim / radices deorsum in terram porrigit: ramos autem
 in aperto aere in altum extendunt. & hoc est proprium omnibus viuentibus. Nam non modo
 sursum alimentum mittunt / augmentumq; suscipiunt: sed & deorsum / omninq; ex parte. & viuunt
 quod dicitur alimentum suscipiant & nutriantur. Et eo pacto animam principium esse quo sentimus / quo
 mouemur / & quo intelligimus: ostenderetur. Tertia. Vis animae vegetandi / a caeteris animae viri-
 bus seingari potest: aliae vero ab ipsa minime. Nam plantis vis vegetandi & vita inest: quibus neq;
 sensus vllus / neq; appetitus / neq; motus / neq; intellectus adest. At animalis sensum aut caeterarum
 virium vllam: in rebus mortalibus nunq; sine altrice reperias. Correlarium. Vnde fit ut viuentia
 omnia viuere / & principium habere vitae vi vegetatrice non ab re dicantur. Quarta. Quicq; esse
 animal ob sensum: primum nuncupamus. Nam ea quae se e sede & loco transferre nequeunt fructus
 cum more / modo sensum habeant vllum: animalia nuncupamus. tolle autem sensum: non plus dicta
 sunt animalia. Est igitur sentienti vis: animalis principium. Quinta. Primum sensuum omnium:
 tactus est. Nam sicut vis vegetatrix a caeteris separari potest / ut in stirpibus: a sensu / appetitu / &
 reliquis: ita tactus a caeteris sensibus seiuunctus cernitur. cuius causam aliquando dicitur fumus. Est igitur
 tactus / omnium sensuum primus. Correlarium. Vnde fit ut sicut vis vegetandi / viuentium sit prin-
 cipium: ita tactus / sentientium / nulliq; animal sine tactu reperiri possit vnq;. Secunda atq; diffinitio. Ex his
 iterum haec atq; diffinitio elicere poterimus. Aia est primum principium viuendi / sentiendi / mouendi / & intelligendi.

14

15

16

17

18

19

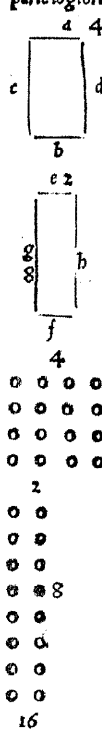
20

21

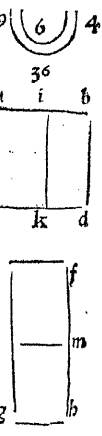
titus animæ partes: **¶** Secunda. Si sint animæ partes: an locis & subiecto distinctæ sint: an ratione sola, **¶** Responsio. In aliquibus nihil difficile est videre eandem animam toto corpore perfusam: vt in stirpibus & plantis: quæ diuisæ in qualibet separata parte eandem & consimilem vim viuendi retinent. cum tamen diuisæ non sunt: vnam totius actum habent animam / potentia vero plures. Diuisæ autem fiunt actus plures. Ita de insectorum animalium (quæ mutilata viuunt) animalibus euenire videtur: quorum partes similem vitam / sensum & motum retinent. & si sensum & motum concedimus: etiam appetitum concedere oportet. vbi enim sensus adest: voluptatem & tristitiam adesse necesse est. vbi autem hæc: & appetitum. Et nihil hic de intellectu / & contemplandi virtute intendimus. videtur enim genus alterum / quod separabile sit: sicut incorruptibile a corruptibili. ceteræ autem loco abinueniuntur seorsum non possunt: quemadmodum nonnulli putare. Ratione tamen separari / seorsumque: non est in manifestum. si enim aliud est sentire & aliud appetere: sensum & appetitum ratione duo esse necesse est. & differentie animalium secundum has sumuntur: hæc enim habent omnes / hæc plures / hæc vnam. Et idem circa sensum accidit: nam hæc omnes sensus habent / hæc vero vnum solum. **¶** Tertia quæstio. Cum duo sint quibus scimus: vt anima / vt scientia. & duo quibus sanamur: vt sanitas / vt corpus. Ita duo erunt quibus viuimus / quibus sentimus / quibus appetimus: vtrum duorum illorum est anima? **¶** Dicimus animam esse primum actum & principium viuendi / & appetendi / & ita aliorum: non quidem vt subiectum & materia: sed vt species & ratio quædam. quemadmodum scientia & sanitas species sunt eorum quæ disciplinæ capacia sunt & sanitatis. Actus enim agentium: in passio apto / idoneo / paratoque / recipiuntur. **¶** Primum correlarium. Vnde fit vt anima / naturalis corporis & organici actus bene posita sit. **¶** Triplici enim existente substantia: hac materia / hac specie & forma / hac vero toto & composito: neque materia & subiectum esse cognita est / neque corpus & totum: sed actus ipsum dispositum moderans. **¶** Secundum. Fit etiam vt recte senserint nonnulli animam neque esse corpus: neque sine corpore. **¶** Corpus enim non esse iam satis manifestum est. sed ideo non sine corpore: quia sit in corpore / eius primus & præcipuus actus. **¶** Tertium. Fit iterum vt qui animam omne corpus ingredi posse putauerunt / indigne de anima locuti sint. **¶** Nam vt dictum est / vniuersus actusque actum in potentia existentem: in propria / accommodataque materia fieri (& vt fieri natus est) necesse est. Sed quomodo anima sit actus / quis / & in quo: satis abundanter dictum est.

¶ Notarum secundi capitis declaratio.

¶ Sensus / forma substantialis: sentiendi operationes efficiens / sic appetitus: anima efficiens appetitionem / motus: anima motionem faciens / intellectus: intellectionem. **¶** Quadratum figura est æquilatera & reſt angula ex quatuor æquis lateribus constans / vt a b c d. **¶** Quadratum / quadratum in magnitudinibus. Et idem dicitur tetragonismus: pro quanto constat ex linea media proportionali secundum proportionem Geometricam inter duas lineas / eiusdem proportionis extremas / quæ sint altera parte longioris latera. Est autem altera parte longior figura quadrilatera & reſt angula: cuius longitudo latitudinem superat aut ab ea superatur. vt figura e f g h / cuius longitudo quæ a sursum in deorsum porrecta intelligitur secundum latus g h: est maior latitudine quæ attenditur a sinistro in dextrum extenta secundum latera e f. Sit itaque latus / g / h: æquale: vt latus autem e / & f: eadem: vt a. Duo illa latera altera parte longioris sunt due lineæ extreme proportionales: inter quas media proportionalis est a. Nam quæ proportio maioris lineæ extreme ad mediam scilicet 8 ad 4: ita est mediæ datæ ad minorem scilicet 4 ad 2. Nam vtrobiusque est proportio dupla. Figura itaque constituta ex tali media proportionali linea vt a b c d (cuius quodlibet latus sit vt a) comparata ad illam altera parte longiorem: dicitur tetragonismus. At vero e f g h minores lineæ altera parte longioris sunt mediæ siue dimidiæ ad costas quadrati: a b c d. Et ipsarum costarum quælibet iterum mediæ est siue dimidiæ ad g h: ad h maiora latera altera parte longioris. Nam e ponitur vt 2 / a costa quadrati vt 4 / g vero e f 8. Et hoc quidem in præsentis exemplo: quod sumptum est in proportione dupla. Cæterum potest dari altera parte longior & tetragonismus secundum quamlibet proportionem: vt sesquialteram / triplam: quadruplam: cum id seruetur / quæ sit proportio maiorum laterum altera parte longioris ad costas quadrati: eadem sit costarum quadrati ad minora latera altera parte longioris. Tunc enim tetragonismus semper ex media linea proportionali inter duo extrema proportionalia ex quibus constat altera parte longior: componitur. Vt autem vtraque tetragonismi diffinitio intelligatur: ea primum in numeris declaranda venit. Est enim altera parte longior in numeris in proposito numerus qui per suas unitates explicatus longitudinem habet latitudinem vtrumque discrepantem. siue unitate (quem proprie altera parte longiorem vocant) siue plusquam unitate quem dicunt ante longiorem. Quadratum autem in numeris siue numerus quadratus: est qui per suas unitates explicatus: quatuor latera habet equalia. Et idem dicitur tetragonismus: vt constat ex numero medio proportionali ad duos numeros extremos proportionales / ex quibus constat altera parte longior: vt sint dati tres numeri continue proportionales 8 4 2: ex quorum extremis constituatur altera parte longior bis 8 / habens 2 in latitudine / e f 8 in longitudine. deinde ex medio in se ducto quater 4 / constituatur quadratum 16. Dico illum tetragonismum esse æqualem altera parte longiori. Nam datis tribus numeris continue proportionalibus: quæ sit ex ductu extremi in extremum æquum est ei quæ ex ductu medij in se: vt 25 propositio secundi Arithmetice Iordanus ostendit. At quod fit ex ductu extremi in extremum / est altera parte longior: & quod fit ex ductu medij in se / est quadratum: est tetragonismus ex diffinitione. igitur tetragonismus est æqualis altera parte longiori: vt dicit prima eius diffinitio. Et idem tetragonismus est medij numeri inuentio / id est numerus constitutus ex medio numero continue proportionali inter duos numeros extremos inuenito: cuius ea sit ad minorem numerum proportio / quæ maioris ad ipsum medium. Nam 4 ad 2 / dupla est proportio: vt 8 ad 4. Similiter datis alijs tribus numeris continue proportionalibus scdm proportionem sesquialteram / scz 9 6 4: ex quorum extremis in se ductus constituit altera parte longior quæ 9 / quæ constituit 36: e f ex medio 6 in se ductus / constituatur quadratus

hoc pacto ducendo: sexies 6 / quæ etiam efficiunt 36: per propositionem Arithmeticam superius positam / tetragonismus est æqualis altera parte longiori: cum datis tribus numeris continue proportionalibus: quod fit ex medio in se / æquale sit ei quod fit ex extremo in extremum: & hoc / altera parte longiorem efficiat: illud vero / tetragonismus. Rursum tetragonismus ille / fit ex numero medio proportionali scilicet 6 / inuenito inter duos extremos 9 & 4: vt dicit secunda diffinitio. **¶** Vt vero idem in magnitudinibus euadat perspicuum: sit seruata superiori hypothese / data figura altera parte longior e f g h: & datus tetragonismus a b c d / sitque latus e f g h dimidium ad quamlibet costarum quadrati. Quælibet autem costarum quadrati sit dimidia ad latus e g & f h maiora latera altera parte longioris: vt superius quoque positum fuerat. Dico tetragonismum a b c d / esse æqualem altera parte longiori e f g h. Diuido enim quadratum a b c d in duas medietates per lineam i k æqualem costæ: & diuidentem duas costas a b & c d in medietates per nonam propositionem p: in Geometrie / quæ proponit datæ lineæ in duo æqua diuisionem. Similiter diuido datum altera parte longiorem e f g h in duas medietates per lineam l m / æqualem lateri e f & diuidentem duo maiora latera e g & f h in duas medietates per eandem propositionem. Tunc sic. Linea e f altera parte longioris / est dimidia costæ a b quadrati: & linea i b eadem costæ quadrati a b est mediæ / per hypothese: igitur linea c f est æqualis lineæ i b. Quæcumque enim vnus e f eisdem sunt dimidia: ipsa inter se sunt æqualia. Sic linea l m altera parte longioris / est mediæ costæ quadrati c d: cum sit æqualis ipsi e f / siue g h. & linea k d / etiam est mediæ costæ c d / ex hypothese. igitur linea l m e f k d / inter se æquantur. Quæcumque enim ad idem eandem seruantur proportionem: inter se sunt æqualia. Præterea linea f m / est dimidia totius lateris f h: & costæ b d / eadem totius lateris f h per hypothese est dimidia: igitur linea f m & b d inter se æquantur. Denique linea e l: est dimidia totius lateris e g / & linea i k (cum sit æqualis costæ b d) eadem lateri e g est dimidia: igitur linea e l & i k / inter se æquantur. Igitur medietas quadrati i b k d / & medietas altera parte longioris e f l m (quorum latera sunt ostensa equalia) inter se æquantur. Quorum enim latera sunt equalia: & figure sunt æquales. Rursum linea l m est dimidia totius costæ a b c cum sit æqualis per hypothese lateri e f. & linea a i / eisdem costæ a b est medietas: igitur linea l m e f a i inter se æquantur. Sic linea g h / est p hypothese dimidia: costæ c d: et eisdem costæ / linea c k itidē est dimidia: igitur linea g h & c k inter se æquantur. Itidē linea m h est dimidia totius lateris f h: & eiusdē lateris lineæ i k est dimidia: cum sit æqualis costæ. igitur linea m h & i k (quæ ad eandem lineam f h sunt dimidiæ) inter se æquantur. Quæcumque enim vnus e f eisdem sunt dimidia: inter se æquantur. Denique linea l g / est dimidia totius lateris e g: & eiusdē / costæ a c est dimidia per hypothese: igitur linea l g e f a c inter se æquantur. Quare altera quadrati medietas a i c k / & altera parte longioris altera medietas l m g h (vt quarum ostensa sunt latera respondentia equalia) inter se sunt æquales. Est igitur totus tetragonismus a b c d / æqualis altera parte longiori e f g h. Quorum enim dimidia sunt equalia / & tota sunt equalia: quod dicit prima diffinitio. **¶** Secunda autem diffinitio / quæ scilicet tetragonismus est mediæ lineæ inuentio / inuentionis genda est hoc pacto: quæ tetragonismus in magnitudine / est figura constituta ex media linea proportionali inuenta inter maius latera altera parte longioris / & inter minus. Quum enim inuenta fuerit huiusmodi media linea proportionalis / inter duo latera altera parte longioris inæqualia: necesse est ex illa constitui tetragonismum æqualem illi altera parte longiori: vt exemplum in principio notarum positum ostendit. (.) (.) (.) (.) (.)

¶ Secundi capitis prima conclusio. Ex operationibus animæ eam manifestam facere conueniens est. **¶** Nam quæ sunt incertiora & notiora tamen ad nos: ducunt nos in notiora & certiora natura / & ab incertioribus natura notioribus tamen ad nos: determinatio inchoanda est. vt effectus notiores ad nos suis causis: & singularia / minusque cõia notiora ad nos vniuersalia: ducunt nos in cognitionem causarum & vniuersalium. Si quidem ingenta est nobis via certioribus & notioribus nobis / ad notiora & certiora natura procedere. At operationes animæ sunt notiores ad nos ipsa anima: hæc enim causa est illi vero effectus. Si quidem experientia animæ operationes & in nobis & ceteris animalibus exploratas habemus. Vtrum autem plantæ animam habeant multi addubitant: igitur conueniens est ex animæ operationibus eius naturam & conditionem inquirere. Neque solum querenda est diffinitio dicens quid sit anima: qualis sit ea quæ modo data est / sed & altera inuestiganda est quæ dicat propter quid / & causam adhibeat. Vt hæc tetragonismi diffinitio. Tetragonismus est figura æquilatera / reſt angula / figuræ altera parte longiori reſt angula æqualis: ostendit quidem quid sit tetragonismus / sed rei causam non explicat. idcirco in demonstratione concluditur de suo diffinitio per alteram diffinitionem dicentem propter quid. Et hæc prima tetragonismi diffinitio primæ diffinitioni animæ respondet. Altera vero diffinitio eiusdem scilicet quæ Tetragonismus est mediæ lineæ inuentio: causam explicat / & per eam tanquam medium demonstrationis prior diffinitio de suo diffinitio ostenditur. Et hæc respondet secundæ diffinitioni animæ iam ponendæ. **¶** Secunda conclusio. Anima primum est principium quo vt efficiente præcipuo animata viuunt. **¶** Nam animatum ab inanimato differt quæ animatum vitales exerceat operationes: inanimatum vero non. At quicquid animatum ab anima dicitur: sicut inanimatum / quæ animæ sit expertus. igitur anima principium est quo quicquid viuunt / vt si cui assit anima: illud protinus viuat / si cui vero non assit: illud non viuat. Et quibus anima multas habeat virtutes & potentias scilicet sentiendi / appetendi / mouendi / & intelligendi: vna tamen præter eas est potentia quæ viuere præstat / quæ vegetandi vis nuncupatur. Vnde sensus non ministrat viuere: quia licet quicquid sentiat / viuat: non tamen si quid non sentiat / protinus ipsum non viuere necesse est. Ita & ceteræ potentie licet supponant viuere: tamen non sunt viuendi principium / quia non oportet si absint cuique: & ei vitam abesse / quare non sunt ipsius vite primæ & conuertibiles cause. Quibuscumque autem adest vis vegetandi: illis adest vita / & quibus non adest ea virtus: nec vita. quare vis vegetatrix est viuendi principium / primaque & conuertibilis causa. Et potentie vegetatricis operationes sunt / alere / auerere / minuere / ex suo semine simile producere & ipsa viuencia in contraria loca porrigere secundum diuersas viuentium partes / quarum aliquæ quidem porriguntur sursum / & ad eas alimentum vt secundum sursum aueratur / mittitur: aliquæ deorsum / & vt sic auerantur nutrianturque: o iii

anima ad eas mittit alimentum. Ex quo statim euadit perspicuum q. plantæ viuant / cum hanc postremam viuentium operatio-
nem manifeste participare dignoscantur. Nam radices deorsum in terram demittunt: ramos autem sursum in aere extendunt.
Et hoc scilicet se in contraria secundum diuersas partes loca porrigere conuenit omnibus viuentibus sicut & nutrir. Quia viuena
tiam non solum sursum alimentum mittunt aut solum deorsum sed ad omnem partem: ut sursum deorsum ante / post / dextrum &
sinistrum, & hoc inæquali nutritione aut auctione contraheretur deformitas. Nec obstat alimentum quibus graue sit natura ferri
sursum sicut & sanguinem: nam a vi animæ intrinseca ita mouetur sicut homo sursum ascendens aut avis sursum volans. qui
motus sicut manifeste violenti non sunt ita nec alimenti motus. cum autem dicitur graue moueri violente sursum: intelligendum
est de graui inanimato & quod ab extrinseco moueatur agente. Viuunt autem animata: quæ alimentum suscipiunt & nutrimen-
tum: cum autem nutriri desinant / desistant & viuere. Et eodem modo ostendendum est animam ut pote sensitivam esse principium
quo sentimus: cum sensibile ab insensibili sensu qui a vi sentiendi differat. & animam motiuam esse principium quo mouemur:
quia a se mobile ab immobili / motione quæ ab anima motiua proficiscitur / differt: deniq. similiter probandum est animam intellectu-
nam esse principium quo intelligimus: cum intelligens a non intelligente differat / intellectu: quæ a vi intelligendi proficiscitur.
¶ Tertia conclusio. Vis vegetandi a cæteris animæ virtutibus ut sentiendi / mouendi / & intelligendi separari potest: cæteræ autem
vires ab ea separari non possunt. ¶ Nam aliquibus viuentibus ut plantis conuenit vis vegetandi: quibus nulla cæterarum virium
conuenire nata est. A nullis aliæ vires ut sensitiva / motiua / intellectiua conueniunt: quin eisdem virtutibus conueniat vegetandi. Non
enim sensum / motum / aut intellectum in rebus sensibilibus sine vegetatione inuenire possibile est: tamen si in supramundanis intellec-
tus sine vi vegetatrice reperitur. igitur. Eodem modo probandum est q. vis sentiendi a virtute mouendi & intelligendi separari
potest: vis autem mouendi & intelligendi a vi sensitiva separari non possunt. Sic & virtus mouendi a virtute intelligendi sepa-
rari posse probanda est: sed vis intelligendi sine virtute mouendi inueniri non posse. Et deniq. vires superiores ab inferioribus sepa-
rari possent: inferiores autem a superioribus minime seiuari posse concludendæ sunt. Quare vis vegetandi a cæteris seiuatur: sed
ab ea non seiuantur aliæ. vis sentiendi a vi mouendi & intelligendi separatur: & ab ea virtus vegetandi separatur. Vis mouendi
a vi intelligendi separatur: & ab ea virtus vegetandi & sentiendi semouetur. Vis autem intelligendi a cæteris non separatur: sed
ab ea cæteræ priores separantur. ¶ Correlarium. Quare viuentia omnia a vi vegetatrice ut prima & conuertibili causa viuere di-
cuntur. ¶ Nam cum ea adest: protinus adest vita. & cum abest: protinus & vita abest. quod in alijs potentijs non inuenias.
¶ Quarta conclusio. Vis sensitiva primum est animalis principium: & quo quicq. animal esse cognoscitur. ¶ Nam cum primum
adest sensus: & si vis mouendi & intelligendi abest: ut in animalibus terræ affixis: tale viuens est animal. ut conchilia: & ostrea.
Cum vero in viuentibus non est sensus ut plantis, nullus dixerit illud esse animal. igitur vis sensitiva est primum animalis prin-
cipium. Et quibus vis motiua & intellectiua solum in animali esse possit: ab his tamen non primo cognoscitur aliquid esse animal: cum
inueniantur animalia quibus neutra dicitur virtutum affit. ¶ Quinta conclusio. Primum & communissimum sensuum omnium /
tactus est. ¶ Nam sicut se habet vis vegetandi ad cæteras animæ potentias: ita & vis tangendi ad cæteras particulares sentiendi
potentias. Sicut enim vegetatiua virtus a cæteris separari potest: cæteræ autem non ab ea. ita & tactus a cæteris sensibus potest sepa-
rari: & inueniri in animali sine gustu / odoratu / visu / auditu. cæteri autem sensus sine tactu minime inueniuntur. A virtute vegetan-
di est potentiarum animi prima & communissima: quæq. omnibus conueniat viuentibus ut probatum est: igitur & tactus est om-
nium sensuum primus: & omnibus conueniens animalibus: quod est propositum. ¶ Correlarium. Quo fit ut sicut vis vegetandi /
viuentium est principium: ita tactus / sentiendum principium esse censendus est. ¶ Nam cum adest tactus: adest sensus: & cum abest
est tactus: continuo abest sensus. & cum abest sensus: perit animal. igitur & cum tactus abest: illico non est animal: quare tactus /
sentiendum est principium. ¶ Secunda animæ diffinitio. Anima est primum principium viuendi / sentiendi / mouendi / vel in-
telligendi. Ut enim vegetandi vim habet: primum est viuendi & principale principium. Ut sensitiva vis est: præcipua est sentiendi
causa efficiens. & ita de cæteris. ¶ Prima questio. An singule quæ prius dicte sunt potentie: scilicet virtus vegetandi / sensus /
motus / & intellectus: sint anime / an sint anime partes. ¶ Responso. Dicte potentie non sunt diuersæ anime: ut quæ-
libet earum in vno eodè sit anima ab altera distincta reipsa: sed sunt ipsæ anime: ab ea sola ratione discrepantes. Sunt autem anime
partes: non quidem constituentes / ut duæ partes lineæ constituunt lineam: sed potentie particulares & quæ proprijs & particula-
ribus anime operationibus addicte sunt. ¶ Secunda questio. Si dicte potentie sunt anime partes: an locis / subiectoq. distincte sint /
ut vna sit in vna parte corporis sine cæteris: & altera in alia corporis parte in qua nulla sit reliquarum. Ut potentia vegetandi
sola in corde / & sola sentiendi in capite / solaq. potentia mouendi in pedibus. An ita diuersas sibi corporis partes non vendicat / sed
rõe sola differat abinuicem. ¶ Respondeo: ipsas potentias nõ distingui locis & subiecto imo eas in eodè esse subiecto: eadèq. pte. ut vbi &
in quocunq. materie parte est potentia vegetandi: illic & sentiendi & appetendi / & se mouendi adest potentia. sicut vbiq. in igne est
est virtus: & quolibet sensu particulari sentiendi. Et quibus illa vis in ea materie parte ut pede non efficiat visionem / neq. auditio-
nem / aut gustationem: est tamen potentia ad efficiendum illa: quia est omnino similis nature cum ea anime parte quæ huiusmodi
efficit operationem. Modo quicquid virtutis conuenit vni eorum quæ sunt eiusdem nature: & alteri. Quod autem anima non in
omni parte corporis ut pede visionem efficiat: id non prouenit ex propriæ virtutis defectu: sed quia illic organum non habeat dispo-
situm ad talem efficiendam operationem. & sine organo nunq. talem efficiet operationem. quemadmodum si quis peritus scribendi
non scribat desitutus calamo: non id ob artis defectum prouenit: sed ob instrumenti necessarij carentiam scilicet calami.
Quilibet igitur anime potentia per totum corpus diffusa est: ut vbi vna est illic & quilibet altera tum communis tum particularis.
Non tamen vbiq. est vnius potentie operatio: illic & cuiuslibet alterius operatio esse nata est. quia operatio requirit organum:
quod si illi parti cui non adest: adest: & in ea operatione quæ nunc facere non potest anima faceret. ut si contemperantia pupille
esset in pede: anima in pede efficiet visionem: & si in toto corpore: & anima toto corpore videret. Vnde in quibusdam viuentibus
facile est videre consimilis virtutis et potentie animam per totum corpus esse diffusam: ut quam vim habet tota anima in tota ma-

Quælibet
aiæ potentia /
per totum cor-
pus diffusa est.

teria / eandem & consimile habeant anime partes in sibi respondentibus partibus materie quibus insunt. ut in plantis / quæ per dis-
iusionem distractæ consimilem retinent vim vegetandi ut nutriendi / augendi / minuendi / generandi: quam prius totæ seruauerant.
Ramenim dissecti alimentum si terræ inserantur suscipiunt / augentur / minuantur / & suum generant simile: ut prius totæ plantæ
fecerant. At ipsi dissecti eiusdem sunt nature & conditionis: ut ydem continui in suo toto: ergo cum erant continui habebant
vim vegetandi / nutriendi / augendi / minuendi / & suum simile generandi. Cum tamen totæ plantæ continuæ sunt: vnam habent
totius viuentis formam actum & quæ alterius forme non sit pars: plures tamen partiales habent in diuersis materie partibus for-
mas potentia: & quarum quælibet sit totius forme pars: diuise autem & dissectæ siue abinuicem discontinuæ / sunt plures actus
anime: quarum quælibet / alterius non sit pars sed tota. ut de forma substantiali aquæ continuæ & deinde in diuersas guttas dis-
uise. Simile est de animabus animalium insectorum: quorum partes diuise & discontinuæ vitam & sensum ut prius in toto
habebant / retinent. ut colubri aut muscæ si in partes distrahantur: appositum suscipient alimentum / sentient obiectum sensibile / &
de loco in locum transferentur / si modo organa ad motum necessaria non deseruiunt. Et quia sensum & motum / ut prius habebat totum /
retinent partes distractæ: quare easdem virtutes eadem partes continuæ retinere cognoscuntur / & appetitum ipsæ discon-
tinuæ etiam habeant oportet. Nam vbi sensus adest: voluptatem & tristitiam adesse necesse est. Est enim voluptas / conuenientis
per sensum apprehensio. Et tristitia / disconuenientis per sensum apprehensio. At vbi voluptas & tristitia adest: & appetitus. igitur
vbi sensus adest: & appetitus. ¶ Cum autem de potentijs quæ consimiles per totum viuens inueniuntur fit sermo: non intelli-
gatur fieri mentio de virtute intelligendi. Ea enim alterius esse generis videtur: & a cæteris anime viribus differre / perinde atq.
incorruptibile a corruptibili. quæ eam proprias itidem in corpore operationes minime exerceat: a corpore viuente separabilis est
sicut incorruptibile a corruptibili. Cæteræ vero potentie corpori addicte ut vegetandi / sentiendi / mouendi / locis & subiecto ab-
inuicem seiuungi non possunt: sic q. vna sit in vno subiecto in quo nulla sit reliquarum. Ratione tamen eas abinuicem differre non
est dubium. Nam quorum operationes reipsa differunt: & potentie ratione dissident. At ipsarum potentiarum operationes reipsa
differunt: cum aliud sit sentire / aliud appetere / & aliud se mouere. igitur sensus / appetitus & motus earum potentie ratione
differunt. Et animalia abinuicem per has differunt potentias: nam aliqua omnes participant ut homines: aliqua plures ut equi /
aliqua vnam solum ut ostrea terræ affixa. Differunt etiam abinuicem sensuum pluralitate aut paucitate: nam aliqua animalia om-
nes habent sensus ut homines / aliqua plures ut vermes / aliqua vnum solum ut ostrea solum tactum. ¶ Tertia questio. Cum
duo sunt quibus habetur scientia: vnum ut subiectum / quod est anima: alterum ut forma & species / quod est scientia. Similiter
cum duo sunt quibus habetur sanitas: vnum ut subiectum / quod est corpus: alterum vero ut forma / quod est sanitas. Ita duo sunt
quibus viuimus: & reliquas anime exeremus operationes scilicet subiectum & formam: vtrum illorum duorum est anima. ¶ Re-
spondetur q. anima est primus actus & principium viuendi & cæterarum operationum non ut subiectum & materia: sed ut forma
/ species / ratio. Sicut scientia / eorum qui scientiam habent: & sanitas / sanorum sunt formæ. operationes enim agentium sus-
cipiuntur in subiecto apto & disposito ad earum receptionem: visio in oculo recte disposito / & gustatio in lingua debitum
habente contemperamentum. ¶ Primum correlarium. Quare anima bene diffinita est esse actus corporis naturalis & organici.
¶ Nam cum triplex sit substantia scilicet materia / forma / & totum compositum: ostensum est in prima præcedens capituli con-
clusionione animam non esse materiam nec totum compositum / sed actum substantialem ipsius totius moderatorem. ¶ Secundum cor-
relarium. Quapropter recte crediderunt aliqui animam neq. totum esse corpus: neq. esse sine corpore. ¶ Quod anima non sit cor-
pus / satis prius ostensum est. Alioquin duo corpora simul essent in eodem / quod est impossibile. Quod vero non sit sine cor-
pore / patet: quia ipsa est in corpore ut pars substantialis in suo toto / & est ipsius corporis primus & substantialis actus. ¶ Tercium
correlarium. Est iterum ut qui animam posuerunt omne corpus sine discrimine ingredi posse / contra anime dignitatem &
perfectionem de ea locuti sunt. ¶ Nam necesse est formam substantialem in subiecto existentem: esse in materia conuenienter dispo-
sita ad illius forme susceptionem: sicut ipsa forma suscipi nata est. Non enim recipitur anima equi in materia: nisi habente dispo-
sitiones ipsi forme natura conuenientes. Nec etiam forma pulli in materia oui: nisi habente qualitates / forme pulli aptas & pro-
prias. Modo corpus equi aut asini non habet dispositiones conuenientes forme hominis: nec contra corpus hominis dispositum est
ad suscipiendum formam equi aut asini: ut in primi de anima capite tertio ostensum est.

¶ Tertij capitis nota.

¶ Trigonus / triangulus. ¶ Tetragonus / quadratum. ¶ Cupedia / cupiditas.

27

¶ Tertium cap. continet duas conclusiones. ¶ Prima conclusio. Potentiarum anime
(quæ sunt quinque: vegetandi virtus / sentiendi / appetendi / mouendi & intelligendi)
quibusdam insunt omnes / quibusdam multe / quibusdam vero vna sola adest.
¶ Nam stirpibus: vis vegetandi sola adest. animalibus omnibus: vis sentiendi / cui
semper appetitiua coniuncta est. ¶ Primo. quia appetitus sunt cupiditas / ira & vo-
luntas. cuiuslibet autem animalis vel imperfectissimi inest cupiditas: & si ira & voluntas
desint. ut enim tactus / sensuum abiectissimus & infimus est: ita cupiditas / appetitio
num abiectissima & infima. sine qua (ut sine tactu) nulla subsistunt animalia. ¶ Se-
cundo. Cuiusq. inest sensus: illi eodem delectatio & tristitia inest. cuiuslibet autem animalis inest sensus. ha-
bent enim tactum omnia. igitur cuiuslibet animalis inest delectatio & tristitia. cui autem hæc inest: inest
appetitus. Est enim delectatio / conuenientis & delectabilis cupiditas: dolor / contrarij tedium.
¶ Tertio. Quia omne animal sensum habet alimentis. is autem tactus est: qui calidum / frigidum / humidum
dum & sicq. percipit quibus aluntur animalia. Animalia enim calidis / frigidis / humidis / & siccis aluntur oia.

Et quicquid alimenti sensum habet: interdum esurit & sitit, quicquid autem esurit aut sitit: appetit. Est enim esuries/calidi & sicci appetitus. Sitis vero: frigidit & humidit. Et quacumq; gula præter hæc expetit: ex superfluo & accidenti expetit, quid sonus/quid color/quid odor alimenti conductio: omne igitur animal appetit. Quibusdam præter has potentias: virtus mouendi adest / vt bipedibus & quadrupedibus omnibus, quibusdam intellectus: vt homini & si quicq; homine præstabilis est. Homini enim intellectus & cæteræ animæ potentia insunt. Est igitur notum potentias animæ quibusdam inesse omnes / quibusdam plures / & quibusdam tantum vnam. ¶ Secunda conclusio. Animæ ratio: figuræ rationi similitudinem gerit: & anima/figuræ. ¶ Nam sicut datur figuræ communis ratio: cunctis accommodata figuræ: quæ nulli figuræ speciei propria est. itidem & animæ communis data est ratio: omnibus conueniens animis / & quæ nulli propria est. Et sicut præter circulum/triangulum & (quæ deinde sequuntur) particulares figuras: nulla figura est. Ita præter eas quæ dictæ sunt: nulla prorsus est anima. Et quemadmodum priores figuræ: in posterioribus clauduntur / vt Trigonus in Tetragono: ita vegetatiuum in sensitiuo / & priores potentia in posterioribus. & vt figurarum priores a posterioribus absoluuntur / posteriores vero a prioribus nequaquæ: ita licet intueri in animalibus. Est enim vegetatiuum sine sensitiuo: vt in stirpibus, sensitiuum vero sine vegetatiuo nunquæ. Tactus qui sensuum primus est: sine aliis sensibus esse potest: auditu / visu / odoris sensu. illi vero sine tactu nunquæ. Sunt enim præterea animalia: neq; auditu / neq; visu / neq; odorandi sensum habentia. Et quæcumq; se secundum locum mouent: sensum habent / non autem econtra. Est enim sensus prior. Et ideo multa sunt animalia sensum & non motum habentia. Et cui intellectus inest (vt homini) omnes insunt, & intellectus: vltimus / minimus atq; simplicissimus est. qui quibuscumq; mortalibus adest: & cæteras adesse potentias necesse est: non autem econtra fit / vt cuiusq; aliarum virtutum aliqua assit: huic & ratiocinandi virtus assit. Quare manifestum est animæ rationem: figuræ rationi similitudinem gerere / & animam figuræ. Et de singularum potentiarum / maximeq; animæ propria atq; accommodata ratione: hæcenus dictum est.

Tertij capitis prima conclusio. ¶ Cum quinq; sint potentia animæ scilicet virtus vegetandi / sentiendi / appetendi / mouendi & intelligendi: quibusdam viuentibus ipse omnes assunt / quibusdam complures sed non omnes / quibusdam vero vna sola. ¶ Patet. Nam plantæ solam habent vim vegetandi. Animalia omnia cum vi vegetandi habent vim sentiendi: cui semper vis appetendi conueniunt. vt cui vna conueniat / & altera: & cui vna abest / & altera. Quod tribus ostenditur rationibus. ¶ Primo. Quia species appetitus sunt potentia concupiscendi / irascendi & volendi. At cuihabet animal quantuncumq; imperfecto adesse potentia concupiscendi: quis ei abest irascendi virtus & volendi. Sicut enim se habet tactus ad sensum: ita cupiditas ad appetitum. Nam sicut tactus sensuum imperfectissimus est / & infimus: ita cupiditas appetituum est imperfectissima & indignissima. Sed tactus principium est sentientium / & sine eo nulla subsistat animalia: igitur & cupiditas principium est appetentium / omnibus conueniens animalibus / & sine qua animalia subsistere nata non sunt. Et quemadmodum tactus a cæteris separatur / alij autem ab ipso minime: ita cupiditas a cæteris separatur scilicet ab ira & voluntate: alij vero appetitus ab eo separari non possunt. Sunt igitur sensus & appetitus semper conueniunt. ¶ Secundo. Cuiusq; inest sensus: illi eidem inest delectatio & tristitia. Nam in sensuali perceptione conueniens est delectatio: & in perceptione sensuali disconueniens tristitia / vt visio / auditiō / gustatiō. At cuihabet animal inest sensus: nam animalia omnia habent tactum. igitur cuihabet animal inest delectatio & tristitia. Deinceps. cuiusq; inest delectatio & tristitia: eidem inest appetitus. Est enim delectatio: conueniens & delectabilis cupiditas / quare appetitus. Et dolor est disconueniens rei & tristis ædium: quare & cupiditas. At omni animali inest delectatio & tristitia / vt prius ostensum est. igitur omni animali inest appetitus: & omni itidem animali inest sensus. igitur sensus & appetitus semper conueniunt. ¶ Tertio. Omne animal habet sensum alimenti. Nempe omne animal habet tactum. Tactus autem / alimenti sensus est: eius qualitates discernens & duplicans. Siquidem tactus percipit calidum / frigidum / humidum / & sicum: quale / alimentum omne necesse est. Nam omnia animalia: calidis / frigidis / humidis / & sicis aluntur. Neq; gustus hic alimenti sensus putandus est: cum nō omne animal gustum habeat / & non oporteat alimentum omne saporem quo a gustu discernatur habere. At quicquid habet sensum alimenti: interdum esurit & sitit: cum scilicet abest ei alimentum quo nutriatur: igitur omne animal interdum esurit aut sitit. Rursum. omne animal interdum esurit aut sitit. At quicquid esurit aut sitit: appetit. Est enim esuries / calidi & sicci appetitus. Sitis vero: appetitus frigidit & humidit. Et quicquid præter hæc scilicet calidum sicum / & frigidum humidum appetit gula: ex superfluo & non ad naturæ necessitate expetit. Nihil enim color / nihil sonus / odor / sapor alimento conducit nisi ad gula: irritationem / voluptatemq; explendam: igitur omne animal appetit. Et omne animal itidem sensit vt prius ostensum est: igitur vis sensitua & appetitiua inseparabiliter eidem conueniunt: quod est propositum. Cum vi autem vegetatiua / sensitua / & appetitiua / quibusdam animalibus vis motiua conueniunt: est: vt animalibus bipedibus / & quadrupedibus / immo volatilibus / aquatilibus / & reptilibus. Quibusdam autem animalibus cum cæteris potentijs & intellectu adest vt homini: & si quid in terris homine præstantius est / vt nonnulli Platonici posuerunt animalia rationalia / tempore æterna atq; immortalia / homine excellentiora quibus tamē non assentitur Aristoteles. manifestum est igitur potentias animæ quibusdam viuentibus adesse omnes / quibusdam plures non tamen omnes / quibusdam vero vnam tantum. ¶ Secunda conclusio. Animæ diffinitio cum figuræ diffinitione conuenientiam habet & analogiā. & anima cum figuræ. ¶ Primo. Quia sicut datur communis diffinitio figuræ q; est q; termino vel terminis clauditur (terminis in quam magnitudinum: & quæ sunt magnitudines) omnibus conueniens particularibus figuris / vt circulo / triangulo: nulli tamen particulari figuræ propria & solum conueniens. Non enim solum conuenit circulo: quia etiam conuenit triangulo. Nec triangulo est propria: cum etiam quadrangulo conueniat. Ita data est communis diffinitio animæ conueniens omnibus animalium speciebus / vt vegetatiua / sensitua / appetitiua / motiua / & intellectiua: nulli tamen propria solumq; conueniens. ¶ Secundo. Sicut præter circulo

Platonici.

lun / trigonum / tetragonum / & cæteras quæ naturali numerorum serie deinde sequuntur particulares figuras / nulla est figura. Quæcumq; enim datur: sub aliqua datarum specierum continetur. Ita præter animas superius nominatas nulla penitus est anima: cū omnis anima / aut vegetatiua sit / aut appetitiua / motiua / aut intellectiua. ¶ Tertio. Sicut priores figuræ & quæ a prioribus / minoribus numero denominantur: clauduntur in posterioribus figuris / a posteriore numero & maiore denominatis. perinde atq; priores numeri in posterioribus clauduntur. Vt trigonus figurarum rectilinearum planarumq; (de quibus solis hic intelligit Aristoteles) primus: clauditur in tetragono (Tetragonus enim ex duobus Trigonis componitur) perinde atq; ternarius clauditur in quaternario. Trigonus & Tetragonus clauduntur & includuntur in Pentagono: sicut tria & quattuor in quinq;. Sic Trigonus Tetragonus & Pentagonus clauduntur in hexagono: sicut in sex inueniuntur / tria / & quattuor / et quinq;. Ita priores potentia clauduntur in posterioribus vt vegetatiuum in sensitiuo / vegetatiuum & sensitiuum in motiuo / vegetatiuum sensitiuum & motiuum in intellectu. Nam vbi posteriores inueniuntur: illic & priores cum figuris tum animas reperiri est necesse. ¶ Quarto. Sicut priores figuræ separantur a posterioribus & sine eis inueniuntur: vt trigonus sine tetragono / trigonus & tetragonus sine pentagono: Trigonus / Tetragonus & Pentagonus sine hexagono: quemadmodum in numeris a quo denominantur euenit. Posteriores autem figuræ non separantur a prioribus: vt Tetragonus non separatur a Trigono / nec Pentagonus a Trigono & Tetragono cum ex eis componatur. nec hexagonus a Trigono Tetragono & Pentagono: quos in se tanq; suas partes claudit & continet. quemadmodum quattuor non separantur a tribus / nec quinq; a tribus & quattuor diuisim / nec sex a tribus / & quattuor & quinq;. Ita priores anime sine posterioribus inueniuntur: posteriores vero sine prioribus minime. Vegetatiuum enim sine sensitiuo inuenitur in plantis. sensitiuum vero sine vegetatiuo inuenias nunquæ. Et id non modo verum est de quinq; communibus & generalibus anime potentijs: verū etiā de particularibus alicuius generalis potetia: viribus / vt de virtutibus sentiendi. Tactus enim q; sensu est primus / sine alijs sensibus visu auditu & odoratu esse pot. Cū nōntalia sint animalia neq; auditu neq; visu neq; odoratu habentia. Ceteri autē sensus sine tactu esse nō possunt. Sicut appetitus spes cupiditas sine ira & voluntate esse pot. Ira autē & voluntas sine cupiditate esse nō possunt. Sensitiua præterea in multis animalibus sine motiuo reperitur: at motiuum sine sensitiuo & vegetatiuo inueniri non potest. Sic motiuum sine intellectu in multis inuenias animalibus: intellectu autem sine motiuo (quare nec sine sensitiuo & vegetatiuo) nunquæ reperitur. Cui enim intellectus adest: & omnes potentia: priores / vegetandi virtus / sensus / motus assunt. Sane intellectus: vltimus est / potentiarum numerum (vt perfectissimum) consummans: & ad cuius operationes exercendas natura (quæ ab imperfectis ad perfectiora procedit) postremū intentat est: idem minimus est: nam maxime inter formas sensibiles vnus & monadit (quæ numerorū minimum est) assimilis. Idem simplicissimus est / & in partes eiusdem rationis indiuiduas / & ea compositione / continuiq; diuisione longe recedens. At non oportet eduerso sicut reliqua priorum potentiarum assit: eidem intellectum (quæ ratiocinandi virtus a nobilissima eius operatione nuncupatur) adesse. Et in hac figurarum ad animas analogia: vegetatiuum vt trigonus intelligitur / sensitiuum vt tetragonus. Appetitiuum vt Pentagonus / motiuum vt hexagonus & intellectuuum vt heptagonus: a numero septenario (qui a Pythagora plurimum effertur ob suam dignitatem) denominatus. Hinc intellectui perfectissime animalium potentia recte accommodatur. Manifestum est igitur animæ diffinitionem ad diffinitionem figuræ similitudinem habere: & animam ad figuram. Sed de anime propria diffinitione & singularum potentiarum satis dictum est.

¶ Quarti capitis nota

¶ Auspicari / ordiri / incipere.

29
30
31

Vartum cap. continet septem conclusiones, vnam correlarium ad quartam, tres rationes ad ipsam, tres alimenti proprietates, vnam dubitationem, & vnum correlarium, & tres alentis & argentis differentias ad quintam. ¶ Prima conclusio. De actibus potentiarum q; de potentijs: prior apta incumbit determinatio. ¶ Nam considerandum est quid vnaquæq; potentiarum sit: quæque passiones consequantur & insunt. At actus operationesq; potentiarū: ipsi potentis nobis priores notioresq; existunt. ipsorum igitur q; de potentis: prior incumbit determinatio. ¶ Secunda. Eadem quoq; ratione de actuum obiectis q; de actibus ipsis: prius determinandum est. ¶ Nam potentiarum obiecta nobis sunt actibus priora & notiora: vt alimentum / sensibile / appetibile / locus / intelligibile. ¶ Tertia. Inter determinanda / alimentum & generatio primum obtinent determinandi locum. ¶ Nam vis animæ nutriendi omnium prima est: quæ omnibus inest. sine qua nullæ aliarum insunt, cuius officia sunt alimento vt / augere / minuire / & generare. Et horum naturalissimum & præcipuum est sibi simile generare: omnibus viuentibus (modo sint perfecta / non capta membris / non deprauata / neq; spontaneam generationem habentia) conueniens. vt animal / animal simile generare: & plantæ similem plantam. Sic enim semper secundum suum simile (cum ea ipsa: eadem in numero manere non possint) perseverant / assimilationem / conditionemq; assequuntur diuinam: q; tum eis conceditur: quam appetunt omnia / cuiusq; gratia agunt omnia quæ sunt in natura. De alimento igitur nutritiue potentie obiecto: & generatione potissimo eius opere & vt aliorum sine: non ab re primum auspicamur determinations locum. Attamen duplex est id cuius gratia res fiant. Vnam quod vt diuina illa / sempiternaq; ratio: quam appetunt omnia: vt diximus. vt q; vnum quodq; potest: sit eternitatis / sortisq; diuine participes. illud magis / illud vero minus: & id / summum est. Alterum est cui: vt ea ipsa quibus hæc diuinitatis imitatio acquiritur / quibus attinet & pertinet re videtur. Et hoc infra alterum / atq; illi inferius est. ¶ Quarta. Anima in viuentibus trium causarum: forme / efficientis / atq; finis vicem obtinet. ¶ Speciei vero & forme. quia viuere viuentibus est esse. atq; igitur & anima (quæ est viuendi causa) ipsis animatis dat esse: et eorum forma existit. Item omnis actus

potentię: species est & forma. Anima autem actus est potentię, est igitur forma. **Q**ue efficientis: statim notum est. Nam augmentatiōnis motum atq; decrementum prestat. Nihil enim natura incrementum/decrementumq; sustinet: quod non alatur, nihil autem alitur quod non sit animę particeps. & multis (& si non omnibus) sensum & motum præbet anima. Est enim sensus / alteratio quædam: quæ nullis animæ expertibus accidere potest vñq;. Ita & neq; progressio / & quæcumq; animalis mutatio a se conueniat. Et q; finis & causę gratia cuius etiam vicem obtineat: cognitum facile est. Nā vt quę mente & ratione fiunt: alicuius gratia fiunt. ita & quę a natura fiunt: alicuius gratia fieri videntur. Id enim in viuētib; est anima. Ipsius enim gratia: & animalium / & plantarum corpora / & corporum organa sunt omnia. sed vt cui. dictum est enim duplex esse quo gratia cuius: vt quod / & vt cui. Trium igitur causarum: formę / vnde motus / & cuius gratia: vices obtinet anima. **C**orrelarium. Vnde fit vt Empedocles horum motuum in animalibus causam non rite assignauerit. **D**icebat enim viuētia & plantas deorsum augeri: q; terra suapte natura feratur deorsum. & ramos & palmītes sursum extendi & augeri: hoc faciente igne sursum illos rapiente/incrementumq; præstante. Sed hæc non bene dicta esse patet. **P**rimo. Quia in stirpibus & plantis male sursum & deorsum assignat. Nam quod est os & caput in animali: radix est in arbore. Os autem sursum est animalis: igitur & radix arboris. Cōsimilia enim ipsis correspondent opera. Quare rami & palmītes e regione radicis quę sursum est: sunt plantę deorsum. Neq; putare oportet omnium sursum & deorsum: secundum vsuersi loca (quę nos sursum & deorsum nuncupamus) esse deputanda. **S**ecundo. Dicat Empedocles quid terram & ignem tam diuersorum et dissonātiū conatum retinet: quo mitus in sua loca euolent / & dissipentur viuētia: Nihil præter animam conuenienter assignare posse videtur. quod si ita fecerit: animam præcipuum esse augmenti & decrementi efficiens / assignabit. **T**ertio. Quia inualida est ratio qua suspicati sunt complures / ignem in viuētib; esse augmenti causam: q; elementorum ignis vel maxime solus ali / nutritiq; videatur. Hinc opinione traxere: viuētia ab ipso igne clementi / sūq; nutritiōnis causam ducere. Sed hoc verum nō est: q; suis calor augmentatiōni & nutritiōni coadiuuat / eoq; vtatur anima vt instrumento. Nam ignis augmentum in infinitum fit: quousq; fuerit combustibile. non autem animalis augmentatiō: sed omnium natura constantium magnitudinis & augmenti terminus est & ratio. huiusce autem rei officium est animę & speciei: potius q; ignis atq; materię. Sed vt propositum exequamur: de virtutis nutritiōe & generatiōe (quę omnium prima est) alimēto / nunc agendum est. **T**res alimēti conditiones. **P**rima. Nutritio contrarium est alimētum. **S**ecunda. Alimētum tale debet esse contrarium / ex quo non modo suum contrarium generetur: sed & incrementum suscipere natum sit. **P**leraq; enim sunt contraria quę ex se inuicem fiunt: sed alterū altero non accrescit. vt ex sano fit egrum / & ex egro fit sanum: sed neutrum ex neutro suscipit incrementum / imo nec nutrimentum. **T**ertia. Contrarium corrumpere & transmutare debet alimētum / non autem contra: alimētum suum contrarium. quemadmodum humidum alere videtur ignem: non autem cōtra / ignem humidum alimētum esse: q; ignis in suam speciem transfert humidum / & non eduerso. Sed huius rei cōstitit dubitatio / opinio nūq; diuersitas. Dixerunt enim hi similia similibus ali. Nam nutritio perinde est atq; augmentatiō. Augentur autem similia similibus: igitur & similia similibus aluntur. Illi vero dixerunt contraria contrariis ali. **P**rimo. Quia oportet alimētum transmutari & concoqui. transmutatiō autem omnis de contrario in contrarium / aut in medium. **S**ecundo. Simile nō patitur a simili. Alimētum autem patitur ab alito / & non e contra. vt faber ferrum excudens nihil patitur a materia: hæc autem patitur ab illo. Alitur igitur contrarium contrario. Sic: ita dicentes conciliare possumus: si priusq; cōstitutum sit / alimētum vocent: quod & idem cōstitutum vocent alimētum. vtrosq; quodammodo recte sentire dicimus. & similia similibus ali / & contraria contrariis. Nam in principio: alimēto in cōstito / indigestoq; contraria contrariis aluntur: tandem vero in exitu / ipso alimēto in cōstito: similia similibus ali cōcedere debemus. **Q**uinta conclusio. Animatum vt animatum est nutritur. **N**am nihil nutritur quod non sit vitę particeps: & alimēto in viuētis naturam conuerso. nutritur igitur animatum: vt animatum est. **C**orrelarium. Quo fit vt alimētum ad animam per se & nō per accidens referatur. **N**ullo enim accidente suscepto quicq; alitur: sed versa alimēti natura: & viuētis specie accepta. **T**res alentis & augentis differentię. **H**inc deprehendi possunt alentis / augentisq; differentię. Differunt enim primo. Nam & si subiecto vnum sint: ratione tamen & cogitatione sunt duo. Idem enim alimētum vt substantiam ministrat / alens dicitur: vt vero molis amplitudinem attollit: dicitur augens. **S**ecundo. Viuens eoq; nutriente eget / quousq; persequatur: saluat enim ipsum / alimētum. non autem semper eget augente: sed sui incrementi statum habet / citra suum finem constitutum. **T**ertio. Nutriens generationem & ortum facit: non illius quod alitur (tam enim est: & nihil se ipsum generat / sed saluat) sed talis: quale est id quod suscipit alimētum. Vnde fit vt animatum alimēto priuatum: persistere nequeat. Animę enim talis vis / talisq; facultas adest: vt ipsam habentem saluet / fluxumq; reparat. Id autem efficere non valet: nisi alimētum parando / aptando / coquendoq; suę corporeę machinę reparamento. **S**exta. Aequū est vim vegetandi: a generandi facultate vim generatiuam dici / nomenq; hinc ducere. **N**am cum eius tria præcipua sint opera: alere / augere / generare. Alere quidem: vt propriam conferuet substantiam / a quo vis alitrix & nutriendi dicitur. Augere: ad magnitudinem natura institutā consequendam: a quo augmē-

33

34

35

36

37

38

tatiua virtus nomen fortiretur. gignere: ad prolem edendam / imitandumq; illam diuinitatis immortalitatem. & quod opus vt diuinitus: aliorum finis est. modo autem equum est vnum quodq; a fine denominari. Aequum igitur est vim vegetandi / ab ea gignendi facultate vim generatiuam dici: nomenq; fortiri. **S**eptima. Omne animatum: insitum calorem habere necesse est. **N**am duobus / alimētum ad nutriendum paratur. vno vt mouente & quidem immoto: altero vero vt mouente & moto. quemadmodum nauis duobus intemperatur: gubernatore vt primo / principali / & immoto: & Aplustris vt mouente & moto. Paratur itidem alimētum & decoquitur ab anima vt primo mouente & immoto: & a calido. decoctionem enim operatur calidum vt mouens & motum / visq; principalis: instrumentum. Habet igitur omne animatum: insitum calorem. Sed de alimento / alendi virtute / & operibus eius: tanta dicta satis sunt. **Q**uarti capitis prima conclusio. **D**e operationibus potentiarum priusq; de potentijs est determinandum. **N**am considerandum est in particulari quid vnaqueq; sit potentiarum / & quæ cuiusq; potentię sunt passiōes & proprietates. In quibus quidem determinandis a notioribus ad nos ad natura notiora procedendum est. At potentiarum operationes sunt notiores ad nos ipsis potentijs. sunt enim operationes / effectus: potentię vero / earum causę. Effectus autem suis causis ad nos sunt notiores: igitur de potentiarum operationibus prius determinandum est q; de ipsis potentijs. **S**ecunda conclusio. **O**beandem causam prius de operationibus obiectis q; ipsi operationibus faciendā est determinatio. **D**e notioribus enim ad nos prius est determinandum: q; ab illis ad notiora natura cognoscenda procedendum. **O**biecta autem operationum quę sunt / alimētum: vegetatiōnis / sensibile / sensatiōnis / appetibile: appetitiōnis / loci: motiōnis: & intelligibile: intellectiōnis: sunt notiora ad nos q; ipsę operationes. **V**ulgares enim obiecta operationum habent explorata: quomodo autem fiat nutritio / augmentatiō / visio / auditio non cognoscunt: igitur de obiectis prius determinandum est q; de operationibus. **T**ertia conclusio. **I**nter ea quę hic determinanda sunt: de alimento & generatiōe prius determinandum est. **D**e alimento quidem. Nam de primę potentię obiecto / primo loco determinandum est. **V**is autem vegetandi / potentiarum prima est & viuētiarum principium: vt supra ostensum est / cuius obiectum est alimētum. igitur de alimento primo loco est determinandum. **D**e generatiōe vero: quia de principali & digniori potentię operatione prius suscipienda est determinatio. At inter potentię vegetatiuę officia / nutritiōe / augmentatiōe / diminutiōe & generatiōe: generatiō potissimum est & dignissimum opus / & formę quę potior natura est maxime conueniens. hinc naturā alissimum dicitur. **E**t conuenit huiusmodi operatiō omnibus viuētib;: dummodo sint perfecta. Nam imperfecta viuētia sine vegetabilia sine animalia vt Conchilia & Osirea non sunt nata suam simile generare. **S**ecundo requiritur q; non sint membris natura ad generatiōem ordinatis priuata. Nam quę illis carent non possunt suam simile generare: vt neq; quis potest sine oculo videre / aut sine pedibus ambulare. **T**ertio. **N**on sint deprauata / id est: ex diuersarum specierum animalibus genita. Nam quę ex dissimilibus speciei animalibus gignuntur: vim generandi non habent. vt mula. **Q**uarto. **V**t viuētia suam generent simile oportet q; non habeant spontiānam generatiōem: sed ex seminis propagatiōe nascantur. Nam quę sponte generantur & per putrefactionem vt vermes / muscæ / etiam: non sunt nata suam simile generare. Siquidem per generatiōem viuētia semper manent secundum suam simile in specie: cum ob longam a primo ente principiōq; rerum distantiam ipsa eadem numero manere non possint: sicut tamen supra mundana ipsi semper enti viciniora manent. **E**t hoc pacto viuētia assimilantur ipsi primo æterno: & diuinam assequuntur conditionem (quę est / semper esse) quantum eis natura datum est. quam quidem diuinam assimilatiōem omnia suapte natura expetunt & desiderant: et ad eam ordinantur: suasq; dirigunt q; maxime possunt operationes. **E**st igitur de generatiōe primo loco determinandum: cum ipsa aliarum virtutis vegetatiuę operationum vt nutritiōnis & augmentatiōnis sit finis: & ad eam dicte operationes ordinantur. quare natura ab imperfectioribus ad perfectiora procedens eam animalibus & plantis perfectum nactis incrementum designauit: & vltimo loco exercendam. **C**eterum duplex est finis. **V**nus est finis quod / præcipuus / vltimatus / & primarius. gratia cuius omnia alia sunt & q; alterius gratia vltimus non est. vt diuina illa bonitas: & abstractissima ratio siue forma: ad quam omnia suapte natura inclinantur vt eternitatis eius / diuineq; sortis participatiōem assequuntur. aliqua quidem magis: vt quę perfectiora sunt & primę suę origini propinquiora / alia vero minus: vt quę sunt ab ipso rerum optimo principio distantiora. **Q**uia enim id ipsum summe bonum est: omnia in ipsum ferri nata sunt. & quia nihil eo melius cogitari potest: ipsum in aliud non ordinatur / cum perfectiora non recte ordinantur in imperfectiora. **A**lter autem finis est cui: qui & minus præcipuus / non vltimatus / & secundarius appellatur. **E**t is est gratia cuius aliquid fieri natum est & qui vltimus in aliud ordinatur: vt rerum formę & operationes per quas illa diuinitatis participatiō acquiritur: & ad quas dicte diuinorum assimilatiō spectat & perinet. **E**t is finis minoris est q; finis quod / dignitatis: nam ad eum ordinatur tanq; medium ad ipsum natura constitutum. **Q**uarta conclusio. **A**nima in viuētib; trium causarum scilicet formę / efficientis / & finis rationem obtinet. **Q**uod sit viuētiarum forma patet. **N**am sicut se habet viuere ad viuētia: ita anima quę viuendi prima est causa / ad animata. **A**t viuere est forma ipsorum viuētiarum: sicut sentire sentientium / & albedo alborum. **D**at enim viuere: esse viuēti / & viuens conseruat in esse: igitur & anima est forma earumq; formalis viuētiarum. **I**mo vero potior est forma: nam substantialis: vita autem solum est forma accidentalis. **P**reterea. **O**mnis actus qui est in materia / potentiāq; subiectu: atque species est & forma. **A**t anima est actus in materia vt subiecto subsistens. **E**st enim actus primus & substantialis: igitur anima est forma. **Q**uod autem anima in viuētib; sit causa efficiens patet. **N**am anima facit in viuētib; augmentatiōem & diminutiōem. **Q**uicquid enim augetur aut minuitur: alitur. **E**t quicquid alitur / habet animam. igitur quicquid augetur aut minuitur: habet animam. **M**ultis insuper viuētib; anima sentiendi præstat operatiōem & se mouendi. **E**st enim sensatio quę alteratio: cum sit speciei sensibilis in sentiendi organo susceptiō: quę quidem species sensibilis (vt & prima qualitas sensibilis) est qualitas. **I**lla autem alteratiō solis viuētib; conuenire potest: sicut & progressio: & quęcumq; alia de loco in locum translatio. **Q**uod vero anima sit in viuētib; causa finalis patet. nam sicut ea quę a mente fiunt per consultiōnem & electiōem: alicuius gratia ordinantur / siue per artem: vt domicitiō gratia habitatiōis & securis gratia sectiōnis. siue per actiōem: vt profectio ad forum gratia emptiōnis / erogatiō pecunię gratia subleuandę egestatis pauperis. **I**ta quę

Finis diuina

natura sunt: etiam alicuius gratia sunt: cum in secundo physicorum ostensum sit naturam alicuius gratia agere. Nam plantarum animaliumque corpora & materiae dispositae sunt gratia ipsarum animarum: & organa a natura data itidem ipsius animae gratia. ut oculi ad videndum / aures ad audiendum / dentes ad cibum contundendum. Et hic locus a minori sumitur. Nam quae mente & ratione sunt: minus ordinata sunt quae sunt a natura: ut quae humano fiant arbitrio & sepe aliter nullo etiam intercedente impedimento fiant. Quae vero natura sunt: sunt magis ordinata: & nunquam aliter nisi interuenierit impedimentum sunt. Si igitur quae minus sunt ordinata: alicuius sunt gratia: ea sane quae magis ordinata sunt: alicuius gratia fieri facile & potiori iure dinoscuntur. Est autem anima finis: non quod siue ultimus / sed cui & non ultimus. Dicitur enim paulo ante duplicem esse finem / scilicet unum ut quod & primum / alterum ut cui & secundum: igitur anima trium causarum / formae / efficientis / & finis rationem seruat. **Correlarium.** Unde manifestum est Empedoclem horum motuum: scilicet augmentationis & nutritionis causam non recte assignasse. **Dixit enim plantas deorsum auferi quia radices terram habent in excellentia: quae maxime nata est deorsum ferri. dixit item ramos plantarum extolli in altum: quia ignem in se habent a dominio / qui cum natus sit sursum ferri: eos sursum rapit & augmentationem praestat. Sed quae haec irrationabiliter ab eo dicta sunt patet. **Primo.** Quia Empedocles male assignat sursum & deorsum in plantis: asserendo radices esse deorsum quae sunt in terra: & ramos esse sursum quae sunt in aere. Nam si cut se habet os & caput ad animal ut hominem: ita se habet radix ad arborem. Consimilia enim habent officia: & easdem virtutes: scilicet attrahendi alimentum. At os est sursum in animali: igitur & radix est sursum in arbore. Sumendum sursum & deorsum ut differentiae sunt positionum in animatis natura determinat: & secundum virtutes distinctae: sicut debuit capere Empedocles: & non pro differentis locorum sumptis secundum loca vniuersi: quemadmodum sumere visus est. Et cum pedes oppositi ori & capiti quod est sursum in animali / sunt ipsius animalis deorsum: consimili ratione rami / radices (quae ipsius plantae deorsum esse ostense sunt) oppositi sunt plateae deorsum. Et quis sursum & deorsum ut differentiae sunt locorum sumuntur secundum loca vniuersi / quorum vnus est ad quem feruntur graua & deorsum dicitur: alter vero ad quem feruntur leuia & dicitur sursum. Tamen ut sursum & deorsum sunt differentiae positionum non sumuntur secundum loca vniuersi. Nam quis hominis caput esset versum ad terram & pedes ad caelum conuerteret: nihilominus caput esset sursum animalis & pedes deorsum. In viuentibus autem hoc pacto sursum & deorsum recte sumi debent: cum secundum proprias eorum virtutes & ab intrinseco tunc discernantur. **Secundo.** Ignis & terra diuersorum sunt & dissonantium conatus. Nam ignis natus est moueri sursum simpliciter & terra deorsum simpliciter. In sua igitur euolant loca & se dissociarent: si quae dissiparentur viuentia nisi ab aliquo retinerentur in viuentibus compacta. perinde atque si lignum & lapidem in aquae medio posueris: lignum a lapide seiugetur / sursumque emergit / lapis autem deprimetur ad fundum / nisi ab aliquo tertio retineantur. At nihil quod ignem & aquam in viuentibus retineat: praeter animam assignari potest. Quae si anima assignetur ea colligans: erit igitur anima praecipuum augmenti & nutrimenti efficiens: & non terra & ignis. **Tertio.** Dixerunt nonnulli igne elementorum solum nutriri quae appositum lignum in suam conuertat substantiam / sicut viuens cibum. Et idcirco ignem in viuentibus esse augmenti causam: & viuentia ab igne sibi intrinseco nutritionis & augmentationis causam habere. Verum quis calor sit efficiens instrumentalis nutritionis & auctoris / quo anima ut instrumento eos exceret motus: tamen non est concedendum ignem nutriri. Nam molis igneae accretum sit in indeterminatem & quod sibi fuerit appositum combustibile. Nam quantum fuerit ignis magnitudo: appositum visibile fiet maior & excrecet. Non autem animalis augmentatio sit in indeterminatem: sed omnia viuentium natura constantium certus est & natura determinatus magnitudinis & augmenti terminus. quem cum viuens attigerit: quis ei alimentum apponatur non excedet. Nutritionis autem & augmentationis opus efficere / potius ad animam & formam pertinet: quam ad ignem / materiae conditionem in viuentibus sequentem. **Tres alimenti conditiones.** **Prima.** Alimentum contrarium esse corpori animato quod nutritur. Nam alimentum in eius debet conuertere substantiam: corrupta forma substantiale cibi ab ipso animato. Quod autem ab altero corrumpitur: ei contrarium est: a quo corrumpitur. igitur. **Secunda.** Alimentum debet esse tale contrarium ex quo non solum suum contrarium generetur: sed ex quo suum contrarium etiam augetur. Debet enim corpus viuens animatum ipsi alimento contrarium: ex alimenti substantia nutriri & ex magnitudine auferri. quare alimentum debet esse contrarium substantiale / materiae & formae & magnitudinem habens. Nam nonnulla sunt contraria quae ex seiuicem quidem fiunt sed vnus ex altero non augetur: quae per se magnitudinem non habeant. ut ex sano fit egrum & contra: non tamen egrum sano augetur / quia egritudo molem non habet: immo nec nutriri / quia neutra habet formam substantialem. **Tertia conditio est.** quae ipsum viuens quod nutritur debet corrumpere cibum non autem contra / cibus ipsum viuens quemadmodum ignis qui humido viscoso ut oleo nutriri videtur / corrumpit humidum & in suam conuertit substantiam: non autem humidum corrumpit ignem. Si enim corrumpere: non aleretur eo humido ignis sed extingueretur. sic & viuens alimento ipsum corrumpente destrueretur & non nutriretur. Sed dubitant plerique an similia similibus alantur: an dissimilia dissimilibus. Dixerunt enim nonnulli similia similibus secundum speciem & naturae substantiam alii. quia nutritio consimiliter fit ut augmentatio / quae nutritioni semper coniuncta est. At similia auferuntur similibus. Fit enim augmentatio / aliquo secundum speciem adueniente & non secundum materiam: igitur etiam similia similibus aluntur. Et eorum ratio valida est si nutritionis terminum respiciant cum iam conuersum fuerit alimentum: tunc enim similia similibus & auferri & nutriri concedendum est. Alij vero dixerunt dissimilia dissimilibus secundum speciem & naturam nutriri. **Primo.** Quia ut fiat nutritio oportet alimentum digerere: & in nutriti substantiam conuertere / a propriaque natura transmutari. At transmutatio fit de contrario in contrarium. Igitur dissimile nutritur a dissimili & suo contrario. **Secundo sic argumentantur.** Simile non est natum pati a simili. Alimentum autem patitur a viuente quod nutritur: nam ab eo corrumpitur. Viuens autem contra non patitur ab alimento: sicut faber cadens ferrum non patitur a ferro sed ferrum ab eo patitur. igitur contrarium alitur suo contrario: ut prima alimenti conditio docuit: quare & dissimile a suo dissimili nutritur. Et haec quidem rationes admittendae sunt respiciendo ad nutritionis principium antequam alimentum conuersum sit in substantia aliti. Analogia tamen de fabro & ferro minus propria videtur: cum ferrum non possit conuertere in substantiam fabri / sicut alimentum in substantiam viuentis. Itaque hoc diuersa (ut videtur) sentientes in concordiam reducere hoc**

Quae ignis non nutritur: nec proprie augetur.

33

34

pacto facile est. Si cibum antequam digestus sit & in aliti substantiam conuersus vocent alimentum & eundem postquam conuersus fuerit itidem vocent alimentum / ut debent (nam & si ante & post conuersionem speciei differentiam habeat: tamen eiusdem operationis scilicet nutritionis utriusque obiectum est: hoc quidem actu / illud vero potentia) utriusque ad diuersa respicientes recte dixerunt. Nam in principio cum nondum fuerit digestus & conuersus alimentum in alitum: dissimilia nutriuntur dissimilibus. In fine vero nutritionis cum iam conuersum fuerit alimentum in substantiam aliti: similia a similibus nutriri concedere non est inconueniens. **Quinta conclusio.** Animatum quatenus animatum est nutritur / & nutritio viuentibus ut animata sunt conuenit: estque esse animatum causa prima nutritionis / nutritio vero propria animatorum conditio. **Patet.** Quia quicquid nutritur: vita participat & animatum est. Inanimata enim ut lapides & saxa minime nutriuntur. Et alimentum in his quae nutriuntur in corporis aliti naturam conuertitur: quod solum ab anima fieri potest. Igitur animatum quatenus animatum est nutritur. Et quis idem sit animatum / sentiens / se mouens / & intelligens: animatum tamen ut sentiens non nutritur: neque sensus prima est causa nutritionis: cum non quicquid nutriatur sit sentiens. sic animatum ut se mouens non nutritur neque ut intelligens. **Correlarium.** Quare alimentum ad animam per se & ut effectus per se refertur: & non per accidens sive ut effectus per accidens. **Non enim quicquid nutritur acquisito accidente ut magnitudine / albedine / aut calore: cum accidens non sit terminus ad quem nutritionis. Et si enim cum res nutritur / simul acquiratur accidens ut magnitudo aut qualitas: tamen ad huiusmodi accidens non est nutritio tanquam ad suum terminum sed solum ad substantiam. Nam quicquid nutriri dicitur cum alimenti forma corrumpitur: & forma consimilis speciei aliti / suscipitur in eadem materia alimenti. In formis quidem viuentium diuiduis alia numero forma suscipitur: sicut & formae particulae cum materia fuit deperdita. In homine vero non acquiritur formae pars noua: sed eadem & imperis incipit informare materiam quam prius non informauit. sicut in defluxu partium materiae nihil ab anima deperditur: sed desinit informare materiam quam prius non informauit. **Tres alentis & augetis differentiae.** **Prima.** quis alens & augetis vnus sunt re ipsa scilicet alimentum quod ab animato suscipitur: ratione tamen duo sunt / & genere etiam generalissimo differunt. Est enim ratio alentis / substantiae: augetis vero / quantitatis. Alens enim dicitur alimentum / ut in corporis nutriti substantiam conuertitur & in deperdite substantiae locum substituitur. Augetis autem est alimentum: ut maiorem corpori animato afferat magnitudinem. Si igitur alimenti formam substantialem respiciat: alens dicitur / si vero molem: dicitur augetis. **Secundo.** Quae ita se habent ut vno alicui conueniente alterum simul eidem potest non conuenire: ratione differunt / ut homo & sedens. At alens conuenit animato quodiu perferat: etiam tempore status ab augmento & decremento: quo simul eidem non conuenit augetis. Nam animato terminus augmentationis constitutus est: antequam ad suum perueniat finem & interitum. igitur alens & nutriens saltem ratione differunt. **Tertio.** Quorum propria & re abiuicem discrepantia sunt opera: & ipsa abiuicem vel ratione differunt. Nutrientis autem & augetis diuersa sunt opera. Nutriens enim generationem facit: non quidem ipsius corporis animati quod nutritur: nam nihil quod est generatur: cum non possit quicquid ad eum moueri terminum quem habet completum. Corpus autem animatum quod nutritur / est. Praeterea nihil seipsum generat: cum nihil sui ipsius sit causa efficiens. At forma substantialis nutriti efficit nutritionem: non igitur seipsam nutritione generat / nec corpus animatum. sed alens generat aliud partiale corpus / numero quidem differens a corpore animato quod nutritur: sed eiusdem & consimilis speciei secundum substantiam. Et quis id partiale genitum / sit deinde pars corporis animati: non tamen debet propter illius particulae acquisitionem: totum corpus animatum dici genitum. quia illius totius generatio aut corruptio secundum alicuiusmodi quod sit totum actu & nullius alterius pars / acquisitionem aut deperditionem / attendenda est. Ea etiam pars quae aut desinit aut acquiritur / admodum exigua est: ut propter eam nulla in toto percipiatur inuolutio. ut propter guttae aquae adiectionem aut ablationem tota aqua nec generari dicitur nec corrumpi. Siquidem praecipuae animati partes manent: ut caput / pedes / radix / rami. Ex quo statim euadit manifestum quod animatum corpus alimento priuatum tum intrinseco quale est sanguis: tum extrinseco quod in geritur ut aptetur & digeratur: durare non potest nec superuivere. sicut flamma in lampade non permanet sine oleo. Nam vis nutriendi adeest anime / ut saluet corpus animatum: & substantiam eius quae defluxit reparat. At non potest vis nutriendi saluare animatum & restaurare deperditum: nisi alimentum digerat & decoquat ad deperdite substantiae reparamentum. Alimento autem digere re non potest nisi semper ei assistat alimentum: igitur corpus animatum alimento priuatum subsistere non potest. **Sexta conclusio.** Rationabile est vim vegetandi nomen habere a potentia generandi: & (si alicuius suarum particularium virium nomine censeri debeat) vim generatiuam potius appellari. **Patet.** nam cum virtutis vegetandi tria praecipua opera & in affirmatione constituta: scilicet alere / augete / generare. (Minuere enim in negatione est & ad interitum ducit). Alere quidem: ut viuens propriam conferuet substantiam / imiteturque diuinorum stabilem permanentiam & existentiam. Augete vero: ad magnitudinem natura determinatam consequendam / imitandamque ab omni occupatione senotam diuinorum plenitudinem. Et ab hoc opere vis vegetandi augmentatiua virtus dicitur: sicut ab illo / vis nutritiua. Demum generare ad prolem sibi specie similem generandam: imitandamque diuinorum quantum natura sinit immortalitatem. Hoc tertium opus (ut paulo ante ostensum est) dignitas est: & aliorum duorum operum finis. Modo aequum est vnumquodque a digniori & a fine denominationem sortiri. Igitur consentaneum est vim vegetandi a virtute generandi vim generatiuam nuncupari. **Septima conclusio.** Omne animatum / intraneum habet & naturalem calorem: quo vis vegetatiuae operationes exerceat. **Nam alimentum duobus intrinsecis efficientibus ad nutriendum disponitur. vno quidem quod mouet solum & non mouetur: scilicet forma substantiale quae praecipuum est efficiens nutritionem. Altero vero quod mouet & mouetur: scilicet calore accidentali qui mouens est instrumentale. Quae admodum nauis duobus regitur directoribus: scilicet naua / qui primus est & principalis: ab extrinseco non motus: & gubernaculo / quod a naua mouetur & nauem mouet. Sic alimentum ab anima paratur tanquam a mouente praecipuo & non moto: & a calore tanquam mouente & moto / ipsiusque animae instrumentum: quo destituta anima alimentum parare non possit: sicut nec ignis sine calore consumere lignum. Et cum huiusmodi instrumentum decoquendi alimentum: valentius est: aptius sit nutritio ut in viuentibus: cum vero imbecillius: minus apte ut in sensibus. Sequuntur enim praecipua efficientia suorum instrumentorum conditionem: ut scriptor / calamitas / sector / securis. Manifestum est igitur omnino animatum habere intraneum calorem quo nutritionem efficit.****

Quo in botis fit nutritio.

35

36

37

38

39

¶ Sensus nunc operationis nunc potentie: hoc est ex sentiendi actu aptaque materia constituti/nomen est. ut sensus visus/ex actu videndi & potentia oculi disposita: ut pupilla. Et ita de auditu/odoratu/tactu/ & intellectu suo modo. ¶ Sensus esse in actu/est ipsum actu sentire.

Vintum cap. continet duas conclusiones, duas questiones, earum solutionem, tria correlaria post secundam conclusionem, & duos modos potentie post secundum correlarium. ¶ Prima conclusio. De sensu incumbit determinatio. ¶ Nam sentiendi virtus/vim vegetandi sequitur: post quam etiam communior habetur. Et prius de sensu in communi: deinde de vnoquoque sensu agendum est. ¶ Secunda. Fit sensus cum mouetur sentiens/cumque aliquid patitur. ¶ Nam sensus/alteratio quodam esse videtur, Et an passio a simili/an a dissimili fiat: a nobis prius determinatum est: quodammodo fieri ab utroque. Nam id quod patitur, potentia tale est: quale id quod facit/actu. In principio siquidem dissimile: finito/completoque actu: simile. ¶ Duæ questiones. ¶ Prima. Cur sensus sua organa & sentiendi instrumenta non sentiat: cum sint ex quatuor elementis (vt cetera quæ sentiunt) temperata. ¶ Secunda. Cur sine exterioribus sensibilibus non fiat sensatio: ¶ Responso. Sensus non est in actu per seipsum: sed in potentia. sicut combustibile non per seipsum actu est: seipsum enim combureret/ neque extero combustiuo vt igne comburente egeret. Ideo sensus neque se/ neque sua sensoria percipit: neque sine exterioribus sensibilibus quicquam a sensu percipitur. ¶ Primum correlarium. Hinc fit vt sentire dupliciter dicatur: hoc vt potentia quemadmodum dormiens/ illud vt actu: cum iam preesto adest rei sensatio. Ita audire/videre/odorare. & sensus: auditus/visus/odoratus & cetera alia: consimiliter dupliciter dicuntur/vt potentia & actu. Et cum diximus sensum fieri cum mouetur sentiens & cum quid patitur: id nos ipsi intelligi volumus de sensu qui est actu: & non vt potentia, Et nos moueri pati/ & operari: hic vt eisdem vtimur. Est enim motus/ proprie operatio quædam & actus: sed imperfectus/vt prius aliquando diximus. ¶ Secundum correlarium. Vnde est sentiens vt a dissimili pati/ & vt a simili. Nam cum in principio patitur: dissimile est, cum vero iam passum est: simile. ¶ Duo modi potentie. Adhuc potentia (vt exactius determinemus) dupliciter dicitur. Primo enim dicitur aliquid in potentia vt sciens: quia fit tale siapte natura/vt sit scientie capax. Secundo, quia iam scientiam nactam habeat/scientieque habitum: vt geometriam. Et hi modi longe inter se differunt. Nam primi exiliter atque tenuiter scientes dicuntur, vt quia apti nati vt tales euadant: et vt materia, qui non cum velint operentur: sed qui alteratione disciplinæ nonnunquam etiam & contrario habitu/ indigeant. Secundi magis: vt qui cum velint operentur/nisi speciale superuenerit impedimentum. neque tali alteratione neque scientiæ: sed sola operatione. Et in primis non solum est passio: sed plerumque contrarii corruptio atque abiectio. In secundis autem simplex passio & perfectio quædam. Saluator enim sciens habitum/ & hoc modo potentia: cum contempletur actu. & non modo saluatur: sed perficitur & nihil corrumpitur/abiiciturque. Neque proprie est alterari: aut est alterum alterandi genus a primo. Absurdum enim videtur habitum sapientem cum contempletur: & prudentem cum (vt recte vitam instituat) consideret: alterari dicere. & non artificem: cum aliquid artis molitur/vt domifactor cum edificet. Et qui sapientie aut prudentie habitum possidet/ si ipsis vtatur: non aliam quam sapientis/prudentisue denominationem sortitur. Sed qui a docente & actu scientie scientiam capit: denominationem capit. quare non alteratur habitu considerans: aut duo alterationis erunt modi/vt dictum est. Est & aliquid in actu: vt sciens actu. qui maxime sciens est: cum sciens actu considerat. Consimili pene modo de sensibus accidit: vt aliquid dicatur bifariam potentia sentiens. Primo, vt semen/quod natum est & a natura institutum: vt ex eo fiat sentiens. vt animal. Secundo, vt iam factum animal potentiam sentiendi habens: persimilem sciendi habitum. Et cum sensibile actu apprehendit: maxime dicitur & actu sentiens. Et actu sentire assimilatur contemplari. Hoc tamen interest: quod quæ actum sentiendi præstant: exteriora sunt/ & sentiendi extrinseca. vt audibile/ visibile/ odorabile. Quæ autem contemplandi actum: interna contemplanti. nec iniuria quidem. quia quæ actum sentiendi præstant: singularia sunt & extra. quæ autem scientiam: vniuersalia/ quæ quodammodo sunt in anima. ¶ Tertium correlarium. Vnde fit vt intelligere & considerare: cum volumus: in nostra sit fitum potestate. non autem sentire: sed ipsum sensibile a deesse necesse est. Sed de his amplius determinandis: alius futurus est locus. Et satis dictum sit quomodo potentia non dicitur vno modo: sed sicut puer potentia militans quia possit militare/natusque sit ad militiam. & sicut maturam ætatem nactus: potentia militans. sed quia illis potentie varietatibus non sunt imposta nomina: promiscue vtimur in vtrisque/isdem nominibus: vt alterari/vt pati. quibus non proprie potentia sentiens (vt adulta ætate militans) sentiendi actum exercendo: dicatur alterari & pati. Et sentiens/tale est potentia/quale quod sentitur/actu. quemadmodum dictum est. patitur autem non simile: passum autem/simile euadit.

¶ Notarum quinti capitis declaratio.

¶ Sensus in presenti littera aliquando capitur pro operatione sensus: vt cum dicitur secunda conclusio / quæ fit sensus cum mouetur sentiens. Aliquando vero pro composito ex actu substantiali effectiuo sensationis & materia debitis qualitatibus disposita quæ dicitur acceptio.

¶ Sentiendi organum. vt cum prima quæstio queritur: cur sensus sua organa & sentiendi instrumenta non sentiat. Sic visus interdum est ipsa visio: interdum vero oculus est compositus ex actu substantiali videndi & potentia subiectiuo oculi disposita apto temperamento quæ pupilla dicitur. Et ita de ceteris sensibus dicendum est. Denique intellectus aliquando ipsa intellectio est: aliquando vero totum ex actu substantiali scilicet intellectu agente & propria potentia scilicet intellectu possibili constitutum. Capiuntur & hæc nomina interdum pro forma substantiali effectiuo operationis: vt in primo huius libri capite vbi dictum est. Itidem si oculus animal esset anima vniuersalis visus esset: & visus actus eius & substantia. sed cum in ea acceptione non sumatur in presentiarum: non hic numeratur. ¶ Tunc sensus est in actu: quando actualiter & presentialiter sentit. vt cum oculus videt actu colorem / visus est in actu: cum sonum audit/ auditus est in actu.

¶ Vinti capitis prima conclusio. De sensu deinde faciendæ est determinatio. ¶ Nam virtus sentiendi proxime in potentiam numero vim vegetandi (de qua paulo ante determinatum est) sequitur: & post ipsam vegetandi potentiam/sentiendi virtus communior est. Conuenit enim pluribus quibus vis mouendi aut intelligendi: igitur de sentiendi virtute nunc restat determinare. Et primo de sensu in generali & secundum rationem eius vniuersalem: deinde de vno quoque particulari sensu specialiter determinandum est. Natura enim communia prius determinanda sunt: deinde circa propria speculandum est. ¶ Secunda conclusio. Tunc fit sensus & actualis sensatio: quando sentiens patitur & intra se quicquam suscipit/vt qualitates sensibiles speciem, quemadmodum visio fit cum oculus speciem coloris suscipit/ & auditio: cum auris/soni speciem. ¶ Patet. Nam sensatio/quædam est alteratio: quæ in sensatione adueniat in sentiente passio/affectio: prius non existens in eo: perinde atque in propria alteratione aduenit qualitas ipsi alterabili. Non est tamen sensatio proprie alteratio: quæ in propria alteratione aliquid esse debet & aliquid potentia acquirendum superesse. In sensatione vero interdum tota simul perfecta est operatio: vt in visione totus simul perceptus est color sine successione/quædam admodum in aere totum lumen perfecte simul acquiritur. Idcirco quæ proprie est alteratio solum fit in tempore: sensatio aut vt visio & tactio in instanti quibus in tempore fit æque perfectarum operationum abinvicem numero diuersarum successio: quarum tamen vna altera non perficit. Et in primo de generatione dictum est passionem quodammodo fieri a dissimili & quodammodo a simili. Næ fit a simili in principio: tunc enim patiens est dissimile agenti & contrarium/estque patiens tale potentia quale est a gens actu. In fine autem fit a simili: nam tunc patiens est factum tale actu quale prius erat potentia: quare tunc est tale actu/quale agens actu: & per consequens agentis simile. ¶ Prima quæstio. Cur sensus propria organa non sentit: vt quare oculus non videt suam pupillam & eius colorem. Et videtur ea sentire debere. Nam vt extrinseca sensibilia sunt ex elementis composita & qualitates habent sensibiles: ita & sensuum organa: ergo quia ratione exteriora percipiuntur obiecta: & propria organa percipi debere videntur. ¶ Responsetur quod id ex eo provenit quia sensus vt operetur/exteris indiget sensibilibus quibus mouetur: neque per ea quæ intra se habet moueri potest ad operationem. Idcirco sua organa sibi intrinseca minime percipit: vt oculus propriæ pupillæ colorem. Admissio igitur obiectionis antecedente negandum est quod inferitur: quia sensui intrinseca non possunt sensum mouere vt extrinseca. ¶ Secunda quæstio. Cur sine exterioribus sensibilibus non fit nata fieri sensatio. ¶ Respondetur quod sensus operationem exercere non potest se solo: sic quod nullo indiget extrinseco sed si nullum concurrat/absitque extrinsecum: solum est in potentia ad operationem, quemadmodum combustibile seipsum sine extrinseco ad combustionem mouere non potest. Alioquin lignum seipsum posset comburere: & non indigeret comburente extrinseco vt igne/quod falsum est. Ita si visus actu videre posset per seipsum sine cuiusque alterius adminiculo: oculus seipsum videret & non indigeret extrinseco visibili/quod natura impossibile est. Est sane combustibile vt sentiens/ignis vt sensibile est. Vt igitur combustibile sine extrinseco comburente non potest comburi: ita nec sentiens sine extero sensibili sentire. ¶ Primum correlarium. Quare sentire dupliciter dicitur. ¶ Primo potentia. ¶ Est sentiendi vim/potentiamque habere: tamen si actu non sentiat/vt dormiens. ¶ Secundo: actu & est sensus operationem actu exercere: vt actu videre/audire/aut tangere. Et quod actu sentit: vt potentia sentiat oportet. non enim potest sensatio sine vi sensitiva exerceri. Non tamen quicquid potentia sentit/vt actu sentiat oportet/qualis est somno solutus. Ita species sentire: vt videre/audire/itidem bifariam dicuntur. Et nomina sensus/auditus/visus: ad operationem & potentiam itidem homonyma sunt. Cum autem superius dictum est quod fit sensus cum mouetur sentiens & cum aliquid patitur: id intelligendum est de sensu actu & sensatione: non autem de sensu potentia. Nam vt fit sensus potentia non oportet sentiens moueri: cum dormiens æque atque vigilans vim sentiendi obtineat. Hic autem moueri/pati & operari pro eodem accipiuntur: quare moueri non omnino proprie vt prius ratio eius assignata est/accipitur. Est enim proprie motus/actus quidam sed imperfectus: quemadmodum domus incompleta cuius aliquid factum est & restat aliquid faciendum. ¶ Secundum correlarium. Vnde manifestum est sentiens pati a dissimili prius: & deinde a simili. Siquidem sentiens est qualitates sensibiles speciem in se recipiens: & ergo patiens est. Sensibile vero est sensationem efficiens in organo: & est agens. Et antequam sentiens sit affectum specie sensibili: est dissimile sensibili. vt cum oculus nondum est affectus similitudine albedinis: est dissimilis parietis albo. Cum vero sentiens habet in se speciem sensibilem: est factum simile sensibili/non quidem per veræ qualitates susceptionem: sed dum taxat speciem eius. Oculus enim non assimilatur albedini quæ veram intra se albedinem suscipiat: sed dum taxat eius imaginem/ sicut speculum vultui humano. Et quemadmodum aer cum illuminatur assimilatur luci: non per ipsius lucis in se susceptionem: sed imaginis eius quod est lumen.

¶ Ergo ac vt sentiens: lux vt sensibile/lumen vt qualitates sensibiles species/illuminatio vt sensatio. ¶ Duo modi potentie. Primo aliquid dicitur esse in potentia (vt exempli gratia) in potentia sciens: quia natum est habere scientiam/naturalemque habet ad eam aptitudinem tamen si ipsam nec dum habeat. Secundo dicitur quis in potentia sciens quia scientiæ habitum perfecte acquisitum habeat. Et hic sciens habitus & in potentia propinqua esse dicitur/ille vero sciens aptitudine & in potentia remota. Nempe secundus modus/primæ speciei qualitates rationem habet: primus vero/secundæ. Sic in potentia grammaticus/iustus/liberalis/pictor/scriptor: & ita de ceteris virtutibus cum moralibus tum intellectualibus & artibus seruilibus dicendum est. ¶ Et hi duo potentie modi multum inter se differunt. Primo, nam qui primo modo scientes sunt: imperfecte & parum admodum scientes dicuntur/ad naturalem scilicet inclinationem respiciendo quia apti nati sunt esse scientes. quemadmodum materia non habens formam/nata tamen habere/aut cera non habens effigiem: eam tamen nata suscipere. Et ergo hi non cum volunt operantur: sed aliquid anteque operentur acquirunt.

¶ Sensatio non est proprie alteratio.

¶ Bifariam quicquam est in potentia.

Timotheus
musicus.

sitione egent. Aut solius scilicet privationis abiectione/vt cum puer grammaticae ignarus/recte grammaticis instituitur praecipit/ aut qui logicae profusus expertis logicis eruditur elementis. Aut egent contrarij habitus prius acquisiti abiectione: vt cum quis erroribus grammaticae & mororum significandi barbarie imbutus/recta grammatica instituitur venit: aut in logicis/opinionibus & syncretismis inmoluitis/verioribus dialectice disciplinis erudiendus est. Et hi difficultus q̄ primi docentur: q̄ contrarium habitum rectam institutionem impediendam habeant / quem & animo abolere & nouum comparare oportet: duplici sane labore. perinde atq; in membrana qua per peram quicq; inscriptum est primo quod prave scriptum est abradere: secundo nouos inscribere characteres oportet. In nulla vero membrana quae nihil inscriptum continet vno dumtaxat opus est labore/vt pote litterarum scribendarum. Hinc memoriae proditum est Timotheum musicum ab his qui profusus musicae erant ignari & ab alijs prius no docti/ simplex exegisse pro docendi labore precium: ab ijs vero qui ab alijs prius edocti fuerant duplum/q̄ hos (vt ai t) duplici labore & primo dedocere & deinde rectius docere oportuerit. Qui vero secundo modo potetia scietes: magis dicuntur scietes/immo perfecti & complete, sicut quod perfectam habet albedinem/dicitur album: & quod completam caliditatem/calidum. Et habitum hoc modo habentes cum volumi operantur: quia instrumentum necessarium & sufficiens scilicet habitum intra se possident/qui assiduo vsu non consumitur: vt instrumenta artis/aut organa corporis: sed conseruatur & perficitur. Si tamen ex vehementi affectionum/corporisue motione vt egitudine/timore/dolore/tristitia impedimentum aliquod interuenit: non posset habens habitum etiam cum vellet operari: nam maiores motus impediunt minores. Et hi vt operentur non indigent alicuius discipline noua acquisitione: sed sola ex habitu operatione. Secundo differunt. quia in scientibus primo modo cu actu scietes efficiuntur no sola est passio operatio: veru etia alicuius abiectione & deperditio. Nepe si ex privatione in habitu procedat est abiectione privationis secundum rationem. si vero ex prauo habitu in habitu oppositum est abiectione contrarij habitus & secundum re & rationem. In scietibus autem secundo modo nulla prorsus est deperditio aut privationis aut habitus: sed prius existens habitus per operatione conseruatur & pfectio. Sicut enim habitus ex operationibus acquiruntur: ita per operatione conseruatur & pfectitur. quare scietis habitus & potetia secundo modo salua: & per habitu actu cōteplatur. Neq; operari per habitu vt actu cōteplare proprie est alterari: cu no fiat in subiecto diuisibili/neq; rpe cōteplatio pfectiat. quandoquid singulo quoq; momento vel pfectissime intelligere cōtingat: cu in sup no sit noua q̄litas acquisitio sed ia in mente existens cōfirmatio. Aut si quis actu cōteplari dicat alterari: alter est modus alterandi ab eo quo primo modo scietes alterantur. Sicut enim se habet artifex ad operatione suae artis: ita cōteplatiuus ad cōteplatione/ & prudens ad cōsultatione. Nepe quicq; eorū ad propria sui habitus comparat operatione. At artifex cu secundum arte operat no dicitur proprie alterari: vt domificator cu aedificat/ & scriptor cu scribit. igitur neq; cōteplatiuus dicitur alterari cu cōteplatur/ neq; prudens cu ad recte viuendū deliberat. Tertia differentia. quia secundo modo scietes est/ & sapientiae prudentiaeque habet habitus: cu illius operatione facit no alia accipit denominatione q̄ prius habuerat: sed sapiens & prudens (vt & ante dicebat) dicitur. Qui vero prius ignarus a sciete per habitum/actuq; docete scietia accipit: simul & nomē de nouo accipit. vt si grammaticus dicitur/ grammatici nomen accipit: & sic logicus/ logici. Hoc iterū argumētū est operatione ex habitu no esse alteratione: quandoquid quod alterat/ alterū q̄ prius habuerat nomē ex alteratione sortitur: vt prius frigidū deinde calidū dicitur/ & prius albu postea nigrū. Quae si ea operatio sit alteratio: duo erūt alterationis modi. Præterea dicitur aliquid scietis actu: quando habitu habes/ secundu tu cu operat & cōsiderat. & hic maxime/ pfectissimeq; scietes dicitur. quicquid enim pfectionis habet scietis habitus: idem habet scietis actu. & pterea scietis actu/ operatione supaddet q̄ multū pfectionis affert habitui. Est enim habitus/ operationis gratia. Eodem modo dicitur aliquid dupliciter potetia scietes. Primo aptitudine / quia ipsū a natura ordinatū est vt ex eo fiat scietis: sed anteq; scietis sit/ rei cuiusq; vt formae substantialis indiget acquisitione: quale est semē ex quo generadū est animal. Et huiusmodi scietes habet analogia ad scietis potetia primo. Secundo scietis potetia dicitur quod insita habet & sibi ingentia sentiendi virtute: consimile habitui scietis/ sed hic acquisitus est: illa vero innata. Et habet hoc modo potetia scietes analogia ad scietis potetia secundo. Dicitur & scietis actu quod sensus operatione impresentiarū exercet. Et id maxime scietis est: cu virtuti scietis operatione (gratia cuius est vis indita rebus) adiungat. Et respondet actu scietis ipsi actu cōteplanti. Id tamē differentia est q̄ q̄ sensus operatione vt obiecta faciunt: sunt extra sensū. vt ferū colores/soni/odores. Quae vero faciunt intellectus operationem & scientiam vt conclusiones & communes (quarum opifex animus est) rerum notiones sunt in anima: non quidem vt partes in suo toto/ quemadmodum Platonici posuerunt dicentes scientias esse de essentia animae: sed alio quodam modo scilicet vt accidentariae formae in suo subiecto. Et id non sine ratione contingit. nam q̄ sensatione faciūt: singularia sunt/ hic & nunc existētia. quae vero cōteplatione: vniuersalia/ quae in anima sunt vt albedo in pariete. Et quia singularia/externaeque res primas faciunt & rudes intellectiones: quae ad huc indigestae & informes ex sensu enascuntur: illae tamen/ cōteplationes non sunt. Nam cōteplatio solum est vniuersaliū. Correlariū. Quo fit vt intelligere & cōteplari in nostra (qui habitus partos habemus) est situm potestate: cum semper praesto & internum assit intellectui suum obiectum. Senti vero non ita situm est in nostra libertate: sed opus est sensibile exterum adesse/ quo quidem absente non fit sensatio. Nam cum volumus intelligere/ protinus intelligimus. Et cum volumus: minime intelligimus. non autem cum volumus sentire: protinus sensimus. Quod quidem ipsius intellectus ultra sensum arguit perfectionem / & libertatem ob maiorem ab indigentia distantiam. Sed de his abis requiritur determinandi locus. Et iam satis dictum videtur quomodo potentia simpliciter & vniuerso non dicitur sed multipliciter: quemadmodum puer dicitur potentia militans quia naturalem habet ad militandum aptitudinem & vniuerso non dicitur militare possit: & sicut vir perfecta etate etiam dicitur militans quia artem militandi consecutus sit. At quia diuersis illis potentiae rationibus non sunt nomina imposta diuersa: idcirco in vtrisque cogimur promiscue vsdem nominibus vt cum earum operationes exprimere volumus: vt his nominibus / alterari / pati: quis potentia secundo scietis (sicut & vir adulta etate militans) quando operationem exercet non proprie dicitur alterari & pati: cum non sit ibi alicuius abiectione/ sed solum speciei sensibilis acquisitione: a qua tamen subiectum non denominatur quale/ vt a specie albedinis non dicitur oculus albus: neq; a specie nigredinis niger. Sentiens autem ante operationem est tale potentia / quale est subiectum quod sentitur actu. Et cum sentiens patitur/ est non simile: cum vero passum est / factum est / simile.

Platonici.

¶ Sensus / sensus exterior.

Sextum

48
49

Extum cap. continet duas diuisiones, & duas sensibilibus per se & per accidens differentias. ¶ Prima diuisio. ¶ Sensibile quaedam sunt per se: & quaedam per accidens. ¶ Secunda. Sensibile per se haec sunt propria: haec vero pluribus sensibus communia. Sensibile proprium est quod ab vno & nullo alio sensu, sentiari potest: & circa quod rite sensus obiectum non contingit sensum errare. vt circa sonum: auditum/ circa colorem: visum/ circa odorem: odorandi sensum/ sapor: gustum. caliditatem/ frigiditatem/ humiditatem & siccitatem: tactum. habet enim has plures sentiendi differentias: tactus, circa quas iudicat: vt ceteri circa suas. & no errat. No enim errat visus iudicando esse colorem: & auditus/ esse sonum. sed errare potest quid coloratum sit/ vbi sit/ quid sonum edat/ & vbi. Communia sunt quae nulli sensuum sibi vt propria vendicat, & sunt haec: numerus/ magnitudo/ figura / tempus / motus & quies. quae pluribus sunt communia sensibus. Motus enim a tactu percipitur & aspectu. ¶ Differentia sensibilis per se & per accidens. differunt sensibile per se & per accidens. Nam sensibile per se sentiendo: patitur sensus. vt colorem videndo: patitur visus. Non autem sensibile per accidens: vt huiusmodi. vt Diaris filius cum sit albus/ sensibile est per accidens: vt et albedo insit. non autem vt Diaris filius: quae talem subeat rationem. Et sensibilia per se propria: proprie sentiuntur. & ad ea persentienda: vniuersiuisque sensus substantia/ commoda/ aptaque maxime natura instituitur.

48
49

Sexti capitis prima diuisio. ¶ Sensibile quaedam sunt per se: vt colores/soni: quaedam vero per accidens/ aut positiua: vt hosi/ smos/ flos. aut priuatiua: vt tenebrae/ silentium. Et quid horum singulum sit ex introductione manifestum tam est. ¶ Secunda. Sensibile per se quaedam sunt sensibilia per se propria: quaedam vero sensibilia per se communia. Sensibile per se proprium est quod ab vno solo exteriori sensu percipi natum est: vt sonus ab auditu tantum/ & color a visu. Et circa quod recte sensui oblatū non est possibile sensum errare. Est autem sensibile per se proprium rite sensui obiectum: quando organum sentiendi est bene dispositum/ medium sentiendi conueniens & non impeditum/ & obiectum debite applicatum & in ea quae requiritur aut propinquitas. Quando sensus aut distantia ad sensum. Si enim organum effecti indispotitum/ vt oculus/ aut lingua amaritudine infecta/ aut medium impeditum ob caliginem/ & vaporum interiectionem / aut sensibile nimium distans: facile sensus circa proprium errare sensibile. Omne obiectum sensibus tamen rite dispositis errare non potest: vt auditus non errat circa sonum / nec visus circa colorem / olfactus circa odorem/ sui & q̄ no. circa saporem gustus: circa caliditatem/ frigiditatem/ humiditatem/ siccitatem (quae sunt propria tactus obiecta) tangendi sensus. Potest tamen sensus errare circa ea quae accidunt sensibilibus suis proprijs: vt quid est quantum/ quo tempore/ quo loco. vt visus non errat iudicando colorem esse: licet errare possit quid coloratum sit & vbi. sic nec auditus errat iudicando sonum esse: licet ipsum errare contingat quid sonum efficiat/ & vbi. Sensibilia autem communia sunt quae nulli sensuum propria & peculiariter sunt: sed pluribus sensibus exterioribus percipi possunt. Vt magnitudo/ numerus/ non quidem numerans sed numeratus/ motus/ localis/ quies a motu locali/ figura/ & tempus: quae pluribus sunt communia sensibus. Vt magnitudo visu percipitur & tactu: itidem & motus. Et haec sunt sensibilia per se: nam suam in sensu imprimunt speciem. Quis enim semper species magnitudinis coniuncta sit speciei coloris/ simulq; percipiatur: sicut & magnitudo coloris in rebus sensibilibus coniuncta semper cernitur. nihilominus magnitudo propria habet speciem quam sensui imprimi/ genere distinctam a coloris specie: sicut & magnitudo a colore distinguitur. vt si quis clausis oculis caelum tetigerit: non aliquam sensibilem qualitatem percipiet/ cum nulla sit quae tactu percipi possunt in caelo/ sed tus sunt sensu celi magnitudinem. Ita & motus propriam habet quam sensui imprimi speciem: quae aliq̄diu in oculis absente obiecto per manere solet. Ita sensibile per accidens quaedam propria sunt: vt tenebrae/ silentium: quaedam communia: vt flos/ lac/ campana. ¶ Duae sensibiles per se & per accidens differentiae. ¶ Prima. Cum sensus apprehendat sensibile per se: aliquid patitur & recipit vt pote sensibilis per se speciem: vt cum visus percipit colorem patitur a colore/ eiusque speciem recipit. Cum vero sensus percipit sensibile per accidens: non patitur ab eo/ neq; ipsius speciem recipit. vt oculus videns hominem non suscipit in se speciem hominis / & auditus percipiens campanam non suscipit speciem campanae. Et quis sensus apprehendens sensibile per accidens positiuum/ aliquid patitur: quia simul percipit sensibile per se coniunctum: non tamen patitur a sensibili per accidens/ sed a sensibili per se quod simul percipit: quare non patitur vt sentiens sensibile per accidens. Vt si Diaris (quod nominis proprii Diaris genitiuus est/ vt Socratis a Socrates) filius albus videatur: patitur quidem visus percipiendo albedinem/ q̄ sensibile sit per se. non autem patitur vt percipiens Diaris filium: cum is suam/ propriamq; in sensu non causet speciem. ¶ Secunda differentia. Sensibilia per se propria/ habent proprium a natura determinatum in sentiente organum quo debent percipi. vt visibilia oculo/ audibilia aures. Vniuersiuisque enim sensus materia debitis temperamentis aptata est ad vnumquodq; sensibile per se/ & proprium percipiendum. Sensibilia autem per accidens non habent proprium & sibi peculiare organum/ sed eodem percipiuntur organo quo sensibilia per se: quorū gratia percipiuntur.

50

¶ Septimi capitis nota.

¶ Diaphanum/ perspicuum/ transparent/ translucens.

51

Eptimum cap. continet nouem conclusiones, vnum correlariū/ diffinitionem perspicui & luminis ad tertiam, duas rationes & vnum correlariū ad quintam, & duas ad octauā. ¶ Prima cōclusio. Color est visibile. ¶ Nā cutus sensibilis/ visus est: illud est visibile. visus autē est coloris. Est igit visibile. Et no modo color visibile: sed & pleraque alia quae nomine carent/ vt ex determinatione dilucebit. ¶ Secunda cōclusio. Color per se visibile est: no ratioe. ¶ Per se quidē. quia ex se specie praebet: qua videatur. Non ratione. qua absoluta res est: quae ad visū no refertur/ vt visibile. quae licet nunq; conspecta: plane tamen consistet/ eritq; color.

52

P

Tertia. Color sine lumine videri non potest. **N**am colorem ita diffiniunt. Est qui suapte natura mo-
uet: actu perspicuum. Actum autem perspicuum (quod Diaphanes vocant) sine lumine non est. Non itaque
contingit colorem sine lumine videri. **C**orrelarium. Vnde fit vt de lumine & perspicuo: prius determi-
nandum sit. **P**erspicuum enim est quod suapte natura visibile non est: sed alieno visibili. vt cælum/aer/
aqua/ & plerumque solida corpora. Aer enim vt aer/ & aqua vt aqua: visibilibus non est. sed illius ratione quod
in ipsis recipitur visibile. Et lumen est actus perspicui: vt perspicuum est. Est enim lumen/ quasi perspicuo
rum color. **Q**uarta. Quae potentia perspicua sunt: tenebrae aliquando sunt. quae autem semper actu per-
lucent: nunquam. **N**am quae potentia perspicua sunt: aliquando actu perlucent lumine collustrata / & per-
spicua sunt actu. aliquando autem non perlucent: lumine carentia. Sunt igitur aliquando tenebrae. **T**ene-
bras enim dicimus/ luminis in perspicuo carentia. quae autem semper actu perspicua sunt: semper lumē possi-
dēt collustrans. non igitur tenebrae sunt vnquam. **Q**uinta. Et si corpora lucida vt ignis/sol/ & astra/lu-
men praesent in perspicuo suelucis speciem. non tamen lumen: aut ignis/aut sol/aut astrum/aut ab illis
corporibus defluxus esse potest. **P**rimo. Quia si quod illorum esset/aut quidam (vt aiunt) defluxus ab
illis: corpus esset. quod cum sit totum perspicuo praesens: duo corpora simul erunt/atque se simul occupabunt.
quod fieri non potest. **S**ecundo. Quia tenebrae: sunt luminis priuatio. non autem ignis/solis / astra/aut
corporum defluxus. **C**orrelarium. Vnde fit vt Empedocles absurde satis censuerit lumen inter terram
& continentis cæli ambitum ferri: nosque interdum latere. **N**am dignaretur venia: si paruo latum spa-
cio latere diceret. sed in tanto (quod ortu clauditur & occasu) spacio idem sibi concedi/ magnum postu-
lat: & non a rationis compote profecto admittendum. **S**exta. Perspicuum coloribus vacat: & vt de se
inuisibile est. **N**am quod sono capit: de se sonis est vacuum. & quod odores: in odorum. tale autem per-
spicuum ad colores/ cum potentia sit: quale aer ad potentia sonum. perspicuum igitur coloribus vacat:
bit: eritque vt de se inuisibile. **S**eptima. Et si proprius vnus cuiusque rei color videatur in lumine: non tamē
omnia visibilia spectantur in lumine. **N**am nonnulla sunt quae non in lumine sed in tenebris scient
efficiuntque sensum. vt ignita/ fungus/ quorundam animalium cornua/ piscium capita/ squame/ oculi/ putres
arborum trunci: carie/ sitisque maridi. quorum non est vnum nomen: quo simul ea complexi possimus.
Et quam ob causam in tenebris & non interdum fulgeant: postea dicitur sumus. **O**ctava. Non recte De-
mocritus putauit: si totum quo cernimus spacium vacuum esset: expediētius/ acutiusque singula videri. adeo vt
medio interstitio vacuo: formica in cælo a nobis exactissime ac expediētissime videret. **P**rimo. Quia id
cognitum est: quod in lumine spectat/ colorē esse. natura enim eius est mouere: actu perspicuum/ vt aerem.
qui cum sit oculo attiguus: mouet oculum. hoc indicio cognitum. quod si colorem habens/ supra oculum
posueris: non videbit oculus. sed cum fuerit medium: actu perspicuum. Actus autem perspicui/ lumē est.
Existente igitur vacuo medio spacio: nullus perciperet color. Perperam itaque opinatus est Democritus:
res singulas tunc expediētius/ acutiusque videri. **S**ecundo. Fit visio: cum sensus afficitur. Ipse autem
colore qui videtur afficitur nequit. Afficitur igitur a medio. Ipso igitur existente inani: non fieret visio. quare
res non modo existente medio vacuo/ non exactius videretur: sed ne omnino quidem videretur. & idem
subit iudicium: de sono/ & odore/ sapore & tangibili. Ea siquidem supra auditus/ odoratus/ gustus/ & ta-
ctus sedes locata: sensum non efficiunt. sed medio (vt sentiat) hanc omnia egent. In sono enim: mediu
est aer. in colore: perspicuum. in odore: innominatum est. & est aer & aqua/ aliqua communi passione affe-
cta. Aquatiles enim animantes sensum odoris obtinent/ & cetera quae in terra degunt respirantia: quae si-
ne respiratione olfacere nequeunt. **Q**uid in saporibus/ quid in tangibilibus sit medium/ & eorum quae
modo tetigimus causas: posterius adiciemus. **N**ona. Sunt nonnulla quorum color & in lumine
& in tenebris se prodit. **N**am flammæ mouent/ actu perspicuum: aliorum colorum naturam
imitando. quare interdum se produnt: & medium ipsum afficiunt/ redduntque actu perspicuum. quare nos
actu iterum se manifestant. Ex his itaque notum est/ quod intenditur. & visibilibus has esse differentias:
haec solo lumine/ haec solis tenebris/ haec vero vtrorumque naturam imitata: & lumine & tenebris deprehēdi.

Notarum septimi capitis declaratio.

Diaphanum est quod non modo secundum superficiem sed & secundum profundum lumen
admittit/ totumque lumine offunditur: vt aer/aqua. **O**pacum vero quod secundum superfi-
ciem solum & non secundum profundum lumen recipit: vt terra/lignum.

Septimi capitis prima conclusio. Color est visibile. **N**am sensibile cuius vt obiecti visus est: ipsum est visibile. **A**t color est se-
sibile. cuius vt obiecti visus est: igitur color est visibile. **E**t non solū color (vt albedo/nigredo & medij colores qui mouēt actu perspi-
cui) visibile est: sed etiam aliqua alia visibilia sūt quae non sūt colores/ nomen coloris proprie sumendo: vt lumen/ fulgor/ quod vno nomine
non sunt nominata: vt ex his quae hoc in capite dicentur postea fiet manifestū. **S**econdum. Color est per se visibile: non tamē se-
cundum rationem. **N**eq. enim eadem est coloris & visibilis ratio: sed longe diuersa. **P**rimum patet. Quia color suam in visu im-
primis speciem quam per medium itidem diffundit: igitur per diffinitionem color est per se visibile. **S**ecundum patet.

Quia color non dicitur in comparatione ad alterum: sed absoluta res est/ neque ad visum refertur: non enim dicitur color visus color.
Visibile autem ad visum refertur & relatiuum est. **N**am visibile dicitur visu visibile. **E**tiam si quis assignetur color qui nunquam con-
spiciatur/ non ei conuenit ratio visibilis: attamen aequo color est semper atque alter qui videtur. **E**st igitur alia coloris & visibilis ra-
tio: huius quidem ad aliquid/ illius vero qualitatis: quod color id sit secundum quod aliquid quale scilicet coloratum dicitur. **T**ertia
conclusio. Color sine lumine videri non potest. **N**am color (vt proprie sumitur pro ea scilicet qualitate qua opaca corpora affecta
sunt/ a visu per lumen perceptibili: quomodo lux/ lumen/ aut fulgor/ minime colores sunt/ quod quidem modo in toto capite sumi-
tur) sic diffinitur: est qui natus est mouere actu perspicuum/ id est qui suam speciem natus est diffundere per medium illuminatum.
vt albedo per aerem lumine perfusum. **A**t actu perspicuum sine lumine non est/ per diffinitionem. **D**icitur enim actu perspicuum:
quando ipsum est lumine repletum. igitur color sine lumine videri non potest: vt neque imago in speculo sine lumine. **E**st enim oculus
omnium colorum naturale speculum. **C**orrelarium. **Q**uo fit vt de lumine & perspicuo prius sit determinandum. **N**am per a-
spicuum diffinitur id esse quod suapte natura & de se visibile non est: sed alieno visibili. **D**e se quidem non est visibile: quia inge-
nitum non habet neque sua forma producitur qualitatem: qua videatur. **A**lieno autē visibili est conspicuum: nam ab extrinseco pro-
ductum visibile: vt a lucido lumen recipit/ quo redditur spectabile. **E**t haec diffinitio de pure perspicuo intelligenda est quod nullum
habet natium colorem sibi congenitum/ sunt enim & quaedam perspicua mixta quae lumen secundum interiores partes suscipi-
unt/ & proprium habent colorem: vt rubrum aut croceum/ qualia sunt vitra depicta. **E**t haec media sunt inter opacum & pure per-
spicuum: de quibus non intelligitur haec diffinitio. **L**umen autem diffinitur quod est actus perspicui vt actu perspicuum est. **S**ane vt ab
albedine paries dicitur albus: ita a lumine quicquid denominatur actu perspicuum. quare vt albedo est actus & forma accidentaria al-
bi vt album est ita & lumen est actus/ formaeque perspicui/ nam per lumen quicquid est actu perspicuum. **E**t lumen dat corpori esse actu
perspicuum: corpusque in eo esse conseruat. **S**iquidem praesente lumine corpus actu perspicuum est: & abeunte lumine desinit esse hoc
modo perspicuum. **E**t se habet lumen ad actu perspicuum/ sicut color ad opacum: estque lumen vt perspicuum color/ & color vt
opacorum lumen. **Q**uarta. **Q**uae potentia perspicua sunt/ aliquando quidem lumen habentia & aliquando non vt aer/ & aqua:
interdum tenebrae sunt. **Q**uae vero semper actu perspicua sunt/ lumineque perpetuo illustrantur / vt corpora caelestia: nunquam sunt tene-
brae. **N**am quae potentia perspicua sunt / hoc est non habentia actu lumen sed nata habere: aliquando actu lumē habent cum
scilicet ipsis adesse lucidum/ & tunc per diffinitionem sunt actu perspicua. aliquando vero actu lumen non habent quando abest illis
lucidum: tunc autem sunt tenebrae. **D**iffiniuntur enim tenebrae esse luminis in perspicuo carentia & priuatio: hoc est perspicuum
priuatum lumine & natum habere lumen. **Q**uae vero semper actu sunt perspicua: semper lumen habent praesens sicut & lucidum:
non igitur vnquam sunt tenebrae. **Q**uinta conclusio. **Q**uis corpora lucida quae sunt ignis/ sol/ astra: lumen diffundant in perspi-
cua quod suae lucis est speciem: tamen lumen non potest esse ignis/ neque sol/ nec astrum nec atomorum ab illis corporibus defluxus: si-
ue corpora atomalia ab ipsis (vt posuit Democritus) defluentia. **P**rimo. **N**am si lumen esset ignis/ sol/ aut astrum / aut corpus ab
illis defluxus: lumen esset corpus. & lumen est praesens toti perspicuo/ quod quidem perspicuum etiam est corpus: igitur duo corpo-
ra simul erunt in eodem & se occupabunt/ quod est impossibile. **S**ecundo. **Q**uia tenebrae diffiniuntur esse priuatio luminis. **A**t tene-
brae non sunt priuatio ignis/ solis/ astra/ aut corporis defluentis: igitur lumen non est aliquid illorum. **C**orrelarium. **Q**uae
Empedocles non bene putauit lumen inter terram & cæli concavum loco moueri per se & tanquam substantiam: nosque interdum vt no-
ctu ipsum lumen non percipere. **N**am venia dignus esset: si diceret lumen a gitatum paruo spacio a nobis non percipi. **I**d enim
non tantum haberet absurditatis. **A**t cum aherit lumen ferri in tanto spacio quantum inter ortum & occasum interceptum. & tamē
men nos latere: plus quae veritas & rei probabilitas permittit/ sibi concedi petit. & quod nunquam a quoque sanam mentis & rectum ra-
tionis iudicium habentes: debeat concedi. **S**exta conclusio. **P**erspicuum colore caret & de se inuisibile est. **N**ullum enim sibi ha-
bet connaturalem colorem. quia si talem haberet: omnia per ipsum visa consimilis apparent coloris. perinde atque quicquid vitru-
bet conaturalem colorem videtur: apparet croceum. **E**st igitur is a natura determinatus color impedimento rerum coloribus vere discernendis:
perinde atque congenitus aeri sonus obstaculo esset sonis & odor odoribus percipiendis. **Q**uod ne fieret/ natura melius rebus consu-
luit: quae videndi/ audiendi/ & olfaciendi media coloribus/ sonis/ & odor odoribus priuauerit. **P**roinde perspicuum suapte natura in-
uisibile est: quia de sua natura nullo adueniente extrinseco nihil in se habet vnde videatur. **P**atet. **Q**uia vt se habet medium sonos
percipiendi ad sonos/ & medium percipiendi odores ad odores: ita perspicuum quod est medium percipiendi colores/ ad colores. **A**t
medium sonos percipiendi/ de se sonis est vacuum: & medium percipiendi odores proprio caret odore/ & de se est inodorabile. igitur
perspicuum vacat coloribus. **S**eptima conclusio. **Q**uis proprius cuiusque rei color in lumine videatur: vt secunda
ostendit conclusio / tamen non omnia visibilia cernuntur in lumine. **S**ane color omnis / visibilis est: non tamen diuerso
omne visibile/ color est: vt prima ostendit conclusio. **P**atet. **Q**uia multa sunt quae in lumine visum non mouent sed
solum in tenebris: quae diei maius lumen ea impediunt videri/ luminis autem absentia nocturno tempore visum sint perua. vt in
flammationes ignitae circa terram consistentes/ piscium capita vt alae cum squame/ cætorum oculi / & ligna putrefacta: quibus
non vnquam est positum nomen quo simul ea significantur. licet ipsa fulgida dicantur: & nomine fulgoris homonimo pro omnibus
vtamur. **E**t haec non reddunt actu perspicuum: quia de se lumen non diffundunt/ quod vel eo constat argumento: quod inter visum
& fulgentia corpora coloratum corpus interiectum non videmus. **O**ctava conclusio. **N**on bene existimauit Democritus si to-
tum per quod visio fit spacium esset vacuum: quod omnia melius & aptius viderentur. **I**ta quod si totum inter visum nostrum &
caelum spacium esset vacuum: formica in cælo perfectissime videretur. **I**nducebatur enim ad hoc dicendum quod visionem fieri puta-
uit per corporum atomalium defluxum. hinc quae solida sunt & opaca plurimum habere pleni dixit & nihil vacui per quod
transiant atomi: deinde per eam non fieri visionem. sed quae perspicua sunt/ multum habere vacui: quare per illa prompte fieri vi-
sionem. **Q**uod si totum spacium esset vacuum: tum demum promptissime visus operationem parari dixit / quod tunc cor-
pus omne (quod corpori videndo impedimento esse credebatur) ablatum esset. **S**ed non haec recte asseruit. **P**rimo.
Quia color (vt prius ostensum est) solum in lumine spectatur. **E**st enim coloris proprium solum in actu perspicuo
p ii

suam similitudinem efformare: quod nulli ceterorum sensibilibus concessum est. non minus enim sonus in tenebris q̄ lumine percipi-
 tur: sic odor/sapor/caliditas: & in lumine & tenebris percipiuntur. Quo circa in diffinitione coloris ad tertia conclusionē posita
 intelligenda est particula exclusiua solum/ aut tantundem valens/ qua excludantur soni & odores & consimilia/ que non solum
 mouent actu perspicuum/ sed & potentia perspicuum. Color autem solum mouet actu perspicuum/ vt qui nisi presente lumine (quod
 reddat actu perspicuum) videri non possit. Et de ipsi perspicuum esse secūda vna extremitatē corpori colorato attigunt/ scdm alterā oculo
 vidēti: ab aere proximo tāgitur nullo intermedio corpore. Quod hoc argumēto statim cognoscitur. nā si corp⁹ habēs colorē nullo in
 ter sitē corpore sup oculū ponat. nō videbit ocul⁹ colorē. quia desit vidēdi spaciū: ergo vt videat requiritur medium actu per-
 spiciū. Vt autē actu perspicuum situi lumē adesse debet. At si sit vacuū: nullū inter rē visā & oculū interiacet corpus perspicuum/ neq̄
 lumen diffundi poterit. nam cum sit accidens: non potest nisi in subiecto recipi. igitur si spaciū medium inter corpus visum &
 oculum sit vacuum: nullus percipi poterit color. ¶ Secundo. Tunc fit visio cum visus affectionem in se suscipit. At non potest via-
 sus proxime affici a colore qui videtur: cum is sensui superpositus non agat in organum. igitur afficitur visus a medio vidēdi spa-
 cio. Atqui si medium/ vacuum sit: non potest visus ab eo affici/ neq̄ rei visibilis speciem suscipere: nam colorum (vt & ceterorum
 sensibilibus) species cum sint accidentia/ non possunt in vacuo diffundi: sed subiecto in quo subsistant egent. igitur si medium spaciū
 sit vacuum: non potest fieri visio: quare nec fieret acutior aut expeditior (vt dicebat Democritus) rerum conspectio. Et eodem modo
 dicendum est de sono/ odore/ sapore & tangibili: q̄ medio scilicet indigent vt percipiuntur. Nam dicta sensibilia contigunt suis or-
 ganis superposita non faciunt sensationem: sed intermedium requirunt corpus & interstes quo percipiuntur: aut extraneum / vt
 color/ sonus/ odor: aut intraneum vt sapor & tangibile. Siquidem in colore medium est perspicuum. In sono: aer/ aut aqua inter
 sensibile & sensū interiacēs/ p quā soni spē diffundit. In odore itidē mediū est aer/ aut aqua specie odoris affecta. Nā q̄ in aq̄ degūt
 aialia/ odoratū habēt: similiter & q̄ in terra viuūt & respirāt. q̄ tamē sine respiratiōe odorē percipere nō possūt: q̄ sine respiratiōe
 aerem non attrahant. Quid vero in saporibus & tangilibus sit medium/ & quē prius dīctorum sit ratio: postea futurus est
 sermo. ¶ Nona conclusio. Pleraq̄ sunt visibilia que & die & nocte videntur: vt lux & flamma. ¶ Nam flammę suam in actu
 perspicuo producunt speciem sicut ceteri colores: quare consimiliter in die videntur. Ipse eadem de se lumen diffundunt/ efficiuntq̄
 medium actu perspicuum: ergo nocte videntur. Quare ex dictis colliguntur triplices visibilium differentię: quędam solo lumina
 ne videri nata sunt vt colores. quędam solis tenebris vt fulgores. Quędam vero & colorum & fulgorum naturam quodam
 modo participant: & in lumine & in tenebris deprehenduntur. Non q̄ aer sit tenebrę in quo percipiuntur: cum ab illis diffusio op-
 pleatur lumine/ & sit actu perspicuus: sed q̄ dato aere tenebroso anteq̄ percipiuntur & nullo ab extrinseco adueniente lumine/ pre-
 terq̄ ab ipsis rebus visis: ipsa in eo percipiuntur/ secumq̄ ferant id quod ab ea conspicienda requiritur/ scilicet lucem aut quicq̄ lucis
 emulsum. Quia si a coloribus hoc pacto lumen diffunderetur: omnis color aq̄ue in tenebris atq̄ lumine perciperetur. Nunc autem col-
 or requirit: aliud & ab extrinseco lumen. ¶ O Clauī capitis notæ.

Visibilium
diuisio.

¶ Clauū cap. continet vnam diuisiōnem, vnde dētin conclusiones, vnum correlariū
 ad primam, duas ad septimam, vnam quętionem. Responōnem/ & sonorum dif-
 ferentias post nonam, vocis diffinitionem post vndecimam. ¶ Diuisio duplex est
 sonus. Vnus actu/ alter vero potentia. nam sunt que plaga illata actu sonum edūt:
 vt qs & quecūq̄ plana & leuia corpora. & hic sonus actu dicitur. Sunt vero q̄ actu
 pulsa non sunt: pulsa tamen sonare possunt. vt nominata/ & eorum sonus potentia
 nominatur. sunt deinceps que neq̄ actu/ neq̄ potentia sonum habent: vt spongia/
 lana/ pila. ¶ Prima conclusio. Sonus actu (si percipi debeat) fit inter corpus sonans
 & auditum. ¶ Nam fit actu sonus/ alicuius ad aliquid attactu (percussio enim edūt sonū) & in aliquo sem-
 per. exauditurq̄: cum de re que sonat ad aurem delatus: medium opplet spaciū. ¶ Correlarium. Quo-
 fit vt vno solo existente corpore: non elicatur sonus. ¶ Nam aliud est verberans/ & aliud verberatū atq̄
 percussum. Fit enim sonus/ alicuius ad aliquid attactu & in aliquo. ¶ Secunda. Sonus non fit sine motu.
 ¶ Nam percussio non fit sine motu: sonus autem non fit sine ictu & percussione. Non fit igitur sonus si-
 ne motu. ¶ Tertia. Non ex quocūq̄ corporum percussione: elicatur sonus. ¶ Nam vt diximus: lana
 & pila collisa non perstrepunt efficiuntue sonum. sed corpora dura/ leuia & concava. Leuia quidein:
 q̄ integre magis feriantur/ in columniorq̄ aer/ minusq̄ fractus perducitur ad auditum. concava vero: q̄
 refractione complures post primum congeminant ictus. cum aer motus ac agitatus: libere exire non
 possit. ¶ Quarta. Sonus & in aere et in aqua editur: sed in aqua subobscurius. ¶ Et in aere/ & in aqua edū-
 notum est. Sunt enim hæc media inter sonans & auditum. Et q̄ subobscurior in aqua/ hoc ideo est:
 quia sopitur/ hebescitq̄ in ea. ¶ Quinta. Et si aer sonorior sit aqua: non sufficit tamen ad sonū editiō-
 nem. ¶ Nam (vt dictum est) requiruntur solida corpora: & vt ad aerem ictus fiat/ priusq̄ diffundatur.
 Quapropter aer aliquo vt virga/ cito & vehementer percussus sonat: tunc duorum & percussū & mediū
 fungens officio. tunc enim plaga / motioq̄ percussantis velocitate: diffusiōnem anticipat aeris: quem
 admodum si quis harenc cumulum cadentem velociter cedat: eiusdemq̄ casum velocitate præueniat.
 ¶ Sexta. Cum fiat sonus: semper redditur Echo/ & si non semper audiat. ¶ Echo est soni reflexio: aere
 ob vas aut locum ipsum circumdantem (vt pila repulsa) resiliante. Et q̄ semper reddatur: patet. Nam ita
 fit in sono: sicut in lumine. Atqui lumen semper repercutitur. alioquin non vbicq̄ vt in vmbra fieret lu-
 men: sed extra locum illum in quo solis radii percutiunt/ summe essent tenebrę. hoc autem falsum. Fit
 igit̄ semp & soni repercutiō: quare reddatur Echo. Et q̄ nō semp audiat: idē vt de lumine p̄ditur inde

ctum. Nam non ab omnibus sic refrangitur lumen vt semper appareat/ sed interdum iacitur vmbra
 vbi minime lumen percipitur: sed ad eam terminatur sensibile lumen. Sic Echo nō semper redditur sen-
 sibilis: sed cum a solidis/ concavis & planis exceptus refrangitur sonus. ¶ Septima. nō longe distat a ves-
 ro: quod antiqui audiendi facultatem vacuo attribuerūt. ¶ Nam ad audiendum: aer maxime proprius/
 aptusq̄ videtur. facitq̄ audire percussio leui: cum vnus & continuus fuerit ad auditum vtiq̄ agitati per-
 70 latus. Aer autem eorum opinione inane erat & vacuum. Non igitur longe distabant a vero. ¶ Primum
 correlarium. Nimirum igitur auditū connaturalis: congenitusq̄ aer inest. ¶ Sicq̄ enim exteriorē aere
 71 moto: internus aer excitus meliorem præstat audiendi facultatem. ¶ Secundum fit etiam iure: vt non
 omni ex parte animal audire debeat. ¶ Nam non vbicq̄ transit aer/ neq̄ talem natūm & congenium
 habet aerem: ad quem agitatus exterior perferatur. Sicut neq̄ vbicq̄ animal/ humidum habet pupillę.
 72 ¶ Ottaua/ aer in sonus est. ¶ Quia facile dissipatur/ difficitur/ & omni corpori vltro cedit. Si tamen ar-
 73 tior fiat illisio/ diffundiq̄ prohibeatur: elicitur (vt dictum est) sonus. ¶ Nona. Internus aer auribus in-
 situs: immobilis est. ¶ Hoc enim ideo est quod omnes motuum differentias exacte percipiat. Non tamē
 omnino immobilis est: sed placide/ tranquilloq̄ agitatus: citra turbam aliquam/ autisq̄ obstreptum.
 Hinc membrana contactus & conuolutus est/ & auris iter in flexuosum atq̄ anfractuosum factum est: ne
 igitur ne turbetur/ a suave tranquillitate dimoueatur. Et in aqua audimus: cum viarum anfractus diffi-
 cultate defenditur/ ne aurem subeat. Cum vero subit: organum indisponit & non amplius audimus. Et
 cum membrana contactus contegitur congenitus aer/ igitur: auditio impeditur. perinde atq̄ læsa cuticula
 pupillam obuolente: præpeditur visio. Et argumentum incolumis auditus est: si auri aliquo (vt manu)
 contra admoto: in sonitus & tinnitus quidam aeris (vt cornu sonantis) obaudiatur. Ille tamen sonus nō
 est insito aeri proprius: sed alienus. Hinc antiqui nos inani & vacuo audire (quod illo aere interno/ de-
 74 terminatoq̄ egeamus) iterum trahere poterunt opinionem. ¶ Quęstio. An verberans/ an verberatum
 sonet: an vtrinq̄ sed alio modo? ¶ Responō. Sonus eius est quod illo motu agitatur & resiliat: cum cor-
 pora leuia feruntur. Debet enim quod verberatur planum esse & æquale: vt inde vniuersus aer totus con-
 cussus resiliat. Nam non omne verberans & verberatum (vt dictum est) reddunt sonum. vt si acum acu-
 75 colliseris: sonum non elicies. ¶ Differentię sonorum actu. Hęc sunt/ acutum & graue. Sicut enim colores
 non sine lumine percipiuntur: ita neq̄ hæc sonorum differentię sine sono actu. que a tangibilibus ad so-
 nos transferuntur. Nam sicut tangibile acutum: cito tactum pungit & penetrat. ita sonus acutus/ celerita-
 76 de sono haeretis. Nunc de voce aggrediendum est. ¶ Decima conclusio. Vox solius est animantis: effi-
 non omnium. ¶ Nam nulla inanimata vocem fundunt. Et si vocis nomen nonnullis attribuitur infiru-
 mentis: vt tibię/ lyraq̄/ hoc proprie non est sed similitudine quadam ad id quod proprie vox est. quod
 imitentur eiusmodi soni: vocis humane sonoritatem & allocutionem. Et sunt pleraq̄ animalia (vt exan-
 77 guia & sanguine prædita vt pisces) que vocem non elicunt. Et id sane non sine ratione euenit. Nam so-
 nus/ motus aeris est. exanguibus autem nulla est pellendi aeris facultas. & pisces aerem non attrahunt:
 vt pote qui in aquis degunt. Et pisces quos amnis Achelous nutrit: sonitum attritu branciarum ædunt.
 ¶ Vndecima. Vox/ sonus est anim illis: sed neque omnis/ neque ab omni corporis parte. ¶ Nam ma-
 nus collise strepitum ædunt: qui non est vox. sed ad gignendam vocem hæc requiruntur: percussio/
 percussum/ & in quo. hoc enim aer est/ non omnis: sed is spiritus quem vicario ordine/ anheliu accipit
 mus & reddimus. Et quem admodum linguę duplex est officium. Primum est gustandi: ad vitę necessi-
 tatem. quapropter in omnibus hoc obtinet officium. Secundum est vt loquel sit vltus: ita spiritus quem
 anheliu ducimus/ & alternatim emittimus: duplex est vltus. Primus est ad internum temperandum calo-
 rem/ necessarius quidem: cuius causa ex alio requiritur loco. Secundus est ad effingendam vocem: boni
 & ei commoda/ aptaq̄ tradita sunt instrumenta: fauces & pulmones. Non sine ratione igitur ea sola ani-
 78 malia vocem eliciunt: que respirant & aerem attrahunt. Et hæc/ ea ex parte ceteris sunt calidiora. vt que
 aere egeant attracto ad præcordiorum calorem temperandum: & quoquo pacto refrigerandum. ¶ Difi-
 finitio. Ex his/ vocis diffinitionem elicere facile est. Vox est sonus aeris ab anima respirati: percussū ad
 vocalem arteriam cum alicuius significationis imaginatione. Non enim satis esset respirati aeris per-
 cussio/ emissio: vt tuilis. sed ad gurgulionem percussio fiat oportet: & cum quadam intentione affectio-
 neve significandi. Et quod necessaria sit ad gurgulionem & sonantem arteriam/ aeris percussio: hinc fit
 igitur indicium. quod non contingit expirantem & respirantem: vocem vquam emittere. sed aerem cō-
 tinere oportet: & ita internum concutere. Hinc item fit cognitum: cur pisces sint sine voce. nam gurgu-
 lione non habent. & hoc: quia non respirant. & qui eos respirare arbitrantur: peccant. Sed cur non re-
 spirent alio differendum est loco.

¶ Clauī capitis diuisio. Duplex est sonus. Quidam est sonus actu: qui nunc fit & in presenti tempore existit. Alter vero poten-
 61 tia, qui nunc non est sed esse potest. Siquidem corporum quędam sunt actu sonantia, quędam potentia sonantia, quędam
 p iii

uero neq; actu nec potentia sonantia. Actus sonantia sunt quae percussione eis illata actu sonum efficiunt, ut campana nunc sonans: Et illorum sonus dicitur sonus actu. Potentia autem sonantia sunt quae nunc sonum non efficiunt, tamen sunt nata efficere, ut campana actu non sonans et homo tacens: Et illorum sonus dicitur sonus potentia. Corpora autem nec actu nec potentia sonantia sunt quae sonum efficere nata non sunt: ut sponsia, lana, pili. Prima conclusio. Ut sonus actu percipiatur, debet fieri inter corpus sonans et auditum. Corpus sonans dicitur id quod pulsus, sonum efficit; nec in eo sonus est sicut neq; caliditas in sole, quamuis sol caliditatem in aere producat, sed est sonus in aere circumstante, et attiguo corpori sonanti, et idcirco aer sonorus dicitur siue soni susceptorius: distans autem aer non sonum sed soni speciem suscipit, et ad aurem usque perducit. Est ergo proximus corpori sonanti aer, ut corpus coloratum: quod utrumque ipsam habeat qualitatem sensibilem. Remotior uero, ut perspicuum inter coloratum corpus et uisum interceptum per quod coloris species diffunditur: sicut per aerem remotiorem species soni. Similiter corpus sonans est ut candela lumen producens quod tamen in se non habet: aer attiguus sonanti ut aer candelae proximus per quem diffunditur lumen. Aer uero distans a corpore sonante est ut aer remotior a candela: in quo solum luminis suscipitur species. Et oculus in hoc existens, lumen per suam speciem percipit: ut auris sonum per suam speciem. Itaque manifestum est quod proponit conclusio, atque dicetur. ut color percipiatur, debet eius inter corpus coloratum et uisum species diffundi. Patet, quia sonus actu fit percussione, uolens, collisione unius corporis ad aliud, quia fit contactu percussione percussorum, et in aliquo: scilicet aere, aut aqua circumstante corpus sonans. Tuncq; sonus ab auditu percipitur, cum sonus a corpore sonante ad aurem usque diffusus replet intermediu spacium/partim quidem per se, partim uero per suam speciem sicut tunc color uisus deprehenditur: quando a corpore colorato ad ipsum oculum diffusa species replet totum medium. Correlarium. Quare uno solo existente corpore non fit sonus. Nam sonus omnis fit percussione et contactu. Fit enim (ut prius dictum est) sonus, unius ad alterum contactu et in aliquo subiecto. At uo solo existente corpore, non fit contactus aut percussio, cum sit alterum re ipsa percussione percussorum, aut numero quidem ut cum duae manus aduicem conuincuntur, aut specie, ut cum manus illiditur ligno, igitur uno solo existente corpore non fit sonus. Secunda conclusio. Sonus non fit sine motu locali. Nam percussio non est sine motu, quo percussio et percussum prius quidem sunt, sibi inuicem applicentur et se tangant. At sonus non fit sine actu et percussione ut prius dictum est: igitur sonus non fit sine motu. Tertia conclusio. Non ex quoruncunq; corporum percussione et contactu editur sonus. Nam corpora mollia ut lana, sponsia, pili aduicem collisa sonum non faciunt. Sed quae sonum faciunt corpora debent esse dura, leuia, et concava. Dara quidem, ut sua soliditate contranitentia in se non cedant, sed plagam uehementiorem efficiant. Leuia uero et plana, id est omni ex parte in relictum iacentia: quod huiusmodi corpora undique magis integre percussantur, et ex omni parte regulariter et uniformiter pulsus aer, integrior et minus discontinuus ad auditum perferatur. Denique concava: quia talia post primum ictum saepius aerem modo in unum latus modo in alterum impellunt, qui ob laterum concavitatem liberum non habent exitu, in diuersas agitata partes sonum reddit diuturniores et post completum sonum, quandam refert similitudinem paulatim et sensim euanescenti: qui saepius post totum sonum auditur. Quarta conclusio. Sonus fit in aere et in aqua sicut coloris uisio: sed in aqua obscurius et obtusius. Primum patet, nam aer et aqua sunt corpora intermedia inter corpus sonans et auditum: nata in se sonum suscipere. Secundum patet, quia aqua densior est et grossior: ideo sonus in ea magis hebetatur, obtunditur et obscuratur quam in aere rarior et subtilior. Quinta conclusio. Quamuis aer aptior est ad sonum suscipiendum quam aqua: tamen solus aer non sufficit ad soni generationem. Nam ut prius dictum est requiruntur solida corpora: requiruntur etiam ut ad aerem ictus fiat et impulsio priusquam aer diffundatur: igitur solus aer non sufficit. Et cum aer aliquo corpore ut uirga aut flagello cito et uehementer percussitur et sonat: tunc duorum corporum scilicet percussio et medij sunt gitor officio. Est enim tunc idem re ipsa percussum et medij: scilicet aer diuersis tamen rationibus. Nam percussum dicitur: quod ab altero corpore uehementer collidatur. Medio uero: quia soni productum in se suscipiat. Et tunc percussio est motio uirgae ad aerem ob ipsius percussione uelocitate praenit aeris diffusionem: nam prius aer percussitur, qua diffundatur, perinde atque quis cum uulgis harenam meditant: ruina et casum uelociter percussorem uelocitate ictus casum illius praenitens. Sexta conclusio. Cum fit sonus, semper fit soni reflexio (quae Echo dicitur) sonus tamen reflexus non semper auditur. Diffinitur quid est Echo quod est soni reflexio: aere quo sonus diffunditur ob corpus aliquod concuu ipsum circumdantem resiliens. Ut enim pila a mobili ad terra directe mouetur: ita aer a sonante ad corpus solidu illi oppositu, et una cu aere sonus qui directus dicitur. Et quemadmodu demde a terra rursum uersus mobile pila repercutitur, ita aer a solido corpore circumdante iteru uersus sonans reflectitur, et una cu ipso sonus: qui ad primum reflexus dicitur. Et quod is, quando unq; fit sonus, etiam fiat: patet. Quia sicut se habet lumen ad repercussione et ut reflectatur: ita et sonus. At lumen directe diffusum semper reflectitur. Nam si dicitur lumen non reflecti sed solu uideri lumen directu: tunc non ubiq; fieret lumen, sed solia ubi solis radij qui directu causant lumen pertingunt, extra radios aut solis et in umbra summa fierent tenebrae, quod falsum est: cum in umbra bene discernantur colores: igitur et sonus semper repercutitur. Est enim sonus directus ut lumen directu radij solaris: et sonus reflexus ut lumen reflexu in umbra. Quod autem aliquando auditur echo et aliquando non: patet similitur per analogia de lumine. Nam in aliquibus lumen sensibilibiter reflectitur, ut in umbra diurna contra radiu solaris facta: in qua facile lumen esse conspicitur, sic et sonus interdum sensibilibiter refilii, ut circa montes, siluas, aquas et loca concava factus. Est enim sonus reflexus qui auditur, per similes lumini reflexo quod clare uidetur. In aliquibus uero lumen quomuis reflectitur non apparet propter debilem reflexionem, sed interdum fit umbra in qua minime lumene esse apparet, sed ad eam uisibile lumen finiri, et terminari censetur ut in umbra nocturna ex opposito candelae facta. Sic et sonus interdum quauis refilii, non percipitur nec auditur ob debiliores eius reflexiones. Et is sonus qui reflexus non auditur, similis est lumini quod reflexu in umbra non uidetur. Cum autem sonus reflexus auditur quaelibet soni directi pars tamen prima uelultima reflectitur, quauis ultima solu audiat. Quod enim ultima soni reflexi pars et quae fini soni directi respodet solu audiat, ex eo uenit quia cum sit posterior pars soni directi, simul sit prior soni reflexi: qui debilior ob sonum directum fortiore cum eo factum non auditur. Cum uero posterior sit soni reflexi pars: motus directus iam finitus est, idco ille non impeditus auditur. Quod si quis singulas syllabas interposita temporis mora sigillatim proferat: singularium

Quid est corpus sonans.

Quid est Echo.

audiet sonum reflexum eo quidem tempore quo motus directi fit silentium, ergo et si tota dictio continue proferatur, tota reflecti
tur et si non tota auditur. Nam pausa et continuatio non uariat soni speciem. Ouidius autem in fabula Echo et Narcisi uult
69 garium opinionem secutus, dixit Echo solum ultima uera referre. Septima conclusio. Non multum a uero discrepat antiquoru
dictum nos per uacuum audire. Si quidem uacuum capiatur pro loco non repleto corpore nato repleti, aut spacio quo nullum con
tinetur corpus: falsum est nos per uacuum audire: cum sonus non nisi per plenum diffundi possit sicut et colorum species. Alio
quis accidens esset sine subiecto: quod est impossibile. Si autem pro spacio non repleto corpore grosso et denso: planeq; uisibili
accipitur, quamuis corpore subiti et raro plenum sit: uerum est nos per uacuum audire. Nam ad audiendum aer maxime est ap
70 tus: qui collis aduicem solidis corporibus unus et continuus ad auditum usque delatus, facit auditionem. Non enim solum cor
pora sonantia moueri secundum locum debent: sed et aer intermedius. ad quem sese habet motus ut fiat auditio: sicut ad perspi
uum se habet lumen ut fiat uisio. Et quemadmodum externus aer inter coloratum corpus et oculum interceptus non facit uisio
nem nisi fuerit lumine perfusus: ita nec aer exterior inter corpus sonans et auditum medius facit auditionem nisi sit motu agita
tus. Aer autem antiquorum opinione erat inane et uacuum: quod ob suam subtilitatem uisum fugiat: igitur non omnino uero
71 diffronat antiquorum dictum nos per uacuum audire. Primum correlarium. Quare non ab re imeq; auditui aer connatur alis ex
natura insitus qui est organum auditus, sicut pupilla organum uisus. Nam sicut perspicuo lumine perfuso, pupilla quoq; lu
mine suffunditur et fit uisio, ita cum exterior aer motus fuerit, et membranulam quae internum aerem ab exteriore distinguit
placide agitauerit: ita motu interior aer mouetur, sicut agitatione ab exteriori statu laxa uesicae illata: ipsa in se cedidit et interna
72 tum mouet aerem. At intus clausus aer motus facit auditionem, suscipitq; sonorum in se species: perinde atque pupilla lumine per
fusa recipit in se species colorum. Quod enim est lumen ad pupillam est motus ad internum aerem natura auribus inclusum.
Et sicut non potest fieri uisio nisi pupilla fuerit lumine illustrata: ita nec auditio, nisi aer interior fuerit motus. Secundum cor
73 relarium. Quod sit iterum ut non omni ex corporis parte animal audire natura sit. Nam non ad omnem corporis partem exte
rior aer transit ut interiore moueat, neque animal in omni parte corporis habet aerem natium: qui ut organum audiendi effi
ciat auditionem, quemadmodum non in omni corporis parte animal habet pupillam ad uidentium: igitur non omni corporis parte
animal natum est audire. Octaua conclusio. Aer de se et suaapte natura sonus uacat. Nullum enim habet natura determinatum
et sibi congenium sonum. Nam si quis talis esset, obla oculum sonus in aere factus percipiendus preberet. Nam se soni simul in
eo dem facti disturbant et confundunt. Hinc natura sonum fecit successuum, ne si esset permanens, prior posteriorem impediret.
Sicq; aer omnem sonum aptius in se recipit, sicut de colore prius dictum est. Etiam aer in sonus est secundum aliam quam conclusio
74 pre se fert intelligentiam: quod scilicet non sit corpus sonans suaapte natura nec sonum efficere natura. Nam aer facile dispergitur
ob suam agitabilitatem, et omni corpori cedit ob inuolucrum et subtilitatem: corpora autem sonantia debent esse solida, dura,
et resistentia. Si tamen illi uisio fiat uolentia in aere et adeo uelox ut diffusionem aeris praeniat: aer corpus est sonans et per
75 cassum, ut quinta ostendit conclusio. Nona conclusio. Internus aer animalibus congenitus, de se immobis est. Nullum enim
habet motum sibi proprium et qui ab intrinseco fiat: sicq; melius omnem motuum diuersitatem percipit ab extrinseco. quemad
modum pupilla non habet de se lumen sibi congenitum sed ab extrinseco suscipit: et sic omnes colorum differentias melius per
cipit. Non tamen internus aer omnino motus et agitationis est expertus: nam (ut superiora ostendunt) mouetur ab aere exteriori,
placide tamen et tranquille sine aliqua turbatione et strepitu auris: ut non percipiamus quando aer ille mouetur: et quando non.
quemadmodum pupilla imperceptibiliter lumen suscipit: ut non percipiamus sensibili signo quando lumen habet et quando non.
Et sicut natura pupillam opere circumdedit cuncta, ita et aerem illum interioremem membrana contexit et conuoluit. Et
quemadmodum natura ad manus munimentum oculos obduxit palpebris, obuoluentibus, sic et auris iter fecit crebra cartilagine
flexuosum et tortuosum, ne corporum exteriorum uolentia agitatione aut impetu aui membrana ledatur et aer interior dis
76 turbetur. Sic enim manus ad aerem internum exterioris aeris peruenit: quam si sine anfractibus esset in propatulo et parte cor
poris patentiore. Et qui peruenit, fracto impetu et represso cum anfractus subit iter, tranquille solum mouet interioremem
aerem, sicut si aqua uehementi impetu impellet ripam fluminis: et una in parte per multos anfractus introrsum ducatur aqua ad
aliquam partem ripae abstrusioris: propter uia angustiam, sinuososq; et flexuosos meatus: placide et tranquille feriet illam par
tem ripae quae in longo secessu ab alijs est remota. In aqua etiam fit auditio, quando ipsa propter uiarum ad interioremem auris
partem ducentium difficultatem prohibetur ne a rem introeat. Cum uero aqua a rem ingreditur, ipsa audiendi organum red
dit indispotum, et amplius non fit auditio. Cum autem membrana qua intraneus aer clauditur, leditur, impeditur audi
tio, sicut quando leditur cuticula obducens pupillam, leditur uisio. Proinde caute admodum et prouide aures mun
77 dandae sunt, neque acutum quicquam introrsum auri inferendum est, ne membrana ea ledatur. Deposito tamen certa
mine (quod auris expurgamentum est, a natura segregatum) expeditius fit auditio: perinde atque humore concreto ab oculis
lilis semoto clarius fit uisio, et pituita naribus expurgata aptior odoratio. Et quemadmodum uirtutis uisus et incoluntis argu
mentum et indicium est: si oculo, radio solis aut lucido corpori obiecto lumen percipiatur in pupilla, et palpebrae tremule clai
dantur ne nimio lumine offundatur oculus. Deperditae autem uirtutis signum: si oculo soli contrapposito nulla in pu
78 pilla percipiatur luminis illustratio. ita auditus integri signum est, si manu auribus admota aut digito conuincatibus
illato quidam sonitus et timitus aeris introrsus auditur: qualis est sonitus alicuius cornu obscure sonantis, cum uero is
sonitus non auditur, laesi auditus argumentum est. Is tamen sonus non est intraneus aeri proprius, cum nullum habeat pro
prium et a natura determinatum sonum, sicut pupilla nullam habet coloris speciem sibi natura conuenientem: nam ea
impediret colorum species uere percipi, sed ab extrinseco eas pupilla recipit. sic et sonus ille insito aeri alienus est: hoc
est, ab extrinseco in illo receptus. Nam exterior aer inter auris anfractus clausus neque exire uolens, et manum admo
tam mouet membranam, et illa interioremem aerem: sicque causatur sonus. Et ex isto antiqui iterum occasionem sumere po
79 tuerunt dicendi nos sentire in uacuo: quia ad sentiendum indigemus interiori aere, quem ipsi uacuum dixerunt. Quae
p iiii

Quod qualia bet soni directi pars reflectitur.

Quare sonus suaapte natura est successiuus.

Quo signo cognoscitur auditus esse in oculis.

corpus uerberans sonat solum/ an uerberatum tantum/ uel utrumq; sed alio modo uerberans & alio uerberatum. **R**esponde-
tur quod utrumq; sonat & sonum efficit. Est enim uerberans omne uerberatum: & contra uerberatum omne est uerberans. Neu-
trum tamen sonum in se habet: si utrumq; sit solidum. Contingit autem alterum corporum sonantium in se sonum suscipere ut
pote cum idem re ipsa est percussus & medium, ut aer uirga percussus. Itaq; sonus eorum est ut efficientium simul: quae se in mu-
tuo ferunt & collidunt. Illius autem est sonus ut subiecti: quod cum percussus & percussus se mutuo collidunt eo motu agit-
tatur & dispellitur, qualis est aer aut aqua corpora sonantia circumstantes. Et debet id quod uerberatur, planum esse & omnino e-
quale: ut ab eo corpore moto uniuersus aer integre reflectatur. Nam non omne uerberans & uerberatum cum concutiuntur sonum
efficiunt. Si enim acus acui colliditur: nullus efficitur sonus, quod nimium exiguae molis sunt corpora. **D**ifferentiae sonorum actu
sunt haec. Sonus acutus & sonus gravis: qui ad sonum se habent ut albedo & nigredo ad colorem. Acutus quidem ut albedo: quod
fortiter auditum moueat. Gravis uero ut nigredo/ quod lente & debiliter auditum moueat. Et sicut colores sine lumine percipi na-
ti non sunt: ita nec haec sonorum species, quibus unus ab altero sonus differt, sine sono actu. Et haec sonorum differentiae a tangibili-
bus propter convenientiam ad sonos transferuntur. Nam ut tangibile acutum ut acus cito pungit tactum, ita acutus sonus ut
extremus & simul. Chordae in cythara cito mouet auditum. Et ut tangibile obtusum tarde mouet tactum, ita sonus gravis ut
prima Chordae in cythara tarde mouet auditum. Tamen gravis sonus non est idem quod tardus motus: sed tarditate motus fit,
ita sonus acutus non est idem quod motus uelox: sed motus celeritate acquiratur. Obtusum enim/ tardum efficit motum: acutum
uero, uelociorem. Quae admodum intensio qualitatibus non est ipsa potentia sed per potentiam fit. nec remissio est impotentia: fit au-
tem per impotentiam. Est enim sonus acutus ut intensio & uelocitas: gravis autem ut remissio & tarditas. **D**ecima conclusio. **V**ox soli
conuenit animali quamuis non omni. **P**atet, nam corpora inanimata & plantae uocem non formant. Quamuis enim
cybia, lyrae, & fistulae dicuntur formare uocem, non tamen id proprie est sed translative: & per quamdam similitudinem ad uo-
cem humanam quam imitantur, sicut similitudo coloris in speculo dicitur color, & equus pictus dicitur equus. Aliqua etiam
animalia ut quae sanguinem non habent & sanguine praedita in aquis uiuentia, uocem non faciunt. Cuius ratio est: nam uox est so-
nus ex motu aeris per respirationem emissus factus. Animalia autem sanguine carentia non respirant/ nec attractum aerem emittunt:
re ualentibus uocem non efficiunt uocem. Similiter quaecumque formant uocem, respirant. Pisces autem et si sanguinem habeant, non res-
pirant: nam in aquis uiuunt/ igitur neque, pisces formant uocem. In Aethiopia autem apes, muscae, cicadae, confractione alarum & impulsio-
ne sursursum faciunt & stridore: sicut & aues a giratione alarum: & paphones attritu pennarum sua caudae faciunt sonum: qui
tamen non est uox. **V**ndecima conclusio. **V**ox a solo fit animali, licet non ab omni, neq; ab omni corporis parte. **D**uo prima,
superiori conclusione ostensa sunt. Tertium autem patet, quia manus collisae faciunt planum & pedes striditum: qui quidem so-
nus est/ sed non est uox. Ad efficiendam enim uocem haec tria requiruntur: primo percussus & est uis expulsiva animalis uocem
formantis. Secundo, percussum ut latera gutturis & uocalem arteriam contra quae impellitur aer expellendus: sicut latera fistulae aut
tuba percutiuntur cum quis illas inflat. Tertio, id in quo formatur uox: & est aer quem alternatis uicibus animalia respirantia
anbelitu attrahunt & deinde emittunt. Vi enim lingua ad duo a natura est ordinata, primo ad gustandum & saporibus discernen-
dum: & id propter uitae necessitatem/ idcirco in omnibus eam habentibus lingua hoc habet officium. **S**ecundo ad loquendum &
uerba formanda: & id ad commoditatem solum & non ad necessitatem uitae/ cum multi hoc lingue officio destituti uiuant, ita
ipsius anbelitus quem alternatim animalia attrahunt & emittunt, duplex est a natura ordinatum officium. Primum est ad praes-
cordiorum calorem temperandum: quem admodum uehementem producit cor in partibus sibi adiacentibus, ad quem refrigeran-
dum natura pulmonem ordinauit ut follem qui suarum partium dilatatione aerem attrahit & suscipit: deinde earundem com-
pressionem susceperit aerem emittit. & hanc alternationem quandiu uiuunt animalia facit. **S**ecundum est ad uocem forman-
dam: & id non ad uitae necessitatem sicut primum, sed boni gratia. Vocis enim beneficio homines mentem explicant & alteri sig-
nificant: bruta uero animi affectiones, passionesq; ut cupiditatem, iram, metum, gaudium: uocibus sibi a natura concessis signifi-
cant. Idcirco ad formandum uocem natura peculiariter designauit instrumenta & organa, pulmonem scilicet & fauces. **Q**uare
manifestum est ea sola animalia uocem efficere, quae respirant, & ipsa ceteris animalibus non respirantibus calidiora habent praes-
cordia: nam indigent aere ad interiora attracto ad calorem praecordiorum refrigerandum. **D**iffinitio uocis. **V**ox est sonus aere
ab anima respirati, percussus ad uocalem arteriam cum alicuius significationis intentione. Dicitur quidem uox, sonus aeris ab
anima respirati ut subiecti. Nam uox est in aere ab anima respirato: non quidem cum aer attrahitur ad interiora, sed cum expiratur
& emittitur ad exteriora. Nec sufficit quod aer expiretur & emittatur solum, nam tacens expirat & emittit aerem cum silentio
& sine uoce: quod non uix emittit ad latera gutturis, sed requiritur illius aeris cum emittitur percussio & impulsio. non quidem
ad quamcumq; oris partem aut animalis, sed ad uocalem arteriam & cum intentione quicquam significandi, cum ad id natura
uox ordinetur, quare tuus, sternutatio & somitus stertentium inter dormiendum non sunt uoces, cum in illis non percussus aer
ad uocalem arteriam, neq; fiant intentione alicuius rei significandae. **Q**uod autem necessaria sit ad formandam uocem, aeris emis-
si ad uocalem arteriam impulsio, hoc cognoscitur signo, quia expirans tranquille & libero aeris meatu nunquam formare possit
uocem, ut neq; laxo ore flans per fistulam unquam faciet sonum. Sed ut fiat uox, oportet aerem intus continere, & interius conten-
tum ad gutturis latera conuicere. Ex isto etiam cognoscitur quare pisces uocem non edunt. Id enim ex eo est quia guttur non ha-
bent neque uocalem arteriam: quamuis pisces habeant uiam cibi. Nam alia est uia cibi & alia uocis. Et quando homo comedit lau-
dat uia uocis ne aliquid eam subintret, hinc cum modicula pars panis aut cibi non intrat uiam cibi sed uocis, ferre homines sus-
focantur & magnum patiuntur angustiam. Et quod neq; guttur neq; gurgulionem habeant pisces: ex eo est quia non respirant,
& qui eos respirare putant, in philosophia errant. Cur uero pisces non respirent, ex alio loco causa requirenda est.

Noni capitis nota.

Sensorium, organum. **C**olfaetus, odorandi sensus, odoratus. **C**uffitu, sumo, suffumigio. **C**Bitumen ex mari mortuo la-

en Syria trahitur: quod & asphaltus dicitur.

Nonum caput continet quatuor conclusiones, quatuor rationes ad primam, duas
ad secundam cum correlario primae, tres modos inodorabilis post tertiam, unam
questionem: eius responsonem: tres rationes quod non respirantia odorant/ &
unum correlarium post quartam. **P**rima conclusio. De odore & odorabili non
vsque adeo (vt de dictis) facilis & prompta determinatio est. **P**rimo, quia non est
ita facile deprehendere quid sit odor: sicut quid color/ quid lumen/ quid perspicuum:
quid sonus. hoc enim ideo euenit: quod olfactu perdebile habemus. Odo-
rat enim praue homo: & multis animalibus/ vt canibus uulturis: hoc sensu infe-
rior est. **S**ecundo, quia nos non sine delectatione aut fastidio: odorum differentias percipimus. hoc
autem in visu & auditu non accidit. Et ideo hic sensus homini datus esse videtur ad mensuram, non vt odo-
res quales in se sint percipiamus: sed quales ad nos perueniunt. Itaq; difficultior ipsorum deprehensio
est. **T**ertio, quia odorum sensorium minus cognitum/ exploratumq; habemus. **Q**uarto. Ita homi-
nes/ odores ipsos comprehendere uidentur: quibus odorandi sensorium obtectum est: vt animalia du-
ros oculos habentia apprehendunt colores. Atqui consentaneum uideatur huiusmodi durorum oculo-
rum animalia: non omnes sentire colores/ sed eos qui ipsi terrorem/ tristitiamq; ingerant/ quive uolun-
tate afficiant: quare neq; homines quoscumq; diuidcabunt odores. **S**ecunda, etsi odoris difficultis sit
naturae deprehensio: ex saporum tamen similitudine nobis ad hoc patebit aditus. **P**rimo, quia certum
gustum habemus: quod gustum/ quidam sit tactus, homo autem certissimum habeat tactum. Et cum ho-
mo a ceteris in reliquis superetur sensibus: in hoc uno euincit/ superatq; omnia. **C**orrelarium. Hinc
fit vt homo animalium prudentissimum cognoscatur. **A**ttactu enim/ inentis aptitudo aut ineptitudo
deprehenditur. Duros enim carne/ mentis hebetes & ineptos: molles uero/ bene aptos esse dicimus.
Secundo, quia ex saporum nominibus: odoribus nomina indimus, vt enim saporum hunc dulcem
nominamus/ hunc amarum/ pinguem/ acrem/ acutum: ita quoq; saporum/ (tracta similitudine) hunc dul-
cem/ atq; hunc dicitur amarum/ pinguem/ acrem/ acutum. Et quandoq; in odore & gustu: similes con-
ueniunt denominationes/ vt in melle & croco. mellis enim odor dulcis/ & dulcis mellis sapor: aliquan-
do uero discrepant. **T**ertia. **O**lfactus: odorabilis est & inodorabilis. **N**am vt de visu/ auditu/ & reli-
quis sensibus: ita de odoratu, uisus autem est uisibilis & inuisibilis. Auditus/ audibilis & inaudibilis. Et us-
dem enim sensus: est cognoscere sui sensibilis praesentiam & eius absentiam, praesentia quidem per se: ab-
sentia per accidens. est igitur olfactus: odorabilis & inodorabilis. **T**res modi inodorabilis. Inodora-
bile multis modis dicitur. **P**rimo, quod omnino odore non habet/ odorariq; natum non est, vt color.
Secundo, quod debilem & uix sensibilem habet odorem. **T**ertio, quod prauium/ tetrumq; habet odore.
Quarta, aer & aqua/ olfaciendi sunt media. In aere de nobis constat. In aqua uero & sanguine predi-
ta & non predita illud monstrant, quia eminus alimentis odore percipientia: properant ad illud fumena-
dum adnatate. **Q**uestio. **A**n omnia quae sunt odorum capacia/ consummi modo odorent? **R**espon-
sio, non omnium consummatis est odorandi modus. Nam animalia respirantia spiritum trahendo odorant.
Cutus hoc sunt in dicta. Si spiritum detinet homo aut expirat: neq; eminus neq; comitus (etiam si rem-
olentem in ipsius nares fundas) sentit. **S**i enim inodorandi sede atq; sensorio: id per palam est. **N**am omnium
sensuum commune est: sensibili sensorio superposito/ non sentire. **I**nsecta autem animalia/ & quae sangui-
ne carent vt apes: hoc pacto (cum non respirent) odorare non possunt. **O**dorant tamen. **P**rimo, quia cum
uentum longae ad odoriferorum pastum. **H**abet igitur alium praeter quinque (qui assignati sunt) sensum:
aut olfactu odores discernunt. non autem habent alium: habent igitur olfactum. **S**ensus enim tam bene quam
male olentis: nimirum olfactus existit. **S**ecundo, grauium odorum sufficit (vt bituminis & sulphuris sit-
mo) corumpuntur: sicut & homo. **O**dorant igitur non respirantia: & alio quam spiritus attractione mo-
do. **T**ertio, quia vt animalium oculi diversi sunt: thorum enim sunt molles, & haec palpebras pro oculis
munimento habent, quibus non apertis/ deuelatisq; non contingit animal uidere. **H**orum uero duris
sunt oculis: quae hoc genere folliculorum/ cooperulorumq; carent. Et semper colores apertos & occurren-
tes habent. Ita hinc in modum differunt odoratus. **N**am in respirantibus ad apertus & reconditus est.
quem cum spiritum ducimus: aperimus/ ampliatis uia uam meatibus. **N**on respirantium uero apertus: & per-
similis duris animalium oculis. Itaq; semper habent occurrentes & in aperto odores, non autem respiran-
tia: nisi spiritum ducendo sensorium reuelent ac aperiant. **C**orrelarium. Hinc fit vt respirantia: in aqua
non odorent. **N**am in aqua respirare nequeunt. Et est odor fici: sicut sapor humidus. **H**inc res cum ado-
lentur/ incenduntur/ calefunt: suauius fragrant. Et cum res non odoratur: talis est odorandi sensus pos-
tetta/ qualis ipsa sit actu. **C**um autem odoratur actu: & talis sensus est actu. Et de odore & odorabili hactenus.

Noni capitis prima conclusio. Non tam facile est de odore & odorabili sicut de colore & sono determinare. **P**rimo, quia
non est tam facile cognoscere quid odor: sicut quid color, lumen, perspicuum, sonus: quae nobis domestica & familiaria sunt.
Id autem eo euenit quod homines debilem habent & infirmam odorandi uiam: multorum animalium ut canum & uulturnum ol-
faciendi uirtute minorem. **C**anes enim odorem ferarum percipiunt olfactu: & hominum proprios discernunt odores (ut enim cuius
quereris sua est figurata & odor) quod homines facere nequeunt. **V**ultures etiam a longe cadaverum sentiunt spiramina: & ad

ea de profundis magna spatia intervallo aduolare dicuntur. **Secundo**, homines non percipiunt odores aliquos nisi cum delectatione si conuenientes sint: aut cum tristitia si sint disconuenientes, quod non semper in uisu & auditu euenit. Colores enim & soni ab homine percipiuntur tam uoluptatem non afferentes & tristitiam quam delectationem doloremque inducentes. Quare olfactus homini datus est, non ut omnis percipiat odores quales sunt, sed quasi prescripta ei meta ut excellentiores tantum & uehementiores percipiat: minus autem uehementes qui nec ei uoluptati sunt nec dolori, minime percipiunt. **Tercio**, Organum olfaciendi in hominibus occultum est & latens/naturaeque industria consulto abstractum: quare difficilius odorem cognoscere possemus quam colorem & sonum/ quorum organa nobis aperte constant. **Quarto**, sicut animalia duros oculos habentia percipiunt colores, ita homines organum olfaciendi occultum habentes, sentiunt odores. At animalia duros oculos habentia ut locustae & cicadae, non omnes sentiunt colores: sed eos solum qui ipsis tristitiam inferunt aut uoluptatem, ergo neque homines, quoscumque indifferenter odores percipiunt, sed illos dumtaxat qui uehementer sensum mouentes aut delectabiles sunt aut tristitiam ingerunt. **Secunda conclusio**. Quamuis difficile sit odoris naturam cognoscere, ex saporum tamen similitudine illius cognitionem peruenire erit conueniens. **Primo** quia homo ceteris animalibus habet tactum, ut quamuis in ceteris sensibus ab aliis superetur animalibus in tactu tamen cetera animalia longe superent. cum non solum tactu homo de qualitatibus discernat tangibilibus: uerum etiam de interna corporis dispositione pulsus attractu diiudicat. Gustus autem, quidam est tactus. Quod quidem in analogia dictum est: nam tactu affinis & germanus semper ei coniunctus est, ut ne gustatio quidem sine tactione fiat unquam: igitur & homo ceterum habet gustum: quare saporis certe diiudicat, ex quorum similitudine facilis est ad odorem cognoscendum uia. **Correlarium**. Quare homo, animalium omnium prudentissimum & maxime in harmonia constitutum esse demonstratur. **Nam sensu tactus**: an mens apta sit disciplinis & eruditioni uel inepta, discernitur. Duros enim carne, obtusos & hebetes esse dicimus: molles uero carne, aptos animo. Et ex physiognomia (quae est dispositionum animi per exteriora corporis signa cognitio) exploratum est duritiam naturalem carnis, hebetudinis esse signum: molliem uero, aptitudinis & idoneitatis ad scientias perdiscendas. **Secundo**, quia ex saporum nominibus ipsis odoribus ob unius cum altero conuenientiam nomina imposita sunt. Sicut enim saporum aliquis dulcis dicitur, aliquis amarus, pinguis, acris, acutus: ita & odorum aliquis dicitur dulcis, alius amarus. Et interdum eiuſdem rei odor & sapor idem habent nomen: ut in melle & pomo & odor & sapor dulcis dicitur, quamuis equiuocum. In plerisque autem rebus nomen odoris a nomine saporis discrepat. Vt odor uiolae, dulcis est & suavis: eius autem sapor, amarus est & tristis. **Tertia conclusio**. Olfactus odorabile percipit (ut rerum odores, per se quidem natos odore percipi) & inodabile, odorisque priuationem. **Nam ut est de uisu & auditu**, ita de odoratu, habent enim ipsi sensus mutuam inter se analogiam & conspirationem. At uisus percipit uisibile ut colorem: & inuisibile ut tenebras. Et auditus percipit audibile ut sonum: & inaudibile ut silentium. Idem enim sensus exterior, sui sensibilis proprii & per se cognoscit praesentiam: & eiuſdem absentiam. Praesentiam quidem per se & per habitum: absentiam uero per accidens & per priuationem. igitur olfactus similiter odorabile percipit & inodorabile. **Tres modi inodorabilis**: **Inodorabile primo**, quod omnino natum non est odore percipi: ut quod nullum in se odorem habet, cuiusmodi est color & caelum. **Secundo**, sic odori priuatiue opponitur. **Secundo**, quod debilem admodum & uix perceptibilem habet odorem: ut lignum aridum, glabra terra, aer aqua. **Tercio**, quod tetrum & naturae odorantis disconuenientem habet odorem: ut bitumen & sulphur. **Quarta conclusio**. Et aer & aqua, odorandi sunt media: per quae species odoris a re odorifera diffunditur, & ad olfactus organum pertingit, perinde atque species coloris a re colorata per eadem media ad uisum usque multiplicatur. **Quod aer olfaciendi sit mediū**: homines experientia cognoscunt. Quod autem aqua etiam odorandi mediū sit: in aquis degentia animalia sine sanguinem habeant ut pisces, sine sanguine careant ut cancri: liquido ostendunt. Nam a longe alimentis odorem percipientia, protinus ad sumendum illud adnatant: perinde atque aues in aere percipientes odorem passus: ad illum continuo aduolant. **Quaestio**, an omnia animalia odorem percipi creata, consimili modo odorant, an diuerso. **Responsio**. Non omnia animalia consimilem habent odorandi modum. Nam animalia respirantia, aerem attrahendo odorant in quo species odoris diffusa est. Cuius haec sunt signa. Si aerem continet homo intra se, nouum non attrahens: aut si attractum aerem emittit, non percipit odorem, quamuis etiam res odore imbuta in ipsius nares fundatur. Si enim in odorandi organo recipiatur odor, manifestum est eum non percipere odorem. Nam omnibus sensibus conuenit: quod sensibili organo supraposito non sentiant, ut uisibile suprapositum oculo sine aliquo intermedio: non facit uisionem, ita audibile suprapositum auribus: non facit auditionem, sic odor organo olfactus sine medio corporis interfectione suprapositus: non facit odorationem. Nam medio ut percipiatur haec omnia egent. Animalia autem quae distrahis & disconuatiuatis partibus adhuc uiuunt, ut colubri: & animalia sanguine carentia ut apes, hoc modo quo homines odorare non possunt: quia non respirant. Ipsa tamen odorem percipiunt, quod his constat rationibus. **Primo**, quia muscae & apes a longa distantia conuolant ad odoriferorum ut racemorum, tymi & florum passum: & apes florem conuenientem & uegetum, a marcido, elanguidoque flore discernunt. Id autem nec uisu nec auditu nec gustu nec tactu efficiunt. Habent igitur alium sensum a quinque assignatis ad discernendos odores: aut olfactu eos discernunt. At non habent alium a quinque assignatis sensum, nam sensuum exteriorum numerus quinarius consummatus est: qui & in homine comperitur. Alioquin aliquis homini desisset sensus qui ceteris animalibus concessus esset: quod est inconueniens & perfectioni hominis repugnans. igitur olfactu odores discernunt. **Secundo**, quia apes grauis & tetri odoris fumo ut sulphuris & bituminis extinguntur, quae ad modum & homines: igitur animalia non respirantia odorant, & alio quam spiritali attractione modo. **Tercio**, sicut se habent animalia ad uidentem potentiam, ita & ad odorandi uim. At non omnia animalia eundem habent uidenti modum. Nam quorundam animalium molles sunt oculi, pro quorum munimento natura palpebras obduxit, quibus clausis ipsa non uident: & ea ut uideant, palpebras aperire debent. Quorundam uero animalium oculi sunt duri instar uitri aut cornu percipit: & haec nulli habet oculorum experimentum. Hinc semper obuios colores, sibi quae praesentes habent nullo tegmine remoto. igitur & animalium diuersa sunt odorandi genera & organa. Nam in animalibus respirantibus organum olfactus operatum est & absconditum: quod cum ac attrahitur instar ianuae uento in torsum agitate aperitur, amplianturque uiarum meatus. In animalibus autem non respirantibus organum olfactus aperitum est, semperque

patens: & persimile duris animalium oculis. Idcirco ea animalia odores semper obuios & praesentes habent: animalia autem respirantia non semper habent praesentes odores, nisi aerem attrahendo organum aperiant. Est enim horum olfaciendi organum, persimile mollihus animalium oculis. **Correlarium**. Quo fit ut animalia respirantia, in aqua non odorant. **Nam** (ut dictum est) odorare nequeunt: nisi actu aerem attrahant & respiciant. At in aqua respirare nequeunt. igitur in aqua odorare nata non sunt. **Et odor est calidus & sicci**, sicut sapor est humidus. Ex eo prouenit quod cum res odorifera concremantur & incenduntur suauius spirant & olent. **Nam spiratio & odoratio sit effumatione** a re odorifera per odorandi medium, sicut uisio: lumine, & auditus: motu aeris. Calidum autem resolutum & segregat uapore & fumos. Hinc tempore calido flores suauius spirant quam frigido: nam frigidity obtundit & hebetat odores, prohibetque diffundi. Et antequam res odorifera ut flos odore percipiatur, olfactus est talis potentia, qualis res odorifera est actu. Ut enim flos est actu suauis, ita olfactus est suauis potentia, quod natus sit suauitatis speciem in se suscipere, cum uero res actu odoratur, olfactus est talis actu, qualis res quae olfactu percipitur. haec quidem per ueram qualitatem quam in se habet permanentem: ille uero per susceptam odoris in se speciem.

87
88

Decimi capitis nota. **Poculentum**: quicquid in usu potandi est praeparatum. **Primum** caput continet quatuor conclusiones, duas rationes, & duo correlaria ad primam. Vnum correlarium ad secundam, Et species saporum ad quartam. **Prima conclusio**. Gustabile/ quiddam tangibile est. **Primo**, quia quod non extrinseco sentitur intrinseco: tangibile est. Gustabile autem non extraneum: sed solo sentitur intraneum. Est igitur quiddam tangibile. **Secundo**, quia illud in quo ut in materia consistit sapor: & sine quo sentiri non potest: est humor. Humor autem solummodo existet in aqua: sapor uero dulce deprehendimus: non quia aqua gustandi sit mediū/ sed quod sapor humoris permixtus sit, quae ad modum in liquore quae bibimus. **Neque** simile est ut de calore/sono & odore. Non enim ideo per aerem aut aqua percipiuntur: quia immisceantur: sed quia haec sunt media ipsis (ut ad organa deferat) apta. Sine enim aliquo a sensu abiuncto: uisus/auditus/odoratus/sensatione explorare nequeunt, quod facit gustus. **Secundum**, fit etiam ut quicquid gustandi sensum afficit: humidum sit/ aut actu/ aut potentia. **Nam** absque humore (ut dictum est) nihil afficit saporis sensum. Et sunt quaedam humida potentia: quae statim ad actum sunt redacta, ut sal cum primum ad motus fuerit linguae: statim liquefit/ ita: quamque humectat. **Secunda**, Gustus/gustabilis est & ingustabilis. **Nam** id ita fit in ceteris sensibus, ut uisus/uisibilis est ut coloris: & inuisibilis ut tenebrarum/ quas reputat inuisibiles. & auditus/ audibilis ut soni: & inaudibilis ut silentii. & odoratus/ odorabilis ut odoris: & inodorabilis ut odore priuati. Et sicut inuisibile tribus modis dicitur, quod non est aptum uideri: ut sonus, quod debiliter uidetur, quod prae: ut quod excellentia uisum offendat/ aut corrupat, & inaudibile tribus, quod audiri nequit/ ut color, quod debiliter, quod prae. Et inodorabile tribus: qui dicti sunt. Ita ingustabile tribus dicitur, quod gustari nequit, quod debilem ob obtinet saporem, & quod tetrum prauumque, ut enim moderatum/ naturae amicum est & gustum saluat: ita prauum & excellens/ ipsum corrumpit. **Tertia**, omne poculentum: & tactus & gustus commune est. **Tactui** quidem: quia sit actu humidum/ gustui uero: quod sapore praeditum. **Quarta**, gustandi natura institutum sensorium: neque actu debet esse humidum/ neque tale ut humidum diluatur/ diffunditur nequeat. **Nam** debet esse potentia tale: quale gustabile actu est. Sine humore autem non sentitur gustabile. **Correlarium**, hinc fit ut cum lingua minimum arescat/ non inuoue humectat/ quod in aegrotantibus per sepe accidit/ gustare nequeat. **Aegrotantibus** enim sepe omnia accidit a marea uidentur: quod lingua amara sit humore infecta. **Species saporum** sunt. Dulce/ Amarum: contrarietate, consequens dulce: Pinguis, consequens amarum. Salus, medicum sunt acre/ austerum/ suauitatem/ acutum/ acerbum/ acidum, ut species colorum digeste. Et gustandi sensorium (ut iam dictum est) tale est potentia: quale gustabile actu/ faciens autem ipsum tale: gustabile. Et de gustu & gustabilis haec tenent.

Decimi capitis prima conclusio. Omne gustabile, tangibile est: & cum quicumque gustatur, simul tangitur: ut nunquam gustus a tactu abiunctus sit. **Primo**, quia sensibile quod non extraneum sed ipsi sententi intrinseco percipitur mediū: tangibile est. At gustabile non sentitur mediū existente extra sentiens: sed solum intrinseco. Est enim caro linguae, medium gustandi: quae est intrinseca sentienti. igitur omne gustabile est tangibile. **Secundo**, quia ut uisio non potest fieri sine lumine, nec auditio sine motu, nec odoratio sine effumatione: ita nec gustatio sine humore. Id enim est humor ad saporem percipiendum, quod lumen ad percipiendum colorem. At humor a solo tactu percipitur: igitur omne gustabile est tangibile. **Primum correlarium**. Hinc fit ut bibentes aquam aut uinum, saporem percipiunt/ non quia aqua sit medium gustandi, sed quia subiectum saporis sit, ut in quo sit sapor, tanquam color in pariete. **Ut enim color prima est qualitas uisibilis**, & paries eius subiectum: ita sapor aquae, prima qualitas gustabilis, quare potare aquam esse gustandi medium: est potare parietem esse medium uidenti. Et sicut color suam diffundit speciem per medium ut aerem: ita & sapor suam per medium intraneum scilicet carnem linguae. Neque simile est de calore, sono, & odore: sicut de sapore. Nam color, sonus, odor: per aquam percipiuntur: non quia sint in aere aut aqua ut primis subiectis. Est enim color in re colorata, & odor in re odorata. Sed quia aer & aqua apta sint media ad ea sensibilia percipienda: indigent enim uisus, auditus, olfactus medio extraneo & a sensu separato. Gustus autem non: sed solo intraneum sicut & tactus. **Secundum correlarium**. Hinc etiam fit ut quicumque gustu percipiuntur, humida sint aut actu aut potentia. Actu quidem, si humor tunc cum percipiuntur habent, ut liquor ad potum accommodatus. Potentia uero, si adhuc humorem non habent, tamen habere

possunt. ¶ Nam sine humore nihil est natum gustu percipi. Quaedam autem gustabilia sunt humida potentia / quae statim in li-
 quorem solvantur: & ad actualem reducuntur humiditatem. cum primum lingua superponuntur. ut sal lingua admotus. ca-
 lore oris statim liquefit. & zaccarum. Quaedam uero neq. actu neq. potentia humida: extraneo eis humido a natura ad sapores
 discernendos determinato: scilicet salina humectantur. & ita percipiuntur. ¶ Secunda conclusio. Gustus. primo & per se gusta-
 bile ut pote saporem percipit: pariterq. & in gustabile. saporisq. priuationem. ¶ Nam in ceteris sensibus ita accidere compertum
 est. Visus enim percipit uisibile scilicet colorem: & inuisibile ut tenebras. Et auditus sentit audibile ut sonum: & inaudibile ut si-
 lentium. Et odoratus percipit odorabile ut odorem: & inodorabile quod est odore priuatum. igitur gustus percipit etiam gustabi-
 le ut saporem & per se: & in gustabile. saporisq. priuatum per accidens. Et quemadmodum inuisibile dicitur tribus modis. primo
 quod non est natum uideri. ut sonus: & tunc negatiue & infinitanter capitur. Secundo quod debilitate uidetur: ut lumen in umbra
 reflexum. Tertio quod prae uidetur: ut excellens uisibile quod sua uel ledit uisum aut corrumpit. Quomodo etiam audibile
 tribus modis dicitur. Primo quod audiri non potest: ut color. Secundo quod debilitate auditur: ut submissus in aure susurrus. Ter-
 tio. quod prae auditur & naturae est disconueniens: ut tonitruum. Ut etiam inodorabile trifariam dicitur: sicut offensum est. Ita
 & in gustabile tribus dicitur modis. primo quod gustari non potest: ut aer & cetera insipida. Secundo. quod debilem habet sapor-
 em & uix bene perceptibilem ut aqua. Tertio. quod tetrum habet saporem & noxium: ut aconita & uenena. Ut enim modera-
 tum gustabile. naturae amicum est & gustum saluatiua prauum & excellens. gustum corrumpit. Imo omne sensibile modera-
 tum. sensum saluat: tunc autem corrumpit. ¶ Tertia conclusio. Omne poculentum & tactu percipitur & gustu. Tactu qui
 dem percipitur potus: quia actu humidus est. gustu uero. quia saporem habet. Tamen non est idem ipsius gustatio & tactio: imo
 specie differunt. Est enim aliud gustus. & aliud ipsius tactus. quamuis gustus semper tactui coniunctus sit. ¶ Quarta conclusio.
 Organum gustandi non debet esse actu humidum. neq. inhumectabile: sed tale ut humido facile perfundi possit. ¶ Nam gustan-
 di organum debet esse potentia tale. quale gustabile est actu. ut gustabile cum gustatur. est actu humidum. Nam sine humore no
 est natum percipi gustabile: igitur organum gustandi debet esse potentia humidum. ¶ Correlarium. Quare cum lingua nimis
 arida est ut in laborantibus febri colerica. aut nimium humida ut in abundantibus superfluo humore: ipsa gustare non possit. Hic
 enim excellentiam habet humoris. illic uero defectum. perinde atque acre aut minus equo luminis habente aut nimis: oculus uide-
 re non potest. ¶ Sepenumero enim accidit aegrotantes iudicare omnia quantumlibet dulcia esse amara: quod eorum lingua hu-
 more sit amaro infecta. per quem perceptus quicunq. sapor: amarus uidetur. ut per uitrum crocum quae cumque res conspiciatur.
 censetur crocea. ¶ Species saporum sunt 1 Dulce 2 Amarum 3 Pingue 4 Salsum 5 Acre
 Quorum quidem specierum. quaelibet 6 Austeru 7 Suave 8 Acutum 9 Acerbum 10 Acidum
 duae eiusdem limitis a sinistro in dextrum porrecti. contrariae sunt. Primae quidem duae extremae: ut in colore. album & nigrum:
 in sono. acutum & graue in odore. redolens & grauius olens. Duae reliquae consequuntur extremas species. Nam pingue conse-
 quitur dulce. & salsum consequitur amarum. Aliae sex species sunt mediae extremis inter ceptae. Illae quidem quae sub dulci ponuntur.
 in affirmatione sunt. quae uero sub amaro. in negatione. Et haec species consimilem inter se ordinem habent & distinctionem.
 ut colorum species inter se. quemadmodum liber de Sensu & Sensato ostendit. Et gustandi organum antequam sentit saporem. est
 tale potentia quale gustabile est actu. ut si gustabile sit actu dulce. & ipsum gustandi organum est potentia dulce. Gustabile au-
 tem facit ipsum organum esse tale actu. quale ipsum est actu. ut si gustabile dulce sit: reddat ipsum organum actu dulce.

¶ Undecimi capitis nota.

¶ Plures sensus dicuntur. a pluribus & diuersis organorum temperamentis. Requirit enim quilibet unam moderatam. modis-
 ficatamq. sentiendi mediocritatem.

Undecimum caput continet duas quaestiones. post quas tres conclusiones.
 Duo correlaria ad secundam. Vnam quaestionem/eius responsionem/ta-
 ctus ad alios sensus comparationem: & unum correlarium post tertiam.
 ¶ Prima quaestio. An vnus/an plures sint sensus tactus? ¶ Secunda. quid sen-
 sorium tactus? an caro in carnem habentibus: & in ceteris quod carni re-
 spondet / cumulumq. est? An aliud quicquam intermedium inter sensus latens?
 ¶ Prima conclusio. Plures sunt sensus tactus. ¶ Nam omnis sensus vnus:
 vnus est contrarietatis. ut visus albi & nigri/auditus: acuti & grauis/odo-
 ratus & gustus: dulcis & amari. Tactus uero plurium. ut calidi/frigidi/hu-
 midum & sicci/grauius/leuis/mollis & duri. Sunt igitur plures tangendi sen-
 sus. Neque sufficere uidetur solutio quam adhibent. visus & auditus consimiliter plures esse contrarie-
 tates. ut in uoce non solum acutum & graue contraria sunt: sed magnitudo/paruitas/lenitudo & aspera-
 ritas uocis. Et ita in colore. Sed ut de tactu simile non est. Nam magnitudo/paruitas/lenitas/asperitas
 translative in uoce sunt: uox grauis & acuta. Et haec translative omnibus sensibus applicari possunt:
 continenturq. in visu & auditu sub eodem sensus obiecto/ut sub sono/sub colore. Ita autem de calido/
 frigido/humido & sicco dicere non possumus. ¶ Secunda conclusio. Caro non est sensorium tactus:
 sed sentiendi medium. ¶ Nam sensibile sensui suprapositum: nunquam sentitur. Carni autem suprapo-
 situm tangibile/sentitur. Non est igitur caro tangendi sensorium. Porro sensibile omne: medio quo-
 dam sentitur. carni autem suprapositum tangibile: sentitur. & non est caro sensorium: est igitur sentiendi
 di medium. Et nihil est id quo moluntur efficere carnem esse sensorium tactus: quod carne contacta illi

eo perferentur. Ita enim fieret: ipsa tenui linteolo aut membrana conuoluta. Nullus autem idcirco dubi-
 tauerit membranam esse tangendi sensorium: ita neq. de carne addubitandum est. sed in toto corpore
 re ut tegmen sensorium tactus potius extimanda est. quae quidem sensoria plura sunt (ut plures tactus)
 quibus latentia sensum. quemadmodum si congenitus aer ut auris / intelligatur natura totum nostrum
 corpus cingens & circundans: eadem facilitate putare possemus nos eodem organo: sonos / colores /
 & odores deprehendere: & eorum delitescerent organa. essetq. idem congenitus aer: audiendi / uiden-
 di / odorandi medium. Ut enim illic plures sensus: visus / auditus / olfactus / & plura eorum senso-
 ria: ita & hic sub eodem uelamine plures tactus & tangendi sedes & machinamenta. ¶ Primum corre-
 larium. Vnde fit ut medium tangendi: aer aut aqua esse non debeat. ¶ Nam corpus animatum: soli-
 dum & firmum esse debet. Et cum tactus intra corpus latet: debet igitur esse mixtum ex ipsis quae
 firmum / constans & defluxibile minus / efficiunt. ut terra ceteris commixta: qualis est caro aut quod
 carnis vicem obtinet. ¶ Secundum correlarium. Quo fit iterum ut si quis ignea aut aerea stauerit
 animalia: difficile sit quinq. sensus & eorum sensoria in ipsis collocare. ¶ Tertia. Argumento lin-
 guae plures produntur esse tactus. ¶ Nam eadem in parte & intraneo medio: omnia tangibilia & gusta-
 stabilia sentit. Est tamen alius sensus tangibilis / & alius saporis. Si igitur toto corpore sic promiscue
 tangibilia & gustabilia perciperemus: possent gustus & tactus vnus sensus uideri: ut calidi / frigidi /
 humidum / & sicci vnus tactus. modo autem quia non ita gustus & tactus toto corpore coniuncti sunt
 manifestum est eos esse plures sensus. ita & tactus plures (& si toto corpore coniuncti sint) Intelli-
 gere oportet. ¶ Quaestio. An tactio similiter ut visio / auditio / & olfactio fiat: medio scilicet interue-
 niente extraneo. ¶ Responso. Mollium corporum ut aeris / ut aquae (quae nullo interueniente medio
 carnem suis extremis attingunt) fit bene tactio nullo interueniente extraneo medio. Durorum uero corpo-
 rum aliquid (cum tanguntur) interfacet medium. Nam ea aut tangimus in aere / aut in aqua. At qui vis-
 demus nos in aqua sic ea tangere non posse: quin semper medius humor percipiat: ipsumq. tan-
 gendo excludere non possumus: quin medius inter resq. (extremis non manentibus sicci) habeatur.
 Quod si in aqua ita fuerit: tanto minus subtiliorem aerem nobis licebit excludere medium: & illa in
 aere sine medio tangere: tamen in aere ob ipsius insensibilitatem magis sensum lateat. ¶ Et quia ita
 fit ut nos firma & dura (interueniente medio) tangamus: tamen in hoc a visu & odoratu differt. quod hi
 c medium sua sensibilia suo medio apprehendunt. ille uero corninus: & pene nihil distante / sic ut me-
 dium (quemadmodum de membranula diximus) lateat. Et in visu / auditu / & odoratu spatium affi-
 citur: & species defert. tangendo autem non id necessarium est: sed intraneum medium simul cum
 extraneo afficitur. quod quidem (quia afficitur / & non quia huiusmodi exterum medium) tangitur.
 sed utrunq. simul affici contingit. Quomodo percussus clypeus gergulum non percussit: sed utrunq.
 simul percussit: accidit. ¶ Correlarium. Vnde fit quemadmodum aer & aqua sese habent ad visum / audi-
 tum / olfactum: ita caro & lingua ad tangendi sensorium. ¶ Et in ceteris uidetur tactus alios imitari
 sensus. ut quemadmodum in aliis sensibus: sensibile suprapositum / nullum parit sensum. ut album su-
 prapositum oculo nullam uisionem: ita est & in tactu. Hinc sub carne tactus sedem delitere oportet:
 quandoquidem res tangibiles carni superpositae: sese praesent perceptibiles. Et res tangibiles sunt: cali-
 dum / frigidum / humidum / & siccum: quae prius simplicium corporum differentias locantur. &
 sensorium tactus: tale potentia esse debet: quale sit actu ipsum tangibile. Hinc tactus eque calida / eque
 algida / eque leuia & aspera non sentitur: sed extrema / superabundantias atq. defectus. est enim medio-
 critas quaedam. & medium / extremorum iudex est. Et qui omne calidum & omne frigidum perceptu-
 rus sit: calidi & frigidi actu sit expertus oportet: potentia futurus & calidum & frigidum. quemadmo-
 dum visus album aut nigrum percepturus: neq. actu album neq. nigrum existit. Et sicut visus est uisi-
 bilis & inuisibilis. & ceteri: suorum oppositorum. ita tactus / tangibilis est & intangibilis. Et sicut
 inuisibilis: & aliarum insensibilium tres sunt modi: itidem intangibile tripartitum est. quod tangi
 non potest: ut uox. quod debilitate tangitur: ut aer. quod prae: ut ignis tactum corrumpens. Sed de
 tactu: & quolibet in particulari sensu: hoc pacto paucis astrictum & diffinitum sit.

¶ Notarum undecimi capitis declaratio.

¶ Sicut vnus sensus dicitur / quia vnus est organi temperamentum: quis duo sint eiusdem naturae & temperamentis
 organa. ut vnus est visus: quis duo in homine sint oculi / vnus auditus: quis duae aures / & vnus odoratus: quoniam duo
 olfaciendi organa / & vnus gustus. Ita plures dicuntur esse sensus: quia plura sunt & specie diuersa organorum tempera-
 ramenta / qualitatunq. dispositiones naturae determinatae. ut visus & auditus plures sunt sensus: sic gustus & tactus in lin-
 gua. Quilibet enim sensus / proprium requirit temperamentum: debitamq. qualitatem mediocritatem.

¶ Undecimi capitis prima quaestio. An vnus sit sensus tactus: an plures. ¶ Secunda quaestio. Quid organum est tactus: an scilicet
 cet caro in animalibus carne praeditis / & in ceteris animalibus quod carni analogum est / ut in piscibus: an potius aliud
 quicq. sub carne latens. ¶ Prima conclusio. Plures sunt sensus tactus: non quidem a diuersis formis substantialibus tactionem

A quo tactus efficiuntur denominati aut diversis materijs eas suscipientibus. Nempe eadem est vis substantialis tangendi calidum & frigidum: que tangendi humidum & sicum. Et in eadem prorsus materia suscipitur calidi & frigidi tactus: in qua humidum & siccum. Sed censetur tactus diversi a diversis contemperamentis qualitatum: & quia aliud est contemperamentum ad percipiendum calidum & frigidum / aliud vero specie ad percipiendum humidum & sicum. **¶ Patet.** Quia quilibet sensus unus / solum unius est contrarietatis / ut pote extremitatum sensibilibus. Media enim ad extrema reducuntur: tanquam ad precipua contraria. Ut visus album percipit & nigrum: extrema contraria. Auditus: acutum & grave. Olfactus: dulce & amarum in odore. Gustus autem: dulce & amarum in sapore. Tactus autem plurium est contrarietatum / ut calidi & frigidi: & insuper aliorum scilicet humidum & siccum. Ad quas duas contrarietates precipuas: ceterae qualitatum tangibilium contrarietates reducuntur. Ut grave ad frigidum / leve ad calidum: q. in elementis coniuncta inveniuntur. Molle ad humidum: durum vero ad sicum. igitur plures sunt tactus. **¶ Sed** potest quis obijcere / eadem ratione ponendos esse plures visus & auditus: q. illi sensus etiam diversas percipiant contrarietates / ut auditus magnitudinem vocis & parvitatem: lenitudinem & asperitatem: **¶ Responsio.** Non est simile de tactu & ceteris sensibus: immo triplex inter eos notatur discrimen. primum. q. magnitudo / parvitas / lenitudo / asperitas / non est propria in auditu contrarietates: sed solum translata: nam vox gravis & acuta per quandam translationem hisce contrarietatum nominibus appellatur. nempe vox gravis: magna dicitur / & acuta: parva. Vox gravis lenis dicitur / & acuta aspera: q. auditum penetret. Quilibet autem in tactu contrarietates precipuas est: & citra omnem translationem propria. **¶ Secundum.** Hae contrarietates magnum parvum / leve / asperum / non modo auditui: verum etiam oculi: debet sensui per translationem applicari possunt. ut sapor magnus dicitur: qui vehemens est / parvus: qui debilis / sapor dulcis: lenis / & amarus: asper. Contrarietates autem tactus / nulli alteri sensui possunt attribui. **¶ Tertium.** Quaecumq. in visu contrarietates sub eodem obiecto communi scilicet colore comprehenduntur: & quaecumq. in auditu sub eodem obiecto scilicet sono. Diversae autem in tactu contrarietates / non sub eodem communi continentur obiecto: non enim sub qualitate tangibili. Nam tangibile aliam & longe diversam habet rationem a ratione calidi / frigidi / humidum & siccum: q. horum rationes / qualitatis sunt: illius vero ratio / ad aliquid. quemadmodum alia est coloris / & alia visibilis ratio. **¶ Secunda conclusio.** Caro non est organum tactus / sed tangendi medium. **¶ Primum patet.** Nam sensibile sensui & eius organo suprapositum: non sentitur. At tangibile suprapositum carni / sentitur. igitur caro non est tangendi organum. **¶ Secundum patet.** Quia omne sensibile: per medium sentitur. Tangibile autem suprapositum carni / sentitur: & caro non est tangendi sensorium igitur est tangendi medium. Cum enim per carnem fiat tactus: aut organum aut medium tangendi sit oportet: quandoquidem. nihil aliud quod esse possit relictum est. **¶ Quod si quis obijciat.** Cum primum caro contacta fuerit: illico tangibile per sentitur. Ut cum gutta vehementer calida aut frigida super manum desillauerit: continuo percipitur calor aut eius frigiditas. ergo calor est organum tangendi. **¶ Respondetur** admissio eo quod assumitur: non oportere id quod subinfertur. Nam percipitur statim tangibile contacta carne / non quia caro sit tangendi sensorium: sed quia medium est. quo aliqua qualitate affecto: protinus & interius organum specie eiusdem qualitatis afficitur / & idcirco percipitur tangibile. Et ita ratio haec refellitur. Sic tota caro sit tenui linteolo aut membrana configua corpori circumdata. Cum primum tale linteum aut membrana esset contacta: illico tangibile a corpore perciperetur. quandoquidem non posses linteum sine corpore cui positum est contiguum tangi: ergo id linteum aut membrana est organum tactus. manifestum est id quod concluditur falsum esse: assumpto tamen vero / q. haec argumentandi ratio non valeat. Sed quemadmodum in hac analogia: membrana corpus circumdans esset tangendi medium: & tegmen corporis ita caro / tangendi medium est: ipsa tangendi organa velans & obducens. **¶ Et quemadmodum plures sunt tactus ut offensum est / ita & tangendi organa plura sunt: non quidem pluralitate subiectorum / q. in una materia particula: unum sit contemperamentum sine altero. & in altera materia particula: secundum contemperamentum sine primo. ad enim falsum est / cum quacumq. parte materiae percipitur caliditas & frigiditas: eadem prorsus sentitur etiam humiditas & siccitas: sed q. in eadem parte materiae / plura sunt & diversa contemperamenta. Ut enim plures tactus dicuntur a diversis organorum contemperamentis: ita & plura organa a diversis qualitatum contemperamentis / quibus etiam eidem subiecto affunt. quemadmodum in oculo plura sunt organa videndi & tangendi / quibus eadem omnino parte materiae sit visio & tactus. Ita in lingua plura sunt organa gustandi scilicet & tangendi / ob diversa qualitatum contemperamenta: in eodem penitus subiecto subsistentia / cum quacumq. parte sit gustatio: eadem fiat tactus. **¶ Quod si quis obijciat.** Eadem prorsus parte / eodemq. medio percipimus caliditatem / frigiditatem / humiditatem / & siccitatem: ut nulla corporis particula / vnam contrarietatem sine alia sentire valeamus. Neq. nobis manifesta sunt diversa tangendi organa. igitur non sunt ponenda plura. **¶ Respondetur** admissio tendo quod assumitur: ex quo tamen id quod intenditur minime conficitur. cum ut dictum est diversa organa non sumuntur secundum diversas materiae partes: sed contemperamenta diversa / quibus in eodem existentia. Neq. oportet nobis organa (si diversa esse debeant) sensu constare: que (ut manifestum est) in lingua sunt. Et refellitur argumentum. si aer nobis naturalis & congenitus (qualis dicitur esse auri inesse ad auditionem faciendam) intelligatur naturaliter: & a principio circumdare totum corpus nostrum: occultare ipsum / quemadmodum squamae piscis / & plumae: volucres. Tunc ita consimile fieret argumentum. eodem medio scilicet aere congenito audimus / videmus / & olfacimus: & nobis sensu non percipiuntur diversa videndi / audiendi / & olfaciendi organa: ergo eodem organo percipimus colores / sonos / & odores. quare non sunt plura videndi / audiendi / olfaciendi organa. Hic enim quod assumitur verum est / & quod conficitur falsum: q. infirma sit huiusmodi ratio. Non enim oportet si idem sit sentiendi medium: protinus idem esse organum. cum posset homo eodem aere colores / sonos / & odores / diversis tamen organis percipere. Quare quemadmodum posito aere nobis congenito totum corpus circumdare / plures sunt sensus: scilicet visus / auditus / & olfactus: & plura eorum organa eodem velamine / ut pote aere congenito obvoluta. Ita in tactu sub eodem velamine intraneo scilicet carne / plures sunt tactus: & plura tangendi organa. **¶ Primum correlarium.** Quare aer aut aqua / non conveniens esset tangendi medium. **¶ Nam** corpus animalis solidum & firmum esse**

Obiecti
solutio.

98

99

debet ad suas operationes exercendas. Et quia tactus & eius organum intra corpus lateat: medioq. cgeat intraneo. debet igitur ipsum tangendi medium ex his esse mixtum & compositum / quae firmum & constans quicq. efficiunt / quemadmodum ceteris commixta terra: ob suam soliditatem firmum & constans efficit. Talis autem est caro / aut quod carnis vicarium est: ex terra enim componitur / ab ea firmitatem & constantiam suscipiens. quare ea / conveniens est tangendi medium. Aer autem & aqua non sunt firma & constantia: neq. tale quicq. efficiunt / sed destituta & mollia: igitur non sunt aer & aqua conveniens tangendi medium. **¶ Secundum correlarium.** Quare si quis ignea posuerit animalia: & in quibus ignis excellat contemperamentum: aut aerea & in quibus aer dominetur / non facile posset in eis quicq. sensus & eorum organa assignare. **¶ Na** tactum & eius organum / mediumq. (cum terrae magis commixtionem requirant) assignare non posset. Hi autem non tam Plato q. Platonici fuerunt: qui ad gentilium ritus declinantes / posuerunt animalia ex igneo corpore / rationalia quidem: sed immortalia quae vocabantur Vestam & Vulcanum. Alia ex corpore aereo: ut Iovem / lunonem / malarum potius potestatum illusionem: q. naturae li ratione ad ea ponenda permoti. quibus Aristoteles veritatis aspulator / minime in ea re assentitur. **¶ Tertia conclusio.** Lingua / argumentum prebet & indicium: quo plures esse tactus cognoscuntur. **¶ Nam** quis ipsa / eadem corporis parte eodemq. medio scilicet sua carne / omnem percipit saporem & qualitatem tangibilem: nihilominus alius est sensus saporis scilicet gustus / & alius sensus qualitatis tangibilis scilicet tactus: q. diversa sunt in ipsa / sentiendi contemperamenta. Et si gustus & tactus toto corpore esset coniuncti / ut qualibet corporis parte gustaremus pariter & tangeremus: nihilominus gustus & tactus diversi essent sensus / quis eadem parte & eodem medio fieret gustatio & tactus: quemadmodum nunc in lingua sunt distincti. Ut enim se nunc habent in parte: ita & tunc in toto se haberent. Ergo & tactus calidi & frigidi / similiter tactus humidum & siccum: quatinus toto corpore coniuncti sunt & eadem parte / eodemq. medio fiant: sunt diversi. Ut enim in gustu & tactu diversa sunt contemperamenta: ita & in diversarum contrarietatum tactibus. Quod si quis contendat non esse diversos tactus / quia eadem prorsus parte corporis sunt & eodem medio: eadem ratione / gustus & tactus toto corpore coniuncti non essent diversi: quare neq. gustus & tactus in lingua inter se diversi essent: quod est inconueniens. Itaq. si toto corpore perciperentur indifferenter saporis & tangibilia: posset tunc gustus & tactus / unus sensus videri / quia unus sine altero seiunctus non inueniretur. quemadmodum omnium tangibilium videtur esse unus tactus: quia toto corpore coniuncti sunt / ut ubi unus: & alter inueniatur. Illud tamen secundum veritatem non videretur: sed solum secundum apparentiam deceptoriam / qua quis crederet: quaecumq. in eodem coniuncta inveniuntur / ut unum sine altero semotim inueniri non queat: illa inter se esse eadem / quod quidem falsum est. Quare sicut deciperentur qui crederent gustum & tactum toto corpore coniunctos esse eosdem sensus: non minus q. credentes gustum & tactum in lingua coniunctos / inter se esse eosdem. Ita fallerentur qui crederent: non esse diversos in toto corpore tactus. Modo autem quia gustus & tactus non ita toto corpore coniuncti sunt: sed in compluribus corporis partibus tactus: a gustu semotim est manifestum est gustum & tactum esse plures sensus. ita a simili plures esse tactus credendi sunt: tametsi toto corpore coniuncti sunt. **¶ Questio.** An tactus similiter sit sicut visio / auditus / & olfactus: scilicet extrinseco medio inter tangens & tactum. **¶ Responsio.** Mollia corpora quae sua extrema superficie carnem sive aliquo intermedio contingunt: tactu aut calida aut frigida / aut humida aut sicca esse percipiuntur sine extrinseco corpore interiacente. ut aer percipitur calidus a manu in eo existente / & aqua frigida sine extraneo corpore. Cum autem dura corpora tactu sentiuntur: aliquod medium est corpus extrinsecum. ut cum lapis manu tangitur aut in aere aut in aqua: inter manum tangentem & lapidem interiacet aer aut aqua. Nam corpora dura / aut in aere aut aqua tactu deprehenduntur. In aqua autem ipsa tangi non possunt / quin semper medium humor aquae interiacet: quod ex humectatis viriisq. corporis / & tangenti & tacti extremis: facile cognoscitur. Et cum aqua densior sit & grossior / aer vero rarior & subtilior: multo minus aer (cum duo se dura tangunt corpora) excludi poterit: quin sit intermedius. In aqua tamen id manifestum est / & sensui apertius. in aere vero minus constat / propter ipsius subtilitatem & insensibilitatem. Et hic secundum materiam subiectam sit sermo de tactu secundum sensum / & ut est in sensu qualitatum tangibilium perceptio: & non de tactu secundum molem / quo quidem modo duo corpora se tangere distincta sunt: quorum vltima sunt simul. Et licet cum sit tactus ut sensus est operatio: simul interdum fiat secundum molem contactus. Alia tamen est vnus & alterius ratio: ut quae ab invicem separari possunt. nam potest fieri molis contactus / sine tactione sensuali. ut cum corpora inanimata contigua se tangunt. Potest item fieri tangibilis qualitatis alicuius corporis perceptio: ad quod non est secundum molem contactus. ut cum lapis a manu percipitur calidus aere interstito. Inveniuntur & haec duo coniuncta: ut cum corpora mollia percipiuntur sine alterius corporis interiectione: ab animali esse calida aut frigida. Nunq. tamen fieri potest qualitatis tangibilis perceptio: quin sit ad aliquod corpus / scilicet vel illud quod tactu percipitur: vel alterum secundum magnitudinem contactus: sed id accidit. **¶ Et** quis corpora dura tangi non possint quin aliud sit intermedium corpus: sicut nec visio / auditus / aut odoratio sine medio corpore fiunt. tamen tactus a visu / auditu / & odoratu differt: primo. quia hi tres sensus sua sensibilia a longinquo sentiunt: medio notabili & perceptibili interstito. Tactus vero de propinquo suum percipit sensibile / sere nihil ab eo distans: sic q. medium interiacens penitus lateat & non percipitur. **¶ Secundo.** Quia in visu / auditu / & odoratu medium suscipit qualitatis sensibilis speciem / eamq. ad sensum vsq. defert. In tactu autem medium corpus extrinsecum / non ipsius qualitatis speciem: sed veram qualitatem suscipit. Et q. medium corpus qualitatem quae tactu percipitur suscipiat: necessarium non est ad tactum. sed & extrinsecum corpus medium / & intrinsecum scilicet tangenti carnem: qualitati tangibili affici / eamq. in se suscipere contingit. **¶ Tertio.** Et visio / auditus / odoratio: quia medium extrinsecum afficitur specie qualitatis sensibilis: eamq. efformet in organo. Tactus autem fit / quia medium intrinsecum scilicet caro tangenti suscipiat qualitatem tangibilem: & non quia medium extrinsecum / huiusmodi qualitatem suscipiat. quatinus non possit intrinsecum qualitate affici / nisi extrinsecum corpus intermediam

Platonici

100

101

102

simili qualitate duricorporis contacti afficiatur. id tamen ad tactus rationem quoquo pacto non attingit: sed utrumq; / tam in-
 trinsecum q; extrinsecum medium simili qualitate affici contingit. Quomodo modum clipeus militis eum gerentis percussus:
 non percutit militem portantem clipeum / sed utrumq; & clipeum & militem ab eodem tercio percuti contingit & ledi.
 Correlarium. Quare sicut aer & aqua se habent ad visum / auditum / & olfactum / eorumq; organa: ita caro se habet ad
 tactum & tangendi organum. Est enim caro / medium tangendi: ut aer & aqua / videndi / audiendi / & olfaciendi sunt
 media. Hæc quidem extrinseca / illud vero intrinsecum. Et in cæteris proprietatibus / tactus cum alijs sensibus itidem convenit
 & habet similitudinem. ut sicut in alijs sensibus sensibile suprapositum organo sensus non efficit sensationem: ita neq; in ta-
 ctu. Ex quo cognitum est carnem non esse tangendi organum: quia qualitates tangibiles carni suprapositæ continuo percipi-
 untur. Sunt enim qualitates tangibiles: caliditas / frigiditas / humiditas & siccitas: quæ prius elementorum differentie pos-
 sitæ sunt: secundum quarum combinationem & nexum / elementorum numerus sumptus esse in secundo libro de Genera-
 tione dictus est. Organum autem tactus debet esse tale potentia: quale est actu ipsum tangibile. Ut si tangibile sit nunc
 calidum: organum / illud percepturum / est potentia calidum. Et si tangibile est actu frigidum: organum tactus quod
 illud sentit / simul est potentia frigidum. Quo fit ut cum equa fuerit in organo tactus & re tangenda qualitas: &
 æque aut intensa aut remissa: tactus eam non percipit / ut neq; illam percipit quam in se habet: ut æquam habens cum suo
 organo caliditatem aut frigiditatem tactus percipiet nunq; sed solum extremas percipit qualitates: aut intensiores scilicet &
 in excellentia / exuperatione / abundantiaq; ad sibi inhaerentem qualitatem constitutas: aut remissiores / & in defectu ad suam
 qualitatem collocatas. Est enim tactus / quædam mediocritas & contemperamentum: in mirabili harmonia constitutum / su-
 perabundantia autem & defectus: extrema sunt. Medium autem / extremorum est iudex: ut rectum obliqui. quandoquidem
 mediocritas rectitudini semper annexa est: extrema vero obliquitati. Et sicut qui album percepturus est: actu speciem albedi-
 nis in organo visus habere non debet. & qui nigrum: speciem nigri. Impedirent enim intraneæ illæ & insitæ species / res
 extriores vere percipi: carumq; species recte ab oculo suscipi. Ita qui calidum percepturus est: caliditatis expertus esse debet:
 & qui frigidum / frigiditatis. Hinc manum calidam habens: frigiditatem in aqua tepida percipit non caliditatem. Et
 manum habens frigidam: contra caliditatem aquæ tepidæ percipit / non frigiditatem. Impedit enim intraneæ tangen-
 ti qualitas: similem quæ in extraneo est corpore percipi. Et quemadmodum visus percipit visibile & immisibile
 & ceteri sensus sua opposita: ita tactus tangibile percipit / ut dictas qualitates: & tangibile ut earum priva-
 tiones. Sicut etiam immisibile & aliorum insensibilium tres dicti sunt modi: ita & tangibile tribus modis
 dicitur. Primo quod tangi natum non est: ut vox / color / odor. Secundo. Quod debilitat & exi-
 liter admodum tangitur: ut aer cuius caliditas aut humiditas vix tactu discernitur. Tertio.
 Quod prave & ad naturæ disconvenientiam tangitur: ut quod nimia excellentia tactum
 corrumpit & ledit / ut ignis. Sed de quolibet particulari sensu hæcenus dictum est.

¶ Duodecimi capitis nota.

¶ Esse rationes. ¶ Sedes sentiendi / organum. ¶ Magnitudo / res magnitudinem habens.

Vodecimum cap. continet quattuor conclusiones, vnum correlarium/
 vnam questionem: eius responsonem ad secundam, duas rationes: &
 vnum correlarium ad tertiam, vnam questionem: & eius responsonem
 ad quartam. Prima conclusio. Id sensuum commune est: rerum for-
 mas / sine materia suscipere. Nam sicut sigillum sigilline effigiem: for-
 mabilis cæra sine ferro / cre / aut auro recipit. eo pacto patitur sensus ab eo
 quod colorem habet / quod sonum / quod odorem / quod saporem. & non
 ut vnumquodq; est: sed ut tale / talemq; habens speciem. Et quævis hæc idem
 int: ipsorum tamen esse / diuersa sunt. quævis etiam sensorium / magnitudo
 quædam sit: esse tamen magnitudini non idem. Non enim sentit ut magni-
 tudo / magnitudinemue habens: sed ut rationem / potentiamq; sentiendi. Secunda conclusio. Sensibi-
 litum exuperationes & excellentie: sensum corrumpunt. Nam huiusmodi sensibilitum fortes motio-
 nes: sensoriorū rationem atq; temperamentum dissoluunt. Est enim sensus ut concentus quidam. Fida-
 bus enim vehementius pulsus: canora confunditur / disperitq; harmonia: temperatumq; omne ab inter-
 perato dissoluitur. Correlarium. Vnde nimirum cognosci potest: cur plantæ (& si quædam animæ par-
 tem obtineant: & tangibilibus afficiantur / calefiant / frigeant / humectentur / arefiant) non sentiant.
 Nam huiusmodi (quæ ad sentiendum requiruntur) mediocritatem non habent. neq; rerum sensibilitum
 formas sine materia apprehendunt: sed eas cum materia obtinent. Questio. An aliud a sensu pati pos-
 sit a sensibili: ut aliud a visu: patitur a colore / aliud ab auditu: a sono / aliud ob olfactu: ab odore / & ita
 in cæteris. Responso. A sensibili ut sensibile est: quemadmodum a visibili ut visibile: ab audibili ut au-
 dibile: odorabili ut odorabile: nihil aliud a sensu patitur. Non enim a colore ut visibile est: quicquid nisi
 visus patitur. Est enim color ut visibile: prout est a visu perceptibile. Itidem a sono ut audibile est:
 solus auditus patitur. Quod autem tonitruo discinduntur ligna & lapides: non hoc facit sonus /
 sed

sed spiritus cum sono elusus. Et ita de odore & sapore. Patuntur tamen plane ab ipsis: non ut sensibilia
 sunt: sed ut sunt affectiones / passionese quædam. ut aer aliquid passus spirat & olet / odoratuq; capitur.
 Hinc fit ut videre / audire / olfacere / gustare / tangere: non sit his passionibus affici atq; pati: sed ipsis ali-
 quid affectum sentire. Tertia conclusio. Nullus præter quinque: visum / auditum / olfactum / gustum & ta-
 ctum: alius superesse existimandus est sensus. Primo. Quia nos / omnes sensus habemus: & nos / solos
 quinque nominatos habemus. Tameñ enim plures tactus posuerimus: quia tamen omnia tangibilia ut
 tangibilia sunt / tactu percipimus: illos vnus sensus nomine censemus. Non est igitur alius a positis
 quinque superesse existimandus sensus. Secundo. Si aliquid sensus nobis abesset: & aliquod nobis sen-
 tiendi organum abesse oporteret. At vero nobis nullum deficere apparet. Nam organi corpus / vno aut
 pluribus elementis constat. Ex humore autem constat pupilla & visus. ex aere auditus. olfactus vero pro-
 miscuus: nunc ex hoc / nunc ex altero est. nam aquatiliū odoratus ex aqua: cæterorum ex aere. ignis nul-
 lius est: sed omnium communis / omnibusq; contemperatus habetur: quod nihil præditum sensu / calore va-
 cet. Ex terra etiam nullum est organum: & inceptissima sit ad sentiendum. maxime tamen tactui est ima-
 mixta. nullum igitur videtur nobis deficere sentiendi organum. Correlarium. Hinc fit ut extra aerem
 & aquam nullum sit sentiendi organum. Aquatilibus enim ad percipiendos colores / sonos / & odores
 sufficit aqua: & terrestribus aer. Et utrumq; vtriusq; commune est & idoneum. Et non modo homines om-
 nibus sensibus & omnium sensuum sedibus pollent: sed & animalia perfecta omnia & non aliquo mem-
 bro capta. imo & talpa oculos habere videtur sub cute latentes. si igitur præter quattuor elementa & quæ
 ex his concreta sunt / nihil sensibilitum existat: nullus profecto sensus / nullaq; sentiendi sedes deficere vi-
 detur. Quarta. Non existimare oportet vllum deficere sensum / communibus sensibilibus deprehen-
 dendis aptum: eaq; quodlibet positorum sensuum per accidens deprehendi. Communia sensibilia
 sunt vnus / numerus / magnitudo / figura / motus & quies: quæ falsum est a quolibet positorum sensuum
 per accidens deprehendi. Nam magnitudo visui speciem suam imprimit / oculumq; mouet: quare & fi-
 gura. Est enim figura / magnitudo quædam. Et vnusquisq; sensuum: vnum & numerum proprii sensibilia
 his / continui priuatione dinoscit. & motus / ut magnitudo cognoscitur. & quies: motu priuatione. Non
 itaq; deest: quo sensibilia communia per se cognoscantur. Non necessarius igitur quicumq; alius pro ip-
 sis deprehendis assignaretur sensus: & haud secus atq; ab eo deprehenduntur. Non igitur alius existit
 mandus est deficere sensus. Vnde quæ per accidens sentimus: forma speciei sensuum non afficiunt. Fitq;
 id duobus modis. Primo. Quomodo dicimus nos sentire Cleonis filium: non quia filius sit Cleonis /
 sed quia albus sit: cui accidit esse Cleonis filius. Secundo. Quomodo singuli sensus: sensibilia reliquo-
 rum sensuum sentire dicuntur. Non quidem ipsorum ratione: sed quia omnes in vno communi (de
 quo futurus est sermo) conueniunt. Exempli causa. Aliquis fel flatum vidit: quod seorsum gustauit / &
 inuenit amarum. Ideo viso atq; inspecto flauo: putat esse amarum. Et huiusmodi iudicium non tam vi-
 sus est: q; communis interioris sensus. Non enim est aut gustus aut visus: talia vnum aut plura esse iudic-
 care / discernereq; internoscere. Questio. Clare dilucet plures sensus q; quinque esse non posse. Sed quæ
 ret aliquis cur natura plures ordinauerit sensus / non vno sensu contenta: quo omnia sensibilia ut com-
 munita discerneret? Nos huic questionis hanc adhibemus responsonem. Quo sensibilitum differen-
 tiæ nobis perspectiores / exploratoresq; habeantur: & quo sensibilia propria magis a communibus cog-
 noscantur differre: sitq; distinctionum rerum maior certitudo. Si enim solus esset visus & hic albi: ma-
 gis nos lateret albedinis & magnitudinis diuersitas (quia se mutuo sequuntur) q; cum alio quoq;
 sensu magnitudinem percipimus quo non percipimus albedinem. ita si omnium esset vnus sensus: non
 vspadeo explorata esset eorum diuersitas. & hæc vel sola ratio sufficere potest.

¶ Notarum duodecimi capitis declaratio.

¶ Magnitudo interdum voce & re abstractum est: & mole / extensionemq; designat. Quomodo non est admittendum substanti-
 am ut organum sensus / esse magnitudinem. Interdum vero sola voce abstractum est & re concretum atq; denominatiuum / si-
 gnificatq; rem magnitudine perditam & substantiam habentem in se magnitudinem. Et hoc modo sumitur: cum dicitur in pri-
 ma conclusione / q. sensorium est magnitudo quædam. Sic latio interdum tam voce q; re abstractum est significatq; motum secun-
 dum locum. Interdum vero abstractum voce & re concretum: & designat id quod fertur / moueturq;. Quo pacto celos esse
 se lationes interdum ab Aristotele dictos facile est inuenire.

Vodecimi capitis prima conclusio. Conuenit omnibus sensibus suscipere qualitatum sensibilitum species sine
 subiecto / substantiaq; in qua subsistunt ipse qualitates. Ut visus speciem coloris parietis suscipit sine pariete / &
 auditus speciem soni sine aere in quo est sonus / & olfactus speciem odoris sine flore / gustus speciem saporis sine ipso
 sapido: & tactus speciem caliditatis non suscipiendo in organo aquam. Manent enim ipsa qualitatum sensibilitum subiecta
 & materie extra ipsos sensus / & eorum organa. Nam sicut cera in se suscipit speciem sigilli: ita & sensus species
 coloris / odoris / saporis & soni. At cera sigilli effigiem sine materia eius scilicet ferro / cre / aut auro suscipit: igitur
 & sensus qualitatum sensibilitum species sine materia & subiecto suscipit. Et sicut cera non ipsam ceræ figuram
 suscipit (non enim potest ea de subiecto in subiectum transire) neq; similis naturæ & solo numero differentem figuram

Quod sensus potest solum illius figuram similitudinem esse imaginem. Ita sensuum organa non ipsas qualitates sensibiles suscipiunt, sed solum earum speciem et similitudinem, quare sensus est infirmus cognitionis vestigiū: ut qui solum accidentia cognoscit non per se, sed per sua species cognoscendi est infirma. Intellectus autem substantias nunc quidem per species earum cognoscit; sed cum corpore solutus liberior factus fuerit non amplius per imaginem cognoscit, sed per veritatem; et res ut sunt per se ipsas: quemadmodum intelligentiæ et entia supramundana. Sensus autem non res ipsas, ut vnaqueque, secundum substantiam est percipit; sed ut tali affecta qualitate, et talem in se habens qualitatem, ut visus non percipit parietem, ut paries est; non enim substantiam parietis percipit, sed parietem sentit, ut coloratus est, similiter gustus non percipit lac, ut lac est, cum lac in se speciem minime suscipiat; sed ut dulce est, et dulcedinem gustu perceptibilem habens. Et quis hæc duo, scilicet substantia et substantia talis, idem sunt secundum rem; ut idem est paries et paries coloratus, lac et lac dulce subiecto et secundum substantiam rationem tamen non sunt eadem, sed longe diuersæ. Nam paries dicitur, respiciendo substantiam rationem secundum quam non sentitur. Et idem dicitur coloratum sine visibilibus, respiciendo qualitatem rationem secundum quam sentitur. Sic lac substantiam nominat dulce vero et gustabile rationem, secundum quam gustu percipitur, qualitatis. Sic licet sentiendi organum sit magnum et magnitudinem habens; alia tamen est ratio organi et alia ratio magnitudinis. Nam oculus, auris, lingua, organum dicitur, quod ex materia componitur operationum sensus susceptiva, et forma illarum effectiva; quare ratio eius est substantia. Et quodlibet eorum dicitur magnum, quia magnitudinem et molem in se ut subiectum habet; et ratio ea quantitatis est. Neque sentit organum, ut magnum; et ut magnitudinem habens. Alioquin æque mortuus oculus atque viuis videret, æque mortua lingua ut viua gustaret; cum eandem retineat magnitudinem, sed organum sentit ut virtutem sentiendi habens a forma nata efficere sensationem in materia. **Secunda.** Qualitatum sensibilibus exuperationes et excellentes motiones sensuum corrumpunt, ut excellens visibile corrumpit visum, audibile, auditum, odorabile, olfactum, gustabile, gustum, et tangibile tactum. Non quod formam a materia separat, et rei naturalis compagem soluat. Nam oculus caeci animatus est, et in aure surdi adhibet anima; sed soluto temperamento organum redditur ad sensationes suscipiendas inidoneum. Tunc enim sensus corrumpitur; cum deperdit temperamenti mediocritatem propriam in materia sentiendi operationem exercere non potest. **Quarta.** Ut fiat sensus operatio, requiritur debitum ipsius organi temperamentum. Soluto igitur illo temperamento et sensus secundum operandi facultatem corrumpitur. At vehementes sensibilibus qualitatum motiones huiusmodi temperamenti dissolunt; igitur corrumpunt sensum. Sane sensus est ut quaedam harmonia; ad quam conseruandam moderata fides pulsanda sunt, quæ si quis eas vehementius æquo pulsauerit, aut omnino eas dirumpet, aut harmoniam confundet. Sic uehemens et mediocritatem excedens sensibile; sensus moderationem soluit. **Correlarium.** Hinc manifestum est plantas vim sentiendi nullam habere; quis aliquam animæ potentiam, scilicet vegetandi habeant, et qualitates tangibiles caliditatem, frigiditatem, et siccitatem retineant: ut subiecta sua accidentia. Id enim ad tangendi virtutem habendam non sufficit. Alioquin inanimatoria omnia, et elementa, et mixta imperfecta, et vegetabilia, tanquam virtutem haberent, cum qualitates in se tangibiles habeant. **Nam** plantæ non habent debitum quod ad sentiendum requiritur organi temperamentum; neque qualitatum sensibilibus species sine materia in qua et subiecto suscipiunt, quod tamen ad sentiendum requiritur. **Quæstio.** An aliud a sensu possit pati a sensibili, et ipsius sensibilibus speciem in se suscipere, ut videtur, a colore, aliud a sonum, et a sonu, aliud ab olfactu, ab odore. **Responsio.** Bisariam potest quicquid pati a sensibili. Primo a sensibili ut sensibile est, et a sensu perceptibile. Id enim a sensibili ut sensibile patitur; in quo sensibile facit sensationem. Et sic nihil aliud a sensu patitur a sensibili ut sensibile est; quemadmodum nihil aliud a visu patitur a colore, ut visibili, cum in nullo alio color visionem efficere natus sit in visu. Refertur enim sensibile ut huiusmodi ad sensum; sicut pater ad filium, et color quatenus visibile ad visum. Ita nihil patitur a sonum, ut audibile nisi auditus; cum a nullo alio quod auditu sonus percipi natus sit, neque in alio quopiam suam speciem que apprehendatur producere natura possit. **Quæstio.** Si quis argumentetur, a tonitruo discinduntur ligna et lapides, interdu enim eius violentia et ædificia subruuntur, et arbores confringuntur, ut in tertio libro Meteororum dictum est. Tonitruum autem sonus est; igitur aliud ab auditu a sono patitur. At qui sonus est sensibile et auditus est sensus; aliud igitur a sensu patitur a sensibili. **Respondeatur** primo, sonum tonitruum ligna et lapides non discindere; sed ventum violente cum tonitruo a nube depulsum. **Secundo.** Esto quod tonitruum ligna et lapides discindat; non tamen idcirco consistat ligna et lapides pati a sono, ut audibile est. Nam quis patitur hoc est violentiam et sui dissectionem ex soni uehementia sustineant; non tamen patiuntur, si de soni speciem in se suscipiunt. Hic autem pati a sensibili sumitur, ut est sensibilibus speciem in se suscipere. Præterea huiusmodi ligna et lapides a tonitruum sono non patiuntur, ut audibile est, id est ab auditu perceptibile; cum sonus in eis auditionem non efficiat. Et ita de cæteris sensibilibus dandū est. **Secundo.** Aliquid patitur a sensibili; ut accidens est et affectio quædam, passioque, subiecti, ut paries tanquam subiectum patitur a colore in eo subsistente; color in eo sit, ut accidens in subiecto. Et hoc modo aliud a sensu patitur a sensibili. Nam ipsarum sensibilibus qualitatum subiecta, hoc modo ab eis patiuntur; non ut sensibilia sunt, sed ut ipsorum accidentia. Similiter sentiendi media, aut ipsam qualitatem sensibilem, aut eius speciem in se suscipiunt; patiuntur ab eis non ut sensibilia sunt, sed ut affectiones quædam, ut aer suscipit in se coloris speciem, et soni, et odoris, ut affectiones et passiones; ab illis tamen ut sensibilibus non patitur, cum illa in ære sensationem non efficiant; quemadmodum nec imago coloris in speculo videtur a speculo. Imo in propriis organis interdum hæc species sunt ut affectiones solum et sensationem non efficiant; ut cum quis dormit apertis oculis (quod lepores natura meticeu loqui facere memorantur) color externus præsens oculorum suam præsentem lumine causat speciem in oculos tanquam speculo suam imaginem, tamen visionem non efficiat; huiusmodi species ab oculo non apprehendatur neque perueniatur, ob spiritum visuos retrahentos ab oculo per somnum, qui ita requiruntur in oculo ut colorem percipiat; sicut lumen in ære ut externus color percipiat. Et quæ admodum sole nubibus obducto retrahitur a terris eius lumentum, quod quidem nube dissoluta reddit, ita corde obuoluto vaporibus efficietibus somnū retrahitur spiritus visui ab oculo, et cæterorum sensuum organum spiritus sensitiui; quare non fit sensatio. Et vaporibus illis dispersis, ut fit in experrethone, redeat ad singulos sensus sui spiritus iterum fit sensatio. Quare videre non est colore affici sine colore in se habere nam id omnibus corporibus naturalibus conuenit. Neque est coloris speciem in se habere, cum hoc pacto et ær et aqua viderentur; sed

Quid est sensus corripitur. Sicut adhibet anima; sed soluto temperamento organum redditur ad sensationes suscipiendas inidoneum. Tunc enim sensus corrumpitur; cum deperdit temperamenti mediocritatem propriam in materia sentiendi operationem exercere non potest. **Quarta.** Ut fiat sensus operatio, requiritur debitum ipsius organi temperamentum. Soluto igitur illo temperamento et sensus secundum operandi facultatem corrumpitur. At vehementes sensibilibus qualitatum motiones huiusmodi temperamenti dissolunt; igitur corrumpunt sensum. Sane sensus est ut quaedam harmonia; ad quam conseruandam moderata fides pulsanda sunt, quæ si quis eas vehementius æquo pulsauerit, aut omnino eas dirumpet, aut harmoniam confundet. Sic uehemens et mediocritatem excedens sensibile; sensus moderationem soluit. **Correlarium.** Hinc manifestum est plantas vim sentiendi nullam habere; quis aliquam animæ potentiam, scilicet vegetandi habeant, et qualitates tangibiles caliditatem, frigiditatem, et siccitatem retineant: ut subiecta sua accidentia. Id enim ad tangendi virtutem habendam non sufficit. Alioquin inanimatoria omnia, et elementa, et mixta imperfecta, et vegetabilia, tanquam virtutem haberent, cum qualitates in se tangibiles habeant. **Nam** plantæ non habent debitum quod ad sentiendum requiritur organi temperamentum; neque qualitatum sensibilibus species sine materia in qua et subiecto suscipiunt, quod tamen ad sentiendum requiritur. **Quæstio.** An aliud a sensu possit pati a sensibili, et ipsius sensibilibus speciem in se suscipere, ut videtur, a colore, aliud a sonum, et a sonu, aliud ab olfactu, ab odore. **Responsio.** Bisariam potest quicquid pati a sensibili. Primo a sensibili ut sensibile est, et a sensu perceptibile. Id enim a sensibili ut sensibile patitur; in quo sensibile facit sensationem. Et sic nihil aliud a sensu patitur a sensibili ut sensibile est; quemadmodum nihil aliud a visu patitur a colore, ut visibili, cum in nullo alio color visionem efficere natus sit in visu. Refertur enim sensibile ut huiusmodi ad sensum; sicut pater ad filium, et color quatenus visibile ad visum. Ita nihil patitur a sono, ut audibile nisi auditus; cum a nullo alio quod auditu sonus percipi natus sit, neque in alio quopiam suam speciem que apprehendatur producere natura possit. **Quæstio.** Si quis argumentetur, a tonitruo discinduntur ligna et lapides, interdu enim eius violentia et ædificia subruuntur, et arbores confringuntur, ut in tertio libro Meteororum dictum est. Tonitruum autem sonus est; igitur aliud ab auditu a sono patitur. At qui sonus est sensibile et auditus est sensus; aliud igitur a sensu patitur a sensibili. **Respondeatur** primo, sonum tonitruum ligna et lapides non discindere; sed ventum violente cum tonitruo a nube depulsum. **Secundo.** Esto quod tonitruum ligna et lapides discindat; non tamen idcirco consistat ligna et lapides pati a sono, ut audibile est. Nam quis patitur hoc est violentiam et sui dissectionem ex soni uehementia sustineant; non tamen patiuntur, si de soni speciem in se suscipiunt. Hic autem pati a sensibili sumitur, ut est sensibilibus speciem in se suscipere. Præterea huiusmodi ligna et lapides a tonitruum sono non patiuntur, ut audibile est, id est ab auditu perceptibile; cum sonus in eis auditionem non efficiat. Et ita de cæteris sensibilibus dandū est. **Secundo.** Aliquid patitur a sensibili; ut accidens est et affectio quædam, passioque, subiecti, ut paries tanquam subiectum patitur a colore in eo subsistente; color in eo sit, ut accidens in subiecto. Et hoc modo aliud a sensu patitur a sensibili. Nam ipsarum sensibilibus qualitatum subiecta, hoc modo ab eis patiuntur; non ut sensibilia sunt, sed ut ipsorum accidentia. Similiter sentiendi media, aut ipsam qualitatem sensibilem, aut eius speciem in se suscipiunt; patiuntur ab eis non ut sensibilia sunt, sed ut affectiones quædam, ut aer suscipit in se coloris speciem, et soni, et odoris, ut affectiones et passiones; ab illis tamen ut sensibilibus non patitur, cum illa in ære sensationem non efficiant; quemadmodum nec imago coloris in speculo videtur a speculo. Imo in propriis organis interdum hæc species sunt ut affectiones solum et sensationem non efficiant; ut cum quis dormit apertis oculis (quod lepores natura meticeu loqui facere memorantur) color externus præsens oculorum suam præsentem lumine causat speciem in oculos tanquam speculo suam imaginem, tamen visionem non efficiat; huiusmodi species ab oculo non apprehendatur neque perueniatur, ob spiritum visuos retrahentos ab oculo per somnum, qui ita requiruntur in oculo ut colorem percipiat; sicut lumen in ære ut externus color percipiat. Et quæ admodum sole nubibus obducto retrahitur a terris eius lumentum, quod quidem nube dissoluta reddit, ita corde obuoluto vaporibus efficietibus somnū retrahitur spiritus visui ab oculo, et cæterorum sensuum organum spiritus sensitiui; quare non fit sensatio. Et vaporibus illis dispersis, ut fit in experrethone, redeat ad singulos sensus sui spiritus iterum fit sensatio. Quare videre non est colore affici sine colore in se habere nam id omnibus corporibus naturalibus conuenit. Neque est coloris speciem in se habere, cum hoc pacto et ær et aqua viderentur; sed

Quod sensus potest solum illius figuram similitudinem esse imaginem. Ita sensuum organa non ipsas qualitates sensibiles suscipiunt, sed solum earum speciem et similitudinem, quare sensus est infirmus cognitionis vestigiū: ut qui solum accidentia cognoscit non per se, sed per sua species cognoscendi est infirma. Intellectus autem substantias nunc quidem per species earum cognoscit; sed cum corpore solutus liberior factus fuerit non amplius per imaginem cognoscit, sed per veritatem; et res ut sunt per se ipsas: quemadmodum intelligentiæ et entia supramundana. Sensus autem non res ipsas, ut vnaqueque, secundum substantiam est percipit; sed ut tali affecta qualitate, et talem in se habens qualitatem, ut visus non percipit parietem, ut paries est; non enim substantiam parietis percipit, sed parietem sentit, ut coloratus est, similiter gustus non percipit lac, ut lac est, cum lac in se speciem minime suscipiat; sed ut dulce est, et dulcedinem gustu perceptibilem habens. Et quis hæc duo, scilicet substantia et substantia talis, idem sunt secundum rem; ut idem est paries et paries coloratus, lac et lac dulce subiecto et secundum substantiam rationem tamen non sunt eadem, sed longe diuersæ. Nam paries dicitur, respiciendo substantiam rationem secundum quam non sentitur. Et idem dicitur coloratum sine visibilibus, respiciendo qualitatem rationem secundum quam sentitur. Sic lac substantiam nominat dulce vero et gustabile rationem, secundum quam gustu percipitur, qualitatis. Sic licet sentiendi organum sit magnum et magnitudinem habens; alia tamen est ratio organi et alia ratio magnitudinis. Nam oculus, auris, lingua, organum dicitur, quod ex materia componitur operationum sensus susceptiva, et forma illarum effectiva; quare ratio eius est substantia. Et quodlibet eorum dicitur magnum, quia magnitudinem et molem in se ut subiectum habet; et ratio ea quantitatis est. Neque sentit organum, ut magnum; et ut magnitudinem habens. Alioquin æque mortuus oculus atque viuis videret, æque mortua lingua ut viua gustaret; cum eandem retineat magnitudinem, sed organum sentit ut virtutem sentiendi habens a forma nata efficere sensationem in materia. **Secunda.** Qualitatum sensibilibus exuperationes et excellentes motiones sensuum corrumpunt, ut excellens visibile corrumpit visum, audibile, auditum, odorabile, olfactum, gustabile, gustum, et tangibile tactum. Non quod formam a materia separat, et rei naturalis compagem soluat. Nam oculus caeci animatus est, et in aure surdi adhibet anima; sed soluto temperamento organum redditur ad sensationes suscipiendas inidoneum. Tunc enim sensus corrumpitur; cum deperdit temperamenti mediocritatem propriam in materia sentiendi operationem exercere non potest. **Quarta.** Ut fiat sensus operatio, requiritur debitum ipsius organi temperamentum. Soluto igitur illo temperamento et sensus secundum operandi facultatem corrumpitur. At vehementes sensibilibus qualitatum motiones huiusmodi temperamenti dissolunt; igitur corrumpunt sensum. Sane sensus est ut quaedam harmonia; ad quam conseruandam moderata fides pulsanda sunt, quæ si quis eas vehementius æquo pulsauerit, aut omnino eas dirumpet, aut harmoniam confundet. Sic uehemens et mediocritatem excedens sensibile; sensus moderationem soluit. **Correlarium.** Hinc manifestum est plantas vim sentiendi nullam habere; quis aliquam animæ potentiam, scilicet vegetandi habeant, et qualitates tangibiles caliditatem, frigiditatem, et siccitatem retineant: ut subiecta sua accidentia. Id enim ad tangendi virtutem habendam non sufficit. Alioquin inanimatoria omnia, et elementa, et mixta imperfecta, et vegetabilia, tanquam virtutem haberent, cum qualitates in se tangibiles habeant. **Nam** plantæ non habent debitum quod ad sentiendum requiritur organi temperamentum; neque qualitatum sensibilibus species sine materia in qua et subiecto suscipiunt, quod tamen ad sentiendum requiritur. **Quæstio.** An aliud a sensu possit pati a sensibili, et ipsius sensibilibus speciem in se suscipere, ut videtur, a colore, aliud a sonum, et a sonu, aliud ab olfactu, ab odore. **Responsio.** Bisariam potest quicquid pati a sensibili. Primo a sensibili ut sensibile est, et a sensu perceptibile. Id enim a sensibili ut sensibile patitur; in quo sensibile facit sensationem. Et sic nihil aliud a sensu patitur a sensibili ut sensibile est; quemadmodum nihil aliud a visu patitur a colore, ut visibili, cum in nullo alio color visionem efficere natus sit in visu. Refertur enim sensibile ut huiusmodi ad sensum; sicut pater ad filium, et color quatenus visibile ad visum. Ita nihil patitur a sono, ut audibile nisi auditus; cum a nullo alio quod auditu sonus percipi natus sit, neque in alio quopiam suam speciem que apprehendatur producere natura possit. **Quæstio.** Si quis argumentetur, a tonitruo discinduntur ligna et lapides, interdu enim eius violentia et ædificia subruuntur, et arbores confringuntur, ut in tertio libro Meteororum dictum est. Tonitruum autem sonus est; igitur aliud ab auditu a sono patitur. At qui sonus est sensibile et auditus est sensus; aliud igitur a sensu patitur a sensibili. **Respondeatur** primo, sonum tonitruum ligna et lapides non discindere; sed ventum violente cum tonitruo a nube depulsum. **Secundo.** Esto quod tonitruum ligna et lapides discindat; non tamen idcirco consistat ligna et lapides pati a sono, ut audibile est. Nam quis patitur hoc est violentiam et sui dissectionem ex soni uehementia sustineant; non tamen patiuntur, si de soni speciem in se suscipiunt. Hic autem pati a sensibili sumitur, ut est sensibilibus speciem in se suscipere. Præterea huiusmodi ligna et lapides a tonitruum sono non patiuntur, ut audibile est, id est ab auditu perceptibile; cum sonus in eis auditionem non efficiat. Et ita de cæteris sensibilibus dandū est. **Secundo.** Aliquid patitur a sensibili; ut accidens est et affectio quædam, passioque, subiecti, ut paries tanquam subiectum patitur a colore in eo subsistente; color in eo sit, ut accidens in subiecto. Et hoc modo aliud a sensu patitur a sensibili. Nam ipsarum sensibilibus qualitatum subiecta, hoc modo ab eis patiuntur; non ut sensibilia sunt, sed ut ipsorum accidentia. Similiter sentiendi media, aut ipsam qualitatem sensibilem, aut eius speciem in se suscipiunt; patiuntur ab eis non ut sensibilia sunt, sed ut affectiones quædam, ut aer suscipit in se coloris speciem, et soni, et odoris, ut affectiones et passiones; ab illis tamen ut sensibilibus non patitur, cum illa in ære sensationem non efficiant; quemadmodum nec imago coloris in speculo videtur a speculo. Imo in propriis organis interdum hæc species sunt ut affectiones solum et sensationem non efficiant; ut cum quis dormit apertis oculis (quod lepores natura meticeu loqui facere memorantur) color externus præsens oculorum suam præsentem lumine causat speciem in oculos tanquam speculo suam imaginem, tamen visionem non efficiat; huiusmodi species ab oculo non apprehendatur neque perueniatur, ob spiritum visuos retrahentos ab oculo per somnum, qui ita requiruntur in oculo ut colorem percipiat; sicut lumen in ære ut externus color percipiat. Et quæ admodum sole nubibus obducto retrahitur a terris eius lumentum, quod quidem nube dissoluta reddit, ita corde obuoluto vaporibus efficietibus somnū retrahitur spiritus visui ab oculo, et cæterorum sensuum organum spiritus sensitiui; quare non fit sensatio. Et vaporibus illis dispersis, ut fit in experrethone, redeat ad singulos sensus sui spiritus iterum fit sensatio. Quare videre non est colore affici sine colore in se habere nam id omnibus corporibus naturalibus conuenit. Neque est coloris speciem in se habere, cum hoc pacto et ær et aqua viderentur; sed

est colorem habens sentire. Similiter audire non est sonum aut soni speciem in se habere; nam id multis inanimatorum conuenit; sed est sonum in se habens sensu percipere. Ita odorare non est odorem aut odoris speciem in se habere. Hoc enim aeri et aquæ, et medijs odorandi conuenit; illud vero floribus et rebus odoriferis omnibus, sed est quicquid odorem in se habentis sentire. Sic gustare non est saporem in se habere; nam fructibus omnibus et alimentis id commune est; sed est sapore participans sentire. Et tangere non est qualitatem tangibilem in se habere; quandoquidem res naturales omnes, qualitates tangibiles habent; sed est aliquid qualitatem tangibilem habens tactu percipere. **Tertia conclusio.** Nullus præter quinque assignatos exterior sensus superesse credendus est. **Patet primo.** Quia homo sensibilibus omnium perfectissimus, et operis naturæ complementum: omnes habet sensus. Alioquin vis aliqua sentiendi homini deesset, quod eius eminentiæ et perfectioni ultra cæteras animantes repugnaret, quandoquidem homo impotentiore tunc haberet sentiendi vim brutior obtinente cum sensibus hominis et illum sensum homini negatum. Et homo solum quinque habet sensus: ut experientia cognitum est. Sicut igitur duntaxat quinque sensus. Et quis prius probati sunt esse plures tactus secundum speciem diuersa, quia tamen illi sub eodem genere sensus ut tactu continentur, tanquam vnius genere sensus reputantur. **Secundo.** Si aliquis homini sensus abesset, et aliquid ei sentiendi organum abesse oportet. Nam si adesset ei sentiendi sensorium sine sensu: ipsum organum esset otiosum, et cæius nulla esset operatio. At nullum homini deest sentiendi organum, ut subiuncta ostendat probatio; igitur nullus ei deest sensus. **Quæstio.** autem nullum homini deest sentiendi organum, probatur, nam organum sensus aut ex vno constat elemento, aut pluribus. Ex vno quidem: cum vnius elementum in excellentia temperamentum forsitur. Ex pluribus vero: cum plurium elementorum æqua habet in se temperamenta. Organum autem visus ex aqua constat; aqua temperamentum excellens, oculus habet. Auditus autem ex ære constat; æris temperamentum in excellentia habet. Olfactus autem ex ignis est elementum temperamento; in quo quæ odorant animalia degunt. Nam aquatiliū odoratus / ex aqua est: terrestriū autem animantium olfactus, ex ære. Aer tamen et aqua in olfactu constant in minori excellentia quam in auditu et visu. At vero ignis, nullus est organum in tam excellenti dominio et notabili ut aer in auditu et aqua in visu, licet in minore, et inferiore excellentia (magis tamen cæteris elementis) reperitur in olfactu. Omnis visus, sensibus ignis communis est; quia nulla corporis pars sensum habens, calor est: expers, qui nutritionem et augmentationem tanquam instrumentum animæ efficiat. Ex terra etiam temperamento nullum est sentiendi organum in ea excellentia qua aer in auditu et aqua in visu; quia terra ad sentiendum minus est idonea, ut quæ ab operatione et perfectione corporum naturalium sit remotissima, maxime tamen organo tactus et gustus permixta, igitur nullum nobis deest sentiendi organum. **Correlarium.** Quare nullum est sentiendi organum quod aeris aut aquæ in se temperamentum non habeat: quodue alterius elementum est, aeris aut aquæ excellens aut insignis habeat temperamentum. **Nam** organum visus extra aquam non est: nec auditus extra ærem. Olfactus autem cum primo et præcipue ignis habeat temperamentum, et aer igni plusquam aliud elementum concordat: habet olfactus secundo loco aeris temperamentum, quare eius organum non est extra ærem. Et gustus simul cum tactu (nam cum magna affinitate coniuncti sunt: de eis hoc loco idem subit iudicium, in libro autem de sensu et sensatio horum exactior futura est determinatio) præcipuum habent terræ temperamentum: cui quidem aqua plus cæteris consonat et symbola est. quare secundo loco aquæ habent temperamentum: non est igitur eorum organum extra aquam. Manifestum est itaque, nullum esse sentiendi organum: quod aeris aut aquæ in se non habeat temperamentum. Vnde cum in vnoquoque sensus organum quattuor sunt elementa: cognitio eo quod est in excellentia, facile est cognoscere quod aliorum magis quodue minus inest, secundum aliorum ad primum et excellens elementum habitudinem. Nam quæ aliorum cum primo et do

Quomodo vni minante magis conueniunt: plus insunt, ut secundo loco elementum symbolum et magis conforme. tertio loco elementum sym quodque organum magis tamen quam alterum a primo discrepans. **Et** quarto loco elementum non symbolum. **Exempli gratia.** in visus organum nisi sensus habet primo est aqua / secundo terra; ut quæ aquæ naturæ similitudine quam aer sit propinquior, tertio loco aer: symbolus quidem aquæ, licet in se constat magis quam terra ab aqua diuersus, et quarto ignis; aquæ non symbolus. In organo auditus, primo aer; secundo ignis; aeri symbolus temperamenti et similitudinis aquæ. Tertio aqua; symbola quidem aeri, sed dissimilior quam ignis; quarto vero terra; quia aeri non symbola est. In organo tactus primo est ignis; secundo aeri igni naturæ conditione quam terra vicinior. Tertio terra: symbola quidem igni, sed ab eo rum, quæ aer naturæ similitudine remotior. quarto aqua: igni non symbola. In gustus et tactus organo primo terra, deinde aqua: terræ symbola et dispositionibus similitudinis, tertio ignis; symbolus quidem terræ / sed ab ea quam aqua secundum qualitates discrepantiore, quarto vero aer: terræ non symbolus. Et eodem modo in quoquoque mixto cognito elemento quod est in excellentia, facile est cognoscere quæ cæterorum magis quæque minus insunt; secundum eorum ad primum symbolam, aut non symbolam habitudinem. Et quis olfactus organum igni attributum fuerit / gustus autem et tactus terræ non tamen eorum organa extra ærem et aquam sunt. cum et ærem et aquam saltem in minori excellentia obtineant: ignem autem et terram in insigni excellentia non habeant. Sane aquatilibus ad percipiendos colores / sonos et odores sufficit aqua: et terrestribus aer ad illorum species percipiendas. Et utrumque tam aer quam aqua: utrisque, scilicet aquatilibus et terrestribus est commune. Nam si aquatilis est in ære: percipiet colores / sonos et odores per ærem. Et si in aqua per aquam. Sic si terrestre animal est in ære: percipiet colores / sonos et odores per ærem / et si in aqua per aquam. Et non solum homines habent omnes sensus et omnium sensuum organa: verum etiam et alia animalia præfecta / modo aliquo membro quod sensus organum esse debeat præuata non sint. Imo et talpa oculos habere videtur cute contexto: **Quare talpa ne ob terram et puluerem offendantur et lædantur.** Sane talpa animal signatum dicitur et alacrus in natura signaculum imago non habet organum; generis, ut pote malarum potestatum: quæ perpetuis damnatæ tenebris lucem horrescunt, sic talpa si superas euaserit ad auras: exhorrens fulgorem se in opacæ viscera terræ recipit. Videturque in eo animalis genere natura oculos quidem inchoasse: sed deinde manus a cepto reuocasse: memor scilicet ipsum in terra semper versaturum / idcirco oculis non indigere: ut qui in eo octosi nullum visum haberent visum propter terræ opacitatem. **Quod** enim est piscis in aqua / et homo in ære: hoc talpa in terra. Cum itaque præter quattuor elementa et quæ ex ipsis composita sunt: nullum sit corpus sensibile, nullus profecto sensus / et nullum sentiendi organum homini et perfectis animantibus deest. **Quarta conclusio.** Nullus deficit sensus ad communia sensibilia percipienda: neque per dictos sensus percipiuntur ipsa per accidens: sed per se.

Quare talpa ne ob terram et puluerem offendantur et lædantur. Sane talpa animal signatum dicitur et alacrus in natura signaculum imago non habet organum; generis, ut pote malarum potestatum: quæ perpetuis damnatæ tenebris lucem horrescunt, sic talpa si superas euaserit ad auras: exhorrens fulgorem se in opacæ viscera terræ recipit. Videturque in eo animalis genere natura oculos quidem inchoasse: sed deinde manus a cepto reuocasse: memor scilicet ipsum in terra semper versaturum / idcirco oculis non indigere: ut qui in eo octosi nullum visum haberent visum propter terræ opacitatem. **Quod** enim est piscis in aqua / et homo in ære: hoc talpa in terra. Cum itaque præter quattuor elementa et quæ ex ipsis composita sunt: nullum sit corpus sensibile, nullus profecto sensus / et nullum sentiendi organum homini et perfectis animantibus deest. **Quarta conclusio.** Nullus deficit sensus ad communia sensibilia percipienda: neque per dictos sensus percipiuntur ipsa per accidens: sed per se.

quodue minus inest, secundum aliorum ad primum et excellens elementum habitudinem. Nam quæ aliorum cum primo et do

¶ Communia quidem sensibilia sunt vnum & numerus rerum numeratarum: vnum quidem & numerus sensibilium communium. Nam propriorum sensibilium vnum vt vna albedo & numerus vt due albedines: sunt sensibilia propria. Nihil enim aliud est vna albedo q̄ albedo / & due albedines q̄ albedines. Vnum etiam magnitudinis / vnaque magnitudo / & numerus magnitudinis sive plures magnitudines sunt sensibilia communia: sicut & magnitudo res numerata. Sequuntur enim vnum & numerus naturam & conditionem rerum numeratarum: eodemq. modo sentiuntur. Imo vnum & numerus ambiunt omnia sensibilia: & adeo diuersa inveniuntur vt sensibilia. Vnum autem & numerus sensibilium communium per accidens: sunt sensibilia communia per accidens. vt vnus homo / duo / tres / quattuor homines: nam res numerata homo / sensibile est commune per accidens. Et quis in sensibilibus communium enumeratione motus potissimum pro motu secundum locum capiatur: alij tamen accidentales motus etiam sensibilia sunt / eo scilicet modo quo res ad quas fiunt: sensibiles sunt. vt augmentatio & diminutio sensibilia sunt communia: quia visu & tactu percipiuntur / sicut magnitudo terminus ad quem vtriusq. Alteratio ad qualitates proprias sensibiles vt colorem / sonum / odorem / saporem / caliditatem / sensibile est proprium & per se. **¶** Quod autem nullus desit sensus ad sensibilia communia percipienda / constat ex eo: quia quodlibet sensibile communium pluribus assignatorum sensuum deprehenditur eodem modo: quo percipiuntur ab eo sensu qui preter quinq. datos ad ea peculiariter cognoscenda assignaretur. Quod vero sensibilia communia non percipiuntur per accidens / patet. quia que per accidens percipiuntur a sensu: non formant in sensu suam speciem. At sensibilia communia suam in sensu imprimunt speciem: non igitur per accidens sentiuntur sed per se. Magnitudo enim visu speciem suam imprimit & tactu: quare a visu & tactu per se percipiuntur. Et cum figura sit quedam magnitudo: recipit a magnitudine eadem / ratione sola ab ea discrepans: consuetudinis est figuram visu & tactu per se cognosci. Vnusquisq. præterea sensus: vnum proprium sensibile & eius numerum / discretionem (que continui est priuatio) dinoscit. vt vnus vnum colorem a cæteris secretis: & plures colores inter se discretos & subiecto distinctantes. sic auditus vnum sonum / & plures discernit. Olfactus vnum odorem & plures. Sed huiusmodi vnum & numerus sensibilia sunt per se & propria: sicut & res numerate. Sic vnus vnam magnitudinem a cæteris seiunctam & plures inter se discretas discretione cognoscit: idem & tactus. Vtrique etiam sensus vnum motum & plures discernit. Et tale vnum & numerus sensibilia sunt per se & communia. Motus secundum locum visu cognoscitur & tactu: in vtriusq. sensus organo suam imprimens speciem. quoniam in visu interdum adeo vehementer imprimitur motus species: vt perfectio motu ille aliquandiu maneat in oculo / videanturq. post diurnam circuegrationem omnia in gyrum torqueri. Quies autem percipitur motus priuatione per visum & tactum: quemadmodum tenebræ / priuatione luminis. Quocumq. enim sensu habitus: eodem & sua priuatio cognoscitur. Manifestum est igitur sensibilia communia pluribus assignatorum sensuum & per se cognosci: quare nullus pro illis cognoscendis / alius requiritur sensus. **¶** Contingit autem dupliciter quicq. per accidens sentire. **¶** Primo. Quia ipsum sit subiectum sensibile per se aut eius efficiens: & percipiatur gratia sensibilis per se in eo vel ab eo existentis. vt paries videtur gratia coloris in eo substantis: & campana gratia soni ab eo existentis. quomodo dicitur quis sentire Cleonis filium: non ea ratione quia Cleonis sit filius / substantiaq. ad alterum comparata. nam ea in sensu non imprimunt suam speciem: sed quia sit albus / cui quidem albo accidit esse Cleonis filium. Vnde sermo magis proprius esset: accidit filio Cleonis esse album / q̄ accidit albo esse Cleonis filium: quemadmodum accidit homini esse dominum / magis proprie dicimus q̄ contra accidit domino esse hominem. Et melius subiectum sive substantiam datiuo collocamus ante verbum esse. Accidens autem accusatiuo & post esse. Sed per hypallagen (que est mutua in dictionibus casuum commutatio) interdum accidens datiuo & subiectum accusatiuo (vt in littera) ponitur: quemadmodum hæc / perflauit fistula buccas: loco butis / buccæ perflauit fistulam. **¶** Secundo sentitur aliquid per accidens quando in eodem subiecto sunt diuersorum sensuum obiecta: ante seorsum (quodlibet suo sensu) percepta: & deinde per vnum illorum sensuum / de alterius sensibili feratur iudicium: quia prius in eodem subiecto coniuncta fuisse cognita sunt. vt in igne lux est & calor: & prius tactu cognitus est ignis esse calidus: ideo cum videtur in aliquo lux: putatur eidem inesse calor / & sic vnus de calore tactus obiecto discernit. Sic cum quis lac album viderit / & seorsum gustando dulce esse percepit: idcirco cum quid album videt / putat esse dulce: & vnus de dulcedine gustus sensibili iudicat. Ita & de odore vnus iudicat: cum quis rubeum florem videns putat esse suauis odoris: quia prius talem percepit. Et de sono: cum quis grossiorem cytharæ chordam cernens eam iudicet grauius sonare / & exiliorem / tenuioremq. acute. quia prius ita sonantes similes chordas in cythara senserit. Et tale iudicium de alterius sensu obiecto non est ratione sensus exterioris iudicantis vt vnus: sed quia omnes sensus exteriores in vno communi & interiore sensu conueniunt. Quare huiusmodi iudicium potius est communis sensus interioris: q̄ ipsius vnus. quia non potest vnus aut quicunq. sensus exterior iudicare pluriu sensuum obiecta esse diuersa / & inter ea differentiam cognoscere: eam eorum quodlibet seorsum non cognoscit: sed id sensus communis est officium: vt postea ostendetur. **¶** Questio. Quare natura plures in animalibus ordinavit sensus: & non potius vnum sensum pro omnibus sensibilibus cognoscendis constituit. **¶** Responsio. Ideo factum est vt melius cognoscantur sensibilia propria abinuicem differre: per hoc q. pluribus sensibus cognoscantur / & eodem cognosci non possunt. Quia enim visu cognoscitur color. & non calor / & tactu calor cognoscitur & non color: ideo magis abinuicem cognoscantur differre q̄ si eodem penitus sensu cognoscerentur. Præterea vt sensibilia propria magis a communibus differre percipiuntur: sicq. maior habeatur certitudo distinctionis rerum abinuicem. Si enim solum vnus esset sensus vt vnus percipiens albedinem / & simul in eodem subiecto coniunctam magnitudinem que nullo alio sensu percipi possent: vnus cognosceretur albedo differre a magnitudine: vt que semper simul perciperentur: q̄ nunc cum tactu percipitur magnitudo quo non potest albedo percipi. Ita si omnium sensibilium vnus esset sensus: non esset tam manifeste cognita ipsorum sensibilium differentia: vt nunc / cum eorum plures sunt sensus. Et hæc ratio proposita questione satisfecit videtur. **¶** Decimitertij capituli nota. **¶** Idem esse actum sonum & auditionem: de sono intellige citra materiam in auditu suscepto / & non de eo qui foris euagatur. **¶** Sensus / sensatio. visus / visio. auditus / auditio. **¶** Sensus actus / nomen actus: vt auditus actus. **¶** Sensus potentia: nomen potentie. **¶** Indivisibile / Indivisibile numero / Vnum numero. **¶** Ratio / proportio.

112

115

114

115

116

117

118

119

120

Decimumtertium cap. continet sex conclusiones, duo correlaria ad secundam, vnum correlarium ad quartam, vnum instantiam: et eius solutionem ad sextam. **¶** Prima conclusio. Dubitatio existit nec immerito: cum sentimus nos videre / & audire: an id eodem sensu percipiamus / an alio? **¶** Nam si alio dixeris: eiusdem obiecti duos sensus facies: eum scilicet qui primo obiectum (vt colorem) intuetur: & cum qui primum sensum / colorem intuetur iudicabit. qui vt primus: colorem apprehendet. **¶** Fieri enim nequit vt sensus aliquis: visum / colorem apprehendere iudicet: qui pariter non apprehendat & colorem. & ita de auditu & cæteris. Et si fuerit alius vt potest: cur non erit iterum qui de ipso secundo iudicet? & iterum alius qui de tertio: & hoc abeat in infinitum: aut tandem decumbatur in aliquo: qui seipsum cognoscat. quod si sic: cur primus eadem ratione seipsum non sentiebat? Sed esto dicas modo: nos non alio sensu sentire: aut videre / & percipere nos videre. **¶** Primo. hoc ingeret difficultatem q̄ idem sensus sentiat seipsum. **¶** Secundo. quod a visu percipitur / color est: aut colore affectum. est enim color / eius proprium obiectum. si igitur percipit se videre: & eius visionem / colorem aut coloratam esse oportet. **¶** Tertio. non eodem modo semper discernit visum. Nam discernerit lumen: speciem suscipiendo. tenebras itidem discernit. sed nihil suscipiendo. Nonne igitur sentit se sentire tenebras / cum nihil sentiat? Hæc nimirum dubitationem ingerunt: quid potissimum hac in parte sit sentiendum. **¶** Secunda. Quod sentit vt quod colorem percipit: aliquo pacto sensibilis vt colore delibutum / affectumq. est. **¶** Nam instrumentum omne quo sensus administratur: sensibilem formas (vt iam dictum est) sine materia recipit. vt colorem / vt sonum / vt odorem citra materiam. Est igitur quod sentit: quodammodo sensibilis delibutum / atq. affectum. **¶** Primum correlarium. Hinc euenit vt sensibilibus remotis: sensationes in sensibus aliquodiu perdurare videantur. **¶** Nam huiusmodi species citra materiam susceptæ: aliquodiu absentibus suis obiectis resides permanent: fitq. (his perdurantibus) sensatio. Nam rei sensibilis actio / sensatioq: vna eademq. est / esse autem non idem. vt idem actu sonus: & auditus actu. non autem id dico de auditu potentia (sit enim / vt qui talem auditum habeat: non audiat) & neq. de sono potentia. quod enim talem sonum habet: non idcirco sonum elicit. cum autem aliquid sonum elicit / auditusq. fit actu: alterum sonationem & alterum auditum dicitur. **¶** Secundum correlarium. Fit iterum vt sonus actu & auditio in eo sint quod patitur & quod potentia tale est. **¶** Nam motus / actio & passio in eo est quod patitur ac mouetur. Et sonus actu siue sonatio: sonantis est actio. **¶** Auditus vero actu siue auditio: eius quod audire potest passio. Sunt igitur sonus actu & auditio in eo quod patitur / & quod potentia tale est. **¶** Agentis enim & mouentis operatio: in eo fit quod mouetur. Quod fit vt quod mouet: non oporteat motu moueri. **¶** Tertia. Veteres nature interpretes haud asseruerunt: colorem sine visu / & sonum sine auditu (& ita in cæteris) esse non posse. **¶** Nam cum sensus sit duplex: actu / & potentia. ita sensibile duplex est: actu & potentia. Et quilibet in particulari sensus / itidem duplex: & particulare sensibile / duplex. vt visus actu / visus potentia: auditus actu / auditus potentia: olfactus actu / olfactus potentia: ita de gustu & tactu. Sensibilibus vero aliquibus nomina posita sunt. vt in auditu: sonus & sonatio. In olfactu: odor & odoratio. In visu non habemus quomodo a colore nomen actus deriuamus: nec in gustu nomen gustus a sapore. **¶** Modo q̄ vnus actu sensibile sine sensu esse non possit: id tamen de sensibili potentia vt colore / odore / sapore / perperam asseretur. Non itaq. simpliciter eorum sententia sensibile sine sensu esse non posse / probanda est. **¶** Quarta. Qui sensus: rationes quasdam / proportiones / harmoniasq. asserunt: haud irrationabiliter loqui videntur. **¶** Nam cum vocum: sint harmonice & concentus: colorum: picturæ / odorum: pigmenta / atq. fragrantie: & sensus vt auditus nunc sit sonus / nunc vero non. aliquando sit cõcentus & ratio: & ita de visu / odoratu / cæteris. Et cum ea que moderantur / proportionemq. excellunt: sensus corrumpant. vt exuperans graue & acutum / auditum / nimium splendendum / & tenebrosum: visum / vehementer & grauius olens siue dulce siue amarum: olfactum. non ab re dictum esse videtur: sensus / rationes quasdam proportionescq. esse. **¶** Correlarium. Quapropter sensibilia sincera atq. simplicia (vt simplex / acutum / graue / dulce / salium) cum adinuicem miscentur / bonaq. proportionem temperantur: sensui iocundiora / atq. delectabiliora sunt. vt auditui delectabilior concentus: q̄ simplex graue aut acutum. Et tactui: calido / frigido / humido / & secco contemperamentum / rationemq. habens: amicum est & iocundum. Simplex autem aut calidum aut frigidum: non. Sensus enim in quadam ratione / proportionem consistit: quam exuperantia dolorem afferens corrumpit. **¶** Quinta. Alterum sensum / qui diuersorum sensuum sensibilem differentias distinet: esse oportet. **¶** Nam vnusquisq. sensuum (de quibus hactenus egimus) est vnus sensibilis obiecti: cuius differentias in sua sede discernit ac iudicat. vt visus: albi & nigri / auditus: acuti & grauis / olfactus: dulcis & amari. Atqui sensibilia album & dulce: vt quadam sentimus differre. non autem visu: nã dulce non apprehendit. neq. gustu: quia non apprehendit album. est igitur alter sensus / illorum discerniculum & differentiam apprehendens: vt sensibilia sensu (quemadmodum rationale est) internosci / discerniq. dicantur. Estq. is sensus: interior / occultiorq. q̄ tangendi fedes. Male itaq. putaretur vltimam carnem esse tangendi sedem: que tangendo discerneret. **¶** Sexta. Sicut vnus sensus est qui iudicat album differre a nigro: ita & vnum sensum (qui huiusmodi differentias discernit) esse oportet.

¶ Tertio. Sensus actu sine sensibili potentia esse non potest: nam sine extero sensibili non fit sensatio. Contra tamen sensibile potentia sine actu esse potest: ut in tenebris est color sine visione, & nullo presente: sonus est sine auditione. ¶ Quarto. Sensus potentia sine sensibili actu esse potest: ut in dormiente: contra tamen sensibile actu sine actu esse nequit. Nam sensibile actu non potest esse sine actu. Et sensus actu non potest esse sine actu potentia: ut prius ostensum est: ergo sensibile actu non potest esse sine actu potentia. ¶ Quinto. Sensus potentia sine sensibili potentia natura esse non potest. Nam si est sensus potentia ut tactus: est animal: quare etiam est calidum/frigidum/humidum/ & sicum/magnitudo/color sine quibus animal natura subsistere non potest: & illa sunt sensibilia potentia. ergo si est sensus potentia est sensibile potentia. Contra tamen sensibile potentia sine actu potentia esse potest. Nullo enim existente animali non esset sensus potentia: tamen adhuc essent calida/frigida/humida/secca/magna/colorata. ¶ Sexto. Sensibile actu sine sensibili potentia esse non potest. Nam sensibile actu sine species sensibilibus a sensibili potentia in prospectu formati in organo: ut lumen a luce in speculo. Contra tamen sensibile potentia sine sensibili actu esse potest. ut in tenebris color/ & nullo audiente sonus. ¶ Quarta conclusio. Qui sensus proportionibus esse & harmonias diffiniuntur: recte dixisse visi sunt. ¶ Nam cum blanda diuersarum vocum concordia: harmonia sit & concensus. Et pulchra diuersorum colorum in eodem imagine congruentia sit pictura. Sic conueniens diuersorum odorum in eodem commixtio: fragrantia dicitur & redolentia: manifestum est ipsorum sensuum sensibilia in proportionibus & harmonia constituta: a sensibus percipi. ¶ Et cum auditus aliquando sit sonus: ut auditus actu & auditio: aliquando vero non sit sonus: ut auditus potentia, aliquando fit in auditu concensus & harmonia. Nempe cum fit auditus actu: fit concensus actu. Et cum solum est auditus potentia: est concensus & harmonia potentia. Et sic de visu/olfactu/ & odoratu dicendum est. Præterea quæ ab excellentia & exuperatione corrumpuntur: in mediocritate & harmonia quadam consistere dicuntur. At sensibilia/ moderamen et proportionem sensuum excellentia: sensus corrumpunt ut excellens graue aut acutum/ corrumpit auditum. Nihil splendidum aut tenebrosum/ corrumpit visum. Vehementer olens sine suauitate/ sine tete: corrumpit olfactum. ergo sensus in quadam proportionibus & harmonia consistere recte ab antiquis positi sunt. ¶ Correlarium. Quapropter sensibilia simplicia & impermixta ut simplex acutum & per se perceptum/ simplex graue/ simplex dulce aut amarum: minus sensui delectabilia sunt & iocunda/ quam bona aduicem proportionibus miscentur. mixta vero & temperata aduicem/ sensui gratiora & iocundiora sunt & simplicia: ut visui gratior est pictura diuersorum colorum quam simplex albedo & nigredo/ auditui iocundior est concentus quam simplex graue aut acutum. Ita tactui quicquid calido/frigido/humido/siccato contemperatum iocundius est & delectabilius: quam simplex calidum aut frigidum. ¶ Nam sensus (ut dictum est) in quadam proportionibus et mediocritate consistit: quam quidem mediocritatem exuperatio dolorum asserens (ut vehemens caliditas aut ingens frigiditas) corrumpit & dissoluit. ¶ Quinta conclusio. Alterum ab exterioribus sensibus sensum esse oportet: qui diuersorum sensuum exteriorum sensibilia discernat & differre cognoscat. ¶ Ut qui album a dulci iudicat sensus: nec visus est/ nec gustus/ nec quisquam exteriorum sensuum sed ab eis alius. Nam diuersorum sensuum sensibilia/ virtute quadam cognoscuntur differre: ut album & dulce. At non cognoscuntur differre visu: nam visus dulcem non apprehendit. Modo ut virtus aliqua diuersorum sensuum sensibilia ab inuicem differre cognoscat: ut eorum quodlibet apprehendat oportet. Ergo sensus non quodlibet diuersorum sensibilia apprehendens: ea ab inuicem differre minime cognoscere potest. At gustus (ut prius de visu dictum est) non eorum albi scilicet & dulcis quodlibet apprehendere potest: nam gustus non apprehendit album. Et tanto minus auditus/ olfactus & tactus ea ab inuicem discernere possumus: qui datorum sensibilia neutrum nec album scilicet nec dulce comprehendunt. Vnusquisque enim sensuum exteriorum solum est vnus sensibilibus obiectis: ut visus solius coloris/ olfactus odoris/ & gustus saporis. ut quemadmodum hec color/ odor/ sapor/ propria sunt sensibilia: ita ipsis propriis respondent sensus/ & qui diuersorum non sunt obiectorum. Et quilibet exteriorum sensuum/ sui sensibilibus differentias & contrarietates in proprio organo iudicat: ut visus discernit differentiam albi & nigri/ auditus: grauis & acuti/ olfactus: suauis & tetri in odore/ gustus: dulcis & amari in sapore. Tactus vero: contrarietatem albi & nigri. Nullus igitur exteriorum sensuum: diuersorum sensibilia differre inter se potest. At rationale est sensibilia a se inuicem sensu discerni: si enim alia quapiam potentia ut intellectu discernuntur: non ut sensibilia ab inuicem distinguuntur: sed quatenus intelligibilia. Alius igitur ab exterioribus sensibus est diuersorum sensibilia differentiam apprehendens. Est huiusmodi sensus interior/ & occultior quam organum tangendum & illud latens sit. Male itaque existimaret quispiam extremam carnem & quæ cuti contigua est esse tangendum organum: quod tangibilem qualitatum differentias in se perciperet. ¶ Sexta conclusio. Sicut sensus exterior scilicet visus album a nigro discernens: vnus est/ tamen si sensibilia sunt specie diuersa: ita & sensus diuersorum sensuum sensibilia ut album & dulce discernens: vnus est numero/ quibus sensibilia sunt genere diuersa. ¶ Nam si diuersi essent sensus & numero differentes: quorum vnus solum apprehendat vnum sensibile ut album/ & alter solum alterum sensibile ut dulce: nent corum differentiam inter illa sensibilia ponere posset. Quandoquidem sensus diuersorum sensuum discernens sensibilia: quodlibet eorum percipere debet. Sicut si forte clam platone aliquid perciperet quod platoni lateat/ & contra platone quicquid perciperet quod lateat sortem: neque a sorte neque platone cognosci possunt illa duo sigillatim percepta esse diuersa: sed vnum & eundem qui vtrunq; receptorum cognoscat esse oportet. Sic neque sensibilia a diuersis ab inuicem sensibus percepta diuersa esse cognosci possunt, sed vnum sensum qui ea iudicet esse diuersa esse necesse est. Quare sicut exterior sensus indicans album a nigro differre/ vnus est & idem. sic interior sensus album a dulci discernens vnus est. Et non modo hic interior sensus vnus est numero/ sed eodem penitus tempore diuersa etiam genere iudicat: & interna se. Et duo sensibilia penitus discrepantia ut pulchrum quod est visus/ & amarum quod est gustus/ malum & bonum in sensibilibus iudicat esse nunc/ hocque momento diuersa. Non tamen per accidens quia nunc iudicat illa esse diuersa: idcirco ea ab inuicem discernit. non enim id enuntiat propter idem tempus/ aut quia eodem tempore illa apprehendat. Nempe quibus diuersis temporibus ea apprehenderet: non minus illa ab inuicem discerneret: ut album in primo minuto & dulce in secundo. Quare quod eodem tempore iudicet ea esse diuersa/ accidit ad vnum illam discernendi: per quam sibi natura insitam & non per quocumque extemum aut aduentitium ut tempus/ iudicat illa esse nunc diuersa. Quare vnus & idem numero/ & tempore penitus eodem/ diuersa iudicat sensibilia. ¶ At insitabilis quiq; iam. Impossibile est idem numero & eodem tempore moueri motibus contrariis: quandoquidem impossibile est con-

Obiectionis solutio:

traria simul esse in eodem subiecto. At dulce & amarum mouent sensum tum extemum tum internum motibus oppositis. Vt enim dulcedo & amaritudo aduicem contraria sunt: ita & dulcedinis & amaritudinis species in organo aut extero aut interno susceptæ. Et sicut albedo & nigredo repugnant: ita & albedinis & nigredinis species. Par enim est eademque ratio & analogia. ergo neque exterior sensus neque interior illa simul eodemque tempore apprehendit. ¶ Respondet nonnulli huic obiectioni primis & præcipuas qualitates sensibiles esse quidem aduicem contrarias: sed earum species ut speciem albedinis & nigredinis minime aduicem contrariari neque repugnare/ idcirco non esse inconueniens contrariarum qualitatum species simul esse in eodem subiecto. Sed id non videtur rationi consonum: neque sententiæ Aristotelis accomodum. Nam accidentia quæ sunt imagines & species quedam substantialium formarum aduicem contrariarum magis distant a formis substantialibus suis exemplaribus: quam species qualitatum sensibilibus a primis qualitatum sensibilibus/ minorque est illorum quam horum naturæ conuenientia. Nam substantiæ & accidentia genere entis differunt: & non solum ut exemplar & vestigiū. qualitates autem sensibiles & earum species in organis susceptæ eodem genere comprehenduntur: cum ambo sint accidentia. At accidentia sunt aduicem contraria sicut & substantiæ: ergo etiã species qualitatum sensibilibus contrariæ sunt/ sicut & ipsæ qualitates sensibiles. sic quæ si qualitates sensibiles sunt simpliciter contrariæ ut maxime album & maxime nigrum/ & ipsæ species earum sensibiles etiam simpliciter sunt contrariæ: & non possunt simul eidem adesse. Si vero primæ & extræ qualitates sunt contrariæ/ secundum quid: & earum species sunt secundum quid contrariæ/ & possunt se simul admittere in eodem secundum aliquid sui. Quæ enim qualitatis ad qualitatem est repugnantia vel conuenientia habitudo: eadē est speciei vnus ad speciem alterius. ¶ Quare aliter respondendum est dictæ obiectioni quod impossibile est idem secundum eandem eius partem quantitatiuam moueri motibus contrariis: non tamen inconueniens est idem secundum diuersas sui partes integales motibus agitari contrariis: ut neque idem in vna parte esse album & nigrum. Modo sensus & exterior & interior suscipit species contrarias non secundum eadem organi partem sed diuersas: ut speciem albedinis secundum lineam albedinis porrectam ab albedine ad oculum secundum vnã oculi partem/ & speciem nigredinis secundum lineam nigredinis porrectam a nigredine ad oculum secundum alteram oculi partem/ quæ quidem duæ lineæ non se confundunt nec permiscuntur sed extra se manentes & diuise sunt. ¶ Respondet autem philosophus factæ obiectioni: sensum interiorem diuersa ut album & nigrum simul in eandem esse vnum numero & indiuiduum / similiter & tempus esse numero vnum/ ipsum tamen esse ratione diuersum & diuersa habere nomina secundum sensibilia quæ apprehendit diuersitatem. Nam ut colores apprehendit/ dicitur visus interior. ut sonos/ auditus. ut odores: olfactus. ut saporis: gustus. ut caliditatem aut frigiditatem per susceptas ab exteriori sensu species: tactus. Tamen idem re ipsa est interior visus/ auditus/ olfactus/ gustus/ & tactus. Sicut idem est re ipsa visus exterior perceptus albi & nigri/ itidem flauus fuluus purpureus: ratione tamen sunt diuersa. At sicut alia re ipsa est visio albi & visio nigri: ita alia est interior visio & interior auditio. Sed ex diuersitate operationum non consequitur potentias illarum operationum effectiuas esse re ipsa diuersas. Itaque interior sensus re ipsa vnus est & indiuisibilis: alio vero modo scilicet ratione plura est & diuisibilis. ¶ At contra hanc solutionem prior obiectionis suam retinere videtur: quia impossibile est vnus numero & re ipsa (quis ratione plura sit) habere in se simul contrarias ut albedinem/ nigredinem aut vtriusque species. ¶ Cui quidem obiectioni prior præter litteræ sententiã datâ solutio abunde satisfacit. ¶ Respondet autem philosophus sensum interiorem re ipsa esse inseparabilem & in plura indiuisibilem: quod sit vnus numero. Et analogiam habere ad circuli centrum/ sensum autem exteriores ad eiusdem circumferentiã. Sicut enim ex omni parte circumferentiæ ad centrum ducuntur lineæ & illic terminantur: ita ex quolibet sensu exteriori species sensibiles (quas rerum sensibilia lineas dicere possumus) ducuntur & deferuntur ad sensum interiorem/ & illic residere permanent & referuntur: ut ex visu species visibiles/ ex auditu lineæ audibiles/ ex olfactu olfactibiles/ & ita de alijs conueniunt: huiusmodi qualitatum sensibilibus lineæ in sensu communi/ qui id nomē sortitur ex eo quod omnium exteriorum sensuum sensibilia percipiat/ communiq; sit & coloribus & sonis/ & odoribus apprehenditis. Et quæ aliorum princeps: quod exterioribus sensibus præstantior sit & potentior. solus enim id potest & per se quod quicquid sensus exteriores possunt/ & amplius. Quare hic internus sensus quatenus diuisibilis & ratione diuersus: diuersas apprehendit lineas/ diuersasque rerum sensibilibus simulachra. quatenus vero vnus & indiuisibilis: est ut vnus apprehendens.

Species contrariarum sensibilibus sunt contrariæ.

De quarta capitis nota.

¶ Semper vera potentia dicitur: quæ semper suæ operationis rei respondentiam habet. Falsa: cum rei correspondentia deest. ¶ Sensus/ sensus exterior. ¶ Phos photos/ lumen. Inde deducitur phantasia.

Et Homerus.

Talem animum plane mortalibus esse necesse est: Qualem quotidie primo deus efficit ortu. Et hi intelligere & sapere pende atque sentire: credunt esse corporis. & sensibile (ut superius dictum est) suum pernoscere simile. ¶ Prima conclusio. Non idem est sensus & intellectus: neque cognitionis sufficientem causam adhibuerunt. ¶ Nam cum animal plus sit in errore quam scientia: dicere debuerunt unde error et deceptio cognoscendarum rerum nascatur. Et siue negauerint esse deceptioem vllam: dixerintque quæ apparent omnia/ vera esse. siue deceptioem fateantur ex dissimilium contactu: absolum vtrunq; vides

bitur. Nam qui unum contrariorum cognoscit cognoscet & alterum. Et qui circa unum errat errabit & circa alterum. Contrariorum enim scientia eadem/idemque error habetur. Et quod alterum sit sensus & intellectus: statim cognoscitur est. **Primo.** Quia omnibus animalibus adest sensus: intellectus vero per quos paucis. **Secundo** intelligendo recte percipimus & non recte. & eiusmodi recta perceptio: prudentia/scientia & opinatio vera dicitur. non recta vero: contrariis nominibus. At proprium est sensus: vt semper sit verus & omnibus assistens animalibus. ratiocinatio autem plerumque falsa est. **Tertio.** Quicunque intellectus adest: eidem adest & ratiocinandi virtus. & cui illa non adest: neque eidem intellectus aderit. Atqui complura sunt animalia: quibus ratiocinandi virtus abest. abest igitur & intellectus. Non itaque idem erit sensus & intellectus: sentire & intelligere. **Secunda conclusio.** Imaginatio (quam & phantasia nuncupamus) ab extiminatione altera est. **Primo.** Quia imaginatio: sicut nostra potestate sita est. vt cum volumus quae lubet effingamus: quemadmodum facere solent qui pro salutanda memoria: imagines / simulacraque qualia volunt / & quando volunt / sibi presentia fingunt. Extimare vero minime in nostra situm est potestate cum volumus: sed cum id aut verum aut falsum esse / deprehendimus. **Secundo.** cum extimamus malum aliquod aut terribile nobis futurum: conturbamur. Et si educto bonum aliquod aut praefiduum: contrario motu mouemur: atque confidimus. Sed cum talia imaginamur / fingimusque presentia: non hunc in modum turbamur / passionibus afficimur: perinde vt neque nobis talia representante pictura moueretur. Non est igitur phantasia / extimatio: cuius: prudentia / scientia / opinio vera / & eorum contraria: species sint & differentiae: de quibus exacte differendi alius requiritur locus. **Tertiam** conclusio. Imaginatio: neque sensus / scientia / intellectus neque opinio est. **Nam** imaginationem qua phantasmata / simulacraque rerum sola in nobis efformamus & non alia quacumque nobis translatione / sumimus. quae non sit sensus ostenditur. Quia sensus aut potentia aut operatio est. vt visus & visio. At imaginatio: neutrum horum est. Sensus enim potentia non est: quia is semper adest. non autem imaginatio. Neque quidem sensus actus & operatio. **Primo.** Quia in quiete & somno imaginatio adest. non autem sensus operatio. **Secundo.** Omnibus animalibus operatio sensus conuenit: non autem imaginatio. vt apertum formice / vel verm. **Tertio.** Operationes sensuum semper verae sunt. Imaginationes vero plurimum falsae. **Quarto.** Cum exacte circa presentia sensibilia intendimus: atque ea perfectissime sentimus: non dicimus nos imaginari. sed ipsi aut absentibus aut eminens & dubie apparentibus. non est igitur sensus. **Quinto.** Quia clausis oculis / iam visa imaginamur: quae tamen neque videmus neque alio quoque sensu sentimus. Non est igitur imaginatio: sensus. Et quod non sit scientia aut intellectus / sic cognoscitur. Scientia namque & intellectus: solum sunt verorum. Atque imaginatio & phantasia: vt plurimum falsorum est. Neque quidem erit opinio. **Primo.** Quia opinionem sequitur assensus & fides: non autem imaginationem. **Secundo.** Opinio persuasioni annectitur: persuasio autem rationi. Est enim opinio: quaedam cum ratione assensus. Non autem de imaginatione ita est. Fieri enim quibusdam imaginatio inest: quibus nulla praesens adest ratio. **Correlarij.** Vnde fit vt imaginatio non sit semper sensui coniuncta / semperue coniuncta opinio: nisi aut vt utriusque: sensus & opinionis connectio. **Nam** illa sensus & opinionis connectio: cuiusmodi esset obiecti. Fieri enim nequiret vt esset diuersorum: vt opinio boni & sensus albi. Sed profecto haec complexio accidit. Nam eiusdem rei plerumque accidit opinionem sensui discrepare / & veram esse: sensus iudicio existente falso. vt videtur sol pedaneus: & opinatur sol maior terra / & vere quidem. quae igitur ex hac opinione vera & sensu falso connectio erit: Si fieri debeat: aut re salua quisque veram sui reiciet opinionem: aut opinioni non consentiet sensus. quae si prima manet: eiusdem non modo erit vera & falsa opinio: sed eade vera & falsa. **Phantasia & imaginationis diffinitio.** Cum imaginatio nihil eorum (quae dicta sunt) esse possit: talis ei aptari poterit diffinitio. Imaginatio: motus est a sensu actus: in communi sentiendi potestate factus. Cum enim sensus mouetur a sensibili: sensus motus mouet interiorem potestatem simili quo mouetur motu: atque simile vestigium ex apta interioris potentiae dispositione impressum relinquit. & tale interioris potentiae motum phantasia nuncupamus. **Primum** correlarium. Hinc perspicuum est Phantasia sine sensu fieri non posse: sed eam sensum habentibus & sentientibus accidere. **Secundum.** Fit etiam vt phantasia vera sit aliqua / & aliqua falsa. **Nam** pendet ex sensu: qui priorum obiectorum semper verus est: aut vt paucissimi falsus. Et qui circa propriis sensibilibus accidentia vt numerum / magnitudinem / & communia sensibilia: plerumque fallitur atque errat. Sensus enim iudicando esse album non mentitur: sed iudicando hoc vel illud esse album / vnum vel plura / magnum vel paruum / longe vel prope: etiam decipitur. quare & aliqua phantasia vera erit & aliqua falsa. Et accidit eam in tribus esse falsam. **Primo** iudicando propria: vt album in absentia & longe a tempore sensus. **Secundo** iudicando hoc vel illud esse album. **Tertio** iudicando de communibus propria fer. sibi consequentibus. **Et** in his tribus differt a sensu. Nam sensus illorum solum presentium: & quasi in prospectu est. Phantasia vero & presentium & absentium. & magis circa absentia errat atque fallax est. Et quia visus perspicacissimus sensus est: qui sine lumine percipere non potest: haec interior potentia / eiusque operatio: a lumine nomen phantasia sortita est. Est enim vt latens interior oculus: & sensus. Et vt finem verbis faciamus: quia imagines dicit saluata / estque sicut perpetuus sensus: plerumque animalia illa vi ducuntur / suaeque exercent operationes: quia superiorem non habeant vt beluae. Alia vero animalia vt homines qui superiorem habent virtutem:

123

124

125

126

127

128

aliquando etiam ob impedimentum vt morbum / aut somnium: phantasia rapiuntur / imaginatio nemque sequuntur. Sed quid phantasia / & quomodo animalibus accidat: ista dictum putetur.

Secundum de Anima Aristotelis finis.

Notarum decimiquarti capituli declaratio.

Cum potentia virtusque agendi dicitur vera aut falsa: non capiuntur verum & falsum vt sunt passionem propositionum / sed rerum. Dicitur enim potentia semper vera: quia ita se res habet sicut ipsa apprehendit. vt sensus exterior recte dispositus: cum mundum itidem rite dispositum est / & sensibile debite sensui obiectum. Falsa vero: cum non ita se habet vt ipsa apprehendit. vt interdum sensus interior in dicitur in somno colorem videri aut sonum audiri: cum nec color videatur nec sonus audatur. Ita & intellectus interdum falsa est potentia: cum quicquid intelligimus alio modo quae se habet. **Vbi** in tota littera sensus simpliciter & per se ponitur: accipitur pro sensu exteriori solum. **Cum** littera in fine habet phantasia a lumine nomen sortiri: non intelligendum est nomen graecum phantasia a nomine latino lumen deduci: sed a nomine graeco phos photos: quod latine lumen significat. **At** itaque / luminis / & vocabulo graeco id significante: nomen phantasia formatur.

121

Decimiquarti capituli questio. Ex praedictis manifestum est animam potissimum dinosci motu quo animalia a seipsis mouentur / sensu / & intellectuque. haec tria solum his quae anima participat conuenire ostensa sunt. Sed oritur dubium vtum intellectus aliquid quiddam sit a sensu: vel idem quod sensus. **Dixerunt** enim antiquorum plerique: sensum & intellectum abinuenire non differre: & intellectumque discretionemque idem esse quod sensationem. Nempe dicitur Empedocles idcirco voluntatem semper hominibus augeri vt ceteris animalibus: & mentem / sapientiamque homini semper crescere. **Quod** non de cremento quod sit partium adiectione ad voluntatem aut mentem (si verum esse debeat) intelligendum est: cum ipsi animae humanae (quae ipsa voluntas est & intellectus) nulla fiat partium additio: nullaque subtractio: sed de cremento secundum perfectionem (qua anima virtutibus & disciplinibus praedita: augetur crescere & perfici dicitur. Non etiam penitus verum est ceteris animalibus voluntatem adesse / cum ea soli concessa sit hominibus: ceteris vero adest appetitus sensitiuus voluntati analogus: & ideo saepe voluntatis nomen sibi vendicans. Homerus vero inquit q. talis animus est hominibus: qualem deus in hominis natiuitate producit. vt si efficiat bene dispositum & naturalibus affectum potentius: animus hominis & recte dispositus est & naturalibus habilitatibus decoratus. Sin vero male dispositum & prauis imbutum inclinationibus: & talis est animus. perinde ac talis est oculus qualis natura producitur. **Haec** Homeri sententia vera quidem est de eo tempore: quo homo nondum ad rationis vsusque discretionemque peruenit: & non de sequenti aetate. Nam in ea interdum prauus fit animus: a natiuitatis exordio recte dispositus: & contra bonum sit per recte operandi consuetudinem: qui a sua originis initio fuerat male dispositus. Et huius sententiae philosophi putant discretionem & intellectum ad corpus pertinere: & in organo fieri corporeo sicut sensatio: credunt etiam simile solum cognoscere suum simile. proinde animam

Quo crescit mens & voluntas.

122

ex omnium rerum principijs / elementisque componunt: quo omnia cognoscat. **Prima conclusio.** Non est idem sensus & intellectus sed longe abinuenire differunt: neque antiqui sufficientem cognitionis causa assignauerunt. **Nam** cum homo magis in errore versetur quam in scientia. (Sicut enim homines in pluribus sunt mali: & in paucioribus bonitati in pluribus sunt errantes: in paucioribus autem scientes) debuerunt determinare vnde in hominum cognitione error & deceptio provenit: sicut dixerunt scientiam & cognitionem ex similitudine cognoscentis ad cognitum enas: quod minime fecerunt. **Quae** si antiqui negant errorem vllum esse aut deceptionem: & dixerint omnia quae apparent sensui esse vera: id manifestum est inconueniens / & falsum / experientiaeque repugnans. Si vero dicant errorem fieri ex dissimilium contactu: sicut cognitio ex contactu similibus: id quidem inconueniens videtur. Nam qui circa vnum contrariorum non errat: neque circa reliquum: ergo si quis / quod similibus tactu percipit / contrarium sentiens non errat: & alterum ex dissimilium contactu contrarium percipiens non errabit: quare non oportet quandoqueque est dissimilium contactus: & errorem adesse. Ita qui circa vnum contrariorum errat: & circa alterum errabit. ergo si quis errat circa vnum contrariorum in quo est dissimilium contactus: errabit & circa alterum in quo est contactus similibus. quare etiam similibus contactus efficiet errorem: quod est positionis eorum oppositum. **Consimilis** enim contrariorum scientia habetur: & consimilis error. vt qui vnum sciat: & alterum: & qui vnum ignoret aut circa ipsum errat: errabit & circa alterum. **Qua** vero alterum sit sensus & intellectus vt proposuit conclusio: patet primo. quia omnibus animalibus adest sensus: quandoquidem quicquid esse animal ob sensum primum cognoscimus. At non omnibus animalibus adest intellectus sed admodum paucis / vt hominibus: igitur intellectus non est sensus. **Secundo.** Intelligendo contingit interdum recte intelligere: quando scilicet nostrae intellectio: res vere respondet: & interdum non recte / vt quando nostrae intellectio: res ipsa dissidet. Recta quidem intellectio aut scientia dicitur: quae est principiorum aut ex principijs cognitorum consideratiua / aut prudentia: quae contingentium est ad humanam vitam pertinentium / quaeque in humanis versantur actionibus. Aut est opinatio vera: quae est verorum contingentium & ad humanam consultationem minime attinentium. Non recta vero sive falsa perceptio contrariis nominibus appellanda est: vt imprudentia / inscitia sive error scientiae / & opinatio falsa. At sensus exterior circa proprium obiectum semper est verus: quae operationi res ipsa respondeat / & omnibus conuenit animalibus: igitur intellectus non est sensus. **Tertio.** Quicquid adest intellectus: eidem adest virtus ratiocinandi & argumentandi: vt cuiuscumque adest vis vegetandi: eidem vis nutriendi & alendi simul conuenit. **Cui** vis sentiendi: eidem vis tangendi conuenit. Quare ex opposito quibus non conuenit nec adest natura vis ratiocinandi: eisdem abest intellectus. At multa sunt animalia quibus ratiocinandi abest virtus: vt ea quae rationis sunt expertia: eisdem igitur deest & intellectus. Et in eisdem conuenit sensus: igitur intellectus non est sensus. **Secunda conclusio.** Imaginatio quae & phantasia dicitur & interioris est sensus operatio: non est extimatio. **Est** enim extimatio / intellectus operatio qua quicquid aut verum esse aut falsum iudicatur. vt credulitas huius propositionis vera est: sensus non est intellectus: aut huius falsa est: sensus est intellectus: est extimatio. **Primo.** Quia imaginatio constituta est & collocata in nostra potestate: vt cum velimus / imaginemur: cum vero nolumus / non imaginamur. sicut vt facere solent: qui ad salutandam memoriam imagines quales volunt & quando volunt sibi praesentes fingunt. Extimare vero minime in nostra potestate collocatum est: vt cum velimus / extimemus: & cum nolumus / non extimemus: sed tunc solum extimare possua

123

Primum correlarium. Vnde fit iterum vt cum ante intelligere nihil eorum actu habeat quæ intelligit
(est enim purus/immixtusq) duplicis se prodatur esse nature: cuius hæc agens/hæc possibilis nuncupari
potest. Et de eo loquor quo anima intelligit atq; contemplatur: & non de imaginandi virtute: ad quā
nonnunq; intellectus transfertur vocabulum. Secundum correlarium. Quo rursus recte euenit:
vt intellectus non admisceatur corpori. Nam citius instrumentum/organumq; (quia corporeum) nunc
calidum/nunc frigidum: vt sensuum organa fieret, essentq; talia intellectioibus impedimento: perinde
atq; plerūq; sensibile sensationibus nihil autem tale est: sed quemadmodum nonnulli probe dixerunt/
animam locum sedemq; esse specierum. non totam: sed intellectiuam qua possibilis est. & non quidem
acti natura: sed potentia vt dictum est. Quarta. Non est sensus & intellectus: similis passibilitas. Nā
sensus maioris sensibili occupatus: vt forti colore/sono/aut odore: alia non videt/audit/aut odorat. Intel
lectus autem & si excellentius quicq; contemplatus fuerit: non minus intelligit infima. Et id certe orga
norum diuersitas prestare videtur: q; sensus non sine corpore sentiat. intellectus vero separatus sit: suas
in corpore functiones atq; operationes absoluens. Et intellectus cum factus fuerit in actu vt sciens (hoc
enim tunc est: cum per se contemplari & considerare potest) seipsum potest intelligere. qui tamen adhuc
sit in potentia: completior tamen/absolutiorq; est/atq; bona dispositione iustus. At priusq; quicq; inue
nerit aut didicerit: non ita fieri potest. Quinta. Sensus & intellectus iudicandi virtus altera et altera est.
Nam si iudicat calidum/frigidum/ & ea quorum ratio quædam est. intellectus autem nō modo illa:
sed eorum esse atq; essetias. Aliud em̄ esse magnitudo: & aliud magnitudinis esse. vt aliud aqua: & aliud aq; esse
fer/ & caro: & carnis esse/ & simus & esse simi/ & ita in multis aliis. at non in omnibus: sed in quibusdā idē
est. Et intellectus esse carnis & carnem vt alto aut aliter se habere discernit: sicut circumflexa linea sese aliter
habet ad seipsam rectam. aut vt alio esse carnis/reç: ipsa a carne separato. & ita in aliis. Et in iis in quib;
bus abstractione utimur/vt in recto & curuo: duplici intellectu utimur. vna vt in simo: & vt simul eū
continuo & materia apprehendimus. Altera vero sine materia. Est enim alterum quod quid erat esse re
cti: & rectum. Et cum intellectus totum concretum & compositum intelligit: intellectio vt composita &
dualitas est. cum vero formam: simplex & vt vnitas. & ad primam & compositiorem intellectuonem ad
miniculo sensus utitur: secundam vero propria virtute nixus operatur. Correlarium. Vnde fit vt quo
modo res separabiles sint: eo modo eas cōtemplemur. si enim omnino abiuncte sint: omnino materiam a
sua contemplatione reicit. si non reipsa: neq; reipsa sciunctas intelligit: sed sola ratione atq; cogitatione
precidit. Prima quaestio. Si intellectus simplex est & impassibilis: nullam speciem & formam (vt dixit
Anaxagoras) retinens: cū intelligere sit quoddam pati: quomodo intelliget igitur? Responsio. Vtristiq;
& agere & participius intellectus aliquid commune est vt enim agens: agit. & vt possibilis: patitur. Sec
cunda quaestio. An intellectus sit intelligibilis: si enim seipsum per se & sine specie intelligit: cur & de aliis
non ita futurum sit: & alia per se intelligat? Si vero mixtus/speciemq; habens se intelligit: igitur aliquid
habeat quod ipsum (sicut cetera) facit intelligibilem. Responsio. Diximus ipsum prius secundum
aliquid pati: & esse potentia quodammodo intelligibilem. actu vero priusq; intelligat: nihil. Quemadmo
dum tabula: in qua nihil actu scriptum est. Hinc ipsum (vt cetera intelligibilia) intelligibilem esse dicimus.
Et in sciunctis a materia idem est intellectus & quod intelligitur: vt idem spectatiua scientia & actus
scibile. Non tamen semper noster intellectus intelligit: nam non semper factus est in actu vt sciens: & per
se considerandi virtutem habens. In his vero formis quæ materiæ addictæ sunt & coniuges: non idem
esse potest intellectus & quod intelligitur. est enim intellectus sine materia. Taliū tamen vt intelligibi
lium potentia/ intellectus est: & earum vnaqueq; reuera est intelligibile.

Notarum primi capituli tertij de Anima declaratio.

Esse idem est quod species/ sive forma: quæ si substantialis fuerit vt forma ignis/ forma hominis: est esse substantiale. Si vero acci
dentialis vt albedo/nigredo/est esse accidentale. Ea vero quorum rationes id est formæ sunt/hoc est entia quæ habent formas: sunt
ipsa concreta sive coniuncta tota: & ex partibus composita. vt homo/album. Quæ si ipsorum rationes sunt substantiales: ipsa sunt
concreta/ tota & composita substantialia. vt homo ab anima rationali/ & leo a forma leonis. Si vero ipsorum rationes sunt acciden
tales: ipsa concreta/ tota atq; composita sunt accidentalia: vt album ab albedine/ & nigrum a nigredine. Magnitudo hic reipsa
sa denominatiuum est non voce: & est res habens molem sive extensionem vt lapis/ lignū. Speculatiua scientia intellectio/ idē
sicut visus actu & visio idem. Est speciei intelligibilis in intellectu susceptio/ habetq; rationē passionis. Scibile actu & intelli
gibile actu/ idem: & est speciei intelligibilis ab extero obiecto in intellectu efformatio. habetq; rationem actionis: sicut color actu
& visibile actu sunt idem.

Rimi cap. tertij de anima prima conclusio. Nunc considerandum est de ea virtute anime qua cōtemplatur & cōsultamus: &
inuestigandum est an illa anime virtus a ceteris viribus subiecto/ magnitudineq; seimēla sit: inueniaturq; in aliqua parte
materie vis intellectiua sine vegetatiua/ sensitua/ & ceteris. Præterea quomodo fiat intellectio/ & quo pacto intellectio ab imagina
tione differat. Nam cum hæc tria: terminata fuerint: virtutis intellectiue natura fere tota cognita erit. quam tanto dignius est
& rationabilius præ ceteris anime viribus cognoscere: quanto ipsa ceteris anime viribus præstat/ & maiorem perfectionē ha
bet. Ad quaestio. em̄ autem primo loco propostam respondentū est q; sicut cetera anime vires vt vis vegetatiua/ sentiendi/ mouē
di non sunt a seimēcem locis & subiecto distinctæ: quemadmodum secundus de anima liber ostendit q; quilibet animæ particula in
quacumq; sit parte corporis/ eandem prorsus & consimilem eam altera retineat vim & naturam. Ita neq; intelligendi virtus a ceteris

teris loco & subiecto seclusa est: sed ubi vis intellectiua in homine/ simul est vis vegetatiua/ sensitua/ motiua. quoniam istarum vis
rium quilibet reipsa non est nisi rationalis anima. Si enim vires illæ quæ certum sibi determinant organum corporeum in quo suas
peragunt functiones: vt visua/ auditiva: non abinuicem locis & subiecto distinguuntur. multo minus & virtus intellectiua a ceteris
loco & subiecto distinguitur: quæ non determinat sibi certum suarum operationum organum in corpore/ cum corporis orga
no suas non peragat operationes. Ad secundam vero paucis respondendum est q; intellectio fit vt visio scilicet per speciem intelli
gibilis in mente susceptionem: aut per intellectus ad seruatas in eo species conuersionem/ sicut interior sensitio. Ad tertiam ve
ro respondetur intellectum ab imaginandi virtute: & illius operationes ab huius operationibus differre: vt corpus a superficie/ ter
narius a binario/ perfectum ab imperfecto/ separatum a coniuncto/ immortale a mortali: quemadmodum sequentia ostendēt. Sec
cunda conclusio. Intellectus ab intelligibili patitur ipsius speciem in se suscipiendo: non tamen secundum quodlibet suū/ sed secundum
partem passibilem & specierum susceptiuam. Patet. Quia vt se habet sensus ad sensibilia: ita intellectus ad intelligibilia. Sensus
autem patitur a sensibili ipsius speciem in se recipiendo: igitur & intellectus patitur ab intelligibili. Enimvero vtriusq; suorum ob
iectōrū spē citra materia/ subiectūq; recipit. Correlariū. Quare intellectus vna pars est intellectiōis effectiua/ & impassibilis/ nul
las in se spē suscipere nata. Et hæc intellectus agēs nūcupat. Altera vero passibilis specierūq; susceptiua: sed nullo mō effectiua/ q; dī
intellectus possibilis. Et hæc ante intellectuōne talis est potētia/ quale ipsū intelligibile est actu. Per intellectuōne vero fit talis actus/ q; le
ipm intelligibile est actu. Nō qdē ipi intra se intelligibilis receptionē sed speciei eius. Nā vt se habet sensus ad sensibilia: ita
intellectus ad intelligibilia. At ipsius sensus vna pars est ipsius sensibilia/ & sensationis effectiua/ ap̄ hęc vnaq; specierū in organo susceptiua:
vt pote forma/ actuq; substantialis. Altera vero pars est passibilis & sensationis susceptiua sed minime effectiua. Et organum sen
sus ante sensationem est quale potentia: tale sensibile est actu. & cum sit sensitio: fit organum tale actu per speciei susceptionem. vt
intellectus ostensum est/ igitur sic est de intellectu. Et sicut ex actu substantiali sensus/ & eius materia componitur totus sensus: ita ex
duabus intellectus partibus/ vna quidem effectiua & impassibili altera vero passibili & non effectiua inter se numero diuersis &
specie: totus componitur intellectus. Tertia conclusio. Recte sensit Anaxagoras intellectum hominis immixtum esse: & nullam
rei intelligibilis speciem sibi natura congenitam & innatam habere. Si enim aliquam sibi natura haberet determinatam: illa im
pedimento esset ne extraneæ & aduentitiæ species in intellectu susciperentur. sicut effigies sigilli ceræ impressæ: aut litteræ tabellis
ceræ inscriptæ: obstaculum præbet aliam effigiem imprimendi aut litteras exarandi. quandoquidem species intus existens & a na
tura insitā: extraneas prohiberet & eis accessum occluderet. vt species coloris natura in oculo impediret colores finere percipi/ &
species soni auri ingenerita: sonos. Cum autem nullam intus propriam habeat a principio natiuitatis speciem: facile intellectus omnia
cognoscet/ quia omnium species potentia retinet. Estq; omniformis potentia & non actus: sicut dixerunt Platonici animam nostrā Platonici
omnium rerum species & formas natura in fitas habere ante eius cum corpore coniunctionem. sed per immersionē in corpus/ anis
mam quodammodo illarum obliuisci: at per labore & exercitiū ea obliuione deleta iterum in memoriā reuocare. quare non po
nunt rerum scientias in nobis acquiri de nouo sed esse nobis insitas & congenitas: & contemplationem intellectus nihil aliud esse q;
ipsius ad seruatas in se rerum species conuersionem. Sicut si rerum omnium sensibilibus essent natura nostro inferiori sensui conge
nitæ imagines & simulachra: ad quæ anima se conuertens faceret imaginationem/ nihil de nouo contingeret imaginari: neq; oport
eret a sensu exteriori rerum sensibilibus imagines recipere vt quæ natura adessent anime. sed cæcis inter dormiendum/ intimo sensu
su colores perciperet: & surdus sonos. At eam philosophus asserat deficientem in nobis sensu exteriori & scientiam proprii sensibilibus
nobis abesse debere: quod quidem non oporteret si rerum notiones natura essent innatæ intellectui (tunc enim exterioris sensus admi
niculo ad eas recipiendās non indigeret) non hoc modo ponendus est intellectus actu omniformis. sed quemadmodum nullæ in sensu
interiori species colorum sonorum aut odorum nobis conuenit: sed eas ab exteriori sensu recipere/ & in sensuali memoria ser
uare oportet. Sic nullæ in intellectu ponendæ sunt rerum notiones homini congenitæ: sed de nouo acquiruntur & intellectu seruati
tur oportet. Non tamen inconueniens est rerum notiones prius acquisitas aut propria mentis vi effectas. (Est enim intellectus suarū
notionum epifex: & in se rerum omnium species efformando/ imitatur potentiam creatricem omnia in sua veritate efficientem) in
mente seruari & habitu firmari. neq; notiones prius acquisite notionibus posterius acquirendis impedimento sunt quo minus acqui
rantur: sed potius adiumento. Sicut rerum sensibilibus species in sensu exteriori diutius seruata: non sunt obstaculo alijs speciebus
de nouo recipiendis. Nam intus existens & post natiuitatis exordium acquisitum: non prohibet extraneum neq; in sensu interiore
neq; in intellectu. sed intus existens a principio natiuitatis & congenitum: prorsus extraneum excluderet. Sicut in oculo aduenientes
colorum species: minime alias (quo minus simul percipiatur) impediunt. sed natura inexistentis cuiuspiam coloris species/ obstaculū
alijs de nouo acquirendis & percipiendis præstaret. Itaq; intellectus nonnunq; intelligit vt oculus exterior videt: scilicet per aduenti
tias speciei & extraneæ susceptionem. Interdum vero vt sensus interior videt: scilicet per sui ad species in se seruatas & firmiter ima
pressas conuersionem. Et hæc intellectuō tanto altero intelligendi genere perfectior est: quanto sensus interior præstat exteriori/ pero
manens euasido/ & habitus dispositioni. Primum correlarium. Vnde fit rursum vt cum intellectus ante primam intellectuonem/
& intelligendi initium nihil actu habeat notionum quas intelligit: quandoquidem dictus est esse purus & immixtus/ nullamq; a
natura intelligendi speciem habens ingenitam & propriam: sicut oculus ante visionis principium nullas habet actu colorum spe
cies quas nunc videt. consequens est intellectum geminæ esse substantiæ & nature/ quarum vna sit a gens & altera possibilis atq; sus
cipiens. Nempe cum ci natura non insit rerum species: vt eas de nouo acquirat (si modo intelligere debeat) necesse est. Sed ad illas
acquirendas requiritur pars a gens & eas efficiens: & altera pars patiens/ illasq; suscipiens. Est igitur intellectus ex vna parte a gen
te rerum naturalium formis analogæ/ altera parte patiente gerenteq; materia similitudinem/ compositus: quæ ita inter se discre
pant sicut rerum naturalium materia & forma: quemadmodum correlario precedente ostensum est. Hic autem versatur sermo de
intellectu rationali quo anima intelligit & contemplatur: & non de intellectu sensuali/ imaginandiq; virtute. quæ nonnunq; voca
bulo intellectus nominatur propter similitudinem quam habet cum intellectu: vt umbra imago & vestigiū cum suo exemplari
& veritate. Quomodo dicitur canes cum proprio audito nomine aures arrigunt intelligere: & equos cum ad vocē arigæ aut

L

subsistunt aut procedunt, itidem intelligere. Sicut ad appetitum sensitiuum scilicet nomen voluntatis transfertur, cum dicimus animalia rationis experta aut velle comedere aut nolle, quod ex eo provenit quia sensitiuus appetitus voluntati analogus est. Et per similitudinem, vestigiū, umbra, & imago. Secundum correlarium. Ex his iterum sequitur intellectum secundum operationem non admiserit corpori, suāque in organo corporeo operationes minime exercere; tamen si secundum rem et essentiam coniungatur. Nam si intellectus haberet organum corporeum; ipsum esset ex quatuor elementorum temperamento compositum, quare aliquando fieret calidum, aliquando vero frigidum; ut sensuum organa nunc calida sunt & nunc frigida. At huiusmodi affectiones caliditas frigiditas in intellectu organo esse impediunt faciendis intelligentiis; sicut veterens sensibile præbet obstaculum sensationibus. Nihil autem tale quod intellectui, cum impediatur in intellectu esse; sed (sicut recte dixerunt aliqui) anima subiectum est & receptaculum specierum, non tota & secundum omnes eius potentias. Nam quatenus vegetativa, sensitiva, appetitiva, motiva; notiones rerum in se non suscipit, sed ut intellectiva. Non tamen secundum quamlibet sui partem; cum intellectus agens minime subiectum sit & receptaculum specierum, sed ea parte quæ possibilis est. Sed neque intellectus possibilis actu subiectum est & receptaculum specierum ante intelligentiam & a naturæ initio; sed potentia quia potest in se recipere species suscipere. Quarta conclusio. Non eodem prorsus modo sensus patitur & intellectus. Nam sensus/excellens sensibile apprehendens ut excellentem colorem, validum sonum aut fortem odorem; minora sensibilia simul percipere nequit. Nempe excellentius sensibile impedit minus sentiri: & maior motus sensus impedit minorem, ut quis excellentem lucem conspicens non simul debilem apprehendit colorem, & validum audiens sonum; minorem sursum & submissiorem non audit. Intellectus vero quibus excellentius obiectum contemplatus fuerit; æque simul intelligit inferiora. Imo vero melius: cum excellentior obiecti intelligentione excitatus sit, ut expeditius & celerius minus sensibile comprehendat. Præterea excellens sensibile corrumpit sensum. Excellens autem intelligibile non modo intellectum non corrumpit, sed & melius disponit. Et virtus sensitiva in gravescen te senectute debilitatur, languet & tabescit. Vis autem intellectiva interitus nescia experit sensu; tanto sit validior quanto corporis vires sunt imbecilliores, sequi sapientia natura prodiit immortalis, supra magnitudinem compositionis, tempus, motum, & reliquas rerum naturalium affectiones, imperfectionem arguentes longe supereminens, quibus tamen per accidens alligatur; quantum corpore clausus ut carcere detinetur, quo cum solvendus est gaudet ob libertatem iam iam proximam suæ immortalitatis conscius; perinde atque cygnus præsciam sui funeris & prænunciā modulacionem dulciter efficit. Hinc patriarchas sanctissimos & prophetas adveniente morte altissimi illustrationibus clarissis & ventura pronuciā sæcæ literæ commemorant. Et horum omnium ratio provenit ex diversitate organorum sensus & intellectus. Nam sensus sine organo corporeo sentire non potest. Intellectus vero secundum operationem separatus est, cum suas in organo corporeo operationes non exerceat, sed subiecto incorporeo. Et quibus sensus nunquam potest esse in actu, sed extero sensibili semper egeat, intellectus tamen potest esse per se in actu ut sciens, quando scilicet per se sine alterius adminiculo aut specie ab extrinseco adveniēte potest contemplari & considerare. Et tunc intellectus seipsum potest intelligere, quod est consummatio summi viri & mentem habentis perfectissimam, quicquid proxime per sapientiam imitatur supramundānorū vitam. Et quis huiusmodi intellectus seipsum intelligens adhuc sit in potentia ad multa intelligenda quæ actu non intelligit. Non enim potest humanus intellectus tantum intelligere quin plura super sint intelligenda; cum non sit omniformis actu ut supramundane mentes, sed solum omniformis potentia; perfectior tamen est cum seipsum intelligit quam antea fuerat, atque bona dispositione completus, & absoluto habitu adiutus. At antequam intellectus scientijs & disciplinis excelsitas fuerit aut quicquid consideraverit, ut in pueris & adolescentibus, non potest seipsum intelligere, cum nodum habeat illam dispositionem & consummationem qua id efficiat. In viris etiam maturioris ætatis aut literarum expertibus aut prava errorum dispositione impeditis non contingit intellectum seipsum intelligere, cum destituti sint habitibus contemplandi qui sunt eius instrumenta. Quinta conclusio. Diverso modo sensus & intellectus sua obiecta discernunt. Nam sensus solum coniuncte & concrete indicat substantiam & accidens ut id quod est calidum & ipsam caliditatem, frigidum, & cætera composita formam aut substantialem aut accidentalem habentia; neque virtutem abstractandi accidens a subiecto habet ullam. Intellectus vero non solum illa indicat concreta & composita, verum etiam eorum formas & species tum essentielles tum accidentales; hæc quidem abstractæ, illa vero concreta. Ut inens non solum intelligit album, sed & albedinem sigillatim non coniungendo subiectum, neque solum calidum sed etiam caliditatem. Aliud enim reipsa est magnum & ipsa dimensio quæ magni speciei est & ratio; sicut aliud est aqua & forma aque, aliud caro & forma carnis, aliud finum & ratio simi quæ quidem est dimensio existens in simo, & ita in multis alijs. At non in omnibus aliud est res & esse rei, sed in quibusdam idem est, ut in ipsis formis. Idem enim est albedo & esse albedinis; cum ipsamet albedo sit esse. Idem est forma ignis & esse formæ ignis; cum ipsa ignis forma sit suum esse. In totis vero & compositis aliud est res & esse rei. Intellectus autem quædam ab invicem discernit ut alia & reipsa inter se diversa, ut carnem & esse carnis reipsa a carne separatam & differens, quædam vero non ut inter se reipsa diversa, sed ratione sola, & ut aliter se habentia, ut animam & vim vegetandis, sentiendis, & movendis, animam & intellectum, calefactionem & caliditatem, quemadmodum eadē reipsa est linea prius recta & deinde circumsflexa; sed alio modo se habet quando est recta, mediūque ab extremis non disrepat, & quando est obliqua, medio ab extremis egrediuntē & exente. In coniunctis autem in quibus mens abstractio locum habet ut recto & curvo, intellectus dupliciter intelligit; primo coniuncte, materiam simul & accidens apprehendendo, quemadmodum qui hoc pacto simum intelligit; & subiectum curvitatē & ipsam quantitatem simul apprehendit. Sic qui album intelligit, & albedinis subiectum simul & ipsam albedinem percipit. Secundum abstracte intelligit mens formam sine materia & subiecto, ut esse recti/rectitudinemque ipsam sine subiecto cui inest. Est enim alterum esse recti & rectum. Nam rectum substantia est habens quantitatem rectam. Esse vero recti est ipsa quantitas recta & rectitudo. At illa inter se reipsa diversa sunt. Sic cum mens intelligit albedinem, non coniungendo subiectum; & caliditatem, non considerando cui subiecto inest. Et hæc duæ intelligentiones inter se differunt, primo quia intellectio qua totum intelligitur compositum est, ut composita & ut dualitas, non quidem quæ ex diversis constituitur intelligentionibus, aut quæ ibi duæ sint intelligentiones una subiecti & altera accidentis. Nam solum una est con- creta & coniuncta intelligentio; sed id forsitan nomen denominatione facti ab obiecto quod intelligitur, composito quidem & ut

binario:.

binario: quandoquidem duo sunt subiectum & accidens. Cum vero intellectus intelligit formam solum, illa intelligentio simplex est & ut vult: facta etiam denominatione ab obiecto quod intelligitur. Id enim simplex est abstractum & unum. Secundo, quia ad primam intelligentionem peragendam intellectus utitur adminiculo sensus coniuncte & concrete apprehendens; quia eam intelligentionem non potest intellectus nisi a sensu vendicare. Ad secundam vero minime; sed eam propria virtute peragat: formam a subiecto sua ipsius vi abstractens. Quod fit ut hæc secunda intelligentio magis intellectui sit propria, perfectiorque, & altera. Nam quod per se alicui convenit, magis ei est proprium, & quod per alterum. Et quod intellectus sine alterius adminiculo sufficiens est peragere, magis id agit quam ad quod agendum alieno indiget presidio. At secunda intelligentio per se convenit intellectui & sine cuiuspiam alterius adiumento. Prima vero per alterum scilicet sensum: & ad eam exercendam intellectus eget ope sensus; igitur secunda magis est propria intellectui quam prima. Quod ite ad simplicitatē & unitatē magis accidit, perfectus est eo quod labi ad compositionē et multitudinē. Sæd autē simplicior est & magis una: prima vero compositior & multa, igitur secunda intelligentio perfectior est prima, immo quanto intellectio est abstractior, tanto a sensu remotior, & magis intellectui peculiaris & perfecta, nam per eam intellectus supra sensum transcendit & emicatin eaq; prodiit suam vim longe virtute sensus superiores & potentiores esse. Præterea intellectus adhuc bifariam intelligit. Primo singulariter & per notionem unius tantum representatiivā, ut hunc hominem, hunc equum, hoc album. Et hæc a sensu mutatur & accipit. Secundo universali ter & per notionem unam plurium representatiivā, Et hæc intelligentionem ipsamet intellectus efficit, propriaque virtute format. In principio siquidem intellectus singulariter intelligit. Deinde a singulari intelligentione ad universalem per notionis communis efformationem aburgit. Cum vero perfectus est & apertis dispositionibus aditus: pro sua libertate aut prius universali ter intelligit & descendit ad singularia, aut prius singulariter & ascendit ad universalia. Et harum etiam intelligentionum secunda perfectior est prima: & intellectui peculiarior. Nam universalem intelligentionem propria virtute facit intellectus, eamque non habet eum sensu communem sed sibi propriam. Singularem vero & sensus habet adiumento & cum sensu communem. Hinc disciplina (quarum maxime intellectus est) singularia reijcere recte dicitur: ut intellectui adulterina & impropria: & universalia cum dicibilia tum propositiones præcipue considerat, ipsi quidem domestica, amica & imprimis peculiaria. Et hæc quatuor intelligentiæ simplices rationes, concrete, abstracte, singulariter, universali ter adiuncte comparandæ: quatuor deprehenduntur modi intelligentiæ. Primus est concrete & singulariter qui explicatur per dicibilia concreta singularia, & hoc album, hoc nigrum. Et hunc intellectus a sensu non habet: cum non possit sensus universali ter apprehendere. Tertius est abstracte singulariter. Et is explicatur per dicibilia abstracta singularia, ut hæc albedo, hæc nigredo. Sane in dialocho dicibilia concreta aut abstracta dicuntur, & notionem animi concretam exprimunt aut abstractam, sicut universalia aut singularia & notionem animi explicant universalem aut singularem. Hunc etiam intellectus a sensu non accipit: quod sensus minime apprehendat abstracta. Quartus est motus intelligentiæ abstracte & universali ter, qui explicatur per dicibilia abstracta & comunita, ut albedo/nigredo. Et hinc intellectus a sensu minime accipit: ut qui est a modo cognoscendi ipsius sensus remotissimus, maxime intellectui proprius & perfectissimus. Primus autē sensui coniunctissimus & omnium imperfectissimus. Intermediū autē extremis utriusque, aliquid participat primo quidem modo perfectiores: & quarto imperfectiores. Correlariū. Unde fit ut intellectus eo modo res contempletur & consideret quo a materia separabiles sunt. Nam si res ipsæ omnino & res scilicet & ratione a materia seivunt sunt, ut entia supramundana a materia consortio prorsus aliena; intellectus eas intelligens, materia omnino a sua consideratione cludit. Neque si materia conivertas intelligeret, in huiusmodi intelligentione esset mendaciu. Si vero res quæ considerantur non sunt reipsa a materia separabiles, sed ratione sola atque cogitatione, ut Mathematica, intellectus eas reipsa seivunt non intelligit. Siquidem illa intelligentio esset falsa: & sic abstractentium foret mendaciu, sed sola ratione atque consideratione eas a materia secludit; quandoquidem eas considerat non simul materiam cui insunt considerando. Et cum primi generis res perfectiores sunt quam secundi. (Nam abstractiores & a materia commercio remotiores). Metaphysica quæ rerum est primi generis longe perfectior esse dignoscitur mathematica disciplinis, secundi generis entia considerantibus. Et inter mathematicas arithmetica dignior geometria; & numeri magis abstracti sunt a materia quam magnitudines; non enim sunt numeri in materia sensibili sed in aia. Magnitudines vero sensibili materie additæ sunt. Geometria vero perfectior quo ad abstractionem naturali pñia; considerate ea quæ scdm re & rationem conivertas sunt materie sensibili. Prima questio. Quomodo intellectus intelligit? Cuius prior dictū sit quod intelligere sit quoddam pati, & species intelligibiles i se suscipere, etiam intellectus, simplex sit & ipsa sensibilis, nullā spem et formā reines; quæ videtur iter se pugnantia. Responso. Ipse intellectus scdm diversas eius partes agit & patitur, scdm partē a gentē/intelligentionemque, effectivā agit: & secundam partē possibile/intelligentionemque, susceptivam patitur. Hinc æque promptum est quo modo intellectus intelligit deprehendere, sicut quo modo oculus videt; cum videre sit quoddam pati. Intellectus autē totus simplex est & individuus in partes scdm quantitatem suppartes, & materiae partibus respondētes. Tamen in partibus substantiales, scilicet propriam actu & potentiam habet, sicut ac oculus dividit. Quarum intellectus agit oino quod ipa sensibilis est, quæ non est spem, susceptivus; intellectus possibilis; passibilis est & spem susceptivus. Et gratia: totus quoque intellectus passibilis dicitur. Et quis intellectus nullā speciē & formā a natura propria & igenitā reficit ut recte voluit Anaxagoras; in de novo adveniēte servat & diutius apud se retinet; ut cera efficiat sigillū. Sæd a questio. An intellectus a seipso & motio quæ singulari sit intelligibilis. Quæ si sic vel seipsū mens intelligit per se et sine specie & tūc eadē ratione cætera intelligibilia per se & sine specie intelligit. Quæ potestis repugnat, quibus intellectus pati ab intelligibili & specie rerū suscipere potest. Vel seipsū intelligit per spem & tūc intellectus propria sui haberet notionē, quæ ipsū reddat intelligibile; sicut cætera intelligibilia per sua spem intelligunt; quæ non videtur verū. Responso. intellectus a seipso intelligi potest, non quod per se & sine specie videtur adducta ratio, sed per propria spem quæ intellectus agit efficit i intellectu possibili. Imo et intellectus agit a seipso intelligi potest & intellectus possibilis. Intelligit autem seipsum intellectus hominis; intelligentione / notioneque, directā, & longe verius quæ seipsū videt a oculo corporeus. Nempe hic solum reflexe, & per suæ imaginis speciem in se producendam se spectat, siquidem oculus suam imaginem directam producit in speculo. Illa vero suam imaginem producit cōversā scrie in oculo; per quā in oculo recepta sese videt oculus. Itaque superius dictum

Quatuor modis intelligit

Etum est intellectum secundum unam suarum partium pati / et ipsum esse potentia quodammodo intelligibilia: non quidem secundum ipsorum essentiam et substantiam. (Nam substantias intelligibilia in se intellectus non suscipit) sed secundum eorum notiones quas induit / quibusque afficitur. Est enim intellectus quodammodo lapis: cum lapidis in se speciem recipit / et quodammodo lignum: cum ligni specie afficitur. Quemadmodum oculus quodammodo est ipsa visibilia et colores: per ipsorum colorum species in se susceptas. At priusquam intellectus actu intelligat: nihil est intelligibile cum nullas intelligibilia species in se habeat: ut oculus antequam videat: nihil est visibile per speciem susceptionem. Et sicut tabula in qua nihil actu scriptum est: nullam habet scripturam aut litterarum effigiem. Cum vero intellectus actu intelligat: est ipsa intelligibilia actu. sicut tabula cum in ea sit actu scriptio: litterarum formas suscipit. Quare ut intelligibilia cetera per sua species susceptione in intellectu intelliguntur: ita quoque intellectus / propria notionem in se efformata a seipso intelligitur. Et in formis supramundanis omnino a materia se iunctis ut intellectus habet vim et eius operationem: idem est intellectus et obiectum quod intelligitur: nam nullam speciem aduentitiam qua intelligant recipiunt sed seipsis intelligunt: cetera vero per ipsas rerum essentias atque veritates in se receptas. quae quidem ut ab eis apprehenduntur: imtellectiones sunt: et ipsa etiam qua intelliguntur / obiecta: quare idem est intellectus et precipuum obiectum quod intelligitur: perinde atque si oculus ipsam albedinis essentiam in se suscipiens: per eam videret albedinem: ibi idem esset visio et quod videretur / operatio scilicet et eius obiectum. ut idem speculativa scientia sive intellectus et actu intelligibile: idem inquam re ipsa / tamen ratione diversa. Nam speculativa scientia / operationis nomen est: et actu intelligibile sive quod actu intelligitur / nomen obiecti. Modo operationis et obiecti rationes diverse sunt. Intellectus tamen noster non semper actu intelligit: quia non semper in actu factus est ut sciens: neque per se considerandi virtutem habens. Nam antequam habitibus perfectus sit / et quicquid dixerit: id virtutis non habet. Etiam quis videt: ut oculus in se habet habitus: plerumque intermittitur per sonum aut corporis administrationem eius operatio / esse: ut oculus interdum videns et interdum clausus. Supramundanae vero mentes: sunt oculi semper videntes. In formis vero substantialibus ut intelliguntur: materiam coniunctis: non idem esse potest intellectus et quod intelligitur / operatio et obiectum. Nam forma humana quae re ipsa materia coniuncta est et secundum operationem separata (et idcirco media inter formas supramundanas et secundum rem et operationem a materia se iunctas: et formas omnino sensibiles re et operatione materia coniunctas) non intelligit per ipsas res et veritates et substantias sed per notiones et species rerum: quas in se sine materia recipit. quare intellectus sine materia est sicut et visio est specie visibilibus sine materia et subiecto in oculo susceptio. res autem quae intelliguntur coniuncte sunt materiae: non igitur idem est intellectus sive intellectus et precipuum obiectum quod intelligitur. Talius tamen formarum coniunctionem materiae et in formarum gradu infimo ut intelligibilem potentiam / exteriorumque: et extra intellectum existentium: ipse intellectus est / sicut visus: colorum exteriorum et visibilium potentia. Et vnaqueque earum formarum erit intelligibile et mentis obiectum perinde atque color omnium visibile.

Secundi capitis nota.

Intellectus potentia / intellectus sensibilis / passibilis patiens. C. habundantia / a materia. C. impassibilis / quia nihil unquam in se recipit. C. immixtus / nullam rerum speciem in se tenens. hoc enim impassibilitatem consequitur. C. id verum est: cuius substantia fluxa non est: dissolubilis atque deficiens unquam. Intellectus qui verum est / intellectus rationalis. Intellectus quo reminiscimur / intellectus sensualis / imaginatio.

Secundum cap. continet unam conclusionem. septem intellectus agentis proprietates / et unam utriusque et agentis et patientis communem. Vnam quoniam: et eius solutionem. C. Conclusio. Intellectus / duas actus et potentie obtinet differentias. C. Na quaequeque natura sunt: eorum aliquid ut materia est: ad omnia quae in illo genere sunt / potentia. aliquid vero forma: illorum (quae sunt) effectuum principium. Ita igitur erit in anima: atque has aptare continent differentias. Est enim intellectus hic in omnia fieri: et omnimodum potentiam / ut in sensibilibus omnimodum sensibilibus materia. hic vero in omnia facere / intelligibilibusque omnimodum effectuum principium: ut omnium rerum naturalium formae et actus. et hunc intellectum agentem nuncupamus / illi vero intellectum potentiae.

Et intellectus agens / rerum notiones in intellectu potentie inducit: ut habitus / et species / et ut lumen. Quomodo enim lumen existens colores actu facit: ita intellectus agens susceptis materialibus et singularibus notionibus: eas distinguit / distinctasque apparere facit. Et notiones universales nunc has / nunc illas efformat: quae nunc sine ipso / ut neque sine lumine colorum varietas) appareret. C. Septem intellectus agentis proprietates. Est ab intellectu / impassibilis / immixtus / eius substantia est actu / intellectu potentie honorabilior est (est enim agens / honorabilis) patiens: et species et forma honorabilior est (est enim agens / honorabilis) scilicet actu et quod factus est intellectu potentie tempore posterior: et non tempore primum est intellectus potentie: intelligat. et cum tunc non intellegat: postea intelligit. non tamen omnino posterior est: neque quidem tempore. Nam substantia semper adest: actio vero non semper. Et intellectus solus id separabile est: quod vere est: atque id solus immortale atque perpetuum. C. Questio. cur post mortem non reminiscimur. C. Responso. Intellectus qui separatur: verum est impassibilis / nullaque dissolubilis morte. is vero quo reminiscimur / sine quo anima non reminiscitur (modo cum liceat vocare intellectum) passivus est: mortemque dissolubilis. Hinc merito post mortem non reminiscimur.

Notarum secundi capitis declaratio.

Intellectus potentia / est ipsius intellectus pars substantialis intellectuum susceptiva: et idem dicitur intellectus sensibilis / intellectus passibilis: et intellectus patiens. Intellectus agens dicitur ab im: secundum operationem a materia atque suas in materia / operationes non efficit / quoadque cum materia totum intellectum cuius est pars non constituit: sed cum propria potentia intellectus: passibilis. C. Idem dicitur impassibilis: quia nullas rerum notiones in se suscipit. C. Immixtus: quia nullas species in se retinet et servat: quod ex priori sequitur. Neque si nullas rerum species suscipit: neque illas quidem servat. quare si impassibilis est: et immixtus.

Anima rationalis substantia fluxa non est: cum nihil unquam ei auferatur aut subtrahatur. Non est solubilis neque deficiens unquam cum nulla morte intereat: quare anima rationalis verum esse dicitur: sicut et mentes supramundanae. Res vero naturales quarum substantia fluxa est / et decidua / morte solubilis: et deficiens: non verum sunt: propter longam a verissimo ente distantiam: sed verum tantum copiatione dicuntur recte: non entia. homo vero utriusque modum tenet: gratia corporis non verum ens / gratia formae autem verum ens. Intellectus rationalis est qui simpliciter apprehendit: copione dividit / ratiocinatur / contemplatur / consultat. Intellectus quo reminiscimur: est memoria sensus / utriusque sensitiva interior: quae rei prior exteriori sensu perceptae / et deinde oblivione deletae rursus recordatur. Et mortalitate intellectus sensibilis dicitur: quod sensu exteriori et eius operatione sequatur. Et enim re ipsa idem quod imaginandi virtus et phantasia: supra exhortatio / et hominum et brutis communis: prior vero solis hominibus convenit. C. Ex proprietate communi intellectus agentis et passibilis haud difficile est deprehendere. Aristoteles omniumque philosophantium ducit immortalitatis animae consilium fuisse eaque sine hesitatione aliqua asseruisse. Quia quisque sibi persuasus habet et explorat: magnum sane habet ad sui perfectionem per doctrinam et purgatorias animi virtutes incitamentum. Cum enim tantae dignitatis intellectus esse dignoscitur / ut nullo interitu depercat: quis (nisi metus inops et frigore Scythico torpesces) non incitetur ad ipsam pro sua dignitate pulchris disciplinis exornandam et excolendam: ut immortalibus bonis ornatus effulgeat. Quid denique magis animi deicit et a virtutum acquirendarum certamine palestraque reuocat: quam existimare animam cum corpore interire: cum tunc omnis labor adomitarum affectionum animi / studium omne / et honeste vivendi cura videatur inanis et irrita / suoque premio caritura. At cum in mentem venit animam immortalem esse: et corpore soluta manere superstitem: nihil laboris reuocatur ad virtutem consequendam: nihil duri / nihil difficile videtur quicquid pro anima virtutibus exornanda suscipitur. Levius enim omnem sese adomandam / vincendam difficultate ipsa immortalitatis animae consideratio / et futuri praemij spes: cum nullo interitu casura animi bona considerantur / cum animo semper permanens. Proinde qui ex sacro philosophiae studio proficere cepit: optimo rerum omnium parati gratas immortales pro suscepto immortalitatis a beneficio agere / ad ipsam vestram (quae ab eo immortale accepit) animam converteat: et ad immortalitatem dicat / et offerat. Ad disciplinam et virtutum studia / propriam sicut et animam immortalem / bonis immortalibus locupletare contendat. persuasumque habere immortalitatis animi credulitate / pietatis ois in deum iamam et introitum esse.

Secundi capitis conclusio. Totus intellectus ex duabus partibus actu substantiali et potentia constituitur. C. Na quaequeque substantiae complectuntur et per se natae subsistere: vna habet partem substantialem tantamque materiam / omnium illius rei operationum affectionumque susceptivam: et alteram partem itidem substantialem ut formam / omnium suarum operationum effectivam. ut in gnis / oliuae / equis. A intellectus / substantia est per se nata subsistere: et propria habens operationem. Habet igitur unam partem suarum operationum susceptivam quae est eius potentia: et alteram suarum operationum effectivam quae est eius actus. Nihil enim in seipso natura est quicquid efficit: aut suarum (quae efficiunt) operationum esse subiectum. Nihil itidem ea quae suscipit natura est efficeret. Sunt enim efficeret et suscipere respectu eiusdem repugnantis / ut nulli eadem competere possint: sed hoc potentiae / illud vero actui convenit. Itaque totus intellectus ex duabus partibus actu substantiali et potentia constituitur. Est enim intellectus vna pars nata fieri omnia: non quidem secundum substantiam / sed specie susceptione assimilationem et conformitatem. qua dicitur id fieri: cuius notionem in se recipit. Perinde ut Camelion cuiusque coloris propinquat: se Camelion illi propositus assimilatur. Et haec pars rerum omnium intelligibilium potentia subiectiva est: sicut materia est potentia rerum sensibilium. Altera vero intellectus pars est nata omnia facere: non rerum substantialis producendo / sed notionem et species. Et species omnium intelligibilium hoc modo effectuum principium: sicut formae substantiales principia sunt effectiva rerum naturalium. Et haec posterior vocatur intellectus agens / illa vero prior: intellectus potentiae sive sensibilis. Et intellectus agens ut habitus / species / et lumen: producit notiones rerum in intellectu potentiae / ut forma operationes in materia. Ut habitus quidem: nam efficit ipsas notiones suapte virtutes: sicut habitus proprias de se gignit operationes. Et non solum euasidas et statim transientes producit rerum species: verum etiam permanentes et stables: quibus assidue praesentibus anima cum vult operatur. Et haec per consuetudinem et longam exercitationem acquirunt: propria sunt animae ad considerandum et expedita instrumenta. Ut species vero: nam intellectus agens est vna forma / et perfectio intellectus / efficiens rerum omnium in se simulachra: magnum animo decorum et pulchritudinem afferentia. Ut lumen vero: quia sicut lumen facit quodammodo colores esse actu / non quidem secundum eorum substantiam sed perceptionem: quae efficit colores actu apprehenduntur qui in tenebris minime apprehendi poterunt: ita cum a sensu materiales concretae et singulares notiones in intellectu susceptae fuerint: abstrahit eas mens ut notionem subiecti a notionem accidentis: et eas distinctas apparere facit. Ex singularibus itidem notiones universales efformat nunc substantiae / nunc quantitates / nunc qualitates: quae quidem sine intellectu agente apparere non possunt: ut neque colorum diversitates sine lumine. Et quemadmodum ad internam et quae a phantasia proficitur visionem peragenda: requiritur intimum lumen / ut spiritus visui / qui ab anima ad communis sensus organum diffundatur: ita quoque ad intelligendum / spirituale quoddam lumen et intimum requiritur: omni lumine corporeo longe praestantius: et diuinorum luminum subtilius fulgor. Et hunc intellectus agens suapte natura efficit / et suam potentiam intimo splendore irradiat et perfundit: quo haud secus peragitur intellectus quod visio lumine exteriori in aere diffuso. At qui in errore versantur: non hoc lumine praediti sunt: sed sophistico quodam / falsoque luminis nitore: quo vera iudicant / falsa et contra sicut oculus male dispositus lumen habet quo album indicaret esse nigrum. Qui autem vero hoc lumine perfusi sunt: inter verum et falsum haud maiore negotio recte iudicant: quam oculus corporeo effusus lumine inter album et nigrum. Sed quemadmodum lumen corporeum interieclis nebulis aut atra caligine nostris subtrahi et obtunditur: ita candidissimum illud / diuinumque lumen extinguitur / diffunditque / prohibetque vicia et aegritudines: et potissimum in imperantiam inducentem nebulas et nubes in aere ex fumorum et spirituum exhalatione / aut ciborum coctione: quarum interieclioe prorsus impedit interna animi illustratio. Hic honeste et temperate vis vivendum est: quae hoc lumen in volume et sincerum servare voluit. C. Septem intellectus agentis proprietates. C. Prima. Intellectus agens est ab im. C. Passibilis itidem ab im: est: quia suas in materia minime notiones suscipit. imo et totus intellectus secundum propria operationem pro utraque sui parte a materia abintus est. C. Secunda. Intellectus agens est impassibilis. Passibilis autem / passibilis est: omnes rerum species in se recipiens. C. Tertia. Intellectus agens est immixtus et non permixtus rerum notionibus: cum nullas in se retineat. Passibilis autem mixtus est: et rerum notionibus conservandis aptum recordatorium. C. Quarta. Intellectus agentis substantia et actus est: r ii

immo ipse intellectus agens/actus est, sic intellectus possibilis substantia/potentia est: & ipsemet intellectus possibilis / est potentia.
 ¶ Quinta. Intellectus agens/intellectu potentie natura dignior & perfectior est: intellectus autem possibilis natura inferior & minus prestans. Nam agens honorabilius est patiente: & forma dignior materia. At intellectus agens est agens & forma. Intellectus vero possibilis est patientis & materia. igitur.
 ¶ Sexta. Proprietas. Intellectus agens/ & intelligens est & intelligibilis: ut pote cum seipsum intelligit. Tunc enim intelligens est actus: qui intellectum efficit. Intelligibilis vero est intellectus obiectum: ut si oculum fingas seipsum videntem: id est videns & visibile. Quoadmodum idem est scientia actu sine intellectu: & quod scitur sine intellectu actus: scilicet ipsa rei intelligibilis notio in intellectu formata. quae si ad intellectum quo suscipitur referatur: intellectus dicitur: si vero ad obiectum a quo causatur: dicitur intelligibile actu: sicut idem est visibile actu & visus actu: ut praecedente libro ostensum est.
 ¶ Septima. Intellectus agens/ & intellectu potentia: tempore posterior. non quidem secundum substantiam: nam cum primum est intellectus possibilis/ simul est intellectus agens. Alioquin potentia esset sine actu: quod fieri nequit. & contra cum primum est intellectus agens: est & possibilis. Alioquin actus esset sine potentia: quod itidem fieri non potest. Sed secundum operationem: quia intellectus possibilis longo tempore est: antequam intellectus agens in eo faciat operationem. sicut forma oculi posterior est sua materia: quia non cum prima materia oculi est/ forma eius in ea facit visionem: sed tempus natura determinatum expectandum est. Immo intellectus agens/ seipso/ tempore posterior est: quia aliquid est: antequam operetur.
 ¶ Proprietas utriusque intellectus & agentis & patientis communis. Is solus intellectus a corpore separabilis est/ & post separationem per se natus subsistere: qui vere est. Et is intellectus est rationalis: quo homo dicitur intelligens: qui quidem solus & immortalis est: & perpetuus. Intellectus vero sensuatus/ cum suas in organo corporeo faciat operationes/ minime a corpore separatur: sed mortalis est & interitus obnoxius. Hinc recte dicitur intellectus separabile est/ quod vere est: ad excludendum intellectum sensualem. quod nonnulli perperam exponunt de intellectu agente: quod is solus a corpore separabilis sit: putantes intellectum possibile non esse a corpore separabilem & ipsum his philosophi verbis excludi. Si enim solus intellectus agens separatur: post separationem actus sine potentia subsisteret. qui cum in se efficere rerum notiones non possit/ neque quicquam haberet aliud in quo eas efficere: esset otiosus: & nullum usum/ operationemque exercens/ quod est inconueniens. Totus itaque intellectus/ ex utraque parte scilicet actu & potentia coactus a corpore separabilis est: quarum separabilis est: quare commercium conueniens est in dissolubile.
 ¶ Questio. Cur post mortem rerum prius exteriori sensu perceptarum non reminiscimur interiori sentiendi potentia.
 ¶ Responso. Intellectus qui a corpore separatur & manet superstes & secundum substantiam & secundum operationem: suas in organo corporeo non absoluit operationes. quare corpore solutus aequo ut prius/ quinimo perfectius propriam peragat functionem. Et is impassibilis est: hoc est nulla morte dissolubilis. Intellectus vero quo reminiscimur (si modo apte intellectus ei nomen accommodatur: cum nomen re dignius videatur) qui est sensus communis & interior/ suas non nisi in organo corporeo facit operationes. Cum autem anima corpore soluta fuerit/ defluta est organo sentiendi interiori sensu/ & reminiscendi: quare amplius non reminiscitur. sicut nec visionem facit/ nec auditionem/ nec caetera (quae organum corporis requirunt) agit opera. Et hic passibilis est: & morte dissolubilis/ non quidem secundum substantiam in homine: nam re ipsa idem est intellectus sensuatus & rationalis. Et hic dicitur est nunquam morte interire: quare nec illa secundum id ipsum quod est/ sed secundum rationem & operationem: quia post separationem a corpore: amplius reminiscitiam & recordationem non exercet: quare nec ei amplius conuenit illa denominatio aut ratio intellectus sensuatus & virtutis reminiscendi.
 ¶ Tertij capitis nota. ¶ Verum & falsum/ propositionum passiones. ¶ Intellectus potentia / intellectu actus. ¶ Tempus indiuisibile / Atomus / indiuisibile temporis.

Tertium cap. continet duas operationes intellectus, tres modos indiuisibilis, & vnum cotrelarium. ¶ Duae intellectus operationes. ¶ Prima. Primum intelligit simplicia / quae decem praedicamentorum generibus sunt digesta: circa quae non est verum aut falsum. ¶ Secunda est simplicium compositio: ut ex quibus fiat vnum. Composit enim simplicia intellectus/ non sicut acerrum: sed aliter vt ex ipsius simplicibus notionis dissociatis atque discollectis vnum efficiat. similisq; est ei membrorum compositioni: quam Empedocles cecinit a concordia factam. Sicut enim in ipud Empedoclem non omne membrorum in vnum congestum componit ante mal: ita neque omnis notionum congeries facit compositionem. Et haec compositionum vera est: vt qua componitur Diameter A symetro. haec vero falsa: vt qua componit Diameter symetro. Et iterum compositionum haec praeteritorum est: qua intellectus res ipsas factas/ genitasq; intelligit. Haec praesentium: qua res ipsas intelligit vt praesentes: & quasi praesenti coassistentes Atomo. Haec vero futurorum: qua res tanquam gignendas & futuras conspiciuntur. vt intellectus apprehendit quod Cleon fuit albus / Cleon est albus/ quae futurus est albus. Et quae hoc modo coniuncta sunt: contingit negatione diuidere omnia/ atque ita intelligere: Cleon non fuit albus / non est albus / non erit albus. Est enim negatio: diuisioni/ diuisionisq; simillima: & affirmatio compositioni. ¶ Tres indiuisibilis modi. Primo indiuisibile est / quod neque actu neque potentia diuidi potest. Secundo. Quod actu indiuisibile est: potentia vero diuisibile. vt linea/ superficies/ corpus/ tempus: & omne continuum. Tertio dicitur indiuisibile/ non secundum quantitatem: sed secundum speciem. vt homo. Et cum intellectus intelligit indiuisibilia primo vt immateriales formas utrunque & intellectus & tempus indiuisibilia sunt. Et cum indiuisibilia secundo vt longitudinem: tunc actu indiuisibilis est & intellectus/ & tempus indiuisibile. Non enim magnitudines hanc partem prius & illam posterius intelligit: sed totam simul. Nam tunc non vnam: sed plures intelligit magnitudines. Si tamen eam diuellit: pariter diuillet & tempus/ & in tempore intelliget. Et in diuisibilia tertio: intelligit notione animae indiuisibili / & tempore indiuisibili. Et non intelligimus quomodo voces & vocabula diuidi proferuntur. per accidens tamen intellectionem diuiduam esse & non suapte natura: sed vocabuli

culpa (quod cum mora/ vocisq; protractione effertur) concedere: nihil apparet inconstitutum. Et cum in omni magnitudine: & quod secari potest in sit aliquid impartibile: quod separari non potest / & quod vnum & continuu esse efficit: vt punctus longitudine vna/ & nunc tempus vnum. huiusmodi impartibilia. vt priuationes apprehendit intellectus: quemadmodum malum & nigrum ex suis quodammodo apprehendit contrariis. ¶ Correlariu. Quo fit vt intellectus noster potentia sit cognoscens. ¶ Nam si quis est potest non nisi xus/ suoque iunctus contrario (potentia enim actui quodammodo contraria est) is semper seipsum cognoscit: & eius substantia maxime actus est / & proprii maximeq; sepatus: reru priuationes/ contraria/ & informia haud intelligens. pinde atque si oculum fingas semper videntem/ & auditum semper audientem: nunquam hic silentium percipit/ ille vero tenebras perferentem nunquam est igitur intellectus qui priuationes apprehendit & contrariu ex contrario: potest in se xus/ suoque quodammodo iunctus contrario. Et sicut oculus circa primum visibile non errat: ita neque intellectus fallitur cum quid simplicium tractat: vt formas sine materia. At si enunciat vt affirmat alteru de altero: saepe ipsum falli contingit / falsumq; dicere. Quoadmodum oculum iudicando hoc vel illud esse albu: per sepe falli contingit. ¶ Notarum tertij capitis declaratio.

¶ Veru/ propositio vera/ id est / falsu/ propositio falsa. ¶ Intellectus aliquando in littera capitur pro intellectu potentia & virtute intellectus: vt cum dicitur quod duae intellectus sunt operationes. Aliquando vero pro intellectu actu / & ipsa intellectio: vt vbi dicitur. utriusque & intellectus & tempus indiuisibilia sunt. Et rursum: tunc actu indiuisibilis est intellectus/ & tempus indiuisibile. Sicut sensus interdum pro sensu potentia/ & interdum pro sensu actu accipi dicitur. ¶ Tempus indiuisibile/ est secundum successionem impartibile: partes temporis conectens/ quod nunc impartibile & insans etiam dicitur.

Tertium caput primo duas intellectus operationes continet/ quarum prima est simplicium comprehensio: quae decem praedicamentis/ substantia/ quantitate/ ad aliquid/ qualitate & caeteris sunt diuisa: vt qua hominem intelligit/ lineam/ albedinem. & circa illa nec verum nec falsum versatur: quia sunt incomplexa. ¶ Secunda est simplicium compositio: est plurimum simplicium per copulam verbalem affirmatiuam in mente comexio. Siquidem intellectus simplicia comexio/ non tamen indifferenter & sine discrimine: vt inconiuncte homo / lapis / equus / albedo: quo modo acerrus ordei aut tritici ex multis separatis non facientibus vnum nisi logici aggregatione componi dicitur: sed hoc pacto vt ex ipsis notionibus diuersis / vnam notionem totam componat. Et ea intellectus compositio/ similis est compactioni membrorum: quam dixit Empedocles a concordia factam. Nam quemadmodum secundum Empedocle / non quodlibet membrum in vnum compactum: vt caput equi/ manus hominis & pes asini componit animal/ sed membra sibi debita proportionem respondentia: ita nec omnis notionum aggregatio facit compositionem. Sub compositione autem diuisi/ vt negatio sub affirmatione comprehenditur: quae est simplicium notionum per copulam verbalem negatiuam in mente comexio. Et cum omnis ratiocinatio: compositio sit/ nam est propositio hypothetica: illa mentis operatio sub compositione continetur/ vt species sub genere. Cum autem contemplatio: ratiocinatio sit ex necessarijs procedens/ consultatio vero itidem ratiocinatio: sed ex contingentibus/ utrunque & contemplatio & consultatio: sub compositione comprehenditur. Ea vero mentis intellectio qua plura comexiuntur/ aut per vniorem determinationis & determinabilis: aut per coniunctionem/ vt homo albus/ homo & asinus: media est inter utrumque operationum hic positarum/ vtriusque aliquid participans: quare sub ipsis tanquam sub extremis mediis continetur. ¶ Duplex autem est compositio. quaedam est vera/ & est compositio habens rei correspondentiam/ cui scilicet ita se res habet/ sicut intellectus apprehendit: vt ea qua intelligitur diameter esse asymeter. Quaedam vero est falsa/ & est cui rei correspondentia desit. ¶ Quare propositio ita se res habet sicut intellectus comprehendit/ vt qua dicitur diameter esse symeter. Sane propositio mentalis est vt imago occulta sitio vocalis & velata in speculo. vera quidem: vt imago vere referens id cuius est/ falsa vero: vt imago false referens. Propositio autem vocalis & scripta est vt nota sensibilibus/ signumque sensibile in exteriori speculi superficie oculis conspicuum: designans latentem in eo cit vera aut imaginem. Ita enim propositio vocalis aut scripta signum est exterioris: exprimens propositionem mentalem. Et sicut huiusmodi in falsa extrema parte speculi nota dicitur vera: quia interna imago quam denotat est vera/ & falsa: quia interna imago quam hoc sensibile signum refert est falsa. Ita propositio vocalis dicitur vera/ quia ei respondens mentalis est vera: & falsa/ quia sua in mente res condita quam exprimit est falsa. Praeterea compositio diuiditur/ quaedam est praesentium: & est qua intellectus res vt praesentes & impartibili temporis nobis adiacenti coassistentes intelligit. Et explicatur per copulam de praesenti: vt Cleon est albus. Quaedam est praeteritorum: qua scilicet intellectus res vt factas & genitas intelligit. Et explicatur per copulam de praeterito: vt Cleon fuit albus. Quaedam vero est futurorum: qua intellectus res vt futuras & gignendas apprehendit. Et explicatur per copulam de futuro: vt Cleon erit albus. Et quaecumque hoc modo affirmatione coniuncta sunt: negatione diuidi possunt. nam (vt logicus ponit) quicquid contingit affirmare: contingit & negare. Enimvero negatio diuisioni similis est: & affirmatio compositioni. Nam vt per diuisionem sunt multa & separata/ quorum vnum ab altero diuellit: ita in negatione multa sunt/ quorum vnum non esse aliud denotatur. Et sicut in compositione ex multis partibus aduicem continuatis sit vnum: ita in affirmatione ex multis notionibus quarum vna alteri coheret & eadem esse denotatur/ constituit vna propositio. Est enim copula affirmatiua/ identitatis signum: negatiua vero/ diuersitatis. ¶ Tres indiuisibilis modi. Indiuisibile primo est: quod nec actu diuiditur: nec diuidi vnum potest. vt punctum / momentum/ impartibile/ formae omnino immateriales. ¶ Indiuisibile secundo/ quod nunc quidem non diuiditur: sed diuidi potest. vt tota linea/ superficies/ corpus/ tempus & omne continuum. ¶ Tertio. Indiuisibile est quod in plures species diuidi non potest. vt homo: & caeterae species indiuiduae/ quas logicus specialissimas vocat. Interpretatio. Indiuisibile tertio/ indiuisibile secundum speciem: sub quo indiuisibile secundum genus: vt color/ & indiuisibile secundum numerum continetur: vt sortes. Haec autem indiuisibilia intellectus diuerso modo intelligit. Nam cum indiuisibilia primo apprehendit: & intellectio & intellectio tempus indiuisibile est: si modo intellectio moram tempus appellare liceat. Nam reuera nec in tempore nec temporis momento aut impartibili intellectus quod intellectus intelligit: sed in euo aut eius Atomo. Cui enim magnitudo & tempus vicina admodum analogia respondeat: & intellectus operatio non intelligit magnitudine abstrahatur / fiat: in organo incorporeo: consequens est eam & supra tempus fieri neque eius coerceri mensuram in tempore.

quemadmodum et animo supra tempus est quod magna operationum animi perfectione arguit ab infirmis plenitudinis eter-
nitatis vestigiis magnitudine et tempore absolutarum: et maiori plenitudine ac duratione ad immensam plenitudinem eter-
nitatem propius accedentium. Temporis tamen nomine hic utimur; quia aptius quod id exprimitur non succurrit vocabulum: et
illius ipsi tempus apta est similitudo. ¶ Cum vero indivisibilia secundo intelligit intellectus ut linea; tunc intellectio ipsa/aca
eu indivisibilis est pariter et intellectiois mora indivisibilis. Non enim unam partem magnitudinis ut priorem medietatem in una
parte temporis intelligit; et alteram in altera: nam tunc non unam intelligeret magnitudinem; sed plures: quod est positi oppositum.
Intelligit ergo totam simul: ut oculus totam albedinem decupedalem simul et in tempore indivisibili apprehendit. Si
tamen intellectus magnitudinem in partes dividat: et eas sigillatim intelligat / correspondenter dividit et tempus; ut unam
partem magnitudinis in uno tempore: et altera in altero comprehendat. perinde atque oculus ad unam et mediam parietis concersus parietem
mediam videt coloris; et deinde ad alteram medietatem conversum: et reliqua coloris parietem subinde contuetur. Indivisibilia vero tertio / ma
tellectus et intellectioe indivisibili intelligit: et mora indivisibili. Quibus enim voces et vocabula (ut syllabae dictionis homo / et
dictiones orationis homo est animal) dividuae pferantur ob naturam soni / ut una vox prius et altera posterior: non tamen idcirco opor-
tet intellectioe in diversis temporis partibus fieri. O occasione tamen vocis dividuae prolata non inconueniens est intellectioe per aca
cidis dividua esse: cum tamen suapte natura sit individua. Et cum in omni continuo sit aliquid impartibile: eius scilicet extremum et
terminus: continui partes connectens: et quod a continuo separari non potest; nam tunc amplius non esset continuum. et id efficit
id ipsum cuius esse esse continuum: nam terminus est communis ad quem continuas partes copulantur. ut punctus facit lineam esse unam /
et nunc impartibile; et esse unum. huiusmodi impartibilia et continuas priuationes / intellectus apprehendit priuatione suorum posituorum
rone negatiua: ut punctum esse lineae terminum cuius pars secundum extensionem non est / et nunc esse etis extremum cuius pars secundum successio-
nem non est. quemadmodum oculus tenebras ex luminis priuatione / et auditus silentium priuatione soni percipere dicitur. Et intellectus inas
lum quod in negatione est; ex suo contrario bonum / et nigrum quod idem est in negatione: ex suo contrario album intelligit. Et unum
saliter negatio per suam affirmationem cognoscitur. ¶ Correlarij. Ex his manifestum est quod intellectus noster est potentia cognoscens
potens quidem cognoscere sed non semper actu cognoscens. ¶ Nam si quis est intellectus non coniunctus potentiae sed semper actu cog-
noscentis suo non iungitur contrario. Est enim potentia actu quodammodo contraria: cum actus sit ut esse / potentia vero ut non
esse: quare ille semper seipsum cognoscit. Et eius substantia maxime actus est / ab omni potentia actus aut notionum susceptiva peni-
tus alienus: et hic rerum priuationes contrarias non intelligit. Quemadmodum si sit oculus semper videns: nunquam percipit tenebras /
et auris semper audiens: non percipit silentium. Neque idcirco sequitur huiusmodi intellectus non oia intelligere: quia in illi genere priuationes
et negationes non est proprie intelligere: sicut nec videre tenebras / et proprie videre: sed visione privari / et audire silentium non est
proprie audire: sed auditu privari. Dicitur enim is intellectus oia intelligere quod sua referunt similitudinem / aut remotam aut propina
quam intelligat oia / et non quia cognoscat imperfecta oia ab eius vestigio deficientia. Quare intellectus priuationes apprehendens / et unum
contrarium quod in negatione est ex altero quod est in affirmatione: coniunctus est potentiae et quodammodo suo contrario. Et quemadmodum
oculus circa proprium visibile ut color non errat: ita neque intellectus in simplici aliquid apprehendit. Si vero unum cum altero coniun-
gat per compositionem: ut hominem esse asinum / aut equum esse lapidem: decipitur. sicut oculus iudicando hoc vel illud esse al-
bum: sepe itidem fallitur.

¶ **Quarta capitis nota.**

¶ **Vartum cap. continet decem sensus et intellectus convenientias atque comparationes.**
¶ **Decem sensus et intellectus convenientiae atque comparationes.** Et si intellectus longe
dignitate sensum antecedit: multa tamen cum sensu commercia multaque convenientias
tenet. ¶ **Prima.** Sicut sensus potentia: actu sensu tempore prior est: et idem sensibile actu
et actu sensus ita intellectus potentia / intellectu actu tempore puenit: et idem scibile actu
atque scicta. ¶ **Secunda.** Quemadmodum sensus neque proprie passio / alteratio / motus est
(Nam motus / actus est imperfectus. actio autem sensus: absoluta semper / perfectaque
habetur) ita neque intellectus: passio / alteratio / aut motus est: sed perfectio quaedam.
¶ **Tertia.** Sicut sensus aliquando simplex ut flavum apprehendit: aliquando vero alterum cum altero necesse est ut cum
flavum apprehendit pariter et dulce. ita intellectus interdum simpliciter rei essentiam intelligit: interdum vero eam cum
altero necesse est / et dicit: ea pulchra aut bona esse. ¶ **Quarta.** Sicut sensus cum sola flautie apprehendit: neque ap-
petit neque fugit: cum vero coapprehendit dulce aut amarum: pertinet appetit aut fugit. hinc in modum intellectus fo-
la sanitatis essentiam neque persequitur neque fugit: sed simulatque sanitatem cum bonitate iunxit: persequitur. Quan-
tum enim voluptas in sensu: tantum bonitas operatur in intellectu. et quantum in sensu dolor: tantum potest in in-
tellectu malicia. ut enim sensus voluptate trahitur / refugitque dolor: ita intellectus bonitate rapitur / ma-
liciam repellit. ¶ **Quinta.** Sicut in sensu appetituum aut fugituum a sensitivo / aut a seinuicem scimus
cta non sunt: sed esse / solaque ratio altera est. et idem et in intellectu profectum / refugituumque.
¶ **Sexta.** Quemadmodum cum sensus sensibilis ut voluptaria apprehendit: prosequitur. cum vero
tristitia atque dolorifica fugit. ita quoque cum intellectu animae quaedam simulacra (quae phantasmata dic-
cuntur) assistunt: quae cum bonitate aut malicia affirmando aut negando necesse est: totiens aut persequitur aut fugit.
neque enim sine phantasmate intelligit anima. ¶ **Septima.** Sicut aer motu movet pupillam: et pupilla interior-
re et abditu sensu. et aer motus movet auditum / et auditus contumeliter eundem introrsum sensum: quae subiecto unum
est et in medio constitutus ut centrum: ratione tamen multa. est enim ille: qui prius positus est discrimen-
albi et dulcis apprehendere: et non modo duorum: sed et trium et quatuor et quinque sensuum sensi-
bilitium discrimina diudicet. ita ad phantasmata intellectus sese habet. Nichil enim refert iudicare non sic

milis: et iudicare contraria. ut si ita album ad b nigrum: sicut e album ad d dulce. et apprehendens a &
b idem subiecto sit: ita apprehendens c & d idem subiecto erit. et ita transfutato apprehendit m o. ¶ **Oc-**
taua. Sicut sensus simulachris vitur feruatis: et movetur animal absentibus sensibilibus. ita intellectus
saluatis phantasmatis: inuenitque in ipsis quod prosequatur aut fugiat. Et saepe ex perteritis aut praeteri-
bus futura coniectat: deliberatque prosequi aut fugere. Et hic intellectus qui modo profectum / modo
fugam molitur: practicus / actiuus / ac administratiuus nominatur. Contemplatiuus vero nihil movet: sp-
sa rei apprehensione / conspectioneque contentus. ¶ **Nona.** Sicut voluptas et dolor ad sensum / bonum et
malum ad intellectum actiuum: ita se habet veritas et falsitas ad ipsum contemplatiuum. ¶ **Decima.** Si-
cut sensus non separate cognoscit: ita intellectus aliqua ut finem secundum et finem intelligit non se-
parate. non enim similitatem a naso praecidere potest: quandoquidem nasum in suo esse / suaque diffinitione
claudat. Est enim similitas / nasi cavitas. Mathematica tamen et in quibus vitur abstractione: aliter intelli-
git. Tamen enim reipsum / mathematica separata non sint: ea tamen ut cogitatione et intelligentia separata
sine materia respicit. Et omnino intellectus qui purus actus est: absolutissimatusque abstractissima intelli-
git. Vtrum autem intellectus qui non omnino separatus est: aliquid intelligat earum formarum que om-
nino a materia consortio immunes sunt et absolute: alius et alio loco futurus est sermo.

18 **Q**uartum caput continet decem sensus et intellectus convenientias. ¶ **Prima est sicut sensus potentia et sententiis virtus: sensu actu**
et sensatione tempore praecedit: in animalibus non in luce editis sententiis sit virtus: nec in operatione exercet. ita intellectus
potentia et intelligendi virtus / intellectu actu et intellectioe ipsa ipse praecedit: a vite exordio intellectus hominis adesse: qui tamen
non cum primis existit: intelligit: sed catulorum oculis p similibus / determinatiu natura tempus expeclat. Praterea ut idem reipsum est sensi-
bile actu et sensus actu: scilicet spes sensibilis ab obiecto causata: et in organo sensus receptiva: ita idem est intelligibile actu et intelli-
ctus actu: scilicet notio / speciefque intelligibilis ab obiecto puncta: et recepta in intellectu. ¶ Secunda. sicut sensatio ut visio / proprie
motus non est nec alteratio. Nam motus est actus imperfectus cuius aliquid acquisitum est et aliquid acquirendum / quod continue acquiritur et
in ipse pfectitur: et id quod motu acquiri pfectius posteriori g prius. Operatio autem sensus ut visio: pfecta est et completa. Quis enim to-
ta hora fiat visio: tamen aequa pfecta est in primo minuto ut sine horae / neque ipse successio sit pfectior visio: sed pfectior visio / et
complete et continue pfectio: quare prior et posterior una tota non constituitur / sed quilibet aequa pfecta et completa est et tota. Ita nec
intellectio est alteratio aut motus: nam primo minuto aequa pfecta est ut secundo aut tertio: sicut et illuminatio primo momento non mi-
nus est perfecta: et posteriore. ¶ Tertia. sicut sensus (praesertim interior) interdum unius tantum sensus apprehendit / sensibile ut fla-
uum / interdum vero unius sensus obiectum cum alterius obiecto in eodem subiecto comprehendit. ut cum in eodem comprehendit
album et dulce: quae ad invicem necere dicitur: quae in eodem subiecto coeunte deprehendat. ut pictor in eadem tabula cane / ceruum / equum /
boiem. Est enim sensus interior: ut pictor in oculis aut organum ut tabula oim sensibilibus genere depicta. et sicut in pictura nec affirmatio
est nec negatio: ita nec in sensu interiori compositio aut divisio. Ita intellectus aliquando simpliciter rei notionem apprehendit ut sanitatem:
aliquando vero unam cum altera affirmando compositum dicitur: ea bona esse. ¶ Quarta. quemadmodum sensus sola apprehendit: flautie aut solit
unum sensibile: neque prosequitur neque fugit. cum vero simul dulcedinem apprehendit / prosequitur et cum amaritudinem / fugit. Ita intellectus so-
la sanitatis ratione intelligit: neque appetit neque fugit: cum vero sanitatem bonitati coniunxit / dixeritque sanitatem bona esse: persequitur. Quod
enim facit voluptas in sensu: idem bonitas in intellectu activo: et quod dolor in in sensu: malitia in intellectu. Neque ut sensus voluptate
allicitur et dolore refugit: ita intellectus actiuus suapte natura bonitate trahitur et malitia tetrax animi habere repellit. ¶ Quinta. Si-
cut in sensu appetituum et fugituum nec a seipsis nec a sensitivo reipsum differunt: sed sola ratione. Est enim unum et idem: ut potest for-
ma substantialis et anima. quodlibet enim cor dicitur appetituum quatenus appetit et prosequitur / fugituum quatenus fugit / et
sensitivum quatenus sentit. Ita idem reipsum est profectivum et fugitivum in intellectu / et intellectu: scilicet ipse intellectus
actiuus / ratione tamen aliud. Nam profectivum dicitur pro quanto aliquid consilio prosequitur / fugitivum ut fugit / et intelli-
ctivum prout consulat et deliberat. ¶ Sexta. sicut sensus apprehendens sensibilia ut delectabilia et convenientia / sine talia sunt
sine non illa prosequitur / apprehendens vero ut tristitia et noxia / fugit. Ita intellectus actiuus cum aliqua intelligit bonitati per-
compositionem annexa: ea prosequitur. Si vero ea cum malitia componendo iunxit / fugiet. ut sanitatem prosequitur
cum eam bonam esse dixerit: et egritudinem fugit cum eam malam esse conceperit. Sicut enim sine phantasmate sen-
suali non apprehendit quicquam sensus interior: ita nec intellectus sine phantasmate intellectualem et rei intelligibilis simulachro-
in co recepto quicquam intelligit. Ad quam quidem rei intelligibilis notionem in intellectu existentem: phantasmatis transsumitur Vo-
cabulum: sicut et imaginatio interdum pro intelligendi virtute sumitur. Neque intelligendum est philosophi dictum / quod sine
phantasmate sensuali anima non intelligat: et idcirco putandum philosophum posuisse animam esse mortalem / ut quae corpore
desituta: phantasmate sensuali penitus careat: et idcirco intelligere non possit. Falsum est enim animam sine sensuali phantasmate
etiam cum corpori coniungitur intelligere non posse: tamen si sensibilis intelligat: phantasmatis sensibilibus indigeat. ¶ Septi-
ma. sicut aer coloris specie affectus: movet pupillam et in ea speciem coloris producit / et pupilla similem coloris speciem in sens-
sus interioris organo producus movet sensum interiorem. Et quemadmodum aer motus secundum locum: et sonus sonum specie
affectus movet auditum: in eo soni specie producit. Et ulterius auditus movet interiorem sensum: consimilem soni specie in eo producendo.
Qui quidem interior sensus reipsum unus est et idem omnium sensibilibus obiecta percipiens: ratione tamen plura. Et in sensuum
exteriorum medio constitutus est: ut centrum in medio circumferentiae. Et ille est qui prius dictus est duorum sensuum sensibilis
ut album et dulce internoscere. Et non solum duorum: sed etiam trium / quatuor / et quinque sensuum exteriorum sensibilis
ad invicem discernit: ita intellectus ad intellectualia phantasmata diudicanda se habet: et inter ea differentiam ponit.
¶ Quod si quis dicit: Potest quidem intellectus contraria diudicare ut album et nigrum / sed non ea quae contraria
non sunt: et tamen sunt dissimilia. Nonnullis enim primum conuenit: quibus secundum conuenire non potest ut sensui exteriori.

Q. Geometria no demost...
strat quicq de...
lineis sensibili-
libus.

nis occupantis format notionem plenitudinis non occupantis: quae tantum natura differunt quantum plenitudo occupans est plenitudo non occupans. Sic intellectus ex duratione occupante notionem efformat durationis non occupantis: & ex motu rapidissimus notionem maximam est perseverantissimi status. Et quia intelligibilia suam speciem non causant in intellectu sed ea apprehendit intellectus ex cognitione alterius ut sensibilia assumendo: ideo notionem intelligibilium quas habet intellectus pro isto in corpore incoloratum sunt solum ymbratiles et debiles. Ille vero quas habet ex sensibilibus sibi obiectis: sunt firmiores. hinc melius sensibilia quae intelligibilia pro hac vita deprehendit. Et cum phantasmata sensibilia de lineis/circulis & triangulis in sensu interiori servata sunt singularia & concreta: representantia simul substantia/quantitatem/figuram/situm. Et primae intellectus notionem ab illis formatae speciebus sensibilibus: etiam singulares sunt & concreta: scientia autem notionum sit communium est abstractarum, constat huiusmodi phantasmata est primas intellectiones non constituere propositiones disciplinarum ut geometriae. Nihil magis quam lineas/sensibilibus in pariete descripta aut triangulus/aut circulus/aut visio de ea formata singularis est concreta constituit propositiones ad disciplinas pertinentes: cum singularia sint reiecta a disciplinis. Sicut enim ex visione lineae a b in materia sensibili descripte nihil aliud deprehendit oculus quam illam lineam/ neque ullam alteram quantumcumque sibi similem videt. Ita ex phantasmate sensibili causato a sensu exteriori & intellectu primae: aut a huiusmodi phantasmate: nihil aliud nisi linea illa deprehenditur/aut unicus circulus aut triangulus. Sed intellectus a primis notionibus sensibilibus singularibus & concretis/ per abstractionem efformat notionem communes abstractas: quae quidem solummodo representant lineam sine subiecto & alijs accidentibus. Et non solum lineam in pariete descriptam representant verum etiam omnem lineam: abstrahendo a tempore/loco/ & ceteris proprietatibus singularia consequentibus. Et ex huiusmodi communibus notionibus constituuntur propositiones Geometriae. Et ita de ceteris disciplinis quae versatur circa sensibilia dicendum est. Hinc verum esse deprehenditur quod dicit philosophus in primo posteriorum: Geometria nihil demonstrat de linea in pariete descripta/ sed de ea quae per ipsam intelligitur. Invenit tamen ad demonstrationem/ huiusmodi sensibilibus descripta: cum per eam sensus afferat intellectui praesidium quo minus urbetur & confundatur. Et quia figuratio illa sensibilibus ut scriptura quaedam explicans notionem animi consistit: perinde atque scriptura homo explicat notionem hominis. Et sicut vocum scripturae sunt ad animi levamen/ ne aut confundatur aut obliuionem incidat: ita figuratio Geometrica animam invadit.

Q. Vinti cap. prima conclusio. Anima quodammodo est omnia. Nam res omnes aut sensibiles sunt aut intelligibiles. At res sensibiles omnes quae in mundo sunt sensibiles aut caelestis intelligibiles in mundo superiori de gentes: intellectu deprehendendi potest sunt. Est enim intellectus quantitate minimus: capacitatis vero amplitudine maximus: mundi huius capacitatem excedens: cuius continentia summus rerum opifex omnia sua opera comprehendendi voluit/ ut ex omnibus cognosceret laudaret suum optimum auctorem. Sensus autem mensura longe brevior: cui angustiores praescripti sunt limites. At actu scientia sive intellectu re ipsa est res ipsa actu scita & intellecta/ licet ratione aliud sit: hoc actione/ illud vero passione denotet: quae admodum sensus actu nihil aliud est re ipsa quam actu sensibile: tamen si hoc actionis illud vero passionis rationem obtineat. Est igitur anima quodammodo omnia: quemadmodum sensus quodammodo est omnia sensibilia. Vt enim sensus ad sensibilia se habet: ita intellectus ad omnia se habere dicitur/ cum omnia sint obiectum ipsius intellectus: sicut sensibilia/ sensus. Quod ut rursus eadem manifestius: sensus intellectus dividuntur in actum & potentiam. Sensus potentia est cum quis actu non sentit: tamen sentiendi vim habet. Et intellectus potentia: cum in operatione non versatur homo/ facultatem intelligendi habens. Sensus autem actu est cum quis sensus operationem exercet. Et intellectus actu: cum intellectus operatio exercetur. Et cum sensus est in potentia: ipse sensus est res sensibiles sive ipsa (quod idem est) sensibilia potentia: cum actu sensibilibus species in se non habeat sed potest habere. Et sensus ipse/ sensuum dicitur. Res autem: sensibilia. Cum vero sensus est in actu: est ipsa sensibilia actu: quae sensibilibus species actu habeat. Et tunc sensus dicitur actu sentiens: res vero/ actu sensibilia. Ita cum intellectus est in potentia: est res intelligibiles potentia: cum non habeat actu notionem rerum sed potest habere. Et intellectus dicitur potest intelligere sive intellectuum: res vero dicitur scibilia sive intelligibilia. Cum vero intellectus est actu: est ipsa intelligibilia actu: quae actu in se contineat rerum notionem. Et dicitur intellectus tunc intelligens: & res ipse vocatur actu scita sive actu intellecta. Est igitur anima quodammodo omnia.

Secunda conclusio. Anima non est ipse res intelligibiles cum ipsarum materia. Vt non est lapis: cuius notionem cum materia lapidis recipiendo/ nec est lignum: recipiendo speciem ligni cum materia/ ita de alijs. Nam anima ut probatum est: quodammodo est omnia. Aut igitur est omnia cum materia: aut omnium notionem sine materia. At anima non est omnia cum materia: quia sensus non est ipsa sensibilia cum materia: quandoquidem sensus est sensum omnem rerum formas sine materia suscipere. Sensus autem rerum species in propria suscipit materia subiecto corporeo: intellectus vero non in materia sensibili neque subiecto corporeo, quare multo magis anima non est res ipse cum materia obiectorum. lapis enim non est in anima sed species & similitudo lapidis: igitur anima est ipse rerum species & forma sine materia. Non quidem quae anima re ipsa sit rerum species: nam ab invicem differunt ut subiectum & accidens: & sicut oculus est species coloris in oculo: sed quia anima est illarum specierum susceptiva/ quae faciunt animam quodammodo esse ipsas species. Correlarium. Quare anima intellectiva quaedam cum manu similitudinem habet. Nam sicut manus est organum organorum: plura exercens operatur: ut picturam/ celaturam/ modulationem cytharae: & aliud quodcumque corporis membrum. Neque omnium fere artium operationes sunt mediante manu: atque per eam vivimus cuiuslibet artis instrumentis: ut artis edificatoriae/ agri colendi/ navigandi/ militaris. Ita anima est species specierum/ plures intra se rerum species suscipiens quae alia quaecumque virtus specierum susceptiva. Et per animam omnibus vivimus speciebus: per animam quidem a gentem speciebus efficiendis: & per patientem speciebus suscipiendis. Sic est sensus est species specierum sensibilibus. Tertia conclusio. Rerum sensibilibus & quae magnitudinem communem sensu percipiuntur species sensibiles ab obiecti materia separatae: sunt intellectus obiecta. Vt color/sonus/odor/sapor/ caliditas: sunt res sensibiles: quae non percipiuntur sensu sine magnitudine/ cum non possint natura a magnitudine seungi. ipsorum igitur species sensibiles citra materiam in sensu organo receptae: sunt intelligibilia & intellectus obiecta. Nam huiusmodi sensibilibus species sive habitus & diu permanentes ut quae sensu interiori servantur/ sive passiones & cito transientes ut quae percipiuntur sensu exteriori. similiter species mathematicorum re ipsa quidem concretorum & ratione abstractorum ut lineae/ superficiei/ circuli/ trianguli/ se habent ad in-

Scientia sensu-
bilium sensus a
natura defici-
entis haberi
non posse.

tellectum ut sensibilia ipsa ad sensum. At sensibilia color/odor/sapor/ similiter linea/circulus sunt obiecta ipsius sensus: ergo ipsorum species sensibiles citra materiam sensibilibus in sensu receptae/ sunt obiecta intellectus. Hanc ob causam si defuerit cuius natura aliquorum sensibilibus sensus ut linearum & magnitudinum: non potest ille natura consequi scientiam illorum sensibilibus ut geometriam. Et sicut defuerit sensus colorum: non potest de coloribus habere scientiam/ ut caecus a natiuitate. Et si auditus/ qui sonorum sensus est: non potest sonorum adipisci disciplinam ut musicam. Nam si defuit sensus exterior: non potest is exteriore sentiendi facultate huiusmodi deficientis sensus percipere sensibilia: quare nec interiores. Nam nihil percipit interior sensus/ quod ab exteriore non susceperit. Quae si nec interior sensus nec exterior huiusmodi sensibile percipiunt: ergo nec intellectus. Cum enim intellectus sensibilia speculatur: necesse est simul aliquod sensibile phantasma speculari. quare ex opposito si intellectus sensibile phantasma speculari non potest: neque ipsa sensibilia. At cum defuit sensus a natura: non potest intellectus sensibile phantasma speculari/ cum nullum sit in sensu: ergo nec sensibile speculari poterit. Phantasmata enim sensibilia sunt ad intellectum: sicut prima ipsa sensibilia ad sensum. Id tamen interest quod ipsa sensibilia prima & externa: materiae coniuncta sunt. Phantasmata vero sensibilia in sensu sine suorum sensibilibus materia existunt. Et huiusmodi sensibilia phantasmata sensu interiore servata (nam de vis solis hic agitur sermo) differunt ab affirmatione & negatione: quia affirmationes & negationes sunt vere aut false intellectus enunciaciones. Phantasmata autem nec vere sunt nec false compositiones aut divisiones: nam extra intellectum sunt. At extra intellectum nec veritas nec falsitas est: nam circa compositionem aut divisionem intellectus dumtaxat veritas aut falsitas versatur. Quare neque interioris sensus phantasmata sunt primae sensibilibus intellectiones & notionem ex quibus quidem notionibus sunt affirmationes & negationes. Sunt enim phantasmata sensibilia/ obiecta primarum intellectuum: ut albedo est obiectum visionis: quare sicut albedo non est visio: ita nec phantasmata sunt ipse notionem primae concrete & singulares. Non tamen haec primae intellectiones sine phantasmatis sensibilibus esse possunt: ut neque visio sine colore. **Sexti capitis nota.** Cupiditas/ animositas/ voluntas: vis capiendi/ irascendi & volendi. Motus/ motus secundum locum eius quod a se movetur.

Extum cap. continet sex conclusiones, quattuor rationes ad secundam, duas ad tertiam, & tres ad secundam partem sextae. Prima conclusio. Nunc de movendi potentia determinandi se aptus affert locus. Nam anima duabus potissimum differentis discernitur atque diffinitur: cognitione videlicet & motu. De ea vero quae cognitionem explicet: quae sensum/ intellectum/ discretionemque continet: iam ample/ diffuseque differimus. De motu igitur & de loco in locum movendi facultate: nunc oportunitus determinandi se prebere videtur locus. Et de ipsa quaestio est an pars sit animae: ceteris anima partibus magnitudine/ subiecto/ locoque differens atque distincta: an ratione sola. an tota sit anima. Et si pars sit: iterum an sit vulgatarum animae partium: quae nuncupari solent concupiscibilis/ irascibilis/ & rationalis: an alia quae libet. Secunda. Anima non est tribus partibus concupiscibilis/ irascibilis/ & rationalis discernpta/ distinctaque: ut volunt aliqui. Primo quia quibus discrimibus cupiditas/ animositas/ atque ratio differant: liceret ob consimilia & consimiles differendi occasiones an animam in infinitas partes secare. Secundo. Quia videntur aliae animae potentiae amplius quam haec tres distare. Nam vegetativa virtus (quae & plantis & animalibus communis est) plus videtur a tribus his differre: quam ipsae inter se. Et sentiendi virtus similiter. quam neque rationalem neque irrationalem facile putare possis. In has autem: animam non partitur & secant. Minus igitur & in tres praedictas eam ipsam secari debere putandum est. Tertio. Non modo sensus: sed & imaginandi virtus ab his distincta videtur. & tamen si anima in has tres partes esset dissecta/ imaginandi virtutem aut concupiscendi facultatem/ aut irascendi/ aut volendi esse oporteret. Sed dicant quam illarum efficientiam. Quarto. Appetendi virtus/ altera potentia ratione esse: ab omnibus concederetur. Atqui haec sequestrare/ diuellere & praecidere inconueniens videtur: quod tamen fieri necesse foret: & eius vna pars unum in concupiscibili/ vna in irascibili/ & vna in rationali abiret. Sunt enim concupiscentia/ irascitiam/ voluntas/ appetitus. non est igitur hoc pacto secanda: sed has partes (quemadmodum ceteras) sola ratione distare/ scitunctaque esse putare oportet. Sed nunc quid moveat animal/ diffinendum est: & alio quoque loco de spiratione & respiratione/ somno & vigilia futuram determinationem relinquemus. Tertia conclusio. Vegetativa virtus/ animal non movet. Rati enim sunt nonnulli altricem potentiam movere ob augmentum & diminutionem quae ab ipsa proficiuntur. Sed id non ita esse ostendimus. Prima. Quia semper de loco ad locum motus: aliquid fit gratia/ cum imaginatione/ profecutione/ vel fatiga: modo sponte & non coacta via fiat. At nutritiva virtus & imaginatione caret/ & (qui sensum & imaginationem sequitur) appetitum. Non igitur vegetativa virtus animal movet. Secundo. Stipibus inest vegetativa virtus. si igitur ipsa esset motiva: ipsius natura aliquid tribuisset organum/ ad se de loco in locum transferendum. Nihil enim in natura sine visu & ocio sum. Id autem factitatum non comperitur. Non movet igitur vegetativa virtus. Quarta. Sensualis virtus/ animal non movet. Nam pleraque animalia sensum habent: quibus virtus motiva non adest. Fecisset enim ipsius natura ad illum exequendum instrumenta: si nihil frustra facit/ & in necessariis non deficit. nisi forte orbata/ lacessita/ & mutila excipias. qualia non sunt haec: ut quae augmentum & decrementum fumant/ pariter & generent. Non igitur sensitiva virtus motiva est. Quinta. Virtus appetitiva/ motiva non est. Eadem cum superiori ratio duci potest. & concupiscentes & irascentes ut continentur: non sequuntur appetitum/ & minus rationales: sed intellectum rationemque sequuntur. Intellectus autem (ut modo probabitur) non movet. Sexta. Motus/ a vna

23
24
25
26
27
28

tute intellectiva non proficitur. Nam duplex est intellectus: contemplativus & actiuus. sed coru' neuter mouet. Contemplativus enim non mouet: quia de singularibus prosequendis fugiendisue nihil considerat. motus autem/prosequens aut fugiens est. Neq; quidem actiuus: & si prosequendis fugiendisue vis illa consultat: prestat. Primo. Quia sepe cum vis illa qua non contemplatur/aliquid horrendum & fuga dignum intelligat: ita vt cor tremat/inhorrescant pilis: non tamen mouet. Et cum aliquid prosequendum videat/vt pars altera voluptate prosequendi trahatur: plerunq; tamen non mouet. Secundo. Quia frequent' vsu euenit. vt cum ratio praecipiat aliqua fugere: non moueamur / aut aliqua prosequi: istidem non prosequamur. sed spreto rationis imperio quocunq; concupiscentia trahit sequamur: vt incontinentes facere solet. Tertio. Medicus non semper sanat: & si medendi scientiam habeat. Et eques non semper equitat: & si equestrem possideat disciplinam. Istidem neq; prudens consultans semper mouebit: quasi alterius sit proprium mouere q; scientie & consultationis: & sciendi/consultandine facultatis. Non igitur vis intellectiva mouet.

¶ Notarum sexti capitis declaratio.

¶ Cupiditas/vis cupiendi. Animositatis/vis irascendi. Voluntas/vis volendi. Et haec tria idem sunt re ipsa: vt pote anima operationum ex hisca potentis procedentium effectiua: diuersa tamen ratione secundum diuersas operationes/vt prius dictum est. Motus cuius causam hic philosophus inquit est motus secundum locum animalium quo a seipsis mouentur: cuius species sunt progressio/volatio/natio/serptio: quarum diffinitiones ex prioribus sunt cognite.

Sexti capitis prima conclusio. Nunc de mouendi potentia determinandum est. Quis enim secundum communioem rationem 23
Sipsa intelligendi vim praedat: quia pluribus conuenit/ & idcirco in ordine nominandi potentias virtuti intellectuae praepositur, tamen quia intellectus est vis cognoscendi vt sensus exterior & interior/magnam habens ad vtriq; sensum analogiam: apte post determinationem sensus continuato ordine subiuncta est determinatio de intellectu. Etiam intellectus est causa efficiens motus secundum locum animalium. Cognitio autem causae habenda est ad effectum cognoscendum: recte igitur de intellectu virtute prius facta est determinatio. Probatur ergo proposita conclusio. Quia anima potissimum duobus cognoscitur a caeteris formis substantialibus differre: scilicet cognitione & motu. De cognoscendi autem virtute quae sensum & intellectum continet) prius facta est determinatio: reliquum est igitur de virtute mouendi quae animalia a se mouentur determinare. De qua quidem agitur quaestio an particularis sit anime potentia a caeteris anime viribus subiecto & loco distincta. Vt in aliqua materiae particula & anime sit mouendi potentia in qua nulle caeterarum potentiarum sint: vel an potius sola ratione a caeteris distinguatur. aut vtrum tota sit anime potentia. Si vero particularis sit anime potentia: an sit virtus concupisibilis/an irascibilis/an rationalis: in quas quidem tres potentias vulgariter antiqui animam/eiusq; potentiam diuidebant: an sit alia a praedictis potentia. Ad has autem 24
quaestiones breuibus respondendum est mouendi facultate non esse totam anime potentiam sed partialem: non distinctam subiecto a caeteris. Nam quaeuonq; anime particula & in quacunq; parte materiae habet vim mouendi: habet simul vim vegetandi/sentiendi/appetendi. Et non est determinata anime pars illam vim habens: sed tota anima/ & quaeuis eius particula. Nam cum anime partes consimiles sunt specie: easdem habent & consimiles virtutes. Vltimus respondendum est mouendi potestatem non esse aliquam triu' positarum virtutum/ & antiquos perperam diuisisse animam in illas tres virtutes: vt sequens ostendit conclusio. Secunda conclusio. Anima non recte in tres potentias diuiditur scilicet concupisibilem/irascibilem & rationalem: vt voluit aliqui. Primo. Quia quantum differunt inter se tres nominatae virtutes: tantum & coplures aliae differre assignari possunt: vt vis amandi/timendi/miserandi/gaudendi. Ergo qua ratione anima diuiditur in tres praedictas potentias: eadem prorps & in alias per multas diuidi potenda esset. non est igitur data diuisio conueniens. Secundo. Quia aliae anime potentiae plus differunt inter se & a praedictis tribus q; diu' tres inter se. Nam vegetandi virtus a praedictis tribus genere differt: similiter & virtus sentiendi. Praedictae autem tres sola specie inter se differunt. At quae genere differunt plus differre cognoscuntur: q; quae sola specie. Et non diuidunt praedictae diuisionis assertores animam in potentiam vegetandi & sentiendi: neq; eas sub aliquo membrorum prius positorum comprehendere possunt. Neq; enim sub rationali appetitu quae voluntas est: neq; sub irrationali quae cupiditas & ita dicitur. duae praedictae potentiae contineri possunt. Non igitur bene diuidunt animam in praedictas tres potentias. Tertio. Non solum sensus exterior sed etiam virtus imaginandi ab illis tribus genere differt. Quia si anima in tres praedictas partes recte esset diuisa: oporteret imaginandi virtutem sub aliqua trium praedictarum comprehendere/ & esse aut vim cupiendi & irascendi aut volendi. At imaginandi virtus nulla est istarum trium: neq; sub aliqua recte potest comprehendere. igitur data diuisio non est sufficiens. Quarto. Virtus appetendi a praedictis tribus esse ratione altera ab omnibus admittitur. ergo si posita diuisio completa est & perfecta: necessarium esset eam sub his tribus membris aut earum altera tantum contineri. At eam sub vna tantum contineri est impossibile: cum quaelibet trium aliquid rationis eius participet. igitur sub illis tribus simul contineri dicenda esset: & in tres partes diuidenda: quarum vna esset in concupisibili/altera in irascibili/tertia vero in rationali. perinde atq; ingens lignum quolibet trium locorum cui imponi debeat ma-
ius: in tres partes secaretur quarum vna vno loco accommodetur/altera pars alteri loco tertia vero tertio. At appetendi virtutem hoc pacto distrahere & re ipsa diuidere est inconueniens: igitur anima non est praedicto modo diuidenda. Sed tres istae partes (in quas appetendi virtus recte diuiditur) sola ratione abinuicem differunt: quemadmodum & caeterae virtutes anime. Sed nunc causam efficientem motus animalis inquirere oportet: & in aliud tempus determinationem de spiratione & respiratione (Somno & vigilia referuare. Tertia conclusio. Vegetatiua virtus/animal non a se secundum locum mouet. Putauerunt enim aliqui potentiam nutriendi efficere hunc animalis motum: quia augmentationem faciat & diminutionem/in quibus alimentum ad omne corporis nutriti partem fertur. Sed id verum non est. Primo. Quia motus a se animalium secundum locum fit gratia alieius rei. prosequenda aut fugienda cum imaginatione & appetitu: dummodo fiat sponte & non violente siue coacte. Vis autem nutriendi imaginatione caret: appetitus sensuali/vt plantae manifestat: igitur vegetandi virtus non mouet animal. Secundo. Si vegetandi virtus moueret: ergo quibuscunq; adesset vegetandi virtus/eisdem conueniret virtus mouendi. Ad aliquibus vt plantis vegetandi virtus inest: qui-

bus non conuenit sed mouendi facultas. Nam si mouendi virtutem haberent plantae: natura ipsi aliquod dedisset organum ad se de loco in locum traducendum: quandoquidem in tota natura nihil est ociosum. At nulla eis natura tradita sunt instrumenta mouendi: sed potius radix vt loco suo fixa maneat. igitur vegetandi virtus non mouet. Quarta conclusio. Sentiendi virtus vt totum efficiens/animal non mouet. Nam si moueret: quaeuonq; sentirent/ & loco a se mouerentur: quod falsu' est. Na aliqua animalia sensum habent/mouendi virtutem non habentia sed sedi suae nixa vt Cochilia & ostrea. Quae si mouendi virtutem haberent: natura eis aliquod dedisset se mouendi instrumentum/cum nihil frustra faciat et in necessarijs minime deficiat: si modo perfecta fuerint animalia & non priuata membris. At ea quae loco suo fixa manent/orbata non sunt & mutilata: quia augmentum habent & decrementum simul & suum simile generandi potentiam. Igitur sentiendi virtus non mouet. Quinta conclusio. Virtus appetitiua vt totum efficiens/motiuum non est. Eadem cum superiori ratio duci potest: nam quibuscunq; adest vis sentiendi: id est vis appetendi. At quaedam vim sentiendi habentia non se loco mouent/vt ostensum est: igitur & non nulla vim appetendi habentia non se loco mouent. Praeterea continentes concupiscentiae/qui delectationes gustus & tactus ad turpia trabentes superant: & continentes irae/ qui appetitionem vindictae ad quam instimulantur superant: non sequuntur appetitum. Et multo minus rationales/ virtutesque praediti appetitum sequuntur sed rationem & intellectum: igitur appetitiua virtus nullo pacto mouet. Sexta. Neq; intelligendi vis vt totum & praecipuum efficiens/animal mouet. Nam cum duplex sit intellectus: scilicet contemplativus & actiuus: eorum neuter vt sufficiens & tota causa animal mouet. Contemplativus enim non mouet: quia de singularibus aut prosequendis & fugiendis (vt quae contingit) sunt: & hic & nunc existentia non considerat: sed vniuersalia tantum & impossibilia aliter se habere contemplantur. Motus autem animalis est aut quicq; prosequens aut fugiens: & ad prosequendum fugiendumue animal datus. Neq; actiuus intellectus animal mouet: & si ad prosequendas res aut fugiendas ordinatus sit. Primo. Quia cum actiua mentis virtus aliquid intelligit iure fugiendi & horrendu' vt sola cogitatio rei cor tremat/ & pilis erigatur in capite: no tamen potius mouet/ sed voluntatem se mouendi adesse necesse est. Vt si intelligat domum casuram se obruere debere / aut hostes sibi morte intentare: & fuga suae saluti no consulat. Similiter cum intellectus actiuus videt aliquid prosequendum/ & voluptate rei prosequenda e trahatur: plerunq; tamen non mouet. Secundo. Saepius vsu venit vt cū recta ratio percipiat aliq; fugere: non tamen ad fugiendum moueamur: sed concupiscentiae obtemperemus/ illa prosequentes. Et contra cum ratio suadet aliquid prosequi: non tamen ad prosequendum moueamur. sed spreto rationis consilio/cupiditati mortem geramus/ illud fugientes: vt incontinentes facere solent. igitur actiua vis mentis animal non mouet. Tertio. Medicus non semper sanationem exercet: & si medicandi artem habeat. Et eques non semper equitat. q; equestrem artem consecutus sit. Et quicunq; habitum habet: non semper illius operationem exercet. Ita nec prudens consultans semper mouet hominem: ac si alteri potius conueniat mouere q; prudentiae & consultationi. igitur intellectus actiuus non mouet animal: quare neuter intellectus mouendi virtutem habet. Septimi capitis nota.

¶ Recta/ quae sua natura sequendo: prudentiae limites no excedit. Recta & no recta/ quae illis sua natura no asstriguntur: & si aliquando illos limites obseruent. Specie/ratione. Rationalis/imaginatio/intelleclus. Sensualis vero/Phantasia.

¶ Eptimum cap. continet quattuor conclusiones, vnum correlarium, vnam quaestionem cum altero correlario ad tertiam, & vnum correlarium ad quartam. Prima conclusio. Haec duo/ intellectus & appetitus animal mouent. Sub intellectu phantasia & imaginationem comprehendimus. Nam homines plurima ex parte imaginatione: potiusq; disciplina & consilio reguntur. Et caetera animalia (quia prudentia caret) solius phantasiae vsu habent. Et nos de intellectu practico intelligimus: qui a contemplatiuo sine differt. Nam contemplatiuo finis/ sola veritatis inspectio est: practici vero & administratiui/appetitio atq; profectio. Et q; haec duo moueant/patet. Nam omnis appetitus propter aliquid est: aut profectum aut fugiendum. Et cuius est appetitus: hoc principium est practici/consultantq; intellectus. Vltimum enim: & in quod resolutur actionis principiu. Igitur cum actiua cognoscens virtus mouet: appetit' rei gratia mouet. Non igitur sine appetitu mouere potest. Non immerito igitur haec duo: intellectus & appetitus animal mouent. Secunda. Intellectus & appetitus vt vnū mouens mouent. Na vnum est quod vt obiectum mouet/appetibile scilicet. est enim principium. & illius gratia intellectus no sine appetitu mouet: sunt igitur vnum mouens. Si enim vt duo mouerent: no secundum comūne vtriusq; speciem motus mouerent: sed hoc vna specie: illud altera. quod non fit. Cum enim ratio mouet: consimiliter voluntas mouet. Et enim voluntas/appetitus. non tamen cum appetitus mouet: rationem mouere oportet. Nam concupiscentia & ira/appetitus sunt: qui sine ratione (vt cum imaginatione) tamen mouere possunt. Hoc tamen inter rationem & voluntatem parte ex vna: phantasia & appetitum parte ex altera interest. q; rationalis intellectus & voluntas semper recta sunt: phantasia vero & appetitus/recta & no recta. Tertia. Non omne bonum/appetitum mouet ad animal mouendum. Nam appetibile ita mouet appetitum. Appetibile autem hic dicimus quod bonum est aut bonum apparet/contingens/ & in nostra potestate. non autem omne bonum: tale est. Non igitur omne bonum: appetitum ciet ad animal mouendum. Correlarium. Hinc fit vt iterum non e qua fuisse dignoscatur tripartita anime diuisio in concupisibilem/irascibilem/ & rationalem. Nam appetitiua/vna est quae cum practico intellectu aut cum imaginatione animal mouet: non itaq; hoc pacto fuit anima secunda. sed si fecanda fuisset/longe in plures particulas (vt dictum est) secanda fuisset: vt vegetatiuam/sensitiuam/appetitiuam/ intellectuam/contemplatiuam/ & actiuam. quae plus differre abinuicem videntur: q; concupisibilis & irascibilis. Quae-
stio. Si appetitiua virtus vna sit in nobis: quo pacto euenit nos appetitus sentire contrarios? Respon-

29

30

31

32

33

Sicut potentia sentiendi vna est: quinque differtis vsu sensuum functionibus. ita appetendi virtus vna est: in tres diffusa actus/concupiscentiam/iram atque rationem. Et quotiens ratio aduersatur/contrahit cupiditatis/ & ira: hos contrarios appetitus in nobis experimur. **Correlarium.** Quo fit vt haec appetituum dissensio his solis animantibus accidat: quae intellectum habent & temporum discretionem. **Nam** concupiscentia cum praesens delectabile & quod titillet attendit: tanquam summum bonum sit/sceleris manus dat victas: quia nihil de futuro praecidet. intellectus vero futurum prospiciens exitum atque finem: ipsam retrahit/suoque renittitur vicio. Et hic illa appetituum in nobis dignoscitur pugna. **Quarta.** Vnum est specie mouens quod non mouetur: & vnum specie quod mouet & mouetur. **Nam** primum est appetibile/quod appetitum citet/pellitque & non mouetur. Secundum est appetitus qui (vt dictum est) ab appetibili mediante intellectu aut imaginatione excitatur: qui & mouet animal. **Correlarium.** Hinc fit vt ad parandum motum: quattuor requirantur. mouens quod & primum immobile vt bonum. mouens quod & idem mouetur vt appetituum. quod mouetur vt animal. & quo mouetur vt sensibile & corporeum organum. de quo in eo loco (qui de operibus/corporis & animae communibus) diligentius considerandum est. huiusmodi enim corporeum organum: tubera/vertebra/concauaque/ad commissuras & compages tenet. Est & iunctura communis parti quiescenti & motu/ratione diffidens: reuoluturque vna pars in alterius concauo. & motus ille pulsus & tractu completur. Estque aliquid circa quod reuolutur (vt in circulo) quiescens. Sed hactenus satis dictum est quo modo appetituum (quod non sine imaginatione est) vt tale: animal mouet. & imaginationem intelligimus aut rationalem quae in hominibus reperitur: aut sensualem quae & in hominibus & aliis conspicitur animantibus.

34

Notarum septimi capitis declaratio.

Potentia dicitur reuera: quae suam naturam sequendo prudentiae limites obseruat. vt intellectus actiuus est voluntas rationalis. quae cum naturam suam sequuntur/secundum prudentiam consultant & operantur/circumstantias rationis seruando. Prudentiae quidem limites non excedere/est neque plus neque minus quam oportet facere: sed modum vt vir prudens diffinit tenere. **Quis** enim in prauis vitiis/vis/prudentiae limites non obseruet: id tamen ex eo euenit quod neutra suam naturam sequitur sed exorbitat. **Reuera** autem est non reuera dicitur potentia quae suapte natura prudentiae legibus non astringitur neque deuincla est: quibus interdum eas seruet. vt appetitus sensualis in homine & imaginatio/de se non tenentur limitibus prudentiae sicut neque in brutissimo per prudentiam vti quae sua natura quodammodo abducitur/est superiori virtuti contra propriam inclinationem parere cogitur. tamen interdum seruat vti quae meta prudentiae per alterum scilicet est superiorem cui respondet virtutem. vt imaginatio/intellectus actiuo se conformans: & appetitus sensualis/voluntatis sequens imperium obseruat circumstantias rationis & prudentiae regulam. **Imaginatio** pro se pro virtute imaginandi sumitur est imaginatione sensuali. At cum ei adiungitur rationalis. capitur pro intellectu. quem admodum intellectus per se pro virtute intellectiva & intellectu rationali sumitur: sed cum annexitur ei sensualis / capitur pro imaginandi virtute. Quia enim vnum alterius est vestigium/est alterum veritas: vtriusque nomen ad alterum apte transfertur. **Quod** vt clarus eluceat: notare oportet quod tres esse potentias inferiores & hominibus & brutis animalibus communes: quibus tres in homine respondent potentiae superiores vt exemplaria suis imaginibus & immateriale materiale. **Prima** inferiorum est imaginatio sensuali & virtus sentiendi inferior: in organo corporeo suas exercens operationes. Cui respondet superior virtus intellectiva in homine a corpore secundum operationem separata: est tanto imaginatione dignior quanto immortalitate dignitate prestat. Et vti quae illarum vis cognoscendi dicitur. Sensus autem exterior sub interiori continetur: cuius est administrator / & desert ab extrinseco rerum species: easque imprimit quo interior suas funciones peragat. **Secunda** inferior potentia est appetitus sensualis: suas itidem in corporeo subiecto operationes absolvens/praesens delectabile praeteritumque sensus adinuenit/prosequens / & nihil de futuro prospiciens. Et haec mortalitas est interitumque patitur. Cui respondet potentia superior scilicet voluntas in homine in subiecto incorporeo propriaque potentia sua operans: est proinde a corpore separabilis / immortalis & perpetua. Et harum vti quae potentia appetendi dicitur: haec quidem rationalis/illa vero sensuali. **Tertia** inferior potentia est memoria sensuali: per species in sensus interioris organo seruatas rerum prius sensu perceptarum recordationem faciens. Et haec tam brutis quam homini communis est vt ceterae inferiores: & in organo corporeo suas exercet operationes/interitumque habet. Cui respondet potentia superior in homine quae dicitur memoria foecunda: quae aeternorum est supramundanonum per suas species in animo seruatas homines in giter recordantur/ita meditantur est recolunt. Et haec (vt ceterae superiores) in subiecto incorporeo propriaque potentia suas exercet operationes: ab interitu summa dei bonitate vindicata. Et harum vti quae potentia memorandi nuncupatur. **Tres** itaque recolliguntur potentiae superiores quibus anima rationalis insignita est scilicet intellectus/voluntas/est memoria foecunda: summae vnitatis est eiusdem indiuiduae trinitatis in homine dignissimum vestigium/ob quod dictum est. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et hinc diuinus est vultus quem propheta sepius commemorat: est ad cuius considerationem quotiens animam conuertit/se intimo & spiritali gaudio persusum attestatur. Si gnatum est (inquit) super nos lumen vultus tui domine: dedisti letitiam in corde meo. Et alio loco. adimplebis me letitia tua vultu tuo. Et rursum. Letificabis in gaudio cum vultu tuo. Et denique. Spera in deo quoniam ad huc confitebor illi: salutare vultus mei est deus meus. Rogandus itaque est optimus rerum omnium pater qui tanta dignitate pro sua immensa bonitate homini conferre dignatus est: vt eum sui vultus diuina imagine insigniuerit: quae illuminet vultum suum super nos/etiamque persiciat dignis suae maiestatis vestigijs: quae tanta largitate homini coefferit. Et qui per naturalis philosophiae studium ad huius diuinae in nobis elucens imaginis cognitionem a vestigijs cognoscendo perduci estis: ad eam dignis & pulcherrime disciplinis tu virtutibus exornanda & percipienda nitimini: quae diuinae maiestatis oculis placeant sua in nobis vestigia recognoferentibus. nec admittite aut turpe quicquam aut foedum vestros animos contaminare aut polluere quod diuini abhorreant oculi. Nam si quis regis imaginem aut principis iusto descendens/lase maiestatis reus non esset supplicium. Ita nec eos immunes penam fore credite: qui diuinae imaginem vicijs

Quae sunt potentiae inferiores in boie.

Quae sunt hominis potentiae superiores.

Flagitijs comaculant. **Prateria** sicut duplex est intellectus: actiuus scilicet est contemplatiuus. **Actiuus** quidem ad consideranda singularia & contingentia in hoc vite statu prosequenda aut scienda. qui artem est prudentiam habet habitus. **Contemplatiuus** vero ad vniuersalia & necessaria consideranda: cuius habitus sunt scientia/intellectus/ & sapientia. Ita duplex est voluntas: quaedam actiuua/ quae cum ratione est proposita circa singularia in hac vita mortali operatur. Et eius habitus sunt virtutes morales: optima ad hic recte viuendum eius praesidia. Altera est supramundana quae summi rerum auctoris & beatissimorum/immortalium omnium desiderio tota rapitur: eorum flagrat amore: & ad eorum consortium consequendum gemebunda suspirat/se carcere corporis eripit dissoluat/ cum diuino Paulo postulat. Et haec tanto voluntate actiuam antecedit: quanto caelestia (circa quae tota intenta est) terrenis superiora sunt. Et habitum habet: id est diuinarum rerum ardentissimum amore. haec enim deum super nos diligere iubemur: in superiore vero proximum sicut nos ipsos. **Ita** duplex est memoria foecunda sive intellectualis. Vna quidem inferior: operationibus in hoc vite statu agendis subserviens/ & intellectui actiuo respondens. Altera vero superior & supramundana/dei & eius bonitate/magnitudine/plenitudine/maiestateque/ in quasi meditatione recolens: est solius rerum caelestium / diuinarumque beneficiorum cogitationibus intentae/semperque diuina sibi recolendo praesentia habens & seruans. Et haec tanto inferiorem memoriam dignitate excedit: quanto caelestia exuperat sensibilia/est intellectus contemplatiuus: actiuum. **Cum** itaque triplex sit in homine potentia: cognoscenda/ appetendi & memorandi: earum vnaqueque triplex est. Cognoscendi quidem: imaginatio/intellectus actiuus/intellectus contemplatiuus. **Appetendi**: Appetitus sensualis/ Appetitus rationalis inferior/ Appetitus rationalis superior. **Memorandi**: memoria sensuali/memoria rationalis inferior/memoria rationalis superior. quare non modo triplex est in homine potentia/ sed est tripliciter triplex & nouenario tetragono definita. Et intelligenda sunt haec potentiae sola ratione adinueniem distinctae. Nam reipsa non sunt nisi vna eademque anima rationalis. **Et** eiusdem ordinis diuersas coniungendo vt tres primas/ tres medias & tres supremas: triplex in hominibus inuenitur vita secundum potentias quas sequuntur sumpta. **Prima** est infra hominem & eorum qui sequuntur intellectum sensualem/ appetitum sensualem/ est memoriam sensualem: vt improbi est praua. Et infra hominem dicitur: quod haec pro humana dignitate vita non est sed brutarum: sit secundum eas potentias quas bruta sequuntur/ immo brutorum vita inferior. Nam animalia rationis experia illas sequendo potentias viuunt secundum propriam naturam: quod superiores quas sequuntur non habeant. Homo vero dignioribus potentijs neglectis a se degenerans: abieciore sequitur est inferiores. Et de his dicunt sacrae litterae. **Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis.** A qua quidem vitio no reuocat id Davidicum. Nolite fieri sicut equus & mulus: quibus non est intellectus. Nam qui ita viuunt: similes sunt animalibus: habent quidem potentiam sentiendi/ appetendi/ & mouendi sed eius operationes non exercent: immo solum plantarum sequenti est facienti opera/ vt vegetationem & nutritionem. Et sicut tale animal (quod quidem natura ocio sitatem fugiens/ penitus abhorreret) esset monstrum simile/ immotum & truncatum: immo verius animal arboreum. Ita homo inferiorum & sensuinarum virium operationes solum sequens: est monstruosus animo est homo bestialis. Et hinc omne pendet malum est lapsus in hominibus: suae sortis dignitatem non seruans/ & ab ea degenerans. **Secunda** est vita secundum hominem & eorum qui sequuntur medias potentias scilicet intellectum rationale/ inferiorum est actiuum/ appetitum rationale/ est voluntatem inferiorum/ & memoriam rationale inferiorem. Et dicitur secundum hominem: quia homo ita viuens propria sequitur naturam/ est sibi proprias exercet operationes scilicet virtutum officia per consultationem & electionem. Et haec imitatio (quis ad superiora non fiat consensus) est grata optimo rerum parenti: quam habent pie mentis homines illiterati aut ad altas contemplationes non erecti. Et haec coram vita actiuua dicitur. **Tertia** vero est vita supra hominem & eorum qui supremas sequuntur potentias earumque operationes exercent: scilicet intellectum contemplatiuum/ voluntatem appetituumque/ rationale/ superiorum/ est memoriam rationale superiorem. Et supra hominem dicitur: quia huiusmodi vita viuens hominum commune naturam excedunt/ & ad diuinarum vitam excedunt: & homines diuini vocandi sunt sive heroici. Et vita haec contemplatiua dicitur proxima caelestium imitatrix: ad quam actiuua vita ordinatur vt modum ad finem. Non enim potest homo contemplatiuam vitam recte exercere: qui prius secundum actiuam non recte vixerit. quem admodum eiusdem denominationis potentiarum prior ad posteriorem ordinatur: vt imaginatio est gratia intellectus actiuus/ & intellectus actiuus gratia contemplatiuus: sic appetitus sensualis gratia voluntatis inferioris est inferior gratia superioris. Debent itaque qui generoso sunt animo primam penitus abhorreant/ & a pecora appellatone sese vindicare/ secundam amplecti homini propria est peculiaris. Et quibus benignior aspirauerit natura: imo vero naturae & virtutis ois dominus debet sed abire coefferit/ sed est tertia coefferit vt primum possit diuinarum esse particeps. Et aut tres viuendi rationes secundum triplices potentias sunt: haec descriptio facile cognoscitur.

	Prima vita	Secunda vita	Tertia vita
Intellectus	Sensualis	Rationalis inferior & actiuus	Rationalis superior & contemplatiuus
Memoria	Sensualis	Rationalis inferior	Rationalis superior
Voluntas	Sensualis	Rationalis inferior	Rationalis superior
	Infra hominem	Secundum hominem	Supra hominem.

Et quem admodum intellectus est omnia: quia omnium rerum notiones continet/ sic est voluntas sit omnia per concupiscentiam & amorem: quia rebus omnibus se potest addicere & ab eis nomen sumere. Aliquando quidem descendit infra se cum diligit res momentaneas & transitorias: vt delicias/honores/pecuniam: & sit illa/ per coniunctionem amoris. Aliquando sine descensu in aequalitate manet: cum res sibi consentaneas amore complectitur/ et sic ipse res amate. Aliquando vero ascendit supra se cum dignissima naturae essentia est supramundana amore prosequitur/ & transformatur in ea per vim amoris accipitque: ab eius dignitate sicut a ceteris rebus ipsa sumit rei amate naturam est conditione. Hinc doctissimi homines Cameleonta appellant quod sicut Cameleon assimilatur cuiusque coloris fit propinquus: ita homo per voluntatis libertatem rebus omnibus quas prosequitur sit assimilis. Et maximam pyssimi rerum parentis munus est quo homini aliud praestantius datum non videtur: est liberum arbitrium quo sponte est non necessitate inductus ei praebet obsequium: & fiat non modo humanus vel angelicus/ sed est deformis. Contra vero si velit fiat aut brutus aut arboreus. Neque desinitus est homo diuinae prouidentiae. vt impij oblatrant/ neque idcirco labitur in deterius: sed libertate arbitrij

donatus eam sepius deflectit ad sinistram & se infra se abijcit. Ea enim libertas in homine vestigium est ipsius summe libertatis qua mundi conditor optimus rebus suam bonitatem comunicavit/easque libere perduxit ad ortum: quo quidem vestigium solum insignit hominem in hoc mundo sensibili. Motus autem animalium quo a se movetur symbolus est emanationi ipsius mundi ab optimo eius opifice. ut quemadmodum animalia post summam quietudinem ab eo motu eum sponte incipiunt & rursus sponte dimittunt: ita optimus rerum opifex eum sibi placitum est mundum perduxit ad esse: & cum ei visum fuerit rursus finiet. Quare ut animalium motus ab intellectu & voluntate (sub intellectu imaginationem/ & sub voluntate appetitum sensualem comprehendendo) procedit: ita & mundus a divino intellectu & voluntate processit. Quod si in signo deprehendisset Aristoteles: posuisset mundum incoepisse & sine habiturum/nec a seruisset eum necessitate nature ab ipso rerum autore processisse ut lumen a luce. Ad quod tamen asserendum potissimum eum impulsit octositas in deo vitanda & torpor: quem in ipso posuisse visus fuisset: si ipsum ante mundi exordium fuisse admisisset: idcirco non recte analogizavit philosophus motum uniuersi ad nutritionem, quia nutritio necessitate nature fit / & quid durat animal: durat & ille motus. Et mundus hic sensibilis prodijt a prudentia & intellectu diuino actiuo: qui est contingentium & possibilium aliter se habere. & ergo hic mundus contingens est & possibilis aliter se habere. Mundus autem intelligibilis in sapientia & intellectu contemplatio factus est: qui est necessarium & impossibilium aliter se habere. Et ergo mundus intelligibilis perpetuus est.

Septimi capituli prima conclusio. Hec duo simul scilicet intellectus & appetitus animal mouet. Intellectus inquam tum rationalis tum sensualis: que phantasia & imaginatio dicitur. Nam homines ut plurimum imaginatione potius trahuntur quam regantur consilio & prudentia: quemadmodum maiori ex parte homines appetitum sensualem sequuntur quam rationalem. Cetera autem tem præter hominem animalia (quia prudentie sunt expertia) solius phantasiae ut superioris eorum potentie operationem habent. Mouet etiam appetitum rationalis que dicitur voluntas/tum sensualis & brutus. Nempe intellectus rationalis cum voluntate mouet homines ratione sequentes. Imaginatio vero & appetitus sensualis mouet animalia irrationalia & homines rationem non sequentes. Et hic de intellectu consultatio solum fit mentio: qui a contemplatio diuersitate finis differt. Nam finis contemplatiui est sola veritatis sine prosecutione & fuga consideratio: & ergo non mouet neque ad mouendum incitat. Consultatiui autem & practici intellectus finis est rei prosecutio aut fuga: & hic ad mouendum incitat. Quare hæc duo prius posita moueat patet. Quia omnis appetitus est propter aliquid prosequendum aut fugiendum: quod quidem appetibile dicitur/appetitumque obiectum. Et illud cuius ut obiecti est appetitus principium est excitatum & motuum intellectus actiuus. Nam impellit intellectum ad consulendum de medijs conuenientibus ad finem illum acquirendum necessarijs. Et idem appetibile est vltimum in affectione: & in quod terminatur definitque præcedens actio. Exempli gratia. Appetit aliquis sanitatem quam deperdit/ ut bonum. Sanitas appetibile est & finis: ea mouet intellectum consultatiuum: ut inquirat conuenientia media huic finem assequendi. Inquirens intellectus deprehendit facile sanitatem reparari posse si consulatur medicus/ accipiaturque purgatiuum medicamentum. Voluntas id medium acceptat. Ab intellectu actiuo & voluntate impellitur egrotus ad accedendum medicum. Fit ad illum profectio / medicamenti receptio/ & denique reparatur sanitas. Ecce sanitas primum est in intentione/ sed vltimum in affectione. Cum igitur intellectus actiuus mouet: gratia rei appetitæ mouet/ quare cum appetitu mouet. Iure igitur hæc duo coniuncta intellectus & voluntas animal mouet. **S**ecunda conclusio. Intellectus & appetitus ut vnum mouens animal mouent: perinde atque sortes & plato simul leuantes lapidem sunt ut vnum leuans. Patet. Nam obiectum exterius quod mouet appetitum scilicet ipsum appetibile: est vnum. quia est principium excitandi/ impellendi que intellectum ad consulendum. cuius quidem gratia intellectus simul cum appetitu mouet. igitur intellectus & appetitus sunt vnum mouens. Si enim mouerent ut duo mouentia: non secundum eandem motus speciem animal mouerent/ sed appetitus vna specie motus moueret & intellectus altera. quemadmodum si duo homines moueant baculum vnum quidem sursum alter vero in gyrum: sunt ut duo mouentia/ & secundum diuersam motus speciem mouent. est enim motus sursum alter specie a circumgyratione. At intellectus & appetitus secundum eandem penitus specie motus aial mouent: immo motu numero eundem efficiunt. igitur non mouet ut duo mouentia. Cui enim ratio mouet: & similiter & eodem mouendi modo voluntas mouet. At voluntas est appetitus. Igitur cum ratio mouet & appetitus mouet, non tamē diuerso, quod dicitur: appetitus mouet: ratione mouere necesse est. Nam concupiscentia & ira non mouet cum ratione sed imaginatione. Et concupiscentia & ira sunt appetitus. aliquis igitur appetitus non mouet cum ratione. Nō igitur quocumque appetitus mouet: & rationem mouere necesse est. Hæc tamen inter rationem & voluntatem ex vna parte & phantasia cum sensuali appetitu ex altera parte est differentia: intellectus actiuus & voluntas semper recta sunt: & suapte natura prudentie regulas sequuntur. Phantasia vero & sensualis appetitus aliquando quidem recta: ut cum a superioribus diriguntur potentijs/ aliquando vero non recta/ cum propriam sequuntur naturam. **T**ertia conclusio. Non omne bonum mouet appetitum ad animal mouendum. Nam appetibile quatenus appetibile est: mouet appetitum/ ut visibile visum/ & intelligibile intellectum. Appetibile autem in proposito dicitur quod bonum est aut boni apparet: contingens/ possibileque non esse/ & in nostra potestate: quod scilicet si volumus prosequimur/ & si nolimus non prosequimur. At non omne bonum est contingens: & in nostra potestate. Sunt enim bona contemplabilia necessaria/ & bona superabundantia que pro hac vite conditione assequi non possumus. igitur non omne bonum mouet appetitum ad animal mouendum. **C**orrelarium. Hinc fit ut iterum cognoscatur non recta fuisse diuisio anime virtutisque eiusdem in concupisibilem/ irascibilem/ & rationale. Nam appetitiua virtus alia a tribus dicitur/ vna est potentiarum anime: que cum virtute imaginatiua aut intellectiua animal mouet. Non igitur virtus anime in tres illas partes diuidenda fuit: sed longe in plures particulas/ partialesque virtutes diuidi debuit: ut vegetatiua/ sensitua/ appetitiua/ intellectiua/ contemplatiua/ & cetera: que plus ab invicem differunt quam concupisibilem/ irascibilem/ & rationale. hæc enim sola specie differunt: illa vero etiā genere. **Q**uestio. Si virtus appetitiua sit vna in nobis ut dictum est: quomodo homines in seipsis percipiunt appetitus contrarios & aduersantes: ut concupiscentia vnam appetat/ voluntas autē oppositū. **R**esponso. Sicut potentia sentiendi vna est genere: quinq; specie diuersis potentis scilicet visu/ auditu/ olfactu/ gustu/ & tactu distincta. Ita & appetendi virtus vna est genere in homine: in tres specie diuersas virtutes distincta: ut pote concupiscentia/ ira & ratione. quarum concupiscentia quidē est ut sensus exterior: presentiu scilicet/ & imperfectissima.

Quot sunt potentie appetendi.

imperfectissima. Ira ut sensus interior: presentiu & peritoriu/ perfectior cupiditate/ imperfectior voluntate. Voluntas autē in intellectu presentiu peritorum & futurorum/ perfectissima. **C**opleturque vis appetendi in suo ternario sicut & vis cognoscendi. Et ut rationalis intellectus aduersatur & repugnat cupiditati aut ira/ prohibes quidē illud fieri quod cupiditas & ira suadet: bi contrarij appetitū motus in hominibus percipiunt. Nō tamē sunt motus illi vere contrarij sicut albedo & nigredo: sed aduersitates solum ad oppositas partes mouentes, pinde atque duo eandē chorā in oppositas partes trahere nitentur: quorū valentior debiliore secū raperet. Quare autē contrarij nō sunt: hinc constat, quia concupiscentia rei cuiuspiā ut cibi est in subiecto corporeo/ fūga autē eiusdē a voluntate est in subiecto incorporeo. Nam voluntas secundū operationē separata est æque ac intellectus: igitur nō sunt circa idē subiectū. quare nō sunt contraria: sicut nec dolor appetitus sensitui & voluptas voluntatis/ aut contra tristitia voluntatis & delectatio appetitus sensitui. Sed voluptas & dolor appetitus sensitui contrariantur: similiter voluptas & dolor voluntatis circa idē obiectū. **C**orrelariū. Quare hæc appetitū diffentio & discordia solū illis conuenit animalibus que intellectū habent/ & tempore discernere norūt: cuiusmodi sunt boies. Bruta enim ut canes/ leones/ nō habent appetitus secū diffentes: neque sentiant controuersā inter diuersas appetitū ptes. In hominibus enim concupiscentia cum sensu delectabile ipsū illiciet & instigulat per imaginationē attendit absque consilio & deliberatiōe tanquam summū esset bonū rapitur ad illud prosequendum/ trahiturque in viciū: quia quid futurū sit nō animaduertit. Intellectus autē actiuus futurū prospiciēs & quod molitur concupiscentia malū esse & fugiendū diuocens: ipsā retrahit/ illiusque conatibus resistit, perinde atque cæcus equus pararet in fluuiū se & suū sefforē precipitare: seffor autē id puidēs freno retraheret a periculo. Est enim appetitus sensituius cæcus & brutus. Intellectus vero vidēs & rationalis. Et hæc ob causā illa appetitū pu gna durūque certamē: quo caro concupiscit aduersus spiritū: & spiritus aduersus carnē precipitur. **C**etūm similitudo diffentio est inter imaginationē & intellectū: ut sepe numero cui imaginatio absenti intellectus diffentiat & contra. Indicat enim imaginatio effugie in speculo conspectam esse in profundo speculi. Etiam si quicquid fuerit aque/ subsidenti ex superiori loco obiectū: quanto id aquæ efficitur propinquius tanto imaginem eius esse minus in profundo aquæ & propinquiores summitati iudicat imaginatio, quanto vero remotius & elongatius ab aqua fuerit: tanto eius imaginem esse in aqua profundiore. Intellectus vero per speculum elementis adiutus indicat imaginem illius rei siue propinquioris siue remotioris esse solum in superficie extrema speculi & aque. Sic imaginatio iudicat solem esse pedaneum: intellectus vero astronomie veritatibus assentiens eum totā terra maiorem esse iudicat. Et intellectus ut superior & natura eminentior corrigat imaginationem inferiorem & ignobiliorem: & inde sequitur vera rerum & recta cognitio. Sicut voluntas superior emendat appetitum sensualem & castigat ut pater rebellem filium/ & ut equus edomat equum. Unde proies indomitum frenisque compefcit, quod cum sit tandem comparatur virtus & recte vita agitur. Et sicut appetitus sensualis rapiens ad nit lapsus in suas partes voluntate ducit ad multa flagitia perpetranda: ita imaginatio cum intellectum trahit in suam sententiam cogitque sic disciplinis. **I**ntellectus autem mouet & excitat appetitum ad se prosequendum aut fugiendum: & non mouet ab alio quatenus appetibile est, igitur vnum est quod mouet & non mouetur. Appetitus autem mouetur & excitatur ab appetibili mediante intellectu si rationalis fuerit / aut mediante imaginatione si fuerit sensualis: & is mouet animal aut progressionē / aut volutionē / natationē / aut serpitionē, igitur vnum est quod mouet & mouetur. Ex utraque autem parte facile cognoscitur que appetibile etiam mouet animal: nam quicquid est mouens mouentis est mouens mobilis. Alio tamen modo appetibile mouet animal & appetitus, hic enim immediatum & intrinsecum est mouens: præcipue efficiens motum, illud vero mediatum est / extrinsecum / & solum ad motum incitans. Quare præter duas partes hæc tertia colligitur: vnum videlicet esse quod mouetur & non mouet ut animal. Siquidem mouetur ab appetitu: & vltimus ut a se mobile / non mouet aliud: & illic fit status. Sicut in sensuali perceptione vnum est quod mouet & non mouetur: ut albedo mouet medium & a nullo mouetur. Etiam vnum est quod mouet & mouetur, ut mediu quod mouetur a primo sensibili ut albedine/ & mouet organum. Denique vnum est quod mouetur & non mouet: ut organum visus mouetur quidem ab albedine/ sed vltimus nihil mouet quod ad sensus exterioris operationem pertineat. **C**orrelariū. Quare ad faciendum motum animalis a se: quattuor requiruntur. Primo mouens primum & immobile/ ut bonum: quod appetitus est obiectum/ ut color visus. Estque bonum: suapte natura appetibile/ sicut color suapte natura visibilis est. Bonum quidē simpliciter & reuera bonū/ est appetibile simpliciter. Bonū vero apparatus & quod alicui videtur bonū: est appetibile alicui. Vt quædam enim appetitū ingenta est boni cupiditas: ut nihil nisi sub ratione boni expectat. Sed in iudicando quid bonum sit nec ne/ sepe fallitur appetitus ob indispositionē, sicut & oculus in discernendis coloribus. At sicut per lumen apte colores discernunt/ in tenebris vero nequaquam quid bonum sit nec ne/ prudentia vere discernit: quæ est ut lumen anime & virtutum omnium lucerna/ sine prudentia vero nequaquam quid bonum sit discernere quisquam potest. hinc qui prudentia carent: cæci sunt animo & in tenebris errantes. Secundo requiritur mouens quod itidem mouetur: ut appetitus. Tertio. Quod mouetur & non mouet ut animal. Quarto. Organum corporeū & instrumentū quo pagitur motus (ut pedes/ ale) de quo determinandū est eo in loco: qui est de operationibus corpori & aie combus: Corpori quidē eas suscipient: & aie eas efficienti, habet enim huiusmodi organū ptes in tumore se elevantes & pumidas/ ptes item se intra se inuicē conuertentes/ & partes concavas ad membrorū colligantiam & coniunctionē. Virtutem enim pars summi: iura

29

30

31

32

33

tra concavum quo continetur, vt os rotundum balista quo nervus distentus continetur intra ligni & arcus concavitatem. Est prae-
 terea iunctura partem corporis quiescentem & alteram partem motam comectens: vt in medio brachio & genu vna quide nu-
 mero sed ratione diversa. Nam ea iunctura finis est vnius partis corporis & principium alterius: haud secus ac in linea continua
 punctum coniungens vtraque medietatem est vnum numerum sed ratione plura. Et duarum huiusmodi partium vna in alterius
 concavo revolvitur: vt contentum in concavo continentis quantum ad extremitates. Et talis motus & pulsus & tractu completur:
 no q. illic aut pulsus sit aut tractus/vt motus sunt scdm locu ab extrinseco mouente factis: sed q. eoru motu gerat similitudine eo ip-
 so q. sicut pulsus sit p mobilisa se remotioni, & tractus p mobilis ad se propinquationi. Ita in motu aialiu eade corporis pars ite-
 du a ceteris loco seponitur. interdum ad ceteras rursum applicatur. Et aliquid est mediu vtraque parte interceptum: circa quod vtraque
 pars revolvitur scilicet os sphericum in medutillio vt centrum: concavo vtriusque partis semicirculum exprimente contentum. Itaque
 quomodo appetitus cum imaginatione moueat / aut rationali quae in hominibus reperitur: aut sensuali quae in homine & brutis
 comperta est satis / superque dictum est. **C** O clavi capitis nota. **C** Appetitus in nobis qui cum ratione & syllogismo
 habetur est voluntas, quae & appetitus rationalis nominatur. **C** Qui vero praeter opinionem & syllogismum in nobis est: concu-
 piscibilis & irascibilis est: quem & appetitum sensuale/irracionalem / brutumque dicere consueverunt.

36 **C** Tauum cap. continet tres questiones, & earum solutiones. **C** Prima questio, a quo
 imperfecta animalia vt musce & vermes (quibus diximus prius non adesse phanta-
 siam) moueantur: **C** Responsio. Sicut illa in determinatum habent & vagum motu:
 ita in determinatum imaginationem habent & appetitum. Perfectam enim phanta-
 siam eis adesse negauimus. Videtur enim ipsi letitia & tristitia inesse: quare & concu-
 piscibilis & irascibilis, quibus etiam imaginationem/phantasiamque in determi-
 natam inesse concedimus. **C** Secunda. Cum imaginatio sensuali ceteris animan-
 tibus quae se mouent inest, hominibus vero & sensuali & rationalis: quae harum an-
 37 sensuali an rationalis mouet in homine: **C** Responsio. Cum doceri volumus ex duabus quantitatibus
 vtra earum fuerit maior: certa constitutaque vtinur mensura/vt palmo aut cubito: vt huiusce rei certitudi-
 nem experiamur. Ita duobus propositis cupientes cognoscere vtrum eligibilis sit: nos aliquid vnum
 vt delectabile aut vtile loco mensurae (ad quam ea conferamus) constituere oportet. Et in nobis appetitus
 vnus cum ratione & syllogismo habetur: est & vnus qui est praeter opinionem & syllogismum. Et vehemen-
 tior & valentior debiliorem rapit & superat, hinc scpe euenit vt rationalis moueat irrationalem cum
 vehementior fuerit. Euenit item & saepe versa vice irrationalem mouere rationalem secum rapere:
 cum ipse vehementior fuerit. Non quidem quod debilior suum motum deserat: sed alterius fortiore &
 validiore motu rapitur. Quomodo in sphaeris celestibus sphaera (quae vltimum caeli ambitum coer-
 cet) orbis planetaru motus pernitate & velocitate praecellens secum rapit: suos tamen in contrarium circuitus
 efficiunt. Ita est & in nobis. Hoc tamen interest: quod in mundo semper is motus vincit: qui natura emi-
 nentior & nobilior est & alios secum rapit. utis qui primo & supremo attribuitur circulo. In homine ve-
 ro fit plurimisque: vt natura superior praestantiusque ab inferiore superetur/vincatur/atque rapiat. vt in conti-
 nentium constatar argumento, & tribus cognoscantur agitari motibus: inferioris/superioris/ & quodam-
 modo tertio raptus. **C** Tertia questio. Cum duplex sit extinatio siue apprehensio: haec vniuersalis, vt om-
 38 ne liberalitatis opus honeste fit & fieri debet. haec vero particularis: vt huic philosophiae operam studiosi
 se nauanti & quidem indigenti erogare: liberalitatis opus est, quae harum: motum imperat: **C** Responsio.
 Vtraque sed vniuersalis minus: vt quae stando/ quiescendoque magis: moueat/ & ab actione remotior. Partis
 cularis vero magis: vt quae actioni vicinior/propinquiorque immineat.
C Notarum oclavi capitis declaratio.

C Voluntas dicitur appetitus in nobis qui cum ratione & syllogismo habetur: quia quae vult/prius ratiocinatione per intellectum
 consultatum perquisita sunt. Non quidem omnia: nam prudentiae principis per se & sine ratiocinatione assentit / vt temperate
 viuendum esse/imitationem diuinam in agilibus esse sequendam, sicut contemplatiuus intellectus principia scientiarum per se
 ipsa cognoscit esse vera. Itidem neque finem appetit voluntas cum ratiocinatione: quandoquidem consultatio non est ipsius finis, sed
 mediorum in finem. Media vtiq. acceptat voluntas cum ratiocinatione: quia illa inuestigat vis mentis consultatiua per anteceden-
 tem deliberationem. Et cum inuenta fuerint conuenientia, voluntas per electionem illa appetit & prossequitur. **C** Concupiscibilis au-
 tem & irascibilis praeter opinionem est & syllogismum: quia quae appetit aut prossequi aut su gerere non prius ratiocinatione con-
 sultatiua inquirat/ neque deliberat/ neque consultat.

36 **C** Tauum cap. prima questio. Cui prius dictu sit motu in aialibus irrationabilibus ab imaginatione sensuali appetitum, sensuali fieri:
 & in fine libri praecedentis itidem dictum sit animalibus imperfectis vt muscis & vermibus non adesse imaginationem
 & phantasiam: a quo igitur huiusmodi imperfecta animalia mouentur: **C** Responsio. Sicut huiusmodi imperfecta animalia in-
 determinatum habent motum: ita indeterminatum habent & imperfectam phantasiam. Cum enim musca foramine vno in gressu
 sa fuerit non facile memoriam habet per idem egrediendi: sed vltro citroque volitare conspiciunt egressum quarens. quem si
 inuenit: indeterminato quodam motu & quodammodo fortuito comperisse videtur. Et cum semel ambullis alis lesa fuerit:
 illius immemor adhuc flammam circumuolat quousque tota interdum exuratur. Vermes itidem cum ad passum suo antro
 exierint vix ad illud norunt reuertit: quare naturae industria pronisum est vt non longe a suo antro procedant. Perfecta autem animalia/
 quia perfectam habent imaginationem norunt eade regredi via & ad suas sedes reuertit. Prius autem dictum est huiusmodi im-
 perfectis animalibus perfectam non adesse phantasiam. Ipsis siquidem adesse voluptas: si praesto sit aliquid delectabile aut con-

ueniens, & dolor: si inferatur triste quippiam & disconueniens, quare sicut eis adesse appetitus & concupiscibilis ita & imaginatio/
 phantasiaque indeterminata eis adesse concedenda est. Mouentur tamen in presentia a sensu exteriori praedicta animalia: qui cum
 37 appetitu in rei appetite prospectu mouere sine dubitatione aliqua conceditur: neque id prius dicitis repugnat. **C** Secunda questio. Cui
 imaginatio sensuali & appetitus animalibus irrationabilibus inest: manifestum est vtraque vim/illa mouere. At cum homi-
 nibus imaginatio & appetitus sensuali inest pariter & rationalis: quae illarum duarum mouet in homine. **C** Responsio. Cum
 proposita fuerint duae quantitates quarum quae maior fuerit cognoscere volumus: communem accipimus certamque mensuram: vt
 pedem/palmum/aut cubitum: quam vtriusque applicantes quod quereamus inuestigamus. Vt cum in ludo duo globi/lapides aut sa-
 gittae ab eodem signo & meta aequidistare videtur: & cognoscere volumus vtra propinquior fuerit aut remotior: communem
 vtriusque accipimus mensuram qua distantias illas facile discernimus. Ita cum duo proposita fuerint bona: quorum quod eligibilis
 us sit volumus cognoscere/aliquid vnum loco mensurae ad quod illa comparamus constituimus, quod quidem certum interdum
 subiectum est. vt virtus prestantius bonum est sanitas: nam virtus inest anime/anitas vero corpori. Anima autem corpore praes-
 tantior est. Interdum vtile, vt quod est maxime & vere vili propinquius & similis bonum melius est. Interdum diuturnum, vt
 diuturnius bonum eo quod minus est diuturnum est praestantius: & ita de alijs quae in tertio Topicorum latius pertractantur. **C** Et
 in hominibus duplex est appetitus. Vnus rationalis cum ratione & syllogismo: natura quidem perfectior & soli homini peculiaris.
 Alter vero irrationalis praeter ratiocinationem & syllogismum: natura inferior & homini cum brutis communis. Et hi inter
 se aduersantes sunt & contrariantes: assiduamque agentes pugnam: in qua valentior appetitus & vehementior rapit secum debilio-
 rem/institumque, secum trahit, haud secus q. si duo singulari certamine decertent milites: fortior & viribus superior debiliorem
 sternit/eumque, in cauis vinculis secum ducit captiuum. Ex hoc euenit vt interdum appetitus rationalis moueat irrationalem cum
 fuerit valentior: vt in continentibus, quemadmodum dominus seruum rebellem domitum/aut pater filium duro certamine victum
 traheret in viculis. Et motus ille reclus est ad virtutemque, sternit viam: ad quam peruenire quis natura non potest/nisi prius securi-
 dum eius obiectum & materiam continens fuerit. Euenit itidem saepe numero q. appetitus irrationalis moueat rationalem & secum
 trahat cum fuerit vehementior: vt in incontinentibus, quemadmodum seruus in dominum obtinens/aut rebellis filius in patrem/via
 ctum/prostratumque, secum raperet. Et motus iste inordinatus est: ad viciaque disponit, quae ante completa habentur / praecedit circa
 earum materias incontinentia. In huiusmodi tamen motu debilior appetitus suum non deserit motum: sed eum seruans simul alterius
 us valentior & fortiore motu rapitur. Cum enim in continente praevalet voluntas: tamen sensuali appetitus renititur & re-
 murmurat in oppositum, sicut quando in incontinente fortior est appetitus sensuali: vicia tamen voluntas contrahitur & non
 cessat mali conscia trahere in partem alteram, quemadmodum miles victus & vinculis astrictus quis captiuus pertrahitur: non ces-
 sat tamen licet in cassum impetere hostem/ & cum se vinculis eximere. **C** Sicut in sphaeris celestibus suprema sphaera vt ceteras
 inferiores velocitate motus praecellit: & eas secum ab oriente in occidentem & rursum in orientem rapit. Nihilominus sphaera
 inferiores simul proprium ab occidente in orientem motum faciunt: qui ad appetitus sensuali motum habet respondentiam / si
 cut & supremi caeli motus ad motum recte voluntatis. Id tamen in maioris mundi motu & minoris interest: q. in maiori mundo
 semper is motus superat & alios rapit qui natura praestantior est & dignior: vt pote supremi caeli motus: neque vni inferiores caeli
 supremum secum rapiunt/contingit ab occidente in orientem. In homine vero interdum natura superior appetitus ab inferiori
 re & imperfectiore/ scilicet rationalis a sensuali vincitur & rapitur: vt clare incontinentes ostendunt. Et is motus aequae contra homi-
 nis naturam est: ac rectam ordinationem: quemadmodum si peruerso rerum ordine caeli inferiores mouerent supremum & secum
 raperent. Sicut autem caeli tribus agitantur motibus. primo superioris/ab oriente in occidentem: secundo inferioris/ab occidente in
 orientem: & tertio raptus inferiorum ab oriente in occidentem: qui non est in raptis caelis sed rapiens. Nam caeli inferiores illo motu rap-
 tus non mouentur per se sed per accidens: quare non motu qui in ipsis est sed alterius vt pote caeli rapiens: hoc pacto mouentur,
 quemadmodum homo quiescens in nauis mouetur non motu qui in eo est sed qui est in nauis ipsum deferente. Ita & continentibus & in-
 continentibus tribus percipiuntur agitari motibus. primo appetitus superioris motu scilicet rationalis: secundo appetitus inferioris &
 38 sensuali: & tertio motu raptus aut qui fit a superiore vt in continentibus/aut inferiore vt in incontinentibus. **C** Tertia questio.
 Cum duplex sit animi apprehensio complexa, vna quidem vniuersalis: vt omne liberalitatis officium honeste fit & agendum est.
 Altera vero particularis: vt huic hominis studio philosophiae opera danti & indigenti pecunia erogare: est liberalitatis officium, quillari ap-
 prehensionem mouet hominem ad opus: **C** Responsio. Vtraque hominem mouet & incitat ad operandum: sed vniuersalis minus mouet, na stado
 & quiescendo quis vniuersale apprehendit/ ei assentitur/ & per ea sola non exit in operationem, quia vniuersalia ab actu & opera-
 tione quae circa singularia versatur remotiora sunt. Particularis autem magis mouet: nam actioni quae in singularibus consistit
 est propinquior. Cum primum enim vir liberalis apprehendit singularem offerentem singulas ipsius operationis circumstantias:
 consensum se accingit ad operationem. **C** Noni cap. nota. **C** In corruptibile animal addit: propter eos qui caelum imo
 verius mundum animal esse asserunt: cui tamen nullum sensum tribuunt vt Timeus. At enim. Nec oculis indigebat: quia nihil extra
 (quod cerni posset) relictum erat. Nec auribus: cum nihil superesset foris, quod audiretur. Nec erant aere circumfusa externa mundi: vt
 respiracione requireret. Nec membris quide talibus opus erat: q. per noua alimenta susciperet: aut decocti cibi excrementa emitteret.

39 **C** Tauum cap. continet sex conclusiones. Vnum correlatum ad quintam. Et quomodo anima
 malia a longe sentiant post sextam. **C** Prima conclusio. Quicquid vitu: a generationis initia-
 tio ad suum usque obitum/interitumque vegetatricem animam retinere necesse est. **C** Na omne
 tale a suae generacionis initio ad statum (modo impedimentum tollatur) auget/ citius statum habet: post
 quem ad obitum usque minuitur. Id autem sine alimento fieri nequit. Inest igitur ipsi suo toto
 40 duracionis tempore vegetatrix anima. **C** Secunda. Non omnibus viuentibus praesto adesse sensum necesse
 se est. **C** Nam plantis non adest: & si vitam possideant. Earum enim corpus nimis simplex/ terrenum / &
 ad fertendum ineptum. Non igitur habet tactum, quo non habito: vt ceteri deficiant necesse est. Sine enim tactu: sensum
 f ii

vltū haberī impossibīle est. ¶ Tertia. Oē animal sensū habet. ¶ Nā omnia q̄ natura subsistūt/propter aliā
quid sūt: & natura nihil temere & frustra facit, habebūt igit̄ sensū q̄ p̄grediunt̄ & q̄ se de loco in locum
trāserūt/vt cibū a lōge sibi q̄ritēt & acquirāt: alioquin sine carebūt/aliq̄ nō poterūt. Et pariter sensū ha-
bebūt q̄ fedi nixa alio se trāsferre nequeūt: vt cōiunctū discernāt alimētū. Neq; licet dicere corruptibile
aīal motū p̄ditū, intellectu habere sufficere ad discernēdū: & sensū nō habere, neq; quidē icorruptibile,
nā aut id sic melius essēt corpori aut aīe, nō autē aīe: qā nō meli⁹ sine ipso intelligit̄, neq; it̄ idē corpori: q̄
p̄pter sensū aīalibus datū esse videt̄. ¶ Quarta. aīalis corpus simplex esse impossibīle est. ¶ Nā si simplex
essēt tactū nō haberet, tactū autē/ipsū habere necesse est. Nō igit̄ corp⁹ simplex sed cōpositū mīxtūq; ha-
bet. ¶ Quīta. Tact⁹ maxime aīali necessari⁹ est. ¶ Nā cū aīal corporeū sit: ipsū p̄xīma cōtingere corpo-
ra necesse est, oportuit igitur ipsū mūrī tāgendī facultate: qua salubria ab officientib⁹ discernere q̄at/
salutēq; suā efficiat, alioquin vitā nō salvat. Fit enī tact⁹ p̄ quiddā iternū, quō igit̄ dinoscere aīal ea q̄ p̄sūt
vt p̄sequat̄: & ea q̄ officit̄/mocētq; vt fugiat sine tactu: quo p̄sidio destituta aīali/vt statim deperēt nec-
esse est. De visu autē/auditu & odoratu nō ita fit: sed medio quodā hauriunt̄ extraneo. ¶ Correlariū. hīnc
fit vt gustus quodāmodo aīali sit necessari⁹. ¶ Nā gustus vt tactus quidā est: & alimentū tāgere neces-
se est. Est igitur (vt tactus) quodāmodo necessari⁹. ¶ Sexta cōclusio. visus/auditu⁹/ & odorandi sensus nō
sūt vt tactus necessarij. Tactū enī & gustū diximus aīali necessarij: q̄ tactus / alimētū sit sensus, sine
quo nō cōtingit animal esse posse, nō autē de visu/auditu aut odorādī sēu ita est. Color enī/son⁹/ & odor
alimentū nō p̄stāt/augmentū/ & decrementū, & natura pleraq; animalū his sēribus nō munit̄: sed boni
grā aliquibus ipsos addidit, & potissimū p̄gressi⁹: q̄ a lōge vitā q̄ritāt. Nec mirū nā hoc horū sensuū
p̄sidio ipsa saluari necesse est: neq; ad suā salutē tact⁹ munitio sufficeret. ¶ Et si q̄ras, quō a lōge sentiat̄: vt
videat̄/audiat̄/odorēt̄. ¶ Dicit̄ q̄ sensibile mediū mouere: mediū vero motū ciere/mouereq; sēu. p̄de atq;
si mouēs aliqd pellat: q̄d pulsu/alterū pellat, sicut primū mouēs a nullo pellit̄: & vltimū pulsu solū pellit̄
& nō pellit̄/ media vero nūc plura nūc pauciora & pellūt & pellunt̄: sic i fēuatiōe, hoc excepto q̄ in hūit̄
modi sensus alteratiōe: vnū manēs in eodē loco/alterat, pelles autē locū mutat. Quēadmodū cū cerē sigil-
lū imprimis: q̄ tū pellēdo cera cedit̄: sigillū vestigiū p̄funde tenet, vbi vero nō cedit̄ vt lapis: non retinet,
ita & aqua & aer/ & maxime aer/ vnus & idē manens patitur & sensū mouet. Et ita dicere satius videtur q̄
putare dū videmus oportere radios ab oculis egredi: qui a colore & figura passū/ & densitate repercuti-
si/ ad oculū redeāt. At leuis & cōplanatus aer vnus/ in fractū q; manēs/ colorib⁹ & figuris affectus: melius
dicetur visum iere & sensum coloris & figurę facere, haud secus q̄ si sigillum ad finē vsq; ingrederetur
cerę: illic sigillū vestigiū relinquens. ¶ Nota. ū noni cap. declaratio. ¶ Cū philosophus dicit q̄, neq;
corruptibile animal neq; incorruptibile motu p̄ditū solū habet intellectū sine sensu ad alimentū discernēdū: adiungit animal incor-
ruptibile nō secundū propriā determinationē/ qui reuer a nullū est tale: sed propter eos qui totū mundū animal esse dixerūt/ anima
mūdi animalī, cū intellectu quidē attribūtū ē nō sensū, cuius sententię fuit Timęus ita dicens. Idipsum animal (mundū significās)
oculis nō indigeat: quia cū nihil sit extra mundū ē oculo deprehendatur id quod extra vidētē est, nihil extra ipsum animal quod
cerni possit relicūm erat. Nec auribus indigeat: quia extra ipsum nihil erat in quo fieret sonus qui audiretur. Neq; respiratiōe in-
digeat: quia extra mundum non est circumfusus aer quem respiratiōe attrabat. Neq; membris ei opus est per quē alimenta susci-
piat aut alimentū superflua emittat, cum alimentum ab extrinseco adueniat: nihil autem est extra mundum.

¶ **N**oni capitis prima conclusio. Omne viuens a principio sue durationis ad finem vsq; vegetandi vim/operationemq; habet
¶ Nam omne viuens a principio sue durationis vsq; ad statum / augmentationisq; terminum augetur: plus reparando q̄
fuerit deperditum. A fine autem augmentationis ad principium vsq; diminutionis est in statu / ē natura sibi determinatē ma-
gnitudinis complementum habet, quodq; reparatur / equum est ei quod est deperditum. A fine autem status ad obitū vsq; ē
interitum diminitur: ē minus reparatū q̄ sit deperditum. At hęc tria / augmentatiō / status / & diminitio quibus tota viuē-
tis absolutū duratiō: fieri non possunt sine alimento & eius conuersione in substantiam aliā, ergo toto durationis tempore in-
est viuenti nutriendi vis: quare & vegetatrix anima. ¶ Secunda conclusio. Non omnibus viuētib⁹ adest sensus. ¶ Nam plantę
viumi/nutriuntur/augetur / minuentur & suum generant simile: & tamen non habent sensum. Nam earum corpus nimis
um simplex est & declinans ad vnus elementi contemperamentum scilicet terrę: quod est ineptum ad sentiendum, igitur non ha-
bent tactū. Requirit enim tactus / organum quattuor elementorū qualitātibus contemperatum: in quo terra (quę ab actiō-
ne & motu remotissima est) non insigniter abundet: quū plus terrę q̄ aliorum organorum in mediocritate tamen participet. Et si
plantę non habent tactū, nec aliorum sensuum habent vllum. Est enim ofsensus tactus esse primus sensuum: quo quidē absente ē
ceteros sensus deficere necesse est. ¶ Tertia conclusio. Omne animal habet sensum. ¶ Nam quęcumq; natura existunt. ad aliquem
finem ordinata sunt ē vsū, nihil enim natura temere aut frustra facit. Animalia itaq; quę de loco ad locum se transferunt, ha-
bent sensum vt visum/auditu/olfactū, vt eius adiutorio alimentum distans percipiant/ ē ad illud sensu perceptū mouentur.
Visu enim animalia quod in prospectū est alimentū deprehendūt: ē ab exteriorē sēu excitato appetitu ad illud sumēdū ferunt̄. Sic
& auditū, vt lupus balatuouis ē cōspēctū. Enī olfactū excitant̄ ad psequendū alimentū vt canes. Si enim hui⁹modi aīalia sen-
sus nō haberēt, sine suo carerēt scilz iucōseruatiōe/ ē nutriti nō possēt. Aīalia autē suis locis fixa sensū habēt vt gustū ē tactū (quo
suis p̄ mediū intraneū faciūt opatiōes) vt cōiunctū alimētū dinoscāt/ ē conuētiēs ab incōuētiētū djudicēt: ē hoc pacto cōseruāt.
¶ Neq; valet cavillatio qua quis diceret ad alimentum sumendū satis esse animalī q̄ motū habeat & intellectum sine sensu: ad
discernendū nutrimentum. Nam tale animal / corruptibile esse non possēt: cum in corruptibilibus animalibus vt homine intellē-
ctus sine sensu nō possit sensibilia percipere. Alimētū autē omne, sensibile, neq; esset incorruptibile. Nā aut nō habere sensū meli⁹ esset

O biectionis dilutio.

aīe aut corpori. Nō animę: quia aīa sine sensu nō melius neq; conuenientius intelligit̄, immo nullo mō intelligit̄. Neq; corpori: quia
corpus datum est animalibus ad sensuū operationes exercendas. Totum enim corpus: ipsum tactus/ & determinatē corporis par-
tes: ceterorum sensuum organa sunt. ¶ Quarta conclusio. Animalis corpus simplex esse impossibile est. ¶ Vnius tantū elementi contemperamen-
tum habere impossibīle est. ¶ Nam si animalis corpus simplex esset: tactum non haberet. Requirit enim tactus organum composi-
tum ē mixtum. Et si non haberet tactum: non esset animal/ non enim natum est animal sine tactu subsistere, quare si corpus simplex
esset: non esset animal. Et ex opposito si sit animal: vt tactum habeat necesse est, & si tactum habet: corpus simplex non est, ergo si
sit animal, non est corpus simplex, igitur animalis corpus simplex esse impossibile est. ¶ Quinta conclusio. Tactus maxime sensuū
animali necessari⁹ est. ¶ Nam cum animal corporeū sit & magnitudinem habeat: vt proxima secundum molem & attiguita-
tem tangat corpora necesse est / vt ne vllum quidem inter animal & quod tangit corpus intercipiatur medium. Alioquin haberet
vacuum in rebus naturalibus locum. Conueniens itaq; fuit animal habere sensum tactus & vim discernendi calidum a frigido
& humidū a secco, qua conuenientia sue salutis corpora a nocivis ē dsconuenientibus internoicat̄ / ē sic sue conseruationi prospici-
at. Alioquin se saluare non posset. Nō enim dinoscere posset animal ea quę proxima vt prosequatur / ē ea quę nocent vt fugiat si-
ne tactu: quo cum primum animalia priuata sunt/ moriuntur. De visu autē/auditu & olfactu non ita est vt de tactu: nam tres
dscti sensus per mediū extraneum suam faciunt operationem. Tactus vero per mediū intraneum. ¶ Correlariū. Hinc fit vt
gustus quodāmodo animalī sit necessari⁹. ¶ Nam gustus est vt quidam tactus q̄ semper coniuētus sit tactū ē gustatiō sine
tactione non fiat vnq;. Et vt fiat gustus: necesse est lingua tangere alimentū/ alioquin sapes non discernet̄: ē conuenientes a dscon-
uenientibus non deprehendit̄. Est igitur gustus vt tactus quodāmodo nō necessari⁹. Tactus quidem simpliciter & primo loco: qua-
stus autem ad vite commoditatem ē secundo loco. ¶ Sexta conclusio. Visus/auditus/ & olfactus non sunt eo modo quo tactus nec-
cessarij. ¶ Dicit̄ enim tactum & gustum animalī esse necessarios: quia tactus est sensus quo alimentum discernitur / & eius
qualitates calidum/ frigidum/ humidum/ ē siccum: sine quo quidem tactū non potest animal viuere. Visus autem auditus & ol-
factus non sunt sensus alimentū: nam color/son⁹ & odor alimentum non p̄stant neq; augmentum neq; decrementum. Non igitur
sunt dscti sensus ad vitam sicut tactus necessarij. Et natura pleriq; animalibus dsctos tres sensus ne gauiāt, eis non indigeant
ad longe perquirēdū alimentum/ quandoquidem alimentum sibi natura coniuētum habeant. Aliquibus vero animalibus bo-
ni gratia illos concessit: potissimum se de loco ad locum transferentibus ad victum sibi a longe querendum. Et id non sine ratio-
ne factum est: nam necesse est ipsa quę se mouent animalia ad munitio trium datorum sensuum saluari/ neq; solus tactus ad eorum
salutem sufficit. ¶ Quod si quis percontetur quo modo animalia a longe sentiunt/ vident/ audiunt/ odorant. ¶ Responsio. Primum
ē exterum sensibile in mediū suam causat similitudinē: ē mediū similem ei quam in se habet speciem imprimat in organo sen-
sus. Quę ad modum si manus moueat baculum/ ē baculus lapidem/ qui vterius aliud non moueat: sicut manus primum mouens
a nullo mouetur/ & lapis vltimum motum solum mouetur ē non mouet. Baculus vero medium / ē mouet & mouetur. Ita ex-
trinsecum ē primum sensibile solum mouet et non mouetur. Organum vero mouetur solum ē non mouet. Estq; vt postremum,
Intermedium autem corpus vt aer aut aqua mouet & mouetur, hoc tamen interest q̄ in hui⁹modi sensus operatione sensibile eodē
loco manens ē non se transferens mouet medium: quod etiam eodē semper loco consistit: neq; sensus organum vt sentiat/ quoquo
pacto locum demutat, pellens autem loco mouetur: ē alterum & sede sua dimouet. Et cum sigillum: cerie imprimitur/ quantum pel-
lendo cera introrsum cedit: tantum sigilli figuram retinet impressam. Vbi autem corpus non cedit sigillo vt lapis & lignum: non
seruat speciem sigilli. Ita aer & aqua videndi/audiendi & olfaciendi media: & magis aer vnus & idem/ ē eodem penitus lo-
co manens suscipit speciem sensibilem ē eam sensui imprimat. Est enim medium ipsum vt sigillum/ cerā vtrā vt sensus organum.
Vt ergo impressio sigilli in cera fit suscipiendo intra cerā sigilli speciem ē non extra mittendo: ita sentatio omnis fit suscipiendo spe-
ciem sensibilis in organo: ē nō aliquid extra diffundendo. Sic enim dicere veritati est conformius q̄ putare dū sit visio radii visuaz
les ab oculo egredi ad res visas q̄i coloris & figurę speciem in se suscipientes & densitate medij repercutit̄ ad oculum reuer-
tantur. Nam si qui ab oculo vapores egrediunt̄ vt ab oculo basilici qui venenato aspectu enecat animalia: illi non amplius faciunt
ad visionem q̄ sudores a manu exeuētes faciunt ad tactionem. At aer leuis/ planus ē integer manens coloris & figurę speciebus
in se susceptis/ sensum mouet/ ē coloris/ figuręq; sensationem efficit, sicut si sigillum ad finem vsq; cerę secundum profundum in-
tradatur: in eius extremitate sigilli vestigiū relinquens. Ita primum sensibile suam speciem diffundit per totum mediū secundū
profundum vsq; ad sensus organum: in quo vt fine & extremo medij suam etiā speciem imprimat. ¶ Decimi cap. notę.

¶ **E**cimum caput continet tres conclusiones, & vnum correlariū ad secundam. ¶ Prima
conclusio. Animalis corpus simplex esse impossibile est, simplex intelligo igneū/aerium/
aqueum/aut terreum. ¶ Nam sine tactu animal esse non potest: neq; aliorum sensuum vllum
habere. Atqui tactus/ simplicis corporis esse non potest: & si visus / auditus / odoratus pos-
sunt, vt aquei & aerei: per quę vt media sentitē faciunt, tactus enim per intraneum: & tangit
do ipsa ignea/aerea/aquea/ & terreā sentit̄. Hinc tactus nomē ei in aītu est, animalis igit̄ corp⁹/ simplex est
se nō pōt. At tibi forte videri posset terreū eē posse, sed sane ita eē neq;. Nā tact⁹/ susceptiu⁹ est oīz tāgibī-
lū vt medietas q̄dā, & nō solū differētiarū terre: sed calidi/ frigidi/ hūidi/ & sicci & oīz tāgī possibīlū.
¶ Hinc ossā/ pili/ & plāte nō sētū: quā terreā sūt. ¶ Scđa. aīalia tactu priuata mori necesse ē. ¶ Nā sine eo (vt
dixim⁹) neq; aīal esse pōt: neq; sētū vll⁹, imo cū sit ille sēt⁹: aīal esse necesse est, & cū sit aīal: hūc solū sētū
haberi pariter oportet. ¶ Correlariū. hinc fit vt excellētē sensibīlū alioq; sētū: nō aīal corrūpt̄ sed solū
sētum nisi per accidens, excellētē vero tangibīlū: et tactum & ipsum animal per se corrumpunt.
¶ Excellens enim sonus vt tonitrus / animal non corrumpit sed auditum: nisi per accidens, vt cum spi-
ritus simul cū sono elisī p̄cussio aīal exanimet. Neq; excellēs visibile aīal corrūpt̄: sed visū/ nisi p̄ accidēs.

vt cū visu sic terrore afficitur animal: vt e vita emigret/ scedatq. Et ita de odore & sapore. At excellentiæ tangibilitum: calidum/frigidum/humidum/siccum/molle & durum: tactum per se corrumpt & animal. Non enim corrupto tactu: animal superuivere contingit, & omnis sensibilis superexcellentiā sensu corrumpt. **T**ertia. Solus tactus animal ad esse necessarius est: alii vero propter bene esse. **N**am solus tactus animal (vt vivat) haberi est necessarius, & alii corrupti non interimunt animal, qui q̄ ob bene esse animal sint concessi: statim cognitum est. Visus enim additus est: quo vitam in aere aut aqua aut aliquo perspicuo sibi vendicat. Auditus: quo ei aliquid indicetur, odoratus: quo odore a longe percepto ad alimentum se convertat, gustus: quo iocundum sit et alimentum/& triste refugiat. Postremo lingua adhibita est: vt sapores discernat/voceq; effingat. Est itaq; notum/solum tactum ad esse animal necessarium esse tributum: ceteros vero non ad esse sed ob bene esse.

Trium de Anima Aristotelis completę Paraphrasis / finis

Decimi capitis prima conclusio. Animalis corpus simplex esse impossibile est. **S**implex quidem esset: quando solū esset igneus vel ignis tantum temperamentum haberet: aut solum aereum/aut aqueum/aut terreum. Nam sine tactu animal esse non potest: neq; aliorum sensuum vllum habere. At tactus in corpore simplici & organo vnius elementi temperamentum habente esse non potest: quia illius solius qualitates tangibiles perciperet & non aliorum: quibus visus/auditus/ & odoratus/possunt habere organum simplex vt aereum/aut aqueum: quia sensationem faciunt per medium extraneum vt aereum aut aquam. Et rationalibile est illa habere naturam illius medij: per quod sentiunt. Non tamen hic vult philosophus organum visus & auditus omnino esse simplex: habet enim quatuor elementorum temperamenta, sed insigniter vnius elementi temperamentum retinet: a quo vt dominante nomen sumit, vt visus organum aqueum dicitur: & auditus/aereum. Et sunt aer & aqua in maiori dominio in dictorum sensuum organis. Iam terra in organo tactus, immo si terra in tanta esset excellentia in organo tactus in quanta aer est in organo auditus/aut aqua in organo visus: organum tale esset ineptum ad tangendum. Quia igitur visus & auditus organa declinant ad vnius elementi & quidem insigniter supereminētis temperamentum: recte hic dicitur est visum/auditum/ & odoratum posse esse corporis simplicis: vt aerei aut aquei. Tactus autem per medium sensit intraneum vt carnem: & sensit tam ignea corpora q̄ aerea q̄ aqua & terreis: scdm magnitudinē proximū corpus tangendo. Si enim sensus tactus molle corpus virtute tangēdi secundū qualitatem tangat: simul etiam tangit ipsum secundum magnitudinem nam nullo interveniente altero corpore tangit. Corporis autem duri qualitates tangibiles percipit non simul ipsum secundum magnitudinem tangendo/ cum semper aer aut aqua que secludi non potest/interueniat media: nunq̄ tamen secundum qualitatem aliquod corpus tangere possumus/ quin secundum molem vel ipsum vel alterum tangamus. Ex illo nomen tactus sensui impostum est: nomen inquam quo & contiguorum corporum proximis tactus significatur: ita ambo coniuncta sint/ vt nunq̄ tactus secundum qualitatem sine tactu secundum magnitudinem deprehendatur esse: tametsi contra secundum magnitudinem contactus sine tactu secundum qualitatem esse possit/ vt in dormientibus & corporibus inanimatis, igitur animalis corpus simplex esse non potest. **A**t si quis inisset. Sicut organum visus aqueum & auditus aereum est: ita & tactus organum eodem iure potest esse terreum/ quare & simplex. **R**esponso. Non est simile de visui & auditui sicut de tactu. Nam visus temperamento aqueo percipit omnes colores: & auditus temperamento aereo omnes sonos. Tactus autem si terreum haberet organum: non omnes perciperet qualitates tangibiles/ sed solum frigiditatem & siccitatem terream. Quorum cum non solum sit tactus sed etiam omnium qualitatum tangibilium cuiuscuq; elementi aut corporis compositi: vt pote calidi/frigidi/humidi/visci/gravis/leuis/rari/densi/mollis duri/ non potest solum esse terreum. Idcirco ossa/pili/plantæ ob nimiam quod habent terrę contemperamentū nō sentiūt. **S**ecunda conclusio. Animalia tactu priuata interire necesse est. **N**ā sine tactu animal esse nō potest/ neq; aliorū sensuum vllum habere, vt modo dictū est. **Q**uoniam cum est tactus/est animal / & ediuertio sicut est animal est tactus/ quare ex opposito si nō est tactus/ nō est animal. **S**unt enim simul natura. **C**orrelariū. Hinc fit vt exuperatioes & excellentiæ sensibiliū aliorū sensuum vt visus/auditus/olfactus/gustus: animal nō corripāt sed solū sensum nisi p̄ accidēs & per alterum tali sensibili coniunctum. Exuperationes autem & excellentiæ tangibilium: & tactū & ipsū aiā per se corripūt. **E**xcellens enim sonus vt tonitruū/auditū quidē per se corripit: nō tamen animal enecat nisi per accidens/ quādo scilicet ventus simul cū tonitruo ex nube elisus animal interimit. Nō enim sonus enecat animalia/ neq; subuertit edificia/ aut arbores euellit: sed violentus spiritus sono cōiunctus. **Q**ui cū sensu nō percipiatur/ sonus autē facile sensu cognoscatur: dictos effectus vulgares sono ascribunt. Excellēs itidē visibile animal nō occidit sed visū tantū corripit: nisi p̄ accidēs/ cū ex rei visę horrore aiā tanto corripiat timore vt moriatur. Sic de odore & sapore dicendū est: quorū sensus interempti nō interimūt p̄ se aiā. At excellentiæ tangibilium vt venemē calidū/frigidū/humidū/siccū: tactū p̄ se corripūt. **O**is enim sensibilis superexcellētiā sensū corripit. Et tactus corruptus: corrumpt animal. Nā corrupto tactu animal superuivere impossibile est. Ergo & excellentiæ tangibilium per se corripūt animal. **T**ertia conclusio. Solus tactus animal vt sit: est necessarius. Alij vero sensus non vt sit animal, sed vt bene sit/ sunt necessarii. **N**ā solus tactus animal vt vivat necessarius est: non autem alij sensus: cum ipis deperditis non oporteat animal deperire. **Q**uia autē ad bene esse sint animal concessi/ patet. **Q**uia visus animal datus est vt vitam in aere aut aqua ducat/ alimentumq; querit/ prosequatur cōueniēs & fugiat disconueniēs. Auditus vero cōcessus est vt aiā aliquid per vocē significet / hōi enim aiā p̄fectissimo p̄ vocē p̄fectissimam & exactissimam significatur animi intentio ab homine. Bruta vero per proprias & natura concessas voces/ animi affectus ac passionēs significant. Odoratus itidem datus est vt odore perceptum a longe alimentum querat. Gustus vero: vt suā naturę cōueniēs alimentū sapore discernat disconueniētia. Postremo lingua cōcessa est animantibus: vt sapores tanq̄ gustanda sensoriū dinoscāt & voces efformet. **Q**uare manifestum est: solum tactum animal vt sit esse necessarium: ceteros autem sensus: vt bene sit.

Quomodo tactus secundū sensum contactū secundum molem cōiunctus est.

47

48

49

50

Commentarij in tertium de Anima Aristotelis finis.

Primi cap. libri de sensu & sensato nota.

Color/ proprium & per se a visu perceptibile. **C**Symbolum/ signum/ significatiuum.

Iber de sensu & sensato septem cap. complectitur. Primum tres conclusiones, dicit correlaria ad primam, & vnum ad tertiam. **P**rima conclusio. Quoniam de anima & virtutibus eius vt ab ipsa proficiuntur determinationem fecimus: his suppositis de reliquis & iis que minus explicauimus tam communibus q̄ propriis determinationem facere expediet. **N**am de iis que animalibus sunt & corpori & animę communia (quę in iis de anima non exacte satis determinata sunt: aut quę illic tacta non sunt) apta post considerationem de anima incumbit determinatio. Talia autem sunt: sensus/ memoria/ anima & corpori communia / & fere omnibus animalibus: quemadmodum appetitus/concupiscentia/ira/delectatio/tristitia, & hæ quatuor numero passionum coniugationes: somnus/vigilia/iuuentus/senectus/aspiratio & respiratio/mors & vita: de quibus nihil illic tactum est. Expediet igitur de iis determinationem facere: & quid vnumquodq; eorum sit, vt quid memoria/ quid somnus/vigilia/iuuentus/senectus/aspiratio/respiratio/quid mors/quid vita & cur vnumquodq; accidat: videre. **P**rimum correlariū. Hanc ob causam naturales philosophi: fatalitatis & egritudinis est principia inuenire. **S**unt enim hæ: communes passionēs: solis animalibus conuenientes. Nam sanitatem & egritudinem vita carentibus fieri impossibile est. **S**ecundum correlariū. Et hinc fit vt Medicorum q̄ plurimi audiūscule physicam artem prosequantur & querant. **N**am vbi naturales finiunt: oriuntur medici, & ex his que de natura sunt: sua sumit principia Medicina. **S**ecunda. Omnia que dicta sunt: corpori & animę cōmunia sunt. **N**am aut hęc sensus sunt habitus: vt memoria: aut passiones quę sensibus sunt: vt somnus & vigilia, aut animal & pariter corpus & animā saluat: vt respiratio/iuuentus/vita & sanitas, aut corruptiones sunt & priuationes: vt respiratiōis ablatio/senectus/mors/egritudo. Sunt igitur hęc omnia: corpori et animę cōmunia. Quid enim sit sensus/ propter quid accidat/ quę corporis sit (vt qui corporeo indiget sensorio) & quę animę: satis apprimēq; superius dictū est. **D**ictū etiam est gustū & tactū: sensū maxime necessarios animalibus esse. Tactū quidē: quod animal saluetur a corruptentibus tangibilibus, gustū vero propter escā. Est enim sapor ad nutritiū partē ordinatus. Is enim sensus iocundū amplectitur alimentū: triste autē & horridū refugit & ab hominatur, & alios sensus auditū/visum & odoratum (qui per exteriora media sunt) iis animantibus concessos diximus quo a longe alimentum dinoscetes sibi melius provideant. At visus & auditus in animalibus intellectu & prudentia p̄diti (qualis est homo) altioris boni vt disciplinę & prudentię gratia sunt. Nam plūrimas differentias ostendunt: ex quibus contemplatio cōfurgit: & circa agibilia/humanasq; actiones discretio, de quibus hęc adhuc adiciamus. **T**ertia conclusio. Visus ad plura per se dinoscenda & ad necessaria: sicut dū se melior promptiorq; habetur: auditus autem per accidens. **N**am visus multiformis/ multiformisq; rerum differentias/ & ad vitam necessarias per se monstrat. Nam omnia corpora colore participāt, & sensibilia cōmunia magis hoc sensu percipimus. Auditus autem solos sonos & vocum varietates per se ostendit: que pauca sunt. Soni enim paucis conueniunt & voces per pauca eliciunt. Visus igitur ad plura per se dinoscenda & ad necessaria: secundum se melior/ aptiorq; habetur. Sed quod auditus ad plura per accidens valet: hinc cognoscitur. Nam auditus & disciplinę & prudentię plurimum cōfert. Sermo enim solius auditus est: ex quo omnium patitur disciplina: & non modo sonorum & colorum, non quidem secundum se/ sed secundum accidens. **C**onstat sicut dicitur sermo ex nominibus: quorum vnumquodq; Symbolum est: vt atq; signum. Vt enim vox vniciq; rei sit signum: apte imponi cognoscitur, est igitur auditus per accidens plurimum. **C**orrelariū. Vnde fit vt a natiuitate cōc̄: sapientiores euadant a natiuitate furdis atq; mutis. Est enim (vt dictum est) auditus sensus disciplinę. Sed de his hæc tenent.

Connotarum primi capitis libri de sensu & sensato declaratio. **C**um dicit littera: omnia corpora colore participare / non ibi proprie sumitur color pro eo quod mouet actu perspicuo / in eorum terminati extremitate existens: quęadmodū in secundo de anima scriptum est, sed cōmuniter pro oīco quod proprie & p̄ se a visu perceptibile est. Et cōplectitur colorē proprie sumptū/ lumen/ lucem/ fulgorē & cetera id genus visibilia. **S**ymbolū id dicitur quā aliquid rei signū est & significatiuum vt hō, omnīū hōim/ equus/ equorū / & vnumquodq; vocabulū ex impositione significat.

Primi cap. libri de sensu & sensato prima conclusio. **Q**uoniam de anima/ virtutibus eius & opatiōibus q̄ ab ipsa sicut dicitur determinatio facere. **N**ā de his passionibus animalū q̄ ab anima efficiuntur: & a corpore/ materiaq; aiā suscipiuntur: de quibus in libro de aiā cōpleta determinatio facta nō est/ cōueniēter post cōsiderationē de aiā determinadū est. Huiusmodi autē passiones corpori et aiā cōes et satis p̄fecte prius explicatę sūt sc̄us & memoria sensualistū q̄ quidē aiā & corpori cōia sūt / & fere oībus aiālibus cōueniētiā: sicut & iis appetitus cōcupiscentia/ira/delectatio/tristitia. Et hæ quatuor cōiugatiōes/passionēq; adiuuicē oppositarū cōbiuatiōes/ per aspiratiōē & respiratiōē q̄ abo in affirmatione sunt. Est enim aspiratio: aeris per anhelitū ad se attractio/ & expiratio: emissio. Respiratio vtrūq; cōplectitur. Et de his nominatis nulla in libris de aiā mētio habita est. **C**ōueniēs est igitur de iis determinare: quē quid vnumquodq; sit & quomō fiat/ cōsiderare. **P**rimū correlariū. Hęc ob causā ad naturalē philosophiā p̄tinēt fatalitatis & egritudinis causas saltē in generali p̄uestigare. **N**ā sanitas & egritudo passiones sūt aiā et corpori cōes. Hęc quē vt est efficienti. Corpori vero vt subiecto: & solis aiālibus cōueniūt. Sanitate enim & egritudine vita carētibus & etiā sensu/ conuenire impossibile est. **S**ecundum correlariū. Hinc quoz; fit vt medici complures naturalis philosophiæ ad modum studiosi sint. **f** iiii

Vtra physio
ca an medici
na est dignis
or.

¶ Nam ubi determinatio suam expleuerit physio: sua incipit medicus. Et ex his que in philosophia naturali determinata sunt preteritum de animalium passionibus corpori et anime corporibus (nam cetera philosophie naturalis elementa parum medico conuincunt) ut in libro de generatione / secundo de anima et paruis naturalibus: medicus sua determinationem sumit, quare hanc philosophie naturalis partem cognoscere necessarium est his qui ad medicine cognitionem aspirant. Non tamen idcirco concesserim physicam ad medicinam recte ordinari: nam hic minus digna est: ut que ad consultationem operandum dirigit: illa vero dignior que ad contemplationem contendit: diuinarumque cognitioni parat aditum. Non autem sunt perfectiora ad minus perfecta ordinanda. Sed ob necessitatem humanam aliqua philosophie naturalis pars preter suam dignitatem ad medicinam humane salutis necessariam ordinatur: et quodammodo descendit: cum potius ascendere nata sit. Facit enim humana necessitas ut plerumque contra sue dignitatis rationem ordinentur: non tam pro sue nature conditione quam pro humana indigentia subleuanda. ¶ Secunda conclusio. Passiones omnes que modo dicte sunt: et anime et corpori communes sunt. Hinc quidem ut subiecto illi vero ut efficienti principio. ¶ Nam que dicte sunt passionibus quadruplicem habent rationem. Aut enim species sunt sensibiles in sensu exterioris organo seruatae: et illic ab anime perfecte (que habitus sensum dicuntur) ut memoria. Aut sunt passionibus que sensibus sunt: ut sensus qui sensationem exteriorum priuationem fit: et uigilia que functione et operatione sensuum exteriorum agitur, aut animal saluantur eiusque anime et corpus: ut respiratio inuentus: uita sanitas. Aut corruptionem animalis inferunt et predictarum passionum priuationes sunt: ut respiracionis ablatio / senectus / mors / egritudo. Sed hec omnia nunc enumerata ab anime efficiuntur: et sunt in corpore tanquam subiecto: igitur hec omnia sunt corpori et anime communia. Porro quid sensus / propter quid fiat eius operatio / et que anime pariter et corpori sit communis cum corporeo indiget organo: satis prius dictum est. Quod etiam gustus et tactus inter omnes sensus maxime sunt necessarij animalis: superius itidem declaratum est. Tactus quidem: qui per ipsum animal preseruatur a tangibilibus ipsam corrumpere natis. Gustus uero propter cibum. Saporem enim alimentum conueniens a disconuenienti discernitur. Alimentum autem ad nutriendi uim est necessarium: igitur sapor ad uim nutritiuam conducit et ordinatur. Gustus autem saporis diiudicat / et conueniens nature alimentum sumit: noxium uero et disconueniens refugit / ut in animalis ingressu positus: cuius indicio nature amicum intret / et inimicum arceatur / repellaturque. igitur et gustus ad uim nutriendi ordinatur. At uis nutriendi animalis quoad uiuere adest et est necessaria: igitur et gustus ad uitam bene agendam necessarius est. Præterea dictum est tres alios sensus / uisum / auditum / et odoratum per medium extraneum suas operationes exercentes: animalibus esse concessos ut a longo spacij interuallo alimentum per colorem / sonum aut odorem deprehendentes sibi aptius provideant. At uero uisus et auditus hominibus intellectum habentibus et prudentiam maioris boni gratia concessi sunt: ut pote discipline et prudentie consequenda. Nempe dicti duo sensus plurimas rerum differentias et proprietates offendunt: ex quibus uelut in disciplinis contemplatio oritur que uim anime contemplatiuam perficit. Ex quibus item circa humanas operationes et huius uite actiones prudentia et discretio nascitur: que partem mentis actiuam et consultatiuam perfectam reddat. De quibus et hec adijcienda sunt. ¶ Tertia conclusio. ¶ Uisus ad plura per se cognoscenda quam auditus: suapte natura melior est. Contra uero auditus ad plura per accidens dinoscenda quam uisus est conuenientior. ¶ Primum patet. Nam uisus multipliciter et multiformes rerum differentias uite quidem humane necessarias offendit: et per se earumque species in se recipiendo. Nam per se omnia colorem habentia percipit, at omnia corpora sue naturalia sint siue celestia colore participant. Omnia igitur corpora uisus per se dinoscit. Adde quod sensibilia communia magis uisu quam auditu dinoscuntur: ut magnitudo / numerus / figura / motus et quies. Auditus autem solos sonos et uocum diuersitates per se offendit: et corpora que sonum aut uocem edunt, illa autem admodum pauca sunt. Ut enim ex secundo de anima manifestum euasit: non omnia corpora sonum efficiunt. Voces itidem per quam paucis conueniunt: igitur uisus ad plura per se dinoscenda quam auditus est expedientior. ¶ Secundum uero patet. Nam auditus sensum solum sermonem apprehendit. At ex sermone omnis et disciplina et prudentia acquiritur: igitur auditus ad disciplinam acquirendam et prudentiam mirum in modum conducit. Sermo autem non solum de coloribus est aut sonis: sed de omnibus tum sensibilibus tum intelligibilibus que uoce significantur. Igitur et auditus est omnium non quidem per se sed per accidens: et quia omnia nominibus (que auditus percipit) significari contingit. Quippe sermo ex nominibus et uerbis constat quorum unumquodque rei alicuius ex impositione est significatiuum. Vox enim omnis non aliam ob rem ad significandum imposita est: quam ut rei signum sit et denotatiuum. igitur auditus est plurimum per accidens quam uisus. ¶ Correlarium. Quo fit ut a natiuitate cæci et audientes doctiores euadant a natiuitate surdis et uidentibus. ¶ Quia auditus / discipline sensus est preteritum ab altero suscipiendæ. Uisus autem et si ad disciplinas multum conducit, non tamen usque adeo ut auditus. Nam sermo que scriptura ad docendum est efficacior. Et uina uox magis excitat / afficit / et mouet discens animum quam littera. Itaque a natiuitate cæci et audientes possunt uocis admiculo ab alijs doctrinam suscipere: quia auditum habent. Non autem a natiuitate surdi et uidentes: sed solum propria inuentione aut uisibilibus signis ab alijs doctrinam habere possunt. At melius ab altero doctrina sermone percipitur quam propria inuentione habeatur: cum rari sunt qui eo polleant ingenio ut per se discere possint / opera preceptoris non indigentes. Id etiam fere impossibile est ei qui prima litterarum fundamenta iacta non habet / et animum aliquantulum litteris instruitum: qualis esset is qui a natiuitate audiendi facultate destitutus uisum haberet: igitur a natiuitate cæci et audientes doctiores euadunt a natiuitate surdis et uidentibus. ¶ Secundi cap. note. ¶ Desluxus / Atomorum resolutio.

¶ Secundum cap. continet quinque conclusiones, duas rationes, duas rationes ad secundam partem tertie: et unum correlarium ad quartam. ¶ Prima conclusio. De organorum sensuum natura incumbit determinatio. ¶ Nam antiqui ea aptabant elementis. Sed cum elementa sunt quattuor / sensus uero quinque: hoc ipsis ingessit difficultatem: cuiusnam quantum sensum aptare possent. Videndum utique expediet an equa eorum aptatio fuerit. ¶ Secunda. Non probanda est eorum sententia: qui uisum / ignem esse posuerunt: ut Timæus et Empedoclis. qui contracto et moto oculo uideatur oculus ut ignis fulgere. ¶ Primo. Quia si ignis ille quem ponunt in oculo uisibile esset: eadem ratione uideri deberet oculo quiescente atque oculo illo, aut causam

adducant cur potius illic quam tunc. Non autem ita uidetur, nam sentientem et uidentem non lateret. Non est igitur ignis. Sed instabitur cur ipso moto igitur apparet fulgor: et ipso quiescente non? Facilis et propria responsio est. causa huius non esse ignem: sed que leuia corpora mota ut aqua: nata sunt in tenebris fulgere: non quidem lucem emittere. Ita pupilla oculi que in medio oculo nigra apparet: hunc in modum leuis est: que in tenebris mota et contracta fulget, et pars a parte deprehenditur: quemadmodum in refractione solet, et hinc duo aut plura uidere apparet. ¶ Secundo. Dicunt ipso igne exente (quemadmodum lumine a lucerna) nos uidere, ergo uidere deberemus in tenebris. Et potissimum ignis ille in tenebris deberet nobis quam in luce patentior et apertior fieri, quandoquidem paruus ignis se magis in tenebris proderet solet: ut torris / ut flamma. Id autem sub tenebrarum opacitate minime adhuc contigisse conspectum est. Non est igitur oculus / ignis: neque ab eo talis ignis egreditur. Neque satis respondet Timæus que ignis ille in tenebris extinguitur, quia alios ignes in tenebris extingui non uidemus: sed extinguitur ignis humido et frigido. Est enim calidus et siccus. Et si ignis ille tenebrarum occursum disperiret extinctus: tanquam magis per diem in aqua et in glacie (in quibus alia ignita extingui maxime perspicuntur) extingueretur. Nunc autem nihil tale euenit: non igitur respondet Timæus sufficienter. Et Empedocles fere constanter sentit: duplicem tamen uidentem modum tangit. Primum que fiat uisio egrediente lumine: quemadmodum (inquit) noctibus hybernis iter meditantis lucernam accendit: paratque ut omnium uentorum impetus a lucerna arceat: circumducta lucernæ tenui membrana. Dispergunt etenim uentorum flamma flammam. Et quanto lumen hoc uelamine circumseptum se magis diffuderit: clarius illustrat. Ita natiuum lumine circumquaque pupillæ orbem fuso: quod se aliquando fortius effusum extra profert et egerit: nosque ita uidere asserit. Secundum uero modum ponit: nos scilicet corpora que uidentur eorum defluxibus intueri. ¶ Tertia. Memorit oculum natura esse aqueum rite sensit: uisionem tamen illius esse fulgorem non bene putauit. ¶ Quia enim pupilla aquea sit: multa produunt indicia. Primum. Quia ipsa fossa multe defluunt aque. Secundum. Quia oculi de proximo / recenterque formati: frigiditate et claritate cætera membra excellunt, quod aque nature maxime congruere uidetur. Tertium. Est circa pupillam albugo pinguis et sediminosa: animalibus sanguine præditis et palpebris oculis obuelantibus concessa: ingeniose factum a natura: ne pupillæ humidum coaguletur / geleturque. Hinc rigente frigore: palpebris contractum nunquam frigere sentimus, et cæteris animalibus dura oculorum cooperacula ad ipsius pupillæ protectionem natura tribuisse uidetur. Sed que non bene dixerit uisionem esse fulgorem: patet. ¶ Primo. Quia uisio est quedam in uidente facta passio. Fulgor autem accidit que oculus leuis sit: sitque facta refractione. Non igitur uisio est huiusmodi fulgor. Sed de his que refractione apparent: nondum uidetur naturam ab ipsis fuisse deprehensam. ¶ Secundo. Si uisio fulgor esset: cur circa alia corpora circa que fulgor emicat etiam non est uisio? et ex consequenti cur illa non uideantur: sed solus oculus? Accidit itaque uidere: non quia pupilla fulgeat / aut quia sit aqua: sed quia perspicua / colorum speciebus suscipiendis apta. Et licet perspicuum esse se commune sit et aeri et aquæ: aqua tamen durabilior / permanentiorque est. Hinc potius aqueam naturam benignitate possidemus pupillam. ¶ Quarta. Inconuenienter dicunt (quicquid id sit: quod ab oculo egreditur) uisionem aliquo egrediente fieri. ¶ Nam quicquid id fuerit: inconueniens est ipsum subito ad astra usque protendi. Et si non ad astra usque protendatur: stultum etiam est alto quopiam in medio putare coniungi. Contingunt enim lumen luminis: et non quodlibet cuiuslibet, sed satis est modo qui dictus est: extertus inter totum coniungi. Est enim uidenti uirtus interna latens, et exteriore septa / circumdata que membrana. Ratumque id haberi debet: quod superius manifestum factum est: colores non sine lumine uideri. Et si ue perspicuum uisui et re uisæ medium sit aer / siue sit aqua: a colore moueri. a quo moto moueatur oculi: ins: sicque uisionem fieri. ¶ Correlarium. Rationaliter igitur euenit: ut oculus factus fuerit aqueus. ¶ Nam aqua perspicua est. Ipso igitur existente aqueo, interius lumen suscipiet: et fiet actu perspicuum: poteritque a sensibilibus ut coloribus moueri que aptissime, quod etiam ita conspicitur. Et iterum cum illud perspicuum / aerium non sit: merito aqueum esse dinoscitur. Et extremum oculi non est anime uidenti organum: sed uis ea interna latet / suique internum habet organum. Hinc interius perspicuum conspicitur oculi. Et nonnullis in bello circa tempora uulneratis: pupillæ poris abscessis accidit perpetuas subortas fuisse tenebras: sicut extincta lucerna, que pupilla internum dictum perspicuum. quasi uidenti lampas recta fuerit. ¶ Quinta. Si sentiendi organa quattuor elementis aptari uidemus: sensorium uisus: aque aptare conueniret / auditus: aeris / olfactus: ignis / tactus: terre: et quia gustus quidam tactus est: ipsi itidem terre apta renemus. ¶ De uisu iam dictum est et de auditu sensorio in his qui sunt de anima. De odoratu uero, quia quale quod odoratur: actu est: talis olfactus / potentia est. Quod autem odoratur: actu igneum est. Nam fumalis euaporatio / odorem et suauitatis fragrantiam parit: que quidem ab igne est, sensus igitur odorandi: potentia igneus est. Hinc circa cerebrum (quod ceteris partibus corporis humidius et frigidius existit) situs est. Et de tactu et si totum corpus obtinere uideatur: nullus tamen aliorum circa cor calidissimum et cerebro oppositum: sibi sedem delegisse uidetur, quare si ei aliquid aptandum sit elementum: cum aqua uisui sit deputata / aer auditui / ignis olfactui / sola terra ut ei accommodetur relicta esse uidetur, itidem et gustui: cum gustus quidam sit tactus. ¶ Notarum secundi capituli declaratio. ¶ Quemadmodum tunicæ successione et agitatione pulueres exerunt: et a monte harenoso / valido impetu uentorum harenae segregantur et disperguntur: ita

putabant antiqui a corporibus separari minutula quaedam corpuscula: quas atomos dicebant; ob suam paruitatem & molis exitum imparitabiles. Et huiusmodi atomorum resolutio/separatio; defluxit ab eis nuncupabatur.

Secunda capituli prima conclusio. De organo sensuum nunc determinandum est. **¶** Nam antiqui sensuum organa elementis ac commoabant: **¶** vnicuique organo aliquod respondere elementum ponebant. At cum elementa sunt quattuor / **¶** sensuum organa sunt quinque; id ipsis difficultatem attulit cui elemento quintum sensuum organum cleptare deberent. Considerandum est igitur an conueniens eorum determinatio fuerit: **¶** veritati consentanea. **¶** **Secunda conclusio.** Non recte dixerunt Timaeus & Empedocles visum esse ignem: hac ratione moti quod cum oculus mouetur **¶** constringitur/videtur ut ignis fulgorem emittit. **¶** **Primo.** Quia si ignis ille (quem ponunt in oculo) sit visibile quiddam/et a visu perceptibile; eadem ratione deberet conspici cum oculus quiescit sicut cum oculus mouetur. Sensibile enim rite sensui obiectum ut sensationem faciat/neceesse est, **¶** & melius in quiete quam motu res uidetur: quando quidem motus/exterorum impressiones impotentiores efficiunt. Non enim causam efficacem adducere possunt: cur potius oculo moto quam ipso quiescente ignis ille conspiciatur. At qui oculo quiescente ignis huiusmodi non percipitur in oculo. Nam si esset **¶** perciperetur: videns **¶** sentiens ipsum deprehenderet/quod nondum a quoque hominum deprehensum est. igitur neque cum oculus mouetur: in eo est ignis. Non igitur est oculus ignis. **¶** Sed obijcient, si oculus non sit ignis: quare oculo moto apparet fulgor? **¶** Ipso quiescente non apparet. **¶** **Responsio.** Huius causa non est ignis in oculo existens, sed quia plana & leuia corpora cum mouentur nata sunt in tenebris fulgorem emittit & non lucem. Ut aqua nocte percussa fulget: non autem luget. At pupilla quae in medio oculo nigra conspicitur/leuis est ipsa igitur in tenebris mota **¶** constricta fulget, **¶** & pupillae pars vna ab altera deprehenditur: sicut in refractione fieri solet, **¶** & idcirco vnam tantum rem cernendamas aut tres se videre indicat. **¶** **Secundo.** Sicut lumine a candela diffuso fit illuminatio: ita dicitur igne ab oculo exeunte fieri visionem, quod si ita esset/aeque in tenebris atque in die **¶** lumine deberet fieri visio: ut in tenebris sit luminis a candela diffusio. Immo in tenebris debet ignis ille manifestior quam in lumine esse: quia paruus ignis se magis in tenebris ostentare solet **¶** declarare, quando quidem maius lumen impedit minus conspici simulque videri. Torvis enim **¶** exigua flamma in tenebris procul conspicitur: quae in lumine aperto vix se prebet conspiciam. At in tenebris nunquam ignis ille oculorum conspectus est aut notatus: igitur nec oculus ignis est/ neque in eo est ignis: cuius egressu fiat visio. Neque probanda est Timaei responsio dicens quod ignis ille oculorum in tenebris extinguitur **¶** idcirco non videtur. Nam alij ignes tenebris extingui non videntur/ sed magis elucere. Ignis enim contrariis suis humido **¶** frigido extingui solet: cum sit calidus **¶** sicus. Et si quis esset ignis in oculis: eiusdem esset generis **¶** naturae cum ceteris ignibus/ quare nec ille ignis extingueretur in tenebris. Quia si huiusmodi ignis tenebris extingueretur/ quae nullo modo igni contrariae sunt: multo magis tempore diurno in aqua/ glacie/ **¶** & aere gelido quae igni contrariae sunt extingueretur. Nam alios ignes qui in tenebris non extinguntur/ in aqua **¶** aere frigido maxime extingui percipimus. At neque in aqua/ neque glacie nec aere gelido ignis oculorum nec oculus ipse percipitur extingui: igitur non sufficiens est Timaei responsio. **¶** Empedocles autem fere consimilia praedictis asserit: duplicem tamen ponit videndi modum. Primus est quod visio fiat lumine ab oculo egrediente. Sicut enim (dicit) hyeme quis iter facturus accendit candelam: quam tenui membrana circumdat ut omnem ventorum impetum a candela defendat. Nam ventus flammam extinguere solet. Et quia lumen tali membrana circumseptum se latius disperferit: tanto candela clarior illustrat. Ita natuum conatur aliquid oculo lumen (inquit) circum pupillam vndique extra diffunditur: **¶** & pelle tenui/ exteriori, contingitur: sicque visionem fieri ponit. Et quanto fortius lumen illud se effuderit **¶** & protulerit: tanto secundum eius sententiam clarior fit visio. **¶** **Secundus modus est quod visio corporum fiat per defluxum atomorum a corporibus visis: illarumque ad oculum delationem.** Sed vterque veritati contrarius est: ut sequentia ostendent. **¶** **Tertia conclusio.** Democritus oculum naturae aequum habere temperamentum recte asseruit: oculi tamen visionem esse fulgorem non bene posuit. **¶** **Quarta.** Quia pupilla sit aquae naturae: multis signis ostenditur. **¶** **Primum.** Quia pupilla effusa: multa ex ea defluunt aquae. **¶** **Secundum.** Quia oculi de nouo formati frigidiore sunt: **¶** & clariores/ magisque perspicui quam cetera corporis membra. At frigiditas & perspicuitas/ ipsi aquae maxime propriae sunt **¶** conueniunt. **¶** **Tertium.** Circa pupillam est albugo pinguis instar adipis/ animalibus sanguinem habentibus **¶** & palpebras concessa: ne humor pupillae coaguletur **¶** & congeletur. hanc ob causam quantumlibet sit gelu **¶** & frigus: nunquam oculus aut pupilla frigore affici deprehenditur. Ceteris autem animalibus sanguine carentibus dura oculorum cooperula concessa sunt: ad ipsius pupillae protectionem. Est igitur oculus (ut qui gelari possit) nisi naturae munimento tutus esset a frigore) aquaeus. **¶** **Quinta.** autem non bene dixerit Democritus visionem esse fulgorem/ patet primo. Quia visio est quaedam in vidente facta passio: est enim speciei visibilis in organo visus susceptio. At fulgor non est speciei visibilis in oculo susceptio: igitur fulgor non est visio. Praeterea fulgor oculo prodire visus accidit: quia oculus leuis est **¶** & planus: sitque facta refractione. At his de causis non accidit visio: igitur visio non est fulgor. Sed nondum videtur Democritus deprehendisse naturam **¶** & conditionem eorum quae refractione fiunt. **¶** **Secundo.** Si visio esset fulgor: eodem iure circa alia corpora quae fulget deberet esse visio sicut circa oculum/ **¶** & eadem ratione corpora quae nunquam fulgentia haberent visum. At alia corpora quae fulgent: videndi virtutem non habent, ut quae piscium **¶** & capitula **¶** & ligna velustate putrida/ neque eorum fulgor est visio: igitur neque oculi visio est fulgor. Et reuera sit visio: non quia pupilla fulgeat/ aut quia sit aquae naturae: sed quia perspicua est/ **¶** & ad colorum species suscipiendas apta. Et quis esse perspicuum **¶** & acri **¶** & aquae conueniat: quia tamen aqua densior est **¶** & permanentior/ rerum imagines representans **¶** & visibiles praebens: idcirco pupillam potius aquae quam aereae naturae animalibus tribuit/ ut in ea rerum species represententur. Si enim aerea fuisset/ suscepta in ea colorum species non fuissent visibiliter representatae/ sicut in aere non apparent. **¶** **Quarta conclusio.** Inconuenienter dicunt nonnulli visionem fieri aliquo ab oculo egrediente. **¶** Nam quicquid id fuerit quod ab oculo egreditur: inconueniens est ipsum subiecto ad astra visum/ ab oculo porrigi. Aut si non ad astra visum/ protendatur: ridiculum est credere ipsum in medio coniungi speciei rei visae/ ab ipsa re visa ad idem medium signum porrecte: **¶** & putare radium ob oculo egressum **¶** & aere visa protensum sibi mutuo occurrere **¶** & obuiare in medio. Lumen enim luminis coniungitur: non tamen quodlibet cuiuslibet, non enim lumen celi coniungitur luminis in aere existenti: quia eorum subiecta non sunt coniuncta nec se tangunt, sed exterius lumen **¶** & quod in aere est oculis proximo: coniungitur luminis interiori **¶** & in oculo existentis per accidens tamen **¶** & quia eorum subiecta contigua sunt. Vis enim videns

di interior est **¶** & latens: exteriori membrana ut pote pelle extrema **¶** & continua oculi/ circumdata. Et id manifestum haberi debet quod superius probatum est: colores sine lumine videri non posse: **¶** & ipsum perspicuum inter rem visam **¶** & oculos medium / siue sit aer siue sit aqua **¶** & colore moueri: speciemque coloris suscipere. A quo quidem perspicuo speciem coloris habente/ **¶** oculus similem suscipiat speciem coloris: sicque fiat visio. **¶** **Correlarium.** Quare non ab re a natura factum est quod oculus sit aquaeus. **¶** Nam cum oculus perspicuus sit: intra se facile lumen suscipiet/ **¶** & fiet huiusce luminis susceptione actu perspicuus: sicque speciebus rerum visibilibus suscipiendis erit aptus/ ut nunc quoque fieri conspicitur. At huiusmodi oculi perspicuum / aereum non est ut modo probatum est/ nec igneum aut terreum: quia nec ignis nec terra: perspicua sunt, ergo relinquuntur ipsum esse aquaeum. **¶** **Extrema autem oculi cuticula non est visus organum: ut neque extrema manuum pellis organum est tangendi/ sed eius organum interius latet, quare oculus introrsum perspicuus conspicitur: quo lumen ad eius organum perueniat. Et nonnulli in bello circa tempora sauciati facti sunt perpetuo caeci: quia pori pupillae ad tempora extenti abscessi fuerunt, propter quod **¶** ipsa pupilla laesa **¶** & extincta fuit ut videndi lampas: non quidem lumen extra diffundens/ sed ab exteriori lumen in se suscipiens. **¶** **Quinta conclusio.** Si sentiendi organa quattuor elementis aptanda essent: organum visus aquae/ & auditus aeris/ & olfactus ignis/ & tactus vero terrae aptandus esset. Et quia gustus est quidam tactus: ipse itidem terrae respondere ponendus esset. **¶** **De visu iam dictum est: de auditu autem organo declaratum est in secundo libro de anima. De odoratu vero patet. Quia quale est odorabile actu: talis olfactus est potentia. At odorabile: actu igneum est/ quia exhalatio fumi ut turis: fragrantiam **¶** & suauem odorem efficit. Talis autem exhalatio est ab igne: igitur odoranda sensus potentia est igneus. Hinc circa cerebrum ceteris membris frigidius **¶** & humidius collocatus est: ut cerebri frigiditatem ignea caliditate/ **¶** & humiditatem siccitate temperet **¶** & foueat. Tactus autem **¶** & si per totum corpus diffusus sit: praecipuum tamen **¶** & principale sibi organum delegisse videtur circa cor calidissimum **¶** & cerebro oppositum: conuerso scilicet ad vniuersi situm ordine in quo aqua subest igni. In homine vero ignis subest aquae: ut in foco supponitur ignis lebeti. Si itaque ei alia quod aptandum esset elementum / sola terra **¶** ut ei aptetur reliqua est/ similiter **¶** gustui: cum ipse sit ut quidam tactus.****

¶ **Tertij capituli nota.**

¶ **Sensus actus/ sensatio.** **¶** **Corpora terminata/ corpora operata: quae secundum profundum / lumen non admittunt.** **¶** **Coccineus/ purpureus/ excellentia rubens **¶** & roseus.**

¶ **Ertium cap.** continet vnam diuisionem, quattuor conclusiones, duas rationes, duos modos, quibus antiqui medios assignabant colores ad primam, & duas rationes ad secundam. **¶** **Diuisio.** Vnum quodque sensibilem dupliciter dicitur: hoc actu/ illud potentia, ut color actu/ color potentia: sonus actu/ sonus potentia. Et de his vniuersaliter dictum est in iis qui sunt de anima: & cutus sunt sensus, & quomodo sonus/ audibile actu: sit idem auditioni, & visibile actu: visioni, & ita in ceteris, sed quid eorum sensum actu faciat: nunc expediemus, & primo de colore. **¶** **Prima conclusio.** Color: actu sensum faciens is est qui extremitas est perspicui in corpore terminato. **¶** Nam & si esse perspicuum aeris **¶** & aquae conueniat: ipsis tamen proprium non est: sed plerisque aliis conueniens/ illis plus/ his vero minus. Et corpora terminata: secundum extremitatem lumine recipiunt/ fiuntque perspicua. Lucidum enim aliquod ut ignis: luminis sui praesentia facit actu perspicuum: cuius quidem absentia tenebrae sunt. Et quod huiusmodi color sit perspicui extremitas/ aut verius in perspicui extremitate: quia proprie extremitas non est/ dnofcitur. **¶** **Primo.** Quia propter hoc Pythagorici colorem Epiphaniam (quam superapparitionem dicimus) vocabant. Et si is color/ actu perspicuum mouens & sensum faciens: in extremitate sit perspicui: consimilis tamen naturae interius latentem credere oportet esse colorem: quous actu perspicuum non moueat. **¶** **Secundo.** Quia interminata corpora ut aer & aqua sepe colorata videntur: ut rubor rutilans in aurora. Sed non quod illic verus sit color, verum propinquitas aut distantia: talis apparentiae occasio est. Nam neque aer neque aqua/ colorata sunt. In coloribus autem terminatorum siue eminus siue de prope: perseuerat apparitio. Non autem terminatorum corporum. Est igitur huiusmodi color apparens in corpore terminato. Et quod iunctus sit perspicuo indiciam est: quia colores illos saepe permolari videmus: secundum quod plus aut minus affuerit perspicui, quod quidem non ad interiora penetrat, bene igitur dictum est colorem qui videtur: esse extremitatem perspicui/ siue potius in perspicua extremitate corporis terminati. Et si quod perspicuorum colore affectum est: similiter color in eius extremitate mouet/ quemadmodum in ceteris, hoc tamen interest quod etiam internum, atque in profundum residens: mouet. **¶** **Duo modi quibus antiqui medios assignabant colores.** **¶** **Primus.** Ut lumen in perspicuo & tenebrae: ita in corporibus terminatis albedo & nigrudo. Et medios colores inter hos fieri putarunt ex commixtione albi & nigri, quorum vnum quodque propter sui paruitatem insensibile est: medium tamen oportere nasci colorem. Nam neque albedinem neque nigredinem esse necesse est: erit tamen color aliquis/ quare medius. Et quia iterum ipsi misceri conueniet cum albo aut nigro: ex tali commixtione confusioneque alia enascetur coloris species. Et cum huiusmodi valde variis fieri possint proportionibus: ut primo duorum albi & nigri: qui sine proportionibus & temperantia sunt/ sed in excellentia quadam & excessu, deinde trium ut albi/ nigri & duorum contemperamentorum: & secundum alios numeros quoque. Hinc valde multos contingit medios enasci colores. Et sicut in consonantiis secundum proportionatissimos numeros delectabiles enascuntur harmoniae: ita secundum similes colorum proportionibus & numeros: delectabilissimi nascuntur colores ut coccineus/ purpureus. Hinc etiam ut sicut paucae sonorum sunt consonantiae: ita paucos delectabiles contingat esse colores, inordinatos autem multos: ut omnes quicumque secundum alios sumantur numeros. **¶** **Secundus**

13

14

15

modus est, medius colores apparere: quia color coloris sit superadditus & colorem colore videtur contin-
 gat, quemadmodum pictores apparere faciunt: colorem coloris pingendo superponentes, & quemadmo-
 dum contingit medios colores in aqua apparere vno colorato alteri superposito, & quemadmodum sol
 per se albus apparet: & idem caligine aut fumo conspectus/rubicundus apparet & puniceus, hac de cau-
 sa multos esse medios colores aiunt, quia cum album & nigrum non sint in proportione aliqua: ex ipsis
 adinuicem proportionatis medius nascetur color & consimiliter vt in primo modo ponentur in pro-
 portione: quia semper eorum qui sunt in superficie ad eos qui sunt in profundo erit proportio, qui si fue-
 rint duo/tres/aut quattuor: sicut mutabuntur / & mediorum ipsorum apparentia. ¶ Secunda conclusio. 16
 Primus modus medios colores statuendi irrationabilis est. ¶ Primo. Quia sicut nulla magnitudo ins-
 uisibilis est: sed qualibet aliqua distantia visibilis, ita neq; albedo & nigredo, quare earum mixtio non
 faciet medium colorem: sed potius fiet quidam aggregatus color vtriusq; communis, qui & si a longe
 discerni nequeat: poterit forte aliqua distantia discerni. ¶ Secundo. Quia mixtio non fit iuxta positione
 minimorum ad sensum: neq; minimorum secundum quantitatem. Quia nulla sunt talia: quemadmodum
 prius dictum est. Sed diuisione / & minimorum natura iuxta positione (vt est in minimum semel / minimus
 homo / minimus equus) & eorum que adinuicem misceri nata sunt, & quae ea sunt: prius a nobis di-
 ctum est. Non enim homo miscibilis est equo: neq; color coloris. Non igitur huiusmodi commixtione /
 mediis pronentur colores. ¶ Tertia. Neq; mediorum colorum quo nobis appareant: secundus appro- 17
 bandus est modus. ¶ Nam multi sunt mediis colores: quibus nullus superponi videtur alius color. Et ea
 quae superpositione apparent: non consimiliter apparent de longe & de prope. Quia videmus
 medios colores. Non igitur apparent / colorum coloribus subseruiculo aut superpositione.
 ¶ Quarta. Neq; sentiendum est (vt plerique volunt) talia apparere corporum defluxibus / atq; 18
 hunc in modum visionem fieri. ¶ Nam visio fieret corporum contactu, at melius fit si color moueat me-
 dium perspicuum: quod motum moueat sensum: quod huiusmodi corporum tactu / nullaq; sequi viden-
 tur incommoda. Non igitur hunc in modum visionem fieri / coloresq; apparere probandum est. ¶ Sed
 quares. Vnde igitur sunt multi & varii colores: vt hi extremi / hi vero mediis? ¶ Dicimus. Sicut diuersa
 sunt mixta / mixtorumq; temperamenta: ita multi & varii sunt colores: mixtorum & temperamen-
 torum naturam sequentes. Mixtorum enim haec simplicium superabundantiam magis imitantur: haec
 minus / illa vero secundum ipsorum minima temperamenta seruant. Et cur colorum / sonorum &
 odorum species terminatę & finitę sint: alius futurus est sermo,

¶ Notarum tertij capituli declaratio.

¶ Corpora terminata dicuntur: non quia superficie extrema terminentur / cum id aeri & aquae conueniat & omnibus corpori-
 bus sit commune, sed quia opaca sunt & lucido obiecta vmbra faciunt: neq; secundum profundum lumen admittunt, vt terra /
 lapis / lignum. Et quia secundum extremitatem lumen suscipiunt quo extremitatis color visibilis est: perspicua terminata dicuntur
 / simpliciter autem perspicua dici non possunt. Interminata autem corpora sunt non opaca: sed transparentia & secundum pro-
 fundum lumen admittentia. Ideoq; perspicua interminata dicuntur: vt aqua & aer.

¶ Tertij capituli diuisione. Vnumquodq; sensibile dupliciter dicitur, nam quoddam est actu: & est species sensibilis in organo
 suscepta, vt visibile actu est species coloris in visu suscepta, & audibile actu: species soni in aere suscepta. Aliud est sensibile
 potentia: & est primum / exteriusq; sensibile quod est extra sensum: tamen si nunc percipitur, vt visibile potentia / est color extra oculum
 in re visa existens: & audibile potentia: sonus extra auditum foris diffusus. Et de his generaliter facta est mentio in secundo
 de anima: ad quem scilicet sensum / vnumquodq; sensibile tum actu tum potentia pertinet. Et quomodo sonus actu sine audibile actu
 sit idem quod auditus actu sine auditio: scilicet species soni in auditu recepta / quae ad corpus sonans comparata dicitur audibile actu /
 ad organum vero: auditio. Sic visibile actu est idem visio: tamen si hoc passione illud vero actione designet. Sed quid sensibiliu sensatio-
 ne faciat: nec determinanda est: & primo de colore. ¶ Prima conclusio. Color visionem faciens est / & extremis est / perspicui in corpore ter-
 minato. Noq; ipse color sit ipsa extremitas / perspicui in hac / superficies conuexa est: & quanta: ille vero / & latus, sed quia est in extremitate

corporis perspicui terminati: non quidem vt in subiecto / cum vtriusq; sit accidens: sed quia coniungitur extremitati perspicui / &
 in eodem (quo perspicui extremitas) est subiecto: vt pote in materia rei visae. ¶ Nam quis esse perspicuum conueniat ta aeri q; aquae:
 ipsis tamen non est quarto modo proprium cum pleriq; itidem alijs conueniat esse perspicuum: bis quidem plus: vt quae aereum
 habent temperamentu / illis vero minus: vt q; aqueum. Corpora autem terminata secundum extremitatem admittunt lumen &
 fiunt actu perspicua. Lucidum enim omne: vt sol / ignis / sui luminis extra se diffusi praesentia facit corpus actu perspicuum: ipsius
 aut luminis in perspicuo absentia / tenebrae sunt. ¶ Et q; color visionem faciens sit extremitas perspicui / immo verius in extremitate per-
 spicui patet primo: quia ob hoc Pythagorici colore vocabant Epiphaniam / quam latini superappositione vocant: quia color in ex-
 tremitate existens perspicui terminati superapparet / & extra conspiciatur. Et quis ille color visionem faciens: solum sit in perspi-
 cui extremitate / immo verius extremitati perspicui coniunctus (vt particula in denotet cum / & associationem dicat) consimilis ta-
 men naturae in partibus interioribus esse color credendus est: quamuis sua in perspicuo speciem non efficiat, cum ad ipsum / lumen
 non pertingat. Et id experientia manifestum euadit: quia cum res opaca diuiditur / distractis partibus apparet color qui prius late-
 bat internus. ¶ Secundo. Quia corpora interminata & non opaca sed simpliciter perspicua saepe videntur colorata: vt videtur ru-
 bor in aurora rutilans. Id tamen non videtur quia sit ibi verus color: sed propinquitas aut distantia / & corporum caliginosorum
 interceptio: huius apparentiae est causa: quia aer & aqua proprio colore colorata non sunt. Et procul distanti aliquis in aere color
 apparet: qui idem alteri propius astanti minime apparet. In corporum autem terminatoru siue opacorum coloribus / siue de lon-

Quare color dicitur esse extrinsecus perspicui.

16

17

18

15

14

ge siue de prope eadem perseverat appario. In corporum vero terminatorum & perspicuorum simpliciter / coloribus: minime,
 igitur huiusmodi coloris actu sensum faciens: apparet in corpore terminato: & non solum modo in aere. Quod autem is color sit ian-
 ctus perspicuo actu & luminis iudicium est: quia colores illi saepe permutari videntur: & habere diuersas apparentias, vt in collo
 columbae & pannonis interdum apparet color glaucus / interdum subrubens: & similiter in pariete / secundum q; illud corporis
 terminati extremum (quod quidem secundum quid perspicuum est) fuerit magis aut minus luminosum: quod quidem lumen ad in-
 teriores corporis terminati partes non penetrat. Recte igitur dictum est colorem qui videtur coniunctum esse extremitati corporis
 terminati & secundum quid perspicui. Et si quod simpliciter perspicuum / interminatumq; corpus colorem habuerit vt crysalli-
 15 tinelli & vitra depicta: color in eius extremitate existens mouet consimiliter visum & efficit visionem / sicut in ceteris corporibus
 opacis. Id tamen interest q; in simpliciter perspicuis: naturam & congeneam habentibus colore aut arte inductum / color interior
 itidem mouet visum: cum ad ipsum perueniat lumen. In corporibus autem terminatis / interior color nullo pacto sensum mouet:
 quandoquidem ad ipsum / lumen non perueniat. ¶ Duo modi quibus antiqui medios colores assignarunt. Primus. Sicut se habent lu-
 men in perspicuo & tenebrae: ita in corporibus se habent albedo & nigredo. Non quidem ad similem oppositionis habitudine: sed
 q; horum prius vt affirmatio est & perfectius / posterius vero vt negatio & imperfectius. Et id eo quidem modo intellectum: Ari-
 stotelis sententia est constantem. Et antiqui medios colores fieri putauerunt ex permixtione / confusioneq; albi & nigri: quorum
 vtriusq; per se (vt aiunt) propter suam paruitatem est visu imperceptibile sed ex illis medium dicunt enasci debere colorem. Nam ex
 ipsis commixtis aliquis apparebit color. Is autem neq; albedo est neq; nigredo: & tamen aliquis erit color: terit igitur color medius.
 Et quia rursum is color medius simul potest comisci cum albo & nigro: ex tali trium coloru commixtione / alia rursum enascetur co-
 16 loris medij species. Et cum huiusmodi valde diuersa fieri possent commixtiones: vt primo duorum albedinis & nigredinis: qui sine pro-
 portione & temperamento sunt / sed in excellentia & exuperatione. Deinde trium: vt albi nigri & vnus medij contemperati. Deinde
 de quattuor: vt duorum extremorum & duorum itidem mediorum / & ita secundum alios quoscuq; numeros. Idcirco contingit
 multos enasci / fieriq; eorum sententia medios colores. Et quemadmodum in consonantijs secundum numeros recta adinuicem pro-
 portione moderatos / delectabiles sunt harmoniae: ita secundum debitas colorum proportionem & numeros / delectabiles ad modum
 nascuntur colores: vt coccineus & puniceus. Et sicut paucę sunt sonorum consonantiae & vocum / dissonantiae autem q; plurimae:
 ita pauci sunt (inquit) delectabiles colores / inordinati autem multi: vt quicunq; secundum alios q; in quibus apta est proportio / sed ex
 sumuntur numeros. Sed falluntur hac analogia antiqui: quia harmonia & vocum consonantia non vnus est sonus simplex / sed ex
 pluribus specie diuersis aggregatus. Medius autem color omnis / aequae simplex est: vt extremus / quemadmodum coccineus & pur-
 pureus: non enim aggregatur ex diuersarum naturarum coloribus vt ponunt. ¶ Secundus modus est q; medij colores apparent
 ex superpositione coloris ad colorem: propter quam nec primus color vt inferior apparet nec superadditus / sed tertius ex eis medius
 us, quemadmodum pictores colorem coloris superponentes / diuersos colores apparere faciunt; & sicut cum vnum coloratum alte-
 ri superponitur & vtriusq; perfundatur lumine: contingit in aqua medios colores apparere. Et sicut sol sine caligine visus & su-
 mo / lucidus apparet per caliginem autem & fumum conspectus apparet rubicundus. Hinc dicunt esse diuersa mediorum coloru
 generatua cum album & nigrum autem extremi non sint in aliqua proportione sed excellentia & excessu: ex ipsis adinuicem
 per superpositionem proportione temperatis nascetur medius color, sicut in primo colores medios assignandi modo per commixtione
 reducebantur ad proportionem. Colorum enim in corporis extrema superficie existentium ad eos qui in profundo sunt & partibus
 interioribus / erit aliqua proportio. Qui si plures fuerint vt duo / tres / aut quattuor / sicut mutabuntur in superficie superpositi &
 16 profundo suppositi colores: sic & mediorum colorum apparentia erunt diuersa. ¶ Secunda conclusio. Primus modus assignandi
 medios colores scilicet per commixtione est irrationabilis. ¶ Primo. Quia sicut nulla magnitudo / potentia inuisibilis est: sed quaelibet
 alteri coniuncta / aliqua distantia est visibilis vt ex huius libri fine manifestius euadet: ita neq; albedo aliqua neq; nigredo inuisibilis
 est: cum vtriusq; magnitudini semper coniuncta reperitur. Itaq; earum mixtio non medium faciet colorem simplicem & vnum /
 qualis est omnis medius color: sed fiet potius quidam ex vtriusq; aggregatus & vtriusq; aliquid habens, vt si ex lacte & attri-
 mento mixtis fiat color fuscus: is simplex non est / vt neq; tepiditas ex caliditate & frigiditate aggregata est simplex qualitas tan-
 gibilis. Sicut enim tepiditas ad caliditatem & frigiditatem: ita fuscus color ad albedinem & nigredinem. Et quauis ille medius
 color a longe videri non possit: ad aliquantulum tamen distantiam (quod sufficit) saltem videbitur. ¶ Secundo. Mixtio rerum non fit
 iuxta positionem minimorum ad sensum / cum nulla sint talia: sed omne sensibile sectionem in infimum (vt posteriora declarabunt)
 recipit. Neq; fit mixtio iuxta positionem minimorum secundum quantitatem & molem: quia etiam nulla sunt talia / cum omnis magnitudo
 in semper diuisibilia sit diuisibilis, eo quod est continua. Sed fit mixtio diuisione miscibiliu & iuxta positionem minimorum natura, q; sunt
 corpora naturalia vsq; adeo exigua habentia molem: vt sub minore / forma substantialis no sit nata conseruari actu, vt est minimum
 semen actiu: & quod alterius pars non est / minimus homo actu & minimus equus: quo natura non possit esse equus minor. Cum
 enim miscibilia simul miscantur vt aqua & vinum: se diuidunt secundum minima natura / sic q; formae illoru / substantiales non
 possent per naturam conseruari sub minoribus partibus. Neq; potest dari tam parua pars secundum dimensionem sensu notabilis:
 in qua non sit aliqua pars vini & aliqua pars aquae / cu in fine primi de Generatione dixerit philosophus quaelibet partem mixtione
 contemperati homogeneam esse: & mixtam vocari. Deniq; solum fit mixtio / iuxta positionem eoru quae adinuicem misceri nata sunt:
 quae autem sunt talia: predicto in loco declaratum est. Non enim quodlibet cuiuslibet est miscibile, vt homo non est miscibilis equo / neq;
 color coloris, igitur diuersorum colorum mixtio non apparent medij colores. ¶ Tertia conclusio. Neq; secundus medios colores
 17 assignandi modus & per superpositionem probandus est. ¶ Nam multi sunt medij colores visu conspecti: quibus nullus color alius
 superponitur / sed inter quos & visum solum intercipitur medium perspicuum. Praeterea quae superpositione apparent: diuerso
 modo apparent de longe conspecta & de prope. At medij colores siue enim videntur siue conueniunt / eodem apparent modo. Igitur
 non apparent medij colores ex eo q; subseruuntur aut superponitur color coloris. ¶ Quarta conclusio. Neq; putandum est colores nos
 18 bis apparere corporum atomalium defluxu: & hoc modo visionem fieri. ¶ Nam si viderentur res per defluxum atomorum / erunt

Quia boni ad unitatem / ma- lu vero tedit ad multitudinem.

Quomodo fit mixtio.

ipsa sunt corpora & ad osulum vsq; deferuntur: visio fiet corporum contactu/ quod est manifeste falsum. Sane melius fit visio: si color in medio perspicuo suam speciem producat (quod quidem medium huiusmodi specie affectum: consimili specie sensum afficiat) q; contactu corporum: nullaq; ad hanc coloris percipiendi determinationem sequuntur incommoda. Non igitur per atomorū defluxum visionem fieri aut colores apparere/ponendum est. Sed sciscitabitur aliquis. Cum neq; commixtione/nec superpositione/nec defluxu atomorum appareant colores: quomodo igitur tam multi & specie diuersi sunt/ vt aliqui extremi & aliqui medijs? Responso. Cuiuslibet rei forma substantialis efficit colores naturales & a natura inexistentes subiecto disposito: sicut odores & sapores/ & quemadmodum forma ignis in propria materia facit caliditatem in materia ignis. Neq; qualitatum tangibilium con temperamenta colores in rebus efficiunt: vt astruunt nonnulli dicentes qualitates omnes secundas/ produci a qualitibus primis/ sed ipsi colores con temperamentorum & mixtorum naturam & dispositionem sequuntur. Nam sicut diuersa sunt corpora mixta/ & diuersa mixtorum con temperamenta: ita multi & specie diuersi sunt colores/ mixtorum & con temperamentorum nature res pondentes. Con temperamentum enim vocamus materiam qualitibus elementaris con temperatam, quod vt dispositum est/ forma substantialis in eo vt subiecto vel hunc vel illum colorem efficit/ odorem/ & saporem. Quaedam enim mixtorum magis elementorum simplicium excellentiam imitantur: vt lucem igneam/ diaphanitatem aqueam: & non habent alium colorem, aliqua vero minus vnius elementi sequuntur conditionem. Alia vero seruant con temperamenta elementorum simplicium secundum minima: quia in eis omnium elementorum con temperamenta adeo ad mediocritatem & equalitatem accedunt/ vt vix discerni possit quod con temperamentum dominetur in eis. Cur autem colorum/ odorum & saporum species finite sunt/ alio loco futura est determinatio.

Quarti capitis nota.

Purpureum/ alur gum. Cereuleus/ Cyanus: subobscurus color quasi niger/ nigro/ viridis, medius. Acer/ ponticum. Acidum/ strichium/ Stypticum. Colorum & saporum mutua habentes respondentiam dispositiones.

Album	Nigrum	Dulce	Amarum
Flauum	Punicum	Pingue	Salsum
Punicum	Purpureum	Acre	Austrium
Viride	Ceruleum	Acutum	Liuidum.

Figura Polygonia/ figura multangula.

Vartum cap. continet nouem conclusiones, quattuor rationes ad quartam. Diffinitionem saporis post quintam. Species saporum & colorum post sextam. Et quattuor rationes post nonam. Prima conclusio. Quia de sono & voce sufficienter in his de anima determinatum est: de odore sermonem facere videtur idoneum. Nam de ipso varia fuit antiquorum sententia, quæ quid veri/ quidue falsi contineat: hac determinatione dilucebit. Que tamen de ipso prius determinauimus: hic certa & explorata tenere debemus, vt fere consimiliter de odore vt de sapore sentiendum esse: non tamen ipsorum eorundem esse passionem. Nam illius/ olfactus est: huius vero/ gustus. Et saporibus nobis odoribus certiores/ perfectioresq; haberi. Nam odoratum prauū & multis animalibus inferiorem habemus/ gustum autem certum, quia tactus quidam est: qui nobis certissimus habetur. Idcirco a gustu & saporibus determinationis exordium sumere non absonum/ præterq; rationem videbitur. Secunda. Non recte putat Empedocles saporem esse de natura aque: q; in aqua quedam sint minutula corpora de saporum genere ob suam quidem paritatem/ insensibilia: quæ suo defluxu sapores efficiant. Nam fructibus aperto soli expositis: sapores mutari videmus, itidem & fructibus igne concoctis. Tales autem sapores ab aqua trahere non possunt. Nō igitur causantur sapores ex corporeis ab aqua defluxibus, quin potius humidie resolutione tempore facta/ variatq; coctione: acrem/ acerbum/ dulcem/ amarum & omnimodum sibi assumunt saporem. Tertia. Aqua non est vniuersalis materia saporum (quam panspermiam dicere solent) vt aqua/ vna parte vnum saporem præstet: & altera alterum. Nam ex multis parari sapores videmus: & ex eodem diuersos/ quæ aqua nō esse cognita sunt. Neq; id etiam verum est: omnem saporem in aqua gigni/ ipsa a calido vt igne aut sole passa. Nam aqua est humidorum subtilissimū & oleo subtilior: quibus oleum viscositate sua se plus diffundat/ aqua autem vt glutino carens dissipetur. Hinc aqua difficilius oleo in manu seruatur. Et aqua sufficeret calidum: in aqua gignere saporem. Quarta. Terra potius ad generandos sapores causa esse videtur. Primo. Quia sapore prædita grossitiem seruant: & ex terra nascentiam & ortum ducunt vt fructus. Secundo. Hoc multi phytologorum asserere videntur/ dicentes per quamcunq; terrā transierit aqua: ab illa sibi trahere saporem, quod statim in aquis salis est manifestum. Sal enim/ quedam terræ species est. Tertio. Quia aqua cineribus colata redditur amara: ab ipsis quidem amaritudine ducta. Quarto. Quia fontium hi dulces sunt/ hi amar/ hi acres/ illi austeri: & omnimodas saporum differentias representantes, quæ varietas non nisi a terrarum varietate ducta videtur. Quinta. Rationabiliter fructuum species maxime saporum differentias obtinent. Nam fructus/ humidus sunt & terrei: & saporibus gigni videtur/ cū a terreo sicco patit humidū. Indicia sunt: aqua falsa/ aqua cineribus colata/ & varia fontinarum aquarum saporum genera, est enim humidum natum patit a suo contrario: quemadmodum & alia contraria. Et cum ignis siccus sit: natum est etiam patit ab igne/ sed magis a terra. Nam ignis primo

siccus non est sed calidus vt alio dictum est loco: terra vero primo sicca est, quemadmodū enim quā coloribus & saporibus affecta colluit/ lauatq; aquis: talem in aquis colorem relinquit & saporē, hunc in modum terreum siccum (agente calido) per humidum latum: talem relinquit passionem. Diffinitio saporis. Hinc talem saporē aptare poterimus diffinitionem. Sapor est a terreo sicco in humido facta passio: aliter autem gustus de potentia ad actum. Gustus enim priusq; saporem percipiat est in potentia ad eum percipiendum sicut sciens ad speculari. Est enim sentire vt speculari. Sexta. Non deicit saporē in solo sicco consistere. Nam saporē sunt ad nutriendum, animalium autem eorum non vno constant: sed mixte sunt omnes, tangibiles quidem: quo augmentū aut decrementum præstet, sapidē & gustabiles: quo nutriant. Nutriuntur enim omnia dulci/ aut simpliciter/ aut commixto: quod alio determinandum est loco. Et augmentum & nutritio fiunt præstante calido. Nam calidum: alimentum parat & digerit, quod leue autem & dulce est: attrahit. Amarum autem/ salsum/ & graue suo pondere subsidens relinquit, & id animalibus & plantis & intra nos ratione euenit, quando quidem exterior calor in exterioribus consimile operetur, maris enim leue & dulce/ calore extrahitur: graui & amaro subsidente relicto. Sed quæres, cū nutriamur dulci: cur alii saporē vt salsus/ vt acutus/ vt acutus/ ferulo condiendo miscantur? Hoc est ne celerius equo: natura trahat alimentum. Est enim dulce/ nimis nutritiuum atq; supernatatiuum. Species saporū vt species colorum quadam similitudine & proportione respondent. Qui est in saporibus sunt dulce & amarum: sunt in coloribus album & nigrum. Et pinguis sapor/ vt dulcis est: salsus vt amarus. Et flauus color/ vt albus est. Liuidus vt niger. Et reliqui quadam similitudine sunt medijs saporibus: scilicet acre/ austerum/ acutum/ acidum. Colores vero: puniceū/ purpureum/ viride/ ceruleum, possuntq; hoc ordine digeri.

Album	Nigrum	Dulce	Amarum
Flauum	Liuidum	Pingue	Salsum
Punicum	Purpureum	Acre	Austrium
Viride	Ceruleum	Acutum	Acidum.

Et sicut in perspicuo/ tenebre sunt priuatio luminis: ita nigredo vt priuatio est albedinis/ & amarum vt priuatio dulcis. Hinc cinis omnium combustorum amaricissimus est: q; totum exspiratum/ exhalatūq; sit dulce. Septima. Democritus & alii complures non sane putant omnia sensibilia esse tangibilia. Nam omnes sensus oporteret quosdam tactus esse: quemadmodum est tactus. Quod q; falsum sit & irracionabile: non est cognoscere difficile. Octaua. Deficiunt item: magnitudine/ figura/ aspero/ leui/ acuto/ & obtuso communibus sensibilibus vt proprijs vtentes/ atq; propria esse putantes. Nam & si non omnium sint sensuum: sunt tamen tactus & visus/ quare communia sunt & non propria. Et hinc euenit vt visus & auditus circa illa decipiantur: circa colores autem & sonos non decipiantur. Nam sensus circa propria non decipitur. Nona. Democritus non rite propria reduc ebat ad communia: vt album ad leue/ nigrum ad asperum/ & saporē ad figuras. Primo. Quia nullus sensuum magis communia sensibilia visu cognoscit. Si igitur saporē reducuntur ad figuras: & visus magis figuras apprehendat: magis & gustu apprehendet & saporē. Hoc autem falsum est. Secundo. Gustus in nobis certissimus est. Est enim tactus quidam. At cum certioris sensus sit: minima & minus sensibilia percipere, si figuræ maxime sint gustus/ & ad leue & asperum reducuntur album & nigrum: illa maxime discernet gustus/ & quonq; figuræ participant. Tertio. Sensibilia propria contrarietatem habent: vt in visu contraria sunt album & nigrum/ in auditu graue & acutum/ in odoratu & gustu dulce & amarum. Figuris autem nihil est contrarium. Quæ enim Polygoniarum: circulo assignabitur contraria: Non igitur rite saporē reducunt ad figuras. Quarto. Figurarum species in infinitum prodeunt. Non autem sensibilibus priorum et saporum. Cur enim aliq; et certe semper sentiantur/ occurrerentq; sensui: aliq; vero nunq;? Non itaq; bene sensibilia propria ad communia reducere. Et hæc de saporibus dicta satis sunt: specialiora (quoad de vegetabilibus et plantis considerationem faciemus) relinquentes. Notarum quarti capitis nota.

Horum quattuor limitum duo primi sunt colorum/ inter se quidem oppositi: vt primum vnius primo alterius/ & secundum vnius secundo alterius. Duo vero postremi/ saporum sunt: & inter se consimiliter oppositi. Primus autem colorum est in affirmatione & perfectione consistentium/ supremum quidem extremum/ inferiora vero media secundum propinquitatem vel distantiam a supremo/ extremo conuenientiora vel differentiora. Secundus autem colorum limes in negatione est & in imperfectione existentium, quorum itidem supremum: extremum est/ inferiora vero media plus vel minus eum extremo similitudinis habentia secundum q; ei distantiora aut propinquiora sunt. Tertius vero limes saporum est in affirmatione dispositorum/ primus quidem extremus/ reliqui autem medijs. Quartus vero saporum est in negationis rationem habentium: quorum idem idem primus extremus est/ & ceteri medijs plus aut minus conuenientia eum extremo secundum ipsorum ad extremum ordinem habentes. Primi autem limitis colores saporibus in tertio limite constitutis respondent vt affirmatio affirmationi: quilibet scilicet primi cuilibet tertij eiusdem ordinis vt primus primo/ secundus secundo, & ita de alijs. Sic secundi limitis colores saporibus in quarto limite collocatis totis & eiusdem ordinis toti respondent: vt primus primo/ secundus secundo/ tanq; negatio negationi.

Col.	Contraria	Col.	Sap.	Contraria	Sap.
1 Album	1 Nigrum	1 Dulce	1 Amarum		
2 Flauum	2 Liuidum	2 Pingue	2 Salsum		
3 Punicum	3 Purpureum	3 Acre	3 Austrium		
4 Viride	4 Ceruleum	4 Acutum	4 Acidum		

Plinius.
Ovidius.

Figura poly gonia est figura multos habens angulos: ut triangulus quadrangulus & consequenter secundum numeri seriem. Poly enim greco sermone multum significat. Gonos angulum & dictione latina non multangula, sed multangula dicitur, sicut reclangula. Camelcontem solo acis alimento vivere Plinius auctor est: eumque quocumque proxime tangit colorem / in se ut speculo quodam reddere. Cui & Ovidius astipulatur hoc carmine.
Id quodque quod ventis animal nutritur & aura:

Proctinus assimilat tetigit quoscumque colores.

Quarti capitis prima conclusio. Quia de sono & voce satis in libris de anima determinatum est: de odore consequenter determinationem facere conuenit. Nam de odore varia sunt antiquorum sententia: quae an vera fuerit an falsa praesenti consideratione discutitur. Quae tamen in libris de odore determinata sunt: hinc manifesta & tanquam cognita supponenda sunt, ut quae pene similiter de odore sicut de sapore dicendum est: ipsorum tamen sensatio & affectio non eorumdem est sensuum / neque ad eosdem sensus pertinet. Nam odoris sensatio est ipsius olfactus / passio vero saporis est passio ipsius gustus: huius quidem ut in quo / illius ut a quo. Notum etiam esse debet quod sapor in nobis certiores sunt odoribus: quia olfactum debilem habemus / & multorum animalium odoratu impotentiores & hebetiores. Gustum autem habemus certum: quia gustus quidam tactus est. At tactus in nobis hominibus certissimus est. Idcirco a gustandi virtute & saporibus ut certioribus & notioribus determinationem incipere conuenit videtur: & per eas odorum minus notorum nobis naturam perquirere.

Secunda conclusio. Non bene putauit Empedocles saporum esse de natura & conditione aquae: ponens in aqua esse quaedam corporiscula de genere saporum ob suam paruitatem plane ingustabilia: quorum ab aqua defluxu & resolutione omnes efficiantur saporum. Nam cum fructus aperto soli expositi sunt ut pomae pirae racemae: saporum in eis mutari experientia cognoscuntur / & prius acerbos / deinde dulces in illis saporum esse: ita & cum fructus crudi igne decoquantur. At tales saporum ab aqua trahere non possunt: quoniam potius aqueus humor in eis resolutus a solari calore aut igneo, igitur saporum non sunt ex corporisculorum ab aqua defluxu, quinimo cum humidum a fructibus resolutio debito tempore facta fuerit ab interiori & exteriori calido & consummata concoctio / digestio, completa fructuum ipsi dulcem / amarum / acrem / acutum & omni generum sibi vendicant saporum. Tertia conclusio. Aqua non est vniuersalis saporum materia & totum semper: (quam graeci Panpermiam dicunt) sic quod aqua / vna parte vnum efficiat saporum: & altera parte alterum.

Nam ex multis rebus saporum comparari cognoscuntur & ex eadem re diuersi saporum: quas manifestum est non esse aquam. Ut enim saporum artifex coquens aquam non querit ex qua saporum efficiat: ita neque natura conditrix naturarum & naturalium saporum. Neque id valet quo forsitan ad hoc astruendum inducebantur argumentum: saporum sine humore percipi non posse: ergo humorem & aquam saporum omnes efficere. Ut enim diaphanum ad colores percipiendos & in eo diffusum lumen: ita humor ad saporum. At diaphanum & lumen rerum colores non efficit: igitur neque humor saporum: sed est dumtaxat medij dispositio. Neque id etiam verum est quod cum aqua ab igni aut sole calefit: omnimodum in ea sapor gignatur. Nam fluioriorum aqua solari calefacta radiis minime saporum habere conspicitur. Siquidem aqua humidorum subtilissimum est & longe oleo subtilior: quis oleum suarum paruum adherentia se plus continet & continuatum sed dilatat, ut sola olei gutta per totam se tandem dispergat papyri: quia quicquid tetigerit rei sine euaporatione adheret. Aqua autem huiusmodi tenacitate & partium coherencia carens dissociatur / diffunditur in vapores resolutur, hanc ob causam aqua difficiliter oleo in manu seruari conspicitur ob ipsius subtilitatem & diffusilitatem. Et aqua calore affecta humidorum sola inspissari non perspicitur sicut vinum & lac: quod & igni superpositum instar casei coagulat: & vasa ad butyrum conficiendum apto impostum & diuturno motu agitatum: adiuuante calore coagulat in butyro, qui bonus caseus expingui lactis coactio factus dicitur. Omne autem saporum maiorem requirunt grossitatem quam sit grossitatis aquae. Non igitur sufficit calidum in aqua producere saporum.

Quarta conclusio. Terra potius & terreum contemperamentum ad gignendos saporum causa esse videtur. Primo. Quia quae saporum habent: grossitatem in idem habent, grossitatem autem maxime a terra esse: ut quae omnium elementorum sit maxime grossa. Similiter quae saporum habent / ex terra nascuntur & sumunt nutrimenta: vni quodque autem eius ex quo gignitur naturam seruat. Sunt igitur quae saporum habent / terrea. Secundo. Idem multi physiorum asserunt dicentes aquam ab ea terra saporum trahere per quam transierit. Ut si per terram salisam transierit aqua: & ipsa itidem salis erit. Est enim sal / adus / terrae species. Tertio. Aqua per cineres & lata efficitur amara, & a cineribus qui terrei sunt amaritudo dinem trahit. Signum est igitur aqua a terra sumere saporum. Eluui enim in vniuerso sunt ut aqua cineribus colata: cineres autem ut tota terra. Quarto. Fontes / diuersos habere saporum dmonstrantur. Aliqui enim sunt dulces / aliqui amari / alij acres / alij asperi & omnes saporum differentias habentes. Ad haec varietas non nisi a terrarum ex quibus scaturiunt diuersitate prouenit: igitur aquae a terra saporum sumunt. Quinta conclusio. Recte fructuum species ex herbis / fructibus aut arboribus nascentium: maxime saporum differentias seruant sicut flores odorum. Nam fructus vegetabilium / humidum sunt & terrei. At saporum gignuntur: cum a terreo sicco ut efficiente instrumentali patitur humidum ut subiectum. Cuius indicia modo adducta sunt: aqua salis / aqua cineribus colata / & varia saporum genera in aquis fontium comperta. Est enim humidum natum pati a sicco suo contrario: quemadmodum & alia contraria, ut calidum & frigidum adiuuicem agunt & patiuntur. Et cum ignis itidem sit siccus: natum est humidum etiam pati ab igne, magis tamen a terra: nam ignis maxime siccus non est sicut terra / sed primo summe calidus est: ut in libris de generatione offensum est. Terra autem maxime & summe sicca est. Quare ut aquis ablucens & lauans ea quae colorem habent & saporum consimiles in aqua & colorem & saporum tanquam alterius vestigium relinquit: quod in moris lauandis facile cernitur. Ita terram siccam ut cinis per humidum transitum faciens & quasi lotum: saporum similem ei quem in se habet in humido relinquit.

Quid sapor.

Diffinitio saporis. Ex istis talem saporis diffinitionem colligere possumus. Sapor est a terreo sicco in humido facta passio: alteratiua & proprie & per se ipsius gustus de potentia ad actum. Dicitur enim passio: quia qualitas est qua corpus afficitur / & acciden-
tialis dispositio affectioque. Et ea sit a terreo sicco ut agente secundo. Nam forma substantialis praecipuum est efficiens saporis. Contemperamentum autem terreo est ut eius instrumentum ad agendum: & humidum tum aqueum tum aereum: cuius est subiectum. quare non ab re dicitur in humido. Eadem passio est alteratiua gustus proprie & per se quia a solo gustu nata est percipi in quo suam imprimis speciem: & cum ea species sit qualitas / ad qualitatem autem sit alteratio, recte dicitur sapor esse passio effectiua alterationis in gustu: tamen proprie illic alteratio non sit sicut nec tactio. Denique est alteratiua de potentia ad actum, quia gustus qui

est saporum percipiat est in potentia ad gustationem: sicut habens habitum sciendi cum non considerat est in potentia ad considerationem. Est enim gustus ut sciendi habitus: gustatio vero ut consideratio. Sapor autem cum gustum mouet / facit eum actu gustare: quemadmodum cum intelligibile mouet animam / facit eam per habitum actu considerare. Sexta conclusio. Non conueniens fuit saporum in solo sicco consistere. Nam saporum ordinantur a natura ad nutriendum. Sunt enim ad discernendum alimentum conueniens a disconuenienti. ut prius dictum est. Animalium autem cibi non vno constant temperamento: sed quattuor elementorum contemperamentis. Ex cibis enim sumptis secerit anima nostra quattuor humores / secundum quod illi cibi huius vel illius contemperamenti plus participant: ex quibus quidem humoribus nutrimur. Ex priori enim quod est simillimum contemperamento igneo / natura facit choleram. Ex eo quod est simillimum aeri & puro quidem: facit sanguinem. Ex eo quod est simillimum contemperamento aquo / flegma: & ex contemperamento terreo melancholiam. Quare cibi omnes mixti sunt. Quae autem obijciunt nonnulli Salamandram solo igne viuere. Et Camaleontem ventis & aere nutrir. Respondendum est ignem illum quo vicissat Salamandra non purum esse sed ex quattuor elementis contemperatum: ita & aere quo viuunt Camaleon, sicut & habitus noster quo patiuntur muscae contemperatus est: & aqua salis qua viuunt equorei pisces etiam est contemperata. Et sicut in vniuerso sunt flumina: ita quoque in nobis sunt venae repletae sanguine: quo maxime nutritur caro. Etiam in oculis sunt vubiles venae repletae sanguine admodum puro pro alimento ipsius oculi. Et inter humores quod dulcius est: est pro alimento. Ideo in maiore copia habemus sanguinem quam memoremus alium humorem. Et sunt animalium cibi tangibiles & gustabiles. Tangibiles quidem secundum qualitates & molem: quia augmentationem & diminutionem faciant. Gustabiles autem ut nutriant. Omnia enim dulci nutriuntur aut simpli ei aut contemperato. Inde medullae animalium quibus ossa nutriuntur: dulces esse percipiuntur, & humor spiritus piscium interceptus itidem dulcis est: & pro spuarum nutrimento designatus. Augmentum autem & nutritio sunt diuergente calido. Quare quanto maior est calor naturalis: tanto celerior sit digestio. Idcirco cholericus quod calore plurimum abundet citius digerit. Melancholicus vero / quia coloris defectum patitur: minus, quis plus alimenti & appetat & sumat, semper tamen famelicus est quia ob caloris absentiam non potest satisfacere inchoatae naturae nec conuoltere cibum in suam substantiam. Siquidem calor alimentum sumptum concoquit & digerit: quod leue est & dulce attrahens pro nutrimento / amarum autem & graue suo pondere depressum relinquens: quod animalium excrementum & superfluitas est / & a natura per constitutos / determinatosque meatus emittitur. Imo in arboribus natura mittit sua excrementa ad corticem exteriorum rugosum: qui & si non viuat augetur tantum non quidem per nutritionem sed superfluitatum additionem & oppositionem: ut pili & vngues. Et illis tribuit opifex natura corticem quo se a frigorebus tueantur: ideo tenerae arborum & nouellae non praeditae cortice eum frigore tanguntur intereunt. Neque id quidem sine ratione in animalibus & plantis accidit: calorem scilicet attrahere ad se dulce & subtile / graue autem & amarum relinquere: cum exterior calor vniuersi a sole in aere productus in exteris corporibus simile efficiat, nam in mari leue & dulce resorbunt & extrahit graue autem / terreste & amarum inferius relinquit. Sed quaerere posset aliquis cum animalia nutriantur dulcibus alijs saporibus salis & acutus ferculis commisceantur. Respondio. Id sit ne citius & auidius equo natura trahat alimentum. Nam natura nostra auide attrahit & praecipue dulce: quod maxime omnium delectat naturam: ideo interdum plus attrahit (si non obset quicquam) possit digerere. Indigestum vero corrumpitur / & putrescit: inde variae nascuntur egritudines, quandoquidem dulce statim paratum sit ad putrefactionem: nisi per sal praeseruetur, hinc optimus rerum opifex nobis de sale praeseruiem fecit: ne humores in nobis putrescerent. Dulce enim nimis a natura expeditur pro nutrimento nisi condatur: & sua pernatat somacho ob suam leuitatem proinde cito corrumpitur. Species saporum. Species saporum species colorum apta similitudine & proportione respondet. Quod enim in saporibus est dulce & amarum: in coloribus est albu & nigrum. Et pignis sapor dulci respondet: ipsiusque consequitur: & salis amarum. Sic flauus color albo similis est: et liuidus nigro. Sic reliqua ad similitudinem respondet medij saporum sic acre / asperum / acutum / acutum: quibus accomodantur medij colores puniceum / purpureum / viride / ceruleum. Et possunt hoc modo disparti.

Colo. in affir.	Colo. in nega.	Sapo. in affir.	Sapo. in nega.
1 Album	1 Nigrum	1 Dulce	1 Amarum
2 Flauum	2 Liuidum	2 Pingue	2 Salsum
3 Puniceum	3 Purpureum	3 Acre	3 Asperum
4 Viride	4 Ceruleum	4 Acutum	4 Acidum

Et sicut in physico luminis priuatio tenebrae dicitur: ita nigredo ut priuatio est albedinis / et amarum ut priuatio dulcis: & albedo & dulcedo in affirmatioue sicut sicut lumen. Nigredo vero & amaritudo sicut in negatioue sicut et tenebrae, hanc ob causam cinis omnium combustorum amarissimus est: tamen ubi res combusta fuerit dulcis, quia quicquid dulcis fuerat: exspiratum est & exhalat / & solum terreste & grossum remanet, quare dulce respondet igni & amarum terre: quo circa ut terra ad ignem / sic amarum ad dulce. Septima conclusio. Democritus & alij physici non recte estimarunt omnia sensibilia ut colores / sonos / odores / saporum esse tangibilia. Nam si omnia sensibilia essent tangibilia: oportet oes sensus ut visus / auditus / olfactus esse tactum. Nam ut sensibile ad sensibile: & sensus ad sensum. At falsum est sensum omnem esse tactum, igitur & omne sensibile esse tangibile. Ceterum aetiam conclusio. Non est recte dicitur magnitudine figurarum / leue / acutum / obtusum (quae coia sunt sensibilia) esse propria. Nam licet dicta sensibilia non ab omnibus exterioribus sensibus percipiuntur ut auditu / olfactu / gustu: a duobus tamen visu et tactu percipi nata sunt: quae pluribus sensibus exterioribus percipiuntur, igitur per diffinitionem sunt sensibilia coia: quae a rebus figurarum non sunt propria, hinc conuenit ut visus & tactus circa illa ut neutri propria & peculiariter decipiant. Circa colores autem & caliditatem non decipiunt. Nam sensus exterior circa propria non decipit. Nona conclusio. Democritus non recte propria sensibilia reducebat ad coia: itaque haec principalia essent sensibilia: illa vero minoris principalia: ut albu ad leuem / nigrum ad asperum & saporum ad figurarum. Primo, quia nullus sensuum exteriorum magis sensibilia coia cognoscit quam visus. Figurae autem sensibilia sunt communia: nullus igitur sensuum magis & certius figurarum apprehendit quam visus. Percipit itaque visus magis figurarum quam gustus. Et secundum eos saporum reducuntur ad figurarum: igitur visus magis percipit saporum quam gustus, quare alienus sensus magis apprehendet alienum sensibile quam proprius sensus proprium sensibile: quod est impossibile. Secundo. Gustus in nobis certissimus est: cum sit tactus quidam: ut prius dictum est. At certior sensus est minor & minus

sensibilia percipere q̄ ea sint quae minus certus sensus percipit, vt si oculus quispiam possit videre granum milij & non minus du- plo acutior & certior visus / duplo minus & difficilius sensibile vt medietatem granū milij percipiet. Nam si virtus aliqua pos- test in aliquid maior virtus potest in maius. Minus autem sensibile est ad sensum vt magis resistens. Si itaq; figura maxime sint gustus: eas gustus certissime apprehendet / & similiter magnitudines asperum & leue. At secundum eos: colores album & nigrum redicuntur ad asperum & leue, ergo gustus maxime discernet album & nigrum / & certius q̄ visus eorum proprie- us sensus. Id autem est inconueniens: cum tunc colores essent sensibilia communia / igitur. ¶ Tercio. Sensibilia propria habent contrarietatem inter se: vt in visu album & nigrum adinuicem contrariantur. In auditu graue & acutum. In olfactu fragrans & grauer olens. In gustu dulce & amarum. In tactu calidum & frigidum. Figuris autem nihil est contrarium. Non enim ali- qua possit assignari figura multangular quae circulo sit contraria. neq; vna multangularum alteri contraria est / quandoquidem posteriores ex prioribus secundum substantiam componantur & in eas resoluantur: vt ex tertio capite secundi de anima perspi- cuum est. Contrarium autem sui contrarij substantiam non efficit: igitur non recte sapores ad figuras reduxerunt. ¶ Quarto. Species figurarum in infinitum potentia procedunt vt species numerorum. Nam additus angulus: figurae speciem variat. At data quocumq; angulorum figura: alteri ei angulus adiungi potest secundum numeri naturalem seriem, quare quocumq; datis figu- ra & speciebus plures adhuc dari possunt. At haec specierum diuersitas non ex rerum diuersitate prouenit. Figura enim nihil aliud est re ipsa q̄ dimensio termino aut terminis clausa: quare re ipsa idem esse potest trigonus & pentagonus / sed ex diuersitate ratio- tionis procedit huiusmodi specierum varietas. Nam alia est ratio trigoni / altera pentagoni. Dicitur enim trigonus quia tribus lin- eis rectis claudatur: pentagonus vero / quia quinque. Sicut vnum & idem primo concuum & deinde sacca inuersione est con- uexum: tamen concuum & conuexum species diuersa sunt. Ita eadem res est caliditas & calefactio: quae non modo specie sunt dia- uerse sed & genere ob rationum varietatem. Sensibilium autem propriorum & saporum species in infinitum non procedunt. Nam in vnoquoq; sensibilium genere determinata sunt extrema. Determinatis autem extremis media esse infinita impossibile est. Praeterea si essent infinitae deberent omnes a sensu percipi. Non enim aliqua est ratio ob quam aliqua & determinata semper sen- tirantur & perciperentur a sensu: aliae vero nunq; perciperentur. At solum finitae & certo numero determinatae a sensu percipiuntur: igitur solum sunt finitae sensibilia & saporum species. Quare non bene sensibilia propria ad communia reducere. Et haec de saporibus.

¶ Sola ratio- nom diuersi- tas interdum faciat diuersi- tate specierū.

¶ Quinti capitis nota

¶ Enchyma corpora / quae effumationem / fumalem ex se fundunt. Est enim chymus / fusio. ¶ Achyma vero sunt quae fumalem expirationem non fundunt. ¶ Ostracodermi pisces sunt: qui testis pellibus vt ostrea integuntur. Est enim ostraco- testis: & derma pellis. ¶ Scoriae / expurgamenta / metallorum feces. ¶ Dysphasia / difficilius sana / male sana. ¶ Myron / liquidū odo- riferum vnguentum. ¶ Hyperbole / excessus. ¶ Reuma / fluxus / fluentum. ¶ Thorax / pectus: & pectoris tegmen / vt lorica.

Vintum cap. continet decem conclusiones, tres rationes & descriptionem odoris ad secundam, vnum correlarium ad tertiam, vnum correlarium ad quintam, duas rationes ad septimam, duas quaestiones ad octauam. Et quinque rationes ad decimam. ¶ Prima conclusio. Et aere & aqua odorare contingit. ¶ Nam vt de sapore dictum est: pene cōsimili modo de odore sen- tiendum est. Quod enim terreum siccum ad sapores operatur in humidis: id Enchymum humidum ad odores operatur in Enchymo sicco. Atqui En- chyma in aere humidam resoluunt expirationem: & cōsimiliter in aqua si- lota / ablutaq; fuerint. Igitur aere & aqua odorare contingit, quod & mon- strant pisces & Ostracodermi: qui in aqua odorare conspiciuntur / illi non existente aere. Nam aer semper aque summa petit / superq; natare videtur, nec pisces ipsi spiritum ducunt: quo valeant ipsum respiratu attrahere. Et licet esse perspicuum aeri & aque com- mune sit, non tamen ipsis (quia perspicua sint) odoramus: sed secundum q̄ fumalem spirationem calido resoluente aut lotionem aliqua recipiunt / quemadmodum dictum est. ¶ Secunda. Odor passio est Enchyma: si sua humida & sicca Enchyma essent / non tamen humidum & siccum in ipsis sunt commixta atq; con- temperata. ¶ Secundo. Mare odorum est: q̄ iam humidū & sicci permixtionem habere dinoscitur, & sal magis odorabile: q̄ ea magis contemperata habeat, vitrum vero minus: q̄ nimis terreū sit, quod ab vtroq; manifestat eliquatum oleum. ¶ Tercio. Lapides & metalla quae Achyma sunt: in odora conspiciuntur om- nia. Hinc aurum in odorum est: nam maxime omnium / Achymum est. Aes autem & ferrum odora sunt: q̄ sint Enchyma, quorum consumpto humido: scoriae / exustaq; feces / in odore relinquuntur, tum q̄ Achyma: tum q̄ humidi & sicci debita careant contemperatōe. Et argentum & stannum & ligna / odorabi- lia sunt. Nam sunt Enchyma. Argentum autem & stannum aliquibus magis: aliis vero minus, sunt enim aquea. Et ligna aquea: minus aliis odorant. Minus enim fumalis spiraminis habere videntur. Hinc dices- bat Democritus. Si omnia fumus essent: nares vtique omnia discernent. ¶ Descriptio odoris. Ex his talē odoris descriptionem elicere poterimus. Odor est humidū siccūq; Enchymi passio: olfactus de potentia ad actum alteratiua: siue ab aquae humido siue aereo sit facta. Est enim vttrumq; / humidum. ¶ Tercia con- clusio. Neq; odor exhalatio est: neq; vapor: neq; vttrumq; simul: vt varij varie opinati crederunt. ¶ Primo. Quia exhalatio non fit in aqua: vbi tamen odorant. Et vapor / humiditas quaedam est: in aquam solui parata. Non est igitur odor: aut exhalatio aut vapor. Neq; per idem vttrumq; est. Nam (vt dictum est) odoratur in aqua vbi non est exhalatio. ¶ Secundo. Quia idem est extimare odorem: exhas-

lationem / vaporem / aut vttrumq; esse: ac si ipsum credamus a corporibus esse defluxum. Atqui ipsum esse corporeum defluxum: incommodum reputamus. Non est igitur odor: aut exhalatio / aut vapor: aut vttrumq; simul. ¶ Correlarium. Hinc fit vt odor percipiatur: cum humidum aut aeris aut aquae ab Enchyma patitur siccitate. ¶ Quarta. recte odorum species: saporum speciebus quadam proportionis similitudine respondent. ¶ Nam & similibus nominibus nominantur: vt odor dulcis / amarus / pin- guis / salus / acer / austerus / acerbus / acidus. Et vt quidam sapores difficilis sunt degustationis: vt pu- trida dysphasia (quae male sana dicere possumus) ita putrum odores: grauis difficilisq; sunt odorationis. Et quod in aqueo sapor: in aereo & aqueo odor. Et vt frigus & congelatio sapores hebetant / calidum vero mouet: ita frigus & congelatio exterminat odores: calor autem fragrantiam promouet & excitat. Nimirum igitur si saporum speciebus: cōsimili quadam proportione odorum species respondeant. ¶ Quinta. Pleriq; odorem delectationem aut tristitiam per accidens afferunt. ¶ Nam cibatorum odor- res (sicut & sapores) esurientibus delectabiles sunt, saturis autem atq; refartis: neq; sapores delectabiles. Sunt igitur nonnulli odores per accidens & alimentis ratione delectabiles / tristabiles. ¶ Correlari- um. Quapropter hi odores animalibus sunt communes. ¶ Sexta. Quidam sunt odores secundum se delectabiles: ¶ Nam quidam sunt delectabiles nihil ad escam & esurientium desiderium facientes: vt odores florū, quā potius obfunt. Hinc Empedocles Tracium increpans aiebat. Cum lentem deco- quis non infundas Myron. Et qui poculis bene olentes flores miscent: hoc faciunt / duobus sensibus odoratis & gustus delectationem afferre volentes. ¶ Septima. odor secundum se suauis & delectabilis: ho- minū proprius est: qui vero vna cum saporibus suę sumit delectabilitatis occasionem: & hominibus / & pecoribus cōmunitis. ¶ Primo. Quia homines frigidi sunt cerebrī, vt q̄ adeo vt ciborum ascendens tes fumū ob loci frigiditatem intrudescant / reumata & noxias infirmitatum lesiones hominibus inferen- tes, talis autem odor: tali frigiditati obfuit / hisq; aduersatur / nocentis. Est enim cerebrum natura frigidum, & sanguis iuxta illud existens angustiis venulis contentus: facile infrigidabilis, aliis autem animalibus illa non est necessitas. ¶ Secundo. Solus homo illis gaudet florum odoribus / illorumq; car- lor frigiditatis cerebrī hyperbolem temperat & excessum: fitq; grata commensuratio. Est enim odor- ris virtus natura calida, & hominis cerebrum ceterorum animalium frigidius ac humidius: q̄ alio- rum animalium cerebrā magnitudine excedat. Hinc non omnia animalia sed homo & quaedam terre- stria respirationis vsum habent: homo ad duos vsus. ¶ Primo ad Thoracis & praecordiorum refrigerium. ¶ Secundo ad suscipiendos odores / contemperandumq; cerebrum. Bruta vero ad internum ca- lorem temperandum: & aliorum odorum sensum / ad cibum prosequendum. Hinc merito: secundum se suauis odores hominibus proprii sunt, per accidens autem delectabiles: & hominibus & brutis communes. ¶ Octaua. Quae non respirant: odoris sunt capacia. ¶ Id enim manifestant pisces: Ento- ma (quae nos insecta dicimus) apes / paruq; formice (quas nonnulli Senipas vocant) & purpuree marti- ne: quae longe propter odorem properant ad escam. ¶ Prima quaestio. Quomodo non respirantia odo- res percipiant: si respirantia non nisi vno modo / spiritum ducendo odorum sensum habeant. ¶ Haec quaestio in his qui sunt de anima satisfactum est: duos ipsis esse odorandi modos, vnum respirantibus / sensorium reuelando: similem vident modo animalium / oculos palpebris contactos habentium: & alterum non respirantibus: non reuelando atq; detegendo sensorium / sed apertum & patens odorum differentis / semper habentibus, vt animalium duri oculis: semper obuii sunt & patentes occurrentibus coloribus. ¶ Secunda quaestio. An bruta indignentur odoribus secundum se grauibis? Dicimus q̄ non: nisi molestiam & dolorem ipsis (vt carbonum & sulfuris fumū facere solent) ingerant. Facit enim carbonum fumus capitis grauedinem: pariter & sulfuris odor / & plerumq; corrumpunt. Et neq; secun- dum se graues & male olentes odores prosequuntur aut fugiunt: nisi (vt dictum est) cum ipsis feruant ad gustum & escam: tunc enim ipsos prosequuntur. ¶ Nona conclusio. Rite videtur olfactus: imparis sensu- um numeri medium obtinuisse locum. ¶ Nam aere & aqua odoratur: & per hoc cum auditu & visu com- cordat. Et odorum multi nutritioni conuenientes sunt / & apti: & in hoc conuenit cum gustu. Est enim humidū & sicci: quae passiones sunt tangibiles. Est itaq; conuenienter locatus sensuū mediū: qui cum om- nibus in aliquo communis habetur. ¶ Decima conclusio. Pythagorici male asseuerant nonnulla anima- lium odoribus nutriri. ¶ Primo. Quia nutritens vt cibum oportet esse compositum: nam nutrita non sunt simplicia. Hinc euenit semper cibi superfluitas aut extra aut intra: vt arborum cortices monstrant, odor autem non est compositus: non igitur nutrit. ¶ Secundo. Quia aqua per se nisi commixta fuerit non nutrit: igitur tanto minus odor. ¶ Tercio. Quod nutrit: corpus esse debet, odor autem corpus non est. ¶ Quarto. Corpulentus aer aptus nutritioni non fit: tanto minus igitur id fieret odor. ¶ Quinto. Locus cibi receptivus: stomachus est, odoris autem receptivum: in capite est. Nam quando cum aere / aut spirabilis subit fumositatē: ad spirationem vtq; vadit locum. Non est igitur odor nutritiuus. Et si odorabi- le vt odorabile est / nutrimento non condat: confert tamen (vt dictum est) ad sanitatem. Et de odoratu haec tenus dictum sit.

¶ Notarum quinti capitis declaratio.

¶ Enchyma corpora sunt quae in fumos resoluuntur & latine effumabilia dici possunt: vt thus / lignum quorum fumus facile ob-

I

Quae sunt En chima. Quae Achis ma. Hyperbole. densitatem conspicitur: flores quorum subtiliores sunt sumi... Et haec igni imposta non immittuntur ab igne... In vino sex vini: ita in metallis suis terreste...

Quinti capituli prima conclusio. Et per aerem & per aquam percipere odorem contingit ut sonum / ut colorem. Nam sicut de sapore dictum est: sicut de odore est dicendum. Ut enim terreum siccum in humido facit sapore: ita contra humidum effumabile in seco itidem effumabili facit odorem...

Quid odor.

Res per fumos deprehenderent, sicut si omnia essent lumen: oculi omnia per spicerent. Descriptio colligi potest. Odor est humidus & siccus effumabilis passio: alterativa olfactus de potentia ad actum. Sane odor est passio humidus ut instrumenti efficientis sive aeri sive aequi / cum & aer & aqua sint humidus, aeri tamen magis: quia aer fit primo humidus / aqua vero non, hinc quae plus aquae habent minus odorant...

quia digestioni (quae saporis aptos inducit) valde convenit. Ita frigus & gelu odores reddit hebetiores: cum fumale impediatur exspiratio... Quinta conclusio. Aliqui odores delectationem & tristitiam afferunt per accidens & per alterum; illi scilicet qui quaeruntur propter alterum ut cibum & alimentum... Correlarium. Quo fit ut odor tunc ab olfactu percipiatur: cum humidum aut aereum aut aquum a corporis effumabilis patitur siccitate / sicut fumalis fit exspiratio in aere & aqua, quae quidem patiuntur quia odoris speciem suscipiunt: sicut aer aut aqua patitur a colore / quia coloris speciem suscipiat...

L

¶ Secundo. Aqua per se nisi alteri elemento vt terrae commixta fuerit non nutrit. Rose enim soli aquae impositae marcescunt / cui si terra coniungatur nutritur, tanto minus igitur et odor nutrit / cum dumtaxat accidens sit aqua vero substantia. ¶ Tertio. Quicquid nutrit corpus esse debet, vt in ijs qui sunt de generatione et de anima dictum est. O odor autem / corpus non est: igitur odor non nutrit. ¶ Quarto. Aer corpulentus minime nutritioni est aptus: nulla enim solo aere nutriuntur, igitur tanto minus et odor: cum aer substantia sit et nutritioni videatur conuenientior. ¶ Quinto. Locus cibi receptiuus est stomachus: odoris autem receptiuum est in capite, nam cum odor cum aere aut fumali spiratione nares subit: ad locum odoris susceptiuum procedit, igitur odor non est nutritiuus. Et quis odorabile quatenus odorabile est / alimentum non conducatur: ad sanitatem tamen vt ostensum est qd plurimum conducit. ¶ Sexti capituli nota.

¶ Propinquum mouens / sensibile actu. ¶ Cotonium / cytonium / coclanum. ¶ Elementa / litterarum. ¶ Minimus sapor / minimus sapor actu. ¶ Sensibile propinquum et coniunctum / sensibile actu.

Sextimum cap. continet tres quaestiones, earum solutiones, vnam rationem improbatam, tres probantes. Antiquorum responcionem & eius improbatorem ad primam, tres rationes visibile prius tempore medium immutare contententes: antiquorum responcionem & improbatorem ad secundam. ¶ Prima quaestio. Cum omne corpus sit in infinitum diuisibile: an sensibiles passiones / color / sonus / odor / sapor / caliditas / frigiditas / humiditas / siccitas / grauitas / leuitas / mollities / durities: in infinitum partiantur? ¶ Quod ita sit / videtur. Quia sensum in infinitum diuidi oportet. Est enim earum vnaqueque actiua in hoc: qd possit motere sensum, hoc autem falsum esse videtur. Nam oportet omnem magnitudinem sensibile esse: cum sensus vt visus non apprehendat album & nigrum sine magnitudine. Album enim & non quod videtur impossibile est. Sed oppositum etiam apparet. ¶ Primo. Quia cum omne corpus in infinitum sit partibile, si passiones ille diuisibiles hoc modo non essent: tandem daretur corpus sensibile sine colore / caliditate / frigiditate / humore / siccitate / leuitate & grauitate, hoc autem impossibile. ¶ Secundo. Quia sensibilia corpora essent ex non sensibilibus corporibus. At ipsa ex sensibilibus componi necesse est. Non enim ex Mathematicis componuntur corporibus. ¶ Tertio. Quia si aliquod esset tale sine sensibili passione: sensus non cognosceretur, a quo igitur cognosceretur: nisi ab intellectu dixeris. Sed intellectus talia exteriora sine sensu non intelligit. ¶ Antiquorum solutio fuit passiones esse indiuisibiles: pariter & magnitudines indiuisibiles. Sed magnitudines impartibiles esse / ex impartibilibusq; conflatas abire non posse: satis prius monstrauimus. Idcirco alteram expedit huic quaestioni aptare solutionem. Et primo dicimus sensibiles passiones non esse secundum speciem in infinitum diuisibiles. Nam quorum determinata sunt extrema: & media finita esse necesse est, sensibilia autem determinata sunt extrema vt contraria. In visu: album & nigrum / in auditu: graue & acutum / in olfactu & gustu: dulce & amarum / in tactu: calidum / frigidum / humidum / & siccum. Sunt igitur media determinata & finita. Erunt itaq; sensibilibus species: finitae atq; determinatae. Ad dicimus secundo. Continuum in infinitum partibile esse secundum partes inaequales: non autem in partes aequales assignate / determinateq; quantitates. Et quia sensibilibus species continuo sunt coniunctae: itidem vt continuum sunt diuisibiles, & iterum aliquae sunt actiuae vt potentia. Et licet non omne sensibile vbi actu separatum esset sentiret sensus: vt visus millesimum millesimi mili / nec auditus sonum in dies, potentia tamen sensibilia sunt omnia: & visibilia & audibilia / & si non actu. Aliis enim coniuncta: vna cum ipsis pariter sensum mouent. Plurimq; tamen excellentia tanta diuisa: in continens resoluntur, vt minimus & insensibilis sapor maris inuisus: in naturam maris conuertitur. Non est igitur sensus huiusmodi facti superabundantiae acti: vbi diuisa sunt acti sensibilia. Talem tamen (vt iterum conuenire / conueniriq; continuo possint) existit.

¶ Secunda quaestio. Vtrū visibile prius tempore medium immutat qd visū. ¶ Et videtur qd sic. ¶ Primo. Quia sonus prius tempore medium immutat, prius enim audit qui propius stat: qd qui remotius, priusq; percipi solet ictus: qd sonus obaudiatur. Et ita fit in odore. Rationabile igitur esse videtur: hoc in visibili & colore cōperire. ¶ Secundo. Hoc idē asseruit Empedocles, & solis lumen prius attingere mediū oportere: qd queat attingere visum. ¶ Tertio. Omnis motus ab aliquo in aliquid: in tempore est, tempus igitur medium (in quo a lucido ad visum / lumen in medio deferatur) esse oportet, quare prius in medio ferebatur radius: qd a visa perciperetur. ¶ Dixerunt nos simul sentire & sensisse: & illa esse absq; generatione & fieri, hinc non prius medium qd visum: visibile recipere. Sed cur ergo sonus prius in medio qd ad auditum pertingat: cum (vt aiunt) simul sit audire & auduisse. Prius enim elementorum formationem videmus: qd aer delatus ad auditum / sonum deferat. Quare igitur non sic erit in lumine: & quare in spectando lumine nihil differt aliquos esse equaliter distantes: aut vnum propiore / alterum vero spacio distantiorē? Differat autē in sono & odore: & cur nō ppter hoc quod est aut sonus aut odor: sentitur? ¶ Responso. De sono & odore rōnabiliter euenit: vt prius mediū qd sensū afficiat. Nā nō in eo qd vnūquodq; est: scilicet, sed motu quodam egēt / vt aere lato aut aliqua corporis expiratione: qd sine motu nō fit. Ita autē in lumine nō oportet. Nā scdm id quod est: scilicet, nec motu / nec spiramine / nec alteratioe / sed sola p̄sentia eget: mediuq; sua similitudine opplet, que autem motu egēt / rōnabiliter prius medium attingunt, que vero motu non egēt: mediū prius attingere non est necesse, quibus forte de omni alterationi id non oporteret.

45

46

47

Nam idem simul totum alterari contingit: vt totam aquam simul gelari, neq; prius vnum dimiditum: potest fieri vero alterum. Si tamen multum coagulandum fuerit: quod attiguum est / ab attiguo primum patietur: totumq; id simul secundum attackum alterabitur. Et conueniunt soni / odores / sapores / & tangibilia: qd vt sentiantur quodam motu egeant: aut in medio / aut appropinquante aliquo, & in hoc distinet / qd soni & odores ad maiorem se diffundunt distantiam: sapores autem & tangibilia: ad minorem. Sapores tamen ad maiorem. Nam si in humido effemus: quodammodo gustaremus vt odoramus, non autem de lumine / vt quod sit ab omni distantia perceptibile: ita est. ¶ Tertia quaestio. Sed iterum quaestio incidit an idem sit sonus quem propinquior audit: & quem audit distantior? Et id esse non posse videtur. Nam eodem medio id fieri non potest. ¶ Responso. Primum mouens a propiore & distantiore idem numero sentitur, vt sentiunt Cotonium idem numero / Thus / atq; eundem numero ignem, propinquum autē sensibile proprium atq; coniunctum: numero alterum est, specie tamen idem. Quare multi: simul idem audiunt / vident / ac odorant. Diuersis tamen non corporibus sed passionibus susceptis: que sine sensibilibus corporibus non accidunt. ¶ Notarum sexti capituli declaratio. ¶ Propinquum mouens sine sensibile propinquum & coniunctum: est sensibile actu / hoc est species sensibilis eformata in organo que mouet sensum immediate / & organo intrinseca est. Primum vero mouens est sensibile potentia: & organo extrinseca. ¶ Cum dicit littera. Prius enim elementorum formationem videmus: sibi elementa sumuntur pro notis litterarijs: vt a / b / c. ¶ Minimus sapor actu dicitur qui totus est & non alterius pars: & quo alius totus est ab alijs separatus minor esse non potest. Sapor autem potentia est qui alteri coniunctus est & alterius pars: & is minimus dari non potest / vt neq; minima magnitudo.

Sexti capituli prima quaestio. Cum omne corpus sit in infinitum potentia diuisibile: an sensibiles passiones etiam in infinitum diuidantur? Et videtur qd non, quia si sic: tunc sensus in infinitum etiam diuideretur secundum sensibilis apprehensionē, vt quantumcūq; parū / sensibile apprehēdat: ad huc eo minus apprehendere posset / & minoris sensibilis efficere sensationem. Nā vnaqueque passionum sensibilium potest mouere sensum: & suam in sensu specie efficere. Quae autē sensus eo modo in infinitum diuidi possit: falsum esse videtur. Nam sic oportet omnem magnitudinem esse sensibilem. Nullus enim sensus suum apprehendit sensibile sine magnitudine: cum qualitates sensibiles omnes magnitudinis cōiunctae sint. Albū enim quod nō sit quantum videre impossibile est. ¶ At cū ad proposita quaestione respondendū est: passiones sensibiles in infinitum diuisibiles esse gratia magnitudinis cui coniunguntur: hoc opposita ratio diluenda est. Sensus in infinitum diuidendum esse secundum sensibilia potentia: quia quātulacūq; potentia est alijs coniuncta apprehendit: minorā potest apprehendere, non autem secundum sensibilia actiua: cum datur sensibile actu quod sensus potest apprehendere / quo minus actu non possit apprehendere, vt minimus color actu. Et vnaqueque passio potentia est alteri coniuncta potest mouere sensum / non tamen actu existens & ab alijs separata. Consimiliter omnis magnitudo alteri coniuncta & potentia est sensibilis: non tamen actu & tota per se existens. Insuper admitendum est qualitatem sensibilem sine magnitudine apprehendi non posse. ¶ Sed qd passiones in infinitum diuidi possint: etiam apparet. ¶ Primo. Quia cum omne corpus sit in infinitum diuisibile: si passiones sensibiles non essent semper diuisibiles / tandem daretur corpus sensibile sine colore & qualitatibus tangibilibus: illud scilicet quod completa qualitatis sensibilis diuisione adhuc restaret diuidendum. At impossibile est corpus aliquod sine colore aut qualitate tangibili existere: cum omnia corpora colore participare dicta sint, igitur. ¶ Secundo. Si passiones essent resoluibiles in impartibilia: corpora sensibilia essent ex corporibus non sensibilibus composita / ex illis scilicet quae passiones haberent in se impartibiles & ergo insensibiles. At corpora sensibilia ex sensibilibus componi necesse est. Nam insensibile iunctum omnino insensibili nunq; facit aut composit sensibile: non enim sensibilia corpora ex Mathematicis & materia magnitudinēq; abstractis componuntur corporibus. ¶ Tertio. Si esset aliquod corpus sine sensibili passione: ipsum sensum non cognosceretur / quia abesse ei sensibilis passio. Neq; cognosceretur ab intellectu: cum is exteriora sensibilia sine sensu non cognoscat / igitur a nullo cognosci posset. Id autem inconueniens. Et hae tres rationes pro parte affirmatiua militantes concedendae sunt. ¶ Antiquorum quidem solutio fuit passiones sensibiles esse indiuisibiles pariter & magnitudines impartibiles: quod cum multi tum Xenocrates asseruit. Sed magnitudines non esse impartibiles & ex impartibilibus componi non posse in physicis satis ostensum est. Ideo altera huic quaestioni danda est solutio. Et primo dicendū est passiones sensibiles non esse secundum speciem in infinitum diuisibiles, vt non esse infinitas species colorum / sonorum / saporum. Nam quorumcūq; extrema sunt determinata: & media. Sensibilibus autem passionum determinata sunt extrema. In visu enim contraria sunt album & nigrum. In auditu: graue & acutum. In olfactu: dulce & amarum in odore. In gustu: dulce & amarum in sapore. In tactu vero: calidum / frigidum / humidum & siccum, igitur & media sunt determinata: quare sensibilibus species finitae sunt & non infinitae. ¶ Secundo dicendum est qd continuum est diuisibile in infinitum secundum partes inaequales: & alteri. Quomodo quaeus semper ad totum proportionis / similiter & molis, vt diuidendo lineam in duas medietates / eadē in tres tertias. Rursus eadem lites sensibiles totam lineam in quattuor quartas, alia est partium secundae diuisionis ad totum proportio qd prima: & alia rursus partium tertiae lites diuisionis proportio ad totum qd prima & secunda. Minores etiam mole sunt partes secundae diuisionis qd prima: & minores sibles. sunt eae quae sunt tertiae qd quae prima & secunda / cum a maiore numero denominentur. In partes autem aequales diuidendo & eiusdem ad totum proportionis & inter se quantitatis: non procedit in infinitum diuisio, quia in huiusmodi partes distribuendo: finitū omne per finitae partis ablationem tandē consumitur: vt diuidatur linea de pede alis in decem pedales: qdlibet carū eandē ad totū habet proportionē & inter se aequales sunt / neq; in plures pedales diuidi possent. Et quia qualitates sensibiles sūt cōiunctae magnitudini: sunt diuisibiles sicut ipsa magnitudo cui coniunguntur / scilicet in infinitum potentia. Adde qd sensibilibus qualitatum aliqua sunt actu: quae per se existunt & alijs non sunt coniunctae. Aliae vero potentia: qd alijs coniunctae sunt. Quis autē sensus nō oē sensibile actu diuisum percipere possit: vt visus millesimam millesimae grani mili / nec auditus sonum in minori semitono consilientem, tamen oia sensibilia potētia deprehendere sensus potest: vt color quātulacūq; alteri coniunctus / & sonus / & odor percipiuntur a sensu.

1111

Nam alijs coniunctis simul cum eis visum auditum aut olfactum mouet: licet quilibet per se sensum mouere non sufficeret. Sicut quis grande saxum nec fortes leuare possit nec plato per se nec socrates: tres tamen simul ipsum leuati: eorum quilibet est leuans particulare. Interdum tamen adeo frequenter facta est diuisio & partium distractio: q. propter molis paruitatem ipsum diuisum (vt quod non sit natum sub tantula quantitate consistere) resoluitur in continens, vt minimus natura sapor q. qui ob suam existantiam in sensibilibus est: in aere conuertitur / aut mari infusus in maris naturam transmutatur. Sensus itaq. non percipit huiusmodi sensibile actu tanta abundantia / tamq. frequenter diuisum: vbi actu sensibilia q. per se existit: partium distractio diuisa sunt: eorum tamen vt iterum continuo vni & congregari possunt sensus esse potest. ¶ **Secunda questio.** Vtrum visibile prius tempore se diffundat per aerem / q. ad oculos videntis perueniat. Et videtur q. sic. Quia sonus prius tempore se diffundit per medium q. ad auditum perueniat: q. prius partem medij propinquirem opplet q. remotiorem. Nam prius audit qui propius stat corpori sonanti q. qui remotus: q. prius mallei ad rem percussam contactus percipitur q. sonus audiatur. Et cum sit ille contactus percipientis ad percussum: simul editur sonus. Et ita fit in odore, igitur rationale est in lumine & colore idem accidere. ¶ **Huic rationi** (quia partem veritati oppositam defendit) respondendum est sonum quidem q. odorem prius medium q. sensum mouere: neq. simile esse de colore. Nam sonus & odor motu indigent vt diffundantur: hic fumalis expirationis: ille vero / motu aeris. Lumen autē vt diffundatur: neq. motu neq. temporis successione indiget. ¶ **Secundo.** Empedocles dixit lumen debere prius attingere mediū q. vt sum est igitur ita esse credendum. ¶ **Responsio.** Nō est hoc Empedoclis dictum probandum nec loco auctoritatis habendum: vt qui id ipsum minus recte asseruerit, quem admodum & lumen esse corpus: & per medium vt loco mutabile ferri. ¶ **Tertio.** Omnis motus est ab aliquo termino in aliquem terminum in tempore: vt in physicis determinatum est. Omnis autē illuminatio est motus: igitur est ab aliquo in aliquid q. in tempore. Igitur aliquod erit tempus quo diffundatur lumen a lucido ad visum: in cuius prior parte diffundit se ad priorem partem medij & in posteriore ad posteriorem, igitur prius in medio fertur radius q. a visu percipitur. ¶ **Responsio.** Si motus proprie & pro alicuius in aliquo acquisitione aut deperditione continua & temporali capiatur / vt in physicis: verum est omnem motum esse in tempore / sed hoc modo illuminatio motus non est, non enim in tempore acquiritur aut pericitur: sed singulo quoq. momento perfecta est. Si vero pro mutatione quacumq. sine temporanea sine momentanea accipiatur, non oportet omnem talem esse in tempore / quo modo illuminatio motus esse concederetur. ¶ **Dixerunt antiqui nos simul sentire aliquid** quod sensibile q. sensibile: hoc est nos sensus operationem exercere q. simul eam esse perfectam / & sensibilibus perceptionem sensibilem sine temporali successu fieri mora. Idcirco dixerunt q. medium non prius recipit visibile lumen aut colorem q. oculus. In quibusda quidē sensibus quorū obiecta se p. mediū momento diffundit / idē est sentire q. sensibile: vt idē videre q. vidisse in visu. In alijs vero quorū obiecta tēpore & motu vt diffundantur indigent: non idē est sentire q. sensibile: sicut nō est idē moueri q. motū esse: vt nō idē est audire q. audiuisse. Ergo pperā antiqui dixerunt de omni sensu idē esse sentire & scisse. Idcirco philosophus recte obiecit q. in stat contra eos: q. si simul esset audire q. audiuisset: non prius sonus in medio q. ad auditum ptingeret, at prius sonus in medio formatur q. ad auditū perueniat: vt prius verba ab aliquo aliquatūlū distate proferrī apertione labiorū conspicimus / q. eorum sonus ad nostrum pertingat auditum. Et simul cum verba formantur producit sonus in aere medio: ergo prius in aere medio sit sonus q. ad aures aliquantulo distans intervallo perueniat. ¶ **Nunc itaq. restat solvenda questio** quare ita non fit in lumine sicut sonus: scilicet q. lumen non prius diffundatur per mediū q. perueniat ad visum, q. quare in videndo lumine nihil interest aliquos esse. Equa liter a lucido distans: aut vnum esse propinquirem lucido / alterum vero remotiorem / nam omes simul percipiunt eodem momento idem lumen. In sono autē & odore multum refert an duo sint equidistantes a corpore sonante & odore: aut vnus propinquior alter vero remotior, nam equidistantes simul percipiunt sonum: propinquior vero citius & remotior posterius. Cur etiam non sentitur sonus aut odor propter hoc q. sunt: cum aliquantulum sint: anteq. percipiatur: & prater ipsa esse: aliud quippiam requiratur, lumen vero propter hoc q. est / percipi videtur, nam cum est, percipitur / & prater ipsum esse: vt percipitur nihil aliud requiritur. ¶ **Responsio.** Sonus & odor nō quia ipsa sunt: protinus percipiuntur: sed motu locali quodammodo ad sui diffusionem egent. Sonus quidem: aeris agitatione / odor vero: fumalis expiratione, idcirco sonus & odor prius medium q. sensum mouent, lumen autē: secundū id quod est q. quatenus est / sentitur: quia vt primū est / videt, diffusum est etiam ad oculum, nec motu aeris indiget nec spiratione aut alteratione sed sola lucidi presentia q. sui. Et totum medium simul sua similitudine replet: idcirco lumen non prius ad medium q. visum pertingit. Et hinc se magis declarat lumen diuinorum emulum: ostenditq. proprias enim supra mundanorum operationes & supra tempus & supra motum esse / vt quae a magnitudinis consortio longe aliena sunt: cum lumen magnitudini coniunctum a temporis & motus imperfectione sit immune. Nec illi quicq. obstat entia beatissima in inferioribus successine operari visa esse vt loquitur: nam ipsa in intelligibilibus operantur intelligibilibus q. in sensibilibus sensibilibus / quo eorum operationes sensibili successione sensibilibus innotescant: q. non quia tali successione indigeant. Itaq. sensibilia quae motu ad se diffundendum non egent: medium prius attingere nō est necesse / consequuntur enim se motus q. tempus, quae vero motu indigent: prius ptingunt mediū q. sensum, quia id ipsum non in omni alteratione oportet / qualitatem scilicet quae alteratur prius ad vnam subiecti partem q. alteram pertingere. Nam idem subiectum secundum quamlibet partium integralium simul alterari potest: vt non prius in vna q. altera parte acquiratur qualitas, vt totam aquam simul congelari possibile est: si vniiformiter eius partes dispositae sunt / q. producaens sit regulare. Tunc enim non prius secundum extremas partes congelabitur aqua q. interiores: sed simul q. regulariter se bile bene potest secundū coniuncta sit / & propinquae partes ad actionem recipiendam magis dispositae sint: remotae vero agenti partes / minus. Neq. ex his omnes partes sequetur non prius fieri motum ad medium q. extremum. Nam in medium prius q. extremum motum fieri debere intelligendum est simul alterari. de medio motus & extremo motus: q. non de medio aut extremo subiecti. Debet enim prius acquiri caliditas quinq. graduum q. decem: sed non oportet in media parte subiecti prius acquiri caliditatem q. in toto subiecto. Sic cum tota aqua simul congelatur: media motus q. qualitatis quae motu acquiritur pars vt congelatio quinq. graduum prius tempore acquiritur q. tota congelatio, non tamen in vna subiecti parte prius q. in altera sed simul in toto subiecto: sic q. non ex parte partium subiecti sit successio / sed

¶ **¶** lūmē diuinorum est mundanorum operationes & supra tempus & supra motum esse / vt quae a magnitudinis consortio longe aliena sunt: cum lumen magnitudini coniunctum a temporis & motus imperfectione sit immune. Nec illi quicq. obstat entia beatissima in inferioribus successine operari visa esse vt loquitur: nam ipsa in intelligibilibus operantur intelligibilibus q. in sensibilibus sensibilibus / quo eorum operationes sensibili successione sensibilibus innotescant: q. non quia tali successione indigeant. Itaq. sensibilia quae motu ad se diffundendum non egent: medium prius attingere nō est necesse / consequuntur enim se motus q. tempus, quae vero motu indigent: prius ptingunt mediū q. sensum, quia id ipsum non in omni alteratione oportet / qualitatem scilicet quae alteratur prius ad vnam subiecti partem q. alteram pertingere. Nam idem subiectum secundum quamlibet partium integralium simul alterari potest: vt non prius in vna q. altera parte acquiratur qualitas, vt totam aquam simul congelari possibile est: si vniiformiter eius partes dispositae sunt / q. producaens sit regulare. Tunc enim non prius secundum extremas partes congelabitur aqua q. interiores: sed simul q. regulariter se

solum ex parte partium motus & qualitatis acquisita. In illuminatione vero neq. ex parte partium subiecti neq. qualitatis quae acquiritur / successio provenit: non enim prius vnus luminis gradus q. deinde alter acquiritur sed totum lumen simul. Et ergo philosophus per analogiam de congelatione inuit locum a minori, nam si congelatio quae tempore perficitur non prius in vna subiecti parte q. altera sed in toto subiecto simul acquiritur: quanto magis illuminatio quae tempore perficitur non indiget / non in vna parte medij prius & in altera posterius acquiritur sed simul in toto medio. Si tamen multum aquae congelandum fuerit: pars extrema prius a congelante secōtingente gelatur q. deinde partes interiores, quia extremae partes magis dispositae sunt: interiores vero minus. Et totum id aquae aerem congelantem tangentis secundum altitatem simul alterabitur: & non prius vna pars q. altera tangens. ¶ **Comueniunt autem soni / odores / sapes / & tangibilia: quattuor vltimorum sensuum obiecta,** quia vt sentiantur quodammodo motu indigent: aut in medio / vt sonus & odor quae medio percipiuntur extraneo per quod successione q. motu diffunduntur: aut aliquo vt sensibili aut sentiente appropinquante / quod in gustu & tactu fit q. medio sentiant intraneo, quare gustabile ad gustum moueri & tangibile ad tangens oportet: aut contra gustans ad gustabile & tangens ad tangibile. ¶ **Differunt tamen praedicta quattuor sensibilia in hoc q. soni & odores ad maiorem se diffundunt distantiam / quia medio sentiantur extraneo: sapes autem & tangibilia ad minorem / quia intraneo medio percipiuntur.** Sapes tamen ad maiorem ad huc distantiam diffunduntur q. tangibilia: nam si quid sapore participans ponatur in aqua aut ablatur / conuulsum in aqua saporem vt odorem relinquit. Et si quis in humido esset: quodammodo gustaret vt odoraret, quandoquidem sapor maiorē habet cum odore (qui ad magnam distantiam se diffundit) affinitatem q. tangibile. Lumen autem cum a quacumq. distantia perceptibile sit: non motu quoquo pacto indiget aut in medio aut appropinquantis. ¶ **Tertia questio.** An idem est numero sonus quae audit propinquior & distantior. ¶ **Responsio.** Primum q. extraneum sensibile mouens sensum: idem numero sentitur a propinquiore & distantiore, vt idem parietis color videtur a diuersis a se distantibus / & idem Cottonii numero odoratur / & idem Thus a varijs citatis distantibus / sicut & idem videtur ignis. Et vt primum sensibile idem numero percipitur: non requiritur idem mediū numero per quod percipitur. Nam diuersis medijs vnus sol ab omnibus percipitur. Propinquum autem mouens & sensibile actum organo susceptum, in diuersis est alterum numero, idem tamē specie, vt alia est sine in equidistantibus sine in diuerso modo distantibus species coloris in oculo Ioannis / alia in oculo Petri / alia inquam numero / specie autem eadem. Sic alia est species soni in aere vnus & alia in aere alterius: cum non possit idem accidens esse in diuersis subiectis. Sensibile autem actus accidens est: & organum / eius subiectum. Et vt huiusmodi species eodem numero percipitur: non modo acquiritur idem medium / sed & idem numero organum. Nempe alia est species coloris in oculo dextro q. sinistro Ioannis: vtraq. tamen est species eiusdem coloris, q. alia numero soni species in aere dextera q. sinistra Ioannis: quis idem numero sit externus sonus. Quamobrem multi simul idem sensibile extraneū audiunt: vident ac odorant: non tamen eadem specie sed diuersis numero susceptis passionibus. Neq. cum sentimus / corpora in sensum organum suscipimus: vt nonnulli putant / sed passiones solas recipimus: quae sine corporibus non sunt. Nam sunt in corporibus vt accidentia in suis subiectis. Vt cum quis videt parietem / non suscipit ipsum parietem in oculo suo: sed solam speciem albedinis parietis, non quidem eam materia parietis sed citra materiam, quandoquidem omni sensui commune est sensibiles qualitates sine materia suscipere. Et illae passiones sensibiles sunt in organo ipsorum sensuum: vt accidentia in suis subiectis. ¶ **¶** si quis obiecit. Cū remotior audit speciem soni: forte sonus qui erat primum obiectum non est amplius cum sit natura euaniē: atq. fluxet: non igitur potest efficere sensationem / aut sensatio fiet a non existente. ¶ **Respondendum est** concesso quod assumptum est / negandū esse quod inferitur, quia non vult Aristoteles sensus exteriores solummodo esse praesentium: sed eos esse illorum quae sunt in prospectu aut prope modum in prospectu. ¶ **Septimi capituli nota.** ¶ **Diapente & diapason:** Musicalium consonantiarum nomina, quarum haec ex duplari: illa vero ex hemiolo nascitur. ¶ **Hoc & alterum / vna pars & altera.** ¶ **Sensus / nomen actus & potentiae simul.**

47

48

¶ **¶** Eptimum cap. continet vnā questionem, tres ad ipsius negatiuam partem rationes. Antiquorum solutionem, eius duabus rationibus improbat. Propriam responsionem, quattuor q. plura simul sentiamus rationes: & vnam conclusionem. ¶ **¶** Questio. Vtrum contingat eundem simul pluribus sensibus sentire: eodem scilicet & omnino indifferenti tempore? ¶ **¶** ita esse non possit / videtur. ¶ **¶** Primo. Quia maiores motus: minores impediunt. Hoc enim manifestant multa, nam vehementer circa aliquid intendenti: visibile ante oculos obiectum non sentitur: itidem neq. vehementer timenti. Et si magnus sonus aures infretat: debiliores sonos non sentimus. Et simplex: commixtorum: cū fusosq. melius sentitur, vt vnus color per se: q. alteri commixtus, & vnus sonus: q. alteri consonans in diapason, & vnus melius per se: q. aquae confusum. Ex quibus enim aliquid fit vnum: seimicem obscurant. Ex his ita necesse argumentum, quia simplex melius sentitur: si dicas nos plura vt duo simul sentire / vtrumq. per se magis sentiretur. Et cum maior motus minorem praepediat: si equales fuerint / seimicem exterminabunt. Sin inaequales: valentior faciet sensum. Neq. dicere possis sensum vnum esse ex vtriusq. commixtorum / consonantibus. Nam ea commixcentur quorum extrema contraria sunt: & ex illis fit vnum, non autem ea: quae diuerforum sunt generum. Ex acuto enim & graui vna nascitur consonantia. Sed ex acuto & albo nihil fit vnum. ¶ **¶** Secundo. Magis possibile esse videtur simul eodem sensu plura posse sentire: & vnus eiusdem sensus / diuersos motus percipere. Atqui hoc fieri nō videtur. Nam auditus duo non percipiet nisi comixta fuerint. Commixta autem si fuerint: vnum aliquid sunt, igitur & sensus vnus: & vnus erit. Et ita in visu est. Si autem comixta non fuerint: erit duo sensus secundum actum. At vnus potentiae: secundum idem temporis / vnam operationem esse voluit omnes. Est autem vnus vna potentia, quare si non contingat eos

dem sensu simul plura sentire: minus arbitrandum est contingere & pluribus. **Tertio**, Quia aut illa specie erunt similia vt album & album; & tunc in sensu non faciunt nisi vnum numero. Aut specie dissimilia sunt vt album & nigrum / dulce & amarum: & tunc sensus motibus mouebitur contrariis. Motus enim contrariorum: contrarii esse videtur. Aut sunt dissimilium generum: vt album & dulce, & illa (vt dictum est) commiseri / temperarique nequeunt, Sed que temperantur / proportionemque habent: eiusdem sunt generis & contrarietatis, vt sonorum consonantie: que diapason & diapente dicuntur. Et in numeris proportionem habent par ad impar & impar ad par / suntque adinuicem multi / pauci / dupli / subdupli. At vero multa proportionem adinuicem habentia simul sentiri non possunt: nisi vnum efficiant commixtum, multo igitur minus simul percipientur ea que genere discrepant: vt album & dulce, & que plus differunt: & ex quibus nullum paritur mixtum. Et hae rationes facere videntur nos non posse simul plura sentire. **Huius** quidem quaestioni talem adhibebant responsum nos non simul plura sentire / neque in consonantiis nos simul plures sonos audire: quibus hoc ob temporis insensibilitatem nos lateat. Et ita quis idem simul credat audire & videre: non ita fit, sed tempus medium cum sit insensibile eum lateat. Ita autem non recte dicunt. **Primo**, Quia nullum est insensibile tempus quod nos lateat, Nam quilibet sentit se esse aut alium: aliquo toto tempore continuo. Si itaque aliquod esset insensibile nos latens: neque se ipsum neque alterum esse in illo sentiret. **Secundo**, Si aliquo tempore continuo aliquid sentit / vt aliquam magnitudinem videt: nihil illius temporis / nihilque illius magnitudinis existit: quod non percipiat. Non enim percipit in quocunque tempore: quia in parte percipiat, aut quancunque magnitudinem videt: quia partem eius videat. **Quemadmodum** contingit in anno ambulare: quia in hac anni parte ambulatio fiat. **Quod** ostendo sic. Si tempus aliquod ob paritatem insensibile sit aut magnitudo aliqua insensibilis: fit tempus a b / in quo sentit / sitque aliquid illius vsque adeo exiguum vt sensibile non sit / a c, distraho igitur a c, cum ergo sentiret c b / hoc ergo erat quia aliquid ipsius sentit. Substraho igitur c d / equale quidem ipsi a c: quod non sentiat, eoque perducam qd aliquod tempus sentiet: in quo nihil est quod sentiat. Similis enim ratio putabitur de d e / f & ceteris, cumque peruentum fuerit ad k b: erit tempus sensibile cuius nulla profusus pars sentietur. Nam neque k l / neque l b / neque earum partium pars aliqua: quia minores sunt / ideoque ob maiorem paritatem magis insensibiles. Quare aut totum tempus aut tota magnitudo sentitur: aut nulla / nihilque eius sentitur. Et certe totum tempus & tota magnitudo & quilibet pars sensibilis est: sed non semper quae fuerit apprehenditur, vt tetracubita a longe conspecta: non tetracubita videtur sed magnitudo sola. Et indiuisum videtur: quod idem diuisum non videretur. Cuius causa a nobis alias contra Zenonis argutias adducta est. **Huius** igitur quaestioni hanc aptare poterimus solutionem, quia quod sentitur diuisibile est: & sentiens simul sentit totum & eius hoc & alterum, ideo plura sentit numero: specie autem eadem. Et quia sensus diuisibilis est: vnus tamen continuus / ideo ipsum vnum eundem: vno vnum / & altero alterum / sentire contingit. Quae tamen sentit: genere eadem sunt. Et non modo ea quae genere sunt eadem / simul sentire contingit: sed & quae genere dissident. **Primo**, Quia de re visa per vtrumque oculum non habemus nisi vnum iudicium: quod in vno communi conueniant cuius operatio vna est. Et si ipsorum, vnum est alterum sentiens: & aliorum sensuum aequali facilitate idem erit, quare simul iudicabit ea quae genere sunt dissidentia. **Secundo**, Quia idem sensus plures esset: quemadmodum scientiae diuerse diuersorum sunt obiectorum. Nam non erit operatio sine virtute nec sine hac, sensus: hoc autem falsum est. **Tertio**, Vnus ideoque sensus est (quemadmodum prius dictum est) simul albi & dulcis differentiam iudicans: que genere discrepant, magis igitur vnus & idem erit eorum (que genere sunt eadem) differentias dinoscens. **Quarto**, Si anima / vna parte album: & altera parte dulce sentit quae non sunt vnum: & iudicat ex ipsis aliquid vnum esse / aut non esse vnum: necesse est aliud vnum esse sentituum: quo sensibilia discernit omnia / ac sentit, vnum quidem subiecto: secundum esse autem multa, & vnum sensibilibus genus per aliud sentiens: & alterum per aliud, & vt vnum sentituum est actus: vnum est albi & dulcis, cum vero secundum actum alterum factum est: vt exterior sensus albi / & exterior dulcis: re ipsa alterum est. Et id rationaliter euenit. Nam quemadmodum in rebus ipsis contingit: ita in anima reperire consentaneum est. In rebus autem idem: album & dulce & multa alia esse reperitur. Ita igitur & animae sentituum erit vnum. Et vt illud vnum numero existit: cuius passiones abinuicem inseparabiles sunt / & quod quidem ratione valde multa est, ita in sensu vnum numero: commune omni sensui existit / esse tamen alterum & alterum est, horum quidem sensibilibus genere: horum vero specie. Erit igitur vnum & idem multa sentiens: ratione autem non vnum. **Conclusio**, Omne quod sentitur: diuisibile est, ipsumque in diuisibile / sensibile non est. **Nam** vnum visibile non videtur infinita distantia sed finita: neque audibile / infinita sed finita. Idem odorabile / gustabile / tangibile: distantia percipiuntur finita. Est itaque aliquod vltimum distantiae vnde non videtur: & primum vnde videtur, & id indiuisibile esse necesse est. Et quod in vltimo non fuerit non sentitur. Quod vero fuerit in ceteris: sentitur. Si igitur sit indiuisibile sensibile: ipso posito in vltimo vnde non sentitur: ipsum non sentietur, & quia erit in primo vnde sentitur: idem sentietur, quare idem simul sentietur & non sentietur. Sed his de sensibus & sensibilibus expeditis: nunc ad considerationem de memoria atque remiscencia nos conuertimus.

¶ Libri de Sensu & Sensato finis.

a
c
d
e
f
g
h
i
k
l
b

¶ Notarum septimi capitis declaratio.

Diapason est consonantia quae ex dupla proportionem ad vnum nascitur. **Diapente** vero consonantia est quae ex sesquialtera hemiolaque proportionem: vt trium ad duo coniungitur. **Hemiolum** siue hemiolium / sesquialterum: quod totum continet & in super eius medietatem. **Cum** in solutione quaestiones propositae dicit littera: & sentiens simul sentit totum & eius hoc & alterum / hoc: vnam partem significat / & alterum: partem alteram, vt sit sensus / sentiens sentit totum & vnam eius partem / & alteram. **Sensus** in proposito non pro forma substantiali sensationis effectus sumitur: sed pro toto composito ex actu sentiendi & potentia / hoc est forma & materia.

Septimi capitis quaestio. **Virum** contingat eundem hominem simul & penitus eodem tempore pluribus sensibus apprehendere sensuum motus impediunt minores: vt multis constat indicijs. Nam vehementer circa aliquid intendens non videt visibile ante oculos obiectum: propter retractionem spirituum ad internam sensum pro diligentiori attentione. Sic nec vehementer timens / corlorem sibi obiectum percipit: ob retractionem spirituum sensiuorum & sanguinis ad cor. Et si magnus sonus vt tonitruus auribus infonnet: minor vt susurrus non auditur. Et sensibile simplex quod ipsum alteri commixtum melius sentitur: vt vnus color per se quod alteri commixtus / & vnus sonus per se quod alteri consonans / & vinum per se quod aquae confusum. Sensibilia enim ex quibus aliquid sit vnum semiuicem obscurant / seque exacte percipi impediunt. His suppositis sic formatur argumentum. Cum simplex melius sentitur quod compositum: si quis dicat nos plura simul sentire vt duo / vtrumque per se & separatim melius sentiretur: **Quare** si aequales fuerint illi duo sensuum motus: semiuicem exterminabunt & impedient. Si vero inaequales / & vnus maior alter vero minor: vnus lenior / fortiorque solum faciet sensationem & impediet perceptionem minoris. Neque dicere quis posset sensationem vnam esse ex vtroque sensibilibus commixtam & confusam. Nam solum ea commiscetur: quorum extrema sunt contraria / & quae sunt eiusdem generis sensibilis: non autem ea quae diuersorum sunt generum, vt ex acuto & graui vna nascitur consonantia: sed ex acuto & albo nihil fit vnum. **Huius** rationi (quia parte tuctur recte determinationi aduersam) ita respondendum est. Si maior motus est minor diuersorum sunt sensuum: maior non impedit minorem / vt vehemens sonus non impedit colorem videri. Si vero eiusdem fuerint sensus: maior non sit in magna supra minorem excellentia: neque quidem eum percipi prebet impedimentum: vt sonus can pane non impedit vocem loquentis audiri. Si vero maior insignem habeat ultra minorem excellentiam impedit / vt sonus tormentorum: vocem audiri. Simplex autem sensibile est per se fortius mouet sensum quod si esset commixtum: non tamen grauius est sensui et iocundiora. Cum itaque assumitur quod si plura simul sentiantur: vtrumque per se melius sentitur / id distinguendum est, aut si sentiantur simul commixta & confusa: & id conceditur / & hanc intelligentiam praetendebat propositio secundo loco supposita, aut si abinuicem subiecto separata sunt eodem tamen tempore percipiuntur: & id negatur / nisi ob nimiam vehementiam vnus alteri ne quoquo pacto percipiatur impedimento sit. Sonus enim aequae cum colore percipitur sicut per se & sine coniuncta auditione coloris visionem: similiter duo colores subiecto separati aequae simul ab oculo percipiuntur sicut quilibet per se. Deinde quod secundo loco assumitur: si motus sensuum aequales fuerint semiuicem exterminabunt / ita discernendum est, si diuersorum sensuum motus fuerint vt visio & auditio non se exterminant / neque si eiusdem sensus sunt & citra summam excellentiam vt visio albi quinq; graduum / & nigri totidem in diuersis subiectis. Si vero vtrumque sensibile in summa fuerit excellentia vt albisimum & nigerrimum: se exterminant & impediunt in sensu quia sensum corrumpunt. Quod vero tertio assumitur loco: si inaequales fuerint motus / solum valentior faciet motum: distinguendum est vt prima suppositio, si quidem diuersorum fuerint sensuum aut vnus sensus sed non magna vnus ultra aliud sensibile excellentia, vterque efficit motum. Si autem vnus fuerit vnus supra alterum eminentia: solum vehementior efficit sensationem. Denique vltro conceditur non fieri sensum vnum ex vtrisque commixtum. **Secundo**, Magis possibile videtur vno sensu nos posse plura simul sentiri vt simul videre plures colores: quod pluribus sensibus percipere simul plura. Sed non possumus vno sensu & eodem simul plura sentire. Nam audimus duos sonos audire non potest nisi commixti fuerint. Si autem commixti fuerint: sunt aliquid vnum: igitur & eorum sentatio vna numero erit: & vnus obiecti. Et ita in alijs sensibus. Si vero duo illa sensibilia adinuicem commixta non fuerint: erunt eorum diuersae sensationes diuersae. Vnius autem potentiae in eodem tempore vna sola est operatio. Sensus autem potentia est: igitur eius vnus eodemque tempore vna sola est sensuualis perceptio, non igitur ab eodem sensu contingit simul plura sentire: quare neque a diuersis sensibus simul plura percipiuntur. Haec ratio diluenda est concessa maiore primo loco assumpta negando minorem. Ad cuius probationem respondetur id falso assumptum esse: sensum vnum non posse simul multa percipere: nisi adinuicem commixta & temperata fuerint. Nam visus simul percipit album & nigrum in diuersis subiectis: ex quibus non fit vnus color / & auditus simul campanam sonantem & vocem humanam ex quibus non fit aliquid vnum. Conceditur praeterea sensibilia commixta esse aliquid vnum non continuum / neque intensum sed aggregatum: quare negandum est sensationem ipsorum commixtorum esse vnam numero. Visio enim picturae aut colorum in cauda pavonis non est vnus nec vna auditio consonantiae: sed tot diuersae sensationes quot diuersa sunt sensibilia adinuicem commixta. Ea enim cum post mixturem adhuc diuersa manent: aequae diuersae faciunt sensationes atque si in diuersis essent subiectis abinuicem separata. Quare siue commixta fuerint siue non: diuersae sunt secundum actum sensationes. Negandum praeterea est illud quod principij speciem praesertim & tamen falsum est: vnus potentiae scilicet simul esse vnam tantum operationem. Nam potentia vegetandi simul nutrit & auget. Et potentia sentiendi simul visionem facit & auditionem: quamobrem negandum est & id quod consequitur illud antecessedens. **Tertio**, Quia aut illa sensibilia quae simul percipiuntur sunt similia specie vt album & album: & tunc in sensu non faciunt nisi vnum numero, aut sunt specie dissimilia: eadem tamen genere vt album & nigrum dulce & amarum: & tunc idem sensus simul illa percipiens / mouebitur simul motibus contrariis. Contrariorum enim sensibilibus species sunt contrariae. Aut sunt dissimilium generum: vt album & dulce. At talia adinuicem commisceri & temperari non possunt. Nam quae adinuicem temperantur & commiscetur: eiusdem sunt generis / vt sonorum consonantiae quae diapason & diapente vocantur. In numeris autem proportionem habent

adinvicem par ad impar aut impar ad parum: & sunt numeri adinvicem comparati/multi/pauci/dupli/subdupli. At qui multa adinvicem proportionem habentia simul sentiri non possunt: nisi unum efficiant, igitur multo minus percipientur illa simul que genere sunt diversa ut alba & dulce: quibus q̄ alia differunt / & ex quibus nullū fieri potest mixtū. **¶** Hec autem ratio hoc pacto solvenda est. Sentimus quidem interdum ea que eiusdem sunt speciei ut duo alba/ sed negamus ea in sensu unum efficiere: sunt enim sue speciei ita distincte in oculo ut ipsa obiecta / & in diversis oculi partibus, perinde atq; si duo eiusdem speciei lapides aut manus obijciantur speculo: in diversis apparent partibus speculi & inter se diversa. Interdum vero sensus apprehendit ea que speciei sunt diversa & genere eadem: negandum tamen est idcirco ipsum moveri motibus contrarijs secundum eandem partem. Nam species alba & nigri non in eadem organi parte recipiuntur sed diversis: cum apparere faciant res distinctas & non confusas. Interdum vero non vno sensu exteriori sed pluribus percipiuntur simul sensibilia genere discrepantia: que conceduntur adinvicem contemporari non posse: cum id ipsum minime ut sentiat requiritur. Quare negandum est multa adinvicem proportionem habentia non posse simul sentiri: nisi unum efficiant commixtum. Colores enim adinvicem proportionem habentes & diversis subiectis discreti simul ab eodem percipi possunt: sic & ea que genere diversa sunt / tamen si nullum efficiant mixtum / simul percipi possunt. Nam ut aliqua simul tempore percipiuntur non requiritur q̄ mixtū constituant: sed si id faciant / accidit. **¶** Respondent autem antiqui nos non simul plura sentire neq; in consonantibus nos simul plures sonos audire sed unum prius & alterum posterius: quis ob temporis imperceptibilitatem id nobis non appareat. Quis ergo dicunt idem simul credat audire & videre / non tamen ita fit sed vno tempore videt / alio vero audit: temporis tamen discrepationem ob eius parvitatem non percipit. **¶** Sed ita dicentes non recte dicunt. **¶** Primo. Quia nullum est insensibile tempus quod non percipiamus. Si enim esset aliquod insensibile nos latens neq; seipsum quisq; nec alterum esse in illo tempore perciperet. Non enim aut se aut alterum in illo tempore esse posset percipere: nisi se aut alterum simul & tempus perciperet: modo tempus positum est insensibile. At quilibet sentit se esse aut alterum aliquo toto tempore continuo: ut nulla sit temporis pars in qua se non percipiat esse aut alterum, ergo nullum est insensibile tempus. **¶** Secundo. Si quis aliquo toto tempore aliquid sentit ut aliquam magnitudinem: quamlibet illius temporis partem & magnitudinis sentit, sicut si mobile toto tempore continuo movetur: & qualibet illius temporis parte moveri debere in phisicis est ostensum. Non enim quis dicitur in tempore percipere quia in eius parte percipiat: aut totam magnitudinem videre quia unam eius partem videt, sicut contingit dicere aliquem in anno ambulare quia in hac anni parte & hoc die ambulatio fiat / per Simeodochum & a parte scripta totius denominatione. **¶** Quod sic ostenditur. Si aliquod tempus ob suam parvitatem est insensibile: ut dicunt / sit totum tempus a b: quod quis sentiat. Sitq; aliqua illius temporis pars v s; q; adeo exigua: q; ob suam parvitatem sentiri non possit: que sit a c. Divido totum tempus a b in decem partes: equales parti a c: que sint a c / e / d / e / f / & ita consequenter. Cum per hypothesis tempus a c sit insensibile ob suam parvitatem: subtrahatur ipsi: & remanet tempus e b: quod quidem est sensibile. Nam ut a divisibili subtrahatur indivisibile non relinquitur divisibile minus: ita a sensibili subtrahatur insensibile relinquitur residuum aequale ut prius sensibile. Non enim quicq; sensibile per insensibilis subtractionem redditur minus sensibile. Tunc sic. Ipsius c b pars c d est equalis parti a c que est insensibilis: & b sensibile. Si enim unum equalium est insensibile: & alterum. Subtrahatur igitur c d insensibile: & relinquitur d b: quod quidem est sensibile esse necesse est. Cuius cū p s d e sit equalis parti a c insensibilis: & ipsa est insensibilis. Subtrahatur itaq; e remanet e b sensibile. Et ita cōsequenter de singulis partibus quousq; prioribus oibus distractis residuum sit k b sensibile cuius cū prior p s k l sit equalis parti a c insensibilis: & similiter posterior l & b neutra earum sensibilis est. Neq; pars aliqua ipsius k l aut l b sensibilis esset: quia minor q̄ suum totū. Modo si quis maius sentire non potest: neq; minus sentire poterit, igitur sensus aliquid sentit cuius nullam partem sentit: quod est impossibile. Quare totum tempus & tota magnitudo sentitur: aut nulla magnitudo neq; magnitudinis pars sentitur aliqua. Et sane totum tempus & qualibet eius pars sensibilis est: similiter tota magnitudo & qualibet idem eius pars est sensibilis, sed non semper magnitudo quanta est apprehenditur: ut quattuor cubitorum magnitudo a longe conspecta non quattuor cubitorum videtur esse sed sola magnitudo & minoris molis. Et sensibile indivisum alteriq; coniunctum videtur: quod divisum & per se sumptum non videretur. Cuius causa in fine septimi phisicorum contra sophisticas Zenonis captiones adducta est. **¶** Hec igitur quæstio hoc pacto dissolvi potest, q̄ cum sensibile (ut paulo ante dictum est) divisibile sit / & sentiens simul sentit totum & eius unam partem & alteram: ideo plura sentit numero quis in eodem subiecto coniuncta / specie autem eadem. Immo apprehendens unum sensibile: ut plura numero percipiat scilicet eius partes: necesse est. Et quia sensus secundum magnitudinem divisibilis est / vnus tamen continuo vnus: ideo ipse vnus & numero idem vna parte sui organi vnus sensibile / & altera alterum etiam specie differens & contrarium sentit: neq; idcirco sequitur contraria simul esse in eodem: que tamen idem sensus exterior percipit tamen si specie sunt diversa: tamen eadem sunt genere. Et non solum illa que genere sunt eadem simul sentire contingit: verum etiam ea que genere sensibili differunt ut album & dulce: sed diversis sensibus exterioribus aut eodem interiori. **¶** Quod patet primo. Quia de re sensibili visa per vitruvium oculum non habetur nisi vnus iudicium: quia ambo oculi in vno communi vitruvii centro conveniunt: sentit vnus item & altera nervos comectente cuius operatio vna est. Et si ipsorum oculorum vnus commune in quo conveniunt: sentit vnus item & altera vnus specie sensibile: & aliorum sensuum quilibet diversa indicans idem erit: quare idem numero sensus ut pote interior simul indicabit ea que genere differunt. **¶** Secundo. Sicut diversa obiecta diversas habent scientias ita & diversa sensibilia diversas sensationes, sicut ergo eadem esset vitruvii sensatio: vna sensatio esset plures sensationes. Non enim erit operatio sensus sine virtute sentiendi neq; sine operatione sensus. At falsum est eundem sensum esse plures sensus, igitur. **¶** Tertio. Vnus & idem numero est sensus (ut in fine secundæ de anima dictum est) simul albi & dulcis differentias discernens: que genere differunt, ergo magis vnus erit qui eorum que genere sunt eadem differentias internoicit. **¶** Quarto. Si anima / vna sentiendi particula scilicet visu percipit album & altera sentiendi particula sit dulcis: quid sentiendi particula non sunt vnus, & indicat ex albo & dulci aliquid, vnus esse ut lac, aut aliquid non esse vnus, necesse est alii sensui commune quo aia discernit oia sensibilia: vnus quidem numero ratione vero multa, & sensibile vnus generis ut album per vnam partem sui sentiens scilicet visum interiore: alterius autem generis sensibile sentiens per alteram partem ut gustum interiore. Cum vero sensitivum internum actu factum est alterum per actualem sensationem: ut exte-

a
c
d
e
f
g
h
i
k
l
b

rior sensus albi & exterior dulcis / re ipsa alterum est. Aliud est enim re ipsa interior visio & interior gustatio. Et id non præter rationem evenit. Nam sicut in rebus contingere videmus: ita & in anima / eiusq; potentis reperire consentaneum est. At in rebus ipsi idem est album & dulce ut lac, igitur & anima sensus inter ea differentiam ponens est vnus numero, Et sicut in rebus vna & eadem res est numero ut pote lac cuius passiones a se invicem inseparabiles sunt: non enim dulcedo ab albedine lactis separari neq; lactis albedo a dulcedine seungi potest / & tamen ratione est diversa. Ita in sensu vnus numero sensitivum commune omni sensui exteriori est: tamen ratio alia est & alia, aliorum quidem sensibilibus alia specie ut albi & nigri / aliorum vero genere diversa ut albi & dulcis. Est igitur numero vnus & idem sentiens simul plura: tamen si ratione diversa sit. **¶** Conclusio. Omne corpus naturale quod sentitur est divisibile: & si quid indivisibile est / ipsum est insensibile. **¶** Nam nullum sensibile percipitur a distantia infinita sed finita: ut color a finita distantia percipitur. & sonus & odor. Itaq; est assignabile distantie vltimum vnde non sentitur: & est terminus distantie vnde non sentitur / vltra quem nulla est distantia vnde non sentitur. Et est præterea primum distantie vnde sentitur: & est terminus distantie vnde sentitur / quo nullus est prior vnde primum sentitur. Et sicut idem est punctum quod est finis vnus partis lineæ & principium alterius: ita idem extremum sue vltimum distantie vnde non sentitur: & primum distantie vnde sentitur / scilicet impartibile vnā partem distantie alteri connectens. Ut sit datum spacium a c quod dividatur in signo b, oculisq; in ea partem videat totum spacium a b sed nihil amplius: & spacium b c sit distantia vnde non sentitur. Tunc b est vltimum distantie vnde non sentitur: nam est terminus partis b c vnde non sentitur / vltra quem nulla est distantia vltra quem non sentitur, b etiam est primum distantie vnde sentitur: quia est terminus distantie vnde sentitur / quo nullus est prior vnde sentitur, & quod fuerit in spacio vteriori q̄ b non sentitur: quod vero in cteriori sentitur. Si igitur ipsum sensibile sit indivisibile: cum ipsum positum fuerit in vltimo vnde non sentitur: non per sentietur, & quia erit in primo vnde sentitur: sentietur, ergo idem simul sentietur & non sentietur quod est inconueniens. Sed nunc de memoria & reminiscencia determinandum est.

¶ De sensu & sensato finis.

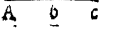
¶ Primi capituli libri De Memoria & Reminiscencia nota.

¶ Sensus / sensus exterior. **¶** Spectrum / simulachrum. **¶** Abunde dicitur. Nonius Marcellus testem adducit historicum Sifemam & apud C. Celsum frequens vocabulum est.

Iber de Memoria & Reminiscencia, duo cap. continet. Primum octo conclusiones, vnum correlarium ad quintam, duas rationes ad sextam, vnā questionem, eius solutionem: tres in opposito rationes & earum solutiones: & quattuor correlaria ad septimam. **¶** Prima conclusio. Determinandum est quid memoria / quid memorari / propter quam causam fiat / cuius animæ partis passio sit. Et eadem fere de reminiscencia determinare expediet. **¶** Nam de memoria & reminiscencia / memorari & reminiscere: prius nos determinaturos promissimus. **¶** Secunda. Memoria & reminiscencia / memorari & reminiscere: non eadem sunt. **¶** Nam vt frequenter memoria valent qui tardo sunt ingenio: reminiscencia autem / qui celeriores acuti / solertiq; diffiunt ingenio. **¶** Tertia. Expediet discutendum quæ memorabilia / quæque memoriæ sint obiecta. **¶** Nam obiecta nobis notiora sunt: idq; cognoscere difficultatem affert atq; dubitationem. **¶** Quarta. Memoria neq; futurorum est neq; presentium. **¶** Nam futurorum opinio quædam est & spes & quædam speratua scientia: quam præfagiam / divinativamq; quidam dicere solent. Præsentium autem sensus est. Ipso enim neq; futura neq; præterita cognoscimus: sed dumtaxat quod instat atq; præsens est. **¶** Quinta. Memoria / præteritorum est. **¶** Nam cum quid præsens adest vt cum quis præsens aliquid intuetur: nullus ipsum memorari dixerit. Neq; cū quis considerat & intelligit, sed dicet illum sensum habere: hunc vero habere scientiam. Sed qui memoratur / cum sensum & scientiam sine actibus habeat: dicit se memorari se hoc olim vidisse / hoc audivisse / hoc sensivisse / se didicisse triangulum tres duobus rectis equalibus angulos habere / memorariq; se hoc vel illud contemplatum fuisse. Et quotienscumq; memorari nos dicimus: semper præteritum addicimus vt murq; his aut consimilibus verbis, prius vidi / prius audiui / sensi / intellexi. Est igitur memoria / præteritorum. **¶** Correlarium. Vnde fit vt memoria neq; sensus sit neq; opinio. **¶** Sensus quidem non erit: nam sensus præsentis est. Opinio vero: quia & ipsa futuri est. Sed memoria (vt dictum est) alicuius horum est cum factum fuerit tempus aut habitus / aut passio. Facti enim & cuius iam tempus abiit / actumq; est: omnis memoria est. Sensus autem / præsentis: & opinio & spes / futuri. **¶** Sexta. Sola ea quæ sensum habent tempusq; sentiunt: memorantur, & eorum quorum non habuerint sensus: ipsa memorari non contingit. **¶** Primum. Quia memoria præteritorum est: & eorum spectrorum simulacrorumq; quæ imaginationem & rerum absentia cient atq; existunt: quæ phantasmata (cum animam sine phantasmate non intelligere dixerimus) nuncupavimus. Sed de phantasia & imaginandi virtute satis in his qui sunt de anima dictum putamus. **¶** Sed dubitatio suboritur. Si memoria talium esset spectrorum / sensualitq; phantasmatum: ipsa intelligibile non esset. **¶** Memoria per se præcipui sensus (quem abditum & interforem diximus) passio est: ad quem hæc sensuality phantasmata spectant. Intellectus autem per accidens est: quæ intellectum contingat consimilibus affirmati similitudinebus. Eventiq; intellectui quod Geometre evenit describitur. Cum enim nulla ei sit operata / determinataq; quantitate, certam tamen determinatamq; describitur quantitate. Ita intellectui (quis rem quantitate immunitate intelligere fatagat) protinus moles / quantitasq; obiecta affurgit. Et si quantum determinatum ipsi obiectum sit, ipsum indifferens nulloq; certo mensu definitum / atq; determinatum protinus apprehendit. Sed cur sine dimensione / sineq; temporis

Quid est vltimū distantie vnde non sentitur. Quid primū distantie vnde sentitur.

tractu & successione nihil aut vix nobis occurrat intelligendum: alio differendum est loco. ¶ Secundo. Quia si intellectus partis passio esset aliqua: multa animalia quae neque opinionem neque prudentiam habent: imo nulla alia ab homine memorarentur. Atqui nunc multa alia memorari videmus. Est igitur non intellectus partis alicuius passio aliqua. Sed ut dictum est: primum precipuumque sensus. ¶ Septima. Non omnia animalia: memoria praedita sunt. ¶ Nam non omnia temporis sensum habent ut prius sentiant & posterius quae sunt in tempore. Memoria autem eorum est quae non modo tempus ut praesens sentiant: sed prius & posterius, ut quae cognoscunt aut vidisse/audiuisse/didicisse / aut aliquid talium ubi simul prius & posterius apprehendunt. Non igitur omnia animalia/memoria sunt praedita. ¶ Quaesitio. Cur simulacra praesentis: rei praeteritae & absentis memoramur: species autem nobis praesentis non memoremur? ¶ Responsio. ut hanc diluamus quaestionem id operis precium est praenoscere: exteriori sensu moto simulacra quaedam ut picturae/ut sigillorum impressiones in corporea parte sensui interiori famulante efformari atque reponi, quorum memoriam diximus habitum aut passionem esse: & ad quae ut in arca/ut in promptuario/theauroque recondita & ad functiones illas servata: se imaginandi virtus convertit quotiens in meminit se memoratque volumus. ¶ Sed ex his videri potest memoriam affirmati simulacri esse: & non rei absentis. ¶ Primo. Quia si memoria ita fieret: ipsa sentiendo fieret, quod autem absens est non sentimus: sed quod sensui obiectum praesensque est. Secundo. Quia species/simulacraque quibus memoramur: picturis & figuris similia fecimus. Horum autem est sensus, & memoriam parans haec intuetur: & non absentia. Tertio. Quia ratione dicas memoriam absentis esse: vixque illam interiori rem absentem memorari, eadem ratione rem absentem & videre & audire confiteri licebit. Ut cum quis rei praeteritae intuetur imaginem ut animal in tabula pictum. ¶ His hanc subnectimus responsionem. Sicut idem est quod in tabula depictum est & animal ut imago: non tamen amborum eadem ratio est, ita idem est quod in nobis phantasma est & quod alterius est imago: ratio tamen altera est. Nam ut secundum se consideratur spectaturque: phantasma dicitur, quemadmodum qui solam in pariete picturam ut Coriscum imaginem intuetur & nunquam noverit Coriscum: & animal pictum ut tale animal, ut vero ad id cuius est ipsum conferimus atque comparamus, non secundum id quod est sed ut imaginem apprehendimus. Itaque cum memoramur: ipsum phantasma non ut spectrum & phantasma: sed ut imaginem absentis rei deprehendimus. Hinc potius rei absentis quam nobis praesentis simulacri: memorari dicimus. ¶ Primum correlarium. Hinc fieri dinoscitur cur debilis & infirma sit memoria iis qui egritudine/aut etatis fluxu: in motu & agitatione continuo sunt, & quibus frigidus/durivisculi & corneoli sensus existunt. ¶ Nam motus disturbatio: simulacri impressionem impedit, perinde atque sigillum in currentem amnem demerferis: effigiem non relinquit. Et nimis frigidus: ut antiquata edificia (quibus picturae/imaginesque ob vetustatem oblita atque deleta sunt) simulacris servandis sunt inepti. Durorum vero & corneorum sensuum: impressionem ob rigorem & duritiam (ut neque lapsus sigilli effigiem) non admittunt. ¶ Secundum. Profunde etiam tam qui infantilem etatem degunt/qua qui extremum senium: obliuiferos esse necesse est. Illi enim propter augmentum in continuo motu/agitationeque sunt: hi vero propter decrementum. ¶ Tertium. Qui etiam citae velocisque apprehensionis existunt/quae nimium habebat atque tardis: male memorari consueverunt. Illi quidem: quae plus equo humida sunt phantasma non retinent. Hi vero: quae duriores equo / impressionem non recipiunt. ¶ Quartum. Rursum frequenti visu euenit: ut rei praeteritae nos subit recordatio: dubii accipitesque simul an rei ita factae memoremur: an alia occasione nos sentire contingat. ¶ Nam phantasma plerumque fit ut imaginabile solum: aliquando vero ut imago & memorabile. Cum autem ut imaginabile solum apparet: incertissimus an tale aliquid factum viderimus: aut audierimus: & discursu/ratiocinationeque facta/plerumque nos reminisci contingit/ & huius rei deprehendere certitudinem: & ipsum ut alterius cognoscere imaginem. Contingit etiam contra plerumque: ut cum rem factam nonnulli intuitu non sint sed phantasma: se rei ita factae memoratos putent, quemadmodum in Antiphereonte & iis fere (qui extasi & excessu mentis aguntur) accidit. Illic enim phantasma ut rem factam narrat Et hoc est cum phantasma non ut phantasma & imaginabile solum considerent: sed ut imaginem / cum res ita facta non fuerit. Cum vero ipsum ut imaginem capiant / factaque res ita fuerit / & credunt se memorari: procul dubio memorantur. ¶ Octava. Meditationes reminiscendo memoriam confirmant / tuentur / & saluant. ¶ Meditari enim hoc pacto nihil aliud est: quam crebro imagines repetere atque recurrere ut imagines: & non ut in se spectra/simulacraque sunt. Id enim faciendo: permanentior / diuturnior / promptiorque paratur memoriae habitus. Meditationes igitur memoriae tuentur & saluant. Sed de memoria quid sit / & cuius sit (est enim primum praecipuumque in nobis sensitivum) satis abunde diximus. ¶ Notandum primum cap. libri de Memoriae ¶ Reminiscencia declaratio: ¶ In litera: sensus simpliciter positum / pro sensu exteriori sumitur, cum vero ei quicquid adiicitur / ut primus & praecipuus sensus: pro sensu sumitur interiori. ¶ Spectrum/simulacrum / species alicuius rei quae rem eam cuius est simulat: & propemodum effingit/ & per quam res quamvis absens spectatur ¶ cernitur. ¶ Abunde adverbii / istam & abundanter significat. Vtitur est apud eloquentissimos vocabulum: quod Nonius Marcellus grammaticus comprobat testimonio Sennae historici. Et eo quidem vocabulo Cornelius Celsus insignis medicus saepius utitur: quo & Aulus Gellius exactissimus auctore vsus interdum cernitur. ¶ Primum capitis libri de Memoriae & Reminiscencia: prima conclusio. ¶ Determinandum est quid memoria / quid reminiscencia quid memorari quid reminisci quibus ex causis proueniat: & cuius partis animae memoria & reminiscencia sit passio.

¶ Nam de his nos determinationem facturos in principio libri de Sensu ¶ Sensato promissimus. Et hic de memoria sensuali duntaxat ab Aristotele determinatio suscipitur / quae sensus interioris est passio: ¶ non de rationali seinnela secundum operationem a corpore / ¶ Quas functiones in organo incorporeo peragente. Ut tamen per sensum natura intellectus deprehensa est: ita per conditiones memoriae sensuales/memoria rationalis apte cognoscitur. ¶ Secunda conclusio. Memoria & reminiscencia non penitus eadem sunt. ¶ Nam ut plurimum qui tarde sunt ingenio: valent memoria, nam quis difficile ipsis quicquid imprimitur: impressum tamen diu seruat. A Similaturque: rebus duris & firmis quibus difficile admodum imprimuntur effigies: & impressae diutius seruantur. Qui vero celeriori sunt ¶ acriori ingenio: magis reminiscencia quam memoria valent. Nam ut cito quicquid percipiunt: ita obliuifos ni tradunt/instar mollis/oule cere quae cito imaginem suscipit: ¶ cito deperdit susceptam. Ob ingenij tamen acumen celeriter ratiocinando: facile perueniunt in reminiscencia eius quod obliuione deletum fuerat. ¶ Tertia. Expediit determinare quae memorabilia sunt ¶ memoriae obiecta. ¶ Nam (ut de sensu prius dictum est) obiecta cum nostris obuia sunt oculis notiora sunt: & huius rei cognitio / quae scilicet memoriae sunt obiecta / difficultatem affert ¶ addubitationem. ¶ Quarta conclusio. Memoria neque futurorum est neque praesentium. ¶ Nam circa futura opinio est quae intellectus est passio: ¶ non sensus exterioris vel interioris. Item futurorum spes est ¶ quaedam speratina scientia: non quidem illa vana quae fit per auium cantus/astrosum inspectum aut alia superstitiosa / sed quae fit quibusdam indicij naturae. Et hanc praesagiam/divinamque plerique dicere solent: hoc est futurorum contingentium ¶ effectuum naturalium ut pluuiae / ventorum / fertilitatis aut sterilitatis terre vel arborum: per naturalia indicia coniectatricem. Et haec ex cognitione naturae rerum enasitur: eorumque est quae ut plurimum eueniunt. Sensus autem exterior praesentium est. Ipso naque neque praeterita neque futura cognoscuntur: sed solum quod in prospectu est / aut fere in prospectu, nam quod parum distat (inquit Aristoteles) nihil distare videtur. ¶ Quinta conclusio. Memoria praeteritorum est. ¶ Nullus enim se id dicit memorari: quod sibi praesens contactur / sed sentire. Et quod actu considerat non se id dicit memorari: sed intelligere. Qui autem memoratur / cum actu rem eam non sentit neque considerat: dicit se memorari id vidisse prius aut audisse / id didicisse aut contemplatum fuisse. Et quis rem quam memoratur actu videat aut consideret: de praesenti tamen illa visione aut consideratione memoria non est / sed de ea quae prius facta est ¶ praeterita cuius praesens illa visio aut consideratio nos quodammodo admonet ¶ recordari facit. Et sic qui memoratur: est sine actibus illis quorum memoratur / ut qui praeterierint. Sane praeteritorum memoria est / non exterior visio. Contra praesentium visio est / non memoria. Ita quis ea quorum memoratur praesentia sunt: non protinus sequitur memoriam esse praesentium / quia non memoratur eorum quatenus praesentia sunt: sed quatenus fuerint. Et duo priora philosophi exempla de memoria sunt sensuali posteriora vero de rationali: quae eam habet annexione ad memoriam sensualem ut intellectus ad sensum. Si ¶ aut enim intellectus sensibilia intelligere non potest: nisi a sensu illorum species suscipiat. Ita neque in memoria rationali firmatur habitus principiorum aut conclusionum: nisi in memoria sensuali uocum aut scripturarum quibus principia aut propositiones prius sensui obiectae fuerant: firmatas sit ¶ acquisitus habitus. Et quotiens nos memorari significare volumus: verbis praeteritis utimur, dicimus enim: id prius vididi / audiui / didici / intellexi. sicut cum nos sentire exprimere volumus: utimur verbis praesentibus / id videmus / audio / tango. Indiciam est igitur memoriam esse praeteritorum: sicut sensus est praesentium. ¶ Correlarium. Unde fit ut memoria neque sensus sit neque opinio. ¶ Sensus enim solum praesentis est. Memoria autem praesentis non est: sed solum praeteriti / igitur memoria non est sensus. Consimiliter opinio futuri est. Memoria autem non est futuri: igitur non est opinio. Et quamuis opinio etiam praeteritorum sit ut memoria: non tamen memoria praeteritorum opinio est. Nam opinio/intellectus partis est / solis: omnibus conueniens: memoria vero partis sensitivae / brutis tamen communis. Sed ut praedictum est / memoria est alicuius sensibilibus cum ¶ ueniens: memoria vero partis sensitivae / brutis tamen communis. Sed ut praedictum est / memoria est alicuius sensibilibus cum ¶ apprehensione temporis praeteriti / aut habitus aut passio. Ut enim intellectus ita ¶ memoria interdum nomen est habitus: ¶ tunc diffinitur quae habitus partis sensuales alicuius horum sensibilibus cum factum fuerit tempus, ut cum anima habet imagines seruatas in parte sensuali interiori non tamen adherit ad illas: huiusmodi seruata imago est memoria habitus. Interdum nomen est actus: ¶ tunc diffinitur esse partis sensuales passio alicuius sensibilibus cum factum fuerit tempus, ut cum est actualis apprehensio cum sensatione temporis praeteriti / quando scilicet anima est in actu ¶ opera se conuertens ad seruatas imagines. Omnis enim memoria siue actu siue habitu / rei praeteritae est ¶ cum tempus exactum est. Sensus autem solum praesentis / opinio vero futuri. Et has duas postremas memoriae acceptiones / philosophus tangit in diffinitione praesentiaeque diffinit. ¶ Sexta conclusio. Sola ea quae sensum habent animalia ¶ tempus apprehendunt: memorantur, ¶ quorum prius sensualem apprehensionem non habuerint: memorari non possunt. ¶ Primo. Quia memoria praeteritorum est: ut eorum simulacrorum quae in rerum sensibilibus absentia sensum interiore mouent, horum quidem ut imaginum ¶ species: quibus propria cognoscit obiecta / ¶ non ut obiectorum illorum vero ut primorum obiectorum, quae quidem simulacra prius phantasmata nuncupata sunt: cum dictum est animam sine phantasmate sensuali / ipsa sensibilia intelligere non posse. Sed de phantasmate ¶ imaginandi virtute / satis in libris de anima determinatum est. ¶ Ex his autem suboritur dubitatio. Si memoria esset talium specierum ¶ sensualem phantasmatum ut nunc dictum est: ipsa ergo non esset intelligibilia, quando quidem intelligibilia non habent sensuale phantasma: cum ipsa non moueant imaginationem. ¶ Responsio. Memoria per se praecipua ¶ interioris sensus est passio ¶ proprietate: ad quem quidem sensum interiore hae sensuale phantasmata pertinent / sicut species coloris ad oculum: ¶ calor ad tactum. Est tamen memoria ipsius intellectus per accidens, quia contingit intellectum consimilibus ferri similitudinibus quibus interior sensus prius motus est / quando ad species sensus interioris ¶ sua obiecta se conuertit intellectus, quemadmodum contingit sensum interiore affici similibus speciebus: quibus exterior oculus affectus est. Sic enim se habet intellectus ad sensum interiore: ut sensus interior ad oculum / ceterosque sensus exteriores. Et id saepe numero accidit intellectui: quod geometrae lineas aut figuras in materia sensibili protrahenti. Cum enim geometra non indigeat certa aut determinata quantitate / quia supponit saepe lineam infinitam: tamen certam ¶ determinatam quantitatem describit. Sic cum finitam indeterminate quantitatis: ¶ quam mente ad certam quantitatem non determinat uult protrahere: illa tamen aut pedalis est aut bipedalis. Ita cum intellectus rem a quantitate omnino seinnelam intelligere

Quomodo memoria aliqua do est habitus: & aliquando do passio.

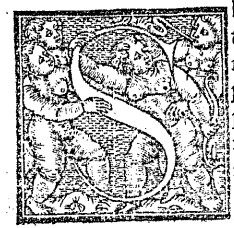
Quid intellectus calēs ad phantasia.

conatur: protinus moles & dimensio ei obiecta se offert. Et hoc potissimum evenit propter phantasia / ad quam intellectus non omnino ab illius speciebus & imperfectionibus liber sepe cadit: & conturbat nos huiusmodi phantasiae & impedit a perceptione divinorum. Et hic loquitur Aristoteles de intellectu coniuncto phantasiae. Siquidem intellectus cadentes ad phantasia: & interdum ad exteriores oculos / nihil scilicet credentes nisi quod ad oculum videant / aut phantasia sic esse iudicant: assimilantur oculis hominum sensu confessorum / qui ob debilitatem visus nihil percipere possunt: nisi per specilla ocularia: vt vitra circularia ipsis obiecta. Vt enim oculi natura perfectiores / huiusmodi specillis imperfectioribus res contuentur: & id infirmitatis oculorum indicium est. Ita intellectus natura perfectior per phantasia natura inferiorem vt corneam fibrā res considerat: quod quidem infirmitatis intellectus indicium est. Nam firmitior & potentior intellectus phantasia abijcit & sub se relinquit: perinde atq; acutiores oculi specilla & huiusmodi vitra ad videndum reijciunt. Sed contingit sepius intellectum in principio per phantasia iudicare / perfectior autem factus vt in senectute: phantasia liber est / conuerso ad corporeos oculos ordine: qui prius perfecti per se vident / obusio res autem facti propter etatem indigent inuamine extrinseca. Nam oculi per etatem a perfectione ad imperfectionem tendunt: intellectus autem contra ab imperfectione ad duratūram semper perfectionem. Et si quantum aliquod determinat: extensionis intellectū obiectum sit: protinus apprehendit illud indifferens: & nulla certa dimensione definitum. Sed quare sine dimensione & sine temporis successione vix quicquam intelligere possumus: cum tamen anima dimensionis sit immunitis & supra tempus: alio loco determinandum est. **Secundo.** Quia si memoria est passio intellectus partis: multa animalia opinionis & prudentie expertia non memorantur: immo nulla alia ab homine haberent memoriam: cum nulla alia intellectu donata sint. Sed multa alia animalia memoriam habere percipiuntur: vt columbae repetentes agrum in quo prius collegerunt granata: canes redeuntes ad locum quo ciborum suorum reliquias conderunt, equus domum intrans quae prius feno aut auena: passus fuerat, non igitur est intellectus partis: sed primi & interioris sensus. **Septima conclusio.** Non omnia animalia habent memoriam. **¶** Nam non oia animalia sensum habent & apprehensionem temporis, vt priorem temporis partem & posteriorem praesertim praeteriti sentiant / vt musca. Memoria autem illorum est animalium, quae non solum tempus praesens sentiunt: sed temporis praeteriti prius & posterius, vt quae cognoscunt se ad vidisse / aut audisse / aut didicisse aut aliquid talium vbi prius temporis & posterius apprehendit, igitur non oia animalia habent memoriam. **¶** **Quaestio.** Cur praesente simulachro & specie rei absentis memorari dicimur & non speciei praesentis. **¶** **Responsio.** Sicut in visione exteriori duo sunt: color extra oculum obiectum visus & eius species in oculo quae obiectum non est sed eius similitudo. Et colorem videre dicimur qui est extra oculum: & non speciem eius quae est in oculo: nam ea est mediante qua obiectum extrinsecum apprehenditur. Ita in memoria duo sunt: obiectum primum extra animam & absens: & eius imago seruata in sensu interiori, quae quidem obiectum non est / sed eius species: deinde obiectum absentis obiecti dicimur memorari & non praesentis speciei: immo per praesentem speciem rei tamen absentis representatiua fit memoratio. Vnde exteriore sensu specie simili affecto / consimiles in organo corporeo sensus interioris species efformantur & reponuntur: sicut in cera recipitur & imprimitur sigilli species & figura: & illorum dicta est memoria aut habitus / aut passionem esse. Et sunt in parte interiori reposita & seruata tanquam in archa & penario quodam naturae suae reconditorio: apta quoque ad interioris sensus operationes faciendas / scilicet ad imaginandum cum volumus & memorandum rerum praeteritarum, ad quae virtus sentiendi interior se conuertit: quocumque memorari aut meminisse volumus. **¶** Sed ex his quae modo dicta sunt videtur memoriam esse impressam in sensu interiori organo simulachri: & non rei absentis. **¶** **Primo.** Quia si memoria ita vt dictum est fieret: ipsa sentiendo fieret, quod autem absens est non sentitur: sed tantum id quod est praesens, igitur memoria esset ipsius speciei & imaginis. **¶** **Responsio.** Memoria fit sentiendo sensu interiori: quo absens bene sentitur. Non autem fit sentiendo sensu exteriori: quo solum id quod praesens est apprehenditur. **¶** **Secundo.** Species & simulachra quibus fit memoria: picturis exterioribus & figuris similia esse dicta sunt. Picturarum autem & figurarum exteriorum est sensus exterior, & volens memorari conuertit se ad huiusmodi simulachra seruata in anima: eaque intuetur & non res absentes, igitur memoria est huiusmodi specierum & non rerum absentium. **¶** **Responsio.** Species in anima repositae similes sunt figuris & picturis in hoc quod eas exteras picturas intuentes / inducimur ad ea cognoscenda quorum sunt picturae quis absentia: ita per considerationem huiusmodi imaginum admonemur rerum absentium quas representant, quare sicut picturarum & figurarum exteriorum est sensus exterior: ita & huiusmodi specierum interior. Et sicut videns exteriorem picturam consequenter apprehendit eum cuius est: ita anima species interiores respiciens intuetur & obiecta absentia quorum sunt: non quidem exteriore oculo: sed interiore. **¶** **Tertio.** Qua ratione quis dixerit memoriam cognoscere rem absentem: eadem ratione ducendum esset vim memoratiua videre rem absentem & audire cum quis rei praeterita in tabula cernit imaginem: vt animal pictum. At inconueniens videtur vim illam interiore videri & audire rem absentem: ergo & eam memorari inconueniens est. **¶** **Responsio.** Sensus interior & memorandi virtus interiore oculo videt etiam rem absentem / & interiore aures audit: neque id inconueniens est. Exteriore autem visu & auditu solum praesentia videntur & audiuntur. **¶** His autem tribus rationibus: haec in littera adhibetur responsio. Sicut idem est tabulae pictura & imago: non: tamen eadem virtusque est ratio, nam ratio picturae / absoluta est & sine collatione ad alterum: imaginis autem relatiua ad eum cuius est imago. Cum enim pictor temere pingit / non curans alicuius determinati effigiem exprimere: solum pictura est, cum vero ad aliquod respicit exemplar quod sua imagine vult significari: non modo pictura sed & imago est / quia suam habet veritatem & respondentiam in re. Sicut cum sculpsit fortuito sculpsit / non intendens alicuius determinati similitudinem effingere: suum opus solum sculpsit. Cum vero ad aliquem effigiam intendit animum: non modo sculpsit est / sed & imago. Sicut scripturae compositionis homo est animal: illitterato solum scriptura est litterato vero scriptura & signum. Et res omnes mundi sensibilis secundum se considerate: res sunt / sed ad ea quae in veritate ipsis respondent in mundo intelligibili: imagines. Et cum solis vt res apprehenduntur: nihil magis profunt quam scriptura litterata ignaro litterarum: & ipsis vt veris bonis imbiati caeci moralium animi. Cum vero apprehenduntur vt imagines: magnopere animum inuuant vt se ad caelestia attollat / & ex imaginibus ad veritates conscendat. Ad quod naturalis philosophia magnum affert praesidium: quoniam docet cuius veritatis vnaqueque res sensibilis sit imago naturalis: & naturales rerum respondentias ostendit: perinde atq; grammatica impositioque dictionum, quare vt

Qs res sensibiles intellectus esse dicitur.

grammatica ad ceteras disciplinas: ita quantum ad naturales imaginum insinuationes philosophia naturalis ad diuina. Ita idem est phantasia sensus interioris & imago secundum rem: ratio tamen altera est. Nam vt secundum se & ad alterum non comparando consideratur: phantasia dicitur, quemadmodum qui solum in pariete picturam (quae Chorisca refert) intuetur: & tamen magis nouerit Chorisca, & sicut si quis intuetur animal pictum vt tale animal: hoc est vt pictura animalis est & non imago. Cum vero phantasia ad id cuius est similitudo comparatur: tunc non secundum id quod est / sive vt phantasia solum apprehenditur: sed etiam vt imago. Quando autem memoramur: ipsum phantasia non vt phantasia & absolute apprehendimus: sed vt imaginem rei absentis. Hanc ob causam potius rei absentis & praecipui obiecti memorari dicimur: quae praesentis simulachri quo memoramur. **¶** **Primum correlarium.** Ex his cognoscitur causa quare in continuo motu existentes ob egritudinem aut etatis fluxum / debilem habeant memoriam. Sic quibus frigidi sunt sensus: non multum memoria valent. Denique qui sensus habent duros & inflexibiles cornu rigidos: non sunt tenacis memoriae. **¶** Nam motus rei in qua recipienda est species / ipsius speciei impressionem impedit. In aqua enim fluente non bene representatur humani vultus effigies: & si sigillum in currentem fluium demergatur: effigiem non relinquit. Et excellentia frigidi ad seruanda simulachra sunt ineptissima: antiqua aedificia in quibus picturae abolitae & deletae sunt. Homines autem durorum more cornu sensuum ob nimiam duritiem non admittunt impressionem imaginum, sicut lapis ob nimium rigorem non admittit sigilli effigiem. **¶** **Secundum correlarium.** Hinc etiam fit tam pueros quam senes obliuio suos esse. **¶** Siquidem pueri propter augmentum in continuo motu sunt: qui memoriam impedit. Senes vero propter decrementum quo patiuntur, in ipsis enim & vires & omnes corporis partes defluunt more torrentis continuo defluentis & fugientis. **¶** **Tertium correlarium.** Qui etiam velocis sunt apprehensionis / aut qui nimis hebetes sunt & tardi ingenio: non bene memorantur. **¶** Illi quidem scilicet qui celerioris sunt apprehensionis: humidiores sunt quae ad bene memorandum est conueniens / & ergo phantasia facile receptum non retinet. Hi vero & qui sunt hebetiores: quia duriores sunt quae par est / & hinc speciei impressionem non recipiunt, sed qui in memoriae diuinitate sunt confixos: neque nimium in apprehendendo celeres neque hebetes: bonam habent memoriam. Nam mediocritas in rebus sensibilibus / est diuinae equalitatis vestigium: in quo consistit omnis virtus / sanitas / robur / scientia: & ceterae bonae dispositiones. **¶** **Quartum correlarium.** Contingit etiam plerumque vt cum rei praeterite recordamur: dubij sumus an rei prius ita facile memoremur / an solum phantasia videamus. **¶** Nam phantasia plerumque fit vt imaginabile solum: & species sensibilis in imaginando organo seruata: eam ad aliud non comparando, aliquando vero phantasia non fit vt imaginabile solum / sed vt imago: & memorabile, sive id quo mediante memoramur rei factae. Cum phantasia quidem apparet vt imaginabile solum: incerti sumus an aliquid tale factum (vt illud phantasia representat) aliquando vidimus aut audivimus: & facta ratiocinatione: interdum rei facile reminiscimur & cognoscimus ipsum non imaginabile solum: sed imaginem esse. Contra vero euenit interdum / vt cum aliqui rei factae imaginem non vident: sed phantasia solum / neque prius rem (vt illud representat) factam conspexerint: putant se rei factae memoratos esse, quemadmodum ipsi qui excessu mentis & extasib; grauem egritudinem aut cerebri inanitatem aguntur accidit. Hi enim phantasia vt bellorum gestorum aut rei visae in indat vt rem factam narrant. Et hoc accidit quando phantasia non vt imaginabile solum considerant: sed vt imaginem / cum tamen res ita facta non fuerit. Cum autem phantasia vt imaginem apprehendunt / & res ita (vt imago representat) facta fuerit / & credunt se homines memorari: tunc profecto memorantur. **¶** **Quinta conclusio.** Meditationes sepius animo repetitae & reuolunt: memoriam validam & stabilem faciunt & conseruant. **¶** Nihil enim aliud est meditari / quam imagines in anima receptas crebro & consimiliter recurrere & reuolere / vt imagines sunt rerum exterarum: & non vt secundum se considerata phantasmata. Nam cum hoc modo reuoluntur imagines: ex qualitate repetitione relinquitur nouum in anima vestigium / quod prioribus adiunctum: permanentem & diuturnum parit memoriam habitum, perinde atq; sequens caloris gradus precedentibus adiunctus: intensiorem efficit calorem. Sed quemadmodum posteriores quo pacto gradus vt qualitatem intendant: aduenire debent prioribus gradibus adhuc saluis / & cum primum precedentes acquisiti fuerint: stabiliunt mori. Nam si sequentes acquirerentur deperditis prioribus: manifestum est eos cum prioribus intensiorem qualitatem non effectum mori. Ita cum saluae sunt imagines primo animae impressae: debent frequentes & sine longa intermissione meditationes fieri: ex quibus noua semper acquisita vestigia: & consimilia prioribus addita / totam confirment imaginem: quousque partus fuerit habitus. Nempe si longa foret inter ipsas meditationes vt vnius mensis interruptio: deperditis interea prioribus imaginibus succedentes posteriores: non redderent firmiorem imaginem. Vnde memoriae rationali eorum quae traduntur in disciplinis est coniuncta memoria sensualis: eiusque subseruit. Docemur enim per voces & scripturas quarum est memoria sensualis: sine qua rationalis apte & perfecte haberi non potest. Meditationes igitur sepius animo repetitae: memoriam saluant. Et haec conclusio maioris est pro arte memoriae momenti & ponderis: quam quaecumque alia documenta aut praeccepta dari possunt. Docet enim quomodo rerum omnium debet memoria parari / immo quomodo omnis habitus debeat acquiri. Sed quid sit memoria / cuius partis animae sit: & quae primi / intimique sensus sit particula: satis superque dictum est. **¶** **Secundi capitis nota.** **¶** **Meminisse / memorari.** **¶** Pomilio / Nanus. Pomilio latinum. Nanus graecum. **¶** Secundum cap. continet decem conclusiones, quattuor quaestiones post quartam, tria correlaria ad primam quaestionem, vnum ad secundam, & tria signa ad decimam. **¶** **Prima conclusio.** De reminiscencia nunc agendum est. **¶** Nam post expletam de memoria determinationem: super determinationis locum requirit. Et prius ea ponemus quae communibus / ventulatisque rationibus: de ipsa vera esse comprobata sunt. **¶** **Secunda.** Reminiscencia neque memoriae resumptio / neque disciplinae assumptio est. **¶** Memoriae quidem resumptio non est. Nam ea optime fit semper praesente habitu / nullaque facta obliuionis interuentione: non tamen reminiscencia. Neque quidem disciplinae assumptio est. Nam cum

Mediocritas diuinae aqua luitis vestigium.

16

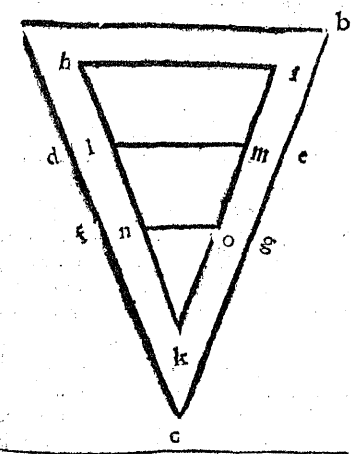
17

quis primum discit/disciplinamq; de recenti accipit: non resumit memoriam/neq; vnam quide: neq; si-
mul memoriam accipit. Nam memoria/habitus aut passio est: cum factum fuerit tempus. At qui reminis-
centia non sine memorię resumptione fit: sitq; simul cum ea memoria. Non igitur erit reminiscencia/
disciplinę assumptio. Et licet eorum que nunc scimus/memorari contingat per accidens: non tamen per
se contingit vt nunc scita, non enim factum est tempus, sed memoramur nunc: aut vidisse/aut auduisse/
aut passum fuisse/aut aliquid simile. **Tertia.** Plura ad reminiscendum q̄ ad discendum & memorandū
requisita sunt. **Nam** cum sit habitus: discimus, et cum saluo habitu alicuius eorum (que facta fuerunt)
recordatio subit: memoria patitur. Id autem reminiscentię non satis est: sed & memoriam precedere &
memoriam sequi oportet. Fit enim cum preteriti alicuius memoriā partim tenemus: partim vero memo-
ria excidimus/oblitiq; sumus, & cum ex parte illa sana iterum in oblitę/mentęq; collapsę partis memo-
rię resumptionem atq; discentiā venimus: tunc reminiscencia facta est. Contingit siquidem eundē bis
ideam discere ac inuenire, itaq; bene dictum est memoriā precedere: nō quide omnino sed partim/memo-
riāq; sequi, nam simul resumitur/non quidem omnino: sed quod a mente collapsū fuerat. Differt igitur
reminiscencia a memoria & a doctriņę perceptiōe: q̄ plurū egeat. **Quarta.** Reminiscencia ex rerum
natura nascitur. **Nā** motus animę ita se habēt vt alter alterū cōsequio trahat vt hic motus post illum fiat.
Quod si ex necessitate id fuerit: quo modo ignē sequitur calor & lumē splendor/ & illius meminēris: & hu-
ius te meminisse necesse erit. Si cōtingenter vt ex cōsuetudine: vt plurimū ex primo moueris in secun-
dū & ex secūdo in tertū. Et qui velocius cōsuecū/cōsuetudinēq; sibi parāt (vt pote qui semel motu fa-
cto) memorari/reminiscitq; aptiores sūt, qui vero tardius/vt qui pluribus motibus factis: ineptiores ha-
bentur. Contingit enim quosdam semel videndo magis/diutiusq; memorari: q̄ alios eisdem cōpluribus
visis. Ex tali igitur rerum ordine/facile memoria paratur. Cum enim reminisci volumus/mēs ab aliquo
primo excita/in alterū secū dū cōsuetudinē fertur: & iterū in alterū, inuestigamusq; meditātes: nūc a simi-
li/nūc a cōtrario/nūc a distante nūc a p̄pinoq;. Et cū ad motū rei quā q̄rim⁹ deuētū fuerit: reminiscencia
parit. Et cū ab hoc inceperit aut ab illo: motus plerūq; eosdē inuenit/quādoq; diuersos/quādoq; totos/
quādoq; p̄tim, cum vero ab illo inuestigare occipit: reminiscencia nulla paratur/q̄ non perducit suorum
consequio motuum ad id quod petitur, at cum ita non inuestigat / sed aliuē orsus: consequitur quod
desiderat/reminisciturq;. Primo enim habito: cetera nexu quodam & quasi vinculo colligata ad seriem
confluunt. **Prima quęstio.** Sed quęstio incidit cur plerūq; eorum quę procul / multoq; distantia sūt
tempore: bene reminiscimur: eorum vero que prope sunt/vt quę hesternus peperit dies: reminisci ne-
quimus: **Hoc** certe mirum non est: neq; aliam q̄ diximus adducere oportet causam. Nam ea quę a no-
stro atomo procul absunt/ & quę multo ante didicimus: quodam accepto motus initio/in memoriā se
reuocare solent. Habito igitur illorum principio / cui connexa & consequentia sunt que ad illa perdu-
cunt (quod ex consuetudine diximus euentre) procul absentium reminiscimur. Non habito autem eo-
rum principio quę prope sunt/ad que connexa & consequentia nos perducant: eorum haud quāq; re-
minisci possumus. **Primum correlatiū.** Hinc fit vt omnis reminiscencia principio ex quo pendet ha-
bito: citissime/optimeq; absoluatur. Sicut enim res secundum consequentiam adinuicem sese habent: ita
& motus. **Secundum correlatiū.** Fit etiam vt quę bona ordinatone/dispositiōneq; diligentī notata
sunt: facile memorentur, que vero confuso ordine in vnum congesta & cumulata sunt: difficile, vt Mathe-
matica q̄ ordinem/bonamq; seriem seruent: facile sunt reminiscibilia. **Tertū.** Ex quo etiam cognosci-
tur differentia inter reminisci & iterum discere. **Na** qui reminiscitur: a seipso mouetur, & ex principio
quodā incolumi/inuestigat cōnexa & innata principio. Qui vero discit: nō ab se mouet: sed a precepto
re/docēte, neq; quide adhuc memorat. **Secūda quęstio.** Cur quęrentes reminisci: id nō possint: que-
rentes etiā aliquādo possint: **Id** enenit cū multa reuoluūt/motusq; efficiūt: neq; veniāt ad eā motionē/
ad quā reminiscentię motus sequatur, tunc enim reminisci nequeūt. Cū vero accepto principio ad eā per-
ueniāt motionē: possūt. Reminiscunt em̄ (quē admodū dicitū est) qui talē habēt facultatē, & tale auspican-
tur principū: cuius nexa & cōsequētia ad motionē rei petite perducāt. **Correlatiū.** Quo fit vt qui ad re-
miniscētiā celer esse cupit: principū tale sumere debeat, cui loci respondeāt. Locos dicimus aut coniuga-
ta/similia/aut cōtraria. **Nā** id causa erit: vt cito in memoriā alterius veniamus. Exempli causa, ex lacte
venimus in cādorē/ex cādorē in aerea/ex aere in humorē/ex humore in autumnū / ex autumnū in bru-
mam, hoc enim tempus supponatur esse quęsitum. Et in omni genere: quod in medio est/ aptum videtur
posse sumi principū: quo inuenito/facillima compertu sunt reliqua, vt si his litteris a/b/c/d/e/f/g/certę
respondeant notiones: inuenta media littera d/si non est que petitur: ad e/ad f/ad g/peruestiganda te con-
uertas, quarum si nulla est quam quæris: retro facile te conuertis ad c/ad b/ad a/vbi quod quæras inue-
nire possis. **Tertia quęstio.** Cur ab aliquo principio orsi etiam apto: aliquando reminiscamur: al-
quando vero minime: **Hoc** ideo est q̄ diuersa connexa habeat consequentia: quorum hęc ad peti-
tum perducunt / illa vero minime, rapimurq; ad id ad quod maior nobis consuetudo facta fuerit.
Vt si d / principū est perducendū ad f / & ad a: si maior vsus & consuetudo vt ab antiquo tibi fuerit
moueri ex ipso d/ad a / q̄ ad f: rapieris ad memorandum a / & non f. Quod enim ab antiquo non est:
inconsuetius est, ipsaq; consuetudo iam vt natura quędam est. Et que frequenter intelligimus: cito remi-

niscimur. Et sicut natura hoc post hoc est: sic & operatio huius post hoc facti consuetudinem / natu-
ramq; parit. **Quarta quęstio.** Cur reminiscendo oberrare contingit. **Sicut** in his quę sunt a
natura oberrare contingit: & aliqua temere & a casu euentre. Ita & in reminiscencia accidit & natura/
& consuetudine quęstia, & magis in his que consuetudine: vbi non apte consequentiam seruant ob-
erramus, vt cum alicuius reminisci volumus: alterum pro altero (q̄ similitudinis forte nomen subeat)
accipimus, vt cum Protagorę reminisci laboramus: Pythagorę nomen subit / credimusq; bonam
nos reminiscenciam fecisse: fallimurq; atq; erramus. **Quinta conclusio.** Ad memorandum & remi-
niscendum: summopere tempus nosse oportet, aut vt certa / constitutaq; mensura definitum: aut vt in-
certum atq; indeterminatum. **Alioquin** nos non potius memorari aut reminisci dicere possumus: q̄
qui phantasmatibus vt phantasmata sunt / illusi falluntur. **Sexta.** Vis interna sensualis latens: com-
prehensis spectris iudicat de tempore statuto / incerto / pluri / minori: nullo foras egresso, quemad-
modum credebant radis ab oculis emissis visionem fieri. **Nam** de hac virtute & intelligentia idē
subiit iudicium. Intelligentia autem magnitudinem statutam / incertam / maiorem / minorem prospici-
cit: nihil extra fundendo / mittendoq;. Nam non minus magnitudine non existente eam prospicit / &
consimili notione & motu mouetur: atq; magnitudine presente, & pro nutu ipsam apprehensam: aut
maiorē / aut minorem / aut intra/aut extra cffingit, facit igitur imaginandi virtus in sua sede de tempo-
re iudicium: non egrediendo / aut aliquid foras profundendo. **Septima.** Modus qui rebus & notio-
nibus accommodatur: consimili proportionē tempori accommodandus est. **Nam** vt minor res se
habet ad maiorem: ita minus tempus ad maius, & vt tota res ad totum tempus: ita partes ad partes.

Triangulorum rerum memorandarum & temporum.

Vestio a/b/c / temporis tri-
angulus: quem æquidistanti-
bus lineis in signis d / e / f /
g / seco. Esto deinde h / i / k /
minor triangulus rerum: qua-
rum simul cum tempore notio-
nes coapprehendimus. Sicut
enim k/h/ & h/i/ad k/l/ & l/m/
ita etiam a/b/ & a/b/ad c/d/ &
d/e/. Et qui apprehendit k/l/si-
mul apprehendit k / n / & per-
currit tempus c/d/ & c/f/ ipsum
simul sentiens. ita semper pro-
portione quadam / particulus
trianguli rerum trianguli temp-
oris particule respondebunt.
Modus igitur rebus notioni-
busq; accommodatus: simili
proportiōe & tempori accom-
atq; incertum: quemadmodum plurimi rem factam memoria tenentes dicere consueverunt, factum me-
minisse: sed quando nescio, q̄ definitam & certam temporis mensuram non cognoscant. **Nona.** Reminis-
centia a memoria differt. **Primo** quidem differt, q̄ bene reminiscetes: communiter male memorari
(vt prius diximus) consueverunt, & memoria reminiscenciam tempore preuenit. **Secundo.** Quia remi-
niscencia solis hominibus concessa est. **Decima.** Reminiscencia passio corporalis est. **Huius** multa sūt
indicia. **Primum:** quia (q̄ phantasmate egeat) contingit quosdam plerūq; turbari: cū reminisci neque-
ant, vt melancholicos (quos maxime phantasmata mouent) cum diligentia atq; attentione reminisci co-
nantes: & non potentes quidem/neq; corporeos motus sedare, vt neq; qui lapidē pepulit/sue amplius
potestatis ipsum sedare non est. Turbantur etiam plurimum quibus sensorium humidum est: q̄ (ipso agi-
tato) non quiescat/donec omnes motus vt in rectum procedentes absoluantur. Facile enim motum reci-
pit, & hinc modica ira aut metu tentati statim excaufcunt aut accrescit timor vltro: q̄ motus sedare ne-
queant inceptos. Estq; hęc affectio per similes melodiis, vt cum cantores emodulati sūt: ipsi silentibus
& nolentibus concentum reddi/concentum iterum redditur/atq; iterum auditur harmonia. **Secundū.**
Superiora grossa habentes: petus aliis memorari solent, multam enim grauitatem habent: acceptoq; prin-
cipio haud recte ob sensorii diffusionem ad id quod reminisci laborant procedunt. **Tertium** est q̄ se-
nes & pueri male memorantur atq; reminiscuntur: illi ob decrementi motum: hi ob motum augmenti.
Sunt enim pueri ad longā etatē Nanis (quos Pomiliones dicimus) per similes. Sed quid memoria / cuius
partis animę sit/cuius sit obiecti/q̄ animalia memorentur. Et eadē de reminiscencia: abunde dictū satissit.

modatur. **Ostia.** Contingit dupliciter labi / & a recta
memoria & reminiscencia deua-
re. **Nam** cum rei pariter &
temporis fit motus & appre-
hensio: recta memoria est. Cū
vero id putet fieri & nō fiat:
recta excidit memoria. Quę
admodum si Xenocratis me-
morari putas: cū nō Xenocra-
tem: sed Xenophontē tenes.
Itidē recta labitur memoria:
cum te memorari nō putas si-
milis somniant / cum tamen
memoria sit. Et contingit rei
cognitę modo certum temp⁹
adhibere: vt cū memini me/
aut heri aut nudius tertius exer-
citasse, modo vero indefitum

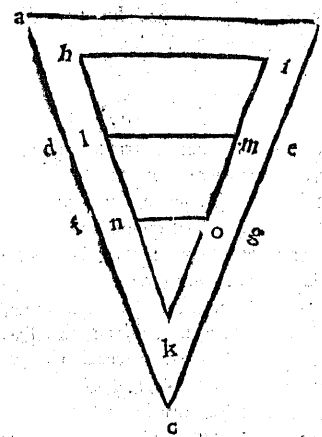
Libri de Memoria & Reminiscencia Aristotelis finis.

Ex tertie questionis solutione in qua dicit littera: sic & operatio huius post hoc facit consuetudinem / habetur documentum: qd si quis aliquorum ad disciplinas pertinentium velit habitum comparare sive ea carmine constructa sunt sive oratione soluta decurrentia: illa studeat memorie mandare eo ordine quo ponuntur / & ne verbum quidem verbo aliter aut preponat aut postponat cum sepius illa repetere tentat. Nam si semel illa studeat eo quo ponuntur ordine / secundo vero: altero qd prius ordine / tertio rursus alio ordine: nunq ex illis habitum consequetur, quandoquidem habitus omnis fit ex consimilibus operationibus. (.) (.)

Secundi capitis prima conclusio. De reminiscencia nunc determinatio suscipienda est. Nam post completam de memoria determinationem congruum est de reminiscencia determinare: cum huius ex illius cognitione haberi debeat determinatio. **S**ecunda conclusio. Reminiscencia non memorie est resumptio nec discipline assumptio. Memoriae quidem resumptio dicitur / cum quis rei prius cognita rursus memoratur & eius apud se imaginem repetit: quod quidem expedite fit manente illius rei imagine salva in anima / & nulla eius parte per oblivionem deleta. Reminiscencia autem non fit manente imagine omnino salva sed facta oblivione: igitur reminiscencia non est memorie resumptio. Discipline autem assumptio dicitur: cum quis id dicit quod ignoravit / illiusq de novo cognitionem acquirit. Et cum quis primum discit quod prius nesciverit: memoriam salve imaginis non resumit / neq delete imaginis accipit memoriam: cum rei quam de novo discit nulla in eo fuerit previa cognitio. Qui autem reminiscitur: partim memoriam resumit quantum ad imaginem salvam / & partim memoriam accipit quantum ad imaginem deletam, igitur reminiscencia non est discipline assumptio. Et licet ea que nunc scimus nunc memoremur per accidens / quia contingit prius demonstratum aut consideratum nunc animo revolvimus tamen per se ea memoramur ut nunc scita aut considerata / quia presentis considerationis tempus non transiit in preteritum: sed nunc memoramur nos ea prius demonstrasse aut considerasse. Nam quis id ipsum cuius memoramur accidat esse presens: de eo tamen ut presens est non habetur memoria / sed quatenus ipsum est preteritum & prius cognitum. Ut cum memoror me hominem existentem in prospectu aut vidisse aut audiuisse de presenti visione aut auditione memoriam non habeo / sed de ea que transiit in preteritum. **T**ertia conclusio. Plura ad reminiscendum qd descendunt: aut memorandum requiruntur. Nam cum acquiritur habitus rei prius ignorata: acquiritur disciplina. Et cum salva manente imagine / eorum que prius facta sunt recordamur: fit memoria. Ad disciplinam igitur / cognitionis acquisitio de recenti sufficit, ad memoriam vero: rei prius cognita per manentem imaginem recordatio. Hoc autem ad reminiscendam non sufficit: sed in ea salva partim memoriam precedere oportet & delete partim memoriam sequi. Nam fit reminiscencia: cum rei preterite memoria partim tenetur servaturq / & partim delete est oblivione: & cum ex parte memorie salva / rationatione pervenitur ad cognitionem & recordationem partim oblivione delete, perinde atq si quis semel viderit totam historiam pictam: postea facto aliquanto temporis intervallo eandem inspicere volens: partem unam inveniat deletam & alteram servam. Et rationatione facta / per partem picturam salvam inquirat & investiget quid illud est quod sit deletum. Contingit enim eundem bis idem discere atq invenire: cum scilicet intercesserit oblivio post primam discipline apprehensionem & inquisitionem / quae quidem oblivio auferatur per secundam discipline acceptionem: sicut eundem facto temporis longo intervallo bis idem videre contingit, quare recte dictum est in reminiscencia memoriam precedere: non quidem omnino / sed partim salve. Et memoriam sequi: non omnino / sed eius quod mente exciderat. Nam reminiscencia ut totum / complectitur utrumq. ut suas partes: & eam scilicet que salva est partem / & eam que deperit ex priore tamen rursus cognoscitur, igitur reminiscencia differt a memoria & discipline acceptione: qd pluribus eget. **Q**uarta conclusio. Reminiscencia ex rerum natura & consequentia nascitur. Nam sicut se res habent ut consequantur / & una ex altera serie quadam procedat: ita & motus anime per ordinem eundem & consimilem se consequuntur / & unus ex se alterum trahit / sitq unus post alterum. Et si de necessitate una res alteram consequitur sicut calor ignem & splendor lumen / qd unum natura sine altero esse non possit / & motus anime de necessitate consequuntur. ut si quis unus memoretur: & alterius memoretur oportet. Si vero contingenter se res consequantur & ex consuetudine: ut plurimum ex primo fit motus in secundum / & ex secundo in tertium, ut ex primo versu eorum que memoria tenemus / in secundum movemur: qd ex consuetudine facta fuerit consequentia. Converterit enim se anima ad sua spectra eo ordine quo receperit / nisi in suis notionibus erraverit: ut viatores a recta via diviare solent. Et qui velocius & citius consuetudinem sibi acquirunt / ut qui semel aut bis tantum facta animi meditatione: aptiores sunt ad memorandum & reminiscendum, sicut cera vnicuique impressione sigilli effigiem suscipiens: aptior est ad imprimendum. Qui vero tardius consuetudinem assumunt / & pluribus motibus ad eam habendam indigent: imptiores sunt ad memorandum, ut cera durior & crebris indigens conatibus ut ei quicq imprimatur, est ad imprimendum minus conveniens. Contingit enim aliquos ut qui facili sunt capacitatis & diuturne tenacitatis / semel aut bis tantum aliis quid videndo citius & melius memorari: qd alios minus capaces aut tenaces pluries videndo, igitur ex tali rerum ordine facile & notionu animi memoria patitur. Cui enim reminisci quis vult mens excitata ab aliquo principio fertur in alteru secundu consuetudine / & iteru ex secundo in tertiu, sicut viator ex vna semita secundu consequentia in secundam procedit: & rursus ex secunda in tertiam propter vius ad altera continuatate. Et fit meditando investigatio aliquando ex simili / ut ex alexiphago zachari / aliquando ex dissimili sicut ex albo nigri & calidi ex frigido / interdum ex propinquo & convenienter / interdum a remoto & distante.

perinde atq viator ex ingenti saxo quod via propinquum esse meminit viam cognoscit: & ex arbore distante itidem viam internoscit: Et cum per multas suo ordine dispositas notiones factus est motus vsq ad eam rem que petebatur: fit reminiscencia. Et mens cum ab vno principio inceperit / aut ab altero & diversis: motus interdum eosdem invenit interdum diversos, ut viator ab vna via progredi incipiens aut ab altera: interdum ad eundem terminum / interdum ad diversos pervenit. Et invenit mens interdum motus omnino eosdem: interdum partim eosdem / plerumq omnino diversos / plerumq partim: ut in vjs contingit. Et cum ab aliquo incipit principio / aliquando nulla fit reminiscencia: quia huiusmodi principium secundum suorum motuum consequentiam non est natum ad eam rem perducere. Sed cum illo dimisso principio ab altero incipiat perducere ad id quod petimus: bene fit reminiscencia / quia habito principio cetera certo ordine ut colligata consequuntur, quemadmodum viator ab vna incipiens via non pervenit interdum ad terminum propositum: qd ad illum via qua profectus erat perducere nata non est, quia quidem relicta & altera accepta: facile ad terminum consilium perveniet. **P**rima questio. Quare multum a tempore presentis distantium bene reminiscimur: eorum autem que proprie sunt ut hesternis die facta reminisci non possumus. **R**esponso. Quae a tempore presentis multum distant & quorum longo iam tempore accepta est disciplina: principium habent suorum motuum facile animo occurrere & in promptu, quo quidem habito / que ipsi secundum consequentiam connexa sunt statim recta serie menti occurrunt: & deniq ad absentia quorum reminisci volumus perducunt. Quae autem prope sunt: non hoc pacto principium sui motus habent protinus se animo offerens, & ipso non habito / ipsi annexa & consequentia suo ordine non obviant animo que ad presentium reminiscenciam nos perducant: idcirco sere presentium difficilius reminiscimur. **P**rimum correlarium. Hinc fit ut cum habitum fuerit convenienter reminiscendi principium & ex quo quod reminisci volumus pendet: facillime & exactissime reminiscencia pariatur / perinde atq habito convenienti via principio quis sine errore per viam progreditur. **N**am ut res ad invicem se consequuntur: ita & anime / ad reminiscendum notiones / & harum ordo ex illarum serie sumitur. **S**ecundum correlarium. Et etiam ut que bona ordinatione digesta sunt / facile memorari possumus: que vero confusa & indigesta sunt difficile. **N**am ordo determinatus in rebus: efficit bonam ordinationem in anime motionibus / ut recta serie vna alteram consequatur: quo nihil est ad memorandum efficacius. Hinc docemur / si multa ediscere ac tenere memoria cupimus: ordinem nobis certum prescriptum quo omnis tollatur confusio. Et hanc ob causam Mathematica discipline qd bona serie sunt digeste / facili memorie mandari possunt. Preponuntur enim in illis definitiones & principia: deinde secundum naturalem numerorum seriem propositiones sine aliorum permixtione & confusione collocantur. **T**ertium correlarium. Ex quo ita rursus cognoscitur differentia inter reminisci & iterum quod oblivione intercedit discere. **N**am qui reminiscitur a seipso movetur / & ex principio salvo investigat ea que connexa sunt & coniuncta principio: quousq ad rem petitam perveniat. Qui vero iterum discit: non a seipso movetur sed ab extrinsecos doctore & preceptore, neq ex servata parte vel cognite perducitur in memoriam rei oblite: sed totum oblivione ob litteratum de novo discit. **S**ecunda questio. Cur querentes reminisci aliquando ad memoriam non possunt: & interdum querentes bene possunt. **R**esponso. Cum reminiscens multa animo revolvunt / & diversos efficientes motus ad eam non perveniunt motionem que ad reminiscenciam perducit: tunc reminisci nequeunt. Sicut querentes rem perditam & totam ferme domum perestigantes si ad eum locum ubi res perditia iacet non veniunt: eam minime reperunt. Cum vero ad illum perveniunt: questam inveniunt. Ita cum reminiscens ad eam perveniunt motionem ad quam sequatur reminiscencia: bene reminiscuntur. Ut enim quis reminiscatur, debet tale sumere principium cuius consequentia ad rem cuius reminisci petit perducant. Sape item vsu venit ut aliquid reminisci volens: non possit / & cum non intendit reminisci: sine negocio reminiscitur, quia ex conatu reminiscendi multi surgunt interni motus anime impediens animum alijs intentum ad reminiscenciam pervenire, qui ubi tranquillior redditus est: se facile convertit ad eam imaginem & insperato reminiscitur, ut sepe numero querentes rem perditam invenire non possunt: ubi vero non querunt / vtro oblata inveniunt. **C**orrelarium. Unde fit ut qui ad reminiscendum celer esse cupit: tale debet sumere principium quod locos sibi respondentes habeat: ut coniugeta / similia / contraria. **C**oniugeta quidem vta denominatio in principale & contraferatur: ut ab albo in albedinem aut a nigredine in nigrum. Similia: ut ex niue alba in memoriam salis albi. Contraria: ut ex carbone nigro in memoriam niuis albe. Sic enim cito in rei questite memoriam perducitur. Ut si brumae / biemisq; tempus querendum sit: ad quod invenirendum hoc modo procedatur. Ex lacte pervenitur in candorem / ex candore in aerem: qd lumine candido perlustratur, ex aere in humorem quia humidus est / ex humore in autumnum qd sit pluviosus / ex autumnus in brumam: quia ipsum sine intermedio consequitur. Et in omni reminiscibilium genere quod in medio est: aptius est principium / quo quidem comperito: alia inveniunt facilia sunt, nam facilius a medio in extremum qd ab extremo in extremum fit motus, ut si his septem litteris a / b / c / d / e / f / g / certe respondeant notiones quarum unam invenire velimus: inventa media littera & ab utroq extremorum pari intervallo distante d / si non est ea que queritur ad e / f / g / perquirenda nos convertere debemus, quarum si nulla est que queritur: preposero ordine ad c / b / a / convertere animum oportet: ubi quod queritur invenietur. Facilius est tamen ad sequentia mediunt qd ad precedentia se convertere: qd hic motus reflexus est & preter consuetudinem / ille vero directus & secundum consuetudinem. **T**ertia questio. Cur ab aliquo principio etiam apto sumentes exordium aliquando reminiscimur & aliquando non. **R**esponso. Hoc ideo evenit quia illud principium diversa habet sibi connexa consequentia: quorum unum ad id cuius reminisci volumus perducit / aliud vero minime: & ex principio ad id rapimur consequens ad quod maiorem habemus consuetudinem acquisitam, sicut ex vna via interdum due procedunt: quarum vna ad optatum perducit terminum / altera vero abducit. Ut si d / principium est perveniendi ad a / & ad f / & maior fuerit cuiq; consuetudo procedendi ex d / in a / qd in strapietur ille ad memorandum a / & non f. Quod enim novum & recens est: inconversus est / quod vero antiquum & tritum: conversus est. **C**onsequendo enim habitus est ex frequenti operatione acquisitus: ut quaedam naturalis potentia inclinans. Et que frequenter & crebro animo revolvimus / citius reminiscimur: nam tenacius herentia se citius obijciunt animo. Quae vero in frequenter & rarius: tardius. Et sicut natura vna res est post aliam ut effectus post causam & dies post indolem: sic &

Vnius motio post aliam efficit consuetudinem/que est vt naturalis potentia. **Quarta questio.** Cur reminiscendo contingit errare. **Responso.** Sicut in his que natura eueniunt contingit a recto sine errare: & quia natura impedita est/aliquid a casu vt monstrum euenire. Idem & in his que arte sunt:magis tamen in arte q̄ natura/quia in arte ob artificis imperitiam aut materiae indispotionem provenire potest error. In natura vero ob materiae indispotionem solum. Ita & in reminiscencia contingit error sine natura sue consuetudine acquisita fuerit: magis tamen vbi consuetudine parata est/qua haec operi artis est analogica. Et sicut viator similitudine vnius viae cum altera interdum decipitur/vnam pro altera ingrediens: ita cum vnius nominis reminisci volumus/alterum simile nobis in mentem venit. Vt cum Protagore reminisci cupimus:Pytagore nomen simile prioris subit animum/ & tunc credentes nos rectam fecisse reminiscenciam decipimur. **Quinta conclusio.** Ad memorandum & reminiscendum summo tempore cognoscere oportet aut certum aut indeterminatum. **Est enim tempus omnium rerum mensura nobis domestica & familiaris:** cuius ordinem notum sequentes/eorum que in tempore facta sunt ordinem inuestigamus. Si enim tempus non consideraretur: non magis reminisceremur q̄ qui phantasmatibus vt solum imaginabilia sumi falluntur/ & ea vt imaginem considerantes: rem non factam pro facta narrant. **Sexta conclusio.** Vis memorandi & reminiscendi iudicat de tempore nihil extra mittendo/ sed rerum speciebus in proprio organo susceptis: quis nonnulli oppositum asserere voluerint sicut credebant radijs ab oculis emissis visionem fieri. **Nam de virtute reminiscendi & intelligentia idem est iudicium.** Sed intellectus magnitudinem quamcumq; comprehendit nihil extra mittendo ad rem intellectam: nam aequae magnitudine non existente eam intelligit & consimili notione sicut ipsa presente/ & pro arbitrio suo eam quantacumq; aut intra aut extra concipit. At magnitudine non existente mens nihil extra mittit ad rem intellectam eam non sit: quare neq; ea existente. **Consimiliter itaq; imaginandi virtus in suo organo de tempore iudicat: nihil extra mittendo.** **Septima conclusio.** Modus & proportio rebus in tempore existentibus & quibus reminiscimur notionibus accommodata: consimili ratione & tempore accommodatur. **Est enim tempus mensura rerum vt vna panis, quare quemadmodum pars panis ad totum panem: ita pars vnae ad totam vnam, & transmutatim vt pars panis ad partem vnae illam mensurantem: ita & totus panis ad totam vnam vt aqua mensura illum metientem. Ita vt minor res se habet ad maiorem: sic minus tempus ad maius / & transmutata proportione vt tota res ad totum tempus: ita partes rei ad partes temporis.** Sit enim a b c temporis triangulus: qui lineis aequidistantibus dividatur in punctis d e f g / quarum prior sit d e / altera f g. Sit deinde b i k minor triangulus / rerum trigonus: quarum simul cum tempore notiones comprehenduntur / aequidistantibus lineis: l m / & non diuisus: que lineis aequidistantibus trianguli temporis respondeant. Sicut enim k h & b i ad k l / & l m / ita c a / & a b / ad c d / & d e / quare transmutata proportione sicut k h & b i ad c a / & a b suum tempus: ita k l / & l m / ad c d / & d e / ei aequae respondens tempus. Et sicut apprehendens k l / totum: simul apprehendit k n / partem eius: ita apprehendens c d / simul apprehendit c f / partem. Et ita pari/ consimiliq; proportione particulae trianguli temporis respondent particulis trianguli rerum: igitur modus & ratio rebus / notionibusq; accommodata: consimili proportione tempore applicatur/ vt per presentem figuram / faciliter ostenditur. **Octava conclusio.** Contingit duobus modis a recta memoria & reminiscencia deficere. **Nempe cum recta sit memoria vbi rei pariter & temporis sit apprehensio: contingit primo deficere cum quis putat se recte & rem & tempus apprehendere & tamen non apprehendit / creditq; se memorari & non memoratur: hoc contingit aut vbi a tempore solum deniatur: aut a resolum / aut ab utroq; simul. Vt si quis Xenocratis memorari volens Xenophontem nominet. **Secundo.** Cum quis se non putet memorari sed solum phantasma conspicere: & tamen memoratur conspiciens imaginem rei factae, quam cum factam esse ratiocinatione deprehenderit: vere memoratur. **Congingit autem rei sensu perceptae interdum tempus certum attribuere quo facta est: vt si meminim me heri aut nudius tertius corpus labore exercuisse aut ludo. Aliquando vero incertum / & indeterminatum: vt rem factam memorantes sed certi temporis ignari dicere solent. Id quidem factum meminim sed nescio quando: quia speciale & particulare tempus quo res facta est non cognoscant. **Nona conclusio.** Memoria & reminiscencia differunt. **Primo.** Quia celeri ingenio homines bene reminiscuntur: sed male memorantur. Contra qui tardi sunt ingenio / memoria valent & non reminiscencia: vt prius dictum est. **Secundo.** Quia memoria tempore prior est q̄ reminiscencia: praesupponit enim reminiscencia memoriam & non ediuerso. **Tertio.** Quia reminiscencia solis hominibus concessa est: q̄ ratiocinatione possunt ex cognito inuestigare incognitum. Memoria autem et hominibus & brutis communis est. **Decima conclusio.** Reminiscencia passio est corporalis: & in organo sit corporeo vt subiecto. **Cuius quidem multa sunt signa. **Primum.** Quia quosdam cum reminisci nequeunt contingit turbari & capitis grauedinem pati/ & ad reminiscendum phantasmate indigeat. Vt melancholici natura & complexionem (quia omnium maxime phantasmatibus mouentur) eorum diligentia & conamine reminisci volentes & non potentes: neq; motus in corporeo subiecto inceptos sedare valentes turbantur. Quemadmodum non est in potestate eius qui lapidem pepulit: cum a pulsu reuocare. Praeterea qui organum habent interius humidum vt stigmati: multum turbantur phantasmatibus cum reminisci volunt, quia vbi semel agitata fuerit: non quiescit donec oēs motus vt in recta procedentes efficiantur, vt lapillo in aqua tacto non cessat aqua motus: donec ad ripam ipsa mota fuerit. Humidum enim quia agibile est: facile motum recipit. Et hinc huiusmodi hoies ira aut metu comoti vehementer inflamantur: & vultu rubore suffusu habent/vehementerq; timore sunt percussi q̄ inceptos motus sedare non valeant. Estq; haec passio similis melodij & consonantjs in cantu. Cum enim cantores cecinerint & siluerint / noluerintq; iterum reddi concentum: rursum concentus fit & harmonia.******

rei ad partes temporis. Sit enim a b c temporis triangulus: qui lineis aequidistantibus dividatur in punctis d e f g / quarum prior sit d e / altera f g. Sit deinde b i k minor triangulus / rerum trigonus: quarum simul cum tempore notiones comprehenduntur / aequidistantibus lineis: l m / & non diuisus: que lineis aequidistantibus trianguli temporis respondeant. Sicut enim k h & b i ad k l / & l m / ita c a / & a b / ad c d / & d e / quare transmutata proportione sicut k h & b i ad c a / & a b suum tempus: ita k l / & l m / ad c d / & d e / ei aequae respondens tempus. Et sicut apprehendens k l / totum: simul apprehendit k n / partem eius: ita apprehendens c d / simul apprehendit c f / partem. Et ita pari/ consimiliq; proportione particulae trianguli temporis respondent particulis trianguli rerum: igitur modus & ratio rebus / notionibusq; accommodata: consimili proportione tempore applicatur/ vt per presentem figuram / faciliter ostenditur. **Octava conclusio.** Contingit duobus modis a recta memoria & reminiscencia deficere. **Nempe cum recta sit memoria vbi rei pariter & temporis sit apprehensio: contingit primo deficere cum quis putat se recte & rem & tempus apprehendere & tamen non apprehendit / creditq; se memorari & non memoratur: hoc contingit aut vbi a tempore solum deniatur: aut a resolum / aut ab utroq; simul. Vt si quis Xenocratis memorari volens Xenophontem nominet. **Secundo.** Cum quis se non putet memorari sed solum phantasma conspicere: & tamen memoratur conspiciens imaginem rei factae, quam cum factam esse ratiocinatione deprehenderit: vere memoratur. **Congingit autem rei sensu perceptae interdum tempus certum attribuere quo facta est: vt si meminim me heri aut nudius tertius corpus labore exercuisse aut ludo. Aliquando vero incertum / & indeterminatum: vt rem factam memorantes sed certi temporis ignari dicere solent. Id quidem factum meminim sed nescio quando: quia speciale & particulare tempus quo res facta est non cognoscant. **Nona conclusio.** Memoria & reminiscencia differunt. **Primo.** Quia celeri ingenio homines bene reminiscuntur: sed male memorantur. Contra qui tardi sunt ingenio / memoria valent & non reminiscencia: vt prius dictum est. **Secundo.** Quia memoria tempore prior est q̄ reminiscencia: praesupponit enim reminiscencia memoriam & non ediuerso. **Tertio.** Quia reminiscencia solis hominibus concessa est: q̄ ratiocinatione possunt ex cognito inuestigare incognitum. Memoria autem et hominibus & brutis communis est. **Decima conclusio.** Reminiscencia passio est corporalis: & in organo sit corporeo vt subiecto. **Cuius quidem multa sunt signa. **Primum.** Quia quosdam cum reminisci nequeunt contingit turbari & capitis grauedinem pati/ & ad reminiscendum phantasmate indigeat. Vt melancholici natura & complexionem (quia omnium maxime phantasmatibus mouentur) eorum diligentia & conamine reminisci volentes & non potentes: neq; motus in corporeo subiecto inceptos sedare valentes turbantur. Quemadmodum non est in potestate eius qui lapidem pepulit: cum a pulsu reuocare. Praeterea qui organum habent interius humidum vt stigmati: multum turbantur phantasmatibus cum reminisci volunt, quia vbi semel agitata fuerit: non quiescit donec oēs motus vt in recta procedentes efficiantur, vt lapillo in aqua tacto non cessat aqua motus: donec ad ripam ipsa mota fuerit. Humidum enim quia agibile est: facile motum recipit. Et hinc huiusmodi hoies ira aut metu comoti vehementer inflamantur: & vultu rubore suffusu habent/vehementerq; timore sunt percussi q̄ inceptos motus sedare non valeant. Estq; haec passio similis melodij & consonantjs in cantu. Cum enim cantores cecinerint & siluerint / noluerintq; iterum reddi concentum: rursum concentus fit & harmonia.******

re: & tamen memoratur conspiciens imaginem rei factae, quam cum factam esse ratiocinatione deprehenderit: vere memoratur. **Congingit autem rei sensu perceptae interdum tempus certum attribuere quo facta est: vt si meminim me heri aut nudius tertius corpus labore exercuisse aut ludo. Aliquando vero incertum / & indeterminatum: vt rem factam memorantes sed certi temporis ignari dicere solent. Id quidem factum meminim sed nescio quando: quia speciale & particulare tempus quo res facta est non cognoscant. **Nona conclusio.** Memoria & reminiscencia differunt. **Primo.** Quia celeri ingenio homines bene reminiscuntur: sed male memorantur. Contra qui tardi sunt ingenio / memoria valent & non reminiscencia: vt prius dictum est. **Secundo.** Quia memoria tempore prior est q̄ reminiscencia: praesupponit enim reminiscencia memoriam & non ediuerso. **Tertio.** Quia reminiscencia solis hominibus concessa est: q̄ ratiocinatione possunt ex cognito inuestigare incognitum. Memoria autem et hominibus & brutis communis est. **Decima conclusio.** Reminiscencia passio est corporalis: & in organo sit corporeo vt subiecto. **Cuius quidem multa sunt signa. **Primum.** Quia quosdam cum reminisci nequeunt contingit turbari & capitis grauedinem pati/ & ad reminiscendum phantasmate indigeat. Vt melancholici natura & complexionem (quia omnium maxime phantasmatibus mouentur) eorum diligentia & conamine reminisci volentes & non potentes: neq; motus in corporeo subiecto inceptos sedare valentes turbantur. Quemadmodum non est in potestate eius qui lapidem pepulit: cum a pulsu reuocare. Praeterea qui organum habent interius humidum vt stigmati: multum turbantur phantasmatibus cum reminisci volunt, quia vbi semel agitata fuerit: non quiescit donec oēs motus vt in recta procedentes efficiantur, vt lapillo in aqua tacto non cessat aqua motus: donec ad ripam ipsa mota fuerit. Humidum enim quia agibile est: facile motum recipit. Et hinc huiusmodi hoies ira aut metu comoti vehementer inflamantur: & vultu rubore suffusu habent/vehementerq; timore sunt percussi q̄ inceptos motus sedare non valeant. Estq; haec passio similis melodij & consonantjs in cantu. Cum enim cantores cecinerint & siluerint / noluerintq; iterum reddi concentum: rursum concentus fit & harmonia.****

Secundum signum. Habentes membra corporis superiora grossa/ non aequae vt alij memorari solent, tum quia multam habent grauitatem: tum quia habito principio non recte procedunt ad illud cuius reminisci volunt propter organi magnitudinem. **Tertium.** Senes & pueri male memorantur & reminiscuntur. Senes quidem ob motum decrementi/ pueri vero ob motum incrementi. Sunt enim pueri longo tempore vsq; adeo exiguo corpore: vt Nanis & puilli corporis hominibus mole videantur per similes. Signum est igitur reminiscenciam que per motum impeditur esse passionem corporalem. Sed nunc satis dictum est quid memoria / cuius pars animae sit passio / cuius sit obiecti / & que animalia memorentur & reminiscantur.

Commentary in librum de Memoria & Reminiscencia Aristotelis finis.
Primi capituli libri de Somno & Vigiliae nota.
Reditas/ turbido. Primus sensus/ sensus tactus.

Iber de Somno & Vigiliae continet septem capita. Primum sex conclusiones, duas rationes ad secundam, vnum correlatum ad tertiam, & duas rationes ad quartam. **Prima conclusio.** De somno & vigilia haec se considerata offerunt: quid sint/ cuius sint/ an corpori/ an anime propria/ an communia/ cur animalibus accidant/ an omnibus/ an aliqua solo somno/ aliqua sola vigilia/ alia vero neutra potant / quid informniū / an dormientes interdū somnient/ interdū nō/ an potius semper somnient sed quae soluta nō meminerint/ an in quae contingat futura puidere: & id soli homini accidat/ & id tan natura/ an temere & enūtu aliquo eueniat/ an deus aliquis causa sit. **His em̄ determinatis: sufficiens de sono & vigilia determinatio (quae admodū polliciti sumus) facta esse videbit. **Secunda.** Ad eandē animalis parte: somnus & vigilia pertinet. **Primo.** quia opposita circa idē subiectū fieri vident/ eiusdemq; esse passioes, Et id verū est tā in his q̄ arte/ q̄ q̄ natura cōstat. Eiusdem em̄ sūt vīsus cecitas/ auditus surditas/ pulchritudo caecitas/ sanitas egritudo/ robor debilitas. Atqui sonus & vigilia opposita sūt. Est em̄ sonus vt priuatio quaedā vigilię. Ad idē igitur pertinet sonus & vigilia. **Secundo.** quia quo argumēto aliquid vigilare cognoscimus: eodē cognoscimus & dormire, at aliquid vigilare deprehēdimus: cū exterioris sensus fungit officio/ sc̄itq; dormire vero cū exterioris sensus vsu priuatur & officio. **Sensus igitur sonū & vigiliā discernimus: habetq; circa eadē animalis partē (vt pote circa sensū) fieri. **Tertio.** Sonus & vigilia neq; aię neq; corpori ppria sūt: sed vtriusq; cōtia. **Nā sonus & vigilia: ipsius sensus existit. Sensus autē: & aię & corpori cōmunis habetur. Sensus enim actus in corpore anime operatio est. Et quod inane est: sc̄itē impossibile est. Sonus igitur & vigilia: corpori & aię sūt cōtia. **Correlatiū.** Hinc cōgnoscit exploratū q̄ sola vegetadī virtutē vt alēdi/ augēdi/ minūēdi (quae admodū stirpes & plāte) retineat: neq; sonū neq; vigiliā obtinere. **Nā ipsi: sentiendī particula deest, q̄ lōgo interstitio a vegetatrice facultate distat; & si etiam cognitū nō esset has vires subiecto & magnitudine distare. Sonus autē sentiendī particulae: sonus & vigilia cognitū. **Quarta cōclusio.** Nullū animal autē semper dormit/ aut semper vigilat/ nullūq; sensu prēditū contingit aut nunq; dormire aut nunq; vigilare. **Primo.** Quia & somnus & vigilia: passio est nata fieri circa idē/ vt primū sensū. Nō igitur vna semp fiet: altera vero nūq;. **Secundo.** Quorumcumq; est naturale opus cuius si excessum fuerit tempus/ defatiscunt & remittuntur vires: ipsum necesse est aliquando deficere. Atqui oculi / aures/ nares/ manus/ pedes a natura opus habent: cuius exacto tempore elanguescunt vires, ipsum igitur aliquando deficere necesse est. At vigiliam deficiunt sensuum solutionem: cum liberam suis functionibus intendere valent operam. somnum vero ipsorum ligamen/ defectum/ & impotentiam ob excessum vigilandi. Est tamen excessus vigilandi aliquando ab egritudine/ aliquando sine egritudine: quare & similiter impotentia duplex, quicquid igitur contingit vigilare: contingit & dormire. Nam semper (vt dictum est) agere non possunt. Et cōtra quicquid dormit/ contingit: contingit & vigilare. Nam dormitio posterior: vigilia autem prior & propria sensus operatio, quicquid igitur dormit: a somno excitabile est. **Quinta.** Animalia certe omnia: gressibilia/ volatilia/ natatilia: somno participant. **Nam aquatiliū generavi quę molli crusta integuntur & quę Malacia nuncupant: sopora cernuntur, quę vero duram/ siliceamq; testam habent: sensu adhuc perceptum non est an sopiantur. Ratione tamen id persuaaderi potest. Nam omne animal sensuum habet, animal enim: per sensum habere diffinitum. Habent igitur hęc Ostracoderma/ testeaq; cute contexta: sensum. Praeterea, quicquid sensum habet: aliquando sensus operationem exercet/ & aliquando a sensus operatione deficit. Atqui sensus solutionem diximus vigiliam: eius vero vinculum / somnum. Interdum igitur vigilant & interdum dormiunt huiusmodi animalia. Gressibilia autem manifeste & vigilare & dormire conspiciuntur: & perfectiora volatilia. Insecta itidem: quibus molles sunt oculi, quibus vero corneoli & duri sunt oculi: itidem. Sed breues eorum sunt somni, quare cum dormiant: id sepe numero latere contingit. **Sexta.** Nulli plantarum: harum passionum altera attribui potest. **Nam somnus & vigilia solis sensu prēditis conuenire possunt. Plantę autem sensum non habent. Quibus enim sensus adest: & delectatio & tristitia adest. Nulli autem plantarum/ horum aliquid adest: igitur neq; somnus neq; vigilia. Et quę ipsi alit nutritaria virtus: hoc nihil arguit. Nam hęc alēdi virtus expeditius consopit q̄ nobis vigilantibus opera sua peragit: quasi ad suas operationes/ sensum adminiculum non requirat: quā potius quodammodo obsint. Non igitur plantę vt alantur/ indolecant/ minuantur/ ope sensus egent,************

Primi capituli libri de somno & vigilia prima conclusio. De somno & vigilia hęc consideranda sunt. Primo quid sit somnus & vigilia/cuius partis anime passionis sunt/an corpori & anime communia sunt aut propria/quare animalibus conueniunt/vtrum omnibus/an aliqua animalia solum vigilant/aliqua solum dormiunt/alia vero nec dormiunt nec vigilat. Secundo quid est somnium / an dormientes interdum somniant & interdum non / vel an semper somniant/sec experrecta eorum in somni non meminerint.Tertio an in somno contingat futura preuidere/& an id soli conueniat homini/an id futura in qua preuidere natura contingat/an fortuito & casu/demq; an deus propectionis huiusmodi futurorum causa sit.Nam cum hęc determinata fuerint/sufficiens erit de somno & vigilia facta determinatio. **Secunda conclusio.** Ad eandem animalis partem potentiaq; somnus & vigilia pertinent. **Primo.** Quia opposita habent fieri circa idem subiectum:cui simul adesse non possunt sed vicissim, vt visus & cecitas circa oculum/auditus & surditas circa aurem/pulchritudo & seditas circa corpus & eius membra/sanctas & egritudo circa animal/robur & debilitas circa corpus & eius partes.Somnus autem & vigilia sunt opposita.Nam somnus priuatio quaedam est:vigilia autem habitus/suntq; priuatiue opposita actu: vt lumen & tenebra/motus & quies, igitur ad eandem animalis vim & virtutem somnus & vigilia pertinent. **Secundo.** Quo pacto cognoscitur vnum oppositorum eodem & reliquū, vt quo signo vigilia eodē & somnus cognoscatur. At aliquis vigilare deprehenditur cū sensu exteriorū facit operationem/dormire vero cum eorum usu & functione priuatur, igitur per sensum vigilia & somnus discernuntur: & habent circa eandem animalis potentiam vt sensitiuam fieri. **Tertio.** Somnus & vigilia non sunt anime propria sic q; sine corpore fiant neq; propria corpori vt fiant sine anima, sed anime & corpori communia; hinc quidē vt subiecto illi vero vt efficiēt. **Patet.** Quia somnus & vigilia passionis sunt sensus: vt modo ostensum est. Sensus autem anime & corpori communis est: cum sensatio sit ab anima in corpore facta passio. Et quod inanimatum est: vim sentiendi non habet, igitur somnus & vigilia anime & corpori communis est. **Correlarium.** Quare animata solum vegetandi virtutem habentia vt stirpes & plantę: neq; somnum neq; vigiliam habent. **Nam** plantis deest vis sentiendi que longe differat a virtute vegetandi: quis non esset cognitiuū vim sentiendi & vegetandi subiecto & re ipsa differre. In animalibus siquidem subiecto & magnitudine non differunt: & tamen ratione q̄ plurimum distant. Quanto magis in plantis vbi vis vegetandi a virtute sentiendi re ipsa differat/magis cognoscuntur ab inuicem differre. Somnus autem et vigilia solum virtutis sunt sensitiuę: igitur non conueniunt plantis. **Quarta conclusio.** Nullum animal aut semper dormit aut semper vigilat/ nullum itidem animal nunq̄ dormit aut nunq̄ vigilat. Quattuor enim modis possunt euariari enunciationes ex parte subiecti & temporis. **Primo** vnuerſale/vniuerſale: ut omne animal semper vigilat/omne animal nunq̄ vigilat. **Secundo** particulare vnuerſale: vt aliquod animal semper vigilat/aliquod animal nunq̄ vigilat. **Tertio** vnuerſale/particulare: vt omne animal aliquando vigilat/omne animal aliquando non vigilat. **Quarto** particulare/particulare: vt animal aliquando vigilat/& animal aliquando nō vigilat. Et totidē sumpto predicato dormit/fieri possunt enunciationes: quarum quidem primę duę sunt falsę/duę vero reliquę sunt verę. **Patet conclusio primo.** Quia somnus & vigilia passionis sunt nature fieri circa idem vt prius: sed abesse est necesse. Neq; per primum sensum intelligendus est sensus interior: quia circa illum non habent fieri somnus & vigilia: vt qui in somno & que atq; alio tempore suam faciat operationem; non igitur carū passionum vna semper fiet & altera nunq̄. **Secundo.** Quęcumq; virtus operationem habet/cuius assidua & nimis diuturna peractione virtus debilitatur: necesse est ipsa operationem aliquando intermittere & interpolari. Alioquin tota virtus deficeret: vt in ambulandi virtute/volandi & natandi exploratum est. **Ordinatis enim natura quietem ad huiusmodi operationum alternatam interruptionem.** At sensu exteriorum organa: igitur necesse est eorum operationem aliquando intermittere. Vigilia autem describitur esse sensuum solutio: & ab impedimentis eorū operationem prepedientibus liberatio: cum sensus liberam suis operationibus impendere possunt operam. Somnus autem est exteriorum sensuum ligatio/sentiendiq; defectus & impotentia ob excessum vigilandi. Attamen duplex est vigilandi excessus, prior ab egritudine vt morbo comitiali aut letargico: alter sine egritudine, sic & duplex est sentiendi impotentia/hęc ab egritudine illa vero p̄ter egritudinē. Sentiendi autem impotentia sine egritudine ob vigilandi excessū promouētes est somnus, igitur quicquid contingit vigilare/contingit & dormire. Nā animalia semper secundum sensus exteriores agere non possunt. Hinc recte **Ouidius.** Somne quies rerum/placidissime somne deorum Pax animi quem cura fugit/qui seffa diurnis Membra ministerijs mulces/reparaſq; labori. Et ediuerso quicquid contingit dormire/contingit & vigilare. Nam postlerior est dormitio & in negatione/prior autem vigilia & in affirmatione. Modo cui postlerius conuenit: & prius conuenire est necesse. Et est dormitio ob vigiliam, vt nox propter diem. Per hoc autem q; somno succedit vigilia: deprehenderunt viri doctrina prestantissimi futuram hominis resurrectionem & iteratā anime cum corpore vnionem. Est enim hęc mortalis vita vt vigilia/mors vero & anime a corpore solutio/vt somnus, hinc morte soluti dormire in sacris litteris dicuntur: & somnus imago mortis dicitur: & qui moriuntur in eternam sua lumina claudere noctem. Cui succedit reuiniſcatio hominis vt vigilia somno: sed que nulla deinde morte finiatur. Quare quicquid dormit/a somno excitabile est & natum vigilare. **Quinta conclusio.** Omnia animalia & gressibilia/ & volatilia/ & aquatilia somno participant. **Nam** animalia natantia que molles habent pellē: dormire liquido cognoscuntur. Que vero duram siliem instar habent testam/ nondum conspēta sunt dormire: quia suis includuntur crustis quo minus cerni possunt, vt neq; homo duobus inclusus parietibus: visu dormire & vigilare cognosci potest. Quia tamen interdum dormiant: ratione ostendi potest. Nam omne animal sensum habet/ nā prius aial dici ob sensū habere ostensū est. At aquatilia dura cute coteclata: aialia sunt, igitur habet sensū. At quicquid habet sensum aliquando sensus facit opationē: aliquando vero ab ea desistit. Et libera sensu exteriorū opatio/vigilia est: si forū vero ab opatione ligatio/somnus, igitur interdum vigilant & interdum dormiunt aquatilia. Cressibilia autem manifeste cōspiciuntur vigilare & dormire, similiter & perfectiora volatilia. Insecta autem animalia quibus molles sunt oculi itidem modo dormire modo vigilare di-

Quid vigilia
Quid somno?
Ouidius.
Per excitatio
nem a somno
resurrectione
mortuorum a
plēriq; con
iectam esse.

7 noscuntur/ q; palpebris oculis velent aut reuelent. Quibus autem duriores sunt oculi & sine palpebris: non ita manifeste cognoscentur aut dormire aut vigilare/ q; in oculis nullum hinc illic percipiatur discrimen, & breues eorum sunt somni: vt cum dormiant nos lateat. **Sexta conclusio.** Nulli plantarum aut somnus aut vigilia conuenit. **Nam** somnus & vigilia solis viventibus sensum habentibus conuenit. Plantę autem sensum non habent. Nam quęcumq; sensu participant delectationem & tristitiam habent. Nulli autem plantarum aut voluptas adesse aut tristitia: ergo neq; sensus: quare ipsis nec somnus nec vigilia conuenit. Neq; efficax est illorum ratio qui credunt plantas dormire & vigilare ob id ipsum q; heliotropium adueniente sole dilatat sua folia/ ipso vero occidente constringit ea & claudit. Id enim non fit ob vigilandi/ dormiendiuē potentiam: sed quia frigidus est constringere/ calor autem dilatat, hinc noctis frigiditas constringit folia: calor autem solis ea rursus adaperit. Et quis plantis asistit nutriendi virtus: idcirco tamen nec sensum adesse oportet nec somnum aut vigiliam. Nam virtus nutritiua melius in somno q̄ vigilia suas facit operationes: ac si ad suas functiones sensum non requirat/ sed potius operatio sensus ei ob sit: Non igitur plantę vt alantur/ augeantur/ minuantur/ aut suum gignant similem dū gent sensu. **Secundi capituli nota.** **Pterota / pennata.** Est enim Pterota/penna. **Bombus/ somus** alis insectorum vt vesparum / apium/ eiusq; generis similitum: est sus. **Problemata** condidit Aristoteles ex quibus librum confecit qui nunc problematum liber inscribitur.

8 **Secundam.** **Prima conclusio.** Necesse est animalis in somno omnes sensus esse ligatos. **Nam** animalium hęc sensus omnes possident / hęc aliquos solum vt gustum & tactum. Tactus enim omnium latissime fufus est/ habentq; omnia animalia tactum vt in sua de anima dictum est. At somnus in omnibus consimili fit modo: & cum summa immobilitate offunduntur, ligantur igitur quoquoque habeant sensus. Si enim das vnū ligari & alterum solui: soluto sentiet dormiens, sentiet igitur, hoc autem impossibile. **Secunda conclusio.** Somnus & vigilia passionis sunt tactus. **Primo.** Quia natura vnicuiq; sensui: proprium aliquid deputauit, vt visui videre/ auditui audire, & non modo hoc/ sed quiddam cōmune/ communemq; potentiam omnibus concessit: qua iudicat se videre/ audire/ olfacere/ gustare/ tangere: qua discrimen albi & dulcis/coloris & soni/ & diuersorum sensibillium genera discernit. (Id enim nullus particularium sensuum possit) potentia quidem vna & vnus sensorij, quemadmodum in contemplationibus de anima latius expressimus. Hęc autem cum tactu maxime coniungitur, vt a quo nunq̄ separatur: ab aliis autem separari possit. Somnus autem & vigilia maxime sunt tactus: ob quem hęc sentiendi particula omnibus adesse: qui & idem omnibus vel solus adesse animantibus. **Secundo.** Si dormitio fieret q̄ omnes sensus immobiles fiant: pleraq; animalia nunq̄ dormire necesse esset/ cum non omnes sensus habeant omnia: hoc autem in commodum. **Tertio.** Si nō est necesse vt omnes sensus simul sint in operatiōe: rationabilis contrarium accidere posse videtur / vt vno immobilis & impotente facto: alter non sit impotens. Principalis enim potiusq; sensus ad sentire: q̄ ad defectum se habent. Et quis ita sit: tactu tamen (qui primus est sensuum) sopito: compatiuntur posteriores/ consopianturq; omnes. Cum vero posterior aliquis impotens fuerit: non oportet eodem iure alios & hunc primū fieri impotentem. **Correlarium.** Ex his manifestum est somnum non esse: sensus sine operatione esse/ nec non vt sensibus/ neq; omnem sentiendi impotentiam. Sunt enim pleriq; animę defectus vbi sensus sine operatione existunt & sine usu: vt in quibusdam deliris & amentibus accidere solet, & dimiuta & aliquo sensu capta animalia: impotentia sentiendi habent, & apprehensis nonnullis que in collo sunt venis: collabuntur homines insensibiles, & tamen hi omnes non somno soluantur/ dormiunt. Sed cum primus sensuum & quo omnia contingit sentire animalia/ impotens factus est: somnus est/ & non aliorum vllō impotente facto. **Tertia.** Somnus animalium salutis gratia existit. **Nam** causarum hęc materia/hęc ratio/hęc efficiens/hęc vero cuius gratia est, & naturam alicuius gratia agere diximus: boni siquidem gratia. Atqui quęcumq; non semper continue moueri possunt: quies apta intercedit ad salutem. Animalia autem non semper sensibus vt queunt. Aduenit igitur ipsis merito aptus ad salutem somnus. Vnde vulgo tracta est Metaphora vt somnus requies dicatur, quasi veritas somnum quietis nomine censeri cogeret. **Quarta.** Vigilia maxime finē attingit. **Nam** sentire & sapere finis est omnibus: quibus vnū eorum competit/ nam hęc optima sunt. Finis autem optimum requirit. Vigilia autem horum est: vt pote brutis quo sentiant/homini quo sapiat & prudente inuigilet. maxime igitur vigilia finem attingit. **Quinta.** Omni animali somnus est necessarius: non quidem omnino/ sed ex suppositione atq; adiunctione: si naturam suā sequi/ saluariq; debeat. **Nam** si animal se infatuare & saluare debeat: aliqua ponere quibus alia subitide sequantur necesse est, vt si se saluat: ipsum ali oportet. Si alatur: e cibo vaporem sustollit necesse est/ ex quo necessario consequitur somnus, omni igitur animali necessarius est somnus: non quidem omnino sed ex appositione si se ipsum saluare debeat. **Sexta.** Preceptum somni effectiuum in sanguine p̄ditis est cor, in exanguibus vero aliquid cordis emulsum. **Nam** id principium somni est: quod animalium principium est motus. Sanguinem autem habentium cor capitis/ ventrisq; situ medium: principium est motus, habent enim omnia sanguine p̄dita cor: quod & refrigerio eget. Non habentium autem sanguinem aliquid emulsum cordis. Habent enim sanguine carentia vt insecta/ totipennis/ vt vespe/ apes/ mulces/ que Pterota dicunt) alia quid vice cordis: & spiritum interforem atq; congenitum/ quo se nunc attollunt: tunc vero contrahunt,

respirantibus autem & sanguineis: spiritus ille de foris est. Quod vero infecta pennata illa volandi strepitum & bombos edant: hoc est attritu aeris ad circumdantem membranam. Motum itaque habent circa primum & sensus & motus effectuum omnia: aut a proprio & congenito spiritu aut ab alieno. Est itaque notum cor aut cordis emulum: esse somni principium, & non modo somni: sed & vigiliam etiam principium est. Sed cur dormientes agitatione corporis se moueant: & multa vigilantibus persimilia opera faciant: cum id sine phantasmate & infomnio non fiat: postea dicturi sumus. Cur vero experrecti infomniorum meminerint / non autem meminerint operum quae vigilantibus similia patrauerint: in problematis causam adduximus.

Secundi capituli prima conclusio. **N**ecessè est animalis in somno perfecto sensus omnes exteriores esse ligatos & ab operatione quietos. **N**am animalium aliqua omnes sensus possident: ut homo/leo/aliqua solum aliquos sensus: ut gustum & tactum. Tactus enim inter omnes sensus est latissime diffusus: tum quod omnibus conueniat animalibus/tum quod per totum corpus expansus est: ceteri autem sensus vnam corporis particulam sibi pro organo vendicant: ut in libris de anima dictum est. Somnus autem in omnibus animalibus consimili fit modo: cum ipsa animalia summa sensuum immobilitate suorumque operum quiete efficiuntur, igitur quotquot habent sensus animalia: in somno ligantur. Si enim quis dixerit vnam sensum in somno ligari & a suo imperio officio/alterum autem solui & ad operandum liberum esse: sensu soluto & non impedito sentiet dormiens, igitur dormiens operationem sensus exercet: quod est impossibile. **S**ecunda conclusio. Somnus & vigilia sunt passionis tactus. **P**rimo. Quia natura vniciusque sensuum proprium deputauit opus & officium ut visui videre/audiri audire: & non solum hoc sed & communem sentiendi vim/imaginandaeque virtutem omnibus concessit animalibus: quia animal indicat se videre/audire/olfacere: & reliquas exteriorum sensuum operationes peragere: quia iidem animal albi & dulcis differentiam dinoscit & diuersorum sensuum sensibilia discernit: quod nullum exteriorum sensuum facere posse ostensum est. Et haec interior sentiendi virtus vna est & vnus organum/omnium sensibilium species in se suscipientis: ut oculus omnium colorum/quemadmodum in libris de anima dictum est. Haec autem interior vis imaginandi maxime tactui coniuncta est: quia nunquam a tactu separari potest. Cuiusque enim sensus communis vis adest: & tactum ei adest esse oportet. Somnus igitur & vigilia maxime sunt ipsius tactus passionis: ob quem quidem sensum haec interior sentiendi potentia omnibus adest animalibus: sicut & tactus sensuum solus omnibus adest viuensibus sensu participantibus. **S**ecundo. Si ad hoc quod fiat dormitio requireretur omnes sensus exteriores fieri immobiles & ligari: necesse esset multa animalium nunquam dormire/cum multa sunt animalia non omnes sensus habentia. At inconueniens est aliquod animal nunquam dormire: igitur falsum est ad somnum requiri quod omnes sensus ligentur/sed oportet eum ligari qui omnibus animalibus communis est. Is autem est tactus. Tactus igitur in somno ligari oportet etiam in omnibus, igitur somnus & vigilia passionis sunt tactus. **T**ertio. Cum non sit necesse omnes sensus exteriores simul operari & sua exercere officia/rationabile est vno cessante ab opere & factio immobili: alterum operari, ut visu factio impotente/audire aut tactum tangere. Potius enim se habent sensus ad sentire: quam ad sentiendi defectum. Et quis ita sit quod posteriore sensu impotente factio/prior possit esse in opera: tactum tamen qui primus est sensuum ligato/ceteri compatiuntur omnes & ligantur. At cum posteriorum sensuum aliquis ligatur: non idcirco tactum aut quemquam alium priorum ligari est necesse, ut neque si deest posterior: necesse est priorem aut tactum deesse. **C**orrelarium. Quare non rectè diffinitur somnus quod est sensum esse sine operatione/aut non uti sensu/aut sentiendi impotentia. **N**am haec diffinitiones transcendentes sunt: & diffinitio communiores. Sunt enim nonnulli animae defectus in quibus sensus sine operatione sunt vi in mente captis: & tamen ipsis non adest somnus. Animalia itidem aliquo sensu organo priuata/impotentiam habent sentiendi: & tamen non dormiunt. Et si apprebenduntur quaedam in collo venae/constringunturque: cadunt homines in terram sensus officio destituti/ & tamen non dormiunt, sed cum primus sensuum scilicet tactus (qui animalibus omnibus communis est) ligatur: fit somnus: & non quando aliorum aliquis fit impotens. **T**ertia conclusio. Somnus gratia salutis animalium ordinatus est. **N**am causarum aliqua materia est/aliqua forma/alia efficiens & alia finis: & naturam alicuius gratia semper agere prius ostensum est/vni inquam gratia. Quae cum sane non semper moueri possunt: eis ad salutem quies est necessaria. Animalia autem non semper uti sensibus possunt: ergo conueniens est ipsis ad salutem somnus. Unde vulgatum/tritumque prouerbum tractum est/ut somnus requies dicatur: quod sensuum immobilitas & a propria operatione sit cessatio. **Q**uarta conclusio. Vigilia maxime finem suum attingit. **N**am sentire finis est illis qui superiorum cognoscendi vim non habent: quod optima sit illorum operatio & secundum supremam potentiam. Similiter intelligere & sapere in finis est quibus intellectus adest: quod dignissima itidem sit illorum operatio & secundum nobilissimam virtutem. Id autem in vnoquoque finis est: quod optimum est & praestantissimum. Vigilia autem ad sentiendum est & ad intelligendum. In brutis enim est ad sentiendum. In hominibus autem ad contemplandum & prudentiae intendendum, igitur vigilia maxime finem attingit. **Q**uinta conclusio. Omni animali necessarius est somnus: non quidem simpliciter/sed ex hypothesis si saluari debeat & conferuari. **N**am si animal se saluare debeat: supponere aliqua oportet ex quibus alia per ordinem sequantur. Nam si animal se saluare debeat: ipsum nutrirī oportet. Si nutriatur: alimentum sumere necesse est. Si sumatur alimentum, ex ipso vapore susollit necesse est. **Q**uod si vapor susollitur ad cerebrum & reciproco motu relabatur: fit somnus, ergo si animal se saluare debet: ipsum dormire necesse est. **S**exta conclusio. Praecipuum somni efficiens in sanguinem habentibus est cor: in exanguibus vero aliquid cordis vicem gerens. **N**am id praecipuum est somni efficiens quod principium est & causa efficiens motus vitalis animalium. At cor / caput inter & ventrem situm medium est principium motus animalium habentium sanguinem. Nam omnia sanguinem habentia: habent cor indigenens refrigerio. In non habentibus autem sanguine aliquid cordi simile & analogum/est principium motus eorum. Nam sanguine carentia ut aialia quae diuisa viuunt & alas habent cotinuas: cuiusmodi sunt muscae/vespae/apes (quae graeci pierota/latini pennata dicitur) aliquid habent cordis vicariū. Habent & spiritum interiore & congenitum: quo se aliquando quidem attollunt in tumore, & inflant, aliquando vero contrahunt & dimittunt ut rane. In respirantibus autem animalibus & sanguine praeditis spiritus ille ab exteriori suscipitur: & alternatim

emittitur. Quod autem huiusmodi animalia exanguia/aliqua praedita inter volandum/strepitum & sonos elidant: hoc non est quia vocem edant. Nam quae vocem eliciunt/respirant: & quae respirant/habent sanguinem, sed hoc fit attritu alarum ad aerem & corpus. Omnia itaque animalia motum habent vitalem circa primum praecipuumque/sensus & motus effectuum aut a proprio/institoque spiritu aut ab alieno. Quare manifestum est cor aut cordis vicarium esse somni efficiens principium: & non modo somni/verumetiam vigiliae & principalis quidem. Sed cur dormientes interdum progrediantur & ambulent strato egressi: & multa vigilantibus consimilia opera faciant (cum id sine phantasmatis apparitione in somno non fiat) postea dicitur. Cur experrecti somniorum memoriae sint non autem operationum quas vigilantium operibus persimiles fecerunt: in problematis reddita causa est.

Tertij capitis nota.

Euripus/pars maris inter Phocidem & Euboiam: quod septies in die/ & septies in nocte refluxus fluctus agit: multis nouitate rei & causa non satis comperta admirationem inducens. **O**pium ex succo papaueris in vmbra exsiccatum fit: vis somnificae: & si amplius sumatur: mortifera. **H**erbe mandragorae mas est & foemina: cuius radices & pomi grauis odor somnum inducit. **T**emetium/vinum. **B**ilio melancholici. **I**ntestinus/interior. **B**ilis atra/cholema nigra. **P**irmita/est a cerebro humorum distillatio/atque defluxus, qui si fluat ad nares Corizan dicunt/nos mucum narium, si ad fauces dicunt Branchon/nos raucedinem. Ad pectus: catarron. Ad latus pleuresim/ & ad pulmonem: ptyisin. **L**ethargus morbus oblivionem & pene inexpugnabilem dormiendi necessitatem inducens: & celeriter nisi succurritur in gulas. **C**omitiali morbo homo subito concidit & ex ore spuma mouentur: & saepius viros quam mulieres occupat/ ut C. Celfo placet.

Eritum cap. continet quattuor conclusiones, duo correlaria ad primam, diffinitio nem somni: vnam questionem: tres vulgatas responsiones & quartam propriam post tertiam. **P**rima conclusio. Non omnis sentiendi impotentia censenda est somnus: sed ea quam praestat alimentum evaporatio. **N**am manifestum est cum animal sensum habeat subindeque & vegetandi virtutem: ipsum a principio nutrimentum suscipere & augmentum. Nutrimentum autem omnibus id est quod concretionem/preparationem fuerit vltimum, ut in sanguinem habentibus: sanguis, in exanguibus vero: quod sanguinis vicem gerit, locus autem & conceptaculum sanguinis sunt venae: quarum principium cor existit, ut ex determinatione Anatomiae (quam membrorum dissectionem dicunt) dilucere potest, & susceptum alimentum in ordinatum ventriculum evaporat ad venas. vbi (ut ait) in iecore permutatur/tingiturque in sanguinem: a quo ritum fluit ad cor vbi completissimam/abfossatissimamque sanguinis naturam accipit, a quo per venas diffunditur & vnicuique parti (ut oportuit) est) distribuitur. Sed quid horum sit in libro de alimento abunde differimus. Atque tum haec geruntur/cia quoque in vapore soluto: vapor ille susollitur. (Omne enim tale quod animalibus indifferendum: natura in sublime fertur) modo cerebri frigiditate refrigeratur & cohsitit, atque iterum Euripi more refiuit ad cor: quo quidem refrigerato obrepat somnus. **O**bnubilantur enim sensus: fiuntque suarum operationum impotentia. At cum dementia aut strangulatione (vni cuiuslibet venarum constrictione ut emortui & anima defecti cadunt) impotentia sentiendi (proventum nullus (quemadmodum diximus) appellabit somnum: tamen si controuersia sit ipsis ut emortuis iacentibus: infomnio/phantasmataque fieri. Nam qui his grauissimorum morborum generibus tentantur/ & anime extinctae speciem gerunt: dicunt se multa vidisse. Sed dicimus: si cum morbo tententur contingat eos dormire: nihil prohibere infomnium & phantasma fieri. Sin autem non dormire contingat: neque quidem infomnium vllum esse potest. **N**on igitur omnis sentiendi impotentia somnus esse censenda est: sed ea quem alimentum vapor ministrat. **P**rimum correlarium. Et haec quoque de causa maxime somnus a cibis proficiscitur. **N**am a cibo multus vapor & corpulentus educitur sursum, illic autem consistens grauedinem parturit/sensuumque languorem, qui cum se rursum ad cor obruerit atque receperit: secum calorem repellens/profundum gignit somnum. **Q**uod autem ita capitis oculorum & palpebrarum grauedinem faciat: indicia sunt somnifera omnia/sive esculeta sunt siue poculenta, ut opium/papauera/mandragora/temetium/fatigatio multa/morbus ut febris & lethargus/infantia, fatigatio enim multa dissoluta/praebeque dissoluta: vice in costis alimentum, nisi quod liquatur frigidum sit/sursumque non feratur. **E**t morbus potissimum qui est calido nascitur & humido: quod multa excrementa humida sursum attollat. **P**aruuli autem/ quod caput aliorum membrorum proportione maximum habeant: totius/multaque alimentum (quod illa etate angeantur) capax. **P**ropter hanc causam haec etas comitiali morbo (quam Epilepsiam vocant) aptissima est. **E**st enim Epilepsia somno persimilis, & qui ita corruunt: cessante anima & sensu dormire videntur. **H**ac de causa huius morbi initium in somno est. **E**t sunt qui in somno arripuntur/ in vigilia autem non: quod multus sursum cum alimentum vapore in somno spiritus effertur, qui reciprocans/spirituique alteri sursum alimentum attollenti obusans: venas intumescere facit/animeque & respirationis meatus occludens. **E**t haec spiritus oclusio & strangulatio: comitialis/ regius/ac ditinus morbus appellatur. **S**ecundum correlarium. Quapropter pueris & nutricibus non condunt epota vina. **N**am spurioso spiritu abundant: potissimum nigrum. **E**t parum refert an nutricle/an puelli ipsi vinum ebibant: nisi aqua dilutum sit/modicumque sumatur. **P**uerorum enim superiora plurimum continent cibum, quando quidem reliqua: magnitudine & excremento (sicut dictum est) superent, vbi longo tempore caput continere nequeant: & sex mensium intervallo collum rigidum & inflexibile habeant. **E**t haec causa esse potest cur foetus & in matrice infans (quem Embryon dicunt) illic quiescat,

13 suntq; iterum pueri ebrijs persimiles; q; vtrisq; larga humoris copia/superiora confundat. **¶** Secunda conclusio. Somniculosi sunt; occultas habentes venas/Nam & qui capite sunt pregrandi. **¶** Illi q; ipso anguste venæ, eleuatorum vaporum non facile prebeant remeandi descensum, hi vero q; capitis amplitudo: multam recipiat euaporationem. Grandia enim capita: exiguo oppleri nequeunt alimento; paruifq; exaturari copiis. **¶** Tertia. editio quorundam venæ sunt patentes; quicq; melancholici sunt: foporulenti non sunt. **¶** Nam horum amplitudo venarum: facilem prestat euaporationis lapsam; contrariarq; stricurarum operatur: nisi altera intercedat causa. Biliosi vero: q; natura frigidi/pauciq; (ob paruam intestini calorem) euaporationis existunt. Hinc autidi & edaces sunt: q; cibo (quo vescuntur) non fruuntur. Nam bilis atra digestiu frige facit locum & corporis partes vbicumq; existat: a quibus talis humor enasci debeat. **¶** Diffinitio somni. Ex his liquet somnum esse quandam sentiendi impotentiam: alimentu vaporibus in cerebro refrigeratis / interno multo calore in corde reuocato atq; reciprocato. Nam dormituri (vt dictu est) multus est motus: incipitq; vapor frigescere. Et cum calor ad ima retunditur: frigescent palpebræ; frige factq; grauolentes decidunt/superioraq; in somno frigent & circumquaq; corporis extrema: interiora vero calent & corporis infima vt pedes. **¶** Questio. Quomodo post cibum altiores somni inuigruant: & cur foporifera sint vina? Non enim id rationabile videtur: nam somnus a frigida nascitur causa, hec autem sunt calida. **¶** Huic quaestioni vulgatas adhibent solutiones. Hanc primum, sicut venter inanitis/caldus est: cibus autem replens/descensu ipsium efficit frigidum. ita capitis pori & loca/sursum lato vapore frigescent. Deinde hanc. Sicut perfusus aliquo instillato vapore calido protinus inhorrescit/tremoreq; concutitur: ita caliditas sursum lata infrigidat. Et quod natura calidum est: languescere & quasi horrescere cogit. Tertiā hanc subiungunt. Quomodo gradus lignorum strue suffocatur ignis: ita multo cibo ingesto confunditur & hebetascit internus calor, & non prius sursumhalat q; paulatim supeditata & euicta cibarium copia. Sed vt diximus non ita euenit somnus. Euenit enim reditu copulenti humoris: quem calor in sublime per venas sustulerit. Cū enim eo loci diutius immorari nequeat: congelascens/aggrauansq; de capitis arce deorsum pellitur. Et primum oculi marcentes decidunt & rebus animalia stare nequeunt vestigijs: sed vt deuacillant/corruantq; oportet. Et solus homo stratus/affusus/euictus sopore iacet: q; animalium solus erectus incedat, & primum collabitur quasi consternato animo sensum amittens omnem. Deinde visis & imaginatiombus illuditur/tandemq; obumbratur. **¶** Nos ergo hanc quaestioni adhibere possumus solutionem, cerebrum (quemadmodum prius diximus) reliqua quarum corporis collatione partium frigidissimum esse, & quæ cerebrum non habent / confirmile esse: quod cerebri vicarium/epulumq; est. Et quemadmodum in imbrum generatione cum vi solaris caloris subleuante vapores ad mediam illam frigidissimam aeris regionem pertingant: ingrossantur/concrescunt/ iterumq; frigore cogente fabruunt deorsum, ita vapor ad cerebrum viam capeffens primum frigidus consistit; & qui salutaris & non morbificus fuerit/ iterum relabitur deorsum: & calorem cordis delatus contemperat atq; refrigerat. Et ad feram euaporationem (quemadmodum diximus) facit venarum gracilitas. Et hec refrigerationis atq; somni vniuersa occasio est. Quo vero vapore sublato densatum consistit/inquadatur/excrescit: cerebro superfluum vt algidum flegma/infalubre est: Catarrum/putidamq; faciens. **¶** Quarta, Expergiscitur animal: cum concoctio absoluta/ad finemq; deducta fuerit. **¶** Nam decoctione peracta impactus atq; in angusto contractus calor: circumfuso vapore emicat. Eo enim ad superiora reuocato (vt prius animal euictum sopore langueret) expergiscitur: & ad pristinam reuocatur vigiliam. Et id certe non prius fit (vt modo diximus) q; sanguinem purissimum a feculeto & turbidissimo secreteuerit: qui tenuissimus/subtilissimus/mundissimufq; sanguis capiti committitur. Grassissimus autem & corpulentissimus: mandatur inferioribus. Et omnis sanguinis cor est principium: tribus munitum thalamis/specubusq; quorum medius sanguinem recipit vtrisq; communis. Extrēmā autem specus ac ventriculi: ab vtraq; vena & maiore & minore (quæ A horte nuncupatur) sanguinem recipiunt, in medio autē cordis sinu & thalamo: sanguinis discriminatio fit. Sed de his vberius alio differendum est loco, & id nouisse satissit q; diu sanguis ex cibo indiscretus est: foporem manere, nec ante solui q; sincerus superiora petessat; turbulentus autē inferiora. & tunc quoq; expergiscit animal. Sed quæ dormiendi causa/quid somnus & q; primi sensus nexus sit & ligamen/ q; sine passionibus somno & vigilia: esse non contingat animal, quandoquidē ipse ad ipsius conducunt salutem: abunde dictu putetur.

¶ Notarum tertij capitis declaratio.

¶ Pituita commune nomen est ad omnem humorum a cerebro distillationem atq; defluxum: & specialia sortitur nomina secundū corporis partes ad quas defluit. Siquidem Coriza est a cerebro ad nates humorum distillatio. Coriza/mucus narium/idem. Brancho est a cerebro ad fauces humorum distillatio. Branchos/tracheo idem. Catarrus est a cerebro ad peccus humorum defluxus. Pleuoris vero a cerebro ad latus / & ptisis ad pulmonē. ¶ Comitia sūt populū cōgregatiōes ad magistratus eligēdos in quibus si quis epilepsia/morbo; caduico correptus cōcidisset/dirimebantur comitia/nec eo die fas erat electionē facere: idcirco morbus ille comitialis dictus est. Vocatur q; caduico: quia eo latus repēte cadit vt exanimis. Herculesq; hercules illū passus fuerit. Regius vero rexes: & insignes dignitate viri sēpius alijs hoc morbi genere corripitur. Quis causā Aristoteles in problematibus inuestigat. **¶** Tertij capitis prima conclusio. ¶ Non omnis sentiendi impotentia dicenda est somnus: sed ea solum quæ efficit alimentu cuius poratio ad cerebrum facta. ¶ Nam quia animal habet sensum & exinde vegetandi virtutem: vt a principio suæ durationis

Comitia. Morbus comitialis.

nutrimentum suscipiat & augmetum necesse est. Nutrimentum autem omnibus animalibus illud est: quod preparatione & concoctione est vltimum/separatis excrementis a natura expellendis et ceteris humoribus/cholera/legmate/melancholia/ad nutrimento non valentibus. Et id in sanguinem habentibus est sanguis. In exanguiibus autem humor/ & succus sanguinis vicarius. Collocatur autem sanguis in natura recipitur in venis: quarum omnium origo a corde est: vt multarum fistularum plumbearum ab vno fonte. Et a corde vt centro ad corporis circumferentiam extremaq; partes venæ vt lineæ quædam porriguntur: vt ex determinatione anatomie (quæ a latinis membrorum descriptio dicitur) liquido constat. Et susceptum alimentum cum primum conuersum est: recipitur in ordinatum a natura ventriculi iuxta venas: ubi (vt dicunt medici) in epate permutatatur & sanguinis colorem accipit / a quo rursus fluit ad cor: & illic perfectam sanguinis naturam conditionemq; recipit. Deniq; a corde diffunditur per venas / & vnicuiq; parti quantum oportet distribuitur: perinde atq; a fonte per fistulas aqua diffunditur. Sed quid horum verum sit: in libro de alimento. sufficienter a nobis determinatum est. Itaq; dum hæc geruntur / & cibus in vaporem solutus fuerit: vapor ille sursum eleuatur. Calidum enim omne animalibus inexistens quia leuitati coniunctum est: natura in sublime fertur. Vapor autem a cibo expirans: calidus est. Deinceps ob frigiditatem cerebri idem vapor sursum exiens refrigeratur & densatur: atq; grauior factus iterum relabitur ad cor: & sui interfectione: spiritus sensitiuos ab organo reirabit: somnumq; inducit. O bducuntur enim sensus eo vapore vt nube opaca oculis intuentium & soli interposita homines, & sunt suarum operationum impotentes: quemadmodum homines ob nubis interpositionem videre solem nequeunt. Et quando sentiendi impotentia prouenit ex dementia aut stragulatione: vt quando venarum gutturis & iuguli constrictione homines vt exanimis cadunt / aut etiam cum morbis grauissimis correpti iacent tanq; mortui: nullus hanc sentiendi impotentiam appellauerit somnum, tametsi quæstio sit & varia diuersorum sententia an ipsi sic iacentibus somnia fiant & phantasmata. Nam qui voluit exanimis morbis huiusmodi detinetur: dicitur se multa vidisse. Ad quod respondemus: si cum morbo occupantur simul contingat eos (vt accidit) dormire: nihil prohibet somnium & phantasmata fieri. Si autem non dormiant: in somnium esse nequit: quia somnium dumtaxat est phantasmatum in somno facta apperitio. Nihil tamen prohibet phantasmata eis apparere / & interioris sensus operationem fieri: quia interior sensus per exterioris sentiendi impotentiam non ligatur: Sed huiusmodi phantasmatum apparitio si somno coniuncta non fuerit: minime somnium uocari debet. Non igitur omnis sentiendi impotentia somnus est: sed ea solum quæ alimentu vapor subministrat. ¶ Primum correpti debet. Non igitur omnis sentiendi impotentia somnus est: sed ea solum quæ alimentu vapor subministrat. ¶ Primum correpti debet. Non igitur omnis sentiendi impotentia somnus est: sed ea solum quæ alimentu vapor subministrat. ¶ Primum correpti debet. Non igitur omnis sentiendi impotentia somnus est: sed ea solum quæ alimentu vapor subministrat. ¶ Primum correpti debet. Non igitur omnis sentiendi impotentia somnus est: sed ea solum quæ alimentu vapor subministrat.

Quomodo fit somnus.

15

cibum quo vescentur non digerunt omnino nec id corporis quod defluxum est quantum natura requirit reparant, quare semper cibi appetentes sunt nec vnq̄ sua satisfaciunt naturae: & multo cibo calorem naturalem debilem obruunt/sicut magna lignorum mole obruitur ignis. Deberent enim si sua saluti consulere vellent/modico alimento & facile digestibili fouere naturam calorem: vt exiguo & facile inflamabili ligno modicus nutritur ignis. Vnde quia calidum & humidum sunt principia vite: calidum quidem actiuum/ & humidum passiuum. Frigidum autem & siccum sunt principia mortis: sanguinei optimam habent corporis habitudinem/ q̄ vitruq; habent vite principium/sicut aer cuius sequuntur contemperamentum, secundo loco cholericus; principium habeant actiuum vite salicet calorem igneum. Tertio vero flegmaticus; q̄ principium vnum habent vite salicet humidum aequum. Et postremo q̄ neutrum vite habent principium; sed vtrunq; mortis salicet humidum & siccum terrenum/melancholici habitudinem corporis habent caeteris deterioem. Nam melancholia stomachum (qui digerendi locus est) frige facit & corporis partes sibi propinquas: a quibus vapor somni eleuari debet. ¶ Diffinitio somni. Somnus est quedam sentienda impotentia: ob alimenti vaporem in cerebro refrigeratum & internum calorem ad cor reuocatum proueniens. Dormituros enim multos habet intraneos vaporum motus: qui ob cerebri frigiditatem frigeant. Et cum calor cum vapore relabente ad inferiora repellitur: oculorum palpebrae frigide fiunt/ & frige facit grauioreq; reddite clauduntur: superioresq; corporis partes ob caloris reuocationem frigent/interiores autem ob vnionem caloris & inferiores vt pedes ob refractionem incalescunt, hinc dormientes pluribus indigent quibus integantur vestibis q̄ vigilantes: quo extrinseco adiumento/ somentaq; coniectu a frigore tuti sint. ¶ Questio. Quomodo sumpto cibo profundior euenit somnus/ & quare vina inducunt soporem. Id enim rationi consentaneum non videtur: quia somnus a frigida causa prouenit/ cibis autem & vinum calida sunt. ¶ Hinc quæstioni trifariam responderunt antiqui. Primo. Sicut venter cibo vacuus (inquinus) calidus est: cibis autem in eum descendens efficit ipsum frigidum, ita (inquinus) capitis porus & loca per vaporem sursum latum frigida fiunt. Sed hinc non recte dicunt inanem ventrem calidum esse/ plenum autem ab ingestis cibo frige factum: vt neq; quis recte dixerit focum sine igne calidum esse/ appositis autem lignis & igne ipsum fieri frigidum. Preterea falsum est cerebrum per vapores ad ipsum lato in frigidari: vt & ridiculum est credere mediam aeris regionem per vapores ad eam peruenientes fieri frigidam, quin potius vapores per frigiditatem medie regionis cum prius erant calidi in frigidam dirigitur & cibariorum vapores cerebri frigiditate frigeant. ¶ Secundo dixerunt aliqui, sicut per suus repente calido vapore: hore rore conuertitur/ & frigidus per oia decurrit tremor/ ita caliditas ad cerebrum lato ipsum in frigidat. Et quod natura calidum est/ languescere & frige scire cogit. Sed non est simile profusus de infuso vapore calido & vapore alimenti. Nam calidus vapor in speculo super fusus incutit timorem/ quo retrahitur sanguis ad cor: & partes sanguine desitute frigeant, quare calor huiusce vaporis per se quidem super fusas partes calefacit: & per accidens caeteras frige facit. At alimentum vapor ad cerebrum lato non sic hororem incutit aut timorem/ sed insensibiliter ad cerebrum fertur: quare neq; per se neq; per accidens cerebrum in frigidat/ sed contra a cerebro suapte natura frigido in frigidatur. ¶ Tertio dixerunt alij, sicut magna lignorum copia suffocatur ignis: ita cum multus cibus stomacho ingestus est/ debilitatur & obtunditur naturae calor. Et non prius a cibo vapores resoluit: q̄ paulatim sumperata fuerit cibariorum copia. Ipsi quidem verum dicunt: sed illa interni caloris hebetudo & debilitas non magis est somni causa/ q̄ debilis calor aeris & vapores eleuare non sufficiens fit causa pluuie. Sed quemadmodum vt fiat pluuia requiritur vehemens calor infimus & frigiditas medie regionis aeris/ ita vt fiat somnus, requiritur calor interius vapores resolueret potens/ & frigiditas cerebri: quare somnus & calida fit causa & a frigida. Itaq; nullo horum trium modorum fit somnus: sed per reditum densi vaporis quem calor naturalis prius in cerebrum subleuauit. Cum enim in cerebro amplius morari nequeat ob densitatem/ frigiditatem & grauitatem deorsum de summa capitis parte deorsum ruit. Et primum oculi languentes desiciunt palpebrisq; se obueiant. Et animalia crebris stare nequeant: sed titubant & vacillant. Solus autem homo vt vigil erectum habet ad sidera vultum: ita somno euertitur stratus humi & affusus iacet/ & primum corruat quasi attonito animo omnem vim sentiendi amittens. Deinde inter dormiendum apparitionibus in somno & imaginationibus illuditur. ¶ Nos itaq; de illa quæstione ita respondemus. Cerebrum in comparatione ad caeteras corporis partes frigidissimum est: vt prius ostensum est. In carentibus autem cerebro id caeteris membris est frigidius: quod ipsius cerebri est vicarium. Et sicut in imbrum pluuiarumq; generatione a solis calore ad mediam aeris regionem partium aeris frigidissimam delatus vapor concreuit & densatur in nubem: & grauior factus ob frigiditatem deorsum cadit & stillat in pluuiam. Ita vapor per internum calorem ab alimento sublatus ad cerebrum/ ibi ob cerebri frigiditatem densatur & consistit. Et qui nature animalis conueniens fuerit/ morbum non inferens: iterum ad cor relabatur/ calore ipsius vehementiore contemperans atq; refrigeras. Est enim cor & partes ei vicine: vt infima regio aeris a sole calefacta. Cibus vt corpus aqueus: & cerebrum vt media regio aeris. Venarum autem angustia & strictitudo tardam vt dictum est facit euaporationem: perinde atq; fistule architudo aquarum defluxum tardiore. Quod autem vaporis sublati densatum manet in cerebro & incrudescit vt gelidum flegma: saluti animalis disconueniens est: & superfluum, hinc a natura per uarium meatu expellitur: aut alio desuens graues morbos catarru/ & pituitam efficit. Et hæc generalis est somni & refrigerationis ipsius cordis occasio & causa. ¶ Quarta conclusio. Expergitur animal quando alimenti digestio absoluta fuerit & consummata. ¶ Et hic quidem de experrectione naturali & que ab intrinseco prouenit fit sermo. Nam ab extrinseco vt per strepente aut excutiente euigilatio fieri possent/ nondum perfecta digestionem. Vnde sicut sol nube obductus impeditur ad terram suos dirigere radios: at cum virtute sua nubem euertit & disperserit/ amoto quod interiectum erat obstaculo rursus ad terram libere diffundit radium. Ita calor internus vaporibus soporisferis/ alimentarijsq; obductus in angustijsq; coactus/ se ad superiora corporis diffundere non potest. At vapore alimentari disperso & dissipato (quod solum cum perfecta fuerit digestio/ sursum idem calor emicat. Et cum ad superiora reuocatus fuerit/ vt prius extiterat anteq̄ animal somno grauaretur/ ipsum animal expergitur & ad proximam reuocatur vigiliam. Et id sane non prius fit q̄ calor sanguinem purissimum a grossiori & magis terrestri segregauerit: vt natura vini fecem a puriori vino prius ei consumsam fecerit/ et sex vini inferius grauitate sua subsidet potui inutilis, purius autem supernatatum vinum potui aptum. Ita sanguis sincerissimus & mundissimus ad caput nobiliorum animalis partem mittitur nutriendam: grossus autem & terrestris mittitur inferius

Quattuor conclusiones.

Minoris modi ad maiore responsus & conuenientia.

rioribus partibus. Et cor/ sanguinis omnis est principium: tribus a natura munitum thalamis: & receptaculis quorum medius vt rigorem extremorum communis sanguinem recipit. Extremi autem ventriculi a vena cordis maiore & minore (quam quidem a horten dicunt) sanguinem recipiunt. Et ab his duabus præcipuis cordis venis omnes venae per totum corpus disperse oriuntur: sanguineq; recipiunt/ vt ex vno tronco duo rami: ex quibus plures euasuntur ramuli. In medio autem cordis specu ac ventriculo fit sanguinis puri ab impuro discretio: & puri per diuersas partes distributio. Sed de his alio loco faciendæ est determinatio. Et impresentiarum satis est cognoscere q̄ quid sanguis cibo promiscuus & confusus est/ nondumq; ab eo discretus: manet somnus, qui ante non finitur/ q̄ discretionem facta sincerus superiores cordis partes petierit: turbulenti autem & terrestris inferiores, quod cum primum sit: expergitur animal. Sed que somni fit causa/ quid somnus/ q̄ q̄ primi sensus exterioris (qui tactus est) sit ligamentum sine somno & vigilia animal esse non possit quia vtraq; passio ad ipsius salutem pertinet/ sufficienter dictum est hæcenus.

¶ Quarti capitis nota.

¶ In somnium/ somnium. ¶ Asciscenda/ attribuenda. ¶ Sentire/ sentire. ¶ Visum/ phantasma/ sensuale/ simulacrum.

¶ Vartum cap. continet quattuor conclusiones, quattuor rationes ad tertiam, & duas ad quartam. ¶ Prima conclusio. Post hæc de infomniis agendum est cui animæ parti infomnium sit asciscendum/ an intellectiue partis sit passio/ an passio sensus. His enim duabus viribus tantum cognoscimus quocumq; notione aliqua deprehendimus. ¶ Secunda. Infomnium non est passio sensus. ¶ Nam sensu officia sunt sentire sua sensibilia: vt visus colorem, visdere/ auditus audire sonum/ olfactus odorem dignoscere/ gustus saporem/ & tangibilia tactus/ & communia sensibilia numerum/ magnitudinem/ figuram motum/ & quietem itidem internoscere. At qui dormiunt (quibus somnialia infomnia contingunt) omnes sensus illos clausos/ compressosq; habent. ita vt visus nihil cernere queat/ auditus audire/ neq; aliorum vllus. Non sunt igitur infomnia passiones sensus. ¶ Tertia. Infomnia non sunt intellectiue partis vt affectiones/ opinioe siue quedam asciscenda. ¶ Primo. Quia non equum solum/ non hominem/ aut aliquid res esse solit/ deprehendimus: sed & quædam alium/ pulchrum/ & qualia sensu deprehensa sunt. Id autem in partis intellectiue opinionibus: rerum esse/ essentialisq; (vt alio dictum est loco) deprehendentis non euenit: nisi forte in sensu presentia: qui in somno ligatus est. Opinans profecto neq; verum esse dicit neq; falsum: hominem esse album/ magnum/ vententem & similia/ cuius nullum habet sensum: quæ omnia in somno visa dere videntur. Non igitur intellectiue partis sunt infomnia. ¶ Secundo. Quia præter visa illa que obiectantur in somno: solemus septemnumero quicq; aliud intelligere, quemadmodum circa ea que in vigilia sentimus: iterum consideramus. Accidit enim multis aliqua præter somnium & visa intelligere: quod experiri facile est his quibus (quotiens surgunt) repetere somnium cura est, vt cui apparet thesaurum inuenire priusq̄ expergiscatur: sepe euenit ipsum intelligere id esse infomnium/ & memoretur ita alias se fuisse se illud. Non igitur est intellectiue partis infomnium, imo vero neq; quodcumq; somno deprehendimus: infomnium esse est manifestum. ¶ Tertio. Quando cumq; opinamur: nos opinari intelligimus & scimus, non autem quando cumq; somniamus: infomnium esse cognoscimus. ¶ Quarto. Sicut vigilantes in egritudinibus decipiuntur: ita in somnis decipiuntur infomnio. Et sicut vigilans sanus iudicat sole esse pedalem: ita in somno cum somniamus, At qui vigilantes non intellectu illudimur/ solemus pedale esse intelligentia iudicamus: sed potius virtute illa que vltimum non habet absq; videre/ audire/ olfacere/ gustare/ tangere (quam imaginariam virtutem prius posuimus) siue eadem sit sensarie siue non. Non sunt igitur intellectiue partis passiones: infomnia. Non itaq; verum esse intelligere oportet: simpliciter positum fuisse in somno nos nihil sentire. Nam visus interiore/ auditu/ olfactu/ & caeteris quodammodo vtrigilanti euenit sua sensibilia sentire: & vt adiacentia & sibi presentia intueri. Quodammodo autem: vt vtrigilanti & exteriori sensu capessent/ non contingit. Et iterum aliquando quod in somno apparet: mens/ opinioq; falsum esse dicit: iudicamusq; nos iudicari, aliquando autem mente non visum solum phantasma sequimur. ¶ Quarta conclusio. Infomnia sensuales potentie passiones sunt: non quatenus sensuales/ sed quatenus imaginaria siue phantastica est. ¶ Primo. Quia exterioris sensus non sunt neq; intellectiue partis passiones quedam aut opinionones. Relinquitur igitur ipsa esse imaginariæ virtutis que sensuales est. Diximus enim phantasmam atq; imaginationem: a sensu secundum actum motum fieri. Et si idem numero imaginariæ sensitiue existat: esse tamē alterū & alterū vt ex his que in his de anima dicta sunt abunde dinosci potest. ¶ Secundo. Cuius somnus passio est/ & infomnium ad eandem pertinere potentiam videtur idoneum. At qui somnus/ sensitiue partis existit, igitur infomnium sensuali potentie adigere par est. Et cum infomnium imago quedam & phantasma esse videatur. (Nihil enim aliud in somnium est: q̄ visum quod apparet in somno / siue simpliciter siue quodammodo factum) sensuales igitur partis existit/ non quatenus sensuales: sed quatenus imaginaria siue phantastica est.

¶ Varti capitis prima conclusio. De somnijs determinandum est cui anime virtuti attribui debentian sensitiue / an intellectuæ. ¶ Nam somnium passio est virtutis cognitioe, his autem duabus viribus sensu & intellectu solum cognoscimus: quicquid cognitione aliqua percipimus. ¶ Secunda conclusio. Somnium non est passio sensus exterioris. ¶ Nam sensuum exteriorum officia sunt sua propria sensibilia percipere, vt officium visus est percipere colorem / auditus sonum. Preterea & sensuum

exteriorum præcipue visus & tactus & sensibilia communia ut numerum/magnitudinem/siguram/motum & quietem discernere. At dormientes omnes sensus exteriores ligatos & suis officiis destitutos habent: ut prius dictum est. Somnia autem soli dormientibus accidunt: igitur somniantes habent sensus omnes externos a suis operationibus impeditos. Itaque somnia/ exterioris sensus minime passionis sunt. **Teria conclusio.** Somnia non sunt intellectus partis operationes. **Primo.** Quia somnians non equum solum/ aut hominem/ aut cuiuspiam rei solam rationem abstracte apprehendit: sed concrete hominem quantum/album/pulchrum/ quemadmodum sensus exterior illa prius apprehendit. Intellectus autem non coniuncte hoc pacto & concrete suapte natura intelligit: sed abstracte absolutas rerum formas & rationes cognoscit: nisi forte in sensus exterioris presentia qui in somno impotens factus est. Intellectus enim propositiones homo est albus/homo est magnus/homo est veniens: nunquam veras esse iudicabit aut falsas: si earum res sensu non percipit, quia ad discernendam earum veritatem aut falsitatem/ferendumque de illis iudicium: experimento sensus indiget. In somno aut videmur aspicere hominem album/ambularem/aut equum currentem/perinde atque vigilarem: igitur in somnia intellectus partis minime sunt operationes. **Secundo.** Præter sensus alia phantasmata quæ in somno nobis obijciuntur: simul & alia quædam intelligere solemus, quemadmodum circa ea quæ in vigilia sensu exteriori percipimus: simul intellectu consideramus nunc consimiliter nunc vero dissimiliter. Siquidem multi præter in somnium & sensu alia quæ apparent phantasmata: aliquid intelligunt, ut manifestant hi qui cum primum experrecti fuerint: curant præteritum renouere somnium / quo rei simul cum somno intellecte memores reddantur. Ut si cui dormienti videatur inuentus esse thesaurus: simul sepe numero intelligit illud esse somnium / & memoratur se alio quidem tempore simili somno fuisse illud, nulla autem virtus proprias simul operationes corrigit / & falsas dijudicat: igitur in somnia non sunt intellectus partis operationes / immo neque quicquid in somno percipitur: in somnium est. **Nam** intellectus operationes ut compositiones/divisiones/ & ratiocinationes in somno (ut plerumque visu venit) factæ: in somnia non sunt. **Tertio.** Quodcumque intelligimus: nos intelligere cognoscimus & scimus / vna quidem eademque virtute qui intellectus est. Sed non quodcumque somniamus: cognoscimus esse somnium / sed tunc solum cum mens ad huiusmodi operationem sensualem considerandam se conuertit. Alioquin videtur esse sensus exterioris operationes & in vigilia factæ. Quod si cognoscimus esse in somnium: non id per eam quæ somniamus virtutem sed superiorem fit: quod cum intelligimus: minime contingit. **Quarto.** Sicut cum vigilamus: per egritudinem decipimur de sensibilibus/ita cum dormimus: per somnia ludimur. At cum per egritudines fallimur/non id facit intellectus. Ergo neque cum dormimus: per intellectum somniamus. Et sicut vigilans scimus iudicat solem esse pedalem sensu: ita dormiens per somnium itidem solem pedaneum iudicat. Sed vigilans: per intellectum non deluditur/ neque ipsum solem esse pedalem discernit immo tota terra maiorem/ sed hoc fit virtute sensitiva interiori quæ ab exteriori visione/ auditione/ & odoratione/ visum & operationem non habet. Et hæc imaginandi virtus prius dicta est: eadem re ipsa est sentiendi virtute / & sola ab ea ratione discrepans, igitur in somnia intellectus partis operationes non sunt. Quare quod prius dictum est in somno scilicet nos nihil sentire: non vniuersaliter omnino & simpliciter de quocumque sensu intelligi debet / sed solum de exteriori. Nam interiore visus/ auditus & ceteris sensibus in somno sentire contingit (ut visus exterior sua percipit sensibilia) & quæ sentit ut sibi presentia & quasi absentia conspiciere. Exterior autem sensu minime in somno sentire contingit: quemadmodum vigilans & exteriori sensu hauriens sensibilia/ percipere dictum est. Et plerumque intellectus id quod somno apparet/ falsum esse dicit: & in dicit nos falli. Aliquando autem dormiens mentis operationem circa somnium non habens/ solum apparet phantasma sequitur: & tunc non dicit esse somnium/ neque se falli iudicat. **Quarta conclusio.** In somnia sensitivæ virtutis interioris sunt passionis: non quatenus est sensitiva/ sed ut imaginaria siue phantastica. **Primo.** Quia somnium est passio virtutis cognitivæ: & non sensitivæ exterioris ut probavit secunda conclusio/ neque intellectus ut probavit tertia: igitur est sensitivæ virtutis interioris quæ eadem imaginaria est. Dicitur enim in contemplationibus de anima phantasia actualem atque imaginationem esse motum/ operationemque quæ sit a sensatione exteriori. Et quæ eadem numero sit virtus sentiendi interior & imaginandi: rationes tamen sunt diverse. Nam sentiendi virtus dicitur: & sensus operationes faciat/ sensibiliaque percipiat/ imaginandi vero: qui prius perceptive imaginæ/ speciemque retineat qua rem absentem dno scit: ut in libris de anima sufficienter dictum est. **Secundo.** Cum in somnium semper supponatur numerationabile est somnium ad eandem potentiam pertinere ad quam pertinet & somnus. At somnus sensitivæ partis est passio: igitur & somnium. Et istud de generali sentiendi virtute communitur: dictum intelligatur: nam non eiusdem particularis virtutis sensitivæ sunt somnus & somnium. Et quia somnium/ imago quædam & sensuale phantasma esse videtur: quandoquidem nihil aliud est quod phantasmatis apparitio facta in somno/ siue simpliciter siue quodammodo facti: somnium sensu alius partis est passio/ non quatenus sensitiva est: sed quatenus imaginaria siue phantastica.

Vintum cap. continet quinque conclusiones, & sex signa ad secundam. **Prima conclusio.** Quodlibet sensibile genus: unde somnare possumus præstat. **Nam** eorum passionis & forme non solum dum in prospectu sunt in sensorio habentur impressæ: sed & sensibilibus ipsis seunctis atque absentibus, quemadmodum cum quis alterum pellit: quod pulsus pellit alterum, & ita quousque ad vnum pertingatur quod pellitur & non pellit, ut liquido conspicitur in aquæ motibus & aeris, & sicut in alteratione calefactum/propinquum calefacit: quod quidem calefactum alterum suum calorem inducit: quousque decumbatur ad vnum quod tantum calefiat, ita fit in sensu hoc primum pellitur/ ut medium, hoc ut foris prominens sensus, hinc interius sensuale sensorium, ubi rerum (quas exteriori sensu hausimus) simulachra/ affixa atque impressa sunt: cuiuscumque sensus extiterint, quodlibet igitur sensibile genus unde somnemus præstare potest. **Secunda conclusio.** Non modo sensuales forme in centrali & interiore sensorio sensibilibus abiunctis afformate manent: sed & aliquid dum in exterioribus sensuum officiiis etiam ipsis absentibus saluantur. Huius rei multa sunt argumenta.

Primum.

Primum. Cum quid attentissime obtutus fueris: si alto visum deflexeris / rei attentiuscule visæ species oculum comitatur. **Secundum.** Si a sole ad tenebras te conuertis: plerumque cæcutis / primum cernere impotens. In causa enim huiusce rei est impressa remanens lucis imago. **Tertium.** Si dicitus intenta lumina præcandide rei aut viridi defixa tenueris: ad quocumque permutabere / concolor aspicietur. **Quartum.** Si ad aliquod præfulgidum ut illustre solare in bar oculos intenderis: primum reluctantes acies lucem qualis est intuentur / mox permutatur in puniceum: deinde in purpureum / postremo in nigrum quousque exoleat atque vaneat. **Quintum.** Qui in fluminibus celeri puppe inuehuntur: quiescentia moueri iudicant: & ita qui vertigines / circosque ducunt. **Sextum.** Excellens præualidusq; fumus surdastros efficit: & præpotens odor / dicitus olfactum impotentem reddidit. Hæc itaque signa argumentum sunt: sensibilia abiuncta aliquandiu in sensibus sibi vendicare virtutem. **Tertia.** Sensus paruorum sensibilibus differentias cito perferunt, & non modo aliquid intus operatur: verum etiam aliquid extra agit. **Nam** patitur ut specula: quæ citissime obiecta simulachra recipiunt. Et quod extra agat / hoc satis esse posset argumento: quod mulier menstrui tempore speculum aspiciens protinus ipsum inficit: & veluti nubecula sanguinea illius nitorem obducit, quod si speculum nouitium fuerit: non facile abstergitur, sed vetus: delinitur facile. Et si causam huius requiris / hoc ideo enenit: quod tempore quo menses patimur (patimur enim viri suo modo ut mulieres) lumina ut relique corporis partes afficiuntur: quæ maxime purulenta/venulentaque sunt. Eo quoque genitalis profusus tempore (quod inflammatione sanguinea solet contingere) si speculum inuisimus (prius tamen conuncto aere infecto: qui inficit propinquum usque ad allintum / conunctumque speculo) speculum inficimus. Sed in viris obscurum discrimen est: quod non polluitur speculum quod euadens sit/ semenque masculi candidum fit & quasi speculo concolor: elutiacula tamen adumbratur / mulieris autem / sanguinis concoloratius. Idcirco macula euadens & rubea: ipsius extinguit nitorem. Quod si speculi planities polita / pura & tersa sit: maculam fortiter monstrat. Mundum enim sincerum & purum: quicquid exceperit / conspicuum facit, quemadmodum mundissime vestes citissime inquinantur. Et quod planum fuerit: maxime attingitur / ateritur / aspergitur / profunditur: quod purum & mundum in profundum admittit. Hinc speculis nouis inductæ macule aboleri nequeunt: plana enim sunt / pura / tersa, vetustis autem facile delentur / quod non ita alte infiguntur: neque permaneant in profundum. Neque mirandum est si dixerim sensum ut visum non modo patitur a paruis etiam sensibilibus differentis: quemadmodum iam notum est / sed & extra agere. Nam visus est de numero fulgidorum. Agunt autem vel manifeste extra: fulgida, & non modo illa: sed in vnguentis consimile percipitur, oleum enim quod in ipsis conficiendis miscetur: facile infectorum capessit odores. Et vini mira natura est ad se alienos trahendi saporis: non modo rerum in ipso forte corrigendo infestatur / sed & earum quæ ad dolia extrinsecus affluunt iaceant. **Quarta.** Qui affectu aliquo / perturbationeque aguntur: facile circa sensibilia oberrant & decipiuntur. **Hoc** ostendunt meticulosi / qui leui similitudine hostes formidant: & qui quæ timent / videre videntur, hoc amantes: qui leuiter videre suspicantur quod amant, & quousque hoc affectu / perturbationeque strictius tenetur: eo minore similitudine in errorem trahitur. Et ita in ira / odio / & ceteris appetitibus perturbationibus euenire contingit. Hinc febrientes interdum portentosa animalia in parietibus a modica linearum protrahione videre se putant. **Quinta.** Pro qualitate perturbationis atque morbi: hic error maior / minor est. **Nam** qui leuitus præmuntur: quæ videntur esse falsum esse iudicant, qui vero grauiuscule tentantur / morboque accumbunt: visis assensionem adhibent / & grauius errant. Et hoc euenit quia non vna tantum iudicandi vis nobis inest: sed infunt gemine / mens quidem primatum tenens: & sensus vnde nascitur imaginatio, cuius rei hoc iudicium est / quod sensui sol apparet pedaneus: sed ratio (quæ intus est) aspectum corrigit: maiorem esse solem quod vt videatur dictas, sicut tactus vnum esse duo iudicat: visus autem dignior. (Estque enim visus dignior tactu) iudicat esse vnum. Si itaque vna tantum esset potentia quæ de omnibus iudicium proferret: non posset sol non tantum putari / quod videtur. Et si esset solus tactus: vnum / duo esse sine contradictione videretur. Sed superiores / optimatiorisque exquisitius iudicant & coarguunt ceteros. Et causa iterum erroris & decipit est: quod non sensibilia solum cum moueantur / sed & quiescentia (quod quiescentia ipsi in nobis sensus mouentur) moueri videntur, quemadmodum litus nauigantibus videtur moueri & recedere: dum visus ab alto impellitur, modo tamen mens sana sit: plane litus non moueri iudicamus / erroremque sensus deprehendimus, morbi tamen plerumque usque adeo valide afficiuntur: ut mens atque ratio errorem sensus sequatur, quod in deliris & mente captis accidit.

Quinta capitis prima conclusio. Quodlibet sensibile ut color/sonus/odor/sapor/tangibile/speciem præstat a quo somni fieri potest. **Nam** cuiuslibet sensibilibus species & similitudines non solum in sensu interioris organo sunt impressæ quado ipsa sensibilia assunt presentia: verum etiam quado ipsa sensibilia absentia sunt a sentiente seuncta. Quæ admodum enim manus primam pelles/pelliculam baculi: quod pulsus lapidæ pellit/lapis vero pulsus pellit aere: qui vterius alterum non pellit: quod & in aeris & aqua motibus liquido conspicitur. Et sicut in alteratione ignis primam calefaciens calefacit aerem/aer calefactus vestes/ & vestis hominem/ quod tantum calefit & non calefacit. Ita primam sensibile ut color primo mouet medium/ quod vterius mouet exterioris sensus organum / deinde sensus exterior interiori

x

veritatis incōperts / manifestū id est q̄ ingenii nostri vires suppetāt. Sed vltimus / ampliusq̄ procedamus.
 ¶ **Diuisio.** Aut somnia cauſe sunt eorum que præuidentur: vt luna deliquit solis cauſa est, aut signa: quē admodum luna solare corpus subintrans / deliquit signum est. Aut sunt accidentia: quemadmodum accidit me in ambulante solis deliquium esse. Ambulatio siquidem mea: neq̄ cauſa neq̄ signum deliquit est, & ob id: nullum accidentium aut temper aut multum fit. ¶ **Secunda conclusio.** Quaedam somnia sunt pro cauſa: quedam pro signo: quedam vero pro accidente habentur. ¶ **Cauſe** quidem sunt interdum nostrarum operationum potius q̄ alienarū. Nam sicut que dudum egimus: per somnia ad eundem modum persepe contuemur agere. (Diurna enim cogitata: ad talem motum viam quandam preparant) ita eorum: que facturi sumus: plerumq̄ nocturnis notionibus mens simulachris imbuatur. Somno autem mox soluti: ad tales nos actiones accommo damus: quarum simulachris mens somno percita fuerit. Suntq̄ nobis visa hęc: illarum actionum cauſe. Porro signa autem nonnulla sunt. Nam fidi medici & qui paulo peritiores habentur: egrotantium somnia diligenter exquirunt: suntq̄ artificibus ipsi ita exquirentibus & recte philosophantibus: passionum animę aut corporis indicia. Nam interiores motus: nisi admodum fortes existant: in die & vigilia delitescunt. Offundunt enim maiores motus: motuum debiliores. In somno autem & tacite noctis silentio: opositum euenit. Et paruę motiones magnę videntur, multaq̄ in somnis experta: huius rei argumenta prestant. Nam paruus in aure susurrus debilisq̄ strepitus auribus acceptus: plerumq̄ tonitrus esse videtur, & modica stillante pituita: mel / suauemq̄ alterum delibare videmur saporem. Et circa corpus modico calore facto: videmur per ignem ambulare / acriterq̄ flammę perſentire calorem. Experge facti autem: talium motionum ea que dicta sunt cauſas esse deprehendimus. Itaq̄ egritudinũ & aliarum passionum motiones: se magis produnt in somno, quare operę preceptum est eas exploratas habere: vt sint signa. Demum accidentia & temere fiunt: quotiens ardua & supra omnem hominis fidem somniamus / & cum ea quorum origo in nobis haud quaſi est, vt in Perſide esse nauale bellum, & si ita fiat: insomnium tamen neq̄ cauſa neq̄ signum est, haud secus q̄ si quem habeo præ oculis mihi præsentem: & cogitem ipsum protinus abiturum / quicquamue facturum, qui si abeat: idq̄ vt cogitant faciat: cogitatio hęc mea: neq̄ suę abitionis: neq̄ suę ita factę operationis signum aut cauſa fuit. Ita quoq̄ neq̄ hęc insomnia. Sed quid enim prohibet (quemadmodum cogitamus plerūq̄ verisimilia) & que ita eueniant interdum verisimilia: & que ita futura sint in somno non prospiciamus: Sed hęc casu (quod Symptomata dicunt) eueniunt. ¶ **Correlarium.** Hinc euenit vt somnia: rum q̄ plurima mendacia sint. ¶ **Nam** que casu fiunt: extra semper & frequenter fiunt. Sunt itaq̄ somniorum hęc cauſe / hęc signa / hęc vero accidentia. ¶ **Tertia.** Somnia non fiunt: q̄ coelitus aliquo inspirante deo missa sint. ¶ **Nam** & bruta somniant & non alicuius gratia: & indocti & gregarii homines / & vaticinari videntur futura: vt vel sic intelligamus illos deo auctore non somniare. Item vt vniuersiq̄ natura blatro / loquaxq̄ est & melancholicus: multiplicibus insomniis / visionibusq̄ vitur, quare mirandum non est si animus tam variis perculsus aliquando incidat in edicenda veritate aliquorum que futura sint. Quemadmodum qui tota die iaculantur: aliquando signũ attingunt / preſentiũq̄ sumunt. Et vt vetere dicitur proverbio. Si multa iacias: alia dispariter iacias. Si tamen consequitur quod petis: hoc accidit, ita & in somnis euenit. ¶ **Quarta.** Non est mirum pauca euadere facta: eorum que in somno conspiciuntur. ¶ **Nam** cum ea fiant somnia: que corporearum affectionum signa sint: non tamen semper fiunt. Vt qui se ambulare per cenam / aut qui se super prunas ire somniat: non semper a putridi humoris aut a febre corripitur. Neq̄ quocumq̄ imbritem, aut venturum e celo conspecto signo: vt coronis circa lunam (que imbres & flatus præſagiunt) semper infecuti conspiciuntur imbres aut venti. Sed si alius valentior acciderit motus: qui quidẽ nihil indicat / nullũq̄ rei signum est: neq̄ morbus / signũ morbi sequetur: neq̄ signũ imbris & spiritus / vllus sequetur aut imber aut spiritus. Et plerūq̄ consilia que bona ratione facta fieri expediret: sepe irrita cadunt dignioribus superuicentibus. Non enim omne fit: quod fieri debet, neq̄ idem est quicq̄ fieri debere: & futurũ esse. Et principia pleraq̄ esse contingit: a quibus sua nunq̄ spectabuntur euenta, & signa itidem: que nulla monstratorũ probabit sequela. ¶ **Quinta.** Somnia quorũ principia non habemus: sed eorum que temporibus / locis & magnitudine seſuncta sunt: & etiam nobis vicinitate / societateq̄ conſunctoꝝ / dummodo principia in nobis non contineamus: si quando nobis alicuius euentus præſentia sint / hoc fortuito & nulla ratione nature committitur. ¶ **Nam** & idem volebat Democritus: qui dormientũ animos pulsari cenſet externis & aduentitiis imaginibus / & has sub noctis silentio in ſõnis accedere ad homines: & nunciare q̄ præſentũ futura. Et si nos talia simulachra (q̄ volitare vltro / citroq̄: & vagari per auras possint vt tenues / inanesq̄ vmbre) esse negemus: cõcedimus tamẽ nos in ſõnis imaginibus / simulachrisq̄ pcelli: principia in vigilia / seſũ foribus / aditibusq̄ hausis. Nec mirũ si nos in ſõno pellat. Sicut enim si quis aerẽ aut aquã pellat: pars pulsa subinde pellit alterã / & illa aliã / fitq̄ hoc diutius primo auctore cessante / abſunctoq̄, ita nihil obſtat motus quosq̄ nos quiescentes pellere: rebus ipsiſ tum non mouentibus: neq̄ de foris (vt dicebat Democritus) accidentibus simulachris. Et hęc motiões potius noctu adueniũt: q̄ ingredientibꝫ in vigilia valentioribus motibus lacessimẽ & disperẽnt. Sub nocte aut aer pacator / silentiorq̄ habet. Proinde in ſõno etiã parua sensũ lacessit: & paruus interiores motus dormientem amplius q̄ vigilantem sentire contingit, qui quidem motus / apparitiones faciunt.

46 ex quibus plerumq̄ futura coniectant. ¶ **Primum correlarium.** Hinc fit vt hæc passio non modo sapientissimis: sed quibuslibet eueniat etiam inertibus atq̄ indoctissimis / qui & sæpius futura diuinant. ¶ **Si enim** deus immitteret visa hęc: id sapientibus concederet, & non modo in quiete & somno: sed in terditu & in vigilia. Sed q̄ inertes / indocti & fatui potius prudentibus futura præuideant: hoc est q̄ eorũ mens deferta / cogitationibusq̄ vacua sit, prudentium autem & philosophantium plenus est animus: qui nunq̄ solitarius & octosus esse sinitur. Hinc defertẽ illę mentes / visis ipsiſ agitantur: agitataq̄ interdum futura coniectare contingit. ¶ **Secundum.** Hęc ferę cauſa est cur quidã mentis excessu tentati: futura prædicant. ¶ **Nam** cum eorum mens motibus propriis non infestetur / sed longe abſiciantur: idcirco alienos / exterosq̄ maxime excipiunt. ¶ **Sexta.** De amicis & notis maxime recta somniare euenit. ¶ **Hoc enim** ideo est q̄ amicorum & notorum præcipue / maximeq̄ simus solliciti. Et sicut notũ a longe seſe etiam intrudeo cognoscũt: ita & eorum motus magis cognoscuntur. Notiorum enim notiores sunt & motus. ¶ **Septima.** Melancholici ad diuinandum & coniectandum futura: propensiores sunt nature. ¶ **Nam** melancholici venatoribus perſimiles sunt: qui fera a longe visa / & telo nondum vibrato / iam iam esse putant: & eam iam habere priũq̄ manibus tollant. Ita melancholici pernitate animi præcipites anticipant / futuraq̄ ita coniectant: vt iam fieri factaue viderent, imaginationes enim in ipsiſ volucres sunt / & vno motu & leui quidem exciti: qui proxime sunt facile percurrunt. Suntq̄ furiosorum & Phantasticorũ motus vt poemata Philegide / que cõtinuata ferre prodeunt: ac si quis venerem a principio diceret / & ad exitum vsq̄ præmeret. Sic enim per mobiles sunt / & properates absoluunt: & distantia is (que prope ſit) copulant / coniectant fortiter que futura sunt: atq̄ si iam essent præsentia. Fortes enim eorum motus: vt ab alio supprimit / repelliq̄ non possunt. ¶ **Ostaua.** Optimus somniorum coniectator is est: qui acutius rerum imagines perſpicere atq̄ discernere valet. ¶ **Nam** apertorum & clarorum somniorum quicũq̄ coniectator esse potest: truncorum autem & distortorum non sic. Sicut enim torrens motus male rerũ formas exprimit: ita motus qui in nobis fiunt: limpida / integra & pura videri præpediunt somnia, qui itaq̄ somniorum imagines truncas / distortas / reconditas / distinguere sciat & veris exemplaribus restituere: vt q̄ sint hominis / sint equi / sint hirci / sint illic: & cetera consimilia perpendere (id enim non possunt omnes) hic optimus somniorum coniectator erit. Sed quid sit somnus / quid insomnium / cur accidant / & de diuinatione in somno facta: dictum sit hactenus.

¶ **Libri de Somno & Vigilia Aristotelis finis.**

39 **Septimi capituli prima conclusio.** Neq̄ perſinaciter negandum est diuinationem esse per somnia. ¶ **Ex ijs futurorum præſentia** tionem: neq̄ id temere est asserendum. ¶ **Nam** omnes ferme in hanc consentiunt sententiam: q̄ somnia aliquam habeat significationem / tanq̄ huius rei credulitas per experientiam sit habita. Nonnulli præterea per somnia diuinare videntur ¶ **futura prædicere** eadem igitur ratione ¶ **alia insomnia / futurorum erunt præſentia.** Opositum tamen videtur ex eo q̄ nulla occurrit sufficientis ratio: que sane mentis hominem ad id credendum impellat. Si enim hæc tollatur ratio qua maxime nituntur suum probare propositum: scilicet q̄ deus immittat somnia futurorum præſentia: ceteræ rationes inefficaces sunt & inualidæ. At illa ratio qua maxime nituntur tollenda est / & minime recipienda. Siquidem absurdum est credere deum immittere somnia non optimis & sapientibus: sed legũ præuaricatoribus & flagitiosissimis: igitur ceteræ rationes imbecilles sunt / nulliusq̄ momenti. Quod enim asserunt nonnulli in Boriſſena & Gadibus plerosq̄ degere qui per somnia futura prædicant: id nondum nobis exploratum est / & maius id est q̄ in genui humani vires cognoscere possent. Quod itaq̄ per insomnia interdum futura præſentia: neq̄ obſinate negandum est: neq̄ leuiter asserendum. ¶ **Diuisio.** Somnia trifariam se habere possunt ad ea que per ipsa præuidentur, aut enim eorum sunt cauſe: quemadmodum luna / eclipsiſ solaris est cauſa: & oculos nostros & solem directe interiacet / auferatq̄ liberum a nobis solis aspectum. Aut somnia eorum que præuidentur sunt signa: quemadmodum luna prius ad latus solis posita: ¶ **deinde** solare corpus intrare visa / signum est eclipsiſ solaris. Aut sunt accidentia: que neq̄ ordinantur in huiusmodi effectus: neq̄ vt cœniant quicq̄ conferunt / quemadmodum me ambulante contingit solis eclipsim esse. Sane ambulatio mea: neq̄ cauſa neq̄ signum eclipsiſ solaris est. Hinc nullum accidentium / aut semper aut frequenter euenit: sed quecumq̄ accidunt: raro contingunt omnia. ¶ **Secunda conclusio.** Quaedã somniorũ cauſe sunt illorũ que futura sunt q̄dam signa: quedã vero accidentia. ¶ **Næpe** somnia interdum cauſe sunt potius nostrarum operationum: q̄ que ab alijs fiunt. Nam quemadmodum prius in vigilia per acclia / propter seruata m speciem rursum videntur a nobis in somno fieri: quando quidẽ diurne cogitationes & meditationes / ad huiusmodi nocturnam apparitionem sensum disponunt. Ita interdum animus mouetur imaginibus ¶ **simulachris** eorũ que facturi sumus: q̄ pridem illa agere proposueramus: ¶ **hinc seruata est in sensu interioriſ sede illorum imago: que** deinde animo exciderit, & perfectõ somno / proſtinus ad tales nos operationes accingimus: quarum imaginibus ipsa mens in somno mota fuerit / ¶ **ita simulachra** huiusmodi sunt illarum operationum cauſe. Quod autem somnia interdum sint futurorum indicia / argumento medicorum constat: qui egrotantium somnia diligenter inquirunt / & per illa passionum anime & corporis habitudinem deprehendunt, vt si quem nacli fuerint sepius de igne & incendio somniantem / cognoscunt in eo choleram abundare / camq̄ purgandam esse. Si quem vero de aqua & flumijs frequentius somniantem: hoc indicio percipiunt in eo ſlegma excedere. Nam interiores anime motus (nisi admodum vehementes existant) in die & vigilia occultantur. Næq̄ maiores vigiliarum motus exteriores / impediunt minores qui interiores sunt. At in somno oppositum euenit: nam quiescentibus externis motibus / paruæ motiones magnę ¶ **validæ** videntur. Paruus enim in aere susurrus: tonitruũ speciem gerit / ¶ **modica** distillans pituita: mellis aut alterius dulcis saporis delibationem præſert. Et si modicus calor circa corpus factus fuerit: p ignẽ ambulare ¶ **acriter vim caloris sentire** videmur. Experrecti vero paruũ susurrũ / pituitã / ¶ **modicũ calorem / talium motionũ cauſas esse** præſentia. Egritudinũ igit ¶ **aliarũ passionũ motiões se magis in ſõno** ostendunt.

Quare opus est huiusmodi motiones cognoscere ut talium passionum aut egritudinum sint signa. Denique somnia accidentia sunt futurorum & prorsus causalia: quoniam ea que magna sunt & ultra hominum fidem nostram; facultatem & ea itide quorum in nobis principium non est somniamus: ut in Perside regione geri nauale bellum, quod & sita euentibus illius tamen in somnium neque causa est neque signum, quemadmodum si quis mihi presens est quem cogito statim recessurum aut aliquid facturum: & ille ut cogitauerit recedat aut faciat: hęc mea cogitatio neque sue abfessionis neque operationis ita facta causa est aut signum: ita neque insomniarum suorum euentum. Sed sicut interdum cogitamus verisimilia & illa ut cogitauerimus eueniunt: quod tamen accidit: ita & somniamus interdum verisimilia/que ut somniamus eueniunt aut futura sunt: sed id solo casu accidit. Manifestum est igitur aliquando somnia causas esse eorum que eueniunt/interdum signa/interdum vero accidentia. ¶ Correlarium. Hinc contingit quod plurima somniorum falsa esse & mendaciaque aliter ostendunt quod eueniat. ¶ Nam que casu sunt: extra semper frequenter sunt. Sed futura que per somnia prospecta sunt: casu sunt/igitur sunt extra semper & frequenter, quare raro sunt: sunt igitur quibus ridiculum est credere somnia immitti. Sic indocti & opiliones & abiectionis quicque somniant: ut saltem hoc signo cognoscamus/somnia non a deo immitti. Præterea quanto quis loquacior est & plus melancholie habet: tanto pluribus in somno mouetur simulacris. Nimirum igitur si animus tam varijs affectibus imaginibus/aliquando incidat ad veritatem dicendam de his que futura sunt, quemadmodum qui tota die iaculantur: interdum signum attingunt licet per accidens / & præmia sumunt. ¶ Et vetus est proverbum, si multa iacias tela/illa dissimiliter iacis: ut pote vnum in partem dextram/alteram in sinistram / aliud supra signum / & aliud infra. Si tamen ignarus artis iaculando consequitur quod petit/ hoc accidit: ita & in somnijs si euenit quod quis per somnium prospexit: hoc accidit. ¶ Quarta conclusio. Non est mirum si pauca eorum que in somno conspiciuntur euadant facta. ¶ Nam quæ ea fiant somnia que corporum dispositionum ut egritudinis signa sunt: non tamen illa dispositiones semper vt ostendit somnium sunt, vt si quis se super cœnum ambulare somniat: non idcirco a putrescente humore corripitur / & si quis se per prunas ire somniat: non semper a febre & ob cholerae abundantiam morbum patietur. Quemadmodum si pluuia aut ventorum in caelo conspiciatur signum: ut iris ex solis opposito/aut halo sub luna/que pluuia & ventos prænuunt: non semper conspiciuntur aut pluuia fieri aut ventus. Sed si alius vehementior motus acciderit: qui nullius rei futuræ est signum/ ut dissipatio nubis aquosæ per calorem/aut exercitatio corporis per ambulationem: neque pluuia neque ventus sequetur suum signum: neque morbus sequetur signum morbi/ propter interueniens impedimentum. Et sepe numero consilia recta ratione ordinata & determinata / inania sunt & irrita: propter valentius obiaculum superueniens. Non enim quicquid fieri debet/ conspiciatur fieri, sicut neque quicquid fit debet fieri: neque idem est aliquid fieri debere: & ipsum futurum esse. Et causas nonnullas esse contingit/ quarum nullam conspiciatur effectus. Sic & signa plerumque sunt: quorum signata & monstrata sequuntur nunquam. ¶ Quinta conclusio. Somnia quorum principia in nobis non sunt/ sed vel loco & tempore a nobis seiunctarum rerum sunt aut nobis vicinarum: quandoque alicuius euentus prænuuntia sunt/ id fortuito & casu & nulla ordinatione nature fit. Sunt quidem nonnulla somnia rerum quarum principia in nobis sunt: ut que sunt signa vel cause. Et illa non casu futura prænuunt sed natura: ut iris pluuia. Alia vero sunt quorum in nobis non sunt principia: ut que sunt accidentia. Et hæc interdum sunt de rebus loco aut tempore seiunctis / vt de his que post duos annos contingunt in India vel Aßyria: interdum vero de rebus propinquis/ vt quæ frater aut pater mortem obierit. Et hæc casu dumtaxat sunt. ¶ Nam & Democritus dicebat huiusmodi somnia solum casu futura prænuuntia & recte. Ponebat tamen dormientium animos moueri externis imaginibus quas credidit nocte ad homines accedere & prænuuntia que futura sunt aut narrare que iam sunt præterita: quod notat Ouidius de Morphæo nuuntante ipsi Alcione interitum Ceycis mariti sui naufragio extingui, sed id minus bene sensit. Et quis negandum sit huiusmodi aduentitias imagines ut inanes umbras/ vltro/ citroque volitantes esse: concedendum est tamen nos in somnijs moueri simulacris & imaginibus/ quarum principia in vigilia per sensuum exteriorum organa suscepta sunt: non quidem ab extrinseco aduentitibus sed immanentibus. Neque id mirum videri debet si huiusmodi imagines nos in somno moueant. Nam sicut primum pellens mouet aerem aut aquam / & illa alteram partem / & illa consequenter alteram / & fit hoc aliquid primo pellente quieto & cessante. Ita motiones intraneæ nos dormientes mouent/ primis quidem sensibilibus vt extero calore aut sono nos tunc non mouentibus: neque ab extrinseco imaginibus (vt dicebat Democritus) nobis aduentitibus. Et huiusmodi motiones potius nocte contingunt & percipiuntur: quia in vigilia ob valentiores motus exteriores/ ipsi interiores non percipiuntur. Nocte autem sedatio est aer & quietior a motu. Idcirco in somno parua etiam simulachra sensum mouent: & parui motus interiores dormientem potius quam vigilantem afficiunt. Et huiusmodi motus faciunt apparitiones rerum: ex quibus ipsi somniantes futura plerumque conijciunt. ¶ Primum correlarium. Hanc ob causam fit vt hæc passio/ somnium inquam/ non solum sapientissimis & optimis viris sed inertibus indoctis & prauis accidat: qui sepius futura ex somnijs conieciunt. ¶ Quæ si deus alius quis hæc immitteret somnia: deberet potius sapientibus & bonis concedere/ & non solum in somno sed & vigilia id fieret. At quæ inertes & ignaui potius quam prudentes futura prospiciant: ex eo est quia indoctorum mens deserta est: & proprijs ad virtutem doctrinamque attendentibus considerationibus vacua. Cum itaque intra se inanes sint: extra querunt quo mentem expleant, hinc nouarum rerum videndarum audendarumque desiderio afficiuntur: ita odorum/ saporumque capiuntur voluptate. Prudentium autem & doctorum animus habitibus pulchris est plenus / & nunquam solitarius & considerationum vacuus esse sinitur: quia intra se quo occurrunt habent / & minus extranea curant, hinc illud memorabile Cathonis dictum, nunquam minus solus sum quam cum solus sum. Quo quidem dicto significabat se nunquam minus esse solum & desertum animo: quam cum ab omni hominum consortio esset semotus. Faciebat enim illa sustractio ab hominum multitudinem / vt animus eius occupatio esset circa proprias considerationes/ minusque distractus & dissipatus. Nimirum igitur si inanes ille & vacue mentes indoctorum/ speciebibus sensibilibus mouentur & agitate interdum futura conieciunt. ¶ Secundum correlarium. Eadem quoque de causa nonnulli mente capti & rationis impotes futura prædicunt. ¶ Nam cum eorum animus proprijs & sibi peculiaribus non agitetur motibus / sed longe ab illis dimoueat: idcirco alienos motus & rerum extranearum facillime recipiunt. ¶ Sexta conclusio. De amicis & notis potissimum vera somniale contingit.

Ouidius.
Morpheus.
Alcibyon.
Ceyx.

42

43

44

45

46

47

48

¶ Nam amicorum & notorum in vigilia maximam sollicitudinem gerimus: quæ efficit vt frequentius nobis in somno eorum occurrant simulachra. Et sicut noti procul se conspicientes/ facile cognoscunt se mutuo: ita & eorum motus magis cognoscuntur. ¶ Notiorum enim rerum notiores sunt imagines & motus. ¶ Septima conclusio. Melancholici ad futura coniecienda admodum propinqui sunt & procliuus. ¶ Nam melancholici assimilantur venatoribus qui vt primum feram conspexerint & nondum telum emiserint/ illam esse suam putant & arbitrantur eam se manibus habere antequam capta sit. Ita melancholici velocitate & volubilitate animi nunc ad hoc nunc ad illud attendentes celeres: rem faciam præueniunt & ita futura conijciunt / vt iam fieri aut facta esse videantur. Imagines enim in ipsis admodum celeres sunt: & vnico motu excitati / cæteros motus qui proximi sunt facile percipiunt, sicut flamma in vna super extremitate recepta/ facile totam stuppam pererrat. Et sunt furiosorum insanorumque motus similes poematibus Phlegidæ insignis admodum poetæ: cuius carmina adeo continuata serie sine intermissione procedunt/ ac si quis fabulam de Venere inceptaret & eam ad finem vsque deduceret, hinc facile memoria teneri (vt que bona serie digesta sunt) possunt. Eodem siquidem modo melancholici admodum mobiles sunt & accelerantes suas motiones perficiunt / procul absentia propinquas conieciunt: & que futura sunt ita conieciunt/ ac si nunc esset præsentia. Quia fortes illorum motus sunt: vt ab alio sibi quietari non possunt. ¶ Octaua conclusio. Aptissimus somniorum conieciator est: qui acutius rerum apparentes imagines apprehendere & intermiscere potest. ¶ Nam vnusquisque aperta & clara somnia facile conicere potest: trunca autem & distorta non vsque adeo facile. Sicut enim fluuius agitata minus apte rerum formas ostendit: qui vbi resederit & quietuerit/ clareque liquide eas exprimit. Ita motiones in nobis impediunt clara & integra conspici somnia. Itaque qui truncas somniorum imagines colligere / distortas distinguere & reconditas in apertum ducere scit: vnaquamque imaginem suo exemplari restituendo/ vt quæ hæc imago sit hominis/ illa sit equi/ vna hic / & altera illic / & consimilia que ad distinctionem earum faciunt descendendo (quod sane non possunt omnes) is optimus somniorum conieciator/ & futurorum prænuuntiator erit. Sed quid somnus/ quid somnium & de diuinatione facta in somno hæcenus dictum est.

¶ Commentarij in librum de Somno & Vigilia Aristotelis finis.

¶ Primi cap. Libri de Longitudine & Breuitate vitæ notæ.

¶ Totum generis/ tota species. ¶ Hominum genus/ tota hominum species. ¶ Plerumque susceptiuus corruptis: accidentia sola ratione corrumpuntur. ¶ Susceptiuus/ denominationis subiecta.

Iber de Longitudine & Breuitate vitæ continet tria cap. Primum quattuor conclusiones: duas questiones earum solutiones, & quinque correlaria post quartam. ¶ Prima conclusio. Cur aialij quædam sunt longæ vitæ: & quædam breuis vitæ & omnino que vitæ longitudo: & quæ breuitatis cause sint/ expedit considerare. ¶ Nam de his multa dubitatio est. Neque quidem adhuc perspectum satis est: an eadem sint cause cur hæc animalium longæ sint vitæ/ hæc breuis. Et cur hæc plantarum longæ itidem sint vitæ: hæc vero breuis in modicoque tempore durent. Et vt utrum idem sit diuturnæ esse vitæ & natura consistere inanimata: an aliud quicquid. Et an idem sit correpti esse/ citoque labentis ætatis: & esse natura læuigium. Aiuunt enim hi: languorulentam naturam ad citam vitæ corruptionem accedere. Hi autem contra nihil prohibere: languore detentos longam protrahere vitam. Expedit igitur de his causas perquirere. Paulo enim ante de somno & vigilia determinationem exegimus. Hoc in loco de vitæ longa protractione atque eius breuitate aggrediemur: determinationem de morte & vita/ egritudine & sanitate/ quantum Philosopho attinet naturalis: in aliud tempus differentes. ¶ Secunda. Hęc viuendi diuersitas: in totis generis atque in eiusdem speciebus diuersis comperta est. ¶ Nam hominum genus: equorum genere viuacius est/ longiorisque vitæ. ¶ Et vnus homo altero homine longiorem ducere vitam cognoscitur. Et hæc diuersitas etiam secundum loca comperitur. Nam qui calidas incolunt regiones/ durabiliorem vitam habent: qui autem frigore obtundentes/ correptiorem vitam sentiunt. Et eiusdem regionis incolæ: hi longæ vitæ sunt/ hi cito labentis & fluxæ. ¶ Tertia. Elementa ignis/ aer/ aqua/ terra/ facile sunt corruptibilia. ¶ Nam sunt alii corruptionis causa/ transmutabiliaque ad inuicem, quare & quicquid ex ipsis componuntur: transmutabilia atque corruptibilia sunt. Consentaneum enim est: ex aliquibus constituta/ constituentium participare naturam. Et de compositis que ex multis arte quadam compacta sunt: alia ratio, de qua ad presens non intendimus. ¶ Quarta. Nonnullorum accidentium multiplices existunt corruptiones. ¶ Nam hæc susceptiuus salutis: a contrario sunt/ vt cum sanitas ab egritudine corrumpitur: & scientia a deceptione, hæc priuatione quadam & vt absente conferuante: vt cum scientia obliuione delinitur, hæc vero sunt susceptiuus corruptis. Animalibus enim corruptis: & cognitionem & sanitatem que in ipsis sunt corrumpi necesse est. ¶ Prima questio. An cum animalia corrumpuntur/ anima hos varios corrumpendi modos habeat? ¶ Responso. Non. Sed cum corrumpitur/ solum susceptiuo corrupto corrumpitur. ¶ Secunda questio. An corruptibile quopiam in loco esse possit vbi sit incorruptibile/ vt ignis sursum vbi non habet contrarium. Plane id apparet. Nam ipsi principes actus/ principesque rerum formæ vno modo (vt de animalium formis modo diximus) corrumpuntur vt cum sua susceptiuo corrumpantur. Atque ipsa non corrumpuntur nisi a contrariis. Non enim vt accidentia corrumpuntur: quandoquidem substantiæ sunt & que non sunt in subiecto. Vbi igitur nullum habebunt contrarium: incorruptibilia euasura sunt. ¶ Responso. Et si quicquid in loco esset vbi nihil ei esset contrarium: non tamen simpliciter incorruptibile esset. Nam ipsum extra existens: corrumpi nihil prohiberet. Neque id verum est ipsum in loco

quopiam esse posse: ubi nihil sit ei contrarium. Impossibile enim est materiam habenti ubiqueque sit: non existere aliquo pacto contrarium. Nam impossibile est omne natura esse calidum/album aut rectum. Permutationes enim esse non possent vno semper existente agente: & vno semper patiente. Et si abundans aliquid quid semper esse oportet: ipsum est contrarium. Et permutatio omnis ex contrario. Et si nullum aliud actu posueris contrarium quod ipsum continens: siue ipsum continens corruptibile sit siue non: ipsum tamen a continente tandem corrumpetur. Continens enim / corruptibilis corruptionem operatur aut ipsi coroperatur. Et id quidem vt ex dictis sufficienter cognitum / accipiamus: aut (si satis probatum non placet) supponamus omni corruptibili aliquid actu esse contrarium: & ex prioris reliquiis abundans / superfluumque fieri. **¶** Primum correlarium. Vnde fit vt maior flamma/minoris flammę consumptionem acceleret: per accidens tamen. **¶** Nam accidit vt que multo tempore parua flamma fumum consumpsisset: maior adueniens flamma cito rapiat/materiamque exeat. **¶** Secundum. Fit etiam vt omnia viuentia corpora in continuo motu existant/fiant & corrumpantur. Continens enim aut ea operatur aut ad ea cooperatur. **¶** Tertium. Hac de causa que se transferunt animalia & cetera viuentia que transponuntur (vt plateę que transplantantur) interdum fiunt durabiliora/interdum vero citra statutam naturam duratione accelerantia. **¶** Quartum. Fit item vt sicut eterna nusquam contrarium sustinent: ex opposito quecumque materię adfecta sunt protinus ubiqueque sint/contrarium habent. **¶** Quintum. Quare si quidem materię quętas functa est: contrarium habet/vt pote secundum quam fit augmentum atque decrementum. Si qualitas: habet & qualitas contrarium secundum quam fit alteratio, & secundum locum motus: habebit & motus contrarium/secundum quem fit in alium locum permutatio.

¶ Notarum primi capituli libri de Longitudine & Breuitate vite declaratio.

¶ Denominacionis subiecta dicuntur tota composita ab inexistente accidente denominata: vt ignis dicitur calidus/ & aqua frigida. **¶** Tunc accidentia sola ratione corrumpuntur: quando secundum rem manentia amplius non denominatur illius esse subiecti cuius prius dicebantur, vt leone mortuo manet quidem re ipsa eadem magnitudo in cadauere que fuerat in leone: sed non amplius dicitur magnitudo leonis. Sic postquam albus equus morte extinctus esse eadem numero manet albedo in cadauere equi qui prius fuerat in equo viuente: sed non dicitur amplius albedo equi. Denique anima rationali soluta a corpore: manet eadem scientia & cognitio que prius fuerat: sed non dicitur amplius scientia hominis aut animalis. Ergo hic recte dicit philosophus animalibus corruptis cognitionem corrumpi: vt pote secundum rationem. Et eodem modo intelligendum est illud Categoriarum dictum / destructio animi mali destruitur scientia: neque ex his philosopho impingendum est quod animam rationalem senserit mortalem.

¶ Primi capituli libri de Longitudine & Breuitate vite prima conclusio. Conueniens est determinare quare aliqua animalium sunt longe vite & aliqua breuis/immo vniuersaliter que omnium viuencium longitudinis vite causa sit/ & que breuitatis. **¶** De istis enim non modica est dubitatio. Neque adhuc satis cognitum est an eadem sint cause longitudinis vite & alia & platearum necne. **¶** Vtrum eadem sint cause breuitatis vite & alia & platearum. **¶** Nodum etiam exploratum est vtrum idem sit esse diuturne vite & nature esse sanam: idem esse breuis vite & nature esse egram. Neque nonnulli dicunt vitam languidam veloci vite corruptioni conueniri & ascesis. Alij vero contra dicunt quod nihil prohibet languore captos diutius viuere: que expedit de illis determinatione facere. Prius enim de sono & vigilia determinatio facta est: quare propter congruam videtur hic de vite longitudine & breuitate considerare/ & determinationem de morte & vite/ & egritudine & sanitatem in aliud tempus referuare. Ad dubitationes autem hic agitatae paucis dicendum est eandem esse communem causam longitudinis vite in plantis & animalibus, similiter & eandem esse breuitatis vite causam vniuersalem in vtrisque: postea explicandam. Deinceps non idem est esse longe vite & esse sanam: quia vnum alteri coadiuuat vt pote sanitas ad vite longitudinem/ quia eorum cause & rationes longe sunt diuersę: idcirco interdum vnum sine altero inuenitur. Sic neque idem est esse breuis vite & esse egrum: quia hoc ad illud disponat/ quia alia est causa breuitatis vite & alia causa egritudinis, hinc vtriusque ab altero seiuuatum nominum inuenitur. **¶** Secunda conclusio. Hęc vite diuersitas in totis speciebus inuenitur: & etiam in indiuiduis eiusdem speciei. **¶** Nam hominum species/ equorum specie longioris est vite: cum viuacissimus homo viuacissimo equo diutius vitam agat. Et cornicum species/ hominum specie longioris est vite: immo quantum vnus speciei figura ab alterius figura differt/ tantum & periodus vnus a periodo alterius. Pręterea vnus homo altero homine longioris est vite: etiam vtriusque perueniens ad suam periodum: & homines inter se diuersas habent periodos/ sicut & diuersam vultus effigiem, hęc etiam diuersitas secundum loca deprehenditur ab hominibus habitata. Nam qui in calidis habitant regionibus longiorem habent vitam: quę calidum vite causa sit & viuencibus beneficium. Qui vero in frigidis/ breuiorem: quę frigidum causa sit mortis/ & ducat ad interitum. Immo eiusdem regionis habitatores aliqui longe sunt vite/ aliqui vero breuis: aut propter aeris continentis diuersitatem/ aut potius propter temperamentorum variam dispositionem. **¶** Tertia conclusio. Elementa scilicet ignis/ aer/ aqua/ & terra/ facile sunt corruptibilia. **¶** Nam quia ipsa elementa sunt corruptibilia: alia que ex elementis sunt/ corruptibilia existunt/ ergo ipsa elementa sunt magis corruptibilia. **¶** Nam propter quod vnumquodque tale/ & illud magis. Et cum elementa corruptibilia sint: quecumque ex elementis componuntur/ transmutabilia sunt & corruptibilia. Quod enim ex corruptibili componitur: corruptibile esse necesse est/ immo ex aliquibus composita constituentium naturam participant. De his autem que arte compacta sunt & composita: alia prorsus est ratio, sed de his impresentiarum nihil agimus. **¶** Quarta conclusio. Accidentia varie sunt corruptiones & deperditiones. **¶** Nam aliquę accidentium corruptiones sunt a suo contrario/ totis subiectis manentibus: vt manente aqua deperditur caliditas & acquiritur frigiditas/ & manente homine deperditur scientia per errorem. Alique autem corruptiones sunt saluis itidem susceptiuis per priuationem vt per absentiam conseruantis: quemadmodum scientia per obliuionem/ & lumen per lucidi absentiam. Denique aliquę sunt corruptiones per susceptiuorum corruptionem. Et hęc duplices sunt: nam aliqua accidentia corruptis suis subiectis secundum rem corrumpuntur & esse desinant: vt sanitas corrupto animali. Alia vero solum secundum ratione corrumpuntur.

7
8
9
10
11

1
2

2

3

4

¶ Vt scientia & cognitio hominis ipso moriente. **¶** Prima questio. Cum animalia corrumpuntur: an anima huiusmodi diuersos habeat corruptendi modos. **¶** Responso. Anima non corrumpitur primo modo: nam saluo susceptiuo/ a suo contrario non deperditur. Neque secundo: quia saluo itidem susceptiuo non corrumpitur: sed solum tertio modo/ quia solummodo cum susceptiuum corrumpitur: & ipsa anima corrumpitur/ aut secundum rem vt in ceteris rebus naturalibus pręter hominem: aut tantum secundum rationem vt in homine/ cuius anima corpore soluta superstes est: sed amplius nondicitur anima hominis. **¶** Secunda questio. Vtrum corruptibile in aliquo loco esse possit ubi sit incorruptibile: vt vtrum ignis sit incorruptibilis in loco sursum simpliciter/ ubi nullum habet contrarium. Et videtur quod sic. Nam sicut anima non corrumpitur nisi ad sui susceptiui corruptionem: ita neque quecumque rerum naturalium forme corrumpuntur nisi vno modo/ vt pote cum sua susceptiua corrumpuntur. At ipsa tota denominationis subiecta non corrumpuntur nisi a suis contrariis. Non enim corrumpuntur eo modo quo accidentia scilicet saluis susceptiuis aut per contrarię actionem/ aut conseruantis ablationem: quia ipsa tota composita sunt substantia/ & non sunt in subiecto. Ergo ubi corruptibilia nullum habeant contrarium: erunt incorruptibilia. **¶** Responso. Quis corruptibile in eo loco esset in quo nihil ei esset contrarium: non tamen simpliciter esset incorruptibile. Nam ipsum extra suum locum existens: itidem corrumpitur. Neque admittendum est corruptibile in aliquo loco esse posse: ubi nihil ei sit contrarium. Nam quicquid ex materia componitur: ei aliquid est contrarium, cum impossibile sit omne ens naturale esse calidum: aut omne frigidum/ humidum aut siccum. Si enim semper vnum / eodem modo dispositum esset agens/ & vnum itidem patiens: transmutatio nulla fieret. Cum etiam in omni transmutatione debeat esse aliquid quod abundans/ vt agens pręstantioris virtutis aut forma que per motum acquiritur: ipsum est contrarium deficienti/ vt pote forma que deperditur. Et omnis permutatio est de contrario in contrarium. Et quis nullum actu ponatur ipsi contento contrarium quod ipsum continens: siue ipsum continens sit corruptibile siue non (quemadmodum omne corpus sensibile continens / corruptibile est: cœlum autem continens ignem est incorruptibile) tamen contentum a continente tandem corrumpetur. Nempe continens efficit contenti corruptionem/ si modo ei contrarium sit: aut saltem coadiuuat tamen si non sit contrarium/ vt cœlum igni. Et id tanquam sufficienter exprius dictis ostensum: concedendum est. Aut si satis probatum non est: supponere oportet omni corruptibili aliquid actu esse contrarium/ & ex rei præcedentis reliquiis superfluum & abundans fieri. **¶** Primum correlarium. Quo fit vt maior flamma minorem quodammodo corrumpat: citiusque corrumpi faciat. **¶** Nam materiam que minor flamma diutius conseruata fuisse: maior cito consumit/ facitque vt breuiore idcirco mora minor flamma perduret. **¶** Secundum correlarium. Quare omnia viuentia in continuo sunt motu/ sunt & corrumpuntur. **¶** Nam ea continent continuum motum & interitum ipsorum aut operatur aut ad ea efficienda cooperatur. **¶** Tertium. Hac quoque de causa animalia que se de loco in locum transferunt & plantę que de terra in terram transplantantur: interdum per huiusmodi transmutationem fiunt durabiliora/interdum vero antequam ad determinatam naturam periodum peruenerint/ deficientia. **¶** Quartum. Hinc etiam fit vt sicut eterna nullum habeant contrarium & nullo in loco: ita quecumque materię sensibili coniuncta sunt/ ubiqueque sunt habent contrarium. **¶** Quintum. Quapropter quantitas que materię coniuncta est habet contrarium: vt raritas densitatem/ & ea secundum quam fit augmentatio & diminutio. Si materię itidem coniuncta est qualitas: & illa habet contrarium/ vt caliditas frigiditatem. Et si denique materię coniunctus est motus secundum locum: is alteri motui secundum locum contrarius est/ vt in omni transmutationum genere facile sit contrarietatem inuenire.

¶ Secundum capituli note.

¶ Epithea/annua. **¶** Cyparissus/ Cupressus. **¶** Palma/ Arbor Daehlyfera in Indea crebrescens: cuius mas proditur & femina. Et feminas sine maribus gignere non solere: ad quos pronas comas acclinant. **¶** Saura/lacerta. **¶** Pabolodus/squamatus. Est enim pabolus/squama. His grecis vocabulis vitur litterę: loco quorum solas interpretationes subiunximus.

Secundum cap. continet vnde decim conclusiones, tres conditiones humiditatis vitalis, & tria correlaria post sextam, & vnum ad quartam. **¶** Prima conclusio. Non oportet corpore maiora: diuturniorem minoribus possidere vitam. Itidem neque maiora maioribus. **¶** Nam equus homine maior: breuiore vita potitur. Et plerumque insectorum que mole sunt inferiora: solum annua sunt. **¶** Secunda. Neque vniuersaliter plantę animalibus diuturniores sunt. Nam plerumque Epithea sunt/diuturniores annuę. **¶** Tertia. Neque omnino sanguine prædita exanguibus: neque exanguia sanguine prædita sunt viuaciora. **¶** Nam mellifera apes nonnullis sanguine prædita durabiliores sunt. Et quędam exanguia que molli cute sunt in tecta: vitam annua morula conficiunt. **¶** Quarta. Neque ea que in terra degunt aquatilibus: neque aquicola terrestribus diutius immorari/vitamque ducere oportet. **¶** Nam quędam terrestrium plantarum: & quędam gressibilem solum annua sunt. Pluris autem multa sunt aquatilia: & multa etiam breui fatis corripuntur/ tam que dura testa integuntur quę que molli cute sunt obducta. **¶** Quinta. Longioris vite sunt nonnullę plantarum que in animalium genere vlla reperiantur: & in animalibus diuturniores sanguine prædita nonnulla sunt que exanguium reperi possit vllum. Et quędam gressibilia/ aquatilibus. **¶** Sunt enim plantarum Cyparissus & palma longissime vite. Et sanguine præditorum pariter & gressibilem: ceruus/elephas/ & homo. Ex his itaque manifestum est: durabiliores vitam molis amplitudinem ipsiusue amplitudinem non præstare, quin potius id accidere. **¶** Sexta. Cause propensioris atque diuturnioris vite sunt calidum & humidum. **¶** Est enim animal natura calidum & humidum: & quicquid vitam degit. Senectus autem frigida & sicca: & quicquid emortuum iacet. Corporum enim materia: hoc calidum/hoc frigidum/ hoc humidum/ hoc siccum. Ex his enim temperata sunt que viuunt omnia. Itaque cum vita calido saluetur & humido: senecta autem ad vite dissolutionem perducatur/ senectia deficiat/ necesse est. Erunt igitur calidum & humidum propensioris diuturniorisque vite causa. Sed quale humidum

12
13
14
15
16
17

qualene calidum: paucus expediam. ¶ Primum. Et in modis humidum pingue & imputribile esse debet. 18
 Nam tale non facile consumit/deficcatur oportet, quod quidem ad calidum sese prebeat: vt aer ad igne/
 & quod se vt ignis ad cetera habeat: qui nunq̄ admittit putrefactionem. Tale autem pingue & imputri-
 bile existit. ¶ Secundum. Paucum esse non debet. Nam quod paucum est: facile absumitur/deficcaturq̄.
 Hinc euenit vt corpulentiora (modo cetera paria sunt) vt maiores plantę minoribus / & maiores equi
 minoribus: longioris vite euadunt. Nam illius vitalis humiditatis plusculum retinet. ¶ Tertium. Non mo-
 do humidum multum esse oportet: sed & calorem addicere necesse est: ne cito infrigidari/gelariq̄ possit.
 Aequata enim esse debent: vt humidum: calidum non excedat/ipsamq̄ suffocet & extinguat. Et ne calidum
 excrecens superfluumq̄/humidum excedat: hunc in modum in quanto & quali temperata, hac
 de causa itaq̄ fit vt homo: gradioris molis animalia vita superet, q̄ illis multitudo humiditatis: calorem sub-
 ruat. Itaq̄ fit vitale humidum pingue/firmum/multum/bona proportione calidum/non superfluum. Ci-
 to enim sicabile & cito gelabile (quale habent nonnulla) aqueum & superfluum: illaudabile est. Nam
 superfluitas aut languore expellitur: aut naturę contraria corruptionem accelerat. Et superfluitatem hæc
 naturę est: hæc vero corporis particule. ¶ Primum correlarium. Quapropter animalia plurima venere
 vtentia & multi feminis: cito senescunt. Semen enim superfluum & exuperans: ficitat emissum. ¶ Secun-
 dum. Hac de causa mulus equam & asinum (ex quibus genitus est) vita exuperat. Itidem & passerum fœ-
 mellę superant masculos. ¶ Nam mulo nulla venus concessa est. Et passerum masculi plurimam sequun-
 tur venerem. ¶ Tertium. Fit item vt mares laboribus attriti: fœmellis citius senescant. Nam labor exci-
 cat: senecta autem sicca est. ¶ Septima conclusio. In omni fere animalium genere: masculi suis fœmellis/
 natura diuturnioris sunt vite. ¶ Nam masculus natura calidior fœmella est. ¶ Octaua. Eadem quoq̄ cau-
 sa euenit in regionibus calidis q̄ in frigidis animalia durabiliora esse. ¶ Caldiora enim illic/solidiora
 atq̄ firmiora nascuntur. ¶ Correlarium. Quapropter in eisdem locis: notabilis/excellentissq̄ magnitudi-
 nis animantes nascuntur, vt serpentes/vt lacerte/vt magna squamata, & in mari rubro mirę magnitudinis
 ostraco derma. Calida enim humiditas: augmenti causa est & vite, in frigidis autē locis (vt quę ad Arctō-
 sita sunt) mīnora: & terrestria/ & aquatilia/ & sanguinea/ & exanguia: q̄ his locis aqueū magis retineat hu-
 midum & cito gelabile. Hinc minoris molis sunt & breuioris vite. Aufert enim congelatio: augmentum
 pariter & nutrimentum. Quę autem alimentum non sumunt vt expedit: & plātas & animalia percito cor-
 ruptum sibi necesse est. ¶ Nonā. Vbi calor multum excreuerit: vita minus diuturna est. ¶ Nam propriam
 consumit materiam: sicut magna flamma parvam consumere dicitur: q̄ eius fomentum/eiusq̄ materiam absumit.
 Ita & naturalis ille calor. ¶ Decima. Gressilia aquatilibus vt in pluribus longioris / productiorisq̄
 vite esse solēt, q̄ aquatilia aquosa sunt. Tale autem humidum: frigidum/gelabile/corruptibileq̄ fit facile.
 ¶ Undecima. Sanguine prædita vt in pluribus: exanguibus sunt durabiliora. ¶ Nam sanguine prædita
 calidiora sunt/exanguia vero algidiora: neq̄ pinguis/neq̄ dulcis grandem copiam habentia. Animalium
 enim pingue: dulce est. Sunt igitur breuioris vite, nisi magnitudine: deterioris nature cōditionē recopen-
 sent. Apes tamen (q̄ dulcis plus habeant) plerūq̄ masculula animalia diutius viuendo superant.

Secundi capitis prima conclusio. Non oportet omnia corpore maiora diutius viuere q̄ minorā/neq̄ contra minorā mole lon-
 giorem habere vitam q̄ maiorā. ¶ Nam equus homine maior est/ & tamen breuius viuūt. Et nonnulla insectorum animalium
 minorem q̄ homo molem habentia solum anno viuunt: vt muscæ. ¶ Secunda conclusio. Neq̄ omnes plantę animalibus diuturnio-
 ris sunt vite. ¶ Nam aliq̄ plantę vt herbe & segetes solum anno perdurant. Animalia autem multa vt homines & equi diu-
 tius. ¶ Tertia. Neq̄ omnia sanguine prædita exanguibus diuturniora sunt/neq̄ contra exanguia omnia sanguineis sunt viuaciora.
 ¶ Nam apes exanguibus sanguinem habentibus vt vermibus & ranis prolixioris sunt vite. Et quędam exanguia molli
 cute contexta solum anno viuūt: sanguine autem prædita diutius. ¶ Quarta. Neq̄ terrestria aquatilibus semper longioris sunt
 vite: neq̄ contra aquatilia terrestribus. ¶ Nam quędam plantę terrestres & animalia gressibilia solum annuę sunt durationis.
 Maioris autem cui plura sunt aquatilia. Multa itidem aquatilia correptę sunt vite: tam quę dura q̄ quę molli cute contegi-
 tur. Plantę autem aliq̄ & animalia gressibilia longiuscule sunt vite. ¶ Quinta conclusio. Aliq̄ plantarum durabilioris sunt
 vite q̄ in animalium genere vlla inueniuntur: & inter animalia: aliq̄ sanguine prædita viuaciora sunt q̄ vlla reperiantur exan-
 guia. Deniq̄ aliq̄ gressibilia prolixioris sunt vite q̄ in aquatiliū numero inueniantur vlla. ¶ Nempe Cupressus & palma in-
 ter plantas longissime sunt vite: cui nullius animalium equatur æuum. Ita ceruus elephas & homo inter sanguine prædita &
 gressibilia protraheissimę sunt durationis. Ex his itaq̄ manifestum euadit q̄ ipsius quantitatis amplitudo aut breuitas ad longitu-
 dinem & breuitatem vite nihil conferit: sed si ei coniuncta inueniatur/hoc accidit. ¶ Sexta conclusio. Cause longioris vite sunt
 calidum & humidum. Quicquid enim viuūt vt planta/vt animal: natura & calidum est & humidum. Senectus autem ad im-
 teritum tendens/ex opposito frigida est & sicca: immo quicquid mortuum est / & frigidum est & siccum. Elementorum enim
 (quę rerum naturalium sunt materia) aliq̄od calidum est/aliq̄od frigidum/quoddam humidum/ & quoddam siccum/ex qui-
 bus viuentia omnia temperata sunt. Cum itaq̄ vita calido conseruetur & humido/senectus autem ad vite corruptionem dedu-
 cat: necesse est quę senio consueuntur frigida fieri & sicca, quare calidum & humidum longioris vite sunt causę: quandoqui-
 dem oppositorum effectuum oppositę sunt causę. ¶ Tres humiditatis conditiones. ¶ Prima. Humidum vitale pingue esse de-
 bet & imputribile: vt tenacius hæreat/ & minus dissoluitur in vapores. Nam humidum vitale tale esse debet/ vt non facile consu-
 matur & deficcetur: sed ita se habeat ad calidum vitale/vt aer ad ignem: ad cetera autem se habeat sicut ignis qui nunq̄ putrefac-
 tionem sustinet. At humidum pingue & imputribile non facile consumitur neq̄ deficcatur: ergo humidum vitale pingue esse

debet & imputribile. ¶ Secunda conditio. Humidum vitale/paucum esse non debet. Nā quod paucum est: facile consumitur/vt pau-
 cum oleum in lampade/modicum lignum in foco. Et ex isto fit q̄ viuentia maiorem corpulentiam habentia / ceteris paribus lon-
 gioris sunt vite q̄ habentia minorem: vt magne plantę minoribus: & magni equi minoribus. Nam maiora mole plus habent vi-
 talis humiditatis. ¶ Tertia. Non sufficit humidum esse multum: sed vt & calidum sit necesse est / ne infrigidari aut congelari possit.
 Nam calidum & humidum vitale bona proportione equata esse debent: vt humidum calido non sit abundantius/ipsamq̄ excedens
 do extinguat: ne idem calidum excrecens & exuperans/humidum consumat. Et hoc pacto in quanto & quali temperata esse
 debent. Quo fit vt homo longioris sit vite q̄ plerūq̄ animalia maioris molis: quia in magnis animalibus vt equis & bobus nimia
 humiditatis multitudo calorem vitalem suffocat. Debet igitur humidum vitale pingue esse & firmum/multum bona proportione cas-
 lidum/non superfluum. Nam superfluitas aut per morbum superante natura expellitur: aut natura euicta corruptionem reddit ce-
 leriorem. Superfluitatem autem quędam naturę est/vt quę ex alimento sumpto a natura rejicitur: alia vero est particule corpo-
 ris/vt si quis sex habeat in vna manu digitos. ¶ Primum correlarium. Hinc animalia in venere pronā/illiq̄ sepius indulgentia
 cito senescunt. ¶ Nam semen superfluum & abundans a natura ordinatum ad consimilium specierum generationem: cum frequentius
 emissum est/exsiccat animal. Exsiccatio autem inducit seminum. ¶ Secundum correlarium. Hanc ob causam mulus equam & asinum
 ex quibus gignitur longitudine vite superat: sic & passerum fœmellę masculos vita exuperant. ¶ Nam mulus vim generandi
 suam simile non habet neq̄, venerem excedit: equa autem & asinus habent. Et passerum masculi multo q̄ fœmellę in venere pro-
 pensiores salaciorisq̄ sunt. ¶ Tertium. Hinc idem fit vt viri laboribus fracti & attriti citius senescunt. ¶ Nam assiduus la-
 bor exci-
 cat. Exsiccatio autem inducit senectutem: quę suapte natura sicca est. ¶ Septima conclusio. In omni fere animalium genere ma-
 sculi suis fœmellis natura diuturnioris sunt & durabiliores. ¶ Nam masculi fœmellis sunt calidiores. Calor autem principium
 est vite æchium. ¶ Octaua conclusio. Eadem quoq̄ de causa animalia in regionibus calidis prolixioris sunt vite q̄ in frigidis.
 ¶ Nam in calidis regionibus & calidiora gignantur animalia & firmiora. ¶ Correlarium. Quapropter in calidis locis vt ad mes-
 richem/ingentis molis produciuntur animalia: vt serpentes/lacertes/quamosi pisces. Et aquatilia/dura cute obducta in mari rubro
 (quod ad meridem vergit) inueniuntur. ¶ Calida enim humiditas augmentum efficit & vitam: q̄ animę ad faciendam nutritio-
 nem sit instrumentum. In frigidis autem locis vt in septentrionem borealemq̄ plagam sita sunt: minorā sunt animalia siue
 terrestria / siue aquatilia / siue sanguinem habentia / siue illo carentia, quia illis in locis frigidis animalia magis humidum habent
 aqueum & cito gelabile: hinc & minoris sunt corporis & breuioris vite. Nam congelatio & frigiditas augmentum aufert par-
 ter & nutrimentum: quā efficere dicitur est caliditas. At quę alimentum non sumunt plantę aut animalia quantum naturę requi-
 rit: protinus emoriuntur. ¶ Nonā conclusio. Cum calor nimium exuperat: vita breuior est et correptior. ¶ Nam abundantior æquo
 caliditas propriam cito consumit materiam: sicut magna flamma parvam consumere dicitur: q̄ eius materiam celerius corrup-
 pat. Ita de naturali calore sentendum est. ¶ Decima. Gressilia aquatilibus vt plurimum productioris sunt vite. ¶ Quia aquatis-
 lia aquosa sunt/ q̄ locantis corporis quo continentur natura & conditionem participant. Humidum autem aqueum: frigidum est/
 gelabile/ & cito corruptibile/ & minime vite longę accommodatum. ¶ Undecima conclusio. Sanguinem habentia vt in pluribus
 illo carentibus sunt prolixioris vite. ¶ Quia sanguine prædita calidiora sunt: exanguia vero frigidiora. Calidum autem / longę
 vite causa est: & frigidum breuiuscula. Et ipsa exanguia/ ipsius humiditatis pinguis & dulcis grandem copiam non habent. Pingue
 enim animalium humidum: etiam dulce est. Quare aquatilia breuioris sunt vite: nisi aliqua alia causa vt magnitudine deterio-
 rem naturam emendent. Apes tamen quia plus habent dulcis humiditatis: nonnullis maiorem corporis molem habentibus animalibus
 produciuntur sunt & durabiliores. ¶ Tertij capitis note.

18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30

¶ Tertium caput continet tres conclusiones & vnum correlarium ad secundā.
 ¶ Prima conclusio. Plantarum quędam sunt quę compluribus animalium
 longioris durationis existūt. ¶ Hoc enim primo euenit q̄ ipse minus aquo-
 se sunt sed viscosę: non facile gelabile: neq̄ facile sicabile habentes humi-
 dum, frigidiores tamen & sicciore sunt: q̄ terree sunt nature. ¶ Secundo.
 Hoc euenit q̄ sibi specialem viuendi modum vendicant: animalium viuendi
 modo dispares, præter q̄ insectorum: quibus plantę nonnulla similitudi-
 ne habent communia. Plantę enim quotannis iuuenescunt / surculos & no-
 uellas proferunt/ regerminant & se reparare videntur. Et non totę simul se-
 repullulat alter. Et ita de radice, vt cum eius aliquid corruptum fuerit: renascitur alterum/ primi dampnum
 reparans. Hęc autem animalibus non cōtingunt. Hac itaq̄ de causa plantę diuturniores/durabilioresq̄
 non iniuria videntur. ¶ Secunda. Plantę (vt iam dictum est) insectis animalibus assimilantur. ¶ Nam vt
 eius generis animalia diuisa viuunt: & ex vno duo fiunt/ aut multa. Ita quoq̄ in plantis compertum ha-
 betur vt diuisę viuunt/ & ex vna: diuę multęq̄ fiunt. Hoc tamen in terest, q̄ insecta animalia diuisa: multo
 tempore durare nequeunt, organa enim non habent finarum functionum: neq̄ quidem ipsi noua repa-
 rare concessum est. Plantę autem id possunt: vbiq̄ potentia radicem gerentes/ regerminandi q̄ virtutem.
 ¶ Correlarium. Ex quo iterum intelligere promptum est cur cum vna partium senuerit: pars relicta no-
 uam regerminet & id quidem longam efficere vitam. ¶ Si enim plantę particulam inferis: radicem affu-
 mit/vegetat/excrecitatq̄ in arborem, a qua si iterum plantulam demis: alitquo insita tandem radice hęc-
 bit, & id (quotiens demere/afplantare/inferereq̄ libuerit) eueniet: q̄ vbiq̄ reuivendi atq̄ regerminandi
 virtus affit. Quemadmodum itaq̄ id vides in asplantatione hac: ita in vna & eadem manente planta vi-

dere licebit. Quare nimirum si diuturne (vt quae semper se reparant) cognoscantur esse plantae. **Tertio.** Non nihil etiam & aliis animalibus pariter & plantis commune reperitur. **Nam** animalia quorum superiora grossiora sunt; permanentioris sunt vite. Hinc masculi suis foemellis (vt in pluribus) cognoscuntur diutius vivere. Habet enim corpulentiora atq; grossiora superiora, calidiora enim sunt, fertq; calidum sursum; frigidum autem deorsum possidet. Et Nanus quidem magis quidem magis q; foemelle; partes illas grossiores habet. Ita plantae robustarum grossiarumq; summitatum. (Summitates enim & superiora plantae; voco radicem & quae radici vicine adiacent. Est enim radix (plantae caput) longiore perdurat tempore. Et de his loquor plantis quae in arbores se erigunt; & non de his quae Epitae sunt; animiq; duratioris. Ille enim vt quaedam herbe vnico anniculo ex femine prodeunt; in crescunt; suumq; senium nactae intereunt. Sed de his plura dicere: ad determinationem illam quam de vegetabilibus & plantis referuamus faciendam attinet. Et tanta de longitudine & breuitate vitae quae modo diximus; nunc dicta sufficiant, nouamq; partem determinationem de aspiratione & respiratione; iuuentute; senectute; morte & vita; sanitate & egritudine. Quae cum determinata fuerint; sine suum affectu erunt quae de anima nos determinatos pmisimus.

Libri de Longitudine & Breuitate vitae Aristotelis finis.

Tertij capituli prima conclusio. Quaedam plantarum longioris q; animalia durationis existit. **Primo.** Quia plantae minus aquosum sed viscosum habent humidum; quod cum per poros aut rimas exsudet; conuiscit in gummi; & tenacis esse naturae deprehenditur. Et coru humidu non facile gelabile est; neq; facile sicabile. Sunt tamen plantae ipsi animalibus frigidiores & siciores; quia terra e quemadmodum animalium ossa. Et quanto plus est terrei temperamenti in ossibus q; carne animalium; tanto plus est in plantis q; animalibus. Quis autem ex temperamento terra ipse plantae sunt frigidae & siccae; nihilominus calidum habent & humidum vitales; sufficientem vitae causam. Animalia autem humidum habent magis aqueum & minus viscosum. **Secundo.** Quia plantae specialem habent viuendi modum; dissimilem modi viuendi animalium potissimum non insectorum; quia plantae cum insectis animalibus (vt statim ostendetur) aliquam habent viuendi similitudinem. Nam plantae singulis annis in iuuentutem redeunt; frondes & nouellos palmites produunt; & se quodammodo reparat, q; praeter etatem compeccentem totam earum durationem (qua assimilantur animalibus in hoc q; eam non reuocant neq; sepius iterant) alteram habent etatem annuam; qua in vere putrescunt; in aestate adolescunt; in autumno virilem consequuntur etatem & hyeme senescunt; & hanc annuam etatem iteratis peragunt vicibus vt tempori tempus succedit. Praeterea plantae non totae simul senescunt vt animalia; sed cum vnus ramus exaruerit aut detruentus fuerit; statim iuxta corruptum renascitur alter. Ita cum radicis aliquid corruptum fuerit; altera in corrupti locum pars oboritur; prioris damnum reparans, vt in dentis deperdit locu alter natura dens substituitur. In animalibus autem non ita contingit; nempe suam non renouant etatem; neq; vno deperdito membro consimile reparant. Merito igitur plantae diuturnioris sunt vitae. **Secunda conclusio.** Plantae insectis animalibus modum viuendi quodammodo similem habent. **Nam** vt insecta animalia (quae graeci Entoma dicunt) diuisa viuunt; & ex vno duo sunt; non quidem perfecta sed dissecta; vim sentiendi seruantia. Ita plantae diuisae viuunt; & ex vna sunt duae aut plures penitus perfectae. Haec tamen inter ea differentia est; q; insecta animalia diuisa multo tempore durare nequeunt; quia non habent organa suarum operationum; neq; virtutem noua organa reparandi. Plantae autem diuisae longo tempore durant; & ex vna particula totas & integras plantas efficiunt; quia virtutem habent reparandi organa quae eis desiciunt; & vbiq; potentia radicem gerunt; q; omni in parte virtutem regerminandi radicem habeant. **Corollarium.** Ex quo promptum est causam cognoscere quare vna parte plantae aresceta; suoq; conseceta senio pars relicta nouam regerminat; & sic longa efficiatur vitae duratio. **Nam** si plantae particula detruentata; terra inseritur; radicem assumit; vegetat & in arborem crescit. A qua si rursum plantula dematur, terra inserta interum radice figetur. Et id totiens eueniet; quotiens ramum demere in alterum locum tranfferre; & terra inserere libuerit; quia vbiq; reuivendi virtus & regerminandi plantae adest. **Quemadmodum** igitur in plantae discontinuatione distractione perspicitur id contingere; vna eademq; manente planta illud esse credendum est. **Quaecumq;** enim discontinuarum partium virtus est; eandem & continuatarum esse credendum est; quandoquidem per discontinuationem noua non aduenit virtus. Verum discontinuarum propria peculiarisq; natura melius perspicitur; & per eam continuatarum (vt hic facit philosophus) virtus aptissime inuestigatur. Non est itaq; mirandum si diuturnae durationis sint plantae; quod quidem se semper reparant. **Tertio.** Ceteris itidem animalibus plantae per similes sunt. **Nam** animalia quorum superiores corporis partes vt caput; humeri; pectus grossiora sunt; permanentioris sunt vitae. Idcirco masculi foemellis sunt viuaciores; quia superiora corporis masculi habent corpulentiora; cum calidiores sint. Calidum autem quia vt plurimum leui coniunctum; fertur sursum; frigidum autem quia vt in pluribus graue; fertur deorsum. Et Nani; exi quoq; corpore homines partes superiores habent grossiores q; foemelle. Ita plantae robustae & grossas summitates habentes; longiori tempore perdurant. Summitates autem plantae sunt radix & partes ipsius trunci radici adiacentes; cum radix sit plantae caput; vt secundo de anima libro dictum est. Et hic fermo de his fit plantis quae se in arborum altitudinem & proceritatem attollunt; & non de his quae annuae sunt durationis. Nam haec sicut herbae quaedam vnico tantum anno ex femine prodeunt; crescunt; & suum indeptae senium intereunt. At vero de his plura differere; ad determinationem de vegetabilibus & plantis attinet. Et haec de Longitudine & Breuitate vitae dicta sufficiant; nunc de aspiratione & respiratione; iuuentute; senectute; morte & vita; sanitate & egritudine determinandum est; quae cum determinata fuerint; quae de Anima determinanda fuerant; exacte complectea; considerata erunt.

Commentarij in Librum de Longitudine & Breuitate vitae Aristotelis finis.

Completę totius Philosophię naturalis Paraphraseos simul & familiaris commentarij et adiecti finis.

Deo & Candidissimę virginę Marię gratię.

Iacobi Fabri Stapulensis ad Germanum de Ganay consiliarium regium & decanum Beluacensem praefatio in commentariolos introductorios Metaphysices Aristotelis.

Rithmeticum opus consultissime Germane tuo fratri dicatum est Gallicana iustitia moderanti (q; vt Peripatetici probant) omnis iustitia; Geometrica ratioe dispensando vitur; aut Arithmetica comutando; estq; Arithmetica tanq; quoddam iustitiae speculum ac regula, tibi vero Theologicum opus tanq; sacerdoti diuina mysteria potissimum curanti dico; offeroq; Me morie enim proditu est Aegyptios sacerdotes & Chaldeos Magos olim diuina mysteria tractauisse; & ab ipsis ad Philosophos vsq; manasse, quorum hi per Ideas; hi vero per diuinas rationes philosophati; diuinam philosophiam (quam Methaphysicen/ Theologiamq; nuncupant) nobis reliquerunt; qui Ideas predicant; Platonici sunt; qui diuinas / gternasq; rationes sequuntur; Aristotelici; quorum Theologia Christianę sapientię magna concordia; affinitateq; cofentit atq; coniuncta est. Libuit ergo periclitari in libris Aristotelicis; & introductorios commentariolos in sex primos Metaphysices libros parare; vt ceteris detur occasio Metaphysica diuina intelligendi; & de pijs Philosophis mitius cogitadi, quos suo tempore fecit deus viros sacerdotes; suos vates; & faces quae ad tempora nostra lucent. Et licet dominus qui omnem hominem illuminat nondum in mundo visibilis apparuisset; ipsis tamen de suo caelo lucebat; qui est lux inmensa atq; infinita omnia bus seculis lucens, hos ergo commentariolos tibi dico; oroq; supplex ipsum summum bonum / summe ens / atq; summe vnum quo de per totum agitur; vt omnibus legentibus illuceat; & ex parua occasione ad magna & digna ipso contemplanda feliciter rapiat ac eleuet. Vale.

Iacobi Fabri Stapulensis in sex primos Methaphysicos libros Aristotelis Introductio.

1	Sapientia	4	Ens.
2	Causa	5	Distinctio.
3	Disputatio	6	Comparatio.

Sapientia est quae maxime scibilia/primas causas & prima principia contempletur. **Prime** cause & prima principia; suprema illa entia & honorabilissima in natura. Sapientia / Metaphysica. **Sapiens** est qui hanc possidet sapientiam. **Sapiens** / Metaphysicus / primus / supremus / diuinus / supramundanusq; Philosophus. **Sex** sapientis conditiones. Sapiens maxime scit omnia vt contingit, difficillima cognoscit, nullus enim q; cognitu facilia teneat; sapiens esse putabitur. Scientiam habet certissimam. Circa scientiam omnem / causas assignare potest. Scientiam item habet maxime propter se & sciendi gratia expectabilem, habet & principalissimam & maxime liberam.

Ludouici Clichtouet Neoportuensis Commentarioli: introductionis in sex libros Metaphysicos Aristotelis ad litteram declaratorii.

Sex vocabula in principio posita; sex primorum librorum Metaphysice in quos praefens paratur introductio materiam declarant. Nempe primus liber de sapientia disert; secundus de causa; tertius disputat & agit nonnullas quaestiones, quartus de ente determinat & principio, quintus nonnulla distinguit vocabula quorum in Metaphysicis frequens est vsus. Sextus autem comparat Metaphysicam ad ceteras disciplinas; de ente nonnihil interserens. Et his sex vocabulis respondent in introductione praefensi sex capita praecipua; primo libro / secundum secundo / tertium tertio / & ita consequenter. **Deinde** in fronte primi capituli ponitur sapientiae diffinitio; in qua maxime scibilia no ta pro conclusionibus quae sciuntur; qua rebus quaru in sapientia traditur scientia sumitur; ea tamen ratione qua per Metaphysice conclusiones significantur; vt apte per primam illam diffinitionis particulam; scientia Metaphysica detur intelligi. Nempe non solum Metaphysice conclusiones sunt maxime scibiles; sed & res quarum sunt ille conclusiones maxime sciuntur. Et per hoc secundum sapientiam liquido ceteris scientijs supereminet. Similiter per primas causas & prima principia non tam intelligenda sunt prime cause & prima principia scientiarum q; rerum quarum in sapientia traditur cognitio & intellectus; quatenus tamen illa per prima doctrinalia principia causasq; significantur. Et sic conuenienter per se eundam particulam intellectus Metaphysicus (qui principiorum doctrinalium Metaphysice est habitus) intelligi designatur. Siquidem non solum doctrinalia sapientiae principia sunt prime cause & prima principia; verum etiam res quae considerantur. Et per hoc posterius intellectus Metaphysicus; inferiorum disciplinarum intellectibus praestantior est. Quare data diffinitio; ipsius sapientiae dignitatem explicat; ex materiae subiectae rerumq; consideratarum praestantia & nobilitate. Et ex rerum determinatarum

Dignitate facile principiorum doctrinalium Metaphysice & conclusionum excellentia deprehenditur, quandoquidem qualia sunt signata: talia sunt ipsa signa, & quanto res tanto principia & conclusiones de ipsis excellentiores sunt. Quod autem primæ causæ & prima principia hic rerum intelligenda sunt: constat ex subiecta interpretatione qua primæ causæ & prima principia dicuntur supra illa entia: hoc est dignissima & prestantissima honorabilissima in natura. At suprema illa entia: minime doctrinalia sunt principia. Deinde ponitur interpretatio q. sapientia & Metaphysica sunt idem. Dicitur enim Metaphysica supernaturalis disciplina. Sapiens autem est qui eo modo quo diffinita est sapientiam consecutus est. Et dicitur sapiens Metaphysicus supernaturalis philosophus. Præterea dicitur & primus philosophus: supremus / diuinus / supramundanusq. prima etiam & suprema / diuina / supramundanaq. consideret. Ita sapientia recte dicitur primo philosophia / suprema / diuina / supramundanaq. Sex sapientis conditiones. Prima. Sapiens maxime scit omnia vt contingit. Nam humanas res omnes ex inferioribus disciplinis que ad sapientiam ordinantur & requiruntur cognoscit: idem & diuinas ex Metaphysicis quantum homini conceditur. Secunda. Sapiens difficillima cognoscit. Nam ea que sensui inaccessa & impernia oculis corporeis. Et licet ea suapte natura maxime sint cognoscibilia: sunt tamen cognoscendi ex eius imbecillitate difficillima. Nullus enim sapiens esse dicitur q. facilia intellectu vt logica aut physica cognoscit. Tertia. Sapiens habet scientiam certissimam. Nam de rebus certissimis ab omni incertitudine & instabilitate seunctis. Quarta. Sapiens circa omnem scientiam causas assignare potest. Principiorum enim inferiorum disciplinarum causas ex suis principijs assignat sapiens: quare tantomagis & conclusionum. Vt si quis percontetur quare impossibile est eandem propositionem simul veram & falsam esse: respondet sapiens quia impossibile est idem simul esse & non esse. Ita si quis sciscitetur quare que eorumq. verificantur de eodem tertio & de se iuicem verificantur: respondet quia que eorumq. sunt eadem vni tertio: illa sunt eadem inter se. Quinta. Sapiens habet scientiam maxime propter se expetibilem / & maxime istidem sciendi gratia expetibilem. Nam scientiam habet propter se solam expetibilem & ad aliam minime ordinatam: sicut & id quod considerat / maxime propter se & non alterius gratia expetitur. Scientiæ vero inferiores & si propter se expetantur / quia & animum perficiunt & eius opus bonum reddunt: non tamen propter se tantum expetuntur sed vterius ad sapientiam ordinantur, sicut virtus moralis propter se expetitur & propter aliud: scilicet felicitatem actiuam. Sexta sapientis conditio. Sapiens habet scientiam principialissimam & maxime liberam. Nam vt is maxime liber est qui nullis subest sed cunctis præest. Ita & sapientia que ad nullas alias ordinatur disciplinas (vt neq. summum quod ab eo consideratur bonum ad alia sed ceteræ discipline ad ipsam ordinantur: & maxime libera / & principalissima: quia ceteras moderatur sicut deus hunc mundum, & sunt iste conditiones sapientis vt respicit scientiam: & totidem sunt eius conditiones vt intellectum principiorum habitum respicit: quia vtrumq. intellectum inquam & scientiam complectitur simul sapientia. Nempe diffinitur sapientia ab Aristotele q. est intellectus simul & scientia eorum que honorabilissima sunt in natura. Quæstiones. Quid quot / vter expertus non artifex: an artifex non expertus certius operetur, vter honorabilior, quis sapientis similior / expertus an sensum habens: artifex an expertus: architectus an manu operarius: contemplatiuus an actiuus, qualis, quem sensum maxime diligimus, quibus potentiis animas lia reguntur, quæ disciplinabilia: quæ prudentia, nonne ab homine sapientia possideri possit. Elementa. Experientia singularium est, & actus & operationes circa singula versantur: ars autem vniuersalium, rationem quidem habens atq. vniuersale sine experimento cognoscens (q. singulare ignoret) per sepe cū ratione peccabit. Qui causas sciunt: quos scientiores sapientioresq. iure reputamus: que docere que sent: quis non sensum sed intellectus cognitionem sequuntur: tales profecto honorabiliores censendi sunt. Maxime scit: qui scientiarum vniuersalissimam habet. Nam qui vniuersale cognoscit: & particulare quoquo pacto cognoscit / quod econtra minime fit. Vniuersalia quæ a sensibus sunt remotissima: ad cognoscendum hominibus difficillima sunt, vniuersalia / vniuersales causæ. Certior scientia est quæ est causarum: quæ intelligibilem / atq. que simpliciorum. Qui maxime causas & que omnium causæ sunt contemplatur: singularium causas assignare potest. Qui scire propter se desiderat. (Est enim scire propter se) maxime scientiam maxime propter se desiderabit. Principalissima scientia & maxime libera est que causæ causarum contemplationi insidit: & cuius gratia agenda sunt singula, hæc enim est vniuersalisq. omnino bonum / aut in vniuersa natura optimum. Omnes homines natura scire desiderant, visus autem maxime sensuum nos cognoscere facit: pluresq. nobis rerum differentias demonstrat. Que auditum & memoriam habent: disciplinabilia sunt, que vero sensum & memoriam possident: prudentia quidem sine disciplina sunt, est enim auditus / disciplinæ sensus. Disciplinabilia sunt: quibus aliqua significare possumus per que directioni & vsui reddunt aptiora, prudentia vero, que futurorum videntur esse prouida. Bruta plurimum imaginationibus & memoris viuunt: homo vero arte viuunt & ratione. Poeticum / fictiuumq. est solius dei sapientiam (q. mortalium generi inuideat) possessionem esse, nam diuinum nomen nulli inuidum esse conuenit, sed vt tritum prouerbium est: mentiuntur multa poetæ. Orsi sunt enim philosophi primam admiratione duce philosophari: vt admiratione conuersionum solis / incommensuratiōis diametri, diuina autem nobis admirabilia sunt, quare (vt prouerbio dicitur) hæc admiratio in melius consummabitur: sapientiamq. tandem nacti ipsa perfruemur.

Quid expertus. Quæstionum prima scilicet quid: quærit omnia que prius diffinita sunt & interpretationes que ad diffinitiones reducantur: vt quid sapientia / quæ primæ causæ & prima principia / quid sapiens: & respondendæ sunt diffinitiones prius positæ. Secunda quæstio. Quot sunt sapientis conditiones. Responsio, sex prius istidem numerate. Tertia. Vter expertus non artifex an artifex non expertus: certius operetur. Responsio. Expertus non artifex. Vnde expertus est qui ex frequenti operatione circa singularia sensualem habet cognitionem, Artifex vero: qui vniuersale principium / causamq. vniuersalem intellectu cognoscit. Et inuenitur expertus artis: qui & circa singularia operando sensus habet cognitionem / pariter & vniuersale cognoscit. Inuenitur præterea artifex non expertus qui

Vniuersale intellectu cognoscit: circa singularia tamen operatus non est / neq. eorum que non noscitur sumptu experimentu. Inuenitur & expertus non artifex qui circa singularia sæpius operans sensualem affectus est experientia vniuersale tamen & causam non cognoscit. Et q. hic artifex non expertus operetur patet, quia experientia / singularia est & actus & operatio: circa singularia versantur / vt huic homini hanc herbam hoc tempore dandam. Ars autem est vniuersalium, q. omnis acetosa est refrigerativa / q. reubarbarum purgat cholera / circa que non est operatio, igitur expertus non artifex certius operatur artifice non experto. Nam causa cognoscens & vniuersale sine experimento: ob id q. singulare ignorat / nesciens applicare hoc / huic / hoc tpe hoc loco: sepe cū ea quæ cognoscit i operando errabit. Quarta q. stio. Vter honorabilior an expertus non artifex an artifex non expertus. Responsio. Artifex non expertus est honorabilior. Patet quattuor rationibus. Primo quia qui cognoscunt causas: honorabiliores censendi sunt non cognoscensibus. At artifex non expertus causas cognoscit / expertus vero non artifex: minime, igitur. Secundo, quia qui scitiores & sapientiores iure reputant: & honorabiliores censendi sunt. Est enim scientia de numero bonorum honorabilius. At artifex non expertus iure scitior & sapientior reputat: q. causas cognoscit. Est enim scire / causa rei cognoscere: igitur artifex non expertus est honorabilior. Tertio, q. docere potest scitiores sunt & honorabiliores. Est enim oino sapientis signum: posse docere. At artifex non expertus potest docere: non autem expertus non artifex, igitur. Quarto. Qui non sensus sed intellectus cognitionem sequuntur: sunt honorabiliores, At artifex non expertus cognitionem intellectus sequitur / & expertus non artifex cognitionem sensus, igitur. Quinta quæstio quattuor partes complectitur. Prima. Quis sapienti similior an sensum habens an expertus? Responsio. Expertus. Vnde sensum habens est qui tantum sensum habet vt visu conspicit ab altero operationem fieri: vt qui adest superponenti herbam vulneri & videt ea superpositione vulnus curari. Expertus autem qui sepe sensu cognouit tali operatione huiusmodi effectum sequi. Patet responsio, quia qui certius cognoscit: similior est sapienti certissime cognoscenti. At expertus certius cognoscit solū sensum habente. Nā potest sensum habens ignorare qualis est superposita herba: & an quotiescumq. superponatur sanet / & alias circūstantias quas cognoscit expertus: igitur expertus solum sensum habente sapienti similior est. Secunda pars. Quis sapienti similior / artifex an expertus? Responsio. Artifex. Patet, quia qui causas cognoscit: sapienti similior est maxime causas cognoscenti. At artifex cognoscit causas non autem solus expertus / igitur artifex est sapienti similior q. expertus. Tertia pars. Quis sapienti similior an architectus an manu operarius? Responsio. Architectus. Quis est architectus. Vnde architectus est q. aliquod artis opus percipere dirigit: inbetq. alijs ex tali materia & hoc nō opus fieri. Manu operarius autem tectus. est qui architecti iussa exequitur: & vt ab eo edoctus est operatur. Est sane architectus in artificialibus vt preceptor in disciplinis: & manu operarius vt discipulus. Et arte seruili videntur rudes apud magistros operū habitates arte discere: vt discipuli scientias a preceptore. Patet responsio, quia qui causas cognoscunt / scientioresq. reputantur: sapienti sunt similiores. At architectus causas cognoscit cur ex tali materia sit extruenda domus / cur hoc loco / hoc tempore / & hac figura: non autem manu operarius. Nempè interro gatus cur ita faciat: respondebit se id quidem nescire / verum vt ita faceret se ab architecto edoctum esse. Etia architectus sapientior reputandus est manu operario perinde atq. preceptor discipulo: igitur architectus est sapienti similior q. manu operarius. Et possent ad hanc & precedentem partem adduci ceteræ partes quadrifidi elementi: quo precedens quæstio terminata est & probata. Nam vtraq. partium quattuor modis in predicto elemento tactis probari potest. Quarta pars quintæ quæstionis. Vter sapienti similior an contemplatiuus an actiuus? Responsio. Contemplatiuus. Vnde actiuus dicitur qui partis intellectus consultatiuæ habitum habet: artem sci licet aut prudentiam. Contemplatiuus vero qui partis contemplatiuæ mentis habet habitum scilicet scientiam intellectualem aut sapientiam, quare omnis sapiens: contemplatiuus est: & non econtra. Sed quæstio & responsio potissimum intelligitur de contemplatiuo qui sapiens nō est. Nā de contemplatiuo sapiente nō versatur dubium ipsū maxime (si ita dicere liceat) sibi esse similem. Patet responsio, quia q. necessaria cognoscit & impossibilia aliter se habere: similior est sapienti cognoscenti maxie necessaria / ppetua & æterna. Contemplatiuus aut cognoscit necessaria et impossibilia aliter se habere. Actiuus aut vt artifex et prudens considerat cōtingentia: igitur cōtemplatiuus est similior sapienti q. actiuus. Sexta q. stio. Quis est sapiens? Respondetur primo q. sapiens est maxime oia sciens vt contingit. Nā maxime scit: qui scientiarum vniuersalissimam habet. Nam q. vniuersale scit: quoquo pacto & particulare cognoscit / educto autē nō fit vt qui particulare cognoscit: proximis cognoscit & vniuersale. Vt cognoscens omnē triangulū tribus lineis contineri: etiā cognoscit æquilaterum tribus contineri lineis / sed quis æquilaterum tribus lineis contineri sciat: non idcirco omnem triangulū cognoscit tribus claudi lineis. Vnde vniuersale in disciplinis dicitur propositio ex communioribus terminis constituta: particulare vero ex minus communibus. Vniuersale aut in rebus & metaphysicū est causa vniuersalis, & particularis causa particularis. Et nō minus de vniuersali & particulari metaphysico veritatis habet hæc adiecta cōfirmatio q. de vniuersali & particulari in disciplinis. At sapiens habet scientiarum vniuersalissimam: nā ea que de causa vniuersalissima differit: ergo sapiens maxime scit omnia vt contingit. Secundo, sapiens est difficillima cognoscens. Nam vniuersalia que a sensu sunt remotissima: ad cognoscendum hominibus difficillima sunt, quādoquidē homines a sensu cum exteriori tum interiori primā intelligendi facultatem vendicant / vtiq. intelligant sensus egēt præsidio. Sapiens autē vniuersalia cognoscit & que a sensu sunt remotissima: nam neq. per se neq. per accidens a sensu sunt perceptibilia / immo vt perceptiur: omnem affectionē sensibile ab eorum notitiæ præcidere & coniungere oportet, quod cū difficile admodū sit hoi / ea scilicet sine quocūq. sensuali phantasmatē intelligeret: mirū si sapiens difficillima cognoscit. Et nō hic agitur sermo de vniuersalibus lo gicis: sed secundū materiam subiectā de vniuersalibus metaphysicis que sunt vniuersales causæ: & iprimis illa vniuersalissima rerū oim causa. Tercio. Sapiens scientia habet certissimā. Nā vt ex prio posteriorū libro constat: certior est scientia q. causarū est q. effectū / certior itē q. intelligibiliū q. sensibiliū / deniq. certior q. simpliciorū q. q. cōpositorū. Ergo q. maxime causarū est: maxime intelligibiliū et maxie simpliciorū: bono iure certissima est. At sapientia: maxime carū est maxime intelligibiliū et nullū cū sensu cōmertiū habentiū et simpliciorū: nā eorum q. materiæ nullo pacto sūt cōmēta. Igitur sapiens sapientia habet certissimā. Quarto. Sapiens circa scientia omniū causas assignare potest. Nā qui maxime causas cōtemplatur / cas q. omnium causæ sunt: singulorum causas assignare potest. At sapiens maxime causas cōtemplatur: eas q. oim causæ sūt: immo ea q. cū nullā habeat sui causā / oim est causa q. tametsi maxime vna sit in metaphysicis: tamē apte pluraliter explicatur / non quidē ob rerum sed rationū varietatē, igitur sapiens circa scientia omniū causas assignare potest. Quinto. Sapiens scientiam habet maxime propter se & sciendi gratia expetibilem. Ad cuius intelligendam probationem præno

Quis hic dicitur sensum habens.

Quis est architectus. Manu operarius aut tectus.

Quid actiuus. Quid contemplatiuus.

Quid vniuersale. Quod particulare.

Quis est sapiens.

scire dignum est qd dicitur esse propter se expetibile: quod quidem expeteremus & si nullum nobis aliud bonum inde proveniret, vt scientie & virtutes vera animi bona ipsamq; perfectentia. Sed quoddam propter se expetibile est & insuper propter aliud: Quid ppter se expetibile. les ad felicitatem actiuam: & scientia inferiores ad metaphysicam. Et tale non est maxime propter se expetibile. Aliud autem est propter se expetibile tantum & non propter aliud: & est quod alterius in eodem genere consequendi gratia/ vltimus non ordinatur, vt actiua felicitas in genere agibiliu; & sapientia eiusq; contemplatio in genere contemplabiliu. Et tale maxime propter se est expetibile. Nunc itaq; patet responsio, quia cum scientia propter se sit expetibilis/ qui scientiam propter se desiderat: magis scientiam magis propter se desiderabit/ quare & maxime scientiam maxime propter se itidem desiderabit. At sapiens/ maxime scientia habet/ igitur eam maxime propter se desiderat/ quare scientia habet maxime propter se & sciendi gratia expetibilem. ¶ Sexto. Sapiens scientia habet principalissima & maxime liberam. Patet. Nam scientia principalissima & maxime libera est quae cause causarum contemplationi insitit: cuiusq; gratia agenda sunt singula. Hec enim causa: est vnicuiq; omnino bonum aut in vniuersa natura optimum/ nisi q; rerum precipuis. At sapiens scientia habet quae cause causarum contemplationi insitit/ & illius inq; cause cuius gratia agenda sunt singula: cum in vita actiua ad imitatione eius & assimilatione virtutum/ tum in vita contemplatiua ad eius cognitione, igitur sapiens habet scientia principalissima & maxime liberam. ¶ Septima questio. Que sensum maxime diligimus. Responsio. Visum. Patet. Quia omnes homines scire natura desiderant, vt oculo corporeo videre. Visus autem / maxime sensum nos cognoscere & scire facit. Est enim consequendae scientiae instrumentum: per se cognoscere faciens / auditus autem solum est instrumentum scientiae per doctrinam ab alio percipiendae, quare visus accommodatus est instrumentum. Præterea plures rerum differentias per se visus ostendit. Nam omnia corpora colore participant. Auditus autem per se pauciorum: tamen per accidens sit plurium, igitur sensum visus maxime diligimus. ¶ Octaua questio. Quibus potentijs cognitius animalia reguntur. Responsio. Quaedam animalia reguntur solo sensu: vt quae sedi suae nixa sunt, quaedam sensu & imaginatione vt vermes. Quaedam vero sensu/ imaginatione & memoria: vt bruta perfectiora/ de quibus solis elementum hinc quaestioni respondens intelligitur. Dicuntur enim illis potentijs animalia regit: quarum operationem exercendo suam seruant imitationem/ & q; maximam possunt perfectionem assequuntur. Hominum autem triplex est vita, prima factiua: qua arte viuunt vt iustitia/ adificatoria/ & haec infima est. Altera est actiua: qua ratione viuunt practica administrativaq; vt qui magistratus gerunt & reipublice habet administrationem. Et haec media est. Tertia vero contemplatiua: qua viuunt ratione theoreica/ speculatiuaq; & potissimum supremæ/ supramundanaeq; philosophiae: ad quam omnis inferiorum contemplatio ordinatur/ & haec dignissima est. Viuit itaq; homo aut arte aut ratione cum actiua tum contemplatiua. ¶ Nona questio. quae animalia sunt disciplinabilia & quae prudentia. Vt brutus questiois intelligantur vocabula praeco cognoscere dignum est quae animalia sunt disciplinabilia & quae prudentia. Vnde animalia disciplinabilia sunt quibus aliqua significare possumus per quae vsui & directioni reddatur aptiora: vt canis/ equus & cetera id genus animalia domestica. Prudentia autem sit quae futurorum videtur esse prouida: q; sibi contra futura nocumeta incommodaq; prospiciat, vt irado/ formica/ taranea. Et haec vestigiū habet humane prudentiae: q; diuinae prouidentiae est imago, sicut illa humane scientiae gerit species: q; diuinae itide sapientiae est vestigiū. Respondendū est itaq; ad quaestiones: quae animalia quae auditū habet & memoria sunt disciplinabilia, nā ipsi aliquid significare possumus quo vsui & directioni reddatur aptiora. Quia enim auditū habet: vocē percipere possunt, & quia memoria: eius specie animo seruare. Est enim auditus/ discipline/ sensus: potissimum ab altero percipiendae quomodo bruta dirigi solent possunt/ igitur illa sunt disciplinabilia. Præterea animalia q; sensū & memoria habet/ sit futurorum prouida: igitur per diffinitione ipsa sunt prudentia. Et cum omnia animalia auditū & memoria habentia etiā habeant sensū & memoriam: manifestum est omnia disciplinabilia esse prudentia: non tamen educto. ¶ Decima questio. An ab homine sapientia possideri potest? Responsio. Ab homine in hac vita sapientia possideri potest: non quidem illa diuina & aeterna quae deus est/ & quae sola dei possessio est: sed illius veræ & exemplaris sapientiae remotissima similitudo/ quae dei possessio minime dici debet. Vt neq; lux solis in aera diffundatur: sed semper in sole manens suam in aere diffundit imaginem scilicet lumen. Est itaq; lux solis vt sapientia summa dei/ lumen autem eius vt sapientia humana qua deum pro suo captu homo cognoscit. Quia autem obijciunt deum mortalium generi tantum bonum quantum est sapientia invidere: non modo falsum sed & impium est. Nā summa bonitas nullā secum admittit inuidiam: vt neq; immensa lux tenebras. Sed consuetum/ vulgatumq; proverbium est: poetas multa mentiri. Patet data responsio, nam philosophi cum rerum humanarum perspicerent effectus vt solis/ lunae defectum & eorum causas ignorarent: in admiratione ducti sunt: quae quidem admiratio ob ignorantem cause ipsi provenit, a qua cum se pro viribus eximere / eriperet: tentauerunt vt mentis imperfectione/ philosophando causas inuestigarunt prius ignotas/ ipsorumq; admiratio in melius consummata est: scilicet in cognitionem rerum aut in cogitationem. At diuina autem humanis latetiora sunt & ignotiora: admirabiliora sunt, quare magis animos mouent ad eorum naturas/ proprietatesq; inuestigandas: & magis accendunt homines desiderio diuinorum cognoscendorum. Vt enim ignis cum parum per sursum emouerit: nunq; quiescit donec in locum sursum simpliciter peruenit. Ita mens humana excitata diuinis nunq; quiescit / quo ad diuina attigerit: quod quidem ostendit propriam animi quietem non esse cum rebus terrenis sed sempiternis. Itaq; & haec admiratio diuinorum in melius consummabitur: vt pote quaesitam diuinorum perfectionem. Et tandem sapientiam assecutis/ secundum eam contemplantes operabimur.

Triplex hominum vita.
Quae dicuntur animalia disciplinabilia.
Quae prudentia.

Ausē sunt materia/forma/efficientes & finis. Et infinitę secundū specieē cause dicerentur: si ipsarum infinitę esset species, infinitę autē secundū directiō: si in vnaquaq; causarū specie ab vna in aliam & alterius quidem naturę semper sine statu procederetur, vt si hæc materia ex illa fieret: quę iterum (& ita sine statu) ex alia fieret, & si hæc forma per hæc existeret formā: & illa per alia neq; in vltimū decūbatur vnq; & si hoc fit ab illo: & illud ab alio/ nullo tandem extremo reperto, & si hoc huius gratia fiat/ qd iterū fiat alterius gratia/ nullibiq; decūbat: cause & materia/ & forma/ & efficiens/ & finis infinitę & in infinitum procedere dicerentur. Quinq; a veritatis perceptione nos prepe-

dicentia, consuetudo audendi falsa: eruditioq; non recta, recte docenti assentire nolle nisi quod dicitur vt mathematicus demonstrat, alicui fidem non prestare: nisi sensibile sit/ sensibilitue consistat argumento, nulla nisi alicuius virgente auctoritate recipere, non posse nisi parua degustare.

Causę hic esse supponuntur: causa materialis/ formalis/ efficiens/ & finalis: vt & in cæteris disciplinis. Causę essent infinitę secundū speciem: si ipsarum infinitę secundum multitudinem essent species. Dicerentur autem infinitę secundum directum: si in vnaquaq; causarum specie/ materia inquam / forma efficiente / & sine: ab vna in alteram alterius naturę & sine statu fieret processus. In qua diffinitione tria inuaniuntur ad infinitum secundum rectitudinem processum requisita. Primum, q; is fieri deberet in eadem specie cause manendo: & non transferendo se de materia in formam/ aut forma in efficiens. Secundum, q; procedatur ab vna ad alteram diuerse nature. Si enim ab vna in alteram eiusdem nature procedatur: quis id sine statu fieret/ non esset huiusmodi infinitus secundum rectitudinem processum. Tertium, q; fiat talis progressio sine statu: nunq; ad extremam vltra quam non sit alia/ deueniendo. Sic materiae in infinitum secundum rectitudinem procedere dicerentur: quando vna materia ex altera & alterius quidem nature fieret / & illa iterum ex alia/ & ita sine statu. Formę autem rectitudine in infinitum procederent: quando vna forma per alteram & alterius speciei subsisteret formam/ & illa iterum per aliam/ neq; ad vltimam formam vnq; deueniretur. Efficiens vero: si vnus ab altero diuerse ab eo nature fieret/ & illud rursum ex altero/ neq; extremum vnq; inueniretur efficiens quod a nullo fieret. Finis vero in infinitum hoc pacto progredierentur: si vnus esset alterius gratia / & illud consequenter alterius gratiam ab ipso naturam habentis gratia/ nunq; ad finem deueniendo qui amplius gratia alterius non esset. ¶ Quinq; a veritatis perceptione nos prepedientia. ¶ Primum a veritate impeditur qui consuetus est falsa audire & non recte est eruditus. Vt qui sophisticis captationibus & sophisticis imbuti sunt credentes in illis veram esse doctrinam: nunq; ad rectam disciplinarum perueniunt intelligentiam: animo errorem habent impediens veritatis perceptionem, perinde atq; consuetus praua agere & non recte a primæ estate educatus: impeditur a virtutis consecutione. ¶ Secundum. A veritate impeditur qui non recte vult docenti assentire nisi docens quicquid dixerit demonstrat: quemadmodum mathematicus certissime demonstrat. Nec mirum est eum a veritate impedi: quia & clarissima scientiarum principia sibi petit demonstrari/ per similitudinem est ei qui nihil dicit se videre & ne ipsum quidem solem: nisi accensa candela id ei ostendatur. ¶ Tertium. A veritatis perceptione prepeditur qui nulli rei fidem/ credulitatemq; adhibet, nisi ea sensibile sit aut sensibili iudicio pateat. Et is iudicium intellectus subijcit iudicio sensus & phantasie/ nihilq; intellectu verum esse iudicat: nisi quod sensus ita se habere iudicauerit, per similitudinem est ei qui nihil voluntate prosequi vult nisi quod sensualis appetitus prosequendum esse suadet. Et quemadmodum is nunq; ad virtutem pertinget/ quoniam voluntas debet regere appetitum sensitiuum. Ita nec ille ad scientiam: cum intellectus sensui supereminens debeat eum corrigere vbi deficit. ¶ Quartum. Veritati percipiendę obstaculum prebet qui nihil vult concedere nisi id alicuius auctoritate firmatum sit & corroboratum. Et is veritati credit propter solam auctoritatem: cum contra auctoritati credendum sit propter veritatem. Si enim verum non est quod dicitur: quis id auctor qui spiam dixerit / recipiendum non est: & auctoritas omnis veritati cedere debet. Et per similitudinem est illi qui non credit solem esse lucidum aut parietem album quis id ipsum videat: nisi socius suus cui proprio iudicio relicto in omnibus est credulus / id ita esse iudicauerit. Et per hunc quartum modum quicunq; alicuius auctoris dictis adeo addidit sunt vt nihil concedere velint nisi quod is asseruerit / & nihil negare eorum quae asseruit/ a veritate percipiendę penitus impediuntur. ¶ Quintum. Qui non nisi parua intelligere possunt: a percipiendâ veritate impediuntur, perinde atq; infirmo oculo homines non potentes nisi debiles colores perciperet: ab excellentium visibilium obtutu impediuntur. Et qui debili stomacho existunt & leuia solum degustare possunt cibaria: a solidi cibi esu prepediuntur. Et qui primo modo & quinto a veritate prepediuntur: minus culpandi sunt/ cum id eorum non proueniat vitio sed aut præceptorum aut ingenij. Qui vero secundo tertio & quarto: magis/ q; non se (vt oportet) dociles & credulos exhibent: per similes his qui oculis capti se ipsos per viam dirigere non possunt neq; ab alijs duci iuuunt. Et sunt de tertio genere hominum quos ex Hesiodo memorant Aristoteles.

Questiones. Quid, quot, an cause secundum speciem in infinitum prodeant, an materie/formę efficientes aut fines rectitudine euadant infinitę, an veritas sit facilis, a quo entia suam veritatem sumunt/ veritatem intelligere quę entium conditionem importet, a quo maxime vericora entia cognoscendi nobis esse & non esse, & sit ad consimilia reflexio, & omnium quę ex hoc generatione produunt materia est eadē: q; generabiliū & corruptibiliū ingenita atq; incorruptibilis est (vt alias ostendimus) & primū sempiternum. ¶ Si formę in infinitum secundum rectitudinem prodirent: formam diffinitione complecti nequiremus / & prior semper magis esset. Et si prior non esset / neq; posterior, quare si non esset prima: neq; posterior vlla esse videretur, & tolleretur scientia, scimus enim: cum ad indiuidua / infecabiliaq; deuenimus, et hoc pacto infinita intelligere impossibile est. ¶ Et ita est de efficiente. Et si vna est omnium aliarum causa: ipsam esse primam necesse est, quę enim in medio aut citra est: prima non esse potest, nā suis prioribus causa non erit. ¶ Consimili modo de fine, si est aliqua quę aliarum gratia non sit sed alię ipsius sint gratia: aliqua prima est/ & nō pdeūt in infinitū. & nihil optimū/ imo neq; bonū esset. & si esset: nullus conaretur ad ipsum vt pote ad quod peruenire impossibile foret, neq; intellectus esset actiuus, nam scēp in talibus hoc esset alterius gratia: intellectus autē practicus finē & terminū habet vbi sistat & quiescat.

Introductio

uorum (quas nocturnas dicunt) difficultatem habent percipiendi lucem diei: non culpa lucis prouenit, sed infirmitate oculorum. Igitur qui intellectus noster difficile admodum cognoscit uerissima naturae entia: non eorum occasione euenit cum sint suapte natura maxime cognoscibilia, sed infirmitate nostri intellectus: qui ad eorum intelligentiam peruenire non potest nisi interiectione sensibilibus, quemadmodum debilis oculus sole ferre non potest nisi interposita manu aut uelamine minuente vim radij.

Verum communes conceptiones/communiqua principia ad aliquam disciplinam vnam pertineant? Sextum. An omnium substantiarum vna sit scientia sola aut plures? Septimum. Vtrum circa substantiam solum/aut circa substantiam & eius accidentia eadem scientia atq; cōtemplatio versetur? Octauum. Vtrum omnes substantiaē sensibiles sint: aut praeter eas sint aliae quaedam ponendae? Nonum. Vtrum prima genera sint prima principia.

Decimum. Quo pacto suscipere oporteat principia? Undecimum. Vtrum corruptibile & incorruptibile eadem sint principia aut diuersa? Duodecimum. Vtrum corruptibile principia sint corruptibilia? Decimum tertium. Vtrum vnum & ens rerū substantiaē sint? Decimum quartum. Vtrum puncta/superficies/& corpora: substantiaē sint rerum? Decimum quintum. Vtrum praeter sensibilia sint ponendae species.

Vnde decim quaestiones quae in tertio libro disputantur sunt haec. Prima. Vtrum vnius discipline sit omnes causas considerare? Responso. Est. Scilicet supremam/divinamque philosophiam quae praecipue causam causarum considerat: & minus principaliter ceteras omnes: quae ad primae causae cognitionem perducant.

Metaphysica.

Tertia. Quam disciplina liceat vocare sapientiam? Responso. Ea quae maxime scibilia/primas causas & prima principia immo primum rerū omnium principia contemplatur. Quarta. Vtrum cam licet vocare sapientiam quae est substantiarum? Responso. Licet. Principaliter enim Metaphysica substantias contemplatur: & minus principaliter accidentia. Quinta. Vtrum communes conceptiones & communia principia ad aliquam vnae pertinent disciplinae? Responso. Pertinent, ut pote ad sapientiam: ut post ostendetur. Sexta. Vtrum omnium substantiarum vna sit scientia sola aut plures? Responso. Plures. Nam substantiarum corruptibile eam naturalis philosophia/coelestium astronomia/ & intelligibilium metaphysica.

Septima. Vtrum circa substantiam solum/aut circa substantiam & eius accidentia eadem scientia versetur? Responso. Circa substantiam & eius accidentia. Nam accidentales proprietates conducat ad substantiarum naturam cognoscendam, ut naturalis philosophia circa res naturales/ & praeter ea motus & mutationes obuersatur: astronomia circa corpora coelestia & ipsorum latitudes. Octava. Vtrum omnes substantiae sensibiles sint: aut praeter eas sint aliae quaedam ponendae? Responso. Praeter sensibiles substantias ponendae sunt aliae scilicet substantiae sensibiles solum intelligibiles, quarum sensibiles substantiae imagines sunt & vestigia/ sicut praeter sensum est intellectus praeter accidens est substantia/ praeter mundum sensibilem est mundus intelligibilis/ praeter imaginem est exemplar. Nona. Vtrum prima genera sint prima principia? Responso. Sunt secundum materiam subiectam: ut prima genera logica sunt prima principia logica quae sunt decem praedicamenta/ & prima genera physica scilicet materia & forma sunt prima principia physica.

Decima. Quomodo suscipere oportet principia? Responso. Si dignitates sunt: sola terminorum cognitione habita admitti debent. Si vero positiones fuerint: declaratiōe dialectica ut inductione/ similitudine/ aut alia quibus per suasio sunt manifestanda. Undecima. Vtrum corruptibile & incorruptibile eadem sint principia? Responso. Non, sicut constituta. Nam corruptibile principia sunt materia & forma: incorruptibile autem actus & potentia longe alterius naturae & speciei. Duodecima. Vtrum corruptibile principia sunt corruptibilia? Responso. Vnum corruptibile est scilicet forma: alterum vero incorruptibile scilicet materia.

Decimatercia. Vtrum vnum & ens sint substantiae/principia rerum? Responso. Sane vnum & ens: omnia rerum substantia est & principia effectuum/ nullius constitutum. Et non sunt vnum & ens duo reipsa diuersa sed ratione sola. Decimquarta. Vtrum puncta superficies & corpora sunt substantiae & principia rerum? Responso. Non. Quia accidentia sunt. Ex ceteris autem non constituitur substantia. Decima quinta. Vtrum praeter sensibilia/ singulariaque sensibilia sunt ponendae species & ideae rerum: ut homo idealis & sic de alijs? Responso. Non. Ponunt quidem ideas Platonicas: eas autem negant Peripatetici & recte. Et has quaestiones Aristoteles ad vtramque partem discutit. Sed non vixit sunt eius rationes hic poni debere: quare haec breuissime ad eas responsione contenti abire debemus pro introductoria declaratione.

Ns quod subsistit. Et horum quoddam subsistit ab altero, quoddam in altero, quoddam sub altero, quoddam ab altero ex altero & per alterum & alterius gratia, quoddam vero subsistit neque ab altero/in altero/sub altero/ex altero/per alterum/neque alterius gratia: sed cetera omnia ab ipso sunt & ipsius gratia. Et ipsum/entium principissimum est: maxime ens: & ut ens maxime omnium subsistens. Et omnes entium modi ad ipsum reducuntur: sicut diuersa salubrium modi reducuntur ad sanitatem.

Tres primi firmissimi principii conditiones. Notissimum esse debet: non conditionale: & quod quemlibet cognoscentem & cuiuscumque disciplinarum accessentem habere oportet. Quattuor ediuerso circa ipsum errores. Primus est ipsum demonstrare volentium. Secundus: ipsum negantium. Tertius: contradictoria concedentium. Quartus: ipsa negantium. Ns diffinitur est quod subsistit: sive per se/ut substantia/sive in alio ut accidens: quod sicut equiuocum ens dicitur aliis rationibus quae substantia/ita & homonymum subsistere. Multiplicia autem sunt entia. Nam primo quaedam sunt ab altero tanquam efficiens: ut calor ab igne. Secundo. Quaedam sunt in altero tanquam subiecto/ut forma & essentialis & accidentalis: essentialis tamen perfectius inest materiae/ & pars sit coessentialis & cum ea totum compositum constituit. Tertio quaedam sunt sub altero: & ea sunt quae alteri naturae dignitate sunt inferiora, ut omnia sub primo ente sunt: haec quidem immediatius/illa vero mediatius: sicut omnes gradus vnius scale sunt sub supremo gradu.

¶ Quartus. Entium quoddam neq; est ab altero/neq; in altero/neq; sub altero/neq; ex altero/neq; per alterum/neq; alterius gratia: ut supremum est precipuum ens maxime omnium & plenissime subsistens. **¶ Tres primi & firmissimi principij conditiones.** **¶ Prima.** Ipsum notissimum esse debet: ut primum omnium lucidorum debet esse clarissimum. Quia debet esse per se manifestissimum / & cui intellectus naturali lumine clarior q̄ ceteris dignitatibus assentiat: perinde atq; oculus suapte natura clarior diiudicat de maximo visibili q̄ minus visibili. **¶ Secunda.** Huiusmodi principium non debet esse conditionale. Unde conditionale principium est quod solum ex conditione verum est: sublatq; conditione nihil prorsus habet veritatis, ut si esset lux infinita: nihil haberet tenebrarū. Si quid: sublatā cōditōe falsū est lucē infinitā nullas habere tenebras: cū nulla sit lux infinita. Sic si mūd' esset infinitus: a nullo cōtinere. Si calor esset infinit' isuū esset virtutis & cetera oia corrūperet. Et talia magnā nōn q̄ habet momentū ad disciplinās & analogias impossibiles. Nonnulla autem principia conditionalia videntur ob coniunctionem conditionalem eis adiunctam: non tamen sunt: quia in predicatūam (quam Categoricam dicunt) & omnino assertiuam facile seruata eadem sententia commutatur: sublatq; conditione nihilominus sunt vera, ut si ab equalibus demas equalia: residua sunt equalia in hanc resoluitur: ab equalibus depta equalia/residua relinquūt equalia. **¶ Tertia.** Neesse est quēlibet cognoscere & cuiusq; disciplinae accedetē ipsū primū principij habere: hoc est: eius cognitis terminis illi naturali lumine intellectus assentire. Vñ specialij scientiarū dignitates hęc debent is qui tales scientias vult cōsequi, nō in neesse est eas hęc ad alias scientias consequendas. At primū principij habere debet tam qui alias a Metaphysica scientias vult assequi: q̄ qui Metaphysicam. Et qui ipsū negauerit: hanc minus impediatur a Geometria consequenda: q̄ si Geometriae negasset principia. Nam sicut qui magis lucidum videre non potest: neq; minus videt vñ, ut qui non videt solem/neq; candelam. Ita qui primum principium quod est notissimum non receperit: neq; speciales videntur dignitates suscipiet. At qui speciales scientiarum dignitates non admittit: nō potest specialem illam scientiam consequi. Ergo qui primum principium non concedit: non potest specialem scientiam aliquam consequi. **¶ Quattuor circa primum principium errores.** **¶ Primus est ipsum demonstrare volentium.** Et hi imbecilli sunt animo: non potentes diiudicare inter per se notum & per aliud. **¶ Secundus est ipsum negantium: sed ore tamē/nam mente negare non possunt.** Sicut quis solem intuens & si ore neget se solem videre: nihilominus tamen videt. **¶ Tertius est contradictoria concedentium/ponentiumq; duo contradictoria simul esse veras: ad quem errorem sequitur oppositum primi principij q̄ idem simul est & non est.** **¶ Quartus est contradictoria negantium/ponentiumq; duo contradictoria simul esse falsas: ad quem sequitur etiam oppositum primi principij q̄ idem neq; est neq; non est / quod repugnant huic primo principio: quodlibet est vel non est.** **¶ Quæstiones.** Quid/quot/nonne entis vt ens est huius scientie sit consideratio, nonne potius sit substantie, nonne accidentia etiam consideret, vnum/multa/vnius priuationem & negationem: imo & omnia/substantias omnes/omniaq; accidentia, an vnum ab ente diuersam nominet naturam, vtrum communes dignitates/huius sint disciplinæ, vtrum principium hoc/impossibile est idem simul esse & non esse: firmissimum sit & primum. **¶ Elementa.** Entis quatenus ens est: consideratio eius est disciplinæ quæ supream causas & suprema principia rimatur. **¶ Potior consideratio eius entis merito censenda est: a quo vt principio cetera pendet/ & propter quod cetera sunt.** **¶ Accidentia enim ad substantiam sese habent vt salubria ad sanitatem.** Vnum & ens eadem sunt natura/ & sese vt principij & causa consequuntur: ratione tamen diuersa sunt, vnum/multa/vnius negatio/priuatio opposita sunt: oppositorum autem eadem est disciplina. Quilibet sensus vnus: omnium sui sensibilis generis specierum atq; priuationum est/ & quilibet scientia vna: sui generis specierum, entis autem vt ens est species sunt hęc quæ substantie & quæ accidentium. **¶ Idem est ens & vnum ens: vt ens homo & vnus homo, nec vnum alicuius generatione ab esse potest/ neq; cuiuspiam corruptione: sed simul sunt & simul nō sunt/ & sicut vnum quodq; per suam substantiam ens est: ita est & vnum.** **¶ Communes dignitates communissima principia sunt: & quæ vnicuiq; communiter vntia sunt attribuuntur / & quibus inferiores disciplinæ ad suam materiam contractis vtuntur.** **¶ Quæstiones.** **¶ Prima.** Quid est ens? Respondetur diffinitio prius data. **¶ Secunda.** Quot sunt modi entis / quot primi principij conditiones / quot circa ipsum sunt errores? Respondetur diuisiones prius date. **¶ Tertia.** Nonne entis vt ens est huius scientie sit consideratio? Respondit. Est. Nam entis quatenus ens est: consideratio eius est disciplina/ quæ supream causas & suprema principia rimatur. At hæc disciplina & supream causas & suprema principia rimatur: igitur entis quatenus ens est/ huius discipline consideratio est. **¶ Quarta.** Nonne consideratio huius discipline potius est substantie? Respondit. Est. Nam potior consideratio eius entis merito censenda est: a quo vt principio cetera pendet/ & propter quod cetera sunt. Principalioris enim entis/ principalior est consideratio. At a substantia vt principio cetera vt pote accidentia pendet: quorum substantia est productiua, & propter substantiam sunt accidentia: vt validitas/lenitas/raritas ignis ad conseruationem propriamq; operationem ignis, igitur consideratio potior huius discipline est substantie. **¶ Quinta.** Nonne hæc disciplina etiam accidentia considerat? Respondit. Estiam / sed minus principaliter & quatenus perducunt nos ad cognitionem substantiarum. Patet, nam accidentia ad substantiam se habent vt salubria ad sanitatem. Sunt enim accidentia effectiua / conseruatiuaq; substantiarum/ & media ad substantiam ordinata: sicut salubria sanitatis. At scientia considerans sanitatem etiam considerat salubria/sanitatemq; conseruentia: sicut medicina. Ergo & hæc disciplina considerans substantias/etiam considerat accidentia. **¶ Sexta quæstio.** Vtrum hæc disciplina vnum consideret? Respondit. Considerat. Nam vnum & ens eadem sunt natura / & sese vt principium & causa consequuntur: quatenus ratione diuersa sunt. Sicut enim omne principium est causa / & omnis causa principium: ita omne ens est vnum & omne vnum est ens / ergo sicut istius discipline est considerare ens: ita & vnum. **¶ Quæ enim disciplina vnum eorum quæ sunt eadem natura / & se conuertibiliter consequuntur considerat: & alterum considerabit.** **¶ Septima quæstio.** Nonne hæc disciplina etiam multa / vnus negationem vnusq; priuationem considerat? Respondit. Considerat. Nam vni: hæc tria scilicet multa/vnius negatio/ & vnus priuatio: opposita sunt. Summe

enim vnum/omnino multitudinis est expertis: & citra ipsum omnia ad multitudinem labuntur (vt numeri omnes a prima numerorum origine procedentes) hæc quidem minus vt quæ summe vni propinquiora sunt: & hæc magis vt quæ ab eo sunt remotiora: quodq; ens ra/quod in numeris cernere q̄ facillimum est. Et quatenus omnia citra summe vnum etiam vnitatis naturam retinent & nomen: non tamen eo modo vnum dicuntur quo primum ens, hoc enim primo & excellentissime est vnum/ alia vero: quia ipsius vestigia sunt & imaginabilissimq; vnitatem participant. Sicut vnitas numeralis non solum vna est/ sed ab ea etiam omnis numerus vnus est: & ipsa omnem format numerum/ vt vnus quaternarius/ quinararius. Alio tamen modo numerus est vnus & vnitas est vna. Ita prima vnitas est vnitas simplex/ rerum vero inferiorum est vnitas multiplex aut multitudo vna. In summe vno similitudo nulla est vnus negatio sicut nec imperfectio: est enim ipsum eminenter omnia / & rerum omnium vnitates in se perfectissime & exemplariter tenet: sicut vnitas numeralis equaliter est omnes numeri & omnes in se numeros intime complicat. At primum post ipsum aliquantum ad vnus negationem labitur: quia alterius extremi scilicet non vnus aliquid participat / quando quidem non est ipsum summe vnum. Et sic ad inferiora descendendo/ quanto plus descenditur & magis ad imum acceditur extremum: tanto plus de negatione vnus & minus de natura vnus habetur / donec ad infimum ex oppositoq; collocatum cum non ente extremum scilicet non vnum deueniatur, quanto enim medium cuiq; extremo propius est: tanto plus illius / & minus alterius participat. Et ita de priuatione vnus dicendum, At hic negatio & priuatio non logicam dicibilem aut propositionum conditionem important sed Metaphysicam & rerum/ secundum materiam subiectam. Igitur sicut hæc disciplina est vniuersa & multorum/ negationis vnus & priuationis: & oppositorum enim eadem est disciplina. **¶ Oclaua quæstio.** Vtrum hæc disciplina omnia considerat/ scilicet substantias omnes & omnia accidentia? Respondit. Considerat. **¶ Primo.** Quia sicut se habet sensus ad sua sensibilia & eorum priuationes: ita hæc disciplina ad ens & entis species. Vt enim sensibilia/ obiecta sunt sensus: ita ens & eius species/ huius discipline. At quilibet sensus vnus/ omnium sui generis sensibilis specierum & priuationum est: quod ex singularum induellione facile cognoscitur. Nam visus est omnium specierum coloris (quod suum est sensibile genus) & tenebrarum/ & auditus omnium specierum soni sui quidem generis sensibilis: & silentij eius priuationis. Ita olfactus omnium specierum odoris/ gustus saporis: & tactus/ tangibilium, igitur hæc disciplina omnium est sui generis sensibilis & subiecti scilicet entis specierum. At species entis sunt eadem quæ ipsius substantie & accidentium sunt species: igitur hæc disciplina omnia accidentia considerat. **¶ Secundo.** Quilibet scientia vna est omnium sui generis subiecti specierum: vt logica omnium specierum argumentationis/ geometria magnitudinis/ & arithmetica numeri. Metaphysica autem est scientia vna: ergo est omnium sui generis subiecti (quod est ens) specierum. At species entis sunt eadem quæ ipsius substantie & accidentium. Intelligentie enim coeli & animalia: species sunt substantie/ & substantia species entis, quare intelligentia/coeli & animalia sunt species entis: non quidem logicæ sed Metaphysicæ/ & ratione specialiori ens nominent. Similiter quantitas/qualitas/latitudo sunt species accidentis: & accidens species entis/ igitur quantitas/qualitas & latitudo sunt species entis. Quicquid enim est species specierum: etiam est species generis, quare hæc disciplina omnia considerat: omnes scilicet substantias & omnia accidentia. **¶ Nona quæstio.** An vnum ab ente diuersam nominet naturam? Respondit. Non. Vnde ea diuersam nominant naturam quæ significant res diuersæ nature: vt homo & medicus, homo enim substantiam nominat: medicus autem medendi artem. Et eorum quædam sunt reipsa & ratione diuersa vt homo & lapis / quædam vero eadem reipsa & ratione diuersa vt homo & medicus. Eandem autem nominant ea: quæ eandem penitus rem / eiusdemq; nature designant, vt ens/ vnum/ verum. Et illorum quædam reipsa sunt eadem & ratione diuersa vt ens & vnum, quædam vero & reipsa & ratione eadem: vt ens & gladius. Quare quadrifida inuenitur entium ratio. Quædam enim diuersam nominant naturam & sunt tam re ipsa diuersa: vt homo & lapis. Quædam vero diuersam nominant naturam & sunt re quidem eadem sed ratione diuersa, vt homo & pictor. Quædam eadem nominant naturam & sunt eadem re ipsa diuersa tamen ratione: vt ens & vnum. Quædam eandem nominant naturam & sunt tam re ipsa eadem: vt synonyma. **¶ Patet responsio.** Quia quæcumq; ita se habent vt idem sunt/ nec vnum alteri cuiuspiam generatione abesse potest/ neq; alicuius corruptione: diuersa non nominant naturam, quandoquidem ea quæ diuersam nominant naturam hanc seruant conditionem: q̄ vnum sine altero per alicuius acquisitionem deperditio nem esse possit, vt potest esse homo non existente medicanâ arte: & cum ea parta fuerit/ potest rursum obliuione deperdi manente homine. At qui idem est ens & vnum/ vt ens homo & vnus homo: nec vnum alteri alicuius generatione abesse potest aut cuiuspiam corruptione/ sed simul sunt & non sunt: vt cum primum aliquid est ens/ protinus est vnum: & cum est vnum / itidem est ens. Ita cum quid ens esse desinit: & vnum. Et quemadmodum vnum quodq; per suam substantiam ens est: ita & per suam substantiam est vnum, non enim quicq; vnum est per affectionem quandam/ dispositionemue ei existentem: igitur vnum & ens diuersam non nominant naturam. **¶ Decima quæstio.** An communes dignitates huius sunt disciplinæ? Respondit. Sunt. Communes autem dignitates hic dicuntur non quæ diuersis accommodantur scientijs/ vt quæcumq; sunt equalia vni & eidem ea inter se sunt equalia: sed quæ communissimam vniuersalissimamq; entis rationem habent & explicant, quæ quidem propter latissimum rerū quas complectuntur ambitum/ vniuersalemq; significantiam communes dignitates dicuntur: & non quia in sua communitate manentia (vt Mathematica principia) diuersis scientijs applicantur/ communes inq; ob rationem generalissimam entis quam exprimit: speciales vero q; proprie & peculiariter huic discipline ascribuntur, qualia sunt hæc: quodlibet est vel non est. Impossibile est idem simul esse & non esse. Quæcumq; sunt eadem vni & eidem: ea inter se sunt eadem. Et hæc tanto specialium scientiarum principijs digniores sunt & perfectiores: quanto summum ipsum ens & optimum entibus inferioribus ab eo proficiscens antestat. Et sicut a primo ente emanant omnia entia inferiora: ita ab his primis principijs/ inferiorum disciplinarum principia nascuntur. **¶ Patet responsio/ quia communes dignitates/ communissima principia sunt & quæ vnicuiq; communiter vt entia sunt attribuuntur: & quibus inferiores discipline ad suam materiam contractis vtuntur, vt quæcumq; sunt eadem vni & eidem: ita inter se sunt eadem. Illud enim ad suam materiam ita contrahit Geometria. Quæcumq; magnitudines vni & eidem sunt eadem: ita inter se sunt eadem. Et hoc pacto Arithmetica. Quicunq; numeri vni & eidem sunt vdem: ita inter se sunt eadem. Idem æquale. Et sic logica. Quæcumq; dicibilia vni & eidem tertio sunt eadem/ & inter se sunt eadem. Esse idem/ verificari. Ita & hoc principium Metaphysicum. **¶ To****

Quo vnum dicitur vni.

Que diuersa nominant naturam.

Que eadem.

Que sunt hic communes dignitates.

sum est idem suis partibus simul sumptis/ita a Geometria contrahitur. Totam magnitudinem suis partibus simul sumptis est eadem. Et ab Arithmetica. Totus numerus suis partibus simul sumptis est idem. Idem/aequale. Et a Physica. Totum res naturalis suis partibus una communis est eadem. At communissima principia & quae vnicuique communiter ut entia sunt attribuuntur/quibusque inferiores disciplinae ad suam materiam contractis vtuntur: sunt huius disciplinae, ergo communes dignitates sunt huius disciplinae.

Hae duo & quadraginta distinguunt.

Table with 4 columns: Term, Number, Term, Number. Rows include Principium (7), Causa (4), Elementum (4), Natura (6), Necessarium (5), Vnum (8), Multa (8), Ens (14), Ens per accidens (3), Substantia (4), Idem (8), Diversum (8), Differens (2), Simile (5), Secundum quod (5), Secundum se (5), Habitus (4), Passio (4), Priuatio (8), Habere (4), Ex quo (6), Pars (5), Totum (3), Colobus (7), Genus (4), Diverfa genere (2), Falsum (4), Accidens (4).

Principium. Septem modi principii, primo terminus est: unde motus incipit. Secundo unde vnumquodque fit optime. Tertio quod in aliquo primum generatur. Quarto a quo primo non inexistente aliquid fit. Quinto ad cuius electionem & arbitrium mutabilia mutantur. Sexto unde res primum fit nota. Septimo causa. Causa. Quattuor modi causae. Primo est ex quo inexistente aliquid fit. Secundo species. Tertio primum mutationis effectuum. Quarto finis & cuius gratia. Sunt & modi qui ad longum in Physicis deducti sunt. Elementum. Quattuor modi elementi. Primo est ex quo inexistente indivisibili specie in aliam speciem aliquid fit. Secundo in quo dicunt corpora resoluti ut in ultimum: quod quidem in alterum specie irrefolubile est. Tertio demonstrationis principium. Quarto quod vnum & simplex ad multa commune atque utile est: ut vniuersale. Natura. Sex modi naturae. Primo generatio est: & primo nascentis naturae. Secundo principium primum inexistente ex quo aliquid generatur. Tertio primum principium motus & quietis eius in quo est. Quarto ex quo prius informale fit: quodque in natura format. Quinto. Forma & compositio. Sexto substantia. Quinque modi necessarii. Primo sine quo res esse aut saluari nequit. Secundo sine quo bonum aliquid assequi: vel malum vitari nequit. Tertio praeter voluntatem violentiam inferens, est enim vis (quem admodum dixit Empedocles) necessitas quaedam. Quarto quod aliter sese habereque non contingit. Quinto propositio necessaria. Octo modi vniuersales quod diducitur in vnum secundum se & vnum secundum accidens. Primo quod continuum est. Secundo quod consumibile subiectum habet atque potentiam. Tertio quae eiusdem sunt generis. Quarto quae eiusdem sunt speciei. Quinto quae apud mentem eandem habent intelligentiam. Sexto quae diuisionem non admittunt: aut secundum quod huiusmodi capiuntur. Septimo quae vni attribuuntur. Octavo quod vnam habet speciem. Sunt & modi vniuersales generis/speciei/numero: & quae ad vnum genere & specie proportionem quadam dicuntur. Multa. Octo modi multorum ex precedentibus opposito modo sumuntur. Ens. Quattuordecim entis: quod diducitur in ens secundum se & secundum accidens de subiecto dicitur. Decimotertio cum subiectum de accidente. Decimoquarto cum accidens de accidente. Tres modi entis per accidens: si sunt qui ultimo adducti sunt. Quattuor modi substantiae. Primo ens per se subsistens aut eius pars. Secundo forma. Tertio quo destructo destruitur & totum. Quarto distinctio. Et hi modi ad substantias vniuersales & particulares reducuntur. Diversum. Octo modi eiusdem: quod in idem secundum se & secundum accidens secatur / quiquidem modi vniuersales diuisi sunt. Differens. Duo modi differentis. Primo quae eidem diuersa inter se aliquo modo eadem sunt. Secundo quae quicquid est diuersum. Simile. Quinque modi similis. Primo quae consimili passione aliqua sunt passa. Secundo quae pluribus consimilibus. Tertio quae diuersis. Quarto quae eandem secundum speciem habent qualitatem. Quinto quae vnam pluresue earum habeant: secundum quas propria fiat alteratio. Oppositum. Quinque modi oppositorum. Primo relatiua. Secundo priuatiua. Tertio contraria. Quarto contradictoria: ut quae sunt inter esse & non esse generationis extrema. Quinto quae cumque de eodem verificari nequeunt. Contrarium. Quinque modi contrariorum. Primo quae eidem inesse non possunt genere differentia. Secundo quae sub eodem genere maxime distant. Tertio quae maxime distant in subiecto. Quarto differentiae oppositae quas genus potestate retinet: & quae sub illis continentur. Quinto quae maxime aut genere aut specie differunt, & haec quaedam sunt actu quaedam habitu quaedam agentia quaedam passiva quaedam habitus atque priuatio.

Primo quod loco est propinquius. Secundo quod secundum tempus. Tertio quod secundum motum ut quod est primo mouenti propinquius. Quarto quod ordine. Quinto quod potestate. Sexto quod cognitione. Septimo passione. Octavo natura. Octo modi posterioris ex opposito sumuntur. Quattuor modi potestatis. Primo potentia actus. Secundo potentia passiva. Tertio quod secundum voluntatem alterum perficit. Quarto naturalis potentia habitus: quo ne in deterius labamur/defedimur. Quattuor modi possibilis ex predictis quattuor sumuntur. Quattuor modi impotentiae ex modis potestatis opposito modo. Quattuor modi impossibilis ex possibilis opposito, capiuntur ite possibile & impossibile ut propositionum sunt passiones.

Hae duo & quadraginta a philosopho in quinto Metaphysice libro distinguuntur: diuersaque habere acceptiones declarantur. Quibus praepositis numerus quo distinguuntur ordinem naturali serie indicat. Postpositus autem quot acceptiones habeat vnumquodque distinctorum designat.

Table with 4 columns: Term, Number, Term, Number. Rows include Principium (7), Causa (4), Elementum (4), Natura (6), Necessarium (5), Vnum (8), Multa (8), Ens (14), Ens per accidens (3), Substantia (4), Idem (8), Diversum (8), Differens (2), Simile (5), 15 Dissimile (5), 16 Oppositum (5), 17 Contrarium (5), 18 Prius (8), 19 Posterior (8), 20 Potestas (4), 21 Possibile (4), 22 Impotentia (4), 23 Impossibile (4), 24 Quantum (4), 25 Quale (4), 26 Adaliquid (8), 27 Perfectum (4), 28 Terminus (9), 29 Secundum quod (5), 30 Secundum se (5), 31 Habitus (4), 32 Passio (4), 33 Priuatio (8), 34 Habere (4), 35 Ex quo (6), 36 Pars (5), 37 Totum (3), 38 Colobus (7), 39 Genus (4), 40 Diuersa genere (2), 41 Falsum (4), 42 Accidens (4).

Septem modi acceptioneque principii. Primo est terminus unde motus proficiscitur: ut locus sursum est principium casus lapidis deorsum. Secundo id est unde vnumquodque fit optime, quo modo medium in finem ordinatum quo optime finem assequitur: principium est talis finis. Tertio. Est quod in aliquo primum generatur: ut forma substantialis quae primum in materia ut subiecto generatur. Quarto. A quo primo non inexistente aliquid fit, ut homo proiciens lapidem: nam ab ipso ut primo efficiente non existente in proiecto/fit ipsa proectio. Quinto. Secundum cuius voluntatem & nutum mutabilia mutantur: ut rex hoc modo principium est subditorum/que pro regis arbitrio subditi mutantur/ & praceptor discipulorum. Sexto. Unde res primum fit nota: ut dignitates in disciplinis & suppositiones ex quibus demonstrantur propositiones. Septimo. Principium est causa: quo modo dictum est principium & causam se vniuersaliter & conuersim consequi. Quattuor modi causae. Primo est ex quo inexistente aliquid fit, ut materia rerum naturalium/ & aurum anuli auri. Secundo est species sine forma: ut res naturalis efficiens aut artifex. Quarto. Est finis & gratia cuius fit aliquid, ut conseruatio rei causa est loci naturalis: habitatio causa domus. Sunt & alij modi causae ut causa vniuersalis/particularis/per se/per accidens/actualis/potentialis: qui ad longum in physicis sunt declarati. Quattuor modi elementi. Primo. Est quod cum sit indivisibile in aliam speciem: ex ipso inexistente aliquid fit, ut materia & forma rerum naturalium. Non enim in partes essentielles alterius speciei diuiduntur: & ex ipsa inexistente fit res naturalis. Secundo elementum est in quod corpora resoluti dicuntur ut in ultimum: & quod in alterum specie est irrefolubile, ut ignis/aer/aqua/terra. Nam corpora mixta ignea/aerea/aquea/terrea in ipsa resoluuntur: & ipsa amplius in alterius speciei corpora composita minime resoluuntur. Tertio. Est demonstrationis principium: ut dignitas aut suppositio in disciplinis. Quarto. Elementum est quod vnum & simplex ad multa commune atque utile est, ut vniuersale: sine in predicando ut animal/sive causando ut prima causa. Sex modi naturae. Primo. Est generatio & primo nascentis naturae: & hoc modo inesse a natura est a principio natiuitatis inesse. Secundo est principium primum inexistens ex quo aliquid generatur: ut materia est a natura rerum naturalium. Tertio est primum principium motus & quietis eius in quo est: ut forma substantialis rerum naturalium. Quarto. Est id ex quo prius informi aliquid fit: quodque in naturam formatur, ut es est natura statuae & aurum anuli. Quinto. Est forma & compositio: ut vnio partium domus per colligantiam artificialem est natura domus. Sexto. Natura est substantia: ut in tota natura coordinatione est vnum supremum/id est in coordinatione substantiarum. Quinque modi necessarii. Primo: sine quo res esse aut saluari nequit: ut deus respectu mundi/ & forma respectu totius compositi. Secundo sine quo aliquid bonum assequi aut malum vitari nequit: ut studium ad scientiam/ & operatio ad virtutem necessaria est. Sic proicere merces in mari ad euersionem periculi & refecare membrum ad euersionem contagij est necessarium. Tertio est praeter voluntatem violentiam inferens. Est enim violentia (ut dixit Empedocles) quaedam necessitas: ut si quis vincitur ab hostibus duceretur ad carcerem: necessitate cogere/ & lapis cum a proiciente sursum propellitur: necessitate quadam mouetur. Quarto necessarium est quod aliter se habere non potest/ sive quod non potest non esse: ut supramundana. Quinto est propositio necessaria: quae scilicet vera est & falsa esse non potest. Octo modi vniuersales quod diuiditur in vnum secundum se & vnum secundum accidens. Vnum secundum se / vna substantia idem. Vnum secundum accidens / vnum accidens idem. Primo vnum est quod continuum est: ut quantitas/qualitas/motus localis. Secundo quod consimile subiectum habet/potentiamque subiectiuam: ut res naturales omnes.

Tertio, Quae sunt eiusdem generis: ut homo & equus sunt eiusdem generis scilicet animalis. Et haec dicuntur unum genere.
Quarto, Quae sunt eiusdem speciei: ut fortes & plati huius speciei homo. Et haec dicuntur unum specie.
Quinto, Quae apud mentem eandem habent intelligentiam: ut synonyma: ens gladius/merum vinum.
Sexto, Unum est quod divisionem non admittit/aut secundum quod huiusmodi capitur: hoc est aut quod in indivisibile concipitur intelligitur, ut intelligentia/vel quod natura distrahatur: ut quod non potest.
Septimo, Quae uni attribuntur: ut scientiae partiales dicuntur una scientia quia uni generi subiecto attribuntur/ & totus exercitus unus quia uni attribuitur duci.
Octavo, Quod unam habet speciem formamque substantialem: ut res naturalis omnis/ una dicitur a forma substantiali. Sunt praeterea modi unius generis/ scilicet unum genere generalissimo: & unum genere subalterno. Et unius speciei, aliquid est unum specie specialissima/ aliud specie sub alterna/ & unius numero quod aliquid sunt unum nomine/ alia definitione/ alia proprio/ & alia accidente: sicut idem diversis dicitur modis. Sed modi unius generis ad unum genere proportionem quadam reducuntur. Et modi unius speciei etiam ad unum specie reducuntur.
Nono, Quod modi multorum ex praedictis modis unius per analogiam oppositi dicuntur. **Quatuordecim** modi entis: quod dividitur in ens secundum se et ens secundum accidens. **Ens secundum se/ substantia** idem. **Ens secundum accidens/ accidens** idem. Itaque decem primi modi entis secundum decem praedictamenta sumuntur: substantiam/quantitatem/ ad aliquid / qualitatem. Primo enim substantia est/ secundo quantitas/ tertio ad aliquid/ quarto qualitas: & ita de alijs. **Undecimo**, Ens significat verum: quo modo dicimus/ non entium hoc est falsorum non esse scientiam. **Duodecimo**, Ens dicitur cum accidens de subiecto dicitur: ut homo est albus. **Decimotercio**, Cum subiectum de accidente dicitur: ut album est dulce. **Tres** modi entis per accidens sunt duodecim/ decimus tertius/ & decimus quartus modi entis ultimo addendi. **Quatuor** modi substantiae. **Primo**, Ens per se subsistens aut eius pars: ut homo/ anima/ corpus/ caput/ pes. **Secundo**, Forma: ut anima est substantia rei vivens. **Tercio**, Quo destructo destruitur totum: ut forma substantialis & pars integralis praecipua. **Quarto**, Diffinitio: ut genus & differentia sunt de substantia speciei. Et hi modi reducuntur ad substantias universales: quae univrsali generalique ratione explicantur/ & ad particulares particularique notionem designatas: ut corpus homo. **Octo** modi eiusdem (quod dividitur in idem secundum se & idem secundum accidens. Idem secundum se/ substantia. Idem secundum accidens/ accidens) sumendi sunt ut modi unius. Nam unum & idem sola ratione differunt. Nempe ens & unum sola ratione differunt: idem ens & idem sola discrepant ratione/ idemque subiecto sunt ergo unum & idem unum tertio scilicet enti subiecto eadem: inter se sunt eadem. Quaecumque enim unum & idem sunt eadem: illa inter se sunt eadem. **Octo** modi diversi ex opposito modorum eiusdem sumuntur: sicut modi multorum ex opposito modorum unius. Sicut enim unum & idem subiecto idem sunt: ita multa & diversa si enim aliqua duo inter se sunt eadem/ & eorum opposita erunt eadem. **Duo** modi differentis. **Primo**, Quae eadem tertio diversa/ inter se aliquo modo sunt eadem: ut fortes & plati diversi specie ab equo inter se sunt idem specie. **Secundo**, Differentis est quicquid ab aliquo est diversum, quare tot sunt modi differentis secundum quot sunt modi diversorum. **Quing** modi similis. **Primo**, quae consimili aliqua passione sunt passa, ut duo calida aut duo alba. **Secundo**, quae pluribus consimilibus passionibus sunt passa: ut duo quorum unum album est & alterum dulce. **Quarto**, quae eandem secundum speciem habent qualitatem ut duo habentes logicam. **Quinto**, quae unam plus minus habent qualitates secundum quas propria fiat alteratio: ut ignis & aer similem habent caliditatem secundum quam fit propria & proprie dicta alteratio. Maxime enim propria alteratio fit secundum has qualitates: calidum/ frigidum/ humidum/ siccum. **Quing** modi dissimilis ex opposito sumendi sunt. **Quing** modi oppositorum. **Primo** relatiua: ut pater & filius. **Secundo** privatiua: ut videns & cecum. **Tercio** contraria: ut album & nigrum. **Quarto** contradictoria: ut quae sunt inter esse & non esse generationis extrema, hoc est/ quae sunt inter terminum finitum & infinitum: quibus terminus a quo incipit generatio & in quod tendit exprimuntur. Nam ex igne fit non ignis: aut contra ex non igne fit ignis. **Quinto**, Quaecumque de eodem verificari nequeunt: ut disparat homo/ equus. Nam per definitionem de seipsis verificari non possunt: quandoquidem univrsaliter de se invicem negantur: ergo neque de eodem tertio possunt verificari. Nam quaecumque de eodem tertio verificantur: & de se invicem verificabuntur. **Quing** modi contrariorum. **Primo**, quae eadem in se non possunt/ genere differentia: ut linea & scientia, linea enim in corpore est subiecto: scientia autem in subiecto incorporeo/ & linea de genere quantitatis est: scientia autem de genere qualitatis. **Secundo**, quae sub eodem genere maxime distant: ut albidissimum & nigerrimum. **Tercio**, quae maxime distant in subiecto: ut album quing graduum & nigrum totidem graduum: idem inexistens. **Quarto**, differentiae oppositae quas generis potestate retinet/ & quae sub illis continentur: ut rationale & irrationale. Eas enim generis animal potestate retinet: nam eas habet de se particulariter verificabiles, ut animal est rationale/ animal est irrationale. Et species sub illis differentijs contentae ut homo & equus itidem sunt contrariae. **Quinto**, quae maxime genere aut specie differunt: ut virtus vicium/ temperantia/ imtemperantia. **Sunt** enim haec diverse species: illa vero diversa genera. Et contrariorum quaedam actus sunt scilicet quae actus important: ut calefaciens & frigefaciens, quaedam habitus/ quae habitum denotant/ ut virtus vitium. Quaedam agentia: quae rationem habent actionis/ ut calefactiuum frigefactiuum. Quaedam patientia: quae passionis habent rationem/ ut calefactum frigefactum. Quaedam ut habitus & privatio: cum unum in affirmatione est/ alterum vero in negatione, ut calidum frigidum/ album nigrum/ lumen tenebrae. **Octo** modi prioris. **Primo**, quod loco est propinquius, ut ignis est prior caelo quae aer: & secundus est prior ad primum quae tertius. **Secundo**, quod secundum tempus est alteri vicinior: ut octogenarius est prior centenario quae vigenarius. **Tercio**, quod secundum motum/ ut quod est primo mouenti propinquius: ut si quis moueat baculum/ & baculus lapidem/ qui deinde pellat aeternum: baculus est prior mouens quae lapis/ quia primo mouenti propinquius. **Quarto**, quod ordine: ut ordine naturae qui est ab imperfectis ad perfecta/ elementa sunt priora mineralibus/ & haec vegetabilibus/ haec vero animalibus. Sic ordine doctriinae/ litterae sunt priorae syllabis. **Quinto**, potestate: ut rex est prior milite/ & magister alius homine privato: quae maiorem habeat auctoritatem. **Sexto**, quod cognitione alterum praecedat/ hoc est sine quo aliud cognosci non potest: ipsum tamen sine alio bene potest cognosci/ ut principia scientiarum. **Septimo**, passione: ut generatio est prior corruptione/ & augmentatio diminutione. **Octavo**, quod natura: & est quod ad alterum in subsistenti consequentia sequitur quae non conuertitur, ut animal est prius homine. **Nono** modo Posterioris ex opposito sumuntur. **Quatuor** modi potestatis. **Primo**, Potentia actiua: ut virtus motiua aut calefactiua. **Secundo**, Potentia passiva: ut materia susceptiua transmutationum. **Tercio**, Quod secundum voluntatem alterum perficit: ut qui alius praesunt eorum opera & studio ad vite honestatem dirigendis/ qui & magistratus & optimates dicuntur. **Quarto**, Est naturalis potentia vel habitus/ quo ne in deterior labamur defendimur, ut naturales potentiae ad virtutem scientiamque inclinantes: similiter & habitus virtutum/ scientiarumque. **Quatuor** modi possibilis: ex praedictis quatuor modis sumuntur. Nam possibile est denominatiuum potentiae: & id dicitur possibile quod habet potentiam. Modo quot modis dicitur principaletot modis dicitur & denominatiuum. **Quatuor** modi impotentiae ex modis potestatis opposito modo sumuntur. Nam quot modis dicitur unum oppositorum: tot modis & reliquum. **Quatuor** modi impossibilis ex opposito modorum possibilis sumuntur. Capium tur praeterea possibile & impossibile ut passionem sunt propositionum. Estque possibile/ propositio quae potest esse vera: ut homo est sedens. Et impossibile/ propositio falsa quae vera esse non potest, ut homo est lapis. **Quatuor** modi quanti. **Primo** per se quantum. **Secundo** per accidens secundum alia praedictamenta sumptum. **Tercio** pluralitas. **Quarto** magnitudo vt lineae/ superficies/ corpus. **Quatuor** modi qualitatibus. **Primo** substantialis differentia. **Secundo** formae & figurae: ut abstracta mathematica. **Tercio** sensibilibus passionem. **Quarto** affectio quaecumque ad bonum aut malum. **Octo** modi ad aliquid. **Primo** secundum rei essentiam/ ut idem diversum. **Secundo** secundum numerum & magnitudinem: ut duplum & dimidium equale & inaequale. **Tercio** secundum mensurans & mensuratum: ut scientia scibile. **Quarto** secundum potentias: ut calefactiuum & calefactibile. **Quinto** secundum qualitatem: ut simile & dissimile. **Sunt** enim eadem quorum una substantia est. Aequalitas quorum quantitas est una. Similitudo quorum una est qualitas & similitudo. **Octavo** quod aliquid praedictorum denominare contingit: ut homo/ quae ei accidat posse esse se duplum. **Quatuor** modi perfecti. **Primo** extra quod nihil est: deficientes accipere quod siue sit attinens essentiae. **Secundo** cui nihil deest secundum suum genus atque naturam. **Tercio** cui nulla perfectio deest quae ipsum perficere nata sit. **Quarto** quod ad finem ordinatur honestum. **Novem** modi termini. **Primo** est quantitas vltimum. **Secundo** extra quod nihil est accipere rei. **Tercio** infra quod omnia sunt rei. **Quarto** forma sensibilis. **Quinto** ad quod tendit motus. **Sexto** unde proficiscitur motus: aut ad quod euadit completus. **Septimo** finis. **Octavo** vniuersiuisque actus & forma. **Nono** diffinitio. **Quing** modi secundum quae. **Primo** speciem importat. **Secundo** prioritatem. **Tercio** finem. **Quarto** causam. **Quinto** locum & positionem. **Quing** modi secundum se. **Primo** speciem nominat. **Secundo** esse in aliquo. **Tercio** esse primo. **Quarto** non esse alteram causam. **Quinto** soli inesse. **Quatuor** modi habitus. **Primo** quidam secundum se est partium ordo & ad se & ad locum. **Secundo** habere indumentum. **Tercio** quaedam permanens affectio ad bonum vel malum. **Quarto** talis affectionis pars. **Quatuor** modi passionis. **Primo** est qualitas secundum quam est alteratio. **Secundo** talium qualitatum alteratio. **Tercio** eiusmodi qualitatum nocumentum atque detrimentum afferentes alterationem. **Quarto** vehementes aut gaudiorum aut tristitiarum appetitus. **Octo** modi privationis. **Primo** si quod natum est haberi quippiam non habet: & si ipsum natum habere non sit. **Secundo** quod non habet quod secundum se aut suum propinquum genus habere natum est. **Tercio** quod quid non habet quando natum est ipsum habere. **Quarto** per vim ablatio. **Quinto** quod omnino aliquid non habet. **Sexto** quod prae habet. **Septimo** quod parum habet. **Octavo** quod facile aut non bene habet. **Quatuor** modi habere. **Primo** est aliquid secundum suam naturam ad suum appetitum quicquid deducere. **Secundo** est habere dispositionem. **Tercio** continens habere contentum. **Quarto** alterius impetum cohibere. **Six** modi ex aliquo. **Primo** ex materia aut secundum genus aut in diuisiuam speciem. **Secundo** ex primo mouente. **Tercio** ex copposito & toto. **Quarto** ex parte. **Quinto** ex aliquo quo mouente secundum partem. **Sexto** ex priore tempore. **Quing** modi partis. **Primo** quod in toto est. **Secundo** quod aliquotiens sumptum totum commensurat. **Tercio** partes subiectiue aut essentielles. **Quarto** in quo resoluitur totum/ & ex quo totum componitur. **Quinto** quod in alicuius diffinitione ponitur. **Tres** modi totius. **Primo** cui nulla partium ex quibus natum est constare deficit abestque. **Secundo** natura multa continens vt genus & vt integrale totum. **Tercio** quod aliunde quae natura multa complexitur & quicquid totum dicitur, quicquid autem transpositione facta non manet idem: omne & non totum dicitur, vt omnis aqua. **Septem** proprietates colobi. Est enim colobum atque mutilum cui aliqua secundum quantitatem abest particula. **Prima** proprietas, continuum esse debet. **Secunda**, quod ablatum fuerit: remanente minus esse debet. **Tertia**, manere debet specie consimile. **Quarta**, dissimilium denominationum partium esse debet. **Quinta**, partes illae diversae non essentielles sed secundum quantitatem sumptae esse debent. **Sexta**, pars propria & substantiae praecipua ablata esse non debet. **Septima**, non debet item interior & latens esse neque noua generatione reparari posse. **Quatuor** modi generis. **Primo** collectio generatorum consimilem speciem habentium. **Secundo** talium generatorum primum principium. **Tercio** passionum subiectum. **Quarto** quod in diffinitionibus primum obtinet locum. **Duo** modi diversorum genere. **Primo** quae idem subiectum primum non habent. **Secundo** quae diversorum sunt praedictamento rum. **Quatuor** modi falsi. **Primo** eorum quae componi non possunt metis affirmatio: & quae dissolui nequeunt negatio. **Secundo** quae videri nata sunt non qualia sunt. **Tercio** qui intentione fallendi rationes

Multa.

Ens per accidens.

Substantia.

Idem.

Diversum.

Differentis.

Simile.

Dissimile.

Oppositum.

Contrarium.

Prius.

Posterioris.

Potestas.

Impotentia.

Quantum.

Qualitas.

Ad aliquid.

Secundum quod.

Secundum se.

Habitus.

Passio.

Privatio.

Partis.

Totum.

Colobus.

Genus.

Diversa generis.

Falsum.

Introductio

fiderat/ sed potius vt cōmensurabilia atq; incommensurabilia aut aliquid huiusmodi. Conuenit tamen cum prima philosophia q̄ ipsa idem idem contemplantia sit: & immobilia & tanq̄ separata consideret, non tamen re ipsa separabilia sunt quemadmodum diuina illa quæ sapientia ideo iure Theologia nominata/contempletur. Ex his itaq; liquet tres Theoreticas esse disciplinas: Phisicam/ Mathematicam/ & sapientiam quam Theologiam nominauimus, quæ alias disciplinas & actiuas & passiuas longe antecedunt desiderabiliores: & longe sapientia ipsa omnes antecellit/ vt quæ sit circa diuinum & honorabilissimum genus. ¶ De his quæ accidunt nulla scientia aut contemplantia aut effectiua: studium/ curamq; adhibet. Quæ accidunt/ infinita esse possunt: neq; causam determinatam habent. Ea siquidem sophiste curant: qui nulla disciplinis accommoda tractant. Et cum entium quædam semper sint/ quædam plurimum/ quædam neq; semper neq; plurimum: sola ea quæ semper sunt aut plurimum/ disciplinæ curant, accidentia autem neq; semper neq; plurimum existunt. ¶ Entium quoddam quod quid est & substantia est, quoddam q̄tum/ ad aliquid/ quale/ agens/ patiens/ quando/ ubi/ situm/ & habitum/ quoddam secundum se, quoddam secundum accidens, quoddam actu, & quoddam potentia. Item ens vno modo verum/ & nō ens falsum dicitur: quo pacto semper contradictorium alterum ens est/ alterum vero non ens, suntq; ens & non ens hoc pacto circa intellectus complexiones: & non in rebus exteris & quæ sint extra mentem & intellectum sitæ. Sed hæc amplius determinare alter exigitur locus, nunc autem ad ens quod quid est & substantia: aperiendum nos conuertamus.

¶ In sex primos Metaphysicos Aristotelis libros introductionis finis.

In sextū librū introductio a q̄stionibus aspiciatur exordii. Quarū prima est. Quo a ceteris disciplinis hæc disciplina differt. Responso. Differt primo, quia hæc disciplina principia & causas entium vt entia sunt/ & sub entium ratione considerat. Non autem alie considerant res quatenus entia sunt: sed vt transmutabilia/ commensurabilia/ proportionabilia/ aut alia quib; speciali ratione. ¶ Secundo, hæc disciplina simpliciter quid est substantiam contempletur. Nō autem aliarum vlla: sed vnaquæq; circa aliquod vnum speciale inira ens aut substantiam versatur, vt logica circa verum & falsum/ Geometria circa magnitudinem/ Arithmetica numerum/ Astronomia corpora celestia. ¶ Tertio, quia hæc disciplina quodammodo vniuersalis est ob vniuersalem generis subiecti rationem: a quo vt scientia omnis suam sumit vnitatem/ ita vniuersalitem aut particularitatem. Alie vero discipline ad hanc collas & quodammodo particulares sunt: q; particularem habent eorum genera subiecta rationem & rationē entis inferiorum. ¶ Conuenit tamen ista disciplina cum alijs, quia sicut alie suum genus subiectum esse non demonstrant sed supponunt: ex eo q; genus subiectum est finis ipsarum disciplinarum/ & cuius cognoscendi gratia ipse discipline ordinantur. Finis autē non probatur demonstratione nec inquiritur/ sed supponitur: ita hic neq; ens neq; substantiam esse demonstrandum est sed supponendum/ q; ens huius discipline genus sit subiectum. ¶ Secunda questio. Quo hæc disciplina a naturali philosophia differt. Responso. ¶ Primo differt quia naturalis philosophia circa quoddam genus entis versatur: quod quidem est substantia principium sui motus & quietis in se habens. Metaphysica vero circa ens ipsum. ¶ Secundo, quia solum circa mobilia & inseparata id est tum re tum ratione materiae coniuncta ipsius philosophiæ naturalis consideratio existit. Prima autem philosophia circa omnino immobilia & per se & per accidens omninoq; separata & re & ratione existit. ¶ Tertio, omnis philosophiæ naturalis consideratio est vt consideratio simi: quod materiam dicit scilicet naturam/ & formam scilicet eorum: q; philosophia naturalis de formis considerat quatenus materiae coniuncte sunt. Prime autem philosophiæ consideratio est vt consideratio eorum: quod formam importat ratioe a materia sensibili abstractam. Nempe metaphysicæ consideratio de abstractis est non modo ratione sola vt eorum: verum etiam re ipsa. Conuenit tamen naturalis philosophia cum hac supramundana: quia vt supramundana philosophia contemplantia est ita & naturalis philosophia. Quod hac ratione constabit. Omnis scientia/ omnisq; disciplina (nomen scientiæ ad omnem virtutem intellectualem tum contemplantiam/ tum actiuam/ tum factiuam extendendo) est contemplantia: quam graeci Theoricam uocant/ aut actiuam: quam dicunt Practicam/ aut factiuam: quam dicunt Poeticam/ vt sextus Aethicorum liber planius ostendit. At vero philosophia naturalis/ actiuam non est. Nam scientia omnis actiuam secundum electionem est: & earum quæ intra nos sunt actionum. Naturalis autem philosophia secundum electionem non est/ neq; earū actionum quæ sunt intra nos: non est igitur naturalis philosophia/ actiuam. Neq; itidem est factiuam. Nam omnis scientia factiuam etiam secundum electionem est & earum effectuum quæ in opus extrinsecum transeunt. Atqui naturalis philosophia neq; secundum electionem est/ neq; earum est effectuum quæ in opus extrinsecum transeunt: non est igitur factiuam. Et manifestum est philosophiam naturalem/ scientiam esse & disciplinam. Relinquitur igitur a sufficienti diuisione ipsam esse contemplantiam. ¶ Tertia questio. Quo hæc disciplina a Mathematica differt. Responso. Differt primo. Quia Mathematica circa vnum genus entis versatur quod est quantitas. Metaphysica vero circa ens ipsum. Secundo, quia Mathematica ea quæ determinat non vt entia sunt considerat: sed potius vt commensurabilia atq; incommensurabilia aut aliquid huiusmodi. Metaphysica vero entia vt entia sunt considerat. ¶ Conuenit tamen primo Mathematica cum sapientia: q; sicut ipsa Metaphysica contemplantia est ita & Mathematica/ quod eadem ratione vt de philosophia naturali modo deductum est ostendi possit. ¶ Secundo, quia vt Metaphysica immobilia & separata considerat ita & Mathematica, hæc quidem ratione sola separata/ illa vero & re & ratione se iuncta. Siquidem ea quæ considerat Mathematica/ re ipsa separabilia non sunt: sed materiae sensibili addita. Ea vero quæ diuina sapientia (& idcirco graeco nomine recte Theologia nominata) considerat re ipsa prorsus separata sunt & penitus immobilia. Magnitudines enim vt a Mathematico considerantur/ ratione quidem a motu abstractuntur: circa eas tamen motus/ augmentatio/ diminutio/ rarefactio & condensatio fieri possunt. ¶ Ex his itaq; constat tres Theoreticas/ contemplantiasq; de rebus esse disciplinas: Phisicam/ Mathematicam/ & Metaphysicam/ quam & sapientiam & Theologiam ante nominauimus. Quæ quidem tres ceteris multo desiderabiliores & magis expecti dignæ: alias disciplinas & actiuas & factiuas longe dignitate antecedunt. Et longe sapientia ipsa omnes etiam contemplantias antecellit: vt quæ circa primum & honorabilissimum genus scibile. Nempe ea primum

primum supremumq; ens/ superexcellens & superperfectum considerat. Scientiæ autem ob materiae subiectæ præstantiam & nobilitatem/ vna q̄ altera honorabiliores sunt. ¶ Quarta questio. An entis per accidens sit scientia: scientiæ nomine artem simul & prudentiam intelligendo? Responso. Non. ¶ Primo, quia de his quæ accidunt/ quæq; raro sed neq; a natura neq; intentione determinata eueniunt: nulla scientia contemplantia studium curamq; adhibet/ neq; actiuam/ nec deniq; factiuam: ergo de eis nulla scientia studium curamq; adhibet. Entis igitur per accidens non est scientia. ¶ Secundo, quæ accidunt/ infinita/ numeroq; indeterminata esse possunt. Nam ex vna causa per accidens infiniti & incerti numero effectus possunt euenire, vt ex ambulatione ad forum: inuentio debitoris/ inuentio pecuniæ/ perditio inuentio patris/ vulneratio a lapide decidente/ & ita de alijs. Neq; causas habent determinatas: nam vnus casualis aut fortuitus effectus ex infinitis & numero quidem indeterminatis causis accidere potest: vt inuentio debitoris ex profectioe ad locum comparandi victus gratia/ ex deambulatione animi laxandi gratia/ & fuga aduersarij persequentis/ ex persecutione inimici fugientis/ ex motu ad videnda spectacula. Infinitorum autem & quæ causas indeterminatas habent non est scientia: igitur entis per accidens non est scientia. ¶ Tertio, entia per accidens sophiste curant: qui propria & quæ per se sunt reiciunt. At sophiste nulla disciplinis accommoda/ conuenientiaq; tractant: sed ea solum quæ a disciplinis reiecta sunt/ nullumq; ad doctrinam habent momentum. Igitur entis per accidens non est scientia. ¶ Quarto, entium quædam semper sunt: vt supramundana & orbium celestium rationes. Quædam plurimum sunt & frequenter eueniunt: vt pluuia in hyeme/ tonitruum in estate. Quædam vero neq; semper neq; frequenter eueniunt/ sed raro admodum: vt quæ a casu aut fortuna contingunt, hæc supposita diuisione sic formatur ratio. Sola ea quæ semper sunt aut plurimum/ discipline curant. Accidentia autem (capiendo secundo modo superius posito accidens) neq; semper neq; plurimum existunt sed raro. Igitur eorum non est scientia. ¶ Quinta questio. Cui modi entis? Responso. Entium quoddam quod quid est & substantia: vt homo/ quoddam quantum vt bicubitum/ quoddam ad aliquid vt duplum/ quoddam qualitas vt albedo/ quoddam actio vt calefacere/ quoddam passio vt caleferi/ aliquid est quando vt esse in die/ aliquid ubi vt esse in aere/ quoddam situm vt sedens iacens/ quoddam habitum vt tunicatum calceatum. Præterea quoddam ens est secundum se sine substantia. Quoddam secundum accidens siue accidens, quoddam actu vt equus nunc viuens/ quoddam potentia vt equus cras nasciturus. Præterea ens vno modo verum est & propositio vera/ & non ens falsum siue propositio falsas: a quo pacto dicitur vnum contradictorium semper ens & alterum non ens/ hoc est vna contradictorium vera est altera falsa. Et ens & non ens hoc modo circa intellectus complexiones/ affirmationem scilicet & negationem consistunt. Siquidem circa compositionem & diuisionem intellectus consistit veritas & falsitas. Neq; ponendum est hoc modo verum & falsum in rebus exteris & quæ sunt extra mentem. Vera quidem propositio mentis dicitur: quæ in re habet respondentiam/ & ita enunciat sicut sese res habet. Et falsa: quæ non habet respondentiam in re/ & secus ac res enunciat. perinde atq; imago vera dicitur quæ suo respondet extero exemplari: & falsa quæ non respondet. Vocalis autem & scripta propositio vera dicitur ex eo q; exprimit mentalem veram: & falsa quæ explicat exteriusq; profert mentalem falsam. Perinde atq; vrina sana dicitur quæ sanitatis signa præstat: & ægra quæ indicat ægritudinem. Sed ad hæc amplius determinanda alter exigitur locus: nunc ad substantiæ naturam aperiendam nos conuertamus oportet.

¶ Commentarij in sex primorum librorum Metaphysicæ Aristotelis introductionem finis. (ooo ooo ooo ooooo)

IN DIALOGOS INTRODUCTIONIS Metaphysicæ declaratorios Iacobi Fabri Stapulensis præfatio.

Interrogasti me doctissime Germane: cur per Dialogos & non potius oratione perpetuo discurrere commentarios tibi dicatos composuerim. Hanc rationem accipe. Ad hoc faciendum honestus adolescens Guillelmus Conterius qui me per Italicam oram comitatus multa officia præstitit: facile induxit. Si ita feceris inquit: admonebis qui docturi erunt quo pacto interrogare debeant/ interrogataq; docere: & simul vtiliter discipulo consules & docenti. Admonuit me præterea legentes monere fronti præfixam Itagogen quo facile memorie mandetur in artificio esse constitutam, & questiones/ ordinem/ seriemq; prædicamentorum sequi: & affirmatiuas questiones per an & nunquid/ responsonem exigere negatiuas: & contra negatiuas/ affirmatiuas, & earum dilutiones propriis elementis suo ordine paragraphis distinctis esse querendas. Atq; vos ita estote moniti, & quicunq; docendi munus prouinciamq; assumet: se putet Theoreticum, quicunq; vero probus adolescens docebitur: se Neanium putet aut putet Eutycherum.

¶ Dialogorum Metaphysicæ introductionis nota.

¶ Acroamatica/ auscultatoriæq; non passim omnes sed selecti pauci ad Metaphysicorum audicionem admittebantur. ¶ Antichthona/ terra terræ contraposta. ¶ Singula singularia. ¶ Architectus/ qui ædificandi scientiam habet: quæ ceteros ad artis opera dirigit. ¶ Nos scientiæ nomen ad habitus tum actiuos/ tum factiuos (qui sunt prudentia & ars) hoc in loco extendimus. ¶ Archetypus/ exemplaris. (ooo)

**IACOBUS FABRI STAPV-
LENSIS IN INTRODVCTIONEM METAPHYSICORVM ARI-
stotelis commentarij per Dialogos digesti. Quorum primi interlocutores sunt.**

Theoreticus Metaphysicus. Neanias adolescens.

Vid libri o dulcis Neania nūc in manib⁹ tenes? Ne. Est nescio quid o Theo-
retice forte (vt aiunt) minus minimo, tolle hunc ipsum si placet atq; introspece, hunc mihi nunc
vnu meorum equalium e literarum ludo reuertenti obuiam factus obtulit: neq; satis senten-
tia teneo. The. Introductio quaedam esse videtur in Acroamaticam Aristotelis philosophi sapie-
ntiam. Ne. Ita certe (recorder) qui mihi ipsum obtulit: titulum pronuntiabat. The. Sed o praecia-
re indolis Neania: tam praeciarum nomen (dico sapientiam) minime abs te excidere debuisset. Sed
quid etiam si ipsius aliquid intelligeres? O ptares ne? Ne. Maxime: et oportune nunc quidem. Nā
hac ipsa hora ludus vacat, ceteriq; mei coequales alicui nunc honesto ocio indulgent. Si autem
minus tibi molestum esset O sapientissime Theoretice (talem enim te fama autumat) ruditatem
meam informare: me dedo ad quaeuq; voles paratissimum. The. Probe adolescens qui possim? li-
bellum haud quaerit euolui. Ego vero si vel in cursu transigissem et me id posse sentirem: mihi

tecum gratissimus suscipiendus esset iste labor. Ne. Equidem credo / et si nondum totum euolueris id vel q̄ maxime posse. The.
Quia igitur te sic affectum video / teq; id vehementer exoptare, quid possim experiri. Attende igitur aliquando praeciarus a tuo
praecceptore audieturus, et quae minus in ocio et pro hac nostra (cum alterius negocij vacui sumus) communi recreatione expedi-
uerimus: haec omnia plenius qui te curant sapientes tui praecceptores te alias informabunt. Nunc abs te sciscitor: quid existimas haec
vocalia sex: Sapientia / Causa / Disputatio / Eus / Distinctio / Comparatio: fronti adiecta sibi praetendere velles? Ne. Etiam id ad te doce-
ri cupio. Theoreticus. Nihil o Neania nisi materiam qua sex primos seu auscultatoriae sapientiae libros Aristoteles digesti. Primus
siquidem est de sapientia. Secundus de causis q; in infinitum non prodeant: sed ipsarum omnium vna sit prima. Tertius disputat.
Quartus entis naturam edocet / q; omnia ad vnum maxime ens: perinde atq; omnes causas ad vnam primam et maxime causam
sunt reducenda. Quintus quotiens complura illic contenta vocalia dicantur: distinguit. Sextus sapientiam ad inferiores disciplinas
tum naturalem philosophiam tum mathematicam comparat. Ne. Satis mihi videor sex praepositorum vocabulorum rationem te-
nere. The. Mox sapientiam ipsam finit q; sit quae maxime scibilia / primas causas / et prima principia contempletur, cuius hunc
intellectum esse putes. Sapientia est eorum quae in natura sunt honorabilissima entia: intellectus pariter et scientia. Ne. Hanc ego di-
gnissime vir quam subiungis interpretationem me audiuisse recorder ab Agatbo et Aristo viris admodum bonis et in morum
disciplina eruditis. Arbitror ergo in hac finitione maxime scibilia propter scientiam metaphysicam appositum fuisse: et deinde
subiunctum primas causas et prima principia propter intellectum metaphysicum. The. Recte sentis, deinde finit vt vides quae pri-
ma principia et primas causas hic vocet, quid sapiens, et sapientiam et sapiens interpretatur: sexq; sapientis adiungit conditiones.
Ne. Sed cum dicis qui hanc sapientiam possidet: an aliquid singulare denotes / in diuiduene demonstrat quicq; The. Parua sunt
quae petis o dulcis Neania, audisti ne quae in definitionibus vniuersalia signa videntur: non esse vniuersalia, et quae singularia vi-
dentur: itidem neq; esse singularia, quandoquidem omnis definitio sit vniuersalis: maximaq; circa definitiones cura sanaq; in-
telligentia adhibenda sit. Ne. Audieram equidem: sed ita sum fluxa / labilisq; memoria: vt iam e mente lapsam excidisset. The. Hanc
itaq; possidere sapientiam est possidere sapientiam in ea ipsa significatione qua nuper definitam audiuisti, alias quascumq; signifi-
cationes ne cura nec te deturbent. Deinde quaestiones format quarum quidem quarundam praecedunt elementa: quarundam etiam
subsequuntur. Elementa voco principia. Sed te iam interrogo. Quid? Ne. Nescio quid huic in quaestioni respondere debeam. The.
Non iniuria profecto, nam quaestio quaerit quaeuq; prius definita fuerunt, definitionesq; praemissae hanc absolunt quaestionem:
suntq; nobis elementa. Sed nunc serio te percontor. Quid sapientia? Ne. Haud dubito esse respondendum eam ipsam esse quae maxi-
me scibilia / primas causas / et prima principia contempletur. Quod si mihi peteres hanc explicare: protinus subiungerem sapientiam
intellectum esse et scientiam eorum quae in natura sunt honorabilissima. The. Docte quidem. Quae prima causa et prima prin-
cipia? Ne. Suprema illa et honorabilissima in natura entia. The. Probe iterum. Sunt enim illa venenatissima mundi intelligibili-
bus entia et illius foelicissima lucidae regionis: cuius terram oculis mortalium intueri concessum est. Eorum enim terra / coelum ip-
sum est: omnium eorum quae ipsum inhabitant infimum, et ita ad illa beatissima et optima entia sese habens: vt terra haec nostra
et nostris pedibus subdita ad nos sese habet. Ad quam diuinam Antichthonam cum mortales oculos conuertimus: nos in suspi-
ria trahit huius tam lucidae / tamq; foelicis regionis desiderio, quae aliquando o amice Neania si recte in hac turbulenta et inferiori
regione viuimus: nostra regio futura est. Cuius si terra tam lucida miriq; decoris inspicitur: quales arbitraris o amice illius regio-
nis incolae? Ne. Arbitror mirae / haud dicibilis / incoGITABILISq; pulchritudinis. The. Et bonitatis quidem et sapientiae. The. Sed tu modo
dic quomodo sapientiam ipsam interpretaberis. Ne. Metaphysicam / primam / supremam / diuinam / supramundanamq; philo-
sophiam. Theore. Potius metaphysicam interpretare supranaturalem supramundanamq; philosophiam. Quid sapiens?
Ne. Is est qui vt paulo ante definita est possidet sapientiam. The. Sane. Sed quo pacto interpretaris sapiens? Ne. Metaphysicam
primam / supremam / diuinam / supramundanamq; philosophiam: aut potius vt tibi placet metaphysicam interpretor supra-
naturale / supramundanamq; philosophiam. The. Erudite quidem, eorū quodlibet sapiens interpretatur. Sed velle aliquod eorū quae diximus
mihi demonstrare. Ne. Non audeo dicere te me fallere velle / cum id opus officiumq; minime sapientis sit, sed me potius probas an
cum male tenaci sum memoria vt dicebam: id a me iam exciderit quod a te dictum audiri haec esse principia. The. Non ab re

Quaestio
regiois
pulchritudo.

intellectum esse et scientiam eorum quae in natura sunt honorabilissima. The. Docte quidem. Quae prima causa et prima prin-
cipia? Ne. Suprema illa et honorabilissima in natura entia. The. Probe iterum. Sunt enim illa venenatissima mundi intelligibili-
bus entia et illius foelicissima lucidae regionis: cuius terram oculis mortalium intueri concessum est. Eorum enim terra / coelum ip-
sum est: omnium eorum quae ipsum inhabitant infimum, et ita ad illa beatissima et optima entia sese habens: vt terra haec nostra
et nostris pedibus subdita ad nos sese habet. Ad quam diuinam Antichthonam cum mortales oculos conuertimus: nos in suspi-
ria trahit huius tam lucidae / tamq; foelicis regionis desiderio, quae aliquando o amice Neania si recte in hac turbulenta et inferiori
regione viuimus: nostra regio futura est. Cuius si terra tam lucida miriq; decoris inspicitur: quales arbitraris o amice illius regio-
nis incolae? Ne. Arbitror mirae / haud dicibilis / incoGITABILISq; pulchritudinis. The. Et bonitatis quidem et sapientiae. The. Sed tu modo
dic quomodo sapientiam ipsam interpretaberis. Ne. Metaphysicam / primam / supremam / diuinam / supramundanamq; philo-
sophiam. Theore. Potius metaphysicam interpretare supranaturalem supramundanamq; philosophiam. Quid sapiens?
Ne. Is est qui vt paulo ante definita est possidet sapientiam. The. Sane. Sed quo pacto interpretaris sapiens? Ne. Metaphysicam
primam / supremam / diuinam / supramundanamq; philosophiam: aut potius vt tibi placet metaphysicam interpretor supra-
naturale / supramundanamq; philosophiam. The. Erudite quidem, eorū quodlibet sapiens interpretatur. Sed velle aliquod eorū quae diximus
mihi demonstrare. Ne. Non audeo dicere te me fallere velle / cum id opus officiumq; minime sapientis sit, sed me potius probas an
cum male tenaci sum memoria vt dicebam: id a me iam exciderit quod a te dictum audiri haec esse principia. The. Non ab re

respondes. Nam cum principiorum alia non sint principia: videtur nihil eorum quae tractauimus demonstrari posse: et interpre-
rationes ipse ad definitiones quae principia sunt reduci videntur. Tibi ue ita esse videtur. Ne. Videtur omnino. The. Dic quid sapi-
entis conditiones? Ne. Ita ne respondendum esse cenfes: sex esse. Sapientem scilicet maxime omnia scire vt contingit, difficillima cogno-
scere. Scientiam nactum esse certissimam. Circa scientiam omnem: causas assignare posse. Scientiam maxime propter se sciendiq; gra-
tia expetibilem habere. Habere item et scientiam principalissimam et maxime liberam. The. Ita respondendum. Ne. Certe.
Sed mihi complures reliqua esse videntur: vt ceteris praesse et principari ad commune bonum dirigere / leges condere / et cons-
datis exequi curare, tales er go audiri maxime sapientes vocare. The. Haud satis attendisti dictum fuisse eam solum sapientiae signifi-
ficantiam nos curare oportere: qua definita est intellectum et scientiam earum rerum esse quae honorabilissima sunt in natura, imo
vero nihil aliud iterum esse dico nisi summorum rerum principiorum et aeternarum rerum omnium rationum cognitionem, et
illius sapientiae / aut potius hac sapientia praediti sapientis: conditiones sex adduxisti. Et quas vltimus assignasti non ipsius vere sapi-
entis sed ciuilitatis periti existit. Qui si dicitur sapiens / et statuarius Polyctetus sapiens: nihil hic talem sapientiam curamus.
Sed forte tibi non ab re obrerit difficultas, si haec ipsa non sint sapientis officia: et foriter / et temperate / et magnifice / et ma-
gnanime agere / aliosq; ad ita viuendum dirigere, dubitas forte an er go malus sapiens esse possit? Ne. Dubito plane. The. Haec pro-
fecto officia non a sapientia: sed fortitudine / temperantia / magnificencia / magnanimitate / atq; iustitia proficiuntur, verumtamen non piens,
immerito dubitas, dic age putasne corpus agrum optimas eius operationes habere: ipseq; efficere possit? Ne. Non puto. The. Putas
malitiam omnem vt timiditatem / intemperantiam / pusillitatem / pusillanimitatem / et iniustitiam: quandam esse animi egritudi-
nem? Puto. The. Si itaq; ita mentis egritudo ad mentem / vt corporis egritudo ad corpus sese habeat: malus vt timidus / intemper-
tus / paruificus / pusillanimus / et iniustus: minime optimam mentis operationem faciet / nam mente aegrotat. Ne. Ita est. The. Si te
percontor quis optimus oculi sit habitus: quid respondebis? Ne. Optima oculi sanitas. The. Quid si te rogo quae eius optima sit ope-
ratio? Ne. Visio optimi visibilis: arbitror id esse. The. Verum dicis / vt solis. Sed quem dices optimum mentis habitum? Ne. Sapien-
tiam. The. Quam optimam mentis operationem? Ne. Contemplationem. The. Verum dicis optimi contemplabilis. Malus igitur haud
quaerit contemplari poterit optimum maximumq; contemplabile: vt neq; oculus aeger optimum maximumq; visibile sufficere. Ne.
ita videtur. The. Vide igitur quo me tua quaestione paueris: quouae a proposito sum digressus. Et hac tamen digressionem vtilitatem
tibi cape. Emitere igitur quantacumq; potes mentis validudinem tibi parare: vt sapiens efficiaris. Omnes certe circa sapientiam ipsam Exhortatio
bonae mentis affectiones / vt ceterae scientiae ceteraeq; virtutes omnes: ad ipsam quaedam preparamenta / dispositionesq; esse debent: ad virtutem.
Et haud secus ad ipsam tendere: atq; omnis corporis harmonia temperamentumq; in sanitatem / optimumq; corporis habitum. Sed
cetera eo quo coepimus modo: discurramus. Vt expertus non artifex an artifex non expertus certius operetur. Ne. Expertus non
artifex artificio non experto certius operatur. The. Id pando. Ne. Verum id mihi potius pandas: sic forte promptiorem ad reliquos
perquirenda / applicandaq; elementa me reddideris. The. Haud male sentis, huius rei elementa sunt haec: experientiam singularium
esse, actus et operationes circa singula versari. Artem vero esse vniuersalium. Responde ergo nunc? Experientia singularium est:
Ne. Concedo. The. Et actus / operationesq; circa singularia sunt. Ne. Et id concedo. The. Ars autem est vniuersalium. Ne. Est. The.
Rursus expertus non artifex experimentum habet: nam expertus est. Ne. Habet. The. Artifex autem non expertus minime habet expe-
rimentum (nam esset expertus) sed solum circa vniuersalia cognitionem. Ne. Ita est. The. Expertus igitur non artifex experientiam
habens quae est ad operandum circa singularia: certius operabitur ipso artifice non experto non habente huiusmodi praesidium ad
operandum circa singularia. Ne. Ita esse oportet. The. Percipisne hinc fieri vt qui rationem habent / vniuersalesq; sine experimento
cognoscunt: circa opus sepius oberrare contingere: cum singularia ignorant? Ne. Ego quidem non satis. The. Quomodo? Ne. Nam
dudici ex singularibus sensus: nobis memoriam ag generari: ex memorijs experimentum: experimentum autem / mentis vniuersale
sequi: quod artis futurum sit principium. Qui igitur fiet vt quis artem habeat: et si artem / vniuersale eius principium: et tamen
non habeat experimentum? Itaq; modo non mihi videtur quispiam vniuersale cognoscens sine experimento: imo neq; artem omnino
sine experimento haberi posse. The. Falsum ergo arbitraris praesuppositum: aliquem scilicet artificem esse et non expertum. Ne. Id
ipsum. The. O amice Neania bifariam artem aliquam nos atquirere contingit. Vno modo per propriam inuentionem, vt si quem
aspis percussit qui protinus epoto aceto se inde affectum sanum cognouerit: deinde compluribus alijs simili periculo detentis / eme-
per et sepius eodem medicamine succurrerit: talis profecto vniuersalis cognitionem habet q; omnis aspide percussus aceto sume-
pto leuetur. Et qui hoc pacto in vniuersalis artisyq; cognitionem deuenierit: ipsum experimentum habere necesse est. Altero autem mo-
do vniuersalis et artis cognitionem alio docente nanciscimur, quem admodum tu modo si meis verbis fidem praebueris quae nuper
dixi: vniuersalis habes cognitionem q; omnem aspide percussus: acetum bibitum leuet / cuius tamen tu minime experimentum has
bes. Ita fit amice vt qui sola doctrina artem sibi comparant: primum artifices sint et vniuersale sine experimento cognoscant: igno-
rentq; et artis et vniuersalis illius singularia: quod tu ignorare videbare. Ne. Non aduertebam profecto: sed iam intelligo, id for-
tū quod tractauimus de arte et artis cognitione quae doctrina alteroq; docente paratur: intelligere debemus. The. Sapis modo, vlti-
terius pergamus, vtrum ipsorum honorabiliorem putas? Ne. Artificem non expertum, sine id ego ostendam. Qui causas cognoscit
ij profecto nescientibus causas honorabiliores sunt, artifices autem et si non experti / causas norunt: experti autem non artifices / mi-
nime, erit itaq; artifex non expertus experto non artifice honorabilior. The. Recte putas, nam cuius solum expertus quia cognoscit:
artifex cognoscit propter quid, intelligo solum expertum qui expertus sit et non artifex. Et hinc euenit vt ipsos architectos magis
pendamus / plurisq; faciamus / et magis honoremus manu operarijs, nam scientiores / sapientioresq; reputamus. Ne. Ita est, sed sine
perficiam. Quos er go (vt dicis) merito scientiores / sapientioresq; reputamus: honorabiliores sunt, faciunt enim scientia et sapientia
(vt sepius me audiuisse memini) suos possessores honorabilissimos. At solum artifices / scientiores sapientioresq; non immerito et
tamus ipsis solum expertis, intelligo tamen scientiores / sapientioresq; scienti atq; sapienti similes, fit igitur iterum vt artifex non
expertus experto non artifice honorantur euadat. Rursum nomine qui docere possunt circa aliquid: honorabiliores censentur
ys qui circa id ipsum docere nequeunt? Theore. Vt ais, est enim omnino scientis signum posse docere. Nea. At solum

Duplex artis
acquirenda ra-
tio.

artifex docere potest: non autē solū expertus, sit igitur ut artifex non expertus experto non artifice honorabilior habeatur. Præterea honorabiliores sunt qui intellectum sequuntur vs qui sequuntur sensum. Atqui solum artifices intellectum sequuntur: qui & causas solus cognoscere faciunt, solum autē experti sensum, nō in merito ergo dicitur est artifice non expertū experto nō artifice honorabilior esse. The. Satis ostendisti, sed cur tot rationibus hanc argumentationem desecasti? quatuor enim effectivorum unicum haberes elementum. Ne. Ob id ipsum, nam elementum hoc qui causas sciunt: quos scientiores / sapientioresq; iure reputamus: qui docere queunt: quine non sensus sed intellectus cognitionem sequuntur: honorabiliores censenda sunt / mihi quadrifidum esse visum est, & a qualitate eius quatuor particularum: particulare sumi posse elementum. The. Nec imperite quidem ita perpendisse videre. Sed perge semper, quis sapienti similior expertus an sensū habens / artifex an expertus architectus an manu operarius / contemplativus an actiuus? Ne. Quæstio hæc tota multas mihi partiales implicare videtur: quæ suo sunt ordine digerenda hoc modo, expertus sapienti similior est solum sensum habentis, & artifex experto, & architectus manu operario, & contemplativus deniq; actiuo. Expertus siquidē sensum habentis sapienti similior esse videtur propter hoc: q. artificii propinquior / similiorq; euadit. Artifex autem ut diximus scienti sapientiq; similis habetur, ut si me cernente expertus aliquis cancrum superposito medicamine sanet / medicaminis illud diligentius obseruet: id ipsum cognoscens ego sensum habeo non experimentum, ipse vero & sensum & experimentum habet, estq; artificii & scienti similior: qui ob experimentum / sanandi habet certitudinem. Ego vero solum sensū habens: minus similis mirisq; certus euado. Et q. artifex experto sapienti similior sit & architectus manu operario: causam iam tetigimus: quia quos iure scientiores sapientioresq; reputamus sapienti sunt similiores. At concessum est artifices expertos / & architectos manu operariis iure scientiores / sapientioresq; reputari, sit igitur ut artifex experto / & architectus manu operario sapienti similior sit. Sunt & alie causæ quas ad ostendendum artificem non expertū experto non artifice honorabiliorē esse adduximus. Verum q. contemplativus actiuo sapienti sit similiores: non vsq; adeo mihi constat / nisi forte dixeris contemplatiuū & ipsū sapientē idem esse. The. Idem certe sed non omnino. Nam omnis sapiens / contemplativus est: imo maxime contemplativus, sed contra non procedit omnem contemplatiuum esse sapientem. Quod quæ modo fiat intellige, intellectus duæ sunt vires: scilicet vis contemplatiua / cuius habitus sunt scientia / intellectus / & sapientia, & vis consultatiua: cuius habitus sunt ars & prudentia: Ars quidem ad faciendum: & prudentia ad agendum. Et hæc & quo pacto scientia / intellectus / sapientia / ars / & prudentia admixtam differant: ex hoc loco intelligere non possis sed moralit philosophia. Ne. Hæc ego omnia superiore anno vna cum Didacto & Eutychemo meis coequalibus ab Eudemone: aliqua etiā ab Aristotele audiuisti. The. Tanto promptius quæ dicere statui deprehendes. Omnem scientem ergo & intelligentem dicere possumus contemplatiuū: ut pote qui partis contemplatiue habitum habeat. Ne. Apparet. The. Non autem omnem scientem aut intelligentem dicere possumus sapientem. Ne. Ita est. The. Non igitur omnis contemplatiuus est sapiens. Ne. Necesse est. The. Sed nunc a gamus: an talis contemplatiuus qui idem sapiens non est / & actiuo & factiuo hoc est prudente & artifice: sapienti sit similiores? Ne. Mihi respondendum est ita esse: sed tu causas adhibe. The. Qui magis causas cognoscit / arbitrarijne sapienti similiores? Ne. Imo. The. Et qui causas necessarias & ut aliter sese habeant impossibiles / & necessariorum & aliter sese habere impossibilium cognoscunt: an causas magis vs cognoscant qui causas contingentes & aliter sese habere possibiles / & contingentium & aliter sese habere possibilibus cognoscunt? Ne. Magis cognoscunt causas: qui necessarias & necessariorum cognoscunt. The. Et omnis sciens quem & contemplatiuum esse fassi sumus: necessarias causas & necessariorum cognoscit, est enim scientia / necessariorum & impossibilium aliter sese habere. Et actiuo & factiuo causas contingentes & contingentium cognoscunt. Quippe cum ars & prudentia circa contingentia & aliter sese habere possibilia sint habitus. Ne. Ita est. The. Omnis igitur contemplatiuus qui & idem sapiens non sit: & actiuo & factiuo sapienti similiores est. Ne. Recte sequitur. The. Doctæ adolescens si totum elementum percurrere vis: videre potes quo ad singula contemplatiuum ipsum quidē etiam sapiens non fuerit: & actiuo & factiuo omnino sapienti similiores. Nam ut diximus magis causas cognoscit, sapientior iure reputari debet: versatur enim circa æterna ut & ipse sapiens, magis docet: nam per causas certissimas / impossibilesq; aliter ut sese habeant, magisq; intellectum sequens: sequitur enim primam sanctem & supremam intellectus portionem in qua ipsa Pallas & ipsa sapientia arcem suam locauit: ex qua ut ex altissima specula cœlestia contemplatur, ars vero & prudentia sequuntur inferiores: quæ oculos a mortalibus nunq; deflectunt. Ne. Mirum in modum hæc audiens oblector / & clarissime intueri videor quæ loqueris: trahisq; me desiderio illius altissimorum contemplatiuis sapientie. The. Iterum iter sapienti similiores est qui magis propter se habitum habet: an qui minus propter se. Ne. Qui habitum habet qui magis sit propter se, nam ex quinta sapientis conditione admittimus: q. sapientia habitus sit maxime propter se. The. Res est indicas. At scientie ipse omnes magis propter se sunt arte & prudentia: quæ immediate ad vitam / visum & necessitatem ordinatae sunt humanam, inuentis enim olim omnibus quæ vsui sunt & necessitati succurrunt humane: Aegyptij sacerdotes perquirentes discipulis vacare cœperunt / omni vite remota sollicitudine, primūq; serunt tunc mathematicas disciplinas inuentas fuisse, oportet igitur contemplatiuum eum qui inferiores habet scientias: & actiuo & factiuo ipsi sapienti similiores esse. Ne. Oportet. The. Dic age rursum qualem dicis sapientem? Ne. Maxime omnia scientem ut contingit. Et tamen si elementum percipere videar quo id efficere possim: te tamē O Theoretice monstratē videor quoquo pacto mihi clarius intelligere. The. Cum tibi ita persuadest ego id libens efficiam. Qui scientiam habet vniuersalissimam: omnia maxime scit ut contingit. Nam qui vniuersale cognoscit / quoquo pacto cognoscit & particularē: quod contra non oportet. Ne. Ita est. The. Sapiens autem scientiam possidet vniuersalissimam. Nam quid vniuersalius ipso maxime ente a quo vniuersa pendent entiat quæ deniq; notione entis vniuersalior: cuius appellationem nulla effugiunt. Ne. Nihil certe maxime ente vniuersalius mihi esse videtur: ut pote quod existimē vniuersi causā esse entisq; notioē nihil iterū mihi occurrit cōmunitus. The. Sapiens igitur eā ipsā scientiā habet q. maxime entis atq; entis notioē est: scientiā habebit vniuersalissimā. Ne. Liquido constat. The. Constat igitur etiā ipsū maxime oīa scire ut contingit. Ne. Cōstat ex vsq; diximus. The. Scit certe maxime oīa in applicatiōe ad ea ipsa & potēs ipsas quibus cōsiderat: ut ad ens / vni / veri / bonū / vniuersū / & similia. The. Quæ iterū eū dicis? Ne. Difficillima cognoscētē, nullus enim q. scitu facilia cognoscit: sapiēs esse censebit. The. Verū, sed ad propositū adduco, vniuersalia & q. a sensu sūt remotissima: nobis cognitū difficillima sūt. Ne. Nemirū. The. At sapiēs talia vniuersa

Scientie præstantiores sunt arte feruili & prudentia

lia contemplatur: nam suprema illa atq; honorabilissima nature entia / quæ sola mente adenda sunt. Ne. Ea ipsa contemplatur. The. Ut enim naturalis philosophia mundum sensibilem contemplatur / & a rebus variabilibus nunq; oculum detorquet: ita hæc diuina sapientia mundum intellectualem & Archetypum nunq; admirari desinit. Putas ergo nos vane dixisse sapientem difficillima cognoscere? Ne. Non temere sed bona ratione id effectum est. The. Qualem iterum ipsum putas? Ne. Scientiam habere certissimam. The. Habet procul dubio quod hac ratione cognoscimus. Tres peripatetici modos ponunt quibus scientiarum altera alteram certior esse contingit, ut quæ causarum est: certior ea est quam præbet effectus, & quæ intelligibilium: ea quam sensibilia ministrant, rum se quæ & quæ simpliciorum: ea iterum quæ compositorum existit. Ne. Ita certum est. The. Quid igitur de ea sentis scientia vbi hæc tria rum moeneniunt: ut quæ est causarum intelligibilium / & simpliciorum. Ne. Certa est admodum. The. Et ea quæ maxime causarum maxime intelligibilium / & simplicissimorum omnium est. Ne. Hæc ceteras certitudine antecedit omniumq; certissima est. The. & gemunc. Sapientia maxime causarum est. Nam earum quæ causæ causarum sunt: & quibus nullæ ulterius sunt causæ, & maxime intelligibilium & quæ solo intellectu in se recepti acumine vix tenuiter adenda sunt, & simplicissimorum omnium ut quæ protus compositionis omnis & actus & potentie sunt expertia. Sapiens itaq; hanc sapientiam obtinet: scientiam habet (ut diximus) certissimam. Ne. Habet ut diximus. The. Dic quæso bone fili Neania si quis te adeat sapientiam traditurus: & opiniones narret / hanc consuet ut vnam quamcumq; alteram defendat: hanc & hanc quomodocumq; concordet / arbitrarijne talem idoneum sapiens Oportet præceptorem. Ne. Indignum hoc O Theoretice mihi esse videtur: quandoquidem fassi sumus hanc omnium esse certissimam: & Metaphysicis opinio maxime sit incerta / quæ animum hæc atq; illuc enagatum impellit, a qua se suapte natura explicare cupit: ut oculus lucem reperiendas quærens a tenebris & puppis naufragij timens a turbine. The. Non est dissona tua hæc de oculo comparatio, vis ergo q. hæc sciens est: tiam sit certissima: hinc fieri ut minime omnium opiniones admittat: hæc summo prece vitet tenebras: Ne. Ita volo. The. Nec iniuria ita sentis. Sed talem offendere præceptorem: baud facillimum est. Rara avis in terra est: nigroq; simillima cygno: Rara avis: & fuluo longe præciofior auro. Longo tempore a Socrate quæ sita: sed nunq; inuenta. Quæ nos pertractamus o amice non sunt nisi quædam tenuia præudia ad ipsam sapientiam: & quæ speciem tenebrarum ad ipsam lucem referunt. Sed proficiscamur, qualis iterum est sapiens? Ne. Maxime singulorum causas assignare potens, nam vniuersalissimas causas & quæ omnium sunt causæ: ipsum considerare iam concessimus. The. Verum quidem concessum est, & quis hac ratione contentus esse possit: addere etiam possumus sapientem omnia scire: ut contingit concessum esse. Ne. Concessum. The. Ex quo iterum efficitur ut sapiens maxime singulorum causas assignabit. Maxime enim scire arbitramur: eam causas ipsas cognoscimus. Ne. Verum. The. Sic maxime singulorum sapiens causas assignabit. Ne. Ita est. The. Qualis item sapiens. Ne. Scientiam habens maxime propter se / sciendiq; gratia expetibilem. The. Nec immerito si scire propter se esse putas. Ne. Puto. The. Et magis scire magis propter se. Ne. Magis. The. Maxime itaq; scire / maxime erit propter se: & maxime scientia / maxime propter se scientia. Ne. Sequitur. The. Sapientem autem concessimus maxime omnium habere scientiam: nam maxime scit. Ne. Concessimus. The. Habet igitur sapiens maxime propter se scientiam / sciendiq; gratia expetibilem. Ne. Habet baud dubie. The. Deniq; qualem dicis esse sapientem? Ne. Scientiam habere principallissimam & omnium maxime liberam. The. An ne putas maxime scientiam / diuinißimam / certissimam / maxime omnium causas adducere potentem: & quæ causæ causarum contemplationi insitit cuius gratia agenda sunt singula (hæc enim est vniuersalissimæ omnino bonum: imo vero in vniuersa natura optimum) principallissimam esse? Ne. Quid ergo ni putem? The. Et hanc eandem & quæ maxime omnium propter se sit maxime liberam? Quæ admodum eum hominem liberum diximus: qui suimet & non alterius causa sit. Ne. Ita sentio. The. Sapiens autem talem habet scientiam quæ scilicet maxime scientia est / diuinißima illorum diuinißimorum cognitūq; difficillimorum (ut diximus) entium contemplatiua / certissima / maxime singulorum causas assignare sufficiens / causæ causarum contemplationi insitens / & maxime omnium propter se. Ne. Hæc omnia vera: modo sit aliquis sapiens / sed raram auem esse dicis. The. Nihil ad rem / sit annon sit: modo esse possit, sit itaq; ex vs quæ concessimus sapientem scientiam habere principallissimam & maxime liberam. Ne. Fit certe. The. Quæ sensuum maxime diligimus? Ne. Visum. Quod satis cognitū promptum esse put o, nam omnes homines natura scire desiderant, visus autem maxime sensuum plurā nos cognoscere facit: pluresq; rerum differētiās ostendit, nam omnia corpora quodammodo colore participant / nosq; maxime sensuum: sensibilem communium is sensus ceteros efficit. Et reuera quotiens ad lucidam illam beatissimorum entium regionem visum attolloc oculos ipsos diligē / agog; gratias optimo nature parenti / q. me luminibus ad illam felicem regionem intuentiam ornauerit. The. Hæc profecto pietas pro Grata in deū banda est: verū etiā tu cū cœli ipsū intuebare / potius dicere debuisses. O vos beatissimi & optimi huius lucidissimæ regionis ciues pietas, & incolæ / qui his moribundis oculis adiri non potestis: gratias ago vestro / totisq; nature / omniumq; supra cogitatū omnem optimo parenti vobisq; ipsis: qui mihi alterum oculum impartiti estis quo vos cœcū adeo: ad quos aspiro, hunc mihi (tensis brachij manibusq; complofis vos oro) illuminatē: quo vos feliciter videam / contempler / laudem / & amem. Ne. Verum certe prius ad illū internū oculum cogitare debuisses / obq; illum esse piū: a quo etiā ipsa nascitur pietas. Sed dico ut mihi parū prudēti euenit: minus bonū cognoscētē & melioris ignaro. Ex quo cōiecto nō ab re nos maxime sensū visū deligere: cognoscendū scilicet gratia & per se. The. Recte aperis, nā propter effectū necessitatē forte putas tactū magis diligendū pariter & gustū: & ad plura tū maxime per accidens cognoscendū / audire. Ne. Ita ex Aristotelica philosophia sentio. The. Sed tu assūpsisti oēs homines natura scire desiderare: vbi mihi aliquatūper insidēdū esse videtur / an visus faciat scire nisi forte visioē sciētia esse putes. Ne. Neq; visioē / neq; auditionē / neq; omnino sensū vllū scientiā esse puto, visus tamē sicut & auditus scire cōcedi potest ut instrumentū machinamentūq; quoddā ob nostræ intelligēdi cōditioē infirmitatē requisitū: q. nihil intelligim; vñq; nisi mēs nra sensibilib; sit excitatus / aut inuētiō q. accommodatissimus est: auditū vero / ut ab altero suscipiat de Etrina. Ad hoc tamē illud assūperatq; vñq; quodq; ad op. Pulcherrimā eius opationē suapte natura inclināt. ut fertilis arbor ad optimū quæ efficere possit fructū: & suavis / red. lēsq; plānula ad suæ nature cōmmissimū redolētissimūq; (quæ sua offerat natura) stocoulū, et si suauiorē pulchriorēq; efficere possit: nō impedita ei turor efficeret. The. nos,

14

15

16

Efficiet indubie nec iniuria. Nisitur enim vnumquodq; ipsi sumo pulchro/ipsiq; boio optimo vt qum fieri potest similis euada-
 dat. Ne. Scire autem & intelligere optimam existimari hominum operationem; homines igitur natura & scire & intelligere incli-
 nantur; quare & ea natura desiderant. Nihil enim aliud mihi coniecto natura desiderare qd ad aliqua natura inclinari, modo h. mo. il-
 las optimas sue nature operationes nisi sensus adiniculo consequi non potest; & maxime visus; nihil mirum igitur si illam mi-
 bi propositionem (quemadmodum etiam in libello notatam videram) assumpserim. The. Scite loqui videris. Nam scire & intelligere
 re secundum sapientiam (quae vtrumq; complectitur) optimae sunt hominis operationes/optimae; eius officia. Et vnumquodq; natu-
 ra suam perfectionem desiderare videtur: non modo summam / sed & eas omnes quae inferiores infraq; summam existunt, melio-
 res magis; & optimam maxime. Ne. Maxime igitur omnis homo desiderat esse sapientem. The. Natura videlicet: & omnis homo
 ad hoc nascitur vt sapiens fiat: suumq; contempletur imo omnium factorem; sicut vna quaeq; arbor & suo tempore optimu quem
 natura potest: afferat fructum, sed neq; omnis homo id assequitur; neq; omnis arbor optimum suae naturae semper offert fructum.
 Ne. Gratia o Theoretice optimo reru omniu parenti qui omnem hominem ad ta altu/boniq; finem creauerit: ad ipsum scilicet con-
 templandu & amandu/cum ego de numero hominu eius pietate sim vnus; me ad eundem finem creauit. The. Creauit Neania &
 te & me; & gratia sunt illi. Stude igitur ne similis fias infructifer. & vir gule; quae ad optimu fructu insita sefellu ortolanu, fructu
 que tu & ego totius naturae ortolano debemus; sapientia est/eiusq; secundu sapientia cognitio. Sed adhuc o Neania intellu reha
 est est cu nos vna ipsi conueniamus te & me ceterosq; hominu ea quae nos perficiant natura desiderat: an tale desideru talisq; natu-
 rae appetitus ad concupiscibile/irascibile/an rationali parte attineat: haec enim tria concupiscibilis/irascibilis & volutatis appetit:
 quod forte indagine dignu reputas. Ne. Dignu equide. The. Quid ergo ais tu natura scire desideres; an id desideres parte coou-
 piscibilis/an irascibilis/an volutate ipsa & rationali? Ne. No certe mihi videtur, na ha desideradi affectioes apprehensione aliqua se-
 quantur: vt appreheso delectabili cupimus/appreheso parvipendite irascimur, & volutas ipsa consilio deliberatidq; freta; re vult
 aut renuit. The. Bene sentis de ijs acciditarius appetitibus qui in nobis sensu appetitione sequuntur, sed de his quero qui nobis na-
 tura assit: quo pacto etia res inanimae appetere coeduntur/vt (quemadmodu dicebas) qui sit quaedam in bonu natura inclinatio, natura
 enim semp ad optimu redit: ad bonuq; eius ois conatus. Et ea quae nos ad imperfecta trahit: pter naturam sunt/ & quaedam naturae in
 sua genitura ipeditae: inualitudines impotentiaq; quaedamodum si morbidus ho filiu generet ad paternam corporis inualitudinem pronu:
 talis pronitas inclinatioq; haud desideru naturae est/ sed ex naturae ipeditamento pficitur: pterq; natura euenire videtur. Ne. Ita
 videt, & sic forte concupiscibilis/irascibilis & volutas in eo appetitus significatiois vsu: natura scire desiderat & appetit. The.
 Cupiditas cupiediq; facultas desiderat ea q ipsa pficere nata sut, ad illaq; inclinat. Ne. Sane. The. No etia appetit ea a qb nullo pa-
 cto pfici possit. Ne. Minime. The. Na talis naturae conatus irritus/vacuusq; est. Ne. Prorsus. The. Num scientia/intellectu/sapientia/
 cupiedipicula pfici pot. Ne. No videt. The. Neq; ut aiosa/irascidq; viri? Ne. Neq; aiosa. The. No igit cocupiscibilis/irascibilisq;
 aut scire aut intelligere natura desiderat/vt aiebas. Ne. Dubitavi. The. A ge videamus nuc an ad ronal appetitu & volutate ipsa
 forte attineat. Ne. Ita esse opinor. The. Hoc cosiderem? cuius scire/intelligere & sapere; scientia/intellectu & sapientia pfectioes sint. Ne.
 Intellectu indubie. The. Sit ne in volutate? Ne. Minime: vt mihi videt. The. Sit ergo intellectus pfectioes. Ne. Sur. The. Et mo coeji-
 mus vnuquodq; sua pfectione natura desiderare: ad eaq; natura inclinari. Ne. Coejiim? The. Est igitur naturae tale desideru/pula-
 chruq; ad bonu conamit: ipsi intellectus. Ne. O portet. The. An scientia/intellectu & sapientia in intellectu agente an possibilib pfectioes
 sint? Ne. Possibili certe. The. Appetit igitur natura intellectus possibilis & scientia & intellectus & sapientia: quadoq; vnuquodq; sua p-
 fectioe natura appetat. Ne. Necessa est. The. Intellectus aut agens quid? Ne. Inscius su quid dicat. The. Oculu ne suapte natura ad vide-
 du inclinat: & intellectus ad intelligendu? Ne. Sic est. The. Vbi & ipsa est visio: q oculi pfectio est? Ne. In oculi potetia. The. Perie.
 Appetit ne ergo oculi potetia visioe q ipsa pficit? Ne. Appetit. The. Et pficit ab ipsa visioe vt potetia. Ne. Vt pot. tia. The. Et aia q
 actus i oculo est: appetit ne etia visioe ipsa efficere i sua potetia: an potis appetit esse vacua/ocio/q;? Ne. Minime appetet: se esse o-
 cio/q; sed appetit visioe efficere. The. Et visioe efficere nuquid no ipis illic icxistit aie pfectio est? Ne. Est. The. Et magis quide q
 visioe in se vt potetia recipere: quandoquid aliquid magis agendo assimilatur bono optimo sumo reru oim auctori: q patiendo, ma-
 gis igitur anima; oculi visioe appetit q eius potetia, quia visio ipsa magis sit ipsius animae pfectio: si vera sunt q supra concessi-
 mus. Ne. O portet. The. An intellectus possibilis scientia/intellectu/aut sapientia efficiat? Ne. No. Sed recipit vt potetia oculi visioe.
 The. Quid ergo efficiat? Ne. Intellectus agens. The. Vt anima in oculi potetia efficit visioem? Ne. Idem. The. Appetit ne intellectus
 agens in possibilib esse vacuus/ocio/q;? Ne. Minime vt mihi videtur: qto bono optimo sume pleno longe similior euadit. The.
 Rationem habens, appetit igitur scientiam/intellectum & sapientiam in sua potetia efficere: taleq; sibi pulchras parare pfectioes.
 Ne. Profecto. The. Taleq; admodu pulchras & bonas operatioes facere, est ne sua pfectio: quandoquid similitior est q id ipsu sumo
 ex se semp summam gignenti sapientia: & magis quide q pati. Ne. Proculdubio. The. Cu itaq; scire/intelligere & sapere intellectus
 agens sint pfectioes: & magis (vt mecu cocorditer sentis) q ipsi passibilis/intellectu agens etia illa appetit: & vel magis q ipse passi-
 bilis. Ne. Ita certe est. The. Appetit igitur scientiam/intellectu & sapientiam/intellectus possibilis vt potetia: & intellectus agens vt effi-
 cies. Sed quado ta logedigressi sumus: paululu adhuc logius progredidm est. Si quis percontet cupide litterarum adolesecus: cum
 omnes homines & scire & intelligere & sapere natura cupiant/ & tale naturae pulchru desideru ipsius intellectus sit & agens
 & potetia: an appetitus talis intellectus potetia: sit ipsemet potetia: intellectus: an affectio qda illi natura liberet: qd responderet? Ne.
 Me huius quaestiois enodade ineptu/meq; huius rei inscium esse. The. A ge dic quado oculus ad videndu natus sit: aia q in oculo est
 natura visioe appetit? Ne. Concessu. The. An seipsa/an affectioe quadam quae ipsi insit? Ne. Seipsa vt mihi videtur. The. Et intel-
 lectus agens scire intelligere & sapere appetens? Ne. Seipsa etiam, na actus sunt: quoru no est pati & recipere sed agere. The. Pro-
 be. Paterentur enim, no igitur ad naturam appetendu affectio qda requirit. Ne. No in actibus. The. Et potetiae seipsa se habet ad patien-
 dum & recipiendum: vt actus ipsi seipsa ad agendum. The. Apparet. The. Sicut igitur actus ad naturalem agendi appetitionem
 affectionem non requirit: sed anima in oculo & suus natura videndi appetitus subiecto sunt vnum/ solam vero ratione duo & in-
 tellectus agens & suus sciendi/intelligendi & sapiendi naturalis appetitus consimiliter. Ita potetia ad naturale patendi desideria

Quomo ani-
 mata & quo
 fanimata ap-
 petunt.

rum haud affectionem requirit quae quidem ille ipse sit appetitus: sed potetia taleq; desiderium subiecto sunt vnum & sola ratio
 ne dissona. Ne. Bona ratione videtur ita esse sentiendum, Sic enim suapte natura & non per alterum: suam perfectionem appetere co-
 gnoscitur. The. Sed modo an appetitus ille sciendi/rationalis appetitus existat, nondum discussum est, dixisti tamen scientiam/in-
 tellectum & sapientiam non esse in voluntate: ex quo non conficitur voluntatem illa/natura non appetere, cum etiam illa/eadem in
 intellectu non sint agente: quem tamen probauimus illa natura appetere. Ne. Non plane sentio quo se sit vtendum. The. An volun-
 tas scientiam amat/intellectum & sapientiam? Ne. Amat. The. Nonne natura illa amat & magis forte virtutibus ipsis: quae in ipsa
 existentes ipsam perficiant? Ne. Videtur, Nam magis bonum magis natura amat. The. Et illa natura amare est ne ipsius voluntatis
 pfectio? Ne. Est. The. Quando similitior hoc ipso euadit ipsi summo bono: quod est infinitus amor/infinitaq; amanda ratio. Ne. Certe.
 The. Appetit igitur voluntas rationalisq; appetitus natura scientiam/intellectum/ & sapientiam/scire/intelligere/ & sapere: imo vo-
 luntatem ea natura amare: est illa eadem natura appetere. Ne. Mihi certe videtur. The. Vt scilicet amice sunt amabilia/volun-
 tateq; affectabilia. Ne. Haec ita sese habere mihi pulchre videre videor. Sed O Theoretice cum haec quae diximus: intellectus agens/
 intellectus possibilis/ & volutas natura desiderant: an tria sunt reipsa distincta desideria/an reuera subiecto essentiaq; sint vnum: cu-
 ius esse & rationes diuersae sint vel quomodo aliter? The. Chare Neania an intelligis animam (quae vt separatur facta est/separataq;
 operetur) propriu actum propriaq; potetia haberes: potetia dico ab hac sensibili corporea & defecabili potetia alteram: quae qui-
 dem vere in se consistet non fluxa/non marcescibilis/distrabilisq; virtutibus scientia/ipsaq; demq; sapientia adornabilis. & illum
 actum: illam non esse potetiam? Ne. Ex philosophia didici. The. Intellectum agentem dicisne: illum actum esse? Ne. Dico. The. Et app-
 petit dicisne suum esse appetitum? Ne. Probatum est. The. Et intellectum possibilem dicis etiam esse potetiam illam: quae in se vere
 consistet/indeflexa/semper/semperq; substantia eadem? Ne. Dico. Et cum appetat: dictum ne esse appetitum? Ne. Dico. The. Etiam
 consensu animae nostrae actum: propriam eius non esse potetia. Ne. Consensu. The. Non est igitur ipsius intellectus agentis desideru
 ipsi scilicet actu idem/intellectus potetiae: desiderium quod quidem potetiae idem est. Ne. Certe. Sunt igitur subiecte essentia/rezq;
 ipsa intellectus agentis & intellectus potetiae: duo distincta/diuersaq; desideria. Ne. O portet. The. An putas animae nostrae vni-
 cum vere actum vnicamq; vere esse potetiam: qui quidem animae actus in propria potetia rationales intelligendi/memorandi &
 volendi facit operationes: quas potetia ipsa recipit, & actum illum vna/simulq; cum potetia constituitur intellectum/memoriam
 rationalem & voluntatem: vultum scilicet diuini luminis supra nos dei pietate signatum: quemadmodum anima simul cum oculi
 potetia constituit oculum/ & illa eadem cum simili potetia auditum & odoratum. Ne. Audiu. Sed haec eadem a te repetita suis
 se mihi q gratissimum est. The. Intellectus igitur memoria & volutas hac ratione: subiecto essentiaq; sunt vnum & ratione tria/
 quemadmodum gustus tactus/ & appetitus/in lingua. Ne. Et ita. The. No igitur appetitus voluntatis & appetitus intellectus sub-
 iecto essentiaq; discrepant sed ratione sola: sed omnibus subiecto essentiaq; est eadem vt a gens agentis/ & potetiae possibilis/ & to-
 tius totu. Ne. Apparet. The. Et vt de voluntate praecocuti sumus: ita de illa rationali forundaq; memoria sentiendum est. Ne. Sed
 tu non ponis plures intellectus/voluntates & rationales memorias: cum ipsorum cuiuslibet ponas a gens/ possibile & totu. The. No
 fili, sed cum dico intellectum agentem: perinde est ac si vocem animam in oculo oculum agentem, & cum voco intellectum possi-
 bilem: perinde est atq; si vocarem oculi potetiam oculum possibilem, non tamen dico simpliciter animam quae in oculo est esse oculo
 lu, neq; potetiam oculi esse oculum/ sed oculus nomen totius est: & actus & potetiae, ita neq; simpliciter dico intellectum agentem
 esse intellectum: sed intellectum agentem, neq; intellectum potetiae esse intellectum: sed intellectum possibilem. Et ita de memoria agente
 te & possibili voluntate agente & possibili. Sed intellectus: nomen totius & actus & potetiae simul est: & rationalis memoria &
 voluntas. Ne. Sic ergo intellectus agens & actus intellectus idem sunt/ & intellectus possibilis & potetia ipsius intellectus idem: &
 voluntas agens & actus voluntatis. The. Prorsus vt ais omnino in his & reliquis consimiliter. Ne. O pulchre mihi confirmare vi-
 deris: quae eunq; de anima maxime scitu digna putavi. Sed O Theoretice non sim tibi molestus si de hac re vnum quiddam scia
 sciter. The. Sciscitare. Ne. An sicut intellectus agens & possibilis pariter vnum constituunt intellectum: ita appetitus agens & appe-
 titus ita potetiae vnum constituunt appetitum? The. Prorsus. Ne. Totus ergo animae actus vna cum tota animae potetia: vnum consi-
 tuunt appetitum. The. Vt ais/ qui vnus est pariter & trinus. Ne. Ratione scilicet: intellectus/memoriae & voluntatis. The. Sic est.
 Et iterum eorum quilibet cum vnus sit: pariter est trinus. Ne. Re tamen puto: actus scilicet & potetiae & totius. Sed quae existimas:
 pfectiorem & magis vnum: an actus/ potetiae an totius? The. Quod existimas pfectius/ magisq; vnum: lineam/superficiem/an
 corpus? Ne. Corpus profecto qd pulchro ternario pfectu est. Id ipsu vt qui longe videre sim ineptus haud percipiam: totum to-
 tiusq; appetitum suo pulchro ternario consurgere pfectum: itaq; naturam imo vero ipsum naturae opificem pfectum omnes: suo
 ternario complere. Et adhuc ternarium intellectus/memoriae & voluntatis pfectiorem esse: quandoquidem sit magis vnus. The.
 Diuinum ingenium mihi habere videris, ipsum excole vt ipsum in suo (quod vides) per pulchro pfectoq; ternario & tribus per-
 fectis sine quacumq; ipsorum adiuuicem compositione subsistente (cum omnino substantia sit idem) ad illud pfectissime vnum &
 trinum sese erigat & digno contemplationis officio vberem memoria/pio/ pfectoq; amore prosequatur, superant ne tibi alia qua
 queras? Ne. Nulla. The. Vis ergo ea quae diximus paucis recogi gamus: vt firmiori memoriae mades? Ne. Maxime. The. Quasi a pro-
 posito per ocium ludentes longius euagati diximus.
 O mnenem hominem maxime natura desiderare esse sapientem.
 Id naturae desiderium non esse concupiscibilis/irascibilis/aut rationalis particulae/sensum/cognitionemue sequens.
 Quod non sit concupiscibilis partis aut animosae: vt & quaedam naturae inclinatio est.
 Quae talis naturae appetitus quo scire/intelligere & sapere natura desideramus: ipsius sit intellectus.
 Intellectum possibilem vt potetiam scire/intelligere/ & sapere natura desiderat: agentem vero magis & vt efficientem.
 Tale pulchrum naturae desiderium non esse affectionem quandam/intellectui aut agenti aut possibili naturae inherentem.
 Quod voluntas/rationalisq; appetitus/scientiam/intellectum/ & sapientiam natura desideret: vt scilicet amabilia/voluntateq;
 affectabilia sunt: & rationalis memoria eadem vt memorabilia sunt appetat.

Errentis eorū
 q dicit sunt
 Epilogus.

Intellectus agentis appetitum re ipsa ab intellectu possibili appetitum esse distinctum.
 Naturalem voluntatis appetitum & intellectus: omnibus conformibus modis subiecto idem esse sola ratione plura: ut agens
 idem est agens & patiens possibilis & totus totus.
 Quod non plures sint intellectus: non plures rationales secundumque memoria aut voluntates, & si in vno quoque eorum agens
 possibile & ex his totum subsistens reperitur.
 Quod appetitus agens & potentia vnum constituunt appetitum.
 Item totum nostre anime actum cum tota eius potentia vnum constituere appetitum qui vnus est pariter & trinus. Ne subie
 cto scilicet vnus & ratione trinus. The. scilicet.
 Denique quemlibet illorum trium vnum esse & re ipsa esse trinum.
 Hec omnia breuiter perstrinximus. Curremus modo ut reliqua absoluamus. Ne. Curremus. The. Quibus potentis reguntur
 animalia. Ne. Bruta plurimum imaginationibus & memoria viuunt: homo vero prudentia & arte. The. imo vero o Neania bruta
 bis tribus sensu/ sensuali memoria/ & appetitu viuunt in suaque diriguntur vita: & homo intellectu/rationali memoria/ & vo
 luntate. Nam vnumquodque natura viuit: vt quod optimas sua affert natura operationes efficiat. Si enim illi maxime bono ad quod om
 nia respiciunt/ & ad quod omnia tendunt/ similis euadit. Optime autem operationes ab optimis proficiuntur potentis: viuit
 igitur vnumquodque secundum optimas eius potentias, atque meliores potentias sensu/ sensuali memoria/ sensuali appetitu bruta
 nullas habent, & homo diuiniore sorte positus: intellectu/rationali secundumque memoria & voluntate. Ne. Verum. The. viuunt igitur
 bruta sensu/ sensibili memoria & appetitu. Et homo diuiniore sue nature sortem sequens: intellectu/rationali memoria
 & voluntate. Ne. Nempe. scilicet enim vtraque in suo ternario pulcherrime illam summam quod optime possunt imitantur vitam. The. Ita
 est amice. solus homo est qui sue diuiniore nature conditione neglecta: sponte deuiat/ quique mauiit bruto viuere similior/ sensum/
 sensualeque memoria & appetitus sequens perturbationes/ quod in diuina vultus diuini sorte suo perfectissimo assimilari principio, vt
 hinc intelligas bonum pendere & malum/ premium atque poenam. Sed vide ne te feceris bruto inferiorem quod nunquam sponte deuiat
 a sui principii quantumcumque potest assimilatione: itidem & cetera res sensu rationisque immunes. Ne. Ipsum oro omnium principium
 vt me semper ex me quidem fragilem & infirmum erigat ad ipsum: & ad ei sapientia/ secundumque amorem/ quantumcumque ipse me ca
 pacem fecerit/ assimilandum. The. Pium tuum desiderium. Sed procedamus. Quod animalia disciplinabilia sunt. Ne. Quod auditu
 & memoriam habent, nam talibus aliqua significare possumus: per que vsui directionisque reddantur aptiora. The. Et maxime om
 nium hominum: cui non modo terrena/ caduca/ ad horamque labentia significantur: sed celestia & eterna. Ne. Ita est. The. Quod pri
 dentia: Ne. Sensum & memoriam habentia, nam hanc futurorum videntur esse provida. The. Quod etiam parum memorie partici
 pant vt apes sibi hexangulas domos fabricantes/ phalangius in cibi venationem subtiliter telam texens: & formice que sibi cibum
 in estate aggerant/ ne hyemis asperitate aduentante dementur/ deficiantque: ad quarum prudentiam contemplandam sapiens impru
 dentem & pigrum mittit. Ne. Ita est. The. Et si auditum non participant sed quemlibet sensum alterum, quid tunc? Ne. Prudentia
 quidem erunt sed non disciplinabilia: nam sensu discipline carent. The. Cognoscunt ne talia rationis expertia futurum: cuius ta
 men gratia agere videntur? Ne. Minime. Nam ipsorum virtus cognoscendi suprema: imaginatio est/ que solum presens & preter
 ritum attingit. The. Probe admodum, non igitur prudentia sunt quia preterita futuris connectant ac comparant. Ne. Ita dicendum,
 nam ipsa vtrumque extremum & preteritum & futurum cognoscere oporteret. Iam autem ea concessimus non cognoscere futu
 rum. The. Memoria igitur in ipsis parum facit ad prudentiam. Ne. scilicet. The. Imo etiam & sensus & memorie expertia vestigi
 um prudentie in se gerere videntur: vt arbores cum folia in experimentum fructus & pulpam & duriorum testam in seminis
 defensionem proferunt. Sed quodam animalium presentia preterita & futura discernant adiuuicem conferat/ & ex
 presentibus & preteritis futurorum facile sibi coniecturam sumat: ipsum ne prudentius ceteris tibi esse videretur? Ne. Videretur.
 Et suspicor te velle hominem dicere. The. Sine. Nonne tibi videtur illud (quocumque fuerit) propriam habere posse prudentiam: modo
 rationem haberet ad consultandum de providentia futurorum que prudentia ipsa respicit. Ne. Imo etiam eius sola prudentia pro
 pria esset: vt que esset actiua recta cum ratione circa eius totius vite bona / que non sine futurorum consilio est. Et aliorum infer
 riorum prudentie omnes / improprie sunt: & que longo interstitio & tenui quadam similitudine illius imitantur imaginem.
 The. Nonne tibi mirum videtur si hanc similitudinariam habentia prudentiam: in suo ipso tenui admodum prudentie vestigio
 semper imitantur summam prudentiam/ nec vnquam deueniant: hoc vero in propria & (vt ita dixerim) aliorum comparatio
 ne veraciter ipsam imitatur. Ne. Id monstrum est: preterquam naturam contingere videtur. The. Ita tamen amice est. O nostram
 miserandam sortem, haud male suspicaberis me hominem intelligere voluisse. Constat enim ipsum omnium mortalium disciplinabi
 lissimum/ prudentissimum & optimum: qui solus omnium suam naturam non sequitur/ suamque nature benignitatem negligens
 ea abutitur, cuius mali causam esse reor quod seipsum non cognoscit, magna profecto sapientia est (vt vel id oraculo concedamus) se
 ipsum cognoscere. Tu te ipsum o filij Neania cognoscere stude & te animalium natura mansuetissimum & prudentissimum esse
 memento. Talis enim natura quilibet homo est, & tue nature benignitate semper sequere: admodumque ceteros equales tuos vt seip
 sos cognoscant: & quales sunt natura videant/ ad sapientiamque pariter (vt tu) aspirent. Sed videamus an ipsum summe sapiens
 quod omnia largitur abunde: nobis etiam ipsam concesserit possidendam. Ne. Supra concessimus in eius operatione hominis sine
 consistere. The. Dicitur quidem est & verum. Quod non omnibus tamen ita esse visum est, tum quia maxime sapientia libera est:
 hominis autem natura multis modis/ ipsis serua visa est. Ne. Si hominis naturam respiciamus (ita ex vsu que modo docuisti coniecto)
 omnium mortalium vel maxime liber est & suimet causa, ita vt totius nature opifex opus suum inter mortalia in homine per
 fectissimum consummasse videatur. Si autem ex accidenti seruus fiat: parum firmum est argumentum. Nam & talem natura exi
 stimamus sapientiam & non ex accidenti. The. Auiunt preterea deum solum hunc sibi vendicasse honorem. Et re vera deus summe
 sapiens est, sed de illa summe sapientia qua deus solus vt est seipsum cognoscit/ seruum non agimus: sed de illius summe &
 verissime sapientie remotissima similitudine: qua ipsum quantum nobis concessit esse felices/ mente adimus. Ne. De similitudine scilio

Solum homi
nem inter ani
malia a sue
conditionis for
te abstrare.

Quod homo
animalium pru
dentissimum
est.

8
9
10
11
12
13
33
34
35
36
37

et agimus cuius deum solum non possint dicere possessorem: qui eam ipsam omnis sapientie possidet veritatem/ vt modo dicebas.
 The. Mitto quod nonnulli dicant deum inuidere tantum bonum a mortalibus possideri: quandoquidem omnium rerum optimo pa
 renti ipsique summe benignitatis inuidia ascribere maximam sit nephas. Estque id poetice dictum, euenitque hoc in loco vt verus proverbium
 docet quod multa mentiantur poetice dicebant preterea sapientiam quod maxime diuina / maximeque honoranda sit: soli maxime diuino &
 honorando (qualis solus deus est) conuenire/ ipsamque summe diuinam & honorandum deum esse: & ipsam summe diuinam &
 honorandam sapientiam esse deam, que de ipsa summe sapientia imo omnis sapientie veritate & eterno exemplari verissime dica
 cuntur: non autem de nostra hac similitudinaria/ que nos in ipsius vere contemplationem rapit & aduocat, quam solum cetera
 rum scientiarum a nobis in hac caduca vita possideri possibilem probauimus diuinissimam/ maximeque venerandam, sed tu dicit
 to nome homines auspicati sunt philosophari quando apparuerunt aliqua que ipsorum animos in admirationem traxerunt: vt so
 lis ad nos conuersio & diuersi/ nunc solis & lune terrifici defectus/ ostenta in aere visa/ Ne. Ita inceptum vt opinor. The. Et ad
 miratio nunquid sine ignorantia est? Ne. Non. The. Et naturaliter capiunt illo ignorantie vinculo solui. Ne. Scilicet. The. Quando
 vnumquodque natura suum bonum appetat: illo autem solui bonum sit, & non minus diuina admirari ceperunt vt an hanc sensu
 sibilis machina temeritate quadam facta sit/ sempiternoque ea ipsa percipiat motus: an intelligentia/ sapientiaque aliqua gubernetur, &
 an huius pulchri rerum ordinis vnus auctor/ vnus gubernator an plures, arbitraris ne ipsos hanc & similia cognoscere fuisse acc
 censes? Ne. Longe magis quod sensibilia ipsa vero maxime vt mihi videtur, nam ego (quem ipsorum comparatione cequentem tal
 pam reputo) horum sempiternorum desiderio magis quod dicit queat accendor. The. Sic accenduntur amice qui mentem puriorem ha
 bent/ minusque corpore/ corporeisque perturbationibus occupatam, hanc autem sine sapientia cognosci non possunt. Ne. Haud aliter.
 The. Putas appetitum illum & naturale illud desiderium irritum vacuumque esse posse? Ne. Minime. The. Nam summa illa pleni
 tudo omnibus in rebus ocio sitatem vitat: vt in rebus sensibilibus corporum/ magnitudinumque vacuum, possessores igitur sapien
 tie esse possumus: & hic nobis ad nostrum principium/ ad vniuersum omnino bonum relictus est aditus. Ne. Hanc procul du
 bio admiratio / admirationeque/ suscitatus appetitus in melius discurrunt: gratia sint illius largitori. The. Gratia nosque naturam
 (quam nobis vsque adeo bonam munificens concessit) omni ex parte perficere iubet. Ne. Iubet. The. Sed sunt ne alia que nunc tibi oc
 currant expedienda? Ne. Nulla. The. Que super sunt reliquorum sunt librorum & que maius otium requirunt, tibi autem nunc
 forte paruum est: & mihi itidem, sol (non longa mora futura est) a nobis suum subtrahet aspectum. Ne. Verum ais O Theoretice.
 Sed aliquando alias cum se temporis oportunitas vltro dabit: non te mihi difficilem prestabis, quo minus ea que superant mihi
 non manifestes. The. Me semper / modo sit temporis occasio / non modo facilem sed quod facillimum habebis. Vale. Ne. Et tu O optime
 Theoretice nunc vale in futurumque, rursum tu semper optime valeto. Primi dialogi finis.

Secundus dialogus Metaphysice introductionis.
 Theoreticus Neanias.

Erus aduenis O Neania. Ne. Serus O Theoretice, nam pater meus hac ex vrbis modo rus concessit:
 qui me etiam plusquam velim remoratus detinuit, attamen siquid oculi tibi suppetat (coedem atulsi) a que
 sionibus ordire & qua velocitate voles transige. The. Ita optime fili & decet & oportet, nam
 nos temporis angustia premit, ne ergo multa preelocatione tempus vane absumamus. Dic age
 quid est causa esse secundum speciem infinitas? Ne. Si petas quid nihil est, at si quid nominis: in fi
 nitate secundum speciem dicerentur si ipsarum infinitas essent species. The. Quo pacto? Ne. Vt si esset
 materia/ forma/ efficiens/ finis/ exemplar species a predictis altera: a b c d e f semper noua a prioribus
 & sine statu cause species. The. Probe. Quod est eas ipsas infinitas esse secundum directum? Ne.
 Quod reuoluitur: nam neque sunt neque esse possunt, at quid nominis respondeo infinitas esse secundum di
 rectum: si in vnaqueque causarum specie ab vna in aliam alterius nature: semper sine statu procederetur. The. Quo pacto intelligis
 in vnaqueque causarum specie? Ne. In quolibet quatuor causarum genere: vt in materia/ in forma in efficiente/ atque in fine. The. Id era
 go in materia pande. Ne. Materie secundum directum infinitas dicerentur: si vna fieret ex alia/ que iterum fieret ex alia: neque vnquam
 vllum assequi valeremus terminum, vt si hoc vt terra fiat ex aere vt materia/ & aer ex igne/ & ignis ex a vt ex materia varie/ di
 uerseque nature: & a ex b / & b ex c / & c ita sine statu: materiae ille secundum directum abirent infinitas. The. Pande in forma.
 Ne. Formae secundum directum in infinitum prodirent: si aliqua forma per aliam & alterius nature formam subsisteret/ que
 iterum esset per aliam: neque vnquam vltimam decumberetur. The. Id in efficiente. Ne. Cause efficientes secundum directum infinitas
 dicerentur: si effectus fieret/ nascereturque ab aliquo/ quod iterum ab alio nullo tandem termino reperito. The. In fine. Ne. In fine con
 formiter, vt si hoc gratia huius fiat: quod iterum alterius fiat gratia vltraque decumbat/ series finium secundum directum probare
 tur infinita, esset enim fines secundum directum infiniti: si effectus alicuius gratia fieret/ quod iterum alterius gratia fieret: neque vnquam
 vbi finem terminum finemque habeamus: qui alterius non sit gratia. The. Facis O Neania vt ingenui iuuenes facere solent: qui nunquam
 nisi premeditati preceptorem aduent, hinc sit vt ad singula queque que sita egregie/ sciteque respondeant: in graues tandem & scien
 tificos viros euasuri, ita ne esse? Ne. Ita. Premeditatus aliquantulum me tibi obtuli. The. Tanto expectatus singula transigimus. Dic
 ergo quot nos a veritatis perceptione disturbant & prepediunt? Ne. Quinq. Consuetudo audiendi falsa/ eruditioque non recta, recte
 docenti assentire nolentis: quod dixerit vt mathematicus monstret. Nulli fidem prestare nisi sensibile sit/ sensibiline consistit argumen
 to: nulla recipere nisi alicuius vr gente auctoritate: non posse nisi parua degustare. The. Age nunc an cause secundum speciem
 infinite esse possint? Ne. Non possunt. Nam omnes causas quatuor causarum speciebus materia/ forma / efficiente & sine comple
 ctimur: non itaque hoc pacto sunt infinite. The. Satis de specie diuina respondisti: de indiuidua autem non satis. Ne. Non dum teneo
 quid respondendum sit. The. Proficiscamur igitur & cedo an materiae relictudine prodeant infinite? Ne. Minime. Nam bisariam
 dicimus ex aliquo aliquid fieri. Primo sicut ex imperfecto fit perfectum quemadmodum ex puero dicimus fieri virum: & ex Illius
 olim ludis Neptuno dedicatis fiebat Olymphia, & est & post: hoc in loco eandem significantiam retinere videntur. Secundo ex

3
4
5

aliquo sit aliquid per generationem. At neutro dictorum modorum proceditur relictione in infinitum, in primo quidem cum ex imperfecto sit perfectum: ut cum ex puero sit vir, nam idem est ex quo fit & quod postea perfectum est, non itaq; hoc modo proceditur in infinitum, nam ad semper aliud / alterius / diuersaq; nature procedere oporteret, & si quod sit & ex quo sit eadem non sint: extrema determinata habent imperfectum & perfectum, at determinatis extremis media quibus ab vno in aliud proceditur infinita esse impossibile est: quippe que nunq; transiri possent, cum igitur fiat hoc ex hoc primo: seriei processus non abit infinitus. The. Recte ais. Ne. Neq; quidem cum hoc fiat ex hoc generatione & secundo. Primo. Quia illic extrema esse & non esse determinata sunt. Vbi autem extrema determinata sunt: media in infinitum prodire nequeunt. Secundo. Quia cum hoc ex hoc generatione prodeat: ad consimilia tandem sit reflexio, atqui si hoc pacto materie procederet infinita: semper ad alterius nature materiam sine relictione aliqua proficiscerentur & irent, non itaq; materie secundum directum procedunt infinita. Tertio. Quia cum hoc ex hoc generatione surgit: materia eadem numero est, & quod in vnius generatione sumitur: ab altero in corruptione dimittitur. The. Naturalis institutio huius rei fidem fecit. Ne. Et materia ingenta est atq; incorruptibilis: & primum rerum sensibilibus semper iterum, non igitur possunt materie in infinitum secundum directum procedere. The. Hoc pacto de forma ad relictione in infinitum prodire queat expedi. Ne. Hec mihi haecenus facilia visa sunt: sed timo sequentia me maiore difficultate premere, sentio tamen respondendum esse: formas secundum directum haud quaquam infinitas euadere posse, primo quia si hoc pacto infinita euaderet forma: diffinitione completi non possent, hoc autem irrationabile est, non igitur hoc pacto euadunt infinita, attamen haud plane intueor quo pacto forma propterea diffinitione completi nequeat. The. Nec hoc quidem facile, sed an putas aliam deberi formae applicari diffinitionem: praeter eam qua significamus formam dare esse rei / remq; conseruare in esse. Ne. Nullam aliam. The. Albedo que quaedam forma est quale dat esse: Ne. Album: & ipsa presens / album conseruat. The. Nunquid dat alium esse: Ne. Nullum. The. Et dulcedo dat esse. Ne. Accidentale scilicet: esse dulce. The. Et nullum aliud: Ne. Nullum quod norim. The. Si albedo esse set per dulcedinem & per nullum aliud quid ais tum: nunquid posset albedo dare esse quod non haberet: Ne. Non mihi videtur. The. Et habet solum esse dulce: nam est per dulcedinem. Ne. Est. The. Non dabit igitur esse nisi dulce. Ne. Mihi quidem ita esse videtur. The. Age nunc forma substantialis qua de nunc agimus / dat esse & verius quidem: veriusq; conseruat. Ne. Verum id est. The. Sed id & que haecenus dicta sunt intelligo vbi forme finite sunt, nunc autem ponamus earum seriem in infinitum excedere, ut sit a per b / b per c / c per d / & ita sine termino. Ne. Admitto. The. A non habet esse nisi per b: sicut album non habet esse nisi per albedinem: atqui b non habet esse nisi per c, non igitur b dabit ipsi a aut alicui aliorum esse b, nam nihil dat alicui esse quod non habet: neq; dabit esse c, nam c non habet esse nisi per d, d enim ipsi dare esse admittendo processum formarum infinitum / concessum est, & nihil dat ipsum esse quod non est, cum igitur c non potest alicui dare esse: et tanto minus b dare esse c potest: & ita de d & quouslibet aliorum argumetabor. Ne. Ita omnino. Sed quid tum inuenimus: The. Nullam dare esse, q; si non dant esse: neq; rem saluant / conseruantq; in esse. Ne. Indubie. The. Si igitur forme infinite euadant diffinitione haud complectentur, quandoquidem illa que maxime omnium ipsis comente videtur: ipsis nullo pacto aptari / applicariq; queant. Ne. Mihi sic esse oportere iam ratione satisfactum esse videtur. The. Et eodem pacto intelligerationes quibus diffinitio completur: infinitas euadere non posse, est enim ratio / forma quaedam. Ne. Perpendo hoc modo intelligentem infinitam transire non posse. The. Perge igitur reliquas rationes absoluer. Ne. Vt vis, secundo forme infinite / interminataq; serie non prodeunt. Nam in illis formis semper magis esse debet que prior est, & q; ante: ea q; deinceps, & prior posteriori dare esse, at vbi non est primum: neq; hoc pacto prius & posterius est. The. Et in rationibus. Ne. Consimiliter. Nam priora que subsequitur magis est, ut que sit vniuersalior & ex qua pendere debeat posterioris cognitio. Atqui si infinite essent / cum primum & vltimum non darentur: neq; medium itidem neq; priores & posteriores atq; deinceps. Tertio quia si in infinitum prodiret: rerum scientia tolleretur, nam res ipsas contemplando: forme per quas constarent sciri non possent. Nam infinita essent, infinita autem hoc pacto transigere intelligentem impossibile est: quare neq; res ipsae compositae sciuntur. The. Proba. Nam totum suis ignotis partibus cognosci non potest, sed tunc ipsum cognoscimus: quando ex quot & qualibus compositum sit cognoscimus. Et si rationes ipsas respicimus. Ne. Itidem tollitur scientia: nam scire impossibile est nunq; ad indiuiduas species venire potentem, at si huiusmodi rationes forme in infinitum prodirent: nunq; ad indiuiduas species decumberetur, nam in infinito vltimum: locum non habet, si autem vltimum darentur: essent vltima. Tolleretur igitur itidem scientia. Et efficientes causas infinitum secundum directum progressum non sustinere: pene consimilibus constare potest rationibus. Item & hac, si sunt cause efficientes mediae: & postremas esse necesse est. At efficientium causarum sunt mediae ut q; sint ab alijs & a quibus alia sunt: sunt igitur extremae, non enim aliqua mediarum extrema esse potest. The. Quid hoc? Ne. Nam esset ab alia superioriq; efficiente: que ideo potius / valentiorq; iure extrema & suprema dici mereretur. Quod si datur prima: in ipsis non euadit in infinitum: itidem si datur vltima. The. Indubie nam si essent infinite: omnes mediae essent / si mediae vocare liceret (ut tu) que ab alijs efficientibus sunt & a quibus aliae efficientes ortum sumunt. Sed quomodo. O Neania si temporu sempiternus ordo infiniteq; processerit series vt plane sensisset Aristoteles: efficientes cause secundum relictionem non exeat in infinitum: nam tu ab Homophrone genitus es. Ne. Sum. The. Homophron autem a tuo auo / auus ab abauo / qui iterum ab atauo / & atauus a tritauo: & ita sine statu villo proceditur: vt nunq; sit dabile efficiens primum a quo tu ipse processeris. Ne. Verum ais O Theoretice, attamen propter hoc efficientes cause non prodeant relictione infinite, nam non procedis ad eas efficientes que euariantis / dissimilisque, sunt nature: cum a me ad patrem / a patre ad auum / ab auum / atauum & tritauum procedis. Si tamen infinite secundum directum prodire deberent: semper ab vna ad alterius nature alteram (vt diffiniimus) progressio euaderet. O bid etia quod de infinitis efficientibus actu: mihi superior sermo haberi visus est. The. Et recte quidem. Ne. Nunc autem non de infinitis efficientibus actu sed potentia obiectione procedis, non enim sunt aut fuerunt infiniti homines actu: a quibus ego processerim sed potestate & appositione sola: quemadmodum posteriora tempora prioribus sed non manentibus quidem adduntur. The. Non obtuse dictum O Neania, & reuera infinita hoc modo esse efficientia: est infinitas esse lineae partes & infinitas partiales & in potentia materias sub dimensione scabiles: at propterea materie secundum directum non prodeant infinite. Ne. Ita plane O nepopolis cuius ego discipulus & auditor sum / diceret. The. Adde fili hypoo

thebim mundum perpetua serie (vt ne vnq; quidem inceperit) perdurasse: falsam esse, quare & id quoq; falsum: infinitos precessisse ex quibus tu pendes homines. Nunc autem expedi, fines ne infiniti secundum directum excedant an aliter? Ne. Minime profecto excedunt: nam cause iam adducte imbibent. Primo. Nam finem diffinire difficillimum est. The. Difficillimum sibi, nam quo pacto illius gratia esset: que ab ipsa infinito / intervallo / infinitisq; medijs distaret: vt quam per ea procedendo nunq; assequi valeat. Et si non est illius gratia (quam tamen solum putare oporteret optimam) certe nullius alterius gratia esse videbitur, in ipsis enim que relictionis seriei seruant quod gratia prioris / meliorisq; non fuerit: neq; profecto posterioris minusq; boni gratia erit, sed perge. Ne. Secundo. Quia neq; prioris & posterioris integra seruaretur conditio: vt pote que in infinitis locum non habeant vltimum. Tertio. Tolleretur scientia finis. Quarto. Quia si vnus finium est gratia cuius omnes alij fines sunt: & non sit alterius gratia: vnus est omnium vltimus finis & non extrahuntur fines in infinitum. Atqui vnus finium est qui omnium aliorum finis est: & qui amplius non est alterius gratia, alioquin in rerum vniuersitate nihil optimum, non igitur fines relictione extrahuntur in infinitum. Quinto. Quia nihil esset optimum imo neq; bonum. Et si quicq; optimum esset: nihil conaretur ad ipsum: quippe ad quod peruenire impossibile esset. The. Sic sibi ipsius boni optimi natura tolleretur, nam ipsius natura esse videtur ab ipso omnium pendere bonitate: ad ipsum omnia tendere & ipsius gratia esse omnia, modo nihil tenderet / conareturq; ad ipsum vt quod attingi (quemadmodum aiebas) haud quaquam valeret vnq;. Conatusq; ad id rei vacuus / irritusq; haberetur. Nihil itaq; esset optimum eiusq; sublata esset natura: quo quidem non existente optimo / omnino alterius bonitatis fonte & principio: vt nullum alterum & posterius bonum sit vltimum necesse est. Tibi ne ita videtur an secus? Ne. Ita plane. The. Absolutum igitur. Ne. Sexto neq; intellectus vltus esset actus: quandoquidem intellectum actuum finem habere vbi quiescat necesse est, nullum autem haberet. The. Nam in infinitum prodirent, neq; immam nifestum est intellectum actuum / administratiuumq; ipsius contemplatiui gratia esset: & ipsam actionem & prudentie administrationem / contemplationem & sapientie gratia. Contemplationem autem & sapientiam / optimorum iam posuimus. Tolle igitur optimum: contemplationem tollis & contemplantem intellectum / quare & actionem actuumq; intellectum. Et certe intellectus nosster: oculus quidem suo solem carens (modo aliunde impeditus non sit) non cessat in pulchrorum sensibilibus pulchritudine summam cogitare pulchritudinem / in ipsorum bonitate summam bonitatem / in ipsorum duratione eternitatis immensitatem, que nobis specula sint illa summa pulchritudine / bonitate / & eternitatis immensitate effigata / imprefa q; & nobis in speculo & enigmate immensa dei pietate relictum est (qdum crasso hoc corpore tanq; carcere cingimur) illa beatissima adire entia, illis vero superioribus mentibus secus: sine velamine scilicet illam rerum summam pulchritudinem / bonitatem / immensitatemq; conueri: vt oculis semper vigilibus / quibus sol maximumq; visibile vsq; adeo illuceat. Si te perconter dulcis Neania quas naturalis philosophus causas potissimum inuenire gessit: protinus subdes naturales, vt materiam / vt rerum sensibilibus formas / vt naturales efficientes atq; naturales fines, quas igitur metaphysicus / diuinusq; philosophus potissimum desideret: protinus quid respondendum sit in promptu obuiumq; est: primas & supramundanas causas & maxime omnium primam / rerum exemplar & formam / omnium efficientem causam / & omnium felicissimum atq; optimu finem, quod hoc ipso q; cause in infinitum non proruant iam sua bonitate exploratam / compertamq; habemus: nunc quod reliquum est absoluer tentemus. An veritas sit facilis an difficilis? Ne. Quodammodo facilis & quodammodo ardua atq; difficilis, nam nullus vnq; sinocere & omnino dique veritatem apprehendere valuit: & hinc ipsius difficultatis sumitur indicium, nullus etiam vnq; veritatis omnino exorsit: quod rursum aliquid ipsius facilitatis arguit. Quis enim (vt veteri proverbio consuetudine dici tractum est) in foribus delinquet? Totum profecto facile est: pars autem captu nobis difficultatem affert. The. Sane ita est, fores scientiarumq; valde: proloquia / dignitateq; sunt (que hic tota muncupamus) & que talia sunt vt ea vnusquisq; coprobet auditatibus neq; reuati neq; mente dissentire queat. Et ea in disciplinis capere facillimum est. Contra vero que ex ipsis pendunt & que hic partium nomine censentur: cognoscere difficile, & quanto a principiorum luce distantiora sunt: tanto captu / cognituiq; imperuoriora, & certe veritas videtur ad nostrum ita sese habere intellectum / vt illustre solis iubar ad oculos: cuius eximiam claritatem nunq; perfecte & digne satis nosster apprehendere valet oculus. Nullus etiam oculus tanti iubaris expertus omnino euadit. Cedo insuper a quo entia suam veritatem sumant? Ne. A maxime vero. Nam in vniuersis vnusquodq; maxime omnium tale dicitur: quod alijs vt talia sint causa existit, vt ignis maxime calidus existit: qui ceteris sensibilibus vt calida sint causa esse dignoratur, ita & maxime vera sunt: que alijs vt vera sint causa existunt. Et maxime omnium id verum est: quod omnium verorum vt vera sint causa est, omnia itaq; entia a maxime vero suam veritatem sumunt. The. Et id recte quidem, si enim in vniuersis conformis / assimilisque, nature: omnia a maxime tali suam sumant exordium / vt omnia calida ab igne maxime natura calido / calida esse dicantur: multo igitur fortius in homonymis, in quibus semper quod prius fuerit: natura prestantius & perfectius euadit, & conditionem illam quam ceteris tribuit (& quam cetera ab eo sibi vendicant & assumunt) altiore natura retinens. Nimirum igitur posterius & quod imbecillioris / inferiorisq; nature est: a maxime perfectissimeq; vero suam veritatem vendicare / atq; tale dici. Sicut si sol omnium clarorum homonyma causa esset / & omnia clara alia sole posteriora essent: illorumq; claritates solis claritudine inferiores / imperfectioresq;: sol omnium iure diceretur clarissimus, quippe qui perfectissimam omnium claritatem haberet: & que omnibus claris vt clara essent causa esset, & quanto vicinius quicq; a sole suam claritatem sibi vendicaret & illius maxime magis emulam: tanto ipsum clarius non ab re censendum esset, & quanto eminus / distantius atq; remotius & minus illius emulam: tanto minus clarum bono iure censetur, ita sibi que a maxime vero vicinius suam sortiuntur veritatem & magis illius verissime imitaticum (vt supramundane beate mentes) veriora sunt. Quae vero e longinquo & minus illius verissime affinem & emulam: minus vera. Et vt de veritate dictum audistitit quoq; & de entitate / vnitatis / bonitatis / plenitudinis / potestatis / necessitatis / sapientiae / vita & ceteris transcendentibus intelligendum puta. Entia siquidem a maxime ente suam sumunt entitatem: vt dictum est a maxime vero suam sumere veritatem, & a maxime vno suam sibi vendicant vnitatem / a maxime bono suam bonitatem / a plenissimo suam plenitudinem / a maxime potente suam potentiam / a maxime necessario summamq; essendi necessitatem: suam sumunt necessitatem, ab omnium sapientissimo suam sapientiam / & a maxime viuente suam vitam, ita vt vniuersa quantum vicinij concessum est sua entitate summam imitentur

O obiectionis dilutio.

Quod perfectiori modo superiora q; hominibus intelligat.

Quod non omnia aequae suae veritatem a maxime vero sortiuntur.

entitas/sua unitate summam unitatem/sua plenitudine maximam plenitudinem/sua bonitate summam bonitatem/sua veritate summam & per se veritatem/sua potentia agendiq; facultate ipsam quoad potest omnipotentiam/sua necessitate summam necessitatem & suo qualicumq; sapientie & providentiae vestigio summam sapientiam/omnibus rebus suaviter providentem/sua vita vitae vestigio illam supremam vitam & immortalitatem. Et re vera unaquaeq; res est ipsius summe entis/summe unitatis/summi boni/summi veri/summe pleni/summe potentis/summe necessarij/summe sapientis & immortalis speculum & scriptura ab illo summo & maximo rerum omnium opifice nobis ante oculos obiecta/strataq; quo ipsum in illo naturae libro ab ipso quidem efformato signatoq; legamus/cognoscamus/cognitum amemus/cognitum & amatum frequenter meditemur. Attamen

13 non in omnibus aeque inuestigandum est; sed ipsum pulcherrimum rerum potius in pulchris/perfectissimum in perfectis/optimum sum maxime in melioribus & omnino naturae dignioribus entibus a nobis cognitis ipsa summa maiestas & dignitas peruestiganda est. In his inuestigandis enim veritas dilucet ipsa summa entitas/unitas/bonitas/veritas/ipsa summa plenitudo/perfectio/summa maiestas/summa dignitas: quae tantopere nostra haec transiunda philosophia desiderat. Sed age dic o Neania, nonne omnium existentium principia (dico summam entitatem/summam unitatem/summam bonitatem/veritatem/entium/vnorum/bonorum & verorum) maxime vera sunt principia? Ne. Maxime o Theoretice, & hoc non modo opinor; sed sine aliqua hesitatione credo. The. Nec mirum, nam quandoq; sunt vera & quandoq; non; sed sempiterna sempiternaeq; veritati semper coniuncta, quibus nullum principium & nulla causa est; sed omnibus ipsa cause sunt & principia. Et certe has o Neania felix qui potuit rerum cognoscere causas. Ne. Has scilicet, sed o Theoretice aut non sane satis concipio; aut allucinor. Existimavi enim oia ad vnum principium reuocanda atq; reducenda esse: tu vero mihi videris plura ponere & quidem simpliciter prima/vt quibus nullum principium & causa sit. The. Maxime prima o fili: plura quidem non vt concipis re atq; substantia; sed ratione solas; cum ea ipsa essentia & subiecto sint vnum imo maxime vnum, sintq; illa summa unitas qua nihil aut esse aut cogitari potest magis vnum, & cognoscere quo pacto res subiecto sit vnaratione vero multas ad sapientiam pandit introitum. Et tu memisti ne prius a nobis dictum fuisse: sapientiam nihil aliud esse q; eternarum rationum intellectum & scientiam? Ne. In memoriam reuocas. The. Attamen non est nisi vnum primum ens entium: & si commodum dicitur potest vniuersum/optimum/verissimum/plenissimum/potentissimum/summe necessarij/sapientissimum & immortale, in omni re in caelo sursum/in terra & in abyso deorsum signatum; si nobis sanus legendi relictus esset oculus. Sit ipsius pietas nobis o Neania oculum recludere: quo ipsum cognoscamus. Ne. Sit oro. The. Huic (vt ferunt) entium se Aristoteles commendare solebat: cuius misericordiam implorabat: quod constebatur/quod predicabat/pro quo tadem exul/damnatusq; inter gentes exterarum debebat: tandem in Chalcide peregrinus/hoc munere mortalis vitae sanctus traditur. Quid nos o Neania? nosne debemus ipsi supplices commendare? Ne. Debemus supplices. The. Et ex nunc commendamus. O ens entium/vnum/optimum/verissimum/plenissimum/potentissimum/summe necessarij/sapientissimum/immortale/atq; sempiternum: pande nobis ad te viam & accessum: & adiua quod nobis inchoasti naturale desiderium. Sed proficiamus, percipis ne hinc fieri vt sicut res ad esse se habeant: ita quoq; ad veritatem? Ne. Mihi percipere videor, nam quae praesentius sunt vt natura entia beata/vicinius ab ipso maximo ente prodeunt & manant: quare & vicinius/inchoantibusq; ab ipso maxime vero, non enim aliud & aliud maxime ens & maxime verum ipsum est. The. Et illa eadem consimiliq; ratione magis vna sunt/magis bona/pleniora/potentiora/necessariora/sapientiora/magisq; immortalitatis forte participantia vjs ipsis inferioribus & caducis: quanto vjs ad horam labentibus praesentiora sunt entia. Ne. Certe, The. Quod igitur par

14 sensibilibus est motus? & entitatis instabilitas: est illic in gissima/stabilissimaq; entitas. Et quod in sensibilibus quaedam est pluralitas: est in coelestibus unitas, quod in sensibilibus bonitas, & veritas exile vestigium: illic nostrae bonitatis & veritatis exemplar & veritas. Attamen & in caelo & in terra non est nisi vna summa veritas. Ne. Et vna entitas vt puto. The. Vna summa entitas & ita in reliquis, & pro libera illic plenitudine: nos hic locum & plenitudinem sortimur occupantem, & pro vniuersali potentia particularem potentiam/resistentiam & reluctamen, pro necessitate contingentiam, pro sapientia ignorantiam/& pro immortalitate deficientem vitam. Vide fili quid est procul esse a maximo ente, haec mala a natura imbecillamq; omni ex parte naturae conditionem ideo patimurq; longe a primo ente distamus / longeq; ab eius veritatis imitatione. Hinc cognoscere promptum est felicitatem & summum bonum vjs rebus (quae huius sint capacia) ex ipsius summi boni quoad fieri potest assimilatione pendere. Et contra; summam miseriam ex ipsius quoad fieri potest dissimilitudine & ab eo discessionem. Fit item vt vnum solum sit absolutum ens / vnum bsum/verum/plenum/potens/necessarium/sapientem & absolutum viuens & sempiternum: quod ab alio non habeat suam entitatem/bonitatem/unitatem/veritatem/plenitudinem/potentiam/necessitatem/sapientiam & vitam, sed per se fit ens & vnum: & ita in ceteris. Cetera autem omnia non absolute entia/vna/bona/aut vera dicuntur; sed ab altero & ad alterum talia, quia ab ipso sint vero & per se enter vno: & ipsius absoluti entis/vnius/boni/veri/imagines/similitudines & simulachra quaedam. Et certe o amice Neania si nobis illius summi/absolutiq; entis/summe vnius/summi boni / & veri vnum punctum attingere concessum esset: illa ipsa contemplatione quum corpus trahentibus caducum & mortale fas est / foelices essemus. Et certe illa dei entitas/unitas/bonitas & veritas linea est infinita, & quicquid aliud in caelo & in terra foelix est: oculus est finitus/punctum solum illius summe & absolute bonitatis apprehendens: aut quod perinde se habet ad apprehensum, vt ad infinitam indimensibilemque lineam sese habet punctum. Et deus ipse solus seipsum vt est plenissime apprehendit: & seipso solus maxime foelix est. Quo fit iterum vt sicut omnia vera a maxime vero suam trahunt veritatem: ita foelicia a foelicissimo suam foelicitatem/qui proinde foelicissimus est q; seipsum maxime possidet & seipsum maxime cognoscit/diligit/ & sibi ipsi maxime complacet, sunt igitur cetera foelicia q; ipsum quoad fieri potest possident/contemplantur/amant, & ea sola voluptate trahuntur: q; in hoc ipso ipsi summe foelici assimulantur. Ne. Recte igitur audiverim Aristotelem afferere abe nostrum summum bonum & nostram foelicitatem in veritatis contemplatione consistere. The. Recte admodum & maxime veritatis: sed nos ad propositum reuocemus. Vnde nobis veriora haec naturae entia cognoscendi adoritur difficultas? Ne. A nostri intellectus imbecillitate. Nam sicut oculi Nycticoracum sese habent ad lucem dicitur: ita & noster intellectus ad manifestissimam/optimam & verissimam naturae entia. Atqui q; Nycticoracum oculi difficultate diurnae lucis habet: sicut ac obtunduntur maxime quidem visibilibus: hoc ex Nycticoracum oculorum infirmitate/debilitateq; paritur, igitur q; noster intelles

Aristotelis commendatio.

Quomodo inferiora a superiorum perfectione desciunt.

Quomodo in puncto diuinae cognitionis est foelix.

Etus circa manifestissima & optima & verissima naturae entia cognoscendi difficultate laborat: hoc eius infirmitas/debilitasq; parit. The. Ita est vt ais o Neania, sicut enim sensibile ad sensum sese habet: ita intelligibile ad intellectum. Et sicut maxime sensibile ad sensum: ita & maxime intelligibile ad intellectum. At qui si maxime sensibile a sensu no percipitur: id maxime sensibilibus iniuria/culpaq; no puenit; sed potius ipsius sensus imbecillitate ac infirmitate, igitur & si maxime intelligibile ab intellectu no percipitur: hoc maxime intelligibilis culpa non fuerit / sed potius ipsius intellectus infirmitas/debilitasq;. Que veritati percipiendae oblectantur ac resistunt: Ne. Illa quinq; quae prius adducta fuerunt. Primo consuetudo audiendi falsa / eruditioq; non recta, tum q; quae audire consueuimus; haec eadem dici dignamur atq; admittimus: tum q; consuetudo nobis notiora sunt/inconsueti vero contra: quoniam, qui itaq; consuetudinem traxerunt audiendi falsa/falsa dici dignabuntur/falsis assentient quae & pro notioribus receptabunt, veritas autem tanq; ignotior illos effugiet. Distorquet igitur/disturbat/impedimentaq; percipiendae veritatis huiusmodi educatio est. The. Et leges ipsae consuetudinem plurimi momenti & efficaciae ad hoc esse ostendunt: quae fabulas puerilesq; ineptias ob consuetudinem recipiunt & ipsas veritati anteponunt. Ne. Secundo. Recte docenti assentire nolle: nos a veritatis perceptione retrahit. Nam singula vt materia requirit recipienda sunt; neq; omnium mathematica certitudo expetenda est. Qui autem recte docenti assentire renititur: non singula recipit vt vnusquisq; natura postulat ac requirit/disturbatur igitur talis a veritatis perceptione. The. Ita est o fili, eorum quae demonstrationem patiuntur & sustinent demonstratio expetenda est, & demonstranti credere oportet, & quae analogiae similitudinem desiderant: ea vt decet adducta contenti abire debemus. Quae persuasionem qualemcumq; aliam: ea siquidem sufficienter adducta/nos faciles prestemus oportet, neq; demonstrationem neq; analogiam efflagitemus. Sic enim omnis veritatis facile composites eadem demus: & vnumquodq; pro dignitate percipiemus, bis tamen tribus pro dignitate rite vti q; difficillimum puto: vixq; esse in omni disciplina professione consummati. Sed iam perge. Ne. Tertio. Nulli fidem prestare nisi sensibile sit/sensibilium constet argumento: percipiendae veritatis oblectamentum praestat. Nam nulli fidem prestare velles nisi sensu sensualium exemplo vincamur: parum potentisq; ingenij argumentum est. At ingenij paruitas & impotentia nobis vnum percipiendae veritatis obex & oblectamentum est, nulli igitur fidem prestare nisi sensibile sit sensibilium constet argumento: veritati percipiendae oblectatur/obstatq;. Quarto. Nulla recipere velle nisi alicuius confirmet auctoritas: veritatis perceptionem item impedit. Nam nihil recipere velle nisi alicuius auctoritate firmatum fuerit: quaedam iudicandi impotentia est, iudicandi autem impotentia percipiendae veritatis impeditio est: vt visus circa sensibile iudicandi impotentia bona profecto sensibilis impedit perceptionem, nulla igitur recipere velle, nisi q; aliena firmata auctoritate fuerint, veritatis perceptionem impedit. Quinto. Idem & non posse nisi parua degustare, nam qui sola parua degustare sufficiunt: naturae defectum / oblectamentumq; patiuntur & intellectus paucitatem, qui autem haec patiuntur: a veritatis perceptione praepediuntur, perinde atq; qui pupillae oblectamentum/visuq; paucitatem patitur: qua a visibilis perceptione praepeditur, non posse igitur nisi parua degustare nos a veritatis impedit perceptione. The. Haec incommenitantes similitudines adduxi. Quibus ergo ad pulchrae veritatis perceptionem apparatur atq; bene afficiatur? Ne. Horum quinq; quae iam adducta sunt oppositis: ad ipsam percipiendam instruimur/apparamurq;, vt consuetudine vera audiendi & perceptione recta, recte docenti assensione & obedientia, vniuersisq; vt materia ipsa requirit & postulat receptione, alta mente & potente iudicio, sana/inegra/ilabelataq; mentis natura. The. Rectissime sic o fili, sic enim contraria contrarijs medicamur, & aduersus contraria contrarijs relucimur, & cui deus haec quinq; prioribus obiectis aduersa beneficia contulerit: percipiendae veritatis praeparat alijs potens efficietur. Det igitur tibi o fili qui inuenta flores: sanum praepertorem qui veris & pulchris te instruat praepertis, det tibi docilitatem qua recte docenti beniuole acquiescas, det vnum quoq; pro dignitate recipere, det altam mentem & acre iudicium, det integrum/inooffensum/illabelatumq; ad ipsum contemplandum mentis acumen. Et non modo tibi haec; sed omnibus qui desiderio pulcherrarum scientiarum bene vtendi gratia rapiuntur, non quidem vana sui ostentatione/non falsu/no ambitione/non rerum caducarum opulentiae congestiois auditate, haec profecto vilia sunt & futuro philosopho indigna: et a nostris quoq; prioribus tantopere damnata. Sed nos eo laboremus in ingenio vt pulchris admodum veritatibus illi veritatum regine/summam/absolutam (quod nobis conceditur) firmes affinemur. Tale conamen/ingeniumq; animus philosophorum sit. Et tantula tibi o fili Neania crepusculo iam nos separante dicta sufficiant. Et ad me cum voles alias redito: & nunc abi prospera fortuna comite. Et vale. Ne. Vale semper o Theoretice.

17

18

Quomodo disciplinae vniuersae quodq; disciplinae recipiendum est.

Secundi Dialogi finis.

Tertius Dialogus.

Etus Neania nobis assiste. Ne. Pater. Ho. Huius diei amicitias & aere temperies & gratia: exercitamentum quaerunt. Est rus est lucas est proxima luco colonia: illuc me solandi gratia transfero & virentia loca lustro. Tu mihi comes assiste, nulli dubium est spirantem florentium locorum halitum: nostrum suaviter refovere spiritum. Ne. O patrem pater: sed alio solandi genere ego plurimum soleo. Ho. Quid illuc est? Ne. Ego Theoreticum nostrum vicinum viso cum primu vacua datur occasio: qui multa liberalitate mihi apperit quodcumq; cognoscere oportet praecipuum duco. Ego vero eum ipsum (nisi me striclius tibi assistere iubes) modo visurus eram. Ho. Non iubeo fili/immo gratias Theoretico ago / referamq; si possim vni gratiam hanc: si tibi doctrinarum aliquid liberaliter impartit. Ne. Impariti indubie. Ho. Abi igitur o fili & ipsum meo nomine saluere iubeto: alterum autem qui mihi assideat comitem curabo. Ne. faciam, The. Diligens iuuentus & honestorum cupidus foelicem senectam exspectat, video te o Homophronis fili: quaedam diligenti & honesto desiderio ad eruditam vitam properare. Ne. O vti nam eruditam o Theoretice: hoc optat pater Homophron qui q; primum recessit te interdum visendi me consuetudinem traxisse: mirum in modum gauisus est: & pra concepto gaudio collachrymatu: abi inquit o fili & Theoreticum meo nomine saluere iubeto/cui gratias ago: ipsiq; gratiam hanc si possim aliquando vniq; referam. Me rus vna secum ducturus erat in vicinos lucos/vicinosq; viculos. The. Patres qui ita filijs afficiuntur: proborum parentum commendatur officio / nunq; sua prole dolituri. Et cum multa parentibus debeamus: illis summopere debemus q; plurima. Sed haec omittamus & saluus sit Homophron, nos vero ea quorum gratia hic conuenimus: pariter contractemus, haec puto colloquio praemulsi

D

si paterno haereri hanc vicinorum locorum & vernantium locorum amonitibus. Ne. Praetuli equidem. The. Vis ergo quina decim illas (quas tertio libro respondere diximus) quaestiones discutiamus? Ne. Nosti quid expediat. The. Noui equidem, & ideo illas nos consulto nunc reliquamus: ipsas aliquando oportunitus vtrinq; disputaturi. Et nunc satis illarum quaestionum formationem memoria tenere; & hoc ex loco meminisse quaestiones illas vtrinq; Aristotelem disputasse. Ne. Nuper suo ordine ipsas mecum ipse didici. The. Oportune. Transcimus igitur ad naturam entis discernendam. Ne. Transcemas. The. Et nos a quaestionibus auspicia nra sumamus. Et prima si tenes quid sit ens effer in mediū. Ne. Ens est qd subsistit. The. Sane. Quot sunt subsistendi modie? Ne. Arbitror me respondere debere quiq; Primus est cū qd subsistit ab altero. Secundus cū subsistit sub altero. Tertius. Cū i altero. Quartus. Cum per alterū & alterius gratia. Quintus. Cū subsistit quidem sed neq; ab altero/sub altero/in altero/per alterum/alterius gratia. Sed reliqua omnia ab ipso subsistunt & ipsius gratia. The. Id ipsum debebas o fili: sed multa se offerret hic diligentius pensandula. Et quia tempestiue aduenisti. nec nos temporis indigentia praeuocis fidentius (& si longiusculi futuri sumus) aliqua exsequemur: binc orsi, omnia alia a primo & maxime ente/ ab altero subsistunt. Et rerum substantiales potentie subsistunt sub altero: substantiales actus & accidentarie affectiones passioneq; omnes in altero referentur tamen, nam substantiales actus in altero/superiori praesantioriq; modo subsistit; vt scilicet consubstantiale in consubstantiali quo / cum simpliciter vnum vnamq; completam substantiam constituit. Accidentaria autem affectio in altero est: sed non vt consubstantiale in consubstantiali / & cum quo aliquid vni simpliciter consistere possit. Et complete ipse substantia per alterum & alterius gratia subsistunt: & non modo hoc/ sed ab altero & ex altero. Ab altero quidem: nam omnia praeter primum ab ipso subsistunt. Ex altero: nam ex potentia/ & non modo hoc/ sed ab altero actum / qui nunq; sub primo sine potentia neq; potentia sine ipso subsistit, & alterius quidem gratia: nam omnia summi boni gratia sunt. Et subsistere sub altero/in altero/ex altero/per alterum/nunq; sine subsistentia ab altero & alterius gratia reperias. Ipsū autem primum quod summe ens/ summe vnum/ optimum & verissimum dudum nuncupauimus: ens ipsum est quod subsistit non ab altero quidem/ sub altero/in altero/per alterum aut alterius gratia: maxime ens/ maxime omnium & vere subsistens/ ens entium: & omnium entium entitas/ quiditas & veritas omnium maxime subsistens, et ad quod omnes entium modi reducendi sunt: vt omnes salubrium modi ad sanitatem/ & longe profecto verius, quod vt paulo planius tibi consiliet: constitutimus salubrium modos. Salubrium enim haec sunt sanitatis effectus/ haec conseruantia/ haec in sanitatem ordinata, quo pacto ergo salubria parantia sanitatem in ipsam reducuntur? Ne. Vt cause/ (nisi ego ipse fallor) in suum effectum. The. Haud falleris, & quomodo omnia entia ad maxime ens & omnium primum? Ne. Potius vt effectus in suam causam. The. Et omnium maxime causam, vira ergo harum reductionum tibi verior videtur? Ne. Ba certe qua effectus in suam causam restituuntur. The. Et eo verior quo in omnium verissimū & maximam causam, dic rursus quo pacto salubria quae sanitatem retinent & saluant in ipsam reducuntur? Ne. Vt conseruata in ipsum suum conseruatum. Theore. Id ipsum, quomodo omnia entia ad maxime ens & omnium primum? Ne. Vt conseruata in conseruans ipsum. The. Et omnium maxime conseruans: vt quod omnia saluet/ conseruetq;, vter ergo horum tibi reductionis modus verior appareat? The. Quo conseruata in suum conseruans restituuntur. The. Et tanto verior/ quanto in suum summum & maximum. Ne. Tāto verior. The. Rursus ordinata in sanitatem quo pacto in ipsam reducuntur? Ne. Vt in finem. The. Sed an ipse sit maxime gratias? Ne. Minime, nam sanitas summum bonum non est. The. Et nonne omnia entia eodem modo in primum reducuntur? Ne. Vt in finem scilicet. The. Sed an sic vt in finem? vt & illius maxime gratia sunt? Ne. Maxime o Theoretice/ nam id ipsū summum bonum est. The. Probe conieclastis ipsum summe ens/ summum bonum est/ omnium vltimus & optimus finis: & qui in alium finem minime vniq; ordinatus, apprehendit igitur omnes modos entis verius & longe quidem in primum & maxime ens restituit: salubrium modos in sanitatem. Ne. Apprehendit: & id quidem mihi indubium est. The. Sed age vtrum sanum quod multifariam dicitur nunc in se suscipiens sanitatem, nunc sanitatem efficere/ nunc saluare/ nunc designare/ atq; representare: vniuocum sit vniacq; ratione dictum necne? Ne. Haud vniaca ratione dictum est. The. Aequiuocum igitur atq; homonymum est. Ne. Est. Et salubre? Ne. Itidem vt sanum. The. Et ens cum dicitur nunc de primo & maxime ente/ nunc de vjs que ab ipso sunt/ propter ipsum/ & que vtriusq; possunt ipsum monstrant/ representantq;: vtrum vniuocum sit & eadem ratione dictum. Ne. Minime vt mihi videtur: quin potius homonymum. The. Et recte quidem, sic enim hoc in loco eo vtinur, & certe ipsum primum ens & ea que ab ipso/ & propter ipsum sunt nunc substantiae/ nunc accidentiae/ nulla etiam proportionem magis adiuuam naturae affinitate recedunt: q; quecumq; inter se salubria aut sana, que enim primi/ maxime entis & infiniti: & ceterorum entium finitorum proportio? Ne. Nulla prorsus videtur. The. Quae substantiae & accidentis naturae vicinitas: vt ipsis eadem ratio apta tribuatur? Ne. Nullam video. The. Nunquid cum praesens fueris speculo & ipsi tuam similitudinem affirmas: tibi & tuae similitudini idem nomen & nominis eadem ratio est: quis illa tua imago tibi q; simillima videatur. Ne. Nomen idem sed non ratio eadem: nomen quidem Neanias aut homo. The. Homonymum igitur nomen Neanias ad te & tuam similitudinem. Ne. Homonymum. The. Et omnia primi similitudines & simulachra sunt: magis quidem a suo affirmante exemplari distantia: q; tu a tua similitudine, & accidentia substantiarum quaedam sunt vestigia & velut quaedam vmbrae: videtur ergo tibi iure si omnium primum & cetera post ipsum substantias & accidentia eadem entis nomine complectimur: id nos equiuoce facere? Ne. Iure equiuoce. The. Attamen omnia ad vnam naturam & vniuocam reuocamus atq; reducimus. Ne. Quam? The. Es iam praecedentium immemor factus: ad ipsum omnium primum & maxime ens, quod fit vt nomine entis & homonymo analogo tamen (perinde ac medicis salubri & sano) nobis vtendum sit, & cum vocabuli significatio ad praenotionem (quam quid est nuncupant) attineat/ & equiuocatio/ homonymitasq; significatio positionem sequatur: id potius nobis vel sine probatione recipiendum est q; per suaderi admitendum, dictum satis hoc in loco scico esse vtendum, & vtrum aliquis talis significatus quo eadem ratione omnia significet ipsi comode aptari queat: nunc missum faciamus, qui siquidem vbi effingi apte valerent: nobis ad hoc quod conamur minime necessarius esset, & vjs reliquamus equiuerbales: qui sibi aptum fore putant, sed de hoc abundantius q; par sit: nunc autem nos ad alia conuertamus. Ne. Nosti ne o Neania in rebus caducis & in hoc nostro inferiori mundo rerum esse ordinem? Ne. Noui equidem. The. Quem? Ne. Hominem primum locum obtinere: post quem animalia rationis immunia/ post que arbuta & plantas & cetera id genus vegetum/ post vegetalia/ lapides

Diuersi entiu modi.

Quis equiuoce dicit de primo ente et ceteris item de substantia & accidentie.

Pulcherrimum reu inferiorum ordo.

metalla & ea que ex terra profunditate eruantur: post que vapores/ halitus/ pluuiam/ nitem / grandinem / spiritum & cetera que imperfecta composita nuncupant, vltima autem natura loca/ clementa/ ignis/ aer aqua/ terra sibi vendicant, & in hac pulchra nature serie semper imperfectiora praesantiora respiciunt/ & illorum sunt gratia. The. Aptus nobis est iste inferiorum ordo: sed longe intellige in superioribus entibus veriorum: quem iste rerum inferiorum ordo occa/ iug; laborantium: exiliter admodum & quasi vmbra/ lites imitatur. Sed habent ne res sensibile actum & potentiam? Ne. Habent. The. Optime, & potentie multum: ideo multarum passionum obnoxie sunt/ possuntq; multa pati, & parum actus: ideo paru agere sufficiunt: & binc particulares agentes dicte sunt, & hi nostri actus & nostrae potentie: vera actus & vera potentie non sunt: sed verorum actuum & potentiarum vestigia/ simulachra & vmbra. Tu ne plane ita esse consentis? The. Consentio plane, sed o Theoretice siste paulisper: audio foris Eutycherum loquentem, vis ipsum intro accersamus: totus enim gaudio soluitur: quotiens de deo p; incidunt sermones, sin impu/ indigniq; tristis morer & lamentatur, & vidi ipsum pra concepto gaudio (Eudemone patruel meo nonnulla religione nostra digna loquente) plorantem. The. Aduoca igitur ipsum. Ne. Eutychere potes intro venire Theoreticum audire: vna mecum: nonnulla tibi gratia (vt arbitror) differens. Eu. Ego vero libens. The. Asside nobis o Eutychere & te nobiscum exerce. Eu. Felicem me hac vestra collocaione reputabo. The. Ego vt aliquid deprehendas ceptam materiam vna cum Neania prosequar, & cum quicq; deprehenderis aut minus examinatum/ aut perperam assertum: nobiscum disputationis particeps agita. The. Dic age o fili Neania: nonne que plus potentie habent minus agunt? Ne. Minus. The. Et que plusculum actus: magis? Ne. Magis. The. Et que iterū plus actus & minus potentie? Ne. Iterum magis. The. Potentia igitur agendi impedit facultatem. Ne. Impedit. The. Quid igitur actus ille qui in infinitum a potentia semotus euadet: que agendi reluctamentum/ impedimentumq; praestat. Ne. In infinitum agetur: in finita agendi virtus & potentia. The. Recte conieclastis, fili actus ille primus/ purissimus & absolutus actus: est summe ens/ summe vnum/ simplicissimum/ summe bonus/ verus/ plenus & potens. Sed an aliquid post ipsum sit summe potens? Ne. Nihil vt arbitror, nam vnum solum est maxime ens/ summe vnum & bonum vt diximus. The. Probe, videtur ergo tibi nullus aliter actus esse omnino purus & omnino a potentie consortio seu gatus. Ne. Mihi quidem id rationabile nimium. The. Attamen in rebus sensibilibus potentia peculiare nomen materiam sibi vendicat: & actus formam. Ne. Vendicant. The. At in supramundanis potentie & actus nomen retinemus: que nos Platonicō & Peripateticō more interdum essentiam & esse vocemus potentiam: scilicet essentia: atq; actū ipsum esse. Ne. Vocemus, & his nominibus promiscue vtriusq; vides vtare. The. Proficiscamur igitur, rerum inferiorum ordo vt vestigium quoddam superiorum celestium ordinem nobis insinuat. Ne. Dictum est. The. Nos ergo in eorum numero que sub primo subsistunt: que ab ipso primum emanandi locum obtinent/ primam mentē & primi ordinis nuncupemus. Ne. Nuncupemus. The. Et que secundum emanandi locum: secundam & secundi ordinis, quemadmodum homo: mortalium primum locum sibi vendicat: & animantes rationis expertes secundum. Ne. Esto. The. Et hunc in modum di gere si tibi placet nomen ordinibus ipsas superiores beataq; mentes: quemadmodum nonnulli olim non sine dignitatis multo praesidio discreuerunt dignissime, quero ergo id vnum: an ipse superne mentes magis sint vna/ an potius sua essentia magis sit vna/ an suum esse, non enim ipsas solos actus esse pones, nam vnicus solus & purus actus: & vnicus purum imo purissimum esse, & tanto minus solas essentias atq; potentias: eum maxime post primum actus esse sint, vt non ab re contra q; nos vniuerialium efficientium nomina sunt sortitae: quod potius ipsi esse & non esse essentiae competit, nihil vicarie reponis alteras. Ne. Quod nihil habeam. The. Eutycherus forte habet quid potissimum pro te respondeat: qui diuinae lectionis aliorum sua consuetudine studiosus est auditor. Eu. Nihil omnino o Theoretice, forte quicq; haberem si affuissens ab ipso disputationis initio, porro cum Neania respondendo vicitudinem alternat: haud minus ipse me atq; tu docet. The. Sermonem igitur ad ipsum rursus conuerto, dic o Neania an nostro ordine mentes illae digeste suis potentis & suis actibus magis sint vna/ praesantiores/ atq; meliores. Ne. Quandoquidem vis vt respondendo aliquid offeram: ipse potentie magis vna & ipsi actus magis vni mihi esse videntur. The. Tibi videntur, sit a prima mentium: sub primo primum locum sortita. Ne. Sit. The. Et b essentia: vero eius esse. Ne. Esto. The. A se essentiam b esse magis vnam ipsa mente a itidem & ipsum esse c mente a magis vnum. Ne. Aio. The. Sed nonne quanto quicq; (vt subsistat) pluribus eget: minus ens tibi esse videtur: nam indigentia ex discessu ab ipso primo & per se sufficientissimo ente est. Ne. Videtur certe. The. At essentia b plurium vt subsistat q; a egena est. Ne. Quo pacto? The. Nam primo eget esse ab altero: a se enim nequaquam subsistere potest, secundo sub altero/ nam sub esse: sine quo & vacua & ociosa & sine vsu aliquo subsisteret, tertio ipsius esse gratia: nam melius esse: vt quod absoluto esse & simplicissimo omnium rerum auctori: q; sua essentia similius euadat, quarto est totius mentis a: gratia, quinto est optimi summisq; boni gratia, tibi ne haec vera esse videntur? Ne. Videntur omnino. The. Quinq; igitur vt subsistat essentia b: indigentias susinet. Ne. Quinq; scilicet. The. Nunc a totum scilicet ipsum rimemur/ exploremusq;, primo ipsum ab altero est: a quo eget vt subsistat, secundo ex altero est: nam ex sua essentia, tertio est per alterum: nam per suum esse, quarto est alterius optimi scilicet sumisq; boni gratia: & ipsius quidem solius gratia, assentis haec ita se habere? Ne. Assentior. The. Neq; enim a sua essentia aut sui esse gratia est: vt neq; in rebus caducis elementum aut plantam suae materiae aut suae formae gratia esse dinoscis, Ne. Simile. The. Susinet igitur a vt subsistat: solum dependentias indigentiasq; quatuo. The. Et essentia b quinq; susinet. Ne. Concessum iam est. The. A igitur mens tota pauciorum q; b sua essentia vt subsistat e gena: magis ens est/ magisq; subsistit. Ne. Mihi concedendum est. The. Et si magis ens est: & magis vna/ bona/ vera & potēs, quadoquidē primo & maxime entis/ maxime vni bono/ vero & potenti similio est. Ne. Oportet. The. Diximus enim vt vnumquodq; sese habet ad esse: & ad vnum/ bonum/ verum & reliqua sese habere. Ne. Dictum. The. Et factus est essentiam b: totius esse gratia. Ne. Verum certe, sicut materia in sensibilibus: ipsorum sensibilibus gratia est. The. Et esse c: etiam totius a esse gratia forte fateberis. Ne. Fatebor equidem sicut sensibilibus forma: ipsorum sensibilibus & totorum & si eaducorum gratia sunt, nec mihi videbor errare. The. Ingenue, & tanto verius illorum esse sunt gratia: q; illa tota bona sunt aeterna & omnium optimo q; simillima, haec vero tota bona sunt caduca & verorum bonorum vmbrae, & sub primo imperfectiora/ perfectiorum & meliorum sunt gratia: non autem contra perfectiora gratia imperfectiorum. Ne. Semper natura. The. Recte ad didisti natura, de vjs siquidem que nostra inordinatione peruerteremus non loquor, Naturae enim tenor ab optimo & ordinatissimo rerum opifi

Primi & ab soluti actus inuestigatio.

Qua totū sit verius ens & magis vnum q; sua potētia.

Quod totum suum actu perfectio est ens & magis vni.

ce tributus / pulcherrime ordinatus perseverat: dum aliunde inordinatio non pendeat. Est igitur iterum intelligentia a non modo sua essentia bis sed & suo esse / perfectior & melior, quare & magis ens / magis vna & magis vera. Ne ita consentaneum videtur. The. Vides ergo quo pacto mentes illae superiores suis ordinibus digesse: suis potentis & actibus magis sunt vnae / praestantiores & meliores: Ne. Video, & me prius perperam respondendo coniecisse. The. Et aequae facile vnumquodque totum sua potentia & suo actu praestare & magis vnum esse ostendere potest. Ne. aequae. Sed an c. esse & actus: suo toto ad subsistere: dum plurimum egerit. The. Quodammodo, nam eget esse ab altero / in altero ut in subiecto ut in essentia / & in altero ut in toto ut in intelligentia / & totius a gratia / & optimi supremique boni gratia: & ipsum magis egerit ut subsistat quod totum: manifestum est. Nam a sine qua causa causarum est: magis vnumquodque pendet. Est autem esse c. ab ipso toto a ut sine de pedes: & non contra a ab ipso c. ut sine. Ne. Percipio certe, & vnumquodque totum suo actu eadem ratione minus dependere atque egerit: & vni / cuiusque actum magis. The. Et pene superiore argumento constat ipsum esse: perfectius esse essentia / magis ens / magis vnum / bonum & verum, nam essentia est ipsius esse gratia / & ab ipso ut sine pendet: & non contra, ad de mobile magis pendere a motore: ut qui sit summo enti a quo omnia pendunt similior, vnicuique autem rei esse ut motor esse essentia vero ut mobile. Quo fit ut substantiarum maxime materia: minus ens / & minus vna censenda sit, ut quae in consilio non esse & prope nihil existat. Ne. Quo pacto? The. Quia si constitutus primum & summum ens & non ens extrema: & omnes substantias tum completas tum incompletas materiam / formam / essentias omnes & esse ut media: & harum omnium substantiarum dependentias / indigentiasque numeraveris: nullam prorsus earum remotiorem a primo & maximo ente & plurimum indigentem ipsa materia videbis, quare nulla non enti viciniori & quae & rite dicenda videtur in consilio non esse constituta / & admodum prope nihil. Hinc fit iterum ut quaecumque materiam fortiter sunt magis non esse & esse videantur: omnium inconstanti / instabilitati & variabilitati obnoxia & magis ad non esse quam ad esse prona, & quae a materia & materiae conditione quae esse impedit recedunt: verius subsistunt / ut quorum esse semper & stabile solum apparet. Ne. O minime. The. Et omnis essentia quaedam materia est, est enim omnis: ipsius esse & actus subsistentium quoddam. Ne. In proportione scilicet. The. Mens igitur a sub primo / mentium prima: merito plus esse quam non esse dicenda est / & ad semper esse proclina / constantissima & stabilissima. Ne. Merito. The. Vis ergo nunc ut secundae seriei mentium subsistentiam dependentias perusli genus: Ne. Sequor te quocumque voles trabentem. The. Concipie igitur ipsum primum quod est super omnia fons & origo rerum omnium: ut solem, & primam mentium sub illo: ut lucem, & secundam: ut lumen, & tertiam ut splendorem. Ne. Ita lucet concipere. The. Sol ille O Neania eternus & invisibilis: nostri visibilis solis veritas & exemplar sub se veram lucem non quidem accidetariam (qualis lux est sensibilis solis) sed substantialem producit: primam scilicet creatarum mentium & perfectissimam & maxime omnium infra ipsum primum: efficacem, cui statim coagenti communicatur facultas / ut sol sensibilis sensibili luci pro suo modulo communicat, & sol ille supremus coagente luce lumen producit veram & substantialem lucis similitudinem & secundam intelligentiam, neque hoc mireris de illa sub primo efficacissima luce: quandoquidem vides non modo sensibilem lucem minus efficacem sed & omnem rei naturalis vel infimam naturam suae similitudinis progrediente avidam, & hinc multa naturae miracula quamvis vulgo ignorare penderit coniecta, & primum vna comproducentibus luce & lumine caelestes progignit splendores & rite dignitatis mentes: procedit quae in tantum ista divinorum splendorum series dum in aliquam vmbrae decumbat quae non sit omnino divini luminis expertis: quod in deum suam originem verum rerum omnium solem respicitur / recurrit / respicitque, sed tenuiter admodum: ut sensibilis vmbrae flacidum & pene deficiens lumen / in sensibilem solem resiliere solet. Eu. O Theoretice hanc vmbrae etiam vocas mentem: The. Etiam, infimam scilicet & nostram animam quae illo quoad potest vmbrae radii radio (modo impedita non sit) in summam resiliit / recurritque, contemplandam entitatem / unitatem / summam veritatem / bonitatem / plenitudinem & omnium potentissimum auctorem. Eu. Concipio, tu ergo nostram animam intelligebas. The. Et post nostram animam sunt brutorum animae: quae iam divinorum luminum omnino sunt exortes / & ut tenebrae sola lucis illius privatione & absentia in corporum operitate mersae / nunquam recurrentes / reflectentesque se in deum. Eu. Non indubie, & ideo iure divino lumine & spiritali capite: ceterae & tenebrae censentur, non tamen sensibile & corporeo lumine privantur, & nunc tecum O Theoretice (si tibi gratum est) aliquantisper Neaniae ptes agam, neque Neaniae molestia sit qui me vobiscum vna adesse voluit: me etiam secum non nihil impartiri laboris & studij, & ubi propter praecedentia minus audita insufficientes videbor: supponat manum & praesidium ferat amico. Idque mihi praestet quod Hercules quodam Atlanti praesitisse fertur: cum ei assidue (ut aiunt) caeli sustentatione defesso suppeditas tulit / caeloque subiecit humeros. Ita mihi recte respondentem Neaniae auxilio erit. Interea aliquantisper a continuo quaerens per tulit disputationis labore respirabit. The. Ut vis O Eutyche, interim Neaniae attentione proficiet / poteritque interdum si necessarium videbitur tibi ut requiris suppeditas ferre, vis ergo ut revertamur & secundae mentis dependentias recludamus. Eu. Id cupio. The. Quot prima mentium sub primo dependentias sustinere cognita est? Eu. Quattuor, nam ab alio est / ex alio / per aliud & alterius gratia. The. Et secunda mentium etiam a primo est? Eu. Est, nam ab ipso sunt omnia. The. Et etiam a prima assignata mente. Eu. Dicitur est: quemadmodum lumen a luce. The. Duas ergo ut ab altero subsistat / sustinent indigentias. Eu. Duas, ut quae a duobus pendeat. The. Et quamquam a primo absque prima mente manare potest: nunquam tamen (ut neque lumen a sole sine medio) emanabit, & est ex altero. Eu. Est. The. Et per alterum. Eu. Et hoc. The. Et bruta luminis divini expertia & tenebrae: hominis sunt gratia / qui non nihil divine illuminationis ut in vmbra participat. Eu. Sunt. The. Et quae infra brutales tenebras sunt: ipsius hominis gratia sunt omnia / & imperfecta perfectiorum / praestantiorumque gratia. Eu. Ordo naturae est. The. Et beatissima illa entia: nostrae sensibilis & continuo labentis machine ordinis continent veritatem. Eu. Indubie. The. Erit ne ergo secunda mentium primae superioris mentis & perfectissimae gratia: quandoquidem in his caducis & ad horam labentibus tenebrae (ut ita dicam) ipsius vmbrae sunt gratia. Eu. Est certe: & multo quidem magis. The. Est etiam & primi gratia. Eu. Nimirum, nam eius ipsius gratia sunt omnia. The. Collige ergo nunc O Eutyche dependentias / indigentiasque, numeras. Eu. Sex sustinet, ab altero duas / ex altero & per alterum singulas: & alterius gratia sustinet itidem duas. The. Et suo modo de eius esse & essentia dicemus. Eu. Penitus. The. Et ita mentium tertiae dignitatis dependentias inuestigaremus: & quartae & quintae & esse & essentias usque ad infimum rerum gradum. Eu. Scilicet. The. Et in hac inuestigatione semper posteriorum plurimum

Hercules. Atlas.

15 pluri e gere suo priori coprimus. Eu. Semp pluri. The. Quo fit ut suprae divine fortis mentes magis etiam sunt / magis vnae / bonae / & vere / magis plene / efficaces / necessariae / sapientes / magisque vite sempiternae compotes: mox secunda / deinde tertiae / & ita

16 deinceps usque ad infimum entium gradum. Eu. O minime. The. Eit etiam ut secundarum esse & essentiae imperfectiores sunt esse & essentiae primarum: plusque essentiae secundae habeant quam primae / & tertiae quam secundae, & contra: primae plus esse quam secundae / & secundae de qua tertiae, attamen quaecumque sunt in regione lucis: plus esse quam essentiae participant, alioquin ad multitudinem, divinitatem / & esse quam potentiam conditiones potestate laborentur. Sed age quid vnius & indivisibilis oppositum censet? Eu. Multa & divisibile. The. Nos vnius & indivisibile idem esse volumus: itidem divisibile & multa, quid eiusdem oppositum? Eu. Alterum. The. Quid oppositum similitudinis. Eu. Dissimile. The. Quid status oppositum? Eu. Motus. The. Tu ad singula scite & expedite respondisti. Eu. Haec ex divinis disputationibus quibus nonnunquam interfui ita accipi. The. Perge igitur, cui maxime vnius natura competit? Eu. Primo & maxime entis: & quod est ipsa rerum omnium summa unitas. The. Quare & maxime eidem competit indivisibilis natura / eritque summa rerum indivisibilis, cui maxime eiusdem natura? Eu. Primo entis, quod semper vnum & idem manens: sibi semper maxime omnium & omnino idem est / rerum identitas. The. Cui maxime similis natura? Eu. Maxime entis: quod omnium est exemplar et omnium similitudinis veritas. The. Cui maxime status? Eu. Itidem primo entis, nam ipsum est aeternitas & rerum omnium summa stabilitas. The. An cuiquam a primo haec sincere competere queant? Eu. Nulli prorsus. The. Deficiunt igitur caetera omnia a sincera vnitatis / simplicitate / identitate / exemplari & stabilitate. Eu. O portet. The. Quapropter ad illorum opposita aliquotulum deueniunt. Eu. Consentaneum est. The. Mentis igitur lucidissimae regionis quae magis esse actumque sequuntur: quae & magis sunt quam non sunt, magis vnius & simplicitatis participant: & diversi / dissimiles & mobilitatis minus, & homo qui est omnis naturae vinculum / superiorum & inferiorum medium: bis elementis vno / multis / indivisibili / divisibili / eodem / altero / statu & motu medio modo coteratur: aequalitatis quantum fieri potest consonat harmonia, caetera vero infra ipsum hominem multitudinis / divinitatis / alteritatis / dissimilitudinis / & motus tenent excessum: unitatis autem / indivisibilitatis / identitatis / similitudinis & status defectum: & omnium maxime substantiarum sensibilium potentia / ut quae iam quaedam infinitudo sit: omnis divinitatis obnoxia / omnino altera ut nihil ipsius capi iam possit quod sub ipsi omnino sit idem: maxime informis & formae formarum & rerum exemplari dissimilima: maxime motui / inconstanti & instabilitati subiecta: ita ut iam nullum omnino subterfugiat motum. Et ita dicendum esse puta de esse & non esse / bono & malo / vero & falso / pleno & inanis / potente & impotente / necessario & contingente / sapiente & ignaro / vivente & caduco. Eu. Affectisti me gaudio O Theoretice: cum de vno & multis / indivisibili & divisibili / eodem & altero / simili / dissimili / statutu & motu ita differuisti. The. Sublimis & ardua quae ex illis pendit O Eutyche contemplatio: sed qua oia nostra & cum Neania suscepta introductoriae disputationis officium impresentiarum pertractare non sinunt. Proderit tamen Neaniae sepius haec elementa ens / vnum / bonum / verum / plenum / potens / necessarium / sapiens / vivens: in super vnum / multa / indivisibile / divisibile / idem / alterum simile / dissimile / statum & motum mente reuolueret: & eam (quam divina requirunt) solerti indagine quaeritare intelligentiam, nos ergo (si vobis gratum est) ad aperiendam litteram conuertamus. Eu. Venia tua dixerim O Theoretice: nonnulla ex dictis mihi surreperunt dubia / qui si placet attendas. The. Quae illa sunt? Eu. Primum dixisti potentiam egerit subsistere sub altero / & actum egerit subsistere in altero. Sed hoc mihi ingerit difficultatem quae nostra anima destituta corpore subsistit: nihilominus actus est, sed ubi nam tunc in altero subsistit? Secundum, quo pacto evenit primam mentium proximam sub primo constitutam quattuor indigentias sustinere: & cum sit vicine post primum non sustinere pauciores. Tertium, cum dicas primam mentium vicine sub rerum principia constitutam plus esse quam non esse: an illud non esse intelligamus maxime entis oppositum? The. Craues sunt O Eutyche haec tuae difficultates: & quae propensum laborem requirunt. Sed quia iam diu euagasti sumus: utcumque poterimus quae paucissimis tui gratia ipsas absolvere annitemur. The. Primum igitur hunc in modum satisfacimus, nam & si nostra anima nostri corporis actus est ipsa tamen simplex purusque actus non est, nam in se proprium esse / propriamque essentiam retinet. Sed an non meministi tantopere Aristotelem conatum fuisse ostendere: nostrae animae intellectum esse agente pariter & intellectum potentiae & capacem? Eu. Memini: tanquam nunc potestiam fixam / manentem indeficientemque semper actus affeclam & comitem intelligit, neque debemus per supremum corpus & immortale: dimensionum caeleste corpus intelligere (non enim usque adeo pingui fuerant ingenio: quos natura litterarum primates nobis tribuisse videtur) sed essentiam potentiamque immortalem: qualem suprema entia immortaliaque sub primo possident, quam & in Analogia Magi vocat supremum corpus: quae perinde ad superiorum mentium esse se habeat / ut inferiorum crassiuscula haec corpora ad formas. Quae enim inferiorum crasse molis sunt corpora / fluxa / multiplicia & caduca: illae essentiae sunt stables simplices / immortalesque. Et rationalis anima / qua vtraque natura & superior & inferior conuincitur / & quae est vtriusque media: vtriusque potentiam & stabilem & defluxam sibi vendicat, ut hac mortalibus coniungatur & a qua deficere & solui queat: illa vero immortalibus & aeternis & qua immortalis / sempiternaque perseveret & iugiter permaneat, sic etenim in ipsa medio modo & proportione aequalissima consonabunt vnum & multa / divisibile & indivisibile / idem & alterum / simile & dissimile / status atque motus. Sed prolixior sum quam voto conceperam. Eu. Satis dictum O Theoretice: haec tua gratia satis ambiguitate soluo. The. Secunda ad altiore speculationem nos vocat. Attamen quicquid ad alteritatem vergit non paucioribus quattuor egerit necesse est. Est autem essentia alteritatis principium quae a se nequaquam subsistat: quin potius ad non esse vergit alteritatem respiciens. Eu. Indubie. The. Neque sinit indigentiam sine actu esse potest. Nam nullam prorsus agendi facultatem retineret: quam tamen proximum primo / post primum maximam habet.

A supremo ad infimum per rerum conditiones descendit.

Quod anima rationalis habet proprium actum propriamque potentiam. Aristoteles. Zoroaster. Mercurius. Trimegistus Plato.

Quod prima mentium non pauciores quam quattuor sunt.

D

vere necesse est. Eu. Necesse. The. Et finitam quidem, nam si infinitam haberetiam immunitas potentia esset purissimus actus atq; ipse sum maxime ens. Eu. Certe. The. Neq; is actus a seipso est, finitus enim est nullum autem finitum a seipso est. Eu. Sic est omnino. The. Et prima sub primo constituta intelligentia ad alteritatem labitur. Eu. Labitur. The. Est igitur ex essentia alteritatis principio eius esse atq; actu: quorum neutrum a seipso subsistit. Eu. Est. The. Neq; igitur ipsa tota intelligitur a seipso subsistit, quo pacto enim totum a se subsistit: cuius nulla partium a se subsistit. Eu. Impossibile. The. Subsistit igitur ab altero, nam omne aut a se aut ab altero subsistere necesse est. Eu. Confitor. The. Et melius est quicq; propter finem q̄ temere fieri. Eu. Melius sano. The. Et melius propter meliorem / & optime propter optimum. Eu. Optime. The. Et primum ens maxime bonum & potens / vnumquodq; q̄ optime fieri potest efficit. Eu. Indubie. The. Primum igitur mentium / summum bonum ab ipso quidem vicine manentem q̄ optime fieri potest efficit. Eutyche. Etiam. Theoretici. Eam igitur propter finem efficit: imo propter optimum, vides ergo quo pacto quicquid ad alteritatem labitur: paucioribus quattuor egere non valeat. Eutyche. Videre videor. ¶ Sed an altiore contemplationem inde etiam contendebas. Theore. Longe o Eutyche, sed nos diuinius immorari oporteret. Eutyche. Minime profecto, nam desiderantibus & cum gaudio & gestione mentis auscultantibus: nihil diuinius esse videtur. Quidnam ergo aliud? Theore. Quid o Eutyche si prima mentium a nobis constituta quattuor indigentias passa: etiam a primo quarta sit. Eutyche. Quo pacto id? Theore. Nam supra ipsam mentem est unitas / equalitas & conexio. Euty. Quid hoc o Theoretice? Theore. Hic magi / hic propheta defundant: Philosophi autem citra quiescunt. h̄ge dic que sit natura boni. Euty. Se diffundere vt arbitror & communicare. Theore. Satis apte respondisti. Nomen ergo maius bonum se magis diffundit / propagat & communicat? Eu. Magis. The. Quod quidem si minime faceret? Euty. Eius esset quedam ociositas. Theore. Et si adhuc maius bonum. Eu. Adhuc magis. The. Quid igitur si infinitum bonum? Euty. Infinitum se communicabit. Theore. Alioquin esset quedam ociositas. Torporum autem omnem est ociositatem: in finita plenitudo vitat sed nonne summa unitas eadem est & summa bonitas? Euty. Est. Theore. Si igitur in infinitum fundit / propagat & communicat. Euty. Ita oportet. Theore. Sed an extra se in infinitum fundat an extra se: cuius infinite communicat? Euty. Non mihi videtur, nam extra ipsam omnia sunt finita / capacitatisq; finite. Theore. Ita est, illa igitur summa bonitas: intra se se ipsam infinite diffundit & propagat, & quia cui se infinite communicat finitum esse non potest capacitatisq; finite: ipsum infinitum esse necesse est, quod & ideo vocant equalitatem. Euty. Et merito. The. At in quocunq; vno est unitas & equalitas: vtiusq; connexionem esse oportet. Eutyche. Oportet. Theore. At in primo est unitas & equalitas: unitas quidem infinita immense & infinite equalitati se infinite diffundens & propagans: alioquin illa summa bonitas quodammodo vacuata ociositasq; esset. Euty. Est. The. Est igitur vtiusq; conexio. Eu. Est. The. At ex maxima unitate & maxima equalitate non subsistit maxime vnum: sine maxima conexione. Euty. Non videtur. Theore. Est igitur illa vtiusq; conexio / maxima: quare & infinita. Euty. Oportet. Theore. Sed nonne summa unitas etiam summum ens est / summe bona / vera / plena / potens / necessaria / summe sapiens / immortalis & eterna? Eu. Est indubie. Theoretici. Numquid ergo se equalitati infinite diffundet / communicabit / propagabit: non diffundendo / communicando / & propagando suam infinitam entitatem / bonitatem / veritatem / plenitudinem / potentiam / necessitatem / sapientiam & vitam? Euty. Minime profecto. Theore. Aequalitas igitur est maxime ens / maxime bona / maxime vera / plenissima / omnipotens / maxime necessaria / summe sapiens / immortalis & eterna. Eu. Ita est. The. Et maxima vtiusq; conexio nunquid maxima est: si maxime ens / bona / vera / plena & potens non est? Eutyche. Minime ita esse potest. Theore. Est igitur maxima vtiusq; conexio: si maxime ens / bona / vera / plena / summe potens / summe necessaria & sapiens / vita viuens / immortalis & sempiterna. Euty. Necesse est. Theore. Quare sicut summa unitas omnium est principium: æque & summa equalitas omnium principium & ipsa summa conexio / omnium, & unitas / equalitas & conexio non sunt nisi vnum summum ens / summe vnum / summe bonum / verum / plenum & potens. Eu. Vnum certe & maxime vnum. The. Et nonnulli magorum (qui diuine sapientie radio eorum mentibus illapso viderunt illam summam unitatem suæ equalitatis se latissime diffundentem / & totam propagantem) diuina ora soluerunt dixeruntq; deam gignere deum, nam summam unitatem viderunt gignentem: & summam genitam equalitatem. Eu. Altissima viderunt o Theoretice. The. Vides ergo iterum primam mentium quattuor egenam: tria hæc unitatem / equalitatem & connexionem supra se habere. Eu. Aperiat mihi mentem o Theoretice ipsa beatissima unitas infinite sapientie pelagus & ad id credendum / & ad quantum mortalibus fas est intelligendum. The. Et mihi o Eutyche ipsa summa equalitas. Ne. Et mihi ipsa summa & beatissima vtiusq; conexio. The. Imo vero nobis & omnibus illam que querentibus summa unitas / summa equalitas & summa conexio: vnum / idemq; principium / summa entitas / summaq; bonitas. ¶ Sed pergamus o Eutyche, in primo unitas: est in intelligentia quoddam unitatis vestigium. Et quod illic est equalitas: hic iam est quedam alteritas. Et quod rursum illic maxima & simplicissima unitas & equalitatis absq; quacunq; compositione conexio (vbi enim maxima unitas: nulla prorsus compositio esse potest) hic iam unitatis & alteritatis quedam compositioni adueniens conexio. Et vbi in primo est summa unitas / equalitatis & nexus sine pluralitate unitas: hic iam quedam vna multitudo & multitudinis unitas. ¶ Sed age o Eutyche an in intelligentia unitatis & alteritatis compositio: magis sit ab eius unitate an magis ab eius alteritate? Euty. Aequè ab vtraq; vt mihi videtur. Theore. Neq; cur potius sit huius q̄ illius esse videtur. Euty. Non. Et ab vtraq; simul quicquid est accipit. Euty. Accipit. Theore. Et in intelligentia / unitatis & alteritatis compositio: in ipso summo vno conexio est. Euty. Est. Theore. Non igitur summa conexio ab unitate solum / aut equalitate solum: sed æque ab vtraq; & simul euasitur & procedit. Euty. Sic mihi certe prima intelligentia insinuare videtur. Theoretici. Nimirum, nam ipsa & vnumquodq; ad ipsius summe vnus / summe unitatis / equalitatis & connexionis similitudinem factum relucet: hoc vt propinquius simulachrum / illud vero remotius. ¶ Ex his Eutyche coniectare poteris cur nonnulli philosophantium (qui citra unitatis / equalitatis & connexionis mysterium descenderunt) vt Anaxarchus abderites infinitos mundos esse statuerint. Eutyche. Cur hoc? Theoretici. Vt illa infinita bonitatis plenitudo se infinite communicaret / propagaretq;: & ne vlla ex parte vacuum ociositasq; confiteri cogerentur. At mundus q̄ optime fieri potuit factus est melius autem ipsum vnum esse vt qui sic suo diuino officio euadat similior, ille enim sua unitate sui officis summa unitatis æmulus

Altissima summe modis / Triadisq; contemplatio.

Altissimum Magorum dictum.

Anaxarchus. Cur aliqui Philosophi mundos infinitos alij vero vnum sed infinitum esse ruerint.

est: & sua bonitate summa bonitatis. Est itaq; mundus hic ens & vnus / bonus / verus / & plenus: q̄tum eius natura entitatis / unitatis / bonitatis / veritatis & plenitudinis capax esse potuit, spera ergo tibi ne vident nonnulli plures mundos esse asseuerasse. Eu. Perperam. The. Et longe dissonantius qui infinitos a seruere. Eu. Dissonantius certe, na id summe unitati dissimilissimatisq; infinite potentie quedam infinitudo est affinius. The. Nec defuerunt alij qui hunc corporeum mundum vnum tamen: sed infinitum esse defendere conati sunt. Eu. Eadem vt opinor de causa. The. Eadem, vt scilicet ipsa summa bonitas se infinite diffunderet atq; propagaret. At id absone quidem. Nam cum ista corporea moles plenitudinem impediatur non vident se eam summa plenitudinis æquam facere: imo & totam infiniti mundi entitatem infinite entitati æquam: & unitatem unitati, alioquin summa entitas / unitas / bonitas & veritas non se (vt volunt) infinite diffunderet & communicaret, & horum & priorum positionibus allata ab Aristotele accidit incommoda. Et nunquam inter philosophos pax firma habitata est: ipsam licet querentes veritatem: donec ipsa semper benedicta omnibus seculis quæstia veritas / & summa summa unitatis equalitas: virgineis viscibus illapsa mortalibus innotuit, hæc fate quidem tanti erroris caligine ductos philosophos reconciliauit: & cum hominibus conuersata se viam / vitam & veritatem patefecit: se omnia a summa parente unitate plenissime accepisse, sed te his arbitror contentum. Eu. Maxime o Theoretice, video vt postea q̄ vel tenuiter deprensam sit summa unitas / equalitatis & connexionis mysterium: protinus vaneant omnes de huius mundi finitate & infinitate / unitate & multitudine ambiguitates. The. Ita de huius mundialis machine nonitate & sempiternitate. Sicut enim dimensa plenitudo sese habet ad summam & infinitam plenitudinem ita quoq; nouitas & tempus ad summam infinitamq; sempiternitatem immensitatem. ¶ Tertia autem quæstionis discutienda postea aliquando oportuior dabitur locus. Et satis nunc digredi visi sumus: ad Neaniam (cuius gratia disputatione hanc suscepimus) familiariora declarando nunc nos conuertimus. ¶ Dic ergo o Neania nostro resumpto proposito quot primi & firmissimi principij conditiones assignas. Ne. Tres, notissimum esse debet non conditionales & quod quemlibet docendum est se alicui discipline mancipantem habere necesse est. The. Et hæc conditiones de principio doctrine / & non de primo ente & maximo subsistendi principio intelligende sunt. Primum enim rerum principij nobis notissimum non est neq; necesse est quælibet suscipienda discipline idonei ipsi habere. Adde q; conditionales esse aut non conditionales: principia doctrine & non rerum comitant. ¶ Quot errores circa ipsi committunt. Quattuor. Primum est ipsi demonstrare conati. Sed ipsi negati. Tertio, contradictorias concedunt, & quartum ipsas negati. The. Qui ipsi demonstrare moliti sunt: similes ena ferunt ipsi q̄ accessa face in ferena dei medio / ad facule lumen ceteros ad contemplantum solem accesserunt. Ne. Hi ridiculi nimirum. The. Et illi magis tamen reliquis venia digni sunt: vt qui ex intelligentie paucitate discernere non norunt inter propter se notum & notum propter alterum, sicut oculus eger impotens iudicare an albedo an nigredo magis visibilis: an color an lumen magis visibile, qui vero ipsum negant & qui contradictorias concedunt: vt olim Heraclitus & Protagoras eorumq; aspillatores / quique eas negant i mera insaniam laborare videntur. Sed hæc omittimus, nullus enim nostrum huius morbi susceptione tenetur. Eu. Attamen o Theoretice hac nostra tempestate vidi qui in aliquorum sophismatum curiosa obseruatione contradictorias negarent neq; eredo defuerunt tanti erroris duces qui & scripto vestigia reliquerunt. The. Sophiste erant o amice. Eu. Haud dubium certe est: & quos malus abstulit error. The. O Neania ad scientiarum principia nunq; pertinax esto: eorum saniozem intelligentiam quantum fieri potest capessere studet, magisq; ipsi vel finitatis eredito q̄ persuasione: quas ad infirmam mentis velamen / nubemq; depellendam adducere solemus. Sunt enim in vnaquaq; disciplina propter se & non propter alia nota: & maxime omnium si dignitates existunt. ¶ Sed profice amur, vtium entis vt ens est huius discipline consideratio sit? Ne. Est indubie, nam entis quatenus ens est eius discipline consideratio esse debet: que suprema causas / suprema principia rimatur & considerat, hanc autem disciplinam suprema causas & suprema principia rimari atq; inquirere cognitum iam est, ad hanc igitur disciplinam nimirum hæc contemplatio accomodat est. ¶ The. Vtrum ergo hæc disciplina potius sit substantia? Ne. Potius. Na huius discipline potior eius entis consideratio est: quo vt principio cetera pendet / & cuius gratia cetera subsistunt, tale autem ens substantia est. Pendet enim cetera ab ipsa: & ipsius gratia cetera sunt. The. Et maxime omnium a suprema illa substantia / que eadem supremum & primum ens est: nonnia pendet: & eius ipsius gratia sunt omnia, quapropter maxime eius solius substantia: que & maxime ens est: huius discipline contemplatio suscipienda est. Ne. Oportet. ¶ The. An hæc etiam disciplina accidentia consideret? Ne. Accidentia etiam, nam accidentia ad substantiam se habent: vt salubria ad sanitatem. At qui eiusdem discipline est sanitatem & salubria considerare: igitur & eiusdem considerare substantiam & accidens. At huius discipline (vt modo cognitum est) est substantiam considerare, considerat igitur eadem & accidentia. The. Certe vt entia quedam sunt, quo fit vt huic discipline omnium substantiarum pariter & accidentium incumbat determinatio, quandoquidem substantie omnes & omnia accidentia in primam & maxime subsistentem substantiam / imo in ipsum maxime ens: & omnino quidem verius reducuntur / resituunturq; q̄ salubria in sanitatem. Ne. Consentaneum videtur. The. Scilicet vt entia quedam sunt. ¶ Vtrum consideret vnum / multa / idem / alterum / simile / dissimile / æquale / inæquale / statum / motum / vnus negationem atq; priuationem & cetera talia que prius pertractauimus. Ne. Mihi quidem sic oportere videtur, nam vnum & ens eadem sunt natura / & sese mutuo sequuntur: vt duo hæc principium & causa, attamen ratione diuersa sunt. Entis autem naturam hæc disciplina contemplatur: contemplatur igitur & vnus. Quod si vnus naturam: igitur & multa, sunt enim vnum & multa opposita: & oppositorum eadem disciplina est. The. Imo maxime ens de quo huius discipline principissima cura est: maxime vnum est: & quo cetera vt vna sunt suæ veritatis sumunt exordia, & de eodem & altero / simili & dissimili / equali / inæquali / statu & motu eodem conflare argumento, nam dictum iam est ipsum maxime ens maxime idem esse / ipsum item esse omnis similitudinis veritatem atq; exemplar: & summam equalitatem & stabilitatem, idem autem & alterum / simile / dissimile / æquale / inæquale / stabilitas & motus opposita sunt, & non minus hæc disciplina non entis mali / falsi / inanis / impotentis / contingentis / ignorantis / & caduci contemplatrix existit. Quo fit iterum vt non modo de vnus sed & entis / & boni / & veri negatione & priuatione: suum munus & officium sit considerare. Negatio enim in quadam absentia / defectuq; ab ipsa prima entitate / unitate & bonitate concipitur, & priuatio quandam subiectionem nasuram respicit: que non habet quod habere nata sit. Ne. Hæc igitur omnia: vt affirmatio & negatio / & habitus & priuatio

Quid hic notatio conditiones rerum respiciunt atq; important. The. Hoc in loco bene filii, in dialecticis autem & sermocinabilibus disciplinis: dicitur & notio conditiones. Sed procedamus, ubi primum inuenis negationem: in primo ne? ubi est infinita entitatis plenitudo? & pariter unitatis/bonitatis & ceterorum. Ne. Minime. The. Vt neq; in infinita luce aliquid tenebrarum reperis. Ne. Simile. The. Sed prima entium deficit ne ab illa summa entitate? Ne. Et unitate quidem & bonitate. The. Sicut quilibet lux finita ab ipsa lucis infinite deficit plenitudine. Ne. Aequa. The. Est igitur circa primam mentium negatio. Ne. Est. The. Et non circa ipsum maxime ens. Ne. Non circa ipsum. The. Et affirmatio & negatio opposita sunt. Ne. Sunt. The. Et opposita habent fieri circa idem. Ne. Idipsum. The. Circa autem ipsum primum non sit negatio. Ne. Nullo modo. The. Igitur neq; affirmatio: sed primum circa primam mentem. Ne. Videtur. The. Vide: igitur quomodo ipsum primum & maximum: est supra omnem affirmationem & negationem/positionem & ablationem/imo & supra omnem oppositionem. Circa enim primum nulla contingere potest ablatio: quare neq; appositio. Ne. Videre videor. The. An igitur non esse oppositum sit ipsi primo & maximo esse. Ne. Non videtur, nam consensus ipsi esse supra omnem affirmationem/ & negationem/ & oppositionem omnem. The. Non habet igitur affirmatio entis circa primum fieri: nam est supra entis affirmationem/ & negationem/ & oppositionem omnem. Ne. Me attenti reddis: neq; consentire neq; refutare audeo. The. Audere eno. Nos enim hanc parua exercitanti gratia ludimus: sincerius hanc alias & altiore ad cōtemplationis officii modo/te audierunt spera. Ne. Dicā ergo quod cōcessa & tua ratio efficere vident: entis affirmationem circa primum/locū nō habere: imo neq; negationem. The. Primum igitur neq; erit ens neq; non ens. Ne. Certe, vt ensentis affirmationem/ & nō ensentis negationem insumat, mihi enim occurrit entis affirmatio: vt quādā ipsius primi & maximi participatio, ita vt ea ipsi magis participet: q̄ magis bona & vera & ipsi similia sunt/ magisq; in affirmatiōe sūt, an potius tibi ridicula dicere videor. The. Acuti? q̄ ego ipse expectabam respōdisti, Attamen si caperes ens atq; nō ens: nō metaphysicā affirmationem & negationem sed logicā potius insumat: auderes ne vtrūq; de primo negare? Ne. Non audeo indubie, nam de quolibet hoc pacto affirmationem vel negationem verā esse necesse est: nullo autē simul affirmatio & negatio vera esse possunt. The. Nō refello tuū iudiciū. Tui grā o Eutyche huc digressi fuim; arbitror te intelligere quorsū hęc nra dicitur vergeret. Eu. Abide. The. Et quo pacto multa malū/falsū/ianē/debileq; negatiōe designatur: nō opponitū primo/maxime vni/bono/verosplēo & potētī, & vt ab esse puenit unitas/bonitas & veritas: ab essētia/potētīa/et maxie materia: in triudomaliū & falsitas. Quō fit vt a materia potissimū pēdeat nō ens/malū/falsū/ianē/impotētīa / cōtingentiā/ignoratiā / rerū mortalitas atq; interitus. Eu. Cōsentaneū est. The. Nō absone ergo supramūdana entia lōge plus esse q̄ essētia participant: potius esse possum; . Eu. Nō absone. The. Et dignū est a maiori & digniori nos nra denominatiōe auspicari. Eu. Dignū. The. Simpliciter igitur & vite entia dicunt. At si ad hęc inferiora despicimus: cū materia plurimū imersa/obuolutaq; sint parū actus participatiā: si a maiori dominante materia ea denominare volum; certe potius quodāmodo dēda erūt nō entia/multa/mala/falsa/mania/impotētīa/cōtingentiā/ignoratiā fluxa & mortalia oia: & si entia/vna/bona & vera videntur. Eu. Erūt indubie. The. Sūt ne ergo amētes & insani qui has tota cura expētēs bonorū vmbra: q̄ bona vidētur cū nō sint nūq; mētīs aciē in ipsa vera entia & bona/ & nullo vnq; sine defutura erūt. Eu. Amētes & caci. The. Sed sermonē sequamur: indiuiduū & singulare nōne id esse dicim; quod p se totū subsistit: vt vnus homo/vnus leo/ & vna plāta. Eu. Indiuiduū & singulare subsistit scilicet. The. Esto, & si accidēs indiuiduū / singulare & vnū numero describeres: forsītā diceres ipsū esse id accidēs quod totū in altero subsistit. Eu. Et forte totū id esse intelligis: quod vnus simpliciter p se nō sit. The. Idipsum, & elemētia plū materie sibi vēdicare vidētur ceteris sēsibilib; oibus: p se rē crassiora vt terra & aqua. Et quīs vnūquodq; eorū vnū actu indiuiduū esset: multa tamē potētīa esset / imo innumera. Quis enim vnū dicere valeat in quot sillis atq; dirimi possit: quarū q̄libet seorsū ab altera indiuidua/singularis et vna nūero est. Eu. Ignoraret pfecto ipse Democrit; vt suarū Atomorū numerū. The. Et lapides et metalla valde multa potētīa sūt. Eu. Valde: vt nullus mortalū: numerū norit. The. Et plāte vne in multas actu defecātur plātas/indiuiduas & singulares: q̄ prius erat potētīa. Eu. In multas. The. Et insecta animalia in multa decerpunt aiala: vt ofēdit mulus coluber. Eu. In multa, at nō in tot quot & plāta. The. Neq; plāta in tot quot metallū: neq; metallū in tot quot & terra. Quod enim insectū aial ad plāta: id plāta ad metallū/ & metallū ad terrā esse videtur, sed vnde hęc indiuiduorū & differētīū nūero multitudō: tibi pēdere vidēt; Eu. Ex materia. The. Nā q̄ magis a materia recedit: min; huiusmodi singulorū multitudinē admittit. Eu. Certe. The. Et q̄ hō magis a materia recedit: & superiorē actū & oim sensibiliū plenissimū obtinet: ideo rerū sensibiliū solus cū vnus actus sit/nullo pacto hoim multitudo potētīa euadit: alioquin oporteret nostrā aiam diuelli/disscariq;. Eu. Certe. The. Et q̄ magis a materiali lege & natura q̄ hō ipse & nra aia recedūt. hęc diuersitate & indiuiduorū/ numeroq; differētīū multitudinē magis fugiūt. Eu. Rationabile. The. Quādoquidē hęc/hō scilicet & aia: potētīe & magis maioris potētīe naturā sequūtur, & q̄libet aia nra si se iuncta fuerit & a corporeis vinculis absoluit: indiuidua & vna nūero est/ vt nullo ingenio animarū multitudo esse possit, inter se tamē multe/indiuidua & nūero differētes sūt/prout diuersā sortite sunt potētīa: q̄ tamē si materia nō sit/cōditōis tamē eius emula singulorū multitudinē & nūero differētīū admittit, quam Peripateticorū more possibilitate quādā nuncupare possumus, et supramūdanorū essētia magis a sēsibiliū potētīa recedit: q̄ nra ab eadē aie possibilitas, huiusmodi igitur multitudinē beata illa et supramūdana entia magis q̄ nra aie refugit. Eu. Indubie. The. Sed quō magis refugit si multe solo nūero distidēs supramūdanē mētēs reperit: ut quādamodū et nra aie possibilitati amixt; . Eu. Nō video. The. Videēt ergo tibi ex supra & distātia a lege & cōditōe materie/vna solā eiusdē gradus supramūdanā mētē subsistere: neq; vllā quācūq; alterā naturē affinitate et cōsortio sibi cōiliare. Eu. Videēt. The. Q̄ ergo i infinitū superat/ euaditq; semotū nō modo a materie numero differētīe naturā: sed & possibilitas ois/ & ois potētīe: nūquid secū alterum solo nūero distidēs admittit: vt duo scilicet paria/ assimilīsq; p oia naturē rerū principia subsistat. Eu. Minime oim. The. Vna ergo sūma/indiuidua & sup oia entias & nō due, vna sūma & indiuidua unitas: & nō due, vna sūma & maxima bonitas & veritas: & nō due. Eu. Vna certe sola. The. Et p oia se fūdes: & sūū singulis suē unitatis & singularitatis imprimēs vestigiū, sed satis euagati sumus iā resumamus dimissa. Ad tereuertor O neania, an hęc disciplina sit oim specierū tū subsistatū/ tū accidētū/ & earū priuationū atq; negationū. Ne. O im, nā q̄libet sensus vnus: oim sui sēsibilis gēris specierū atq; priuationū est, igitur & q̄libet disciplina vna sui generis scibilis: & oim eius specierū/priuationū & negationū, at metaphysicā disciplina vna est cuius genus scibile est ens, est igitur oim entis specierū/

32

33

34

35

36

priuationū/ atq; negationū, species autē entis: species subsistatū sūt & accidētū, est itaq; hęc disciplina oim specierū tū subsistatū/ tū accidētū/ earū priuationū/ atq; negationū. The. Recte, nā quod est sensus ad genus scibile: sciticia est ad genus scibile, & entis generis scibilis species (dico scibiles) sunt quas adduxisti. Ne. Hoc mihi difficultatem ingererat an diceres ens esse genus: sed scite adiecti scibile, nā pipatetici ipsū esse genus logicū & p̄dicabile negāt. The. & doctē certe, & ideo bene eius species logicas & p̄dicabiles negabūt. The. Et si te p̄cōtor: quomō sensus vnus/priuationū sui generis scibilis & eius specierū est: vt quomō vnus tenebrarū. Ne. Dico p accidēs, & luminis & aliorū colorū p se. The. Recte ais, ita & intellectus p se est ens & entis specierum: per accidens autem nūq; subsistētū. An vnū ab ente diuersā nominet naturā? Ne. Minime, primo quidē quia idē est ens & vnū. ens: vt ens hō & vnus hō. secūdo quia eiusdē generatiōe gignūtur aut corruptiōe corrūpūtur, fieri enim nequit vt vnū generatiōe adesse possit & alioius corruptiōe abesse: qui eiusdē generatiōe aut corruptiōe sit aut nō sit reliquū/ sed simul sūt aut simul nō sūt, nō igitur diuersā notant naturā. tertio vt vnū quodq; p suā subsistatū ens dicitur: & que quoc; dicitur & vnū: nō igitur diuersā nominat naturā. The. Et qd in primo hanc diuersā nominat naturā: in nullius cōtrouersia venit, & vbi primā mentū ab oi aduētitiā & accidētaria affectiōe sequēstrat: facile eā suā subsistatū ens & vnū esse intelligis, sed an hō & music; diuersā nominet naturā? Ne. Scilicet, nā musicus musicā nominat: quā nō nominat hō. The. Sūt tamē hō & music; idē. Ne. Subiecto scilicet: & ratioe multa. The. Et ens & vnū. Ne. Idē subiecto idē & ratioe multa. The. Refert ne in aliquo? Ne. Refert si apte cōcipio, nā hō & musicus ratione & natura multa sūt, natura quidēq; musicus musicā artē nominet alterius rōnis & naturē ab eo quod nominat hō, ens autē & vnū & si ratioe multa sūt nō tamē natura. The. Vis ergo eorū q̄ subiecto & subsistatū sūt idē & rōne multa: hęc rōne sola multa esse/ hęc autē rōne & natura. Ne. Volo. The. Vtrū cōmunes dignitates hui; sint discipline? Ne. Sūt. Cōmunes enim dignitates dicimus cōmuniissima principia & q̄ vnūquoc; cōmuniter vt entia sūt attribuimus: & q̄bus inferiores discipline vtrūq; ad suā materiā cōtrahunt/ vt tūtur. Nimirū igitur si huic discipline asserunt; si enim dixerō: q̄cūq; sūt equalia vnū & eidē/ illa inter se esse equalia: quid p̄optius familiariusq; intellexerō: q̄ q̄cūq; entia vni et eidē sūt equalia. The. Nihil familiarius ipso quidē proloquio in suo ambitu vnūversim; cōcepto, & si quis adducat: p̄pter quod tale/ alterū tale est: ipsū magis tale esse/ quid familiarius intelligēdū occurrit q̄ p̄pter qd ens tale/ alterū ens tale est: ipsū magis ens magis tale esse. Ne. Nihil. The. An hoc principii/ ipso possibile est idē simul esse & nō esse/ primū sit & firmissimū? Ne. Primum esse nemo ambiget: nā dignitas & proloquū est, firmissimū autē est quia notissimū/ nō cōditionale/ & qd quēlibet suscipiēdā discipline idoneū habere necesse est. The. Et probe qdē, circa ipsū enim nullus idoneus discipline auditor errabit vnq;. Attamen circa ea q̄ ignoram; erramus/ decipimurq; frequēter, & circa vnū quodq; entii ita esse/ vt ipsū sit aut nō sit necesse est, nō est ergo cōditionale, & si quis p̄cipiēdā discipline cōmittitur: qui vq; adeo hebes & corneolus cōperitur/ vt nesciat an ipse sit aut nō sit/ fuisse certe arcēdus est, assimilis nimirū vere illi q̄ e regioe solis in media luce locatus solē nō sūt: & ineptus pictoriā discere q̄rit, hic corporis oculo cæcus est: ille mētīs, & certe q̄to huiusmodi principia cōmuniissimā/ vnūversalissimarūq; notionū existūt/ q̄ maxime proprie intelligēdi facultati addicte sūt: tāto minus circa talia erūt q̄ mētīs oculus captus nō fuerit errare cōueniet, vt neq; sensū circa propriū imo maxime propriū sensibile, & ceteris principijs firmior/ accōmodatiorq; intellectū esse debet, an plura desiderat? Ne. Nulla prorsus nisi sequentiū (q̄ mihi satis facilia videntur) expectatiōe/ si expeditissima tē assero tē nō fastidit. The. Nihil me fastidis: tāscurte vt voles. Tertij dialogi finis.

Quartus dialogus introductorie commentationis Metaphysice. Necanias. Theoreticus, Eutycherus.

Aec duo & q̄draginta principia/ causae elemētū & reliqua sequētia q̄ in quinto distinguit Aristoteles p̄terire. The. Tāto laborē nostrū minuis, Ne. Propria hęc mihi & captu quia esse videntur, quod sequitur prosequor: q̄llionū seriē fecutus & respōsiones adhibēs. The. Neq; cura q̄llionē ipsas tāgere/ mō eas suo ordine disoluas: ad iū gasq; respōsiones q̄ tibi aptiores videbunt. Ne. Faciā vt impēs: hinc mihi sumēs auspicia, Metaphysicā a ceteris disciplinarū differt. Primo, quia hęc disciplina principia & causas entii vt entia sūt cōsiderat: nō autē reliquarū aliqua. Secūdo, hęc disciplina simpliciter quid & subsistatū cōtēplā: quod nulla reliquarū facit, sed vnāq; circa aliquid vnū infra entis aut subsistatū ambitū: suos limites coerct & asringit, vt exēpli causa grāmatica/ logica/ rhetorica/ circa sermōis cōtēplationē/ musica & arithmetica circa numerorū facultatē/ geometria et astronomia circa magnitudinē/ naturalis philosophia circa subsistatū q̄ intra se sui motus principii tenet. Tertio, hęc disciplina vnūversalis cōtēplā est: ceterae autē p̄ticularēs, quod enim notioe entis vnūversalis? oēs rerū gradū abit & lustrat, qd notioe vni/ boni & veri: qd deniq; ipso maxie enter/ vno/ bono & vero cōmuni? & vnūversali? quorū potissimū hęc disciplina cōtēplatiōi ibiat atq; addicē, nimirū igitur hęc disciplinā a ceteris disciplinarū distare. The. Certe distat o fili, & huius discipline tota vis circa ipsius entis/ vnus/ boni/ veri & reliquorū taliū cōtēplatiōne imorat, & sola disciplinarū: rerū q̄ditates suae cōtēplatiōi peculiare delegit. Ceterarū autē nulla neq; vnā quidē q̄ditatē nominat. Ne. Quo pacto id? The. Forte q̄ditatis nomie tenebris te obuoluo. Ne. Sane. The. Nōne dixisti hęc disciplinā, circa entis cōtēplatiōne: vnus/ boni & veri & ceterorū taliū p̄sistere? Ne. Dixi equidē. The. Hoc ipsū est quod dico: & tamē illud idē te fallit. Ne. Hanc intelligo. The. Sic intelliges, sūma entitas oim entii q̄ditas est: & sūma unitas oim vnorū q̄ditas/ & sūma bona oim q̄ditas bonorū/ & ipsa sūma maximāq; veritas oim verorū, nec alio (audito metaphysicā q̄ditatis noie) vnūquā mētē defecēta. Ne. Nulla me iā nūbe obuoluis, paucis qd rerū metaphysicas q̄ditates vocem; pulchre apperui/ nec iniuriā p̄fecto metaphysicā dicitur: nā supramūdanā sūt & diuina cōtēplatiōe dignissimae, & nescio q̄ mōstra hacten; mihi has diuinas q̄ditates cōmētābar: nūc qd ratiuas notōides/ nūc absolutas/ huiusmodi q̄ditates vocās. The. Et forte venia dignus si logicas dixisses. Ne. Protinus etiā relaberar ad aliquā mihi tristē logicā: & nullū mihi cōmodū nisi inanē garrītū parturientē. The. Attamen audiueras hęc disciplinā esse diuinā/ ceterarūq; rationū. Ne. Illae nrae sunt q̄ditates, at tū nihil audiuerā, queq; enim hactenus hausi: p̄grinis dūtaxat disputatiōibus hausi lōge forte a tua & mei institutoris O necropoli intētiōe alienū, & nōnūq; luciat; sū mihi quāsdā vnūversales naturas soniare/ quas metaphysicas q̄ditates vocarē: & a quibus generis/ speciei/ & differētīe cōceptus extorquerē. The. O ia: hęc & tibi & alijs ob Platoniarū Idearū introductionē irrepserūt: & certe is locus ideas requireret. Ne. Quo pacto? The. Nos nimirū expatiari petis, propositū prosequere ne nos inaniter tēpora trahamus: & postq̄ experieris si quomodo cōmodū videbitur/ & diei declinatis nostrā

& iii

cet disputatione non recuso huius rei nonnihil paucis pertingere. Ne non arcebit, paucissimis nempe quod superest absoluiam, & penam explese videor / & dimissa resumo, hęc disciplina cum ceteris conspirat atq; conuenit, nam reliquę disciplinae suum genus esse non comonstrant: ita quoq; neq; hęc quę est ipsius quod quid est: hoc est substantię immo maxime entis / maximeq; substantię gratia: quę primū in hac disciplina contemplatur. Et specialius sermonem deducendo hęc disciplina a naturali philosophia ad Physicā cōsopbia altera est. Primo q. naturalis philosophia circa quoddam genus entis versatur: id enim est substantia intra se sui motus & quietis principium tenens, prima autem philosophia circa ens ipsum totum negociatur. Secundo, quia naturalis philosophię consideratio solum circa mobilia & inseparata & a materia & corporea mole existit. Prima autem philosophia potissimum circa immobilia / absoluta / & abstractissima non modo omni materia & molis crassitie expedita: sed & potentia omni / omniq; essentia. Tertio, tota Physica contemplatio ut contemplatio simi est: neq; materiam sine forma / neq; formam sine materia considerat, sicut qui simum considerat: nam quidem qui ut materia est / & cavitatem quę est ut forma considerat / necesse est, est enim simus / nam si canis. At primę philosophię p̄cipua cōtemplatio ut canis est, nā illas puras & simplices formas: imo illam simplicissimā formā & esse contemplatur. At tamē naturalis philosophia cū hac prima & supramundana philosophia cōmerciū aliquod obtinet: q. utraq; cōtemplatiua est. Est enim scientia omnis omniq; disciplina aut cōtemplatiua quę Theoricā vocant: aut actiua / administratiuaq; quę vocat Practicā / aut factiua; quę dicunt Poeticā. At naturalis philosophia primū actiua non est, nā actiua disciplina secundū electio nē est & earū actio nū quas intra nos moderatē prudētia gerimus: quāquid naturalis philosophia nō est, neq; quidē factiua est, nā esse actiua peritā itidē secundū electio nē est: & earū effectio nū quę in seruire opus & extrinsecū demigrat / ut aitq; barā autē naturalis philosophia nō est quippe quę neq; cōsulat neq; quicq; electio nē astringit, relinquatur igitur ipsā naturalē philosophiā cōtemplatiua esse quę primā philosophiā esse iādudā comonstratū est, & nos cū omni scientiā disciplināq; omnē in contem-

Metaphysica ad Mathemata mathematica disidiū patitur atq; differt: nā mathematica solū circa unū genus entis versatur ut quāritatē, neq; ipsa quāritas ut entiam compari ratio. Et omnia ut entia quę ad ea sunt explorat ac rimatur, differt igitur hęc disciplina a Mathematica. At tamē cū ea cōmerciū tenet. Primo q. earū utraq; cōtēplatiua est: & id superiore ratiōe de Mathematica deducere p̄optēt ēset. Secūdo q. utraq; & Metaphysica a Mathematica immobilia & tangē separata contemplatur. Refert tamē q. hęc non re ipsa separata; quę admodū diuina illa sapiētia & ideo iure theologia nominata / cōtemplatur, & ex his spiciētiū satis esse potest tres ipsarū rerū cōtēplatiues esse / disciplinas: physicā / mathematicā & sapiētia quę Theologia nominamur: quę ceteras disciplinas tū actiuas tū esse actiuas lōgo interuallo desiderabiliores antecēdit, & lōge oim ipsa sapiētia oēs antecellit / ut lōgo intersitio post terga relinquit: ut quę sit circa diuinitē & honorabilissimū genus, & certe ex hac disputatione collegisse videor solā sapiētia cōtēplatiua domesticā esse: & cū deo ipso domiciliū (quo ipso libetis semper contempletur / admiraturq; & amet) proprius quęritare, ceterę autē inferiorū cultrices mihi esse videntur. Sed ne longior sum: procedendum est, accidētis non est scientia, accidētis enim id dicimus quod neq; semper neq; ut plurimum verum est: sed raro: cuius quidem non esse scientiam constat. Primo, quia talium neq; disciplina contemplatiua vlla est, nam omnis talis necessarius est impossibilitatē aliter se habere, neq; quidem accidētium: actiua & esse actiua studium: curāq; adhibet, sunt enim eorū quę semper aut frequenter sunt / veraq; sunt, nulla igitur accidētium scientia est. Secundo, quę accidunt: infinita esse possunt neq; perfectam causam determinatā habent, omnis autem scientia & finitorum est: & certam / exploratam / determinatamq; causam habere necesse est. Tertio, de accidētibus philosophia iur giat atq; inter se alteraciones suscitant: qui si quidem suo more nulla disciplinis accomodā sollicitū, igitur accidētium non est disciplina. Quarto, Entium quę ad semper sunt / quę ad plurimum / quę ad modum neq; semper neq; plurimum sed rarerer admodum. At discipline sola ea curant quę semper sunt aut plurimum: accidētia autem (si sunt) neq; semper neq; plurimum sunt, merito igitur discipline (ut & eorū quę temere eueniunt) accidētium curā deseruiunt. Modū entium sunt quid & substantia / quantum / ad aliquid / quale / agens / patiens / quando / ubi / situm / & habitum / ens per se / ens per alterum / ens actiuis / ens potentia / ens pro vero acceptum & non ens pro falso: quę entis significantia vitium cum discere solemus contradietoriorum alterum ens esse & alterum esse non ens. The. Et quo pacto forte prius vicibus cum adducebas entium quędam semper esse / quędam plurimum & quędam neq; semper neq; plurimum sed raro: volens intelligere verorum quędam semper vera esse quę nos necessaria vocamus / quędam ut plurimum vera / & quędam raro vera quę accidētia nuncupasti. Ne. Id ipsum, & ens & non ens hoc pacto circa mentis complexiones fieri habent: in qua quidem subsistunt & non in rebus ipsis. Et ita videor exegisse quod p̄sentis introductionis superat laboris: nisi in aliquo me sentis oberasse aut minus p̄uenientē omisisse. The. Certe exegisti o Neania, & tuam ingenuam indolem patētem fecisti: & tuos institutores non futiliter in te litterarum fundamenta iecisse, neq; omisisse quicq; sed iam huius dieculę laborem (ut bene inquis) superasti. Ne. Dum modo nobis nonnihil de Ideis aperueris, id etiam te facturum pollicitus fuisti: dum modo dei declinatis nostram disputationem non supprimeret. The. Hoc te fugisse putadam. Ne. Me nunq. The. Cogis ergo me nouam subire palestram: tibi tamen in futurum conuolare potest. Dixi tibi & reliquis se communicantium naturam ex Platonis ideis opinionem irrepsisse: quas forte se communicantes naturas in rebus ipsis locabas. Ne. Ego vero vbi locari non intelligebam. The. Et quis ex Platoniarum Idearum introductione talis opinio mentibus posterorum illapsa sit: non tamen perinde ac Plato sentere. Ne. Quo pacto, nobis apperi. The. Iam aperio. Platonici triplex vnum ponunt: vnum supra esse / vnum in esse / vnum post esse. Vnum supra esse deum ipsum ineffabilem / inintelligibilem; ponunt: & patrē decorum, & vnum in esse varia apud ipsos nomina sortitur, nominant enim ipsum ens / creatorem / imaginem patris / mundum intelligibilem / intelligentiam / rationem / verbum / filium dei / mentem diuinam / exemplar & Ideam, vnum post esse spiritum & animam mundi nuncupant: se per omnia late fundentem & viuificantem omnia: cui illud poete alludere puta.

Virgilius: Principio celum / terram / camposq; liquentes: Spiritus intus alit, totamq; infusa per artus. Lucentemq; globum lune / Titaniasq; astra: Mens agitat molem: & magno se corpore miscet. Et vnum in esse ipsum ens / bonum / pulchrum / omnipotens / sapientissimum / & eternum ponunt, ipsum autem vnum supra esse

ponunt supra ens omne / & omne bonum & pulchrum / supra omnipotentiam / sapientiam / & eternitatem, tertium vero vnum: post & infra ipsum ens bonum & pulchrum / infra omnipotentiam / sapientiam ipsam & eternitatem; ut iam in confinio eternitatis existat & ut eternitatis horizon. Cetera autem omnia infra ipsum: & ipsum immense sempiternitatis horizon subijciunt. Et hęc tria putant maximos rerum principes, & de primo nihil affirmant, nam si ipsum ens vocamus: minus dicit q. ipsum est, est enim supra ens omne, si vocas bonum: itidem ut eorum fert opinio, nam est supra omne bonum. Et ita si ipsum vocas verum / pulchrum / plenum / potens / necessarium / sapiens aut eternum. De secundo omnia affirmant, est enim ipsum ens imo ipsum maxime ens / bonum / verum / pulchrum / & potens & cuiuslibet rei exemplar & Idea. Et quo melius diuine mentis hoc est ipsum vnius in esse & entis: Ideas (eo quo ponunt modo) concipias / hoc pacto accipe, omnia entia a maxima entitate suam sibi vendicant & assumunt entitatem: & hanc summam entitatem vocant entium Ideam, & a maxima bonitate prodeunt omnia bona: quam & vocant boni Ideam, & a maxima veritate (quam & veri Ideam ponunt) prodeunt omnia vera: omniaq; in vnum / in summamq; reducunt. Ut omnes homines in vnum primum & summum hominem quem exemplarem & Idealem hominem nuncupant, & omnes leones in exemplarem leonem: & omnes equos in exemplarem Idealem / & intelligibilem equum, & hunc in modum quęcunq; nature affinitate inter se conspirant & conueniunt: in suam specialem Ideam, & has diuinas & diuine mentis Ideas distinctas inconfusiq; & sincere esse putant, & hinc exemplaris & Idealis homo solum est homo neq; vnius neq; plures, nam si vnius esset: hoc Idea vnius participatione haberet, & si plures: Idea multitudinis participatione, & proinde non plura & sincera boni minis Idea esset, & ita de exemplari leone / & equo & reliquis. Aiunt enim quicquid est in genere primum tale: nihil aliud est q. tale, & si cupis concipere qualis sit mundus intelligibilis: sensibiles oculos aperi / & totam sensibilem machinam hanc oculus per lustra: omnes sonorum concentus & harmonias auribus hauri / omnia odorum spiramina naribus, mox te ad intellectum reuoca: & concipe quęcunq; oculis lustrasti corporeis: & quęcunq; vna alijs sensibus hauristi mundum esse sensibilem: & intelligibilis mundi huius quidem corporei mundi exemplaris & Idea: imaginem, quem quidem intelligibilem & exemplarem mundum si intellectuali oculo circūlustrare posses: hanc totam machinam & omnes rerum species in veritate & sua mirifica / & hanc dicibili pulchritudine conspiceres: illiq; verum hominem / verum leonem / veram plantam / verum celum deprehenderes, quę autem corporeis oculis circūlustrando attingis: vera non sunt / q. vera videntur & talia esse iudicamus, ut neq; tua in speculo imago vere est quod apparet. Videtur enim homo aut Neaniastoum tamen non sit, sed tu ad tuam imaginē vere est: quod ipsa tua imago insinuat atq; esse videtur, & stellantis celi in torrente fluente effigies non vere ipsum celum est: non sydera quę esse videntur: sed celum ipsum stelliferum septem errantium syderum orbes ambiens & sua fixa sydera vera sunt: vera quidem ad torrentis effigiem, ita fili quę nos moribundis oculis contuemur & nobis esse apparet ignis / aer / aqua / terra / homo / leo / equus / plantis nos admovent ea non esse: sed illorū simulachra & effigies, imo ut placet Heraclito & Pythagoricis: illa sunt fluentis torrentis & continuo labentis effigies: quę (q. non sentimus) semper nullo remorante fugiant / voluntq; nimirū vera esse posse a Nasone cantata. Nihil est quod toto præset in orbe: Cuncta fluunt / omniq; vagans formatur imago.

Heracitus, Pythagoricis, Quidius,

Ad hęc prima rerum genera / species / exemplaria & Ideas de supramundanis & rerum quidditatibus Pythagorici & Platonici locuti se conuertunt: quę admodum Aristotelico more ad entis imo maxime entis / vnius / boni / veri & ceterorum diuinas rationes contemplandas & primordia rerum optima: nos ab his sensibilibus traducimus, voluntq; Platonici semina quędam & omnium Idearum sigilla nostris animis esse in genita: quibus quidem a rebus sensibilibus excitis notiones specterum & generum (quarum obiecta sunt diuine mentis species & Ideas) effingimus. Ex his o fili de Platonis Ideis & consimilibus dictis quę mira & alta sunt & Philosophica contemplatione dignissima / an ita sint an secus: posteri mille modos naturarum se communicantium commentati sunt, & postremi in inanes quędam ineptias & in volitantia Democriti somnia (ut multis visū est) tandem decubuerunt, ita ut quęcunq; quisq; noctu puluino nixus somniasset / opere præcium duceret afferre in mediū. Et quibus Aristoteles in Platonem agat argumentis: nostrum impresentiarum recensere non est officium, & si procedere pergo quo pacto eorum sententia: singula entia sui generis Ideam participant: nox atra quę vicina est nos intercipiet / & vos inaudite discipline sermones fastidient. Eu. Sat nobis o Theoretice pro hac disputatione impendissimę nunc ultra quicq; desideramus. Ne. Nihil ultra, & de tantis gratias habemus, & nunc pater meus (ut arbitror) erure redijt oblectamentis corporeis exsaturatus: nos autem o Theoretice abs te abibimus oblectaminibus animi referri. The. Cum volitis redire: faciam vobis semper mei promptam copiam. Eu. Gratias habemus o Theoretice: reditumq; & benigne & liberaliter acceptamus.

Commentariorum Metaphysicę introductionis in Methaphysicos libros Aristotelis finis.

Tudoci Cllichtouei Neoportuenfis ad lectores exhortatorum carmen.

Quos cęlestis amor: quos optima numina tangūt: Vos patriam / & vestrum querite principium. Huc vigilī cura sollicitate animos. Huc huc affitis / mundi melioris adite: Ecq; Stragrites cęcis oclūsa latebris: Mente deos: illic vita beata sita est. Abdiderat: clarum sunt habitura diem. Si quid opis petitis: per parua hic mole libellus. Perpete cum fitis animo & cęlestis origo: Suppetas vobis / præfidumq; feret.

Excidebat Ioannes Brocarius in alma Complutenfi academia. Anno Christi piffimī Saluatoris / entis entium / sumiq; boni. M. D. XL. Mense Iulio.